

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ՀՀ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ASSOCIATION OF JUDGES
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ՎՃԻՌՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

գիրք **10**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

**Ժողովածուն պատրաստվել է Միավորված ազգերի կազմակերպության
փախստականների գծով գերագույն հանձնակատարի (ՄԱԿ ՓԳՀ)
«ՀՀ-ում ապաստանի տրամադրման համակարգի որակի բարելավում. Դատական
համակարգում ներգրավվածության ռազմավարություն» ծրագրի և
«Առաքելություն Հայաստան» բարեգործական հասարակական կազմակերպության հետ
համագործակցության շրջանակներում**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՎՃԻՌՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԳԻՐՔ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Մասնագիտական խմբագիր՝ Երվանդ ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի նախագահ

Ընդհանուր խմբագիր՝ Վահե ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

ՀՀ դատավորների միության գործադիր տնօրեն,
ԵՊՀ դոցենտ, իրավագիտության դոկտոր, դոցենտ

Լեզվաոճական խմբագիր՝ Զարուհի ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ դատավորների միության
գործադիր տնօրենի իրավաբան-օգնական

ԵՐԵՎԱՆ
«ԱՆՏԱՐԵՍ»
2016

ASSOCIATION OF JUDGES OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

COLLECTION OF JUDGMENTS

VOLUME 10

Professional editor: Ervand KHUNDKARYAN

President of the Civil and Administrative
Chamber of the Cassation Court of the Republic of Armenia

General editor: Vahe YENGIBARYAN

Executive Director of the Association of Judges of the Republic of Armenia,
Professor of YSU Law Faculty, Doctor of Law, Associated Professor of Jurisprudence

Linguistic editor: Zaruhi SARGSYAN

Lawyer-assistant to the Executive
Director of the Association of Judges of the Republic of Armenia

YEREVAN
«ANTARES»
2016

ՀՏԴ 341.64
ԳՄԴ 67.71
Մ 356

**Տպագրվում է
ՀՀ դատավորների միության խորհրդի որոշմամբ**

Մ 356 Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան: Վճիռների ժողովածու, գիրք 10 / ՀՀ դատավորների միություն; *ԽՄՔ.* Ե. Խունդկարյան, Վ. Ենգիբարյան.- Եր., 2016.- 504 էջ:

Սույն ժողովածուի մեջ ընդգրկվել են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի այն վճիռները, որոնք վերաբերում են փախստականների և ապաստան հայցողների իրավունքներին, կարող են նախադեպային նշանակություն ունենալ ներպետական դատարանների պրակտիկայի համար:

Ժողովածուի նպատակն է աջակցել դատավորներին, դատախազներին, փաստաբաններին, ինչպես նաև իրավակիրառ գործունեություն իրականացնող մյուս մարմիններին ու կազմակերպություններին ծանոթանալու Եվրոպական դատարանի պրակտիկային փախստականների և ապաստան հայցողների իրավունքների պաշտպանության բնագավառում:

Ժողովածուն կարող է օգտակար լինել նաև Եվրոպական դատարան դիմելու մտադրություն ունեցող քաղաքացիների, իրավաբանական բուհերի ուսանողների և իրավունքի բնագավառում գիտական հետազոտություններ կատարող անձանց համար:

ՀՏԴ 341.64
ԳՄԴ 67.71

ISBN 978-9939-51-942-5

© ՀՀ դատավորների միություն, 2016
© Խունդկարյան Ե., 2016
© Ենգիբարյան Վ., 2016

Ողջույնի խոսք

2015 թվականին աշխարհն ականատես եղավ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո պատմության մեջ խոշորագույն տեղահանությունների: Մոտ 15 հակամարտությունների շարունակությունը կամ վերսկսումն աշխարհով սփռված ավելի քան 60 միլիոն անձանց դարձրեց փախստական և ներքին տեղահանված: Մինչ Եվրոպան տվյալ տարվա ընթացքում ընդունեց ավելի քան մեկ միլիոն փախստականի, Հայաստանում արձանագրվեց մեկ բնակչի հաշվով համամասնությամբ Երրորդ ամենամեծ սիրիացի փախստականների ներհոսքը: Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից ներկայացված վիճակագրության համաձայն՝ սիրիական հակամարտության պատճառով տեղահանված մոտ 20000 անձ տեղափոխվեց Հայաստան, որից, 2016թ. ամառվա դրությամբ, մոտ 15000-ը շարունակում են մնալ երկրում: Միաժամանակ Հայաստանի Հանրապետությունը շարունակում է ընդունել Սիրիայից բացի, այլ երկրներից՝ փոքր, բայց կայուն թվով ժամանող անձանց, ներառյալ՝ Ուկրաինայից, Իրաքից և Իրանից: 2015թ.-ի ընթացքում Միգրացիոն պետական ծառայությունն ընդունել է ընդհանուր առմամբ 311 ապաստանի դիմում:

2015թ.-ի վերջին Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովն ընդունեց «Փախստականների և ապաստանի մասին» օրենքի փոփոխությունների լայն փաթեթ՝ առավել մոտեցնելով ներպետական իրավական համակարգը միջազգային չափանիշներին: Որակյալ ապաստանի ընթացակարգերի հասանելիությունը երաշխավորելու և իրականացնելու կարևորությունը և՛ օրենքում, և՛ պրակտիկայում՝ տվյալ գործընթացի բոլոր փուլերում, ճանաչվում և դիտարկվում է ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից իրականացվող «Ապաստանի համակարգերի որակի նախաձեռնություն Արևելյան Եվրոպայում» նախագծի երկրորդ փուլի շրջանակներում, որի շուրջ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն սերտորեն աշխատում է իր գործընկերների հետ, մասնավորապես ՀՀ ՏԿՆ միգրացիոն պետական ծառայության, Հայաստանի Հանրապետության սահմանապահ զորքերի ծառայության և դատարանների՝ օրենքում, քաղաքականության մեջ և պրակտիկայում առկա բացերին արձագանքելու նպատակով, այդ թվում՝ խորհրդատվության և ուղղորդման, վերապատրաստման, փորձի փոխանակման, հետազոտության և ստանդարտ գործողությունների ընթացակարգերի մշակման միջոցով:

Հաշվի առնելով առաջին ատյանում որոշումներ կայացնելիս դատարանների զսպումներ և հակակշիռներ իրականացնելու կարևորագույն գործառույթը, և դատարանների դերը փախստականների մասին օրենքի առանցքային հասկացությունների իրավական ըմբռնումը զարգացնելու գործում՝ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն աջակցել է Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկայի այս ընտրանիի հրապարակմանը՝ Հայաստանի Հանրապետությունում դատական ներգրավվածությունն ամրապնդելու ռազմավարության շրջանակներում:

Երախտապարտ եմ այս հրապարակման համար պատասխանատու Հայաստանի Հանրապետության դատավորների միությանը՝ իրենց ծավալուն աշխատանքի և փախստականներին առնչվող հարցերին նվիրվածության համար: Կցանկանայի նաև նշել և շնորհակալություն հայտնել բոլոր այն կառույցներին, որոնք իրենց ներդրումն են ունեցել այս հրապարակմանը՝ ներառյալ «Առաքելություն Հայաստան» հասարակական կազմակերպությանը, թարգմանիչներին և խմբագրական կազմին:

Հավատում եմ, որ դատավորների, գիտնականների, պետական պաշտոնյաների և փաստաբանների համար այս հրապարակումն օգտակար կլինի, և որ միասին կշարունակենք աշխատել Հայաստանի Հանրապետությունում առավել արդյունավետ, արդար և որակյալ ապաստանի համակարգ ապահովելու ուղղությամբ:

Քրիստոֆ Բիերվիրթ

Ներկայացուցիչ, ՄԱԿ ՓԳՀ Հայաստան

Ողջույնի խոսք

«Ճ դատավորների միությունն իր կանոնադրական խնդիրների իրագործման շրջանակներում դեռևս 2003 թվականից համագործակցում է Եվրոպայի խորհրդի տարբեր կառույցների հետ: Համագործակցության շրջանակներում թարգմանվել են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի ավելի քան 200 վճիռներ, որոնց հիմնական մասը հրապարակվել է թվով ինը ժողովածուներում, իսկ մի մասն էլ՝ ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի HUDOC տվյալների բազայում՝ էլեկտրոնային տարբերակով:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռների հայերեն թարգմանությունը նպաստում է ոչ միայն ՄԻԵԴ նախադեպային պրակտիկայի յուրացմանն ու Դատարանի իրավական դիրքորոշումների պարզաբանմանը, այլ նաև՝ դրանք ներպետական իրավակիրառ պրակտիկայում տեղայնացնելուն դատական ակտերում դրանց հիմնադրույթները ներառելու եղանակով, որն էլ իր հերթին նպաստում է դրանց որակի բարելավմանը:

Այս իմաստով հիմնվելով Ստրասբուրգի դատարանի անընդհատ կատարելագործվող դիրքորոշումների վրա՝ «Ճ վճռաբեկ դատարանի որոշումները զարգանում են այդ դատարանի պրակտիկային համընթաց. այն իր դրական ազդեցությունն է թողնում ստորադաս դատարանների պրակտիկայի ձևավորմանն ու դրա բարելավման վրա:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայի առավել հրատապ հիմնահարցերի վերհանման անհրաժեշտությամբ է թերևս պայմանավորված հրատարակվող վերջին ժողովածուների մասնագիտացված բնույթը: Այս առումով անհրաժեշտ է նշել, որ դեռևս 2013թ. հրատարակված ՄԻԵԴ վճիռների ժողովածուի իններորդ հատորում ներառված է Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վերաբերյալ կայացված վճիռների ընտրանին, որը ներկայացնում է Դատարանի իրավական դիրքորոշումներն այդ բնագավառի հիմնահարցերի վերաբերյալ:

ՄԻԵԴ վճիռների ժողովածուի թվով տասներորդ հատորը ևս մասնագիտացված է և ներառում է ՄԻԵԴ այն վճիռները, որոնք վերաբերում են փախստականների իրավունքներին և ապաստանի հայցման հիմնախնդիրներին: Ժողովածուն իր մեջ ընդգրկում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից կայացված թվով տասնվեց վճիռներ, որոնք վճռորոշ նշանակություն ունեն այդ բնագավառի հիմնախնդիրների լուծման համար:

Համոզված ենք, որ սույն ժողովածուն կիրառական և օգտակար կլինի ինչպես դատավորների, դատախազների ու փաստաբանների, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքով հետաքրքրվող անձանց համար:

Ընդ որում, ի տարբերություն ՄԻԵԴ վճիռների ժողովածուների նախկինում հրատարակված հատորյակների, որոնք պատրաստվել և հրատարակվել են Եվրոպայի խորհրդի հետ համագործակցության շրջանակներում, ժողովածուի սույն հատորը պատրաստվել և հրատարակվել է ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հետ համագործակցության շրջանակներում:

Ներկայացվող ՄԻԵԴ վճիռների ժողովածուի հերթական հատորյակը «Ճ դատավորների միության և ՄԱԿ ՓԳՀ-ի միջև արդյունավետ համագործակցության դրսևորումներից մեկն է, որը հուսով ենք, հետագայում ևս կշարունակվի՝ ի շահ արդարադատության մատչելիության և արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքի ապահովման:

«Ճ դատավորների միության անունից շնորհակալություն ենք հայտնում ՄԱԿ ՓԳՀ-ին և «Առաքելություն Հայաստան» ԲՀԿ-ին ժողովածուի պատրաստմանն ու հրատարակմանն աջակցելու համար: Անտարակույս, մեր արդյունավետ ու շարունակական համագործակցությունը միմիայն կնպաստի «Ճ դատական իշխանության կատարելագործմանն ու ինստիտուցիոնալ զարգացմանը:

Հրաչիկ Սարգսյան

«Ճ դատավորների միության նախագահ

Աբդուլխակովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով¹

2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (Առաջին բաժանմունքը) որպես Պալատ, հետևյալ կազմով.

Նինա Վաջիչ, նախագահ,
Անատոլի Կովլեր,
Պիեր Լորենզեն,
Էլիզաբեթ Ստեյներ,
Խանլար Հաջին,
Լինուս-Ալեքսանդրե Սիցիլիանոս,
Էրիկ Մոոս, դատավորներ,
և Սորեն Նիելսեն, բաժանմունքի քարտուղար,

Դռնփակ խորհրդակցելով 2012 թվականի սեպտեմբերի 11-ին՝ կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց այդ նույն օրը:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործը սկիզբ է առել Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն ազգությամբ ուզբեկ Մուրոդզոն Ադիլ-խամզոնովիչ Աբդուլխակովի («դիմող») կողմից Ռուսաստանի Դաշնության դեմ 2011 թվականի մարտի 6-ին բերված գանգատի (թիվ 14743/11) հիման վրա:

2. Դիմողին ներկայացնում էին Մոսկվայում գործող փաստաբաններ տկն Ե. Ռյաբինինան և տկն Դ. Տրենինան: Ռուսաստանի կառավարությանը («Կառավարություն») ներկայացնում էր Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում Ռուսաստանի Դաշնության ներկայացուցիչը:

3. Դիմողը պնդել է, մասնավորապես, որ Ուզբեկստան իր հանձնումն իրեն դրել է վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի տակ, իր հանձնմանը նախորդող կալանավորումն անօրինական է եղել և իր կալանավորման արդյունավետ դատական վերանայում չի եղել:

4. 2011 թվականի մարտի 8-ին Առաջին բաժանմունքի նախագահը պատասխանող Կառավարությանը, որ մինչև հաջորդ ծանուցումը դիմողը չի կարող հանձնվել Ուզբեկստանին (Դատարանի կանոնակարգի 39-րդ կանոն):

5. 2011 թվականի մայիսի 6-ին դիմումը ներկայացվել է Կառավարությանը: Նաև որոշում է կայացվել գործի ըստ էության քննությունն ու ընդունելիության հարցը քննարկել համատեղ (29-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

6. Դիմողը ծնվել է 1979 թվականին: Այժմ նա թաքնվում է Տաջիկստանում:

A. Դիմողի կենսագրությունն ու Ռուսաստան նրա ժամանելը

7. Դիմողն ապրել է Ադիջան մարզի Սուլթանաբադ գյուղում, որը տեղակայված է Ուզբեկստանի Ֆերգանյան հովտում: Նա աշխատել է որպես ատաղձագործ:

8. Դիմողի կողմից Ուզբեկստանից հեռանալուն նախորդող իրադարձությունները, ինչպես նկարագրված են նրա կողմից, համառոտ ներկայացված են ստորև:

¹ Abdulkhakov v. Russia

9. 2009 թվականի մայիսի 25-ին հարևան քաղաքի՝ Խանաբադի ոստիկանության բաժինը հրկիզվել էր: Մի շարք վկաներ հայտարարել էին, որ տեսել էին Սուլթանաբադի բնակչի պատկանող ավտոմեքենա: Ավտոմեքենայի սեփականատերը ձերբակալվել էր: Ոստիկանությունը պարզել էր, որ նա Իսլամ է դավանում և կանոնավոր կերպով մզկիթ է հաճախում:

10. Տեղական մզկիթի իմամը ձերբակալվել էր, խոշտանգվել և հարկադրել էին բացահայտելու մզկիթի բոլոր այցելուների անունները: Մասնավորապես, նա տվել էր պրն Կ.-ի անունը, ով Ղուրան էր քարոզում: Նա ոստիկանությանը տվել էր իր աշակերտների անունները, այդ թվում՝ դիմողի անունը:

11. Դիմողին կանչել էին ոստիկանության տարածքային բաժին, որտեղ նրան ծեծել էին ծայրահեղական գործունեության մեջ ներգրավված լինելու մասին խոստովանություն կորզելու նպատակով: Այնուամենայնիվ, նրան ազատ էին արձակել նրա հարազատների կողմից ոստիկանությանը կաշառելուց հետո: Այնուհետև նա տուգանքի էր ենթարկվել անօրինական կրոնական հավաքներին մասնակցելու և մզկիթից դուրս աղոթելու համար:

12. Ըստ դիմողի՝ բոլոր նրանք, ովքեր ձերբակալվել էին 2009 թվականի մայիսի 25-ի դեպքերից հետո, մեղավոր էին ճանաչվել հակակառավարական գործողությունների համար ու դատապարտվել ազատազրկման:

13. 2009 թվականի օգոստոսի 24-ին դիմողը մեկնել էր Ղազախստան: Նրա ընտանիքը, այդ թվում՝ նրա ծնողները, նրա եղբայրներից մեկը, կինը և երեք անչափահաս երեխաները, մնացել էին Ուզբեկստանում:

14. 2009 թվականի սեպտեմբերի 8-ին դիմողի՝ Սուլթանաբադի տունը խուզարկվել էր և հայտնաբերվել էր կրոնական գիրք: Այնուհետև նա հեռախոսազանգ էր ստացել տարածքային ոստիկանության աշխատակցի կողմից, ով պնդել էր, որ նա պետք է Ուզբեկստան վերադառնա:

15. 2009 թվականի նոյեմբերի 4-ին դիմողը Ղազախստանից մեկնել է Ռուսաստան: Սկզբում նա մեկնել է Կազան, որտեղ բնակվել է նրա մյուս եղբայրը, իսկ հետո՝ 2009 թվականի դեկտեմբերի 8-ին, գնացքով մեկնել է Մոսկվա: Նա նպատակ է ունեցել մեկնելու Ուկրաինա, որտեղ ցանկացել է դիմել փախստականի կարգավիճակ ստանալու համար:

Բ. Ուզբեկստանում դիմողի նկատմամբ քրեական վարույթի հարուցումը, Ռուսաստանում դիմողի ձերբակալումն ու Ուզբեկստանին հանձնելու մասին միջնորդությունը

16. 2009 թվականի սեպտեմբերի 20-ին Ադիջանի մարզի Ներքին գործերի դեպարտամենտը դիմողին մեղադրել է ֆունդամենտալիստական, անջատողական և կրոնական բնույթի ծայրահեղական կազմակերպությանն անդամակցելու մեջ (Ուզբեկստանի քրեական օրենսգրքի 244-2-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

17. 2009 թվականի հոկտեմբերի 9-ին Ադիջանի քաղաքային դատարանը թույլատրել էր դիմողի ձերբակալումը: 2009 թվականի հոկտեմբերի 13-ին նրա անունը ներառվել էր հետախուզվող անձանց ցանկում:

18. 2009 թվականի հոկտեմբերի 24-ին Ադիջանի մարզի Ներքին գործերի դեպարտամենտը փոխել էր դիմողի դեմ ներկայացված մեղադրանքը: Նա մեղադրվում էր ֆունդամենտալիստական, անջատողական և կրոնական բնույթի ծայրահեղական կազմակերպությանն անդամակցելու, ծայրահեղական նյութերի մաքսանենգության, կրոնական ծայրահեղություն, ֆունդամենտալիզմ և անջատողականություն պարունակող նյութերի պահպանման և տարածման, հասարակական կարգն ու անդորրը խախտելու նպատակով դավանանքն օգտագործելու, զրպարտություն տարածելու, ինստիտուտները վնասելու և ազգային անվտանգության ու հաստատված վարքագծի կանոնների դեմ այլ գործողություններ կատարելու, Ուզբեկստանի սահմանադրական կարգը տապալելու, իշխանությունն ուզուրպացնելու և Ուզբեկստանի տարածքային ամբողջականությունը խախտելու կոչեր անելու մեջ (Ուզբեկստանի քրեական օրենսգրքի 244-2-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 246-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 244-1-րդ հոդվածի 3-րդ մասով և 159-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված հանցագործություններ): Մասնավորապես նա մեղադրվում էր արգելված կազմակերպությանը՝ «ջամաթին», անդամակցելու մեջ, որը ենթադրաբար տարածում էր «Վահի-հաբիզմի անջատողական, ֆունդամենտալիստական և ծայրահեղական գաղափարներ»: Այդ կազմակերպության անդամներից պահանջվում էր կազմակերպել կանոնավոր կրոնական հավաքներ և գումար հանգանակել: Դիմողը նաև մեղադրվում էր Մուհամմեդ Ռաֆիք Կամոլիդդինի և Աբդուլալի Միրզակի հեղինակած կրոնական գրքերի մաքսանենգության մեջ, որոնք ենթադրաբար «քարոզում էին հակասահմանադրական և հակակառավարական տրամադրվածություն» և պարունակում էին

«ավանդական իսլամի վերաբերյալ գրապարտողական ինստիտուտներ»: Ներքին գործերի դեպարտամենտը վերոգրյալից եզրակացրեց, որ, լինելով արգելված կազմակերպության անդամ և զբաղվելով կրոնական ծայրահեղական գրքերի մաքսանենգությամբ, դիմողը տարածել է Վահհաբիզմի գաղափարները, որոնք կոչ են անում հիմնել *Շարիաթի* վրա հիմնված Իսլամական Իսլախաթ և «տապալել Ուզբեկստանի Հանրապետության ժողովրդավարական համակարգը»:

19. 2009 թվականի դեկտեմբերի 8-ին Մոսկվայի Ներքին գործերի դեպարտամենտն Ադիջանի մարզի հակահաբեկչական դեպարտամենտին տեղեկացրեց, որ ըստ նրանց տեղեկությունների՝ դիմողը Մոսկվա կժամանի հաջորդ օրը: Ի պատասխան այդ գրության՝ Ադիջանի մարզի հակահաբեկչական դեպարտամենտը հաստատեց, որ դիմողը հետախուզվում է Ուզբեկստանի իշխանությունների կողմից ֆունդամենտալիստական, անջատողական և կրոնական բնույթի ծայրահեղական կազմակերպությանն անդամակցելու մեջ և ձերբակալման կարգադրությունը կայացվել է նրա վերաբերյալ: Այն Մոսկվայի Ներքին գործերի դեպարտամենտին խնդրեց դիմողին կալանքի վերցնել հանձնման մասին միջնորդությունը ներկայացնելու համար, որն անհապաղ կուղարկվեր:

20. 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ին՝ Մոսկվա ժամանելուց անմիջապես հետո, դիմողը ձերբակալվեց:

21. 2009 թվականի դեկտեմբերի 30-ին Ռուսաստանի Դաշնության գլխավոր դատախազությունն Ուզբեկստանի գլխավոր դատախազից ստացավ դիմողին հանձնելու մասին միջնորդություն: Ուզբեկստանի դատախազությունը հավաստիացրեց, որ դիմողը չի հանձնվի Երրորդ կողմի կամ հետապնդվի կամ պատժվի նախքան հանձնումը կատարված որևէ հանցագործության համար, որը նշված չի լինի հանձնման մասին միջնորդության մեջ, առանց Ռուսաստանի իշխանությունների համաձայնության: Այն նաև հայտարարեց, որ իր պատիժը կրելուց հետո նա ազատ կարող է լքել Ուզբեկստանը:

22. 2009 թվականի դեկտեմբերի 31-ին, 2010 թվականի հունվարի 19-ին և փետրվարի 3-ին Արտաքին գործերի նախարարությունը, Միգրացիոն դաշնային ծառայությունն ու Դաշնային ազգային անվտանգության ծառայությունը գլխավոր դատախազին տեղեկացրեցին, որ դիմողը Ռուսաստանի քաղաքացի չէ և Ուզբեկստանին հանձնելու որևէ այլ արգելքներ չկան:

23. 2010 թվականի մայիսի 5-ին Ուզբեկստանի գլխավոր դատախազի տեղակալի կողմից այլ հավաստիացումներ տրվեցին: Նա հավաստիացրեց, որ վերջինս խոշտանգումների, բռնությունների կամ որևէ այլ անմարդկային կամ վատ վերաբերմունքի չի ենթարկվի և կհարգվեն նրա պաշտպանության իրավունքները: Նա նաև հավաստիացրեց, որ Ուզբեկստանի իշխանություններ դիմողին քաղաքական շարժառիթներով կամ նրա ռասսայական կամ դավանանքի նկատառումներով հետապնդելու մտադրություն չունեն:

C. Դիմողի կալանավորման վերաբերյալ որոշումները

24. 2009 թվականի դեկտեմբերի 10-ին Մոսկովյան-Ռյզանսկի տրանսպորտային դատախազը թույլատրեց դիմողի կալանավորումը: Նա հղում տվեց Ադիջանի քաղաքային դատարանի կողմից արձակված ձերբակալության մասին որոշմանը, Մինսկի կոնվենցիայի 61-րդ հոդվածին և Քրեական դատավարության օրենսգրքի («ՔԴՕ») 108-րդ հոդվածին:

25. 2010 թվականի հունվարի 18-ին Մոսկովյան-Ռյզանսկի տրանսպորտային դատախազը կրկին թույլատրեց դիմողի կալանավորումը: Նա հղում տվեց Ուզբեկստանի իշխանությունների կողմից ստացված հանձնման մասին միջնորդությանը և ղեկավարվեց ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասով:

26. 2010 թվականի փետրվարի 8-ին Մոսկվայի Մեսչանսկի շրջանային դատարանը դիմողի կալանավորումը երկարացրեց մինչև 2010 թվականի հունիսի 9-ը՝ հղում տալով ՔԴՕ 109-րդ հոդվածին: 2010 թվականի ապրիլի 7-ին Մոսկվայի քաղաքային դատարանը վերաքննիչ բողոքի արդյունքում անփոփոխ թողեց որոշումը:

27. 2010 թվականի հունիսի 9-ին Մեսչանսկի շրջանային դատարանը դիմողի կալանավորումը երկարացրեց մինչև 2010 թվականի սեպտեմբերի 9-ը՝ հղում տալով ՔԴՕ 109-րդ հոդվածին: 2010 թվականի հուլիսի 28-ին Մոսկվայի քաղաքային դատարանը վերաքննիչ բողոքի արդյունքում անփոփոխ թողեց որոշումը: Այն գտավ, մասնավորապես, որ դիմողի կալանավորումը համապատասխանում է Մինսկի 1993 թվականի կոնվենցիայի 61-րդ հոդվածին և ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասին:

28. 2010 թվականի սեպտեմբերի 7-ին Մեսչանսկի շրջանային դատարանը դիմողի հետագա կալանավորումը երկարացրեց մինչև 2010 թվականի դեկտեմբերի 9-ը:

29. Դիմողը 2010 թվականի սեպտեմբերի 10-ին բողոքարկեց որոշումը: 2010 թվականի դեկտեմբերի 1-ին Մոսկվայի քաղաքային դատարանը մերժեց նրա բողոքը և անփոփոխ թողեց 2010 թվականի սեպտեմբերի 7-ի որոշումը:

30. 2010 թվականի դեկտեմբերի 8-ին Մոսկվայի քաղաքային դատարանը դիմողի կալանավորումը երկարացրեց մինչև 2011 թվականի հունիսի 9-ն այն հիմքերով, որ նրա դեմ իրականացվող հանձնման վարույթը դեռևս շարունակվում էր:

31. 2010 թվականի դեկտեմբերի 16-ին դիմողը ներկայացրել է վճռաբեկ բողոք: 2011 թվականի հունվարի 20-ին Ռուսաստանի Դաշնության Գերագույն դատարանն անփոփոխ թողեց կալանավորման ժամկետի երկարացման մասին որոշումը:

32. 2011 թվականի հունիսի 9-ին Մոսկովյան-Ռյզանսկի տրանսպորտային դատախազը կարգադրեց դիմողին ազատ արձակել նրա փաստաբանի անձնական երաշխավորությամբ: Հիմք ընդունելով Քրեական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածը (տե՛ս ներքևում՝ պարագրաֆ 64)՝ նա գտավ, որ Ռուսաստանի օրենսդրությամբ թույլատրված կալանավորման առավելագույն ժամկետը լրացել է և հնարավորություն չկա հանձնելու դիմողին Դատարանի կողմից կիրառված ժամանակավոր միջոցի պատճառով:

D. Ժամանակավոր ապաստանի և փախստականի կարգավիճակ ստանալու համար ներկայացված դիմումները

33. 2009 թվականի դեկտեմբերի 22-ին դիմողը դիմել է Ռուսաստանի դաշնային միգրացիոն ծառայությանը («ԴՄԾ») փախստականի կարգավիճակ ստանալու համար: Մասնավորապես, նա հայտնել է, որ Ուզբեկստանում նա հետապնդման է ենթարկվել իր կրոնական հայացքների համար: Նա վախենում էր խոշտանգման ենթարկվել խոստովանելով այն հանցագործությունները, որոնք նա չէր կատարել:

34. 2010 թվականի ապրիլի 13-ին ԴՄԾ Մոսկվայի քաղաքային դեպարտամենտը մերժել է նրա դիմումը:

35. 2010 թվականի սեպտեմբերի 6-ին այդ որոշումը հաստատվեց ԴՄԾ ղեկավարի տեղակալի կողմից: Նա գտավ, որ, հաշվի առնելով այն, որ Ուզբեկստանի բնակչության մեծամասնությունը մահմեդականներ են, Իսլամին անդամագրվելու համար հետապնդման ենթարկվելը հավանական չէ: Չնայած, ըստ Արտաքին գործերի նախարարության տրամադրած տեղեկատվության, Ուզբեկստանի իշխանությունները խիստ հսկողություն են իրականացնում բնակչության կրոնական կյանքի նկատմամբ, սակայն դա արդարացված է օրինաչափ նպատակով՝ սահմանափակելու ծայրահեղական իսլամիստական կազմակերպությունների, ինչպես օրինակ՝ Ջամաաթ-ի-Իսլամի ազդեցությունը: ԴՄԾ-ն իրավասություն չունի ստուգելու, թե Ուզբեկստանում դիմողի դեմ ներկայացված մեղադրանքներն արդյոք հիմնավոր էին, թե՛ ոչ: Դրանից հետևաբար ակնհայտ է, որ փախստականի կարգավիճակ ստանալու շարժառիթը դիմողի կողմից քրեական պատասխանատվությունից խուսափելու նպատակով է կատարվում: Ինչ վերաբերում է դիմողի պնդումներին Ուզբեկստանում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի մասին, ապա դրանք չեն կարող հիմք ծառայել փախստականի կարգավիճակ ստանալու համար: Նման վտանգի առկայությունը, եթե հիմնավորված է, այնուամենայնիվ, կարող է հիմք հանդիսանալ ժամանակավոր ապաստան տրամադրելու համար:

36. Դիմողը Մոսկվայի Բասմաննիի շրջանային դատարանում վիճարկել է մերժումը: Նա գանգատվել է, որ ԴՄԾ-ն կանխակալ վերաբերմունք է ունեցել իրենց մեղսագրված հանցագործությունների վերաբերյալ և հաշվի չի առել իր այն փաստարկը, որ հետապնդման է ենթարկվել իր կրոնական համոզմունքների համար: Նա հայտնել է, որ խոշտանգվել էր և տուգանքի ենթարկվել մզկիթից դուրս աղոթելու համար, իսկ այդ քրեական վարույթն իր դեմ հարուցվել էր այդ գիրքն իր տանը հայտնաբերելուց հետո, որն իշխանությունների կողմից երբևէ ծայրահեղական կամ արգելված չի հայտարարվել: Նա նաև հղում է արել Դատարանի նախադեպային իրավունքին, մասնավորապես՝ *Yuldashev v. Russia* գործին (գանգատ թիվ 1248/09, 2010 թվականի հուլիսի 8), *Abdulzhon Isakov v. Russia* գործին (գանգատ թիվ 14049/08, 2010 թվականի հուլիսի 8) և *Karmirov v. Russia* գործին (գանգատ թիվ 54219/08, 2010 թվականի հուլիսի 29), որոնցում Դատարանը համանման հանգամանքներում գտել էր, որ դիմողին հարկադրաբար Ուզբեկստան վերադարձնելը կհանգեցնի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտմանը:

37. 2010 թվականի նոյեմբերի 19-ին Բասմաննիի շրջանային դատարանը հաստատել է 2010 թվականի սեպտեմբերի 6-ի որոշումը: Այն գտավ, որ փախստականի կարգավիճակի տրամադրման

մերժման պատճառները, որոնք ներկայացվել էին ԴՄԾ կողմից, հիմնավոր են և դիմողը չի հիմնավորել իր փաստարկը, որ հետապնդման է ենթարկվել կրոնական համոզմունքների համար:

38. Դիմողը վերաքննիչ բողոք է ներկայացրել: Նա կրկնել է ԴՄԾ-ին և Բասմաննիի շրջանային դատարանին իր ներկայացրած փաստարկները: Նա նաև հղում է կատարել Amnesty International-ի զեկույցներին, որոնք նկարագրում են իսլամական կրոնական փոքրամասնությունների անդամների նկատմամբ հալածանքներն ու վատ վերաբերմունքը:

39. 2010 թվականի դեկտեմբերի 24-ին Մոսկվայի քաղաքային դատարանն անփոփոխ թողեց 2010 թվականի նոյեմբերի 19-ի վճիռը՝ գտնելով, որ այն օրինական է եղել, պատճառաբանված և արդարացված:

40. 2011 թվականի հունիսի 16-ին դիմողը դիմեց ԴՄԾ-ին ժամանակավոր ապաստան ստանալու նպատակով՝ հղում կատարելով իր կրոնական համոզմունքների համար հալածանքների ու վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգին:

41. 2011 թվականի հուլիսի 13-ին ԴՄԾ-ի Մոսկվայի քաղաքային դեպարտամենտը մերժեց նրա դիմումը: Այն գտավ, որ դիմողը չի կարող հետապնդվել իր կրոնական համոզմունքների համար, քանի որ նա պատկանում է Իսլամի սուննի ճյուղին, որին հետևում է Ուզբեկստանի բնակչության 80 տոկոսը: Նրա դեմ ներկայացված մեղադրանքները հիմնավոր են: Կարևոր է նաև այն, որ դիմողը երբեք չի դիմել Ռուսաստանում բնակության կամ աշխատանքի թույլտվության համար: Հետևաբար հիմքեր չկան նրան ժամանակավոր ապաստան տրամադրելու համար:

42. 2011 թվականի հոկտեմբերին ԴՄԾ ղեկավարի տեղակալը վերացրեց 2011 թվականի հուլիսի 13-ի որոշումը և ժամանակավոր ապաստան տրամադրելու մասին դիմումը ներկայացրեց նոր քննության ԴՄԾ-ի Մոսկվայի քաղաքային դեպարտամենտին:

43. Ժամանակավոր ապաստան տրամադրելու մասին դիմումը մինչև այժմ քննարկվում է:

44. 2011 թվականի նոյեմբերի 18-ի նամակով Փախստականների հարցերով ՄԱԿ-ի բարձրագույն հանձնակատարը ("UNHCR") դիմողի ներկայացուցչին տեղեկացրեց, որ դիմողին տրամադրվել է փախստականի կարգավիճակ: «Բարձրագույն հանձնակատարը»-ը գտավ, որ Ուզբեկստանում իր կրոնական հայացքների ու քաղաքական դիրքորոշման համար հալածանքների ու վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու նրա մտահոգությունը հիմնավոր է:

E. Դիմողին հանձնելու մասին որոշումն ու հետագա վերանայման վարույթները

45. 2010 թվականի մայիսի 14-ին Գլխավոր դատախազի տեղակալը որոշեց դիմողին հանձնել Ուզբեկստանին: Դատախազը թվարկեց դիմողի դեմ ներկայացված մեղադրանքները և գտավ, որ Ռուսաստանի քրեական իրավունքի համաձայն նրա արարքները պատժելի են: Հանձնումը տրվեց Ուզբեկստանի սահմանադրական կարգը բռնի տապալելու փորձի և հասարակական կարգի ու ազգային անվտանգությանը վտանգ սպառնացող նյութեր տարածելու համար: Դատախազը գտավ, որ վերոհիշյալ հանցագործությունները համապատասխանում են Ռուսաստանի քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված սահմանադրական կարգը բռնի տապալելու փորձի և հասարակական կարգի ու ազգային անվտանգությանը վտանգ սպառնացող նյութեր տարածելու համար սահմանված հանցագործություններին: Այնուհանդերձ դատախազը հրաժարվեց դիմողին հանձնել ծայրահեղական նյութեր մաքսանենգության համար, քանի որ Ռուսաստանի քրեական օրենսդրությամբ դա հանցագործություն չէ, և «ջամաթին» անդամակցելու համար, քանի որ Ռուսաստանում այդ կազմակերպությունը երբևէ չէր ճանաչվել որպես ծայրահեղական կամ ահաբեկչական:

46. Դիմողը վիճարկեց հանձնման մասին որոշումը Մոսկվայի քաղաքային դատարանում: Նա հայտնեց, որ իր դեմ ներկայացված մեղադրանքներն անհիմն են և փաստացի նա Ուզբեկստանի իշխանությունների կողմից հետապնդվել է իր կրոնական համոզմունքների համար: Նա կենթարկվի խոշտանգման և անարդկային վերաբերմունքի այլ ձևերի, եթե հանձնվի Ուզբեկստանին: Դրանք հայտնի են ՄԱԿ-ի հիմնարկների և համապատասխան միջազգային հասարակական կազմակերպությունների զեկույցներից, որոնց համաձայն՝ Ուզբեկստանում խոշտանգումները լայնորեն տարածված են և մեղադրյալներից խոստովանությունները կորզվում են հարկադրանքի ներքո: Նա նաև հղում տվեց Ուզբեկստանին հանձնելու վերաբերյալ Դատարանի նախադեպային իրավունքին, մասնավորապես՝ *Ismoilov and Others v. Russia* գործին (գանգատ թիվ 2947/06, 2008 թվականի ապրիլի 24) և *Muminov v. Russia* գործին (գանգատ թիվ 42502/06, 2008 թվականի դեկտեմբերի 11):

47. Դատական լուսմների ընթացքում տկն Ռ.-ն՝ Կենտրոնական Ասիայից փախստականների հարցերով փորձագետը, վկայեց, որ Ուզբեկստանի քրեական օրենսգրքի 159-րդ հոդվածի ներքո

ներկայացված մեղադրանքները (Ուզբեկստանի սահմանադրական կարգը տապալելու փորձը, իշխանության զավթումն ու Ուզբեկստանի տարածքային ամբողջականությունը խախտելը) մեծամասամբ քաղաքական շարժառիթ ունեն: 159-րդ հոդվածի ներքո մեղադրանքները հաճախ ներկայացվում են այն անձանց դեմ, ովքեր քննադատում են իշխանություններին կամ հարում են պետության կողմից չհաստատված կրոնական կազմակերպություններին: Նման անձինք խոշտանգման ենթարկվելու բարձր վտանգի ներքո են գտնվում: Նրա կարծիքով դիմողը հետապնդման է ենթարկվել իր կրոնական հայացքների համար: Նա այդ եզրակացությանը հանգեց այն փաստից, որ նա հետապնդման էր ենթարկվել Աբդուվալի Միրզակի կրոնական գիրքը տարածելու համար, ով հարգված իմամ է, ում հետևորդները հաճախ գտնվում են Ուզբեկստանի իշխանությունների թիրախում: Կարևոր նշանակություն ունի այն, որ նրա հեղինակած գրքերն արգելված չեն Ուզբեկստանում կամ որևէ այլ երկրում: Նա նաև հղում տվեց Դատարանի նախադեպային իրավունքին, որը սահմանում էր, որ դիվանագիտական հավաստիացումները բավարար չեն երաշխավորելու պատշաճ պաշտպանություն ընդդեմ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի:

48. Դիմողի կողմից վկան՝ պրն Ն.-ն, ով Ուզբեկստանում նախկինում քննիչ էր եղել, վկայեց, որ Ուզբեկստանում նվաստացուցիչ վերաբերմունքը լայն տարածում ունի: Կասկածյալները խոշտանգվում էին խոստովանություն կորզելու համար և նրանց խոստովանությունները նրանց դեմ էին օգտագործվում դատավարությունների ընթացքում: Նա նաև հաստատեց տկն Ռ.-ի հայտարարությունը, որ Ուզբեկստանի քրեական օրենսգրքի 159-րդ հոդվածի ներքո մեղադրանքները հաճախ ներկայացվում էին այն հավատացյալների դեմ, ովքեր մզկիթ էին հաճախում, աղոթում կամ մորուք պահում: 159-րդ հոդվածի ներքո մեղադրվող բոլոր անձինք խոշտանգման էին ենթարկվում:

49. Դիմողը դատարանին խնդրել էր քննել ՄԱԿ-ի հիմնարկների և մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող հասարակական կազմակերպությունների զեկույցներն Ուզբեկստանում իրավիճակի վերաբերյալ, ինչպես նաև՝ Դատարանի վճիռները: Նրա միջնորդությունը մերժվել էր:

50. Դատական լուսնների ընթացքում դիմողը նաև վիճարկել էր դատախազի հետևությունը, որ նրան վերագրվող հանցանքները պատժելի են Ռուսաստանի քրեական օրենսդրության ներքո: Նա վիճարկեց, որ ըստ Ռուսաստանի օրենսդրության հետապնդելի են միայն բռնի կերպով սահմանադրական կարգն ու իշխանությունը տապալելու փորձը, մինչդեռ ինքը երբևէ չի մեղադրվել բռնություն կիրառելու մեջ: Կրոնական գրքերի տարածումը չի կարող բնութագրվել որպես ծայրահեղական գործունեության հրապարակային դրոշմություն:

51. 2010 թվականի դեկտեմբերի 29-ին Մոսկվայի քաղաքային դատարանն անփոփոխ թողեց հանձնման մասին հրամանը: Այն գտավ, որ Ուզբեկստանի ու Ռուսաստանի իշխանությունները պահպանել են հանձնման մասին կիրառելի ընթացակարգն ամրագրված միջազգային ու ներպետական օրենսդրությամբ: Դիմողը մեղադրվել էր այնպիսի հանցագործությունների կատարման մեջ, որոնք Ռուսաստանի և Ուզբեկստանի քրեական օրենսդրությամբ պատժելի են և որևէ ապացույց չկա այն մասին, որ նրանք հետապնդվել էին իրենց քաղաքական կամ կրոնական հայացքների համար: Քաղաքային դատարանը գտավ, որ միջազգային զեկույցները, փորձագետների կարծիքները և դիմողի մատնանշած նախադեպային իրավունքը վերաբերելի չեն, քանի որ դրանք ավելի շուտ նկարագրում են Ուզբեկստանում ընդհանուր դրությունը, քան դիմողի անձնական հանգամանքները: Պրն Ն.-ի վկայությունը նույնպես վերաբերելի չէ, քանի որ այն հղում է տալիս 1999 թվականից մինչև 2002 թվականն ընկած ժամանակահատվածի իրավիճակին: Ուզբեկստանի իշխանությունները հավաստիացումներ էին տվել, որ դիմողը խոշտանգման չի ենթարկվի: Որևէ պատճառ չկա վիճարկելու պետական լիազոր մարմնի՝ Ուզբեկստանի Գլխավոր դատախազության կողմից տրված այս հավաստիացումների արժանահավատությունը: Ուստի Քաղաքային դատարանը գտավ, որ հավաստիացումները բավարար են վատ վերաբերմունքի ցանկացած վտանգ բացառելու համար: Այնուհետև այն սահմանեց, որ դիմողի մեղավորության կամ անմեղության հարցը հանձնման իրավասություն ունեցող մարմինների քննարկման առարկան չէ:

52. Դիմողը բողոքարկեց: Նա կրկնեց Մոսկվայի քաղաքային դատարանին ներկայացված փաստարկները և հղում տվեց Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին: Այնուհետև նա հայտնեց, որ ընդդեմ վատ վերաբերմունքի դիվանագիտական հավաստիացումներն արժանահավատ չեն այդ հավաստիացումները ստուգելու կամ դրանց խախտման դեպքում պատասխանատվության որևէ մեխանիզմի բացակայության պատճառով:

53. 2011 թվականի մարտի 14-ին Ռուսաստանի Դաշնության Գերագույն դատարանը մերժեց նրա բողոքն ու անփոփոխ թողեց 2010 թվականի դեկտեմբերի 10-ի որոշումը՝ գտնելով, որ այն օրինական է ու պատճառաբանված: Այն հաստատեց Քաղաքային դատարանի հետևությունը, որ Ուզբեկստանում իրավիճակի վերաբերյալ զեկույցներն անվերաբերելի են, քանի որ հիմնված չեն «իրական ապացույցի» վրա: Այն նաև գտավ, որ Ուզբեկստանի իշխանությունների կողմից տրված դիվանագիտական հավաստիացումները բավարար էին երաշխավորելու պատշաճ պաշտպանություն դիմողի նկատմամբ հնարավոր վատ վերաբերմունքից, քանի որ եթե դիմողի վերաբերյալ հավաստիացումները խախտվեին, Ռուսաստանը կիրառարվեր հանձնել մյուս մարդկանց: Բացի դրանից, դիմողը չի ներկայացրել որևէ ապացույց, որ այդ հավաստիացումները խախտվել էին նախորդ գործերով:

F. Դիմողի առևանգումն ու Տաջիկստան փոխադրումը

54. Ըստ դիմողի 2011 թվականի օգոստոսի 23-ի առավոտյան Մոսկվայի կենտրոնում հանդիպել է իր երկու ծանոթներին՝ Կ.-ին և Ա.-ին: Նրանց կանգնեցրել էր ոստիկանը, ով ստուգում էր նրանց ինքնությունը հաստատող փաստաթղթերը:

55. Դրանից անմիջապես հետո 5 կամ 6 մարդիկ քաղաքացիական հագուստով բռնեցին նրանց ձեռքերն ու հարկադրաբար ավտոմեքենա նստեցրեցին: Առևանգողները սև պլաստիկ տոպրակներ քաշեցին նրանց գլխին և պառկեցրին ավտոմեքենայի հատակին:

56. Ժամը 16⁰⁰-ի կողմերը նրանք հասել են Մոսկվայից դուրս գտնվող անտառ: Նրանց ձեռքերն և գնդերը սպառնացել: Նրանց ձեռքերն այրել էին կրակայրիչով:

57. Արևամուտին նրանց ձեռնաշղթայել էին, հարկադրաբար նստեցրել էին ավտոմեքենա և 2011 թվականի օգոստոսի 24-ին՝ ժամը 01⁰⁰-ին, օդանավակայան էին բերել: Նրանք ուղիղ քշել էին թռչողի և կայանել օդանավի մոտ: Այնուհետև նրանց ինքնաթիռ էին նստեցրել երկու թիկնապահների ուղեկցությամբ: Օդանավը ժամը 01⁴⁰-ին օդ էր բարձրացել և 3 ու կես ժամ անց վայրէջք էր կատարել Տաջիկստանի Խուջանդ քաղաքում:

58. Խուջանդի օդանավակայանում դիմողին, Կ.-ին և Ա.-ին փոխանցել էին Տաջիկստանի ոստիկանությանը: Սև պլաստիկ տոպրակները կրկին քաշել էին նրանց գլխին և հետո նրանց առանձնացրել էին միմյանցից և տարբեր ավտոմեքենաներ նստեցրել:

59. Դիմողին տարել էին Խուջանդի ոստիկանության բաժանմունք, որտեղ նա մնացել էր երեք օր: Նա վատ վերաբերմունքի էր ենթարկվել և իրենից պահանջել էին ցուցմունք տալ Կ.-ի դեմ: Ոստիկանները սպառնացել էին կապել նրան ու նետել գետը՝ հայտարարելով, որ ոչ ոք չգիտի, որ նա Տաջիկստանում է, քանի որ նա չէր հաշվառվել թոհչքի համար:

60. 2011 թվականի օգոստոսի 26-ին նա տեղափոխվել էր Դուշանբե: Այնուհետև նրան տարել էին ոստիկանության բաժին, որտեղ նրան հարցաքննել էին: Հաջորդ օրը նրան տեղավորել էին ժամանակավոր կալանավորման վայրում, որտեղ նա մնացել էր մինչև 2011 թվականի սեպտեմբերի 2-ը:

61. 2011 թվականի օգոստոսի 30-ին Շոխմանսուրսկի շրջանային դատարանը թույլատրել էր դիմողի կալանավորումը մինչև Ուզբեկստանին նրան հանձնելը:

62. 2011 թվականի սեպտեմբերի 2-ին դիմողը տեղափոխվել էր Դուշանբեի նախնական կալանքի թիվ 1 կենտրոն:

63. 2011 թվականի նոյեմբերի 22-ին դիմողին հայտնեցին, որ դատարանը նրան ազատ էր արձակել: Հաջորդ օրը նրան ազատ արձակեցին:

64. Տաջիկստանի Արդարադատության նախարարության կողմից տրված փաստաթուղթը նշում էր, որ դիմողն «իր պատիժը բանտում կրել էր» 2011 թվականի օգոստոսի 27-ից մինչև 2011 թվականի նոյեմբերի 22-ը:

65. Դրանից հետո դիմողը փախուստի մեջ է գտնվել: Նպատակ ունենալով վերադառնալ Ռուսաստան՝ նա դիմել էր «Բարձրագույն հանձնակատարին» օժանդակելու վերադարձնել իր անձնագիրը, որը պահվում էր «ԴՄԾ»-ի կողմից Մոսկվայում:

G. Դիմողի առևանգման կապակցությամբ պաշտոնական քննությունը

66. Չճշտված մի օր Մոսկվայի Չամոսկվորեցկի շրջանի քննչական կոմիտեի քննիչը վարույթ է նախաձեռնել դիմողի առևանգման հանգամանքների քննության կապակցությամբ:

67. 2012 թվականի հունվարի 20-ին քննիչը հրաժարվել է դեպքի առթիվ քրեական գործ հարուցել:

68. 2012 թվականի մարտի 26-ին Չամոսկվորեցկի շրջանի քննչական կոմիտեի պետի պաշտոնակատարը վերացրեց 2012 թվականի հունվարի 20-ի որոշումը և ցուցում տվեց լրացուցիչ քննություն կատարել: Նա գտավ, որ դիմողին անհրաժեշտ է ապահովել պաշտպանով և տեղեկություն ձեռք բերել դիմողի կողմից Ռուսաստանի սահմանը հատելու կապակցությամբ:

69. Վարույթը վերսկսվեց: 2012 թվականի մարտի 26-ից մինչև ապրիլի 5-ն ընկած ժամանակահատվածում մի օր քննիչը ոստիկանությանը հանձնարարեց փնտրել վկաների դիմողի առևանգման դեպքով: Նույն ժամանակահատվածում դիմողի վերաբերյալ նա նաև տեղեկատվություն պահանջեց Ազգային անվտանգության դաշնային ծառայությունից, Ներքին գործերի նախարարության Տրանսպորտի դեպարտամենտի տեղական բաժնից, «ԴՄԾ»-ից, Դոմոդեդովո օդանավակայանի Սահմանապահ ծառայությունից և պետական մյուս մարմիններից:

70. Պարզվել է, որ վարույթը մինչև այժմ շարունակվում է:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. Հանձնման վարույթները

1. Քրեական դատավարության օրենսգիրքը

71. 2002 թվականի Քրեական դատավարության օրենսգրքի («ՔԴՕ») 54-րդ գլուխը սահմանում է ընթացակարգ, որն անհրաժեշտ է պահպանել հանձնման դեպքերում:

72. Գլխավոր դատախազի կողմից կայացված՝ հանձնման մասին որոշումը կարող է վիճարկվել դատարանում (463-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Այդ դեպքում հանձնման մասին որոշումը չի կարող կատարվել մինչև վերջնական վճիռ չկայացվի (462-րդ հոդվածի 6-րդ մաս):

73. Դատարանը հանձնման մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունն ուսումնասիրում է այն քննելու մասին միջնորդությունը ստանալուց հետո մեկ ամսվա ընթացքում: Որոշումը պետք է կայացվի դռնբաց դատական նիստի ընթացքում երեք դատավորից բաղկացած կոլեգիայի կողմից՝ դատախազի, հանձնման ենթակա անձի և նրա պաշտպանի ներկայությամբ (463-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

74. Մեղավորության կամ անմեղության հարցերը դատական վերանայման առարկայի մեջ չեն մտնում, որը սահմանափակված է այն հարցի քննարկմամբ, թե արդյոք հանձնման մասին որոշումը կայացվել է կիրառելի միջազգային ու ներպետական օրենքներին համապատասխան, թե՛ ոչ (463-րդ հոդվածի 6-րդ մաս):

75. 464-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է այն պայմանները, որոնց առկայության դեպքում հանձնումը չի թույլատրվում: Ուստի, հետևյալ դեպքերում պետք է մերժվի. Ռուսաստանի քաղաքացիների (464-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետ) կամ այն անձի, ում Ռուսաստանում ապաստան է տրամադրվել (464-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ), այն անձի, ով դատապարտվել է կամ Ռուսաստանում քրեական դատավարությունները կարճվել են այն արարքների համար, որոնց համար նա հետապնդվել էր հայցող պետությունում (464-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետ), այն անձի, ում նկատմամբ չի կարող քրեական հետապնդում իրականացվել կամ ով չի կարող դատապարտվել քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետներն անցնելու կամ Ռուսաստանի օրենսդրությամբ սահմանված այլ հիմքով (464-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետ), կամ այն անձի, ում հանձնումը Ռուսաստանի դատարանի կողմից մերժվել է Ռուսաստանի Դաշնության օրենսդրությանն ու միջազգային պայմանագրերին համապատասխան (464-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետ): Վերջապես, հանձնումը պետք է մերժել, եթե հանձնման մասին միջնորդությունը չի պարունակում Ռուսաստանի քրեական օրենսգրքով սահմանված հանցագործություն (464-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետ):

76. Այն դեպքում, երբ հանձնման մասին միջնորդություն ներկայացված օտարերկրացու նկատմամբ հետապնդում է իրականացվում կամ նա պատիժ է կրում մեկ այլ հանցագործության կատարման համար, նրա հանձնումը կարող է հետաձգվել մինչև հետապնդումը դադարեցվի, պատժից ազատվի կամ որևէ այլ օրինական հիմքով կամ պատիժը կրի (465-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

2. Ռուսաստանի Գերագույն դատարանի որոշումները

77. 2012 թվականի հունիսի 14-ի թիվ 11 որոշման մեջ Ռուսաստանի Դաշնության Գերագույն դատարանի պլենումը, հղում տալով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին, մատնանշեց, որ հանձնումը պետք է

մերժել, եթե բավարար հիմքեր կան կարծելու, որ անձը հայցվող պետությունում կարող է ենթարկվել խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի: Հանձնումը կարող է նաև մերժվել, եթե բացառիկ հանգամանքները վկայում են այն մասին, որ դա կարող է վտանգել նրա կյանքը կամ առողջությունը, ի թիվս այլնի, հաշվի առնելով նրա տարիքն ու ֆիզիկական վիճակը: Ռուսաստանի իշխանություններն առնչվելով հանձնման դեպքի պետք է պարզեն այն հարցը, թե արդյոք բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ շահագրգիռ անձը կարող է դատապարտվել մահապատժի, ենթարկվել վատ վերաբերմունքի կամ հետապնդման ենթարկվել ռասսայի, դավանանքի, ազգության, էթնիկական կամ սոցիալական պատկանելիության կամ քաղաքական հայացքների համար: Դատարանը պետք է գնահատի և՛ հայցվող պետությունում ընդհանուր իրավիճակը, և՛ այն անձի անհատական հատկանիշները, ում հայցում են: Նրանք պետք է հաշվի առնեն շահագրգիռ անձի ցուցմունքներն ու վկայությունները, հայցող պետության հավաստիացումները, Արտաքին գործերի նախարարության, ՄԱԿ-ի իրավասու հիմնարկների և Խոշտանգումների ու անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման եվրոպական կոմիտեի կողմից այդ պետության վերաբերյալ տրված տեղեկատվությունը:

B. Մինչ հանձնումը կալանքն ու կալանքի դատական ստուգումը

1. Ռուսաստանի Սահմանադրությունը

78. Սահմանադրությունը երաշխավորում է ազատության իրավունքը (22-րդ հոդված):

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք:

2. Ձերբակալումը, արգելանքի վերցնելը կամ կալանավորումը կարող են կատարվել միայն դատարանի որոշման հիման վրա: Նախքան դատարանի որոշումը անձը 48 ժամից ավել չի կարող արգելանքի տակ գտնվել»:

2. 1993 թվականի Մինսկի Կոնվենցիա

79. Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին ԱՊՀ կոնվենցիան («Մինսկի կոնվենցիա»), որին և՛ Ռուսաստանը, և՛ Ուզբեկստանն անդամակցում են, սահմանում են, որ իրավական օգնության մասին միջնորդությունը կատարելիս հայցվող կողմը կիրառում է իր ներպետական օրենսդրությունը (8-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

80. Հանձնման մասին միջնորդությանը կից ներկայացվում է կալանավորման մասին որոշումը (58-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Հանձնման մասին միջնորդությունը ստանալուց անմիջապես հետո պետք է միջոցառումներ ձեռնարկվեն այն անձին հայտնաբերելու ու ձերբակալելու ուղղությամբ, ում հանձնումը պահանջվում է, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ անձը չի կարող հանձնվել (60-րդ հոդված):

81. Անձը, ում հանձնումն է հայցվում, կարող է ձերբակալվել նախքան հանձնման մասին միջնորդությունը ստանալը: Նման դեպքերում ձերբակալության մասին հատուկ միջնորդությունը հղում է պարունակում և մատնանշում է, որ հանձնման մասին միջնորդությունը պետք է հաջորդիվ ներկայացվի (61-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Անձը կարող է ձերբակալվել նաև նման միջնորդության բացակայության դեպքում, եթե հիմքեր կան կարծելու, որ մեկ այլ պայմանավորվող պետության տարածքում նա կատարել է հանցագործություն, որի պատճառով կարող է պահանջվել նրա հանձնումը: Մյուս պայմանավորվող կողմը պետք է անմիջապես տեղեկացվի ձերբակալման մասին (61-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

82. 61-րդ հոդվածի հիման վրա ձերբակալված անձը պետք է ազատ արձակվի, եթե ձերբակալությունից հետո 40 օրվա ընթացքում հանձնման մասին միջնորդություն չի ստացվել (62-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

3. Քրեական դատավարության օրենսգիրք

83. ՔԴՕ-ն «դատարան» տերմինը մեկնաբանում է որպես «ընդհանուր իրավասության որևէ դատարան, որն ըստ էության քննում է քրեական գործ և այս օրենսգրքով սահմանված կարգով որոշումներ է կայացնում» (5-րդ հոդվածի 48-րդ կետ): ՔԴՕ-ն «դատավոր» տերմինը մեկնաբանում է որպես «պաշտոնյա, ով իրավասու է արդարադատություն իրականացնել» (5-րդ հոդվածի 54-րդ կետ):

84. ՔԴՕ 13-րդ գլուխը կարգավորում է դատավարական հարկադրանքի միջոցների («հարկադրանքի միջոցներ») կամ խափանման միջոցների (*меры пресечения*) օգտագործումը քրեական դատավարության ընթացքում: Նման միջոցները ներառում են անձին կալանքի վերցնելը: Կալանքը որպես

խափանման միջոց կարող է կիրառվել դատարանի որոշմամբ քննիչի կամ դատախազի կողմից ներկայացված միջնորդության հիման վրա, եթե անձը մեղադրվում է այնպիսի հանցագործության կատարման մեջ, որի համար որպես պատիժ նախատեսված է նվազագույնը երկու տարի ժամկետով ազատազրկում, և եթե ազատությունից զրկելու հետ չկապված խափանման միջոցը չի կարող կիրառվել (108-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասեր): Նախաքննության ընթացքում կալանավորման ժամկետը չի կարող գերազանցել 2 ամիսը (109-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Դատավորը կարող է այդ ժամկետը երկարացնել մինչև 6 ամիս ժամկետով (109-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Շարունակական կալանավորումը մինչև 12 ամիս ժամկետով կամ բացառիկ դեպքերում մինչև 18 ամիս ժամկետով կարող է կիրառվել միայն այն դեպքում, եթե անձը մեղադրվում է ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության կատարման մեջ (109-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): 18 ամսից ավել կալանավորում չի թույլատրվում և այդ ժամկետի ավարտից հետո անձը պետք է անմիջապես ազատ արձակվի (109-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Եթե կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու համար հիմք ծառայած հանգամանքները փոխվել են, խափանման միջոցը պետք է վերացվի կամ փոփոխվի: Խափանման միջոցը փոխելու կամ վերացնելու մասին որոշումը կարող է կայացվել քննիչի, դատախազի կամ դատարանի կողմից (110-րդ հոդված):

85. 16-րդ գլուխը («Քրեական դատավարություններին ներգրավված պաշտոնյաների և դատարանների որոշումների ու գործողությունների վերաբերյալ բողոքները») դատական ստուգում է ապահովում դատախազի կամ քննիչի այն գործողությունների, որոշումների ու անգործության համար, որոնք ունակ են խախտել քրեական դատավարության կողմերի սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները (125-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Իրավասու դատարանը նախաքննության կատարման վայրի դատարանն է (ibid.):

86. 54-րդ գլուխը («Քրեական հետապնդման կամ պատժի կատարման համար անձին հանձնելը») կարգավորում է հանձնման ընթացակարգերը: Հանձնելու մասին միջնորդությունը ստանալուց անմիջապես հետո, եթե դրա հետ չի ներկայացվել անձին ձերբակալելու մասին օտարերկրյա դատարանի որոշումը, դատախազը պետք է որոշի խափանման միջոցի ընտրության հարցն այն անձի նկատմամբ, ում վերաբերյալ ստացվել է հանձնման մասին միջնորդությունը: Միջոցը պետք է կիրառվի հաստատված ընթացակարգին համապատասխան (466-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Եթե հանձնման մասին միջնորդությունը ներկայացվել է օտարերկրյա դատարանի կողմից տրված ձերբակալման մասին որոշման հետ միասին, ապա դատախազը շահագրգիռ անձի նկատմամբ կարող է կիրառել տնային կալանք կամ արգելանքի վերցնել «առանց Ռուսաստանի դատարանից պահանջելու ստուգել այդ որոշման օրինականությունը» (466-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

4. Ռուսաստանի Սահմանադրական և Գերագույն դատարանների համապատասխան նախադեպային իրավունքը

87. 2006 թվականի ապրիլի 4-ին Սահմանադրական դատարանը քննեց պրն Ն.-ի դիմումը, ով հայտնել էր, որ առանց որևէ ժամանակային սահմանափակման հանձնման ենթակա անձի նախնական կալանավորումը համատեղելի չէ սահմանադրական երաշխիքի հետ ընդդեմ կամայական կալանավորման: Նույն օրվա իր թիվ 101-Օ որոշման մեջ սահմանադրական դատարանը դիմումի ընդունումը մերժեց: Նրա կարծիքով 466-րդ հոդվածի 1-ին մասում կալանավորման խնդիրների վերաբերյալ որևէ հատուկ կարգավորման բացակայությունը չի հանգեցնում Սահմանադրության հետ անհամատեղելի օրենսդրական բացի: Մինսկի կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ իրավական օգնություն տրամադրելու մասին միջնորդությունը կատարելիս հայցվող կողմը կիրառում է իր ներպետական օրենսդրությունը, որը Ռուսաստանի դեպքում ՔԴՕ-ով սահմանված ընթացակարգն է: Նման ընթացակարգն ընդգրկում է մասնավորապես՝ Օրենսգրքի 466-րդ հոդվածի 1-ին մասը և 13-րդ գլխի նորմերը («Խափանման միջոցները»), որոնք ընդհանուր բնույթի ուժով և Օրենսգրքի 1-ին Մասի դիրքով («Ընդհանուր պայմաններ»), կիրառելի են քրեական դատավարության բոլոր փուլերի ու ձևերի նկատմամբ, ներառյալ՝ հանձնման մասին միջնորդությունները քննելու վարույթների նկատմամբ: Համապատասխանաբար, ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 1-ին մասն իշխանություններին չի թույլատրում կալանավորման միջոց կիրառել առանց պահպանելու ՔԴՕ-ով սահմանված ընթացակարգը կամ Օրենսգրքով սահմանված ժամանակային սահմանափակումները: Դատարանը մերժեց նաև վերլուծել 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասը՝ գտնելով, որ այն չէր կիրառվել պրն Ն.-ի գործով:

88. 2007 թվականի մարտի 1-ին Սահմանադրական դատարանն իր թիվ 333-Օ-Պ որոշման մեջ սահմանեց, որ Մինսկի կոնվենցիայի 61-րդ և 62-րդ հոդվածները, որոնք վերաբերում են անձի նախնական կալանավորմանը մինչև հանձնման մասին միջնորդությունը ստանալը, չեն սահմանում

իրավասու մարմին կամ պաշտոնատար անձ, ով թույլատրում է նման կալանավորումը, ինչպես նաև չեն սահմանում ընթացակարգ կամ որևէ ժամանակային սահմանափակում: Ըստ Մինսկի կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի՝ կիրառելի ընթացակարգերն ու ժամանակային սահմանափակումներն ամրագրվում են ներպետական օրենսդրության նորմերով:

89. Այնուհետև Սահմանադրական դատարանը կրկնեց իր որդեգրած նախադեպային իրավունքը, որ ազատության ու անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի բովանդակությունը օտարերկրացիների, քաղաքացիություն չունեցող անձանց ու Ռուսաստանի քաղաքացիների համար: Օտարերկրացին կամ քաղաքացիություն չունեցող անձը Ռուսաստանում չի կարող 48 ժամից ավել մնալ կալանավորված առանց դատական որոշման: Այդ սահմանադրական պահանջը որպես երաշխիք է ծառայում 48 ժամից ավել, ինչպես նաև կամայական կալանավորման համար և հետևաբար պահանջում է դատարանից պարզել, թե արդյոք ձերբակալումն օրինական է ու հիմնավոր: Սահմանադրական դատարանը գտավ, որ ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 1-ին մասը, փոխկապակցված Մինսկի կոնվենցիայի հետ, չի կարող մեկնաբանվել այնպես, որ թույլատրում է առանց Ռուսաստանի դատարանի որոշման 48 ժամից ավել անձի կալանավորումը նրան հանձնելու մասին միջնորդության հիմքով: Կալանավորման միջոցը կարող է կիրառվել միայն ՔԴՕ 13-րդ գլխով սահմանված ընթացակարգին ու ժամանակային սահմանափակումներին համապատասխան:

90. 2009 թվականի մարտի 19-ին Սահմանադրական դատարանն իր թիվ 383-Օ-Օ որոշմամբ որպես անընդունելի մերժեց ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասի սահմանադրականության ստուգումը՝ հայտարարելով, որ այս դրույթը «չի սահմանում կալանքի համար ժամանակային սահմանափակումներ ու խափանման միջոցի ընտրության ընթացակարգն ու հիմքերը, այն միայն հաստատում է դատախազի լիազորությունը կատարելու օտարերկրացի մեղադրյալին կալանավորելու մասին իրավասու դատարանի արդեն կայացրած որոշումը: Հետևաբար, վիճարկվող նորմը չի կարող խախտել [բողոքաբերի] սահմանադրական իրավունքները (...):»:

91. 2009 թվականի փետրվարի 10-ին Ռուսաստանի Գերագույն դատարանի պլենումն ընդունեց թիվ 1 դիրեկտիվային որոշումը, որը սահմանում էր, որ հանձնելու նպատակով անձի նկատմամբ տնային կալանք կիրառելու կամ նրա նկատմամբ ընտրված կալանքն անփոփոխ թողնելու մասին դատախազի որոշումը կարող է բողոքարկվել դատարան ՔԴՕ 125-րդ հոդվածի ներքո:

92. 2009 թվականի հոկտեմբերի 29-ին Ռուսաստանի Գերագույն դատարանի պլենումն ընդունեց թիվ 22 դիրեկտիվային որոշումը, որը սահմանում էր, որ ըստ ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 1-ին մասի միայն դատարանը կարող է կայացնել հանձնման ենթակա անձին կալանավորելու մասին որոշում, եթե հայցող պետությունը չի ներկայացրել նրան կալանավորելու մասին դատարանի որոշումը: Այդ իրավիճակում անձին կալանավորելու դատական իրավազորությունը պետք է իրականացվի ՔԴՕ 108-րդ հոդվածին համապատասխան և պետք է հաջորդի անձին կալանավորելու մասին դատախազի միջնորդությանը: Որոշելով անձին թողնել կալանքի տակ՝ դատարանը պետք է քննի այն հարցը, թե արդյոք առկա են խափանման միջոց կիրառելու փաստացի ու իրավական հիմքերը: Եթե հանձնման մասին միջնորդության հետ ներկայացվել է կալանավորելու մասին օտարերկրյա դատարանի որոշումը, ապա դատախազն իրավասու է առանց Ռուսաստանի դատարանի թույլտվության անձին թողնել կալանքի տակ (ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մաս) երկու ամիսը չգերազանցող ժամկետով, իսկ ՔԴՕ 125-րդ հոդվածի ներքո դատախազի որոշումը կարող է բողոքարկվել դատարան: Հանձնման նպատակով անձի շարունակական կալանավորման նկատմամբ կիրառելի է ՔԴՕ 109-րդ հոդվածը:

93. 2012 թվականի հունիսի 14-ի իր վերջին՝ թիվ 11 որոշման մեջ Ռուսաստանի Գերագույն դատարանի պլենումը սահմանեց, որ անձը, ում հանձնումը հայցվել է, նախքան հանձնման մասին միջնորդության ստացումը կարող է կալանավորվել միայն միջազգային պայմանագրերով սահմանված այն առանձնահատուկ դեպքերում, որի կողմ է հանդիսանում Ռուսաստանը, ինչպես, օրինակ, Մինսկի կոնվենցիայի 61-րդ հոդվածն է: Նման կալանավորումը պետք է թույլատրվի ու երկարացվի Ռուսաստանի դատարանի որոշման հիման վրա ընթացակարգով սահմանված կարգով և ՔԴՕ 108-րդ և 109-րդ հոդվածներով սահմանված ժամանակային սահմանափակման շրջանակում: Կալանավորման մասին որոշումը պետք է պարունակի այն ժամկետը, որի ընթացքում թույլատրվում կամ երկարացվում է կալանավորումը և դրա ավարտման օրը: Եթե հանձնման մասին միջնորդությունը չի ստացվում մեկ ամսվա ընթացքում կամ 40 օրվա ընթացքում, եթե հայցող կողմը Մինսկի կոնվենցիայի մասնակից է, ապա անձը, ում հանձնումը հայցվում է, պետք է անմիջապես ազատ արձակվի:

C. Փախստականների կարգավիճակը

1. Փախստականների կարգավիճակի մասին Ժնևի 1951 թվականի կոնվենցիա

94. Փախստականների կարգավիճակի մասին ՄԱԿ-ի 1951թ. կոնվենցիայի 33-րդ հոդվածը, որը Ռուսաստանի Դաշնության կողմից վավերացվել էր 1993թ. փետրվարի 2-ին, սահմանում է հետևյալը.

«1. Պայմանավորվող ոչ մի պետություն փախստականին չի վտարում կամ որևէ կերպ վերադարձնում («վերադարձնում այն երկիր, որտեղից եկել է») այն տարածքների սահմանները, որտեղ նրա կյանքին կամ ազատությանը վտանգ կսպառնար՝ իր ռասայի, կրոնի, քաղաքացիության, որոշակի սոցիալական խմբի պատկանելու կամ քաղաքական կարծիքի հարելու հիմքով:

2. Սույն դրույթի արտոնությունը, սակայն, չի կարող վկայակոչվել այն փախստականի կողմից, ով հիմնավոր պատճառներով վտանգավոր է համարվում իր գտնված երկրի անվտանգության համար, կամ ով, վերջնական դատավճռով դատապարտված լինելով բացառիկ լուրջ հանցագործության համար, վտանգ է ներկայացնում այդ երկրի հասարակության համար»:

2. Փախստականների մասին ակտը /Refugees Act/

95. Փախստականների մասին ակտը (1993թ. փետրվարի 19-ի թիվ 4258-I օրենքը) ինկորպորացրել է 1951թ. Ժնևի կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով սահմանված «փախստական» հասկացությունը, ինչպես այն փոփոխվել էր Փախստականների կարգավիճակի մասին կոնվենցիայի 1967 թվականի արձանագրությամբ: Ակտը փախստականին բնութագրում է որպես ֆիզիկական անձ, ով Ռուսաստանի քաղաքացի չէ և հիմնավոր վախ ունենալով, որ կարող է ռասայի, դավանանքի, ազգության, էթնիկական ծագման կամ որոշակի սոցիալական խմբի պատկանելության կամ քաղաքական հայացքների պատճառով հետապնդման ենթարկվել, իր քաղաքացիության պետությունից դուրս է գտնվում և անկարող է կամ նման վախի պատճառով չի կամենում հանձնվել այդ պետության պաշտպանությանը կամ այն անձը, ով քաղաքացիություն չունի և, նման դեպքերի արդյունքում գտնվելով իր նախկին բնակության վայրի պետության սահմաններից դուրս, չի կարող կամ նման վախի պատճառով չի կամենում հետ վերադառնալ (1-ին բաժնի 1-ին մասի 1-ին կետ):

96. Ակտը չի տարածվում այն անձանց նկատմամբ, որոնց մասով բավարար հիմքեր կան կարծելու, որ կատարել են խաղաղության կամ մարդկության դեմ ուղղված հանցագործություններ, պատերազմական հանցագործություն կամ իր փախստականի կարգավիճակ ստանալու համար դիմում ներկայացրած պետության սահմաններից դուրս նախքան փախստականի կարգավիճակ հայցելը կատարել են ծանր, ոչ քաղաքական բնույթի հանցագործություն (2-րդ բաժնի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետեր):

97. Անձը, ով դիմել է փախստականի կարգավիճակի համար կամ ստացել է փախստականի կարգավիճակ, չի կարող վերադարձվել այն պետություն, որտեղ նրա կյանքը կամ ազատությունը կարող է վտանգի ենթարկվել նրա ռասայի, դավանանքի, ազգության, որոշակի սոցիալական խմբի պատկանելության կամ քաղաքական հայացքների պատճառով (10-րդ բաժնի 1-ին մաս):

98. Եթե անձը բավարարում է 1-ին բաժնի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված չափանիշներին կամ եթե չի բավարարում այդ չափանիշներին, սակայն մարդասիրական պատճառներով չի կարող արտաքսվել Ռուսաստանից, նրան կարող է տրվել ժամանակավոր ապաստան (12-րդ բաժնի 2-րդ մաս): Անձը, ում ժամանակավոր ապաստան է տրվել, չի կարող իր կամքին հակառակ վերադարձվել իր ծագման վայրի պետություն կամ իր նախկին բնակության վայրի պետություն (12-րդ բաժնի 4-րդ մաս):

III. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

A. ՄԱԿ-ի հիմնարկների ու հասարակական կազմակերպությունների զեկույցներն Ուզբեկստանի վերաբերյալ

1. Ուզբեկստանում վար վերաբերմունքի ու կրոնական հետապնդման վերաբերյալ դրությունը

(a) ՄԱԿ-ի հիմնարկներ

99. ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հանձնաժողովի 2002/38 (E/CN.4/2003/68/Add.2) բանաձևին համապատասխան 2003 թվականի փետրվարի 3-ին ներկայացրած իր զեկույցում ՄԱԿ-ի խոշտանգումների հարցերով հատուկ զեկույցողը՝ Թեո վան Բովենը, Ուզբեկստանում իրավիճակը հետևյալ կերպ է նկարագրել.

«66. Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի նկատմամբ հարգանքի բացակայությունը, որը թեև երաշխավորված է Սահմանադրությամբ (25-րդ հոդված) և ՔԴՕ-ով (23-րդ հոդված), համակցված քննիչների ու դատախազների կողմից կալանավորների տեսակցության ապահովման կապակցությամբ հարազատների ու փաստաբանների նկատմամբ խտրական մոտեցման հետ, ինչպես նաև դատական իշխանության անկախության բացակայությունը, դատական իշխանության ու իրավապահ մարմինների համակարգի ներսում ահագնացող կոռուպցիան օժանդակում են հետաքննության անօրինական մեթոդների կիրառմանը: Ողջ քրեական դատավարության նկատմամբ դատախազների չափազանց մեծ իշխանությունը, ովքեր միաժամանակ կարող են իրականացնել նախաքննություն և հսկողություն նախաքննության նկատմամբ, նախաքննության ընթացքում ներկայացված բողոքները կախվածության մեջ են դնում նրանց կամքից ...»

...

68. Հատուկ զեկուցողը, հիմք ընդունելով առաքելության ընթացքում իր կողմից ստացված բազմաթիվ վկայությունները (ներառյալ կալանավորման ընթացքում տեղի ունեցած մահվան դեպքերը) հավատում է, որ խոշտանգումը կամ համանման վատ վերաբերմունքը համակարգային բնույթ է կրում ինչպես նկարագրել է խոշտանգման դեմ կոմիտեն: Եթե նույնիսկ փոքր թվով խոշտանգման դեպքեր կարող են ապացուցվել բացարձակ արժանահավատությամբ, ապա հավաքված հարուստ վկայություններն այնքան համահունչ են խոշտանգման տեխնիկայի, հանգամանքների ու վայրի մասին, որ հետաքննությունների ընթացքում խոշտանգումների տարածվածությունն ու կայուն բնույթը չի կարող հերքվել: Հատուկ զեկուցողը նաև դիտարկել է, որ խոշտանգումն ու վատ վերաբերմունքի մյուս դրսևորումներն առանց որևէ տարբերակման կիրառվել են և այն անձանց նկատմամբ, ովքեր մեղադրվել են այն արարքների կատարման մեջ, որոնք դասակարգվել են որպես ծանր հանցագործություններ, ինչպես, օրինակ, պետության շահերի դեմ ուղղված հանցագործությունները, և ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների մեջ և այլն»:

100. Ավելի ուշ խոշտանգումների վերաբերյալ ՄԱԿ-ի հատուկ զեկուցողը ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների խորհրդի 2-րդ նստաշրջանին՝ 2006 թվականի սեպտեմբերի 20-ին, հայտարարեց.

«Ուզբեկստանում խոշտանգման պրակտիկան համակարգային բնույթ է կրում՝ ինչպես նշված է իմ նախորդի՝ Թեո վան Բովենի՝ 2002 թվականին Ուզբեկստան կատարած այցելության ընթացքում պատրաստած զեկույցում: Աջակցություն հայտնելով նրա հետևություններին՝ իմ մանդատը շարունակում է ստանալ Ուզբեկստանի իրավապահ մարմինների աշխատողների կողմից խոշտանգման կիրառման մասին լուրջ հայտարարություններ ... Ուզբեկստանում իրավապահ մարմինների աշխատողների կողմից համակարգային խոշտանգման կիրառման մասին նման էական, ծանր ու արժանահավատ ապացույցների դեմ ես շարունակում եմ դիմել կառավարություններին ձեռնպահ մնալու անձանց Ուզբեկստանին հանձնելուց: Խոշտանգման արգելքը բացարձակ է և Պետությունները կրում են այս արգելքը՝ միջազգային իրավունքի ներքո նրանց ստանձնած պարտավորությունները խախտելու վտանգը՝ անձանց այն պետություններին փոխանցելով, որտեղ նրանք կարող են խոշտանգման ենթարկվել: Ես կրկնում եմ, որ դիվանագիտական հավաստիացումներն իրավական առումով պարտադիր չեն, խաթարում են խոշտանգումների արգելքի վերաբերյալ պետությունների պարտավորությունները, անարդյունավետ են և հանձնված անձանց պաշտպանություն չեն ապահովում, և հետևաբար պետությունների կողմից չպետք է կիրառվեն»:

101. Շարունակելով հղում կատարել Ուզբեկստանում խոշտանգման վերաբերյալ իրավիճակին՝ խոշտանգումների վերաբերյալ ՄԱԿ-ի հատուկ զեկուցողը ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների խորհրդի 3-րդ նստաշրջանին՝ 2008 թվականի սեպտեմբերի 18-ին, հայտարարեց.

«741. Հատուկ զեկուցողը ... ընդգծում է, որ նա շարունակում է Ուզբեկստանի իրավապահ մարմինների աշխատողների կողմից խոշտանգումների կիրառման վերաբերյալ ստանալ լուրջ մեղադրանքներ ...»

...

744. Վերոգրյալի համատեքստում շատ քիչ թվով ապացույցներ են առկա, այդ թվում՝ ներկայացված կառավարության կողմից, որ կարող են Հատուկ զեկուցողին ապացուցել, որ 2002 թվականին տեղի ունեցած նախորդ այցելությունից ի վեր խոշտանգումների պրակտիկան էականորեն բարեփոխվել է ... »:

102. 2010 թվականի իր զեկույցում (CCPR/C/UZB/CO/3) Մարդու իրավունքների կոմիտեն, որքանով վերաբերելի է, հայտարարեց հետևյալը.

«11. Կոմիտեն մտահոգություն է հայտնում խոշտանգումների ու վատ վերաբերմունքի շարունակական զեկույցների, դրանց պատասխանատուների դատապարտման սահմանափակ թվի, ընդհանուր առմամբ նշանակվող մեղմ պատիժների, այդ թվում՝ կարգապահական պարզ միջոցների, նման արարքների համար պատասխանատուների նկատմամբ համաներումների կիրառման, ինչպես նաև խոշտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի մասին մեղադրանքների անարդյունավետ կամ ոչ պատշաճ քննության

վերաբերյալ: Այն նաև մտահոգված է դատարանների կողմից հարկադրանքի ներքո ձեռք բերված ապացույցների օգտագործման մասին զեկույցներով, թեև Գերագույն դատարանի 2004 թվականի որոշմանը, որ անօրինական կերպով ձեռք բերված ապացույցն անընդունելի է ...

19. Կոմիտեն մտահոգված է նաև դավանանքի ու կրոնի ազատության սահմանափակումներով, այդ թվում՝ չգրանցված կրոնական կազմակերպությունների անդամների համար: Այն մտահոգված է նման անձանց դեմ ներկայացված մեղադրանքների ու ազատազրկումների մշտական զեկույցներով: Այն նաև մտահոգված է քրեական օրենսգրքի 216-2 հոդվածի ներքո «դավանափոխության (պրոսելիտիզմ) և մյուս միսիոներական գործունեությունների քրեականացմամբ» (CCPR/C/UZB/3, պարագրաֆ 707). (հոդված 18) ... »:

(b) Հասարակական կազմակերպություններ

103. 2004 թվականի մարտի 29-ի իր զեկույցում՝ «Պեղծության թշնամիներ ստեղծելով. կրոնական հեղափոխումներն Ուզբեկստանում», Human Rights Watch-ը նկատել է.

«Նախորդ տասնամյակի ընթացքում Ուզբեկստանի կառավարությունն աճող ինտենսիվությամբ հետապնդել է անկախ մուսուլմաններին: Այս կրոնական հետապնդման արդյունքում մոտ 7000 մարդ ձերբակալվել, խոշտանգվել, հանրորեն վարկաբեկվել և անտանելի անմարդկային պայմաններում ազատությունից զրկվել է:

Արշավի նշանակետում ընդգրկված են այն հավատացյալները, ովքեր Իսլամ են դասավանդում կամ քարոզում պաշտոնական ինստիտուտներից ու ուղեցույցներից դուրս: Նրանք ներառում են անկախ իմամներին ու նրանց հետևորդներին, այսպես կոչված Վահհաբիստներին. այս տերմինը սխալ է օգտագործվում կառավարության կողմից մարդկանց «Ֆունդամենտալիստներ» որակելու համար: Թիրախների հիմնական մասը կազմում էին Hizb ut-Tahrir (Ազատագրման կուսակցություն) հետևորդները, որոնց ուսմունքն իսլամական պետության օգտին կառավարությունն ապստամբական է համարում ...

Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքն անհատներին երաշխավորում է կրոնի և դավանանքի ազատություն: Ուզբեկստանի կառավարության քաղաքականությունն ու պրակտիկան հակասում է այս չափանիշներին, քանի որ նրանք պատժում են որոշակի դավանանքի հետևորդների նրանց հանդեմունքների, իրենց կարծիքն արտահայտելու, մյուսների հետ տեղեկատվության փոխանակման կամ ոչ բռնի միավորումների մեջ ներգրավվելու համար: Անկախ մուսուլմանների հետ իրենց վերաբերմունքում Ուզբեկստանի իշխանությունները համակարգված կերպով խոշտանգում, վատ վերաբերմունք են ցուցաբերում նրանց նկատմամբ, իսկ բնականոն արդարադատության մատչելիության տրամադրման մերժումը խախտում է միջազգային իրավունքի ներքո պետության պարտավորությունները:

Այս զեկույցը հիմնավորում է այդ խախտումները: Այն բացատրում է, թե ինչպես է պետությունը քրեականացնում իրավաչափ կրոնական պրակտիկան ու դավանանքը և ինչպես է այն անձանց խղճի, մտքի ու միավորման ազատությունը գնահատում որպես կառավարման կարգը տապալելու փորձ: Այն մանրամասն ներկայացնում է անկախ մուսուլմանների տառապանքները ձերբակալումից մինչև ազատազրկում, որը որոշ գործերով հասնում է մինչև 20 տարի: Մարդկանց մեծ մասը, որոնց պատմությունները փաստաթղթավորված են այս զեկույցում, գտնվում են ազատազրկման մեջ: Ոստիկանության կողմից նրանք խոշտանգվել ու վատ վերաբերմունքի մյուս ձևերով տառապել են խոստովանության կորզման ընթացքում: Նրանք կրել են անմարդկային պայմաններում կալանք, զրկված են եղել պաշտպանությունից, արդար դատաքննության իրավունքից և դատապարտվել են շինծու ապացույցների հիմն վրա: Նրանք շարունակում են տառապել խոշտանգումից ու վատ վերաբերմունքից, քանի որ իրենց պատիժը կրում են Ուզբեկստանի բանտերում: Մենք նաև փաստաթղթավորել ենք նրանց ձերբակալությունը, հետապնդումը և նրանց ընտանիքի անդամներին վախեցնելը, այդ թվում՝ Սովետական ռճի հանրային բանասրկություններով, որոնք տեղական պաշտոնյաները կիրառում էին Իսլամիստական «Ֆունդամենտալիստների» դեմ: ...

Վերջապես, զեկույցը նկարագրում է այն արգելքները, որոնց հանդիպում էին անկախ մուսուլմանները, երբ փորձում էին փոխհատուցում ստանալ պետական մարմինների, այդ թվում՝ դատարանների, մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի և դատախազության միջոցով: Այն նաև թվարկում է այն զրկանքները, որոնք նրանք երբեմն կրում էին ի պատասխան միջազգային կազմակերպությունների օգնությանը դիմելու: ...

... Սկսած 2000 թվականի անկախ մուսուլմանների, հիմնականում Hizb ut-Tahrir-ի անդամների, ինչպես նաև՝ «Վահհաբիզմի» մեջ մեղադրվող անձանց ձերբակալություններն ու դատապարտումները շատացել են և գերազանցում են համաներում հայտարարելու մասին նախագահի 2001 և 2002 թվականների հրամանների կիրառումից հետո ազատ արձակված անձանց թվին: Սկսած 2003 թվականի սեպտեմբերի 25-ից «Human Rights Watch»-ը վերլուծել և Ուզբեկստանում կրոնական դատապարտյալների մասին իր դատական գործերի տեղեկատվական բազա է ներառել անկախ մուսուլմանների 1229 գործ: Կրոնական

գործունեության, դավանանքի կամ պատկանելության համար մեղադրանքով դատապարտված լրացուցիչ 150 անձանց վերաբերյալ դատական գործերը դեռևս քննարկվում են և կներառվեն տեղեկատվական բազայում: Ռուսաստանի մարդու իրավունքների «Մեմորիալ» խմբի հետազոտողները փաստաթղթավորել են անկախ մուսուլմանների 1967 գործ:

Թեև իրավապահ մարմինների կողմից այս արշավը համընդհանուր բնույթ է կրել, սակայն անկախ մուսուլմանների ձեռքակալումները մասսայական բնույթ են կրել Տաշքենդում ու Ֆերգանյան հովտում: Human Rights Watch-ի ու Memorial-ի կողմից փաստաթղթավորված գործերի մեծամասնությունը ներառում էին այս շրջանում ձեռքակալված անձանց:

Ինչպես մանրամասնված է այս զեկույցում, Կառավարության գործունեությունը միտված էր վերացնելու իսլամիստական «ֆունդամենտալիզմի» և «ծայրահեղականության» վտանգը՝ լռեցնելով ու պատժելով այն մուսուլմաններին, ովքեր մերժում էին կառավարության հսկողությունը կրոնի նկատմամբ: Քաղաքականությունը մշակվել ու իրականացվում էր քաղաքական հավասարակշռությունից հեռացնելու խարիզմատիկ իսլամը, խոչընդոտելու իշխանության համար պայքարում ցանկացած պոտենցիալ մրցակցություն Քարիմովի կառավարության և անկախ մտածող մուսուլման առաջնորդների միջև:

Կառավարության արշավի առաջին թիրախների շարքում մուսուլման հոգևոր առաջնորդներն էին, ովքեր մերժում էին պետական իշխանության կողմից թելադրված ուսմունքները: «Անհնազանդության» մյուս գործողությունները տատանվում էին մարդկանց աղոթելու կանչելու համար բարձրախոսների օգտագործման արգելքին չենթարկվելուց, կրոնական ծառայությունների ընթացքում նախագահ Քարիմովին չվկայակոչելուց, Իսլամական իրավունքի կիրառման ու իսլամական պետության առավելությունների խոսելուց մինչև երիտասարդ առաջնորդների ու հոգևոր այցելուների մասին անվտանգության ծառայություններին տեղեկացնելուց հրաժարվելը: Կառավարությունն անարդարացիորեն այս առաջնորդներին պիտակավորում էր որպես «Վահհաբիստների» և հետապնդում կամ ձեռքակալում էր այն մարդկանց, ովքեր մոտ են կամ պատահական կապ են ունեցել նրանց հետ. նրանց կոնգրեգացիայի անդամներին, այդ թվում նրանց, ովքեր ժամանակ առ ժամանակ էին այցելում, իմամների աշակերտները, մզկիթի աշխատողները, և նույնիսկ նրանց հարազատները ...

Այս զեկույցի նպատակի համար «անկախ մուսուլման» տերմինը վերաբերում է այն մուսուլմաններին, ովքեր չէին հետևում կառավարության քաղաքականությանն իրենց կրոնական պրակտիկայում կամ դավանանքում: Նրանք գտնվում էին «ֆունդամենտալիստ» որակվելու վտանգի ներքո: Ուզբեկստանի կառավարությունը դատապարտում էր բոլոր այն մուսուլմաններին, ովքեր տարածում էին սահմանված չափորոշիչներին չհամապատասխանող ուսմունք:

Hizb ut-Tahrir ի անդամները, ինչպես պետության կողմից «Վահհաբի» որակվող մուսուլմանները, մեծամասամբ իրենց բնորոշում էին որպես Հանաֆի Սունի, ինչպես Ուզբեկստանում մուսուլմանների մեծ մասը և Վահհաբիզմի հետևորդներ չէին ինչպես դա ընկալվում էր Սաուդյան Արաբիայում: Այսպես կոչված Վահհաբիստներն այդպես էին անվանվում, քանի որ օրը 5 անգամ աղոթում էին և իրենց կրոնական պատկանելության մասին ի ցույց էին դնում կրելով ամբողջ դեմքը ծածկող մորուք:

104. Ուզբեկստանի վերաբերյալ Amnesty International-ի 2009 թվականի զեկույցը, հրապարակված 2009 թվականի մայիսին, հայտարարում էր, որ իրենց կազմակերպությունը շարունակում էր Իսլամական արգելված խմբերի անդամների նկատմամբ խոշտանգումների ու վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ հաղորդումներ ստանալ: Զեկույցը ընդգծում էր, որ Ուզբեկստանի իշխանությունները հարևան պետություններից, այդ թվում՝ Ռուսաստանից, շարունակում են ակտիվորեն պահանջել այդ անձանց էքստրադիցիան և ովքեր հարկադրաբար վերադարձվում էին Ուզբեկստան, պահվում էին անմարդկային պայմաններում, որը մեծացնում էր խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգը:

105. 2010 թվականի մայիսի 1-ին Amnesty International-ը հրապարակեց «Ուզբեկստան. մարդու իրավունքների ընթացիկ վիճակի համառոտագրություն» վերնագրով փաստաթուղթ, որը սահմանում էր հետևյալը.

«Amnesty International-ը հավատում է, որ սկսած 2005 թվականի մայիսից՝ այսպես կոչված Անդիժանի դեպքերից հետո Ուզբեկստանում մարդու իրավունքների իրավիճակը վատթարացել է: ...

Մասնավորապես մտահոգիչ է Ուզբեկստանի ջանքերը դաժան, անմարդկային և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի նկատմամբ իրավապահ մարմինների, բանտապահների կողմից խոշտանգումների ու վատ վերաբերմունքի, նույնիսկ կալանքի տակ գտնվող կանանց բռնաբարության մասին շարունակվող հաստատուն հաղորդումների լույսի ներքո: ...

Չնայած Ուզբեկստանի հավաստիացումներին, որ խոշտանգումների կիրառման պրակտիկան էականորեն նվազել է, Amnesty International-ը շարունակում է ստանալ զեկույցներ կալանավորների ու դատապարտյալների նկատմամբ խոշտանգումների ու վատ վերաբերմունքի լայնամասշտաբ կիրառման մասին:

Այս զեկույցների համաձայն՝ այս գործերի մեծ մասում իշխանությունները պատշաճ կերպով չեն գործել խոշտանգման ու վատ վերաբերմունքի մասին հաղորդումներով՝ չիրականացնելով անաչառ հետաքննություն: Amnesty International-ը մտահոգված է, որ անպատժելիությունը գերակշռում է, քանի որ խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի համար կասկածվող անձանց պատասխանատվության ենթարկելու դեպքերն ավելի շատ բացառություն են, քան կանոն: ...

Հաղորդումներ են եղել, որ այն անձինք, ովքեր հանձնման մասին միջնորդության հիման վրա այլ պետություններից վերադարձվել են Ուզբեկստան, պահվել են անմարդկային կալանավորման մեջ՝ այդ կերպ մեծացնելով խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգը և ենթարկվել են անարդար դատավարության: 2008 թվականի մեկ գործով, օրինակ, այն անձը, ով Ռուսաստանից վերադարձվել էր Ուզբեկստան, անարդար դատավարության արդյունքում դատապարտվել էր 11 տարվա ազատազրկման: Նրա հարազատները հայտնել էին, որ Ուզբեկստան նրա վերադարձից հետո նա 3 ամիս գտնվել էր նախնական կալանքի ներքո, որի ընթացքում ենթարկվել էր խոշտանգման ու վատ վերաբերմունքի այլ դրսևորումների: Նա իր ընտրած պաշտպանի մատչելիության իրավունք չի ունեցել, իսկ դատավարության ընթացքում դատավորը խոշտանգման արդյունքում ձեռք բերված ապացույցը թույլատրելի է ճանաչել»:

106. 2011 թվականի հունվարին Human Rights Watch-ը հրապարակեց իր տարեկան՝ 2010 թվականի համաշխարհային զեկույցը: «Ուզբեկստան» վերնագրված գլուխը, որքանով վերաբերելի է, սահմանում էր հետևյալը.

«Մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցում Ուզբեկստանի վարկանիշը շարունակում է շատ ցածր աստիճանի մնալ՝ առանց որևէ էական փոփոխության ի համեմատություն 2010 թվականի: Իշխանությունները շարունակում են հետապնդումները քաղաքացիական հասարակության ակտիվիստների, ընդդիմության անդամների և անկախ լրագրողների և պետական հսկողությունից դուրս գտնվող հավատացյալների նկատմամբ ...

Ուզբեկստանում խոշտանգումը շարունակում է իր ահագնացող բնույթը: Կալանավորների իրավունքները խախտվում են հետաքննության ու դատավարության յուրաքանչյուր փուլում, թեև հաբեսաս կորպուս փոփոխություններն ուժի մեջ են մտել 2008 թվականին: Ուզբեկստանի իշխանությունները չեն իրականացրել խոշտանգման դեմ պայքարի հանձնարարականը, որը տվել էր ՄԱԿ հատուկ զեկուցողը 2003 թվականին:

Կասկածյալներին չի թույլատրվում տեսակցել իրենց պաշտպանների հետ, որը շատ կարևոր երաշխիք է ընդդեմ մինչդատական վարույթի ընթացքում խոշտանգման դեմ: Ոստիկանությունն օգտագործում է խոշտանգումն ու այլ անօրինական միջոցները կալանավորներից խոստովանություն կորզելու համար: Իշխանությունները հրաժարվում են հետաքննելու չարաշահումների մասին հաղորդումները ...

Թեև Ուզբեկստանի սահմանադրությունը երաշխավորում է դավանանքի ազատության իրավունքը, Ուզբեկստանի իշխանությունները շարունակում են իրենց կամայական կալանավորման, ձերբակալման և խոշտանգման արշավն ընդդեմ այն մուսուլմանների, ովքեր դավանում են պետական հսկողությունից դուրս գտնվող կրոն կամ գործում են չգրանցված կրոնական կազմակերպությունում: 2010 թվականի ընթացքում ավելի քան 100 անձ ձերբակալվել կամ դատապարտվել է կրոնական ծայրահեղականության պատճառով:

...

Ուզբեկստանի համագործակցությունը միջազգային կազմակերպությունների հետ շարունակում է շատ թույլ մնալ: Այն շարունակում է մերժել ՄԱԿ-ի բոլոր 8 հատուկ ընթացակարգերի մատչելիությունը, ովքեր հրավեր էին խնդրել, այդ թվում՝ խոշտանգման և մարդու իրավունքների պաշտպանների հրավերները ...»:

107. Amnesty International-ի 2011 թվականի տարեկան զեկույցի, հրապարակված նույն տարվա մայիսին, Ուզբեկստանի վերաբերյալ գլուխը, որքանով վերաբերելի է, սահմանում է հետևյալը.

«Խոշտանգման ու վատ վերաբերմունքի մասին զեկույցները չեն շարունակում նվազել: Անարդար դատավարություններից հետո կրոնական փոքրամասնությունների և Իսլամական մյուս խմբերի տասնյակ անդամները դատապարտվում են երկարաժամկետ ազատազրկումների ...

Խոշտանգում և այլ վատ վերաբերմունք

Չնայած իշխանությունների հավաստիացումներին, որ խոշտանգումների պրակտիկան էականորեն նվազել է, կալանավորների ու դատապարտյալների նկատմամբ խոշտանգումների ու վատ վերաբերմունքի մասին զեկույցները շարունակում են չնվազել: Բազմաթիվ գործերով իշխանություններն այս հաղորդումներով պատշաճ կերպով չեն գործել՝ անաչառ հետաքննություն չիրականացնելով:

Մի քանի հարյուր մարդ դատապարտվել է Ուզբեկստանում արգելված իսլամիստական կուսակցություններին կամ շարժումներին անդամագրվելու համար, ինչպես նաև՝ քաղաքական ընդդիմադիրները

շարունակում են իրենց երկարաժամկետ պատիժը կրել դաժան, անմարդկային և արժանապատվությունը նվաստացնող պայմաններում:

Ուզբեկստանը կրկին հրաժարվում է ՄԱԿ-ի հատուկ զեկուցներին խոշտանգումների վերաբերյալ թույլատրել այցելելու այդ երկիր՝ չնայած կրկնվող խնդրանքներին:

...

Հակահաբեկչություն և անվտանգություն

2009 թվականի ընթացքում կալանավորված անձանց մեծամասնությունը նրանք են, ովքեր «IMU, the IJU և Hizb ut-Tahrir» անդամներ են կամ համակրում են նրանց՝ այցելելով չգրանցված մզկիթներ, ուսուցանելով անկախ իմամների մոտ: Նրանց մեծ մասը կալանավորվում է առանց մեղադրանքի կամ պատշաճ դատավարությունների: Ձեկույցներ են առկա նաև խոշտանգման ու անարդար դատավարությունների մասին:

...

Դավանանքի ազատություն

Կառավարությունը շարունակում է իր անմիջական հսկողությունը կրոնական համայնքների նկատմամբ: Դրանցից առավելապես տուժում են չգրանցված խմբերի անդամները, ինչպես, օրինակ, Քրիստոնեական Ավետարանչական եկեղեցին և պետության հսկողությունից դուրս գտնվող մզկիթներում աշխատող մուսուլմանները»:

2. Տաշքենդում և Ֆերգանյան հովտում 2009 թվականի ահաբեկչական հարձակումներին արձագանքը

108. Amnesty International-ի 2010 թվականի մայիսի 1-ի զեկույցը, վերնագրված «Ուզբեկստան. մարդու իրավունքների ընթացիկ իրավիճակի վերաբերյալ մտահոգությունները», սահմանում է հետևյալը.

«... Amnesty International-ը մտահոգված է մարդու իրավունքների խախտումների վերաբերյալ զեկույցներով, որոնք տեղի են ունենում ահաբեկչության դեմ պայքարում ու ազգային անվտանգությունը պաշտպանելու նպատակի լույսի ներքո, ինչը ծավալվեց 2009 թվականի ընթացքում արձանագրված մի քանի սպանություններից ու ահաբեկչական հարձակումներից հետո ...

Amnesty International-ը մտահոգված է, որ իշխանությունների պատասխանը 2009 թվականի մայիսին և օգոստոսին տեղի ունեցած հարձակումներին անհամարժեք է կամայական կալանավորման և խոշտանգման կամ վատ վերաբերմունքի այլ դրսևորումների բացարձակ արգելքին ու արդար դատաքննության իրավունքի նկատմամբ հարգանքի պարտավորությանը՝ ամրագրված ՔՔԻՄԴ-ում:

2009 թվականի մայիսին և օգոստոսին համապատասխանաբար Ֆերգանյան հովտում ու մայրաքաղաք Տաշքենդում արձանագրվել են ահաբեկչական հարձակումներ, ինչպես նաև 2009 թվականին հուլիսին Տաշքենդում սպանվել են իշխանամետ իմամ ու ոստիկանության ծառայող: Իսլամիստական ջիհադական միավորման (IJU(ԻՋՄ)) վրա է դրվել Ֆերգանյան հովտում տեղի ունեցած հարձակումների համար պատասխանատվությունը, մասնավորապես՝ 2009 թվականի մայիսի 26-ին Խանաբադում ոստիկանության բաժանմունքի, սահմանային անցակետի և կառավարական շենքի վրա հարձակումները, ինչպես նաև՝ նույն օրը Անդիժանի ոստիկանության բաժանմունքում մահապարտ ահաբեկչի կողմից կազմակերպած պայթյունը ...

Այս հանցագործություններին հաջորդեց կամայական կալանավորումների նոր ալիքը: Կալանավորված անձանց մեծամասնությունը նրանք են, ովքեր «IMU, the IJU և Hizb ut-Tahrir» անդամներ են կամ համակրում են նրանց՝ այցելելով չգրանցված մզկիթներ, ուսուցանելով անկախ իմամների մոտ: Նրանց մեծ մասը կալանավորվում է առանց մեղադրանքի կամ պատշաճ դատավարությունների: Ձեկույցներ են առկա նաև խոշտանգման ու անարդար դատավարությունների մասին:

2009 թվականի սեպտեմբերին, երբ սկսվեց Ֆերգանյան հովտում մայիսին տեղի ունեցած ահաբեկչական հարձակումների մեջ մեղադրվող անձանց առաջին դատավարությունները, մարդու իրավունքների ակտիվիստները զեկույցեցին, որ դատավարությունները դռնփակ են, թեև Նախագահի ու Գլխավոր դատախազի նախնական հավաստիացումներին, որ դատավարությունները բաց ու արդար են լինելու: Այնուհանդերձ, անկախ հետազոտողներին, դատական նիստերի դահլիճ չթույլատրվեց մուտք գործել: Որոշ մեղադրյալների ազգականներ մարդու իրավունքների պաշտպաններին հայտնել էին, որ պաշտպաններին չեն թույլատրել ծանոթանալ քրեական գործի նյութերին և նույնիսկ մուտք գործել դատական նիստերի դահլիճ ...»:

109. 2011 թվականի իր տարեկան զեկույցում, հրապարակված նույն տարվա մայիսին, Amnesty International-ը սահմանեց հետևյալը.

«Հակաահաբեկչություն և անվտանգություն

Դռնփակ դատավարությունները սկսվեցին հունվարին, որոնց ընթացքում 70 ամբաստանյալների մեղադրանք էր առաջադրվել 2009 թվականի մայիսին և օգոստոսին Ֆերգանյան հովտում և մայրաքաղաք Տաշքենդում ահաբեկչական հարձակումների և 2009 թվականի հուլիսին Տաշքենդում բարձրաստիճան ոստիկանության աշխատակցի ու իշխանամետ իմամի սպանության համար: Հարձակումների ու սպանությունների համար իշխանությունները մեղադրում էին Ուզբեկստանի իսլամիստական շարժմանը (IMU-«ՌԻԻՄ»), Իսլամիստական ջիհադական միավորմանը (IJU(ԻՋՄ)) և Իսլամիստական Hizb ut-Tahrir կուսակցությանը, որոնք բոլորն էլ արգելված էին Ուզբեկստանում: Որպես կասկածյալ կալանավորված անձանց մեծամասնությունը այս կազմակերպությունների այն անդամներն էին կամ նրանց համակրողներն էին, ովքեր այցելել էին չգրանցված մզկիթներ, ուսանել էին անկախ իմամների մոտ, արտասահման էին մեկնել կամ կասկածվում էին արգելված իսլամիստական խմբերին անդամագրվելու մեջ: Նրանց մեծ մասը կալանավորվում է առանց մեղադրանքի կամ պատշաճ դատավարությունների: Ձեկույցներ են առկա նաև խոշտանգման ու անարդար դատավարությունների մասին ...»:

110. ԱՄՆ Պետդեպարտամենտի կողմից 2010 թվականի նոյեմբերին հրատարակված Դավանանքի ազատության 2010 թվականի միջազգային զեկույցը՝ Ուզբեկստանի վերաբերյալ գլխում, որքանով վերաբերելի է, սահմանում է հետևյալը.

«2009 թվականին Տաշքենդում տեղի է ունեցել հնչեղություն ունեցող 2 սպանություն, 1 սպանության փորձ և փոխհրաձգություն, որոնք, ըստ կառավարության մեղադրանքի, ունեցել են կրոնական հիմք (օրինակ՝ մեկի թիրախը եղել է Տաշքենդում գլխավոր իմամն է եղել): Դրան հաջորդող ամիսներին ավելի քան 200 մարդ է ձերբակալվել այդ միջադեպերի հետ կապ ունենալու մեղադրանքներով, շատերը մեղադրվել են ծայրահեղական կրոնական կազմակերպություններին անդամակցելու ու սահմանադրական կարգը տապալելու փորձի համար: 2010 թվականի հունվարից մինչև ապրիլն ընկած ժամանակահատվածում տարբեր դատարաններ դռնփակ դատավարությունների արդյունքում դատապարտել են նվազագույնը 50 անձանց և պատիժ նշանակել պատիժը պայմանականորեն չկիրառելուց մինչև 18 տարի ժամկետով ազատազրկման: Առկա են չհաստատված զեկույցներ, որ հավելյալ 150 անձինք դատապարտվել են վերաբերելի դատավարություններում: Նույն ժամանակահատվածում իշխանությունները նախաձեռնել են 100 ավելի վարույթներ ենթադրյալ ծայրահեղականների (մասնավորապես նրանք որակվում են որպես Վահաբիստներ և ջիհադիստներ) դեմ սպանությունների հետ չառնչվող մեղադրանքներով: Մարդու իրավունքների պաշտպանները զեկույցել են կետ որ դատապարտվածների ընտանիքներն իշխանություններին մեղադրել են խոշտանգումների կիրառման ու հարկադրաբար խոստովանություն կորզելու մեջ: ...»

B. Եվրոպայի Խորհրդի փաստաթղթերն այն դիմողների անհետացման վերաբերյալ, որոնց նկատմամբ Դատարանի կողմից պաշտպանության ժամանակավոր միջոց էր կիրառվել

111. Նախարարների կոմիտեի (CM/Del/Dec(2012)1136/19) որոշումը, հաստատված Նախարարների տեղակալների 1136-րդ հանդիպմանը՝ 2012 թվականի մարտի 8-ին, սահմանում է հետևյալը.

«Տեղակալները

...

4. ինչ վերաբերում է Իսկանդարովի գործին, կրկնում են, որ այս գործում Կոնվենցիան խախտվել է Դատարանի կարծիքով Ռուսաստանի գործակալ հանդիսացող անհայտ անձանց կողմից դիմողի առևանգման և նրանց հարկադրաբար Տաշքենդում փոխադրելու արդյունքում, այն բանից հետո, երբ Ռուսաստանի իշխանությունների կողմից նրանց հանձնումը մերժվել էր,
5. հաշվի է առնում Դատարանի կողմից մատնանշած լրջագույն մտահոգությունը, որ այս տեսակի կրկնվող միջադեպերը վերջերս տեղի են ունեցել 4 այլ դիմողների նկատմամբ, որոնց գործերը քննվում են Դատարանի կողմից և որոնցով Դատարանը կիրառել է պաշտպանության ժամանակավոր միջոց նրանց հանձնումը խոչընդոտելու համար, քանի որ առկա է Կոնվենցիայի ծանր խախտման զոհ դառնալու անմիջական վտանգ,
6. նկատի է ունենում Ռուսաստանի իշխանությունների դիրքորոշումը, որ այս իրավիճակը նրանց համար նույնպես մտահոգության լուրջ աղբյուր է,
7. հաշվի է առնում, որ այժմ Ռուսաստանի իշխանությունները տեղյակ են այս միջադեպերից և պարտավորվել են հետևել Դատարանի կողմից այդ գործերի և Կոմիտեի կողմից Իսկանդարովի գործի քննության արդյունքում իրենց ուղղված հանձնարարականներին,
8. կոչ է անում Ռուսաստանի իշխանություններին ձեռնարկելու բոլոր անհրաժեշտ միջոցառումները լույս սփռելու պրն Իսկանդարովի առևանգման միջադեպի բոլոր հանգամանքների վրա ու երաշխավորելու,

որ համանման միջադեպեր ապագայում այլևս տեղի չեն ունենալու և արդյունքների մասին տեղեկացնելու Նախարարների կոմիտեին ...»:

112. 2012 թվականի հունիսի 6-ին Նախարարների տեղակալների 1144-րդ հանդիպմանը հաստատված իր որոշման (CM/Del/Dec (2012)1144/18) մեջ Նախարարների կոմիտեն կրկնել է իր մտահոգությունն այն դիմողների անհետացման վերաբերյալ, որոնց նկատմամբ Դատարանի կողմից կիրառվել էր պաշտպանության ժամանակավոր միջոց և սահմանել է հետևյալը.

«Տեղակալները

...

3. ցավում է այն փաստի համար, որ չնայած լուրջ մտահոգություններին, նման միջադեպերի կապակցությամբ Դատարանի նախագահի, Նախարարների կոմիտեի ու Ռուսաստանի իշխանությունների կողմից արտահայտված, նրանք տեղեկացել են Մոսկվայում 2012 թվականի մարտի 29-ին, որ անհետացել է մեկ այլ դիմող և դրանից կարճ ժամանակ անց կալանավորված վիճակում հայտնաբերվել է Տաջիկստանում,
4. նկատի է ունենում Ռուսաստանի իշխանությունների դիրքորոշումը, որի համաձայն՝ Իսկանդարովի գործի քննությունը շարունակվում է և այժմ չի հաստատվել, որ Ռուսաստանը ներգրավված է եղել դիմողի առևանգման մեջ,
5. ցավում է, որ մինչև այժմ ո՛չ Իսկանդարովի գործով և ո՛չ էլ այդ տեսակի որևէ այլ գործով իշխանությունները շոշափելի որևէ արդյունքի չեն հասել դիմողների առևանգման և փոխադրման գործերով ներպետական հետաքննություններով, ինչպես նաև չի հաստատվել որևէ պետական գործակալի պատասխանատվությունը ...»:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. ՓԱՍՏԵՐԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

113. Հաշվի առնելով, որ կողմերը համաձայն չեն դիմողին Տաջիկստան տեղափոխելու հանգամանքների հետ, Դատարանը գտնում է, որ անհրաժեշտ է հաստատել սույն գործի փաստերը:

114. Կառավարությունը հայտնել է, որ 2011 թվականին հունիսին դիմողին ազատ արձակելուց հետո նա իշխանությունների հսկողության ներքո չի եղել: Որևէ ապացույց չկա, որ իշխանությունները ներգրավված են եղել Տաջիկստան նրա փոխադրման մեջ: Նրա առևանգման հանգամանքների վերաբերյալ քննությունը շարունակվում է: Նրա պաշտպանը՝ տկն Ռյաբինինան, ծանուցվել է հարցաքննության: Այնուհանդերձ նա չի ներկայացել հարցաքննությանը:

115. Դիմողը հայտնել է, որ նա առևանգվել և գաղտնի տեղափոխվել է Տաջիկստան, ինչպես նաև, որ եղել են լուրջ փաստարկներ այդ տեղափոխման մեջ Ռուսաստանի իշխանությունների ներգրավվածության մասին: Նախ, նա և նրա ընկերները առևանգվել էին անհայտ անձանց կողմից ոստիկանի աչքի առաջ իրենց ինքնությունը պարզելուց անմիջապես հետո: Երկրորդ, նրանք ուղիղ գնացել են օդանավակայան և նստել օդանավ՝ շրջանցելով սահմանապահ կետն ու անվտանգության ստուգման անցակետը: Իր կարծիքով դա անհնարին կլիներ առանց իրավասու մարմինների ներգրավվածության կամ նվազագույնը՝ լուր համաձայնության: Էական է նաև այն, որ չնայած Դատարանի խնդրանքին, Կառավարությունը չի ներկայացրել քաղվածք սահմանային անցակետի գրանցամատյանից այն մասին, որ դիմողը հատել է Ռուսաստանի սահմանը: Նրանք նաև որևէ բացատրություն չեն ներկայացրել, թե ինչու դա չեն կատարել: Ավելին, հաշվի առնելով այն, որ դիմողի անձնագիրը Ռուսաստանի իշխանությունները վերցրել էին, ապա նրա համար շատ դժվար կլիներ անցնել սահմանային անցակետն առանց իշխանությունների օժանդակության: Վերոգրյալից հետևում է, որ Ռուսաստանի իշխանություններն ուղղակիորեն ներգրավված էին եղել դիմողի առևանգման ու Տաջիկստան տեղափոխման մեջ:

116. Բացի դրանից, ինչ վերաբերում է դիմողի առևանգման դեպքի վերաբերյալ պաշտոնական հետաքննությանը, ապա դիմողը նշել է, որ այդ դեպքերից շատ ամիսներ անց այն որևէ արդյունք չի տվել: Առևանգումից 8 ամիս անց նոր միայն դիմումներ են ուղարկվել Սահմանապահ ծառայություն ու այլ պետական մարմիններ, սակայն մինչ օրս պատասխան չի ստացվել: Նախաքննական մարմինները չեն հարցաքննել որևէ վկայի, օրինակ՝ օդանավակայանի անձնակազմին: Նման հանգամանքներում հետաքննությունը չի կարող համարվել պատշաճ ու արդյունավետ: Տկն Ռյաբինինան երբևէ որևէ ծանուցագիր չի ստացել քննիչից: Ընդհակառակը, դիմողի մյուս պաշտպանը՝ տկն Տրենինան, երկու

անգամ է ծանուցվել: Նա քննիչին տրամադրել է դիմողի անհետացման հանգամանքների վերաբերյալ ունեցած բոլոր տեղեկությունը:

117. Ի սկզբանե Դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ հստակ գիտակցում է իր խնդրի սուբսիդիար բնույթը և փաստական հանգամանքների ուսումնասիրման ու գնահատման հարցերը քննելիս պարտավոր է շատ զգուշությամբ ընդունել առաջին ատյանի դատարանի գործառույթները, եթե կոնկրետ գործի շրջանակներում դա անխուսափելի չէ (տե՛ս *McKerr v. the United Kingdom* գործը (dec.), գանգատ թիվ 28883/95, 2000 թվականի ապրիլի 4, և *Altun v. Turkey* գործը, գանգատ թիվ, կետ 42, 2004 թվականի հունիսի 1): Այնուհանդերձ, եթե գանգատները ներկայացվել են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո, ապա Դատարանը պետք է անցկացնի մանրակրկիտ քննություն, եթե նույնիսկ որոշակի ներպետական դատավարություններ և հետաքննություններ արդեն տեղի են ունեցել (տե՛ս *Mathew v. the Netherlands* գործը, գանգատ թիվ 24919/03, կետ 155, ՄԻԵԴ 2005-IX):

118. Այնուհետև Դատարանը կրկնում է, որ ապացույցները գնահատելիս, այն կիրառում է ապացուցման «ողջամիտ կասկածից վեր» չափանիշը: Այնուհանդերձ Դատարանի կողմից քննվող գործերով առկա են ապացույցների ընդունելիության խոչընդոտներ կամ դրանց գնահատման նախապես որոշված բանաձևեր: Այն ընդունում է այն եզրակացությունները, որոնք իր կարծիքով հիմնավորվում են ապացույցների ազատ գնահատման արդյունքում, այդ թվում՝ այնպիսի հետևություններ, որոնք բխում են փաստերից կամ կողմերի դիրքորոշումներից: Ըստ իր կողմից հաստատված նախադեպային իրավունքի՝ ապացույցը կարող է բխել բավարար ուժեղ, հստակ և ներդաշնակ եզրակացությունների համակցությունից կամ նմանատիպ չհերքված փաստերի կանխավարկածից: Ավելին, համոզվածության մակարդակն անհրաժեշտ է որոշակի եզրակացության հասնելու համար և այս կապակցությամբ ապացուցման բեռի բախշումը ըստ էության կապված է փաստերի առանձնահատկության, ներկայացված գանգատների բնույթի ու վիճարկվող Կոնվենցիոն իրավունքի հետ (տե՛ս հետագա հղումների հետ միասին *Nachova and Others v. Bulgaria* գործը, [GC], գանգատներ թիվ 43577/98 և թիվ 43579/98, կետ 147, ՄԻԵԴ 2005-VII):

119. Դատարանը նաև ընդունում է այն, որ Կոնվենցիոն դատավարությունները ոչ բոլոր գործերով են ինքնին հանգեցնում *affirmanti incumbit probatio* (նա, ով վիճարկում է ինչ-որ բան, պետք է ապացուցի դա) սկզբունքի անշեղ կիրառմանը, քանի որ որոշակի ատյաններում միայն պատասխանող կառավարությունը մատչելիություն ունի այն տեղեկատվությանը, որը կարող է հերքել կամ հաստատել այդ փաստարկը: Կառավարության ծախսողումը՝ ներկայացնելու նման տեղեկատվություն առանց հիմնավոր պատճառաբանության, կարող է հանգեցնել դիմողի փաստարկների հիմնավորվածության մասին հետևության (տե՛ս՝ ի թիվս այլ որոշումների, *Fadeyeva v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 55723/00, կետ 79, ՄԻԵԴ 2005-IV, և *Ahmet Özkan and Others v. Turkey* գործը, գանգատ թիվ 21689/93, կետ 426, 2004 թվականի ապրիլի 6, տե՛ս նաև Դատարանի կանոնակարգի 44Գ կանոնը): Դրանից հետևում է, որ այն գործերով, որոնցով փաստերն ամբողջությամբ կամ մասնակի հերքվում են իշխանությունների բացառիկ իմացության շրջանակում, ապա ապացուցման բեռը կարող է դրվել Կառավարության վրա, որը պետք է ներկայացնի հիմնավոր ու համոզիչ բացատրություն (տե՛ս *Salman v. Turkey* գործը, [GC], գանգատ թիվ 21986/93, կետ 100, ՄԻԵԴ 2000-VII, և *D.H. and Others v. the Czech Republic* գործը, [GC], գանգատ թիվ 57325/00, կետ 179, ՄԻԵԴ 2007-XII):

120. Անվիճելի է, որ դիմողը Մոսկվայից անհետացել է 2011 թվականի օգոստոսի 23-ին, և ավելի ուշ հայտնաբերվել է կալանավորման մեջ Տաջիկստանում: Դատարանը նկատում է, որ նա տվել է առևանգման և տեղափոխման շատ մանրակրկիտ նկարագրությունը (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆներ 54-ից 65-ը): Այն նաև նկատում է, որ իր նկարագրությունը հաստատող ապացույցի ներկայացումը իր իշխանության մեջ չէ, քանի որ միայն իշխանությունները կարող են հասանելիություն ունենալ փաստաթղթերին (ինչպես օրինակ՝ սահմանային անցակետերի գրանցամատյանները, օդանավի անձնակազմի տվյալները կամ Տաջիկստանի թռիչքի ուղևորների ցուցակները) և հավաքել վկաների այն հայտարարությունները, որոնք կարող են հերքել կամ հաստատել դիմողի փաստարկները: Նման հանգամանքներում ապացուցման բեռն ընկնում է Կառավարության վրա՝ հերքելու դիմողի փաստարկներն ու ներկայացնելու նրա՝ Տաջիկստանում գտնվելը հիմնավորող բավարար ու հիմնավոր բացատրություն:

121. Դատարանը նկատում է, որ Կառավարության կողմից դիմողի փաստարկները հերքելու ունակ ապացույցներ Կառավարության կողմից չի ներկայացվել: Ճիշտ է նաև այն, որ Ռուսաստանի իշխանությունների կողմից հետաքննություն է սկսվել, որն այժմ ընթացքի մեջ է գտնվում: Այնուամենայնիվ, գործի նյութերից ակնհայտ երևում է, որ դիմողի անհետացումից 8 ամիս անց՝ 2012 թվականի մարտի վերջին

կամ ապրիլի սկզբին, ձեռնարկված միակ քննչական գործողությունը տեղեկատվություն տրամադրելու մասին քննիչի գրությունն է՝ ուղղված Սահմանապահ ծառայությանն ու տարբեր պետական մարմիններին (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 69): Դատարանը չի տեղեկացվել, թե այդ գրություններին ի պատասխան որևէ տեղեկություն ստացվել է, թե՛ ոչ:

122. Քրեական գործի նյութերում որևէ ապացույց չկա այն մասին, թե որևէ ջանք գործադրվել է հայտնաբերելու ու հարցաքննելու վկաների, ովքեր կարող են հաստատել կամ հերքել դիմողի փաստարկներն իր առևանգման մասին: Հաշվի առնելով դիմողի՝ Մոսկվայից դուրս գալուց և Ղուջանդ ժամանելուց հետո կապ հաստատելու ժամանակահատվածը, հնարավոր էր որոշել, թե ինչ թռիչքով էր նա մեկնել ու հարցաքննել օդանավի անձնակազմին ու ուղևորներին օդանավում 3 ձեռնաշղթայված անձանց և 2 ուղեկցողների առկայության մասին: Հնարավոր էր հաստատել նաև Մոսկվայի կենտրոնում 2011 թվականի օգոստոսի 23-ին պարեկություն անող ոստիկանության այն աշխատակցի ինքնուրույնը, ով նախքան դիմողի ու նրա ընկերների առևանգումը կատարել էր նրանց ինքնության ստուգում, և հարցաքննել նրան: Այնուամենայնիվ, հնարավոր վկաների հարցաքննության համար որևէ գործողություն չի ձեռնարկվել: Դրանից հետևում է, որ Կառավարությունը որևէ ապացույց չի ներկայացրել, որը կարող էր հերքել դիմողի՝ իր առևանգման ու Տաջիկստան փոխադրման մասին փաստարկները:

123. Կառավարությունը չի ներկայացրել նաև որևէ այլընտրանքային հիմնավոր բացատրություն դիմողի՝ Տաջիկստանում հայտնվելու վերաբերյալ: Եթե նրանց կողմից ներկայացված դիրքորոշումը կարող է մեկնաբանվել այնպես, որ դիմողն իր ազատ կամքով է մեկնել Տաջիկստան, ապա նրանք չեն բացատրել, թե ինչպես նա կարող էր հատել Ռուսաստանի սահմանը առանց իր անձնագրի, որը մնացել էր Ռուսաստանի իշխանությունների մոտ: Ավելին, չնայած Դատարանի խնդրանքին, Կառավարությունը չներկայացրեց սահմանային անցակետի գրանցամատյանից որևէ քաղվածք այն մասին, թե որտեղից և երբ է Ռուսաստանի տարածքը լքել դիմողը:

124. Նման հանգամանքներում Դատարանը վստահում է դիմողի հավաստիացումներին, որ նա առևանգվել և Տաջիկստան թռչող օդանավ էր նստել առանց համապատասխան ֆորմալ ձևակերպումների:

125. Բացի դրանից, ինչ վերաբերում է դիմողի փաստարկներին, որ Ռուսաստանի իշխանություններն իր առևանգմանը մասնակցություն ունեցել են, ապա Դատարանը չի կարող, սակայն այս փաստարկները ընդունում է որպես արժանահավատ: Իրոք, լուրջ կասկածներ կան, որ անհայտ անձինք չէին կարող դիմողին օդանավ նստեցնել՝ շրջանցելով անձնագրային ու սահմանային ստուգման կետերն առանց իրավասու պաշտոնյաների համաձայնության: Կառավարությունը չի ներկայացրել որևէ իրատեսական բացատրություն, թե ինչպես դիմողը, առանց անձնագրի, կարող էր շրջանցելով անցագրային ստուգման կետերը՝ օդանավ նստել, եթե նրան չեն ուղեկցել Ռուսաստանի համապատասխան ծառայողները (տե՛ս նման պատճառաբանության համար *Iskandarov v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 17185/05, պարագրաֆ 113, 2010 թվականի սեպտեմբերի 23):

126. Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Դատարանը գտնում է, որ քանի որ դիմողն ի սկզբանե հայտնել է, որ նա առևանգվել ու Տաջիկստան է տեղափոխվել Ռուսաստանի իշխանությունների կողմից, Կառավարությունը չի ներկայացրել արժանահավատ բացատրություն, թե ինչպես է դիմողը հայտնվել Տաջիկստանում:

127. Համապատասխանաբար Դատարանը գտնում է, որ հաստատվել է, որ 2011 թվականի օգոստոսի 23-ին դիմողը Տաջիկստանի իշխանությունների կողմից իր կամքին հակառակ առևանգվել ու տեղափոխվել է Տաջիկստան և պահվել կալանքի ներքո Ռուսաստանի իշխանությունների իմացությամբ և նրանց ակտիվ կամ պասիվ ներգրավվածությամբ:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ԵՎ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՆՏՈՒՄԸ

128. Դիմողը գանգատվել է, որ Տաջիկստան իր գաղտնի տեղափոխման արդյունքում, որտեղ նա գտնվել է Ուզբեկստանի հանձնվելու իրական վտանգի ներքո, նա ենթարկվել է խոշտանգման ու կրոնական հետապնդման ենթարկվելու իրական վտանգի: Նա նաև գանգատվել է, որ Ուզբեկստանի հանձնվելու դեպքում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու իր մտահոգությունները Ռուսաստանի իշխանությունների կողմից բազմակողմանի քննության չեն առնվել: Նա հղում է տվել Կոնվենցիայի 3-րդ և 13-րդ հոդվածներին, որոնք սահմանում են հետևյալը.

Հողված 3

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

Հողված 13

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

A. Կողմերի դիրքորոշումները

129. Կառավարությունը հայտնել է, որ դիմողին Ուզբեկստանին հանձնելու դեպքում վատ վերաբերմունքի կամ քաղաքական հետապնդման ենթարկվելու վտանգ չի սպառնացել: Նրա փաստարկները նման վտանգի մասին, որոնք առաջին անգամ ծագել են հանձնման մասին դատախազի որոշման դատական բողոքարկման ժամանակ, քննվել և հերքվել են Ռուսաստանի դատարանների կողմից: Կառավարությունը կրկնել է ներպետական դատարանների պատճառաբանությունը և հղում է տվել Ուզբեկստանի գլխավոր դատախազության կողմից տրված դիվանագիտական հավաստիացումներին:

130. Դիմողը հայտնել է, որ ներպետական իշխանությունների ուշադրությունն Ուզբեկստանում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու իր մտահոգությունների վրա հրավիրել է դեռևս 2009 թվականի դեկտեմբերին փախստականի կարգավիճակ ստանալու մասին իր դիմումում: Նա անընդհատ կրկնել է իր մտահոգությունների մասին փախստականի կարգավիճակ ստանալու և հանձնման վարույթների ընթացքում: Նա հղում է տվել ՄԱԿ-ի հիմնարկների ու համապատասխան միջազգային ոչ-կառավարական կազմակերպությունների զեկույցներին, որոնք հստակ ցույց են տվել, որ նրա նման անհատները, ովքեր կասկածվում են արգելված կրոնական կազմակերպություններին անդամակցելու մեջ, ենթակա են վատ վերաբերմունքի վտանգի: Նա նաև վիճարկել է, որ իրեն ներկայացված մեղադրանքից հետևում է, որ նրանց հիմքում քաղաքական ու կրոնական շարժառիթներն են: Այնուամենայնիվ, ներպետական իշխանությունները հաշվի չեն առել դիմողի կողմից ներկայացված ապացույցը և մերժել են իր մտահոգություններն անհիմն լինելու հիմքով առանց պատշաճ գնահատելու Ուզբեկստանում տիրող իրավիճակը կամ նրա անձնական կարգավիճակը՝ հիմք ընդունելով Ուզբեկստանի իշխանությունների կողմից տրամադրված դիվանագիտական հավաստիացումները: Այդ հավաստիացումներն արժանահավատ չեն դրանց վերահսկման կամ խախտման դեպքում պատասխանատվության ենթարկելու համապատասխան մեխանիզմի բացակայության պատճառով (նա հղում է տվել *Chahal v. the United Kingdom* գործին, 1996 թվականի նոյեմբերի 15, կետ 105, *Վճիռների ու որոշումների զեկույցներ* 1996-V, և *Saadi v. Italy* գործին [ՄԴ], գանգատ թիվ 37201/06, կետ 147, ՄԻԵԴ 2008):

B. Դատարանի գնահատականը

1. Հողված 3

(a) Ընդունելիությունը

131. Դատարանը գտնում է, որ այս գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (ա) կետի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ: Այնուհետև այն նշում է, որ այն որևէ այլ հիմքով անընդունելի չէ: Հետևաբար այն պետք է ընդունելի ճանաչել:

(b) Գործի ըստ էության քննությունը

(i) Ընդհանուր սկզբունքները

132. Դատարանի կողմից հաստատված նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Պայմանավորվող պետության կողմից հանձնումը կարող է 3-րդ հոդվածի ներքո խնդիր առաջացնել և արդյունքում հանգեցնել Կոնվենցիայի ներքո պետության պատասխանատվությանը, եթե բավարար հիմքեր կան կարծելու, որ տվյալ անձը, եթե հանձնվի, ապա հայցող պետությունում կարող է 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի հանդիպել: Նման պատասխանատվության հաստատումն անխուսափելիորեն ներառում է հայցող պետությունում տիրող՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի չափանիշներին հակասող իրավիճակի գնահատումը: Այնուհանդերձ, այստեղ հայցող պետության՝ միջազգային ընդհանուր իրավունքի, Կոնվենցիայի կամ որևէ այլ մեխանիզմի ներքո պատասխանատվության հաստատման խնդիր առկա չէ: Կոնվենցիայի ներքո Պայմանավորվող պետության պատասխանատվությունը կարող է ծագել նրա ձեռնարկած այն գործողության պատճառով, որը կարող է ուղղակի հետևանք ունենալ

անհատի վրա (տե՛ս *Soering v. the United Kingdom* գործը, 1989 թվականի հուլիսի 7, կետեր 89-91, Ա Սերիա թիվ 161):

133. Որոշելու համար, թե արդյոք հիմնավորվել է, որ դիմողը կարող է 3-րդ հոդվածով նկարագրված վերաբերմունքից տառապելու վտանգի ենթարկվել, եթե հանձնվի, Դատարանը խնդիրը պետք է գնահատի իրեն ներկայացված կամ *proprio motu* ներկայացված բոլոր նյութերի լույսի ներքո (տե՛ս *H.L.R. v. France* գործը, 1997 թվականի ապրիլի 29, կետ 37, *Ձեկույցներ* 1997-III): Քանի որ նման գործերով Պայմանավորվող պետությունների պատասխանատվությունը 3-րդ հոդվածի ներքո կապված է հանձնվող անձի՝ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի հետ, վտանգի առկայությունը գլխավորապես պետք է գնահատվի հղում տալով այն հանգամանքներին, որոնք հայտնի էին կամ պետք է հայտնի լինեին Պայմանավորվող պետության համար հանձնման պահին (տե՛ս *Cruz Varas and Others v. Sweden* գործը, 1991 թվականի մարտի 20, կետեր 75-76, Ա Սերիա թիվ 201, և *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom* գործը, 1991 թվականի հոկտեմբերի 30, կետ 107, Ա Սերիա թիվ 215): Այնուամենայնիվ, եթե դիմողը չի հանձնվել կամ արտաքսվել, երբ Դատարանը քննում է գործը, ապա համապատասխան ժամանակը Դատարանում գործի քննության ժամանակահատվածն է (տե՛ս վերոհիշյալ *Chahal*-ի գործը, կետեր 85-86):

134. Որոշելու համար, թե արդյոք առկա է վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգ, Դատարանը պետք է քննի դիմողի համար կանխատեսելի հետևանքները հայցող պետությանը հանձնելիս՝ մտապահելով այնտեղ տիրող ընդհանուր իրավիճակն ու նրա անձնական հանգամանքները (տե՛ս վերոհիշյալ *Vilvarajah and Others* գործը, կետ 108 *in fine*): Սկզբունքորեն դիմողը պետք է ապացույց ներկայացնի, որն ունակ կլինի ապացուցել, որ բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ եթե նա հանձնվի, ապա կարող է հանդիպել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի (տե՛ս *N. v. Finland* գործը, գանգատ թիվ 38885/02, կետ 167, 2005 թվականի հուլիսի 26): Եթե նման ապացույց է ներկայացվում, ապա Կառավարությունը պետք է փարատի դրա հետ կապված բոլոր կասկածները (տե՛ս *Ryabikin v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 8320/04, կետ 112, 2008 թվականի հունիսի 19):

135. Ինչ վերաբերում է կոնկրետ պետությունում տիրող ընդհանուր իրավիճակին, ապա Դատարանը գտնում է, որ դրա մասին ծանրակշիռ տեղեկություններ կարող են տրամադրել մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող միջազգային կազմակերպությունների թարմ զեկույցները կամ կառավարական աղբյուրները (տե՛ս, օրինակ, վերոհիշյալ *Chahal*-ի գործը, կետեր 99-100, *Muslim v. Turkey* գործը, գանգատ թիվ 53566/99, կետ 67, 2005 թվականի ապրիլի 26, *Said v. the Netherlands* գործը, գանգատ թիվ 2345/02, կետ 54, ՄԻԵԴ 2005-VI և *Al-Moayad v. Germany* (dec.) գործը, գանգատ թիվ 35865/03, կետեր 65-66, 2007 թվականի փետրվարի 20): Բացի դրանից, որոշելու համար, թե արդյոք հայցող պետությունում առկա է վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգ, Դատարանը գնահատում է այդ պետությունում ընդհանուր իրավիճակը՝ հաշվի առնելով մարդու իրավունքների ընդհանուր կամ որոշակի խմբի կամ այն ոլորտի վիճակը, որը կարող է վերաբերելի լինել դիմողի անձնական հանգամանքներին (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Shamayev and Others v. Georgia and Russia* գործը, գանգատ թիվ 36378/02, կետ 337, ՄԻԵԴ 2005-III):

136. Միևնույն ժամանակ հայցող պետությունում հավանական վատ վերաբերմունքի վերաբերյալ չհաստատված դրությունն ինքնին չի հանգեցնում 3-րդ հոդվածի խախտմանը (տե՛ս վերոհիշյալ *Vilvarajah and Others* գործը, կետ 111, և *Katani and Others v. Germany* (dec.) գործը, գանգատ 67679/01, 2001 թվականի մայիսի 31): Կոնկրետ պետությունում մարդու իրավունքների վիճակի վերաբերյալ ընդհանուր խնդիրն հղում տալը չի կարող ինքնին հիմք ծառայել հանձնումը մերժելու համար (տե՛ս *Dzhaksybergenov v. Ukraine* գործը, գանգատ 12343/10, կետ 37, 2011 թվականի փետրվարի 10): Եթե Դատարանին մատչելի աղբյուրները նկարագրում են ընդհանուր դրությունը, ապա դիմողի առանձնահատուկ գանգատները կոնկրետ գործով պահանջում են այլ ապացույցով հաստատում, որը հղում է տալիս անհատական հանգամանքներին, որոնք հիմք են հանդիսանում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու մասին նրա մտահոգություններին (տե՛ս *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* գործը [GC], գանգատներ թիվ 46827/99 և թիվ 46951/99, կետ 73, ՄԻԵԴ 2005-I, և վերոհիշյալ *Dzhaksybergenov*-ի գործը, *ibid.*): Դատարանը նման անհատական հանգամանքների մասին ապացույց չի պահանջի միայն շատ ծայրահեղ գործերով, եթե հայցող պետությունում մարդու իրավունքների խախտումներն այնքան ինտենսիվ են, որ իրական վտանգ են ստեղծում, որ ցանկացած անձի հանձնում այդ պետությանն անհրաժեշտաբար հանգեցնելու է 3-րդ հոդվածի խախտմանը (տե՛ս *N.A. v. the United Kingdom* գործը,

զանգատ թիվ 25904/07, կետեր 115-116, 2008 թվականի հուլիսի 17, և *Sufi and Elmi v. the United Kingdom* գործը, զանգատներ թիվ 8319/07 և թիվ 11449/07, կետ 217, 2011 թվականի հունիսի 28):

137. Ինչ վերաբերում է իր սեփական քննությանը, ապա Դատարանը կրկնում է, որ ինքը պետք է շատ զգույշ լինի փաստական հանգամանքների մասով առաջին ատյանի տրիբունալի դերը ստանձնելիս: Նա բազմաթիվ դեպքերում կրկնել է, որ եթե ներպետական դատավարությունները տեղի են ունեցել, ապա դա իր խնդիրը չէ փոխարինելու ներպետական դատարանների՝ փաստական հանգամանքներին տրված գնահատականն իր սեփական գնահատականով, քանի որ որպես ընդհանուր կանոն դա այդ դատարանների խնդիրն է գնահատելու իրենց ներկայացված ապացույցները (տե՛ս՝ ի թիվս այլ որոշումների, *Giuliani and Gaggio v. Italy* գործը [GC], զանգատ թիվ 23458/02, կետեր 179-180, 2011 թվականի մարտի 24): Թեև Դատարանը սահմանափակված չէ ներպետական դատարանի հետևություններով, սակայն սովորական հանգամանքներում այն պահանջում է համոզիչ տարրեր, որոնք նրան կուղղորդեն ներպետական դատարանների կողմից հաստատված փաստական հանգամանքներից հետևություններ անելուն (ibid.): Միևնույն ժամանակ, Կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ Դատարանի պարտականությունն է ապահովելու, որ Պայմանավորվող պետությունը հետևի Կոնվենցիայի ներքո ստանձնած պարտավորություններին: Հղում տալով հանձնմանը կամ արտաքսմանը՝ Դատարանը կրկնում է, որ այն գործերով, որոնցով դիմողն ապահովում է պատճառաբանված հիմքեր, որոնց իսկությունը կասկածի տակ է առնվում Կառավարության կողմից, Դատարանը պետք է բավարարվի նրանով, որ Պայմանավորվող պետության իշխանությունների կողմից տրված գնահատականը պատշաճ է և բավարար հիմնավորված է ինչպես ներպետական, այնպես էլ այլ վերաբերելի աղբյուրներից բխող նյութերով (տե՛ս *Salah Sheekh v. the Netherlands* գործը, զանգատ թիվ 1948/04, կետ 136, 2007 թվականի հունվարի 11):

138. Դատարանը նաև վերջերս գտել է, որ երբ Պետությունն ապաստան հայցողին միջազգային իրավունքի ներքո ստանձնած իր պարտավորություններին համապատասխան փոխանցում է միջնորդ պետության, նա պետք է համոզված լինի, որ միջնորդ պետության ապաստանի տրամադրման ընթացակարգն ապահովի բավարար երաշխիքներ ապաստան հայցողին, որ նա ուղղակիորեն կամ անուղղակի չփոխանցվի իր ծագման վայրի պետություն՝ առանց գնահատելու այն ռիսկերը, որոնց նա կարող է հանդիպել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո (տե՛ս *M.S.S. v. Belgium and Greece* [GC] գործը, զանգատ թիվ 30696/09, կետ 342, ՄԻԵԴ 2011):

(ii) Սույն գործի նկատմամբ կիրառությունը

139. Դատարանն արձանագրում է, որ Ռուսաստանի իշխանությունները թույլատրել են դիմողի հանձնումն Ուզբեկստանին: Այնուամենայնիվ, հանձնումը չի կատարվել Դատարանի կանոնակարգի 39-րդ կանոնի համաձայն Դատարանի կողմից ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի կիրառման արդյունքում: 2011 թվականի հունիսին դիմողն ազատ արձակվեց և մի քանի շաբաթ անց Ռուսաստանի իշխանությունների ներգրավվածությամբ ու իմացությամբ գաղտնի տեղափոխվեց Տաջիկստան, ինչպես նկարագրված է վերը (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 127): Տաջիկստանում նա կալանքի վերցվեց Ուզբեկստանին հանձնելու նպատակով: Թեև նա 2011 թվականի նոյեմբերին ազատ արձակվեց, սակայն պարզվեց, որ Տաջիկստանում հանձնելու վարույթը նրա դեմ դեռևս շարունակվում է:

140. Դատարանը պետք է հաստատի, թե արդյոք դիմողն Ուզբեկստանում կարող է ենթարկվել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի և արդյոք նրան Տաջիկստան տեղափոխելով Ռուսաստանը խախտել է հոդվածի ներքո ստանձնած իր պարտավորությունը: Այն հաջորդաբար քննարկելու է այս հարցերը:

(a) Դիմողի կողմից Ուզբեկստանում վաղ վերաբերմունքի ենթարկվելու վրանգին հանդիպելու վերաբերյալ

141. Դատարանը հնարավորություն ունեցել է գործ ունենալու մի քանի զանգատների հետ, որոնք բարձրացրել են Ռուսաստանից կամ Եվրոպայի Խորհրդի անդամ այլ պետության կողմից Ուզբեկստանին հանձնելու կամ արտաքսելու դեպքում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վրանգին հանդիպելու խնդիրը: Հղում տալով տարբեր աղբյուրներից բխող նյութերին՝ այն գտել է, որ Ուզբեկստանում մարդու իրավունքների ընդհանուր վիճակը մտահոգիչ է, մասնավորապես, որ վերաբերելի միջազգային նյութերը վկայում են կալանավորների նկատմամբ վատ վերաբերմունքի ու խոշտանգման կիրառման մասին, որոնք պարբերաբար ու չտարբերակված բնույթ են կրում և որևէ ապացույց չկա, որ այս հարցում ինչ-որ հիմնարար առաջընթաց է գրանցվել (տե՛ս՝ ի թիվս այլ որոշումների, վերոհիշյալ *Ismoilov and Others* գործը, կետ 121, *Muminov*-ի գործը, կետեր 93-96, *Garayev v. Azerbaijan* գործը, զանգատ թիվ 53688/08,

կետ 71, 2010 թվականի հունիսի 10, և *Yakubov v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 7265/10, կետեր 81 և 82, 2011 թվականի նոյեմբերի 8):

142. Բացի դրանից, Դատարանը քննել է մի շարք գործեր, որոնցում դիմողները մեղադրվում էին այնպիսի հանցագործությունների մեջ, որոնք վերաբերում էին Ուզբեկստանում արգելված կրոնական կազմակերպությունների, ինչպես օրինակ՝ Hizb ut-Tahrir-ին անդամակցության մեջ (տե՛ս վերոհիշյալ *Muminov*-ի գործը, կետեր 94-98, *Karimov v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 54219/08, կետ 100, 2010 թվականի հուլիսի 29 և վերոհիշյալ *Yakubov*-ի գործը, կետեր 83-94) կամ այլ կրոնական կազմակերպություններին անդամակցելու մեջ (տե՛ս *Abdulazhon Isakov v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 14049/08, կետ 110, 2010 թվականի հուլիսի 8, *Sultanov v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 15303/09, կետ 72, 2010 թվականի նոյեմբերի 4, և *Ergashev v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 12106/09, կետ 113, 2011 թվականի դեկտեմբերի 20): Դատարանը գտել է, որ նման անձինք գտնվում են վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի ներքո և նրանց հանձնումը կամ արտաքսումն Ուզբեկստան կարող է հանգեցնել 3-րդ հոդվածի խախտման:

143. Իրոք, մատչելի զեկույցները (տե՛ս վերը պարագրաֆներ 99-107) վկայում են Ուզբեկստանի իշխանությունների՝ այն մուսուլմանների դեմ կալանավորման ու հետապնդման արշավի ձեռնարկման մասին, ովքեր իրենց կրոնը դավանում են պետական հսկողությունից դուրս կամ պատկանում են չգրանցված կրոնական կազմակերպություններին, խմբերին կամ ոչ պաշտոնական միավորումների և որոնց հաճախ որակում են որպես կրոնական ծայրահեղականներ, ֆունդամենտալիստներ և վահաբիստներ: Զեկույցներից պարզ է դառնում, որ տարբեր հանցագործությունների, ինչպես օրինակ ծայրահեղական կազմակերպություններին անդամակցելու կամ կառավարությունը տապալելու մեջ մեղադրվող կալանավորների նկատմամբ վատ վերաբերմունքի կիրառման լուրջ խնդիր է առկա: Զեկույցները վկայում են կալանավայրերի անմարդկային պայմանների, կալանավորների նկատմամբ վատ վերաբերմունքի, նրանց իրավական օգնության և արդար դատաքննության իրավունքի տրամադրման մերժման մասին:

144. Ինչ վերաբերում է դիմողի անձնական կարգավիճակին, ապա Դատարանը նկատում է, որ նա հետախուզվում էր Ուզբեկստանի իշխանությունների կողմից ծայրահեղական կրոնական կազմակերպություններին անդամակցելու ու Ուզբեկստանի սահմանադրական կարգը տապալելու փորձի համար: Մեղադրանքները հիմնված էին արգելված կրոնական կազմակերպության հավաքներին ենթադրյալ մասնակցության և արգելված կրոնական գիրք պահելու համար: Նա մեղադրվում էր Վահաբբիզմի գաղափարները տարածելու համար, որը հակադրվում է ավանդական Իսլամին, և այդ կերպ խրախուսում է հակակառավարական ու հակասահմանադրական տրամադրությունները և վարկաբեկում Ուզբեկստանի Հանրապետությունում հաստատված ժողովրդավարական համակարգը:

145. Վերոգրյալը դիմողին հանձնելու համար հիմք է հանդիսացել: Դա ցույց է տալիս, որ նրա կարգավիճակը նույնն է այն մուսուլմանների կարգավիճակի հետ, որոնք պետական հսկողությունից դուրս գտնվող կրոնական գործունեության պատճառով մեղադրվում են կրոնական ծայրահեղության ու արգելված կրոնական կազմակերպություններին անդամակցելու համար և այդ կապակցությամբ, ինչպես նշված է զեկույցներում ու Դատարանի վերոհիշյալ վճռում, գտնվում է վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի ներքո:

146. Կարևոր է նաև այն, որ դիմողի դեմ հարուցված այդ վարույթները նախաձեռնվել էին 2009 թվականի ամռանը Ֆերգանյան հովտում տեղի ունեցած ահաբեկչական հարձակումներից անմիջապես հետո: Այդ հարձակումներին անմիջապես հաջորդող ժամանակահատվածում հեղինակավոր միջազգային ոչ-կառավարական կազմակերպությունները զեկույցեցին չգրանցված մզկիթներ այցելած մուսուլմանների կամայական ձերբակալումների ալիքի մասին, որին հաջորդել է նրանց կալանավորումը կրոնական ծայրահեղության ու սահմանադրական կարգը տապալելու փորձի մեղադրանքներով, որին էլ հաջորդել է ինքնախոստովանություն կորզելու նպատակով նրանց նկատմամբ կիրառված վատ վերաբերմունքը (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆներ 108-110): Դատարանի կարծիքով այն հանգամանքը, որը դիմողի դեմ ներկայացված մեղադրանքի ու հանձնման մասին միջնորդության ամսաթիվն այդ ժամանակահատվածից է, ուժեղացնում է վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգը:

147. Դատարանը նաև նկատում է, որ դիմողի նկատմամբ ձերբակալման մասին հրամանն ավելի հավանական է դարձնում այն, որ նրա հանձնումից անմիջապես հետո նա կալանքի է վերցվելու և նրա որևէ ազգականի կամ անկախ հետազոտողի չի թույլատրվի տեսակցել նրան: Այն նաև հաշվի է առնում այն հանգամանքը, որ Փախստականների հարցերով ՄԱԿ-ի բարձրագույն հանձնակատարը նրան

փախստականի կարգավիճակ է տվել այն բանից հետո, երբ որոշել է, որ նրա մտահոգությունն այն մասին, որ Ուզբեկստան հանձնվելուց հետո նա կհետապնդվի կամ վատ վերաբերմունքի կենթարկվի, հիմնավոր է (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 44): Հետևաբար, Դատարանը համոզված է, որ դիմողը կգտնվի վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգի ներքո, եթե վերադառնա Ուզբեկստան:

148. Այնուհետև Դատարանն արձանագրում է, որ վերոհիշյալ հանգամանքները ներկայացվել են իշխանություններին: Մասնավորապես, դիմողը հղում է տվել միջազգային զեկույցներին, փորձագիտական կարծիքներին ու վկաների հայտարարություններին (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆներ 36, 38, 47, 48 և 49): Այնուհանդերձ, փախստականի կարգավիճակի տրամադրման վարույթի ընթացքում Դաշնային միգրացիոն ծառայությունը գտել է և հետագայում այդ հետևությունը հաստատվել է ներպետական դատարանների կողմից, որ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգը չի կարող հիմք ծառայել փախստականի կարգավիճակի տրամադրման համար (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 35): Ինչ վերաբերում է հանձնման վարույթներին, դատարանները հրաժարվել են քննել միջազգային զեկույցները (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 49) և մերժել են փորձագիտական եզրակացություններն ու վկաների հայտարարությունները որպես ոչ վերաբերելի ապացույցներ (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆներ 51 և 53): Դատարանն առարկում է ներպետական դատարանների կողմից ներկայացված պատճառաբանության ու նրանց կողմից վստահելի աղբյուրներից բխող նյութերը գնահատելը մերժելու որոշման դեմ: Նման հանգամանքներում Դատարանը կասկածում է, որ վատ վերաբերմունքի խնդիրը եղել է լուրջ քննության առարկա փախստականի կարգավիճակի տրամադրման կամ հանձնման վարույթների ընթացքում:

149. Հանձնման մասին վարույթի ընթացքում կայացված դատական որոշումներից բխում է, որ երբ մերժել են դիմողի փաստարկներն Ուզբեկստանում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի մասին, դատարանները մեծ տեղ են հատկացրել Ուզբեկստանի իշխանությունների կողմից տրված դիվանագիտական հավաստիացումներին: Այս կապակցությամբ Դատարանը կրկնում է, որ նա զգուշությամբ է վերաբերում խոշտանգման դեմ այն պետությունների կողմից ներկայացված դիվանագիտական հավաստիացումներին, որտեղ խոշտանգումը էնդեմիկ է ու մշտական: Բացի դրանից, պետք է նկատի ունենալ, որ եթե նման հավաստիացումներ են ներկայացվել, ապա դա Դատարանին չի ազատում պարտականությունից պարզելու, թե կոնկրետ դիմողի դեմ արդյոք այդ դիվանագիտական հավաստիացումները բավարար երաշխիք են դիմողին պաշտպանելու Կոնվենցիայով արգելված վատ վերաբերմունքի վտանգից (տե՛ս վերոհիշյալ *Chahal*-ի գործը, կետ 105, *Saadi*-ի գործը, կետ 148 և *Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom* գործը, գանգատ թիվ 8139/09, կետեր 188 և 189, 2012 թվականի հունվարի 17):

150. Դատարանը նկատում է, որ Ուզբեկստանի իշխանությունների կողմից տրված հավաստիացումները ձևակերպված են ընդհանուր բնույթի տերմիններով և չեն ապահովում մոնիթորինգի որևէ մեխանիզմ: Հետևաբար համոզիչ չէ, որ իշխանությունները հիմնվել են նման հավաստիացումների վրա՝ առանց դրանց մանրակրկիտ գնահատականի Դատարանի կողմից մշակված չափանիշներին համապատասխանության հարցը որոշելու համար (տե՛ս վերոհիշյալ *Othman (Abu Qatada)* գործը, կետեր 188 և 189):

151. Նկատի ունենալով վերոգրյալ դիրքորոշումները և հաշվի առնելով, *inter alia*, դիմողի դեմ քրեական հետապնդման ենթատեքստը, նրա դեմ ներկայացված մեղադրանքների բնույթն ու փաստացի հիմքը, դիմողի կարգավիճակին նման կալանավորների նկատմամբ վատ վերաբերմունքի կիրառման վտանգը բացահայտող նյութերը և այդ վտանգը բացառող բավարար երաշխիքների բացակայությունը՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ Ուզբեկստանում դիմողը հանդիպելու էր խոշտանգման կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի ենթարկվելու լուրջ վտանգի: Համապատասխանաբար, դիմողի՝ Ռուսաստան վերադառնալու դեպքում Ուզբեկստանին նրա հանձնումը կհանգեցնի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտմանը:

(B) Արդյոք դիմողին Տաջիկստան փոխադրելը հանգեցրե՞լ է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման

152. Դատարանը գտել է, որ դիմողին գաղտնի Տաջիկստան է փոխադրվել, որտեղ նա այժմ գտնվում է Ուզբեկստանին հանձնվելու կամ արտաքսվելու վտանգի ներքո:

153. Այս կապակցությամբ այն կրկնում է, որ ապաստան հայցողին նախքան միջնորդ պետությանը փոխանցելը, Պետությունը պետք է համոզվի, որ այդ պետության ապաստանի տրամադրման ու հանձնման ընթացակարգերն առաջարկում են բավարար երաշխիքներ խուսափելու, որ դիմողն ուղղակի

կամ անուղղակի չի փոխանցվի փախստական հայցողի ծագման վայրի պետությանն առանց պատշաճ գնահատելու Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի տեսանկյունից վտանգի առկայությունը (տե՛ս վերը՝ 138 պարագրաֆում նշված նախադեպային իրավունքը):

154. Դատարանը կարծում է, որ էական է այն, որ Տաջիկստանը Կոնվենցիայի մասնակից չէ և դիմողին այնտեղ տեղափոխելը նրան զրկել է Կոնվենցիոն պաշտպանությունից: Երբ քննվում է դիմողի գործը, Տաջիկստանի իշխանությունները պարտավորություն չեն ունենա կիրառելու Կոնվենցիայի չափանիշները և որոշելու, թե արդյոք Ուզբեկստանին նրա հանձնելը կհակասի 3-րդ հոդվածին: Ոչ էլ դիմողն իրավունք կունենա դիմելու Դատարանին Դատարանի կանոնակարգի 39-րդ կանոնի հիման վրա կիրառելու պաշտպանության ժամանակավոր միջոց: Նման հանգամանքներում Ռուսաստանի իշխանությունները պետք է մանրակրկիտ կերպով ուսումնասիրեին ապաստան հայցողների նկատմամբ վատ վերաբերմունքի կիրառման վտանգի գնահատման վերաբերյալ Տաջիկստանի օրենսդրությունն ու պրակտիկան:

155. Այնուհանդերձ որևէ ապացույց առկա չէ, որ նախքան դիմողին Տաջիկստանին փոխանցելը, Ռուսաստանի իշխանությունները գնահատել են, թե արդյոք առկա են իրավական երաշխիքներ ընդդեմ վատ վերաբերմունքի և արդյոք Տաջիկստանի իշխանությունները կիրառում են դրանք պրակտիկայում: Նրանք չեն պարզել նաև, թե Տաջիկստան ժամանելուց հետո դիմողն իրեն հասկանալի լեզվով տեղեկացվելու է ապաստանի կամ այլ ընթացակարգերի մասին, թույլատրելու են նրան դիմելու իրավասու պետական մարմիններին բարձրաձայնելու Ուզբեկստանում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու իր մտահոգությունների մասին և արդյոք նման դիմումը մեխանիկորեն կունենա կանխարգելիչ ազդեցություն, իսկ նրա մտահոգությունները կլինեն անկախ ու մանրակրկիտ քննության առարկա (տե՛ս *mutatis mutandis*, վերոհիշյալ *M.S.S-ի* գործը, կետեր 293 և 301, տե՛ս նաև Տաջիկստանում մարդու իրավունքների վերաբերյալ վերոհիշյալ *Iskandarov-ի* գործը, կետ 129, և *Gaforov v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 25404/09, կետեր 130 և 131, 2010 թվականի հոկտեմբերի 21):

156. Դատարանը գտնում է, որ դա հատկապես ապշեցուցիչ է, որ դիմողի փոխանցումը Տաջիկստանին տեղի է ունեցել գաղտնի ու որևէ իրավական այնպիսի շրջանակից դուրս, որն ունակ կլիներ ապահովելու երաշխիքներ ընդդեմ Ուզբեկստան նրա հանձնմանն առանց գնահատելու այնտեղ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի հավանականությունը: Այս կապակցությամբ Դատարանը գտնում է, որ որևէ արտադատական փոխանցում կամ արտահերթ հանձնում, շրջանցելով նման ընթացակարգի համար նախատեսված կանոնները, ամբողջությամբ հակասում է Կոնվենցիայով պաշտպանվող իրավունքի գերակայությանն ու մյուս արժեքներին: Հետևաբար դա խախտում է Կոնվենցիայով երաշխավորվող հիմնարար իրավունքները (տե՛ս *Babar Ahmad and Others v. the United Kingdom* (dec.) գործը, գանգատներ թիվ 24027/07, 11949/08 և 36742/08, կետ 114, 2010 թվականի հուլիսի 6, տե՛ս նաև *Abdolkhani and Karimnia v. Turkey* գործը, գանգատ թիվ 30471/08, կետ 89, 2009 թվականի սեպտեմբերի 22):

157. Հաշվի առնելով վերոգրյալ հետևությունները՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողին Տաջիկստան փոխանցելը, որտեղ նա հանդիպել է Ուզբեկստան արտաքսվելու վտանգին, հանգեցրել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման:

2. Հոդված 13

158. Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում առանձին անդրադառնալու Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի ներքո ներկայացված դիմողի գանգատին, որն ըստ էության պարունակում է նույն փաստարկները, որոնք արդեն քննարկվել են Դատարանի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ ԵՆԹԱԴԻՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

159. Դիմողը գանգատ է ներկայացրել, որ նա անօրինական է պահվել կալանքի ներքո: Մասնավորապես՝ նա պնդել է, որ 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից մինչև 2010 թվականի փետրվարի 8-ը նա գտնվել է կալանքի ներքո առանց որևէ դատական որոշման, որը կթույլատրել նրա կալանավորումը: Նա հղում է տվել 5-րդ հոդվածի 1-ին մասին, որի համապատասխան մասերը սահմանում են հետևյալը.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով.

զ) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ ... որի դեմ միջոցներ են ձեռնարկվում՝ նրան ... հանձնելու նպատակով»:

A. Ընդունելիությունը

160. Դատարանը գտնում է, որ այս գանգատը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (ա) կետի իմաստով ակնհայտ անհիմն չէ: Այնուհետև այն նշում է, որ այն որևէ այլ հիմքով անընդունելի չէ: Հետևաբար, այն պետք է ճանաչել ընդունելի:

B. Գործի ըստ էության քննությունը

1. Կողմերի դիրքորոշումները

161. Կառավարությունը հայտնել է, որ հանձնման նպատակով կալանավորումը կարգավորող ներպետական դրույթները մատչելի ու հստակ են: Սահմանադրական դատարանն իր 2007 թվականի մարտի 1-ի որոշմամբ (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆներ 88 և 89), որը պաշտոնապես հրապարակվել է և հետևաբար մատչելի է եղել, գտել էր, որ ՔԴՕ 466-րդ հոդվածը կամայականորեն չի կիրառվել: Մասնավորապես՝ այն գտել է, որ այդ հոդվածով ամրագրված կալանավորման միջոցը կարող է կիրառվել միայն օրենքով սահմանված կարգով և ՔԴՕ 13-րդ գլխով սահմանված ժամկետով:

162. Կառավարությունն այնուհետև վիճարկել է, որ 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից մինչև 2010 թվականի փետրվարի 8-ն արգելանքի ներքո է գտնվել Ուզբեկստանի դատարանների կողմից ընդունված ձերբակալման մասին որոշման հիման վրա Մինսկի կոնվենցիայի 61-րդ հոդվածին համապատասխան: Նրա կալանավորման ժամկետն անհամաչափ չի եղել, իսկ հանձնման վարույթները կատարվել են պատշաճ ջանասիրությամբ:

163. Դիմողը հայտնել է, որ իր գործը նման է *Dzhurayev v. Russia* գործին (գանգատ 38124/07, 2009 թվականի դեկտեմբերի 17), որտեղ արձանագրվել էր 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (զ) կետի խախտում նույնանման հանգամանքներում: Մասնավորապես, ինչպես հաստատեց Կառավարությունը, 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից մինչև 2010 թվականի փետրվարի 8-ը նրա կալանավորումը հիմնված էր եղել Ուզբեկստանի դատարանների կողմից ընդունված ձերբակալման մասին որոշման վրա: Այնուամենայնիվ, ՔԴՕ 108-րդ հոդվածը, որով ղեկավարվել էր դատախազը, միայն հղում է տալիս Ռուսաստանի դատարանների որոշմանը՝ որպես հիմք կալանավորման համար: Հետևաբար նրա կալանավորումն օտարերկրյա պետության դատարանի որոշման հիման վրա անօրինական է եղել: Հետևաբար կալանավորման ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումները նույնպես անօրինական են եղել:

164. Բացի այդ, դիմողը հայտնել է, որ իր կալանավորման ժամկետը համաչափ չի եղել, իսկ հանձնման վարույթները պատշաճ ջանասիրությամբ չեն կատարվել: Մասնավորապես, թեև հանձնման վարույթներն ավարտվել են 2011 թվականի մարտի 14-ին, սակայն մինչև 2011 թվականի հունիսի 9-ը, երբ ավարտվել է կալանավորման տակ պահելու Ռուսաստանի օրենքով սահմանված առավելագույն ժամկետը, նրան ազատ չեն արձակել:

2. Դատարանի գնահատականը

(a) Ընդհանուր սկզբունքները

165. Դատարանը նկատում է, որ կողմերը համաձայն են այն հարցում, որ դիմողը ձերբակալվել է Ռուսաստանից Ուզբեկստանին հանձնելու նպատակով: Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (զ) կետը հետևաբար կիրառելի է սույն գործի նկատմամբ: Այս դրույթը չի պահանջում, որ անձի կալանավորումը, ում նկատմամբ վարույթ է ձեռնարկվել հանձնելու նպատակով, ողջամտորեն անհրաժեշտ է, օրինակ՝ նրա կողմից այլ հանցանքի կատարումը կամ փախուստը կանխելու համար: Այս կապակցությամբ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (զ) կետը, ի տարբերություն 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (զ) կետի, ապահովում է պաշտպանության այլ մակարդակ. (զ) կետի պահանջն այն է, որ «անձի դեմ միջոցներ են ձեռնարկվում՝ նրան հանձնելու կամ արտաքսելու նպատակով»: Հետևաբար Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (զ) կետի նպատակների համար էական նշանակություն չունի այն, թե արտաքսելու մասին տվյալ որոշումը կարող է արդարացվել ներպետական օրենսդրությամբ, թե Կոնվենցիայով (տե՛ս *Čonka v. Belgium* գործը, գանգատ թիվ 51564/99, կետ 38, ՄԻԵԴ 2002-Ի, և վերոհիշյալ *Chahal-ի* գործը, կետ 112):

166. Այնուամենայնիվ, Դատարանը կրկնում է, որ դա իր պարտականությունն է որոշելու, թե արդյոք դիմողի կալանավորումն «օրինական» է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (զ) կետի

իմաստով՝ հղում տալով ազգային համակարգով ապահովված երաշխիքներին: Եթե վիճարկվում է կալանավորման «օրինականությունը», այդ թվում՝ թե կալանավորումն արդյոք եղել է «օրենքով սահմանված կարգով», թե ոչ, ապա Կոնվենցիան հիմնականում հղում է տալիս ներպետական օրենսդրությանը և պարզում է, թե արդյոք կալանավորումը համապատասխանում է ներպետական օրենսդրության նյութական և ընթացակարգային նորմերին, թե՛ ոչ, սակայն միևնույն ժամանակ այն նաև պահանջում է, որ ազատության յուրաքանչյուր սահմանափակում պետք է համապատասխանի 5-րդ հոդվածի նպատակներին, որն անհատներին պաշտպանում է կամայականությունից (տե՛ս *Amuur v. France* գործը, 1996 թվականի հունիսի 25, կետ 50, *Ձեկույցներ* 1996-III):

167. Հետևաբար Դատարանը պետք է պարզի, թե արդյոք ներպետական օրենսդրությունն ինքնին համապատասխանում է Կոնվենցիային, այդ թվում՝ նրանում ամրագրված ընդհանուր սկզբունքներին: Այս վերջին կետի կապակցությամբ Դատարանը ցանկանում է ընդգծել, որ եթե տեղի է ունեցել ազատությունից զրկում, ապա դա հատկապես կարևոր է, որ իրավական որոշակիության ընդհանուր սկզբունքն ապահովվի: Սահմանելով, որ ազատության յուրաքանչյուր սահմանափակում պետք է իրականացվի «օրենքով սահմանված ընթացակարգով», հարկ է նշել, որ 5-րդ հոդվածի 1-ին մասը պարզապես հղում չի տալիս ներպետական օրենսդրությանը և ինչպես 8-րդ ու 11-րդ հոդվածների 2-րդ պարագրաֆների «օրենքին համապատասխան» և «օրենքով սահմանված կարգով», այն նույնպես վերաբերում է «օրենքի որակին», որը պահանջում է, որ այն համապատասխանի իրավունքի գերակայությանն ու Կոնվենցիայով ամրագրված բոլոր հոդվածներին: «Օրենքի որակն» այս իմաստով նշանակում է, որ եթե ներպետական օրենսդրությունը թույլատրում է ազատությունից զրկելը, ապա այն պետք է բավարար մատչելի, հստակ ու կանխատեսելի լինել կիրառման ընթացքում, որպիսի հնարավոր լինի խուսափել կամայական կիրառության բոլոր վտանգներից (տե՛ս *Nasrulloev v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 656/06, կետ 71, 2007 թվականի հոկտեմբերի 11, հետագա հղումներով):

168. Վերջապես, Դատարանը կրկնում է, որ ազատությունից զրկելը Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի ներքո ընդունելի կլինի միայն այնքան ժամանակ, քանի դեռ հանձնման վարույթն ընթանում է: Եթե նման վարույթները չեն իրականացվում պատշաճ ջանասիրությամբ, ապա կալանավորումը կդադարի թույլատրելի լինել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի իմաստով: Այլ կերպ ասած՝ այս նպատակի համար կալանքի տևողությունը չպետք է գերազանցի պահանջվող ողջամտության աստիճանը (տե՛ս վերոհիշյալ *Saadi-ի* գործը, կետեր 72-74):

(b) *Սույն գործի նկատմամբ կիրառությունը*

(i) *2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից մինչև 2010 թվականի փետրվարի 8-ն ընկած ժամանակահատվածում դիմողի կալանավորման օրինականությունը*

169. Կողմերի միջև հիմնական հակասությունը վերաբերում է այն հարցին, թե արդյոք դատախազի՝ կալանավորման մասին հրամանները, հիմնված Ուզբեկստանի դատարանների կողմից ընդունված ձերբակալման մասին որոշումների վրա, կարող էին հիմք ծառայել 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից մինչև 2010 թվականի փետրվարի 8-ն ընկած ժամանակահատվածում դիմողի կալանավորման համար (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆներ 24-ից 26-ը):

170. Կառավարությունը հղում է ավել ԲԴՕ 466-րդ հոդվածին, որը դատախազին թույլատրում է կալանավորել հանձնման համար հայցվող անձին այն գործերով, որոնցով հանձնման մասին միջնորդությունն ուղեկցվում է օտարերկրյա դատարանի կողմից ընդունված ձերբակալման մասին որոշմամբ՝ «առանց Ռուսաստանի դատարաններում դատական ստուգման ենթարկելու կալանավորման մասին այդ հրամանի օրինականությունը» (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 86): Դատարանը նկատում է, որ, այնուհանդերձ, կալանավորման մասին դատախազի 2009 թվականի դեկտեմբերի 10-ի որոշումը հղում չի տալիս ԲԴՕ 466-րդ հոդվածին, հավանաբար այն պատճառով, որ այդ հոդվածը, ինչպես հետևում է դրա ձևակերպումից, սկսում է գործել հանձնման մասին միջնորդությունը ստանալու պահից: Դիմողի գործում հանձնման մասին միջնորդությունը մինչև 2009 թվականի դեկտեմբերի 30-ը չէր ստացվել: Հետևաբար Դատարանը նախ պետք է քննարկի, թե 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից մինչև 2010 թվականի փետրվարի 8-ն ընկած ժամանակահատվածում դիմողի կալանավորման համար ինչ իրավական հիմք է եղել:

171. Կալանավորման մասին 2009 թվականի դեկտեմբերի 10-ի իր որոշման մեջ դատախազը ղեկավարվել է Մինսկի կոնվենցիայի 61-րդ հոդվածով և ԲԴՕ 108-րդ հոդվածով: Դատարանը մատնանշում է, որ Մինսկի կոնվենցիայի 61-րդ հոդվածը չի սահմանում որևէ ընթացակարգային կանոններ, որոնց պետք է հետևել այն դեպքում, երբ անձին կալանավորում են նախքան հանձնման մասին

միջնորդության ստանալը: Իրականում Մինսկի կոնվենցիան հղում է տալիս ներպետական օրենքին՝ սահմանելով, որ հայցվող կողմը պետք է կիրառի իր ներպետական օրենսդրության դրույթները, երբ ի կատար է ածում իրավական օգնության մասին միջնորդությունը, այդ թվում՝ ձերբակալման մասին հատուկ խնդրանքը նախքան 61-րդ հոդվածում նշված հանձնման մասին միջնորդության ստանալը (տե՛ս վերը՝ § 79): Դրանից հետևում է, որ Մինսկի կոնվենցիայի 61-րդ հոդվածը կալանավորման համար որպես իրավական հիմք կարող է ծառայել միայն փոխկապակցված ներպետական օրենսդրության դրույթների հետ, որոնք սահմանում են կալանավորման հիմքերն ու կարգը, ինչպես նաև ժամանակային սահմանափակումները (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 88-ում նշված Սահմանադրական դատարանի որոշումը):

172. Դատարանը գտնում է, որ Ռուսաստանի օրենսդրությունը չի պարունակում որևէ հատուկ իրավական դրույթներ, որոնք սահմանում են կալանավորման կարգը նախքան հանձնման մասին միջնորդության ստանալը: Դիմողի գործում դատախազի կողմից նշվել է Մինսկի կոնվենցիայի 61-րդ հոդվածը՝ փոխկապակցված ՔԴՕ 108-րդ հոդվածի հետ, որոնք կարգավորում են քրեական վարույթի ընթացքում կալանավորման կարգը (տե՛ս վերը՝ կետ 84): Դատարանը, այնուամենայնիվ, արդեն գտել է, որ ՔԴՕ 108-րդ հոդվածը չի կարող պատշաճ իրավական հիմք ծառայել այն հիմքով անհատին կալանավորելու մասին դատախազի հրամանի համար, որ նրա դեմ օտարերկրյա դատարանի կողմից կայացվել է ձերբակալման մասին որոշում (տե՛ս *Dzhurayev v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 38124/07, կետեր 73 և 74, 2009 թվականի դեկտեմբերի 17, և *Elmuratov v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 66317/09, կետեր 108 և 109, 2011 թվականի մարտի 3): Նախքան հանձնման մասին միջնորդության ստանալը դիմողին կալանավորելու դատախազին թույլտվություն տվող որևէ այլ ներպետական իրավական դրույթ ո՛չ Ռուսաստանի իշխանությունների կողմից ներպետական վարույթների ընթացքում ո՛չ Կառավարության կողմից չի մատնանշվել:

173. Դրանից հետևում է, որ 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից 30-ը դիմողը գտնվել է իրավական վակուումում, որը չէր կարգավորվում որևէ ներպետական իրավական դրույթով, որը հստակ կսահմաներ նախքան հանձնման մասին միջնորդության ստանալը նրա կալանավորման հիմքերը, ընթացակարգն ու ժամկետը:

174. Հետագայում, 2009 թվականի դեկտեմբերի 30-ին հանձնման մասին միջնորդությունը ստանալուց հետո դիմողի կալանավորումը սկսեց կարգավորվել ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասով: Դատարանը գտնում է, որ այս հոդվածը չի կարգավորում այն ընթացակարգը, թե ինչպես պետք է իրականացվի այն անձի կալանավորումը կամ երկարացվի կալանքի տակ պահելու ժամկետը, ում վերաբերյալ առկա է հանձնման մասին միջնորդություն: Այն չի սահմանում նաև նման կալանավորման ժամկետային սահմանափակումները:

175. Դատարանը հաշվի է առնում Կառավարության փաստարկը, որ ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասը պետք է մեկնաբանել Սահմանադրական դատարանի 2007 թվականի մարտի 1-ի որոշման լույսի ներքո: Այդ որոշման մեջ Սահմանադրական դատարանը գտել է, որ հանձնմանը նախորդող կալանավորումը պետք է կիրառվի ՔԴՕ 13-րդ գլխով սահմանված ընթացակարգին ու ժամկետային սահմանափակումներին համապատասխան: Այնուամենայնիվ, Դատարանը գտնում է, որ այդ որոշումը վերաբերում է ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 1-ին մասին, որը կարգավորում է այն դեպքերը, երբ հանձնման մասին միջնորդությունը չի ուղեկցվում օտարերկրյա պետության դատարանի կողմից ընդունված ձերբակալման մասին որոշմամբ: Որոշումը չի պարունակում որևէ հետևություն, թե ինչ ընթացակարգ պետք է կիրառվի այն դեպքերում, երբ կիրառելի է ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, երբ հանձնման մասին միջնորդությանը կից ներկայացվում է ձերբակալման մասին որոշում, ինչպես տեղի է ունեցել դիմողի գործում (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 89): Ի հակադրություն սրա՝ Սահմանադրական դատարանի մեկ այլ՝ 2009 թվականի մարտի 19-ի որոշումը, ավելի վերաբերելի է այս դեպքին, քանի որ այն հատկապես վերաբերում է ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասին: Այդ որոշման մեջ Սահմանադրական դատարանը գտավ, որ ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասը չի խախտում անձանց սահմանադրական իրավունքները, քանի որ այն չի սահմանում նախքան հանձնումն անձի կալանավորման հիմքերը կամ ընթացակարգը կամ նման կալանավորման ժամկետային սահմանափակումները: Սահմանադրական դատարանը չմեկնաբանեց, թե որ իրավական դրույթներն են կիրառվում ընթացակարգի ու ժամկետային սահմանափակումների նկատմամբ ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասով կարգավորվող իրավիճակներում (տե՛ս վերը՝ կետ 90):

176. Ուստի Դատարանը գտնում է, որ բացակայում է որևէ հստակ ներպետական իրավական դրույթ, որը կսահմաներ, թե ինչ պայմանների դեպքում, ինչ ժամկետներում և որ աստիճանի ու տարածքի դատախազի կողմից պետք է քննարկվի կալանավորման հարցը հանձնման մասին միջնորդությունը ստանալուց հետո:

177. ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասի անորոշությունը հստակ արտացոլված է այս գործի հանգամանքներում: Թեև հանձնման մասին միջնորդությունը ստացվել է 2009 թվականի դեկտեմբերի 30-ին, սակայն 2010 թվականի հունվարի 18-ին՝ 19 օր անց, դատախազը ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հիման վրա թույլատրել է դիմողի կալանավորումը: Այդ ժամանակահատվածում դիմողն անտեղյակ է եղել իր կալանավորման հիմքերի ու ժամկետների մասին:

178. Բացի այդ, կարևոր է այն, որ կալանավորման մասին 2010 թվականի հունվարի 18-ի հրամանը հղում չի տալիս որևէ ներպետական իրավական դրույթի, որը կլինի ՔԴՕ 13-րդ գլխով կամ որևէ այլ ակտով նախատեսված նորմ, որը կհաստատեր այդ դատախազի իրավասությունը (Մոսկովյան-Ռյազինսկի տրանսպորտի դատախազ) թույլատրելու դիմողի կալանավորումը: Այդ հրամանը չի սահմանել նաև դիմողի կալանավորման ժամկետը կամ հղում չի տվել որևէ իրավական դրույթի, որը կսահմաներ նման ժամկետային սահմանափակում:

179. Դրանից հետևում է, որ 2009 թվականի դեկտեմբերի 30-ից մինչև 2010 թվականի փետրվարի 8-ը դիմողի կալանավորումը հիմնված է եղել ՔԴՕ 466-րդ հոդվածի 2-րդ մասի վրա, որը հստակ ընթացակարգային կանոնների բացակայության պատճառով, իր կիրառմամբ ո՛չ հստակ էր, ո՛չ կանխատեսելի:

180. Դատարանը հաշվի է առնում Ռուսաստանի Գերագույն դատարանի վերջին որոշումը, որը պաշտոնական մեկնաբանություն է տվել նախքան հանձնումն անձի կալանավորումը կարգավորող Ռուսաստանի օրենսդրական նորմերին, այդ թվում՝ հանձնման մասին միջնորդությունը ստանալուն նախորդող կամ հաջորդող կալանավորումներին (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 93): Այնուամենայնիվ, Դատարանը նկատում է, որ այդ որոշումը հաստատվել է 2012 թվականի հունիսի 14-ին՝ դիմողին ազատ արձակելուց հետո շատ ուշ: Հետևաբար, այն չի կարող ազդել այն եզրակացության վրա, որ դիմողի կալանավորման ժամանակ նախքան հանձնումն անձի կալանավորումը կամ նման միջնորդությունը ստանալուց հետո անձի կալանավորման ժամկետի երկարացումը կարգավորող Ռուսաստանի օրենքներն իրենց կիրառության ընթացքում հստակ ու կանխատեսելի չեն եղել: Ամեն դեպքում այդ որոշումից հետևում է, որ դիմողի կալանավորումը պետք է տրվեր Ռուսաստանի դատարանի կողմից և ոչ թե դատախազի:

181. Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից մինչև 2010 թվականի փետրվարի 8-ը դիմողը կալանավորվել է առանց որևէ իրավական հիմքի կամ նրա դրությունը կարգավորող հստակ կանոնների: Սա անհամատեղելի է իրավական որոշակիության ու կամայականությունից պաշտպանվելու սկզբունքների հետ, որոնք բնորոշ են ողջ Կոնվենցիային ու իրավունքի գերակայությանը (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Yudayev v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 28358/95, կետ 56, ՄԻԵԴ 2000-III): Ազատությունից զրկելը, որին դիմողը ենթարկվել է այդ ժամանակահատվածում, կամայականությունից պատշաճ երաշխիքներով սահմանափակված չի եղել: Այդ ժամանակահատվածում Ռուսաստանի օրենսդրությունը չի համապատասխանել «օրենքի որակին» Կոնվենցիայով ներկայացվող չափանիշներին: Ազգային համակարգը դիմողին չի պաշտպանել կամայական կալանավորումից և Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի նպատակներով այդ կալանավորումը չի կարող «օրինական» համարվել:

(ii) 2010 թվականի փետրվարի 8-ից մինչև 2011 թվականի հունիսի 9-ը դիմողի կալանավորման օրինականությունը

182. Ի տարբերություն Ռուսաստանին վերաբերող նախորդ գործերի (տե՛ս, մյուսների շարքում, վերոհիշյալ *Dzhurayev*-ի գործը, կետ 68)՝ 2010 թվականի փետրվարի 8-ից մինչև 2011 թվականի հունիսի 9-ը դիմողի կալանավորումը թույլատրվել է Ռուսաստանի դատարանի կողմից: Կալանավորման մասին որոշումները պարունակում էին ժամկետային սահմանափակումներ ՔԴՕ 109-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան, որը Ռուսաստանի գերագույն դատարանի 2009 թվականի որոշումից հետո հանձնման մասին գործերով կալանավորման մասով կիրառելի նորմ է (տե՛ս վերը՝ կետ 92):

183. Ներպետական դատարաններին ու այս Դատարանին դիմողը չի ներկայացրել որևէ ծանրակշիռ փաստարկ, որը կփորձեր Դատարանին համոզել, որ նրա կալանավորումը խախտել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված օրինականության պահանջը: Ազգային իշխանությունների և

հատկապես ներպետական դատարանների խնդիրն է մեկնաբանելու ներպետական օրենսդրությունը, այդ թվում՝ ընթացակարգային բնույթի կանոնները: Դատարանը չի գտնում, որ ներպետական դատարանները բարեխղճորեն չեն գործել, որ նրանք չարամտորեն սխալ են կիրառել համապատասխան ներպետական օրենսդրությունը կամ որ դիմողի կալանավորումն այդ ժամանակահատվածում անօրինական կամ կամայական է եղել:

(iii) Հանձնման նպատակով դիմողի կալանավորման տևողությունը

184. Անհրաժեշտ է պարզել, թե արդյոք դիմողի կալանավորման տևողությունը համատեղելի է եղել 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի պահանջների հետ, մասնավորապես՝ այն պահանջի հետ, որ հանձնման մասին վարույթները պետք է իրականացվեն պատշաճ ջանասիրությամբ:

185. Վիճարկվող ժամանակահատվածը տևել է 18 ամիս: Այն սկսել է հոսել 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ին, երբ դիմողը հանձնման նպատակով կալանավորվել է, և ավարտվել է 2011 թվականի հունիսի 9-ին, երբ նրան ազատ են արձակել: Ստորաշարադրյալ պատճառաբանությամբ Դատարանը գտնում է, որ այդ ժամանակահատվածը չի կարող դիտվել անհամաչափ:

186. Դատարանը գտնում է, որ 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից, երբ դիմողը ձերբակալվեց, մինչև 2010 թվականի մայիսի 14-ն ընկած ժամանակահատվածում, երբ հանձնման մասին որոշումը կայացվեց, հանձնման մասին վարույթներն ընթացել են: Այս ժամանակահատվածի ընթացքում Գլխավոր դատախազությունն Ուզբեկստանի իր գործընկերներից ստացել է հանձնման մասին միջնորդություն և դիվանագիտական հավաստագրումներ, ԴՄԾ-ն հաստատել է, որ դիմողը չունի Ռուսաստանի քաղաքացիություն, իսկ Արտաքին գործերի նախարարությունն ու Ազգային անվտանգության ծառայությունը հայտնել են, որ Ուզբեկստանին հանձնելու խոչընդոտներ առկա չեն: Այնուհետև Դատարանը նկատում է, որ 2010 թվականի մայիսի 14-ից մինչև 2011 թվականի մարտի 14-ը հանձնման մասին որոշումը ստուգվել է երկու ատյանի դատարանների կողմից: Որևէ ապացույց չկա, որ հանձնման վարույթի ընթացքում հետաձգումներ են եղել:

187. Չուզահեռաբար 2009 թվականի դեկտեմբերի 22-ից մինչև 2010 թվականի դեկտեմբերի 24-ը դիմողի՝ փախստականի կարգավիճակ տրամադրելու մասին միջնորդությունն է քննարկվել ԴՄԾ-ի և հաջորդաբար 2 ատյանի դատարանների կողմից: Քանի որ այս վարույթների ելքը կարող է վճռորոշ նշանակություն ունենալ դիմողի հանձնման համար, Դատարանը հաշվի է առնելու այս վարույթների իրականացման կարգը որոշելու համար, թե արդյոք որևէ գործողություն ձեռնարկվել է «հանձնման նպատակով» (տե՛ս վերոհիշյալ *Chahal-ի* գործը, կետ 115): Դիմողը չի վիճարկել, որ այս վարույթները պատշաճ ջանասիրությամբ չեն կատարվել:

188. Վերջապես, ինչ վերաբերում է 2011 թվականի մարտի 14-ից հունիսի 9-ն ընկած ժամանակահատվածում դիմողի կալանավորմանը, ապա Դատարանը նկատում է, որ 2011 թվականի մարտի 14-ին հանձնման մասին հրամանի օրինականությունը հաստատվել է վերաքննիչ դատարանի կողմից: Չնայած հանձնման վերաբերյալ ներպետական վարույթներն այդ կերպ ավարտվել էին, սակայն դիմողը շարունակել էր կալանքի տակ մնալ ևս 2 ամիս ու 26 օր: Այս ժամանակահատվածի ընթացքում Կառավարությունը ձեռնպահ էր մնացել նրան հանձնելուց Դատարանի կողմից Դատարանի կանոնակարգի 39-րդ կանոնի հիման վրա կայացված պաշտպանության ժամանակավոր միջոցի կիրառման պատճառով: Ուստի հարց է ծագում, թե արդյոք հանձնման մասին վարույթները շարունակվել են 2011 թվականի մարտի 14-ից հունիսի 9-ն ընկած ժամանակահատվածի ընթացքում, որպեսզի արդարացվի դիմողի կալանավորումը հանձնման նպատակով:

189. Սա Դատարանի կողմից հաստատված նախադեպային իրավունքի պահանջն է, որ դիմողի կալանավորման այս ժամանակահատվածը պետք է սահմանազատվի նախորդ ժամանակահատվածից (տե՛ս վերոհիշյալ *Chahal-ի* գործը, կետ 114, *Hanchi v. Bosnia and Herzegovina* գործը, գանգատ թիվ 48205/09, կետեր 49-51, 2011 թվականի նոյեմբերի 15, և *Al Husin v. Bosnia and Herzegovina* գործը, գանգատ 3727/08, կետեր 67-69, 2012 թ. փետրվարի 7): Ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի կիրառման արդյունքում պատասխանող Կառավարությունը չի կարող դիմողին հանձնել Ուզբեկստանին՝ առանց խախտելու Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունը: Այդ ժամանակահատվածի ընթացքում հանձնման վերաբերյալ վարույթները, թեև ժամանակավորապես կասեցվել էին Դատարանի խնդրանքի հիման վրա, սակայն 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի իմաստով, այնուհանդերձ, դեռ ընթացքում էին (տե՛ս համանման պատճառաբանությամբ *Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France* գործը, գանգատ թիվ 25389/05, կետեր 73 և 74, ՄԻԵԴ 2007-V, վերոհիշյալ

Al Hanchi-ի գործը, կետ 51 և *Al Husin-ի* գործը, կետ 69): Դատարանը նախկինում գտել էր, որ այն փաստը, որ հանձնման կամ արտաքսման վարույթները ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի կիրառման արդյունքում պայմանականորեն հետաձգվել են, ինքնին չի ենթադրում, որ շահագրգիռ անձի կալանավորումն անօրինական է. իշխանությունները կարող են արտաքսումն իրականացնել ավելի ուշ փուլում՝ պայմանով, որ կալանավորումն անհիմն չերկարացվի (տե՛ս *Keshmiri v. Turkey* (թիվ 2) գործը, գանգատ թիվ 22426/10, կետ 34, 2012 թվականի հունվարի 17, և *S.P. v. Belgium* (dec.) գործը, գանգատ թիվ 12572/08, 2011 թվականի հունիսի 14):

190. Դատարանը նկատում է, որ դիմողի նկատմամբ հանձնման մասին հրամանը մտել է ուժի մեջ, նա շարունակել է մոտ 3 ամիս կալանքի տակ մնալ: Այդ ժամանակահատվածը չի կարող համարվել անհիմն երկարացում (տե՛ս արտաքսմանը նախորդող՝ ազգային անվտանգությանը սպառնալու հիմքով կալանավորման վերաբերյալ վերոհիշյալ *Al Hanchi-ի* և *Al Husin-ի* գործերը, որոնցով Դատարանի կողմից կիրառված ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի կիրառմանը հաջորդող ժամանակահատվածում կալանավորումը, որը տևել էր համապատասխանաբար 1 տարի և 10 ամիս ու մոտ 11 ամիս, նույնպես համատեղելի էր եղել 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի հետ, ի տարբերություն վերոհիշյալ Քեշմիրի գործի, կետ 34, որտեղ ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի կիրառումից հետո դիմողի կալանավորումը տևել էր 1 տարի և 9 ամսից ավել և որի ընթացքում որևէ քայլ չէր ձեռնարկվել այլընտրանքային լուծումներ գտնելու համար): Վերաբերելի է նաև այն, որ, ինչպես վերը սահմանել է Դատարանը (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆներ 182 և 183), այդ ժամանակահատվածի ընթացքում դիմողի կալանավորումը համապատասխանել է ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգին ու ժամանակային սահմանափակումներին և Ռուսաստանի օրենքով սահմանված կալանավորման առավելագույն ժամկետի ավարտից անմիջապես հետո դիմողն ազատ է արձակվել (տե՛ս նույն պատճառաբանությամբ վերոհիշյալ *Gebremedhin-ի* գործը, կետեր 74 և 75):

191. Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Դատարանը բավարարված է, որ ջանասիրության պահանջը սույն գործով կատարվել է և դիմողի կալանավորման ողջ տևողությունը անհամաչափ չի եղել:

(iv) Եզրակացություններ

192. Դատարանը գտնում է, որ դիմողի կալանավորումը 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից մինչև 2010 թվականի փետրվարի 8-ը հիմնված է եղել իրավական այնպիսի դրույթների վրա, որոնք չեն համապատասխանել «օրենքի որակին» ներկայացվող Կոնվենցիոն պահանջներին: Հետևաբար այդ ժամանակահատվածի կապակցությամբ եղել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի խախտում:

193. Բացի դրանից, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի խախտում չի եղել դիմողի՝ 2010 թվականի փետրվարի 8-ից 2011 թվականի հունիսի 9-ն ընկած ժամանակահատվածում կալանավորման օրինականության կամ հանձնման նպատակով դիմողի կալանավորման տևողության ու հանձնման վարույթների իրականացման իշխանությունների ջանասիրության կապակցությամբ:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՄԱՍԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

194. Դիմողը գանգատ է ներկայացրել, որ 2010 թվականի սեպտեմբերի 7-ի և դեկտեմբերի 8-ի կալանավորման հրամանների դեմ բողոքները «բավարար արագությամբ» չեն քննվել և արդյունավետ ընթացակարգ չի եղել, որի միջոցով նա կկարողանար 2011 թվականի հունվարի 20-ից հետո վիճարկել իր կալանավորումը: Նա հղում է տվել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասին, որը սահմանում է հետևյալը.

«4. Յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է»:

A. Ընդունելիությունը

195. Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (ա) կետի իմաստով այս գանգատն ակնհայտ անհիմն չէ: Այն այնուհետև արձանագրում է, որ որևէ այլ հիմքով այն նույնպես անընդունելի չէ: Հետևաբար այն պետք է ճանաչել ընդունելի:

B. Գործի ըստ էության քննությունը

1. Դատական ստուգման արագությունը

196. Կառավարությունն ընդունել է, որ 2010 թվականի սեպտեմբերի 7-ի և դեկտեմբերի 8-ի կալանավորման հրամանների դեմ բողոքները «բավարար արագությամբ» չեն քննվել:

197. Դիմողը պնդել է իր պահանջը:

198. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասը հռչակում է կալանավորման օրինականության վերաբերյալ արագ դատական ակտի իրավունքը և պահանջում է դրա դադարեցում, եթե ապացուցվում է դրա անօրինականությունը (տե՛ս վերոհիշյալ *Baranowski-ի* գործը, կետ 68): 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասը չի պահանջում, որ Պայմանավորվող կողմերը կալանավորման օրինականության ստուգման համար հիմնեն երկրորդ ատյանի դատարաններ: Այնուամենայնիվ, եթե ներպետական օրենսդրությունն ապահովում է վերաքննություն, ապա վերաքննիչ մարմինը նույնպես պետք է համապատասխանի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջներին, օրինակ՝ վերանայման վարույթների արագության վերաբերյալ պահանջներին: Միևնույն ժամանակ «արագության» չափորոշիչն ավելի նվազ խստություն ունի, երբ այն կիրառվում է վերաքննիչ դատարանում (տե՛ս *Lebedev v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 4493/04, կետ 96, 2007 թվականի հոկտեմբերի 25):

199. Թեև համապատասխան վարույթների ընթացքում օրերի քանակը միանշանակ կարևոր տարր է, սակայն ինքնին այն վճռորոշ նշանակություն չունի որոշելու համար, թե արդյոք որոշումը կայացվել է անհրաժեշտ արագությամբ (տե՛ս *Merie v. the Netherlands (dec.)* գործը, գանգատ թիվ 664/05, 2007 թվականի սեպտեմբերի 20): Պետք է հաշվի առնել իշխանությունների ջանասիրությունը, դիմողի պատճառով հետաձգումը և հետաձգման համար պատճառ հանդիսացող մյուս գործոնները, որոնց պատճառով Պետությունը չի կարող պատասխանատվություն կրել (տե՛ս *Jablonski v. Poland* գործը, գանգատ թիվ 33492/96, կետեր 91-94, 2000 թվականի դեկտեմբերի 21, և *G.B. v. Switzerland* գործը, գանգատ թիվ 27426/95, կետեր 34-39, 2000 թվականի նոյեմբերի 30): Հարցը, թե արդյոք արագ դատական որոշում կայացնելու իրավունքը հարգվել է, թե՛ ոչ, պետք է պարզել յուրաքանչյուր գործի հանգամանքների լույսի ներքո (տե՛ս *Rehbock v. Slovenia* գործը, գանգատ թիվ 29462/95, կետ 84, ՄԻԵԴ 2000-XII):

200. Անդրադառնալով սույն գործի հանգամանքներին՝ Դատարանն արձանագրում է, որ 2010 թվականի սեպտեմբերի 7-ի կալանավորման հրամանի դեմ 2010 թվականի սեպտեմբերի 9-ին բերված բողոքը քննվել է 82 օր անց (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆներ 28 և 29): 2010 թվականի դեկտեմբերի 8-ի կալանավորման հրամանի դեմ 2010 թվականի դեկտեմբերի 16-ին բերված բողոքը քննվել է 35 օր անց (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆներ 30 և 31): Ոչինչ չի վկայում այն մասին, որ բողոքներ ներկայացնելով դիմողը դիտավորյալ հետաձգել է դրանց քննությունը:

201. Նկատի ունենալով Կառավարության կողմից խախտման հաստատումը՝ Դատարանը գտավ, որ այդ երկու ժամանակահատվածները չեն կարող համատեղելի լինել 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված «արագության» պահանջի հետ:

202. Հետևաբար տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտում:

2. Կալանավորման վերանայում պահանջելու ենթադրյալ անհնարինությունը

(a) Կողմերի դիրքորոշումները

203. Կառավարությունը հայտնել է, որ դիմողը ՔԴՕ 108, 109 և 110 հոդվածների ներքո կարող էր դիմել կալանքից ազատվելու համար:

204. Դիմողը հայտնել է, որ իր տրամադրության ներքո չի եղել որևէ ընթացակարգ, որի միջոցով 2010 թվականի հունվարի 20-ից հետո հնարավոր կլիներ դատական կարգով ստուգելու նրա կալանավորման օրինականությունը և ազատ արձակվել: Դատարանն արդեն գտել է, որ ո՛չ ՔԴՕ 108-րդ հոդվածը, ո՛չ 109-րդ հոդվածը կալանավորին նրա կալանքի օրինականությունը ստուգելու համար վարույթ նախաձեռնելու իրավունք չի վերապահում: Հետևաբար նրանք չեն երաշխավորել նրա իրավունքը նախաձեռնելու վարույթներ, որոնց միջոցով դատարանի կողմից կարող էր ստուգվել նրա կալանքի օրինականությունը (տե՛ս վերոհիշյալ *Nasrulloev-ի* գործը, կետ 88): Նույնը ճշմարիտ է նաև ՔԴՕ 110 հոդվածի համար, որի ձևակերպումը չի մատնանշում, որ վերանայման վարույթները կարող են հարուցվել նաև կալանավորի նախաձեռնությամբ: Ավելին, 110-րդ հոդվածը կիրառելի չէ դիմողի դրության նկատմամբ, քանի

որ այն սահմանում է խափանման միջոցի փոփոխման կարգն այն գործերով, որոնցով կալանավորման համար հիմք հանդիսացած հանգամանքները փոխվել էին, որը դիմողի գործով տեղի չէր ունեցել:

205. Վերջապես, դիմողը հայտնել է, որ նա փորձել է բարձրացնել իր կալանավորման օրինակաչափի հարցն իրեն հանձնելու մասին հրամանի օրինակաչափի ստուգման ընթացքում՝ 2011 թվականի մարտի 14-ի դատական նիստի ընթացքում: Այնուհանդերձ նրա փաստարկները դատարանի կողմից չեն քննվել:

(b) Դատարանի գնահատականը

(i) Ընդհանուր սկզբունքներ

206. Դատարանը կրկնում է, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի նպատակը երաշխավորելն է, որ այն անձինք, ովքեր ձերբակալվել կամ կալանավորվել են, ունենան իրենց կալանքի կամ ձերբակալման օրինակաչափը դատական կարգով ստուգելու իրավունք (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium* գործը, 1971 թվականի հունիսի 18, կետ 76, Ա Սերիա թիվ 12): Այդ միջոցն անձի համար պետք է մատչելի լինի նրա կալանավորման ընթացքում, որպեսզի անձն ազատ արձակվելու նպատակով հնարավորություն ունենա արագ ստուգել իր կալանավորման օրինակաչափը: 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ներքո «օրինակաչափ» հասկացությունն ունի նույն նշանակությունը, ինչ որ 1-ին մասում, ուստի կալանավորն օժտված է իր կալանավորման օրինակաչափի ստուգման իրավունքով ոչ միայն ներպետական օրենսդրության, այլ նաև Կոնվենցիայի, մասնավորապես՝ դրանում արտացոլված ընդհանուր սկզբունքների և 5-րդ հոդվածի 1-ին մասով թույլատրվող սահմանափակումների լույսի ներքո (տե՛ս *A. and Others v. the United Kingdom* գործը [GC], գանգատ թիվ 3455/05, կետ 202, 2009 թվականի փետրվարի 19, հետագա հղումներով):

207. 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով պահանջվող միջոցի առկայությունը պետք է բավարար հստակ լինի ոչ միայն տեսականորեն, այլև պրակտիկորեն, որի բացակայությունը չի ապահովվի այդ դրույթով պահանջվող անհրաժեշտ մատչելիությունն ու արդյունավետությունը (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Stoichkov v. Bulgaria* գործը, գանգատ թիվ 9808/02, կետ 66 *in fine*, 2005 թվականի մարտի 24, և *Vachev v. Bulgaria* գործը, գանգատ թիվ 42987/98, կետ 71, ՄԻԵԴ 2004-VIII (քաղվածքներ)):

208. Եթե անձին ազատությունից զրկելու մասին որոշումը Դատարանի կողմից կայացվել է դատավարությունների ավարտման պահին, ապա 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով պահանջվող դատական վերանայումն ինկորպորացված է այդ որոշման մեջ: Դա այդպես է, օրինակ, եթե ազատագրված դատապարտելը հայտարարվում է «Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (ա) կետի իմաստով իրավասու դատարանի կողմից անձին մեղավոր ճանաչելուց հետո» կամ եթե թափառաշրջիկի կալանավորումը, նախատեսված 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (ե) կետով, թույլատրվում է 4-րդ մասի իմաստով «դատարանի» կողմից (տե՛ս վերը՝ վերոհիշյալ *De Wilde, Ooms and Versyp* գործը, կետ 76): Այնուամենայնիվ, ինչպես մատնանշվել էր հետագա վճիռներում, այս կանոնը կիրառվում է միայն անձին ազատությունից զրկելու սկզբնական որոշման վրա, այն չի ազդում կալանավորման ընթացիկ ժամանակահատվածի վրա, որի ընթացքում կարող են ծագել կալանավորման օրինակաչափի վրա ազդող հանգամանքներ (տե՛ս *Weeks v. the United Kingdom* գործը, 1987 թվականի մարտի 2, կետ 56, Ա Սերիա թիվ 114): Դրանից հետևում է, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով դիմողն օժտված է այնպիսի «դատարանին» դիմելու իրավունքով, որն իրավասու է «արագությանը» քննելու և որոշելու, թե արդյոք նրան ազատությունից զրկելը դարձել է «անօրինական» այն նոր հանգամանքների լույսի ներքո, որոնք հաջորդել են անձին կալանավորելու մասին սկզբնական որոշմանը (տե՛ս վերը՝ վերոհիշյալ *Ismoilov and Others* գործը, կետ 146):

209. 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջները բավարարող դատական ստուգման ձևերը կարող են խիստ տարբերվել մեկը մյուսից և կարող են կախված լինել ազատությունից զրկելու տեսակից: Դատարանի խնդիրը չէ որոշելու, թե այս ոլորտում որ համակարգն է ամենապատշաճը: Դա չի բացառում, որ դատարանի կողմից կալանավորման կանոնավոր վերանայման համակարգը կարող է երաշխավորել համապատասխանությունը 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջներին (տե՛ս *Megyeri v. Germany* գործը, 1992 թվականի մայիսի 12, կետ 22, Ա Սերիա թիվ 237-Ա, և *Reinprecht v. Austria* գործը, գանգատ թիվ 67175/01, կետ 33, ՄԻԵԴ 2005-XII): Այնուամենայնիվ, եթե կալանավորման օրինակաչափի դատական ստուգման մեխանիզմական համակարգ է ներդրվել, ապա որոշումների միջև պետք է լինեն ողջամիտ ընդհատումներ (տե՛ս, ի թիվս այլ որոշումների, *Herczegfalvy v. Austria* գործը, 1992 թվականի սեպտեմբերի 24, կետեր 75 և 77, Ա Սերիա թիվ 244, և *Blackstock v. the United Kingdom* գործը, գանգատ թիվ 59512/00, կետ 42, 2005 թվականի հունիսի 21): 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և Դատարանի նախադեպային

իրավունքով պահանջվող պատշաճ արագությամբ դատական ստուգման կամ մեխանիկական վերանայման որոշումների միջև ողջամիտ ընդհատումների սահմանման իմաստն այն է, որ դիմողը չկրի կալանքի տակ մնալու ռիսկն այն բանից հետո, երբ նրան ազատությունից զրկելն այլևս արդարացված չի լինի (տե՛ս *Shishkov v. Bulgaria* գործը, գանգատ թիվ 38822/97, կետ 88, ՄԻԵԴ 2003-Ի (քաղվածքներ), հետագա հղումներով):

(ii)Սույն գործի նկատմամբ կիրառությունը

210. Դատարանը նկատում է, որ թեև դիմողի կալանավորումն ի սկզբանե թույլատրվել էր դատախազի կողմից, սակայն երկարացվել էր ներպետական դատարանների կողմից երեքից վեց ամիս տևող ընդհատումներով: Ուստի դատավարությունները, որոնցով դիմողի կալանավորումը երկարացվում էր, պարունակում է դատական ստուգման պարբերական բնույթ: Կարևոր է նկատել, որ երկարացումների միջև եղած ընդհատումների ընթացքում դիմողն ունակ չի եղել դատարան միջնորդություն ներկայացնել ստուգելու իր կալանավորման օրինականությունը: Մասնավորապես, Դատարանն արդեն գտել է, որ ՔԴՕ 108-րդ, 109-րդ և 110-րդ հոդվածները, որոնց Կառավարությանը հղում է տվել, կալանավորին իրավունք չի վերապահում հարուցելու վարույթներ դատական կարգով ստուգելու իր կալանավորման օրինականությունը (տե՛ս վերը՝ վերոհիշյալ *Nasrulloev-ի* գործը, կետ 88, *Ismoilov and Others* գործը, կետ 151 և *Elmuratov-ի* գործը, կետ 115): Սա ինքնին չի հակասում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասին, որը սահմանում է, որ կալանավորման պարբերական դատական ստուգումը պետք է տեղի ունենա ողջամիտ ընդհատումներով (տե՛ս վերը՝ 209-րդ պարագրաֆում նշված նախադեպային իրավունքը):

211. Դատարանն արձանագրում է, որ մինչև 2010 թվականի դեկտեմբեր դիմողի կալանավորման օրինականության դատական ստուգումները տեղ էին ունեցել յուրաքանչյուր երեք կամ չորս ամիսը մեկ: Դիմողը չի գանգատվել, որ այդ ժամանակահատվածի ընթացքում ընդհատումներն անողջամիտ երկար են եղել: Նրա գանգատի էությունն այն է, որ 2010 թվականի դեկտեմբերի 8-ից, երբ նրա կալանավորման ժամկետը երկարացվեց 6 ամսով, մինչև 2011 թվականի հունիսի 9-ը, երբ դատախազը կարգադրեց նրա ազատ արձակումը, դատական վերանայման որևէ ընթացակարգ չի եղել: Հետևաբար անհրաժեշտ է պարզել, թե արդյոք այդ 6 ամսվա ընթացքում դատարանի կողմից դիմողի կալանավորման օրինականության չստուգումն արդյոք համատեղելի է 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջների հետ:

212. Դատարանը գտնում է, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջները, թե պարբերական դատական վերանայման համատեքստում ինչը կարող է համարվել ողջամիտ ընդհատում, խիստ տարբեր են և կախված են ազատությունից զրկելու տեսակի հետ: Ուստի ինչ վերաբերում է 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (ա) կետին համապատասխան իրավասու դատարանի կողմից դատապարտումից հետո անձի կալանավորմանը, ապա Դատարանը որպես «ողջամիտ» համարել է ընդհատումների միջև ընկած 1 տարուց պակաս ժամանակահատվածը և մերժել է 1 տարուց ավել ժամանակահատվածները (տե՛ս *Oldham v. the United Kingdom* գործը, գանգատ թիվ 36273/97, կետ 31, ՄԻԵԴ 2000-Մ, *Hirst v. the United Kingdom* գործը, գանգատ թիվ 40787/98, կետ 39, 2001 թվականի հուլիսի 24 և վերոհիշյալ *Blackstock-ի* գործը, կետ 44): Նմանապես նույնը վերաբերում է նաև այն 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (ե) կետին համապատասխան իրավասու դատարանի կողմից հանցանքի կատարման մեջ մեղավոր ճանաչված, սակայն հոգեկան հիվանդության պատճառով քրեական պատասխանատվությունից ազատված անձանց կալանավորման օրինականության դատական ստուգման ընդհատումներին, որոնք եթե 1 տարուց պակաս են եղել, ապա Դատարանը դրանք «ողջամիտ» է համարել, իսկ ավելի երկար ժամանակով ընդհատումների դեպքում 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի նպատակների համար «ողջամիտ» չի համարել (տե՛ս վերոհիշյալ *Herczegfalvy-ի* գործը, կետ 77, *Silva Rocha v. Portugal* գործը, 1996 թվականի նոյեմբերի 15, կետ 31, *Չեկոյցներ* 1996-V, *Magalhães Pereira v. Portugal* գործը, գանգատ թիվ 44872/98, կետեր 45-51, ՄԻԵԴ 2002-Ի, և համեմատիր *Magalhães Pereira v. Portugal* (թիվ 2) գործի հետ, գանգատ թիվ 15996/02, կետեր 27-33, 2005 թվականի դեկտեմբերի 20):

213. Ինչ վերաբերում է 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետով նախատեսված մինչդատական կալանքին, ապա, ի հակադրություն, Դատարանը հայտարարեց, որ մինչդատական կալանքի բնույթը պահանջում է կարճ ընդհատումներ, քանի որ Կոնվենցիան ենթադրում է, որ նման կալանավորումն ուղղակիորեն ժամկետային սահմանափակում ունի (տե՛ս *Bezicheri v. Italy* գործը, 1989 թվականի հոկտեմբերի 25, կետ 21, և *Assenov and Others v. Bulgaria* գործը, 1998 թվականի

հոկտեմբերի 28, կետ 162, *Ձեկույցներ* 1998-VIII): Ուստի Դատարանը գտավ, որ մինչդատական կալանքի պարբերական վերանայման Ավստրիայի համակարգը, որը ընդհատումների միջև սահմանում է առավելագույնը 2 ամիս, համատեղելի է 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հետ (տե՛ս վերոհիշյալ *Reinprecht-ի* գործը, կետեր 24 և 33): Մեկ այլ գործով 3 ամիս և 8 օր ժամկետը, որի ընթացքում դիմողը չէր կարողացել ստանալ իր կալանավորման օրինականության դատական ստուգում, Դատարանը գտավ, որ այդ ժամկետը «ողջամիտ» չէ (տե՛ս *Jurjevs v. Latvia* գործը, գանգատ թիվ 70923/01, կետեր 61-63, 2006 թվականի հունիսի 15):

214. Այժմ, անդրադառնալով 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի ներքո հանձնմանը կամ արտաքսմանը նախորդող կալանավորմանը, Դատարանը նկատում է, որ հանձնմանը կամ արտաքսմանը նախորդող կալանավորման օրինականության վրա ազդող գործոնները, ինչպես, օրինակ, հանձնման կամ արտաքսման վարույթների ընթացքին վերաբերող գործոնները և նման վարույթների ընթացքում իշխանությունների դրսևորած ջանասիրությունը կարող են ազդել ժամանակի տևողության վրա (տե՛ս *Rahmani and Dineva v. Bulgaria* գործը, գանգատ 20116/08, կետ 78, 2012 թվականի մայիսի 10): Հետևաբար այն եզրակացնում է, որ ստուգումների միջև կարճ ընդհատումներն անհրաժեշտ են հանձնմանը կամ արտաքսմանը նախորդող կալանավորման համար ի տարբերություն իրավասու դատարանի կողմից դատապարտումից հետո կալանավորմանը և հոգեկան խանգարում ունեցող անձանց կալանավորմանը: Իսկապես, կալանավորման օրինականության վրա ազդող գործոնները հավանաբար ավելի արագ են զարգանում այն իրավիճակներում, որտեղ վարույթները շարունակվում են (ինչպես օրինակ՝ հանձնման նպատակով կալանավորման վերաբերյալ գործերով), քան այն իրավիճակներում, որտեղ վարույթներն ավարտվել են բոլոր վերաբերելի հանգամանքների հաստատումից հետո (ինչպես օրինակ այն գործերով, որոնցով հայտարարվել է իրավասու դատարանի կողմից անձի դատապարտման կամ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց կիրառելու մասին): Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով հանձնման գործերով կալանավորման օրինականության դատական ստուգման 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով պահանջվող սահմանափակ շրջանակը, որը, օրինակ, չի տարածվում այն հարցի վրա, թե արդյոք կալանավորումն «անհրաժեշտ» է հանցանքը կամ անձի փախուստը կանխելու համար, չի պահանջվում, որ ստուգումը լինի այնքան հաճախ, որքան հաճախ լինում է 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի ներքո ազատությունից զրկելու գործերով (տե՛ս *Taylor v. Estonia dec.*) գործը, գանգատ 37038/09, կետեր 53 և 55, 2012 թվականի հունիսի 26): Ուստի Ռուսաստանի դեմ 2 վերջին գործերով Դատարանը գտավ, որ կալանավորման պարբերական դատական ստուգումների միջև ընկած 2-ից 4 ամիս տատանվող ընդհատումները համատեղելի են 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջների հետ (տե՛ս *Soliev v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 62400/10, կետեր 57-62, 2012 թվականի հունիսի 5 և *Khodzhamberdiyev v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 64809/10, կետեր 108-114, 2012 թվականի հունիսի 5):

215. Միևնույն ժամանակ Դատարանն արձանագրում է, որ դա իր խնդիրը չէ որոշելու ստուգումների միջև առավելագույն որ ժամկետն է, որ պետք է կիրառվի կոնկրետ կատեգորիայի կալանավորների նկատմամբ: Յուրաքանչյուր գործի հանգամանքների լույսի ներքո անհրաժեշտ է որոշել, թե որ ժամանակահատվածն է համապատասխանում այդ պահանջին՝ հաշվի առնելով 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով և 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված ողջամիտ ժամկետի չափորոշիչները (տե՛ս *Sanchez-Reisse v. Switzerland* գործը, գանգատ 1986 թվականի հոկտեմբերի 21, կետ 55, Ա Սերիա թիվ 107, և վերոհիշյալ *Oldham-ի* գործը, կետ 31): Մասնավորապես, Դատարանը պետք է քննարկի, թե արդյոք դատական ստուգումների այդ ընդհատումների ընթացքում ծագած որևէ նոր գործոն առանց ողջամիտ հետաձգման գնահատվել է այնպիսի դատարանի կողմից, ով իրավասություն ունի որոշելու, թե արդյոք այդ նոր գործոնների լույսի ներքո կալանավորումը դարձել է անօրինական, թե՛ ոչ (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 208 նշված նախադեպային իրավունքը):

216. Վերադառնալով սույն գործի փաստական հանգամանքներին՝ Դատարանը նկատում է, որ 2010 թվականի դեկտեմբերի 8-ին Քաղաքային դատարանը 6 ամսով երկարացրել է դիմողի կալանավորման ժամկետն այն հիմքով, որ հանձնման մասին վարույթները դեռևս շարունակվում են: 3 ամիս անց՝ 2011 թվականի մարտի 14-ին, հանձնման մասին որոշումը թողնվել է անփոփոխ և ներպետական վարույթներն այդ կերպ ավարտվել են: Քանի որ Դատարանի կողմից Դատարանի կանոնակարգի 39-րդ կանոնի ներքո տրված հանձնարարականի պատճառով դիմողը չէր կարող հանձնվել, հանձնման որոշման ի կատար ածմանն ուղղված բոլոր պատրաստությունները հետաձգվել էին անորոշ ժամկետով: Դատարանը կարծում է, որ այն պարունակում է նոր վերաբերելի գործոն, որը կարող է ազդել և արդարացնել դիմողի շարունակական կալանավորումը: Հետևաբար դիմողը 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի

ներքո իրավասու է եղել պահանջելու, որ առանց ողջամիտ հետաձգման դատարանը գնահատվի դատարանի կողմից: Այնուամենայնիվ, դա տեղի չի ունեցել մինչև 2011 թվականի հունիսի 9-ը՝ 3 ամիս անց, երբ դիմողի կալանավորման օրինականությունը վերանայվել է և նա ազատ է արձակվել: Դատարանը կարծում է, որ կալանավորման օրինականության վրա ազդող նման նոր գործոնի գնահատման այդքան երկար հետաձգումը «ողջամիտ չէ»:

217. Հաշվի առնելով վերոգրյալ դիտարկումները՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողի գործով պարբերական դատական ստուգումների մեխանիկական համակարգի արդյունավետությունը խաթարվել է այն հանգամանքով, որ ստուգումների ընդհատումների ընթացքում ծագած և կալանավորման օրինականության վրա ազդելու ունակություն ունեցող նոր վերաբերելի գործոնը դատարանի կողմից գնահատվել է անողջամիտ երկար ուշացումով: Նման հանգամանքներում Դատարանը չի կարող, սակայն գտնում է, որ դիմողի կալանավորման օրինականության դատական ստուգումները ողջամիտ ընդհատումներով չեն եղել:

218. Հետևաբար տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտում:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 34-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

219. Դիմողը գանգատ է ներկայացրել, որ Դատարանի կողմից 39-րդ կանոնի ներքո սահմանված ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի խախտմամբ իրեն Տաջիկստան գաղտնի տեղափոխելը խախտել է անհատական գանգատ ներկայացնելու իր իրավունքը: Նա հղում է տվել Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածին, որը սահմանում է հետևյալը.

«Դատարանը կարող է գանգատներ ընդունել ցանկացած անձից, հասարակական կազմակերպությունից կամ անձանց խմբից, որոնք պնդում են, թե դարձել են սույն Կոնվենցիայով կամ դրան կից Արձանագրություններով ճանաչված իրենց իրավունքների՝ որևէ Բարձր պայմանավորվող կողմի թույլ տված խախտման զոհ: Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են որևէ կերպ չխոչընդոտել այդ իրավունքի արդյունավետ իրականացմանը»:

220. Կառավարությունը վիճարկել է այս փաստարկը՝ հերքելով դիմողին Տաջիկստան տեղափոխելու հարցում իշխանությունների ներգրավվածությունը: Նրանք հայտնել են նաև, որ իրենց իրավասության մեջ չէ երաշխավորելու դիմողի վերադարձը Ռուսաստան: Որևէ իրավական հիմք չկա Տաջիկստանից նրա հանձնումը պահանջելու համար, քանի որ նա Ռուսաստանի քաղաքացի չէ և Ռուսաստանում որևէ հանցանք չի կատարել: Ներպետական կամ միջազգային իրավունքում որևէ այլ ընթացակարգ չկա, որը Ռուսաստանի իշխանություններին կթույլատրեր միջնորդել, որ Տաջիկստանի իշխանությունները դիմողին վերադարձնեն Ռուսաստան:

221. Դիմողը հայտնել է, որ, չնայած Դատարանի կողմից 39-րդ կանոնի ներքո սահմանված ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի, իր առևանգումն ու Տաջիկստան տեղափոխումը խոչընդոտել է անհատական գանգատ ներկայացնելու իր իրավունքի արդյունավետ իրականացումը: Տաջիկստանից իր հանձնվելու վտանգը շատ հավանական է, քանի որ Տաջիկստանի դատարանի կողմից ընդունված կալանավորման մասին որոշումից հետևում է, որ նա կալանավորվել է Ուզբեկստանին հանձնելու նպատակով (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 61): Դիմողը հայտնել է, որ նման վտանգն առկա է նույնիսկ իրեն ազատ արձակելուց հետո: Նա չի տեղեկացվել իրեն ազատ արձակելու պատճառների մասին և արդյունքում նախազգուշացվել է, որ Տաջիկստանի իշխանությունների կողմից կրկին հետախուզվում է:

222. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի ուժով Պայմանավորվող կողմերը պետք է ձեռնպահ մնան այնպիսի գործողությունից կամ անգործությունից, որը կարող է խոչընդոտել անհատների՝ անհատական գանգատ ներկայացնելու իրավունքի արդյունավետ իրականացմանը: Այդ իրավունքի արդյունավետությունը կխախտվի, եթե պատասխանող պետությունը չկատարի ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի պահանջները (տե՛ս վերոհիշյալ *Mamatkulov and Askarov* գործը, կետեր 102 և 125):

223. Այնպիսի գործերով, ինչպիսին այս գործն է, որտեղ հաստատվել է դիմողի՝ Կոնվենցիայով երաշխավորված հիմնարար իրավունքին անդառնալի վնաս պատճառելու ռիսկը, ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի կիրառման նպատակը ստատուս քվոյի պահպանումն է: Նպատակ ունենալով երաշխավորելու խնդրի շարունակական առկայությունը, որը գանգատի առարկան է, պաշտպանության ժամանակավոր միջոցը դառնում է Կոնվենցիոն գանգատի նյութական հիմքը (տե՛ս վերոհիշյալ *Mamatkulov and Askarov* գործը, կետ 108, *Shamayev and Others* գործը, կետ 473, և *Aoulmi v. France* գործը, գանգատ թիվ 50278/99, կետ 103, ՄԻԵԴ 2006-Ի (քաղվածքներ)):

224. Ուստի ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի կիրառման վերաբերյալ Դատարանի կողմից տրված ցուցումը ոչ միայն թույլ է տալիս իրականացնելու գանգառի արդյունավետ քննություն, այլև երաշխավորում է, որ Կոնվենցիայով դիմողին տրված պաշտպանությունն արդյունավետ է. նման ցուցումները Նախարարների կոմիտեին թույլատրում են վերահսկել վերջնական վճիռների կատարումը: Նման միջոցները շահագրգիռ Պետությանը հնարավորություն են տալիս ի կատար ածելու Դատարանի վերջնական որոշմամբ իր վրա դրված պարտավորությունը, որ Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածի ուժով իրավական առումով պարտադիր է (տե՛ս վերոհիշյալ *Mamatkulov and Askarov* գործը, կետ 125, *Shamayev-ի* գործը, կետ 473, և *Aoulmi-ի* գործը, կետ 108):

225. Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Պայմանավորվող պետության կողմից ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի չկիրառումը պետք է դիտարկել որպես Դատարանին խոչընդոտում արդյունավետորեն քննելու դիմողի գանգառը և արդյունավետորեն իրականացնելու անհատական գանգառ ներկայացնելու իր իրավունքը, ինչպես նաև Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի խախտում (տե՛ս վերոհիշյալ *Mamatkulov and Askarov* գործը, կետ 128):

226. Վերադառնալով սույն գործի փաստական հանգամանքներին՝ Դատարանը նկատում է, որ 2011 թվականի մարտի 8-ին նա Ռուսաստանի Կառավարությանը Դատարանի կանոնակարգի 39-րդ կանոնի ներքո ցուցում է տվել, որ դիմողը չպետք է հանձնվի Ուզբեկստանին մինչև հետագա ծանուցումը (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 4): 5 ամիս անց նա տեղափոխվել է Տաջիկստան: Ռուսաստանի իշխանությունները պատասխանատու են այս փոխանցման համար, ինչպես սահմանված է վերը՝ պարագրաֆ 127-ում: Հետևաբար Դատարանը պետք է սահմանի, թե արդյոք Ռուսաստանը կատարել է Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի ներքո իր ստանձնած պարտականությունը՝ հետևելու Դատարանի կողմից սահմանված ժամանակավոր պաշտպանության միջոցին:

227. Դատարանը գտնում է, որ որոշ դեպքերում դիմողի կամքին հակառակ նրան մեկ այլ ուրիշ պետություն փոխանցելը, որտեղ նա կարող է հանդիպել այնպիսի պետություն փոխանցվելու վտանգի, որտեղ նրան սպառնում է վատ վերաբերմունք, կարող է համարվել որպես ժամանակավոր պաշտպանության այդ միջոցին հետևելու պարտավորության խախտում: Եթե այդպես չլիներ, ապա Պայմանավորվող կողմերն ունակ կլինեին դիմողին փոխանցելու այնպիսի 3-րդ պետության, որը Կոնվենցիայի կողմ չէ և որտեղից նա կարող է փոխանցվել իր ծագման վայրի պետություն՝ այդ կերպ շրջանցելով ժամանակավոր պաշտպանության միջոցն ու դիմողին զրկելով Կոնվենցիոն արդյունավետ պաշտպանությունից:

228. Սույն գործում դիմողը փոխանցվել է Տաջիկստանին և ոչ թե Ուզբեկստանին: Այնուհանդերձ փաստն այն է, որ դիմողին Տաջիկստանին փոխանցելով՝ Դատարանը զրկվել է դիմողին ապահովելու Կոնվենցիոն իրավունքների պրակտիկ ու արդյունավետ պաշտպանություն:

229. Դիմողի փոխանցումն այնպիսի պետության, որը Կոնվենցիայի կողմ չէ, նրան հեռացնում է Կոնվենցիոն պաշտպանությունից և խեղաթյուրում է ժամանակավոր պաշտպանության միջոցի կիրառման նպատակը, որը գանգառի քննարկման համար ստատուս քվոյի պահպանումն է ու վերջնական որոշման արդյունավետ ի կատար ածումը:

230. Ըստ Կառավարության՝ իրենց իշխանության մեջ չէ երաշխավորելու դիմողի վերադարձը Ռուսաստան (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 220): Հետևաբար դիմողը պետք է մնա Տաջիկստանի իշխանությունների հսկողության ներքո, ովքեր սահմանափակված չեն Կոնվենցիայով և պարտավորություն չունեն հետևելու Դատարանի որոշմանը: Նման հանգամանքներում Դատարանի հետևությունը, որ դիմողն Ուզբեկստանում հանդիպելու է վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու լուրջ վտանգի (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 151), չի կարող այնտեղ պաշտպանել նրան հայրենիք վերադառնալուց:

231. Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմողի փոխանցումը Տաջիկստան նրան խոչընդոտում է դիմողի համար երաշխավորելու արդյունավետ Կոնվենցիոն պաշտպանություն և հետևաբար արգելում է անհատական գանգառ ներկայացնելու իրավունքի արդյունավետ իրականացումը: Համապատասխանաբար, դիմողին Տաջիկստանին փոխանցելով, Ռուսաստանը չի գործել Դատարանի կանոնակարգի 39-րդ կանոնի ներքո կիրառված ժամանակավոր պաշտպանության միջոցին համապատասխան՝ խախտելով Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի ներքո ստանձնած իր պարտավորությունը:

VI. ԿՈՆՎԵՆՏԻԱՅԻ ԱՅԼ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐԸ

232 Վերջապես, Դատարանը քննել է դիմողի կողմից ներկայացված մյուս գանգատները և, հաշվի առնելով իր տրամադրության ներքո գտնվող բոլոր նյութերը և այնքանով, որքանով այդ գանգատները գտնվում են Դատարանի իրավասության ներքո, այն գտնում է, որ դրանք չեն բացահայտում Կոնվենցիայով կամ դրա Արձանագրություններով ամրագրված իրավունքների կամ ազատությունների խախտումներ: Դրանից հետևում է, որ գանգատի այս մասը Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (ա) կետին ու 4-րդ մասին համապատասխան պետք է մերժել ակնհայտ անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ:

VII. ԿՈՆՎԵՆՏԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

233. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը սահմանում է հետևյալը.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

234. Դիմողը հայցել է 30000 եվրո ոչ-նյութական վնասի համար:

235. Կառավարությունը չի մեկնաբանել:

236. Դատարանը գտնում է, որ այս գործով արձանագրել է ծանր խախտումների համակցություն: Արդարացի հիմքով գնահատելով այն դիմողին տրամադրում է 30000 եվրո ոչ-նյութական վնասի համար՝ գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է կիրառվել այդ գումարի նկատմամբ:

B. Ծախսեր և ծախքեր

237. Հիմնվելով իրավաբանների ժամանակացույցի վրա՝ դիմողը հայցել է 7800 եվրո կրած դատական ծախսերի համար, ներառյալ՝ Դատարանում և ներպետական դատավարություններում: Նա նաև պահանջել է 546 եվրո փոստային ծախքերի համար:

238. Կառավարությունը վիճարկել է, որ չի հիմնավորվել, որ իրավաբանների ծախսերն ու մյուս ծախքերը փաստացի վճարվել էին կամ կատարվել էին:

239. Ըստ Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ դիմողն ունի կատարած ծախսերի ու ծախքերի փոխհատուցման իրավունք միայն այն դեպքում, երբ նա հիմնավորում է, որ դրանք փաստացի կատարվել են ու անհրաժեշտ, ինչպես նաև՝ գումարը ողջամիտ է եղել: Դիմողը չի ներկայացրել որևէ փաստաթուղթ, որը կհաստատեր փոստային ծախքերը: Հետևաբար Դատարանն այս մասով մերժում է հայցը:

240. Ինչ վերաբերում է դատական ծախսերին, ապա, հաշվի առնելով տիրապետության ներքո գտնվող փաստաթղթերն ու վերոհիշյալ չափանիշները (տե՛ս *Fadeyeva v. Russia* գործը, գանգատ թիվ 55723/00, կետ 147, ՄԻԵԴ 2005-IV), Դատարանը կարծում է, որ ողջամիտ է 7800 եվրո դիմողին տրամադրելը, որը պետք է փոխանցել ներկայացուցիչների բանկային հաշվին:

C. Չկատարման դեպքում հաշվարկվող տոկոսադրույքը

241. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որ չկատարման դեպքում հաշվարկվող տոկոսադրույքը պետք է հիմնված լինի Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված տոկոսադրույքի վրա՝ հավելած երեք հարյուրերորդական տոկոս:

VIII. ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳԻ 39-ՐԴ ԿԱՆՈՆԸ

242. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն վճիռը վերջնական չի կարող ուժի մեջ մտնել, մասնավորապես՝ (ա) եթե կողմերը հայտնեն, որ միջնորդում են գործը փոխանցել Մեծ Պալատին, կամ (բ) վճիռը կայացնելուց հետո երեք ամիս անց, եթե գործը Մեծ

Պալատին փոխանցելու միջնորդություն չլինի, կամ (գ) եթե Մեծ պալատի կազմը մերժի ներկայացված ցանկացած միջնորդություն՝ հղում տալով Կոնվենցիայի 43-րդ հոդվածին:

243. Դատարանը նկատում է, որ դիմողը ներկայումս թաքնվում է Տաջիկստանում, երբ Ռուսաստանի իշխանությունների գիտությամբ ու ներգրավվածությամբ իր կամքին հակառակ տեղափոխվել է այնտեղ (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 127): Հետևաբար այլևս Ռուսաստանի իշխանությունների իրավասության մեջ չէ նրա հանձնումն Ուզբեկստանին: Այնուամենայնիվ, նկատի ունենալով այն, որ դիմողը կարող է վերադառնալ Ռուսաստան և հաշվի առնելով այն հետևությունը, որ Ուզբեկստանում նրան կարող է սպառնալ խոշտանգման կամ անմարդկային կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգը, Դատարանը (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 151) գտնում է, որ Դատարանի կանոնակարգի 39-րդ կանոնի ներքո Կառավարությանն արված ցուցումը շարունակում է գործել մինչև սույն վճռի ուժի մեջ մտնելը կամ մինչև հետագա կարգադրությունը:

ՎԵՐՈՊԳՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

1. Հայտարարում է, որ Ուզբեկստանում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի և արդյունավետ պաշտպանության միջոցների բացակայության, հանձնմանը նախորդող կալանավորման օրինականության և տևողության ու նրա կալանավորման դատական ստուգման բացթողումների մասով գանգատն ընդունելի է, իսկ գանգատի մնացած մասը՝ անընդունելի:
2. Վճռում է, որ դիմողի կողմից Ռուսաստան վերադառնալու դեպքում նրան Ուզբեկստանին հանձնելը կհանգեցնի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման:
3. Վճռում է, որ դիմողին Տաջիկստան փոխադրելու մասով եղել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:
4. Վճռում է, որ եղել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի խախտում 2009 թվականի դեկտեմբերի 9-ից մինչև 2010 թվականի փետրվարի 8-ն ընկած ժամանակահատվածում դիմողի կալանավորման մասով:
5. Վճռում է, որ կալանավորման մնացած ժամանակահատվածի մասով Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (գ) կետի խախտում չի եղել:
6. Վճռում է, որ կալանավորման մասին 2010 թվականի սեպտեմբերի 7-ի և դեկտեմբերի 8-ի հրամանների դեմ դիմողի կողմից բերված բողոքների քննության տևողության մասով եղել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտում:
7. Վճռում է, որ 2010 թվականի դեկտեմբերի 8-ից մինչև 2011 թվականի հունիսի 9-ն ընկած ժամանակահատվածում իր կալանավորման դատական ստուգման հնարավորության բացակայության մասով եղել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտում:
8. Վճռում է, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի ներքո գանգատը քննելու անհրաժեշտություն չկա:
9. Վճռում է, որ պատասխանող պետությունը չի կատարել Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի ներքո ստանձնած իր պարտավորությունները:
10. Վճռում է,
  - (a) Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կարգով սույն վճռի ուժի մեջ մտնելուց հետո 3 ամսվա ընթացքում պատասխանող պետությունը դիմողին պետք է վճարի հետևյալ գումարները, մասնավորապես.
    - (i) 30000 եվրո (երեսուն հազար)՝ գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել ոչ-նյութական վնասի համար,

(ii) 7800 եվրո (յոթ հազար ութ հարյուր)՝ կրած ծախսերի ու ծախքերի համար՝ գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել դիմողից, որը պետք է վճարման օրվա դրության փոխարժեքով կոնվերտացիա արվի պատասխանող պետության արժույթի և փոխանցվի ներկայացուցիչների բանկային հաշվին.

(b) որ վերը նշված եռամսյա ժամկետի ավարտից հետո մինչև վճարման օրը պետք է վճարվի նշված գումարի պարզ տոկոս՝ Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված փոխառության տրամադրման առավելագույն տոկոսադրույքի չափով, պարտավորությունների չկատարման ժամանակահատվածի համար՝ գումարած երեքհարյուրերորդական տոկոս:

11. *Մերժում է* արդարացի փոխհատուցման մասին դիմողի հայցի մնացած մասը:

12. *Վճռում է* շարունակել Դատարանի կանոնակարգի 39-րդ կանոնի ներքո Կառավարությանն արված ցուցումը դիմողի կողմից Ռուսաստան վերադառնալու դեպքում և սույն վարույթի պատշաճ ընթացքի ապահովման շահերից է նրան չհանձնելը մինչև սույն վճիռը չմտնի ուժի մեջ կամ մինչև հետագայում նոր կարգադրություն չլինի:

Կատարված է անգլերեն և գրավոր ծանուցված է 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ին Դատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերին համապատասխան:

Սորեն Նիելսեն
Քարտուղար

Նինա Վաժիչ
Նախագահ

Աբդուլխանին և Քարիմնիան ընդդեմ Թուրքիայի գործով¹

2009 թվականի սեպտեմբերի 22-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Պալատը (Երկրորդ Բաժին), որպես Պալատ հետևյալ կազմով՝

Ֆրանցիսկո Թուրքինս՝ նախագահ
Իրենու Քաբրալ Բարրետո,
Վլադիմիրո Չագրեբելսկի,
Դանուբե Զոսինի,
Դրագոյուբ Պոպովիչ,
Նոնա Տոցորիա,
Իզիլ Կարակաս, դատավորներ,
և Սալլի Դոլլե, բաժանմունքի քարտուղար,

Դռնփակ խորհրդակցելով 2009 թվականի սեպտեմբերի 11-ին՝ կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց այդ նույն օրը:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործի համար առիթ է հանդիսացել ազգությամբ իրանցի պարոն Մոհսեն Աբդուլխանիի և պարոն Համիդ Քարիմնիայի («դիմողներ») կողմից 2008 թվականի հունիսի 30-ին, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն ընդդեմ Թուրքիայի Հանրապետության գանգատը (Թիվ 30471/08):

2. Դիմողների շահերը, որոնց տրամադրվել էր իրավական օգնություն, ներկայացրել է տկն Դ. Աբադին՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, Նյու Յորքում գտնվող «Իրանյան փախստականների ալիանս» հասարակական կազմակերպության տնօրենը: Տկն Աբադին հաստատվել է Պալատի նախագահի կողմից դիմողներին Դատարանի Կանոնների 36 կանոնի 4(a) կետին համապատասխան Դատարանում քննության ընթացքում ներկայացնելու համար: Թուրքական Կառավարությունը («Կառավարություն») ներկայացրել է իր գործակալը:

3. 2008 թվականի հունիսի 30-ին Պալատի նախագահը, ում մակագրվել է գործը, ելնելով կողմերի շահերից և Դատարանում գործի պատշաճ քննության նպատակով, Դատարանի Կանոնների 39-րդ կանոնին համապատասխան մատնանշել է Թուրքիայի կառավարությանը, որպեսզի դիմողները չարտաքսվեն Իրան կամ Իրաք մինչև 2008 թվականի օգոստոսի 4-ը: 2008 թվականի հուլիսի 22-ին Պալատի նախագահը որոշել է երկարաձգել քննությունը մինչև Դատարանի Կանոնների 39-րդ կանոնին համապատասխան միջանկյալ միջոցի կատարումը:

4. 2008 թվականի սեպտեմբերի 24-ին Պալատի նախագահը որոշել է Կառավարությանը տեղեկացնել գանգատի մասին: Նա նաև որոշել է, որ գանգատի ընդունելիությունը և հանգամանքները պետք է քննվեն միասին (29-րդ հոդվածի 3-րդ կետ), և որ գործը պետք է քննվի առաջնահերթ (41-րդ կանոն):

5. Դիմողները և Կառավարությունը ներկայացրել են գանգատի ընդունելիության և հանգամանքների առնչությամբ իրենց գրավոր դիտարկումները: Բացի այդ, մեկնաբանություններ են ստացվել Միացյալ ազգերի կազմակերպության փախստականների գերագույն հանձնակատարի գրասենյակից (ՄԱԿ ՓԳՀ-ն), որը նախագահի կողմից ներգրավվել է գրավոր քննությանը՝ որպես երրորդ կողմ (Կոնվենցիայի 36-րդ հոդվածի 2-րդ կետ և 44-րդ կանոնի 2-րդ կետ):

ՓԱՍՏԵՐ

1. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

¹ Abdolkhani and Karimnia v. Turkey

6. Դիմողները ծնվել են համապատասխանաբար 1973 և 1978 թվականներին և ներկայումս պահվում են Գազիոսպանմաշայի Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում, որը գտնվում է Քիրքլարեյիում:

7. Դիմողները միացել են Իրանում Ազգային մոջահեդների կազմակերպությանը (“PMOI”, որը հայտնի է նաև որպես “Mojahedin-e-Khalq” Կազմակերպություն), համապատասխանաբար՝ 1992 և 2001 թվականներին: Նրանք ժամանել են Իրաք չճշտված օրը: Նրանք եկել են Ալ-Աշրաֆի ճամբար, որտեղ PMOI անդամները տեղակայված էին Իրաքում մինչև համապատասխանաբար 2005 և 2006 թվականներին կազմակերպությունից դուրս գալը, քանի որ նրանք չեն համակերպվել PMOI նպատակների և մեթոդների հետ: PMOI-ից դուրս գալուց հետո նրանք գնացել են ժամանակավոր Հարցազրույցի և պաշտպանության ապաստան (“TIPF”), ճամբար, որը ստեղծված է Իրաքում՝ Միացյալ Ազգերի կողմից: Այս հաստատությունն այնուհետև անվանվել է Աշրաֆի փախստականների ճամբար (“ARC”):

8. 2006 թվականի մայիսի 5-ին և 2007 թվականի հոկտեմբերի 16-ին, հարցազրույց անցնելուց հետո, դիմողները ժնկի ՄԱԿ ՓԳՀ գրասենյակի կողմից ճանաչվել են փախստականներ Իրաքում գտնվելու ընթացքում: Ինչ վերաբերում է առաջին դիմողին, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն գտել է, որ նա հիմնավոր մտավախություն է ունեցել առ այն, որ Իրանում կենթարկվի հետապնդման իր քաղաքական հայացքների, կենսագրության և հստակ համոզմունքների պատճառով, որոնց վրա հիմնված էին նրա քաղաքական կարծիքները: Մասնավորապես, հաշվի առնելով դիմողի 10-ամյա կապը PMOI-ի հետ, նրա վերաբերմունքը Իրանում PMOI-ի անդամների նկատմամբ և նրա հստակ հայացքները՝ կապված իր ծննդավայրում խաղաղ պետություն ունենալու հետ, UNHCR-ը գտել է, որ դիմողը պատշաճ կերպով հիմնավորել է, որ իր գործին հետևելու են անվտանգության աշխատակիցները, որոնք Իրանում իր համար անտանելի իրադրություն կստեղծեն, եթե վերջինս վերադառնա այնտեղ:

9. Ինչ վերաբերում է երկրորդ դիմողին, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն գտել է, որ նա ունեցել է հիմնավոր մտավախություն, որ իրանական իշխանությունները, *inter alia*, կխախտեն իր կյանքի իրավունքը՝ կյանքից, ազատությունից կամայական կամ ապօրինի կերպով զրկելով, տանջելով, վատ վերաբերմունք դրսևորելով, կամայականորեն ձերբակալելով կամ ազատազրկելով, ինչպես նաև խոչընդոտելով իր արդարացի դատաքննության իրավունքի իրականացմանը: Մասնավորապես, հաշվի առնելով դիմողի անդամակցությունը PMOI-ին և նրա քաղաքական հայացքները, նրա վերաբերմունքը PMOI-ի փաստացի և ենթադրյալ անդամների և Իրանում նրանց հետևորդների նկատմամբ, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն գտել է, որ «հիմնավոր կասկածի» շեմն առ այն, որ դիմողը կարող էր առերեսվել այնպիսի վատ վերաբերմունքի, ինչպիսին կամայական ազատազրկումը կամ տանջանքն է, բավարար է:

10. 2008 թվականի ապրիլին, TIPF-ն փակվել է, իսկ դիմողները PMOI-ի անդամների հետ միասին տեղափոխվել են հյուսիսային Իրաք:

11. Չճշտված օրը դիմողները ժամանել են Թուրքիա: Նրանք ձերբակալվել են անվտանգության ուժերի կողմից և Թուրքիայի տարածք ապօրինաբար մուտք գործելու պատճառով հետ են ուղարկվել Իրաք 2008 թվականի հունիսի 17-ին:

12. Նրանք անմիջապես կրկին մուտք են գործել Թուրքիա:

13. 2008 թվականի հունիսի 21-ին նրանք ձերբակալվել են ճանապարհային ժանդարմերիայի Մուսում Գյոքյազի կայանի աշխատակցների կողմից, քանի որ նրանց անձնագրերը կեղծ են եղել:

14. 2008 թվականի հունիսի 21-ին դիմողները դիմումներ են ներկայացրել ժանդարմերիայի աշխատակիցներին: Դիմողներն առարկել են, որ իրենք կարող են հետապնդման ենթարկվել, եթե վերադառնան Իրան՝ իրանական կառավարության քաղաքականությանը հակառակվելու պատճառով, և որ իրենց կյանքը վտանգի տակ է նաև Իրաքում: Նրանք հայտարարել են, որ կամենում են մեկնել Ստամբուլ ապաստան խնդրելու և Կանադայում ապրելու համար:

15. Արդյունքում դիմողները տեղավորվել են Մուսի Հասկյոյի շրջանի ոստիկանության շտաբակայանի օտարերկրացիների բաժնում:

16. 2008 թվականի հունիսի 23-ին Մուսի դատախազը կազմել և Մուսի Մագիստրատների դատարան է ուղարկել մեղադրական եզրակացություն, որով դիմողները մեղադրվել են Թուրքիա ապօրինի մուտք գործելու մեջ:

17. Նույն օրը դիմողները կանգնել են Մուսի Մագիստրատների դատարանի առաջ: Նշելով, որ դիմողները պետք է վտարվեն Թուրքիայից, դատարանն ընթերցել է մեղադրական եզրակացությունը և լսել է դիմողների ցուցմունքները՝ կապված նրանց առաջադրված մեղադրանքների հետ: Դիմողները հայտարարել են, որ իրենք մեկնել են Իրանից, քանի որ ունեցել են մտավախություն այդ երկրում

սպանվելու ռիսկի հետ կապված, և որ իրենք ապօրինի մուտք են գործել Թուրքիա մի մաքսանենգի օժանդակությամբ Կանադա գնալու նպատակով, որտեղ նրանք ունեին ընտանիք: Մագիստրատների դատարանը դատապարտել է դիմողներին, սակայն որոշել է հետաձգել դատավճռի կատարումը հինգ տարով՝ համաձայն Քրեական դատավարության օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի: Դիմողները համապատասխանաբար վերադարձվել են Հասկյոյի ոստիկանության շտաբակայան:

18. Համաձայն դիմողների հայտարարությունների՝ 2008 թվականին ներպետական իշխանությունները կրկին փորձել են վտարել նրանց, այս անգամ՝ Իրան: Դիմողները կանխել են իրենց իսկ արտաքսումը՝ խոսելով արաբերեն և ձևանալով, թե իբրև չեն հասկանում պարսկերեն: Արդյունքում իրանական իշխանությունները հրաժարվել են նրանց ընդունել Իրան: Դատարանին ուղղված իրենց դիրքորոշման մեջ Կառավարությունը չի արել որևէ հիշատակություն դիմողներին Իրան արտաքսելու փորձի մասին: Փոխարենը նրանք նշել են, որ դիմողները պետք է արտաքսվեն հյուսիսային Իրաք, որտեղից եկել են:

19. 2008 թվականի հունիսի 30-ին Մարդու իրավունքների կազմակերպության Մուսի մասնաճյուղի տնօրեն պրն Վեդատ Սենգյուլը գնացել է Հասկյոյի ոստիկանության շտաբակայան՝ տեսնելու դիմողներին ՄԱԿ ՓԳՀ-ի Անկարայի աշխատակցի խնդրանքով: Համաձայն պրն Սենգյուլի դիտարկումների՝ իր այցելության օրն առաջին դիմողը կատարել է ինքնասպանության փորձ, քանի որ ոստիկանության աշխատակիցը նրան ասել էր, որ իրեն պետք է արտաքսեն Իրան: Ոստիկանությունը թույլ չի տվել պրն Սենգյուլին տեսնելու դիմողին:

20. 2008 թվականի հունիսի 30-ին և հուլիսի 1-ին ու 2-ին դիմողները ոստիկանությանը ներկայացրել են իրենց հաջորդ դիմումները և հայտարարել են, որ իրենք եղել են PMOI-ի նախկին անդամներ: Առաջին դիմողը նկատել է, որ ինքը սովորել է անգլերեն, պարսկերեն և արաբերեն, ինչպես նաև անցել է զինվորական պատրաստվածություն կազմակերպության շարքերում եղած ժամանակահատվածում: Նա նաև նշել է, որ TIPF-ում գտնվելու ընթացքում ինքը եղել է նկարիչ, դասավանդել է արաբերեն: Նա նշել է, որ ներգրավված չի եղել որևէ զինվորական գործունեության մեջ: Երկրորդ դիմողը հայտնել է, որ վերը նշված լեզուներից բացի, նա նաև սովորել է թուրքերեն, երբ եղել է PMOI-ի անդամ: Նա նշել է, որ TIPF-ում ապրել է երկու տարի և երբևէ ներգրավված չի եղել որևէ զինվորական գործունեության մեջ: Երկու դիմողներն էլ հայտարարել են, որ իրենք եկել են Թուրքիա ՄԱԿ ՓԳՀ-ին դիմելու նպատակով՝ հետևելով ամերիկյան պաշտոնյաների խորհուրդներին:

21. Դիմողները Հասկյոյի ոստիկանությանը ներկայացրել են միանման միջնորդություններ պարսկերեն լեզվով, որոնցում նշվել է հետևյալը.

«Մենք եկել ենք Թուրքիա Դիյանա քաղաքից մի մաքսանենգի օժանդակությամբ: Մենք փախստականներ ենք, ապրել ենք Էրբիլում՝ Իրաքում: Մենք եկել ենք Թուրքիա, որպեսզի կապ հաստատենք ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հետ և խնդրենք ընթացք տալ մեր գործերին: ՄԱԿ ՓԳՀ-ի շտաբակայանին Իրաքում պայթեցվել է ահաբեկիչների կողմից և այն այլևս այնտեղ չունի գրասենյակ: Մենք խնդրել ենք թույլ տալ ժամանակավոր մնալ Թուրքիայում, որպեսզի մեր գործերին ընթացքի տրվի: Մեր ընկերները խորհուրդ են տվել մեզ այն մասին, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հետ կապ հաստատելու միակ տարբերակը Թուրքիա գալն է: Մենք ունենք փաստաբանի կարիք Ձեզ հետ հետագա շփումն ապահովելու համար»:

22. Դիմողները ստորագրել են իրենց միջնորդությունները: Նրանք նաև գրել են իրենց ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գործերի տվյալները, իրենց ծնողների անունները և ծննդյան թվերը:

23. Դիմողները պահվել են Հասկյոյի ոստիկանության շտաբակայանում՝ Մուսում մինչև 2008 թվականի սեպտեմբերի 26-ը, երբ նրանք տեղափոխվել են Քիրքլարեյի Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոն:

24. 2008 թվականի հոկտեմբերի 18-ին դիմողները միջնորդություններ են ներկայացրել Քիրքլարեյի ղեկավարին և խնդրել են ժամանակավոր ապաստան տրամադրել Թուրքիայում: Համաձայն գործի նյութերում առկա տեղեկությունների՝ դիմողները դեռևս չեն ստացել իրենց միջնորդությունների պատասխանը:

25. 2008 թվականի դեկտեմբերի 15-ին երկրորդ դիմողը ամուսնանում է մեկ այլ իրանցի ապաստան փնտրողի հետ, ով պահվում էր Քիրքլարեյի Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում: Կենտրոնի տնօրենն օժանդակում է նրանց ամուսնության վկայական ստանալու հարցում:

26. 2009 թվականի հունվարի 16-ին երկրորդ դիմողը լիազորում է պրն Ա.-ին և պրն Ուլադազին, ովքեր փաստաբաններ են Ստամբուլից՝ ներկայացնելու իր շահերը Թուրքիայում: Նոտարը համաձայնվում է վավերացնել լիազորագիրը վերը նշված ամուսնության վկայականի հիման վրա:

27. 2009 թվականի մարտի 16-ին երկրորդ դիմողի փաստաբանը Ներքին գործերի նախարարությանը ներկայացնում է միջնորդություն՝ վիճարկելով երկրորդ դիմողի կալանքը: Համաձայն գործի նյութերում առկա տեղեկության՝ երկրորդ դիմողը դեռևս չի ստացել իր միջնորդության պատասխանը:

28. 2009 թվականի մարտի 25-ին ՄԱԿ ՓԳՀ-ի միջնորդությամբ Շվեդիայի Կառավարությունը համաձայնվում է քննել դիմողների տեղափոխման գործն այնտեղ: Գործի նյութերում առկա տեղեկության համաձայն՝ այդ քննությունը դեռևս շարունակվում է:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. Սահմանադրությունը

29. Թուրքիայի Սահմանադրության 125-րդ հոդվածի համաձայն, *inter alia*՝

«Իշխանությունների բոլոր գործողությունները և որոշումները ենթակա են դատական վերանայման...

Եթե վարչական գործողության կատարումը կհանգեցնի վնաս պատճառելուն, որը բարդ կամ անհնարին կլինի փոխհատուցել, և միևնույն ժամանակ այս գործողությունը լիովին ապօրինի է, կատարումը կարող է կասեցվել՝ ներկայացնելով համապատասխան պատճառաբանություններ...»:

B. Վարչական դատավարության օրենսգիրք (Օրենք թիվ 2577)

30. Թիվ 2577 օրենքի 2-րդ բաժինը նախատեսում է, որ յուրաքանչյուր ոք, ում անձնական իրավունքները խախտվել են վիճելի ապօրինի վարչական որոշման կամ գործողության արդյունքում, կարող է բողոք ներկայացնել այդ որոշումը կամ գործողությունը վերացնելու նպատակով:

Նույն օրենքի 27(1) բաժնի համաձայն՝ վարչական դատարաններին ուղված բողոքը մեխանիկորեն չի կասեցնում վիճարկվող որոշումը կամ գործողությունը: 27(2) բաժնի ներքո վարչական դատարանները կարող են կայացնել որոշում դրանք կասեցնելու մասին, եթե որոշումը կամ գործողությունն ակնհայտորեն ապօրինի է, և եթե դրանց կիրառումը կառաջացնի անդառնալի վնաս:

C. Անձնագրի մասին օրենք (օրենք թիվ 5682) և Թուրքիայում օտարերկրացիների բնակվելու և ճամփորդության մասին օրենք (օրենք թիվ 5683)

31. Թիվ 5682 օրենքի 4-րդ և 8(5) բաժինները նախատեսում են հետևյալը.

Բաժին 4

«Օտարերկրացիները, ովքեր հասնում են Թուրքական սահմանին, առանց անձնագրի կամ անձը հաստատող փաստաթղթի կամ չգործող անձնագրով կամ անձը հաստատող փաստաթղթով, չպետք է ստանան մուտք գործելու թույլտվություն:

Օտարերկրացիները, ովքեր բողոքում են, թե իրենք կորցրել են իրենց անձնագիրը կամ անձը հաստատող փաստաթուղթը ճամփորդելու ընթացքում, կարող են ստանալ մուտք գործելու թույլտվություն մինչև Ներքին գործերի նախարարության կողմից համապատասխան քննության իրականացումը...և պայմանով, որ նրանք կարող են տեղավորվել տեղական կառավարչի կողմից սահմանված վայրում...»:

Բաժին 8(5)

«Անձինք, ում արգելված է մուտք գործել Թուրքիա...

(5) Այն անձինք են, ովքեր ենթադրվում են, թե գալիս են Թուրքիայի Հանրապետության անվտանգությունը և հասարակական կարգը խախտելու համար կամ օժանդակելու կամ համագործակցելու համար այն անձանց հետ, ովքեր ուզում են խախտել Թուրքիայի Հանրապետության անվտանգությունը և հասարակական կարգը»:

32. Թիվ 5683 օրենքի 19-րդ և 23-րդ բաժինները նախատեսում են հետևյալը.

Բաժին 19

«Օտարերկրացիները, որոնց գտնվելը Թուրքիայի տարածքում անհամատեղելի է Ներքին գործերի նախարարության սահմանած հասարակական անվտանգության և քաղաքական կամ վարչական

պահանջների հետ, պետք է հեռանան Թուրքիայից սահմանված ժամկետում: Նրանք, ովքեր չեն լքում Թուրքիան սահմանված ժամկետում, կարող են արտաքսվել»:

Բաժին 23

«Անձինք, ովքեր պետք է արտաքսվեն, սակայն չեն կարող լքել Թուրքիան, քանի որ չեն կարող ստանալ անձնագիր կամ այլ պատճառներով, պարտավոր են մնալ Ներքին գործերի նախարարության կողմից սահմանված վայրում»:

D. Փաստաբանական գործունեության մասին օրենք (օրենք թիվ 1136)

33. Թիվ 1136 օրենքի 2(3) բաժնի 2001 թվականի մայիսի 2-ի թիվ 4667 օրենքի փոփոխություններով նախատեսում է հետևյալը.

«Դատական մարմինները, ոստիկանության բաժանմունքները, այլ պետական կառույցները և գործակալությունները, պետական տնտեսական կազմակերպությունները, մասնավոր և պետական բանկերը, նոտարները, ապահովագրական ընկերությունները և հիմնադրամները պարտավոր են օժանդակել փաստաբաններին՝ վերջիններիս կողմից իրենց պարտականություններն իրականացնելիս: Այս մարմինները պարտավոր են տրամադրել պահանջվող տեղեկությունները և փաստաթղթերը փաստաբանների ստուգման համար, որոնք ենթադրում են որևէ հակասող դրույթների առկայություն այն օրենքներում, որոնց վրա ստեղծված են այդ մարմինները: Նման փաստաթղթերի պատճեններ ստանալը հնարավոր է ըստ լիազորագրի ներկայացման: Համապատասխան գործերով փաստաթղթերը կարող են ստացվել դատարանից՝ առանց սպասելու նիստի օրվան»:

E. Ապաստան փնտրողների վերաբերյալ օրենսդրությունն ու պրակտիկան

1. Փախստականի կարգավիճակի մասին 1951 թվականի Կոնվենցիան

34. 1951 թվականին Թուրքիան վավերացրել է 1951 թվականի՝ Փախստականների մասին Կոնվենցիան և դրան կից՝ 1967 թվականի Արձանագրությունը: Այնուամենայնիվ, այն պահպանել է աշխարհագրական սահմանափակում, որը նախատեսված է Կոնվենցիայի 1 B հոդվածում, որով այն պարտականություն է կրում պաշտպանություն ապահովելու միայն այն փախստականների համար, որոնք ծագումով եվրոպացի են:

2. 1994 թվականի Կանոնակարգը

35. 1994 թվականի նոյեմբերի 30-ին ազգաբնակչության հնարավոր տեղաշարժերի և Թուրքիայից ապաստան խնդրող կամ այլ երկրից ապաստան խնդրելու ընթացքում ժամանակավոր բնակություն Թուրքիայից խնդրող Թուրքիա ժամանած օտարերկրացիների թե՛ անհատական, և թե՛ խմբակային մուտքի վերաբերյալ ընթացակարգերի և սկզբունքների մասին 1994 թվականի կանոնակարգը («1994 թվականի Կանոնակարգ») մտել է ուժի մեջ՝ Նախարարների խորհրդի թիվ 1994/6169 որոշման հիման վրա: 1994 թվականի Կանոնակարգի հիման վրա, չնայած ձևական առումով լիովին Ժնևի 1951 թվականի Կոնվենցիայի պաշտպանությունից դուրս, ոչ եվրոպացի ապաստան փնտրողները կարող են դիմել Թուրքիայի Կառավարությանը «ժամանակավոր ապաստան փնտրողի կարգավիճակ ստանալու համար» մինչև ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից երրորդ պետությունում նրանց տեղավորվելը:

36. 1994 թվականի Կանոնակարգի 3-րդ հոդվածը բնորոշում է փախստականներին և ապաստան փնտրողներին հետևյալ կերպ.

«Փախստական. Օտարերկրացի, ով եվրոպայում տեղի ունեցող իրադարձությունների հետևանքով և, ունենալով հիմնավոր մտավախություն առ այն, թե կարող է ենթարկվել հետապնդումների ռասայական, կրոնական, ազգային, հատուկ սոցիալական խմբի անդամակցելու կամ քաղաքական հայացքների պատճառով, գտնվում է իր ազգության երկրից դուրս և չի կարող կամ տվյալ վախի պատճառով չի կամենում վստահել այդ երկրի պաշտպանությանը, կամ ով, չունենալով ազգություն և գտնվելով իր նախկին բնակության վայրի երկրից դուրս, այդպիսի իրադարձությունների պատճառով չի կարող, կամ նման վախի պատճառով չի կամենում վերադառնալ այնտեղ»:

Ժամանակավոր ապաստան խնդրող. Օտարերկրացի, ով ունենալով հիմնավոր մտավախություն առ այն, թե կարող է ենթարկվել հետապնդումների ռասայական, կրոնական, ազգային, հատուկ սոցիալական խմբի անդամակցելու կամ քաղաքական հայացքների պատճառով, գտնվում է իր ազգության երկրից դուրս և չի կարող, կամ տվյալ վախի պատճառով չի կամենում վստահել այդ երկրի պաշտպանությանը, կամ ով, չունենալով ազգություն և գտնվելով իր նախկին բնակության վայրի երկրից դուրս, այդպիսի

իրադարձությունների պատճառով չի կարող, կամ նման վախի պատճառով չի կամենում վերադառնալ այնտեղ»:

37. 2006 թվականի հունվարի 16-ին 1994 թվականի Կանոնակարգի 4, 5, 6, 7 և 30-րդ հոդվածները փոփոխվել են Նախարարների խորհրդի որոշմամբ (որոշում թիվ 2006/9938):

38. 1994 թվականի Կանոնակարգի 4,5 և 6-րդ հոդվածներն այժմ նախատեսում են հետևյալը.

Հոդված 4

«Օտարերկրացիները, ովքեր մտնում են Թուրքիա օրինական կարգով և փնտրում են ապաստան կամ խնդրում են բնակվելու թույլտվություն այլ երկրում ապաստան փնտրելու ընթացքում, պետք է անմիջապես դիմեն այն քաղաքի ղեկավարին, որտեղ նրանք գտնվում են: Նրանք, ովքեր Թուրքիա են մուտք գործում ապօրինի, պարտավոր են անմիջապես դիմել այն շրջանի ղեկավարին, որտեղով նրանք մտել են երկիր:

Նրանք, ովքեր չեն դիմել իշխանություններին հնարավորինս արագ, պետք է ներկայացնեն պատճառներ դա չանելու համար և պետք է համագործակցեն իրավասու մարմինների հետ»:

Հոդված 5

«Հաշվի առնելով այն անհատ օտարերկրացիներին, ովքեր կամ ապաստան են խնդրում Թուրքիայից կամ Թուրքիայից խնդրում են ժամանակավոր բնակության վայր մինչև այլ երկրից ապաստան խնդրելը, քաղաքի ղեկավարի գրասենյակը պետք է

- ա) պարզի դիմողների ինքնությունը, լուսանկարի նրանց և վերջնի մատնահետքեր,
- բ) իրականացնի հարցազրույց նրանց հետ Փախստականների կարգավիճակի մասին Ժնևի՝ 1951 թվականի Կոնվենցիայի համաձայն: Հարցազրույց իրականացնելու և որոշում կայացնելու համար համապատասխան աշխատակիցների կազմը սահմանվում է ղեկավարի գրասենյակի կողմից, որոնք իրավասու են իրականացնել հարցազրույցն ու կայացնել որոշումներ,
- գ) ուղարկի հարցազրույցի փաստաթղթերը հարցազրույցի մեկնաբանությունների և 6-րդ հոդվածի ներքո սահմանված իրավասությանը համապատասխան դիմողի գործով կայացված որոշման հետ մեկտեղ Ներքին գործերի նախարարություն,
- դ) մինչև Ներքին գործերի նախարարության կողմից հետագա որոշում կայացնելը պետք է պահի օտարերկրացուն համապատասխան կենտրոնում կամ հյուրանոցում, որը պատշաճ է ճանաչվել Ներքին գործերի նախարարության կողմից կամ թույլ տա օտարերկրացուն ազատ բնակվելու Ներքին գործերի նախարարության կողմից սահմանված վայրում:
- ե) ձեռնարկի հետագա քայլեր Ներքին գործերի նախարարության ցուցումներից հետո»:

Հոդված 6

«Անհատ օտարերկրացիների դիմումներով որոշումները, որոնք կամ ապաստան են խնդրում Թուրքիայից կամ Թուրքիայից խնդրում են ժամանակավոր բնակության վայր այլ երկրից ապաստան խնդրելու համար, պետք է ընդունվեն Ներքին գործերի նախարարության կողմից Փախստականների կարգավիճակի մասին Ժնևի 1951 թվականի Կոնվենցիայի և Փախստականների կարգավիճակի մասին 1967 թվականի հունվարի 31-ի Արձանագրության և այս Կանոնակարգի հիման վրա:

Անհրաժեշտ համարելու դեպքում Ներքին գործերի նախարարությունը կարող է որոշում կայացնելու իրավասությունը փոխանցել ղեկավարի գրասենյակին:

Ղեկավարի գրասենյակի կամ Ներքին գործերի նախարարության կողմից կայացված որոշումը պետք է ներկայացվի օտարերկրացուն ղեկավարի գրասենյակի միջոցով:

Այն օտարերկրացիները, որոնք դիմումներն ընդունվում են, պետք է տեղավորվեն Ներքին գործերի նախարարության կողմից հաստատված հյուրանոցներում կամ պետք է ազատ բնակվեն այն վայրում, որը սահմանվում է Ներքին գործերի նախարարության կողմից:

Այն դիմողները, ովքեր չեն ընդունվում, կարող են բողոքարկել համապատասխան ղեկավարի գրասենյակ 15 օրվա ընթացքում:

Առավել արագ որոշում կայացնելու համար բողոքարկման ժամկետն անհրաժեշտության դեպքում կարող է նվազեցվել Ներքին գործերի նախարարության կողմից:

Որոշումը բողոքարկող դիմողի կողմից բողոքը հիմնավորող ցուցմունքը, այլ տեղեկությունը կամ փաստաթղթերը, ով բողոքարկում է որոշումը, պետք է ուղարկվեն Ներքին գործերի նախարարություն ղեկավարի գրասենյակի կողմից: Ցանկացած բողոք պետք է քննվի Ներքին գործերի նախարարության կողմից, իսկ վերջնական որոշումը պետք է ներկայացվի օտարերկրացուն:

Նրանց դրույթունը, ում բողոքները մերժվում են վերջնական որոշմամբ, պետք է գնահատվի օտարերկրացիներին վերաբերող ընդհանուր դրույթների շրջանակներում: Այդ շրջանակներում այն օտարերկրացիները, ովքեր չունեն ապաստանի իրավունք, պետք է տեղեկացվեն, որ պետք է լքեն Թուրքիան ղեկավարության կողմից սահմանված ժամկետում: Օտարերկրացիները, ովքեր չեն լքում երկիրը, պետք է արտաքսվեն Թուրքիայից ղեկավարի գրասենյակի միջոցով՝ Ներքին գործերի նախարարության կողմից ստացված ցուցումների հիման վրա, կամ *ex officio* ղեկավարի գրասենյակի կողմից, եթե որոշում կայացնելու իրավասությունը փոխանցվել է իրենց»:

3. Շրջաբերական թիվ 57

39. 2006 թվականի հունիսի 22-ին Ներքին գործերի նախարարությունն ընդունել է մի շրջաբերական, որը սահմանում է ցուցումներ կիրառման ենթակա ընթացակարգերի և սկզբունքների մասին 1994 թվականի Կանոնակարգը փոփոխելիս («Շրջաբերական թիվ 57») Եվրոպական Միության կազմում Թուրքիային ընդունելու ընթացակարգի համատեքստում: Շրջաբերականը պարունակում է ուղեցույցներ, *inter alia*, կապված ապաստան փնտրելու ընթացակարգին մասնակցելու թույլտվության, ապաստանի դիմումներին ընթացք տալու և հարցազրույցներ վարելու ձևի, ժամանակավոր ապաստան տրամադրելը մերժելու որոշումները վերանայելու, Թուրքիայում ապաստան փնտրողներին բնակեցնելու և նրանց այլ շրջաններ տեղափոխելու, ապաստան փնտրողներին բժշկական օժանդակություն տրամադրելու, նրանց երեխաների կրթությունն ապահովելու և Ներքին գործերի նախարարության և ՄԱԿ ՓԳՀ-ի միջև հարաբերությունների հետ:

40. Ապաստան և ժամանակավոր ապաստան ստանալու ընթացակարգերին մասնակցելու թույլտվության հարցերի հետ կապված՝ թիվ 57 շրջաբերականը կրկնում է 1994 թվականի հրահանգների 4-րդ և 5-րդ հոդվածները: Ինչ վերաբերում է ապաստան և ժամանակավոր ապաստան փնտրողներին՝ շրջաբերականի 11-րդ բաժինը նախատեսում է, որ այն անձինք, ովքեր դիմել են Թուրքիայում ապաստան կամ ժամանակավոր ապաստան ստանալու համար, բացառությամբ 13-րդ բաժնում թվարկվածների, պետք է, *ex officio*, ստանան բնակվելու իրավունք 6 ամիս ժամկետով, որն արդյունքում կարող է երկարաձգվել, *ex officio*, ևս 6 ամսով:

41. Թիվ 57 շրջաբերականի 12-րդ բաժինը նախատեսում է հետևյալը.

Ընթացակարգեր, որոնց պետք է հետևեն քաղաքի ղեկավարների գրասենյակները՝ Ներքին գործերի նախարարության որոշումը ստանալուց հետո և իրավական օժանդակությունը

«Դիմողները ղեկավարների գրասենյակների կողմից պետք է տեղեկացվեն Ներքին գործերի նախարարության որոշման հետ՝ կապված իրենց միջնորդությունների մասին: Եթե որոշումը դրական է, փախստականը /ժամանակավոր ապաստան փնտրողը պետք է ստանա բնակվելու թույլտվություն՝ Ներքին գործերի նախարարության ցուցումներին համապատասխան:

Բացասական որոշումն առաջին ատյանում

Եթե Նախարարության կողմից կայացված առաջին որոշումը դիմողի միջնորդության վերաբերյալ բացասական է, դիմողը պետք է տեղեկացվի առ այն, որ կարող է բողոքարկել այդ որոշումը 15 օրվա ընթացքում՝ 1994 թվականի Կանոնակարգի 6-րդ հոդվածին համապատասխան:

Առարկությունը կարող է ներկայացվել գրավոր կամ հարցազրույցի ժամանակ, եթե դիմողը պահանջում է դա:

Դիմողի բնակվելու թույլտվությունը, ով բողոքարկել է իր նկատմամբ կայացված առաջին որոշումը, պետք է երկարաձգվի և պետք է ձեռնարկվեն համապատասխան գործողություններ՝ Ներքին գործերի նախարարության ցուցումներին համապատասխան:

Դիմողը կարող է ներկայացնել ցանկացած տեղեկություն կամ փաստաթուղթ՝ ի հիմնավորումն իր առարկության: Դիմողը կարող է առարկություն ներկայացնել իրավաբան-ներկայացուցչի միջոցով կամ խորհրդատուի միջոցով կամ ուղղակիորեն իր ներկայացուցչի միջոցով:

Եթե դիմողը չի ներկայացրել բողոք, նրան պետք է կարգադրվի լքել երկիրը 15 օրվա ընթացքում: Պետք է տեղի ունենա ստուգում՝ համոզվելու համար, որ նա լքել է երկիրն այդ ժամանակահատվածում:

Եթե անձը չի լքում երկիրն այդ ժամանակահատվածում, պետք է ձեռնարկվի գործողություն նրան արտաքսելու համար՝ օտարերկրացիներին վերաբերող դրույթներին համապատասխան:

Վերջնական որոշում

Դիմողի առարկությունը կամ տեղեկություններն ու փաստաթղթերը պարունակող միջնորդությունը, կապված լրացուցիչ հարցազրույց անցկացնելու հետ, պետք է ուղարկվեն Ներքին գործերի նախարարություն, ինչպես նաև պետք է ձեռնարկվեն գործողություններ՝ վերջինիս ցուցումներին համապատասխան:

Եթե դիմողը ստանում է փախստականի կամ ապաստան փնտրողի կարգավիճակ, Ներքին գործերի նախարարության կողմից տարված քննության արդյունքում նա պետք է ստանա բնակվելու թույլտվություն՝ Նախարարության ցուցումներին համապատասխան:

Դիմողը, ում առարկությունը մերժվել է, կարող է լքել երկիրը կամավոր:

Բնակվելու թույլտվություններ՝ որպես լրացուցիչ պաշտպանություն և պաշտպանություն մարդասիրական նկատառումներով

Դիմողների գործերը, ում առարկությունները մերժվել են վերջնական որոշմամբ, գնահատվում են օտարերկրացիներին վերաբերող 1994 թվականի Կանոնակարգի 6-րդ հոդվածում պարունակվող ընդհանուր դրույթների շրջանակներում:

Այս գնահատականը վերաբերում է այն հարցին, թե արդյոք դիմողը կրում է լուրջ վնաս ստանալու ռիսկ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի լույսի ներքո, և արդյոք անհրաժեշտ է նրան տրամադրել լրացուցիչ պաշտպանություն, թե՛ ոչ:

Պետք է հաշվի առնել նաև այն, թե արդյոք դիմողը պետք է ստանա բնակվելու թույլտվություն մարդասիրական նկատառումներով՝ կապված առողջության, ուսման, ընտանիքի միավորման և այլնի հետ, կամ արդյոք նա դիմել է վարչական դատարաններ, թե՛ ոչ:

Նրանք, ում չի տրվում բնակվելու թույլտվություն լրացուցիչ պաշտպանության կամ մարդասիրական նկատառումներով պաշտպանության համատեքստում, պետք է տեղեկացվեն այդ որոշումների մասին: Այնուհետև, նրանք պետք է տեղեկացվեն, որ պետք է երկիրը լքեն 15 օրվա ընթացքում, եթե Ներքին գործերի նախարարության կողմից չեն սահմանվում այլ ժամկետներ:

Եթե անձը չի լքում երկիրը նշված ժամկետում, պետք է ձեռնարկվի գործողություն նրան արտաքսելու ուղղությամբ՝ օտարերկրացիներին վերաբերող ընդհանուր դրույթներին համապատասխան:

Եթե օտարերկրացին չի լքում երկիրը և դիմում է վարչական դատարան, Ներքին գործերի նախարարությունը պետք է տեղեկացվի դրա մասին: Պետք է ձեռնարկվի գործողություն՝ Նախարարության կողմից ցուցումներ ստանալուն պես...»:

42. Թիվ 57 շրջաբերականի 13-րդ բաժինը նախատեսում է հետևյալը.

Գործեր, որոնցով, ex officio, չի տրամադրվում բնակվելու իրավունք

«...Կանխելու համար միջազգային պաշտպանության չարաշահումները և պարզելու համար նրանց, ովքեր փաստացիորեն ունեն միջազգային պաշտպանության կարիք, նրանք, ովքեր պատկանում են ստորև նշված կատեգորիաներին, չպետք է տրամադրվի, ex officio բնակվելու իրավունք...

- անձանց, ովքեր ապաստան են փնտրում անվտանգության մարմինների կողմից ձերբակալվելուց հետո...
- անձանց, ովքեր ապաստան են փնտրում Թուրքիայում ապօրինի բնակվելու ընթացքում անվտանգության մարմինների կողմից ձերբակալվելուց հետո

...Եթե դիմողի միջնորդությունը մերժվում է Ներքին գործերի նախարարության կողմից առաջին քննությունից հետո, և եթե դիմողը չի ներկայացնում առարկություն, նա պետք է արտաքսվի:

Եթե դիմողը կամենում է առարկել որոշման դեմ, նրան պետք է տալ դրա համար երկու օր: Առարկությունը և առարկությանն առնչվող փաստաթղթերը պետք է ուղարկվեն Ներքին գործերի նախարարություն՝ որպես հրատապ հարց: Պետք է ձեռնարկվեն միջոցներ Նախարարության կողմից ստացված ցուցումներին համապատասխան...»:

43. Թիվ 57 շրջաբերականի 3-րդ բաժնի ներքո պարտադիր է ներկայացնել անձը հաստատող փաստաթղթեր բոլոր դիմողների և Թուրքիայում բնակվող ապաստան հայցողների կամ փախստականի կարգավիճակ հայցողների համար՝ նրանց դիմումներն ընդունելուց հետո 15 օրվա ընթացքում:

4. Գործողությունների ազգային պլան

44. 2005 թվականի մարտի 25-ին Թուրքիայի կառավարությունն ընդունել է Գործողությունների ազգային պլան՝ Եվրոպական միության շենգենյան համաձայնության վավերացման համար՝ ապաստանների և միգրացիայի ոլորտներում: Գործողությունների ազգային պլանը ենթադրում է ապաստանի տրամադրման մասին նոր օրենքի ընդունում:

5. Անկարայի դադարանի՝ 2008 թվականի սեպտեմբերի 17-ի որոշումը

45. 2008 թվականի օգոստոսի 6-ին Ա.Ա.-ի՝ ազգությամբ մի իրանացու ներկայացուցիչը, ով ճանաչվել էր փախստական ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մանդատի ներքո, և ով այդ ժամանակ պահվում էր Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում, հայց էր ներկայացրել Անկարայի վարչական դատարան: Նա պահանջել է, որպեսզի դատարանը վերացնի Նախարարության որոշումն իր վստահորդին ազատ

չարձակելու մասին և որոշի կատեգորիա այդ որոշման կատարումը գործի քննության ընթացքում: 2008 թվականի սեպտեմբերի 17-ին Անկարայի վարչական դատարանը որոշել է կատեգորիա Ներքին գործերի նախարարության որոշման կատարումը և որոշել է, որ Ա.Ա.-ն պետք է ազատ արձակվի: 2008 թվականի հոկտեմբերի 17-ին նա ազատ է արձակվել:

III. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

A. ՄԱԿ ՓԳՀ-ի վերաբնակեցման ծառայության՝ 2008 թվականի փետրվարի հաշվետվությունը

46. Դիմողների կողմից Դատարանին ներկայացված «Իրաքում՝ Ալ-Աշրաֆում ժամանակավոր հարցազրույցի պաշտպանության ապաստանում իրանյան փախստականներին վերաբերող տեղեկություն (ec-TIPF/ARC)» կոչվող հաշվետվության մեջ, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն, inter alia, նշել է հետևյալը.

«...14. ...Իրանական կառավարության վերաբերմունքը PKOI-ի հայտնի կամ կասկածվող անդամների կամ հետևորդների նկատմամբ, ինչպես հայտնի է, եղել է բավականին դաժան, երկարատև ազատազրկումներով և հազարավոր մահապատիժներով իսլամական հեղափոխությանը հետևած տարիների ընթացքում: PMOI-ի անդամների մահապատիժների մասին եզակի հաղորդումները շարունակվում են հասնել, ներառյալ՝ այլ երկրներում արտադատական սպանություններ: Արդյունքում շատ PMOI/NLA/NCRI-ի անդամներ կամ նույնիսկ օժանդակողներ կամ ընտանիքի անդամներ, կարծես թե ունեն հիմնավոր մտավախություն, որ կենթարկվեն հետապնդման քաղաքական հիմքերով...»

18. Իրանական ex-PMOI-ի փախստականները հատկապես դիսկային վիճակում են Իրաքում: PMOI-ն Իրաքում ունեց կողմից ընկալվում է որպես Սադամ Հուսեյնի նախկին իրաքյան ռեժիմի հետնորդ՝ հաշվի առնելով այն պաշտպանությունը, որը ստացել է ռեժիմը: Մյուսները բողոքել են, որ PMOI/NLA-ի ստորաբաժանումները ներգրավված են եղել 1991 թվականի շարժումների մեջ, որոնք բարձրացվել էին իրաքյան քրդերի և շիայական խմբավորումների կողմից, ովքեր օժանդակություն էին ստանում իրանական իշխանությունների կողմից: Խմբավորումները, որոնք եղել են համախոհ կամ արտոնյալ, վերաբերմունքի են արժանացել Սադամ Հուսեյնի ռեժիմի կողմից, ենթարկվել են սպառնալիքների և դաժան վերաբերմունքի պաղեստինցիների օրինակով:

19. Խորացնելով կապը Իրանի Իսլամական Հանրապետության և Իրաքում ներկայիս Շիայական կառավարչական կոալիցիայի միջև, ինչպես նաև՝ կապը Իրանյան կառավարության և Շիայական ազգային ընդդիմադիրների միջև՝ առաջ է գալիս աճող մտավախություն առ այն, որ նախկին PMOI-ի փախստականների անվտանգությունն աճող ռիսկի տակ է: Հորդանանում 2006 թվականի օգոստոսին ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հետ կայացած հանդիպման ընթացքում իրաքյան իշխանությունները հայտնել են PMOI/NLA-ի և նախկին PMO/NLA-ի անդամներին Իրաքից 6 ամսվա ընթացքում վտարելու իրենց մտադրության մասին: 2007 թվականի դեկտեմբերին ՄԱԿ ՓԳՀ-ն տեղեկացվել է, որ վերջին ամիսներին Ալ-Աշրաֆի ճամբարում ապրողների նկատմամբ վերջին ամիսներին սպառնալիքներ են հնչել: Չնայած այս հնարավոր սպառնալիքներն ուղղակիորեն առնչվել են ARC փախստականներին, այլ ոչ թե Ալ-Աշրաֆի ճամբարում բնակվողներին, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն գտել է, որ ARC փախստականները գտնվում են միևնույն վտանգի մեջ՝ հաշվի առնելով նրանց անցյալ կապերը PMOI/NLA հետ...

23. Հաշվի առնելով Իրաքի և Իրանի կառավարությունների միջև երկկողմանի հարաբերություններում տեղի ունեցած փոփոխությունները, ինչպես նաև նախկին PMOI-ի անդամների կապը նախկին ռեժիմի հետ, Իրաքում տեղական ինտեգրացիան, ապաստան տրամադրող երկիրը չի հանդիսանում իրական վստահելի լուծում այդ փախստականների համար: Դա վերաբերում է հավասարապես հյուսիսային քրդական կառավարմանը (KRG): KRG-ն նույնպես թշնամական վերաբերմունք ունի PMOI/NLA-ի նախկին անդամների նկատմամբ՝ հաշվի առնելով խմբի ընկալվող կապը նախկին ռեժիմի հետ, հետևաբար հրաժարվել է ընդունել ՄԱԿ ՓԳՀ-ի վերաբնակեցման միջնորդությունը...:

24. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն ներկայումս չի հեշտացնում կամ օժանդակում Իրաքից Իրան փախստականների կամավոր վերադարձին: Կարմիր Խաչի նախկին միջազգային հանձնաժողովը ("ICRC") սահմանափակ աջակցություն է ցուցաբերել 200 PMOI/NLA-ի անդամների կամավոր վերադարձին Իրան Ալ-Աշրաֆի ճամբարից ARC միջով: Մի փոքր սահմանափակ տեղեկություն է հայտնի առ այն, թե ինչ է եղել այդ անձանց հետ, քանի որ ոչ ICRC, ոչ էլ UNHCR չեն կարող վերահսկել վերադարձողների դրությունը: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն, այդուհանդերձ, ստացել է մեծ թվով հաշվետվություններ առ այն, որ վերադարձողներից ոմանց ստիպել են/ «առաջարկել են» հեռուտատեսությամբ հանդես գալ հրապարակային խոստովանություններով և մեղադրանքներով ընդդեմ PMOI/NLA-ի՝ վերադառնալուց հետո: PMOI-ի զոհերի կազմակերպությունը, որը բաղկացած է եղել որպես PMOI-ի նախկին անդամ ներկայացված անձանցից (ներառյալ՝ հետ վերադարձածներին), կոչվող Nejat, տեղեկացրել է ՄԱԿ ՓԳՀ-ին այն մասին, որ հետ վերադարձածները որևէ

խնդիրներ չեն ունեցել Իրան վերադարձանալուց հետո: Հետ վերադարձածներից և ոչ մեկը՝ ոչ ԱԼ-Աշրաֆի ճամբարից, ոչ էլ՝ ARC-ից, չի դիմել ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գրասենյակներից որևէ մեկին: Իրանական իշխանությունները շարունակում են ՋԼՄ-ներով PMOI-ի անդամներին անվանել "Monafeqin" (i.e. «Երկերեսանիներ»):

25. Ինչպես հայտնի է դարձել, մեկ անգամ Իրանը պատրաստվել է ընդունել PMOI-ի անդամների վերադարձը Իրաքից՝ բացառությամբ որոշ 50 բարձրաստիճան անդամների, եթե նրանք զղջան իրենց անցյալ գործողությունների համար: Այնուամենայնիվ, այս համաներման խոստումը պաշտոնապես չի կրկնվել նախագահ Ահմադ Ռեզայայի կողմից: 2004 թվականին ՄԱԿ ՓԳՀ-ի՝ Իրանի Իսլամական Հանրապետության կառավարությանն ուղղված նամակում խնդրել էին իրանական իշխանություններին հաստատել այս բանավոր հայտարարված համաներումը, ինչպես նաև տրամադրել ազատ և ուղղակի մուտք ՄԱԿ ՓԳՀ-ի միջոցով վերադարձողներին, սակայն որևէ պատասխան չի ստացվել: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն մի քանի անգամ առանց հաջողության կրկնել է իր խնդրանքը Իրանի կառավարությանն 2006 թվականին, 2007 թվականին և վերջին անգամ՝ 2008 թվականի հունվարի 24-ին: Չնայած ընտանիքի անդամներից կտրված լինելուն, որոնք մնացել են Իրանում, ինչպես նաև ARC տեղաշարժվելու իրավունքի տարիներ շարունակ առկա սահմանափակումներին, PMOI/NLA-ի նախկին անդամների մեծամասնությունը գերադասել է մնալ ARC-ում՝ Իրաքում Իրաքի բազմազգային ուժերի հսկողության ներքո ("MNF-I"), քան վերադառնալ Իրան: Վերջերս ոմանք ռիսկի են դիմել մեկնել Հյուսիսային Իրաք կամ Թուրքիա ARC-ից դուրս պրծնելու և այլուր ապաստան խնդրելու նպատակով: Նրանցից ոմանք, ովքեր փորձել են գնալ Թուրքիա, հարկադրաբար վերադարձվել են Իրաք...

31. 2007 թվականի նոյեմբերից ի վեր Միացյալ Նահանգների զինված ուժերն օժանդակել են նախկին PMOI-ի փախստականներին մեկնել ARC-ից: Այս փախստականներից ոմանք մեկնել են Հյուսիսային Իրաք, մինչդեռ ոմանք փորձել են մտնել Թուրքիա մեկ ուղղությամբ՝ *laissez passez*-ով, որը տրվել է իրաքյան իշխանությունների կողմից Միացյալ Նահանգների զինված ուժերի օժանդակությամբ: Այս փախստականներից ոմանք ներկայացված էին Միացյալ Նահանգների Բանակի գնդապետի կողմից ստորագրված նամակներում, համաձայն որոնց՝

«Պարոն կամ Տիկին... կմեկնեն երկրից Իրաքի կառավարության կողմից տրված *laissez passez*-ով: Նա նպատակ ունի ստանալու վիզա սահմանին և անցնելու Թուրքիա: Այս գործողությունը հաստատվել է MNF-I և Բաղդադում գտնվող Միացյալ Նահանգների դեսպանատան կողմից՝ Իրաքի Կառավարության հետ մեկտեղ»:

32. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն չի օժանդակում այս փաստաթղթերի տարածմանը և մտահոգված է, որ ARC-ում բնակվող փախստականները ոչ հստակ տեղեկություն կստանան առ այն, թե նրանք UNHCR կողմից կտեղավորվեն հյուսիսային Իրաքում կամ, որ նրանք կկարողանան ստանալ վիզաներ Թուրքիա մտնելու համար: Դա այդպես չէ: ARC-ն լքող փախստականները կրում են հյուսիսային Իրաքում կանգնելու կամ կալանավորվելու և այլ երկրից արտաքսվելու ռիսկ, ինչպիսին է՝ Թուրքիան: Ավելի քան նախկին PMOI-ի փախստականները կալանավորված են Թուրքիայում ARC-ին լքելուց և ապօրինաբար Թուրքիա մուտք գործելուց հետո: Նրանցից 19 արտաքսվել են հյուսիսային Իրաք, որտեղ շատերը կալանավորվել են Մոսուլում: 10 կալանավորված են մնացել Թուրքիայում՝ անկանխատեսելի հանգամանքներում: Որոշ նախկին փախստականներ ճանաչվել են կորած, իսկ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն մտավախություն ունի, որ նրանք արտաքսվել են իրենց ծննդավայր: Մեկ այլ փախստական ARC-ից, ով ապօրինի կերպով մուտք է գործել Գերմանիա, դատարանի որոշմամբ թույլտվություն է ստացել մուտք գործել երկիր և պաշտպանվել ընդդեմ *հարկադիր վերադարձի...*

34. 2008 թվականի հունվարի 19-ին Իրանը և Թուրքիան ստորագրել են փոխըմբռնման հուշագիր՝ ուժեղացնելու համար անվտանգության հարցերով համագործակցությունը և միավորելու ջանքերը թմրանյութերի առուվաճառքի և ահաբեկչության դեմ պաշտոնապես պայքարելու հարցերում: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն մտահոգված է, որ նման համաձայնությունը կարող էր օգտագործվել հարկադիր վերադարձնելու նախկին ARC-ի փախստականներին, որոնք կալանքի տակ են գտնվում Թուրքիայում կամ դրա սահմաններին...»:

B. 2008 թվականի ապրիլի 25-ին ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից կազմակերպված մամլո հաղորդագրությունը

47. 2008 թվականի ապրիլի 25-ին ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հանդես է եկել հետևյալ հայտարարությամբ.

«ՄԱԿ ՓԳՀ-ն ցավում է Թուրքիայից փախստականների արտաքսման համար, որի արդյունքում 4 հոգի մահացել է:

Ժնև- Չորս անձ, ներառյալ մեկ իրանցի փախստական, որոնք խորտակվել են, երբ թուրք ոստիկանները 18 հոգու ստիպել են անցնել արագահոս գետը Թուրքիայի և Իրաքի հարավարևելյան սահմանին, որի մասին Միացյալ Ազգերի փախստականների ծառայությանը հայտնել են ականատեսները:

Դեպքը տեղի է ունեցել ապրիլի 23-ին՝ չորեքշաբթի օրը, սահմանի չվերահսկվող մասում՝ Հաբուրի (Սիլո-փի) մոտ, որը Թուրքիայի Սիմակ կոչվող շրջանի պաշտոնական սահմանն է: Ըստ ականատեսների՝ թուրքական իշխանություններն ավելի վաղ փորձել են ստիպողաբար Իրաք արտաքսել տարբեր ազգությունների պատկանող 60 անձի պաշտոնական սահմանով: Իրաքի սահմանին իշխանությունները թույլ են տվել 42 իրաքցու մուտք գործել երկիր, սակայն հրաժարվել են ընդունել 18 իրանացու և սիրիացու: Թուրքական ոստիկանությունն, այնուհետև, 18 անձին, որոնց մեջ եղել են նաև ՄԱԿ ՓԳՀ-ն կողմից փախստականներ ճանաչված 5 իրանցիներ, տարել են մի վայր, որտեղ գետը տարանջատել է երկու երկրները և ստիպել են նրանց լողալով անցնել սահմանը:

Ըստ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից հարցված վկաների՝ 4 անձինք՝ ներառյալ մեկ փախստական Իրանից, խեղդվել են հորդառատ գետում: Նրանց մարմինները չեն հայտնաբերվել:

ՄԱԿ ՓԳՀ-ն որչափ մնացած փախստականների հետ կապի մեջ է երբիլում՝ հյուսիսային Իրաքում գտնվող իր գրասենյակի միջոցով: ՄԱԿ ՓԳՀ-ի անձնակազմի հաղորդմամբ նրանք լուրջ վնաս են կրել:

ՄԱԿ ՓԳՀ-ն կապ է հաստատել Թուրքիայի կառավարության հետ հինգ իրանյան փախստականների համար, ովքեր կալանավորվել են դեպի Հունաստան սահմանն ապօրինաբար անցնելու փորձ կատարելիս և խնդրել, որ նրանք չարտաքսվեն: Չնայած ՄԱԿ ՓԳՀ-ի խնդրանքին՝ փախստականներին նստեցրել են ավտոբուս արտաքսման ենթակա այլ անձանց հետ միասին և 23 ժամվա ընթացքում հասցրել Իրաքի սահման: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն բազմիցս դիմել է Թուրքիայի կառավարությանը, նշելով, որ Իրաքն ապահով երկիր չէ այս փախստականներին ապաստան տալու համար:

ՄԱԿ ՓԳՀ-ն պահանջել է Թուրքիայի կառավարությունից բացատրություն ներկայացնել փախստականների բռնի արտաքսման հանգամանքների և դժբախտ պատահարով մահացու դեպքերի հանգամանքների վերաբերյալ:»

C. Միացյալ Թագավորության սահմանամերձ գործակալության՝ Իրանին վերաբերող ծննդավայրի մասին տեղեկատվությունը

48. Իր՝ Իրանին վերաբերող ծննդավայրի մասին 2009 թվականի ապրիլի 21-ի տեղեկատվության մեջ Միացյալ Թագավորության սահմանամերձ գործակալությունը, *inter alia*, նշել է հետևյալը.

«Մարդու իրավունքների պաշտպանության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող կազմակերպությունը 2006 թվականի փետրվարի 27-ի հայտնել է հետևյալը.

«Հոջաթ Ջամանին՝ Իրանում հակաօրինական հայտարարված Մոջահեդին Խալք ընդդիմադիր կազմակերպության անդամը, մահապատժի է ենթարկվել փետրվարի 7-ին Քարաջի Գոհարդաշտ դատարանի կողմից. –Մարդու իրավունքների պահպանության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող կազմակերպությունն այսօր դատական նիստից հետո հայտնել է, որ այն չի բավարարել միջազգային չափանիշներին»:

Միջազգային համաներումն իր 2006 թվականի փետրվարի 27-ի հրապարակային հայտարարության մեջ նշել է, որ.

«Իրանում մահապատժները շարունակում են աճել ահազնացող արագությամբ: Միջազգային համաներումը հաշվել է մահապատժի 94 դեպք 2005 թվականին, թեև իրական թիվը կարծես թե շատ ավելին է: Այդպես, 2006 թվականին, այն գրանցել է մահապատժի մոտ 28 դեպք: Զոհերից շատերն ազատագրվում են կրել այնպիսի հանցագործությունների համար, ինչպիսին սպանությունն է, սակայն նրանցից մեկը, որը վերջերս մահապատժի է ենթարկվել, եղել է քաղաքական բանտարկյալ՝ Հոջաթ Ջամանին, ով հանդիսացել է Իրանի Ժողովրդական մոջահեդական կազմակերպության անդամ, ով հարկադրաբար Թուրքիայից վերադարձվել է Իրան 2003 թվականին և դատապարտվել է մահապատժի 2004 թվականին այն բանից հետո, երբ նա դատապարտվում է Թեհրանում 1988 թվականին ռումբ պայթեցնելու համար, որի արդյունքում մահացել էր 3 մարդ (տե՛ս Urgent Actions AI Index EUR 44/025/2003, 5 November 2003 and MDE13/032/2004): Նա Գոհար Դաշտում գտնվող իր բանտախցից դուրս է բերվել և մահապատժի ենթարկվել 2006 թվականի փետրվարի 7-ին կետ չնայած, որ նրա մահապատժն իրանական իշխանությունների կողմից պաշտոնապես հաստատվել է միայն փետրվարի 21-ին:

Հոջաթ Ջամանիի մահապատժն ավելացրել է այն մտավախությունը, որ այլ քաղաքական բանտարկյալներ կարող են նույնպես կանգնել անխուսափելի մահապատժի ռիսկի առջև: Համաձայն չճշտված հայտարարությունների, որոնք հաշվարկվել են սկսած փետրվարի սկզբից, մի շարք քաղաքական և այլ բանտարկյալներ, ովքեր դատապարտված են եղել մահապատժի, տեղեկացվել են բանտի ղեկավարության կողմից, որ նրանք կենթարկվեն մահապատժի, եթե Իրանը ստիպված լինի դիմել ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդին՝ կապված իր միջուկային ծրագրի վերսկսման հետ... Այս բանտարկյալների շարքում են եղել նաև PMOI-ի այլ անդամներ, որն Իրանում անօրինական հայտարարված կազմակերպություն է: Իրանական հակամարտության ազգային խորհուրդը, որի անդամ է PMOI-ն, ապացուցում էր, որ 2002 թվականին իրանյան միջուկային ծրագիրը վերսկսվում է աշխարհում»:

...

Համաձայն 2005 թվականի հունվարի դանիական FFM-ի.

«ՄԱԿ ՓԳՀ-ն Թեհրանում հայտարարել է, որ MKO իրանական ընդդիմադիր կազմակերպության 58 անդամ ստիպողաբար վերադարձվել են Իրան: Նրանց վերադարձը կազմակերպվել է ICRC-ի կողմից: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն որևէ տեղեկություն չի ունեցել առ այն, թե արդյոք այս անձինք օրինական կարգով են հետապնդման ենթարկվել:

ՄԱԿ ՓԳՀ-ն Անկարայում հայտարարել է, որ Մոջահեդ Խալքի չճշտված անդամներ վերադարձել են Իրան, սակայն չկա որևէ տեղեկություն առ այն, թե արդյոք, այս անձինք ենթարկվել են օրինական կամ ապօրինի հետապնդման, թե՛ ոչ:

Բռնությունների գոհերի պաշտպանության կազմակերպության միջազգային բաժինը հայտարարել է, որ Մոջահեդ Խալքի շատ անդամներ վերադարձել են Իրան՝ առանց կրելու պատժի բնույթ ունեցող խնդիրներ:

IOM-ը Թեհրանում հաստատել է, որ Մոջահեդ Խալքի անդամները վերադարձել են Իրան հիմնականում Իրաքից: Աղբյուրը տեղյակ չի եղել, թե նրանք ենթարկվել են որևէ ճնշումների, թե՛ ոչ: IOM-ը հետևել է մի շարք ապարդյուն ապաստան խնդրող անձանց վերադարձին Միացյալ Թագավորությունից: Համաձայն աղբյուրի՝ նրանցից ոչ մեկը չի ենթարկվել հետապնդման»:

...

USSD-ի՝2007 թվականի հաշվետվության մեջ նշված է, որ.

«Ձեկույցներ կան, որոնք հաստատում են, որ կառավարությունը որոշ անձանց պահել է բանտերում մի քանի տարի շարունակ, որոնք դատապարտվել են ապօրինի խմբավորումների հետևելու համար, ինչպիսին է Մոջահեդ-է-Խալք ահաբեկչական կազմակերպությունը... Կառավարությունը Իրանական ահաբեկչական կազմակերպության՝ MEK-ի երկրից դուրս ապրող շարքային անդամներին առաջարկել է համաներում: Համապատասխանաբար, ICRC-ն աջակցել է ինքնակամ հայրենադարձ լինել ցանկացող առնվազն 12 անձանց՝ Իրաքից վերադառնալու գործում, մեկ տարվա ընթացքում՝ MNF-I հսկողությամբ...»:

D. Միջազգային համաներման մամլո հաղորդագրությունը

49. 2006 թվականի սեպտեմբերի 7-ին և 2009 թվականի մարտի 20-ին արված երկու մամլո հաղորդագրություններում Միջազգային համաներումը հայտարարել է, որ Իրանում մի շարք քաղաքական բանտարկյալներ, ներառյալ՝ PMOI-ի անդամներ, մասնավորապես՝ Վալիոլլահ Ֆեյզ Մահդեվանին և Աբդոլթեգա Ռաջաբին, մահացել են կալանավայրում բավականին կասկածելի հանգամանքներում, և որ նրանց մահվան կապակցությամբ չի տարվել արդյունավետ քննություն:

E. Իրաքում PMOI-ի անդամների առիթով վերջին զարգացումները

50. 2008 թվականի դեկտեմբերին և 2009 թվականի մարտին Իրաքի ազգային անվտանգության խորհրդատուն և Իրաքի կառավարության ներկայացուցիչը հանդես են եկել հայտարարություններով՝ համաձայն որոնց՝ իրաքյան կառավարությունը նպատակ է ունեցել PMOI-ի անդամներին, ովքեր տեղավորվել էին Ալ-Աշրաֆի ճամբարում, արտաքսել իրենց ծննդավայրերը կամ երրորդ երկիր և խնդրել են միջազգային հանրությանը փնտրել այլ տեղեր, բացառությամբ Իրաքի՝:

Համապատասխանաբար, 2009 թվականի ապրիլի 14-ին Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովի միգրացիայի, փախստականների և ազգաբնակչության գործերով հանձնաժողովի ղեկավարությունը (POCE) լրատվամիջոցներով հայտարարություն է տարածել և կոչ արել Իրաքի կառավարությանը ստիպողաբար չվերադարձնել Իրան Ալ-Աշրաֆի ճամբարում բնակվողներին, ովքեր այնտեղ կրեն հետապնդման ենթարկվելու ռիսկ, չվտարել այդ անձանց այլ երկիր, որի արդյունքում կարող է վերադարձնել Իրան, ոչ էլ՝ ստիպողաբար տեղափոխել նրանց Իրաքից դուրս²:

2009 թվականի ապրիլի 24-ին Եվրոպական խորհրդարանն ընդունել է որոշում Ալ-Աշրաֆ ճամբարի բնակիչների հումանիտար դրության վերաբերյալ, համաձայն որի՝

«Եվրոպական խորհրդարանը

¹ տե՛ս http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/middle_east/7794842.stm and <http://www.reuters.com/article/middleeastCrisis/idUSLK258722>

² տե՛ս http://assembly.coe.int/ASP/NewsManager/EMB_NewsManagerView.asp?ID=4559

...B. – երբ 2003 թվականին Միացյալ Նահանգների ուժերն Իրաքում զինաթափել են Աշրաֆի ճամբարի բնակիչներին և տրամադրել են նրանց պաշտպանություն, այդ բնակիչները կոչվել են «պաշտպանված անձինք Ժնևի Կոնվենցիաների ներքո»...

D. – երբ ԱՄՆ-ի և Իրաքի միջև կնքված զինված ուժերի կարգավիճակի մասին համաձայնագրի եզրակացության արդյունքում Աշրաֆի ճամբարի հսկողությունը փոխանցվել է Իրաքի անվտանգության ուժերին 2009 թվականի հունվարի 1-ին:

E. – մինչդեռ, ըստ հաղորդագրությունների, Իրաքի ազգային անվտանգության խորհրդականի վերջերս արված հայտարարությունների համաձայն իշխանությունները նպատակ են ունեցել աստիճանաբար Աշրաֆ ճամբարում բնակվել ցանկացողների կյանքն «անտանելի» դարձնել և նա նաև հղում է կատարել նրանց արտաքսմանը/վտարմանը և/կամ նրանց բռնի տեղափոխմանը Իրաքից դուրս:

1. – Կոչ է անում Իրաքի վարչապետին ապահովելու, որպեսզի Իրաքի իշխանությունների կողմից չձեռնարկվի որևէ գործողություն, որը կխախտի Աշրաֆի բնակիչների իրավունքները և պարզաբանել Իրաքի կառավարության մտադրությունները այդ հարցի հետ կապված: Կոչ է արել Իրաքի իշխանություններին պաշտպանելու Աշրաֆի ճամբարի բնակիչների կյանքը և ֆիզիկական ու բարոյական անվտանգությունը և վերաբերվել նրանց Ժնևի Կոնվենցիայի ներքո ունեցած պարտականություններին համապատասխան, մասնավորապես՝ գերծ մնալ բռնի տեղահանությունից, արտաքսումից, վտարումից կամ non-refoulement սկզբունքի խախտմամբ հայրենադարձ անելուց;

2. – Սեփական ապագայով մտահոգ Աշրաֆի ճամբարի բնակիչների անձնական ցանկության կապակցությամբ, ովքեր ներկայումս գտնվում են Իրաքում, քաղաքական պատճառներով լքելով Իրանը՝ կարող են կրել մարդու իրավունքների լուրջ խախտումների ռիսկ, եթե նրանք կամավոր ցանկանում են վերադառնալ Իրան, և պնդում է, որ որևէ մեկը չվերադառնա ոչ ուղղակիորեն, և ոչ էլ երրորդ երկրի միջոցով այն իրավիճակ, երբ նա կարող էր կրել տանջանքների կամ մարդու իրավունքների այլ լուրջ խախտումների ռիսկ...»:

Այդ ժամանակ՝ 2009 թվականի հունվարի 26-ին, Եվրոպական միությունը որոշել է PMOI-ին հանել այն անձանց, խմբավորումների և կազմակերպությունների ցանկից, որոնք ներգրավված են ահաբեկչական գործողությունների մեջ՝ համաձայն Արդարադատության եվրոպական դատարանի՝ 2008 թվականի դեկտեմբերի 4-ի՝ T-284/08 գործով վճռի:

F. Կամայական ազատագրվումների հետ կապված Միացյալ Ազգերի աշխատանքային խմբի հաշվետվությունը

51. 2007 թվականի փետրվարի 7-ին Կամայական ազատագրվումների հետ կապված Միացյալ Ազգերի աշխատանքային խումբը հրապարակել է հաշվետվություն Թուրքիա կատարած իր այցի վերաբերյալ (Կամայական ազատագրվումների հետ կապված Միացյալ Ազգերի աշխատանքային խմբի՝ 2007 թվականի փետրվարի 7-ի հաշվետվություն, A/HRC/4/40/Add.5): Թուրքիայում արտաքսման սպասող օտարազգիների կալանքի առիթով Միացյալ Ազգերի աշխատանքային խումբը նշել է հետևյալը.

«...86. Օտարազգիները, ովքեր գտնվում են Թուրքիայում առանց փաստաթղթերի, որոնք թույլ կտային նրանց օրինական կերպով մնալ երկրում, կարող են ձերբակալվել ոստիկանության կամ ժանդարմերիայի կողմից: Ոստիկանությունում մի փոքր ժամանակահատված կալանավորված լինելուց հետո նրանք տարվում են այսպես կոչված «հյուրանոց», որը նախատեսված է օտարազգիների համար՝ Ներքին գործերի նախարարության կողմից, որտեղ նրանց, չնայած այս հաստատությունների բարեհամբյուր անվանմանը, հսկողության տակ են պահում մինչև արտաքսումը: Այնուամենայնիվ, դրա մասին որևէ գրավոր որոշում նրանց չի տրամադրվում:

87. Օտարերկրյա քաղաքացիների բնակության մասին օրենքի 23-րդ հոդվածը, նախատեսելով, որ այն օտարերկրացիները, ովքեր ստացել են արտաքսման մասին որոշումը, սակայն չեն կարող անմիջապես արտաքսվել, պետք է մնան այն վայրերում, որոնք նախատեսում է Ներքին գործերի նախարարությունը, բավարար իրավական հիմք չի առաջացնում նման պրակտիկայի համար: Ոչ այս օրենքը, ոչ էլ որևէ այլ օրենք, չի նախատեսում հետագա մանրամասներ նախապայմանների մասով, թե ինչ առավելագույն ժամկետով են պահվում այդ վայրերում օտարերկրացիները մինչև իրենց արտաքսումը: Քանի որ սա քրեական դատավարության շրջանակներում ընդունված միջոց չէ, հաշտարար դատավորները որևէ իրավասություն չունեն որոշում կայացնելու այդ միջոցների դեմ ուղղված բողոքների առիթով: Ստացվում է, որ վարչական տրիբունալներն են իրավասու: Այնուամենայնիվ, այս միջոցը կարծես թե չի գործում պրակտիկայում: Արտաքսման որոշման դեմ բողոքները կարող են կապված լինել նաև կալանքի հարցի հետ, սակայն նրանք պարզապես միջոց չեն ICCPR 9(4) հոդվածով նախատեսված ազատությունից զրկելու փաստի դեմ:

88. Կարևոր է նշել, որ սա կապ չունի քրեական գործերով վարույթների հետ, որոնք կարող են հարուցվել օտարերկրացիների դեմ Թուրքիա ապօրինաբար մուտք գործելու համար: Նման վարույթները պատշաճ կերպով չեն իրականանում և մեղավոր ճանաչվելու դեպքում հանգեցնում են տուգանքի, այլ ոչ թե ազատազրկման:

89. Մեկ այլ վատթարացնող հանգամանք է նաև այն, որ, ըստ ոստիկանության տրամադրած տեղեկության, ոչ միայն օտարերկրացիները, որոնք փաստացի կերպով ենթակա են արտաքսման, կարող են տեղավորվել հյուրանոցներում (i.e. ազատությունից զրկված), այլ նաև բազմաթիվ այլ անձինք, որոնք ոստիկանության կարծիքով կարող են բացասական որոշումներ ունենալ իրենց դեմ հարուցված արտաքսման հետ կապված վարույթներում: Այս պրակտիկան խախտում է նույնիսկ Օտարերկրյա քաղաքացիների բնակության մասին օրենքի 23-րդ հոդվածը:

90. Ամփոփելով՝ պետք է նշել, որ արտաքսման սպասող օտարերկրացիների համար որևէ միջոց չի նախատեսվում այդ որոշումները վիճարկելու համար և որևէ վերահսկողություն դատական իշխանության կողմից կալանքի նկատմամբ չի իրականացվում: Ճիշտ կարող է լինել այն, որ որոշ դեպքերում արտաքսման ենթակա անձն անցկացնի միայն մի քանի օր հյուրանոցում: Սակայն այլ գործերով, երբ բարդություններ կարող են լինել ճամփորդական փաստաթղթերի վավերականության հետ (ինչն առկա է աֆրիկյան միգրանտների շատ գործերով), կալանքը կարող է տևել ամիսներ, նույնիսկ՝ մեկ տարուց ավել...»:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

1. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԱՌԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԸՆԴՈՒՆԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տուժողի կարգավիճակի բացակայությունը

52. Կառավարությունը հայտարարել է, որ դիմողները մտել են Թուրքիայի տարածք ապօրինի և արտաքսվել են Իրաք, որտեղից եկել էին ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան մինչև 2008 թվականի հունիսի 21-ի ձերբակալվելը: Նրանք պնդել են, որ չնայած դրան, դիմողները չունեն տուժողի կարգավիճակ՝ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով, քանի որ նրանց հետ կապված չի կայացվել արտաքսման որևէ որոշում:

53. Դիմողները հայտարարել են, որ իրենք արտաքսվել են Իրաք, և որ իշխանությունները փորձել են արտաքսել իրենց Իրան՝ առանց կայացնելու արտաքսման մասին որոշում: Նրանք այդ իսկ պատճառով առարկել են, որ ունեցել են տուժողի կարգավիճակ, չնայած այն հանգամանքին, որ փաստացի չի կայացվել արտաքսման մասին որոշում:

54. Դատարանն ի սկզբանե նկատում է, որ Դատարանը Կառավարությանն ակնհայտորեն խնդրել էր ներկայացնել տեղեկություններ՝ կապված դիմողների 2008 թվականի հունիսի 17-ին Իրաք արտաքսելու իրավական հիմքի հետ, ինչպես նաև Իրան 2008 թվականի հունիսի 28-ի վիճարկվող արտաքսման հետ: Ապա նրանց խնդրվել է ներկայացնել արտաքսման մասին որոշումների պատճենները, ինչպես նաև փաստաթղթեր, որոնք կապացուցեին, որ որոշումները տրամադրվել են դիմողներին: Այնուամենայնիվ, Կառավարությունը չի ներկայացրել այս փաստաթղթերը: Ավելին, Կառավարությունը նշել է, որ դիմողներն ապօրինի են մուտք գործել Թուրքիա և հետ են արտաքսվել Իրաք մինչև անվտանգության մարմինների կողմից ձերբակալվելը: Այդպիսով՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողները ներպետական մարմինների կողմից Իրաք արտաքսվել են առնվազն մեկ անգամ՝ 2008 թվականի հունիսի 17-ին՝ առանց արտաքսման մասին որոշման կամ առանց այդպիսի որոշում դիմողներին տրամադրելու:

55. Վերը նշվածի լույսի ներքո՝ Դատարանը գտնում է, որ արտաքսման մասին որոշումների բացակայությունը չի կարող հանգեցնել եզրակացության, թե դիմողները դիսկ չեն կրել կամ այժմ էլ դիսկ չեն կրում արտաքսվելու Իրաք կամ Իրան թուրքական իշխանությունների կողմից: Այդ պատճառով Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմողներն ունեն տուժողի կարգավիճակ՝ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով, և, այդպիսով, մերժում է Կառավարության առարկությունը:

Ներպետական միջոցները սպառած չլինելը

56. Այնուհետև, Կառավարությունն առարկել է, թե արտաքսման որոշումները կայացած լինելու պայմաններում դիմողները կարող էին և պետք է դիմեին վարչական դատարաններ Կոնվենցիայի 125-րդ

հողվածին համապատասխան: Նրանք առարկել են, թե, համաձայն թուրքական օրենսդրության, այն օտարերկրացիները, ովքեր պետք է արտաքսվեն, կարող են դիմել վարչական դատարան և խնդրել հետաձգել արտաքսման որոշումների կատարումը, ինչպես նաև վերացնել վարչական որոշումները: Եթե դատարաններն ընդունեն նրանց խնդրանքն արտաքսման մասին որոշումների կատարումը կասեցնելու մասին, վարչական մարմինները կկասեցնեն արտաքսման վարույթները: Կառավարությունը եզրակացրել է, որ դիմողները չեն սպառել ներպետական միջոցները, որոնք հասու են եղել իրենց՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով:

57. Դիմողները հայտարարել են, որ իրենք չեն կարող վիճարկել մի որոշում, որը տրամադրված չի եղել իրենց:

58. Դատարանը նկատում է, որ իր՝ *Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France* (թիվ 25389/05, կետ 66, ՄԻԵԴ 2007-V) վճռում արդեն նշել է, որ երբ դիմողը փորձում է կանխել իր արտաքսումը Պայմանավորվող պետությունից, միջոցը կարող է արդյունավետ լինել միայն, եթե այն մեխանիկորեն ունենա կասեցնող ազդեցություն (տե՛ս նաև՝ *Čonka v. Belgium*, թիվ 51564/99, կետ 79, ՄԻԵԴ 2002-I): Նմանապես, *N.A. v. the United Kingdom* (թիվ 25904/07, կետ 90, 17 July 2008) գործով Դատարանը նշել է, որ դատական վերահսկողությունը, երբ այն մատչելի է, և երբ դատական վերահսկողության համար դիմում ներկայացնելը կարող է գործել որպես արտաքսման դեմ պայքարի միջոց, այդ դեպքում այն կարող է համարվել արդյունավետ միջոց, որը, փաստորեն, դիմողները պարտավոր են սպառել մինչև Դատարան գանգատ ներկայացնելը, կամ Դատարանի Կանոնների թիվ 39 կանոնի ներքո միջանկյալ միջոցների համար խնդրելը:

59. Դատարանը նկատում է, որ վարչական դատարաններին ուղղված բողոքը, Սահմանադրության 125-րդ հոդվածի համաձայն, արտաքսման մասին որոշման վերացման հետ կապված չունի ինքնին կասեցնող ազդեցություն (տե՛ս՝ *Jabari v. Turkey*, թիվ 40035/98, կետ 49, ՄԻԵԴ 2000-VIII): Այդ պատճառով, անգամ եզրակացնելով, թե դիմողներին պետք է տրամադրված լինեին արտաքսման մասին որոշումները, և նրանք հնարավորություն ունենային վիճարկելու դրանք վարչական դատարանում, նրանցից չէր պահանջվի դիմել վարչական դատարան՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով ներպետական միջոցները սպառելու համար: Հետևաբար, Դատարանը մերժում է Կառավարության առարկությունը:

C. Համապատասխանությունն այլ վարչական չափանիշին

60. Դատարանը նկատում է, որ գանգատը հիմնականում անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով: Ապա այն նշում է, որ այն անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքով: Այդ պատճառով, այն համարվում է ընդունելի:

ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 2-ՐԴ և 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ՎԻՃԵԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

61. Դիմողները բողոքել են Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների ներքո 2008 թվականի հունիսի 17-ին իրենց Իրաք արտաքսելու, 2008 թվականի հունիսի 28-ին Իրան արտաքսելու իշխանությունների փորձի մասին, ինչպես նաև՝ վերը նշված երկրներ արտաքսվելու իրենց ներկայիս մտավախությունների մասին: Նրանք բողոքել են, որ կկրեն սպանվելու կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու հստակ ռիսկ, եթե արտաքսվեն: Նրանք հայտարարել են, որ իրենց տեղափոխումն Իրան կառաջացնի սպանվելու կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու ռեալ ռիսկ: Մասնավորապես, որպես PMOI-ի նախկին անդամ, նրանք Իրանում մահապատժի ենթարկվելու ռիսկ են կրում, քանի որ այդ երկրում նրանք իշխանությունների կողմից համարվում են Սադամ Հուսեյնի նախկին ռեժիմի հետևորդներ:

62. Դատարանը գտնում է, որ առավել նպատակահարմար է քննել դիմողների գանգատները Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի տեսանկյունից (տե՛ս՝ *N.A. v. the United Kingdom* cited above, կետ 95, 2008թ. հուլիսի 17; *Said v. the Netherlands*, թիվ. 2345/02, կետ 37 ՄԻԵԴ 2005-VI): 3-րդ հոդվածը նախատեսում է հետևյալը.

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

63. Կառավարությունն առարկել է դիմողների փաստարկների դեմ:

A. Կողմերի դիրքորոշումները

1. Կառավարությունը

64. Կառավարությունը պնդել է, որ դիմողները եղել են PMOI-ի անդամներ, որը ԱՄՆ-ի կողմից և ԵՄ-ի կողմից ներկայացվում է որպես ահաբեկչական կազմակերպություն: Այդ պատճառով, թույլ տալով այս կազմակերպության անդամներին, ներառյալ՝ դիմողներին, մնալ Թուրքիայում, վտանգի սպառնալիք կառաջացնի ազգային անվտանգությանը, հասարակական անվտանգությանը և կարգին: Նրանք պնդել են, որ դիմողներն արտաքսվել են Իրաք ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան, երբ նրանք առաջին անգամ մտել էին Թուրքիա: Ապա նշել են, որ դիմողները կրկին պետք է արտաքսվեին Իրաք, որտեղից եկել էին: Այնուամենայնիվ, Կառավարությունը ներկայումս կիրառում է միջանկյալ միջոց, որը նշանակվել է Դատարանի Կանոնների թիվ 39 կանոնի ներքո: Այդ կապակցությամբ, նրանք նշել են, որ իրաքյան կառավարությունը ցուցաբերել է էական առաջընթաց անվտանգության ոլորտում և որ այդ պատճառով Իրաքը, որը վերահսկվում և ղեկավարվում էր Կոալիցիոն ուժերի կողմից, անվտանգ էր: Նրանք եզրակացրել են, որ դիմողների արտաքսումն Իրաք չէր առաջացնի նրանց համար որևէ ռիսկ:

2. Դիմողները

65. Դիմողները հայտարարել են, որ իշխանությունները փորձել են արտաքսել իրենց Իրան 2008 թվականի հունիսի 28-ին՝ առանց արտաքսման մասին որևէ փաստաթղթի, և որ կառավարությունը չի անդրադարձել այն ռիսկերին, որոնք իրենք կարող էին կրել իրենց ծագման երկրներում: Հիմնվելով Դատարանի՝ *Chahal v. the United Kingdom* (1996թ. նոյեմբերի 15, կետ 96, *Վճիռների և որոշումների գեկույցներ* 1996-V) վճռի վրա՝ դիմողները խնդրել են Դատարանին տալ սեփական գնահատականը՝ կապված այն ռիսկերի հետ, որոնք իրենք կարող էին կրել Իրանում: Նրանք պնդել են, որ իրենց վատ կվերաբերվեն, և նույնիսկ կարող են մահապատժի ենթարկել Իրանում՝ որպես նախկին PMOI-ի անդամների: Դիմողները հիմնվել են այս առումով ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից իրենց՝ որպես փախստականներ ճանաչելու փաստի վրա:

66. Այս առումով առաջին դիմողը հայտարարել է, որ ինքը միացել է PMOI-ին, երբ գտնվել է ծառայության մեջ 1992-1994 թվականներին: 1995 թվականին, փորձելով օգնել PMOI-ի անդամին հեռանալ երկրից, նա ձերբակալվել է, կալանավորվել մեկ օրով և ենթարկվել վատ վերաբերմունքի, երբ փորձել է փախուստի դիմել: Ապա նա կարողացել է փախչել Իրաք: Նա չի մասնակցել որևէ զինված գործողությունների PMOI-ի անունից, բացի ռազմական վարժանքներին մասնակցելուց: Երբ նա սկսել է չհամաձայնվել կազմակերպության նպատակների և միջոցների հետ, նրան կանչել են և հարցաքննել: 2001 թվականին նրան ենթարկել են վատ վերաբերմունքի և կալանավորել 4 ամսով Ալ-Աշրաֆի ճամբարում: 2005 թվականի հոկտեմբերին նա վերջապես լքել է PMOI-ն և մտել TIPF: Արդյունքում, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նրան ճանաչել է փախստական:

67. Երկրորդ դիմողը մեկնել է Իրանից 2000 թվականին և եկել է Թուրքիա, քանի որ առկա թեոկրատիկ ռեժիմի պայմաններում այլևս անհնարին է եղել նրա համար ապրել Իրանում: Իրանում գտնվելու ընթացքում նրան ձերբակալել են 20-30 անգամ՝ տարբեր հագուստի և սոցիալական/բարոյական նորմերի չենթարկվելու համար: Նա միացել է PMOI-ին 2001 թվականին և գնացել Իրաք: Այն պահից, երբ վերջինս միացել է PMOI-ին, իրանյան իշխանությունները ճնշում են գործադրել նրա վրա, որի արդյունքում նրա մայրն ունեցել է սրտային հիվանդություն, իսկ հայրը ստացել է կաթված, որի արդյունքում կորցրել է խոսելու ունակությունը: Դիմողը խնդրել է, որ իրեն հանեն կազմակերպությունից Իրաք գալուց երկու ամիս հետո, քանի որ նա այն բռնապետական է համարել: Արդյունքում նրան կալանավորել են երեք ամսով Ալ-Աշրաֆի ճամբարում: 2006 թվականին նրան տեղափոխել են TIPF: Արդյունքում ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նրան ճանաչել է փախստական:

68. Ապա դիմողները նշել են, որ իրենք ապահով չեն լինի Իրաքում: Նրանք, նախևառաջ, հայտարարել են, որ Իրաքում համատարած բռնության մթնոլորտ է տիրել: Ավելին, որպես PMOI-ի նախկին անդամներ, նրանք կրել են ներկայիս իրաքյան կառավարության կողմից հետապնդվելու, Թուրքիա տեղափոխվելու դեպքում նույնիսկ Իրաքից Իրան արտաքսվելու ռիսկ: Նրանք նշել են, որ TIPF-ն փակվել է 2008 թվականի ապրիլին Միացյալ Նահանգների կողմից, և որ այդ պատճառով նրանք չէին կարող վերադառնալ այնտեղ, որտեղից եկել էին: Նրանք նաև նշել են, որ Ալ-Աշրաֆի ճամբարի հսկողությունը, որտեղ PMOI-ի անդամներն ապրել են, փոխանցվել է Իրաքի կառավարությանը 2008 թվականի դեկտեմբերին, և որ մի շարք մարդու իրավունքների պաշտպանության կազմակերպություններ

բազմազգ զինված ուժերի բացակայության պայմաններում մտահոգություն են հայտնել այս ճամբարի բնակիչների անվտանգության համար: Դիմողներն ի վերջո հայտարարել են, որ առկա չի եղել որևէ լրացուցիչ համաձայնություն Թուրքիայի և Իրաքի միջև՝ կապված ազգությամբ իրանցիների հետ, և որ իրաքյան իշխանությունները պարբերաբար հրաժարվել են Իրաք հետ ընդունել նախկին PMOI-ի փախստականներին: Դիմողները նշել են այս առիթով, որ առկա են եղել գործեր, որտեղ թուրքական իշխանություններն իրականացրել են ապօրինի արտաքսումներ, ներառյալ՝ դիմողների 2008 թվականի հունիսի 17-ին արտաքսումը, երբ նրանց ստիպել են անցնել սահմանը դեպի Իրաքի Դիյանա շրջանը:

B. Երրորդ կողմի դիրքորոշումը

69. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հայտարարել է, որ որոշ նախկին PMOI-ի անդամներ, այդ թվում նաև՝ դիմողները, ճանաչվել են փախստականներ իրենց մանդատի ներքո: Նրանք նշել են, որ PMOI-ի նախկին 24 անդամներ Թուրքիայից հետ են արտաքսվել Իրաք, և որ նրանցից երեքն ուղղակիորեն տեղափոխվել են Իրան: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն այս կապակցությամբ հայտարարել է, որ արտաքսումները, ինչպես նաև դրանց փորձերն իրականացվել են առանց պատշաճ կերպով հաշվի առնելով այն փաստը, որ այս անձինք ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից ճանաչվել են փախստականներ: Նրանք բողոքել են, որ պատասխանող կառավարությունը տեղեկացրել է իրենց, որ իրենք չեն ճանաչում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մանդատի ներքո ճանաչված փախստականի կարգավիճակը Թուրքիայի սահմաններից դուրս: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նշել է, որ չնայած որ իր մանդատի ներքո ճանաչումն օրինական կերպով անմիջականորեն չի ընդունվել պետությունների կողմից, այն չպետք է անտեսվի առանց պատշաճ իրավասության և պետք է ունենա համոզիչ իրավասություն, երբ գնահատվում է հետապնդումների հիմնավորված մտավախության աստիճանը:

70. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն բացատրել է, որ առաջին ապաստանի երկրի տեղափոխման համար պահանջվել է նախնական գնահատական առ այն, թե արդյոք անձը եղել է պաշտպանված բռնի արտաքսումից և արդյոք նրան թույլատրված է մնալ այդ երկրում և ապրել մարդու հիմնական ճանաչված իրավունքների չափանիշներին համապատասխան՝ մինչև պատշաճ լուծում ստանալը: Ինչ վերաբերում է Իրաքին, ապա ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նշել է, որ պետությունը ո՛չ Փախստականների կարգավիճակի մասին 1951 թվականի Կոնվենցիայի, ո՛չ էլ՝ դրան կից 1967 թվականի Արձանագրության կողմ է: Հաշվի առնելով Իրաքում առկա անվտանգության լուրջ խախտումների մթնոլորտը, ինչպես նաև մարդկանց շարունակվող ներքին և արտաքին բռնի տեղաշարժերը՝ առկա էր մարդու իրավունքների լուրջ խախտումների ռիսկ, եթե փախստականները վերադառնային այնտեղ:

71. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հայտարարել է, որ նախկին PMOI-ի փախստականներն անվտանգության հետ կապված լուրջ մտավախություններ են ունեցել Իրաքում, բացի այն, որ երկրում առհասարակ ընդհանուր դրությունը խիստ լարված էր: PMOI-ի նախկին անդամները համարվել են նախկին Սադամ Հուսեյնի ռեժիմի հետնորդներ, որոնք նեցուկ են եղել նրան նախկինում: Նախկին PMOI-ի փախստականների մի փոքր խումբ հյուսիսային Իրաքում չի ստացել փախստականների քարտեր, այլ միայն ստացել է ժամանակավոր կացության թույլտվություն, որն ամեն ամիս թարմացվել է: Նրանց մնալը հյուսիսային Իրաքում թույլատրվել է իշխանությունների կողմից այն կանխավարկածով, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն կբնակեցնի նրանց այլ երկրներում: Այնուամենայնիվ, քանի որ բնակեցման հարցը վատթարացել է, հյուսիսային Իրաքի իշխանությունների համբերությունը ևս սպառվել է:

C. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդհանուր սկզբունքներ

72. Դատարանը կրկնել է սկզբում, որ պայմանավորվող պետությունները, որպես միջազգային իրավունքի հարցի և իրենց պայմանագրային պարտավորություններ, ներառյալ՝ Կոնվենցիայով ստանձնած պարտավորությունների առարկան, իրավունք ունեն վերահսկել օտարերկրացիների մուտքը, բնակությունը և արտաքսումը (տե՛ս *Üner v. the Netherlands* [GC], թիվ 46410/99, կետ 54, ՄԻԵԴ 2006-XII; *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, 1985թ. մայիսի 28, Սերիա A, թիվ 94, կետ 67; *Boujlifa v. France*, 1997թ. հոկտեմբերի 21, կետ 42, *Չեկոյցներ* 1997-VI): Քաղաքական ապաստանի իրավունքը հստակ կերպով չի պաշտպանվում ո՛չ Կոնվենցիայով, ո՛չ էլ՝ Արձանագրություններով (տե՛ս *Salah Sheekh v. the Netherlands*, թիվ 1948/04, կետ 135, ՄԻԵԴ 2007-I): Այնուամենայնիվ, Պայմանավորվող պետության կողմից արտաքսումը կարող է հարց առաջացնել 3-րդ հոդվածի ներքո և այդպիսով ներգրավի այդ պետության պատասխանատվությունը Կոնվենցիայի ներքո, երբ առկա են էական հիմքեր հավատալու,

որ անձն արտաքսվելու դեպքում կրում է 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի արժանանալու ռիսկ: Նման դեպքում 3-րդ հոդվածը պարտավորեցնում է չարտաքսել անձին այդ երկիր (տե՛ս *Saadi v. Italy* [GC], թիվ 37201/06, կետ 125, 2008թ. փետրվարի 28):

73. Երբ գնահատվում է՝ արդյոք առկա են հիմքեր համոզվելու, որ դիմողը կարող է կրել նման իրական ռիսկ, անխուսափելիորեն պահանջվում է, որպեսզի Դատարանը գնահատի ընդունող երկրի պայմանները՝ կապված Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի չափանիշների հետ (տե՛ս *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], թիվ 46827/99 և թիվ 46951/99, կետ 67, ՄԻԵԴ 2005-1): Այս չափանիշները ենթադրում են, որ դիմողի կողմից վկայակոչվող վատ վերաբերմունքը վերադառնալու դեպքում պարունակում է նվազագույն մակարդակի ծանրություն, եթե այն հանդես գա 3-րդ հոդվածի ներքո: Դրա գնահատումը տեղին է՝ հաշվի առնելով գործի հանգամանքները (տե՛ս *Hilal v. the United Kingdom*, թիվ 45276/99, կետ 60, ՄԻԵԴ 2001-II):

74. Հաշվի առնելով 3-րդ հոդվածով երաշխավորվող իրավունքի բացարձակ բնույթը՝ չարտաքսելու վերաբերյալ պարտականության առկայությունը կախված չէ այն բանից, թե արդյոք վատ վերաբերմունքի ռիսկն այնպիսի արդյունք է, որը ներգրավում է ընդունող երկրի մարմինների ուղղակի կամ անուղղակի պատասխանատվությունը: 3-րդ հոդվածն այդպիսով կարող է կիրառվել նաև այնպիսի իրավիճակներում, երբ վտանգը բխում է անձանցից կամ անձանց խմբերից, ովքեր պետական պաշտոնյաներ են: Այս համատեքստում կարևորն այն է, թե արդյոք դիմողը կարող է ստանալ պաշտպանություն և ստանալ փոխհատուցում իր նկատմամբ պատասխանատու անձանց գործողությունների դիմաց (տե՛ս վերոնշյալ *Salah Sheekh* գործը, կետ 147):

75. Այն գործերով, երբ դիմողը բողոքում է, թե ինքը վատ վերաբերմունքի պարբերաբար ենթարկված անձանց խմբի անդամ է, Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանությունը սկսում է գործել, երբ դիմողը հիմնավորում է, որ առկա են լուրջ հիմքեր հավատալու այդ պրակտիկայի առկայությանը և այդ խմբին իր պատկանելիությանը (տե՛ս վերոնշյալ *Saadi* գործը, կետ 132):

Նման հանգամանքներում Դատարանը չի պնդի, որ դիմողը ցույց տա հետագա հատուկ բնորոշ հատկանիշներ, եթե դրանց իրականացումը 3-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանությունը կդարձնի ձևական: Դա կհաստատվի դիմողի տեսանկյան լույսի ներքո և հաշվի առնելով տվյալ երկրում տվյալ խմբի անձանց նկատմամբ առկա դրության առնչությամբ տեղեկությունները (տե՛ս վերոնշյալ *Salah Sheekh* գործը, կետ 148):

76. Եթե արտաքսումն արդեն տեղի է ունեցել, ռիսկի առկայությունը պետք է գնահատվի՝ նախևառաջ հղում կատարելով այն փաստերին, որոնք ենթադրվում են որպես հայտնի դարձած Պայմանավորվող պետությանը հանձնման կամ արտաքսման ժամանակ: Դատարանը, այնուամենայնիվ, չի բացառում այն տեղեկությունը, որը հայտնի է դառնում՝ կապված հանձնման կամ արտաքսման հետ (տե՛ս վերոհյալ *Mamatkulov u Askarov*, կետ 69): Եթե դիմողը դեռ չի արտաքսվել կամ հանձնվել, երբ Դատարանը քննում է գործը, համապատասխան ժամանակը կլինի գործը Դատարանում քննելու ժամանակը (տե՛ս վերոնշյալ *Saadi* գործը, կետ 133):

2. Վերը նշված սկզբունքների կիրառումը Կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի նկատմամբ

77. Դատարանը նախ նկատում է, որ դիմողները բողոքել են 2008 թվականի հունիսի 17-ին իրենց Իրաք արտաքսվելու համար, և որ պատասխանող Կառավարությունը Դատարանին ուղղված իր դիտարկումներում ընդունել է, որ դիմողներն արտաքսվել են Իրաք, երբ նրանք առաջին անգամ եկել են Թուրքիա: Կառավարությունը նաև հաստատել է, որ դիմողները կարտաքսվեին Իրաք, որտեղից մտել էին Թուրքիայի տարածք՝ ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան: Դատարանը նորմալ հանգամանքներում կգնահատի իրական ռիսկի առկայությունը՝ հղում կատարելով դիմողների առաջին արտաքսմանը՝ 2008 թվականի հունիսի 17-ին այն ռիսկի հետ մեկտեղ, որը նրանք կարող էին կրել, եթե այժմ արտաքսվեին Իրաք: Այնուամենայնիվ, քանի որ դիմողներն անմիջապես վերադարձել են Թուրքիա առաջին արտաքսումից հետո, և որ նրանք ներկայումս պահվել են Թուրքիայի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոնում, Դատարանը գտնում է, որ կարիք չկա այլևս քննելու առաջին դեպքը: Դատարանը, այդ պատճառով, կշարունակի գնահատել Իրաքում ցանկացած ռիսկի առկայություն, որը կկրեին դիմողները, եթե արտաքսվեին:

78. Այնուհետև Դատարանը նկատում է, որ դիմողները վիճարկել են, որ թուրքական իշխանությունները նույնպես փորձել են 2008 թվականի հունիսի 28-ին իրենց արտաքսել Իրան: Այդուհանդերձ Կառավարությունը չի անդրադարձել այս հայտարարությանն իրենց դիտարկումներում: Կառավարության լռությամբ պայմանավորված՝ Դատարանը, այնուամենայնիվ, հաշվի կառնի դիմողների հայտարարությունը, նաև

կքննի, թե արդյոք դիմողները կենթարկվեն 3-րդ հոդվածի խախտմամբ արտահայտված վերաբերմունքի, եթե նրանք այժմ արտաքսվեն Իրան՝ իրենց ծագման երկիր:

79. Այս համատեքստում Դատարանը նախևառաջ հաշվի է առնում Միացյալ Թագավորության սահմանային վարչության հաշվետվության մեջ պարունակվող տեղեկությունը (Ծագման երկրի տեղեկության հաշվետվությունը) Իրանի վերաբերյալ՝ կապված 2009 թվականի ապրիլի 21-ի հետ («Գլխավոր գրասենյակի հաշվետվություն») և ՄԱԿ ՓԳՀ-ի դիտարկումներն առ այն, որ տեղի են ունեցել նախկին և ներկայիս PMOI-ի անդամներին Թուրքիայից դեպի Իրան արտաքսելու դեպքեր (տե՛ս վերը՝ կետեր 46 և 48): Գլխավոր գրասենյակի հաշվետվությունը գրառել է Միջազգային Համաձայնեցման և Մարդու իրավունքների նկատմամբ հսկողության կազմակերպության կողմից տրամադրված տեղեկությունն առ այն, որ PMOI-ի անդամները, ովքեր թուրքական իշխանությունների կողմից վերադարձվել են Իրան 2003 թվականին, մահապատժի են ենթարկվել 2006 թվականի փետրվարի 7-ին: Միևնույն հաշվետվությունն այնուհետև առաջ է քաշվել Միացյալ Նահանգների Պետական դեպարտամենտի 2007 թվականի հաշվետվության կողմից, համաձայն որի՝ որոշ մարդիկ տարիներ շարունակ պահվել են Իրանի բանտում՝ դատապարտված լինելով, *inter alia*, PMOI-ի հետևորդներ լինելու համար:

80. ՄԱԿ ՓԳՀ-ի վերաբնակեցման ծառայության հաշվետվության համաձայն՝ PMOI-ի անդամների մահապատժներն Իրանում դարձել են հազվադեպ երևույթ, ներառյալ՝ արտադատական սպանություններն օտարերկրյա պետություններում: Այդ կապակցությամբ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հիմնվել է Միջազգային համաձայնեցման կողմից 2006 թվականի սեպտեմբերի 7-ի հրապարակմանը՝ համաձայն որի PMOI-ի հետևորդը մահացել է կասկածելի հանգամանքներում՝ իրանյան բանտերից մեկում: Համաձայն Միջազգային համաձայնեցման 2009 թվականի մարտի 20-ի մեկ այլ հրապարակմանը՝ PMOI-ի մեկ այլ անդամ մահացել է բանտում 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ին՝ կրկին կասկածելի հանգամանքներում:

81. Դրան հակառակ՝ Գլխավոր գրասենյակի հաշվետվության մեջ նշվել է, որ սկսած 2005 թվականից՝ PMOI-ի մի շարք անդամներ, ովքեր նախկինում ապրել են Ալ-Աշրաֆի ճամբարում, Կարմիր Խաչի միջազգային հանձնաժողովի վերահսկողության ներքո ("ICRC") կամավոր վերադարձել են Իրան: Այնուամենայնիվ, համաձայն ՄԱԿ ՓԳՀ-ի վերաբնակեցման ծառայության հաշվետվության, առկա է եղել որոշակի հասանելի անկախ տեղեկատվություն առ այն, թե ինչ է տեղի ունեցել այդ անձանց հետ (թվով՝ 200), քանի որ ո՛չ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն, ո՛չ էլ՝ ICRC-ն չեն ստացել հակասող կարծիքներ այդ անձանց վերաբերյալ: Չնայած, որ որոշ աղբյուրներ մատնանշել են, որ վերադարձողները չունեն որևէ խնդիրներ, որոշ այլ հավաստի աղբյուրներ էլ ցույց են տվել, որ վերադարձողներից ոմանց ստիպել են հանդես գալ հրապարակային խոստովանություններով և ցուցմունքներով ընդդեմ PMOI-ի: Այս հանգամանքներում Դատարանը չի կարող հիմնավոր եզրակացություններ անել PMOI-ի անդամների ճակատագրի վերաբերյալ, որոնք վերադարձել են Իրան: Այնուամենայնիվ, հատկանշական է, որ հրապարակային տեղեկությունը նման մեծ թվով անձանց վերաբերյալ բավականին սակավ է: Ավելին, Դատարանը չի կարող անտեսել այն փաստը, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հնարավորություն չի ունեցել վերահսկելու Իրան վերադարձողներին և որ իրանյան կառավարության խոստումը՝ կապված PMOI-ի անդամների համաձայնեցման հետ, ամենևին էլ կյանքի չի կոչվել:

82. Դատարանը նաև պետք է պատշաճ կերպով գնահատի դիմողների բողոքների հետ կապված ՄԱԿ ՓԳՀ-ի եզրակացությունները՝ մինչև դիմողներին Իրան տեղափոխելու դեպքում ռիսկերի վերաբերյալ սեփական գնահատական տալը (տե՛ս՝ վերոնշյալ *Jabari* գործը, կետ 41 և *N.A. v. the United Kingdom* գործը կետ 122): Այդ կապակցությամբ Դատարանը նկատում է, որ, ի տարբերություն թուրքական իշխանությունների, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հարցաքննել է դիմողներին և հնարավորություն է ունեցել բացահայտել նրանց մտավախությունների հավանականությունը և իրենց ծագման երկրում առկա հանգամանքների վերաբերյալ նրանց դիրքորոշումների ճշմարտացիությունը: Այս հարցաքննություններից հետո այն հիմնավորել է, որ դիմողները իրենց ծագման երկրում (կրել են ապօրինաբար ազատագրվելու, կալանավորվելու և վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկ (տե՛ս վերը՝ կետեր 8 և 9):

83. Վերը նշվածի լույսի ներքո՝ Դատարանը գտնում է, որ առկա են լուրջ պատճառներ հավատալու, որ Իրանում նախկին կամ ներկայիս PMOI-ի անդամներ և հետևորդներ կարող էին սպանվել կամ ենթարկվել վատ վերաբերմունքի, և որ դիմողները եղել են այս կազմակերպության անդամներ: Ավելին, ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գնահատականի լույսի ներքո առկա են եղել հիմքեր ընդունելու, որ դիմողներն Իրան վերադառնալու դեպքում կրում են 3-րդ հոդվածի ներքո իրենց իրավունքների խախտման ռիսկ՝ կապված իրենց անձնական քաղաքական հայացքների հետ:

84. Ինչ վերաբերում է Իրաքում վկայակոչվող ռիսկերին՝ Դատարանը նախ նկատում է, որ Կառավարությունը չի պատասխանել դիմողների դիտարկումներին առ այն, որ չի եղել որևէ լրացուցիչ համաձայնություն Թուրքիայի և Իրաքի միջև՝ կապված իրանցիների հետ, և որ Իրաքի սահմանային իշխանությունները պարբերաբար հրաժարվել են Իրաք հետ ընդունել նախկին PMOI-ի փախստականների: Ոչ-իրաքցիներին Իրաք արտաքսելու իրավական հիմքերի վերաբերյալ Կառավարության կողմից որևէ դիրքորոշում չներկայացնելու պայմաններում Դատարանը գալիս է այն եզրակացության, որ իրանցիներին այդ երկիր տեղափոխելը տեղի է ունեցել պատշաճ իրավական ընթացակարգի բացակայության պայմաններում:

85. Այս կապակցությամբ Դատարանը նկատում է, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն և մի շարք այլ աղբյուրներ, ինչպիսիք են Միջազգային համաներումը, հայտնել են, որ կան շատ գործեր, որոնցով ոչ-իրաքցիներ հարկադրաբար և ապօրինաբար թուրքական իշխանությունների կողմից արտաքսվել են Իրաք: Դատարանին ուղղված իրենց դիտարկումներում ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հղում է կատարել նրանց՝ 2008 թվականի ապրիլի 25-ի հրապարակմանը, համաձայն որի՝ վկաները հայտնել են, որ թուրքական իշխանությունները 2008 թվականի ապրիլի 23-ին փորձել են 60 հոգու Իրաք արտաքսել պաշտոնական սահմանն անցնելու միջոցով: Քանի որ իրաքյան իշխանություններն ընդունել են միայն իրաքցիներին և հրաժարվել են ընդունել 18 ոչ-իրաքցի փախստականների, թուրքական ոստիկանության աշխատակիցները վերջիններիս հարկադրել են անցնել հորդառատ գետը: Այս անձանցից 4-ը խեղդվել է գետում, իսկ նրանց մարմինները չեն հայտնաբերվել:

86. ՄԱԿ ՓԳՀ-ի վերաբնակեցման ծառայության 2008 թվականի փետրվարի հայտարարության մեջ այնուհետև նշվել է, որ 2007 թվականին ընդհանուր առմամբ 19 նախկին PMOI-ի փախստականներ արտաքսվել են հյուսիսային Իրաք, որտեղ նրանցից շատերը ձերբակալվել են Իրաքի անվտանգության մարմինների կողմից և համապատասխանաբար կալանավորվել են Մոսուլում: Համաձայն հաշվետվությանը՝ այս նախկին PMOI-ի մի շարք անդամներ կորել են, և ՄԱԿ ՓԳՀ-ն մտավախություն ունի, որ նրանք իրաքյան իշխանությունների կողմից արտաքսվել են Իրան: Դատարանը գտնում է, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մտավախությունները հիմնավոր են՝ հաշվի առնելով մասնավորապես այն փաստը, որ Իրաքը չի հանդիսանում Փախստականների կարգավիճակի մասին 1951 թվականի Ժնևի Կոնվենցիայի անդամ:

87. Այս կապակցությամբ Դատարանը գտնում է, որ նախկին PMOI-ի անդամներին մեկ ուղղությամբ ճամփորդական փաստաթուղթ տալու հետ (տե՛ս վերը՝ կետ 46) կապված իրաքյան կառավարության քաղաքականությունը, PMOI-ի անդամների ներկայությանն Իրաքում վերջ տալու Իրաքի կառավարության մտադրության վերաբերյալ արված հայտարարությունը, որն անմիջապես արձագանք է ստացել թե՛ Եվրոպական միության խորհրդարանում, և թե՛ Փախստականների հարցերով Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի Հանձնաժողովում (տե՛ս վերը՝ կետ 50), ինչպես նաև PMOI-ի նկատմամբ քրդական շրջանային կառավարիչների փոխվող վերաբերմունքը, որի մասին տեղեկացնում է ՄԱԿ ՓԳՀ-ն (տե՛ս վերը՝ կետ 46), ցույց են տալիս, որ առկա է հիմնավոր հնարավորություն, որ PMOI-ի հետ կապ ունեցող անձինք կարող են Իրաքից տեղափոխվել Իրան:

88. Դատարանը կրկնում է, որ օտարերկրացու անուղղակի տեղափոխումը միջանկյալ երկիր չի ազդում արտաքսող Պայմանավորվող երկրի պատասխանատվության վրա՝ ապահովելու, որպեսզի վերջինս չարտաքսվի իր որոշման համաձայն՝ ի հակադրումն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի (*T.I. v. the United Kingdom* (dec.), թիվ 43844/98, ՄԻԵԴ 2000-III; վերոնշյալ *Salah Sheekh*, կետ 141):

89. Հաշվի առնելով, որ դիմողների արտաքսումն Իրաք կիրականացվեր օրինական հիմքերի բացակայության պայմաններում, որոնցով ապահովվում են պատշաճ երաշխիքներ ընդդեմ Իրաքում մահվան կամ վատ վերաբերմունքի ռիսկերի և ընդդեմ իրաքյան իշխանությունների կողմից դիմողներին Իրան տեղափոխելու, Դատարանը գտնում է, որ առկա են ամուր հիմքեր հավատալու, որ դիմողները Իրաք վերադառնալու դեպքում կրում են իրենց իրավունքների խախտման ռիսկ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո:

90. Դատարանը գտնում է, որ այս հանգամանքները, համաձայն որոնց դիմողների և երրորդ կողմի ներկայացրած ապացույցները *proprio motu* ստացված նյութերի հետ միասին բավարար են եզրակացնելու, որ առկա է ռիսկ, որ դիմողները Իրան կամ Իրաք վերադառնալու դեպքում կարող են ենթարկվել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի: Դատարանը նաև նկատում է, որ Կառավարությունը չի ներկայացրել որևէ փաստարկ կամ փաստաթուղթ, որը կկարողանար կասկածի տակ դնել դիմողների հայտարարություններն Իրանում և Իրաքում հնարավոր ռիսկերի վերաբերյալ (տե՛ս վերոնշյալ *Saadi* գործը, կետեր 128 և 129):

91. Վերջապես, ինչ վերաբերում է Կառավարության փաստարկին առ այն, թե PMOI-ի անդամներին, ներառյալ՝ դիմողներին, Թուրքիայում մնալ թույլատրելն ազգային անվտանգությանը, հասարակական անվտանգությանն ու կարգին ուղղված ռիսկ կառաջացնի, Դատարանը կրկին անգամ մատնանշում է և ընդգծում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի բացարձակ բնույթը: Դատարանն արդեն որոշել է, որ հնարավոր չէ չափել վատ վերաբերմունքի ռիսկը՝ կապված այն անձանց հետ, ովքեր պետք է ենթարկվեն արտաքսման, որպեսզի որոշվի, թե արդյոք պետության պատասխանատվությունն առաջ է եկել 3-րդ հոդվածի ներքո, նույնիսկ երբ նման վերաբերմունքը դրսևորվել է այլ պետության կողմից: Այնուամենայնիվ, ներգրավված անձի ոչ ցանկալի կամ վտանգավոր վարքագիծը չի կարող հաշվի առնվել (տե՛ս վերոնշյալ *Chahal* գործը կետ 81, *Saadi* գործը, կետ 138): Ավելին, Դատարանը հիշեցնում է, որ դիմողները լքել են PMOI-ն 2005 և 2006 թվականներին և ճանաչվել են փախստական ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից: Այդ պատճառով, Դատարանը մերժում է Կառավարության փաստարկը:

92. Համապատասխանաբար, Դատարանը եզրակացնում է, որ տեղի կունենա Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում, եթե դիմողները տեղափոխվեն Իրան կամ Իրաք:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԵԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

93. Դիմողները Բողոք են ներկայացրել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի ներքո առ այն, որ չեն ունեցել որևէ արդյունավետ ներպետական միջոց, որով կկարողանային ներկայացնել իրենց հայտարարությունները Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների ներքո: Մասնավորապես, նրանց թույլ չի տրվել ներկայացնել ապաստանի միջնորդություն, ինչպես նաև վիճարկել իրենց սպասվող արտաքսումը: 13-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

94. Կառավարությունն առարկել է դիմողների փաստարկների դեմ:

A. Կողմերի դիրքորոշումները

1. Կառավարությունը

95. Կառավարությունն ի սկզբանե հայտարարել է, որ Թուրքիան գտնվում է Ասիայի, Աֆրիկայի և Եվրոպայի տեղաշարժման ուղիների վրա, և որ այդ պատճառով ապօրինի ներգաղթյալների հարցերով թուրքական իշխանությունները մտահոգված են: Այնուհետև հայտարարել են, որ ապօրինի ներգաղթյալների դեմ պայքարելով հանդերձ իշխանությունները ձեռնարկել են բոլոր անհրաժեշտ միջոցները պաշտպանելու անձանց, ովքեր ունեն միջազգային պաշտպանության կարիք: Այդ կապակցությամբ 1994 թվականի Կանոնները ենթարկվել են փոփոխությունների, և առաջ է եկել թիվ 57 շրջաբերականը: Ավելին, ապաստանի մասին նոր օրենքը ստեղծվել է այն տեսանկյունից, որ պետք է հարմարեցվի Եվրոպական միությանն անդամագրվելու գործընթացի համատեքստին:

96. Իր՝ 2008 թվականի նոյեմբերի 14-ի և 17-ի դիտարկումներում Կառավարությունն առարկել է, թե դիմողները 1994 թվականի Կանոններին համապատասխան դիմում չեն ներկայացրել ապաստան և ժամանակավոր ապաստան ստանալու համար, երբ նրանք առաջին անգամ եկել են Թուրքիա մինչև առաջին արտաքսումը: Նրանք նկատել են, որ, համաձայն 1994 թվականի Կանոնակարգի և թիվ 57 շրջաբերականի, օտարերկրացիները, որոնք Թուրքիա են մուտք գործում ապօրինի, պետք է ապաստան կամ ժամանակավոր ապաստան հայցելու համար ողջամիտ ժամկետում դիմեն տեղական իշխանություններին, որը չանելով նրանք Թուրքիայում կհամարվեն ապօրինի ներգաղթյալներ: Կառավարությունը պնդել է, որ տեղական իշխանությունները քննել են՝ արդյոք օտարերկրացին ապաստանի տրամադրման հետ կապված գործընթացի համատեքստում իր ծագման երկրում վատ վերաբերմունքի արժանանալու ռիսկ ունի: Կառավարությունն այդ պատճառով գտել է, որ դիմողներն ապօրինի ներգաղթյալներ են, ովքեր կարող էին արտաքսվել Թուրքիայից ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան: Ապա նրանք նշել են, որ շատ ապօրինի ներգաղթյալներ, ովքեր ձերբակալվել են Թուրքիայից մեկնելու փորձ անելու ժամանակ, փորձելով գտնել այլ վայրեր Եվրոպայում, դիմել են ապաստան ստանալու խնդրանքով, դիմել են նաև Դատարան լրկ իրենց արտաքսումը կանխելու նպատակով:

97. Իր՝ 2009 թվականի մարտի 31-ի դիտարկումներում, Կառավարությունը նշել է, որ ներպետական իշխանությունները քննել են բոլոր դիմումները՝ չնայած այն փաստին, որ դիմողներից ոմանք, առանց համոզիչ բացատրության, ողջամիտ ժամկետում չեն դիմել իշխանություններին, թեև ունեցել են այդ հնարավորությունը: Նրանք նկատել են, որ անձինք, ովքեր ապօրինի երկիր մուտք գործելու, ապօրինի գտնվելու կամ Թուրքիայից ապօրինի մեկնելու փորձ անելու համար դիմել են ապաստան ստանալու համար, նույնպես ստացել են բնակվելու իրավունք և միջազգային պաշտպանություն: Այդ կապակցությամբ նրանք հղում են կատարել Մ.Բ.-ի գործին, ով ընդդեմ Թուրքիայի գանգատ էր ներկայացրել Դատարան (գանգատ թիվ 32399/08):

98. Այնուհետև, Կառավարությունը նշել է, որ իրավասու մարմինը, որը ստացել և ընթացք է տվել ապաստանի հետ կապված դիմումները, Ներքին գործերի նախարարությունն է, որը հաշվի է առել Արտաքին գործերի նախարարության և ՄԱԿ ՓԳՀ-ի խորհրդատվական կարծիքները: Նրանք հայտարարել են, որ եթե դիմողի ապաստան կամ ժամանակավոր բնակվելու իրավունք ստանալու դիմումը մերժվում էր, նա հնարավորություն ուներ առարկություն ներկայացնելու առաջին աստիճանի որոշման դեմ՝ թիվ 57 շրջաբերականի 12-րդ բաժնին համապատասխան: Ապաստանի համար դիմողները կարող էին դիմել միայն վարչական դատարան՝ խնդրելով վերացնել իրենց ապաստան ստանալու խնդրանքի և իրենց արտաքսելու մասին բացասական որոշումը: Այդ կապակցությամբ Կառավարությունը հայտարարել է, որ ոմն իրանցի Ա.Ա., ով ապօրինի կերպով մուտք էր գործել Թուրքիա, վարչական դատարաններում վիճարկել է իրեն ուղղված որոշումը և Դատարան դիմելուց հետո ստացել է ժամանակավոր բնակության իրավունք Քարամանում՝ (գանգատ թիվ 23980/08):

99. Կառավարությունը հայտարարել է, որ ներպետական իշխանությունների կողմից պահպանվել են ապաստանի և ժամանակավոր բնակության համար դիմումների քննության ժամկետները, մինչդեռ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից Թուրքիայում իրականացվող՝ փախստականի կարգավիճակի սահմանման գործընթացները տևել են մի քանի ամիս, երբեմն՝ տարի: Նրանք նաև Դատարանի ուշադրություն են հրավիրել այն փաստի վրա, որ 2006-2008 թվականների ընթացքում ՄԱԿ ՓԳՀ-ն միայն երկու անձի է տեղավորել երրորդ երկրում:

100. Վերջապես Կառավարությունը հայտարարել է, որ դիմողները կարող էին ունենալ իրավական օգնության հնարավորություն կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում, եթե միայն դիմեին դրա համար: Նրանք նկատել են, որ Կումկապի հյուրանոցում գտնվող ապաստան հայցողներից մեկը վերջերս կարողացել է դիմել փաստաբանի օգնությանը: Ապա նրանք նկատել են, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ին կալանավորված ապաստան հայցողների մոտ գալու թույլտվությունը կարող էր տրվել իրավասու մարմինների կողմից, եթե ներկայացվեին դրա համար բավարար հիմքեր:

2. Դիմողները

101. Դիմողները նշել են, որ իրենք ապաստան և ժամանակավոր բնակության թույլտվություն են հայցել մի քանի անգամ, և որ իշխանություններն ավտոմատ կերպով մշտապես մերժել են իրենց բողոքներն առ այն, որ իրենք կրել են հետապնդումների, վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու և սպանվելու ռիսկ արտաքսվելու դեպքում. դրանք երբևէ չեն գնահատվել իշխանությունների կողմից: Դիմողներն ապա բողոքել են, որ իրենք չեն կարողացել դիմել արտաքսման մասին որոշման դատական վերանայմանը, քանի որ իրենք չեն ստացել այդ որոշումը: Նրանք նկատել են, որ Թուրքիայում դատական վերանայումը ցանկացած դեպքում արդյունավետ չի եղել, քանի որ վարչական դատարաններն իրավասու չեն եղել քննելու վարչական մարմինների որոշումները, որոնցով ապաստան տրամադրելը մերժվել է: Ի վերջո դիմողները նկատել են, որ իրենք ունեցել են փաստաբան, երբ գտնվել են Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունքում: Քիրքլարեյի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոնում պաշտոնապես փաստաբան ունենալու իրենց ջանքերն ապարդյուն են եղել, քանի որ իրենք չեն ունեցել անձը հաստատող վավեր փաստաթղթեր: Քանի որ նրանց թույլ չեն տվել դիմել իշխանություններին ապաստան ստանալու խնդրանքով, նրանք չեն կարողացել ստանալ անձը հաստատող քարտեր՝ թիվ 57 շրջաբերականի 3-րդ բաժնի ներքո:

В. Երրորդ կողմի դիտարկումները

102. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հայտարարել է, որ Թուրքիայում ժամանակավոր ապաստանի ներպետական գործընթացին զուգահեռ իրականացրել է փախստականի կարգավիճակի սահմանման գործընթաց, քանի որ Ժնևի 1951 թվականի Կոնվենցիայի նկատմամբ Թուրքիայի աշխարհագրական սահմանափակման

պատճառով ազգությամբ ոչ եվրոպացիները միջազգային պաշտպանության կարիք ունենին: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն Թուրքիայում հիմնադրվել է 1960 թվականին և փախստականի կարգավիճակի սահմանման գործընթաց (RSD) իրականացրել է 1980 թվականի կեսերից: Կառավարությունը հաստատել է, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից RSD-ն ներպետական իշխանությունների կողմից ընկալվել է որպես պարտականություն, որ կիսում են միջազգային հանրության հետ: Ավելին, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն լիովին ընդունվել է 1994 թվականի Կանոնակարգում, որը նախատեսում էր վերաբնակեցման և օժանդակության դեր:

103. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն առարկել է, որ իրենց կողմից Թուրքիայում գրանցված բոլոր դիմողները տեղյակ են եղել ժամանակավոր ապաստան հայցելու ներպետական ընթացակարգին և 1994 թվականի Կանոնակարգին համապատասխան դիմել են ներպետական մարմիններին: Եթե ՄԱԿ ՓԳՀ-ն որոշում էր որևէ մեկի ճանաչել փախստական իր մանդատի ներքո, տրամադրվում էր փախստականի վկայագիր և տվյալ անձի համար սկսում էր գործի դնել վերաբնակեցման գործառույթները: Նրանք նշել են, որ սովորաբար թուրքական իշխանությունները սպասել են ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից գործը քննելուն՝ մինչև որոշում կայացնելը այն հարցով, թե արդյոք պետք է տրամադրել ժամանակավոր ապաստան, թե՛ ոչ: Ներպետական իշխանությունները սովորաբար համաձայնվել են տրամադրել ժամանակավոր պաշտպանություն նրանց, ովքեր ճանաչվել են փախստական ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից: Այնուամենայնիվ, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նկատել է, որ հետագա գործերով ներպետական իշխանությունները հակված են եղել չտրամադրելու ժամանակավոր բնակության իրավունք, երբ գործը նախնական մերժումից հետո կրկին վերսկսվել է ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից. անձանց դիմումները, որոնց բողոքները իշխանությունների կողմից ճանաչվել են «ոչ բարեխիղճ», ինչպիսիք են Թուրքիայում իրավական կարգավիճակ չունենալու պատճառով ձերբակալվելու ժամանակ ներկայացվածները, անձանց կողմից ապաստանի տրամադրման համար դիմում ներկայացնելը միջազգային օդանավակայանում; անձանց կողմից դիմումներ ներկայացնելը, ովքեր ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մանդատի ներքո ճանաչվել են փախստական Թուրքիայից դուրս և դիմումներ նրանց կողմից, ում Թուրքիայում մնալը համարվել է վտանգավոր ազգային անվտանգության համար:

104. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն բողոքել է, որ եղել են իր մանդատի ներքո փախստական ճանաչված անձանց պաշտպանության մերժման դեպքեր: ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից ճանաչված և Իրաք արտաքսված 5 իրաքցի փախստականների առիթով թուրքական իշխանությունները վեր են հանել ազգային անվտանգության հետ կապված պատճառներ՝ նրանց տեղահանմամբ պայմանավորված: Այս անձինք հնարավորություն չեն ունեցել մասնակցելու Թուրքիայում ժամանակավոր ապաստան ստանալու գործընթացին և կրել են ուղղակի կամ անուղղակի հարկադիր արտաքսման ռիսկ, քանի որ նրանք կալանավորված են եղել և ենթակա են եղել արտաքսման կամ ապաստանի նախորդ երկիր կամ ծագման երկիր: Դա պատահել է նախկին PMOI-ի անդամների գործերով:

105. Այնուհետև նրանք հայտարարել են, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն Թուրքիայում բախվել է լուրջ բարդությունների, երբ փորձել է հանդիպել Թուրքիայում կալանավորված անձի հետ, ով փախստական էր ճանաչվել ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մանդատի ներքո, ինչպես ձերբակալված այլ անձանց դեպքում, ովքեր համարվում էին վտանգավոր ազգային անվտանգության համար: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նշել է, որ 2008 թվականի հոկտեմբերի 14-ին նրանք բանավոր տեղեկացել են Ներքին գործերի նախարարությունից, որ Նախարարությունը թույլ չի տա ՄԱԿ ՓԳՀ-ին տեսնել կալանավորված փախստականին, ում համար Դատարանը նշանակել էր միջանկյալ միջոց Դատարանի Կանոնների 39-րդ կանոնի ներքո:

106. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն ապա հայտարարել է, որ փաստաբանները de jure ունեցել են կալանավորված փախստականներին տեսակցելու իրավունք, սակայն հաճախ պրակտիկայում տեղի է ունեցել հակառակը: Որոշ կալանավայրերում, ինչպիսին է Կումկապիի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնը, նրանք անարգել մուտք են գործել ապաստան հայցողների մոտ, մինչդեռ այլ կենտրոններում դա խնդրահարույց է եղել: Վերջապես, քանի որ կալանավորված օտարերկրացիները մինչև իրենց արտաքսվելը միշտ չեն պաշտոնապես ստացել արտաքսման որոշումը, հաճախ խնդիրը նրանում է կայացել, որ արտաքսումը հնարավոր չի եղել վիճարկել ազգային դատարաններում, քանի որ որևէ ձևական վարչական որոշում կայացված չի եղել:

C. Դատարանի գնահատականը

107. Դատարանը կրկնում է, որ 13-րդ հոդվածը երաշխավորում է ընդունելիություն ազգային մակարդակով այն միջոցի համար, որը ներպետական իրավական կարգի պայմաններում ցանկացած ձևով կարող է ապահովել Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների և ազատությունների իրականացումը: Այս հոդվածի ազդեցությունը, այդպիսով, կայանում է նրանում, որ պահանջում է ներպետական

միջոցներ, որոնք թույլ կտան իրավասու ազգային իշխանություններին թե՛ անդրադառնալ համապատասխան Կոնվենցիայի ներքո ներկայացված բողոքներին, և թե՛ տալ պատշաճ լուծում՝ չնայած, որ Պայմանավորվող պետություններն ունեն որոշակի հնարավորություն որոշելու, թե ինչպես իրենք կարող են իրականացնել իրենց պարտականություններն այս դրույթի ներքո: Ավելին, որոշ հանգամանքներում միջոցների ամբողջականությունը, որը տրամադրվում է ներպետական օրենքի ներքո, կարող է բավարարել 13-րդ հոդվածը (տե՛ս վերոնշյալ Chahal գործը կետ 145):

108. Հաշվի առնելով չարիքի անդառնալի բնույթը, որը կարող է առաջ գալ, եթե տանջանքների կամ վատ վերաբերմունքի ռիսկն իրական դառնա, ինչպես նաև հաշվի առնելով Դատարանի կողմից 3-րդ հոդվածին տրվող կարևորությունը, 13-րդ հոդվածի ներքո համապատասխան արդյունավետ միջոցի հասկացությունը պահանջում է (i) այն բողոքի անկախ և լուրջ քննություն՝ համաձայն որի առկա են լուրջ հիմքեր հավատալու, որ առկա է եղել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի դրսևորման լուրջ ռիսկ դիմողին համապատասխան երկիր արտաքսելու դեպքում և (ii) միջոց, որը կունենա ինքնին կասեցնող ազդեցություն (տե՛ս Muminov v. Russia, թիվ 42502/06, կետ 101, 2008թ. դեկտեմբերի 11, վերոնշյալ Gebremedhin [Gaberamadhien] գործը, կետ 66, վերոնշյալ Jabari գործը, կետ 39):

109. Տվյալ գործով Դատարանը նկատում է, որ ապաստանի և ժամանակավոր ապաստանի գործերով քննությունը, որը կարգավորվում է 1994 թվականի Կանոնակարգով և թիվ 57 շրջաբերականով, որ եվրոպացի ապաստան հայցողները, ովքեր ձերբակալվել են Թուրքիա ապօրինի մուտք գործելու համար, այդ թվում դիմողները, կարող են ժամանակավոր ապաստան հայցել Թուրքիայում՝ մինչև իրենց տեղավորվելը երրորդ երկրում: Այս լրացուցիչ օրենսդրությանը համապատասխան անձանց այս խումբը պետք է տեղյակ լինի իրենց կապակցությամբ կայացված որոշման մասին և կայացված որոշման դեմ երկու օրվա ընթացքում կարող է առարկություն ներկայացնել առաջին ատյանում, եթե այդ որոշումը բացասական է: Դիմողները և երրորդ կողմը նկատել են, որ անձանց այս խումբը սովորաբար հնարավորություն չի ունեցել մասնակցել ժամանակավոր ապաստանի հետ կապված վարույթին, մինչդեռ Կառավարությունն առարկել է այդ բողոքի դեմ՝ հղում կատարելով Մ.Բ.-ի գործին, ում տրամադրվել է ժամանակավոր ապաստանի իրավունք Թուրքիայում այդ երկրի տարածք ապօրինի կերպով մտնելու համար ձերբակալվելուց հետո: Նրանք նաև նկատել են, որ Ա.Ա.-ն ստացել է բնակվելու իրավունք՝ վիճարկելով արտաքսումը վարչական դատարաններում:

110. Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում համեմատել Մ.Բ.-ի գործը դիմողների գործի հետ կամ եզրակացություններ անել դրանից, քանի որ Կառավարությունը չի ներկայացրել որևէ փաստարկ առ այն, որ այդ գործերի հանգամանքները նույնն են: Նրանք չեն ներկայացրել նաև որևէ փաստաթուղթ ի հիմնավորումն իրենց դիրքորոշման: Ինչ վերաբերում է Ա.Ա.-ի գործին, Դատարանը նկատում է, որ այս անձը դիմել է վարչական դատարաններ և վիճարկել է իր կալանքի օրինականությունը Օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոնում: Նրանց կողմից վարչական դատարան ներկայացված գործը չի առնչվել սպառնացող արտաքսմանը:

111. Դատարանը նկատում է, որ երբ դիմողներն առաջին անգամ են եկել Թուրքիա, նրանք արտաքսվել են Իրաք, իսկ նրանց հայտարարությունները չեն ընդունվել իրավասու սահմանապահ մարմինների կողմից (տե՛ս վերը՝ կետ 11), և ակնհայտորեն արտաքսման հետ կապված որևէ պաշտոնական որոշում չի կայացվել: Կառավարությունը հայտարարեց, թե դիմողները չեն դիմել ապաստան ստանալու համար, երբ նրանք առաջին անգամ մուտք են գործել Թուրքիա: Դատարանը բավարարված չէ Կառավարության փաստարկով, որը չի հիմնավորվել որևէ փաստաթղթերով: Իրավական ընթացակարգի բացակայության պայմաններում, որով կիրականանար դիմողների արտաքսումը և կապահովվեր ընթացակարգային երաշխիքների տրամադրումը, նույնիսկ եթե նրանք Թուրքիա գալու ժամանակ դիմած լինեին ապաստան ստանալու համար, հիմքեր չկան հավատալու, թե նրանց միջնորդությունները պաշտոնապես չեն գրանցվել:

112. Դատարանը նկատում է՝ երբ դիմողները կրկին անգամ են մուտք գործել Թուրքիայի տարածք և ձերբակալվել, վերջիններս գրավոր հայտարարություն են ներկայացրել ոստիկանությանը և հստակ կերպով հաստատել են, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մանդատի ներքո փախստականներ են: Նրանք ներկայացրել են իրենց պատմությունը, պատմել են, որ նախկինում եղել են PMOI-ի անդամներ, բացատրել են իրենց գործունեության բնույթն այդ կազմակերպության շարքերում, պատմել են, թե ինչպես են լքել այդ կազմակերպության շարքերը: Նրանք նաև խնդել են ժամանակավոր բնակություն ժամանակավոր ապաստանի հիման վրա և հստակ խնդրել են նաև տրամադրել փաստաբան (տե՛ս վերը՝ կետ 21): Դիմողները նույնիսկ դիմել են Մուսի հաշտարար դատարան, որը քննել է գործը և դատապարտել նրանց

Թուրքիա ապօրինի մուտք գործելու, իրենց հայրենիքը լքելու համար, քանի որ նրանք Իրանում սպանվելու ռիսկ էին կրում: Դատարանը պարզապես նշել է, որ դիմողները պետք է արտաքսվեն: Այնուամենայնիվ, դիմողները չեն տեղեկացվել ոչ արտաքսվելու որոշման, ոչ էլ ծրագրավորված արտաքսման պատճառների մասին: Հաշտարար դատարանը չի վերցրել նրանցից ցուցմունք այն դիսկերի վերաբերյալ, որոնք նրանք կարող էին կրել Իրաք կամ Իրան վերադառնալու դեպքում:

113. Դատարանը մտահոգված է այն փաստով, որ թե՛ վարչական, և՛ թե՛ դատական մարմինները լիովին պասիվ են եղել, երբ քննել են դիմողների լուրջ հայտարարությունները Իրաք կամ Իրան վերադառնալու դեպքում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկերի մասին: Նա գտնում է, որ ներպետական մարմինների կողմից դիմողների հայտարարությունների կապակցությամբ որևէ պատասխան չտալը հանգեցրել է «բազմակողմանի քննության» բացակայության, որը պահանջվում է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով:

114. Ավելին, դիմողները չեն ստացել իրավական օգնության դիմելու հնարավորություն, երբ ձերբակալվել են և դատապարտվել՝ չնայած այն փաստին, որ նրանք հստակ խնդրել են տրամադրել փաստաբան: Նրանց փաստաբան ունենալու անկարողությունը շարունակվել է նաև, երբ վերջիններս տեղավորվել են Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունքում: Կառավարությունը չի վիճարկել այն հայտարարությունը, որ Մարդու իրավունքների ասոցիացիայի Մուսի բաժնի տնօրենին՝ փաստաբանին, ոստիկանությունը թույլ չի տվել 2008 թվականի հունիսի 30-ին տեսակցելու դիմողներին: Այս հանգամանքներում, ինչպես նաև հաշվի առնելով, մասնավորապես, այն փաստը, որ դիմողները փաստաբան են խնդրել 2008 թվականի հուլիսի սկզբերին, Դատարանը չի կարող ընդունել Կառավարության փաստարկն առ այն, թե նրանք կարող էին ունենալ փաստաբան, եթե խնդրեին, առնվազն Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունքում դիմողների անցկացրած ժամանակահատվածին համապատասխան:

115. Միջոցը պետք է արդյունավետ լինի պրակտիկայում, ինչպես նաև օրենքում, որպեսզի համապատասխանի Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջներին: Տվյալ գործով, չքննելով դիմողների միջնորդությունները ժամանակավոր ապաստանի վերաբերյալ, չտեղեկացնելով նրանց ապաստան տրամադրելու միջնորդությունները հաշվի չառնելու պատճառների մասին, ինչպես նաև չապահովելով նրանց իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորություն Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունքում գտնվելու ժամանակ, ներպետական իշխանությունները թույլ չեն տվել դիմողներին բողոքներ ներկայացնել 3-րդ հոդվածի ներքո ժամանակավոր ապաստան ստանալու ընթացակարգի շրջանակներում, որը նախատեսված է եղել 1994 թվականի Կանոնակարգով և թիվ 57 շրջաբերականով:

116. Ավելին, դիմողները չեն կարողացել դիմել վարչական և դատական մարմիններին իրենց Իրաք կամ Իրան արտաքսելու որոշումները վերացնելու համար, քանի որ նրանք երբևէ չեն ստացել արտաքսման որոշումները, որոնք կայացվել են իրենց առնչությամբ: Նաև նրանք չեն տեղեկացվել Թուրքիայից իրենց տեղահանելու պատճառների մասին: Ցանկացած դեպքում Թուրքիայում արտաքսման գործերով դատական վերանայումը չի կարող դիմվել որպես արդյունավետ միջոց, քանի որ արտաքսման որոշման վերացման դիմումը չունի կասեցնող ազդեցություն, եթե վարչական դատարանը հատուկ չի որոշում այդ որոշումը կասեցնելու մասին (տե՛ս վերը՝ կետ 59):

117. Վերը նշվածի լույսի ներքո Դատարանը եզրակացնում է, որ գործի շրջանակներում դիմողները չեն ստացել արդյունավետ միջոց՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո բարձրացված իրենց բողոքների հետ կապված, քանի որ նրանց բողոքն առ այն, թե իրենց արտաքսումն Իրան կամ Իրաք կարող էր ունենալ հետևանքներ այդ դրույթին հակառակ, երբևէ չի քննվել ներպետական մարմինների կողմից: Համապատասխանաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԵԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

118. Դիմողները բողոք են ներկայացրել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1(բ) կետի ներքո առ այն, որ իրենց կալանքը եղել է ապօրինի: Ապա նրանք բողոքել են Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի ներքո առ այն, որ իրենց չեն տեղեկացրել իրենց կալանքի մասին՝ սկսած 2008 թվականի հունիսի 23-ից: Վերջապես նրանք բողոքել են Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի ներքո առ այն, որ իրենք չեն կարողացել վիճարկել իրենց կալանքի օրինականությունը: 5-րդ հոդվածի 1(գ), 2 և 4 կետերը նախատեսում են հետևյալը.

«1.Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով.

...

(գ) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ նրա անօրինական մուտքը երկիր կանխելու նպատակով, կամ այն անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը, որի դեմ միջոցներ են ձեռնարկվում՝ նրան արտաքսելու կամ հանձնելու նպատակով:

2. Յուրաքանչյուր ձերբակալված իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ տեղեկացվում է իր ձերբակալման պատճառների և ներկայացվող ցանկացած մեղադրանքի մասին:

...

4. Յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է»:

119. Կառավարությունն առարկել է այդ փաստարկի դեմ:

A. Կողմերի դիրքորոշումները

120. Կառավարությունը դիմողների՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո ներկայացրած գանգատների առնչությամբ հայտարարել է, որ այն անձինք, ովքեր ապաստան են հայցում, Թուրքիա ապօրինի մուտք գործելու, ապօրինի գտնվելու կամ ապօրինի Թուրքիայից մեկնելու համար ձերբակալվելուց հետո չեն կալանավորվել այլև տեղավորվել են Թուրքիայի Օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոններում: Նրանք առարկել են՝ ասելով, թե «կալանքը» ազատությունից զրկելն է դատարանի որոշմանը համապատասխան, մինչդեռ դիմողները բնակեցվել են Քիրքլարեյի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոնում: Դիմողներին այս կենտրոնում տեղավորելու պատճառը, որը չի կարող բնորոշվել որպես կալանք կամ ձերբակալում, իշխանությունների համար միջոց էր վերահսկելու դիմողներին մինչև արտաքսման գործընթացի իրականացումը: Կառավարությունն առարկել է, նշելով, թե այս պրակտիկան չի տարբերվում այլ երկրներում առկա պրակտիկայից և որ այն հիմնված է թիվ 5683 օրենքի և թիվ 5682 օրենքի 4-րդ բաժնի վրա:

121. Կառավարությունը որևէ դատողություններ չի ներկայացրել՝ կապված դիմողների այն գանգատների հետ, թե իրենք չեն տեղեկացվել իրենց կալանքի պատճառների մասին, և որ առկա չի եղել որևէ միջոց, որով իրենք կկարողանային վիճարկել Քիրքլարեյի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոնում իրենց կալանքը:

122. Դիմողները հայտարարել են, որ Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունքներում իրենց կալանքը 2008 թվականի հունիսի 23-ից 2008 թվականի սեպտեմբերի 26-ը, ինչպես նաև Քիրքլարեյի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոնում իրենց կալանքը՝ սկսած 2008 թվականի սեպտեմբերի 26-ից, որևէ իրավական հիմք չի ունեցել: Նրանք առարկել են, որ դրանք հիմնված չեն եղել արտաքսման որոշման վրա: Իշխանությունները չեն ներկայացրել նաև որևէ հիմք իրենց չափից դուրս երկարատև կալանքի համար: Նրանք նաև նշել են, որ հնարավորություն չեն ունեցել պատշաճ կերպով հարդարակցվել արտաքին աշխարհի հետ: Իրենց հայտարարություններում դիմողները հղում են կատարել Միացյալ Ազգերի՝ Թուրքիայում կամայական կալանքի գործերով զբաղվող աշխատանքային խմբի հաշվետվությանը՝ համաձայն որի՝ թիվ 5683 օրենքի 23-րդ բաժինը չի տրամադրել բավարար իրավական հիմք հավանական արտաքսվողների կալանքի համար:

123. Դիմողներն առարկել են՝ նշելով, որ Մուսի հաշտարար դատարանի կողմից 2008 թվականի հունիսի 23-ին դատապարտվելուց հետո նրանք շարունակել են մնալ կալանավորված Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունքում, սակայն չեն տեղեկացվել բանտարկված մնալու պատճառների մասին:

124. Դիմողները հայտարարել են, որ իրենք չեն ունեցել արդյունավետ միջոց 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի ներքո իրենց կալանքի օրինականությունը հրատապ վերանայելու համար: Նրանք հայտնել են, որ իրանցի ոմն Ա.Ա.-ի գործը, չնայած որ չի հիշատակվել Կառավարության կողմից 5-րդ հոդվածի ներքո իրենց հայտարարությունների համատեքստում, համեմատելի չի եղել իրենց դրության հետ, քանի որ այդ անձը ստացել է փաստացի արտաքսման մասին որոշումը և անխուսափելիորեն պարտավոր է եղել լքել Թուրքիան Շվեդիայից ստացված վիզայի հիման վրա: Ավելին, գրեթե երկու ամիս է տևել այդ անձի կողմից ներկայացված գործի քննությունը, որը չի համապատասխանում «անհապաղ դատական վերանայման»՝ 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետով սահմանված պահանջին: Նրան ազատ արձակելը ևս ձգձգվել է. այդ անձը կալանավորված է եղել մեկ ամիս շարունակ՝ վարչական դատարանի կողմից որոշում կայացնելուց հետո:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Ազատությունից զրկելու հանգամանքի առկայությունը

125. Դատարանը նկատում է, որ Կառավարությունն առարկել է առ այն, թե դիմողներին Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի իմաստով զրկել են ազատությունից: Դատարանը կրկնում է, որ, նախատեսելով ազատության իրավունք, 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը նկատի ունի անձի ֆիզիկական ազատությունը, և դրա նպատակն է ապահովել, որպեսզի ոչ ոք ազատությունից չզրկվի կամայական ճանապարհով: Որպեսզի որոշվի, թե արդյոք, որևէ մեկը «զրկվել է ազատությունից» 5-րդ հոդվածի իմաստով, թե՛ ոչ, հիմնական հարցը պետք է լինի նրա կոնկրետ դրությունը, և պետք է հաշվի առնվի չափանիշի ողջ ծավալը, ինչպիսին է քննարկվող միջոցի կիրառման տեսակը, տևողությունը, ազդեցությունը և ձևը (տե՛ս *Amuur v. France*, 1996թ. հունիսի 25, կետ 42, *Չեկույցներ*, 1996-III):

126. Տվյալ գործով դիմողները ձերբակալվել են ժանդարմերիայի աշխատակիցների կողմից 2008 թվականի հունիսի 21-ին և կալանավորվել են ժանդարմերիայի բաժանմունքում մինչև 2008 թվականի հունիսի 23-ը՝ Թուրքիա ապօրինի մուտք գործելու համար դատապարտվելուց հետո: Այնուհետև նրանք դատապարտվել են, սակայն նրանց ազատագրումը հետաձգվել է: Համապատասխանաբար, միևնույն օրը նրանց տեղավորել են Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունք, որտեղ նրանք պահվել են մինչև 2008 թվականի սեպտեմբերի 26-ը՝ մինչև նրանց տեղափոխվելը Քիրքլարելիի Օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոն, որը ղեկավարվել է Քիրքլարելիի ոստիկանության բաժնի օտարերկրացիների գործերով ստորաբաժանման կողմից: Դատարանն այդ պատճառով նկատում է, որ դիմողները պահվել են ոստիկանության կողմից՝ սկսած 2008 թվականի հունիսի 23-ից:

127. Ապա Դատարանը նկատում է, որ դիմողներն ազատ կարողացել են գնալ Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունքից կամ Քիրքլարելիի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոնից: Բացի այդ, նրանք կարող են դիմել փաստաբանի տրամադրման համար, եթե վերջինս իշխանություններին ներկայացնի նոտարական հաստատումով լիազորագիր: Ավելին, ՄԱԿ ՓԳՀ-ին դիմողների հետ տեսակցելը պետք է թույլատրվի Ներքին գործերի նախարարության կողմից: Այս տարրերի լույսի ներքո Դատարանը չի կարող ընդունել Կառավարության կողմից ներկայացված «կալանքի» բնորոշումը, որը, փաստորեն, քրեական դատավարության համատեքստում մինչդատական կալանքի բնորոշում է: Դատարանի կարծիքով դիմողներին վերը նշված հաստատություններում տեղավորելը հանգեցրել է «ազատությունից զրկելուն՝ հաշվի առնելով վարչական մարմինների կողմից նրանց նկատմամբ կիրառված սահմանափակումները՝ չնայած ներպետական օրենսդրության ներքո տրված բնորոշմանը: Այդ պատճառով Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմողները զրկված են եղել ազատությունից:

2. Համապատասխանությունը 5-րդ հոդվածի 1-ին կետին

128. Դատարանը կրկնում է, որ 5-րդ հոդվածը երաշխավորում է մարդու հիմնարար իրավունք, մասնավորապես՝ անձի պաշտպանությունն ընդդեմ պետության կողմից նրա ազատության իրավունքի չարաշահման: 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի (ա)-(զ) ենթակետերը պարունակում են թույլատրելի հիմքերի բավարար ցուցակ, որոնց հիման վրա անձինք կարող են զրկվել ազատությունից, և ազատությունից զրկելու ոչ մի դեպք չի կարող համարվել օրինական, եթե այն չի իրականացել այս հիմքերից որևէ մեկով: (զ) ենթակետում պարունակվող բացառություններից մեկը թույլ է տալիս պետությանը վերահսկել փախստականների ազատությունը միգրացիոն հսկողության համատեքստում (տե՛ս *A. and Others v. the United Kingdom* [GC], թիվ 3455/05, կետեր 162 և 163, 2009թ. փետրվարի 19, *Saadi v. the United Kingdom* [GC], թիվ 13229/03, կետ 43, ՄԻԵԴ 2008-...):

129. 5-րդ հոդվածի 1(զ) կետը չի պահանջում, որպեսզի կալանքը լինի հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ, օրինակ՝ թույլ չտալ, որպեսզի անձը գործի հանցանք կամ դիմի փախուստի: Ազատությունից զրկելու ցանկացած դեպք 5-րդ հոդվածի 1(զ) կետի ներքո կլինի արդարացված, եթե ընթացքի մեջ լինեն արտաքսման գործընթացները: Այնուամենայնիվ, եթե այդ գործընթացները չեն իրականացվում պատշաճ կերպով, կալանքը դադարում է լինեն թույլատրելի 5-րդ հոդվածի 1(զ) կետի ներքո (տե՛ս վերոնշյալ *A. and Others*, կետ 164):

130. Ազատությունից զրկելը նույնպես պետք է լինի «օրինական»: Երբ քննարկվում է կալանքի «օրինականության» հարցը, ներառյալ այն հարցը՝ արդյոք «օրենքով նախատեսված ընթացակարգը» պահպանված է եղել, թե՛ ոչ, Կառավարությունը հղում է կատարում առավելապես ներպետական օրենսդրությանը և պարտավորեցնում է համապատասխանեցնել ներպետական օրենսդրության նյութական և

ընթացակարգային կանոնները: Բացի դրանից, պահանջվում է, որպեսզի ազատությունից ցանկացած զրկում համապատասխանի 5-րդ հոդվածի պահանջին, այն է՝ պաշտպանի անձին կամայականությունից: Նախատեսվելով, որ ազատությունից ցանկացած զրկումը պետք է իրականացվի «օրենքով նախատեսված կարգով», 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը նախևառաջ պահանջում է, որպեսզի ցանկացած ձերբակալում կամ կալանք ունենա ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված իրավական հիմք: Այնուամենայնիվ, այս խոսքերը պարզապես հղում չեն կատարում ներպետական օրենսդրությանը: Դրանք նաև կապված են օրենքի որակի հետ՝ պահանջելով, որպեսզի դրանք համապատասխանեն օրենքի պահանջին, և դա հայեցակարգ է, որն անբաժանելի է Կոնվենցիայի բոլոր հոդվածներից (տե՛ս վերը՝ կետ 50):

131. Տվյալ գործում դիմողները բողոքել են առ այն, թե իրենք չեն կալանավորվել արտաքսման նպատակով, և որ ցանկացած դեպքում իրենց կալանքը ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված որևէ իրավական հիմք չի ունեցել: Կառավարությունը հայտարարել է, որ դիմողները կալանավորված չեն եղել թուրքական օրենսդրության իմաստով, այլ դա տեղի է ունեցել թիվ 5683 օրենքի 23-րդ բաժնին և թիվ 5682 օրենքի 4-րդ բաժնին համապատասխան արտաքսման գործընթացի նախաշեմին:

132. Նախևառաջ Դատարանը նկատում է, որ Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունքում 2008 թվականի հունիսի 23-30 դիմողների կալանավորված լինելը մինչև Դատարանի կողմից թիվ 39 կանոնի կիրառումը, կարող է դիտվել որպես ազատությունից զրկում արտաքսման նպատակով, քանի որ Մուսի հաշտարար դատարանն է նշել է իր՝ 2008 թվականի հունիսի 22-ի դատավճռում, որ դիմողները պետք է արտաքսվեն (տե՛ս վերը՝ կետ 17): Այս առիթով Դատարանը պետք է պարզի՝ արդյոք դիմողների կալանքը ներպետական օրենսդրության մեջ ունեցել է փաստացի իրավական հիմք, թե՛ ոչ:

133. Դատարանը նկատում է, որ պատասխանող Կառավարության կողմից վերը մատնանշված իրավական դրույթները նախատեսում են, որ օտարերկրացիները, ովքեր չունեն վավեր ճանապարհորդական փաստաթղթեր, կամ ովքեր չեն կարող արտաքսվել, պետք է տեղավորվեն Ներքին գործերի նախարարության կողմից նախատեսված վայրերում: Այս դրույթները չեն վերաբերում արտաքսման ընթացակարգի համատեքստում ազատությունից զրկելուն: Դրանք վերաբերում են Թուրքիայում օտարերկրացիների որոշակի խմբի բնակեցմանը, սակայն ոչ նրանց կալանքին: Դրանք չեն նախատեսում նաև որևէ հիմքեր սահմանելու և իրականացնելու համար կալանք արտաքսման նպատակով և ոչ էլ նախատեսում են ժամկետներ նման կալանքի համար: Այդ պատճառով, Դատարանը գտնում է, որ դիմողների կալանքը 2008 թվականի հունիսի 23-30-ը չի ունեցել բավարար իրավական հիմք:

134. Մինևույն դիտարկումները կիրառելի են նաև դիմողների՝ 2008 թվականի հունիսի 30-ից սկսված կալանքի նկատմամբ: Կառավարությունը չի ներկայացրել որևէ փաստարկ կամ փաստաթուղթ, որը ցույց կտար, որ դիմողների կալանքն ուղղակիորեն նախատեսված է եղել և իրավական հիմք է ունեցել ներպետական օրենսդրության մեջ: Ավելին, Դատարանի կողմից 2008 թվականի հունիսի 30-ին թիվ 39 կանոնով նախատեսված միջոց կիրառելուց հետո Կառավարությունը չէր կարող տեղափոխել դիմողներին՝ առանց խախտելու իր՝ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածով նախատեսված պարտականությունը (տե՛ս՝ վերոնշյալ *Gebremedhin [Gaberamadhien]*, կետեր 73 և 74): Այդ պատճառով, արտաքսման ցանկացած ընթացակարգ, որն իրականանում է դիմողների նկատմամբ, պետք է կասեցվեր հնարավոր հետևանքներով՝ կապված դրա պատճառով դիմողների շարունակվող ազատագրկման հետ: Չնայած, ճիշտ է, որ 39-րդ կանոնի կիրառումը չի կանխարգելում դիմողներին տարբեր երկրներ ուղարկելը պայմանով, որ այդ երկրի իշխանությունները չեն ուղարկի նրանց Իրան կամ Իրաք, Կառավարությունը չի ներկայացրել որևէ դիրքորոշում այս հարցի կապակցությամբ ևս:

135. Արդյունքում հստակ իրավական դրույթների բացակայության պայմաններում նախատեսվել և իրականացվել է արտաքսման նկատառումներով կալանք և սահմանվել են ժամկետներ նման կալանքի համար, որով դիմողների նկատմամբ իրականացված ազատագրկումը ապահովված չի եղել պատշաճ երաշխիքներով ընդդեմ կամայականության (տե՛ս՝ *Nasrulloev v. Russia*, թիվ 656/06, կետ 77, 2007թ. հոկտեմբերի 17, վերոնշյալ *Chahal*, կետ 118, վերոնշյալ *Saadi v. the United Kingdom*, կետ 74): Ազգային համակարգը չի պաշտպանել դիմողներին կամայական կալանքից և, հետևաբար, նրանց կալանքը չի կարող համարվել «օրինական» Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի իմաստով:

Դատարանը եզրակացնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

3. Համապատասխանությունը 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետին

136. Դատարանը կրկնում է, որ 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետը պարունակում է պարզ երաշխիքներ առ այն, որ ցանկացած ձերբակալված անձ պետք է իմանա, թե ինչու են իրեն զրկել ազատությունից: Այս դրույթը

5-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանության համակարգի բաղկացուցիչ մասն է: 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի ուժով ցանկացած ձերբակալված անձ պարզ, իրեն հասկանալի լեզվով պետք է տեղեկանա իր ձերբակալման հիմնական իրավական և փաստացի հիմքերի վերաբերյալ, որպեսզի անհրաժեշտության դեպքում կարողանա վիճարկել դրա օրինականությունը 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետին համապատասխան: Տեղեկության բովանդակության և հրատապության բավարար լինելը գնահատվում են գործի կոնկրետ հանգամանքներից ելնելով: Դատարանը նկատում է, որ չպետք է զրկել տվյալ գործով դիմողներին 2-րդ կետի առավելություններից, քանի որ 4-րդ կետը չի սահմանում որևէ տարբերություն ձերբակալմամբ ազատությունից զրկելու և կալանքով անձին ազատագրկելու միջև (տե՛ս *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, թիվ 36378/02, կետեր 413 and 414, ՄԻԵԴ 2005-III):

137. Դատարանը նկատում է, որ դիմողները ձերբակալվել են 2008 թվականի հունիսի 21-ին, իսկ արդյունքում կալանավորվել ոստիկանության բաժանմունքում: Նույն օրը նրանք ստորագրել են փաստաթղթեր՝ համաձայն որոնց նրանք տեղեկացել են իրենց ձերբակալման հիմքերի մասին: 2008 թվականի հունիսի 23-ին նրանք դատապարտվել են ապօրինի մուտք գործելու համար: Սակայն նրանք չեն ազատվել Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունքից: Այդպիսով, սկսած 2008 թվականի հունիսի 23-ից, նրանք կալանավորված չեն եղել քրեական մեղադրանքի հիման վրա, այլ դա տեղի է ունեցել միգրացիոն վերահսկողության նկատառումներով: Այդ պատճառով Դատարանը պետք է գնահատի՝ արդյոք սկսած այդ օրվանից դիմողները տեղեկացել են իրենց կալանքի մասին Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան, թե՛ ոչ:

138. Դատարանը նկատում է, որ Կառավարությանը հստակորեն խնդրել են բացատրություններ ներկայացնել առ այն, թե արդյոք դիմողները տեղյակ են եղել իրենց կալանքի պատճառների մասին, թե՛ ոչ և ներկայացնել համապատասխան փաստաթղթեր՝ ի հիմնավորումն այդ բացատրությունների: Կառավարությունն այդ խնդրանքը չի բավարարել: Կառավարությունից որևէ պատասխան չստանալով և գործի նյութերում որևէ փաստաթղթեր չլինելու պայմաններում, որոնք ցույց կտային, որ դիմողները տեղեկացել են իրենց շարունակվող կալանքի հիմքերի մասին, Դատարանը գալիս է եզրակացության, որ սկսած 2008 թվականի հունիսի 23-ից դիմողների կալանքը երբևէ չի բացատրվել ներպետական մարմինների կողմից:

Այդ պատճառով տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի խախտում:

4. Համապարասխանությունը 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետին

139. Դատարանը կրկնում է, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի նպատակն է երաշխավորել, որպեսզի յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալվում է և կալանավորվում, ունենա տվյալ միջոցի օրինականությունը դատական կարգով վիճարկելու հնարավորություն (տե՛ս՝ *mutatis mutandis, De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, 1971թ. հունիսի 18, կետ 76, Սերիա A, թիվ 12): Միջոցը պետք է հասանելի լինի անձի կալանքի ընթացքում, և թույլ տա, որպեսզի տեղի ունենա դրա օրինականության արագ դատական վերանայում: Այդ վերանայումը պետք է թույլ տա, անհրաժեշտության դեպքում, հասնելու ազատ արձակման: 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետով պահանջվող միջոցի առկայությունը պետք է լինի բավականաչափ հստակ ոչ միայն տեսականորեն, այլ նաև պրակտիկայում, որը չպահպանելը կզրկի այն հասանելիությունից և արդյունավետությունից, որոնք պահանջվում են այդ դրույթով (տե՛ս՝ *mutatis mutandis, Stoichkov v. Bulgaria*, թիվ 9808/02, կետ 66 *in fine*, 2005թ. մարտի 24, *Vachev v. Bulgaria*, թիվ 42987/98, կետ 71, ՄԻԵԴ 2004-VIII, վերոնշյալ *Chahal*, կետ 127):

140. Դատարանը նկատում է, որ Կառավարությունը տվյալ գործով որևէ փաստարկ չի ներկայացրել, որը ցույց կտար, որ դիմողներն իրենց տրամադրության տակ ունեցել են որևէ ընթացակարգ, որով իրենց կալանքի օրինականությունը կարող էր ստուգվել դատական կարգով:

141. Ավելին, Դատարանն արդեն գտել է, որ դիմողները սկսած 2008 թվականի հունիսի 23-ից չեն տեղեկացել իրենց ազատագրկելու պատճառների մասին, և որ նրանք չեն ունեցել փաստաբանի դիմելու հնարավորություն Հասկյոյի ոստիկանության բաժանմունքում կալանավորված լինելու ընթացքում (տե՛ս վերը՝ կետ 114): Նա գտնում է, որ այս փաստերն ինքնին նշանակում են, որ դիմողների՝ իրենց կալանքը բողոքարկելու իրավունքն արդյունավետ չի եղել (տե՛ս վերոնշյալ *Shamayev and Others*, կետ 432): Այդ պատճառով, Դատարանը գտնում է, որ երկրորդ դիմողի խնդրանքը ներպետական մարմիններին ազատ արձակելու վերաբերյալ (վերը՝ կետ 27) չի կարող տրամադրել նրան միջոց, որով կապահովվեին Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետով նախատեսված երաշխիքները:

142. Հետևաբար, Դատարանը գալիս է այն եզրակացության, որ թուրքական իրավական համակարգը դիմողներին միջոց չի տրամադրել, որով նրանք կկարողանային հասնել իրենց կալանքի օրինականության

դատական վերանայմանը՝ կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի իմաստով (տե՛ս՝ *S.D. v. Greece*, թիվ 53541/07, կետ 76, 2009թ. հունիսի 11)¹:

Այդ պատճառով տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի խախտում:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

143. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռնում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Նյութական վնաս

144. Դիմողները պահանջել են 517 եվրո (EUR) նյութական վնասի դիմաց: Նրանք բողոքել են, որ ոստիկանությունն առգրավել է իրենց բոլոր անձնական իրերը, երբ նրանք ձերբակալվել են և չի վերադարձրել 480 ամերիկյան դոլար (USD), նրանց բջջային հեռախոսների SIM քարտերը, երկու գոտի և մեկ ակնոց:

145. Կառավարությունն առարկել է այս պահանջի դեմ՝ նշելով, որ դիմողներին ձերբակալելիս կատարված անձնական խուզարկության արձանագրության մեջ չի եղել որևէ նշում այս առարկաների վերաբերյալ:

146. Դատարանը մերժում է այս բողոքը՝ հաշվի առնելով այն փաստը, որ չի հաստատվել, թե դիմողներն իրականում ունեցել են վերը նշված առարկաները ձերբակալվելու պահին:

B. Ոչ նյութական վնաս

147. Դիմողները պահանջել են ընդհանուր 60,000 եվրո ոչ նյութական վնասի դիմաց, որը նրանք կրել են Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ և 13-րդ հոդվածներով նախատեսված իրենց իրավունքների խախտման արդյունքում: Ապա նրանք պահանջել են 100 եվրո յուրաքանչյուր օրվա համար, որ նրանք անցկացրել են կալանքի տակ՝ սկսած 2008 թվականի հունիսի 23-ից՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 4-րդ մասերի խախտման արդյունք:

148. Կառավարությունն առարկել է այս պահանջների դեմ՝ հայտարարելով, որ դիմողների բողոքները վերը նշված հոդվածների խախտման վերաբերյալ անհիմն են:

149. Դատարանը գտնում է, որ դիմողները պետք է կրած լինեն ոչ նյութական վնաս, որը չի կարող բավարարվել լրի խախտումների հայտնաբերմամբ: Հաշվի առնելով խախտումների մեծությունը և օբյեկտիվ նկատառումներից ելնելով՝ Դատարանը դիմողներից յուրաքանչյուրին տրամադրում է 20000 եվրո այս կետի ներքո:

C. Ծախսեր և ծախքեր

150. Դիմողները պահանջել են նաև 6950 եվրո Դատարանում առաջացած ծախսերի և ծախքերի դիմաց: Դրա հետ կապված նրանք ներկայացրել են ժամանակացույց, որում նշված է եղել, որ իրենց փաստաբանն աշխատել է 90 ժամ, ներկայացված են եղել նաև համապատասխան ծախսերը:

151. Կառավարությունն առարկել է այս պահանջի դեմ, նշելով, որ միայն փաստացի առաջացած ծախսերն են ենթակա վերադարձման:

152. Դատարանի նախադեպային որոշումներին համապատասխան՝ ծախսերն ու ծախքերը ենթակա են վերադարձման դիմողին, եթե ցույց է տրվել, որ դրանք փաստացիորեն և անհրաժեշտաբար առաջացել են և հիմնավոր են: Տվյալ գործով, հաշվի առնելով ներկայացված փաստաթղթերը և վերը նշված չափանիշը, Դատարանը հիմնավոր է համարում դիմողներին տրամադրել ընդհանուր 3500 եվրո՝ դատարանում կատարած ծախսերի դիմաց: Այս գումարից պետք է հանվի 850 եվրո, որը, որպես իրավական օգնություն, տրամադրվել է Եվրոպայի խորհրդի իրավական օգնության շրջանակներում:

¹ Վճիռը դեռ վերջնական չէ:

D. Տոկոսները

153.Դատարանն անհրաժեշտ է համարում, որ փոխհատուցումը չվճարելու դեպքում տոկոսները պետք է հիմնված լինեն Եվրոպական Կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված տոկոսադրույքի վրա, որին պետք է ավելացվի երեք տոկոս:

ՎԵՐՈԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

1. *Վճռում է* գանգատը համարել ընդունելի:
2. *Վճռում է*, որ դիմողների արտաքսումն Իրան կամ Իրաք կխախտի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը:
3. *Վճռում է*, որ որևէ առանձին հարց չի առաջանում Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի ներքո:
4. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում դիմողների՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո բարձրացված բողոքների առնչությամբ:
5. *Վճռում է*, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ն, 2-րդ և 4-րդ կետերի խախտում:
6. *Վճռում է*, որ
  - (a) պատասխանող պետությունը տվյալ վճիռն օրինական ուժ ստանալու օրվանից երեք ամսվա ընթացքում դիմողներին պետք է վճարի հետևյալ գումարները թուրքական լիրաներով վճռի կայացման օրը կիրառելի տոկոսադրույքով՝ Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան.
    - (i) 20000 (քսան հազար) եվրո յուրաքանչյուր դիմողին՝ ոչ նյութական վնասի դիմաց՝ գումարած ցանկացած կիրառելի հարկ,
    - (ii) ընդհանուր 3500 (երեք հազար հինգ հարյուր) եվրո ծախսերի և ծախքերի դիմաց՝ հանած 850 (ութե հարյուր հիսուն) եվրոն, որը տրամադրվել է որպես իրավական օգնություն՝ գումարած ցանկացած կիրառելի հարկ,
  - (b) վերը նշված երեք ամսվա ժամկետը լրանալիս և մինչև կատարումը տոկոսները պետք է վճարվեն Եվրոպական Կենտրոնական բանկի կողմից հաստատված տոկոսադրույքով՝ գումարած 3 տոկոս:
7. *Մերժում է* դիմողների՝ արդարացի փոխհատուցման պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և գրավոր հրապարակվել 2009 թվականի սեպտեմբերի 22-ին՝ Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն:

Սալի Դոլլե
Քարտուղար

Ֆրանչեսկո Թուրենս
Նախագահ

Դե Սուզա Ռիբեյրոն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով¹

2012 թվականի դեկտեմբերի 13-ի վճիռը²

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, գումարվելով Մեծ Պալատով, որի կազմում էին՝
Նիկոլաս Բրացա, նախագահ,
Ֆրանչոյս Թուլբինս,
Նինա Վաջիչ,
Լիչ Գարլիքի,
Քորնելիու Բիրսան,
Բոշթջան Մ. Զուփանչիչ,
Ալվինա Գյուլումյան,
Էզբերթ Միլեր,
Դեյվիդ Թոր Բյորգվինսոն,
Ինետա Զիմիլ,
Փայվի Հիրվելա,
Զդրավկա Քալայջիևա,
Նիբոյսա Վուչինիչ,
Անգելիկա Նուբերգեր,
Փաուլո Պինտո դե Ալբուկերկե,
Էրիկ Մոսե,
Անդրե Փոտոկի, դատավորներ,
և Մայքլ Օ Բոյլ, Պալատի քարտուղարի տեղակալ,

Գաղտնի խորհրդակցելով 2012թ. մարտի 21-ին և սեպտեմբերի 19-ին՝ կայացնում է հետևյալ վճիռը, որն ընդունվել է վերոնշյալ վերջին ամսաթվին:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործը սկզբնավորվել է Դատարան ընդդեմ Ֆրանսիայի Հանրապետության գանգատի (թիվ 22689/07) ներկայացմամբ, որը Դատարան է ներկայացվել Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների Կոնվենցիայի («Կոնվենցիան») Հոդված 34-ի համաձայն՝ Բրազիլիայի քաղաքացի պրն Լուան դե Սուզա Ռիբեյրոյի («դիմողը») կողմից, 2007թ. մայիսի 22-ին:

2. Դիմողին ներկայացնում էր տկն Դ.Մոնգեթ Սարրաիլը՝ մի իրավաբան, որն իրավաբանական պրակտիկա էր վարում Créteil-ում և Ֆրանսիական Գլխանայում: Ֆրանսիայի Կառավարությունը («Կառավարությունը») ներկայացնում էր Դատարանում Ֆրանսիայի ներկայացուցիչ, Արտաքին գործերի նախարարության իրավական հարցերի տնօրեն պրն Ե.Բելլիարդը:

3. Դիմողը պնդել էր, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի Հոդված 8-ի խախտում, առանձին վերցված և Հոդված 13-ի հետ կապված, մասնավորապես քանի որ նա չէր ունեցել հնարավորություն վիճարկելու հեռացման հրամանի օրինականությունը՝ դրա ի կատար ածումից առաջ:

4. Գանգատը տրամադրվել էր Դատարանի Հինգերորդ բաժին (Դատարանի կանոնակարգ, Կանոն 52 կետ 1): 2009թ. փետրվարի 9-ին Պալատի նախագահը որոշում էր կայացրել գանգատի վերաբերյալ ծանուցել Կառավարությանը: Ինչպես նախատեսված է Կոնվենցիայի Հոդված 29 կետ 1-ով և Կանոն 54A-ով, որոշում էր կայացվել միաժամանակ քննել թե՛ բողոքի էությունը և թե՛ նրա ընդունելիությունը:

5. 2011թ. հունիսի 30-ին, Հինգերորդ բաժնի պալատը, որի կազմում էին Դեն Սփիելմեննը, Նախագահ, Էլիզաբեթ Ֆուռան, Ջեն Փոլ Կոստան, Կարել Զանգուերթը, Մարկ Վիլլիջերը, Իզաբել Բերրո-

¹ De Souza Ribeiro v. France

² Սույն վճիռը ներկայացվում է ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի HUDOC տվյալների բազայում հասանելի հիմնական խմբագրական տարբերակով:

Լեֆեվրեն և Անն Փոերը, դատավորներ, և Կլաուդիա Ուեսթերդիկը, Պալատի քարտուղար, կայացրեցին որոշում՝ զանգատը մասամբ հայտարարելով ընդունելի և գտնելով, չորս կողմ և երեք դեմ ձայնով, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի ոտնահարում Հոդված 8-ի հետ կապված: Վճռին կցվեց Դատավորներ Սփիելմեննի, Բերրո-Լեֆեվրեի և Փոերի՝ Դատարանի ընդհանուր վճռին չհամընկնող հատուկ կարծիքը:

6. 2011թ. սեպտեմբերի 27-ին դիմողը խնդրեց իր բողոքն ուղղել Մեծ պալատին (Կոնվենցիայի Հոդված 43): Մեծ պալատի կազմն այդ խնդրանքը բավարարեց 2011թ. նոյեմբերի 28-ին:

7. Մեծ պալատի կազմը որոշվեց համաձայն Կոնվենցիայի 26 կետեր 4 և 5 Հոդվածների և Կանոն 24-ի դրույթների:

8. Դիմողը և Կառավարությունը յուրաքանչյուրն իր հերթին գրավոր պնդումներ ներկայացրին Մեծ Պալատ: Ի հավելումն, համատեղ գրավոր դիտարկումներ ներկայացվեցին թե՛ Groupe d'information et de soutien des immigrés-ի (GISTI – «Գաղթականների տեղեկատվության և օժանդակության խումբ»), և թե՛ Ligue française des Droits de l'Homme-ի (LDH – «Մարդու իրավունքների լիգա») ու Comité inter-mouvements auprès des évacués (CIMADE)-ի կողմից, որոնց Նախագահն իրավասություն էր տրամադրել՝ գրավոր վարույթին միջամտելու համար (Կոնվենցիայի Հոդված 36, կետ 2 և Կանոն 44, կետ 3):

9. Տեղի ունեցավ բաց դատավարություն Մարդու իրավունքների պաշտպանության շենքում, Ատրասբուրգ, 2012թ. մարտի 21-ին (Կանոն 59, կետ 3):

Դատարանում ներկա էին՝

(a) *Ի դեմս կառավարության*

Տկն Ա.Ֆ.Տիսսիերը, Ֆրանսիայի կառավարության համատեղ ներկայացուցիչ,

Մարդու իրավունքների բաժնի ղեկավար,

Իրավական հարցերի տնօրինություն,

Արտաքին և եվրոպական գործերի նախարարություն,

Ներկայացուցիչ,

Պրն Բ. Ջադոտը, արձանագրող քարտուղար, Իրավական հարցերի տնօրինություն,

Արտաքին և եվրոպական գործերի նախարարություն,

Պրն Ս. Համբերտը, Արտագաղթի և ինտգրման հարցերով Գլխավոր քարտուղարի իրավախորհրդատու,

Տկն Կ. Սալմոնը, Իրավական և ինստիտուցիոնալ գործերի փոխտնօրեն, Օտարերկրյա տարածքների գլխավոր պատվիրակություն, *Խորհրդակցություն*

(b) *Ի դեմս դիմողի՝*

Տկն Դ. Մոնջեթ Սարրաիլը, Ֆրանսիական Գլխանայում գործող իրավաբան

Փաստաբան,

Տկն Լ.Նավեննեկ Նորմանդը, Val de Marne-ում գործող իրավաբան

Խորհրդակցու

Դատարանը լսեց տկն Մոնջեթ Սարրաիլի և տկն Տիսսիերի ելույթները, ինչպես նաև դատավորների կողմից նրանց ուղղված հարցերի պատասխանները:

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

10. Դիմողը ծնվել է 1988թ. հունիսի 14-ին և ապրում է Ռեմիրե Մոնտժոլիում (Remire Montjoly)՝ Ֆրանսիական Գլխանա, Ֆրանսիական արտասահմանյան «բաժին և ռեզիդենս» Հարավային Ամերիկայում:

11. Նա ժամանել էր Ֆրանսիական Գլխանա Բրազիլիայից 1992թ.՝ չորս տարեկան հասակում, և հաճախել էր այնտեղի դպրոցը մեկ տարի՝ նախքան 1994թ. Բրազիլիա վերադառնալը:

12. 1995թ., ունենալով զբոսաշրջության վիզա, դիմողը վերադարձել էր Cayenne Ֆրանսիական Գլխանայում, որտեղ միացել էր իր ծնողներին, որոնք երկուսն էլ ունեին մշտական բնակության քարտեր, և իր երկու քույրերին ու եղբայրներին, որոնցից մեկն ուներ Ֆրանսիայի քաղաքացիություն, մինչդեռ մյուս երեքը, ովքեր ծնվել էին Ֆրանսիայի հողում, իրավունք ունեին Ֆրանսիական քաղաքացիության համար դիմելու: Նրա մոր կողմից ծնողները մնացել էին Բրազիլիայում:

13. Դիմողը հաճախել էր տարրական և այնուհետև միջնակարգ դպրոց Ֆրանսիական Գվիանայում 1996-2004թթ.: Քանի որ նա չունի բնակության պատշաճ փաստաթղթեր և չէր կարող դիմել դրանք ստանալու համար քանի դեռ չէր լրացել նրա համապատասխան տարիքը (տե՛ս ստորև՝ պարբերություն 26), նա ստիպված էր եղել թողնել դպրոցը 2004թ.՝ տասնվեց տարեկանում:

14. 2005թ. մայիսի 25-ին դիմողը ձերբակալվել էր թմրանյութերի հետ կապված հանցանք կատարելու կասկածանքով: 2006թ. մայիսի 17-ին Cayenne-ի Երիտասարդների դատարանը որոշել էր, որ նա պետք է գտնվի դատարանի հսկողության տակ և արգելել էր նրան հեռանալ Ֆրանսիական Գվիանայից:

15. 2006թ. հոկտեմբերի 25-ին Cayenne-ի Երիտասարդների դատարանը դիմողին դատապարտել էր երկու ամսվա ազատազրկման, կասեցրել էր որոշումը, և տրամադրել երկու տարվա փորձաշրջանի՝ պարտավորեցնելով նրան հաշվետու լինել իշխանություններին և անցնել վերապատրաստում՝ տասնույթ տարին չլրացած լինելով հանդերձ՝ անօրինական կոկային պահելու համար: Այդ դատավճռի կատարման ժամանակ դիմողը սկսել էր մասնագիտական վերապատրաստման դասընթացներ անցնել, որոնք պետք է տևեին 2006թ. հոկտեմբերի 13-ից մինչև 2007թ. մարտի 30-ը՝ որպես Ֆրանսիական Գվիանայում սոցիալական և մասնագիտական ուղղորդման և ինտեգրման ծրագրի մի մաս:

16. 2007թ. հունվարի 25-ին դիմողին և նրա մորը կանգնեցրել էին ճանապարհային ստուգման համար: Դիմողը չէր կարողացել ապացուցել, որ իր ներկայությունը Ֆրանսիայի հողում օրինական էր, նա ձերբակալվել էր:

17. Նույն օրն առավոտյան ժամը 10-ին նրա դեմ ընդունվել էր վարչական հեռացման հրաման (*arrêté préfectoral de reconduite à la frontière*) և վարչական կալանքի հրաման: Հեռացման հրամանում նշված էր՝

«- Նկատի առնելով 1950թ. նոյեմբերի Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների եվրոպական կոնվենցիան և մասնավորապես Հոդվածներ 3-ը և 8-ը,

...

- Մինչդեռ համաձայն Թիվ 56 զեկույցի, 25/01/2007թ., որը պատրաստել է Ֆրանսիական Գվիանայի DDPAF-ը [Սահմանային ոստիկանության *Բաժին*], վերոնշյալ անձը՝

- ունակ չէ ապացուցելու, որ մուտք է գործել Ֆրանսիական տարածք օրինականորեն,

- մնացել է Ֆրանսիական տարածքում անօրինականորեն,

- Մինչդեռ տվյալ գործի հանգամանքներում վարչական հեռացման հրաման պետք է արձակվի տվյալ օտարականի նկատմամբ,

- Մինչդեռ տվյալ անձին տեղեկացվել է գրավոր դիտարկումներ ներկայացնելու իր իրավունքի մասին,

- Մինչդեռ տվյալ գործի հանգամանքներում առկա չէ անհամաչափ միջամտություն անձի ընտանեկան կյանքի իրավունքին,

- Իսկ օտարականը չի պնդում, որ իրեն կենթարկեն պատժի կամ վերաբերմունքի, որը հակասում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի ոգուն, եթե նա վերադառնա իր ծագման երկիր (կամ իր սովորական բնակության երկիր, որտեղ նա արդյունավետորեն իրավունք ունի վերադառնալ),

...

[Դիմողի] հեռացումը այսպիսով հանձնարարված է»:

18. 2007թ. հունվարի 26-ին, երեկոյան 3.11-ին, դիմողը երկու ֆաքս է ուղարկել Cayenne-ի վարչական դատարան:

Ֆաքսերից մեկում պարունակվում էր հեռացման հրամանի դատական կարգով վերանայման մասին դիմում, որով կոչ էր արվում չեղյալ համարել վերոնշյալ հրամանը և հարց էր բարձրացվում բնակության թույլտվության մասին: Ի օժանդակություն իր դիմումի՝ դիմողը մասնավորապես պնդում էր, որ նշված հրամանը խախտում էր օտարերկրացիների և ապաստան հայցողների մուտքը և բնակությունը կանոնակարգող Օրենսգրքի Հոդված L. 511-4 (2)-ը (*Code de l'entrée et du séjour des étrangers et demandeurs d'asile – “CESEDA”*) (տե՛ս ստորև՝ պարբերություն 26), և նաև հիմնվելով Կոնվենցիայի Հոդված 8-ին՝ պնդում էր, որ իշխանությունները բացահայտորեն սխալվել են իր անձնական և ընտանեկան կյանքի համար իր հեռացման հետևանքների գնահատման առումով: Նա բացատրել էր, որ ինքը մուտք է գործել Ֆրանսիական տարածք նախքան 13 տարին լրանալը և ապրել էր այնտեղ սովորական հիմունքներով այն ժամանակից ի վեր, որ իր երկու ծնողներն էլ ունեին մշտական բնակության քարտեր, և որ իր եղբայրներից մեկը ձեռք էր բերել Ֆրանսիայի քաղաքացիություն, իսկ իր մյուս եղբայրն ու քույրերը ծնվել էին Ֆրանսիական հողի վրա: Նա այնուհետև պնդել էր, որ ինքը պարտավորություն ուներ

երկու տարի ենթարկվելու իր փորձաշրջանի պայմաններին, որոնց չենթարկվելու դեպքում ստիպված կլիներ բանտ գնալ, ինչպես պահանջվում էր փորձաշրջանի մասին հրամանի համաձայն, և որ ինքն արդեն սկսել էր մեխանիկայի դասընթացների հաճախել:

Մյուս ֆաքսում ներառված էր հրատապ գանգատ դատարանին՝ կասեցնելու հեռացման հրամանի կիրառումը՝ դրա օրինականության վերաբերյալ լուրջ կասկածների հիմքով: Իր դիմումը հիմնավորելու նպատակով դիմողը կրկին հենվել էր Կոնվենցիայի Հոդված 8-ին և կրկնել էր այն պնդումները, որոնք նշված էին դատական կարգով վերանայման մասին իր բողոքում, ինչը ցույց էր տալիս, որ նրա անձնական և ընտանեկան կյանքի հիմնական մասն անցել էր Ֆրանսիական Գվիանայում:

19. Հունվարի 26-ին՝ երեկոյան ժամը 4-ին, դիմողին տեղափոխում են Բելեմ, Բրազիլիա:

20. Հենց այդ նույն օրը Cayenne-ի վարչական դատարանի հրատապ գանգատներով զբաղվող դատավորը աննպատակ է համարել հեռացումը կասեցնելու մասին դիմողի դիմումը, քանի որ վերջինին արդեն տեղահանել էին:

Դիմողն անմիջապես դիմել է իրավաբանական օգնություն ստանալու համար, որպեսզի նման որոշման դեմ բողոք ներկայացնի *Conseil d'Etat*: 2007թ. մարտի 6-ին *Conseil d'Etat-ի* Իրավաբանական օգնության գրասենյակի նախագահի որոշմամբ նրա գանգատը մերժվել է՝ «դատարանին համոզելու հավանականություն ունեցող լուրջ հիմքերի բացակայության պատճառով»:

21. 2007թ. փետրվարի 6-ին դիմողը հրատապ գանգատ է ներկայացրել հիմնարար ազատության պաշտպանության վերաբերյալ (*requête en référé liberté*) Cayenne-ի վարչական դատարան: Վկայակոչելով Կոնվենցիան և Դատարանի նախադեպային իրավունքը՝ նա բողոքել է իշխանությունների լուրջ և պարզորոշ ապօրինի միջամտություններից՝ բնականոն ընտանեկան կյանք վարելու և արդյունավետ իրավական պաշտպանություն ունենալու իր իրավունքներին: Նա խնդրել է, որպեսզի Ֆրանսիական Գվիանայի պրեֆեկտը հրահանգի կազմակերպել իր վերադարձն այնտեղ՝ հրամանի մասին ծանուցումից հետո քսանչորս ժամվա ընթացքում՝ իրեն հնարավորություն ընձեռելու պաշտպանվել արդյունավետորեն Կոնվենցիայով նախատեսված իր իրավունքների ենթադրելի խախտումներից և վերամիավորվելու իր ընտանիքին՝ մինչ պրեֆեկտուրան կքննի Ֆրանսիական Գվիանայում մնալու իր իրավունքը:

2007թ. փետրվարի 7-ի հրամանով Cayenne-ի վարչական դատարանում հրատապ բողոքները քննող դատավորը մերժել է բողոքը, ըստ էության համարելով, որ միջոցը, որին ձգտում է դիմողը, բոլոր իմաստներով և նպատակներով համազոր է մշտական միջոցի, մինչդեռ հրատապ բողոքներով զբաղվող դատավորը կարող էր միայն հրամաններ արձակել միջանկյալ միջոցների վերաբերյալ:

22. 2007թ. օգոստոսին դիմողն անօրինականորեն վերադարձել է Ֆրանսիական Գվիանա:

23. 2007թ. հոկտեմբերի 4-ին Cayenne-ի վարչական դատարանը լսումներ է անցկացրել, որոնց ընթացքում քննել է դատական կարգով վերանայման վերաբերյալ դիմողի ավելի վաղ ներկայացրած բողոքը (տե՛ս վերևում՝ պարբերություն 18): 2007թ. հոկտեմբերի 18-ին կայացրած իր վճռում այն մի կողմ է թողել հեռացման մասին հրամանը: Այն նշել է մասնավորապես, որ դիմողը պնդել է, որ ինքը վերադարձել է Ֆրանսիա 1995թ.՝ յոթ տարեկան հասակում, և դրանից հետո այնտեղ բնակվել է սովորության իմունքներով, և որ ի օժանդակություն իր բողոքներին՝ նա ներկայացրել է դպրոցի վկայականներ, որոնց իսկությունը պրեֆեկտը կասկածի տակ չի դրել: Դատարանը հաստատել է, որ դիմողի մայրն ուներ մշտական բնակության քարտ, և նրա հայրը նույնպես ապրում է Ֆրանսիական Գվիանայում: Դատարանն այնուհետև նշել է, որ համաձայն դատարանի կողմից վերահսկողության տակ գտնվելու մասին որոշման, որը ներկայացրել էր դիմողը, վերջինը ձերբակալվել է Ֆրանսիական Գվիանայում 2005թ. և նրան արգելել են հեռանալ այդ տարածքից: Դատարանը գտել է, որ դիմողը կատարել է այն պայմանները, որոնք նախատեսված են CESEDA-ի Հոդված L. 511-4 (2)-ով, ինչը նշանակում է, որ հեռացման մասին հրաման չպետք է կայացվեր նրա դեմ:

Ի պատասխան դիմողի խնդրանքին՝ դատարանի որոշման կիրառմանը հաջորդած մեկ ամսում իրեն բնակության թույլտվություն տրամադրելու վերաբերյալ Ֆրանսիական Գվիանայի պրեֆեկտին հրահանգելու մասին, դատարանը համարել է, որ իր որոշումն անպայմանորեն ի հայտ չէր բերում բնակության ժամանակավոր թույլտվության տրամադրում, և որ այն միայն վերաբերում է հեռացման մասին հրամանը մի կողմ թողնելուն: Դատարանը, սակայն, սահմանել է եռամսյա ժամանակային սահման, որի շրջանակներում պրեֆեկտը պետք է որոշում կայացնեի դիմողի բնակության կարգավիճակի խնդրի վերաբերյալ:

24. 2009թ. հունիսի 16-ին Ֆրանսիական Գվիանայի պրեֆեկտուրան դիմողին տրամադրել է «այցելուի» բնակության թույլտվություն, որը վավերական էր մեկ տարով, բայց նրան թույլ չէր տալիս

աշխատել: Հետաքննությունը բացահայտել էր, որ իշխանությունները «այցելուի» թույլտվություն են տրամադրել սխալմամբ: 2009թ. սեպտեմբերի 23-ին դիմողին տրամադրվել էր «անձնական և ընտանեկան կյանքի համար» բնակության նոր թույլտվություն: Այն տրամադրվել էր հետին թվով՝ 2009թ. հունիս ամսվանից, և վավերական էր մեկ տարի ու նրան թույլ էր տալիս աշխատել:

Այդ կացության թույլտվությունը չէր թարմացվել 2010թ. հունիսի 15-ին՝ դրա ժամկետը սպառվելուց հետո՝ նրա թարմացման համար պահանջվող փաստաթղթերի հետ կապված խնդիրների պատճառով: 2010թ. հոկտեմբերի 14-ին դիմողին տրամադրվել է կացության նոր թույլտվություն, որը վավերական էր 2010թ. հունիսի 16-ից մինչև 2011թ. հունիսի 15-ը, և այնուհետև թարմացվել է մինչև 2012թ. հունիսի 15-ը: Դիմողն այժմ ունի «անձնական և ընտանեկան կյանքի» համար թարմացման ենթակա կացության թույլտվություն:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԻԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

25. Ֆրանսիական Գվիանան Ֆրանսիական օտարերկրյա դեպարտամենտ և ռեգիոն է: Սահմանադրության Հոդված 73-ն ամրագրում է, որ օտարերկրյա դեպարտամենտներում և ռեգիոններում ֆրանսիական օրենքներն ու կանոնակարգերը ինքնաբերաբար կիրառվում են՝ չնայած որ կարող են կատարվել համապատասխանեցումներ տվյալ տարածքներին բնորոշ հատկանիշները և սահմանափակումները հաշվի առնելու նկատառումով: Ինչ վերաբերում է ներգաղթի մասին օրենքներին, ապա օտարերկրյա տարածքներում կիրառելի վարչակարգը նույնն է, ինչ որ նախատեսված է օտարերկրացիների և ապաստան հայցողների մուտքը և կեցությունը կարգավորող Կանոնակարգով (CESEDA)՝ որոշակի տարբերություններով:

A. Օտարերկրացիների բնակությունը ղեկավարող դրույթներ

26. Տվյալ ժամանակահատվածում ուժի մեջ եղած CESEDA դրույթները ներառում են հետևյալը՝

Հոդված L. 313-11

«Եթե նրանց ներկայությունը չի ներկայացնում սպառնալիք հասարակական կարգի համար, ապա ժամանակավոր կացության թույլտվությունը «անձնական և ընտանեկան կյանքի համար» ինքնաբերաբար տրամադրվում է՝

- (1) օտարականին, վերջինի 18 տարին լրանալուն հաջորդած տարում, ... երբ առնվազը ծնողներից մեկն ունի ժամանակավոր կամ լիարժեք կացության թույլտվություն...
- (2) օտարականին, վերջինի 18 տարին լրանալուն հաջորդած տարում, ... երբ նա կարող է ապացուցել որևէ ձևով, որ ինքը սովորաբար բնակվելիս է եղել Ֆրանսիայում, իր օրինական, բնական կամ որդեգրյալ ծնողներից առնվազը մեկի հետ, տասներեք տարեկանից ի վեր, երբ որդիական կապը հաստատվում է Հոդված L. 314-11-ում ամրագրված պայմաններում, Հոդված L. 311-7-ով նախատեսված պայմանը պարտադիր չէ ...»

Հոդված L. 511-4

«Հետևյալ անձանցից չպետք է պահանջվի հեռանալ Ֆրանսիայի տարածքից կամ նրանց դարձնել հեռացման հրամանի սուբյեկտ սույն գլխի դրույթների շրջանակներում:

- (1) ...;
- (2) Օտարականները, ովքեր որևէ ձևով ապացուցում են, որ իրենք սովորաբար բնակվել են Ֆրանսիայում առնվազը տասներեք տարեկանից ...»

27. Այս դրույթները կիրառելի են Ֆրանսիայի տարածքում՝ ներառյալ Ֆրանսիայի արտասահմանյան տարածքներում:

B. Վտարման միջոցներն ու բողոքները վարչական դատարան

1. Ընդհանրապես կիրառվող օրենքը

28. Ինդրո առարկա ժամանակահատվածում վտարման միջոցները ղեկավարվում էին CESEDA-ի Գիրք V-ով, որը ներմուծվել էր Թիվ 2006-911 Օրենքով՝ 2006թ. հուլիսի 24-ին: Դրանք ներառում էին Ֆրանսիայի տարածքից հեռանալու պարտականությունը (Հոդված L. 511-1-I) և վարչական հեռացումը (Հոդված L. 511-1-II):

29. Օտարերկրացին, ով չէր կարող ապացուցել, որ ինքը Ֆրանսիա է մուտք գործել օրինական ճանապարհով կամ ով մնացել էր այնտեղ անօրինականորեն, և ով չէր կարող որևէ հիմքով այնտեղ բնակվելու թույլտվություն ստանալ, կարող էր ստանալ հեռանալու մասին հրահանգ, մասնավորապես վարչական հեռացման հրամանի միջոցով (CESEDA-ի Հոդվածներ L. 511-1 - L. 511-3):

30. Եթե օտարերկրացին վարչական կալանքի է հանձնվել, նրան տեղեկացվել են իր իրավունքները, և նա ունեցել է կալանավայրի կենտրոնում գտնվող որևէ ընկերակցության կողմից իրավական օգնություն ստանալու իրավունք: Այս ընկերակցությունները եղել են իրավական կազմակերպություններ, որոնք համաձայնություններ են կայացրել ապաստան տրամադրելու համար պատասխանատու Նախարարության հետ և ում նպատակն է տեղեկացնել համապատասխան օտարերկրացիներին և օգնել նրանց իրենց իրավունքների իրականացման հարցում: 2007թ. միայն CIMADE-ն էր ներկա ֆրանսիական վարչական կալանքի կենտրոններում: 2010թ.-ից ի վեր ներկա էր չորս այլ ընկերակցություն՝ *Ordre de Malte*-ը, *Association Service Social Familial Migrants (ASSFAM)*-ը, *France Terre d'Asile*-ը և *Forum des Réfugiés*-ը:

31. Վարչական հեռացման հրամանների դեմ բողոքները կարող են ներկայացվել վարչական դատարաններին դրանց կայացումից հետո քառասունութ ժամվա ընթացքում (CESEDA Հոդված L. 512-2): Բողոքը կասեցրել էր հեռացման հրամանի կատարումը, բայց չէր կանխարգելել օտարերկրացուն վարչական կալանքի ենթարկելը: Օտարերկրացուն չի կարելի արտաքսել նախքան բողոքարկման ժամանակային սահմանափակման լրանալը կամ եթե խնդիրը բերվել էր դատարան՝ նախքան դատարանի կողմից որոշման կայացումը: (CESEDA, Հոդված L. 512-3): Նպատակակետ երկրի վերաբերյալ որոշումը փաստացի հեռացման հրամանից առանձին էր: Եթե այդ որոշումը վիճարկվում էր հեռացման հրամանի հետ միևնույն ժամանակ, ապա բողոքը կրկին ուներ կասեցնող ազդեցություն (CESEDA, Հոդված L. 513-3):

32. Բողոքը ստացել էր դատական կարգով վերանայման դիմումի ձև՝ առանց փոխհատուցման խնդրի քննության: Հետևաբար վարչական դատարանի որոշումը բևեռվել էր զուտ հեռացման մասին հրամանի օրինականությանը: Դատարանը վերանայել էր պետական քաղաքականության համաչափությունն օտարերկրացու կողմից վկայակոչված հիմնարար ազատության (ազատությունների) նկատմամբ: Երբ քննվում էր այն բողոքը, որը երկիրը ֆիքսելու հետ կապված էր ներկայացված, որտեղ պետք է արտաքսվեր օտարերկրացին, դատարանը քննել էր Կոնվենցիայի Հոդված 3-ին համապատասխանությունը: Այն նաև քննել էր հեռացման մասին հրամանի հետամուտ եղած նպատակների համաչափությունն օտարերկրացու անձնական և ընտանեկան կյանքին միջամտության նկատմամբ, որը պաշտպանված է Կոնվենցիայի Հոդված 8-ով:

33. Վարչական դատարանից պահանջվել էր որոշում կայացնել յոթանասուներկու ժամվա ընթացքում:

34. Վարչական դատարանի վճռի դեմ բողոքը կարող է ներկայացվել տարածքային իրավասություն ունեցող վարչական վերաքննիչ դատարանի նախագահին կամ նրա կողմից պատվիրակված որևէ այլ անձի: Այս բողոքը չի ունեցել կասեցնող ազդեցություն (Վարչական դատարանների կանոնագիրք, Հոդված R. 776-19):

35. Վարչական հեռացման հրամանը մի կողմ թողնելու հետևանքներին անդրադառնում էր CESEDA-ի Հոդված L. 512-4-ը: Առաջին հերթին այն վերջ էր դնում ցանկացած վարչական կալանքի կամ տնային կալանքի: Այնուհետև օտարերկրացուն տրամադրվում էր ժամանակավոր կացության թույլտվություն՝ մինչ վարչական իշխանությունը քննում էր նրա գործը: Եվ վերջապես, հեռացման հետ կապված խնդիրների համար պատասխանատու դատավորը օտարերկրացուն զուտ հետ չէր ուղղորդում դեպի վարչական իշխանությունները: Վարչական դատարանների կանոնագրքի Հոդված L. 911-2-ի համաձայն՝ նա նաև պատվիրում էր պրեֆեկտին որոշել, թե արդյոք տվյալ անձն ուներ բնակության թույլտվության իրավունք՝ «անկախ նրանից, թե արդյոք վերջինս դիմել էր նման իրավունքի համար թե ոչ» և դնում էր ժամանակային սահմաններ, որոնց շրջանակներում պետք է քննվեր տվյալ օտարերկրացու իրավիճակը (տե՛ս օրինակ՝ *Conseil d'Etat*, 13-ը հոկտեմբերի, 2006թ., գանգատ թիվ 275262, *M. Abid A.*):

36. Սակայն վարչական դատարանի վճիռը, որով մի կողմ էր թողնվում հեռացման մասին հրամանը, չէր պարտավորեցնում պրեֆեկտին բնակության թույլտվություն տրամադրել, քանի որ այն չէր վերաբերում բնակության թույլտվության տրամադրման մերժումը մի կողմ դնելուն (տե՛ս *Conseil d'Etat-ի կարևոր վճիռներից մեկը*, 22-ը փետրվարի, 2002թ., գանգատ թիվ 224496, *Dieng*, որին հետևել են մյուսները): Սա կիրառվում էր նույնիսկ այն ժամանակ, երբ հեռացման մասին հրամանը մի կողմ թողնելու որոշումը

հիմնված էր նյութական հիմքերի վրա, ինչպես օրինակ Կոնվենցիայի Հոդված 8-ի ոտնահարումն է: Համաձայն նախադեպային իրավունքի՝ անձի իրավիճակի վերանայումը լիովին բավարար էր հիմնավոր հիմքերով հեռացման հրամանը մի կողմ թողնելու մասին որոշումը կատարելու համար: Սակայն *res judicata-ի սկզբունքը* թույլ չի տալիս վարչական իշխանությանը հեռացման նոր հրաման արձակել միևնույն հիմքերով՝ առանց ցույց տալու հանգամանքների որևէ փոփոխություն:

37. Այս դրույթները (տե՛ս վերը նշված պարբերություններ 28-36) մասամբ փոփոխվել են Ներգաղթի, ինտեգրման և քաղաքացիության մասին թիվ 2011-672 Օրենքով՝ 2011թ. հունիսի 16-ին, որը ներդաշնակեցրել է անօրինական օտարերկրացիների հեռացման ընթացակարգը: Լուծումները, որոնք նախկինում ընդունվել են նախադեպային իրավունքում կապված վարչական հեռացման միջոցների հետ, ընդհանուր առմամբ փոխատեղելի (կիրառելի) են ներկա իրավիճակում:

2. Ֆրանսիական Գվիանայում կիրառելի օրենքը

38. CESEDA-ի համապատասխան դրույթները, որոնք ուժի մեջ էին խնդրո առարկա ժամանակահատվածում կիրառվող տարբերակում, ամրագրում են՝

Հոդված L. 514-1

«Սույն հատվածի նպատակների համար Ֆրանսիական Գվիանայում և Saint Martin-ում կիրառվում են հետևյալ դրույթները՝

(1) Եթե այդպես է պահանջում հյուպատոսական մարմինը, ապա հեռացման հրամանը չպետք է կատարվի դրա ընդունմանը հաջորդած մեկ օրվա ընթացքում:

(2) Առանց նախորդ պարբերության դրույթների նկատմամբ որևէ կանխակալության, օտարերկրացին, ում հրամայվել է հեռանալ ֆրանսիական տարածքից կամ ում նկատմամբ արձակվել է վարչական հեռացման հրաման և ով տվյալ խնդիրը ուղղում է վարչական դատարանին, կարող է միևնույն ժամանակ դիմել կացության կարգավիճակ ստանալու համար:

Հետևաբար, Հոդվածներ L. 512-1 և L. 512-2- L. 512-4-ի դրույթները [որոնց համաձայն հեռացման մասին հրամանը, որն արձակել է պրեֆեկտը, կարող է վիճարկվել վարչական դատարանի առջև քառասունութ ժամվա ընթացքում՝ հեռացման մասին հրամանի կատարումը կասեցնող ազդեցությամբ] չպետք է կիրառվեն Ֆրանսիական Գվիանայում կամ Saint Martin-ում»:

39. Հետևաբար, ի տարբերություն Ֆրանսիայի սովորական օրենսդրության, (տե՛ս վերևում՝ պարբերություն 31-ը), բողոքը վարչական դատարան չի կասեցնում հեռացման հրամանի կատարումը: Այս բացառությունը, որն ի սկզբանե ներմուծվել էր սահմանափակ ժամանակահատվածով, դարձել էր մշտական Ֆրանսիական Գվիանայում՝ համաձայն Հայրենիքի անվտանգության ակտի (Homeland Security Act) (Օրենք թիվ 2003-239, 18-ը մարտի, 2003թ.):

40. Երբ խնդրանք էր ներկայացվել քննել այս միջոցի համապատասխանությունը ֆրանսիական Սահմանադրությանը, ինչպես նախատեսված է Սահմանադրության Հոդված 61-ով, Սահմանադրական խորհուրդը հաստատել էր այն: 2003թ. մարտի 13-ին իր ընդունած թիվ 2003-467 որոշման մեջ, Սահմանադրության Հոդված 73-ին վերոնշյալ միջոցի համապատասխանությունը քննարկելու առնչությամբ, Սահմանադրական խորհուրդը նշել էր՝

« [Հայրենիքի անվտանգության ակտի] 141 և 142 բաժիններում հատուկ դրույթներ կան ... մշտական Ֆրանսիական Գվիանայում և Saint Martin-ի քաղաքային իշխանություններում՝ Guadeloupe-ում: Այս դրույթների համաձայն՝ կացության թույլտվություն չտրամադրելու մերժումը որոշակի օտարերկրացիների չի ներկայացվում կացության թույլտվության կոմիտեի քննությանը, ինչպես նախատեսված է 1945թ. նոյեմբերի 2-ի հրամանի 12-րդ *quater-ում*, և հեռացման հրամանի վերաբերյալ բողոքը չունի կասեցնող ազդեցություն:

Հայտատու պատգամավորները պնդում էին, որ հատուկ ռեժիմի մշտական բաժիններ 141-ը և 142-ը միջամտում են «սահմանադրորեն պաշտպանվող իրավունքներին և երաշխիքներին, ինչպիսիք պաշտպանության իրավունքներն են» և անցնում են օտարերկրյա *դեպարտամենտների* օրենսդրություններին Սահմանադրության Հոդված 73-ով թույլատրված հարմարեցումների սահմանները:

Ֆրանսիական Գվիանայի *դեպարտամենտում* և Saint Martin-ի քաղաքային իշխանության Guadeloupe-ի *դեպարտամենտում* առանձին իրավիճակների և մարդկանց միջազգային շարժմանն առնչվող մշտական դժվարությունների հաղթահարման նպատակով Խորհրդարանը պահպանել էր հատուկ ռեժիմը, որը ներմուծվել էր 1645թ. նոյեմբերի 2-ի հրամանի 12 *quater-ն* և 40 բաժիններով, որի մասին նշվեց վերևում, առանց խախտելու Սահմանադրությամբ պահանջվող հավասարակշռությունը պետական

քաղաքականության և Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության միջև: Համապատասխան անձինք շարունակում են օգտվել վարչական միջոցների դեմ բողոք ներկայացնելու իրավունքից և մասնավորապես վարչական դատարանում հրատապ գանգատներ ներկայացնելու իրավունքից: Նկատի ունենալով հատուկ հանգամանքները, որոնք ուղղակիորեն կապված են անօրինական ներգաղթի դեմ պայքարն ուժեղացնելու հատուկ նպատակին, օրենսդրությունը չի խախտել իրավահավասարության սահմանադրական սկզբունքը: Խնդրո առարկա համապատասխանեցումները չեն հակասում Սահմանադրության Հոդված 73-ին ... »:

41. Ինչ վերաբերում է օտարերկրացիների արտաքսմանը, ապա Ֆրանսիայի օրենսդրությունը նախատեսում է նմանօրինակ բացառություններ օտարերկրյա վեց «*դեպարտամենտներում և ռեզիդենտներում*» և համայնքներում (Գվադելուպա (Guadeloupe), Մայոտա (Mayotte), Ուոլիզ և Ֆոտունա (Wallis and Futuna), Սուրբ Բարդուղեմիոս կղզի, Սեն Մարտեն, Ֆրանսիական Հոլիներգիա (Saint-Barthelemy, Saint-Martin, French Polynesia) և Նոր Կալեդոնիա (New Caledonia):

C. Հրատապ գանգատներ

42. Չարտաքսման կամ հիմնարար ազատության պաշտպանության վերաբերյալ (*référé suspension* or *référé liberté*) Հրատապ գանգատները կառավարող իրավական դրույթները ինքնաբերաբար կիրառելի են Ֆրանսիական Գլխանայում ճիշտ այնպես, ինչպես նրանք կիրառելի են Ֆրանսիայում այլուր: Վարչական դատարանների կանոնագրքի համապատասխան դրույթները նախատեսում են՝

Հոդված L. 521-1

«Երբ դիմում է ներկայացվում վարչական որոշումը՝ ներառյալ մերժումը, մի կողմ դնելու կամ փոխելու վերաբերյալ, հրատապ բողոքներով զբաղվող դատավորը կարող է պատվիրել, որ որոշման կատարումը, կամ դրա կոնկրետ ազդեցությունները կասեցվեն, եթե խնդրի հրատապ բնույթը երաշխավորում է դա, և այն դեպքերում, երբ բողոքի հիմքերը այնպիսին են, որ կարող են հարուցել լուրջ կասկածներ ինչպես ներկայացված փաստերի, այնպես էլ որոշման օրինականության առնչությամբ:

Երբ հրամանի կատարումը կասեցվում է, բողոքը պետք է հնարավորինս արագ քննվի՝ վճիռը չեղյալ համարելու կամ փոփոխելու նկատառումով: Հրամանի կատարման կասեցումն ավարտվում է այն ժամանակ, երբ վճիռ է կայացվում որոշումը չեղյալ համարելու կամ փոփոխելու վերաբերյալ»:

Հոդված L. 521-2

«Հրատապ գանգատներ քննող դատավորը, նման գանգատ ստանալով, կարող է հրահանգել այն բոլոր միջոցառումները, որոնք անհրաժեշտ են պաշտպանելու որևէ հիմնարար ազատություն, որը խախտվել է լուրջ և ակնհայտորեն ապօրինի ձևով հանրային իրավունքի սուբյեկտի կամ մասնավոր իրավունքի սուբյեկտ հանդիսացող կազմակերպության կողմից, որն իր լիազորություններն իրականացնելիս պատասխանատու է պետական ծառայությունների կառավարման համար: Հրատապ գանգատներով զբաղվող դատավորը պետք է վճիռ կայացնի քառասունութ ժամվա ընթացքում»:

43. Ֆրանսիական Գլխանայի վերաբերյալ գործի քննության ժամանակ, որի կապակցությամբ հղում էր կատարվել Վարչական դատարանների կանոնագրքի Հոդված L. 521-1-ին, *Conseil d'Etat*-ը մատնանշել էր՝

«Խնդրի հրատապությունն արդարացնում է վարչական միջոցի կիրառման կասեցումը, եթե դրա կատարումը կարող է էականորեն լուրջ և անմիջական ձևով խոչընդոտել հանրային շահը, դիմողի իրավիճակը կամ այն շահերը, որ նա փորձում է պաշտպանել: Հենց Հրատապ բողոքների դատավորին է վերապահված, ում ուղղված է կեցության թույլտվություն չտրամադրելու մասին որոշման կատարումը կասեցնելու վերաբերյալ դիմումը, գնահատել հրատապությունը և ներկայացնել հիմնավորումներ՝ հաշվի առնելով կեցության թույլտվություն չտրամադրելու վերաբերյալ մերժման անմիջական ազդեցությունը խնդրո առարկա անհատի գործնական իրավիճակին: Քանի որ Օտարերկրացիների և ապաստան հայցողների մուտքը և բնակությունը կանոնակարգող օրենսգրքի Հոդված L. 514-1-ն ամրագրում է, որ միևնույն Օրենսգրքի Հոդված L. 512-1-ը չի կիրառվում Ֆրանսիական Գլխանայում, օտարերկրացու կողմից կացության թույլտվություն տալու մերժման հետ կապված բողոքը, որը զուգորդվում է որոշակի նպատակային երկիր ֆրանսիական տարածքից տեղափոխվելու պարտականության հետ, չի կասեցնում ֆրանսիական տարածքը թողնելու պարտականության կատարումը»:

44. *Conseil d'Etat*-ը շարունակել է քննել այս հանգամանքներում, որ

«հեռանկարը, որ արտաքսման միջոցը կարող է կիրառվել ցանկացած պահի ... կարող է նկատի առնվել բնութագրելու որևէ արտակարգ իրավիճակ, որը հնարավորություն է ընձեռում հրատապ բողոքներ քննող դատավորին կասեցնել կացության թույլտվության տրամադրումը մերժելու վերաբերյալ որոշումը, որը զուգորդվում է Ֆրանսիայի տարածքը լքելու պարտականության հետ՝ համաձայն Վարչական

դատարանների կանոնագրքի <Ողբված L. 521-1-ի դրույթների> (*Conseil d'Etat*, 9-ը նոյեմբերի, 2011թ., *M. Takaram A.*, թիվ 346700, Lebon collection):

D. Ոստիկանական էթիկայի ազգային հանձնաժողովի թիվ 2008-9 կարծիքը

45. Ի պատասխան 2008թ. հունվարի 23-ին ներկայացված բողոքի՝ Ոստիկանական էթիկայի ազգային հանձնաժողովը (*Commission nationale de déontologie de la sécurité*) քննել է այն հանգամանքները, որոնցում պրն Ս.Դ.-ն՝ Բրազիլիայի մի քաղաքացի, 2007թ. նոյեմբերի 12-ին Ֆրանսիական Գվիանայի *դեպարտամենտի* Սահմանային ոստիկանության շարժական քննչական ջոկատի կողմից կանգնեցվել է, ձերբակալվել և պահվել կալանքի տակ՝ ենթակա լինելով արտաքսման, և այնուհետև Cayenne-ում հուսալիտակացվելուց հետո մահացել է վեց ժամ անց:

46. 2008թ. դեկտեմբերի 1-ի իր կարծիքում Ոստիկանական էթիկայի ազգային հանձնաժողովը նշել է՝

«Ֆրանսիական Գվիանայում սահմանային ոստիկանության ներսում 2006-2008թթ. հունվարի 30-ը, երբ զորացրվեցին երկու պետական մայրուղիները վերահսկող շարժական հետաքննական ոստիկանական ստորաբաժանումները, առկա աշխատանքային մեթոդները և տվյալների վերլուծության գործելակերպը, որոնք գործադրվել են պաշտոնապես օրինական ընթացակարգերի քողի ներքո, մշտապես ոտնահարել են քրեական վարույթների բոլոր սկզբունքները և հատկապես ձերբակալված անձանց ամենատարրական իրավունքները, ... նպատակադրված կերպով կեղծելով իրենց զեկույցներում մատնանշված ժամերը կամ օգտագործելով նախապես տպված ձևեր, որոնցով մարդիկ, ովքեր ձերբակալվել կամ կալանավորվել են, հրաժարվել են իրենց իրավունքներից նախքան ունեցել են տվյալ խնդրի վերաբերյալ իրենց ցանկություններն արտահայտելու հնարավորություն:

Օրենքի ոտնահարման մշտական և երկարատև բնույթի պատճառով ... Հանձնաժողովը հաստատակամորեն խորհուրդ է տալիս, որ ...

Կարգապահական միջոցներ կիրառվեն այն բոլոր անձանց դեմ ... ովքեր հրահրել կամ կիրառել են այդ ոտնահարումները կամ թույլ են տվել, որ դրանք շարունակվեն այդքան երկար ժամանակ ...

Ընդհանուր առմամբ, Հանձնաժողովը խնդրում է, որ բոլոր նրանք, ովքեր ծառայում են արտասահմանում, մտապահեն, որ

...

Ապօրինի ներգաղթի դեմ պայքարում կենտրոնական իշխանությունների կողմից պահանջվող արդյունավետ արտաքսումների թիվը չպետք է որևէ ձևով ներգործի ընթացակարգերի որակի կամ օրինականության վրա, և ինչպիսի իրավական քայլեր էլ ձեռնարկվեն ձերբակալումից հետո՝ կալանքի տակ պահելը, ինքնության ստուգումը, վարչական կալանքը, խնդրո առարկա անձինք ունեն որոշակի իրավունքներ, և ոստիկանության պարտականությունն է նրանց տեղեկացնել այդ իրավունքների մասին գործնականում նրանց համար հասկանալի լեզվով, որպեսզի նրանց հնարավորություն ընձեռվի կիրառել իրենց իրավունքներն արդյունավետ և ոչ թե զուտ ձևականորեն»:

III. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ ԵՎ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊ

A. Եվրոպայի խորհրդի փաստաթղթերը

1. Նախարարների կոմիտե

47. 2005թ. մայիսի 4-ին Նախարարների կոմիտեն ընդունեց «Քսանչորս ուղենիշ հարկադիր վերադարձի առնչությամբ»: Համապատասխան ուղենիշներում նշված է՝

«Ուղենիշ 2. Հեռացման հրամանի ընդունումը

Հեռացման հրամանները պետք է արձակվեն միայն օրենքով նախատեսված կարգով որոշում ընդունելուց հետո:

1. Հեռացման հրամանը պետք է արձակվի միայն այն դեպքում, երբ հյուրընկալ պետության իշխանությունները քննել են համապատասխան ողջ տեղեկատվությունը, որը եղել է իրենց ձեռքի տակ, և բավարարվել են, այնքանով, որքանով կարելի է ողջամտորեն ակնկալել, որ նման հրամանի կատարումը կամ իրականացումը վերադարձի ենթակա անձին չի ենթարկում՝

a. մահապատժի կամ խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկվելու իրական վտանգի;

- b. ոչ պետական դերակատարների կողմից սպանվելու կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգի, եթե վերադարձի պետության իշխանությունները, կողմերը կամ կազմակերպությունները, որոնք վերահսկում են պետությունը կամ պետության էական տարածքը՝ ներառյալ միջազգային կազմակերպությունները, անկարող են կամ չեն ցանկանում տրամադրել համապատասխան կամ արդյունավետ պաշտպանություն, կամ
- c. այլ իրավիճակներում, որոնք, համաձայն միջազգային իրավունքի կամ ներպետական օրենսդրության, կարող են արդարացնել միջազգային պաշտպանության տրամադրումը:
2. Հեռացման հրամանը պետք է արձակվի միայն այն բանից հետո, երբ հյուրընկալ պետության իշխանությունները, ուսումնասիրելով ձեռքի տակ եղած ողջ տեղեկատվությունը, բավարարվեն, որ ընտանեկան կամ անձնական կյանքի առնչությամբ վերադարձողի իրավունքին հնարավոր միջամտությունը, մասնավորապես, համաչափ է հետապնդվող իրավաչափ նպատակին:

...

Ուղենիշ 5. Միջոց հեռացման հրամանի դեմ

1. Հեռացման հրամանում կամ դեպի հեռացման հրաման տանող գործընթացում հեռացման հրամանի սուբյեկտին պետք է տրամադրվի արդյունավետ պաշտպանության միջոց իրավասու իշխանության կամ մարմնի առջև, որը կազմված է այնպիսի անդամներից, ովքեր անկողմնակալ են և ունեն անկախության երաշխիքներ: Այդ իրավասու իշխանությունը կամ մարմինը պետք է ունենա լիազորություն քննելու հեռացման հրամանը՝ ներառյալ դրա կատարումը ժամանակավոր դադարեցնելու հնարավորությունը:
2. Միջոցը պետք է տրամադրի անհրաժեշտ ընթացակարգային երաշխիքներ և ունենա հետևյալ հատկանիշները՝
- միջոցի գործադրման ժամանակային սահմանները չպետք է լինեն անողջամտորեն կարճ,
  - միջոցը պետք է լինի մատչելի, ինչը ենթադրում է մասնավորապես, որ եթե հեռացման հրամանի սուբյեկտը չունի անհրաժեշտ իրավական օգնության համար վճարելու բավարար միջոցներ, ապա նրան այդ պաշտպանությունը պետք է հատկացվի անվճար՝ համաձայն իրավաբանական օգնությանն առնչվող համապատասխան կանոնների:
  - երբ վերադարձողը պնդում է, որ արտաքսումը կհանգեցնի իր՝ մարդու իրավունքների ոտնահարման, ինչը սահմանված է 2.1 ուղենիշում, ապա միջոցը պետք է խիստ ուշադրություն դարձնի նմանօրինակ պնդմանը:
3. Նման միջոցի գործադրումը պետք է ունենա կասեցնող ազդեցություն, եթե վերադարձողն ունի վիճարկելի պնդում այն մասին՝ իրեն կենթարկեն այնպիսի վերաբերմունքի, որը հակասում է նրա մարդու իրավունքներին, ինչպես սահմանված է ուղենիշ 2.1.-ում:

2. Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնակալար

48. Մարդու իրավունքների հանձնակատարը օտարերկրացիների իրավունքների մի հանձնարարական է տարածել, ովքեր ցանկանում են մուտք գործել Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություն, և արտաքսման մասին հրամանների վերաբերյալ (CommDH(2001)19): 2001թ. սեպտեմբերի 19-ի այս հանձնարարականում ներառված է հետևյալ պարբերությունը՝

«11. Կարևոր է, որպեսզի դատական պաշտպանության միջոցի իրավունքը ՄԻԵԿ-ի Հոդված 13-ի իմաստի շրջանակներում երաշխավորված լինի ոչ միայն օրենքում, այլև տրամադրվի գործնականում, երբ անձը պնդում է, որ իրավասու իշխանությունները խախտել են կամ կարող են խախտել ՄԻԵԿ-ով երաշխավորված իրավունքը: Արդյունավետ միջոց ունենալու իրավունքը պետք է երաշխավորվի յուրաքանչյուրին, ով ցանկություն ունի վիճարկել վերադարձի կամ արտաքսման հրամանը: Այդ միջոցը պետք է ունակ լինի առկախելու արտաքսման հրամանի կատարումն առնվազն այն դեպքերում, երբ ենթադրվում է ՄԻԵԿ-ի Հոդվածներ 2-ի կամ 3-ի խախտում»:

B. Եվրոպական խորհրդարանի և խորհրդի 2008թ. դեկտեմբերի 16-ի Թիվ 2008/115/EC դիրեկտիվն Անդամ պետություններում ապօրինի բնակվող երրորդ երկրի քաղաքացիներին վերադարձնելու ընդհանուր չափանիշների և ընթացակարգերի վերաբերյալ («Վերադարձի դիրեկտիվ»)

49. Դիրեկտիվի Հոդվածներ 5, 12 և 13-ի համապատասխան հատվածներով ամրագրված է՝

Հոդված 5

«Ոչ-վերադարձ, երեխայի, ընտանեկան կյանքի և առողջության լավագույն շահերը

Այս Դիրեկտիվը կիրառելիս Անդամ պետությունները պետք է պատշաճ հաշվի առնեն՝

(a) երեխայի լավագույն շահերը,

- (b) ընտանեկան կյանքը,
 (c) խնդրո առարկա երրորդ երկրի քաղաքացու առողջական վիճակը,
 և հարգեն *ոչ-վերադարձի* սկզբունքը»:

Գլուխ III
ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐ

Հոդված 12

«Ձև

1. Վերադարձի մասին որոշումները և կայացվելու դեպքում մուտքի արգելքի մասին որոշումները և հեռացման վերաբերյալ որոշումները պետք է կայացվեն գրավոր և փաստերով ու օրենքով հիմնավորվեն, ինչպես նաև պարունակեն տեղեկատվություն մատչելի իրավական միջոցների վերաբերյալ:

... »

Հոդված 13

«Միջոցներ

1. Երրորդ երկրի խնդրո առարկա քաղաքացուն պետք է տրամադրվի պաշտպանության արդյունավետ միջոց՝ վերադարձի վերաբերյալ որոշումների առնչությամբ բողոք ներկայացնելու կամ դրանց վերանայման համար դիմելու համար, ինչպես վկայակոչված է Հոդված 12(1)-ում, իրավասու դատավորի կամ վարչական իշխանությանը կամ իրավասու մարմնի, ով կազմված է այնպիսի անդամներից, ովքեր անկողմնակալ են և օգտվում են անկախ լինելու երաշխիքներից:
2. Պարբերություն 1-ում մատնանշված իշխանությունը կամ մարմինը պետք է լիազորություններ ունենա վերանայելու վերադարձի առնչվող որոշումները, ինչպես վկայակոչված է Հոդված 12(1)-ում՝ ներառյալ դրանց կատարումը ժամանակավորապես կասեցնելու հնարավորությունը, եթե ժամանակավոր կասեցումը ներպետական օրենսդրության համաձայն արդեն իսկ կիրառելի չէ...»:

C. Միավորված ազգերի կազմակերպության Մարդու իրավունքների հանձնաժողովի եզրափակիչ դիտարկումները Ֆրանսիայի չորրորդ պարբերական զեկույցի վերաբերյալ

50. Համաձայն Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների Միջազգային դաշնագրի Հոդված 40-ի՝ 2008թ. հուլիսի 9-ին և 10-ին Մարդու իրավունքների կոմիտեն ուսումնասիրել է Ֆրանսիայի չորրորդ պարբերական զեկույցը (CCPR/C/FRA/4): 2008թ. հուլիսի 22-ին, այն ընդունել է իր եզրափակիչ դիտարկումները (CCPR/C/FRA/CO/4) այդ զեկույցի վերաբերյալ, որը ներառում էր հետևյալը՝

«... դատարան դիմելու ոչ մի հնարավորություն մատչելի չէ Մայոտի օտարերկրյա տարածքից արտաքսված անձանց, որոնց թվում են տարեկան մոտ 16000 չափահաս և 3000 երեխա, և ոչ էլ Ֆրանսիական Գվիանայից...»

Պետական կողմը պետք է երաշխավորի, որ օտարերկրյա քաղաքացիների, այդ թվում՝ ապաստան հայցողների վերադարձը գնահատվում է արդար գործընթացի միջոցով, որն արդյունավետորեն բացառում է իրական վտանգը, որ որևէ անձ իր վերադարձից հետո կբախվի մարդու իրավունքների լուրջ խախտումների :

Չգրանցված օտարերկրյա քաղաքացիները և ապաստան փնտրողները պետք է պատշաճ տեղեկացվեն իրենց իրավունքների մասին, այդ թվում նաև՝ ապաստանի համար դիմելու իրավունքի մասին, և ստանան դրանց պաշտպանության երաշխիքներ, ինչպես նաև նրանց համար պետք է մատչելի լինի անվճար իրավաբանական օգնությունը: Կողմ պետությունը պետք է նաև երաշխավորի, որ արտաքսման հրամանի ենթակա բոլոր անհատներն ունենան բավարար ժամանակահատված ապաստանի համար դիմում ներկայացնելու համար և երաշխավորված լինի թարգմանիչներին նրանց մուտքը և կասեցնող ազդեցությամբ բողոքի իրավունքը»: (Վերջին երկու պարբերությունները ստվար տառերով սկզբնական տեքստում):

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. ՄԵԾ ՊԱԼԱՏԻ ԱՌՋԵՎ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ ԳՈՐԾԻ ՇՐՋԱՆԱԿԸ

51. Մեծ պալատին ներկայացրած պնդումներում Կառավարությունը վեր հանեց նախնական առարկություն՝ կապված Կոնվենցիայի Հոդված 8-ով բերված բողոքի հետ: 2011թ. հունիսի 30-ի իր վճռում, այնուհանդերձ, Պալատը հայտարարեց, որ արդյունավետ պաշտպանության միջոցի բացակայության վերաբերյալ բողոքը (Կոնվենցիայի Հոդվածներ 13-ը և 8-ը միասին վերցված) ընդունելի է, իսկ

անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ դիմողի իրավունքին չարդարացված միջամտության բողոքը՝ (Կոնվենցիայի Հոդված 8-ը միայն) անընդունելի: Պալատը մերժել էր վերջին բողոքը որպես անհամատեղելի *ratione personae* Կոնվենցիայի հետ, քանի որ դիմողը չէր կարող համարվել «գոհ» Հոդված 34-ի նշանակության շրջանակներում: Մեծ Պալատը, ուստի, կքննի միայն Պալատի կողմից ընդունելի հայտարարված բողոքը, քանի որ «գործը», որն ուղղված է Մեծ Պալատին, գանգատն է, որը հայտարարվել է ընդունելի Պալատի կողմից (տե՛ս, այլ աղբյուրների թվում, *K. and T. v. Finland* [GC], թիվ 25702/94, կետեր 140-141, ՄԻԵԴ 2001-VII, և *Taxquet v. Belgium* [GC], թիվ 926/05, կետ 61, ՄԻԵԴ 2010):

II. ՀՈԴՎԱԾ 13-Ի ԵՆԹԱԴՐԵԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ՀՈԴՎԱԾ 8-Ի ՀԵՏ ՄԻԱՍԻՆ ՎԵՐՑՎԱԾ

52. Դիմողը բողոքել էր, որ ինքը, համաձայն Ֆրանսիայի օրենքի, չի ունեցել պաշտպանության արդյունավետ միջոց՝ իր անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքին անօրինական միջամտության մասին բողոքի հետ կապված՝ Բրազիլիա իր արտաքսման արդյունքում: Նա հենվել էր Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի վրա՝ Հոդված 8-ի հետ միասին վերցված, որն ամրագրում է հետևյալը՝

Հոդված 8

- «1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:
2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության, կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

Հոդված 13

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

A. Պալատի վճիռը

53. 2011թ. հունիսի 30-ի իր վճռում Պալատը նշել է, որ Cayenne-ի վարչական դատարանը մի կողմ է դրել դիմողի նկատմամբ հեռացման հրամանը՝ որպես անօրինական՝ 2007թ. հոկտեմբերի 18-ին՝ նրա Բրազիլիա հեռանալուց հետո գրեթե ինն ամիս անց: Այն նաև նշել է, որ դիմողին չեն տրամադրել բնակության թույլտվություն, որը նրան հնարավորություն կընձեռներ օրինականորեն բնակվել Ֆրանսիական Գվիանայում մինչև 2009թ. հունիսի 16-ը: Այս հիմքով Պալատը համարել է, որ դիմողի Բրազիլիա հեռանալու ժամանակ ի հայտ է եկել մի լուրջ հարց՝ կապված Կոնվենցիայի Հոդված 8-ին նրա հեռացման համապատասխանության հետ: Այն համարել է, որ դիմողն ունեցել է «վիճելի» պնդում Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի նպատակների առումով և Դատարանի նախադեպային իրավունքի շրջանակներում: Այն համապատասխանաբար շարունակել է քննել բողոքն ըստ էության և Ֆրանսիական Գվիանայում դիմողի համար մատչելի պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը: Այն գտել է, որ պաշտպանության այն միջոցը, որից կարողացել է օգտվել դիմողը Cayenne-ի վարչական դատարանի առջև, նրան հնարավորություն է ընձեռել անօրինական հայտարարելու հեռացման մասին հրամանը և հետևաբար կացության թույլտվություն ստանալու, չնայած որ, քանի որ այն չէր ունեցել կանխարգելող ազդեցություն, դիմողը հեռացվել էր նախքան Վարչական դատարանը կկարողանար քննել գործը: Շարունակելով՝ այն նշել է, որ դիմողի հեռացումը վերջնականորեն չի աղճատել նրա ընտանեկան կապերը և նա կարողացել է հետ վերադառնալ Ֆրանսիական Գվիանա արտաքսվելուց որոշ ժամանակ անց, թեկուզև սկզբում անօրինականորեն, և նրան տրվել է կեցության թույլտվություն: Մտապահելով, *inter alia*, նման հարցերում Պետություններին վերապահված հայեցողականության շրջանակը՝ Պալատը վճռել է, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի խախտում Հոդված 8-ի հետ միասին վերցված:

B. Կողմերի պնդումները Մեծ Պալատի առջև

1. Կառավարությունը

(a) Դիմողի գոհի կարգավիճակը

54. Կառավարությունը պնդում էր, որ դիմողն այլևս չէր կարող պնդել, որ ինքը հանդիսանում է «զոհ» Կոնվենցիայի Հոդված 34-ի կամ Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն:

Նրանք պնդում էին, որ ներպետական իշխանությունները ճանաչել և շտկել են Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի՝ Հոդված 8 հետ միասին խախտումը՝ դիմողին կացության թույլտվություն տրամադրելու միջոցով: Ի հավելումն, չնայած հեռացման հրամանի կատարմանը, Վարչական դատարանը վճռել էր, որ որոշումն ավելի շուտ պետք է մի կողմ թողնվեր, և ոչ թե պարզապես դադարեցվեին վարույթները, ինչը ցույց էր տվել, որ նշված միջոցը արդյունավետ էր:

55. Լսումների ընթացքում Կառավարությունը նաև մատնանշել է դիմողի անօրինական կարգավիճակը Ֆրանսիական Գվիանայում նրա ձերբակալման ժամանակ, ինչը նրա սեփական անփութության հետևանքն էր, քանի որ նա չէր դիմել իր վարորդական կարգավիճակի կանոնակարգման համար՝ չնայած որ ինքնաբերաբար ուներ կացության թույլտվության իրավունք: Համաձայն Կառավարության, սա հստակորեն ներկա գործը տարանջատում էր *Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France* (թիվ 25389/05, ՄԻԵԴ 2007-II) նախադեպից, Էրիթրիացին խնդրել էր Ֆրանսիային թույլ տալ իր մուտքը երկիր՝ որպես ապաստան հայցող: Այդ գործում, այնուամենայնիվ, Դատարանի կողմից միջանկյալ միջոցի չիրահանման դեպքում, եթե երկիր չթողնելու մասին վճռի դեմ բողոքն ունեցած չլինել կասեցնող ազդեցություն, ապա ներպետական իշխանությունների համար անհնարին կլինել Կոնվենցիայի Հոդված 3-ի ենթադրելի ոտնահարման շտկումը: Այդ գործում դիմողն ուներ վիճելի բողոք՝ ի տարբերություն սույն գործով դիմողի:

(b) Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի կարգումը Հոդված 8-ի հետ միասին վերցված

56. Անդրադառնալով Դատարանի նախադեպային իրավունքին՝ Կառավարությունը պնդել է, որ միջոցի արդյունավետությունը սկզբունքորեն պայմանավորված չէր նրա կասեցնող ազդեցությամբ Հոդված 13-ի իմաստով՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ կարող էին լինել «պոտենցիալ անշրջելի հետևանքներ»՝ ի հակասություն Կոնվենցիայի Հոդված 3-ի և Թիվ 4 Արձանագրության Հոդված 4-ի: Տվյալ դեպքում դիմողին հեռացնելու մասին որոշումը վիճարկվել էր վարչական դատարանի առջև, որը մի կողմ էր դրել այն՝ դրանով թույլ տալով դիմողին վերադառնալ Ֆրանսիական Գվիանա: Ուստի դիմողի համար մատչելի էր եղել պաշտպանության արդյունավետ միջոցը: Կառավարությունը շեշտել էր, որ դիմողի ընտանիքի կապերը երկարատև չէին աղճատվել և որ նրա վերադարձը չէր ունեցել անշրջելի որևէ հետևանք: Իր արտաքսման ժամանակ դիմողը եղել էր տասնութ տարեկան, չամուսնացած, չէր ունեցել երեխաներ և ունեցել էր լավ առողջական վիճակ: Նրան հետ էին ուղարկել մի երկիր, որտեղ ապրում էին նրա տատն ու պապը, իսկ մի քանի ամիս անց նա կարողացել էր վերադառնալ Ֆրանսիական Գվիանա և առանց որևէ պատահարի վերսկսել իր կյանքն այնտեղ: Դա նշանակում էր, ըստ Կառավարության, որ դիմողն ունեցել էր պաշտպանության արդյունավետ միջոց:

Բացի այդ, Կառավարությունը համարում էր, որ Պալատը *a priori* մոտեցում է կիրառել՝ պատճառաբանելով, որ իշխանությունների կողմից Հոդված 8-ով ամրագրված իրավունքին միջամտությունը, ըստ էության, անշրջելի է, եթե խնդրո առարկա անձը չի ունեցել ողբերգական վերջ կամ հատկապես խոցելի չի եղել: Կառավարությունը պնդել էր, այնուամենայնիվ, որ նման առանձնահատուկ դեպքերը կարող են դասվել Հոդված 3-ի շրջանակներում, և որ պաշտպանության միջոցը ինքնաբերաբար ունեցած կլինել կասեցնող ազդեցություն: Դիմողի գործն անտարակույս ընկնում էր Հոդված 8-ի շրջանակներում և ի ցույց էր դնում պոտենցիալ անշրջելի հետևանքների բացակայության սկզբունքը:

57. Կառավարության պնդմամբ, դիմողը ցույց չէր տվել, թե ինչպես իր անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին միջամտությունը կարող էր անշրջելի հետևանքներ ունենալ: Չնայած որ նրա ապօրինի վերադարձը Ֆրանսիական Գվիանա վտանգավոր էր եղել, այն փաստը, որ նա խախտել էր օրենքն առանց նույնիսկ սպասելու վարչական դատարանի որոշմանն իր բողոքի վերաբերյալ, չէր կարող ընկալվել որպես որևէ այլ բան, քան դիմողի անձնական պատասխանատվությունը: Եվ վերջապես Կառավարությունը մատնանշել էր, որ ներպետական դատարանի վճռին հաջորդիվ դիմողին շնորհվել էր մնալու ժամանակավոր թույլտվություն: Այն փաստը, որ իշխանությունները չէին կարողացել տրամադրել կացության առաջին թույլտվությունը նախքան 2009թ. հունիսի 16-ը, դիմողի անձնական մեղքով էր, քանի որ նա հարմար չէր համարել ներկայացնել անհրաժեշտ փաս-

տաթղթերը և որևէ ջանք չէր գործադրել իր իրավիճակը կարգավորելու ուղղությամբ, երբ նրան հրավիրել էին այդ անել:

58. Կառավարությունը պնդում էր, որ այդ բացառությունը, որը կիրառվում էր Ֆրանսիական Գվիանայում, ընկնում էր Պետություններին վերապահված թույլատրելի հայեցողության շրջանակում՝ կապված այն ձևի հետ, որով նրանք կատարում էին Կոնվենցիայի Հոդված 13-ով նախատեսված իրենց պարտականությունները: Կասեցնող միջոցի սկզբունքից բացառությունը հիմնավորվում էր Ֆրանսիական Գվիանայում ապօրինի ներգաղթի առանձնահատուկ ճնշմամբ: Ապօրինի ներգաղթը և քրեական ցանցերը, որոնք նպաստում էին դրան, խթանվում էին այնտեղից բնորոշ տեղագրությամբ, ինչը թափանցելի էր դարձնում սահմանները և անհնար՝ դրանց արդյունավետ պաշտպանությունը: Ավելին, նկատի առնելով հեռացման հրամանների մեծ թիվը, որոնք արձակում էր Ֆրանսիական Գվիանայի Պրեֆեկտը, և որոնք ինքնաբերաբար ի հայտ էին բերում կասեցնող միջոց, կարող էր գերծանրաբեռնել վարչական դատարաններն ու վատ հետևանքներ ունենալ արդարադատության վարչարարման վրա: Բացառությունը նաև հիմնավորվում էր Ֆրանսիական Գվիանայում որոշակի հավասարակշռություն պահպանելու անհրաժեշտությամբ՝ հարևան երկրների հետ Ֆրանսիայի ունեցած սերտ երկկողմանի կապերի միջոցով:

59. Ամեն դեպքում, չնայած չկար ավտոմատ կասեցնող միջոց, հրատապ գանգատները՝ կատարումը հետաձգելու վերաբերյալ, լայնորեն կիրառվում էին և կիրառվել էին դիմողի կողմից: Լսումների ընթացքում Կառավարությունը ըստ էության մատնանշել էր, որ քանի որ տվյալ խնդրով *Conseil d'Etat*-ի վճիռը վերջերս էր կայացվել, նրա որոշակի շրջանակները դեռ պետք է սահմանվեին: Վճիռը հրատապ գանգատները քննող դատավորին փաստորեն իրավասություն էր վերապահում հետաձգել հեռացման հրամանի կատարումը, երբ ցանկացած պահի կար դրա կիրառման վտանգ և առկա էին լուրջ պատճառներ՝ դրա օրինականությունը կասկածի դնելու համար (տե՛ս վերևում պարբերություններ 43 և 44):

60. Ինչ վերաբերում էր նրան, թե արդյոք Դատարանի նախադեպային իրավունքը հետևողական էր, Կառավարությունը պնդել էր, որ այն հետևողական էր: Չկար կասեցնող ազդեցությամբ միջոցի անհրաժեշտություն, երբ Կոնվենցիայի Հոդված 13-ը վերցվում էր Հոդված 8-ի հետ միասին: Նման դեպքերում Դատարանը կատարում էր պատշաճ գնահատում, թե հեռացումը որքանով էր համաչափ հետապնդվող նպատակին: Այդ անելով՝ Դատարանը կիրառել էր իր նախադեպերով սահմանված չափանիշները (օրինակ՝ *Boutif v. Switzerland*, թիվ 54273/00, ՄԻԵԴ 2001-IX): Այսպիսով միջոցի արդյունավետությունը պայմանավորված չէր նրա կասեցնող ազդեցություն ունենալով: Լսումների ժամանակ Կառավարությունն ավելացրել էր, որ այս սկզբունքից հեռացումը կարող է վտանգել Դատարանի նախադեպային իրավունքի հետևողականությունն ու հստակությունը:

61. Կառավարությունը դրանով եզրափակվել էր՝ Դատարանին հրավիրելով ուժի մեջ թողնել Պալատի կողմից կայացված վճիռը:

2. Դիմողը

(a) Զոհի կարգավիճակ

62. Դիմողը պնդել էր, որ ինչպես *Gebremedhin*-ի վերոնշյալ նախադեպում, նա կարող է շարունակել պնդել, որ ինքը եղել է զոհ Կոնվենցիայի Հոդված 34-ի նշանակության շրջանակներում: Ըստ նրա՝ Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի խախտումը Հոդված 8-ի հետ միասին վերցված արդեն իսկ տեղի էր ունեցել այն ժամանակ, երբ վարչական դատարանը ընդունել էր վճիռը: Դատական լսումների ընթացքում նա բացատրել էր, որ իր ձերբակալման և հեռացման ժամանակ նոր էր լրացել նրա տասնութ տարին և, արդյունքում, համաձայն Ֆրանսիայի օրենսդրության, նա պետք է ժամանակ ունենար մինչև 2007թ. հունիսի ամիսը՝ իր իրավիճակը կանոնակարգելու համար (տե՛ս վերևում՝ պարբերություններ 26-ը և 27-ը): Մինչդեռ նրան արտաքսել էին և ստիպել էին ենթարկվել մաքսանենգին վճարելու դիսկին՝ ապօրինի Ֆրանսիական Գվիանա վերադառնալու համար:

Անդրադառնալով Պալատի կողմից կայացված վճռում Պալատի տեղ գտած եզրակացությանը՝ դիմողը պնդել է, որ իր բողոքը եղել է վիճելի և ի հայտ է բերել լուրջ խնդիր իր հեռացման պահին:

(b) Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի կարգավիճակը Հոդված 8-ի հետ միասին վերցված

63 Դիմողը քննադատել է օրենքի բացառությունը Ֆրանսիական Գվիանայում, որն իրեն զրկել էր արդյունավետ պաշտպանության միջոցից՝ Կոնվենցիայի Հոդված 8-ի համաձայն իր գանգատը պաշտպանելու համար:

64. Նա բացատրել է, որ հակառակ նրան, թե ինչ է որոշել Պալատը, անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտումը կարող էր պոտենցիալ անշրջելի հետևանքներ ունենալ, երբ օտարերկրացիներն արտաքսվում էին: Նրա դեպքում հետևանքները կարող էին անշրջելի եղած լինել և իսկապես այդպես էլ կար՝ գոնե հոգեբանական առումով: Դրանք չեն կարող գնահատվել *ex post facto* նրա բարեբախտության լույսի ներքո, այն առումով, որ հաջողացրել էր վերադառնալ Ֆրանսիական Գվիանա իր ապօրինի արտաքսումից հետո: Ոչ էլ ընդունելի էր այն, որ նա ստիպված էր եղել վճարել մի մաքսանենգի, որպեսզի նա իրեն վերադարձնի Ֆրանսիական Գվիանա, մեծապես ռիսկի ենթարկելով իրեն, երբ իշխանություններից պահանջվել էր երկու տարի՝ դատարանի որոշումը կատարելու համար այն երեք ամսվա փոխարեն, որ նրանց տրվել էր: Ըստ դիմողի՝ փաստը, որ երկու տարի էր տևել կացության թույլտվության ստացումը, վարչական իշխանությունների հետ «լարված» փոխհարաբերությունների պատճառով էր, ովքեր նրանից պահանջել էին ներկայացնել բազմաթիվ փաստաթղթեր, որոնցից ոչ բոլորն էին տեղին:

65. Դիմողը վկայակոչել էր իրական իրավիճակը Ֆրանսիական Գվիանայում, որտեղ քառասուն հազար անօրինականորեն բնակվող օտարականներից տասը հազարը հեռացվում էին ամեն տարի: Դիմողի պնդմամբ նման թվերն անհնար էին դարձրել վերանայել յուրաքանչյուր անհատի իրավիճակը՝ նախքան նրան արտաքսելը: Հեռացման հրամանների մեծ մասն ի կատար էր ածվում քառասունութ ժամվա ընթացքում, շատ արագ ֆորմալ ստուգմամբ, և ստորագրվում էին պարզապես խրճերով, ինչպես ի հայտ էր բերել Ոստիկանական էթիկայի ներպետական հանձնաժողովի իրականացրած հետաքննությունը (տե՛ս վերևում՝ պարբերություններ 45-ը և 46-ը): Դրանք վերաբերում էին բոլոր տեսակի գործերին, այդ թվում՝ ծնողներին՝ հարկադրելով թողնել իրենց երեխաներին այնտեղ, որտեղ նրանք հանձնված էին խնամքի, ինչն անդառնալիորեն ազդում էր նրանց ընտանեկան կյանքի վրա: Անշրջելի հետևանքների հավանականությունը շատ մեծ էր այն առումով, որ որևէ նախնական ստուգում չէր իրականացվում իշխանությունների կամ դատարանների կողմից:

66. Դիմողն այնուհետև անդրադարձել է երեխաների միջազգային առևանգման վերաբերյալ Դատարանի նախադեպային իրավունքին, որի համաձայն խնդրո առարկա ժամանակահատվածը կարող էր անշրջելի հետևանքներ ունենալ երեխայի և այն ծնողի փոխհարաբերությունների վրա, ում հետ երեխան չէր ապրում: Նա պնդել է, որ նման մոտեցում կարելի է ցուցաբերել նաև օտարականների հեռացմանը:

67. Բացի այդ, նա պնդել է, որ անհրաժեշտ է, որ միջոցն ունենա կասեցնող ազդեցություն՝ կապված Հոդված 8-ով բերված գանգատի հետ, որպեսզի համապատասխանի նախադեպային իրավունքի ընդհանուր միտումներին, որը սահմանվել է *Conka v. Belgium* վճռով (թիվ 51564/99, ՄԻԵԴ 2002-1) և տրամաբանորեն մեծացնի Դատարանի դերի սուբսիդիարությունը:

68. Դիմողը նաև պնդել է, որ պետություններին վերապահված հայեցողականության թույլատրելի շրջանակը չէր կարող արդարացնել Ֆրանսիական Գվիանայում իրավական բացառությունը՝ Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքները պաշտպանելու Ֆրանսիայի հանձնառության ներքո:

69. Վերջապես, դիմողը պնդել էր, որ Պալատի վճիռը շեղվում էր Եվրոպական միության պահանջներից և մասնավորապես Եվրոպական խորհրդարանի և Խորհրդի թիվ 2008/115/EC դիրեկտիվից:

3. *Groupe d'information et de soutien des immigrés (GISTI)-ը, Ligue française des droits de l'homme et du citoyen (LDH)-ը և Comité inter-mouvements auprès des évacués (CIMADE)-ը՝ երրորդ անձ ներգրաված կողմեր:*

70. Համատեղ ներկայացված հուշագրում երրորդ անձ ներգրաված կողմերը բացատրել են, որ Ֆրանսիայի օտարերկրյա տարածքները բնորոշվում են Ֆրանսիայի հիմնական հողում կիրառվող օրենքներից բացառություններով, երբ խոսքը վերաբերում է ներգաղթյալների իրավունքներին: Այս տարածքները փաստորեն փորձադաշտ էին ներգաղթի քաղաքականությունների և ոստիկանական գործելակերպի համար: Ֆրանսիական Գվիանայում, օրինակ, ի տարբերություն բուն Ֆրանսիայի, ոստիկանությունը կարող էր իրականացնել ինքնության ընդհանուր ստուգումներ՝ առանց պետական դատախազից նախնական լիազորություն ստանալու: Ազատագրկման հաստատություններում պայմաններն անբավարար էին, իսկ արտաքսումները Ֆրանսիական Գվիանայից իրականացվում էին շատ արագ և զանգվածային մասշտաբներով: 2010թ., օրինակ, 6073 մարդ էր տեղափոխվել վարչական կալանքի կենտրոն, որն ուներ երեսուներեք տեղանոց հնարավորություններ, և 4057-ն արտաքսվել էին այնտեղ միջին հաշվով 1.4 օր պահվելուց հետո: Հենց այդ նույն տարի այնտեղ պահվող 6073 մարդ-

կանցից միայն 717 (11.8%)-ն էին բերվել ազատությունների և ազատագրկման դատավորի առջև: Երրորդ անձ ներգրաված կողմերի ներկայացրած պնդումներում նման արդյունքներն ամբողջապես կասեցնող միջոցի պակասի պատճառով էին՝ ի վնաս Կոնվենցիայով պաշտպանվող հիմնարար իրավունքների և ազատությունների: Կասեցնող միջոցի այս պակասը կիրառվում էր նույնիսկ այն օտարերկրացիների նկատմամբ, ովքեր պնդում էին, որ խախտվել են Կոնվենցիայի Հոդվածներ 2-ը և 3-ը կամ Թիվ 4 արձանագրության Հոդված 4-ը՝ ի անտեսումն Դատարանի նախադեպային իրավունքի:

71. Ընթացակարգի կասեցնող ազդեցությունից բացառություն կատարելու, ինչպես նաև օգտագործվող ոստիկանական մեթոդների նպատակն էր առավել դյուրին դարձնել անօրինական օտարերկրացիների արտաքսումը: Ոստիկանության օգտագործած մեթոդները քննադատվել էին Ոստիկանական էթիկայի Ներպետական հանձնաժողովի կողմից, որը քննել էր մի շարք լուրջ գործեր 2008թ. (այդ թվում մի անձի մահը, ով պահվել էր ոստիկանական հսկողությամբ վարչական կալանքի տակ): Cayenne-ի ազատագրկման կենտրոնի արտաքսման ծավալը կազմում էր 80% (համեմատած Ֆրանսիայի հիմնական հողում գրանցված 20-30%-ի հետ): Արտաքսումը հաճախ պարզապես անօրինական օտարերկրացիներին գետից այն կողմ հետ վերադարձնելն էր, ուստի դրա համար գրեթե ժամանակ չէր պահանջվում (չորս ժամից պակաս): Բրազիլիան միակ երկիրն էր, որի հետ Ֆրանսիան պայմանագիր էր կնքել Ֆրանսիական Գվիանայից ռեադմիսիայի (հայրենադարձման) վերաբերյալ, ինչը հնարավորություն էր ընձեռում արտաքսել Բրազիլիայի քաղաքացիներին առանց որևէ ձևականության: Մեկնումները Բրազիլիա կազմակերպվում էին ամեն օր, և խնդրո առարկա անհատներին պահում էին այնքան կարճ ժամանակ, որ CIMADE-ի համար դժվար էր նրանց օգնություն ցուցաբերել իրավաբանական ձևակերպումների առումով:

72. Գործնականում արտաքսումների մեծամասնությունը իրականացվում էր առանց դատական վերահսկողության, և հեռացման մասին հրամաններն արձակվում էին խնդրո առարկա անձանց առնչությամբ և ի կատար էին ածվում իրական բոլոր երաշխիքների բացակայության պայմաններում, որոնք կերաշխավորեին դրանց օրինականության քննությունը: CIMADE-ը պարզել էր, օրինակ, որ որոշ անձիք հեռացվել էին այն բանից հետո, երբ բողոք էին ներկայացրել, որը զուգորդվել էր հրամանի կասեցման վերաբերյալ հրատապ դիմումով, նախքան ազատագրկման կենտրոնը կստանար ծանուցում գործի քննության վերաբերյալ, կամ նույնիսկ որոշ դեպքերում այդ ծանուցումը ստացվելուց հետո: Հենց որ տվյալ անձը հեռացվել էր, հրատապ դիմումը գրկվել էր իր իմաստից, և դատարանն ընդհատել էր վարույթները:

73. Կալանավորված անձինք հաճախ դիմում էին պրեֆեկտուրա՝ իրենց կալանքը վերանայելու նպատակով: Չնայած որ պրեֆեկտուրան լրիվ հայեցողություն ուներ տվյալ խնդրում, սա CIMADE-ի հիմնական գործողության միջոցն էր և հանգեցնում էր լավ արդյունքների, քանի որ ազատագրկվածների անձնական իրավիճակը հաճախ լուրջ էր լինում:

74. Այս համատեքստում CIMADE-ը հայտնաբերել էր ազատագրկվածների անձնական և ընտանեկան կյանքին միջամտության բազմաթիվ դեպքեր: Երեխաներ, որոնք անջատվում էին իրենց ծնողներից և շտապողաբար վստահվում օտարականների խնամքին, ուսման ընդհատում, քանդված ընտանիքներ, իրենց երեխաներից զատված ծնողներ, փոքր երեխաների մայրեր, ում ստիպում են դադարեցնել կրծքով կերակրումը և այլն: Այն նաև նշել է, որ հազարավոր երեխաներ տեղավորվել են վատ կառավորված ազատագրկման վայրերում և արտաքսվել իրենց ծնողների հետ կամ առանց նրանց:

75. Ամփոփելով՝ երրորդ անձ ներգրաված կողմերի կարծիքով կասեցնող բողոքն ընդդեմ արտաքսման միջոցների հրատապ անհրաժեշտություն էր: Նման միջոցի պակասը խնդրո առարկա անձանց ենթարկում էր նրանց հիմնարար իրավունքների և ազատությունների զգալի և երբեմն անշրջելի ոտնահարումների և հնարավոր էր դարձնում օրենքից բացառությունների կատարումը ֆրանսիական տարածքում, որը ենթակա էր Դատարանի ընդդատությանը:

C. Դատարանի գնահատականը

1. Դիմողի՝ զոհի կարգավիճակը

76. Դատարանը համարում է, որ Կառավարության կողմից նախապես բարձրացված առարկությունը, որ դիմողն այլևս զոհ չէ, այնքան սերտ է կապված դիմողի բողոքի էությանը, որ այն պետք է միացվի գանգատին ըստ էության:

2. Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի կապարումը Հոդված 8-ի հետ միասին վերցված

(a) Կիրառելի ընդհանուր սկզբունքներ

77. Ներգաղթի օրենքներին առնչվող դեպքերում Դատարանը մշտապես հաստատել է, որ որպես լավ հիմնավորված միջազգային իրավունքի խնդիր և իրենց պայմանագրային պարտականությունների առարկա՝ Պետություններն իրավունք ունեն վերահսկելու օտարերկրացիների մուտքը, բնակությունը և արտաքսումը: Կոնվենցիան չի երաշխավորում օտարերկրացու իրավունքը՝ որոշակի երկիր մուտք գործելու և այնտեղ բնակվելու և հետամուտ լինելով պետական կարգի պահպանման իրենց պարտականությանը՝ Պայմանավորվող պետություններն իրավասություն ունեն արտաքսել օտարերկրացուն, ով դատապարտվել է քրեական հանցագործությունների համար: Այնուհանդերձ, նրանց որոշումներն այս ոլորտում այնքանով, որքանով որ դրանք կարող են միջամտել Հոդված 8-ի պարբերություն 1-ով պաշտպանվող իրավունքը, պետք է լինեն օրենքին համապատասխան, հետամուտ լինեն իրավաչափ նպատակին և անհրաժեշտ լինեն ժողովրդավարական հասարակությունում (տե՛ս վերը նշված *Boultif-ը*, կետ 46, և *Üner v. the Netherlands* [GC], Թիվ 46410/99, կետ 54, ՄԻԵԴ 2006-XII):

Կոնվենցիայի Հոդված 1-ի ուժով երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների կիրառման և իրականացման հիմնական պատասխանատվությունը դրված է ներպետական իշխանությունների վրա: Դատարանին գանգատի ներկայացման մեխանիզմը հետևաբար օժանդակում (լրացնում) է մարդու իրավունքները երաշխավորող ներպետական համակարգերը: Այս օժանդակող բնույթը ձևակերպված է Կոնվենցիայի Հոդված 13-ով և Հոդված 35 կետ 1-ով (տե՛ս *Kudła v. Poland* [GC], Թիվ 30210/96, կետ 152, ՄԻԵԴ 2000-XI):

78. Դատարանը բազմաթիվ առիթներով վերահաստատել է, որ Կոնվենցիայի Հոդված 13-ը երաշխավորում է ներպետական մակարդակի պաշտպանության միջոցի մատչելիությունը Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների և ազատությունների էությանը նպաստելու նկատառումով՝ անկախ նրանից, թե ինչ ձևով են դրանք նախատեսված ներպետական իրավակարգում: Այս Հոդվածի գործողությունն է ուստի պահանջել ներպետական միջոցի դրույթը, որն իրավասու ներպետական իշխանությանը հնարավորություն է տալիս քննել «վիճելի բողոքը» Կոնվենցիայի շրջանակներում և տրամադրել համապատասխան օգնություն: Պայմանավորվող պետությունների պարտականությունների շրջանակը, համաձայն Հոդված 13-ի, տարբերվում է՝ կախված դիմողի ներկայացրած բողոքի բնույթից: Պետություններին վերապահվում է որոշ հայեցողականություն՝ կապված այն ձևի հետ, որով նրանք կատարում են սույն դրույթով նախատեսված իրենց պարտականությունները (տե՛ս *Jabari v. Turkey*, թիվ. 40035/98, կետ 48, ՄԻԵԴ 2000-VIII): Այնուհանդերձ, Հոդված 13-ով պահանջվող միջոցը պետք է լինի «արդյունավետ» գործնականում, ինչպես նաև օրենսդրության մեջ (տե՛ս վերը նշված *Kudła-ն*, կետ 157):

79. Միջոցի արդյունավետությունը Հոդված 13-ի նշանակության շրջանակներում կախված չէ դիմողի համար անպայմանորեն բարենպաստ որոշման կայացումից: Ոչ էլ այդ դրույթում վկայակոչված «իշխանությունը» անհրաժեշտաբար պետք է լինի դատական իշխանություն: Այնուհանդերձ, նրա լիազորություններն ու ընթացակարգային երաշխիքները, որ այն տրամադրում է, կարևոր են որոշելու, թե արդյոք նշված միջոցն արդյունավետ է (տե՛ս *Klass and Others v. Germany*, 6-ը սեպտեմբերի, 1978թ., կետ 67, Սերիա A, թիվ 28): Երբ խնդրո առարկա «իշխանությունը» դատական իշխանություն չէ, Դատարանը նշում է դրա անկախությունը (տե՛ս օրինակ՝ *Leander v. Sweden*, 26-ը մարտի, 1987թ., կետեր 77 և 81-83, Սերիա A, թիվ 116, և *Khan v. the United Kingdom*, թիվ 35394/97, կետեր 44-47, ՄԻԵԴ 2000-V) և դիմողների՝ նրա կողմից առաջարկվող ընթացակարգային երաշխիքները ստուգելու անհրաժեշտության մասին (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Chahal v. the United Kingdom*, 1996թ. նոյեմբերի 15, կետեր 152-154, *Վճիռների և որոշումների զեկույցներ*, 1996-V): Բացի այդ, նույնիսկ եթե մեկ միջոցն ինքնին չի բավարարում Հոդված 13-ի պահանջները, ներպետական իրավունքի համաձայն՝ տրամադրված միջոցների համախումբը կարող է անել այդ (տե՛ս *Rotaru v. Romania* [GC], թիվ 28341/95, կետ 69, ՄԻԵԴ 2000-V):

80. Արդյունավետ լինելու համար Հոդված 13-ով պահանջվող միջոցը պետք է մատչելի լինի գործնականում, ինչպես նաև օրենսդրության մեջ, մասնավորապես այն իմաստով, որ նրա կիրառությունը չպետք է անհիմն կերպով խոչընդոտվի պատասխանող Պետության իշխանությունների գործողությունների կամ թերացումների պատճառով (տե՛ս *Çakici v. Turkey* [GC], թիվ 23657/94, կետ 112, ՄԻԵԴ 1999-IV):

81. Ի հավելումն, առանձնակի ուշադրություն պետք է դարձվի միջոցի կիրառման գործողության արագությանը, քանի որ աներևակայելի չէ, որ միջոցի պատշաճ բնույթը կարող է խոչընդոտվել դրա ավելորդ տևողությամբ (տե՛ս *Doran v. Ireland*, թիվ 50389/99, կետ 57, ՄԻԵԴ 2003-X):

82. Երբ բողոքը վերաբերում է այն պնդումներին, որ անձի վտարումը կարող էր նրան ենթարկել տատապանքների ռիսկի՝ հակառակ Կոնվենցիայի Հոդված 3-ի՝ կապված այն նշանակության հետ, որ Դատարանը տալիս է այդ դրույթին և նկատի առնելով այն վնասի անշրջելի բնույթը, որը կարող էր տեղի ունենալ, եթե խոչտանգումների կամ վատ վերաբերմունքի ռիսկը նյութականացվեին, միջոցի արդյունավետությունը Հոդված 13-ի նպատակների շրջանակում պարտադիր պահանջում է, որ բողոքը ենթարկվի խորը քննության ներպետական իշխանության կողմից (տե՛ս *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, թիվ 36378/02, կետ 448, ՄԻԵԴ 2005-III), անկախ և խիստ ստուգման, եթե առկա են էական հիմքեր վախենալու Հոդված 3-ին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգից (տե՛ս վերը նշված *Jabari-ն*, կետ 50) և ողջամիտ արագություն (տե՛ս *Bati and Others v. Turkey*, թիվ 33097/96 և 57834/00, կետ 136, ՄԻԵԴ 2004-IV): Նման դեպքում արդյունավետությունը նաև պահանջում է, որ պետք խնդրո առարկա անձի համար մատչելի լինի ավտոմատ կասեցնող ազդեցությամբ միջոց (տե՛ս վերը նշված *Gebremedhin-ը [Gaberamadhien]*, կետ 66, և *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* [GC], թիվ 27765/09, կետ 200, 23-ը փետրվարի 2012թ.): Միևնույն սկզբունքներն են կիրառվում, երբ վտարումը դիմողին ենթարկում է Կոնվենցիայի Հոդված 2-ով երաշխավորված նրա կյանքի իրավունքի նկատմամբ իրական վտանգի: Վերջապես, այն պահանջը, որ միջոցը պետք է ունենա ավտոմատ կասեցնող ազդեցություն, հաստատվել է Թիվ 4 Արձանագրության Հոդված 4-ի համաձայն ներկայացված բողոքների համար (տե՛ս վերը նշված *Čonka-ն*, կետեր 81-83, և *Hirsi Jamaa and Others*, կետ 206):

83. Հակառակը, երբ վտարումները վիճարկվում են անձնական և ընտանեկան կյանքին ենթադրելի միջամտության հիմքով, պարտադիր չէ, որ միջոցն արդյունավետ լինելու համար ունենա ավտոմատ կասեցնող ազդեցություն: Այնուհանդերձ, ներգաղթի խնդիրների առնչությամբ, երբ առկա է վիճելի բողոք, որ վտարումը սպառնում է միջամտել օտարերկրացու անձնական և ընտանեկան կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը, Կոնվենցիայի Հոդված 13-ը Հոդված 8-ի հետ միասին պահանջում է, որ Պետությունները խնդրո առարկա անհատների համար մատչելի դարձնեն արտաքսման կամ կացության մերժման վիճարկումը և որ համապատասխան խնդիրները քննվեն բավարար ընթացակարգային երաշխիքների պայմաններում և ներպետական հանգամանալի ֆորումի կողմից, որը կառաջարկի անկախության և անկողմնակալության բավարար երաշխիքներ (տե՛ս *M. and Others v. Bulgaria*, թիվ 41416/08, կետեր 122-132, 26-ը հուլիսի 2011թ., և, *mutatis mutandis*, *Al-Nashif v. Bulgaria*, թիվ 50963/99, կետ 133, 20-ը հունիսի 2002թ.):

(b) Այս սկզբունքների կիրառումը նշված գործի առնչությամբ

84. Դատարանը նշում է, որ խնդրո առարկա հարցը վերաբերում է դիմողի կողմից Ֆրանսիական Գվիանայում օգտագործած միջոցների արդյունավետությանը վերջինի հեռացման ժամանակ՝ Կոնվենցիայի Հոդված 8-ի համաձայն իր բողոքը պաշտպանելիս: Այս կապակցությամբ Դատարանն անհրաժեշտ է համարում վերահաստատել, որ ներգաղթին վերաբերող գործերում, ինչպիսին դիմողի գործն է, միակ մտահոգությունն է, սուբսիդիարության սկզբունքին հետևելով, քննել ներպետական ընթացակարգերի արդյունավետությունը և երաշխավորել, որ դրանք հարգում են մարդու իրավունքները (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *M.S.S. v. Belgium and Greece* [GC], թիվ 30696/09, կետեր 286-287, ՄԻԵԴ 2011, և *I.M. v. France*, թիվ 9152/09, կետ 136, 2-ը փետրվարի 2012թ.):

85. Դատարանն այնուհետև կրկնում է, որ Կոնվենցիայի Հոդված 13-ն այնքան հեռու չի գնում, որ պահանջի միջոցի որևէ առանձնահատուկ ձև՝ Պայմանավորվող պետություններին տրամադրելով թույլատրելի հայեցողության շրջանակ այս առումով (տե՛ս *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom*, 30-ը հոկտեմբերի 1991թ., կետ 122, Սերիա A, թիվ 215, և, այլ աղբյուրների թվում, *G.H.H. and Others v. Turkey*, թիվ 43258/98, կետ 36, ՄԻԵԴ 2000-VIII):

86. Սույն գործում դիմողն օգտագործել է իրեն մատչելի միջոցները՝ նախքան իր հեռացումը Ֆրանսիական Գվիանայում ուժի մեջ եղած համակարգի համաձայն. Նա բերել է իր գանգատը վարչական դատարան՝ իր հեռացման մասին հրամանի դատական կարգով վերանայման նպատակով, ինչպես նաև հրատապ դիմում է ներկայացրել այդ հրամանի կատարումը հետաձգելու մասին խնդրանքով. այնուհետև նա նաև հրատապ դիմում է ներկայացրել միևնույն դատարանին՝ հիմնարար ազատության պաշտպանության նպատակով:

87. Դատարանը հետևաբար պետք է որոշի, թե արդյոք դիմողն օգտվել է իրեն Հոդված 8-ը ենթադրաբար ոտնահարող՝ հեռացման հրամանի կատարումից պաշտպանելու արդյունավետ երաշխիքներից:

88. Դատարանն առաջին հերթին պարտավոր է նշել տվյալ գործի ժամանակագրությունը: Այն բանից հետո, երբ դիմողը ձերբակալվել է 2007թ. հունվարի 25-ի առավոտյան, արձակվել է նրան հեռացնելու հրաման, և նրան տեղավորել են վարչական ազատագրկման կենտրոնում առավոտյան ժամը 10.00-ին՝ հենց նույն օրը և վտարել հաջորդ օրը՝ երեկոյան ժամը 4.00-ին: Փաստորեն նա վտարվել է Ֆրանսիական Գվիանայից իր ձերբակալումից հետո ավելի պակաս, քան երեսունվեց ժամվա ընթացքում:

Դատարանը նշում է ինչպես դիմողը, որ Ֆրանսիական Գվիանայի պրեֆեկտի կողմից տրված հեռացման հրամանում ամփոփված հիմնավորումը սեղմ էր և կարծրատիպային (տե՛ս վերոնշյալ պարբերություն 17-ը): Դատարանը նաև նշում է, որ հրամանի մասին ծանուցումը տրամադրվել է դիմողին նրա ձերբակալումից անմիջապես նրա: Այս տարրերն ի ցույց են դնում իշխանությունների կողմից դիմողի իրավիճակի ուսումնասիրման հապշտապ (անփույթ) բնույթը:

89. Դատարանը նաև նշում է, որ կողմերը համաձայնության չեն եկել այն բանի շուրջ, թե ինչ պատճառով է կայացվել դիմողի հեռացման հրամանը: Ըստ Կառավարության՝ դիմողի ապօրինի իրավիճակը Ֆրանսիական Գվիանայում պայմանավորված էր նրա սեփական անփութությամբ, քանի որ նա քայլեր չէր ձեռնարկել իր վարչական կարգավիճակը կարգավորելու ուղղությամբ: Դիմողը, մյուս կողմից, պնդում էր, որ քանի որ դեռ չէր լրացել իր տասնութ տարին, ապա ինքը դեռ իրավունք ունի դիմելու իր կարգավիճակը կարգավորելու համար և ամեն դեպքում պաշտպանված էր Ֆրանսիական տարածքից որևէ ձևով հեռացվելուց:

90. Դատարանը նշում է, որ քանի որ դիմողը պնդում էր, որ երբ ինքն առաջին անգամ դիմել է ներպետական դատարաններին (տե՛ս վերը նշված պարբերություն 18-ը), անկախ նրա ձերբակալման պահին նրա անօրինական իրավիճակի պատճառներից, նա պաշտպանված էր արտաքսման որևէ ձևից՝ Ֆրանսիայի օրենքի համաձայն (տե՛ս CESEDA-ի Հոդված L. 511-4): Սա էր այն եզրակացությունը, որին հանգել էր Cayenne-ի վարչական դատարանը, որը դիմողի կողմից նախապես ներկայացրած ապացույցներն ուսումնասիրելուց հետո որոշել էր ապօրինի ճանաչել հեռացման մասին հրամանը (տե՛ս վերը նշված պարբերություն 23-ը):

91. Այսինքն ակնհայտ է, որ մինչև 2007թ. հունվարի 26-ին Ֆրանսիայի իշխանությունները տիրապետում էին այն ապացույցներին, որ դիմողի հեռացումն օրենքին համապատասխան չէր և կարող էր հետևաբար հանդիսանալ Կոնվենցիայի Հոդված 8 կետ 2-ով նախատեսված՝ նրա իրավունքներին անօրինական միջամտություն (տե՛ս վերը նշված պարբերություն 18-ը): Ինչպես Պալատը, այնպես էլ Մեծ Պալատը հետևաբար համարում է, որ դիմողին Բրազիլիա վտարելիս ի հայտ է եկել լուրջ խնդիր՝ կապված Կոնվենցիայի Հոդված 8-ի համատեղելիության հետ, և որ նա ունեցել է «վիճելի» բողոք՝ Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի առնչությամբ (տե՛ս վերը նշված պարբերություն 53-ը):

92. Այնուհետև, անդրադառնալով այն հնարավորություններին, որոնք մատչելի են եղել դիմողի համար, իր հեռացման վերաբերյալ որոշումը վիճարկելու առումով Դատարանը նկատում է, որ CIMADE-ի օգնությամբ նա կարող էր դիմել Cayenne-ի վարչական դատարան: Դատարանի կարծիքով այն դատարանը, որտեղ բերվել էր նրա բողոքը, բավարարում էր անկախության, անկողմնակալության և իրավասության պահանջներին՝ Հոդված 8-ի համաձայն բերված բողոքները քննելու համար:

93. Այնուամենայնիվ, այն կրկնում է, որ առանց կասկածի տակ դնելու դրա կասեցնող բնույթի հետ կապված խնդիրը, որպեսզի միջոցը լիներ արդյունավետ և խուսափեր կամայական որևէ որոշումից, պետք է առկա լիներ իրական միջամտություն դատարանի կամ «ներպետական իշխանության կողմից»:

94. Ներկա գործում փաստաթղթերի փաթեթը, որը ներկայացվել էր իրավասու «ներպետական իշխանությանը» չէր կարող համարվել առանձնահատուկ բարդ բնույթի: Դատարանը կցանկանար կրկնել, որ դիմողի բերած գանգատները պարունակում էին հստակ բացատրված իրավական հիմնավորումներ: Վիճարկելով հեռացման հրամանը՝ դիմողը պնդել էր, որ այն թե՛ հակասում էր Կոնվենցիային և թե՛ անօրինական էր Ֆրանսիական օրենքի տեսանկյունից: Նա, *inter alia*, վկայակոչել էր CESEDA-ի Հոդված L. 511-4-ը և ներկայացրել էր մանրամասն ապացույց, որ իր անձնական և ընտանեկան կյանքի հիմնական մասն անցել է Ֆրանսիական Գվիանայում (տե՛ս վերը նշված Պարբերություն 18-ը)՝ դրանով ի ցույց դնելով, որ իր գործը էապես ըստ էության էր՝ պատշաճ քննություն երաշխավորելու համար (տե՛ս, *mutatis mutandis*, վերը նշված *I.M. v. France*, կետ 155):

Հաջորդը, և առաջին հերթին, Դատարանը պարտավոր է նկատել, որ 2007թ. հունվարի 26-ին, երեկոյան ժամը 3.11-ին վարչական դատարան դիմելուց հետո¹, դիմողը վտարվել է Բրազիլիայից նույն օրը՝ երեկոյան ժամը 4-ին: Դատարանի կարծիքով այդ ժամանակամիջոցի հակիրճությունը բացառում է ցանկացած հնարավորություն, որ դատարանը լրջորեն քննել է հանգամանքներն ու իրավական փաստարկները հոգուտ կամ ի վնաս Կոնվենցիայի Հոդված 8-ի ոտնահարման՝ հեռացման մասին հրամանի կատարման դեպքում:

Արդյունքն այն է, որ նրա հեռացման ժամանակ, դիմողի կողմից բերված բողոքները և նրա անձնական ու ընտանեկան կյանքին առնչվող հանգամանքները արդյունավետ չեն քննվել ներպետական որևէ իշխանության կողմից: Մասնավորապես, մտապահելով ներկա գործին առնչվող փաստերի ժամակակազրությունը, Դատարանը չի կարող չնշել, որ որևէ դատական քննություն չի իրականացվել դիմողի բողոքներն ըստ էության կամ միջանկյալ միջոցների իրականացման նպատակ հետապնդող նրա հրատապ դիմումը քննելու նպատակով:

95. Մինչ հրատապ վարույթները կարող էին տեսականորեն հնարավորություն ընձեռել դատարանին քննելու դիմողի պնդումները, և, անհրաժեշտության դեպքում, կասեցնել հեռացման հրամանի կատարումը, այդ ամենի փաստացի տեղի ունենալու ցանկացած հնարավորություն սպառված էր դատարան նրա կողմից բողոք բերելու և հեռացման հրամանի կատարման միջև չափից ավելի կարճ ժամանակահատվածի պատճառով: Փաստորեն, հրատապ գանգատները քննող դատավորն անգոր էր որևէ բան անել, քան հայտարարել, որ դիմումն անիմաստ է: Ուստի և դիմողը վտարվել էր միայն վարչական իշխանության կայացրած որոշման հիմքով:

Հետևաբար, սույն գործի հանգամանքները նկատի ունենալով, Դատարանը համարում է, որ այն շտապողականությունը, որով իրականացվել է հեռացման հրամանը, ունեցել է մատչելի պաշտպանության միջոցները գործնականում անարդյունավետ, հետևաբար անմատչելի դարձնելու ազդեցություն: Չնայած որ Դատարանը տեղյակ է միջոցի արագ մատչելիության անհրաժեշտությանը, արագությունը չպետք է լինի այնպիսին, որ հանդիսանա այդ միջոցի օգտագործման խոչընդոտ կամ չարդարացված պատվար, կամ գերակայի այդ միջոցի գործնական արդյունավետությանը:

96. Վերոնշյալի լույսի ներքո Դատարանը համարում է, որ այն եղանակը, որով իրականացվել էր դիմողի հեռացումը, չափից ավելի արագ էր, նույնիսկ՝ մակերեսային: Նման հանգամանքներում, երբ նրան վտարում էին, դիմողը ոչ մի հնարավորություն չունեի երաշխավորված լինելու, որ հեռացման հրամանի օրինականությունը բավարար հանգամանորեն կքննվեր ներպետական այնպիսի իշխանությունների կողմից, որոնք կապահովվեին համապատասխան դատական երաշխիքներ (տե՛ս վերը նշված պարբերություն 79-ը):

97. Ինչ վերաբերում է Ֆրանսիական Գլխանայի աշխարհագրական դիրքին և ներգաղթի ուժեղ ճնշմանն այնտեղ, Կառավարությունը պնդել էր, որ այս գործոններն արդարացնում էին սովորական օրենսդրությունից բացառություններն այնպես, ինչպես դրանք կիրառվում էին այդ տարածքում: Սույն գործի հանգամանքները նկատի ունենալով՝ Դատարանը չի կարող ընդունել այդ վերլուծությունը: Այն անկասկած տեղյակ է, որ Պետություններն ունեն ավօրինի ներգաղթի դեմ պայքարելու և այդ անելու համար համապատասխան միջոցներ ունենալու անհրաժեշտություն, միևնույն ժամանակ կազմակերպելով ներպետական միջոցներն այնպես, որպեսզի դրանք նպաստեն ներպետական որոշակի սահմանափակումներին և իրավիճակներին:

Այնուհանդերձ, մինչ Պետություններին վերապահված է որոշակի հայեցողություն՝ կապված այն ձևի հետ, որով իրենք կատարում են Կոնվենցիայի Հոդված 13-ով ամրագրված պարտավորությունները, այդ հայեցողականությունը չպետք է, ինչպես տվյալ գործում, հանգեցնի նրան, որ դիմողի համար գործնականում մատչելի չլինեն այն նվազագույն ընթացակարգային երաշխիքները, որոնք անհրաժեշտ են նրան կամայական վտարումից պաշտպանելու համար:

98. Եվ վերջապես, կապված դատարաններին գերձանրաբեռնելու վտանգի և Ֆրանսիական Գլխանայում արդարադատության պատշաճ իրականացման վրա վատ հետևանքներ ունենալու հետ, Դատարանը վերահաստատում է, որ ինչպես Կոնվենցիայի Հոդված 6-ի դեպքում, Հոդված 13-ը Պայմանավորվող պետություններին է հանձնարարում կազմակերպել իրենց դատական համակարգերն այնպիսի ձևով, որ իրենց դատարանները կարողանան կատարել իր պահանջները: Այդ կապակցությամբ անհրաժեշտ է շեշտել Հոդված 13-ի կարևորությունը՝ Կոնվենցիայի համակարգի լրացնող

¹ Շտկվել է 2012թ. դեկտեմբերի 18-ին, տեքստում նշված էր «26-ը հունվարի 2011թ.»:

համակարգը պահպանելու տեսանկյունից (տե՛ս, *mutatis mutandis*, վերը նշված *Kudka-ն*, կետ 152, և *Čonka-ն*, կետ 84):

99. Հաշվի առնելով բոլոր վերոնշյալ նկատառումները՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողի համար գործնականում մատչելի չեն եղել արդյունավետ պաշտպանության միջոցներ՝ կապված Կոնվենցիայի Հոդված 8-ով նրա բերած բողոքի հետ, երբ նրան պատրաստվում էին վտարել: Այս փաստը չէր շտկվել ի վերջո տրամադրված բնակության թույլտվությամբ:

100. Ուստիև Դատարանը պետք է չընդունի Կառավարության նախնական առարկությունը՝ կապված նրա հետ, որ դիմողը կորցրել է «զոհի» կարգավիճակը Կոնվենցիայի Հոդված 34-ի իմաստով, և համարում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի խախտում՝ կապված Հոդված 8-ի հետ:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ՀՈԴՎԱԾ 41-Ի ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

101. Կոնվենցիայի Հոդված 41-ը ամրագրում է՝

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

102. Դիմողը պահանջել էր 32000 եվրո (EUR) նյութական վնասի փոխհատուցման համար՝ բացատրելով, որ դա ծածկում է Բրազիլիայում յոթ ամիս ապրելու և Ֆրանսիական Գվիանա անօրինական ճանապարհով վերադառնալու ծախսերը: Նա այս գումարում ներառել էր նաև վնասները՝ կապված այն փաստի հետ, որ չէր կարողացել մասնակցել վերապատրաստման այն դասընթացին, որին պետք է մասնակցեր իր հեռացման ժամանակահատվածում՝ որպես դատարանի վերահսկողության պահանջների մի մաս, և այն փաստի համար, որ ինքը չէր կարողացել աշխատել՝ նախքան ստացել էր բնակության թույլտվություն «անձնական և ընտանեկան կյանքի համար»:

103. Նա նաև պահանջել էր 10000 եվրո (EUR) ոչ նյութական վնասի փոխհատուցման համար:

104. Կառավարությունը համարել էր, որ այս գումարներն ակնհայտորեն չափազանցված են: Ինչ վերաբերում էր նյութական վնասին, նրանք մատնանշել էին, որ ենթադրելի ոտնահարումը վերաբերում էր դիմողի տարիանմանը Բրազիլիա և ոչ նրան բնակության թույլտվության տրամադրմանը: Ուստիև նրանք պնդել էին, որ որևէ կապ չկար փաստի միջև, որ դիմողին չէին թույլատրել աշխատել, և Կոնվենցիայի ենթադրելի խախտման միջև: Կառավարությունը բացատրել էր, որ խնդրո առարկա ժամանակահատվածում դիմողն աշխատելիս չէր եղել կամ աշխատանք փնտրելիս չէր եղել:

105. Ինչ վերաբերում էր ենթադրելի ոչ նյութական վնասին, ապա Կառավարությունը պնդել էր, որ խախտումն արձանագրելն ինքնին կհանդիսանար բավականին արդար բավարարում:

106. Դատարանը չի տեսնում պատճառահետևանքային կապը հայտնաբերված ոտնահարման և ենթադրելիորեն կրած նյութական վնասի միջև և մերժում է համապատասխան պահանջը:

107. Այնուհանդերձ, Դատարանը համարում է, որ տվյալ գործի հանգամանքներում դիմողը պետք է որ վերապրած լինի իրական հուսահատություն և անորոշություն, ինչը չի կարող փոխհատուցվել զուտ խախտումն արձանագրելով: Արդյունքում, կայացնելով արդարացի որոշում, ինչպես պահանջվում է համաձայն Հոդված 41-ի, այն դիմողին է տրամադրում 3000 եվրո (EUR) գումար՝ ոչ նյութական վնասի դիմաց:

B. Ծախսերը և ծախսերը

108. Դիմողը պահանջել է 2500 եվրո (EUR) ներպետական դատարանների առջև կատարված ծախսերի և ծախսերի փոխհատուցման համար: Նա չէր ներկայացրել որևէ փաստաթուղթ՝ իր պահանջը հիմնավորելու համար: Ինչ վերաբերում էր Դատարանի առջև վարույթներին, ապա դիմողի փաստաբանը մատնանշել էր, որ իր հաճախորդը չի ունեցել եկամուտ և զրկված է եղել աշխատելու հնարավորությունից մինչև 2009թ.: Նրա փաստաբանը հետևաբար վճարել էր նրա ծախսերն ու ծախսերն ու պատրաստել համապատասխան հաշիվները՝ մեկը Պալատի առջև վարույթների և մյուսը՝ Մեծ պալատի առջև վարույթների համար: Նա երկու հաշիվներն էլ ներկայացրեց Դատարանին, և դրանցից յուրաքանչյուրում մանրամասն ներկայացված էին ծախսերի համապատասխան բաշխումները: Առաջին

հաշիվը կազմում էր 14960 եվրո (EUR), իսկ երկրորդը՝ 7120 եվրո (EUR)՝ միասին կազմելով ընդհանուր 22080 եվրո (EUR): Դիմողը նաև բացատրեց, որ իրեն տրամադրվել է իրավաբանական օգնություն Դատարանի առջև վարույթների համար:

109. Կառավարությունը համարեց այս գումարներն անհամաչափ: Ինչ վերաբերում էր ներպետական դատարանների առջև վարույթներին, Կառավարությունը պնդեց, որ նշված գումարները չէին համապատասխանում Դատարանի նախադեպային իրավունքով սահմանված չափանիշներին: Ինչ վերաբերում էր Դատարանի առջև կատարված ծախսերին և ծախքերին, ապա Կառավարությունը համարում էր, որ 3000 եվրո (EUR) գումարը ողջամիտ էր՝ կատարված ծախսերը փակելու համար՝ հանած արդեն իսկ ստացված իրավաբանական օգնությունը:

110. Համաձայն Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ ծախսերը և ծախքերը հատուցվում են միայն այն դեպքում, երբ դրանք փաստացիորեն և անհրաժեշտաբար կատարվել են դիմողի կողմից և ողջամիտ են իրենց չափով: Տվյալ դեպքում Դատարանը մերժում է ներպետական վարույթների առնչությամբ կատարված ծախսերի և ծախքերի հատուցման պահանջը, քանի որ ոչ մի հիմնավորող փաստաթուղթ չի տրամադրվել:

111. Այնուհետև, նկատի ունենալով դիմողի իրավիճակը, առաջին անգամ այն բանից հետո, երբ նա արտաքսվել էր Բրազիլիա և այնուհետև, երբ նա չուներ բնակության թույլտվություն, որը նրան թույլ կտար աշխատել Ֆրանսիական Գվիանայում մինչև 2009թ., Դատարանը կասկած չունի, որ նա փողագործ է եղել այդ ժամանակահատվածում: Դատարանը տվյալ հանգամանքներում համարում է, որ դիմողին պետք է տրամադրվի մի գումար՝ կապված նրա իրավաբանի կողմից նրան ներկայացված ծախսերի հետ: Այս գումարը պետք է լինի նպաստ, սակայն այն փաստի պատճառով, որ Դատարանը Կոնվենցիայի խախտում է հայտնաբերել միայն դիմողի ներկայացրած բողոքներից մեկի կապակցությամբ, մասնավորապես՝ Կոնվենցիայի Հոդվածներ 13-ի և 8-ի միասին վերցված ոտնահարումը: Համաձայն Հոդված 41-ի՝ կարող են հատուցվել միայն այն ծախսերը և ծախքերը, որոնք ողջամիտ են իրենց չափով և փաստացիորեն ու անհրաժեշտաբար կատարվել են դիմողի կողմից, որպեսզի Դատարանը գտնի Կոնվենցիայի խախտումը: Ուստիև Դատարանը մերժում է ծախսերի և ծախքերի վերաբերյալ բողոքի մնացած մասը (տե՛ս, *mutatis mutandis*, վերը նշված՝ *I.M. v. France*, կետ 171):

112. Հաշվի առնելով վերոնշյալը, և նկատի առնելով իր տնօրինած փաստաթղթերը՝ Դատարանը համարում է ողջամիտ՝ տրամադրել դիմողին 12000 եվրո (EUR) գումար իր առջև կատարված ծախսերի և ծախքերի համար: Ինչ վերաբերում է իրավաբանական օգնությանը, ապա Դատարանը նշում է, որ չնայած դիմողը սկզբում ներկայացրել է իրավաբանական օգնության պահանջ, նա չի կարողացել կատարել անհրաժեշտ ձևակերպումները: Հետևաբար իրավաբանական ոչ մի օգնություն չէր վճարվել Դատարանի առջև վարույթների համար, և անհրաժեշտություն չկար կատարելու համապատասխան նվազեցումը:

C. Տուգանքը

113. Դատարանը նպատակահարմար է համարում, որ նախնական տոկոսադրույքը հիմնված լինի Եվրոպական կենտրոնական բանկի նվազագույն փոխարկային տոկոսադրույքին, որին պետք է հավելվել երեք տոկոս:

ՎԵՐՈԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

1. Միանում է Կառավարության նախնական առարկության *էությունը*՝ կապված Կոնվենցիայի Հոդված 13-ով բերված բողոքին Հոդված 8-ի հետ միասին վերցված և *մերժում է այն*:

2. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի Հոդված 13-ի խախտում Հոդված 8-ի առնչությամբ:

3. Վճռում է,

(a) որ պատասխանող Պետությունը պետք է դիմողին երեք ամսվա ընթացքում վճարի հետևյալ գումարները՝

(i) 3000 (EUR) (երեք հազար եվրո)՝ գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է ենթակա լինել վճարման՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում:

- (ii) 12000 (EUR) (տասներկու հազար եվրո)՝ գումարած այն հարկը, որը կարող է ենթակա լինել դիմողի կողմից վճարման՝ որպես ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում:
- (b) որ վերոնշյալ եռամսյա ժամկետը լրանալուն պես՝ նշված գումարի չվճարման համար տոկոսադրույքը պետք է հիմնվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի՝ չվճարման ժամանակահատվածում նվազագույն փոխարկային տոկոսադրույքի վրա՝ հավելելով դրան երեք տոկոս:

4. *Մերժում է դիմողի՝ արդարացի փոխհատուցման պահանջի մնացած մասը:*

Կատարված է անգլերեն և ֆրանսերեն և հրապարակված է Մարդու իրավունքների շենքում հանրային լսումների ժամանակ, Ստրասբուրգ, 13-ը դեկտեմբերի, 2012թ.:

Մայքլ օ Բոյլ
Փոխքարտուղար

Նիկոլաս Բրացա
Նախագահ

Համաձայն Կոնվենցիայի Հոդված 45 կետ 2-ի և Դատարանի կանոնակարգի Թիվ 74 կետ 2 կանոնի՝ սույն վճռին են կցվում՝

- Դատավոր Կալայդջիևայի համընկնող կարծիքը;
- Դատավոր Պինտո դե Ալբուքուերքուի համընկնող կարծիքը, որին միանում է դատավոր Վսչինից-ը:
N.B.
M.O'B.

«Առանձին կարծիքները չեն թարգմանվել, բայց ներառված են անգլերենով կամ ֆրանսերենով դատավճռի պաշտոնական տարբերակ(ներ)ում, որին կարելի է ծանոթանալ Դատարանի դատական նախադեպերի HUDOC տվյալների բազայում»:

Չ.Ն.Ս.-ն ընդդեմ Թուրքիայի գործով¹

2010 թվականի հունվարի 19-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Պալատը (Երկրորդ Բաժին), որպես Պալատ հետևյալ կազմով՝

Ֆրանչեսկո Թուլլենս՝ նախագահ,
Իրենու Քաբրալ Բարրետո,
Վլադիմիրո Զագրեբեյսկի,
Դանութե Ջոսինի,
Անդրաս Սոջո,
Նոնա Տոցորիա,
Իսիլ Կարակաս, դատավորներ,
և Սալլի Դոլլե, բաժանմունքի քարտուղար,

2009թ. դեկտեմբերի 15-ին դռնփակ նիստի ընթացքում կայացրել են հետևյալ վճիռը, որն ընդունվել է նույն օրը:

Դռնփակ խորհրդակցելով 2009 թվականի դեկտեմբերի 15-ին՝ կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց այդ նույն օրը:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործի համար առիթ է հանդիսացել ազգությամբ իրանցի պարոն Չ.Ն.Ս.-ի («դիմող») կողմից 2008 թվականի մայիսի 8-ին Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն ընդդեմ Թուրքիայի Հանրապետության գանգատը (Թիվ 21896/08): Պալատի նախագահը բավարարել է դիմողի խնդրանքը՝ չբացահայտելու իր անունը (Դատարանի կանոնների թիվ 47 կանոնի 3-րդ կետ):

2. Դիմողների շահերը ներկայացրել է Անկարայից պրն Ս. Էֆեն: Թուրքական կառավարությունը («Կառավարություն») ներկայացրել է իր գործակալը:

3. 2008 թվականի մայիսի 9-ին 4-րդ բաժնի նախագահը, ելնելով կողմերի շահերից և Դատարանում պատշաճ գործի քննություն իրականացնելու նպատակով, որոշել է Թուրքիայի կառավարությանը Դատարանի կանոնների թիվ 39 կանոնի ներքո ցուցում տալ, որպեսզի դիմողը չարտաքսվի Իրան մինչև 2008 թվականի մայիսի 27-ը: 2008 թվականի մայիսի 26-ին Երկրորդ բաժնի նախագահը որոշել է մինչև հետագա ցուցումը երկարաձգել միջանկյալ միջոցը՝ Դատարանի կանոնների թիվ 39 կանոնի ներքո:

4. 2008 թվականի սեպտեմբերի 24-ին Երկրորդ բաժնի նախագահը որոշել է ներկայացնել գանգատը Կառավարությանը: Նա նաև որոշել է, որ գանգատի ընդունելիության հարցը և հանգամանքները կքննվեն միասին (29-րդ հոդվածի 3-րդ կետ), և որ գործին կտրվի նախապատվություն (41-րդ կանոն):

5. Դիմողը և Կառավարությունը ներկայացրել են գրավոր դիրքորոշումներ գանգատի ընդունելիության և հանգամանքների վերաբերյալ:

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

6. Դիմողը ծնվել է 1967 թվականին և ներկայումս ապրում է Քրքլարելի Օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոնում՝ Թուրքիայում:

¹ Z.N.S. v. Turkey

A. Արտաքսման վարույթը և դիմողին՝ Քիրքլարեղիի Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում տեղավորելը

7. Դիմողն առաջին անգամ Թուրքիա է մուտք գործել 2002 թվականի սեպտեմբերի 24-ին՝ օգտագործելով կեղծ անձնագիր: Նա սկսել է ապրել և աշխատել Ստամբուլում՝ առանց տեղյակ պահելու թուրքական իշխանություններին կամ Միացյալ ազգերի կազմակերպության փախստականների գերագույն հանձնակատարի գրասենյակին (ՄԱԿ ՓԳՀ-ն):

8. 2003 թվականի հոկտեմբերի 22-ին դիմողը դիմել է ՄԱԿ ՓԳՀ-ին և խնդրել իրեն ճանաչել փախստական: 2004 թվականին չկոնկրետացված օրը նա կալանավորվել է թուրքական մարմինների կողմից և արտաքսվել Իրան, որտեղ, ըստ նրա բողոքների, իրեն բանտարկել են 9 ամսով և ենթարկել վատ վերաբերմունքի:

9. Իրանում ազատ արձակվելուց հետո դիմողը կրկին 2005 թվականի փետրվարի 3-ին ապօրինի մուտք է գործել Թուրքիա: Նրան ասել են, որ իր գործը ՄԱԿ ՓԳՀ-ում ավարտվել է իր բացակայությամբ:

10. 2006 թվականի հունիսին դիմողի մոտ ախտորոշվել է արգանդի միոմատոզ, և 2006 թվականի հունիսի 5-ին նա վիրահատվել է մասնավոր հիվանդանոցում: Բժշկական փաստաթղթերում հիմնականում նշված են պաթոլոգիայի արդյունքները՝ համաձայն որոնց չեն եղել քաղցկեղային բջիջներ:

11. Այդ ընթացքում նա սկսում է հետաքրքրվել Քրիստոնեությամբ և սկսում է մասնակցել Աստվածաշնչյան դասընթացների: Չկոնկրետացված օրը դիմողի որդին, ով հաճախում էր Ստամբուլի իրանյան հյուպատոսական դպրոց, «դպրոցի հավատքի նկատմամբ դրսևորված վարքագծի համար» հեռացվել է դպրոցից: Այդ դեպքից հետո մեկ տարի շարունակ դիմողը դիմել է Իրանական հյուպատոսարան՝ անձնագիր ստանալու համար: Այնտեղ նրանից պահանջել են լրացնել ձևաթուղթ՝ նշելով որ ինքը Քրիստոնյա է:

12. 2007 թվականին՝ չկոնկրետացված օրը, դիմողը դիմել է ՄԱԿ ՓԳՀ-ին և խնդրել, որպեսզի իր գործը վերանայվի:

13. 2008 թվականի մայիսի 3-ին դիմողը դիմել է Ստամբուլում Ֆաթիհի ոստիկանական բաժանմունքին՝ երրորդ անձի կողմից կատարված հանցագործության վերաբերյալ որպես վկա հայտարարություն ներկայացնելու համար: Քանի որ տեսել են, որ նա ունի տարբեր անուններով անձը հաստատող փաստաթղթեր, գործ է հարուցվել այդ հանգամանքի առիթով և դիմողը ձերբակալվել է: Չկոնկրետացված օրը նա ազատ է արձակվել:

14. 2008 թվականի մայիսի 9-ին դիմողը կրկին ձերբակալվել է վիզա ստանալու պահանջները խախտելու և պաշտոնական փաստաթղթեր կեղծելու կասկածանքով: Օտարերկրացիների, սահմանների և ապաստան տրամադրելու հարցերով պատասխանատու բաժանմունքին Ստամբուլի ոստիկանության կողմից ուղղված նամակի համաձայն, որը նաև նույն օրն ուղղվել է Ընդհանուր ոստիկանության բաժիններին՝ դիմողը հայտարարել է, որ չի կամեցել ապրել Իրանում, և որ ինքը ստիպված է եղել գալ Թուրքիա ՄԱԿ ՓԳՀ-ին դիմելու համար: Նույն նամակում նշվել է, որ դիմողը տեղավորվել է Ստամբուլի ոստիկանության՝ Օտարերկրացիների հարցերով բաժանմունքում՝ նրան Թուրքիայից արտաքսելու նպատակով:

15. 2008 թվականի մայիսի 13-ին Գլխավոր ոստիկանության՝ օտարերկրացիների, սահմանների և փախստականների հարցերով բաժանմունքի ղեկավարը խնդրել է Ստամբուլի ոստիկանության բաժնին դիմողից ցուցմունքներ վերցնել՝ կապված մի շարք հարցերի հետ, ներառյալ՝ թուրքական իշխանություններին չդիմելը ՄԱԿ ՓԳՀ-ին դիմելու ժամանակ: Նա պետք է նաև բացատրեր, թե ինչու է ապօրինի մնում Թուրքիայում: Ղեկավարը նաև խնդրել է պարզել, թե ինչպիսի հնարավոր ռիսկեր դիմողը կարող է ներկայացնել Թուրքիայի անվտանգությանը:

16. 2008 թվականի մայիսի 16-ին դիմողն ուղարկել է մեկ այլ նամակ Ներքին գործերի նախարարությանը: Հիմնվելով իր առողջական վիճակի վրա՝ նա խնդրել է իրեն հրատապ բուժում տրամադրել և ազատ արձակել, ինչպես նաև տրամադրել ժամանակավոր բնակության իրավունք ՄԱԿ ՓԳՀ-ում և դատարանում առկա վարույթների ընթացքում:

17. Միևնույն օրը դիմողը ոստիկանության աշխատակցի կողմից հարցաքննվել է Ստամբուլի ոստիկանության բաժանմունքում: Նա նշել է, inter alia, որ սկզբում նա մտել է Թուրքիա կեղծ անձնագրով, և որ իրեն արտաքսել են Իրան, որտեղ նա 9 ամիս գտնվել է բանտում: Նա հայտնել է, որ երբ կրկին մտել է Թուրքիա 2005 թվականի փետրվարի 3-ին, անմիջապես կրկին դիմել է ՄԱԿ ՓԳՀ-ին: Նա նշել է, որ ինքը դեմ է Իրանի ներկայիս կառավարությանը, և որ Իրանում ապրելու ընթացքում իր ընտանիքի անդամները ենթարկվել են ճնշումների: Դիմողը նշել է, որ ինքը մեկնել է և ապա վերադարձել թուրքական

տարածք, քանի որ դա միակ ճանապարհն է ստանալ նոր վիզա: Ապա նա հայտարարել է, որ ավելի վաղ չի դիմել թուրքական իշխանություններին, քանի որ իր գործը փակվել էր ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից:

18. 2008 թվականի մայիսի 20-ին դիմողի ցուցմունքներն ուղարկվել են Ստամբուլի ոստիկանության գլխավոր բաժանմունք:

19. 2008 թվականի մայիսի 6-ին և 16-ին, ինչպես նաև հունիսի 2-ին դիմողի ներկայացուցիչը միջնորդություն է ներկայացրել Ստամբուլի ոստիկանության բաժանմունքին և խնդրել է, որպեսզի իր հաճախորդն ազատ արձակվի և ստանա բնակության իրավունք՝ մինչև ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից իր դիմումի քննության ավարտը:

20. 2008 թվականի հունիսի 10-ին Ստամբուլի ոստիկանության ղեկավարը տեղեկացրել է Քիրքլարելիի ոստիկանությանը, որ դիմողը չի կամենում վերադառնալ հայրենիք, այլ ցանկանում է դիմել ապաստան ստանալու համար և դիմել է դատարան: Ղեկավարը կրկնել է, որ նրան արտաքսելու նպատակով պահել են Ստամբուլի ոստիկանությունում: Ապա նա նշել է, որ դիմողը պետք է պահվի Քիրքլարելիի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում՝ մինչև դատարանի կողմից գործի վարույթի ավարտը: Նույն օրը դիմողը տեղափոխվել է այդ հաստատություն:

21. 2008 թվականի հուլիսի 18-ին Ներքին գործերի նախարարությունը տեղեկացրել է դիմողին, որ թուրքական իշխանությունների մոտ գտնվող նրա գործի քննությունը կասեցվել է մինչև դատարանի կողմից գործի քննության ավարտը:

22. 2008 թվականի դեկտեմբերի 29-ին դիմողը և նրա որդին կրոնական հիմքերով ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մանդատի ներքո ճանաչվել են փախստական:

23. 2009 թվականի ապրիլի 14-ին դիմողի ներկայացուցիչը դիմել է Անկարայի վարչական դատարան: Նա խնդրել է դատարանին վերացնել Նախարարության որոշումն իր հաճախորդին ազատ չարձակելու մասին և կասեցնել այդ որոշման կատարումը մինչև քննության ավարտը:

24. 2009 թվականի մայիսի 28-ին Անկարայի վարչական դատարանը որոշման կատարման կասեցման վերաբերյալ դիմողի միջնորդությունը մերժել է:

25. Դիմողի ներկայացուցիչն այդ որոշումը բողոքարկել է: 2009 թվականի հունիսի 24-ին Անկարայի շրջանային վարչական դատարանն այդ բողոքը մերժել է:

B. Քիրքլարելիի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում առկա պայմանները, դիմողի նկատմամբ բժշկական օգնության բացակայությունը և նրա կողմից վկայակոչվող վատ վերաբերմունքը

1. Դիմողի դիրքորոշումը

26. 2008 թվականի մայիսի 16-ին Դատարան ներկայացված իր դիրքորոշման մեջ դիմողի ներկայացուցիչը նշել է, որ չնայած դիմողը տառապել է 2006 թվականին կրած վիրահատության լուրջ հետևանքներից, Քիրքլարելիի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում նա չի ունեցել բժշկի դիմելու հնարավորություն: 2008 թվականի հունիսի 18-ին նա տեղեկացրել է Դատարանին, որ դիմողը զննվել է բժշկի կողմից, ով որոշել է կատարել հետագա բժշկական քննություն: Չնայած դրան՝ Ներքին գործերի նախարարությունը թույլ չի տվել հետագա բժշկական քննության իրականացումը, որի հետևանքով դիմողի առողջական վիճակը վատթարացել է:

27. 2008 թվականի օգոստոսի 27-ին դիմողը 4 այլ անձանց հետ միասին սկսել է հացադուլ՝ առարկելու իրենց Կենտրոնում տեղավորելու և առկա պայմանների դեմ:

28. Դատարանում դիմողը նշել է, որ Քիրքլարելիի կենտրոնում պայմանները չեն համապատասխանել Տանջանքների կանխման եվրոպական հանձնաժողովի ("CPT") կողմից սահմանված նվազագույն չափանիշներին: Որպես իր դիրքորոշման հիմնավորում՝ դիմողը ներկայացրել է մի շարք լուսանկարներ, որտեղ պատկերված են եղել Կենտրոնի մի շարք հատվածներ: Սենյակներից մեկում եղել են երկու մահճակալներ՝ բարձերով և վերմակներով: Մահճակալներին չկային անկողնային պարագաներ: Մեկ այլ սենյակում պատկերված էին երկու մահճակալներ անկողնային պարագաներով, բարձերով և վերմակներով: Խոհանոցում առկա լվացարանների և բուխարիների պատկերներից երևում էր, որ դրանք չեն գործում: Մեկ այլ լուսանկար էլ ցույց էր տալիս, որ լողսենյակում կա չորս լվացարան: Ներսում զուգարանները մասամբ ծածկված էին ինչ-որ մուգ պարունակությամբ: Մաքրող միջոցների վրա առկա ռուսերեն տառերով պիտակները ցույց էին տալիս, որ դրանց ժամկետներն ավարտվել են 9 կամ 10 տարի առաջ:

29. Վերջում դիմողը բողոքել է, որ Քիրքլարելի կենտրոնում աշխատող անձնակազմը այնտեղ բնակվողներին լավ չի վերաբերվել: Մասնավորապես, ոստիկանության աշխատակիցը վիրավորել է դիմողին և վախեցրել:

2. Կառավարության դիրքորոշումը

30. Կառավարությունը պատասխանել է, որ դիմողը 2008 թվականի հուլիսին ենթարկվել է մի շարք բժշկական հետազոտությունների Քիրքլարելի պետական հիվանդանոցում: Համաձայն ներկայացված փաստաթղթերի՝ արյան անալիզներ, արգանդի ուլտրաձայնային հետազոտության արդյունքներ և որովայնի տոմոգրաֆիա են իրականացվել դիմողի նկատմամբ: Բժիշկները որևէ պաթոլոգիայի նշաններ չեն հայտնաբերել այդ հետազոտությունների արդյունքում:

31. Կառավարությունը հերքել է դիմողի բողոքն առ այն, թե Քիրքլարելի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում ֆիզիկական պայմանները չեն համապատասխանել CPT կողմից սահմանված նվազագույն չափանիշների: Ապա նրանք ներկայացրել են իսլամական տոնակատարության նկարներ (զոհաբերության տոնակատարությունը), որը կազմակերպվել էր Կենտրոնի այգում:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. Ներպետական օրենսդրությունն ու պրակտիկան

33. Համապատասխան ներպետական օրենսդրության և պրակտիկայի նկարագրությունը կարելի է տեսնել *Abdolkhani and Karimnia v. Turkey*¹(թիվ 30471/08, կետեր 29-44, 2009թ. սեպտեմբերի 22) գործով:

B. Միջազգային և ներպետական նյութեր

34. Տանջանքի և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխման եվրոպական հանձնաժողովի չափանիշները, կապված օտարերկրացիների կալանքի պայմանների հետ (տե՛ս the CPTstandards, document թիվ CPT/Inf/E (2002) 1- Rev. 2006, page 41), նախատեսում են հետևյալը.

«...CPT... կարծիքով, երբ անհրաժեշտ է դառնում անձի ազատագրումը որոշակի ժամկետով օտարերկրացիների վերաբերյալ օրենսդրության համաձայն՝ նրանք պետք է տեղավորվեն կենտրոններում, որոնք նախատեսված են այդ հենց դրա համար...

Ակնհայտ է, որ նման կենտրոնները պետք է նախատեսեն հարմարություններ, այսինքն՝ կլինեն բավականաչափ կահավորված, մաքուր և նորմալ վերանորոգված, ինչպես նաև կունենան բավարար բնակտարածություն այնտեղ գտնվող անձանց համար: Ապա ուշադրություն պետք է դարձվի հաստատությունների ներքին հարդարմանն ու պլանավորմանը՝ հնարավորինս խուսափելու համար բանտի տեսքի տպավորությունից: Ինչ վերաբերում է առկա զբաղմունքներին, դրանք պետք է ներառեն զբոսանք, հանգստի սենյակից օգտվելու իրավունք, ռադիոյից, հեռուստացույցից և թերթերից ու ամսագրերից, ինչպես նաև հանգստի այլ միջոցներից օգտվելու հնարավորություն (սեղանի խաղեր, սեղանի թենիս): Որքան երկար են անձինք կալանավորված այնտեղ, այնքան հասանելի պետք է լինեն զբաղմունքները, որոնք նրանց առաջարկվում են...

35. 2008 թվականի հունիսին Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպությունն այցելել է Թուրքիայում գտնվող թվով երեք նման կենտրոններ, ներառյալ՝ Քիրքլարելի կենտրոնը: Ձեկույցի մասում, որը կոչվել է «Մնացածները պտտվող դռների արանքում» և հրատարակվել է Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպության կողմից 2008 թվականի նոյեմբերի 6-ին, գրված էր հետևյալը.

«...Քիրքլարելի Գազիսմանպասա փախստականների կենտրոնը (այսուհետ՝ Քիրքլարելի), որպես փախստականների ճամբար, ուներ երկար պատմություն: 1989 թվականին այն ապահով երկինք էր էթնիկ թուրքերի համար, ովքեր փախել էին Բուլղարիայից. 1992 թվականին՝ ապաստան էր Բոսնիայից եկած փախստականների համար, իսկ 1999 թվականին՝ վայր Ալբանիայից եկած կոսովացի փախստականների համար: Սակայն այն այլևս ճշմարտացիորեն չի կարող անվանվել ճամբար: Այն ավելի շուտ կալանավայր է ներգաղթյալների համար, որոնցից ոմանք կարող են իրոք լինել փախստականներ, սակայն ոչ փախստականներ, ովքեր պաշտպանվում են հետապնդումից, այլ փախստականներ, որոնց Թուրքիան ուզում է վտարել:

1. Վճիռը դեռ վերջնական չէ.

Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպության այցի ժամանակ Քիրքլարելիում կար 174 կալանավորված, ներառյալ՝ 4 կին և կանանցից մեկի 4-ամյա երեխան:

Չնայած տղամարդիկ փակված էին ավելի հեռու գտնվող բարաքում՝ Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպության այցի ժամանակ նրանք հանգիստ քայլում էին ներքևի հարկերում: Նրանք, թվում էր, թե թույլտվություն ունեին դուրս գալու բարակներից կեսօրից հետո: Հաստատությունը շրջապատված է սուր ծայրեր ունեցող պարիսպներով: Դրա՝ որպես փախստականների ճամբարի պատմության նշանները շատ են և ունեն չօգտագործված հին ապաստանի տեսք ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մաշված կարգախոսներով. կա նաև անմշակ թողնված ֆուտբոլի դաշտ, որը չի օգտագործվել մի քանի տարի՝ չնայած որ Քիրքլարելի վարչակազմը զավեշտալի փորձ է արել Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպության համար կազմակերպել այց՝ նպատակ ունենալով ցույց տալ, որ հին դասասենյակները, ժամանցային հաստատությունները դեռևս օգտագործվում են կալանավորների կողմից:

Կանայք և երեխան բնակվում էին առանձին շենքում: Ինչպես պատմել են այդ կանայք, նրանց վերջերս խնդրել են մաքրել այդ շենքը մեկ այլ պատվիրակության այցի ժամանակ: Ղեկավարը կանանց առանձնասենյակում ցույց է տվել Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպությանը լայնէկրան մի հեռուստացույց, սակայն չի ասել, որ հեռուստացույցը չէր աշխատում: Չնայած որ տղամարդկանց թույլ էր տրվում դուրս գալ իրենց բարաքներից միջօրեից հետո, հսկողները թույլ չէին տալիս կանանց դուրս գալ իրենց շենքից: «Դուռը բաց է, ինչի շնորհիվ երեխան կարող էր մտնել և դուրս գալ, սակայն չէր կարող զբոսնել դրսում», - ասել է մի 25-ամյա իրանցի կին:

Քիրքլարելիում գտնվող թե՛ տղամարդիկ և՛ թե կանայք բողոքել են: Բիրմացի մի տղամարդ ասել է, որ «ուտելիքը վատն է: Այն հարմար չէ մարդկանց համար, ինչպես նաև բավարար չէ: Ոչինչ չի փոխվում, երբ մենք բողոքում ենք: Պահակներն ասում են, որ եթե չենք հավանում ուտելիքը, լավ է ինքներս գնանք խանութ և գնենք մեր ուզածը»:

Այնուամենայնիվ, ամենակարևոր բողոքը կայանում էր նրանում, որ կալանավորվածները տեղեկացված չեն, թե որքան ժամանակ իրենք պետք է մնան կալանքի տակ: Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպությունն առանձին խոսել է մի տղամարդու հետ, ով «բիրմացիների» ոչ պաշտոնական ղեկավարն էր: Նա ասել է, որ բիրմացիների թիվն ընդհանուր 174-ից կազմում էր 160 և ավելի, ներառյալ՝ իրեն: Նշել է, որ իրենք բոլորն էլ այնտեղ են գտնվել արդեն 9 ամիս և գաղափար չունեն, թե որքան էլ դեռևս պետք է մնան: «Պարզապես ասեք մեզ, թե ինչ անենք», - ասել է նա: «Առաջարկեք մեզ որևէ բան: Եթե նրանք թողնեն մեզ ապրել, մենք կաշխատենք և կկերակրենք մեր ընտանիքները: Կամ թողեք մեզ ապրել կամ՝ սպանեք»:

Չնայած որ Քիրքլարելիում առկա պայմանները այնչափ վատթար չէին, ինչպես Էդիրնում, կալանավորվածների և պահակների միջև ճնշումը շատ բարձր էր: Ճամբարի ղեկավարը Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպությանը հայտնել է, որ պայմաններից բացի, նրանց հանդեպ թշնամանք կա:

Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպության այցի օրվան հաջորդող գիշերը Քիրքլարելիում տեղի է ունեցել ընդվզում: Դրա պատճառները և անվտանգության աշխատակիցների պատասխանը սկսվել են քննվել, երբ Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպության պատվիրակությունը լքել է երկիրը: Խախտումները վերացնելու ընթացքում Թուրքիայի անվտանգության մարմինները կրակել և սպանել են կալանավորվածներից մեկին՝ մի չպարզված ազգությամբ երիտասարդի, ով ամենաշատն էր զրուցել Մարդու իրավունքների դիտորդական կազմակերպության ներկայացուցիչների հետ...»:

36. 2008 թվականի հունիսի 11-ին՝ կեսգիշերին մոտ, Քիրքլարելիի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում սկսվել են ընդվզումներ: Դրանց ընթացքում մահացել է ապաստան հայցողներից մեկը, իսկ մեկ այլ ապաստան հայցող և երկու ոստիկաններ վիրավորվել են: Դրանից հետո Մարդու իրավունքների և ճնշումների ենթարկված մարդկանց համախմբման կազմակերպությունը (Մազլում-Դեր)՝ Թուրքիայում գործող Մարդու իրավունքների կազմակերպությունը, այցելել է Կենտրոն՝ իրավիճակը գնահատելու համար: Այդ այցի ընթացքում Մազլում-Դերը զրուցել է Կենտրոնում գտնվող անձանց, Քիրքլարելիի քաղաքապետի, Կենտրոնի ղեկավարի և վիրավորված ոստիկաններից մեկի հետ: Քաղաքապետն ասել է, *inter alia*, որ իշխանություններն ամեն ինչ անում էին, որպեսզի բավարարվեին Կենտրոնում գտնվող անձանց կարիքները: Ղեկավարը նաև ասել է, որ իրենք ապրելու համար ապահովել էին լավ պայմաններ:

37. Կենտրոնում 5 անձանց կողմից կազմակերպված հացադուլից հետո, որին մասնակցել էր նաև դիմողը, 2008 թվականի սեպտեմբերի 3-ին Մազլում-Դերը եկել է երկրորդ այցով՝ զրուցելու հացադուլ կազմակերպած անձանց հետ և ստուգելու Կենտրոնում առկա պայմանները: Մազլում-Դերի կողմից հրատարակված զեկույցի համաձայն՝ նրանց թույլ չի տրվել մտնել Կենտրոն, որտեղ պահվել են

օտարերկրացիները: Այնուամենայնիվ, նրանք կարողացել են խոսել դիմողի և մյուս 4 անձանց հետ, ովքեր նշել են, որ սննդի որակի, Կենտրոնի հիգիենայի, բժշկական օգնության դիմելու և ընդհանուր ապրելու տարածքի հետ կապված եղել են խնդիրներ:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 2-ՐԴ ԵՎ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ՎԻՃԵԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄ՝ ԱՐՏԱՔՍՄԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ

38. Դիմողը բողոքել է Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների ներքո առ այն, որ իր արտաքսումն Իրան կառաջացնելու իր համար սպանվելու կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկ:

39. Դատարանը գտնում է, որ առավել ճիշտ կլինի քննել դիմողի բողոքը միայն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի տեսանկյունից (տե՛ս վերոնշյալ *Abdolkhani and Karimnia*, կետ 62; *N.A. v. the United Kingdom*, թիվ 25904/07, կետ 95, 2008թ. հուլիսի 17 և *Said v. the Netherlands*, թիվ 2345/02, կետ 37, ՄԻԵԴ 2005-VI):

A. Ընդունելիություն

40. Կառավարությունը հայտարարել է, որ արտաքսման որևէ որոշում չի կայացվել դիմողի առիթով: Ապա նշել է, որ դիմողը խախտել է վիզա ստանալու և անձնագրի հետ կապված պահանջները, և որ համաձայն ներպետական օրենսդրության՝ նա պետք է արտաքսվեր Թուրքիայից: Դա պարտադիր չէր նշանակում, թե դիմողը կուղարկվեր Իրան: Վիզա ստանալուց հետո նա կարող էր գնալ երրորդ երկիր: Ապա Կառավարությունը նշել է, որ դիմողը չի սպառել ներպետական միջոցները, որոնք իրեն հասու են եղել Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով: Նրանք նշել են, որ դիմողը իրավասու մարմիններին չի ներկայացրել ժամանակավոր ապաստանի դիմում: Նրանք նշել են, որ դիմողը կարող էր դիմել վարչական դատարաններ, եթե իշխանությունները մերժեին նրա դիմումը: Ի հիմնավորումն իր հայտարարությունների՝ Կառավարությունը ներկայացրել է վարչական դատարանների մի շարք վճիռներ, որոնցով այդ դատարանները վերացրել են արտաքսման մասին որոշումները:

41. Դիմողը հայտարարել է, որ, համաձայն պաշտոնական փաստաթղթերի, ինքը տեղավորվել է Ստամբուլի ոստիկանության կետ՝ Օտարերկրացիների գործերով բաժնում 2008 թվականի մայիսի 16-ին, որ ինքը եղել է առկա իրանական կառավարությանը դեմ, և որ ինքը չի կամեցել վերադառնալ հայրենիք: Նա, այնուամենայնիվ, չի տեղեկացրել ոստիկանությանը, որ ներգրավված է եղել Իրանում հակառեժիմական շարժման մեջ՝ վախենալով որ կարող է արտաքսվել Թուրքիայի և Իրանի միջև առկա համաձայնագրի հիման վրա՝ կապված «ահաբեկիչների փոխանակման հետ»:

42. Դատարանը նկատում է, որ համաձայն 2008 թվականի մայիսի 9-ին և 2008 թվականի հունիսի 10-ին ներկայացված փաստաթղթերի՝ դիմողն արտաքսվելու նպատակով տեղավորվել է Ստամբուլի ոստիկանության բաժնում: Այդ պատճառով չի կարելի ընդունել Կառավարության փաստարկն առ այն, թե նրա գործով չի կայացվել արտաքսման մասին որոշում: Ապա Դատարանը նկատում է, որ դիմողն ակնհայտորեն բացատրել է իր վերաբերմունքը *vis-à-vis* իրանական կառավարության նկատմամբ իր՝ 2008 թվականի մայիսի 16-ի ցուցմունքում: Այնուամենայնիվ, Ներքին գործերի նախարարությունը տեղեկացրել է դիմողի ներկայացուցչին, որ դիմողի նկատմամբ իրականացվող գործընթացը կասեցվել է մինչև Դատարանի կողմից գործի վարույթի ավարտը: Ավելին, պատասխանող կառավարությունը իմացել է կրոնական հիմքով ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մանդատի ներքո դիմողի փախստականի կարգավիճակի մասին, երբ դիմողի կողմից Դատարան ներկայացված ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից տրված փախստականի վկայագիրն իրենց է ուղարկվել 2009 թվականի մարտի 27-ին: Այս հանգամանքներում և դիմողի բողոքների հետ կապված ներպետական իշխանությունների կողմից որևէ պատասխանի բացակայության պարագայում Դատարանն այն կարծիքին է, որ դիմողն արել է ամեն բան, որ պետք է աներ:

43. Ինչ վերաբերում է Կառավարության փաստարկին առ այն, որ դիմողը կարող էր դիմել վարչական դատարաններ, Դատարանը կրկնում է, որ թուրքական օրենսդրության ներքո արտաքսման որոշման վերացումը չունի ինքնին կասեցնող ազդեցություն և այդ պատճառով ներպետական միջոցները սպառելու նպատակով դիմողից չէր կարելի ակնկալել Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով վարչական դատարաններին դիմելը (տե՛ս վերոնշյալ *Abdolkhani and Karimnia*, կետ 59): Հետևաբար Դատարանը մերժում է Կառավարության առարկությունները:

44. Դատարանը նկատում է, որ գանգատի այս հատվածը հիմնականում անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով: Ապա նկատում է, որ այն անընդունելի չէ նաև որևէ այլ հիմքով: Այդ պատճառով այն պետք է ճանաչել ընդունելի:

B. Հանգամանքները

45. Կառավարությունը նշել է, որ դիմողը չի հիմնավորել Իրանում հետապնդումների և վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու իր մտավախությունը: Ապա նշել է, որ ո՛չ դիմողը, ո՛չ էլ նրա ներկայացուցիչն ապաստան ստանալու խնդրանքով իշխանություններին չեն դիմել:

46. Դիմողը հայտարարել է, որ իրեն արդեն մեկ անգամ արտաքսել են Իրան՝ առանց հնարավորություն տալու վիճարկել այդ արտաքսումը: Ապա նա նշել է, որ վախեցել է կրկին արտաքսվելու հեռանկարից, և որ դա էր պատճառը, որ նա ոստիկանությանը չի պատմել իր Իրանում ունեցած քաղաքական գործունեության մասին: Դիմողը նշել է, որ Իրան արտաքսվելու դեպքում նա կկրեր մահապատժի կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկ, քանի որ Թուրքիա գալուց առաջ Իրանում ներգրավված էր հակառեժիմային շարժման մեջ, և որ ինքը դարձել էր քրիստոնյա, իսկ դա փաստ է, որի մասին տեղյակ էին Իրանի իշխանությունները: Այս իմաստով նա ընդգծել է, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից ճանաչվել է փախստական:

47. Դատարանը սկզբում նկատում է, որ դիմողը ձերբակալվել է 2008 թվականի մայիսի 16-ին. նա նշել է, որ չի կամեցել վերադառնալ Իրան և որ եկել է Թուրքիա՝ ՄԱԿ ՓԳՀ-ին դիմելու նպատակով: Այնուամենայնիվ, համաձայն 2008 թվականի մայիսի 9-ին և հունիսի 10-ին ներկայացված փաստաթղթերի, ներպետական իշխանությունները ծրագրել են նրա արտաքսումը՝ առանց նրա բողոքներն ու հայտարարություններն ուսումնասիրելու: Ավելին, նրա գործի քննությունը թուրքական իշխանությունների կողմից կասեցվել է մինչև Դատարանի կողմից գործի քննության ավարտը (տե՛ս վերը՝ կետեր 21 և 42): Այս հանգամանքներում Դատարանը համոզված չէ, որ ներպետական իշխանությունները տվել են էական գնահատական դիմողի բողոքին: ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մասնաճյուղն է քննել դիմողին, երբ նա գտնվել է Քիրքլարեյի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում՝ պարզելու համար նրա ապաստանի հետ կապված խնդրանքի հիմքերը, ինչպես նաև՝ գնահատելու ռիսկը, որին նա կարող էր ենթարկվել իր կրոնական կողմնորոշման հիմքով:

48. Դատարանն իր կողմից պետք է գնահատի ՄԱԿ ՓԳՀ-ի եզրակացությունը՝ կապված դիմողի կողմից վկայակոչվող ռիսկերի հետ (տե՛ս *Jabari v. Turkey* գործը, թիվ 40035/98, կետ 41, ՄԻԵԴ 2000-VIII; վերոնշյալ *N.A. v. The United Kingdom* գործը, կետ 122 և վերոնշյալ *Abdolkhani and Karimnia* գործը, կետ 82): Դատարանն այս իմաստով նկատում է, որ երբ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն քննել է դիմողին, հնարավորություն է ունեցել գնահատել նրա վախերի հավանականությունը և իր հայրենիքում առկա հանգամանքների առիթով նրա դիրքորոշման ճշմարտացիությունը: Այս քննության արդյունքում այն գտել է, որ դիմողը կրել է հայրենիքում հետապնդումների ենթարկվելու ռիսկ:

49. ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գնահատականի լույսի ներքո Դատարանը գտնում է, որ կան էական հիմքեր ընդունելու, որ դիմողը կրել է 3-րդ հոդվածի ներքո իր իրավունքի խախտման ռիսկ՝ կրոնի հիման վրա Իրան վերադառնալու դեպքում:

50. Հետևաբար Դատարանը եզրակացնում է, որ տեղի կունենար Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում, եթե դիմողը վերադառնար Իրան:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ, 3-ՐԴ և 4-ՐԴ ԿԵՏԵՐԻ, ԻՆՉՊԵՍ ՆԱԵՎ 6-ՐԴ և 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ՎԻՃԵԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

51. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին, 3-րդ և 4-րդ կետերի, ինչպես նաև 6-րդ և 13-րդ հոդվածների վրա՝ դիմողը բողոքել է, որ իրեն ապօրինի են կալանավորել՝ առանց իր կալանքի օրինականությունը վիճարկելու հնարավորություն տալու:

52. Դատարանը գտնում է, որ առավել նպատակահարմար է քննել այդ բողոքները Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետերի տեսանկյունից:

A. Ընդունելիություն

53. Դատարանը նկատում է, որ գանգատը հիմնականում անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով: Ապա նշում է, որ այն անհիմն չէ նա որևէ այլ հիմքով: Այդ պատճառով այն հայտարարվում է ընդունելի:

B. Հանգամանքները

1. Ազատությունից զրկելու հանգամանքի առկայությունը և համապատասխանությունը 5-րդ հոդվածի 1-ին կետին

54. Կառավարությունը նշել է, որ դիմողը չի կալանավորվել, այլ բնակեցվել է Քիրքլարեյի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում: Այս կենտրոնում դիմողին տեղավորելու պատճառը, որը չի կարող դիտվել որպես կալանք կամ բանտարկություն, իշխանությունների կարիքն էր՝ հետևելու օտարերկրացիներին արտաքսման գործընթացի ընթացքում: Կառավարությունը հայտարարել է, որ այս պրակտիկան հիմնված է եղել թիվ 5683 օրենքի 23-րդ բաժնի և թիվ 5682 օրենքի 4-րդ բաժնի վրա:

55. Դիմողը հայտարարել է, որ իրեն կալանավորել են, և որ իր կալանքը չի ունեցել բավարար իրավական հիմքեր ներպետական օրենսդրության մեջ: Ոչ էլ դրա մասին որոշում է կայացվել դատարանի կողմից:

56. Դատարանը կրկնում է, որ արդեն քննել է նույնանման բողոք *Abdolkhani and Karimnia* (վերը նշված կետեր 125-135) գործով: Այն գտնում է, որ Քիրքլարեյի՝ Օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոնում դիմողներին տեղավորելն այդ գործով հանգեցրել է ազատությունից զրկելուն և եզրակացրել է, որ հստակ իրավական դրույթների բացակայության պայմաններում, որոնցով հաստատվում է արտաքսման մասին որոշում կայացնելու և այն կատարելու գործընթացը, ինչպես նաև սահմանվում են նման կալանքի համար ժամկետներ, ազատությունից զրկումը, որին ենթարկվել է դիմողը, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի իմաստով չի եղել «օրինական»:

57. Դատարանը քննել է այս գործը և գտնում է, որ չկան հատուկ հանգամանքներ, որոնք կստիպեին իրեն նահանջել *Abdolkhani and Karimnia* գործով իր վճռում արված հետևություններից: Այդ պատճառով տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

2. Համապատասխանությունը 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետին

58. Կառավարությունը հայտարարել է, որ վարչական դատարաններին ուղղված բողոքներն անձանց տեղավորելու օտարերկրացիների ընդունման և տեղավորման կենտրոններում, արդյունավետ միջոց էր՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի իմաստով:

59. Դիմողը նշել է, նախևառաջ, որ ինքը չի կարողացել դիմել վարչական դատարաններին, քանի որ որևէ գործող անձը հաստատող փաստաթղթի բացակայության պայմաններում չի կարողացել ունենալ փաստաբան: Իր՝ 2009 թվականի ապրիլի 16-ին ներկայացված հայտարարություններում նա նշել է, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մանդատի ներքո փախստական ճանաչվելուց հետո ինքն այժմ իր անունից հանդես գալու համար կարողացել է ունենալ նոտարական կարգով վավերացված լիազորություններ ունեցող փաստաբան: Արդյունքում նրա փաստաբանը դիմել է Անկարայի վարչական դատարան և պահանջել նրան ազատ արձակել: Իր՝ 2009 թվականի մայիսին և հունիսին արված հայտարարություններում դիմողը նշել է, որ գործի քննությունը չի եղել բավարար չափով արագ:

60. Դատարանը կրկնում է, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի նպատակն է երաշխավորել, որպեսզի անձինք, ովքեր ձերբակալվում են և կալանավորվում, իրավունք ունենան վիճարկելու այդ միջոցի օրինականությունը դատարանում (տե՛ս *mutatis mutandis, De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium* գործը, 1971թ. հունիսի 18, կետ 76, Սերիա A, թիվ 12): Միջոցը պետք է լինի հասանելի անձի կալանքի ընթացքում, որպեսզի թույլ տա այդ անձին հասնելու դրա օրինականության արագ դատական վերանայման: Այդ վերանայումը պետք է հնարավորության դեպքում կարողանա հանգեցնել ազատ արձակման: 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի ներքո պահանջվող միջոցի առկայությունը պետք է լինի բավականաչափ հստակ ոչ միայն տեսականորեն, այլ նաև պրակտիկայում, որի բացակայությունը կհանգեցնի այդ դրույթի ներքո պահանջվող հասանելիության և արդյունավետության բացակայության (տե՛ս, *mutatis mutandis, Stoichkov v. Bulgaria* գործը, թիվ 9808/02, կետ 66 *in fine*, 2005թ. մարտի 24, և *Vachev v. Bulgaria* գործը, թիվ 42987/98, կետ 71, ՄԻԵԴ 2004-VIII):

61. Նախևառաջ, Դատարանը նկատում է, որ դիմողի ներկայացուցիչը 2009 թվականի ապրիլի 14-ին դիմել է Անկարայի վարչական դատարան՝ պահանջելով վերացնել Նախարարության որոշումն իր հաճախորդին ազատ չարձակելու վերաբերյալ և կայացնել որոշում՝ գործի վարույթը կասեցնելու մասին: Պահանջը մերժվել է, 2009 թվականի հունիսի 24-ին մերժվել է նաև դրան հետևող բողոքը: Ավելին, համաձայն գործի նյութերում առկա տեղեկության, գործի քննությունը դեռևս շարունակվում է այդ դատարանում: Վարչական դատարանների կողմից նախնական վերանայումը այդպիսով տևել է երկու ամիս և 10 օր:

62. Դատարանը հիմնվում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո արված իր հետևությունների վրա՝ կապված իրավական դրույթների բացակայության հետ, որոնք կնախատեսեին Թուրքիայում մինչև արտաքսումը կալանքի գործընթացը: Քննվող վարույթը չի առաջացնում բարդ խնդիր: Դատարանը գտնում է, որ Անկարայի վարչական դատարանն առավել հստակ, քան Դատարանը, կարող էր տեսնել դիմողի կալանքի համար բավարար իրավական հիմքերի բացակայությունը: Դատարանը, այդ պատճառով, գտնում է, որ տվյալ գործով դատական վերանայումը չի կարող համարվել «արագ» պատասխան դիմողի բողոքներին (տե՛ս *Khudiyakova v. Russia* գործը, թիվ 13476/04, կետ 99, 2009թ. հունվարի 8, և *Kadem v. Malta* գործը, թիվ 55263/00, կետեր 43-45, 2003թ. հունվարի 9, որտեղ Դատարանը որոշել է, որ համապատասխանաբար 54 և 17 օրվա ժամկետներն արտաքսումից առաջ կալանքը վերանայելու համար եղել է չափազանց երկար):

63. Հետևաբար Դատարանը եզրակացնում է, որ թուրքական իրավական համակարգը դիմողին չի տրամադրել միջոց, որով նա կկարողանար հասնել իր կալանքի օրինականության դատական վերանայմանը՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի իմաստով (տե՛ս *S.D. v. Greece* գործը, թիվ 53541/07, կետ 76, 2009թ. հունիսի 11 և վերոնշյալ *Karimnia-ի* գործը, կետ 142):

Այդ պատճառով տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի խախտում:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԵԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄ՝ ԴԻՄՈՂԻ ԿԱԼԱՆՔԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

64. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վրա՝ դիմողը բողոքել է Կենտրոնում առկա պայմաններից և բժշկական օգնություն իրեն չտրամադրելուց: Նրա՝ 2009 թվականի հունիսի 22-ի հայտարարություններում նա նաև բողոքել է միևնույն կետի ներքո, որ Կենտրոնի ոստիկաններից մեկը՝ Ա.Ա.-ն իրեն վիրավորել է և վախեցրել:

1. Ա.Ա.-ի կողմից դիմողի նկատմամբ վիճելի վար վերաբերմունքը

65. Կառավարությունը նշել է, որ դիմողի նկատմամբ վատ վերաբերմունքի բողոքի առիթով կատարվել է քննություն, որը դեռևս ընթացքի մեջ է:

66. Դիմողն այս առումով հետագա դիրքորոշում չի հայտնել:

67. Դատարանը կրկնում է, որ շարունակվող քննությունն ըստ էության արդյունավետ միջոց է վատ վերաբերմունքի մասին հայտարարությունների առիթով: Հաշվի առնելով փաստը, որ ոստիկանության աշխատակցի գործողությունների քննությունը, ով իբրև թե վիրավորել է դիմողին, դեռևս շարունակվում է. Դատարանը գտնում է, որ գանգատի այս հատվածը պետք է մերժվի Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետերի ներքո՝ ներպետական միջոցները սպառված չլինելու համար:

2. Բժշկական օգնությունը

68. Կառավարությունը հայտարարել է, որ դիմողը ներպետական իշխանություններին չի բողոքել բժշկական օգնություն իրեն չտրամադրելու հարցով: Նրանք նշել են, որ դիմողը չի սպառել ներպետական միջոցներն այս իմաստով:

69. Դիմողը կրկնել է և պնդել իր հայտարարությունը:

70. Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում որոշել՝ արդյոք դիմողը սպառել է ներպետական միջոցները, քանի որ գանգատի այս հատվածը հիմնականում անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ:

71. Դատարանը կրկնում է, որ 3-րդ հոդվածը պահանջում է, որպեսզի կալանավորված անձանց առողջական վիճակը, այլ հանգամանքների շարքում, պատշաճ կերպով ապահովվի պահանջվող բժշկական օգնություն տրամադրելով (տե՛ս *mutatis mutandis, Kudła v. Poland* [GC] գործը, թիվ 30210/96, կետ 94, ՄԻԵԴ 2000-XI): Տվյալ գործով դատարանը նկատում է, որ 2008 թվականի

մայիսին դիմողի ներկայացուցիչն իշխանություններին խնդրել է թույլ տալ, որպեսզի դիմողն անցնի բժշկական հետազոտություն, նշելով, որ նա տառապում է լուրջ հիվանդությունով: Համապատասխանաբար, 2008 թվականի հունիսին և հուլիսին դիմողն անցնել է մի շարք բժշկական հետազոտություններ, բժիշկը զննել է՝ արդյոք դիմողը տառապել է որևէ հիվանդությունով: Քանի որ իշխանությունները թույլ են տվել, որ դիմողն անցնի բավականին մանրակրկիտ բժշկական հետազոտություններ և դիմողի ներկայացուցիչի դիմումից անմիջապես հետո կազմվել է բժշկական փաստաթուղթ, Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմողն ունեցել է պատշաճ բժշկական օգնություն ստանալու հնարավորություն: Այդ պատճառով նա եզրակացնում է, որ գանգատի այս հատվածը հիմնականում անհիմն է և այդ պատճառով պետք է մերժվի Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ կետերին համապատասխան:

3. Նյութական պայմանները

A. Ընդունելիություն

72. Կառավարությունը հայտարարել է, որ գանգատի այս հատվածը պետք է մերժվի, քանի որ չեն սպառվել ներպետական միջոցները՝ ի խախտումն Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի, քանի որ դիմողը չի ներկայացրել բողոքներ ներպետական մարմիններին:

73. Դիմողը պատասխանել է, որ ինքը չի կարողացել ներկայացնել բողոքներ կալանքի պայմանների առնչությամբ, քանի որ վախեցել է իր բողոքի բացասական հետևանքներից:

74. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետը հնարավորություն է տալիս պայմանավորվող պետություններին կանխելու կամ վերացնելու վկայակոչվող խախտումները մինչև դրանք Դատարան ներկայացվելը: Հետևաբար, պետություններն ազատվում են իրենց գործողությունների համար միջազգային մարմնի առաջ պատասխան տալուց և ունեն հնարավորություն ուղղել իրավիճակն իրենց սեփական իրավական համակարգի միջոցով: Այնուամենայնիվ, 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո քննարկվող միակ միջոցները նրանք են, որոնք կապված են վիճելի խախտումների հետ և որոնք միևնույն ժամանակ հասանելի են և արդյունավետ: Նման միջոցների առկայությունը պետք է լինի բավականաչափ հստակ ոչ միայն տեսականորեն, այլ նաև պրակտիկայում, որի բացակայությունը հանգեցնում է պահանջվող հասանելիության և արդյունավետության պահանջների բավարարման մերժմանը (տե՛ս ի թիվս այլ աղբյուրների, *Kalashnikov v. Russia* (dec.), թիվ. 47095/99, 2001թ. սեպտեմբերի 18):

75. Ավելին, Դատարանը կրկնում է, որ ներպետական միջոցների սպառման ոլորտում Դատարանում Կառավարությունն է կրում ապացուցման պարտականությունը, որ միջոցը եղել է արդյունավետ, տվյալ ժամանակահատվածում տեսականորեն և պրակտիկորեն հասանելի, այսինքն՝ այն հասանելի է, այնպիսին է, որ կարող է բավարարել դիմողի պահանջները և ունի հաջողության հասնելու հեռանկար: Եթե այս պարտականությունը կատարված է, դիմողը պետք է ցույց տա, որ Կառավարության կողմից վկայակոչվող միջոցն իրականում սպառվել է կամ որոշ պատճառներով եղել է ոչ պատշաճ և ոչ արդյունավետ գործի կոնկրետ հանգամանքներում կամ, որ առկա են եղել հատուկ հանգամանքներ, որոնք ազատում են իրեն այդ պահանջներից (տե՛ս վերոնշյալ *Kalashnikov*-ի գործը):

76. Տվյալ գործով Դատարանը նախևառաջ նկատում է, որ դիմողը մի քանի անգամ խնդրել է վարչական մարմիններին իրեն ազատ արձակել: Նա դրա համար դիմել է Անկարայի վարչական դատարան՝ չնայած որ պայմանների առիթով նա հստակ հարց չի բարձրացրել: Ավելին, դիմողը դիմել է հացադուլի՝ իր կալանքի և կենտրոնի վատթար պայմանների դեմ:

77. Այնուհետև Դատարանը նկատում է, որ Մազլում-Դերը հրապարակել է զեկույց, որտեղ ներկայացված են մի շարք անձանց, այդ թվում՝ դիմողի կողմից Կենտրոնի պայմանները: Համաձայն այդ զեկույցի՝ թե՛ Կենտրոնի ղեկավարը, և՛ թե քաղաքապետը տեղյակ են եղել կալանքի պայմանների հետ կապված բողոքների մասին: Այդ պատճառով Դատարանը գտնում է, որ վարչական մարմինները հնարավորություն են ունեցել պարզելու դիմողի կալանքի պայմանները, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ բարելավելու դրանք:

78. Ավելին, չնայած ճիշտ է, որ դիմողը բողոք չի ներկայացրել ներպետական մարմիններին, Կառավարությունը ցույց չի տվել, թե որևէ կերպ այդ հարցը լուծում էր ստանում: Ոչ էլ կային գործերի օրինակներ, երբ այդ պայմանները ներպետական դատարաններ դիմելուց հետո երբևէ բարելավված լինեին: Դատարանը, այդ պատճառով, գալիս է այն եզրակացության, որ տվյալ գործի հանգամանքներում բավարար չափով չի հաստատվել, որ առկա են եղել ներպետական միջոցներ, որոնք կկարողանային

բավարարել դիմողի պահանջները՝ կապված կենտրոնի պայմանների հետ: Հետևաբար, Դատարանը մերժում է Կառավարության առարկությունները:

B. Հանգամանքները

79. Կառավարությունը հայտարարել է, որ դիմողի՝ Կենտրոնի պայմանների հետ կապված բողոքներն անհիմն են եղել: Նրանք նշել են, որ Կենտրոնում սենյակները երբևէ փակված չեն եղել: Անձինք, ովքեր պահվել են այնտեղ, օգտվել են ընդհանուր տարածքներից, որտեղ նայել են հեռուստացույց և ճաշել են: Կառավարությունը նշել է, որ նրանց նույնիսկ թույլ են տվել առիթներ նշել:

80. Դիմողը հայտարարել է, որ Կենտրոնում կալանավորվածներին տրվող սնունդը և համապատասխան հիգիենան եղել են վատթար, և որ այդ պատճառով կալանավորվածները ստիպված էին գնել ուտելիք ճաշարանից, որը թանկ էր: Նա նշել է, որ խմելու ջուրը շատ կեղտոտ էր: Ապա նա նշել է, որ կալանավորվածներին օրվա ընթացքում թույլատրվում էր դուրս գալ շենքից միայն մի քանի ժամով: Նա նաև նշել է, որ իրեն մաքուր օդի դուրս գալ թույլ են տվել միայն ժամը մեկ անգամ, երբ նա դիմել էր հացահողի:

81. Դատարանը կրկնում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո, որ պետությունը պետք է ապահովի, որպեսզի կալանավորված անձի համար առկա լինեն այնպիսի պայմաններ, որոնք համատեղելի կլինեն մարդու արժանապատվության հետ, որ միջոցի գործադրման ձևը և մեթոդը չեն հանգեցնի տառապանքի, և որ անձի առողջությունը և բարօրությունը պատշաճ կերպով ապահովված կլինեն: Կալանքի պայմանները գնահատելիս պետք է հաշվի առնվեն այդ պայմանների բոլոր հետևանքները, և կալանքի տևողությունը (տե՛ս *Dougoz v. Greece* գործը, թիվ 40907/98, կետ 46, ՄԻԵԴ 2001-II և *Kalashnikov v. Russia* գործը, թիվ 47095/99, կետ 102, ՄԻԵԴ 2002-VI):

82. Տվյալ գործով Դատարանը նախևառաջ նկատում է, որ դիմողի և մյուս կալանավորվածների համար հասանելի սնունդը տրամադրվում էր Կենտրոնի ղեկավարության կողմից (տե՛ս վերը՝ կետ 37): Այդ պատճառով Դատարանը գտնում է, որ խոհանոցը, որի լուսանկարները ներկայացվել են Դատարանին, չի օգտագործվել դիմողի և մյուս կալանավորվածների կողմից: Այդպիսով, Դատարանի կարծիքով Կենտրոնի տարածքներից օգտվելու հնարավորությունը, ինչպիսին է՝ խոհանոցը, սահմանափակ էր: Ապա Դատարանը գտնում է, որ չնայած դիմողը բողոքել է սննդի և խմելու ջրի որակից, նա ցույց չի տվել, թե որքանով է դա ազդել նրա առողջության վրա, և սննդի ու ջրի վերաբերյալ բողոքները չի ապացուցել բավարար փաստարկներով և ապացույցներով:

83. Ինչ վերաբերում է դիմողի հայտարարություններին առ այն, որ իրեն թույլ չեն տվել դուրս գալ մաքուր օդի օրեկան 4 ժամից ավել (և մեկ ժամ, երբ նա գտնվում էր հացահողի մեջ), և որ նա չի ունեցել ֆիզիկական վարժություններ կատարելու հնարավորություն, Դատարանը հիմնվում է Տանջանքների կանխման Եվրոպական հանձնաժողովի (CPT) կողմից սահմանված չափանիշի վրա առ այն, որ միգրացիայի համատեքստում կալանավորված օտարերկրացիները պետք է օրեկան կարողանան դուրս գալ մաքուր օդի: Քանի որ դիմողը չի բողոքել, թե մշտապես գտնվել է փակի տակ, Դատարանը չի գտնում, որ տվյալ գործի հանգամանքներից ելնելով հարց է առաջանում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո:

84. Ապա Դատարանը նկատում է, որ Կենտրոնի սենյակների և միջանցքի լուսանկարները ցույց են տալիս, որ սենյակներում կա բնական լուսավորություն, մեծ պատուհաններ, որոնք մաքուր օդի հնարավորություն են տալիս: Չնայած, ճիշտ է, որ որոշ մահճակալներ չեն ունեցել անկողնային պարագաներ, իսկ մյուսների վրա եղել են մաքուր պարագաներ, Դատարանը չի կարող գալ եզրակացության, որ Կենտրոնի ղեկավարությունը չի տրամադրել դիմողին անկողնային պարագաներ:

85. Դատարանը նկատում է, որ դիմողի կողմից ներկայացված լուսանկարների հիման վրա երևում են երկու թերություններ՝ կապված Կենտրոնի հիգիենայի հետ: Առաջինը զուգարանների վիճակն է (տե՛ս վերը՝ կետ 28), որը պետք է վերացվի, իսկ երկրորդը՝ Կենտրոնում այնպիսի մաքրող նյութերի առկայությունը, որոնց վրա ռուսական տառերով պիտակ է առկա, համաձայն որի՝ դրանց վաղեմության ժամկետն արդեն 10 տարի է անցել է՝ չնայած որ չի կարելի պարզել, թե արդյոք դրանք իրոք օգտագործվում էին կալանավորների կողմից:

86. Դատարանը նաև մտաբերում է այն հանգամանքը, որ դիմողը Կենտրոնում պահվել է ավելի, քան 16 ամիս, և որ նման կալանքի համար ներպետական օրենքում ժամկետների բացակայության պատճառով նրա կալանքը կարող էր շարունակվել անորոշ ժամկետով, մի փաստ, որը թույլ է տալիս Դատարանին հետևություն անել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման մասին (տե՛ս վերը՝ կետ 56): Դատարանն ընդունում է, որ այս անորոշությունը կարող է առաջացնել անհանգստության

զգացում: Դատարանը տեղյակ է, որ Կառավարությունը չի ներկայացրել մանրամասն դիրքորոշում Կենտրոնում առկա պայմանների վերաբերյալ կամ կալանավորվածների մնացած տարածքների լուսանկարներ կամ տեսագրություններ: Այնուամենայնիվ, Դատարանի կարծիքով չի հաստատվել, որ Կենտրոնում պայմանները եղել են այնքան վատթար, որ կարող էին խնդիր առաջացնել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո՝ չնայած 85-րդ կետում ներկայացված հետևանքներին և հնարավոր անհանգստությանը, որը կարող էր առաջացնել դիմողի անորոշ ժամկետով ձգվող կալանքը:

87. Համապատասխանաբար, տեղի չի ունեցել 3-րդ հոդվածի խախտում՝ Կենտրոնում առկա պայմանների առնչությամբ:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

88. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի համաձայն.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռնում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

Վնասը

89. Դիմողը պահանջել է 20000 եվրո՝ որպես իր՝ Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների խախտման արդյունքում կրած ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում: Ապա նա պահանջել է 4000 եվրո՝ նյութական վնասի դիմաց, նշելով որ ինքը ամսական կծախսեր 400 եվրո, եթե չլիներ կալանավորված:

90. Կառավարությունն առարկել է այս պահանջների դեմ:

91. Դատարանը չի տեսնում որևէ պատճառական կապ հայտնաբերված խախտումների և վիճարկվող նյութական վնասի միջև, այդ պատճառով մերժում է այս պահանջը: Այնուամենայնիվ, գտնում է, որ դիմողը պետք է կրեր ոչ նյութական վնաս, որը չի կարող փոխհատուցվել բացառապես խախտումների հայտնաբերմամբ: Հաշվի առնելով խախտումների լրջությունը և դրսևորելով անկողմնակալություն՝ Դատարանը լիովին բավարարում է դիմողի պահանջը:

Բ. Ծախսերը և ծախքերը

92. Դիմողը նաև պահանջել է 3100 եվրո ծախսերի և ծախքերի դիմաց, որոնք առաջացել են Դատարանում քննության ընթացքում: Հիմնվելով Ստամբուլի Փաստաբանների միության կողմից ներկայացված հոնորարների սանդղակի վրա՝ նա իր ներկայացուցչության համար պահանջել է 3000 եվրո: Ապա նա պահանջել է 100 եվրո թարգմանության, հեռախոսային և ֆաքսային ծախսերի դիմաց: Նա նաև հայտարարել է, որ իր ներկայացուցչին իրականացրել է 35 ժամվա աշխատանք:

93. Կառավարությունն առարկել է այս պահանջի դեմ՝ նշելով որ միայն իրականում առաջացած ծախսերը կարող են փոխհատուցվել:

94. Համաձայն Դատարանի նախադեպային որոշումների՝ դիմողն ունի ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցման իրավունք, միայն եթե կարող է ցույց տալ, որ դրանք իրականում և անհրաժեշտաբար առաջացել են և ենթական են վճարման: Տվյալ գործով դիմողը չի հիմնավորել, որ նա իրականում կրել է այդ ծախսերը: Հետևաբար, Դատարանն այս կետի ներքո չի տրամադրում փոխհատուցում:

Դ. Տոկոսները

95. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի վրա՝ հավելված երեք տոկոս:

ՎԵՐՈԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

1. Հայտարարում է բողոքներն ընդունելի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո (կապված դիմողի հնարավոր արտաքսման հետ Իրան և նրա կալանքի նյութական պայմանների հետ) և բողոքները՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի ներքո:

2. Հայտարարում է գանգատի մնացած մասն անընդունելի:
3. Վճռում է, որ դիմողի արտաքսումն Իրան կլինի ի խախտումն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի:
4. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետերի խախտում:
5. Վճռում է, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում՝ Քրքլարելիի օտարերկրացիների ընդունման և բնակեցման կենտրոնում նյութական պայմանների առնչությամբ:
6. Վճռում է, որ
  - a) պատասխանող պետությունը տվյալ վճիռն օրինական ուժ ստանալու օրվանից երեք ամսվա ընթացքում դիմողներին պետք է վճարի 20000 (քսան հազար) եվրո գումար՝ թուրքական լիրաներով՝ վճռի կայացման օրը կիրառելի տոկոսադրույքով՝ Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան,
  - b) որ վերը նշված երեք ամսվա ժամկետը լրանալիս և մինչև կատարումը տոկոսները պետք է վճարվեն Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելված երեք տոկոս:
7. Մերժում է դիմողի՝ արդարացի փոխհատուցման պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և գրավոր, հրապարակվել է 2010 թվականի հունվարի 19-ին՝ Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերին համաձայն:

Սալի Դոլլե
Քարտուղար

Ֆրանչեսկո Թուրենս
Նախագահ

Թարախելն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով¹

2014 թվականի նոյեմբերի 4-ի վճիռը²

ՍՏՐԱՍՔՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ Պալատը, հետևյալ կազմով՝

Դին Սփիլման, նախագահ,
Ջոզեֆ Կասադեվալ,
Գիդո Ռայմոնդի,
Մարկ Կիլիգեր,
Իսաբել Բեռոու-Լեֆիվ,
Անդրաս Սաջո,
Լեդի Բիանկո,
Նոնա Տոցորիա,
Իշիլ Կարակաս,
Նիբոյսա Վուչինիչ,
Ջուլիա Լաֆրանք,
Լինուս-Ալեքսանդր Սիցիլյանոս,
Հելեն Քեյլեր,
Անդրե Պոտոկի,
Փոլ Լիմինս,
Հելենա Ջադերբլում,
Փոլ Մահոնի, դատավորներ,
և Լորենս Ըրլի, իրավախորհրդատու,

2014թ. փետրվարի 12-ին և սեպտեմբերի 10-ին կայացած դռնփակ նիստերում կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց նույն ամսաթվին:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Վարույթը հարուցվել է 2012թ. մայիսի 10-ին «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն Աֆղանստանի ութ քաղաքացիների (միասին՝ «դիմողներ»)՝ պրն Գոլաջան Թարախելի («առաջին դիմող»)՝ ծնված 1971թ., նրա կնոջ՝ տկն Մարիամ Հաբիբի («երկրորդ դիմող»)՝ ծնված 1981թ. և նրանց վեց անչափահաս երեխաների՝ Արեզոյի՝ ծնված 1999թ., Մոհամմադի՝ ծնված 2001թ., Նազանինի՝ ծնված 2003թ., Շիբայի՝ ծնված 2005թ., Ջեյնաբի՝ ծնված 2008թ. և Ամիր Հասսանի՝ ծնված 2012թ. (բոլորը բնակվում են Lausanne-ում), կողմից ընդդեմ Շվեյցարիայի Համադաշնության բերված գանգատի (թիվ 29217/12) հիման վրա:

2. Դիմողներին ներկայացրել է Արտաքսված անձանց իրավական օգնություն տրամադրող ծառայության (*Service d'Aide Juridique aux Exilés – SAJE*) անունից հանդես եկող տկն Քլոե Բրեգնարդ Էկոֆ-Ֆեյրը: Շվեյցարիայի կառավարությունը («Կառավարություն») ներկայացրել է պետության լիազոր ներկայացուցիչ, Արդարադատության դաշնային գրասենյակի միջազգային մարդու իրավունքների պաշտպանության բաժնի ղեկավար պրն Ֆրենկ Սչուրմաննը:

3. Վկայակոչելով Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածները՝ դիմողները գլխավորապես պնդել են, որ Իտալիա վերադարձվելու դեպքում նրանք կենթարկվեն անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի՝ հաշվի առնելով առանց կեցության վայրի մնալու կամ անմարդկային և նվաստացնող պայմաններում վերջիններիս տեղավորելու վտանգը: Իրենց կարծիքով վտանգն առաջանում էր անհատական այնպիսի երաշխիքների բացակայությունից, որոնք առնչվում էին այն հարցի հետ, թե ինչպես են

¹ Tarakhel v. Switzerland

² Սույն վճիռը ներկայացվում է ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի HUDOC տվյալների բազայում հասանելի հիմնական խմբագրական տարբերակով:

նրանց ընդունելու Իտալիայում՝ նկատի ունենալով այդ երկրում ապաստան հայցողների ընդունման կառուցակարգերի հետ կապված համակարգային թերությունները:

Կոնվենցիայի 13-րդ և 3-րդ հոդվածների համաձայն՝ դիմողներն այնուհետ պնդել են, որ շվեյցարական իշխանությունները բավարար կերպով չեն ուսումնասիրել նրանց անձնական դրությունը և հաշվի չեն առել նրանց՝ առանձին որպես ընտանիք վերցրած վիճակը:

4. 2012թ. հունիսի 25-ին գանգատն ուղարկվել է Կառավարությանը:

5. 2013թ. սեպտեմբերի 24-ին Պալատը, որին հանձնվել էր գանգատը, հետևյալ կազմով՝ Գույրո Ռայմոնդին, Դանուտե Զոսիենեն, Պեր Լորենզեն, Անդրաս Սաջոն, Իսիլ Կարակասը, Ներոջսա Վուկի-նիկը, և Հելեն Կելլերը՝ որպես դատավորներ, և Սթենլի Նեսմիթը՝ որպես Բաժանմունքի քարտուղար, ընդդատությունը զիջեց Մեծ Պալատին, ինչին կողմերից ոչ մեկը չառարկեց (Կոնվենցիայի 30-րդ հոդված և Դատարանի Կանոնակարգի 72-րդ կանոն): Մեծ Պալատի կազմն որոշվեց Կոնվենցիայի 26-րդ հոդվածի 4-րդ և 5-րդ կետերի և 24-րդ կանոնի համաձայն: Գանգատի քննարկման վերջին փուլերում փոխարինող դատավորներ Պոլ Լեմմենսին և Նոնա Տոցորիային՝ գործի հետագա քննությանը մասնակցելու անկարողության պատճառով (Կանոն 24, կետ 3), փոխարինեցին դատավորներ Ինետա Զիեմելը և Պեր Լորենզեն:

6. Դիմողները և Կառավարությունը գործի ըստ էության և ընդունելիության վերաբերյալ երկուստեք ներկայացրել են գրավոր առարկություններ (Կանոն 59, կետ 1): Ի լրումն, ներկայացվել են նաև Դատարանի նախագահի կողմից որպես երրորդ կողմ հրավիրված Իտալիայի, Դանիայի, Շվեդիայի, Նորվեգիայի և Միացյալ Թագավորության կառավարությունների, ինչպես նաև Երեխաների պաշտպանության, Մասնավոր իրավունքների վերաբերյալ խորհրդատվական կենտրոնի (the AIRE Centre), Փախստականների և արտաքսվածների հարցերով եվրոպական խորհրդի (ECRE) և Միջազգային համաներում (Amnesty International) կազմակերպությունների գրավոր դիտողությունները (Կոնվենցիայի հոդված 36, կետ 2 և Կանոն 44, կետ 3): Իտալիայի կառավարությանը նույնպես հրավիրել են մասնակցելու լսումներին:

7. 2014թ. փետրվարի 12-ին Ստրասբուրգում, Մարդու Իրավունքների Դատարանի շենքում տեղի է ունեցել հրապարակային նիստը (Կանոն 59, կետ 3):

Դատարանում ներկայացել են՝

(a) *Կառավարության անունից՝*

պրն Ֆ. Սչուրմանն, Դաշնային ոստիկանության և արդարադատության վարչության Արդարադատության դաշնային գրասենյակի Միջազգային մարդու իրավունքների պաշտպանության բաժնի ղեկավար, *Կառավարության լիազոր ներկայացուցիչ,*

պրն Բ. Դուբեյ, Դաշնային ոստիկանության և արդարադատության վարչության Արդարադատության դաշնային գրասենյակի Եվրոպական իրավունքի և Շենգենի/Դուբլինի համակարգի ներդաշնակեցման բաժնի ղեկավարի տեղակալ, *իրավախորհրդատու,*

տկն Դ. Սթեյգեր Լեուբա, Դաշնային ոստիկանության և արդարադատության վարչության Արդարադատության դաշնային գրասենյակի Միջազգային մարդու իրավունքների պաշտպանության բաժնի տեխնիկական խորհրդական, *իրավախորհրդատու,*

պրն Զ. Հորնի, Դաշնային ոստիկանության և արդարադատության վարչության Միգրացիայի դաշնային գրասենյակի Դուբլինի համակարգի բաժնի ղեկավարի տեղակալ, *իրավախորհրդատու,*

տկն Վ. Հոֆեր, Դաշնային ոստիկանության և արդարադատության վարչության Միգրացիայի դաշնային գրասենյակի Իտալիայի Ներքին գործերի նախարարության հետ կապերի համար պատասխանատու «Դուբլին»-ի համակարգի աշխատակից, *իրավախորհրդատու,*

(b) *դիմողի անունից՝*

տկն. Բրեգնարդ Էկոֆֆեյ կետ SAJE-ի ղեկավար, *իրավախորհրդատու,*

տկն Կ.Պովլակիչ, *խորհրդական*

(c) *Իտալիայի կառավարության անունից (երրորդ կողմ)՝*

տկն Պ.Ակարդո, *Կառավարության լիազոր ներկայացուցչի տեղակալ*

պրն Գ.Մաուրո Պելլեգրինի, *Կառավարության լիազոր ներկայացուցչի տեղակալ:*

Դատարանը լսել է պրն Աչուրմաննի, պրն Հորնիի, տկն Բրեգնարդ Էկոֆֆեյի, տկն Պովլակիչի և տկն Ակարդոյի հարցերը և նաև նրանց պատասխանները դատավորների կողմից արված հարցադրումներին:

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

8. Գործի փաստերը հնարավոր է ներկայացնել հետևյալ կերպ:

9. Չհստակեցված ամսաթվին առաջին դիմողն Աֆղանստանից տեղափոխվել է Պակիստան, որտեղ նա հանդիպել է և հետագայում ամուսնացել երկրորդ դիմողի հետ: Ջույզն այնուհետ տեղափոխվել է Իրան, որտեղ նրանք ապրել են շուրջ տասնհինգ տարի:

10. Չհստակեցված ամսաթվին զույգը և նրանց երեխաները Իրանից տեղափոխվել են Թուրքիա, իսկ այնտեղից էլ՝ նավով Իտալիա: Իտալիայի ոստիկանության կողմից իրականացված քննության արդյունքների և Իտալիայի կառավարության գրավոր դիտողություններին կցված նույնականացման ձևաթղթերի համաձայն՝ դիմողները (զույգը և նրանց ավագ հինգ երեխաները) 2011թ. հուլիսի 16-ին ափ են իջել Calabria-ի նավահանգիստում և կեղծ փաստաթղթեր ներկայացնելուց հետո անմիջապես ենթարկվել նույնականացման EURODAC ընթացակարգին (նրանց լուսանկարել են և մատնահետքեր վերցրել): Նույն օրը զույգը և նրանց հինգ երեխաները տեղափոխվել են Stignano-ի (Reggio Calabria-ի մարզ) քաղաքային իշխանությունների կողմից տրամադրված կացարան, որտեղ նրանք գտնվել են մինչև 2011թ. հուլիսի 26-ը: Վերջիններիս իրական ինքնությունը հաստատվելու օրը նրանք տեղափոխվել են Puglia-ի շրջանի Bari-ի Ապաստան հայցողների ընդունման կենտրոն (*Centro di Acoglienza per Richiedenti Asilo, "CARA"*):

11. Ըստ դիմողների՝ կենտրոնում ապրելու պայմանները վատ վիճակում էին գտնվում, մասնավորապես՝ հաշվի առնելով համապատասխան սանիտարական հարմարությունների պակասը և մեկուսանալու անհնարինությունը, ինչպես նաև կենտրոնում գտնվող մյուս անձանց միջև տիրող անարգալից մթնոլորտը:

12. 2011թ. հուլիսի 28-ին դիմողներն առանց թույլտվության լքել են Bari-ի CARA-ն: Նրանք այնուհետ ճանապարհորդել են Ավստրիա, որտեղ 2011թ. հուլիսի 30-ին նրանց կրկին անգամ գրանցել են EURODAC համակարգում: Նրանք ապաստան հայցելու դիմում են ներկայացրել Ավստրիայում, որը մերժվել է: 2011թ. օգոստոսի 1-ին Ավստրիան խնդրագիր է ներկայացրել Իտալիային՝ դիմողներին իրենց հսկողության տակ վերցնելու պահանջով: 2011թ. օգոստոսի 17-ին Իտալիան պաշտոնապես ընդունել է այդ խնդրագիրը: Չհստակեցված ամսաթվին դիմողները ճանապարհորդել են Շվեյցարիա: 2011թ. նոյեմբերի 14-ին Ավստրիայի իշխանությունները տեղեկացրել են Իտալիայի իրենց գործընկերներին, որ փոխանցումը տեղի չի կարող ունենալ, քանի որ դիմողներն անհետացել են:

13. 2011թ. նոյեմբերի 3-ին դիմողներն ապաստան հայցելու դիմում են ներկայացրել Շվեյցարիայում:

14. 2011թ. նոյեմբերի 15-ին առաջին և երկրորդ դիմողները հարցազրույց են տվել Միգրացիայի դաշնային գրասենյակին ("the FMO"), որի ժամանակ նշել Իտալիայում ապրելու պայմանների դժվարին լինելու մասին, ինչպես նաև այն մասին, որ առաջին դիմողների համար հնարավոր չէ այնտեղ գործ գտնել:

15. 2011թ. նոյեմբերի 22-ին FMO-ն դիմել է Իտալիայի իշխանություններին՝ դիմողներին իրենց հսկողության տակ վերցնելու խնդրանքով: Շվեյցարիայի և Իտալիայի կառավարություններն իրենց համապատասխան դիտողություններում համաձայնել են, որ Իտալիան լռելյայն ընդունել է այդ խնդրագիրը:

16. 2012թ. հունվարի 24-ի որոշմամբ FMO-ն մերժել է դիմողների ապաստան հայցելու դիմումը և կարգադրել վերջիններիս արտաքսել Իտալիա: Վարչական մարմինը գտել է, որ «Իտալիայում ապրելու դժվար պայմանները [չ]են կարող արտաքսման կարգադրությունը դարձնել կատարման ոչ ենթակա», որ «ուստի Իտալիայի իշխանությունները պետք է աջակցություն ցուցաբերեին դիմողներին» և որ «Շվեյցարիայի իշխանություններն իրավասու [չ]են ստանձնել Իտալիայի իշխանությունների դերը»: Այդ նկատառումներից ելնելով՝ FMO-ն եզրակացրել է, որ «գործում առկա [չ]է որևէ մի հանգամանք, որը

կարող էր վկայել Իտալիա վերադարձվելու դեպքում դիմողների կյանքին սպառնացող վտանգի մասին»:

17. 2012թ. փետրվարի 2-ին դիմողները բողոք են ներկայացրել Դաշնային վարչական դատարան: Ի հիմնավորումն իրենց բողոքի՝ դիմողները պնդել են, որ Իտալիայում ապաստան հայցողների ընդունման պայմանները չեն համապատասխանում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի պահանջներին և որ դաշնային իշխանությունները բավարար կերպ չեն քննարկել վերջիններին՝ այդ հարցի կապակցությամբ ներկայացված բողոքը:

18. 2012թ. փետրվարի 9-ի վճռով Դաշնային վարչական դատարանը մերժել է դիմողների բողոքը՝ ամբողջությամբ անփոփոխ թողնելով FMO-ի որոշումը: Դատարանը գտել է, որ «թեև որոշակի թերություններ են առկա եղել ընդունման և սոցիալական ապահովության կարգավորման հարցերում, և իշխանությունները կամ մասնավոր բարեգործական կազմակերպություններն ոչ միշտ է, որ [կարող են] հոգ տանել ապաստան հայցողների մասին», գործում առկա չէ որևէ ապացույց, որը կարող է «հերքել այն կանխավարկածը, որ Իտալիան կատարել է միջազգային հանրային իրավունքի համաձայն ստանձնած իր պարտավորությունները»: Դիմողների վարքագծի վրա ավելի կոնկրետ շեշտադրում անելով՝ դատարանը վճռել է, որ «Շվեյցարիա ճանապարհորդելու մասին որոշում կայացնելիս նրանք հնարավորություն չեն տվել Իտալիայի իշխանություններին [դիմողների] իրավիճակի վերաբերյալ կատարել իրենց պարտավորությունները»:

19. 2012թ. մարտի 13-ին դիմողները խնդրել են FMO-ին վերսկսել վարույթը և Շվեյցարիայում ապաստան հայցողի կարգավիճակ իրենց շնորհել: Նրանք պնդել են, որ կոնկրետ իրենց դեպքը մանրակրկիտ կերպով չի ուսումնասիրվել: FMO-ն այդ դիմումը վերահասցեագրել է Դաշնային վարչական դատարանին, որն էլ վերադասակարգել է այն որպես 2012թ. փետրվարի 9-ի վճռի «վերանայման դիմում» և այնուհետ մերժել 2012թ. մարտի 21-ին կայացված իր վճռով այն հիմքով, որ դիմողները չեն ներկայացրել որևէ նոր հիմքեր, որոնք նրանք հնարավորություն չեն ունեցել ներկայացրել նախորդ դատավարության ընթացքում: Դիմողները հիմնավորել են իրենց դիմումը գլխավորապես Իտալիայում մնալու փորձի հիման վրա և այն փաստի, որ իրենց երեխաները ներկայումս հաճախում են Շվեյցարիայի դպրոց:

20. 2012թ. մայիսի 10-ի նամակով, որը Քարտուղարությունը ստացել է մայիսի 15-ին, դիմողները դիմել են սույն Դատարանին և խնդրել կիրառել միջանկյալ միջոց՝ Շվեյցարիայից պահանջելով դատավարության տևողության ընթացքում իրենց չարտաքսել Իտալիա:

21. 2012թ. մայիսի 18-ով թվագրված ֆաքսով Քարտուղարությունը տեղեկացրել է Շվեյցարիայի կառավարության լիազոր ներկայացուցչին, որ Բաժանմունքի նախագահի պաշտոնակատարը, որին սույն գործը մակագրվել է, Դատարանի Կանոնակարգի 39-րդ կանոնի համաձայն՝ որոշում է կայացրել ցուցում տալ Շվեյցարիայի կառավարությանը՝ ըստ որի դիմողները չպետք է արտաքսվեն Իտալիա՝ Դատարանի կողմից գործը քննելու տևողության ընթացքում:

III. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԻԱՆ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

...

35. Դուբլինի II կանոնակարգը վերջերս փոխարինվել է 2013թ. հունիսի 26-ի Եվրոպական խորհրդարանի և Խորհրդի թիվ 604/2013 կանոնակարգով («Դուբլին»-ի III կանոնակարգ), որը կոչված է «Դուբլին»-ի համակարգն էլ ավելի արդյունավետ դարձնել, ինչպես նաև ուժեղացնել «Դուբլին»-ի ընթացակարգի հետ գործ ունեցող անձանց իրավական երաշխիքները: Կանոնակարգի նպատակների մեջ է մտնում երաշխավորել, որպեսզի ընտանիքները միասին մնան՝ միևնույն ժամանակ ուշադրություն դարձնելով առանց մեծահասակների հսկողության մնացած անչափահասների և հատուկ պաշտպանություն պահանջող այլ անձանց կարիքներին: ...

Հոդված 6

Անչափահասների համար նախատեսված երաշխիքները

«1. Սույն կանոնակարգով սահմանված բոլոր ընթացակարգերի հետ կապված երեխայի շահերը պետք է գտնվեն անդամ պետությունների առաջնային ուշադրության կենտրոնում:

...

3. Երեխայի լավագույն շահերը գնահատելիս անդամ պետությունները պետք է սերտորեն համագործակցեն միմյանց հետ և, մասնավորապես, հաշվի առնեն հետևյալ գործոնները՝

- (ա) ընտանիքի վերամիավորման հնարավորությունները,
- (բ) անչափահասների բարեկեցությունը և սոցիալական զարգացումը,
- (գ) ապահովության և անվտանգության նկատառումները, այդ թվում՝ այն դեպքերում, երբ անչափահասը կարող է մարդկանց թրաֆիկինգի զոհի կարգավիճակում հայտնվելու վտանգի առջև կանգնած լինի,
- (դ) անչափահասի հայացքները՝ հաշվի առնելով նրա տարիքը և հասունությունը»:

...

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

...

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

A. Կողմերի փաստարկները

1. Դիմողները

57. Դիմողները պնդել են, որ Իտալիայում ապաստան հայցողների ընդունման կառուցակարգերն ունեին համակարգային թերություններ, որոնք վերաբերում էին հետևյալին. ընդունման հաստատություններ մուտք գործելու թույլտվություն ստանալու հետ կապված դժվարությունների հետ, որոնք վերագրվում էին նույնականացման ընթացակարգի երկարատևության, այդ հաստատությունների տեղավորման կարողություններին, որոնք դիմումատուները բոլոր պարագայում գնահատել են որպես անբավարար, և հասանելի հաստատություններում բնակվելու պայմանների անբավարար լինելուն: Ի պաշտպանություն իրենց փաստարկների՝ դիմումատուները հղում են կատարել հետևյալ կազմակերպությունների կատարած ուսումնասիրություններին. Փախստականների հարցերով շվեյցարական խորհուրդ (SFH-OSAR)՝ *Ընդունման պայմանները՝ Իտալիայում. ապաստան հայցողների ներկայիս վիճակի և շահառուների պաշտպանության, մասնավորապես՝ Դուբլինի ընթացակարգով վերադարձված անձանց վերաբերյալ*, Բերն, 2013թ. հոկտեմբեր («SFH-OSAR-ի հաշվետվություն»), PRO ASYL, Maria Bethke, Dominik Bender, *Փախստականների վիճակը Իտալիայում (Zur Situation von Flüchtlingen in Italien)*, 2011թ. փետրվարի 28, www.proasyl.de («PRO ASYL-ի հաշվետվություն»), Ճիզվիտ փախստականների համար ծառայություն-Եվրոպա (JRS), *Դուբլինի II երկրների մասին տեղեկատվական թերթիկներ: Երկիր. Իտալիա*, 2011թ. նոյեմբեր («JRS-ի հաշվետվություն»), ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով զեռագույն հանձնակատարի գրասենյակ, *ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հանձնարարականը Իտալիայում փախստականների պաշտպանության կարևոր հարցերի մասին*, 2012թ. հուլիս («ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հանձնարարական»), Նիլս Մուլթնիկսի զեկույցը, Եվրոպայի խորհրդի մարդու իրավունքների հանձնակատար, հրապարակվել է 2012թ. սեպտեմբերի 18-ին՝ 2012թ. հուլիսի 3-ից մինչև 6-ն ընկած ժամանակահատվածում Իտալիա կատարած նրա այցին հաջորդիվ («2012թ. Մարդու իրավունքների հանձնակատարի զեկույց»), և Դուբլինի II կանոնակարգի կիրառման հարցերով տեխնիկական համագործակցության եվրոպական ցանց, *Դուբլինի II կանոնակարգի Իտալիայի վերաբերյալ ազգային զեկույց*, 2012թ. դեկտեմբերի 19 («Դուբլինի II ցանցի 2012թ. զեկույց»):

(a) Նույնականացման ընթացակարգի երկարատևությունը

58. Դիմողները պնդել են, որ CARA-ների կամ SPRAR-ի ցանցին (*Sistema di protezione per richiedenti asilo e rifugiati*) պատկանող հաստատություններում տեղավորվելու ապաստան հայցողների իրավունքը «ուժի մեջ է [մտնում] այն բանից հետո միայն», երբ ոստիկանությունը պաշտոնապես գրանցում է ապաստան հայցելու դիմումը (*verbalizzazione*): Նրանք վիճարկել են, որ պրակտիկայում հնարավոր էին դեպքեր, երբ մի քանի շաբաթ կամ նույնիսկ մի քանի ամիսներ անցնեին շահագրգիռ անձի կողմից ոստիկանության գլխավոր գրասենյակի ներգաղթի վարչությանը հաղորդում ներկայացնելու և դիմումը գրանցելու միջև: Միևնույն ժամանակ, շահագրգիռ անձինք անօթևան էին: Դիմողները պնդել են, որ այդ փաստի վրա պաշտոնապես հղում է կատարվել Ֆրանկֆուրտի վարչական դատարանի 2013թ. հուլիսի 9-ի վճռում ..., SFH-OSAR-ի և Սահմանամերձ-Եվրոպա կազմակերպության կողմից ներկայացված տեղեկատվության հիման վրա: Ուստի, նրանց կարծիքով, որոշակի թերություններ կային օրենքով նախատեսված վարչական ընթացակարգի կատարման հետ կապված: Դիմողներն ընդունել են, որ, այնուամենայնիվ, իրավիճակը մի փոքր տարբերվում էր Դուբլինի կանոնակարգի համաձայն

Իտալիա վերադարձված ապաստան հայցողների դեպքում, ովքեր տեսականորեն կարող էին մուտք գործել անմիջապես ոչ միայն CARA-ներին կամ SPRAR-ին պատկանող հաստատություններ, այլ նաև՝ քաղաքային իշխանությունների կողմից տրամադրված և 2008-2013թթ. Փախստականների եվրոպական հիմնադրամի (ERF) ֆինանսավորմամբ իրականացված ծրագրերով կառուցված հաստատություններ:

(b) Ընդունման հաստատությունների կարողությունները

59. Դիմողներն ընդունել են, որ ERF-ի կողմից ֆինանսավորվող հաստատությունները նախատեսված էին Դուբլինի կանոնակարգի համաձայն տեղափոխված անձանց համար, սակայն պնդել են, որ դրանցում առկա տեղերը չէին բավարարում տեղափոխվածների պահանջներին: Վկայակոչելով SFH-OSAR-ի զեկույցը՝ նրանք պնդել են, որ 2012թ. ընթացքում միայն 220 տեղ էր հասանելի ընդհանուր թվով 3551 տեղափոխվածների համար, որոնցից 2,981-ը տեղափոխվել էր Շվեյցարիայից:

60. Ինչ վերաբերում է CARA-ներին և SPRAR-ին պատկանող հաստատություններում հասանելի տեղերին՝ դիմողները պնդել են, որ «Դուբլին»-ի ընթացակարգով վերադարձված անձանց համար դժվար էր մուտք գործել այդ հաստատություններ:

61. Ինչ վերաբերում է SPRAR-ի ցանցին պատկանող հաստատություններին, դիմողները, կրկին հղում կատարելով SFH-OSAR-ի զեկույցին, պնդել են, որ այնտեղ պահվող անձանց միայն 5 տոկոսն էր 2012թ. ընթացքում տեղափոխվել Դուբլինի կանոնակարգի համաձայն, և որ այդ անձանց միայն 6,5 տոկոսը եկել են Շվեյցարիայից, չնայած այդ պետությունից դեպի Իտալիա տեղափոխումները կազմել են ընդհանուր «Դուբլին»-ի համակարգի տեղափոխումների 85 տոկոսը: Դիմողներն այստեղից հետևություն են արել, որ «Դուբլին»-ի ընթացակարգով վերադարձված անձանց մեծ մասը մնացել են առանց կացարանի: Նրանք ավելացրել են, որ համաձայն SFH-OSAR-ի՝ բազմաթիվ դեպքեր են արձանագրվել, երբ Իտալիայից տեղափոխված ընտանիքներ միասին չեն տեղավորվել:

62. Դիմողները նաև տվյալներ են ներկայացրել, որոնք ընդհանուր առմամբ վերաբերել են ապաստան հայցողների բնակարանային պայմաններին՝ անկախ այն հանգամանքից, թե նրանք «Դուբլին»-ի ընթացակարգով վերադարձված անձինք էին թե՛ ոչ: Այդ կապակցությամբ նրանք պնդել են, որ 34115 ապաստան հայցելու դիմումներ են ներկայացվել Իտալիայում 2011 թվականին և 15715՝ 2012 թվականի ընթացքում, որոնց թիվը ավելացել է 2013 թվականին: Համաձայն SFH-OSAR-ի զեկույցի՝ 2012թ. Իտալիայում բնակվել են 64000 փախստականներ: Ըստ նույն աղբյուրի՝ 2012թ. CARA-ներում առկա են եղել միայն 8000 տեղ, և հերթագրվածների ցուցակն էլ այնքան երկար էր, որ դիմողների մեծ մասն իրատեսական հեռանկար չունեցող տեղավորվելու:

63. Ինչ վերաբերում է SPRAR-ին պատկանող հաստատություններին, ապա SFH-OSAR-ի զեկույցում նշվել է, որ հասանելի տեղերի թիվը հավասար էր 4800, իսկ 5000 մարդ էլ հերթագրվածների ցուցակում էր: Նույն զեկույցում նշվել է, որ համաձայն երկու այլ կազմակերպությունների (Caritas և JRS)՝ SPRAR-ի հաստատություններում (առավել ևս, որ այնտեղ մնալու առավելագույն ժամկետը վեց ամիս էր) տեղավորված անձանց միայն 6 տոկոսին է հաջողվել աշխատանք գտնել և որպես մասնագետ իր տեղը գտնել իտալական հասարակությունում:

64. Ինչ վերաբերում է քաղաքային իշխանությունների կողմից կառավարվող տեղավորման կենտրոններին, որոնք ազատ էին ցանկացած անձի համար, ով դժվարին վիճակում էր հայտնվել և ոչ միայն ապաստան հայցողների համար, ապա հասանելի տեղերի քանակը նույնպես անհրաժեշտից շատ քիչ էր: Համաձայն SFH-OSAR-ի զեկույցի՝ Հռոմում կար 1300 տեղ, երբ հերթագրվածների ցուցակը հավասար էր 1000-ի և հերթին սպասելու միջին ժամկետն էլ երեք ամիս էր: Միլանում առկա էր միայն 400 տեղ և ընտանիքները միմյանցից պարբերաբար բաժանվում էին: Դիմողները նաև ավելացրել են, որ չնայած ճշմարիտ էր, որ քաղաքային որոշ իշխանություններ ընտանիքներին ապահովում էին սոցիալական բնակարաններով, տեղերի քանակը հստակորեն անբավարար էր, իսկ հերթագրվածների ցուցակում սպասելու ժամկետն էլ՝ շուրջ տաս տարուն հավասար: Կրոնական հաստատությունների և ՀԿ-ների կողմից տրամադրվող հարմարեցումներն էլ չէին կարող բավարարել պահանջարկը: Վերջապես, ապաստան հայցողների համար նաև հասանելի չէին մասնավոր բնակարանները, քանի որ Իտալիայի տնտեսության պայմաններում՝ աճող գործազրկության հետ միասին, նրանք անկարող էին աշխատանք գտնել:

65. Ամփոփելով՝ դիմողները պնդել են, որ տարբեր կարգի ընդունման հաստատություններում տեղերի պակասի պատճառով մեծ թվով ապաստան հայցողներ, այդ թվում՝ փոքր երեխաներ ունեցող ընտանիքներ, ստիպված էին անօրինական կարգով ապրել առողջության համար վնասակար վայրերում և

այլ ժամանակավոր կացարաններում կամ պարզապես՝ փողոցներում: Որպես օրինակ՝ SFH-OSAR-ի զեկույցի համաձայն՝ 1200-1700 մարդ անկայուն կերպով ապրում է Հռոմում, իսկ 2300-2800 մարդ էլ ընդհանուր առմամբ քնում է Իտալիայի փողոցներում:

(c) Հասանելի հաստատություններում ապրելու պայմանները

66. Դիմողները վիճարկել են, որ CARA-ների պայմանները մասնավորապես հակասում էին Ընդունման հանձնարարականի դրույթներին: Նրանք նաև հղում էին կատարում Սահմանամերձ-Եվրոպա կազմակերպության ստացած տվյալներին, համաձայն որի՝ Trapani-ի (Սիցիլիա) CARA-ներում հինգ կամ վեց մարդու հասնում էր 15 քմ տարածք և նրանք ստիպված էին քնել ներքնակների վրա՝ հատակին: Այդ կենտրոնները նաև անբավարար սանիտարական հարմարություններ ունեին և զուրկ էին մեկուսանալու հնարավորությունից: Վերջին այդ խնդիրը նույնիսկ պարբերաբար հանդիպում էր CARA-ներում և մեծ հաշվով բացասական ազդեցություն ուներ երեխաների համար՝ հատկապես, երբ ընտանիքի միավորը տրոհվում էր, ինչը, օրինակ, հաճախ հանդիպում էր Միլանում: Ըստ առկա տեղեկությունների՝ Mineo-ի (Սիցիլիա) CARA-ում գտնվող անձինք իրենց կարիքները հոգալու համար գումար չեն ստացել, սանիտարական հարմարությունները վատ վիճակում են գտնվել, առողջապահության մատչելիությունն անբավարար էր, իսկ հանցավորությունը և մարմնավաճառությունն էլ տարածված բնույթ էր կրում:

67. Իրենց դիտողություններում դիմողները մասնավորապես վկայակոչել են 2012թ. ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հանձնարարականը և 2012թ. Մարդու իրավունքների հանձնակատարի զեկույցը: Նրանք նաև մեծ ուշադրություն են դարձրել այն փաստին, որ Ֆրանկֆուրտի վարչական դատարանը իր 2013թ. հուլիսի 9-ի վճռով ..., որոշել է, որ Իտալիա վերադարձվելու դեպքում ապաստան հայցողների 50 տոկոսը կարող են կանգնել վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի առջև, որը պայմանավորված է ընդունման պայմաններով և չի համապատասխանում Եվրոպական հանձնարարականներին:

68. Վերջապես, դիմողները պնդել են, որ Շվեյցարիայի կառավարությունը չի ներկայացրել մի որևէ փաստաթուղթ, որը կապացուցեր այն փաստը, որ որոշակի փորձեր են կատարվել դիմողներին հսկողության տակ վերցնելու հարցով կոնկրետ լուծում գտնելու առումով: Նրանք պնդել են, որ նվազագույն երաշխիքներ ապահովելու պահանջ չէր ներկայացվել Իտալիայի իշխանություններին և վերջիններս որևէ հավաստիացումներ չեն տվել առ այն, որ դիմողներին կապահովեն պատշաճ պայմաններով և նրանց ընտանիքն էլ չի տրոհվի: Նրանք նաև պնդել են, որ Bari-ի CARA-ում, որտեղ Իտալիայում իրենց գտնվելու ժամանակ նրանք երկու օր մնացել էին, ապրելու պայմաններն անընդունելի էին, մասնավորապես՝ հաշվի առնելով մեկուսանալու անհնարինությունը և դրանով պայմանավորված բռնությունը:

2. Կառավարությունը

(a) Նույնականացման ընթացակարգի երկարատևությունը

69. Կառավարությունը չի անդրադարձել նույնականացման ընթացակարգի երկարատևության վերաբերյալ դիմողների կողմից նշված դժվարությունների հարցին:

(b) Ընդունման հաստատությունների կարողությունները

70. Ինչ վերաբերում է ընդունման հաստատությունների կարողություններին, Կառավարությունը պնդել է, որ ERF-ի կողմից ֆինանսավորվող հաստատություններում 235 տեղ հատկացված էր Դուբլինի կանոնակարգի համաձայն վերադարձման ենթակա ապաստան հայցողներին: Կառավարությունը այնուհետ նշել է, որ SPRAR-ի ցանցի կարողությունը 2014-2016թթ. ընթացքում ավելացվելու է 16000 տեղով: Կառավարությունը գլխավորապես հղում է կատարել 2012թ. ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հանձնարարականին և 2012թ. Մարդու իրավունքների հանձնակատարի զեկույցին, ինչպես նաև վերևում մեջբերված Դատարանի *Mohammed Hussein-ի* գործով վճռին և նույն հարցին վերաբերող հաջորդիվ որոշումներին (*Daytebegova and Magomedova v. Austria* (dec.), թիվ 6198/12, 2013թ. հունիսի 4, *Abubeker v. Austria and Italy* (dec.), թիվ 73874/11, 2013թ. հունիսի 18, *Halimi v. Austria and Italy* (dec.), թիվ 53852/11, 2013թ. հունիսի 18, *Miruts Hagos v. the Netherlands and Italy* (dec.), թիվ 9053/10, 2013թ. օգոստոսի 27, *Mohammed Hassan and Others v. the Netherlands and Italy* (dec.), թիվ 40524/10, 2013թ. օգոստոսի 27, և *Hussein Diirshi and Others v. the Netherlands and Italy* (dec.), թիվ 2314/10, 2013թ. սեպտեմբերի 10):

(c) Հասանելի հաստատություններում ապրելու պայմանները

71. Ինչ վերաբերում է հասանելի հաստատություններում ապրելու պայմաններին, Կառավարությունը կրկին անգամ հղում է կատարել 2012թ. ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հանձնարարականին և 2012թ. Մարդու

իրավունքների հանձնակատարի զեկույցին՝ պնդելով, որ հիմքեր չկային ենթադրելու, որ Ընդունման հանձնարարականը կարող է պարբերաբար խախտվել Իտալիայի կողմից: Կառավարությունը ավելացրել է, որ իրենց հայտնի չէ «Դուբլին»-ի ընթացակարգի մեջ մտնող որևէ մի պետություն, որը որպես կանոն մերժում է Իտալիա վերադարձողներին և որ ի տարբերություն *M.S.S.-ի* գործի ո՛չ ՄԱԿ ՓԳՀ-ը և ո՛չ էլ Մարդու իրավունքների հանձնակատարը չեն փորձել որպես երրորդ կողմ մասնակցեն սույն գործի քննությանը:

72. Հղում կատարելով դիմողների յուրահատուկ դեպքին՝ Կառավարությունը պնդել է, որ 2011թ. նոյեմբերի 22-ին FMO-ն դիմում է ներկայացրել Իտալիայի իշխանություններին՝ խնդրելով վերջիններիս հսկողության տակ վերցնել դիմողներին՝ համաձայն Դուբլինի կանոնակարգի 17-րդ հոդվածի: Հստակ որևէ պատասխան չի ստացվել Կանոնակարգի 18-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված երկամսյա ժամկետում. Կառավարության պնդմամբ դա կարելի է ընդունել որպես համաձայնության անուղակի նշան, ինչպիսի գործելակերպը սովորության ընդունել է ունեցել այդ ժամանակ Շվեյցարիայի և Իտալիայի միջև:

73. Այդ ժամանակվանից ի վեր պրակտիկան փոփոխություն է ենթարկվել և Իտալիան ներկայումս հստակ կերպով պատասխանում է Շվեյցարիայի կողմից ներկայացվող այդ կարգի դիմումներին:

74. Ընդհանուր առմամբ, «Դուբլին»-ի ընթացակարգի շրջանակում տեղափոխումը այնպիսի մի միջոց էր, որը նախագծվել էր երկար ժամանակ առաջ և չէր օգտագործվել արտակարգ իրավիճակում, որպեսզի հնարավոր լիներ հաշվի առնել հատուկ պաշտպանություն պահանջող այնպիսի անձանց, ինչպես օրինակ՝ փոքր երեխաներ ունեցող ընտանիքների դրությունը՝ մինչև նրանց մուտք գործելը Իտալիայի տարածք: Այս ոլորտում Իտալիայի իշխանությունների հետ համագործակցությունը դրական արդյունք է տվել, ինչը մասնավորապես պայմանավորված էր Իտալիայի Ներքին գործերի նախարարության «Դուբլին»-ի վարչությունում Շվեյցարիայի հետ կապերի համար պատասխանատու աշխատակցի առկայության փաստով: 2013թ. սկսած՝ Իտալիայի իշխանությունները նոր գործելակերպ են որդեգրել, ըստ որի՝ ապաստան հայցողին հսկողության տակ վերցնելու վերաբերյալ որոշում կայացնելու հետ միասին պետք է նշվի նշանակման վայրի օդանավակայանը և ընդունման հաստատությունը:

75. Ամեն դեպքում, 2014թ. փետրվարի 12-ի նիստի ժամանակ Կառավարությունը պնդել է, որ Իտալիայի իշխանությունները տեղեկացրել են նրանց, որ Իտալիա վերադարձվելու դեպքում դիմողներին տեղավորելու են Bologna-ի ERF-ի կողմից ֆինանսավորվող կենտրոնում: Կառավարությունը չի ներկայացրել լրացուցիչ որևէ մանրամասներ Իտալիայի իշխանությունների կողմից ձեռնարկված տեղափոխման նախապատրաստական աշխատանքների և փաստացի ընդունման պայմանների մասին:

3. Երրորդ կողմ հանդիսացող Իտալիայի, Նիդերլանդների, Շվեդիայի, Նորվեգիայի և Միացյալ Թագավորության կառավարությունների և Երեխաների պաշտպանության, Մասնավոր իրավունքների վերաբերյալ խորհրդարկական կենտրոն (the AIRE Centre), Փախստականների և արտաքսվածների հարցերով եվրոպական խորհուրդ (ECRE) և Միջազգային համայնքում (Amnesty International) կազմակերպությունների գրավոր դիմումները

(a) Նույնականացման ընթացակարգի երկարատևությունը

76. Իտալիայի կառավարության գրավոր դիտողությունների համաձայն՝ 2008թ. հունվարի 28-ի թիվ 25/2008 հրամանագրի 20-րդ հոդվածի հիման վրա միջազգային պաշտպանության կարիքն ունեցող անձինք կարող են նույնականացման համար պահանջվող ժամկետի ընթացքում հարմարեցվել CARA-ներում, այսինքն՝ մինչև այդ անձանց ապաստան հայցելու դիմումի գրանցելը (քսան օրը չգերազանցող ժամկետում) և տարածքային հանձնաժողովի կողմից այդ դիմումն ուսումնասիրվելը (երեսունհինգ օրը չգերազանցող ժամկետում): Դիմումի բավարարման դեպքում նրանք իրավունք էին ստանում մուտք գործել SPRAR-ի կենտրոններ: Միաժամանակ, 2005թ. մայիսի 30-ի թիվ 140/2005 հրամանագրի 6-րդ հոդվածը սահմանում է, որ այն դեպքերում, երբ հիմնավորվում է, որ SPRAR-ի կենտրոններում չկա բավարար տեղեր, ապաստան հայցողները, ովքեր կարող են ապացուցել, որ չունեն ապրուստի որևէ միջոց, իրավունք ունեն մնալ CARA-ներում: Իտալիայի կառավարությունը չի ներկայացրել տեղեկատվություն որևէ մի դեպքի առթիվ, երբ ապաստան հայցողները ստիպված են եղել մի քանի շաբաթ կամ նույնիսկ ամիսներ սպասել մինչև հնարավորություն կստանային մնալ CARA-ում՝ անկախ այն հանգամանքից, թե նրանց ինքնությունը հաստատվել էր դրանից առաջ կամ հետո: Սակայն Իտալիայի կառավարությունը պնդել է, որ ապաստան հայցելու դիմումների ուսումնասիրման միջին ժամկետը 72 օր էր կազմում 2012 թվականին և 92 օր՝ 2013 թվականին: Ժամկետի տևողությունը կապված էր այն

հանգամանքից, որ քանի որ ամեն մի ապաստան հայցողի՝ տարածքային հանձնաժողովի հետ հարցազրույցը պետք է մեկ ժամից պակաս չլիներ, տաս հանձնաժողովներից յուրաքանչյուրը գործնականում չէին կարող օրական տաս դիմումից ավել ուսումնասիրել: 2013թ. սեպտեմբերի 4-ին ուժի մեջ մտած օրենքը (թիվ 97/2013) հնարավորություն ընձեռեց տարածքային հանձնաժողովներում լրացուցիչ բաժիններ ստեղծել՝ արագացնելու համար ապաստան հայցելու դիմումների քննությունը:

77. Շվեյցարիայի կառավարության հետ միասին՝ երրորդ կողմ հանդիսացող այլ կառավարությունները և կազմակերպություններն այս խնդրի գործնական տեսանկյունից մեկնաբանություն չեն ներկայացրել:

(b) Ընդունման հաստատությունների կարողությունները

78. Ներկայացված իր գրավոր դիտողություններում Իտալիայի կառավարությունը բացատրել է, որ 2013թ. սեպտեմբերի 17-ի հրամանագրով Ներքին գործերի նախարարությունը որոշել է կրկնապատկել SPRAR-ի ցանցի ընդհանուր կարողությունը՝ 2014-2016թթ. ժամանակահատվածի վերջում այն հասցնելով 16000 տեղի: Ներկայումս այդ ցանցն ունի 9630 տեղ, որից 1230-ը ստեղծվել է հրամանագիրն ուժի մեջ մտնելուց հետո: Բացի այդ, 2013թ. հոկտեմբերի 7-ի շրջաբերականով Սիցիլիայի տարածաշրջանի պրեֆեկտներից պահանջվել է լրացուցիչ կացարանային հարմարություններ գտնել փախստականների համար, այդ թվում՝ մասնավոր հատվածում: Մինչ օրս, շուրջ քառասուն այդպիսի հաստատություններ են հայտնաբերվել, որոնք ընդհանուր թվով 1834 տեղ են ապահովում, մինչդեռ մյուս վեց հաստատությունները պատրաստ են շահագործման հանձնելու համար՝ փախստականների ներհոսքը աճելու դեպքում: 2013թ. առաջին վեց ամիսների ընթացքում 14184 ապաստան հայցելու դիմումներ են ներկայացվել (2013թ. հունիսի 15-ի դրությամբ): Վերջապես, 2014թ. փետրվարի 12-ի նիստի ընթացքում Իտալիայի կառավարության ներկայացուցիչը վերջին երկու տարիների ընթացքում գրանցված ապաստան հայցելու դիմումների թվի աճը բնութագրել է որպես «աղետալի իրավիճակ»:

79. Նիդերլանդների, Շվեդիայի, Նորվեգիայի և Միացյալ Թագավորության կառավարություններն ըստ էության համաձայնել են Շվեյցարիայի կառավարության տեսակետի հետ: Ինչպես և Շվեյցարիայի կառավարությունը, նրանք նշել են, որ, ի տարբերություն Հունաստանի դեպքի, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն կոչ չէր արել դադարեցնել որոշակի խոցելի խմբերին Իտալիա տեղափոխելու գործընթացը:

80. Շվեդիայի կառավարությունը նշել է, որ Իտալիան և Ապաստան հայցողներին աջակցելու եվրոպական կենտրոնը (EASO) 2013թ. հունիսի 4-ին ստորագրել են Աջակցության հատուկ ծրագիրը, որի նպատակն էր բարելավել ապաստան հայցողների ընդունման պայմանները: Բացի այդ, «Դուբլին»-ի ընթացակարգով Իտալիա վերադարձված անձինք հանդիսացել են երկու երկրների միջև տեղեկատվության համակարգված փոխանակման առարկա, ինչը խոցելի անձանց և հատկապես առանց մեծահասակների հսկողության մնացած անչափահասների դեպքում համակողմանի բնույթ էր կրում:

81. Միացյալ Թագավորության կառավարությունը նշել է, որ դիմողների կողմից վկայակոչված զեկույցները, այդ թվում՝ PRO ASYL-ի զեկույցը, իրականում տիրող իրավիճակի մասին իրենց գնահատականներում հաճախ տարբերակում չեն դնում «ապաստան հայցողների», «ճանաչված փախստականների» և «մերժում ստացած ապաստան հայցողների» միջև: Այդպիսի տարբերակումը կարևոր դեր ունի, սակայն քանի որ Ընդունման հանձնարարականը կիրառվել է միայն այն ապաստան հայցողների նկատմամբ, ում կարգավիճակը, ըստ էության, ժամանակավոր էր, մինչդեռ Որակավորման հանձնարարականը, որը կիրառվել է փախստականների նկատմամբ, վերջիններիս՝ աշխատանքի, կրթության և սոցիալական ապահովության հասանելիության տեսակետից հավասարեցրել է քաղաքացիներին: Հետևաբար, այս զեկույցներում ներառված տվյալները թյուր պատկեր են ստեղծում: Որպես օրինակ՝ Միացյալ Թագավորության կառավարությունը նշել է, որ SFH-OSAR-ի զեկույցը քննադատել է Հռոմի՝ Tor Marancia-ի ապաստանում տիրող պայմանները՝ ընդունելով, որ այդ ապաստանում հարմարեցվել են ճանաչված փախստականի կարգավիճակ ունեցող աֆղան տղամարդիկ:

82. Երեխաների պաշտպանության կազմակերպությունը համակարծիք է դիմողների հետ, որ Իտալիայում ապաստան հայցողներին տեղավորելու կարողություններն ակնհայտորեն անբավարար էին՝ պնդելով, որ այդ հանգամանքը հատկապես ծանր հետևանքներ կարող էր ունենալ երեխաների համար, որոնց մի մասը ստիպված էր ապրել անօրինական կարգով զբաղեցրած շինություններում և առողջության համար վնասակար այլ կացարաններում: Ոչ կառավարական այդ կազմակերպությունը վկայակոչել է SFH-OSAR-ի զեկույցում հրապարակված տեղեկատվությունը:

(c) Հասանելի հաստատություններում ապրելու պայմանները

83. Ինչպես և դիմողները, Երեխաների պաշտպանության կազմակերպությունը՝ վկայակոչելով SFH-OSAR-ի զեկույցը, պնդել է, որ մի շարք ընտանիքներ, որոնք Իտալիա են վերադարձվել Դուբլինի կանոնակարգի հիման վրա, միմյանցից առանձնացվել են ընդունման հաստատություններ ժամանելուն պես, մասնավորապես՝ դա վերաբերում էր CARA-ներին: Միլանում այս պրակտիկան նույնիսկ պարբերական բնույթ էր կրում: Իր դիտողություններում Երեխաների պաշտպանության կազմակերպությունը ընդգծել է «երեխայի լավագույն շահեր» հասկացությունը, ինչպես որ այն սահմանված է Երեխայի իրավունքների մասին 1989թ. նոյեմբերի 20-ի ՄԱԿ-ի կոնվենցիայում, ինչպես նաև նշել է, որ «Դուբլին»-ի ընթացակարգով վերադարձված անձանց գործերով երեխաների սոցիալական և հուզական զարգացումը պետք է վճռորոշ գործոն հանդիսանա նրանց «լավագույն շահերը» գնահատելու համար: Ոչ կառավարական կազմակերպությունը մասնավորապես նշել է Դուբլինի III կանոնակարգի 6-րդ հոդվածը, որն ուժի մեջ է մտել 2014թ. հունվարի 1-ին (տե՛ս վերևում՝ 35-րդ պարբերությունը):

84. Երեխաների պաշտպանության կազմակերպությունը մասնավորապես ընդգծել է ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոմիտեի կողմից ընտանեկան միջավայրի պաշտպանությանը հատկացվող կարևորությունը, և վկայակոչել է երեխաների, մասնավորապես՝ միգրանտների անազատության մեջ պահելու պայմանների վերաբերյալ Դատարանի նախադեպային իրավունքը: Ամփոփելով՝ նրանք Դատարանից խնդրել են արգելել երեխաներին վերադարձնել Իտալիա՝ հաշվի առնելով առողջության համար այն վնասակար պայմանները, որում ապաստան հայցողները այնտեղ հայտնվում են:

85. Մասնավոր իրավունքների վերաբերյալ խորհրդատվական կենտրոնը, Փախստականների և արտաքսվածների հարցերով Եվրոպական խորհուրդը և Միջազգային համայնքում կազմակերպությունը նույնպես վկայակոչել են «երեխայի լավագույն շահեր» հասկացությունը և նշել, որ երեխաները պետք է փոխանցվեն Եվրոպական միության մեկ այլ անդամ պետություն, եթե դա բխում է նրանց լավագույն շահերից:

86. Իտալիայի կառավարությունը 2014թ. փետրվարի 12-ի նիստին հաստատել է, որ դիմողների՝ Bari-ի CARA ժամանելուց անմիջապես առաջ հայտնի են դարձել այնտեղ տեղի ունեցած բռնության որոշ դրվագների մասին: Սակայն նրանք չեն ընդունել, որ ապաստան հայցողների ընտանիքները պարբերաբար տրոհվել են: Դա տեղի է ունեցել միայն մի քանի դեպքերում և այն էլ՝ շատ կարճ ժամանակահատվածում՝ առաջին օրերի ընթացքում, երբ ապաստան հայցողները հսկողության տակ էին վերցվում և հաստատվում էր նրանց ինքնությունը: Իրենց դիտողություններում նրանք նշել են, որ այն ապաստան հայցողները, որոնք ըստ Իտալիայի իշխանությունների՝ պատկանում էին խոցելի կատեգորիայի, որի տակ էին ընկնում նաև դիմողները, քանի որ վերջիններս երեխաներ ունեցող ընտանիք էին հանդիսանում, հսկողության տակ էին վերցվում SPRAR-ի համակարգի շրջանակում, որը նրանց ապահովում էր կեցավայրով, սննդով, բժշկական օգնությամբ, իտալերենի դասընթացներ հաճախելու, սոցիալական ծառայություններից օգտվելու, իրավական բնույթի խորհրդատվություն ստանալու, մասնագիտական վերապատրաստում անցնելու, արհեստներ ուսուցանելու հնարավորությամբ, և աջակցում սեփական բնակարան գտնելու հարցերում:

B. Դատարանի գնահատականը

87. Դատարանն ի սկզբանե նշում է, որ, Շվեյցարիայի կառավարության պնդմամբ, եթե դիմողները վերադարձվեն Իտալիա, նրանք պետք է հարմարեցվեն Bologna-ի հաստատությունում, որը մտնում է ERF-ի կողմից ֆինանսավորվող ցանցի մեջ (տե՛ս վերևում՝ 75-րդ պարբերությունը): Եթե նույնիսկ ենթադրենք, որ այս գործոնը հարց է առաջացնում Կոնվենցիայի 37-րդ հոդվածի 1-ին կետի «բ» կամ «գ» ենթակետերի տեսանկյունից, Դատարանը գտնում է, որ այդ հարցը պետք է ուսումնասիրել գանգատի ըստ էության քննության հետ միասին (տե՛ս ստորև՝ 121-րդ պարբերությունը):

1. Կոնվենցիայի համաձայն Շվեյցարիայի պատասխանատվությունը

88. Դատարանը նշում է, որ սույն գործով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն Շվեյցարիայի պատասխանատվության հարցը չի վիճարկվում:

Սակայն Դատարանը նպատակահարմար է գտնում նշել, որ *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* գործով ([GC], թիվ 45036/98, կետ 152, ՄԻԵԴ 2005-VI) այն վճռել է, որ Կոնվենցիան չի արգելում պայմանավորվող կողմերին իրենց սուվերեն իշխանության մի մասը փոխանցել միջազգային կազմակերպությանը՝ հետամուտ լինելով որոշակի ոլորտներում համագործակցելու

գաղափարի իրականացմանը: Այդուհանդերձ, պետությունները Կոնվենցիայի համաձայն պատասխանատու են ներպետական օրենսդրության կամ միջազգային պարտավորությունների շրջանակում ստանձնած իրենց մարմինների բոլոր գործողությունների և բացթողումների համար (նույն տեղում, կետ 153): Նման իրավական պարտավորություններին համապատասխան ձեռնարկված պետության գործողությունն արդարացված է, քանի դեռ ենթադրվում է, որ համապատասխան կազմակերպությունը պետք է պաշտպանի հիմնարար իրավունքներն այնպիսի եղանակով, որն առնվազն համարժեք է նրան, ինչ Կոնվենցիան է նախատեսում: Սակայն պետությունը Կոնվենցիայի համաձայն լիովին պատասխանատու է բոլոր այն գործողությունների համար, որոնք դուրս են ընկնում ստանձնած միջազգային իրավական իր պարտավորությունների հստակ շրջանակից, մասնավորապես՝ այն դեպքերում, երբ պետությունն իրականացնում է իր հայեցողությունը (նույն տեղում, կետեր 155-57, տե՛ս նաև *Michaud v. France*, թիվ 12323/11, կետեր 102-04, ՄԻԵԴ 2012):

Ճշմարիտ է այն իրողությունը, որ ի տարբերություն *Bosphorus-ի* գործով Իռլանդիայի, Շվեյցարիան չի հանդիսանում Եվրոպական միության անդամ պետություն: Սակայն, 2004թ. հոկտեմբերի 26-ին Շվեյցարիայի Համադաշնության և Եվրոպական համայնքի հետ կնքված Ասոցացման համաձայնագրի պայմանների համաձայն՝ Շվեյցարիան սահմանափակված է Դուբլինի կանոնակարգով ... և մասնակցում է այդ փաստաթղթով հիմնադրված համակարգում:

89. Դատարանը նշում է, որ Դուբլինի կանոնակարգի 3-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, որը հանդիսանում է 3-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված ընդհանուր կանոնից շեղում, սահմանում է, որ յուրաքանչյուր անդամ պետություն կարող է քննել երրորդ երկրի քաղաքացու կողմից ներկայացված ապաստան հայցելու դիմում, նույնիսկ եթե այդպիսի քննությունը՝ Կանոնակարգով սահմանված չափորոշիչների համաձայն, ուղղակիորեն չի ընկնում նրա պարտականությունների ներքո: Դա այսպես կոչված «ինքնիշխանության» դրույթն է ... Նման պարագայում, շահագրգիռ պետությունը փոխարկվում է այն անդամ պետության, որը Կանոնակարգի նպատակների համաձայն պատասխանատու է ապաստան հայցելու դիմումի քննության համար և ստանձնում է այդ հանձնառության հետ կապված պարտականությունները (տե՛ս *M.S.S.-ի* գործը, մեջբերված է վերևում, կետ 339): Ասոցացման համաձայնագրի ուժով այս մեխանիզմը կիրառելի է նաև Շվեյցարիայի նկատմամբ:

90. Դատարանը դրանից եզրակացնում է, որ շվեյցարական իշխանությունները Դուբլինի կանոնակարգի համաձայն՝ կարող էին ձեռնպահ մնալ դիմողներին Իտալիա վերադարձնելուց, եթե նրանք գտնեին, որ ընդունող երկիրը չի կատարում Կոնվենցիայի համաձայն ստանձնած իր պարտականությունները: Հետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ դիմողներին՝ Իտալիա վերադարձնելու մասին որոշումը բացարձակ կերպով չի ընկնում Դուբլինի կանոնակարգով ստեղծված համակարգի շրջանակում Շվեյցարիայի միջազգային իրավական պարտականությունների ներքո: Ուստի համարժեք պաշտպանության կանխավարկածը սույն գործով կիրառելի չէ (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *M.S.S.-ի* գործը, մեջբերված է վերևում, կետ 340):

91. Հետևաբար, ենթադրվում է, որ սույն գործով Շվեյցարիան պետք է պատասխանատվություն կրի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն:

...

3. Գործի ըստ էության քննությունը

(a) Ընդհանուր սկզբունքների ամփոփումը

93. Դատարանը կրկնում է, որ իր զարգացած նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ պայմանավորվող պետության կողմից ապաստան հայցողին արտաքսելը կարող է հանգեցնել 3-րդ հոդվածի խախտման և հետևաբար Կոնվենցիայի համաձայն հարց առաջացնի տվյալ պետության պատասխանատվության հետ կապված, եթե լուրջ հիմքեր ներկայացվեն ապացուցելու համար, որ շահագրգիռ անձը կարող է խոշտանգման կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկվելու վտանգի առաջ կանգնել ընդունող երկրում: Նման հանգամանքներում, 3-րդ հոդվածը ենթադրում է մի պարտավորություն, ըստ որի անձը չի կարող արտաքսվել այդ երկիր (տե՛ս *Saadi v. Italy* [GC], թիվ 37201/06, կետ 152, ՄԻԵԴ 2008. *M.S.S.-ի* գործը, մեջբերված է վերևում, կետ 365, *Soering v. the United Kingdom*, 1989թ. հուլիսի 7, կետեր 90-91, Սերիա A, թիվ 161, *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom*, 1991թ. հոկտեմբերի 30, կետ 103, Սերիա A, թիվ 125, *H.L.R. v. France*, 1997թ. ապրիլի 29, կետ 34, *Ձեկույցներ* 1997-III, *Jabari v. Turkey*, թիվ 40035/98, կետ 38, ՄԻԵԴ 2000-VIII, և *Salah Sheekh v. the Netherlands*, թիվ 1948/04, կետ 135, ՄԻԵԴ 2007-I):

94. Դատարանը բազմիցս վճռել է, որ 3-րդ հոդվածի շրջանակի տակ ընկնելու համար վատ վերաբերմունքը պետք է նվազագույն աստիճանի ծանրության հասնի: Այդ նվազագույն աստիճանի գնահատումն ինքնին հարաբերական է. այն կախված է գործի բոլոր հանգամանքներից, օրինակ՝ վերաբերմունքի տևողությունից և դրա ֆիզիկական կամ հոգեկան ազդեցությունից և որոշ դեպքերում էլ՝ սեռից, տարիքից և տուժողի առողջական վիճակից (տե՛ս, *ի թիվս այլոց, Kudta v. Poland* [GC], թիվ 30210/96, կետ 91, ՄԻԵԴ 2000-XI, և *M.S.S.-ի* գործը, մեջբերված է վերևում, կետ 219):

95. Դատարանը նաև վճռել է, որ 3-րդ հոդվածը չի կարող այնպես մեկնաբանվել, ըստ որի Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավորություն ունենան իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուր անձին ապահովելն տնով (տե՛ս *Chapman v. the United Kingdom* [GC], թիվ 27238/95, կետ 99, ՄԻԵԴ 2001-I): 3-րդ հոդվածը նաև չի առաջացնում ընդհանուր բնույթի որևէ այլ պարտավորություն, որով փախստականներին պետք է ֆինանսական աջակցություն տրամադրել, որպեսզի վերջիններս ի գործու լինեն պահպանել որոշակի կենսամակարդակ (տե՛ս *Muslim v. Turkey*, թիվ 53566/99, կետ 85, 2005թ. ապրիլի 26, և *M.S.S.-ի* գործը, մեջբերված է վերևում, կետ 249):

96. *M.S.S.-ի* վճռով (կետ 250) Դատարանն այնուհանդերձ գտել է, որ սլավ գործով վեճի առարկան այդ իմաստով չի կարող քննարկվել: Ի տարբերություն *Muslim-ի* գործի (մեջբերված է վերևում, կետեր 83 և 84), աղքատության եզրին կանգնած ապաստան հայցողներին կեցավայր տրամադրելու և պատշաճ նյութական պայմաններ ապահովելու պարտականությունն ամրագրված է պոզիտիվ իրավունքում և Հունաստանի իշխանությունները պարտավոր են կատարել Եվրոպական միության իրավունքը, այն է՝ Ընդունման հանձնարարականը փոխատեղող իրենց օրենսդրությունը: Այդ գործով դիմողը բողոքել է Հունաստանի իշխանությունների դեմ առ այն, որ վերջիններիս կանխամտածված գործողությունների կամ անգործության պատճառով անհնարին էր նրա համար դարձել գործնականում օգտվել այդ իրավունքներից և ապահովել իր հիմնական կարիքները:

97. Նույն վճռով (կետ 251) Դատարանը զգալի տեղ է հատկացրել դիմողի՝ որպես ապաստան հայցողի կարգավիճակին և, որպես այդպիսին, հատուկ պաշտպանության կարիք ունեցող բնակության առանձնապես անապահով և խոցելի խմբին: Դատարանը նշել է այն լայն փոխհամաձայնության մասին, որը գոյություն ունի միջազգային և եվրոպական մակարդակում հատուկ պաշտպանության կարիք ունեցող այս հարցի շուրջ, ինչպես որ վկայում է Ժնևի կոնվենցիան, ՄԱԿ ՓԳՀ-ի շրջանակը և գործունեությունը, ինչպես նաև Եվրոպական միության ընդունման հանձնարարականով սահմանված չափորոշիչները:

98. Դեռևս *M.S.S.-ի* գործով (կետեր 252 և 253), երբ անհրաժեշտ էր պարզել, թե արդյոք ծայրահեղ նյութական աղքատության վիճակը կարող է հարց բարձրացնել 3-րդ հոդվածի համաձայն, Դատարանը կրկնել է, որ չի բացառում «այն հավանականությունը, ըստ որի [կարող է] հարց առաջանալ պետության՝ [3-րդ հոդվածի շուրջ] պատասխանատվության հետ կապված այնպիսի վերաբերմունքի համար, երբ դիմողը, որը լիարժեք կախված է պետության աջակցությունից, պետական անտարբերության հետ բախվելուց հետո հայտնվել է մարդկային արժանապատվության հետ անհամատեղելի ծայրահեղ գրկանքի կամ կարիքի վիճակում» (տե՛ս *Budina v. Russia* (dec.), թիվ 45603/05, 2009թ. հունիսի 18):

99. Անչափահասների վրա ավելի կոնկրետ հղում կատարելով՝ Դատարանը գտել է, որ հարկ է չմոռանալ, որ երեխայի ծայրահեղ խոցելիությունը վճռորոշ գործոն է հանդիսանում և գերակա է այն նկատառումների հանդեպ, որոնք վերաբերում են անօրինական ներգաղթյալի կարգավիճակին (տե՛ս *Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*, թիվ 13178/03, կետ 55, ՄԻԵԴ 2006-XI, և *Popov v. France*, թիվ 39472/07 և 39474/07, կետ 91, 2012թ. հունվարի 19): Երեխաներն այնպիսի հատուկ կարիքներ ունեն, որոնք մասնավորապես կապված են նրանց տարիքի և անկախության պակասի, ինչպես նաև նրանց ապաստան հայցողի կարգավիճակի հետ: Դատարանը նաև գտել է, որ Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիան խրախուսում է պետություններին համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել ապահովելու համար, որ փախստականի կարգավիճակ հայցող երեխան օգտվի պաշտպանությունից և մարդասիրական աջակցությունից՝ անկախ նրանից, թե երեխան միայնակ է կամ նրան ուղեկցում են ծնողները (տե՛ս այս կապակցությամբ *Popov-ի* գործը, մեջբերված է վերևում, կետ 91):

(b) *Սույն գործի նկատմամբ նշված սկզբունքների կիրառելիությունը*

100. Դիմողներն ըստ էության պնդել են, որ եթե նրանց վերադարձնեն Իտալիա՝ «առանց իրենց խնամելու վերաբերյալ անհատական երաշխիքների», նրանք կենթարկվեն անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի, որը կապված է ապաստան հայցողների ընդունման առկա կառուցակարգերի «համակարգային թերությունների» հետ:

101. Սույն բողոքը քննելու համար Դատարանն անհրաժեշտ է համարում հետամուտ լինել այնպիսի մոտեցման, որը համանման է վերևում մեջբերված *M.S.S.-ի* վճռով կայացված մոտեցմանը, որով Դատարանը քննել է դիմողի մասնավոր դեպքը Հունաստանում՝ համապատասխան ժամանակահատվածում տիրող ընդհանուր իրավիճակի լույսի ներքո:

102. Դատարանը նախ կրկնում է, որ նախադեպային իր զարգացած իրավունքի համաձայն՝ պայմանավորվող պետության կողմից ապաստան հայցողին արտաքսելը կարող է հանգեցնել 3-րդ հոդվածի խախտման, եթե «լուրջ հիմքեր ներկայացվեն ապացուցելու համար», որ շահագրգիռ անձը կարող է խոշտանգման կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկվելու «իրական վտանգի» առաջ կանգնել ընդունող երկրում (տե՛ս վերևում՝ 93-րդ պարբերությունը):

103. *M.S.S.-ի* վճռից նաև հասկանալի է, որ հերքման ենթակա չէ այն կանխավարկածը, ըստ որի «Դուբլին»-ի համակարգին մասնակից պետությունը պետք է հարգի Կոնվենցիայով սահմանված հիմնարար իրավունքները: Իր հերթին, Եվրոպական միության Արդարադատության դատարանը վճռել է, որ այն կանխավարկածը, ըստ որի Դուբլինի համակարգի պետությունը կատարում է Եվրոպական միության Հիմնարար իրավունքների խարտիայի 4-րդ հոդվածով ստանձնած պարտականությունները, կարող է հերքվել «պատասխանատու անդամ պետության ապաստան հայցելու ընթացակարգում և ապաստան հայցողների ընդունման պայմաններում առկա համակարգային թերությունների դեպքում, որը Խարտիայի 4-րդ հոդվածի իմաստով հանգեցնում է այդ անդամ պետություն տեղափոխված ապաստան հայցողների նկատմամբ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի» ...

104. «Դուբլին»-ի համակարգի շրջանակում վերադարձված անձանց դեպքում այն կանխավարկածը, որով պայմանավորվող պետությունը, որը միաժամանակ «ընդունող» երկիրն է, կկատարի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը, կարող է իրավաբանորեն հերքվել, եթե «լուրջ հիմքեր ներկայացվեն ապացուցելու համար», որ անձը, որի վերաբերյալ արտաքսման որոշում է կայացվել, ընդունող երկրում կանգնած է այդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի ենթարկվելու «իրական վտանգի» առաջ:

Այդ վտանգի աղբյուրը ոչինչ չի ձեռնարկում փոխելու համար Կոնվենցիայով երաշխավորված պաշտպանության աստիճանը կամ անձի՝ արտաքսման որոշում կայացնող պետության կոնվենցիոն պարտականությունները: Այն չի ազատում պետությանն իրականացնել շահագրգիռ անձի դրության վերաբերյալ մանրակրկիտ և անհատականացված քննություն և կասեցնել արտաքսման որոշման կատարումը, եթե հաստատվում է, որ առկա է անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգ:

Դատարանը նաև նշում է, որ Միացյալ Թագավորության Գերագույն դատարանը իր 2014թ. փետրվարի 19-ի վճռով հետևել է այս մոտեցմանը ...

105. Սույն գործով Դատարանը հետևաբար պետք է հաստատի, թե արդյոք ապաստան հայցողների ընդունման պայմանների ընդհանուր իրավիճակն Իտալիայում և դիմողների կոնկրետ դրությունը հաշվի առնելով՝ հիմնավոր հիմքեր են ներկայացվել ապացուցելու համար, որ Իտալիա վերադարձվելու պարագայում դիմողները կարող են կանգնել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի առաջ:

(i) Ապաստան հայցողների ընդունման պայմանների հետ կապված ընդհանուր իրավիճակը Իտալիայում

106. Ինչ վերաբերում է ընդհանուր իրավիճակի հարցին, ապա Դատարանը *Mohammed Hussein-ի* գործով կայացված իր վճռում (մեջբերված է վերևում, կետ 78) նշել է, որ 2012թ. հրապարակված ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հանձնարարականներում, ինչպես նաև նույն թվականի Մարդու իրավունքների հանձնակատարի գեկույցում անդրադարձ է կատարվել մի շարք թերությունների: Ըստ դիմողների՝ դրանք «համակարգային» բնույթ ունեին և կարող էին վերագրվել նույնականացման ընթացակարգի երկարատևության, ընդունման հաստատությունների ոչ բավարար կարողությունների և հասանելի հաստատություններում ապրելու պայմանների հետ կապված առկա խնդիրներին ...

(α) Նույնականացման ընթացակարգի երկարատևությունը

107. Ինչ վերաբերում է այն խնդիրներին, որոնք իբր կապված են նույնականացման ընթացակարգի երկարատևության հետ, ապա Դատարանը նշում է, որ դիմողների ինքնությունն արդեն հաստատվել էր և որ Շվեյցարիայի և Իտալիայի իշխանությունների տրամադրության տակ այժմ գտնվում է վերջիններիս վերաբերյալ համապատասխան ամբողջ տեղեկատվությունը: Դատարանը նաև գտնում է, որ Իտալիայի իշխանություններից տաս օր էր միայն պահանջվել դիմողների ինքնությունը՝ Stignano

ժամանելուն պես հաստատելու համար՝ չնայած այն փաստի, որ նրանք կեղծ փաստաթղթեր էին ներկայացրել ոստիկանությանը (տե՛ս վերևում՝ 10-րդ պարբերությունը): Ուստի դիմողների բողոքն այս տեսանկյունից այլևս ուղղակիորեն չի առնչվում սույն գործի քննության հետ, և Դատարանը անհրաժեշտ չի համարում շարունակել այն քննել:

(β) Ընդունման հաստատությունների կարողությունները

108. Ինչ վերաբերում է ապաստան հայցողներին ընդունման հաստատությունների կարողությանը, ապա դիմողներն իրենց փաստարկները հիմնավորել են ոչ կառավարական կազմակերպությունների կողմից իրականացված մանրակրկիտ հետազոտությունների վրա հղում կատարելով՝ ըստ որոնց 2011թ. ապաստան հայցողների թիվն Իտալիայում հավասար էր 34115-ի, 2012թ.՝ 15,715-ի՝ աճի միտում ունենալով 2013թ. ընթացքում: Ըստ SFH-OSAR-ի զեկույցի՝ 2012թ. Իտալիայում ապրում էր շուրջ 64000 փախստական, մինչդեռ նույն թվականին CARA-ներում առկա էր միայն 8,000 տեղ, իսկ հերթագրվածների ցուցակն էլ այնքան երկար էր, որ դիմողների մեծ մասը իրատեսական հեռանկար չունեղ այնտեղ տեղավորվելու: Ինչ վերաբերում է SPRAR-ի ցանցին պատկանող հաստատություններին, SFH-OSAR-ի զեկույցում նշվել է, որ հասանելի տեղերի թիվը հավասար էր 4800-ի, իսկ 5000 մարդ էլ հերթագրվածների ցուցակում էր: Նույն զեկույցում նշվել է, որ համաձայն երկու այլ կազմակերպությունների՝ Caritas-ի և JRS-ի, SPRAR-ի հաստատություններում (առավել ևս, որ առավելագույն այնտեղ մնալու ժամկետը վեց ամիս էր) տեղավորված անձանց միայն 6 տոկոսին է հաջողվել աշխատանք գտնել և որպես մասնագետ իր տեղը գտնել իտալական հասարակությունում: Ինչ վերաբերում է քաղաքային իշխանությունների կողմից կառավարվող տեղավորման կենտրոններին, որոնք ազատ էին ցանկացած անձի համար, ով դժվարին վիճակում էր հայտնվել և ոչ միայն ապաստան հայցողների համար, ապա հասանելի տեղերի քանակը նույնպես անհրաժեշտից շատ քիչ էր: Համաձայն SFH-OSAR-ի զեկույցի՝ Հռոմում կար 1300 տեղ, երբ հերթագրվածների ցուցակը հավասար էր 1000-ի և հերթին սպասելու միջին ժամկետն էլ երեք ամիս էր: Միլանում առկա էր միայն 400 տեղ և ընտանիքները միմյանցից պարբերաբար բաժանվում էին:

109. Դատարանը գտնում է, որ Շվեյցարիայի կառավարությունը չի վիճարկել թվային այս տվյալները և որ նրանք միայն ընդգծել են Իտալիայի իշխանությունների կողմից վերջին մի քանի տարիների ընթացքում անընդմեջ երկիր ժամանող ապաստան հայցողների հոսքի հետ արդյունավետ պայքարելու նպատակով ձեռնարկված ջանքերի մասին: Իր դիտողություններում Իտալիայի կառավարությունը նշել է, որ Իտալիայի իշխանությունների կողմից ձեռնարկված միջոցները ուղղված են եղել ապաստան հայցողներին ընդունման հաստատությունների կարողությունների զարգացմանը: Մասնավորապես, 2013թ. սեպտեմբերին որոշում է կայացվել SPRAR-ի համակարգի կարողությունը 2014-2016թթ. ընթացքում ավելացնել 16000 տեղով: 1230 տեղ արդեն ստեղծվել է՝ ընդհանուր հասանելի տեղերի թիվը հասցնելով 9630-ի (տե՛ս վերևում՝ 78-րդ պարբերությունը):

110. Դատարանը նշում է, որ Իտալիայում առանց կեցավայրի մնացած ապաստան հայցողների թիվը հաշվարկելու մեթոդները վիճարկելի են: Առկա թվային տվյալների ճշգրտության հարցի շուրջ բանավեճի մեջ չմտնելով՝ Դատարանի համար բավարար է նշել 2013թ. ներկայացված ապաստան հայցելու դիմումները, որոնք ըստ Իտալիայի կառավարության՝ 2015թ. հունիսի 15-ի դրությամբ կազմել են 14184 (տե՛ս վերևում՝ 78-րդ պարբերությունը), և SPRAR-ի ցանցին (9630 տեղ) պատկանող հաստատություններում, որտեղ Իտալիայի կառավարության պնդմամբ՝ դիմողները պետք է տեղավորվեն (տե՛ս վերևում՝ 76-րդ պարբերությունը): Բացի այդ, հաշվի առնելով, որ դիմողների թվային տվյալները վերաբերում են միայն 2013թ. առաջին վեց ամիսներին, ամբողջ տարվա տվյալը հավանաբար ավելի մեծ կլիներ, ինչը կնվազեցներ SPRAR-ի համակարգի կարողությունները:

Դատարանն այնուհետև նշում է, որ Շվեյցարիայի և Իտալիայի կառավարությունները չեն վիճարկել, որ SPRAR-ի համակարգի և CARA-ների համատեղ կարողություններն ի զորու չեն ապահովել հարմարեցման պահանջարկի մեծ մասը, որը, սակայն, ընդհանուր պահանջարկից ավելի քիչ է:

(γ) Առկա հաստատությունների ընդունման պայմանները

111. Ինչ վերաբերում է առկա հաստատություններում ապրելու պայմաններին, ապա դիմողների կողմից վկայակոչված մի շարք հետազոտություններում նշվել է տեղավորման որոշ կենտրոններում մեկուսանալու անհնարինության, ինչպես նաև առողջության համար վնասակար պայմանների և

բռնության համատարած դեպքերի մասին (տե՛ս վերևում՝ 66-67-րդ պարբերությունները): Դիմողները նաև պնդել են, որ Bari-ի CARA-ում կարճաժամկետ իրենց գտնվելու ընթացքում ականատես են եղել բռնի միջադեպերի: Նրանք նաև պնդել են, որ որոշ այդ կենտրոններում ապաստան հայցողների ընտանիքների տրոհման դեպքերը պարբերաբար բնույթ են կրել:

112. Դատարանը նշում է, որ 2013թ. հանձնարարականում ՄԱԿ ՓԳՀ-ն իսկապես անդրադարձել է մի շարք խնդիրների, որոնք մասնավորապես վերաբերում են տրամադրվող ծառայությունների որակի ստուգման հարցին, որը կապված է այդ ծառայությունները մատուցող հաստատությունների մեծության հետ և ներպետական մակարդակում համաձայնեցված աշխատանքի պակասի արդյունք է: Սակայն, թեև որոշ աստիճանի վատթարացման միտում էր արձանագրվել ընդունման պայմաններում, հատկապես՝ 2011թ. համար, և հաշվի առնելով CARA-ներում գերբնակեցման խնդիրը, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն չի անդրադարձել առողջության համար վնասակար պայմանների և բռնության համատարած դեպքերի խնդրին, և նույնիսկ ողջունել է Իտալիայի իշխանությունների կողմից ապաստան հայցողների ընդունման պայմանների բարելավմանն ուղղված միջոցները: Մարդու իրավունքների հանձնակատարն իր 2012թ. զեկույցում ..., նույնպես անդրադարձել է «ընդունման որոշ հաստատություններում» առկա խնդիրներին՝ խոր մտահոգություն հայտնելով արտակարգ իրավիճակների համար նախատեսված ընդունման հաստատությունների իրավական օգնության, խնամքի և հոգեբանական աջակցության, ինչպես նաև խոցելի անձանց նույնականացման ընթացակարգի տևողության և տեղափոխման ընթացքում ընտանիքի միասնությունը պահպանելու խնդիրների շուրջ:

113. Վերջապես, Դատարանը նշում է, որ 2014թ. փետրվարի 12-ի նիստի ընթացքում Իտալիայի կառավարությունը հաստատել է, որ դիմողների՝ Bari-ի CARA ժամանելուց անմիջապես առաջ հայտնի են դարձել այնտեղ տեղի ունեցած բռնության որոշ դեպքերի մասին: Սակայն նրանք չեն ընդունել, որ ապաստան հայցողների ընտանիքները պարբերաբար տրոհվել են՝ նշելով, որ դա տեղի է ունեցել միայն մի քանի դեպքերում և այն էլ շատ կարճ ժամանակահատվածում, այն է՝ նույնականացման գործընթացի ժամանակ:

114. Վերոհիշյալի հիման վրա՝ Իտալիայում ստեղծված ներկա իրավիճակը որևէ կերպ չի կարելի համեմատել Հունաստանում՝ վերևում մեջբերված *M.S.S.-ի* վճռի ժամանակահատվածում տիրող իրավիճակի հետ: Այդ գործով Դատարանը մասնավորապես նշել է, որ 1000-ից պակաս տեղ ունեցող ընդունման կենտրոններն ի զորու չէին տեղավորել տասնյակ հազարավոր ապաստան հայցողների և որ դիմողի կողմից նկարագրված առավել ծայրահեղ աղքատության պայմանները մեծ ծավալների էր հասնում: Ուստի սույն գործով ընտրված մոտեցումը նույնը չէ, ինչ որ *M.S.S.-ի* գործով:

115. Թեև ընդունման կառուցակարգը և Իտալիայի ընդհանուր իրավիճակն ըստ էության չի կարող արգելք հանդիսանալ բոլոր ապաստան հայցողների՝ Իտալիա արտաքսելու համար, վերևում հիշատակված տվյալները և տեղեկատվությունն այնուամենայնիվ լուրջ կասկածներ են առաջացնում այդ համակարգի ներկայիս կարողությունների վերաբերյալ: Հետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ չի կարելի մերժել այն հավանականությունը, որ մեծ թվով ապաստան հայցողներ կարող են առանց կեցավայրի մնալ կամ հարմարեցվել մեկուսացման պայմաններ չունեցող գերբնակեցված հաստատություններում կամ նույնիսկ առողջության համար վնասակար կամ դաժան պայմաններում:

ii. Դիմողների մասնավոր դեպքը

116. Ինչ վերաբերում է դիմողների մասնավոր դեպքին, Դատարանը նշում է, որ համաձայն իտալական ոստիկանության բացահայտումների և Իտալիայի կառավարության կողմից ներկայացված դիտողություններին կցված նույնականացման ձևաթղթերի՝ ամուսինները և նրանց հինգ ավագ երեխաները 2011թ. հուլիսի 16-ին ափ են իջել Calabria-ի նավահանգստում և կեղծ փաստաթղթեր ներկայացնելուց հետո անմիջապես ենթարկվել նույնականացման ընթացակարգին: Նույն օրը դիմողները տեղավորվել են Stignano-ի քաղաքային իշխանությունների կողմից տրամադրված կացարանում, որտեղ նրանք գտնվել են մինչև 2011թ. հուլիսի 26-ը: Այդ օրը, երբ արդեն պարզ էր նրանց իրական ինքնությունը, վերջիններս տեղափոխվել են Bari-ի CARA: 2011թ. հուլիսի 28-ին նրանք առանց թույլտվության լքել են այդ կենտրոնը՝ ուղևորվելով անհայտ ուղղությամբ:

117. Հետևաբար, քանի որ ապաստան հայցողների ընդհանուր վիճակն Իտալիայում համեմատելի չէ Հունաստանի ապաստան հայցողների դրության հետ, ինչպես որ Դատարանը վերլուծել է *M.S.S.-ի* վճռով (տե՛ս վերևում՝ 114-րդ պարբերությունը), սույն գործով դիմողի կոնկրետ դեպքը տարբերվում է

M.S.S.-ի գործով դիմողի դեպքից: Մինչդեռ, սույն գործով Իտալիայի իշխանությունները դիմողներին անմիջապես վերցրել են հսկողության տակ, իսկ *M.S.S.-ի* գործով դիմողին սկզբից կալանավորել էին, որից հետո նա ստիպված էր ինքնուրույն հոգ տանել իր մասին՝ չունենալով ապրելու որևէ միջոց:

118. Դատարանը կրկնում է, որ 3-րդ հոդվածի շրջանակի տակ ընկնելու համար վատ վերաբերմունքը պետք է հասնի նվազագույն աստիճանի ծանրության: Նվազագույն այդ շեմի գնահատումը հարաբերական է. այն կապված է գործի բոլոր հանգամանքներից, ինչպես օրինակ վերաբերմունքի տևողությունը և դրա ֆիզիկական կամ հոգեբանական հետևանքները, և մի շարք դեպքերում էլ՝ սեռը, տարիքը և տուժողի առողջական վիճակը (տե՛ս վերևում՝ 94-րդ պարբերությունը): Դատարանն այնուհանդերձ կրկնում է, որ պատկանելով բնակչության «հատկապես անապահով և խոցելի» խմբին, ապաստան հայցողները պետք է օգտվեն այդ դրույթի «հատուկ պաշտպանությունից» (տե՛ս *M.S.S.-ի* գործը, մեջբերված է վերևում, կետ 251):

119. Ապաստան հայցողների «հատուկ պաշտպանության» այդ պահանջը հատկապես կարևոր է երեխաների դեպքում՝ հաշվի առնելով վերջիններիս հատուկ կարիքները և ծայրահեղ խոցելի վիճակը: Այն կիրառվում է, ինչպես որ սույն գործով, այն դեպքերի նկատմամբ, երբ ապաստան հայցող երեխաներին ուղեկցում են իրենց ծնողները (տե՛ս *Popov-ի* գործը, մեջբերված է վերևում, կետ 91): Ուստի ապաստան հայցող երեխաների ընդունման պայմանները պետք է հարմարեցվեն իրենց տարիքին՝ ապահովելու համար, որ այդ պայմանները «լարվածության և անհանգստության վիճակ չեն առաջացնում ... մասնավորապես՝ ցավալի հետևանքներ ունեցող» (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Popov-ի* գործը, մեջբերված է վերևում, կետ 102): Հակառակ դեպքում, վիճարկվող պայմանները կհասնեն ծանրության այն շեմին, որը ենթակա է արգելման՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն:

120. Սույն գործով, ինչպես Դատարանն արդեն նշել է (տե՛ս վերևում՝ 115-րդ պարբերությունը), Իտալիայում ընդունման ներկա համակարգի իրավիճակը գնահատելով, որը չնայած չի կարող համեմատության մեջ դրվել *M.S.S.-ի* գործով Դատարանի կողմից ուսումնասիրված Հունաստանի իրավիճակի հետ, անհիմն չէ այն հավանականությունը, որ մեծ թվով ապաստան հայցողներ կարող են առանց կեցավայրի մնալ կամ հարմարեցվել մեկուսացման պայմաններ չունեցող գերբնակեցված հաստատություններում կամ նույնիսկ առողջության համար վնասակար կամ դաժան պայմաններում: Ուստի Շվեյցարիայի իշխանությունները պետք է հավաստիացումներ ձեռք բերեն իրենց իտալացի գործընկերներից առ այն, որ դիմողների՝ Իտալիա ժամանելուն պես նրանց կտրամադրվի համապատասխան կեցավայր՝ երեխաների տարիքի համար անհրաժեշտ բոլոր պայմաններով, և որ նրանց ընտանիքը միասին կմնա:

121. Դատարանը նշում է, որ ըստ Իտալիայի կառավարության՝ երեխաներ ունեցող ընտանիքներն ընկնում են հատկապես խոցելի խմբի ներքո, և որ նրանց նկատմամբ հսկողությունը սովորաբար իրականացնում է SPRAR-ի ցանցը: SPRAR-ի համակարգը, ըստ երևույթին, ապահովում է նրանց կեցավայրով, սննդով, բժշկական օգնությամբ, իտալերենի դասընթացներ հաճախելու, սոցիալական ծառայություններից օգտվելու, իրավական բնույթի խորհրդատվություն ստանալու, մասնագիտական վերապատրաստում անցնելու, արհեստներ ուսուցանելու հնարավորությամբ, և աջակցում սեփական բնակարան գտնելու հարցերում (տե՛ս վերևում՝ 86-րդ պարբերությունը): Սակայն իրենց գրավոր և բանավոր դիտողություններում Իտալիայի կառավարությունը լրացուցիչ մանրամասներ չի ներկայացրել այն պայմանների շուրջ, որոնց դեպքում իշխանությունները պետք է հսկողության տակ վերցնեն դիմողներին:

Ճշմարիտ է, որ 2014թ. փետրվարի 12-ի նիստին Շվեյցարիայի կառավարությունը նշել է, որ Իտալիայի կառավարությունը տեղեկացրել է FMO-ին, որ եթե դիմողները վերադարձվեն Իտալիա, ապա նրանց կտեղավորեն Bologna-ում՝ ERF-ի կողմից ֆինանսավորվող հաստատություններից մեկում (տե՛ս վերևում՝ 75-րդ պարբերությունը): Այնուամենայնիվ, կոնկրետ հաստատության ընդունման փաստացի պայմանների և ընտանեկան միավորի պահպանման հարցերի վերաբերյալ մանրամասն և հավաստի տեղեկատվության բացակայության պարագայում Դատարանը գտնում է, որ Շվեյցարիայի իշխանությունները բավարար երաշխիքներ չունեին առ այն, որ Իտալիա վերադարձվելու դեպքում դիմողներն այնպիսի հսկողության տան կառնվեն, որը հարմարեցված կլինի իրենց երեխաների տարիքին:

122. Հետևաբար, եթե դիմողները վերադարձվեն Իտալիա՝ Շվեյցարիայի իշխանությունների կողմից Իտալիայի իշխանություններից անհատական երաշխիքներ նախապես չստանալով այն մասին, որ դիմողներն այնպիսի հսկողության տան կառնվեն, որը հարմարեցված կլինի իրենց երեխաների տարիքին և որ ընտանիքը միասին կմնա, տեղի կունենա Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

...

ՎԵՐՈՔՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱԶԱՅՆ

...

2. Վճռում է ձայների տասնչորս կողմ և երեք դեմ հարաբերակցությամբ, որ տեղի կունենա Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում, եթե դիմողները վերադարձվեն Իտալիա՝ առանց Շվեյցարիայի իշխանությունների կողմից Իտալիայի իշխանություններից անհատական երաշխիքներ նախապես ստանալու այն մասին, որ դիմումատուները այնպիսի հսկողության տան կառնվեն, որը հարմարեցված կլինի իրենց երեխաների տարիքին և որ ընտանիքը միասին կմնա:

...

4. Վճռում է միաձայն, որ՝

- (a) պատասխանող պետությունը, վճիռն ուժի մեջ մտնելուց հետո երեք ամսվա ընթացքում դիմողներին պետք է վճարի հետևյալ գումարը, որը պետք է փոխարկվի պատասխանող պետության ազգային արժույթով՝ վճարման օրվա դրությամբ գործող փոխարժեքով. 7000 եվրո (յոթ հազար եվրո)՝ գումարած նշված գումարի վրա դիմողներին վճարվող գումարից գանձման ենթակա բոլոր տեսակի հարկերը՝ որպես ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում,
- (b) վերը նշված եռամսյա ժամկետի ավարտից հետո մինչև վճարման օրը պետք է վճարվի վերը նշված գումարի պարզ տոկոս՝ Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից փոխառության տրամադրման համար սահմանված առավելագույն տոկոսադրույթի չափով, պարտավորությունների չկատարման ժամանակահատվածի համար՝ գումարած երեք տոկոս:

Կատարված է անգլերեն և ֆրանսերեն, կայացվել է 2014թ. նոյեմբերի 4-ին հրապարակային նիստում, որը տեղի է ունեցել Մարդու Իրավունքների Դատարանի շենքում, Ստրասբուրգում՝ համաձայն Դատարանի Կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի:

Լորենս Էրլի

Իրավախորհրդատու

Դեն Սփիլմենն

Նախագահ

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Դատարանի Կանոնակարգի 74-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն՝ սույն վճիռն կցվում է դատավորներ Casadevall-ի, Berro-Lefèvre-ի և Jäderblom-ի հատուկ կարծիքը:

D.S.

T.I.E.

Հատուկ կարծիքները չեն թարգմանվել, սակայն առկա են անգլերենով և/կամ ֆրանսերենով վճռի պաշտոնական տարբերակ(ներ)ում, որոնք հասանելի են Դատարանի նախադեպային իրավունքի HUDOC տվյալների բազայում:

Հիրսի Ջամաան և մյուսներն ընդդեմ Իտալիայի գործով¹

2012 թվականի փետրվարի 23-ի վճիռը²

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի Մեծ Պալատը, հետևյալ կազմով՝

Նիկոլաս Բրացա, նախագահ,
Ջան-Փոլ Կոստա,
Ֆրանչուա Թուլբենս,
Ջոզեֆ Կասադեվալ,
Նինա Կաջիչ,
Դին Սփիլման,
Փիր Լորենսեն,
Լջիլջանա Միլովիչ,
Դրագոյուր Պոպովիչ,
Գյորգիո Մալինվերնի,
Միրյանա Լազարովա Տրայկովսկա,
Նոնա Յոցորիա,
Իշիլ Կարակաշ,
Կրիստինա Պարդալուս,
Գիդո Ռայմոնդի,
Վինցենթ Ա. Դե Գայետանո,
Փոլ Պինտո դե Ալբուկերկե, դատավորներ,
և Մայքլ օ Բոյլ, քարտուղարի տեղակալ,

2011թ. հունիսի 22-ին և 2012թ. հունվարի 19-ին կայացած դռնփակ նիստերում կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց 2012թ. հունվարի 19-ին:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործը սկիզբ է առել 2009թ. մայիսի 26-ին Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն Սոմալիի տասնմեկ քաղաքացիների և Էրիթրեայի տասներեք քաղաքացիների (դիմողներ) կողմից ընդդեմ Իտալիայի Հանրապետության թիվ 7/08 զանգատի հիման վրա: Դիմողների անուններն ու ծննդյան թվերը նշված են սույն վճիռն կից ներկայացված ցուցակում:

2. Դիմողներին ներկայացնում էին Հռոմ քաղաքի փաստաբաններ պրն Ա.Գ. Լանան և պրն Ա. Սակուշին: Իտալիայի կառավարությանը (Կառավարություն) ներկայացնում էին Մարդու իրավունքների հարցերով կառավարության հանձնակատար տկն Ե. Սպալարաֆորան և համահանձնակատար տկն Ա.Կոպպարին:

3. Դիմողները բողոքում էին, մասնավորապես, որ, Իտալիայի իշխանությունների կողմից նրանց Լիբիա տեղափոխելը հակասել էր Կոնվենցիայի 3-րդ և Արձանագրության 4-րդ հոդվածներին: Նրանք նաև բողոքում էին հոդված 13-ի պահանջներին համապատասխանող իրավական պաշտպանության միջոցների բացակայության մասին, որոնք իրենց թույլ կտային քննության ներկայացնել վերոնշյալ բողոքները:

4. Դիմողների գործն ուղարկվել էր Դատարանի Երկրորդ բաժանմունք (Դատարանի կանոնակարգ, կանոն 52 ,կետ 1): 2009թ. նոյեմբերի 17-ին այդ Բաժանմունքի Պալատը որոշում ընդունեց Կառավարությանը ծանուցել զանգատի մասին: 2011թ. փետրվարի 15-ին Պալատը՝ կազմով՝ Ֆրանչուա Թուլբենս, նախագահ, Իոնենու Կաբրալ Բարրեյրո, Դրագոյուր Պոպովիչ, Նոնա Յոցորիա, Իշիլ Կարակաշ, Կրիստինա Պարդալուս, Գիդո Ռայմոնդի, դատավորներ, և Սթենլի Նեսմիֆ, Բաժանմունքի

¹ Hirsi Jamaa and Others v. Italy

² Սույն վճիռը ներկայացվում է ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի HUDOC տվյալների բազայում հասանելի հիմնական խմբագրական տարբերակով:

քարտուղար, գործը քննելու իրավունքը զիջեց Մեծ Պալատին, ընդ որում՝ կողմերից ոչ մեկը չառարկեց այդ որոշմանը (Կոնվենցիայի 30-րդ հոդված և Դատարանի կանոնակարգի 72-րդ կանոն):

5. Մեծ Պալատի կազմը որոշվել էր Կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ կետերին և Դատարանի կանոնակարգի 24-րդ կանոնին համապատասխան:

6. Համաձայն ընդունված որոշման՝ Մեծ Պալատը միաժամանակ վճիռ էր կայացնելու գանգատի ըստ էության և ընդունելիության մասին (Կոնվենցիայի 29-րդ հոդվածի 1-ին կետ):

7. Ինչպես դիմողները, այնպես էլ Կառավարությունը գործի ըստ էության փաստարկներ ներկայացրեցին: Դատավարության ժամանակ Կողմերը պատասխանեցին այդ փաստարկներին (Կանոն 44, կետ 5): Գրավոր մեկնաբանություններ ստացվեցին նաև ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի գրասենյակից, *Human Rights Watch* կազմակերպությունից, ԱՄՆ-ի Կոլումբիայի իրավագիտության դպրոցի Մարդու իրավունքների բաժանմունքից, Եվրոպայում անհատական իրավունքների հարցերով խորհրդատվական կենտրոնից (*AIRE*), ինչպես նաև *Amnesty International* կազմակերպությունից և Մարդու իրավունքների միջազգային ֆեդերացիայից համատեղ, որոնց Պալատի նախագահը գրավոր ընթացակարգին միջամտելու թույլտվություն էր տվել (Կոնվենցիայի հոդված 36, կետ 2): Մեկնաբանություններ ստացվեցին նաև ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հարցերով գերագույն հանձնակատարի գրասենյակից, որին Դատարանի նախագահը գրավոր ընթացակարգին միջամտելու թույլտվություն էր տվել: ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի գրասենյակին թույլ էր տրվել նաև մասնակցելու բանավոր ընթացակարգով անցկացվող դատավարությանը:

8. Հրապարակային քննությունը տեղի ունեցավ 2011թ. հունիսի 22-ին Ստրասբուրգում՝ Մարդու իրավունքների դատարանի շենքում (կանոն 59, կետ 3):

Դատարանում ներկայացան.

(a) *Կառավարության անունից՝*

տկն *Ս. Կոպպարի, համահանձնակալարար*

պրն *Գ. Ալբենզիո* պետական փաստաբան [*Avvocato dello Stato*]

(b) *դիմողների անունից՝*

պրն *Ա. Գ. Լանա,*

պրն *Ա. Սակուչի, փաստաբան*

տկն *Ա. Սիրոնի* օգնական

(c) *երրորդ կողմի միջամտող ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակալարարի գրասենյակի անունից՝*

տկն *Մ. Գառլիկ, Եվրոպական գրասենյակի Քաղաքականության և իրավական օժանդակության ստորաբաժանման ղեկավար, փաստաբան*

պրն *Ս. Ութերս, Ներպետական պաշտպանության բաժնի փախստականների իրավունքի հարցերով գլխավոր խորհրդական*

պրն *Ս. Բուրրոյս, Եվրոպական գրասենյակի Քաղաքականության և իրավական օժանդակության ստորաբաժանման իրավաբանական խորհրդական խորհրդականներ*

Դատարանը լսեց տկն *Կոպպարիի*, պրն *Ալբենզիոյի*, պրն *Լանայի*, պրն *Սակուչիի* և տկն *Գառլիկի* հաղորդումները և նրանց պատասխանները դատավորների հարցերին:

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

A. Դիմողների ճանապարհին կանգնեցնելը և Լիբիա վերադարձնելը

9. Դիմողները՝ Սոմալիի տասնմեկ և Էրիթրեայի տասներեք քաղաքացիները, ընդգրկված էին շուրջ 200 մարդկանց խմբում, որոնք Լիբիայից երեք նավերով ուղևորվում էին դեպի Իտալիայի ափամերձ տարածքը:

10. 2009թ. մայիսի 6-ին, երբ նավերը Լամպեդուզա կղզուց (Ագրիգենտոյից) 35 ծովային մղոն դեպի հարավ էին գտնվում, այսինքն՝ Մալթայի պատասխանատվության տակ գտնվող որոնողական և

փրկարարական գոտում, նրանք կանգնեցվել էին Իտալիայի հարկային ոստիկանության (*Guardia di finanza*) և ծովափնյա սահմանապահների կողմից:

11. Կանգնեցված նավերում գտնվող անձինք տեղափոխվել էին իտալական ռազմական նավերը և վերադարձվել Տրիպոլի: Դիմողները պնդում էին, որ վերադառնալու ժամանակ իտալական իշխանություններն իրենց չէին տեղեկացրել ուղևորման ուղղության մասին և քայլեր չէին ձեռնարկել իրենց ինքնությունը հաստատելու համար: Ոստիկանության աշխատակիցներն առգրավել էին իրենց մոտ եղած բոլոր անձնական իրերը, այդ թվում՝ ինքնությունը հաստատող փաստաթղթերը:

12. Այն բանից հետո, երբ տաս ժամյա ճանապարհորդության արդյունքում միգրանտները վերադարձել էին Տրիպոլի, նրանք հանձնվել էին Լիբիայի իշխանություններին: Դիմողների վարկածի համաձայն՝ ճանապարհին իրենք հորդորել էին, որպեսզի իրենց չհանձնեին Լիբիայի իշխանություններին, սակայն Լիբիա հասնելուն պես իրենց ստիպել էին հեռանալ իտալական նավերից:

13. 2009թ. մայիսի 7-ին կայացած մամլո ասուլիսում Իտալիայի ներքին գործերի նախարարը ասել էր, որ բաց ծովում նավերը կանգնեցնելը և միգրանտներին Լիբիա վերադարձնելը պայմանավորված էր 2009թ. փետրվարի 4-ին ուժի մեջ մտած Լիբիայի հետ երկկողմանի պայմանագրերով և որ դա շրջադարձային քայլ էր անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարում: 2009թ. մայիսի 25-ի ելույթում նախարարը հայտարարել էր, որ այդ պայմանագրերի շրջանակում 2009թ. մայիսի 6-ից 10-ը բաց ծովում հայտնաբերվել և Լիբիային էին վերադարձվել ավելի քան 471 անօրինական միգրանտներ: Պարզաբանելով, որ այդ միջոցառումներն անց են կացվել պետությունների միջև համագործակցության ընդլայնման սկզբունքին համապատասխան, նախարարը նշել էր արտահանման քաղաքականության չափազանց բարձր արդյունավետությունն անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարում: Ներքին գործերի նախարարի խոսքով այդ քաղաքականության շնորհիվ կասեցվել էր մարդկանց անօրինական փոխադրմամբ և թրաֆիկինգով զբաղվող հանցավոր խմբերի գործունեությունը, հնարավորություն էր ընձեռվել փրկելու բաց ծովում գտնվող մարդկանց և զգալիորեն նվազել էին ապօրինի միգրանտների Իտալիայի ափամերձ տարածքներ ներխուժելու փորձերը, որոնք 2008թ. մայիսի համեմատ 2009թ. մայիսի դրությամբ գրեթե հինգ անգամ կրճատվել էին:

14. 2009թ. Լիբիայի հետ կնքված երկկողմանի պայմանագրերի ներքո Իտալիան հաջողությամբ իրականացրել էր բաց ծովում անօրինական միգրանտների նավերը կանգնեցնելու հինգ միջոցառումներ:

B. Դիմողների հետագա ճակատագիրը և կապերն իրենց ներկայացուցիչների հետ

15. Դիմողների ներկայացուցիչների կողմից Դատարանին տրված տեղեկատվության համաձայն դիմողներից երկուսը պրն *Մոհամեդ Ակուբար Մոհաբեդը* և պրն *Հասան Շարիֆֆ Աբբիրահմանը* (որոնք սույն վճռին կից ցուցակում համապատասխանաբար նշված են 10 և 11 համարների տակ), գործում ներկայացված դեպքերից հետո մահացել էին չպարզված հանգամանքներում:

16. Գանգատը ներկայացնելուց հետո փաստաբանները հեռախոսային և էլեկտրոնային կապի միջոցով հաղորդակցվում էին մյուս դիմողների հետ:

2009թ. հունիս-հոկտեմբեր ամիսների ընթացքում ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի Տրիպոլիի գրասենյակը (ցուցակում ընդգրկված) դիմողներից տասնչորսին փախստականի կարգավիճակ էր շնորհել:

17. 2011թ. փետրվարին Լիբիայում սկսված հեղափոխությունն առաջացրեց երկրից մեծ արտահոսքի ալիք, և կապը դիմողների և նրանց ներկայացուցիչների միջև բարդացավ: Դիմողները ներկայումս հաղորդակցվում են ստորև նշված վեց դիմողների հետ.

- (i) պրն *Էրմիաս Բերհանին* (ցուցակում թիվ 20) հաջողվել էր անօրինական ձևով մուտք գործել Իտալիայի ափամերձ տարածք: 2011թ. մայիսի 25-ին Իտալիայի Կրոտոն նավահանգստի փախստականների կարգավիճակ շնորհող խորհրդի որոշմամբ նրան փախստականի կարգավիճակ էր տրվել,
- (ii) պրն *Հաբրոմ Սեզայ* (ցուցակում թիվ 19) ներկայումս գտնվում է Թունիսի Չուչա փախստականների ճամբարում: Նա մտադիր է վերադառնալ Իտալիա,
- (iii) պրն *Կիֆլոմ Տեսֆազիոն Կիդան* (ցուցակում թիվ 24) բնակվում է Մալթայում,
- (iv) պրն Հայելոմ Մոզոս Կիդան և պրն Ուալդու Հաբթեմչաել (ցուցակում թիվ 23 և 13 համապատասխանաբար) բնակվում են Շվեյցարիայում, որտեղ սպասում են միջազգային պաշտպանության իրենց կողմից ներկայացված հայցի պատասխանին.

(v) պրն *Ռոբերտ Արզիզի Յոհաննես* (ցուցակում թիվ 21) բնակվում է Բենինում:

II ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

A. Իտալիայի Նավագնացության կանոնագիրը

18. 1942թ. մարտի 30-ի Նավագնացության կանոնագրի (2002թ. խմբագրությամբ) 4-րդ հոդվածում սահմանված է.

«Բաց ծովում գտնվող Իտալիայի նավերը և չեզոք օդային տարածքում օդանավերը Իտալիայի տարածք են համարվում»:

B. Իտալիայի և Լիբիայի միջև կնքված երկկողմանի պայմանագրերը

19. 2007թ. դեկտեմբերի 29-ին Իտալիան և Լիբիան անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարելու մասին Տրիպոլիում կնքեցին երկկողմանի պայմանագիր: Նույն օրը երկու երկրները ստորագրեցին լրացուցիչ Արձանագրություն, որտեղ սահմանված էին պայմանագրի իրականացմանն ուղղված գործառնության և տեխնիկական ընթացակարգերը: Պայմանագրի 2-րդ հոդվածում նշված էր.

«Իտալիան և Մեծ Սոցիալիստական Ժողովրդական Լիբիական Արաբական Զամահիրիան սույնով պարտավորվում են իրականացնելու ծովային պարեկություն՝ Իտալիայի կողմից ժամանակավոր տրամադրված վեց նավերով: Նավերում գործելու են Լիբիայի անձնակազմի և Իտալիայի ոստիկանության աշխատակիցներից կազմված համատեղ խմբեր, որոնք ապահովելու են նավերի օգտագործման և ղեկավարման հարցերով վերապատրաստումը, ուղղորդումը և տեխնիկական օժանդակությունը: Վերահսկողության, որոնման և փրկարարական աշխատանքներն անց են կացվելու անօրինական միգրանտներ տեղափոխող նավերի փնտնման և տարանցման գոտիներում՝ ինչպես Լիբիայի տերիտորիայի, այնպես էլ միջազգային ջրերում՝ երկու պետությունների կողմից նշված միջազգային կոնվենցիաներին և միջազգային պայմանագրերին համապատասխան» (ոչ պաշտոնական թարգմանություն):

Ավելին, Իտալիան պարտավորվում էր Լիբիային երեք տարի ժամկետով անհատույց տրամադրել երեք նավեր, որոնք չէին կրելու Իտալիայի պետական դրոշը (Պայմանագրի 3-րդ հոդված), ինչպես նաև ԵՄ-ում քայլեր ձեռնարկել Եվրոպական Միության և Լիբիայի միջև շրջանակային պայմանագիր կնքելու ուղղությամբ (Պայմանագրի 4-րդ հոդված):

Վերջապես, երկկողմանի պայմանագրի 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ Լիբիան պարտավորվում էր «անօրինական միգրացիան նվազեցնելու և միգրանտների հայրենադարձությունն ապահովելու նպատակով կոորդինացնել իր և միգրանտների քաղաքացիության՝ երկրների կողմից ձեռնարկվող քայլերը»:

2009թ. փետրվարի 4-ին Իտալիան և Լիբիան Տրիպոլիում ստորագրեցին անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարի ուժեղացմանը միտված Լրացուցիչ արձանագրություն: Այդ Արձանագրությամբ մասամբ վերանայվեց 2007թ. դեկտեմբերի 29-ի Պայմանագիրը, մասնավորապես՝ ներառվեց հետևյալ բովանդակությամբ նոր հոդված.

«Երկու երկրները պարտավորվում են կազմակերպել ծովային պարեկային ծառայություն, որտեղ հավասար թվով կրնդարկվեն համարժեք գիտելիքներ և փորձ ունեցող իտալական և լիբիական անձնակազմի անդամներ: Պարեկային ծառայությունն իրականացվելու է Լիբիայի և միջազգային ջրային տարածքներում՝ Լիբիայի անձնակազմի հսկողությամբ և Իտալիայի անձնակազմի անդամների մասնակցությամբ, ինչպես նաև Իտալիայի և միջազգային ջրային տարածքներում՝ Իտալիայի անձնակազմի հսկողությամբ և Լիբիայի անձնակազմի անդամների մասնակցությամբ»:

Իտալիայի կողմից տրամադրվող նավերի նկատմամբ սեփականության իրավունքը 2007թ. դեկտեմբերի 29-ի Պայմանագրի 3-րդ հոդվածի իմաստով անվերապահորեն փոխանցվում է Լիբիային:

Երկու երկրները պարտավորվում են իրենց քաղաքացիության երկրին արտահանձնելու անօրինական միգրանտներին և պայմանագրեր կնքելու նրանց քաղաքացիության երկրների հետ՝ անօրինական միգրացիան սահմանափակելու ուղղությամբ» (ոչ պաշտոնական թարգմանություն):

20. 2008թ. օգոստոսի 30-ին Բենգազիում Իտալիան և Լիբիան բարեկամության, գործընկերության եւ համագործակցության մասին Համաձայնագիր ստորագրեցին, որի 19-րդ հոդվածում ընդգծվում է միգրացիոն հոսքերում ընդգրկված անձանց քաղաքացիության երկրներում անօրինական միգրացիան կանխելու նպատակով քայլեր ձեռնարկելու կարևորությունը: Համաձայնագրի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ Իտալիան և Լիբիան պարտավորվում են գործելու Միավորված Ազգերի Կանոնադրության և Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի սկզբունքների ոգով:

21. Իտալիայի պաշտպանության նախարարի հայտարարության համաձայն՝ 2011թ. դեպքերից հետո Իտալիայի և Լիբիայի միջև պայմանագրերն այլևս չեն գործել:

III. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԸ

A. Փախստականների կարգավիճակի մասին 1951թ. Ժնևի Կոնվենցիան (այսուհետ՝ Ժնևի կոնվենցիա)

22. Իտալիան վավերացրել է Ժնևի կոնվենցիան, որտեղ սահմանված են այն դեպքերը, երբ պետությունը պարտավոր է փախստականի կարգավիճակ շնորհել այն ստանալու համար դիմող անձին, ինչպես նաև նման անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները: Ժնևի կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում և հոդված 33, կետ 1-ում ամրագրված է.

Հոդված 1

«... Սույն Կոնվենցիայի նպատակների համար «փախստական» հասկացությունը կիրառվում է ցանկացած անձի նկատմամբ, ով, ... ռասայի, կրոնի, քաղաքացիության, որոշակի սոցիալական խմբի կամ քաղաքական կարծիքի հարելու պատճառով հետապնդվելու հիմնավորված երկյուղի հետևանքով գտնվում է իր քաղաքացիության երկրից դուրս և անկարող է կամ, նման երկյուղի պատճառով, չի ցանկանում օգտվել այդ երկրի պաշտպանությունից, կամ նա, ով, չունենալով քաղաքացիություն և նման իրադարձությունների հետևանքով գտնվելով իր նախկին մշտական բնակության երկրից դուրս, անկարող է կամ, նման երկյուղի պատճառով, չի ցանկանում վերադառնալ այնտեղ»:

Հոդված 33, կետ 1

«Պայմանավորվող ոչ մի պետություն փախստականին չի վտարում կամ որևէ կերպ վերադարձնում (*refouler*) այն տարածքների սահմանները, որտեղ նրա կյանքին կամ ազատությանը վտանգ կսպառնար՝ իր ռասայի, կրոնի, քաղաքացիության, որոշակի սոցիալական խմբի պատկանելու կամ քաղաքական կարծիքի հարելու հիմքով»:

23. Միջազգային պաշտպանության մասին 2001թ. սեպտեմբերի 13-ի հայտարարություն (A/AC.96/951, կետ 16) ՄԱԿ-ի ՓԳՀ-ն, որը հետևում էր Մասնակից պետությունների կողմից Ժնևի Կոնվենցիայի սկզբունքների պահպանմանը, նշել էր որ 33-րդ հոդվածում նշված *non-refoulement* սկզբունքը հանդիսանում էր.

«... Կոնվենցիայով ամրագրված պաշտպանության առանցքային սկզբունքը, որը ենթակա չէ որևէ նախապայմանի: Շատ առումներով այդ սկզբունքը Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում ճանաչված ապաստան հայցելու իրավունքի տրամաբանական շարունակությունն է: Այն դարձել է համընդհանուր ճանաչում ստացած միջազգային իրավունքի անբաժանելի մասը, որին հետևելը պարտադիր է բոլոր պետությունների համար: Միևնույն ժամանակ մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային իրավունքով *non-refoulement*-ը սահմանվել է որպես խոշտանգումների և դաժան, անարդար կային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի բացարձակ արգելքի առանցքային բաղադրիչ: *Refoulement*-ն արգելելու սկզբունքը նաև տարածվում է փախստականների վրա՝ անկախ վերջիններիս պաշտոնապես ճանաչմանը, և այդ առումով հստակորեն տարածվում է այն ապաստան հայցողների վրա, որոնց կարգավիճակը դեռևս չի որոշվել: Այն ներառում է պետությանը վերագրվող ցանկացած միջոցառում, որի արդյունքում ապաստան հայցողը կամ փախստականը կարող է վերադարձվել այն երկրի տարածքը, որտեղ նրա կյանքին կամ ազատությանը վտանգ կսպառնա կամ որտեղ նա կհայտնվի հետապնդման վտանգի առջև: Այն ներառում է երկրի սահմանն անցնելու արգելքը, ճանապարհի խափանելը և անուղղակի *refoulement*-ը՝ ինչպես ապաստան հայցող ֆիզիկական անձանց, այնպես էլ զանգվածային ներհոսքի իրավիճակներում»:

B. 1982թ. Միավորված Ազգերի Կոնվենցիան ծովային իրավունքի մասին (այսուհետ՝ Մոնտեզո Բեյի կոնվենցիա)

24. Մոնտեզո Բեյի կոնվենցիայի սույն գործին կիրառելի հոդվածներում սահմանված է.

Հոդված 92
Նավերի կարգավիճակը

«1. Նավերն ընթանում են միայն մեկ պետության դրոշի տակ և բացառությամբ ... սույն Կոնվենցիայով սահմանված հատուկ դեպքերի, ամբողջությամբ գտնվում են այդ պետության չեզոք ջրերի պայմանները կարգավորող իրավական դաշտում ...»:

Հոդված 94
Պետական դրոշի հետ կապված պարտականությունները

«1. Յուրաքանչյուր պետություն արդյունավետորեն իրականացնում է իր պետական դրոշի տակ ընթացող նավերի վարչարարական, տեխնիկական և սոցիալական հարցերում իր իրավասությունն ու վերահսկողությունը»:

Հոդված 98
Աջակցելու պարտավորությունը

«1. Յուրաքանչյուր պետություն պահանջում է իր պետական դրոշի տակ ընթացող նավերի նավապետերից, որպեսզի վերջիններս, այնքանով որքանով դա հնարավոր է՝ լրջորեն չվտանգելով նավին, նավի անձնակազմին և ուղևորներին.

(ա) աջակցություն տրամադրեն ծովում մոլորվելու վտանգի առջև կանգնած ցանկացած անձի,

(բ) առավելագույն հնարավոր արագությամբ օգնության ընթանան աղետի ենթարկվող անձանց, եթե տեղեկացված են, որ վերջիններս կարիք ունեն իրենց օգնության՝ այնքանով որքանով նման գործողությունը կարող է ողջամտորեն ակնկալվել իրենցից,

...»

C. 1979թ. Միջազգային կոնվենցիան ծովային որոնման և փրկարարության մասին (այսուհետ՝ SAR Կոնվենցիա) (2004թ. փոփոխություններով)

25. SAR Կոնվենցիայի Հավելվածի 3.1.9 ենթակետում ասված է.

«Կողմերը կորդինացնում են իրենց քայլերը և համագործակցում են ապահովելու համար, որ ծովում տազնապալի վիճակում գտնվող անձանց օգնություն տրամադրող նավերի նավապետները ազատվեն իրենց ուղերթից նվազագույնը շեղվելու պարտավորությունից [sic], այն պայմանով, որ նավապետին այդ պարտավորությունից ազատելը ծովում էլ ավելի մեծ կյանքի վտանգի չի հանգեցնում: Նման օգնության տրամադրման տարածքում որոնման և փրկարարության համար պատասխանատվություն կրող կողմը պարտավոր է ապահովելու նման դեպքերում քայլերի կորդինացումն ու համագործակցությունը, որպեսզի օգնություն ստացած փրկված անձինք իջեցվեն օգնություն տրամադրած նավից և հասցվեն անվտանգ տարածք՝ հաշվի առնելով գործի հատուկ հանգամանքները և Կազմակերպության [Միջազգային ծովային կազմակերպության] ուղեցույցները: Նման դեպքերում համապատասխան կողմերը կազմակերպում են փրկվածներին նավից հնարավորինս արագ իջեցումը՝ ողջամտության սահմաններում»:

D. Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի Արձանագրությունը ցամաքով, ծովով և օդով միգրանտների անօրինական ներս բերելու դեմ (այսուհետ՝ Պալերմոյի արձանագրություն) (2000թ.)

26. Պալերմոյի արձանագրության 19 կետ 1 հոդվածում ասված է.

«Սույն արձանագրության որևէ կետ չի ազդում պետությունների և առանձին անձանց այլ իրավունքների, պարտականությունների և պարտավորությունների վրա, որոնք բխում են միջազգային իրավունքից, այդ թվում՝ միջազգային մարդասիրական իրավունքի օրենքից և, մասնավորապես, կիրառելիության դեպքում, Կոնվենցիայից և Փախստականների կարգավիճակի մասին 1976թ. Արձանագրությունից, ինչպես նաև դրանցով նախատեսված *non-refoulement* սկզբունքից»:

E. Եվրոպական խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի թիվ 1821 (2011թ.) բանաձևը

27. 2011թ. հունիսի 21-ին Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովն ընդունեց ծովում գտնվող ապաստան հայցողներին, փախստականներին և անկանոն միգրանտներին կանգնեցնելու և փրկելու մասին բանաձև, որտեղ ասված է.

«1. Եվրոպայի հարավային սահմանների հսկողությունը դարձել է տարածաշրջանային առաջնահերթություն: Եվրոպական մայրցամաքի երկրները ստիպված են լինում առնչվելու համեմատաբար խոշոր

- միգրացիոն հոսքերի հետ, որոնք ժամանում են ծովով Աֆրիկայից՝ թափանցելով Եվրոպա հիմնականում Իտալիայի, Մալթայի, Իսպանիայի, Հունաստանի եւ Կիպրոսի տարածքով:
2. Միգրանտները, փախստականները, ապաստան հայցողները և մյուսները վտանգում են իրենց կյանքը, որպեսզի հասնեն Եվրոպայի հարավային սահմանները, հիմնականում ոչ ծովագնացունակ նավերով: Նման ճամփորդությունները, որոնք միշտ անօրինական են և հիմնականում ձեռնարկվում են որևէ երկրի դրոշի տակ չընթացող նավերով՝ առաջացնելով մարդկանց անօրինական փոխադրմամբ և թրաֆիկինգով զբաղվող հանցավոր խմբերի ձեռքերում հայտնվելու վտանգը, արտացոլում են ուղևորների հուսահատությունը, որոնք զրկված են Եվրոպա հասնելու համար որևէ օրինական և, ամենակարևորը՝ անվտանգ միջոցից:
  3. Թեև ծովով ժամանողների թիվը վերջին տարիներին զգալիորեն նվազել է՝ առաջացնելով միգրացիոն հոսքի նոր ուղիներ (հիմնականում, Թուրքիայի և Հունաստանի ցամաքային սահմանով), Խորհրդարանական վեհաժողովը, վկայակոչելով, *inter alia*, թիվ 1637 (2008թ.) Բանաձևը «Եվրոպայում ծովում գտնվող մարկանց մասին՝ ծովային խառը միգրացիոն հոսքերը դեպի Հարավային Եվրոպա», վերստին խոր մտահոգություն է հայտնում այդ խառը միգրացիոն հոսքերի կարգավորման ուղղությամբ ձեռնարկվող միջոցառումների վերաբերյալ: Ծովում տագնապալի վիճակում գտնվող շատ մարդիկ փրկվել են և շատերը հետ են վերադարձվել, սակայն ճակատագրական արդյունք ունեցող պատահարների ցուցակը, որոնք որքան գուշակելի, այնքան էլ ողբերգական են, երկար է և գրեթե օրեցօր էլ ավելի է երկարում:
  4. Բացի այդ, Հյուսիսային Աֆրիկայում տեղի ունեցած քաղաքական ցնցումներից հետո վերջին ժամանակ Իտալիա և Մալթա ժամանած միգրանտների հոսքերը հաստատում են այն, որ Եվրոպան պետք է միշտ պատրաստ լինի դիմավորելու միգրանտների, ապաստան հայցողների և փախստականների հնարավոր լայնածավալ անկանոն հոսքերն իր հարավային ծովափերում:
  5. Վեհաժողովը նշում է, որ ծովով ժամանումների կառավարման ուղղությամբ ձեռնարկվող միջոցառումները բազմաթիվ խնդիրներ են բարձրացնում, որոնցից առավել մտահոգիչ են հետևյալ հինգը.
    - 5.1. չնայած մի շարք համապատասխան միջազգային փաստաթղթերի, որոնք կիրառելի են այս ոլորտում, և որոնք բավարար կերպով սահմանում են այս ոլորտում պետությունների կիրառելի իրավունքներն ու պարտականությունները, դրանց բովանդակության մեկնաբանությունն ըստ էության տարբերվում է: Որոշ պետություններ համաձայնության չեն հասնում հատուկ իրավիճակներում իրենց պարտականությունների բնույթի և չափի վերաբերյալ, իսկ որոշ պետություններ նաև հարցականի տակ են դնում բաց ծովում *non-refoulement* սկզբունքի կիրառելը,
    - 5.2. թեև ծովում կանգնեցնելու դեպքում բացարձակ առաջնահերթությունը փրկվածներին անհապաղ «անվտանգ տեղ» հասցնելն է, սակայն «անվտանգ տեղ» հասկացությունը բոլոր Մասնակից պետությունների կողմից միատեսակ չի մեկնաբանվում: Մինչդեռ ակնհայտ է, որ «անվտանգ տեղ» հասկացությունը չի սահմանափակվում մարդկանց սուկ ֆիզիկական պաշտպանությամբ, այլ անկասկած նաև ենթադրում է նրանց հիմնարար իրավունքների հարգելը,
    - 5.3. նման տարածայնություններն ուղղակիորեն վտանգում են փրկվելու կարիք ունեցող մարդկանց կյանքը, մասնավորապես, փրկարար միջոցառումներն ուշացնելու կամ խափանելու պատճառով, հավանական է նաև, որ դրանք նավաստիներին տարհանոզեն փրկելու ծովում աղետի ենթարկվող մարդկանց: Ավելին, դրանք կարող են հանգեցնել *non-refoulement* սկզբունքի խախտմանը բազմաթիվ անձանց հանդեպ, այդ թվում՝ միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցողների,
    - 5.4. թեև Մասնակից պետությունների Եվրամիության արտաքին սահմաններում համագործակցության օպերատիվ կառավարման գործակալությունը (Frontex) շարունակաբար ավելացնում է իր ազդեցությունը ծովային միգրանտների շարժի խափանման հարցում, վերջինիս կողմից համակարգվող գործողությունների համատեքստում մարդու իրավունքները հարգելու և միջազգային ու Եվրամիության իրավունքից բխող պարտականությունները կատարելու երաշխիքներն անբավարար են,
    - 5.5. վերջապես, ծովով ժամանողներն անհամաչափ ծանր բեռ են հանդիսանում Եվրամիության հարավային սահմաններում գտնվող պետությունների համար: Պարտականությունների համատեղ իրականացման և Եվրոպայի պետությունների միջև միգրացիայի հետ կապված հարցերում ավելի մեծ համերաշխության դրսևորման նպատակը հեռու է իրականացվելուց:
  6. Իրավիճակն էլ ավելի է բարդանում այն փաստի պատճառով, որ միգրացիոն հոսքերը խառը բնույթ են կրում և, այդ իսկ պատճառով, պահանջում են մասնագիտացված և պաշտպանության կարիքներին հարմարեցված արձագանքներ՝ փրկվողների կարգավիճակին համապատասխան: Ծովով ժամանող միգրանտների խնդիրներին պատշաճ և կիրառելի միջազգային չափորոշիչներին համապատասխան արձագանքելու համար պետությունները պետք է հաշվի առնեն այդ սկզբունքն իրենց միգրացիոն քաղաքականությունում և գործողություններում:

7. Վեհաժողովը հիշեցնում է Մասնակից պետություններին միջազգային իրավունքով իրենց կողմից ստանձնած պարտավորությունների մասին, այդ թվում՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով (ETS No. 5), Ծովային իրավունքի մասին 1982թ. ՄԱԿ-ի կոնվենցիայով և Փախստականների կարգավիճակի մասին 1951թ. Ժնևի կոնվենցիայով, և մասնավորապես հիշեցնում է *non-refoulement* սկզբունքի և ապաստան հայցելու իրավունքի մասին: Վեհաժողովը նաև վկայակոչում է Ծովում կյանքի անվտանգության մասին 1974 միջազգային կոնվենցիայի և Ծովային որոնման և փրկակարության մասին 1979 միջազգային կոնվենցիայի ներքո Մասնակից պետությունների ստանձնած պարտավորությունները:
8. Ի վերջո Վեհաժողովը, որպես առաջնային պատգամ, մատնանշում է մասնակից պետություններին, որ նրանք կրում են բարոյական և իրավական պարտավորություն՝ առանց որևէ ուշացման փրկելու ծովում աղետալի վիճակում գտնվող անձանց և միանշանակ կրկնում է ՄԱԿ-ի փախստականների գերագույն հանձնաժողովի (ՄԱԿ ՓԳՀ) տրված մեկնաբանությունը, որտեղ նշված է, որ *non-refoulement* սկզբունքը հավասարապես կիրառելի է բաց ծովում: Բաց ծովն այն ասպարեզը չէ, որտեղ պետություններն ազատվում են իրենց իրավական պարտավորություններից, այդ թվում՝ այն պարտավորություններից, որոնք բխում են մարդու իրավունքների մասին միջազգային օրենսդրությունից և փախստականների հարցերով միջազգային իրավունքից:
9. Հետևաբար, Վեհաժողովը կոչ է անում Մասնակից պետություններին մաքսանենգության և թրաֆիկինգի խափանման կամ սահմանի հսկման նպատակով ծովային սահմանի հսկիչ միջոցառումներ իրականացնելիս, լինի դա *de jure* թե *de facto* իրավունքով.
- 9.1. կատարել իրենց պարտավորությունը՝ առանց բացառության և ուշացման փրկելու ծովում աղետալի վիճակում գտնվող մարդկանց,
  - 9.2. ապահովել, որպեսզի սահմանի հսկմանը միտված քաղաքականություն և գործողություններ, այդ թվում՝ միգրանտների կանցնեցման ուղղությամբ միջոցառումներ իրականացնելիս, հաշվի առնվի ծովային սահմանը հատելու փորձ կատարող անձանց հոսքի տարաբնույթ կազմը,
  - 9.3. երաշխավորել բոլոր կանգնեցված անձանց նկատմամբ մարդկային վերաբերմունքը և իրենց մարդկային իրավունքների շարունակական պահպանումը, այդ թվում՝ *non-refoulement* սկզբունքի, անկախ նրանից թե կանգնեցմանն ուղղված միջոցառումները իրականացվել են իրենց կամ այլ պետության տերիտորիալ ջրերում, *ad hoc* երկկողմանի պայմանագրի հիման վրա, թե բաց ծովում,
  - 9.4. ձեռնպահ մնալ որևէ գործելակերպից, որը կարող է համարժեք լինել ուղղակի կամ անուղղակի *refoulement*-ի, ներառյալ՝ բաց ծովում՝ այդ սկզբունքի արտատարածքային կիրառման մասին ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մեկնաբանությանը և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կիրառելի վճիռներին համապատասխան,
  - 9.5. որպես առաջնային գործողություն իրականացնել փրկված անձանց անհապաղ տեղափոխումն «անվտանգ վայր»՝ հասկանալով դրա տակ այնպիսի վայր, որտեղ հնարավոր է ապահովել փրկվածների առաջնային կարիքները և որտեղ որևէ ձևով չեն վտանգվի իրենց հիմնարար իրավունքները, քանի որ «անվտանգության գաղափարը» չի սահմանափակվում սոսկ ֆիզիկական վտանգով և պետք է նաև հաշվի առնի ավիանման առաջարկվող վայրում տիրող իրավիճակը՝ հիմնարար իրավունքների ապահովման տեսանկյունից,
  - 9.6. երաշխավորել միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող անձանց ապաստան տրամադրելու արդար և արդյունավետ ընթացակարգը,
  - 9.7. երաշխավորել մարդկային թրաֆիկինգի զոհ կամ թրաֆիկինգի վտանգի ենթարկվող անձանց պաշտպանությունն ու օժանդակությունը, այդ թվում՝ ապաստանի տրամադրման հարցում,
  - 9.8. ապահովել, որպեսզի կանգնեցված անձանց կալանավորման վայր ուղարկելը (բացառելով անչափահասներին և խոցելի խմբերին պատկանող անձանց) անկախ նրանց կարգավիճակից, մշտապես լիազորված է լինում դատական մարմինների կողմից և կատարվում է միայն անհրաժեշտության դեպքում և օրենքով սահմանված հիմքերով, եթե չկա որևէ այլընտրանք, և որպեսզի նման պայմանները համապատասխանեն Եվրոպայում ապաստան հայցողներին և անկանոն միգրանտներին կանգնեցնելու մասին Վեհաժողովի թիվ 1707 (2010թ.) բանաձևում սահմանված նվազագույն չափորոշիչներին և սկզբունքներին,
  - 9.9. կասեցնել ցանկացած երկկողմանի համաձայնությունները, որոնք կարող են կնքվել երրորդ պետությունների հետ, այն դեպքում, եթե կանգնեցված անձանց մարդու իրավունքներն այդ երկրներում պատշաճ ձևով չեն երաշխավորվում, մասնավորապես՝ ապաստան ստանալու ընթացակարգից օգտվելու իրավունքը և յուրաքանչյուր դեպքում, երբ դա կարող է հանգեցնել *non-refoulement* սկզբունքի խախտմանը, և կնքել նոր երկկողմանի պայմանագրեր, որտեղ հատուկ նախատեսվում են մարդու իրավունքների նման երաշխիքները և դրանց կանոնավոր ու արդյունավետ մոնիտորինգը,

- 9.10. ստորագրել և վավերացնել, եթե դա դեռևս չի արվել, վերոնշյալ կիրառելի միջազգային փաստաթղթերը և հաշվի առնել Միջազգային ծովային կազմակերպության (ՄԾԿ) Ուղեցույցը ծովում փրկված անձանց նկատմամբ վերաբերմունքի մասին,
- 9.11. ստորագրել և վավերացնել, եթե դա դեռևս չի արվել, Մարդկանց թրաֆիկինգի դեմ գործողությունների մասին Եվրոպայի խորհրդի Կոնվենցիան (CETS No. 197) և Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի Պալերմոյի արձանագրությունը,
- 9.12. ապահովել, որպեսզի ծովային սահմանների դիտարկման և սահմանի հսկման միջոցառումները չազդեն միջազգային իրավունքով նախատեսված մարդկանց խոցելի խմբերի հատուկ պաշտպանությանը, ինչպիսիք են՝ փախստականները, քաղաքացիություն չունեցող անձինք, կանայք և խնամազուրկ երեխաները, միգրանտները, թրաֆիկինգի զոհերը կամ թրաֆիկինգի վտանգի առջև կանգնած անձինք, կամ խոշտանգումներից և վնասվածքներից տուժածները:
10. Վեհաժողովը մտահոգված է Եվրոպական Միության պետությունների և Frontex-ի համապատասխան պարտականությունների վերաբերյալ անհստակության, ինչպես նաև հիմնարար իրավունքները և այդ գործակալության կողմից կողորդինացվող համատեղ գործողությունների շրջանակում միջազգային չափորոշիչները հարգելու համար բավարար երաշխիքների բացակայության պատճառով: Թեև Վեհաժողովը ողջունում է հիմնարար իրավունքների անվերապահ պահպանմանը միտված Եվրոպական հանձնաժողովի կողմից ներկայացված առաջարկները՝ երաշխիքների ամրապնդման նպատակով այդ գործակալության կառավարման կանոնները փոփոխելու վերաբերյալ, սակայն այն բավարար չի համարում դրանք և կցանկանար, որպեսզի գործակալության գործողությունների նկատմամբ վերահսկողության իրավունքը տրվի Եվրոպական խորհրդարանին, մասնավորապես հիմնարար իրավունքները պահպանելու հարցում:
11. Վեհաժողովը նաև գտնում է, որ անհրաժեշտ է ջանքեր գործադրել վերացնելու համար այն առաջնային պատճառները, որոնք ստիպում են հուսահատ եղած անձանց վտանգել իրենց կյանքը՝ անօրինական նավերով ուղևորվելով դեպի Եվրոպա: Վեհաժողովը կոչ է անում բոլոր անդամ երկրներին պոտենցիալ միգրանտների և ապաստան հայցողների քաղաքացիության երկրներում համատեղել իրենց ջանքերը՝ աջակցելու խաղաղությանը, օրենքի գերակայությանը և բարգավաճմանը:
12. Ի վերջո, հաշվի առնելով ծովային ճանապարհով մարդկանց խառը ներհոսքի արդյունքում ափամերձ պետությունների առջև ծառայող մարտահրավերները, Վեհաժողովը կոչ է անում միջազգային հանրությանը, մասնավորապես՝ ՄԾԿ-ին, ՄԱԿ ՓԳՀ-ին, Միգրացիայի միջազգային կազմակերպությանը (ՄՄԿ), Եվրախորհրդին և Եվրամիությանը (ներառյալ Frontex-ը և Եվրոպական ապաստանի աջակցության գրասենյակը).
- 12.1. տրամադրելու ցանկացած պահանջվող օժանդակությունն այդ պետություններին՝ համերաշխության ոգով և պատասխանատվության բեռը կիսելու ցանկությամբ,
- 12.2. ՄԾԿ-ի հովանու ներքո համատեղ ջանքեր գործադրել միջազգային ծովային իրավունքի նկատմամբ հետևողական ու ներդաշնակ մոտեցում ապահովելու, inter alia, հիմնական պայմանների և նորմերի սահմանման և բովանդակության շուրջ համաձայնություն ձեռք բերելու համար,
- 12.3. ստեղծել միջգերատեսչային խումբ, որի նպատակն է ուսումնասիրել և լուծել ծովում միգրանտների կանգնեցման հարցում առկա հիմնական խնդիրները, այդ թվում՝ սույն բանաձևում վերհանված հինգ խնդիրները՝ սահմանելով քաղաքականության հստակ առաջնահերթությունները, ուղղություն հաղորդելով պետություններին և այլ համապատասխան դերակատարներին և հսկելով ու գնահատելով ծովում միգրանտների կանգնեցմանն ուղղված միջոցառումները: Խմբի կազմում պետք է ընդգրկվեն ՄԾԿ-ի, ՄԱԿ ՓԳՀ-ի, ՄՄԿ-ի, Եվրախորհրդի, Frontex-ի և Եվրոպական ապաստանի աջակցության գրասենյակի անդամները»:

F. Եվրոպական Միության օրենսդրությունը

1. Եվրոպական Միության հիմնարար իրավունքների խարտիան (2000թ.)

28. Խարտիայի 19-րդ հոդվածում սահմանված է.

Պաշտպանությունը վտարման, արտաքսման կամ արտահանձնման դեպքում

«1. Հավաքական արտաքսումն արգելվում է:

2. Ոչ ոք չի կարող վտարվել, արտաքսվել կամ արտահանձնվել մի պետություն, որտեղ գոյություն ունի լուրջ վտանգ, որ անձը կարող է ենթարկվել մահապատժի, խոշտանգման կամ այլ անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի»:

2. 1985թ. Շենգենյան համաձայնությունը

29. Համաձայնության 17-րդ հոդվածում ասված է.

«Ինչ վերաբերում է մարդկանց տեղաշարժին, Կողմերը ձգտելու են վերացնել հսկողությունը ընդհանուր սահմաններին և այն տեղափոխելու իրենց արտաքին սահմաններ: Այդ նպատակով նրանք անհրաժեշտության դեպքում ձգտելու են նախապես ներդաշնակեցնելու հսկողության հիմքը կազմող օրենքներն ու վարչական դրույթները և լրացուցիչ միջոցառումներ են իրականացնելու անվտանգության ապահովման և Եվրոպական համայնքի անդամ չհանդիսացող պետությունների քաղաքացիների ապօրինի միգրացիայի դեմ պայքարելու ուղղությամբ»:

3. 2004թ. հոկտեմբերի 26-ի Խորհրդի թիվ 2007/2004 (EC) որոշումը Եվրամիության արտաքին սահմաններում համագործակցության օպերատիվ կառավարման գործակալության (Frontex) ստեղծման մասին

30. Խորհրդի թիվ 2007/2004 (EC) որոշմամբ ասվում է.

«(1) ԵՄ-ի արտաքին սահմանների հարցում Համայնքի կողմից իրականացվող քաղաքականությունը միտված է հսկողության և վերահսկողության բարձր մակարդակի ապահովման նպատակով միասնական կառավարմանը, որը Եվրոպայի Միության սահմաններում մարդկանց ազատ տեղաշարժվելու անհրաժեշտ նախապայմանն է, ազատության, անվտանգության ու արդարության հիմնարար բաղադրիչն է: Այդ նպատակով նախատեսված է ստեղծել արտաքին սահմանների հսկողության չափորոշիչների և ընթացակարգերի ընդհանուր կանոններ:

(2) Ընդհանուր կանոնների արդյունավետ կիրառման համար անհրաժեշտ է բարելավել Մասնակից պետությունների միջև իրականացվող գործառնային համագործակցության կոորդինացումը:

(3) Հաշվի առնելով Խորհրդի ներքո ստեղծված Արտաքին սահմանների ընդհանուր մասնագիտական խմբի փորձը՝ անհրաժեշտ է ստեղծել մասնագիտացված փորձագիտական մարմին, որը պատասխանատու կլինի արտաքին սահմանների կառավարման ոլորտում Մասնակից պետությունների միջև գործառնային համագործակցության կոորդինացումը բարելավելու համար, և կգործի որպես Եվրամիության արտաքին սահմաններում համագործակցության օպերատիվ կառավարման գործակալություն (այսուհետ՝ Գործակալություն):

(4) Արտաքին սահմանների հսկողության և վերահսկողության պարտականությունը դրված է Մասնակից պետությունների վրա: Գործակալությունը պետք է օժանդակի արտաքին սահմանների կառավարման ուղղությամբ Համայնքի ներկայումս կիրառվող և նախատեսվող միջոցառումներին՝ ապահովելով Մասնակից պետությունների միջև համագործակցությունն այդ միջոցառումների իրականացման հարցում:

(5) Մասնակից պետությունները որպես գերակա խնդիր են դիտում անկախ աշխարհագրական դիրքից բոլոր արտաքին սահմանների արդյունավետ հսկողությունն ու վերահսկողությունը: Ուստի, արտաքին սահմանների կառավարման հարցում անհրաժեշտ է խթանել Մասնակից պետությունների միջև համերաշխությունը: Արտաքին սահմանների կառավարման գործառնային հարցերի իրականացմանը, այդ թվում՝ Մասնակից պետություններում ապօրինի գտնվող երրորդ երկրների քաղաքացիների վերադարձին օժանդակող Գործակալության ստեղծումը կարևոր քայլ է հանդիսանում այս ուղղությամբ»:

4. Մարդկանց միջսահմանային տեղաշարժը կարգավորող Համայնքային օրենսգրքի ընդունման մասին Եվրոպական խորհրդարանի և Խորհրդի 2006թ. մարտի 15-ի թիվ 562/2006 որոշումը (այսուհետ՝ Սահմանների մասին շենգենյան օրենսգիրք)

31. Թիվ 562/2006 (EC) որոշման 3-րդ հոդվածում ասված է.

«Սույն որոշումը կիրառվում է Մասնակից պետությունների ներքին կամ արտաքին սահմանները հատող յուրաքանչյուր անձի նկատմամբ, չսահմանափակելով.

(ա) ազատ տեղաշարժի Համայնքի իրավունքից օգտվող անձանց իրավունքները,

(բ) փախստականների և միջազգային պաշտպանություն հայցող անձանց իրավունքները, մասնավորապես՝ չարտաքսվելու հարցում»:

5. Սահմանների մասին Շենգենյան օրենսգիրքը լրացնող 2010թ. ապրիլի 26-ի Խորհրդի որոշումը (2010/252/EU) Եվրամիության արտաքին սահմաններում համագործակցության օպերատիվ կառավարման գործակալության կողմից կոորդինացվող գործառնային համագործակցության շրջանակում ծովային արտաքին սահմանների վերահսկողության մասին

32. 2010թ. ապրիլի 26-ի Խորհրդի որոշման հավելվածում ասված է.

«Գործակալության [Frontex] կոորդինացվող ծովային գործողությունների կանոնները

1. Ընդհանուր սկզբունքներ

- 1.1. Վերահսկողության նպատակով գործողություններն իրականացվում են հիմնարար իրավունքներին համապատասխան և այնպիսի եղանակով, որը չի վտանգում կանգնեցված կամ փրկված անձանց, ինչպես նաև մասնակից խմբերի անվտանգությունը:
- 1.2. Ոչ ոք չի կարող իջեցվել նավից կամ որևէ այլ կերպ հանձնվել չարտաքսման սկզբունքը խախտող երկրի իշխանություններին կամ այնպիսի երկրի, որտեղ առկա է այդ սկզբունքը խախտող այլ երկիր արտաքսելու կամ վերադարձնելու վտանգը: Հաշվի առնելով 1.1 կետի դրույթները՝ կանգնեցված կամ փրկված անձինք պատշաճ ձևով ծանուցվում են, որպեսզի կարողանան վկայակոչել ցանկացած պատճառ, որն իրենց կարծիքով առաջարկվող վայրում նավից իջեցման դեպքում կխախտի չարտաքսման սկզբունքը:
- 1.3. Գործողության ողջ ընթացքում հաշվի են առնվում երեխաների, թրաֆիկինգի զոհերի, շտապ բժշկական օգնության կամ միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող անձանց և այլ խոցելի իրավիճակներում գտնվող մարդկանց կարիքները:
- 1.4. Մասնակից պետություններն ապահովում են վերահսկողության գործողություններում մասնակցող անձանց վերապատրաստումը մարդու իրավունքների և փախստականների իրավունքի, ինչպես նաև որոնման և փրկարարության միջազգային կանոնների գծով»:

IV. ԻՏԱԼԻԱՅԻ ԿՈՂՄԻՑ ԲԱՑ ԾՈՎՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎՈՂ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԼԻԲԻԱՅՈՒՄ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՄԱՍԻՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՆՅՈՒԹԵՐԸ

A. Փախստականների հարցերով ՄԱԿ-ի գերագույն հանձնակատարի մամլո հաղորդագրությունը

33. 2009թ. մայիսի 7-ին ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հրապարակեց հետևյալ մամլո հաղորդագրությունը.

«Հինգշաբթի օրը ՄԱԿ ՓԳՀ-ն խորը մտահոգություն էր արտահայտել շուրջ 230 մարդկանց ճակատագրի մասին, որոնց չորեքշաբթի օրը Իտալիայի պարեկային նավակախմբերը փրկել էին Մալթայի Որոնման և փրկարարության պատասխանատվության (SAR) և հետ էին ուղարկել Լիբիա՝ պատշաճ ձևով չգնահատելով պաշտպանության հարցում նրանց հնարավոր կարիքները: Փրկարարական գործողությունը տեղի էր ունեցել Իտալիայի Լամպեդուզա կղզուց մոտ 35 ծովային մղոն դեպի հարավ՝ Մալթայի SAR գոտում:

Մարդկանց Լիբիա վերադարձնելը տեղի ունեցավ Մալթայի և Իտալիայի իշխանությունների միջև բուռն քննարկումներից մեկ օր անց, որոնք ծավալվել էին այն հարցի շուրջ, թե որ կողմն էր պատասխանատվություն կրում երեք նավերի վրա աղետալի վիճակում գտնվող մարդկանց փրկելու և ափ հասցնելու համար: Թեև նավերն ավելի մոտ էին Լամպեդուզային, սակայն նրանք գտնվում էին Մալթայի որոնման և փրկարարության պատասխանատվության գոտում:

Թեև նավերի վրա գտնվող մարդկանց ազգության մասին չի հայտնվել, հավանական է, որ նրանց թվում կան միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող անձինք: 2008թ. ծովով Իտալիա ժամանած մարդկանց շուրջ 75 տոկոսը դիմել էին ապաստան ստանալու համար և դրանց 50 տոկոսը ստացել էին որոշակի պաշտպանություն:

«Ես կոչ եմ անում Իտալիայի և Մալթայի իշխանություններին շարունակելու քայլեր ձեռնարկել, որպեսզի ծովում փրկված և միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող անձինք լիակատար հնարավորություն ստանան տարածք մուտք գործելու և ապաստան ստանալու ընթացակարգերից օգտվելու», ասել էր ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատար Անտոնիո Գուտյերեսը:

Միջադեպը նշանավորում է Իտալիայի կառավարության քաղաքականության զգալի տեղաշարժը և շատ լուրջ մտահոգության տեղիք է տալիս: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն խորը ափսոսանք է հայտնում դեպքի շուրջ թափանցիկության բացակայության կապակցությամբ:

«Մենք սերտորեն աշխատում էինք Իտալիայի իշխանությունների հետ ապահովելու համար, որպեսզի պատերազմից և հետապնդումից փախչող մարդկանց 1951թ. Ժնևի կոնվենցիային համապատասխան պաշտպանություն տրամադրվի Լամպեդուզայում և այլուր,– ասել էր Հռոմում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի մշտական ներկայացուցիչ Լորան Ժոյեն,– չափազանց կարևոր է, որպեսզի *non-refoulement* միջազգային սկզբունքը շարունակի վայելել համընդհանուր հարգանքը»:

Բացի այդ, Լիբիան չի ստորագրել 1951թ. ՄԱԿ-ի Փախստականների մասին կոնվենցիան և չունի գործող ազգային ապաստանի համակարգ: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն կոչ է անում Իտալական իշխանություններին վերանայելու իրենց որոշումը և ձեռնպահ մնալու հետագայում նման միջոցառումները կրկնելուց»:

B. Եվրոպական հանձնաժողովի փոխնախագահ պրն Ժակ Բառոյի 2009թ. հուլիսի 15-ի նամակը

34. 2009 հուլիսի 15-ին պրն Ժակ Բառոն պատասխանելով «Իտալիայի իշխանությունների կողմից միգրանտների տարբեր խմբերի ծովով Լիբիա վերադարձնելու» մասին իրավագիտական կարծիք հայտնելու խնդրանքին՝ նամակ հղեց Եվրոպական խորհրդարանի Քաղաքացիական ազատությունների, արդարադատության և ներքին գործերի հանձնաժողովի նախագահին: Այդ նամակում Եվրոպական հանձնաժողովի փոխնախագահը արտահայտեց հետևյալ տեսակետը.

«Հանձնաժողովի մոտ առկա տեղեկատվության համաձայն այդ միգրանտներին կանգնեցրել էին բաց ծովում:

Մասնակից պետությունների տարածք չթույլատրված մուտք գործելու փորձ կատարող երրորդ պետությունների քաղաքացիների իրավիճակն ուսումնասիրելիս, որոնց մի մասը միջազգային պաշտպանության կարիք կարող է ունենալ, անհրաժեշտ է հաշվի առնել երկու ոլորտներում գործող Համայնքի օրենսդրության կանոնները:

Առաջին, ապաստան տրամադրելու հարցում Համայնքի *acquis*-ը [չգրված օրենք] միտված է ապաստան ստանալու իրավունքի երաշխավորմանը Եվրոպական Միության Հիմնարար իրավունքների կանոնադրության 18-րդ հոդվածին, ինչպես նաև Փախստականների կարգավիճակի մասին 1951թ. Ժնևի կոնվենցիային և այլ կիրառելի միջազգային պայմանագրերին համապատասխան: Սակայն, այդ *acquis*-ը, այդ թվում 2005թ. Ապաստանի ընթացակարգերի մասին հանձնարարականը, վերաբերում են միայն մասնակից պետությունների տարածքում ներկայացրած հայցերին ապաստան ստանալու մասին, որը ներառում է սահմանները, տարանցիկ գոտիները և, ծովային սահմանների համատեքստում՝ Մասնակից պետությունների տերիտորիալ ջրերը: Ուստի, իրավական տեսանկյունից հստակ երևում է, որ ապաստանի հարցում Համայնքի *acquis*-ը չի տարածվում բաց ծովում իրավիճակների վրա:

Երկրորդ, Սահմանների մասին Շենգենյան օրենսգիրքը (SBC) պահանջում է, որպեսզի Մասնակից պետություններն իրականացնեն սահմանների վերահսկողությունը, որպեսզի կանխեն, *inter alia*, սահմանների անօրինական հատումները (ԵՀ-ի թիվ 562/2006 (SBC) որոշման 12-րդ հոդված): Սակայն, Համայնքի սահմանված պարտականությունը պետք է կատարվի առանց *non-refoulement* սկզբունքը խախտելու և փախստականների և միջազգային պաշտպանություն հայցող այլ անձանց իրավունքներն անտեսելու:

Հանձնաժողովն արտահայտում է այն կարծիքը, որ ծովում իրականացվող սահմանների վերահսկողության գործողությունները, լինի դա տերիտորիալ ջրերում, սահմանամերձ գոտում, բացառիկ տնտեսական գոտում կամ չեզոք ջրերում, գտնվում են SBC-ի պատասխանատվության շրջանակում: Այդ կապակցությամբ մեր նախնական իրավագիտական վերլուծության արդյունքները վկայում են, որ Իտալիայի ծովային սահմանապահների գործողությունները համապատասխանում են SBC-ի 12-րդ հոդվածով սահմանված «սահմանի վերահսկողության» հասկացությանը, որովհետև նրանք կանխել էին այդ անձանց կողմից արտաքին ծովային սահմանի չթույլատրված հատումը, որի արդյունքում վերջիններս վերադարձվել էին այն երրորդ երկիր, որտեղից մեկնել էին: Համաձայն Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ Համայնքի պարտականությունները պետք է կատարվեն Համայնքի օրենսդրության ընդհանուր սկզբունքների մասը կազմող հիմնարար իրավունքների խստագույն պահպանմամբ: Դատարանը նաև պարզաբանել էր, որ Համայնքի իրավական համակարգում այդ իրավունքների կիրառման շրջանակը պետք է որոշվի հաշվի առնելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (ՄԻԵԴ) նախադեպային իրավունքը:

Non-refoulement սկզբունքը ՄԻԵԴ-ի մեկնաբանությամբ ըստ էության նշանակում է, որ պետությունը չպետք է անձին վերադարձնի (ուղղակի կամ անուղղակիորեն) այնտեղ, որտեղ վերջինս կարող է կանգնել խոշտանգման կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի առջև: Ավելին, պետությունը իրավունք չունի վերադարձնելու փախստականներին այն տարածքները, որտեղ նրանց կյանքին կամ ազատությանը վնաս կսպառնա ռասայի, կրոնի, քաղաքացիության, որոշակի սոցիալական խմբի կամ քաղաքական կարծիքի հարելու պատճառով: Այդ պարտականությունը պետք է կատարվի SBC-ին համապատասխան որևէ սահմանապահ հսկողություն, այդ թվում՝ բաց ծովում սահմանների վերահսկողության գործողություններ իրականացնելիս: ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքը սահմանում է, որ պետության նավերի կողմից բաց ծովում իրականացված գործողությունները կարգավորվում են արտատարածքային իրավունքի ներքո և կարող են հանգեցնել ներգրավված պետության պատասխանատվությանը:

Հաշվի առնելով Համայնքի իրավագործության վերաբերյալ վերոշարադրյալ մոտեցումները՝ Հանձնաժողովն առաջարկել է Իտալիայի իշխանություններին տրամադրել լրացուցիչ տեղեկատվություն այդ անձանց Լիբիա վերադարձնելու փաստացի հանգամանքների մասին և այն գործող դրույթների, որոնք

երկու երկրների միջև կնքված երկկողմանի համաձայնագիրն իրականացնելիս ապահովում են *non-refoulement* սկզբունքի պահպանումը»:

C. Եվրոպայի խորհրդի Խոշտանգումների և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի և պատիժների կանխարգելման հանձնաժողովի (CPT) հաշվետվությունը

35. 2009թ. հուլիսի 27-ից 31-ը CPT-ի պատվիրակությունն այցելեց Իտալիա: Այցի ընթացքում պատվիրակությունն ուսումնասիրեց ծովային միջամտություններ իրականացնելու և Իտալիայի հարավային ծովային սահմաններին մոտեցող միգրանտներին Լիբիային վերադարձնելու ուղղությամբ կառավարության նոր քաղաքականության արդյունքում առաջացող տարբեր խնդիրները: Մասնավորապես, պատվիրակության հիմնական խնդիրն էր պարզելու, թե արդյոք Իտալիայում առկա է երաշխիքների այնպիսի համակարգ, որը թույլ չի տալիս անհատին արտաքսել այնպիսի երկիր, որտեղ վերջինս մեծ հավանականությամբ կենթարկվի խոշտանգումների կամ դաժան վերաբերմունքի:

36. 2010թ. ապրիլի 28-ին հրապարակված հաշվետվությունում CPT-ն արտահայտեց այն կարծիքը, որ միգրանտներին ծովում կանգնեցնելուն և նրանց Լիբիա կամ այլ ոչ Եվրոպական երկրներ վերադառնալ պարտադրելուն ուղղված Իտալիայի քաղաքականությունը խախտում էր *non-refoulement*-ի սկզբունքը: Հանձնաժողովն ընդգծեց, որ յուրաքանչյուր անգամ իր իրավասություններն իրականացնելիս Իտալիան պարտավոր է պահպանել *non-refoulement*-ի սկզբունքը, այդ թվում՝ ծովային սահմանների պահպանման կամ փրկողական աշխատանքներում մասնակցող սահմանապահների և նավային անձնակազմի կողմից, նույնիսկ երկրի տարածքից դուրս գտնվելիս գործելու ժամանակ: Ընդ որում, բոլոր այն անձանց, ովքեր հայտնվում են Իտալիայի իրավագործության ներքո, պետք է ընձեռվեն միջազգային պաշտպանություն հայցելու համար անհրաժեշտ հնարավորությունները և տրամադրվեն համապատասխան միջոցները: CPT-ի մոտ առկա տեղեկատվությունը վկայում էր, որ ուսումնասիրված ժամանակաշրջանում Իտալիայի իշխանությունների կողմից ծովում կանգնեցված միգրանտներին որևէ նման հնարավորություն կամ միջոցներ չէին տրամադրվել: Հակառակը, 2009թ. մայիս-հունիս ժամանակահատվածում իրականացված գործողությունների արդյունքում Լիբիա վերադարձված անձանց զրկել էին իրենց գործի անհատական քննության և փախստականների պաշտպանության համակարգից արդյունավետ օգտվելու հնարավորությունից: Այդ կապակցությամբ CPT-ն նշել էր, որ ծովային ճանապարհորդության ժամանակ փրկված անձինք չափազանց խոցելի էին և հաճախ ի վիճակի չէին անմիջապես հայտնել ապաստան հայցելու իրենց ցանկության մասին:

CPT-ի զեկույցում ասված էր, որ մարդու իրավունքների և փախստականների իրավունքի տեսանկյունից Լիբիան անվտանգ երկիր չի կարող համարվել, քանի որ այդ երկրում ձերբակալված և կալանավորված մարդկանց վիճակը, այդ թվում՝ միգրանտների, որոնց նաև կարող էին այլ երկրներ արտաքսել, վկայում էր, որ Լիբիա վերադարձրած անձինք դաժան վերաբերմունքի վտանգի առջև էին կանգնած:

D. Human Rights Watch կազմակերպության զեկույցը

37. 2009թ. սեպտեմբերի 21-ին հրապարակված մանրամասն զեկույցում, որը կոչվում էր «Ետ մղված և բռնաճնշված՝ նավերում միգրանտների և ապաստան հայցողների Իտալիայի ստիպողական վերադարձը, Լիբիայում միգրանտների և ապաստան հայցողների նկատմամբ դաժան վերաբերմունքը», Human Rights Watch-ը դատապարտել էր չեզոք ջրերում միգրանտների նավերին միջամտելու և առանց անհրաժեշտ ուսումնասիրության նրանց բոլորին Լիբիա հետ ուղարկելու գործելակերպը: Այդ զեկույցը հիմնված էր նաև 2006թ. լույս տեսած ուսումնասիրության վրա, որը կոչվում էր «Լիբիական հոսքի խափանումը. միգրանտների, ապաստան հայցողների և փախստականների բռնաճնշումները»:

38. Համաձայն Human Rights Watch կազմակերպության՝ իտալական պարեկային նավակները միգրանտների նավերը հետ էին մղում միջազգային ջրերից՝ առանց պարզաբանելու, թե արդյոք այնտեղ կարող են գտնվել փախստականներ, հիվանդ կամ վնասված անձինք, հղի կանայք, խնամազուրկ երեխաներ կամ թրաֆիկինգի և բռնության այլ դրսևորումների զոհեր: Իտալիայի իշխանությունները ստիպում էին այդ նավերի ուղևորներին անցնելու Լիբիայի նավերը կամ ուղղակիորեն իրենց հետ Լիբիա էին տանում, որտեղ իշխանությունները նրանց անմիջապես ձերբակալում էին: Գործողությունները մասամբ կոորդինացվում էին Frontex-ի կողմից:

Ուսումնասիրությունը կազմվել էր Իտալիայում և Մալթայում իննսումնել միգրանտների, ապաստան հայցողների և փախստականների հետ հիմնականում 2009թ. մայիսին անցկացված հարցազրույցների,

ինչպես նաև Լիբիայում կալանավորված մեկ միգրանտի հետ անցկացված հեռախոսային հարցազրույցի հիման վրա: *Human Rights Watch*-ի ներկայացուցիչները Լիբիա էին այցելել ապրիլ ամսին և հանդիպել էին պետական պաշտոնյաների հետ, սակայն Լիբիայի իշխանությունները թույլ չէին տվել կազմակերպությանը միգրանտների հետ հարցազրույցներ անցկացնել: Իշխանությունները նաև արգելել էին *Human Rights Watch*-ին այցելելու միգրանտների մեկուսացման կենտրոնները Լիբիայում՝ չնայած վերջինիս բազմաթիվ դիմումների:

ՄԱԿ ՓԳՀ-ին ներկայումս թույլ է տրվում այցելելու միգրանտների մեկուսացման կենտրոն հանդիսացող *Misrata Prison* կալանավայրը, որտեղ Լիբիայի կազմակերպությունները մարդասիրական օգնության ծառայություններ են իրականացնում: Սակայն այդ մասին պաշտոնական համաձայնություն ձեռք չի բերվել, ուստի մուտքը մշտապես երաշխավորված չէ: Բացի այդ, Լիբիայում չկա փախստականների հարցերը կարգավորող որևէ իրավական փաստաթուղթ: Երկրի իրավական համակարգը որևէ տարբերություն չի անցկացնում փախստականների, ապաստան հայցողների և այլ անօրինական միգրանտների միջև:

39. *Human Rights Watch* կազմակերպությունը դիմել էր Լիբիայի կառավարությանը՝ բարելավելու Լիբիայում կալանքի տակ գտնվող անձանց անմխիթար պայմանները և գործողության մեջ դնելու փախստականների հարցերով միջազգային չափորոշիչներին համապատասխանող ապաստանի տրամադրման ընթացակարգերը: Այն նաև կոչ էր արել Իտալիայի կառավարությանը, Եվրոպական Միությանը և Frontex-ին ապահովելու ապաստան ստանալու հնարավորությունը, այդ թվում՝ բաց ծովում կանգնեցված անձանց համար և ձեռնպահ մնալու լիբիական քաղաքացիություն չունեցող անձանց Լիբիա ուղարկելուց՝ մինչև որ [վերջինիս] վերաբերմունքը միգրանտների, ապաստան հայցողների և փախստականների նկատմամբ ամբողջությամբ չհամապատասխանի միջազգային չափորոշիչներին:

E. Amnesty International կազմակերպության այցը

40. *Amnesty International* կազմակերպության ներկայացուցիչները Լիբիա այցելեցին փաստահավաք այցով 2009թ. մայիսի 15-ից 23-ը, ընդ որում՝ 2004թ. հետո դա կազմակերպության առաջին այցն էր Լիբիա, որը թույլ էին տվել երկրի իշխանությունները:

Այցի ընթացքում *Amnesty International*-ը եղավ Տրիպոլիից մոտ 200 կմ տարածության վրա գտնվող *Misrata* ճամբարում, որտեղ այլ աֆրիկյան երկրներից մի քանի հարյուր անկանոն միգրանտներ պահվում էին խիստ բազմամարդ պայմաններում, և կարճ հարցազրույցներ անցկացրեց այդ մարդկանցից մի քանիսի հետ: Նրանցից շատերը կալանավորվել էին այն բանից հետո, երբ կանգնեցվել էին Իտալիայի կամ Լիբիայի և Հյուսիսային Աֆրիկայի հարևանությամբ գտնվող Հարավային Եվրոպայի այլ երկրներ մուտք գործելու փորձ կատարելիս՝ Անդրսահարյան Աֆրիկայի երկրներից դեպի Եվրոպա միգրանտների անկանոն հոսքի կասեցման գործողությունների ժամանակ:

41. *Amnesty International*-ի կարծիքով *Misrata*-ի ճամբարում կարող էին գտնվել նաև հետապնդումներից փախչող փախստականներ և այդ առնչությամբ ընդգծել էր, որ քանի դեռ Լիբիայում չէին գործում փախստականների հարցերը կարգավորող ընթացակարգերը և այն չէր միացել Փախստականների մասին կոնվենցիային կամ դրան կից 1967թ. Արձանագրությանը, օտարերկրացիները, այդ թվում՝ միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող անձինք, իրենց հերթին կարող էին գրկվել օրենքի պաշտպանությունից: Գործնականում ի սպառ բացակայում էր նաև խոշտանգումների կամ դաժան վերաբերմունքի այլ դրսևորումների մասին իրավասու դատական մարմիններին գանգատ հղելու հնարավորությունը:

Լիբիայի պետական պաշտոնյաների հետ հանդիպումներում *Amnesty International* կազմակերպությունը մտահոգություն էր արտահայտել հարյուրավոր, միգուցե նույնիսկ հազարավոր օտարերկրացիների կալանավորման և նրանց նկատմամբ ենթադրյալ դաժան վերաբերմունքի վերաբերյալ, որոնց տեղի իշխանությունները համարում էին ապօրինի միգրանտներ, և կոչ էր արել երկրում սահմանելու պատշաճ ընթացակարգեր ապաստան հայցող անձանց և փախստականներին բացահայտելու և նրանց համապատասխան պաշտպանություն տրամադրելու համար: *Amnesty International*-ը նաև հորդորներ էր արել Լիբիայի իշխանություններին դադարեցնելու օտարերկրացի քաղաքացիների ստիպողական վերադարձն այն երկրներ, որտեղ նրանք կանգնած էին մարդու իրավունքների լուրջ ոտնահարման վտանգի առջև և ավելի ընդունելի լուծումներ գտնելու այն օտարերկրացիների նկատմամբ, որոնց նրանք այդ պատճառով ի վիճակի չէին լինի վերադարձնելու իրենց քաղաքացիության երկրները: *Misrata* ճամբարում գտնվող օտարերկրացիների զգալի մասը կազմող էրիթրեացիներից մի քանիսը հայտնել էին *Amnesty International* կազմակերպության ներկայացուցիչներին, որ նրանք այդ ճամբարում էին գտնվում երկու տարի:

V. ԼԻԲԻԱՅՈՒՄ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ ՆԿԱՐԱԳՐՈՂ ԱՅԼ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԸ

42. Վերևում նշված փաստաթղթերից բացի ազգային և միջազգային կազմակերպությունների և հասարակական կազմակերպությունների կողմից հրապարակվել են բազմաթիվ զեկույցներ, որոնցում դատապարտվել են Լիբիայում անկանոն միգրանտների կալանքի տակ պահման և կյանքի պայմանները:

Դրանցից հիմնականներն են.

- (i) Human Rights Watch կազմակերպություն “Stemming the Flow: Abuses Against Migrants, Asylum Seekers and Refugees”, 13 սեպտեմբերի, 2006թ.,
- (ii) ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հանձնաժողով “Concluding Observations. Libyan Arab Jamahiriya”, 15 նոյեմբերի, 2007թ.,
- (iii) Amnesty International կազմակերպություն “Libya – Amnesty International Report 2008”, 28 մայիսի, 2008թ.,
- (iv) Human Rights Watch կազմակերպություն “Libya: Rights at Risk”, 2 սեպտեմբերի, 2008թ.,
- (v) ԱՄՆ-ի պետական դեպարտամենտ, “2010 Human Rights Report: Libya”, 8 ապրիլի, 2010թ.:

VI. ՍՈՄԱԼԻՈՒՄ ԵՎ ԷՐԻԹՐԵԱՅՈՒՄ ՎԻՃԱԿԸ ՆԿԱՐԱԳՐՈՂ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԸ

43. Սոմալիում տիրող իրավիճակի մասին հիմնական միջազգային փաստաթղթերը ներկայացվել էին *Sufi and Elmi v. the United Kingdom* գործով վճռում (գանգատներ թիվ 8319/07 և 11449/07, կետեր 80-195, 2011թ. հունիսի 28):

44. Էրիթրեայում մարդու իրավունքները խախտելու մասին դեպքերի մասին բազմաթիվ զեկույցներ կան: Դրանցում մանրամասնորեն նկարագրվում են Էրիթրեայի կառավարության կողմից մարդու իրավունքների ոտնահարման լուրջ դեպքերը, այդ թվում՝ կամայական ձերբակալումները, խոշտանգումները, կալանավորման անմարդկային պայմանները, հարկադիր աշխատանքը և ազատ տեղաշարժի, կարծիքի արտահայտման և կրոնի հարցերում առկա լուրջ խոչընդոտները: Այդ փաստաթղթերում նաև ներկայացվում է այլ երկրներ, այդ թվում՝ Լիբիա, Սուդան, Եգիպտոս և Իտալիա փախած և այնտեղից Էրիթրեային արտահանված անձանց ծանր վիճակը:

Հիմնական զեկույցների թվում են.

- (i) ՄԱԿ ԳՓՀ “Eligibility Guidelines for Assessing the International Protection Needs of Asylum-Seekers from Eritrea”, ապրիլ, 2009թ.,
- (ii) Amnesty International կազմակերպություն “Eritrea – Amnesty International Report 2009”, 28 մայիսի, 2009թ.,
- (iii) Human Rights Watch կազմակերպություն “Service for Life – State Repression and Indefinite Conscription in Eritrea”, ապրիլ, 2009,
- (iv) Human Rights Watch կազմակերպություն, “Libya: Don’t Send Eritreans Back to Risk of Torture”, 2010թ. հունվարի 15,
- (v) Human Rights Watch կազմակերպություն, “World Report 2010: Eritrea”, հունվար, 2010թ.

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ ԲԱՐՁՐԱՑՎԱԾ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

A. Լիազորագրերի գործողության ժամկետը և գանգատի հետագա քննությունը

1. Կառավարության կողմից բարձրացված հարցերը

45. Կառավարությունը վիճարկեց դիմողների ներկայացուցիչների կողմից ներկայացրած լիազորագրերի վավերությունը մի շարք պատճառներով: Նախևառաջ, կառավարությունը պնդում էր, որ լիազորագրերի մեծ մասում առկա էին ձևակերպումների հետ կապված վրիպումներ, այդ թվում՝

- (i) բացակայում էին լիազորագրերի տրման տեղի և ամսաթվի մասին տեղեկությունները, իսկ որոշ դեպքերում տարբեր լիազորագրերում տեղը և ամսաթիվը ամենայն հավանականությամբ նշված էին նույն անձի կողմից,

- (ii) լիազորագրերում նշված չէին գանգատի համարները,
- (iii) այն փաստը, որ դիմողների ինքնությունը հաստատում էին միայն նրանց անուն ազգանունները, ազգությունը, անընթերցելի ստորագրությունը և մատնադրոշմը, որը հաճախ ամբողջական կամ հստակ չէր,
- (iv) բացակայում էին դիմողների ծննդյան թվի մասին տվյալները:

46. Կառավարությունն այնուհետև նշել էր, որ գանգատում նշված չէին այն հանգամանքները որոնցում կազմվել էին լիազորագրերը, որի պատճառով կասկած էր առաջանում դրանց վավերության վերաբերյալ, ինչպես նաև չկար որևէ տեղեկություն դիմողների ներկայացուցիչների կողմից իրենց հաճախորդների իսկությունը հաստատելու ուղղությամբ ձեռնարկված որևէ քայլերի մասին: Կառավարությունը նաև կասկածի տակ դրեց դիմողների և նրանց ներկայացուցիչների միջև կնքված պայմանագրերի որակը: Մասնավորապես Կառավարությունն առանձնացրեց այն հանգամանքը, որ Լիբիա տեղափոխվելուց հետո դիմողների կողմից հղված էլեկտրոնային նամակներում չկային ստորագրություններ, որոնք հնարավոր կլինեին համեմատել լիազորագրերում առկա ստորագրությունների հետ: Կառավարության կարծիքով դիմողների հետ կապ հաստատելու և պահպանելու հարցում փաստաբանների առջև առաջացած խնդիրները գործի քննությունն անարդյունավետ էին դարձնում:

47. Նման հանգամանքներում և հաշվի առնելով այն, որ անհնար էր հաստատել դիմողների ինքնությունն ու այն, որ վերջիններս «անձամբ չէին մասնակցում գործում», Դատարանը պետք է դադարեցներ գործի քննությունը: Վկայակոչելով *Hussein and Others v. Italy* գործը ((ցուցակից դուրս բերում), գանգատներ թիվ 10171/05, 10601/05, 11593/05 և 17165/05, 2010թ. հունվարի 19), Կառավարությունը միջնորդեց, որպեսզի Դատարանը գործը դուրս բերի ցուցակից:

2. Դիմողների փաստարկները

48. Դիմողների ներկայացուցիչները պնդում էին, որ լիազորագրերը վավեր էին: Նրանք նախ պնդում էին, որ Կառավարության կողմից վիճարկվող ձևակերպումների հետ կապված վրիպումներն այնպիսին չէին, որպեսզի առաջինը համարվեին հաճախորդների կողմից իրենց փոխանցված լիազորությունը:

49. Ինչ վերաբերում է այն հանգամանքներին, որոնցում կազմվել էին լիազորագրերը, նրանք պնդում էին, որ լիազորագրերը կազմվել էին դիմողների կողմից Լիբիա ժամանելիս, որոնց օգնել էին տարբեր կալանավորման կենտրոններում աշխատող մարդասիրական կազմակերպությունների անդամները: Վերջիններս հետագայում նաև զբաղվում էին դիմողների ներկայացուցիչների հետ կապի պահպանմամբ և նրանց էին ուղարկել լիազորագրերը, որպեսզի վերջիններս ստորագրեին դրանք՝ ընդունելով իրենց փոխանցված լիազորությունը:

50. Նրանք պնդում էին, որ գործում ներկայացված կողմերի ինքնության հաստատման հետ կապված խնդիրները գանգատի ըստ էության ուղղակի հետևանքն էին, այն է՝ հավաքական վերադարձի գործողության, որի ընթացքում անօրինական միգրանտների ինքնությունը հաստատելու ուղղությամբ որևէ քայլեր չէին ձեռնարկվել: Այնուամենայնիվ, անկախ նշված հանգամանքներից, փաստաբանները Դատարանի ուշադրությունը գրավեցին այն հանգամանքի վրա, որ Լիբիա ժամանելուց հետո զգալի թվով դիմողների ինքնությունը հաստատվել էր Տրիպոլիում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գրասենյակի աշխատակիցների կողմից:

51. Ի վերջո փաստաբանները հայտարարեցին, որ նրանք շարունակում էին կապ պահպանել դիմողներից մի քանիսի հետ, որոնց հետ հնարավոր էր շփվել հեռախոսով կամ էլեկտրոնային նամակագրությամբ: Նրանք նշեցին այն լուրջ դժվարությունները, որոնք առաջացել էին դիմողների հետ կապը պահպանելու հարցում, մասնավորապես՝ 2011թ. փետրվարից Լիբիայում տեղի ունեցող ոտնձգությունների պատճառով:

3. Դատարանի գնահատականը

52. Դատարանը նախևառաջ հիշեցնում է, որ դիմողի ներկայացուցիչը պետք է ներկայացնի «լիազորագրի կամ դիմողի անունից հանդես գալու գրավոր թույլտվություն» (Դատարանի կանոնակարգի կանոն 45 կետ 3): Ուստի դատարանում դատաքննություն անցկացնելու նպատակների համար հասարակ գրավոր թույլտվությունը բավարար կլինի, եթե չապացուցվի, որ այն կազմվել է առանց դիմողի ըմբռնման և համաձայնության (տես՝ *Velikova v. Bulgaria*, գանգատ թիվ 41488/98, կետ 50, ՄԻԵԴ 2000-VI):

53. Ընդ որում՝ ո՛չ Կոնվենցիայում, ո՛չ էլ Դատարանի կանոնակարգում սահմանված չեն որևէ հատուկ պահանջներ այն մասին, թե ինչ ձևով պետք է կազմվի լիազորագիրը և չի պահանջվում, որպեսզի այն պաշտոնապես հաստատվի պետական որևէ մարմնի կողմից: Դատարանի համար կարևորն այն է, որպեսզի թույլտվության ձևի մեջ հստակ նշվի, որ դիմողը լիազորում է իր ներկայացուցչին հանդես գալու իր անունից Դատարանի առջև և որ ներկայացուցիչն ընդունել այդ լիազորությունը (տե՛ս *Ryabov v. Russia*, գանգատ թիվ 3896/04, կետեր 40 և 43, 2008թ. հունվարի 31):

54. Ներկա գործում Դատարանն ի գիտություն է առնում, որ գործում ներառված բոլոր լիազորագրերը ստորագրված են և մատնադրոշմ են պարունակում: Ավելին, դատավարության ամբողջ ընթացքում դիմողների փաստաբանները մանրամասն տեղեկատվություն էին ներկայացրել իրենց հետ հաղորդակցվող դիմողների հետ կապված փաստերի և նրանց ճակատագրերի մասին: Գործում ներառված փաստաթղթերում չկա ոչինչ, որը կարող է հարցականի տակ դնել փաստաբանների զեկույցների կամ Դատարանին ներկայացվող տեղեկատվության ճշտությունը (տե՛ս, ի տարբերություն վերը նշված *Hussun*-ի գործի, կետեր 43-50):

55. Տվյալ հանգամանքներում Դատարանը որևէ հիմք չի գտնում լիազորագրերի վավերությունը կասկածի տակ դնելու համար: Հետևաբար, Դատարանը մերժում է Կառավարության առարկությունը:

56. Այնուհետև Դատարանն ի գիտություն է առնում, որ, համաձայն փաստաբանների կողմից ներկայացրած տեղեկությունների, դիմողներից երկուսը՝ պրն *Մոհամեդ Ակուբար Մոհաբեդը* և պրն *Հասան Շարիֆֆ Աբբիրահմանը* (ցուցակում համապատասխանաբար թիվ 10 և 11), գանգատը ներկայացնելուց կարճ ժամանակ անց մահացել էին (տե՛ս սույն դատավճռի 15-րդ կետը):

57. Դատարանն ընդգծում է, որ իր գործելակերպի համաձայն գանգատները դուրս են բերվում հայցերի ընդհանուր ցուցակից այն դեպքում, երբ դատական վարույթի ընթացքում դիմողը մահանում է և նրա ժառանգորդներից կամ հարազատներից որևէ մեկը չի ցանկանում գործին հետագա ընթացք տալ (տե՛ս այլ աղբյուրների թվում *Scherer v. Switzerland*, 1994թ. մարտի 25, կետեր 31-32, Սերիա A գանգատ թիվ 287, *Shlinger v. Austria*, գանգատ թիվ 21444/93, Հանձնաժողովի հաշվետվությունը տարեգրված 1997թ. հունվարի 14, կետ 15, *Thévenon v. France* (dec), գանգատ թիվ 2476/02, ՄԻԵԴ 2006-III, and *Léger v. France* (ցուցակից դուրս բերում) [ՄՊ], ընդդեմ Ֆրանսիայի 19324/02, կետ 44, 30 մարտի 2009թ.):

58. Սույն գործի քննության լույսի ներքո Դատարանը գտնում է, որ մահացած դիմողների մասով գանգատին հետագա ընթացք տալն այլևս հիմնավորված չէ (Կոնվենցիայի հոդված 31, կետ 1 (գ)): Դատարանը նաև ընդգծում է, որ պրն *Մոհամեդ Ակուբար Մոհաբեդի* և պրն *Հասան Շարիֆֆ Աբբիրահմանի* կողմից սկզբում հղված գանգատները չեն տարբերվում այլ դիմողների գանգատներից, որոնց վերաբերյալ Դատարանն իր դիրքորոշումն արտահայտելու է ստորև: Նման հանգամանքներում Դատարանը հիմքեր չի տեսնում սույն գործը քննելիս առաջնորդվելու Կոնվենցիայով և Արձանագրությամբ մարդու իրավունքների վերաբերյալ սահմանված դրույթներով, որոնցով հոդված 37, կետ 1-ին *in fine* համապատասխան պահանջվում է շարունակել մահացած դիմողի գանգատի քննությունը:

59. Եզրափակելով՝ Դատարանը որոշում է դուրս բերել ցուցակից գործն այն մասով, որը վերաբերում է պրն *Մոհամեդ Ակուբար Մոհաբեդին* և պրն *Հասան Շարիֆֆ Աբբիրահմանին* և շարունակել գանգատի մնացյալ մասի քննությունը:

B. Իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների սպառումը

60. Մեծ Պալատում անցկացված դատաքննության ժամանակ Կառավարությունը հայտարարեց, որ գանգատն անընդունելի էր, քանի որ իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները չէին սպառվել: Կառավարությունը պնդում էր, որ դիմողները Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտումը ճանաչելու և վնասը փոխհատուցելու համար չէին դիմել իտալական դատարաններ:

61. Կառավարության կարծիքով դիմողները, որոնք ներկայումս ազատ տեղաշարժվելու հնարավորություն ունեն և սույն դատաքննության համատեքստում կարող էին կապի մեջ մտնել իրենց փաստաբանների հետ, պետք է հայցեր հարուցեին Իտալիայի քրեական դատարաններում՝ բողոքելով իրենց վերադարձի գործընթացում ներգրավված զինվորական անձնակազմի կողմից ներպետական և միջազգային օրենքները խախտելու մասին: Ներկայումս ընթացքի մեջ են նմանատիպ գործերով քրեական վարույթներ և իրավական պաշտպանության այդ տեսակն «արդյունավետ» է:

62. Դատարանը նկատի է առնում, որ դիմողները նաև բողոքել էին, որ նրանց չէր տրամադրվել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան իրավական պաշտպանություն: Դատարանը գտնում է, որ այդ կետի վերաբերյալ Կառավարության կողմից բերվող փաստարկների և

դիմողների կողմից Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի հիմքերով ներկայացված բողոքների միջև ըստ էության առկա է սերտ փոխկապակցվածություն: Ուստի Դատարանը հանգում է այն տեսակետին, որ սույն առարկությունն ըստ էության անհրաժեշտ է քննության առնել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի հիմքերով ներկայացված բողոքների հետ միաժամանակ և գանգատն ուսումնասիրել նման համատեքստում (տե՛ս սույն վճռի 207-րդ կետը):

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 1-ԻՆ ՀՈԴՎԱԾԻ ՆԵՐՔՈ ԻՐԱՎԱԶՈՐՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

63. Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում սահմանված է.

«Բարձր պայմանավորվող կողմերն իրենց իրավազորության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար ապահովում են այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են սույն Կոնվենցիայի Բաժին I-ում»:

A. Կողմերի փաստարկները

1. Կառավարությունը

64. Պատասխանող կառավարությունն ընդունեց, որ քննվող դեպքերը տեղի են ունեցել իտալական ռազմական նավերի վրա: Սակայն նրանք հերքում էին, որ իտալական իշխանությունները «բացարձակ և բացառիկ վերահսկողություն» են հաստատել դիմողների նկատմամբ:

65. Նրանք հայտարարեցին, որ դիմողներին տեղափոխող նավակները կանգնեցվել են բաց ծովում աղետալի վիճակում գտնվող անձանց փրկելու նպատակով, որը միջազգային իրավունքով, այն է Ծովային իրավունքի մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիայով (Մոնտեգո Բեյի կոնվենցիա) նախատեսված պարտավորություն է և ցանկացած դեպքում չի կարող ներկայացվել որպես ծովային ոստիկանության գործողություն:

Իտալական նավերի միջամտությունը նպատակ էր հետապնդում աղետի ենթարկվող նավակներին օգնություն ցուցաբերելու և այնտեղ գտնվող մարդկանց անվտանգությունն ապահովելու: Այնուհետև, 2007 և 2009 թվականների երկկողմանի պայմանագրերին համապատասխան նրանք Լիբիա ուղեկցեցին կանգնեցված միգրանտներին: Կառավարությունը պնդում էր, որ բաց ծովում մարդկանց կյանքը փրկելու Մոնտեգո Բեյի կոնվենցիայով սահմանված պարտավորությունը պետության և գործում ներգրավված անձանց միջև պետության իրավազորության հաստատմանը վերաբերող կապ ինքնին չէր ստեղծում:

66. Ինչ վերաբերում է դիմողներին «փրկելուն», որն ընդհանուր առմամբ տաս ժամից ավել չէր տևել, իշխանությունները միգրանտներին տրամադրել էին անհրաժեշտ մարդասիրական և բժշկական օգնություն և բռնության որևէ դրսևորում չէին ցուցաբերել՝ նավաճանկման չէին դիմել և զենք չէին օգտագործել: Կառավարությունը եկավ այն եզրահանգման, որ ներկա գանգատը տարբերվում էր *Medvedyev and Others v. France* գործից ([GC], գանգատ թիվ 3394/03, ՄԻԵԴ 2010), որտեղ Դատարանը հաստատել էր, որ դիմողները հայտնվել էին Ֆրանսիայի իրավազորության ներքո՝ հաշվի առնելով բաց ծովում Ֆրանսիայի կողմից նավի և նրա անձնակազմի նկատմամբ հաստատված ամբողջական և բացարձակ վերահսկողությունը:

2. Դիմողները

67. Դիմողները պնդում էին, որ սույն գործում Իտալիայի իրավազորության առկայությունն անվիճելի էր: Անմիջապես այն բանից հետո, երբ նրանց տեղափոխեցին իտալական նավեր, դիմողները հայտնվել էին Իտալիայի բացարձակ վերահսկողության ներքո և վերջինս պարտավոր էր կատարել Կոնվենցիայով և դրան կից Արձանագրություններով սահմանված բոլոր պարտավորությունները:

Նրանք նշեցին, որ Իտալիայի նավազնացության օրենքի 4-րդ հոդվածում հստակ սահմանված է, որ Իտալիայի դրոշի տակ ընթացող նավերը գտնվում են Իտալիայի իրավազորության ներքո, նույնիսկ եթե անցնում են արտաքին տերիտորիալ ջրային տարածքներով:

3. Երրորդ անձ ներգրավված կողմերը

68. Երրորդ անձ ներգրավված կողմերը գտնում էին, որ միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքներից և Դատարանի նախադեպային իրավունքի նորմերից հետևում է, որ պետությունների

պարտավորությունը՝ չվերադարձնել ապաստան հայցողներին, նույնիսկ եթե դրանք «հնարավոր» ապաստան հայցողներ են, և վերջիններիս համար արդար դատաքննության հնարավորության ընձեռել, տարածքային տեսանկյունից անսահմանափակ էին:

69. Փախստականների պաշտպանության միջազգային իրավունքին համապատասխան պետության պատասխանատվությունը որոշելու համար չափանիշ է հանդիսանում ոչ թե այն, թե արդյոք վերադարձվող անձը գտնվում է այդ պետության տարածքում, այլ այն, թե արդյոք անձը հայտնվել է պետության արդյունավետ վերահսկողության և իրավասության ներքո: Երրորդ անձ ներգրավված կողմերը վկայակոչեցին Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի և «իրավագորություն» հասկացողության արտատարածքային բնույթի վերաբերյալ Դատարանի նախադեպային իրավունքը, ինչպես նաև այլ միջազգային ղեկավար մարմինների եզրակացությունները: Նրանք ընդգծեցին մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում երկակի ստանդարտներից խուսափելու կարևորությունը, ինչպես նաև այն, որ պետությունն իր տարածքից դուրս իրավասու չէ կատարելու այնպիսի գործողություններ, որոնք միանշանակ անընդունելի կլինեն սեփական տարածքում:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով իրավագորությունը սահմանող ընդհանուր սկզբունքները

70. Համաձայն Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի՝ պետությունները պարտավորվում են իրենց «իրավագորության» ներքո գտնվող յուրաքանչյուր անձի համար «ապահովել» (ֆրանսերենով՝ “reconnaitre”) այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են սույն Կոնվենցիայի I բաժնում (տե՛ս *Soering v. the United Kingdom*, 1989թ. հուլիսի 7, կետ 86, Սերիա A, գանգատ թիվ 161, և *Banković and Others v. Belgium and Others* (dec.), [GC.], գանգատ թիվ 52207/99, կետ 66, ՄԻԵԴ 2001-XII): Իրավագորության իրականացումը Պայմանավորվող պարտադիր պայման է, որպեսզի պետությունը պատասխանատվություն կրի այն վիճարկվող գործողությունների կամ անգործության համար, որոնք հանգեցրել են Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների և ազատությունների ենթադրյալ խախտմանը (տե՛ս՝ *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* [GC], գանգատ թիվ 48787/99, կետ 311, ՄԻԵԴ 2004-VII):

71. Պետության իրավագորությունը Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով հիմնականում տարածքային բնույթ է կրում (տե՛ս վերը նշված *Banković and Others*, կետեր 61 և 67, և վերը նշված *Ilaşcu and Others*, կետ 312): Որպես կանոն ենթադրվում է, որ այն իրականացվում է պետության տարածքում (*ibid.*, կետ 312, և տե՛ս *Assanidze v. Georgia* [GC], գանգատ թիվ 71503/01, կետ 139, ՄԻԵԴ 2004-II):

72. Պահպանելով իրավագորության հիմնականում տարածքային բնույթի գաղափարը՝ Դատարանը միայն բացառիկ դեպքերում էր ընդունել, որ Պայմանավորվող պետությունների կողմից իրենց տարածքից դուրս կատարված գործողությունները կամ դրանց հետևանքները Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով կարող են իրավագորության իրականացում համարվել (տե՛ս՝ *Drozd and Janousek v. France and Spain*, 1992թ. հունիսի 26 , կետ 91, Սերիա A գանգատ թիվ 240, վերը նշված *Banković and Others*, կետ 67, և վերը նշված *Ilaşcu and Others*, կետ 314):

73. *Loizidou v. Turkey* գործով առաջին վճռում Դատարանը որոշել էր, որ, հաշվի առնելով Կոնվենցիայի առարկան և նպատակը, Պայմանավորվող կողմի պատասխանատվությունը կարող է առաջանալ նաև երբ ռազմական գործողության հետևանքով, անկախ վերջինիս օրինական կամ անօրինական լինելուց, այն արդյունավետ վերահսկողություն է իրականացնում իր պետական տարածքի սահմաններից դուրս ((նախնական առարկություններ) [GC], 1995թ. մարտի 23, կետ 62, Սերիա A գանգատ թիվ 310), որը, սակայն, վերանում է, երբ, ինչպես *Banković and Others* գործի հանգամանքներում, խնդրո առարկա է հանդիսանում ակնթարթային բնույթ կրող արտատարածքային գործողությունը, քանի որ 1-ին հոդվածի տեքստում «իրավագորության» հասկացությունը նման ձևով չի ներկայացվում (մեջբերումը բերված է սույն վճռի 75-րդ կետում): Յուրաքանչյուր դեպք քննելիս պետության իրավագորության արտատարածքային իրականացման մասին Դատարանի եզրակացությունն արդարացնող բացառիկ հանգամանքների առկայության հարցը պետք է որոշվի դեպքին բնորոշ հատուկ հանգամանքների հիման վրա, օրինակ՝ բանտի կամ նավի նկատմամբ ամբողջական և բացառիկ վերահսկողության (տե՛ս՝ *Al-Skeini and Others v. the United Kingdom* [GC], գանգատ թիվ 55721/07, կետ 132 և 136, ՄԻԵԴ 2011թ., և վերը նշված *Medvedyev and Others*, կետ 67):

74. Յուրաքանչյուր դեպքում, երբ պետությունն իր տարածքից դուրս գործող սեփական գործակալների միջոցով անձի նկատմամբ վերահսկողություն է սահմանում և, հետևաբար, իրավագորություն է իրականացնում, այդ պետությունը 1-ին հոդվածով ստանձնած պարտավորությանը համաձայն՝ պետք է

ապահովի այդ անձի Կոնվենցիայի բաժին 1-ում սահմանված իրավունքներն ու ազատությունները: Այդ սկզբունքին համապատասխան Դատարանը ներկայումս ընդունում է, որ Կոնվենցիայի իրավունքները կարող են «բաժանվել և համապատասխանեցվել» (տե՛ս՝ վերը նշված *Al-Skeini and Others*, կետ 136 և 137, համեմատության համար տե՛ս վերը նշված *Banković and Others*,» 75):

75. Դատարանի նախադեպային իրավունքում գրանցված են նաև պետության արտատարածքային իրավազորության իրականացման այլ օրինակներ, որոնք վերաբերում են նրա դիվանագիտական կամ հյուպատոսային ծառայողների գործունեությանն արտասահմանում և այդ պետության դրոշի տակ գրանցված կամ ընթացող փոխադրամիջոցների և նավերի վրա: Նման հատուկ դեպքերում Դատարանը, առաջնորդվելով համընդհանուր ճանաչված միջազգային օրենքի և պայմանագրերի դրույթներով, ճանաչել է համապատասխան պետության կողմից իրավազորության արտատարածքային իրականացումը: (տե՛ս վերը նշված *Banković and Others*, կետ 73, և վերը նշված *Medvedyev and Others*, կետ 65):

2. Կիրառումը սույն գործի դեպքում

76. Դատարանի առջև կողմերը չեն վիճարկում, որ քննության առարկա հանդիսացող դեպքերը տեղի են ունեցել բաց ծովում՝ Իտալիայի դրոշի տակ ընթացող ռազմական նավերի վրա: Պատասխանող կառավարությունը նաև ընդունում է, որ հարկային ոստիկանության և ծովափնյա սահմանապահների նավերը, որոնց վրա բարձրացվել էին դիմողները, ամբողջությամբ գտնվում էին Իտալիայի իրավազորության ներքո:

77. Դատարանը նշում է, որ ծովային օրենքի համապատասխան դրույթների ուժով՝ բաց ծովում ընթացող նավը գտնվում է այն պետության բացառիկ իրավազորության ներքո, որի դրոշի տակ նա ընթանում է: Միջազգային իրավունքի այդ սկզբունքը Դատարանի համար հիմք է հանդիսացել՝ որևէ պետության դրոշի տակ ընթացող նավերում, ինչպես նաև գրանցված օդանավերում տեղի ունեցած գործողությունները ճանաչելու որպես այդ պետության կողմից արտատարածքային իրավազորության իրականացման դեպք (տե՛ս սույն վճռի 75-րդ կետը): Այն դեպքերում, երբ առկա է մեկ վերահսկողություն մյուսի նկատմամբ, *de jure* պետության կողմից վերահսկողություն է իրականացվում համապատասխան անձանց նկատմամբ:

78. Այնուհետև Դատարանը նշեց, որ վերոնշյալ սկզբունքն ամրագրված է ներպետական օրենսդրության մեջ՝ Իտալիայի ծովազնացության մասին օրենքի 4-րդ հոդվածում և Կառավարությունը դա չի վիճարկում (տե՛ս սույն վճռի 18-րդ կետը): Դատարանը հանգեց այն եզրակացության, որ ներկա գործն իսկապես հանդիսանում է Իտալիայի կողմից արտատարածքային իրավազորության իրականացման դեպք, որը կարող է հանգեցնել այդ երկրի պատասխանատվության առաջացմանը Կոնվենցիայի հիմքերով:

79. Ավելին, Իտալիան չի կարող շրջանցել Կոնվենցիայի ներքո իր «իրավազորությունը»՝ քննվող իրադարձությունները ներկայացնելով որպես բաց ծովում փրկարարական գործողություն: Մասնավորապես, Դատարանը չի կարող համաձայնվել Կառավարության այն փաստարկի հետ, որ, հաշվի առնելով գործում ներգրավված անձանց նկատմամբ իշխանությունների կողմից այդ պահին իրականացված ենթադրյալ նվազագույն վերահսկողությունը, Իտալիան պատասխանատվություն չի կրում դիմողների ճակատագրի համար:

80. Այդ կապակցությամբ բավական է նշել, որ վերը նշված *Medvedyev and Others* գործով դեպքերը տեղի էին ունեցել երրորդ պետության դրոշի տակ ընթացող *Winner* նավի վրա, որի անձնակազմը, սակայն, հայտնվել էր Ֆրանսիայի զինծառայողների վերահսկողության ներքո: Այդ գործի հատուկ հանգամանքներում Դատարանն ուսումնասիրել էր Ֆրանսիայի պաշտոնյաների կողմից իրականացված գործողությունների բնույթն ու ծավալը, որպեսզի պարզեր, թե արդյոք Ֆրանսիան իրականացրել է առնվազն *de facto* շարունակական և չընդհատված վերահսկողություն *Winner* նավի և նրա անձնակազմի նկատմամբ (*ibid.*, կետեր 66 և 67):

81. Դատարանը նշում է, որ ներկա գործում դեպքերը տեղի էին ունեցել բացարձակապես Իտալիայի զինված ուժերի նավերի վրա, որոնց անձնակազմի բոլոր անդամները իտալացիներ էին: Դատարանի կարծիքով դիմողներին իտալական ռազմական նավեր բարձրացնելու և Լիբիայի իշխանություններին հանձնելու միջև ընկած ժամանակահատվածում վերջիններս գտնվել են Իտալիայի իշխանությունների շարունակական և բացարձակ *de jure* և *de facto* վերահսկողության ներքո: Բաց ծովում իտալական նավերի միջամտության բնույթի և նպատակի վերաբերյալ հետագա վերլուծությունը Դատարանին որևէ այլ եզրակացության չեն հանգեցնի:

82. Հետևաբար, ենթադրյալ խախտումների պատճառ դարձած իրադարձությունները Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով ընկնում են Իտալիայի «իրավագործության» ներքո:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

83. Դիմողները բողոքել էին, որ Լիբիայում, ինչպես նաև իրենց քաղաքացիության մյուս երկրներում, այն է՝ Էրիթրեայում և Սոմալիում հայտնվելու դեպքում, նրանց սպառնում էր խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի վտանգը: Նրանք վկայակոչում էին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը, որտեղ մասնավորապես ամրագրված է.

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

84. Դատարանը նշում է, որ առկա են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ կապված երկու տարբեր խնդիրներ, որոնցից յուրաքանչյուրը պետք է առանձին դիտարկվի. առաջինն այն վտանգն է, որ դիմողները Լիբիայում կենթարկվեին անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի և երկրորդը՝ քաղաքացիության համապատասխան երկրներին իրենց արտահանձնման վտանգը:

A. Դիմողների՝ Լիբիայում անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի կապակցությամբ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ենթադրյալ խախտումը

1. Կողմերի փաստարկները

(a) Դիմողները

85. Դիմողները պնդում էին, որ նրանք Կոնվենցիային հակասող կամայական *refoulement*-ի զոհեր են հանդիսացել: Նրանք հայտարարեցին, որ զրկված են եղել Լիբիա վերադարձին դեմ արտահայտվելու և Իտալիայի իշխանություններից միջազգային պաշտպանություն հայցելու հնարավորությունից:

86. Չունենալով որևէ ստույգ տեղեկատվություն ուղևորման վերջնական վայրի վերաբերյալ՝ դիմողները Իտալական նավերի վրա գտնվելու ողջ ընթացքում համոզված էին, որ նրանց Իտալիա են տանում: Նրանք պնդում էին, որ այդ առումով դարձել էին իտալական իշխանությունների «խաբեության» իրական զոհերը:

87. Միջամտության ենթարկված միգրանտների ինքնությունը հաստատելու և նրանց անձնական հանգամանքների մասին տեղեկատվություն ստանալու որևէ ընթացակարգ նավերի վրա իրականացնելը հնարավոր չէր: Նման հանգամանքներում հնարավոր չէր նաև պաշտոնապես ապաստան հայցել: Այդուհանդերձ, երբ նավերը մոտեցան Լիբիայի ափերին, դիմողները և զգալի թվով այլ միգրանտներ իտալական զինվորական անձնակազմի անդամներին հորդորեցին, որպեսզի իրենց չիջեցնեն Տրիպոլիի նավահանգստում, որտեղից նոր էին փախել և իրենց հետ տանեն Իտալիա:

Դիմողները հաստատեցին, որ նրանք չարտահանձնվելու վերաբերյալ Լիբիայի իշխանություններին շատ հստակ էին արտահայտել իրենց ցանկությունը: Նրանք վիճարկեցին Կառավարության պնդումը, որ նման խնդրանքը միջազգային պաշտպանության մասին հայց չէր կարող համարվել:

88. Դիմողներն այնուհետև հայտարարեցին, որ նրանք վերադարձվել էին մի երկիր, որտեղ Կոնվենցիային հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու մտավախության համար նրանք բավարար հիմքեր ունեին: Բազմաթիվ միջազգային աղբյուրներ հաղորդել էին այն անմարդկային և նվաստացնող պայմանների մասին, որոնցում Լիբիայում պահվում էին անկանոն միգրանտները, մասնավորապես՝ Սոմալիի և Էրիթրեայի քաղաքացիները, ինչպես նաև ներկայացվել էին այդ միգրանտների կյանքի ծանր պայմանները:

Այդ կապակցությամբ դիմողները վկայակոչում էին Խոշտանգումների և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի և պատիժների կանխարգելման հանձնաժողովի (CPT) 2010թ. ապրիլյան հաշվետվությունը, ինչպես նաև Լիբիայում իրավիճակի մասին երրորդ կողմերի ներկայացրած տեքստերն ու փաստաթղթերը:

89. Նրանց կարծիքով Լիբիայի հետ երկկողմանի համաձայնագիր կնքելիս և սույն գործի քննության առարկա հանդիսացող վերադարձի գործողությունն իրականացնելիս Իտալիայում չէին կարող անտեղյակ լինել, որ իրավիճակը Լիբիայում գնալով էլ ավելի էր վատթարանում:

90. Արդյունքում պարզվեց, որ դիմողների մտավախություններն ու վատ ակնկալիքները լուրջ հիմքեր ունեին: Նրանք բոլորը հաղորդել էին իրենց կալանավայրերում տիրող անմարդկային և

նվաստացնող պայմանների, իսկ ազատություն ստանալուց հետո՝ անօրինական միգրանտների կարգավիճակից բխող ծանր կյանքի մասին:

91. Դիմողները պնդում էին, որ բաց ծովում կանգնեցված միգրանտներին Լիբիա ուղարկելու մասին որոշումը Իտալիայի կողմից գիտակցաբար կատարված քաղաքական ընտրություն էր, որի նպատակն էր անօրինական միգրանտների հսկողության հիմնական պարտականությունը դնել ոստիկանության վրա՝ անտեսելով այդ մարդկանց հիմնարար իրավունքների պաշտպանությունը:

(b) Կառավարությունը

92. Կառավարությունը նախևառաջ պնդում էր, որ դիմողները պատշաճ ձևով չէին ապացուցել, որ ենթարկվել էին Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտմանը հանգեցնող վերաբերմունքի: Հետևաբար նրանք չէին կարող համարվել «զոհեր» Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով:

93. Այնուհետև Կառավարությունը շարունակեց պնդել, որ դիմողները Լիբիա էին փոխադրվել 2007 և 2009 թվականներին՝ Իտալիայի և Լիբիայի միջև ստորագրված երկկողմանի պայմանագրերին համապատասխան: Այդ երկկողմանի պայմանագրերն արձագանքում էին Աֆրիկայի և Եվրոպայի միջև միգրացիոն հոսքերի աճին և կնքվել էին անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարում մասնակցող երկու երկրների միջև համագործակցության շրջանակում:

94. Եվրոպական Միության մարմինները բազմաթիվ առիթներով խրախուսել էին Միջերկրական ավազանի երկրների միջև համագործակցությունը միգրացիայի վերահսկման և ապօրինի միգրանտների կողմից կատարվող հանցագործությունների դեմ պայքարում: Կառավարությունը մասնավորապես վկայակոչեց Եվրոպական խորհրդարանի թիվ 2006/2250 որոշումը և 2008թ. սեպտեմբերի 24-ին Եվրամիության խորհրդի կողմից ընդունված Ներգաղթի և ապաստանի մասին Եվրոպական դաշնագիրը, որտեղ վերստին կարևորվել էր Եվրոպական Միության պետությունների և քաղաքացիության ու տարանցիկ երկրների միջև համագործակցությունը՝ Եվրոպական Միության արտաքին սահմանների հսկողության ուժեղացման և ապօրինի միգրացիայի դեմ պայքարի հարցերում:

95. Կառավարությունը ներկայացրեց, որ 2009թ. մայիսի 6-ին տեղի ունեցած իրադարձությունները, որոնք հիմք հանդիսացան սույն գանգատի համար, իրականացվել էին միջազգային իրավունքին համապատասխան չեզոք ջրերում փրկարարական գործողության իրականացման համատեքստում: Նրանք նշեցին, որ Իտալիայի ռազմական նավերը միջամտել էին Մոնտեգե Բեյի կոնվենցիային և Ծովային որոնման և փրկարարության մասին միջազգային կոնվենցիային (SAR Կոնվենցիա) համապատասխան՝ արձագանքելով դիմողներին և այլ միգրանտներին տեղափոխող նավերին անմիջական վտանգ ներկայացնող իրավիճակին և փրկելով վերջիններիս կյանքերը:

Կառավարության կարծիքով բաց ծովի կարգավորման իրավական դաշտում գերակայող սկզբունքը ծովագնացության ազատությունն էր: Այդ համատեքստում գործում ներգրավվածների ինքնության հաստատման անհրաժեշտություն չէր առաջանում: Իտալիայի իշխանություններն ընդամենը տրամադրել էին անհրաժեշտ մարդասիրական օգնություն: Դիմողների ինքնության ստուգումները կատարվել էին նվազագույն մակարդակով, քանի որ ծովային ոստիկանության որևէ գործողություններ նավի վրա նախատեսված չէին եղել:

96. Լիբիա տեղափոխվելու ողջ ընթացքում դիմողները քաղաքական ապաստան կամ որևէ այլ միջազգային պաշտպանություն հայցելու որևէ մտադրություն չէին ցուցաբերել: Կառավարությունը պնդում էր, որ Լիբիայի իշխանություններին չարտահանվելու մասին դիմողների խնդրանքը չէր կարող մեկնաբանվել որպես ապաստանի հայց:

Այդ կապակցությամբ Կառավարությունը հայտարարեց, որ եթե գործում ներգրավված անձինք ապաստան հայցեին, նրանց կուղեկցեին Իտալիայի տարածք, ինչպես որ դա եղել էր 2009թ. բաց ծովում իրականացված այլ գործողությունների ժամանակ:

97. Կառավարությունը նաև պնդում էր որ Լիբիան, որպես ընդունող երկիր, անվտանգ էր: Ի ապացույց այդ հայտարարության՝ նրանք ընդգծել էին, որ Լիբիան վավերացրել էր ՄԱԿ-ի Քաղաքացիական եւ քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, ՄԱԿ-ի Խոշտանգումների եւ այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ կոնվենցիան, Աֆրիկայում ներքին տեղահանված անձանց պաշտպանության և օժանդակության մասին Աֆրիկյան Միության կոնվենցիան, ինչպես նաև վկայակոչել էին Լիբիայի անդամակցությունը Միգրացիայի միջազգային կազմակերպությանը (ՄՄԿ):

Թեև Լիբիան չէր ստորագրել Փախստականների կարգավիճակի մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիան, այնուամենայնիվ այն լիազորել էր ՄԱԿ ՓԳՀ-ին և ՄՄԿ-ին Տրիպոլիում գրասենյակներ բացել՝ թույլ տալով բազմաթիվ դիմողների փախստականի կարգավիճակ և երաշխավորված միջազգային պաշտպանություն ստանալ:

98. Կառավարությունը Դատարանի ուշադրությունը գրավեց այն փաստի վրա, որ երբ 2008թ. Լիբիան վավերացրեց Բարեկամության, գործընկերության և համագործակցության մասին պայմանագիրը, այն անվերապահորեն պարտավորվեց պահպանելու ՄԱԿ-ի և Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի սկզբունքները: Իտալիան որևէ պատճառ չունեց չհավատալու, որ Լիբիան կկարատի իր պարտավորությունները:

Այդ հանգամանքը, ինչպես նաև այն, որ Տրիպոլիում գտնվում և ակտիվ գործում էին ՄԱԿ ՓԳՀ-ի և ՄՄԿ-ի գրասենյակները, ամբողջությամբ արդարացնում էր Իտալիայի այն համոզմունքը, որ Լիբիան անվտանգ ընդունող երկիր է բաց ծովում միջամտության ենթարկված անձանց համար: Ավելին, Կառավարությունն այն կարծիքին էր, որ բազմաթիվ դիմողների, այդ թվում՝ սույն գործում ներգրավվածների մի մասին, ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից տրված փախստականի կարգավիճակի ճանաչումը միանշանակ ապացույց էր, որ իրավիճակը Լիբիայում ներկայացվող ժամանակաշրջանում համապատասխանում էր մարդու իրավունքների միջազգային չափորոշիչներին:

99. Կառավարությունն ընդունեց, որ 2010թ. ապրիլից հետո, երբ իշխանությունները փակել էին Լիբիայում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գրասենյակը և 2011թ. սկզբին վերջնականապես տանուլ էին տվել, իրավիճակը երկրում վատթարացել էր, սակայն այդ կապակցությամբ նշեցին, որ Իտալիան անմիջապես դադարեցրել էր միգրանտներին Լիբիային արտահանձնելը և վերանայել էր բաց ծովում միգրանտներին փրկելու հարցում մոտեցումները, այդուհետ թույլ տալով նրանց մուտքը Իտալիայի տարածք:

100. Կառավարությունը վիճարկեց այն «Կառավարության գործելակերպը», որը, ըստ դիմողների, կայանում էր Լիբիա կամայական արտահանձնումներ իրականացնելու մեջ: Այդ կապակցությամբ նրանք նկարագրեցին գանգատը որպես «քաղաքական և գաղափարական ուղերձ» ընդդեմ Իտալիայի կառավարության: Կատավարությունը խնդրեց Դատարանին քննության առնելու միայն 2009թ. մայիսի 6-ի դեպքերը, և հարցականի տակ չդնել Իտալիայի իրավասությունները ներգաղթը վերահսկելու հարցում, որն իրենց կարծիքով չափազանց զգայուն և բարդ խնդիր էր:

(c) Երրորդ անձ ներգրավված կողմերը

101. Վկայակոչելով բազմաթիվ ուղղակի վկաների հայտարարությունները՝ *Human Rights Watch* կազմակերպությունը և ՄԱԿ ՓԳՀ-ն դատապարտեցին Իտալիայի կողմից անկանոն միգրանտների ստիպողական վերադարձը Լիբիա: 2009թ. Իտալիան ինը գործողություն էր իրականացրել բաց ծովում՝ Լիբիա վերադարձնելով Սոմալիի, Էրիթրեայի և Նիգերիայի 834 քաղաքացիների:

102. *Human Rights Watch* կազմակերպությունը մի շարք առիթներով քննադատել էր Լիբիայում տիրող իրավիճակը, մասնավորապես՝ 2006 և 2009 թվականներին հրապարակված զեկույցներում: Կազմակերպությունը նշել էր, որ Լիբիայում ազգային ապաստանի համակարգի բացակայության պատճառով անկանոն միգրանտները պարբերաբար ձերբակալվում էին և հաճախ ենթարկվում խոշտանգումների և ֆիզիկական բռնությունների, այդ թվում՝ բռնաբարությունների: Ի հեճուկս կալանավորման մասին ՄԱԿ-ի ուղեցույցներին՝ միգրանտներին հաճախ կալանավորում էին անժամկետ և առանց որևէ իրավաբանական հսկողության: Միևնույն ժամանակ պահման պայմաններն անմարդկային էին: Միգրանտներին խոշտանգում էին, իսկ երկրում ստեղծված բազմաթիվ ճամբարներում բացակայում էր բուժօգնությունը: Նրանք կարող էին ցանկացած պահ վերադարձվել իրենց երկրները կամ անտերության մատնվել անապատում, որտեղ դատապարտված էին անխուսափելի մահվան:

103. *AIRE* Կենտրոնը, *Amnesty International* կազմակերպությունը և Մարդու իրավունքների միջազգային ֆեդերացիան (FIDH) նշեցին, որ տարիներ շարունակ վստահելի աղբյուրներից ստացվող տեղեկատվությունը վկայում է այն մասին, որ մարդու իրավունքների իրավիճակը Լիբիայում անտանելի է, հատկապես՝ փախստականների, ապաստան հայցողների և միգրանտների համար, և առավել ևս ԱՖ-րիկայի մի շարք երկրներից ժամանածների, ինչպիսիք էին Էրիթրեան և Սոմալին:

Երրորդ անձ ներգրավված կողմերն արտահայտեցին այն տեսակետը, որ տվյալ դեպքում, երբ առկա էր վստահելի աղբյուրներից տեղեկատվություն առ այն, որ պահման կամ ապրելու պայմանները ընդունող պետություններում չէին համապատասխանում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին, առաջանում էր «հետաքննության պարտավորություն»:

Pacta sunt servanda սկզբունքի համաձայն պետությունը չի կարող խուսափել Կոնվենցիայով սահմանված իր պարտավորություններից՝ այն հիմնավորելով անօրինական միգրանտների դեմ պայքարի մասին երկկողմանի կամ բազմակողմանի համաձայնագրերից բխող պարտավորություններով:

104. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նշել էր, որ թեև Իտալիայի իշխանությունները չէին ներկայացրել մանրամասն տեղեկատվություն միգրանտների վերադարձին ուղղված գործողությունների մասին, Գերագույն հանձնակատարի գրասենյակի կողմից անցկացված հարցազրույցներում մի շարք վկաներ նկարագրել էին միևնույն պատկերը: Նրանք մասնավորապես հաղորդել էին, որ իտալական նավերը նստել դրդելու համար իտալացի զինվորականները մարդկանց վստահեցրել էին, որ ուղևորվում են Իտալիա: Տարբեր վկաներ հայտնել էին, որ Լիբիայի տարածք տեղափոխելիս և պահման ճամբարում նրանց ձեռքերին ձեռնաշղթաներ էին հագցրել և բռնություն էին գործադրել նրանց նկատմամբ: Իտալիայի իշխանությունները նաև առգրավել էին միգրանտների անձնական իրերը, այդ թվում՝ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից տրված փախստականի վկայականները: Մի շարք վկաներ նաև հաստատել էին, որ խնդրել էին իրենց պաշտպանություն տրամադրել և այդ մասին հատուկ տեղեկացրել էին իտալական իշխանություններին գործողությունների ժամանակ:

105. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հաստատեց, որ Լիբիա վերադարձած դիմողներից առնվազն հինգը, որոնց հետ տազայում հաջողվել էր վերադառնալ Իտալիա, այդ թվում՝ պրն *Էրմիաս Բերհանը*, Իտալիայում փախստականի կարգավիճակ էր ստացել: Ավելին, 2009թ. ՄԱԿ ՓԳՀ-ի Տրիպոլիի գրասենյակը փախստականի կարգավիճակ էր շնորհել Իտալիայի կողմից վերադարձրած յոթանասուններեք մարդու, այդ թվում՝ դիմողներից տասնչորսին: Դա ապացուցում էր, որ Իտալիայի կողմից բաց ծովում անցկացված գործողությունը միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող անձանց կամայական հայրենադարձության իրական վտանգ էր պարունակում:

106. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն այնուհետև հայտարարեց, որ վերադարձն արդարացնող Իտալիայի որևէ փաստարկ ընդունելի չէ: Ո՛չ միգրանտների ապօրինի թրաֆիկինգի դեմ պայքարում պետությունների միջև համագործակցության սկզբունքը, ո՛չ էլ ծովում մարդկանց կյանքի վերաբերյալ ծովային միջազգային իրավունքի դրույթները պետություններին չէին ազատում միջազգային իրավունքի սկզբունքները պահպանելու պարտավորությունից:

107. Լիբիան, որ Ասիայից և Աֆրիկայից միգրացիոն հոսքերի տարանցիկ և ընդունող պետություն էր, ապաստան հայցողներին որևէ պաշտպանություն չէր տրամադրում: Թեև երկիրը ստորագրել էր մարդու իրավունքների պաշտպանության որոշ միջազգային փաստաթղթեր, այն զրեթե չէր պահպանում իր պարտավորությունները: Ազգային ապաստանի համակարգի բացակայության պայմաններում այդ ոլորտում գործունեությունն իրականացվում էր բացարձակապես ՄԱԿ ՓԳՀ-ի և նրա գործընկեր կազմակերպությունների կողմից: Այնուամենայնիվ Գերագույն հանձնակատարի գրասենյակի գործունեությունը Լիբիայի կառավարության կողմից երբեք պաշտոնապես չէր ճանաչվել, և 2010թ. ապրիլին այն կարգադրել էր ՄԱԿ ՓԳՀ-ին փակելու իր գրասենյակը Տրիպոլիում և դադարեցնելու այդ գործունեությունը:

Ստեղծված հանգամանքներում Լիբիայի կառավարությունը ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից որպես փախստական գրանցված անձանց երբեք որևէ կարգավիճակ չէր տվել և որևէ պաշտպանության երաշխիք չէր տրամադրել:

108. Մինչև 2011թ. դեպքերը, յուրաքանչյուր մարդ, ով համարվում էր անօրինական ներգաղթյալ, կալանքի տակ էր պահվում «հատուկ կենտրոններում», որոնց մեծ մասը ՄԱԿ ՓԳՀ-ն այցելել էր: Այդ կենտրոններում պայմաններն անընդունելի էին և առանձնանում էին խցերում բազմամարդույամբ և սանիտարահիգիենիկ պայմանների անբավարար վիճակով: Իրավիճակն ավելի էր ծանրացել միգրանտների վերադարձի արդյունքում, որոնք ավելացրել էին խցերում բազմամարդույունը և էլ ավելի էին վատթարացրել սանիտարահիգիենիկ պայմանները: Արդյունքում զգալիորեն աճել էր այդ մարդկանց մահից փրկելու համար տարրական օգնության կարիքը:

109. Կոլումբիայի իրավագիտության դպրոցի Մարդու իրավունքների բաժանմունքն արտահայտեց այն տեսակետը, որ թեև ծովով կատարվող անօրինական ներգաղթը նոր երևույթ չէր, սակայն միջազգային հանրությունը գնալով ավելի խորն էր գիտակցում ներգաղթի վերահսկմանն ուղղված գործելակերպի սահմանափակման անհրաժեշտությունը, այդ թվում՝ ծովային միջամտության, որը կարող էր պատնեշ հանդիսանալ միգրանտների պաշտպանվելու հնարավորության համար և արդյունքում կանգնեցնել նրանց տառապանքների վտանգի առջև:

2. Դատարանի գնահատականը

(a) Ընդունելիությունը

110. Կառավարությունը պնդում էր, որ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով դիմողները չեն կարող համարվել իրենց գանգատում նշված դեպքերի «գոհ»: Կառավարությունը հերքում էր, որ դիմողները՝ Լիբիա վերադառնալու դեպքում առկա է նրանց նկատմամբ անմարդկային և նվաստացուցիչ վերաբերմունքի ինքնաբերական դրսևորման վտանգ: Այդ վտանգը պետք է գնահատվեր՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր դիմողի յուրահատուկ հանգամանքների հիմքերը: Գործում ներգրավվածների կողմից տրամադրված տեղեկատվությունը անորոշ և ոչ ամբողջական էր:

111. Դատարանը նշում է, որ նախնական առարկությանը բարձրացված հարցը սերտորեն կապված է այն հարցերի հետ, որոնք նա քննության պետք է առնի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիմքերով բողոքները դիտարկելիս: Այդ դրույթով պահանջվում է, որպեսզի Դատարանը պարզի լուրջ հիմքերի առկայությունը, որոնք թույլ կտան եզրակացնելու, որ վերադարձից հետո անձինք կարող են կանգնել խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի իրական վտանգի առջև: Այս հարցը, ուստի, պետք է քննության առնվի գործն ըստ էության քննելու հետ միաժամանակ:

112. Դատարանը գտնում է, որ գանգատի այս մասը բարձրացնում է իրավունքի և փաստի հետ կապված բարդ խնդիրներ, որոնք հնարավոր չէ լուծել առանց գործն ըստ էության քննելու: Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 35 կետ 3 (a) հոդվածի իմաստով գանգատն ակնհայտորեն անհիմն չէ: Այն նաև անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքերով: Ուստի այն պետք է ընդունելի հայտարարվի:

(b) Հանգամանքները

(i) Ընդհանուր սկզբունքները

(a) Պայմանավորվող պետությունների պատասխանատվությունն արտաքսման դեպքում

113. Դատարանի գործող նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Պայմանավորվող պետությունները գործող միջազգային իրավունքի և միջազգային պայմանագրերով իրենց կողմից ստանձնած պարտավորությունների, այդ թվում՝ Կոնվենցիայի ներքո իրավասու են վերահսկելու օտարերկրացիների մուտքը, բնակվելն ու արտաքսումը (տե՛ս մի շարք այլ աղբյուրների թվում՝ *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, 1985թ. մայիսի 28, կետ 67, Սերիա A, գանգատ թիվ 94, և *Boujlifa v. France*, 1997թ. հոկտեմբերի 21, կետ 42, *Վճիռների որոշումների զեկույցներ* 1997-VI): Դատարանը նաև նկատում է, որ քաղաքական ապաստանի իրավունքը չի նախատեսված ոչ Կոնվենցիայում, ոչ էլ դրան կից Արձանագրություններում (տե՛ս *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom*, 1991թ. հոկտեմբերի 30, կետ 102, Սերիա A, գանգատ թիվ 215, և *Ahmed v. Austria*, 1996թ. դեկտեմբերի 17, կետ 38, *Չեկույցներ* 1996-VI):

114. Սակայն արտաքսումը, արտահանձնումը կամ օտարերկրացուն վերադարձնելու որևէ այլ միջոցառումը կարող են խնդիր առաջացնել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիմքերով, որի դեպքում Կոնվենցիային համապատասխան առաջանում է արտաքսող երկրի պատասխանատվությունն այն դեպքում, եթե ներկայացվեն մտավախության էական հիմքեր առ այն, որ անձը արտաքսվելու դեպքում ընդունող երկրում կենթարկվի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի: Նման հանգամանքներում 3-րդ հոդվածով սահմանված է անձին այդ երկիր չարտաքսելու պարտականություն (տե՛ս վերը նշված *Soering*-ի գործը, կետեր 90-91, վերը նշված *Vilvarajah and Others* գործը, կետ 103, վերը նշված *Ahmed*-ի գործը, կետ 39, *H.L.R. v. France*, 1997թ. ապրիլի 29, կետ 34, *Reports* 1997-III, *Jabari v. Turkey*, գանգատ թիվ, կետ 38, ՄԻԵԴ 2000-VIII, և *Salah Sheekh v. the Netherlands* գանգատ թիվ 1948/04, կետ 135, 11 հունվարի 2007թ.):

115. Նման գործերում Դատարանը կոչված է գնահատելու ընդունող երկրում իրավիճակը 3-րդ հոդվածի պահանջների լույսի ներքո: Այն դեպքերում, երբ Կոնվենցիայի ներքո առաջանում կամ կարող է առաջանալ Պայմանավորվող պետության պատասխանատվություն, այն բխում է անձին ուղղակիորեն դաժան վերաբերմունքի վտանգի առջև կանգնեցնող գործողության իրականացումից (տե՛ս *Saadi v. Italy* [GC], գանգատ թիվ 37201/06, կետ 126, ՄԻԵԴ 2008):

(b) Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու վրանգը գնահատելու համար հաշվի առնվող գործոնները

116. Որպեսզի Դատարանը պարզի, թե արդյոք դիմողը հայտնվում է 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական ռիսկի առջև, նա այդ հարցը գնահատում է իր տրամադրության տակ գտնվող բոլոր նյութերի, իսկ, անհրաժեշտության դեպքում, նաև *proprio motu* ձեռք բերված նյութերի լույսի ներքո (տե՛ս վերը նշված *H.L.R. v. France*, կետ 37, և *Hilal v. the United Kingdom*, գանգատ

թիվ 45276/99, կետ 60, ՄԻԵԴ 2001-II): Սույն գործի հետ համանման դեպքերում իրական վտանգի կամ դաժան վերաբերմունքի առկայության վերաբերյալ Դատարանի ուսումնասիրությունը պետք է հնարավորինս մանրակրկիտ լինի (տե՛ս *Chahal v. the United Kingdom*, 1996թ. նոյեմբերի 15, կետ 96, *Ձեկույցներ* 1996-V):

117. Դաժան վերաբերմունքի վտանգի առկայությունը կամ բացակայությունը պարզելու համար Դատարանը պետք է քննության առնի դիմողին ընդունող երկիր վերադարձնելու կանխատեսելի հետևանքներն այդ երկրում տիրող ընդհանուր իրավիճակի լույսի ներքո, ինչպես նաև հաշվի առնելով վերադարձվող անձի անհատական հանգամանքները (տե՛ս վերը նշված *Vilvarajah and Others*, կետ 108 *in fine*):

118. Ինչ վերաբերում է երկրում տիրող ընդհանուր իրավիճակի հարցին, Դատարանը հաճախ կարևորել է մարդու իրավունքների պաշտպանության անկախ միջազգային ընկերակցությունների, այդ թվում՝ *Amnesty International* կազմակերպության, կամ պաշտոնական աղբյուրների վերջին զեկույցներում պարունակվող տեղեկատվությունը (տե՛ս օրինակ՝ վերը նշված *Chahal*, կետեր 99-100, *Muslim v. Turkey*, գանգատ թիվ 53566/99, կետ 67, 2005թ. ապրիլի 26, *Said v. the Netherlands*, գանգատ թիվ 2345/02, կետ 54, ՄԻԵԴ 2005-VI, *Al-Moayad v. Germany* (որոշում), գանգատ թիվ 35865/03, կետեր 65-66, 2007թ. փետրվարի 20, և վերը նշված *Saadi*, կետ 131):

119. Այն դեպքերում, երբ դիմողը պնդում է, որ նա որևէ խմբի անդամ է, որը պարբերաբար ենթարկվել է դաժան վերաբերմունք հանդիսացող գործելակերպի, Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով սահմանված պաշտպանության անհրաժեշտությունն առաջանում է, երբ դիմողը, նաև նախորդ կետում նշված աղբյուրների հիման վրա, ցույց է տալիս, որ առկա են էական հիմքեր, որոնք մատնանշում են դաժան վերաբերմունքի առկայությունը և դիմողի տուժողների խումբը (տե՛ս *mutatis mutandis*, վերը նշված *Salah Sheekh*, կետեր 138-49):

120. Հաշվի առնելով երաշխավորված իրավունքի բացարձակ բնույթը՝ Դատարանը չի բացառում այն հնարավորությունը, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը կարող է կիրառելի լինել նաև այն դեպքում, երբ վտանգը բխում է պետական պաշտոնյա չհանդիսացող անձանցից կամ անձանց խմբերից: Սակայն պետք է հիմնավորվի, որ այդ վտանգն իրական է և որ ընդունող պետության իշխանություններն ի վիճակի չեն այն վերացնելու՝ տրամադրելով անհրաժեշտ պաշտպանություն (տե՛ս վերը նշված *H.L.R. v. France*, կետ 40):

121. Ինչ վերաբերում է տեղեկատվական նյութերի արդիականությանը, վտանգի առկայությունը պետք է հիմնականում գնահատվի՝ հաշվի առնելով այն փաստերը, որոնք հայտնի են կամ հայտնի պետք է լինեն Պայմանավորվող պետությանը դիմողի արտահանձնման պահին:

(ii) Կիրառումը սույն գործում

122. Դատարանն արդեն առիթ ունեցել էր նշելու, որ Եվրոպական Միության արտաքին սահմանները ձևավորող պետությունները ներկայումս զգալի դժվարությունների հետ են առնչվում միգրանտների և ապաստան հայցողների աճող ներհոսքին դիմակայելու հարցում: Դատարանը չի թերագնահատում նման իրավիճակում այդ պետությունների մոտ առաջացող բեռը, որն էլ ավելի է ծանրանում ներկա տնտեսական ճգնաժամի պայմաններում (տե՛ս *M.S.S. v. Belgium and Greece* [GC], գանգատ թիվ 30696/09, կետ 223, ՄԻԵԴ 2011): Դատարանը հատկապես լավատեղյակ է ծովային միգրացիայից բխող խնդիրների մասին, որոնք լրացուցիչ դժվարություններ են առաջացնում պետությունների համար Հարավային Եվրոպայի սահմանները հսկելիս:

Սակայն, հաշվի առնելով 3-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների բացարձակ բնույթը, դա չի կարող պետությանն ազատել այդ դրույթով սահմանված պարտավորությունները կատարելուց:

123. Դատարանը կրկնում է, որ 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքից պաշտպանությունը պետություններին պարտավորեցնում է չարտահանձնելու որևէ անձի, եթե ընդունող երկրում նա կանգնելու է նման վերաբերմունքի իրական վտանգի առջև:

Այն նշում է, որ միջազգային մարմինների և հասարակական կազմակերպությունների բազմաթիվ զեկույցներում մատնանշվում է քննության առնվող ժամանակահատվածում Լիբիայում անօրինական ներգաղթյալների նկատմամբ վերաբերմունքի մտահոգիչ պատկերը: Այդ փաստաթղթերում արված եզրակացությունները վերստին հաստատվում են 2010թ. ապրիլի 28-ի CPT-ի զեկույցում (տե՛ս սույն վճռի 36-րդ կետը):

124. Դատարանը միաժամանակ նշում է, որ իրավիճակը Լիբիայում վատթարացել էր 2010թ. ապրիլին՝ Տրիպոլիում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գրասենյակը փակելուց և 2011թ. երկրում տեղի ունեցած ժողովրդական

հեղաշրջումից հետո: Սակայն սույն գործի քննության նպատակներով Դատարանը հիմնվելու է գործի առարկա հանդիսացող դեպքերի ժամանակ Լիբիայի իրավիճակի վրա:

125. Համաձայն վերոնշյալ բազմաթիվ զեկույցների՝ դիտարկվող ժամանակահատվածում փախստականների պաշտպանությանը հարցում Լիբիայում որևէ օրենք չէր գործում: Ոչ օրինական ձևով երկիր մտնող ցանկացած անձ համարվում էր օրենքից դուրս, ընդ որում՝ սովորական անկանոն միգրանտների և ապաստան հայցողների միջև որևէ տարբերություն չէր դրվում: Արդյունքում այդ անձինք կանոնավոր ձևով ձերբակալվում էին և պահվում էին այնպիսի պայմաններում, որոնք արտաքին այցելողները, ինչպիսիք էին ՄԱԿ ՓԳՀ-ի, *Human Rights Watch* և *Amnesty International* կազմակերպությունների պատվիրակությունները, անմարդկայինից բացի այլ կերպ անվանել չէին կարող: Բոլոր դիտորդների կողմից արձանագրվում էին խոշտանգումների, անտանելի սանիտարահիգիենիկ պայմանների և անհրաժեշտ բժշկական խնամքի բացակայության բազմաթիվ դեպքեր: Անօրինական միգրանտները կանգնած էին ցանկացած պահին իրենց երկրներ վերադարձվելու վտանգի առջև, իսկ եթե նրանց հաջողվում էր ազատություն ստանալ, ապա անկանոն վիճակի հետևանքով նրանք հայտնվում էին չափազանց նողկալի կենցաղային պայմաններում: Անկանոն ներգաղթյալները, ինչպիսիք էին դիմողները, դատապարտված էին հայտնվելու լիբիական հասարակության եզրագծին և մեկուսացվել, որը նրանց չափազանց խոցելի էր դարձնում օտարատյացության և ռասիզմի դրսևորումների առջև (տե՛ս սույն վճռի 35-41 կետերը):

126. Այդ նույն զեկույցներից հստակ հետևում է, որ Իտալիայի միջամատության արդյունքում Լիբիայում հայտնվելիս անօրինական միգրանտները, ինչպիսիք էին դիմողները, կանգնում էին այդ ռիսկերի առջև:

127. Հերքելով տարբեր միջազգային կազմակերպությունների կողմից ներկայացված մտահոգիչ պատկերը՝ պատասխանող Կառավարությունը պնդում էր, որ քննության առարկա հանդիսացող դեպքերի ժամանակ Լիբիան բաց ծովում միջամտության ենթարկված միգրանտների համար «անվտանգ» հանգրվան էր:

Կառավարությունը հիմնավորում էր այդ տեսակետը՝ ելնելով այն կանխավարկածից, որ ապաստան տրամադրելու և փախստականներին պաշտպանելու հարցերում Լիբիան կատարում էր իր կողմից ստանձնած բոլոր միջազգային պարտավորությունները, այդ թվում՝ պահպանելով *non-refoulement*-ի սկզբունքը: Նրանք պնդում էին, որ 2008թ. Իտալիայի և Լիբիայի միջև կնքված Բարեկամության պայմանագրում, որի համաձայն անօրինական միգրանտները Լիբիա էին վերադարձվում, հատուկ նշված էին մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային նորմերը և Լիբիայի կողմից ստորագրված այլ միջազգային պայմանագրերի դրույթները:

128. Այդ կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ Լիբիայի կողմից միջազգային պարտավորությունների խախտումն այդ երկրի մասին միջազգային զեկույցներում քննադատվող փաստերից մեկն էր: Բոլոր դեպքերում Դատարանը ստիպված է հիշեցնելու, որ հիմնարար իրավունքների պահպանումը երաշխավորող ներպետական օրենքների առկայությունը և միջազգային պայմանագրերի վավերացումն ինքնին բավական չեն դաժան վերաբերմունքի վտանգից պատշաճ պաշտպանություն ապահովելու համար, երբ, ինչպես և սույն գործում, վստահելի աղբյուրները հաղորդել են իշխանությունների կողմից դրսևորված կամ հանդուրժվող գործելակերպի մասին, որն ակնհայտորեն հակասում է Կոնվենցիայի սկզբունքներին (տե՛ս վերը նշված *M.S.S. v. Belgium and Greece* կետ 353, և, *mutatis mutandis*, վերը նշված «*Saadi*», կետ 147):

129. Դատարանն այնուհետև նշում է, որ Իտալիան չի կարող խուսափել սեփական պատասխանատվությունից՝ վկայակոչելով Լիբիայի հետ ստորագրված երկկողմանի համաձայնագրից բխող պարտավորությունները: Եթե նույնիսկ ենթադրվի, որ այդ համաձայնագրերում միանշանակորեն սահմանված է եղել բաց ծովում կանգնեցված միգրանտներին Լիբիա վերադարձնելու պարտավորությունը, Պայմանավորվող պետությունների պատասխանատվությունը չի դադարում նույնիսկ այն դեպքերում, երբ այդ պետությունները Կոնվենցիան կամ նրա Արձանագրությունները վավերացնելուց հետո պայմանագրային պարտավորություններ են ստանձնում (տե՛ս *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* [GC], գանգատ թիվ 42527/98, կետ 47, ՄԻԵԴ 2001-VIII, և *Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*, գանգատ թիվ 61498/08, կետ 128, ՄԻԵԴ 2010թ.):

130. Ինչ վերաբերում է Տրիպոլիում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գրասենյակի ներկայության մասին Կառավարության փաստարկին, պետք է նկատի ունենալ, որ Լիբիայի կառավարությունն ընդհանրապես չի ճանաչել Գերագույն հանձնակատարի գրասենյակի գործունեությունը նաև մինչ 2010թ. ապրիլ ամսին այն

վերջնականապես արգելելը: Դատարանի կողմից ուսումնասիրված փաստաթղթերը ցույց են տալիս, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից տրվող փախստականի կարգավիճակն այն ստացած անձանց Լիբիայում որևէ պաշտպանություն չէր երաշխավորում:

131. Դատարանը կրկին նշում է, որ այդ իրավիճակը լավ հայտնի էր և այն հեշտությամբ կարող էր վերհաստատվել բազմաթիվ աղբյուրների հիման վրա: Ուստի Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմողներին հեռացնելիս Իտալիայի իշխանությունները գիտեին կամ պետք է իմանային, որ, հանդիսանալով անկանոն միգրանտներ, այդ անձինք Լիբիայում կարող են ենթարկվել Կոնվենցիային հակասող վերաբերմունքի և որ այդ երկրում նրանց որևէ պաշտպանություն չի տրամադրվի:

132. Կառավարությունը հայտարարեց, որ դիմողներին չի հաջողվել բավարար ձևով ներկայացնել Լիբիայում առկա վտանգները, քանի որ նրանք չէին դիմել Իտալիայի իշխանություններին ապաստան տրամադրելու խնդրանքով: Կառավարության կարծիքով այն փաստը, որ դիմողները դեմ են եղել Լիբիայում նավերից իրենց իջեցմանը, ինքնին չի կարող պաշտպանության մասին խնդրանք համարվել, որը Իտալիայի համար կառաջացներ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով նախատեսված պարտականություն:

133. Դատարանը նախևառաջ նշում է, որ դիմողները վիճարկել էին այդ փաստը և հայտնել էին, որ իրենք տեղյակ էին պահել իտալական զինվորական անձնակազմին միջազգային պաշտպանություն հայցելու իրենց մտադրության մասին: Ավելին, հոգուտ դիմողների վարկածին են վկայում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի և *Human Rights Watch* կազմակերպության կողմից հավաքած բազմաթիվ վկաների ցուցմունքները: Բոլոր դեպքերում Դատարանը գտնում է, որ, հաշվի առնելով վերևում ներկայացված իրավիճակը, համայնքի որի երկրում կանոնավոր կերպով տեղի էին ունենում մարդու իրավունքների խախտումներ, Իտալիայի իշխանությունները պարտավոր էին պարզելու թե ինչպիսի վերաբերմունքի կենթարկվեն դիմողները վերադարձից հետո (տե՛ս, *mutatis mutandis*, վերը նշված *Chahal*, կետեր 104 և 105, վերը նշված *Jabari*, կետեր 40 և 41, և վերը նշված *M.S.S. v. Belgium and Greece*, կետ 359): Հաշվի առնելով գործի հանգամանքները՝ այն փաստը, որ գործում ներգրավված անձանց չէր հաջողվել ուղղակիորեն ապաստան հայցել, Իտալիային չի ազատում 3-րդ հոդվածով նախատեսված պատասխանատվությունից:

134. Այդ կապակցությամբ Դատարանը նշում է, որ Կառավարության կողմից վկայակոչվող միջազգային իրավունքի որևէ դրույթ չի արդարացնում դիմողներին Լիբիա վերադարձնելը, քանի որ ծովում հայտնված անձանց փրկության կանոնները պետությունների համար պարտավորություն են սահմանում՝ կատարելու փախստականների հարցերով միջազգային իրավունքից բխող իրենց պարտականությունները, այդ թվում՝ չխախտել *non-refoulement* սկզբունքը (տե՛ս սույն վճռի 23-րդ կետը):

135. *Non-refoulement* սկզբունքը նաև ամրագրված է Եվրոպական Միության Հիմնարար սկզբունքների կանոնադրության 19-րդ հոդվածում: Այդ կապակցությամբ Դատարանը հատուկ կարևորում է Եվրոպական հանձնաժողովի փոխնախագահ պրն Ժակ Բառոյի 2009թ. հուլիսի 15-ի նամակը, որում վերջինս ընդգծել էր *non-refoulement* սկզբունքը պահպանելու կարևորությունը՝ Եվրոպական Միության մասնակից պետությունների կողմից բաց ծովում իրականացվող գործողությունների համատեքստում (տե՛ս սույն վճռի 34-րդ կետը):

136. Հաշվի առնելով վերոհիշյալը՝ Դատարանը գտնում է, որ ներկա գործում առկա են էական հիմքեր, որպեսզի ձևավորվի այն կարծիքը, որ առկա էր իրական վտանգ առ այն, որ դիմողները Լիբիայում կենթարկվեն 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի: Այն փաստը, որ Լիբիայում զգալի թվով անկանոն ներգաղթյալներ էին հայտնվել նույն իրավիճակում, դիմողների համար այդ իրական վտանգը շարունակում էր անհատական բնույթ կրել (տե՛ս, *mutatis mutandis*, վերը նշված *Saadi*, կետ 132):

137. Հիմնվելով այդ եզրակացությունների վրա և հաշվի առնելով 3-րդ հոդվածով պետությունների համար սահմանված պարտավորությունները՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողներին Լիբիա վերադարձնելով՝ Իտալիայի իշխանությունները, որոնք ամբողջությամբ իրազեկված էին նշված փաստերի մասին, օժանդակել էին, որպեսզի դիմողները ենթարկվեին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքին:

138. Հետևաբար, դիմողների մոտ զոհի կարգավիճակի բացակայության մասին Կառավարության առարկությունը չպետք է բավարարվի և պետք է արձանագրվի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

B. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտումն այն հիմքերով, որ դիմողները ենթարկվել էին Էրիթրեա և Սոմալի կամայական ձևով արտաքսվելու վտանգին

1. Կողմերի փաստարկները

(a) Դիմողները

139. Դիմողները պնդում էին, որ նրանց տեղափոխումը Լիբիա, որտեղ փախստականներին և ապաստան հայցողներին որևէ պաշտպանություն չէր տրամադրվում, նրանց կանգնեցրել էր իրենց քաղաքացիության երկրներ՝ Սոմալի և Էրիթրեա վերադարձվելու վտանգի առջև: Նրանք նշում էին, որ միջազգային աղբյուրներից ստացվող զանազան զեկույցները վկայում էին այդ երկրներում մարդու իրավունքների ոտնահարման բազմաթիվ դեպքերի մասին:

140. Դիմողները, որոնք փախել էին իրենց քաղաքացիության երկրներից, պնդում էին, որ իրենց միջազգային պաշտպանությունից օգտվելու որևէ հնարավորություն չի ընձեռվել: Այն փաստը, որ Լիբիա ժամանելուց հետո նրանք փախստականի կարգավիճակ էին ձեռք բերել, վկայում էր դաժան վերաբերմունքի ենթարկվելու իրենց մտավախության հիմնավորված լինելու մասին: Նրանք պնդում էին, որ թեև Լիբիայի իշխանությունները չէին ճանաչում Տրիպոլիում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գրասենյակի կողմից շնորհվող փախստականի կարգավիճակը, սակայն այն շնորհելն արդեն իսկ վկայում էր, որ միգրանտների խումբը, որին նրանք պատկանում էին, միջազգային պաշտպանության կարիք ուներ:

(b) Կառավարությունը

141. Կառավարությունն ընդգծեց, որ Լիբիան ստորագրել էր մարդու իրավունքների պաշտպանությունն ապահովող տարբեր միջազգային փաստաթղթեր և նշեց, որ կնքելով 2008թ. Բարեկամության պայմանագիրը, վերջինս անվերապահորեն պարտավորվեց պահպանել ՄԱԿ-ի կանոնակարգի և Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի սկզբունքները:

142. Կառավարությունը կրկին հայտարարեց, որ Լիբիայում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի ներկայությունը երաշխիք էր ստեղծում առ այն, որ ապաստանի կամ որևէ այլ միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող որևէ անձ կամայականորեն երկրից չի արտաքսվի: Կառավարությունը նշեց, որ Լիբիայում կային փախստականի կարգավիճակ ձեռք բերած մեծ թվով անձինք, որը բացառում էր նրանց արտաքսումը:

(c) Երրորդ անձ ներգրավված կողմերը

143. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն փաստեց, որ Լիբիայում հաճախ իրականացվում էին փախստականների և ապաստան հայցողների զանգվածային արտաքսումներ իրենց քաղաքացիության երկրներ, որտեղ նրանք կարող էին խոշտանգումների և այլ դաժան վերաբերմունքի ենթարկվել: Այն քննադատեց Լիբիայում միջազգային պաշտպանության համակարգի բացակայությունը, որը հանգեցնում էր պաշտպանության կարիք ունեցող անձանց «շղթայական *refoulements*»-ի շատ մեծ վտանգի:

ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների գերագույն հանձնակատարի գրասենյակը, *Human Rights Watch* և *Amnesty International* կազմակերպությունները նշեցին հարկադրաբար Էրիթրեա և Սոմալի ուղարկված մարդկանց համար խոշտանգումների և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ենթարկվելու, ինչպես նաև ծայրահեղ աղքատության պայմաններում ապրելու վտանգը:

144. *AIRE* կենտրոնը, *Amnesty International* կազմակերպությունը և *FIDH*-ն ներկայացրեցին այն տեսակետը, որ, հաշվի առնելով ապաստան հայցողների և բաց ծովում կանգնեցված անձանց մեծ խոցելիությունը, ինչպես նաև հարկադրական վերադարձը վիճարկելու համար նավերում բավարար երաշխիքների կամ ընթացակարգերի բացակայությունը, վերադարձի գործողություններում մասնակցող Պայմանավորվող պետությունների համար էլ ավելի էր կարևորվում ընդունող պետություններում իրական իրավիճակը, այդ թվում՝ վերադարձրած անձանց հետագայում իրենց քաղաքացիության երկիր ուղարկելու վտանգի առկայությունը պարզելու անհրաժեշտությունը:

2. Դատարանի գնահատականը

(a) Ընդունելիություն

145. Դատարանը գտնում է, որ սույն բողոքը բարձրացնում է իրավունքի և փաստի հետ կապված բարդ խնդիրներ, որոնք չեն կարող որոշվել առանց գործն ըստ էության քննելու. Դատարանը գտնում

է, որ Կոնվենցիայի հոդված 35, կետ 3-ի իմաստով գանգատի այս մասն ակնհայտորեն անհիմն չէ: Այն նաև անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքերով: Ուստի այն պետք է ընդունելի հայտարարվի:

(b) Հանգամանքները

146. Դատարանը վերստին անդրադառնում է այն սկզբունքին՝ համաձայն որի օտարերկրացի քաղաքացու անուղղակի հեռացումը ուժի մեջ է թողնում Պայմանավորվող պետության պատասխանատվությունը, և որ պետությունը պարտավոր է գործող նախադեպային իրավունքին համապատասխան ապահովելու, որպեսզի գործում ներգրավված անձը վերադարձվելու դեպքում չենթարկվի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *T.I. v. the United Kingdom* (որոշում), գանգատ թիվ 43844/98, ՄԻԵԴ 2000-III, և վերը նշված *M.S.S. v. Belgium and Greece* կետ 342):

147. Վերադարձնող պետության խնդիրն է ապահովելու, որպեսզի միջնորդ երկիրը բավարար երաշխիքներ տրամադրի, որ իր հերթին չի վերադարձնի համապատասխան անձին իր քաղաքացիության երկիր՝ առանց նրան այնտեղ սպասող վտանգները պատշաճ վերլուծելու: Դատարանը նշում է, որ այդ պարտավորությունն ավելի է կարևորվում այն դեպքում, երբ, ինչպես և սույն գործում, միջնորդ երկիրը Կոնվենցիայի մասնակից պետություն չի հանդիսանում:

148. Սույն գործում Դատարանի խնդիրը դիմողների վերադարձի դեպքում Կոնվենցիայի խախտումն արձանագրելը չէ, այլ պարզելը, թե արդյոք առկա էին բավարար երաշխիքներ առ այն, որ գործում ներգրավված անձինք կամայական հայրենադարձության չեն ենթարկվի, որը նրանց հիմնավորված կարծիքով կհանգեցնեի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտմանը:

149. Դատարանն իր տրամադրության տակ ունի գործում ներգրավված կողմերի և երրորդ կողմ միջնորդների տրամադրած տարբեր նյութեր դիմողների քաղաքացիության երկրներում՝ Էրիթրեայում և Սոմալիում տիրող ընդհանուր իրավիճակի մասին (տե՛ս սույն վճռի 43 և 44 կետերը):

150. Դատարանը նշում է, որ համաձայն ՄԱԿ ՓԳՀ-ի և *Human Rights Watch* կազմակերպության՝ Էրիթրեա վերադարձվող անձանց սպառնում է խոշտանգվելու և անմարդկային պայմաններում հայտնվելու վտանգը՝ սոսկ այն պատճառով, որ նրանք փախել են երկրից: Ինչ վերաբերում է Սոմալիին, վերջերս *Sufi and Elmi v. the United Kingdom* (գանգատներ թիվ 8319/07 և 11449/07, 2011թ. հունիսի 28) գործով վճռում Դատարանը նշել էր Մոգադիշյում տիրող բռնության ու վախի մթնոլորտը և երկիր արտաքսվող անձանց զինված հակամարտություններում ներգրավված տարածքների միջով իրենց հայրենիք հարկադրաբար ուղարկելու կամ տեղահանված անձանց և փախստականների համար ճամբարներում սարսափելի պայմաններում տեղավորելու աճող վտանգը:

151. Դատարանը գտնում է, որ իր տրամադրության տակ առկա ամբողջ տեղեկատվությունն ակնհայտորեն վկայում է այն մասին, որ Սոմալիում և Էրիթրեայում անվտանգության հետ կապված իրավիճակն ինչպես անցյալում, այնպես էլ ներկայումս համատարած լուրջ խնդիրներ է առաջացնում: Այդ եզրակացությունը, սակայն, Դատարանի առջև չի վիճարկվել:

152. Հետևաբար, դիմողները հիմքեր ունենին պնդելու, որ նրանց արտաքսումը կհակասեր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին: Դատարանը պետք է այժմ պարզի, թե արդյոք Իտալիայի իշխանությունները կարող էին ողջամտորեն ակնկալել, որ Լիբիան բավարար երաշխիքներ կտրամադրի կամայական և հարկադիր հայրենադարձության դեմ:

153. Դատարանը նախևառաջ նշում է, որ Լիբիան չի վավերացրել Փախստականի կարգավիճակի մասին Ժնևի կոնվենցիան: Բացի այդ, միջազգային դիտորդները նշում են Լիբիայում ապաստանի և պաշտպանության հարցերը կարգավորող որևէ ընթացակարգերի բացակայությունը: Այդ կապակցությամբ Դատարանն արդեն ադիթ ունեցել էր նշելու, որ Տրիպոլիում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի ներկայությունն ապաստան հայցողներին Լիբիայի իշխանությունների բացասական վերաբերմունքից պաշտպանելու համար երաշխիք չի հանդիսացել, քանի որ վերջիններս այն ամբողջությամբ անտեսում էին (տե՛ս սույն վճռի 130-րդ կետը):

154. Նման հանգամանքներում Դատարանը չի կարող համաձայնվել Կառավարության այն փաստարկի հետ, որ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի գործունեությունը կամայական հայրենադարձության դեմ երաշխիք էր հանդիսանում: Ավելին, *Human Rights Watch* կազմակերպությունը և ՄԱԿ ՓԳՀ-ն քննադատել էին նախկինում անօրինական միգրանտների, այդ թվում՝ ապաստան հայցողների և փախստականների հարկադիր հայրենադարձության մի շարք դեպքերը բարձր ռիսկային երկրներ:

155. Ուստի, այն փաստը, որ դիմողների մի մասը փախստականի կարգավիճակ էր ձեռք բերել, Դատարանին չի ստիպում վերանայելու իր դիրքորոշումը կամայական հայրենադարձության վտանգի

անկայության մասին: Հակառակ դրան, Դատարանը կհստակ է դիմողների տեսակետն առ այն, որ այդ կարգավիճակը գործում ներգրավված անձանց խոցելիության լրացուցիչ ապացույց էր հանդիսանում:

156. Վերոշարադրյալի հիման վրա Դատարանը գտնում է, որ դիմողներին Լիբիա տեղափոխելիս իտալական իշխանությունները գիտեին կամ պետք է իմանային, որ այդ երկրում բացակայում էին վերջիններիս կամայական հայրենադարձության ենթարկելու դեմ բավարար երաշխիքները, հատկապես նկատի ունենալով ապաստանի ընթացակարգի բացակայությունը, ինչպես նաև այն, որ Լիբիայի իշխանություններին անհնար էր համոզել ճանաչելու ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից տրամադրվող փախստականի վկայականները:

157. Այնուհետև Դատարանը վերստին հիշեցնում է, որ այն փաստը, որ դիմողներին չի հաջողվել ապաստան հայցել կամ ներկայացնել Լիբիայում ապաստանի համակարգի բացակայության պատճառով իրենց սպառնացող վտանգը, Իտալիային չի ազատում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով ստանձնած պարտավորություններից: Դատարանը կրկնում է, որ Իտալիայի իշխանությունները պետք է պարզեին, թե ինչպես են Լիբիայի իշխանությունները կատարում փախստականների պաշտպանության հարցում իրենց միջազգային պարտավորությունները:

158. Հետևաբար, դիմողներին Լիբիա տեղափոխելը նաև հակասում էր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին, քանի որ այն դիմողներին կանգնեցնում էր կամայական հայրենադարձության վտանգի առջև:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ԹԻՎ 4 ՀԱՎԵԼՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

159. Դիմողները նշել էին, որ նրանք ենթարկվել էին հիմնովին անօրինական հավաքական արտաքսման: Նրանք հղում էին կատարում Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի վրա, որտեղ ասված է.

«Օտարերկրացիների կոլեկտիվ արտաքսումն արգելվում է»:

A. Կողմերի փաստարկները

1. Կառավարությունը

160. Կառավարությունը ներկայացրեց այն տեսակետը, որ Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածը ներկա գործին կիրառելի չէ: Նա պնդում էր, որ այդ դրույթով սահմանված երաշխիքը գործում է միայն անձանց այլ պետության տարածք արտաքսելու դեպքում, կամ այն անձանց դեպքում, ովքեր անօրինական ձևով անցել են պետական սահմանը: Ներկա գործում քննության առարկա հանդիսացող միջոցառումը պետության տարածք մուտքն արգելելն էր, այլ ոչ թե պետությունից «արտաքսելը»:

2. Դիմողները

161. Ընդունելով, որ «արտաքսում» բառը կարող է էապես խոչընդոտել Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի կիրառելիությանը, դիմողներն արտահայտեցին այն կարծիքը, որ զարգացողական մոտեցումը Դատարանին պետք է հանգեցնի սույն գործում թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի կիրառելիության ճանաչմանը:

162. Դիմողները, մասնավորապես, փորձում էին մեկնաբանել այդ դրույթը գործառույթի և հետապնդվող նպատակի տեսանկյունից: Իրենց կարծիքով հավաքական արտաքսման արգելման գլխավոր նպատակն էր պետություններին զերծ պահել օտարերկրացիների խմբերին հարկադրաբար այլ երկրներ ուղարկելուց՝ առանց նրանց անհատական հանգամանքների ուսումնասիրության: Այդ արգելքը պետք է նաև վերաբերեր բաց ծովում միգրանտներին առանց որևէ նախապես ընդունված պաշտոնական որոշման հետ ուղարկելու գործելակերպը, քանզի նման քայլերը հավասարազոր էին «քողարկված արտաքսման»: Հետապնդվող նպատակի և «արտատարածքային» իմաստով մեկնաբանելու արդյունքում այդ դրույթը տեսական և ցնորականի փոխարեն գործնական և արդյունավետ էր դառնում:

163. Դիմողների կարծիքով, եթե նույնիսկ Դատարանը որոշեր խիստ տարածքային սկզբունքով կիրառել Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածը, նրանց վերադարձը Լիբիա բոլոր դեպքերում դիտվելու էր այդ հոդվածի կիրառելիության շրջանակում, որովհետև այն տեղի էր ունեցել Իտալիայի դրոշի տակ շարժվող նավի վրա, որը Իտալիայի Ծովագնացության օրենսգրքի 4-րդ հոդվածի համաձայն համարվում էր «Իտալիայի տարածք»:

Նրանց արտահանձնումը Լիբիային, որն իրականացվել էր առանց նրանց ինքնությունը նախապես հաստատելու և յուրաքանչյուր դիմողի անհատական հանգամանքներն ուսումնասիրելու, ըստ էության «հավաքական» հեռացման միջոցառում էր:

3. Երրորդ անձ ներգրավված կողմերը

164. ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հարցերով գերագույն հանձնակատարը (OHCHR), որի դիրքորոշման հետ համամիտ էր նաև ՄԱԿ ՓԳՀ-ն, վստահեցնում էր սույն գործում Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի կիրառելիության մասին: Վերջինիս կարծիքով այդ խնդիրը հատուկ նշանակություն էր ձեռք բերում՝ հաշվի առնելով այդ դրույթի ընդլայնված մեկնաբանության հնարավոր մեծ ազդեցությունը միջազգային միգրացիոն գործընթացների վրա:

Ընդգծելով, որ օտարերկրացիների, այդ թվում՝ անկանոն իրավիճակում գտնվող անձանց հավաքական արտաքսումն ընդհանրապես արգելված է միջազգային և Համայնքի օրենքով, OHCHR-ն արտահայտեց այն տեսակետը, որ բաց ծովում միջամտության ենթարկված անձանց պետք է նման արտաքսումից պաշտպանվելու հնարավորություն ընձեռվի, նույնիսկ եթե նրանց չի հաջողվել հասնելու ուղևորման պետության սահմանին:

Բաց ծովում հավաքական արտաքսումն արգելված է՝ ելնելով բարեխղճության սկզբունքից, որի լույսի ներքո պետք է մեկնաբանվեն Կոնվենցիայի դրույթները: Պետություններին բաց ծովում կանգնեցված միգրանտներին հետ վերադարձնելու հնարավորություն ընձեռելը, հաշվի չառնելով Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածով ամրագրված երաշխիքը, հավասարազոր էր համաձայնվելուն, որ սահմանապահ գործողություններ իրականացնելիս պետությունները կարող են խուսափել Կոնվենցիայով ստանձնած իրենց պարտավորությունները կատարելուց:

Միևնույն ժամանակ, բաց ծովում տեղի ունեցած գործողությունների նկատմամբ Պայմանավորվող պետությունների իրավագրության իրականացման ճանաչումը ենթադրում էր, որ Կոնվենցիայով և կից Արձանագրություններով երաշխավորված բոլոր իրավունքները կիրառելի են:

165. Կոլումբիայի իրավագիտության դպրոցի Մարդու իրավունքների բաժանմունքի ներկայացուցիչներն ընդգծեցին փախստականների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում ընթացակարգային երաշխիքների պահպանման կարևորությունը: Պետությունները պարտավոր են պատշաճ ձևով քննել յուրաքանչյուր անհատի անհատական հանգամանքները, որպեսզի երաշխավորեն բոլոր այդ մարդկանց հիմնարար իրավունքների պաշտպանությունը և վնաս պատճառելու վտանգի դեպքում զերծ մնան նրանց հեռացնելուց:

Կոլումբիայի իրավագիտության դպրոցի Մարդու իրավունքների բաժանմունքի ներկայացուցիչները նշեցին, որ թեև ծովային ճանապարհով անօրինական միգրացիան նոր երևույթ չէր, սակայն միջազգային հանրությունը գնալով ավելի շատ էր մտահոգվում ներգաղթողների նկատմամբ Պետությունների կողմից իրականացվող հսկիչ գործունեության պատճառով՝ կարևորելով ծովային միջամտությունները սահմանափակելու ուղղությամբ քայլեր ձեռնարկելու անհրաժեշտությունը: *Non-refoulement*-ի սկզբունքը պետություններին արգելում է արտահանձնել անձանց՝ առանց գնահատելու նրանցից յուրաքանչյուրի հանգամանքները:

ՄԱԿ-ի տարբեր գործակալություններ, այդ թվում՝ Խոշտանգումների դեմ հանձնաժողովը, միանշանակ պնդում են, որ նման գործունեությունը կարող է հանգեցնել մարդու իրավունքների միջազգային չափորոշիչների խախտման և ընդգծում են յուրաքանչյուր անձի ինքնության հաստատման և դեպքի գնահատման անհրաժեշտությունը, որը թույլ կտա կանխելու մարդկանց վերադարձն այն դեպքերում, երբ դա վտանգավոր է: Մարդու իրավունքների միջամերիկյան հանձնաժողովը ճանաչել էր այդ ընթացակարգային երաշխիքների կարևորությունը *The Haitian Centre for Human Rights et al. v. United States* գործով կայացրած վճռում (գանգատ թիվ 10.675, զեկույց թիվ 51/96, կետ 163), որտեղ նա կարծիք էր արտահայտել, որ Միացյալ Նահանգներն անթույլատրելի կերպով վերադարձրել էին Հաիթիից եկած չգրանցված միգրանտներին՝ առանց նրանց կարգավիճակը համապատասխան ձևով որոշելու և զրկելով նրանց կարծիք հայտնելու հնարավորությունից, որի հիման վրա կկայացվեր վերջիններիս փախստականի կարգավիճակ շնորհելու մասին որոշումը: Այդ վճիռը չափազանց կարևոր էր, քանի որ այն չհամընկավ ԱՄՆ-ի Գերագույն դատարանի կողմից նախկինում արտահայտված դիրքորոշման հետ *Sale v. Haitian Centers Council* գործում (113 S. Ct., 2549, 1993թ.):

B. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիությունը

166. Դատարանն առաջին հերթին քննության է առնելու թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի կիրառելիությունը: *Becker v. Denmark* գործում (գանգատ թիվ 7011/75, 1975թ. հոկտեմբերի 3-ի Հանձնաժողովի որոշումը, Decisions and Reports (DR) 4, էջ 236), որը վերաբերում էր դանիական իշխանությունների կողմից մոտ 200 վիետնամցի երեխաների խմբի հարկադիր հայրենադարձությանը, Հանձնաժողովն առաջին անգամ «օտարերկրացիների հավաքական արտաքսումը» սահմանել էր որպես «իրավասու իշխանության կողմից ձեռնարկված ցանկացած միջոց, որով օտարերկրացիներին որպես խմբի հարկադրվում են լքել երկիրը, բացառությամբ այն դեպքի, երբ նման միջոցառումն իրականացվում է խմբի յուրաքանչյուր օտարերկրացի անդամի անհատական գործի ողջամիտ և անաչառ քննության հիման վրա և արդյունքում»:

167. Այդ սահմանումը հետագայում կիրառվել է Կոնվենցիայի մարմինների կողմից թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածին վերաբերող այդ գործերում: Դատարանը նշում է, որ նման գործերը հիմնականում վերաբերել են քննության առարկա հանդիսացող տարածքում գտնվող անձանց (տե՛ս *K.G. v. the Federal Republic of Germany*, գանգատ թիվ 7704/76, 1977թ. մայիսի 11-ի Հանձնաժողովի որոշում, *O. and Others v. Luxembourg*, գանգատ թիվ 7757/77, 1978 մարտի 3-ի Հանձնաժողովի որոշում, *A. and Others v. the Netherlands* գանգատ թիվ 14209/88, 1988թ. դեկտեմբերի 16-ի Հանձնաժողովի որոշում, DR 59, էջ 274, *Andric v. Sweden* (որոշում), թիվ 45917/99, 1999թ. փետրվարի 23, *Čonka v. Belgium*, գանգատ թիվ 51564/99, ՄԻԵԴ 2002-I, *Davydov v. Estonia* (dec.), գանգատ թիվ 16387/03, 2005թ. մայիսի 31, *Berisha and Haljiti v. “the former Yugoslav Republic of Macedonia”* (dec.), գանգատ թիվ 18670/03, ՄԻԵԴ 2005-VIII, *Sultani v. France*, գանգատ թիվ 45223/05, ՄԻԵԴ 2007-IV, *Ghulami v. France* (dec.), գանգատ թիվ 45302/05, 2009թ. ապրիլի 7, և *Dritsas and Others v. Italy* (dec.), գանգատ թիվ 2344/02, 2011թ. փետրվարի 1):

168. *Xhavara and Others v. Italy and Albania* գործը ((որոշում), գանգատ թիվ 39473/98, 11 հունվարի 2001թ.), սակայն, վերաբերում էր Ալբանիայի երկու քաղաքացիներին, որոնք փորձել էին ալբանական նավի վրա գտնվելիս անօրինական ձևով մուտք գործել Իտալիա, բայց կանգնեցվել էին իտալական ռազմանավի կողմից Իտալիայի ափերից մոտ 35 ծովային մղոն հեռավորության վրա: Իտալական զինվորականները փորձել էին կասեցնել ալբանական նավի վրա գտնվող անձանց մուտքը իրենց պետության տարածք, որի արդյունքում նավերը բախվել էին միմյանց և հիսուն հինգ մարդ այդ թվում՝ դիմողների ծնողները, զոհվել էին: Այդ գործում դիմողները մասնավորապես բողոքարկել էին 1997թ. թիվ 60 Օրենսդրական որոշումը, որի համաձայն երկիր անօրինական ձևով մուտք գործած օտարերկրացիներն անմիջապես ենթակա էին արտաքսման, ընդ որում՝ նման արտաքսումը կարող է միայն բողոքարկվել դատարանում՝ առանց վճռի կասեցման հնարավորության: Նրանք գտնում էին, որ դա խախտում էր թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածով սահմանված երաշխիքը: Դատարանը մերժեց բողոքը *ratione personae* անհամատեղելիության հիմքով, քանի որ նշված դրույթն իրենց դեպքում չէր կիրառվել, և գտավ, որ թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածը այդ գործի նկատմամբ կիրառելի չէր:

169. Ուստի, ներկա գործում, Դատարանը պետք է առաջին անգամ ուսումնասիրի, թե արդյոք թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածը կիրառելի է օտարերկրացիներին երրորդ պետություն հեռացնելու դեպքում, եթե այն իրականացվել է հեռացնող պետության սահմաններից դուրս գտնվող տարածքից: Դատարանը պետք է որոշի, թե արդյոք դիմողների տեղափոխումը Լիբիա քննության առնվող դրույթի իմաստով հանդիսացել էր «օտարերկրացիների հավաքական արտաքսում»:

170. Կոնվենցիայի դրույթները մեկնաբանելիս Դատարանն առաջնորդվում է Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին Վիեննայի կոնվենցիայի 31-33 (տե՛ս օրինակ՝ *Golder v. the United Kingdom*, 1975թ. փետրվարի 21, կետ 29, Սերիա A, գանգատ թիվ 18, *Demir and Baykara v. Turkey* [GC], գանգատ թիվ 34503/97, կետ 65, ՄԻԵԴ 2008թ., և *Saadi v. the United Kingdom* [GC], գանգատ թիվ 13229/03, կետ 62, ՄԻԵԴ 2008թ.):

171. Համաձայն Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին Վիեննայի կոնվենցիայի՝ Դատարանը պետք է մեկնաբանի պայմանագրի հասկացությունները՝ դրանց համատեքստում տրվող սովորական իմաստին համապատասխան, ինչպես նաև պայմանագրի առարկայի և նպատակի լույսի ներքո: Նա պետք է հաշվի առնի այն փաստը, որ քննության առնվող դրույթը կազմում է մարդու իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության մասին միջազգային պայմանագրի մասը և, որ Կոնվենցիան պետք է

դիտվի իր ամբողջականության ներքո և մեկնաբանվի այնպիսի եղանակով, որը կնպաստի տարբեր դրույթների ներքին հետևողականությանն ու ներդաշնակությանը (տե՛ս *Stec and Others v. the United Kingdom* (որոշում) [GC], գանգատներ թիվ 65731/01 և 65900/01, կետ 48, ՄԻԵԴ 2005-X): Դատարանը պետք է նաև հաշվի առնի Պայմանավորվող կողմերի միջև հարաբերություններում կիրառվող միջազգային իրավունքի համապատասխան կանոններն ու սկզբունքները (տե՛ս *Al-Adsani v. the United Kingdom* [GC], գանգատ թիվ 35763/97, կետ 55, ՄԻԵԴ 2001-XI, և *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [GC], գանգատ թիվ 45036/98, կետ 150, ՄԻԵԴ 2005-VI, տե՛ս նաև Վիեննայի կոնվենցիայի հոդված 31, կետ 3 (c)-ը): Դատարանը նաև կարող է դիմել մեկնաբանության լրացուցիչ միջոցների, այդ թվում՝ Կոնվենցիայի *travaux préparatoires* [նախապատրաստական նյութերին և պայմանագրի կնքման հանգամանքներին]՝ վերը նշված միջոցներին համապատասխան որոշված իմաստը հաստատելու կամ այն բացատրելու համար, երբ մեկնաբանությունն իմաստը թողնում է երկիմաստ կամ անհասկանալի, կամ հանգեցնում է բացարձակ անհեթեթ կամ անմիտ արդյունքի (տե՛ս Վիեննայի կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածը):

172. Կառավարությունն արտահայտել էր այն տեսակետը, որ ներկա գործում թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի կիրառմանը խանգարում է տրամաբանական խոչընդոտ՝ այն փաստը, որ Լիբիա տեղափոխման պահին դիմողներն Իտալիայի տարածքում չէին գտնվել, որի պատճառով, Կառավարության կարծիքով, միջոցառումը չէր կարող «արտաքսում» համարվել այդ հասկացության սովորական իմաստով:

173. Դատարանն այդ հարցում Կառավարության հետ համամիտ չէ: Այն նախևառաջ նշում է, որ թեև մինչ ներկա պահը քննության առնված գործերը վերաբերում էին անձանց, ովքեր արդեն իսկ տարբեր եղանակներով հայտնվել էին համապատասխան երկրի տարածքում, թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի ձևակերպումն ինքնին չի խոչընդոտում վերջինիս արտատարածքային կիրառմանը: Հարկ է նշել, որ թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածում «տարածք» հասկացությունն ընդհանրապես նշված չէ, մինչդեռ Արձանագրության 3-րդ հոդվածում, ընդհակառակը, հատուկ նշվում է արտաքսման համար անթույլատրելի հանդիսացող տարածային շրջանակը: Կոնվենցիայի թիվ 7 Արձանագրության 1-ին հոդվածում նույնպես հստակ նշված է պետության տարածքում օրինական կարգով բնակվող օտարերկրացիների արտաքսման անթույլատրելիության մասին: Դատարանը գտնում է, որ այդ ձևակերպումն անտեսել չի կարելի:

174. Թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի կիրառման շրջանակը և ոլորտը *travaux préparatoires*-ով հստակ չեն բացահայտվում: Այնուամենայնիվ թիվ 4 Արձանագրության 1963թ. Բացատրական զեկույցում նշված է, որ Փորձագետների հանձնաժողովի տեսանկյունից 4-րդ հոդվածի նպատակն է եղել պաշտոնապես արգելելու «այդպիսի օտարերկրացիների վերջին տարիներին տեղի ունեցող հավաքական արտահանումը»: Հետևաբար, «հասկանալի է, որ [4-րդ հոդվածի] և 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի ընդունումը բացարձակապես չի կարող մեկնաբանվել որպես «անցյալում հնարավոր հավաքական արտաքսման որևէ միջոցառում արդարացնող»: Փաստաթղթի նախագծի մեկնաբանությունից հետևում է, որ Փորձագետների հանձնաժողովի կարծիքով օտարերկրացիները, որոնց մասին խոսք է գնում այդ հոդվածում, ոչ միայն նրանք են, ովքեր օրինական կարգով բնակվում են երկրի տարածքում, այլ «բոլոր նրանք, ովքեր չունեն պետության քաղաքացիության փաստացի իրավունք՝ անկախ նրանից, թե նրանք անցնում են այդ երկրի տարածքով, ժամանակավոր գտնվում են այնտեղ, թե մշտապես բնակվում են, փախստական են, թե մուտք են գործել երկիր սեփական նախաձեռնությամբ, չունեն քաղաքացիություն, թե այլ երկրի քաղաքացի են» (Հանձնաժողովի վերջնական նախագծի 4-րդ հոդված, էջ 505, կետ 34): Ի վերջո թիվ 4 Արձանագրության նախագծի հեղինակների կարծիքով «արտաքսել» բառը պետք է մեկնաբանվի «բառի ներկայումս կիրառվող բուն իմաստով (տեղից հեռացնել)»: Թեև վերջին սահմանումը տրված է Արձանագրության 3-րդ հոդվածին վերաբերող բաժնում, Դատարանը գտնում է, որ այն կարելի է կիրառել նաև Արձանագրության 4-րդ հոդվածի նկատմամբ: Այդ ամենից հետևում է, որ *travaux préparatoires*-ը չեն բացառում թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի արտատարածքային կիրառումը:

175. Մնում է պարզել, սակայն, թե արդյոք նման կիրառումն արդարացված է: Այդ հարցին պատասխան տալու համար հաշվի պետք է առնել ուսումնասիրվող դրույթի նպատակն ու իմաստը, որոնք իրենց հերթին պետք է վերլուծվեն Դատարանի նախադեպային իրավունքում խորապես արմատավորված սկզբունքի լույսի ներքո՝ ըստ որի Կոնվենցիան «կենդանի գործիք» է և պետք է մեկնաբանվի արդի պայմանների լույսի ներքո (տե՛ս օրինակ վերը նշված *Souring*, կետ 102, *Dudgeon v. the United Kingdom* կետ 1981թ. հոկտեմբերի 22, Սերիա A, գանգատ թիվ 45, *X, Yand Z v. the United Kingdom*, 1997թ. ապրիլի

22, *Չեկոյցներ* 1997-II, *V. v. the United Kingdom* [GC], գանգատ թիվ 24888/94, կետ 72, ՄԻԵԴ 1999-IX, և *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], գանգատ թիվ 24833/94, կետ 39, ՄԻԵԴ 1999-I): Բացի այդ, կարևոր է, որպեսզի Կոնվենցիան մեկնաբանվի և կիրառվի այնպիսի ճանապարհով, որը տեսական և ցնորականի փոխարեն երաշխիքները գործնական և արդյունավետ դարձնի (տե՛ս *Airey v. Ireland*, 9 հոկտեմբերի 1979թ., կետ 26, Սերիա A, գանգատ թիվ 32, *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], գանգատներ թիվ 46827/99 և 46951/99, կետ 121, ՄԻԵԴ 2005-I, և *Leyla Şahin v. Turkey* [GC], գանգատ թիվ 44774/98, կետ 136, ՄԻԵԴ 2005-XI):

176. Թիվ 4 արձանագրությունը կազմելուց հետո երկար ժամանակ է անցել: Այդ ընթացքում Եվրոպայում միգրանտների հոսքերը շարունակում էին աճել, ավելանում էր նաև ծովով ժամանող միգրանտների թիվը, թեև միգրանտներին բաց ծովում միջամտելը և նրանց տարանցման կամ քաղաքացիության երկիր վերադարձնելը ներկայումս դարձել են միգրանտների վերահսկողության միջոցներ, որոնք կիրառվում են պետությունների կողմից անկանոն միգրացիայի դեմ պայքարում:

Տնտեսական ճգնաժամը և վերջին ժամանակաշրջանի սոցիալական և քաղաքական փոփոխությունները հատկապես մեծ ազդեցություն են ունեցել Աֆրիկայի և Մերձավոր Արևելքի մի շարք տարածաշրջանների վրա՝ նոր մարտահրավերներ ստեղծելով եվրոպական պետությունների համար միգրացիայի վերահսկողության ոլորտում:

177. Դատարանն արդեն նշել էր, որ Հանձնաժողովի և Դատարանի գործող նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի նպատակն է արգելելու պետություններին իրենց տարածքից հեռացնել որոշ օտարերկրացիների՝ առանց նրանց անձնական հանգամանքները քննելու և, հետևաբար, զրկելով նրանց իշխանությունների կողմից ձեռնարկվող միջոցառման դեմ փաստարկներ ներկայացնելու հնարավորությունից: Հետևաբար, եթե թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածը կիրառվեր միայն Կոնվենցիայի Մասնակից պետությունների տարածքից հավաքական արտաքսումների դեպքում, ներկա միգրացիոն հոսքերի զգալի մասը դուրս կմնար այդ դրույթի շրջանակից, չնայած այն հանգամանքի, որ վարվելագիծը, որն այն ձգտում է արգելել, կարող է դրսևորվել նաև պետության սահմաններից դուրս գտնվող տարածքում, մասնավորապես, բաց ծովում, ինչպես որ դա եղել էր ներկա գործի հանգամանքներում: Նման դեպքում, որոնք ներկայումս աճի միտում ունեն, 4-րդ հոդվածը գործնականում կկորցնի իր արդյունավետությունը: Արդյունքում այն միգրանտները, որոնք հաճախ վտանգի ենթարկվելով իրենց կյանքը, ընտրել են ծովային ճանապարհը և չեն կարողացել հասնել պետության սահմաններին, ի տարբերություն ցամաքով ճանապարհորդող միգրանտների, կզրկվեն մինչ արտաքսվելն իրենց անհատական հանգամանքների քննության իրավունքից:

178. Ուստի պարզ է, որ թեև «իրավազորություն» հասկացությունը սկզբունքորեն տարածքային է և նախատեսում է, որ այն իրականացվի պետությունների տարածքում (տե՛ս սույն վճռի 71-րդ կետը) արտաքսման հասկացությունը նույնպես սկզբունքորեն տարածքային է այն իմաստով, որ արտաքսումները հիմնականում իրականացվում են ազգային սահմաններում գտնվող տարածքից: Սակայն այն դեպքերում, երբ, ինչպես և ներկա գործում, Դատարանը գտնում է, որ Պայմանավորվող պետությունն իր իրավասությունը իրականացրել է իր ազգային սահմաններից դուրս գտնվող տարածքից, այն որևէ արգելք չի տեսնում համարելու համար, որ այդ պետության կողմից արտատարածքային իրավազորության իրականացումը հավաքական արտաքսման ձևով է իրականացվել: Հակառակ եզրակացության հանգելու և այդ հասկացությունը զուտ տարածքային շրջանակով սահմանափակելու դեպքում անհամապատասխանություն կառաջանար Կոնվենցիայի և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի կիրառման շրջանակի միջև, որը կհակասեր այն սկզբունքին, որ Կոնվենցիան պետք է ամբողջական տեսքով մեկնաբանվի: Բացի այդ, ինչ վերաբերում է պետության կողմից իր իրավազորության իրականացմանը բաց ծովում, Դատարանն արդեն նշել էր, որ ծովային միջավայրի հատուկ պայմանները չեն կարող արդարացնել վերջինիս օրենքի կարգավորման շրջանակից դուրս բերումը, որի արդյունքում մարդիկ զրկված կլինեն որևէ իրավական համակարգի պաշտպանությունից, որը թույլ կտար նրանց օգտվելու Կոնվենցիայով պաշտպանված իրավունքներից և երաշխիքներից, որոնք պետությունները ձեռնամուխ են եղել ապահովելու իրենց իրավազորության ներքո (տե՛ս վերը նշված *Medvedyev and Others*, կետ 81):

179. Վերը նշված նկատառումները հարցականի տակ չեն դնում սեփական միգրացիոն քաղաքացիությունը սահմանելու պետությունների իրավունքը: Սակայն անհրաժեշտ է նշել, որ միգրացիոն հոսքերի կառավարման հետ կապված խնդիրները չեն կարող արդարացնել Կոնվենցիայով պետությունների կողմից ստանձնված պարտավորությունների հետ անհամատեղելի գործելակերպի դիմելը: Դատարանն այդ կապակցությամբ կրկնում է, որ միջազգային պայմանագրերի դրույթները պետք է

մեկնաբանվեն բարեխղճության ոգով՝ միջազգային պայմանագրի առարկայի և նպատակի լույսի ներքո և արդյունավետության սկզբունքին համապատասխան (տե՛ս վերը նշված *Mamatkulov and Askarov*, կետ 123):

180. Հաշվի առնելով վերոհիշյալը՝ Դատարանը գտնում է, որ պետության կողմից իր ինքնիշխան իրավունքն իրականացնելիս բաց ծովում կատարվող միջամտությունների համատեքստում օտարերկրացիների հեռացումը, որը միտված է միգրանտներին իր սահմաններին հասնելու կանխարգելմանը, կամ նույնիսկ նրանց հետ ուղարկելն այլ պետություն, հանդիսանում է կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով իրավազորության իրականացում, որն առաջացնում է համապատասխան պետության պատասխանատվությունը թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի հիմքերով:

181. Սույն գործի հանգամանքներում Դատարանը գտնում է, որ գործողությունը, որը հանգեցրել էր դիմողներին Լիբիա տեղափոխելուն, իտալական իշխանությունների կողմից իրականացվել էր անկանոն միգրանտներին Իտալիայի տարածքում նավից վայրէջքը կանխելու նպատակով: Այդ կապակցությամբ այն կարևորում է նշված դեպքերից հետո իտալական մամուլում և պետական Մենատում Իտալիայի ներքին գործերի նախարարի արված հայտարարությունները, որոնցում նա ընդգծել էր բաց ծովում միգրանտների հետադարձ գործողությունների կարևորությունը և նշել էր 2009թ. մայիսին իրականացված գործողությունների շնորհիվ ծովային ճանապարհով Իտալիա ժամանող միգրանտների թվի զգալի նվազումը (տե՛ս սույն վճռի 13-րդ կետը):

182. Հետևաբար, Դատարանը մերժում է Կառավարության առարկությունը և գտնում է, որ թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածը կիրառելի է սույն գործում:

2. Հանգամանքները

183. Դատարանը նշում է, որ մինչ օրս *Čonka*-ի գործը (տե՛ս վերը նշված վճռի մեջբերումը) միակ դեպքն էր, երբ այն թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտում էր արձանագրել: Գործը քննելիս հավաքական արտաքսում տեղի ունենալու մասին կարծիք ստեղծելու համար Դատարանն ուսումնասիրում էր գործի հանգամանքները, որպեսզի պարզեր, թե արդյոք արտաքսման մասին որոշումներ կայացնելիս հաշվի էին առվել գործում ներգրավված անձանց անհատական հանգամանքները: Արդյունքում Դատարանը հայտարարել էր (կետեր 61-63).

«Դատարանը, սակայն, նշում է, որ քննության առնվող կալանքի տակ վերցնելու և արտաքսելու մասին հրամանները տրվել էր 1999թ. սեպտեմբերի 29-ին տարածքը լքելու հրամանի կիրառումն ապահովելու համար, որն արձակվել էր բացարձակապես Օտարերկրացիների մասին օրենքի 7-րդ բաժնի առաջին մասի 2-րդ կետի հիման վրա, և որտեղ դիմողների անհատական հանգամանքների մասին միակ հղումն այն էր, որ նրանց կացությունը Բելգիայում գերազանցել էր երեք ամիսը: Փաստաթղթում, մասնավորապես, որևէ հղում չէր արվում ապաստան ստանալու նրանց հայցի կամ 1999թ. մարտի 3-ի և հունիսի 18-ի որոշումների վրա: Հավանաբար այդ որոշումները նույնպես ուղեկցվել էին երկրի տարածքը լքելու հրամանով, սակայն այդ հրամանն ինքնին չէր լիազորում դիմողների հեռացումը: Ուստի դիմողների ձերբակալության մասին հրամանն առաջին անգամ տրվել էր 1999թ. սեպտեմբերի 29-ի որոշմամբ՝ ապաստան հայցելու նրանց միջնորդության հետ կապ չունեցող իրավական հիմքով, որն այնուամենայնիվ բավական էր, որպեսզի ընթացք տրվեր վիճարկվող միջոցառումներին: Նման հանգամանքներում և հաշվի առնելով նույն երկրի քաղաքացիություն ունեցող մեծ թվով անձանց թիվը, որոնք արժանացել են նույն ճակատագրին, ինչ որ դիմողները, Դատարանը գտնում է, որ կիրառված ընթացակարգը թույլ չի տալիս վերացնելու բոլոր կասկածները, որ արտաքսումը կարող էր հավաքական բնույթի լինել:

Այդ կասկածը էլ ավելի է ամրապնդվում մի շարք գործոնների պատճառով: Առաջին՝ մինչ դիմողների արտաքսումը գործում ներգրավված երկրի իշխանությունները հայտարարել էին, որ նախատեսվում են նման տեսակի գործողություններ և համապատասխան հանձնարարություններ էին տվել պատասխանատու մարմիններին դրանց իրականացման ուղղությամբ ..., երկրորդ՝ գործողությունում ներգրավված բոլոր օտարերկրացիներին հրամայել էին ոստիկանության բաժանմունք ներկայանալ նույն ժամին, երրորդ՝ երկիրը լքելու և ձերբակալելու բոլոր հրամանները ձևակերպված էին նույնանման ոճով, չորրորդ՝ օտարերկրացիների համար չափազանց դժվար էր կապ հաստատել փաստաբանի հետ, և վերջապես, ապաստանի ընթացակարգն ավարտին չէր հասցվել:

Ամփոփելով՝ ոստիկանության բաժանմունք ժամանելու մասին օտարերկրացիներին ծանուցելու և նրանց արտաքսելու միջև ընկած ժամանակահատվածի որևէ փուլում ընթացակարգը բավարար երաշխիքներ չէր նախատեսում, որոնք ցույց կտային, որ գործում ներգրավված յուրաքանչյուր անձի անհատական հանգամանքներն իրականում և հիմնովին կերպով հաշվի էին առնվել»:

184. Բացի այդ կոնվենցիոն մարմիններն իրենց նախադեպային իրավունքում նշել էին, որ այն փաստը, որ մի շարք օտարերկրացիների նկատմամբ կայացվում էր նույնանման որոշում, ինքնին չի հանգեցնում այն եզրակացության, որ առկա է հավաքական արտաքսում, եթե գործում ներգրավված անձանցից յուրաքանչյուրին հնարավորություն է ընձեռվել իրավասու մարմիններին անհատական փաստարկներ ներկայացնել իր արտաքսման գործով (տե՛ս վերը նշված *K.G.v.the Federal Republic of Germany*, վերը նշված *Andric*, և վերը նշված *Sultani*, կետ 81): Ի վերջո Դատարանը որոշել էր, որ այն դեպքում, երբ արտաքսման որոշումն անհատական կարգով չկայացնելը [դիմողների] սեփական անօրինական վարվելակերպի հետևանք է, թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունենում (տե՛ս վերը նշված *Berisha and Haljiti*, և վերը նշված *Dritsas and Others*):

185. Ներկա գործում Դատարանը կարող է միայն արձանագրել, որ դիմողների տեղափոխումը Լիբիա իրականացվել էր առանց դիմողների անհատական իրավիճակի որևէ ուսումնասիրության: Չէր վիճարկվում, որ Իտալիայի իշխանությունները դիմողների ինքնության հաստատման որևէ ընթացակարգ չէին կիրառել, որը որ կսահմանափակեր բոլոր կանգնեցված դիմողներին ռազմական նավեր տեղափոխելու և այնուհետև Լիբիայում իջեցնել նրանց հնարավորությունը: Բացի այդ Դատարանը նշում է, որ ռազմական նավերի անձնակազմն անձնական հարցազրույցներ անցկացնելու համար անհրաժեշտ նախապատրաստում չէր անցել և որ նրանց թարգմանիչներ կամ իրավաբանական խորհրդականներ չէին օժանդակում:

Դատարանի կարծիքով այդ ամենը համոզիչ կերպով վկայում է այն մասին, որ գործում ներգրավված անձանցից յուրաքանչյուրի անհատական հանգամանքները մանրամասն ուսումնասիրելու համար բավարար երաշխիքները բացակայում էին:

186. Նկատի ունենալով վերոշարադրյալը՝ Դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ դիմողների հեռացումը կրել էր հավաքական բնույթ՝ հակասելով թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածին: Հետևաբար, տեղի է ունեցել այդ հոդվածի խախտում:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ԹԻՎ 4 ԱՐԾԱՆԱԳՐՈՒՅԱՆ 3-ՐԴ և 4-ՐԴ ԿՈՂՎԱԾՆԵՐԻ ԿԵՏ ԿԱՄԱՏԵԼ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ԿՈՂՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

187. Դիմողները բողոքել էին, որ իրենց հնարավորություն չէր ընձեռվել օգտվելու Իտալիայի օրենսդրությամբ նախատեսված իրավական պաշտպանությունից և դրա շնորհիվ ներկայացնելու Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի հիմքերով բողոքները: Նրանք վկայակոչում էին Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը, որտեղ ասված է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

A. Կողմերի փաստարկները

1. Դիմողները

188. Դիմողները հայտարարել էին, որ Իտալիայի կողմից բաց ծովում գտնվող անձանց առաջ շարժման խափանումները հակասում էին օրենքին, և որ ներպետական մարմինները քննության չէին առել այդ որոշումների օրինականությունը՝ դրանք բեկանելու նպատակով: Այդ իսկ պատճառով դիմողները Լիբիա ժամանելիս զրկված էին եղել գանգատ հղելու հնարավորությունից, որն ինքնին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի ենթադրյալ խախտում է:

189. Դիմողները պնդում էին, որ Իտալիայի իշխանությունները չէին կատարել Դատարանի նախադեպային իրավունքով սահմանված իրավական պաշտպանության միջոցների արդյունավետության որևէ պահանջ և նույնիսկ չէին ճշտել իրենց կողմից կալանավորված անձանց ինքնությունն ու անտեսել էին պաշտպանություն տրամադրելու նրանց խնդրանքները: Բացի այդ, եթե նույնիսկ ենթադրվեր, որ նրանք հնարավորություն էին ունեցել ռազմական անձնակազմին հայտնել ապաստան հայցելու իրենց խնդրանքի մասին, նրանք զրկված էին իտալական օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգային երաշխիքներից, այդ թվում՝ դատարանին դիմելու հնարավորությունից, այն պարզ պատճառով, որ գտնվել էին նավի վրա:

190. Դիմողները գտնում էին, որ տարածքային ինքնիշխանության իրավունքն իմիգրացիոն քաղաքականության համատեքստում ոչ մի դեպքում չպետք է հանգեցնի պետությունների համար Կոնվենցիայով

սահմանված պարտավորությունների խախտման, այդ թվում՝ նրանց իրավազրկության տակ գտնվող անձանց ներպետական դատարանում արդյունավետ իրավական պաշտպանություն հայցելու իրավունքից զրկելուն:

2. Կառավարությունը

191. Կառավարությունը ներկայացրեց, որ քանզի գործի դեպքերը ծավալվել էին նավերի վրա, դիմողներին ներպետական դատարան դիմելու իրավունքի երաշխավորելը հնարավոր չէր:

192. Մեծ Պալատում անցկացված դատաքննության ժամանակ Կառավարությունը պնդում էր, որ դիմողները պետք է դիմեին ներպետական դատարաններին՝ Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտումը ճանաչելու և, այդ դեպքում, փոխհատուցում ստանալու համար: Կառավարության կողմից արտահայտված տեսակետի համաձայն՝ իտալական դատախարակական համակարգը թույլ կտար սահմանելու դիմողներին փրկած ռազմական անձնակազմի պատասխանատվությունն ինչպես ներպետական, այնպես էլ միջազգային օրենքին համապատասխան:

Կառավարությունը հայտարարեց, որ դիմողները, որոնց ՄԱԿ ՓԳՀ-ն փախստականի կարգավիճակ էր շնորհել, կարող էին ցանկացած պահ մուտք գործել Իտալիայի տարածք և իրականացնել Կոնվենցիայով սահմանված իրենց իրավունքները, այդ թվում՝ դատական մարմիններին դիմելու իրավունքը:

3. Երրորդ անձ ներգրավված կողմերը

193. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հայտարարեց, որ *non-refoulement* սկզբունքը պետությունների համար նախատեսում էր ընթացակարգային պարտավորություններ: Բացի այդ, իրավասու մարմնի կողմից իրականացվող արդյունավետ ապաստանի ընթացակարգից օգտվելու իրավունքն էլ ավելի էր կարևորվում, երբ խոսքը գնում էր «խառը» միգրացիոն հոսքերի մասին, որոնց շրջանակից պետք է առանձնացվեին և մյուս միգրանտներից տարբերվեին հնարավոր ապաստան հայցողները:

194. *AIRE* կենտրոնը, *Amnesty International* կազմակերպությունը և Մարդու իրավունքների միջազգային ֆեդերացիան (FIDH) գտնում էին, որ բաց ծովում միջամտության արդյունքում հետ ուղարկված անձինք զրկված էին նման գործողությունների համար պատասխանատու Պայմանավորվող պետություններում իրավական պաշտպանության որևէ հնարավորությունից, առավել ևս 13-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխանող իրավական պաշտպանության հնարավորությունից: Դիմողները զրկված էին իրենց վերադարձի դեմ փաստարկներ ներկայացնելու բավարար հնարավորությունից և անհրաժեշտ օժանդակությունից, մասնավորապես՝ թարգմանչի օգնությունից, առավել ևս իրենց հանգամանքների մանրակրկիտ ուսումնասիրության հնարավորությունից, որը կբավարարեր Կոնվենցիայի պահանջներին: Միջամտող կազմակերպությունները պնդում էին, որ այն դեպքում, երբ Պայմանավորվող կողմերը ներգրավված են ուղևորների վերադարձին հանգեցնող ծովային միջամտության գործողություններում, նրանք պարտավոր են ապահովելու, որպեսզի բոլոր վերադարձվող անձանց արդյունավետ հնարավորություն ընձեռվի վիճարկելու իրենց վերադարձը՝ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների լուրջ ներքո և պահանջելու, որպեսզի մինչ վերադարձի իրականացումն ուսումնասիրվեն իրենց դիմումները:

Երրորդ անձ ներգրավված կողմերը գտնում էին, որ դիմողների ինքնության հաստատման և նրանց պաշտպանության ու հայցերի անհատական գնահատման համար անհրաժեշտ իրավական պաշտպանության միջոցների բացակայությունը լուրջ բացթողում էր, նույնը կարելի էր ասել նաև վերադարձված անձանց հետագա ճակատագիրը պարզելու նպատակով ձեռնարկվող որևէ հետագա քայլերի բացակայության մասին:

195. Կոլումբիայի իրավագիտության դպրոցի Մարդու իրավունքների բաժանմունքի ներկայացուցիչները հայտարարեցին, որ մարդու իրավունքների և փախստականների հարցերով միջազգային իրավունքը նախևառաջ պահանջում է, որպեսզի պետությունը միգրանտներին իրազեկի պաշտպանություն հայցելու իրենց իրավունքի մասին: Նման ծանուցումը չափազանց կարևոր էր կանգնեցված անձանց միջև միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցողներին բացահայտելու հարցում պետության պարտավորության իրականացման համար: Այդ պահանջն էլ ավելի էր կարևորվում ծովում կանգնեցված մարդկանց պարագայում, որովհետև տեղական օրենքներին վերջիններիս ծանոթ լինելը, ինչպես նաև թարգմանչի կամ իրավաբանի ծառայություններից օգտվելու հնարավորությունը գրեթե անհավանական էր: Այդ դեպքում յուրաքանչյուր անձ պետք է առանձին հարցաքննվեր իրավասու մարմնի կողմից՝ որպեսզի նրա դիմումին տրվեր անհատական լուծում:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիությունը

196. Դատարանը կրկնում է, որ որոշել է ներպետական իրավական միջոցները չսպառելու մասին Մեծ Պալատում դատաքննության ժամանակ Կառավարության կողմից հայտարարված առարկությունը (տե՛ս սույն դատավճռի 62-րդ կետը) քննության առնելու՝ 13-րդ հոդվածի հիմքերով բողոքի ըստ էության հետ միաժամանակ: Դատարանը նաև գտնում է, որ գանգատի այս մասը բարձրացնում է իրավունքի և փաստի հետ կապված բարդ խնդիրներ, որոնք հնարավոր չէ լուծել առանց գործն ըստ էության քննելու: Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի հոդված 35-ի 3 (ա) կետի իմաստով գանգատն ակնհայտորեն անհիմն չէ: Այն նաև անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքերով: Ուստի այն պետք է ընդունելի հայտարարվի: Դատարանը նաև գտնում է, որ գանգատի այդ մասը բարձրացնում է իրավունքի և փաստի հետ կապված բարդ խնդիրներ, որոնք հնարավոր չէ պատասխանել՝ առանց գործն ըստ էության քննելու:

2. Հանգամանքները

(a) Ընդհանուր սկզբունքները

197. Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով երաշխավորվում է Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների և ազատությունների պարտադիր կիրառումն ապահովող իրավական պաշտպանության միջոցների առկայությունը ներպետական մակարդակով: Այդ դրույթի իրականացումը, ուստի, պահանջում է ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցների տրամադրումը Կոնվենցիայի հիմքերով ներկայացված «ոչ անհիմն գանգատի» ըստ էության քննության և համապատասխան օգնության տրամադրման համար: Դիմողի բողոքի բնույթից կախված՝ 13-րդ հոդվածի ներքո Պայմանավորվող պետությունների պարտավորությունների շրջանակը տարբեր է: Սակայն 13-րդ հոդվածով պահանջվող իրավական պաշտպանությունը պետք է լինի «արդյունավետ» ինչպես գործնականում, այնպես էլ օրենքի տեսանկյունից: «Իրավական պաշտպանության» «արդյունավետությունը» 13-րդ հոդվածի իմաստով չի նշանակում դիմողի համար պարտադիր բարենպաստ արդյունքի ապահովում: Նաև այդ դրույթում վկայակոչվող «իրավասու մարմինը» ոչ միշտ կարող է դատական մարմին լերաբերել, սակայն, այդ դեպքում, տրամադրված իրավական պաշտպանության արդյունավետությունը որոշելիս հաշվի է առնվում վերջինիս իրավասությունների ու տրամադրվող երաշխիքների համապատասխանությունը: Բացի այդ, եթե նույնիսկ տրամադրված իրավական պաշտպանության մեկ միջոցը բավարար չէ 13-րդ հոդվածի պահանջներն ամբողջությամբ բավարարելու համար, ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսվող նման միջոցների միասնությունը կարող է բավարարել այդ պահանջներին (տե՛ս մի շարք այլ աղբյուրների թվում, *Kudła v. Poland* [GC], գանգատ թիվ 30210/96, կետ 157, ՄԻԵԴ 2000-XI):

198. Դատարանի նախադեպային իրավունքից հետևում է, որ դիմողի կողմից ներկայացված բողոքն առ այն, որ երրորդ երկիր հեռացվելու դեպքում նրան կսպառնա Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգը «պետք է անմիջապես ենթարկվի «ներպետական մարմինների» խորը վերլուծությանը (տե՛ս *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, գանգատ թիվ 36378/02, կետ 448, ՄԻԵԴ 2005-III, տե՛ս նաև վերը նշված *Jabari*, կետ 39): Առաջնորդվելով այդ սկզբունքով՝ Դատարանը վճռել էր, որ «արդյունավետ պաշտպանության միջոցը» 3-րդ հոդվածի հետ միասնաբար 13-րդ հոդվածի իմաստով նախ պահանջում է նման իրավիճակում ցանկացած անձի ներկայացրած բողոքի «անկախ և մանրակրկիտ քննություն», եթե «գոյություն ունի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու լուրջ մտավախություն» և, երկրորդ, «վիճարկվող միջոցի կիրառումը կասեցնելու հնարավորություն» (տե՛ս վերը նշված վճիռների համապատասխան 460 և 50-րդ կետերը):

199. Ավելին, *Čonka* գործով դատավճռում (վերը նշված, կետեր 79 et seq.), Դատարանը, անդրադառնալով Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի հետ համատեղ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածին, նշել էր, որ պաշտպանության միջոցը չի բավարարում վերջինիս պահանջներն, եթե այն չի նախատեսում կայացված որոշման կասեցնելու հնարավորությունը: Այն մասնավորապես ընդգծեց (կետ 79).

«Դատարանը գտնում է, որ 13-րդ հոդվածին համապատասխան արդյունավետ պաշտպանության միջոցի հասկացությունը պահանջում է, որպեսզի պաշտպանության միջոցը թույլ տա կանխելու Կոնվենցիային հակասող այն միջոցառումների իրականացումը, որոնք կարող են ունենալ անուղղելի հետևանքներ ... Հետևաբար, նման միջոցառումների իրականացումն առանց ներպետական մարմինների կողմից դրանց համապատասխանությունը Կոնվենցիայի ուսումնասիրելու, հակասում է 13-րդ հոդվածին, թեև

այդ պայմանի պահպանման ձևաչափի հարցում Պայմանավորվող պետություններին տրվում է հայեցողության որոշակի շրջանակ ...»:

200. Հաշվի առնելով Դատարանի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին տրվող կարևորությունը և խոշտանգումների կամ դաժան վերաբերմունքի վտանգն իրականացվելու դեպքում առաջացած վնասի անշտկելիությունը՝ Դատարանը վճռել էր, որ որոշման կասեցման հնարավորությունը պետք է գործի նաև այն դեպքերում, երբ Մասնակից պետությունը որոշում է հեռացնել օտարերկրացուն այնպիսի երկիր, որտեղ անձի համար առկա է նման վտանգի իրական սպառնալիք (տե՛ս *Gebremedhin [Geberamadhien] v. France*, գանգատ թիվ 25389/05, կետ 66, ՄԻԵԴ 2007-II, և վերը նշված *M.S.S. v. Belgium and Greece*, կետ 293):

(b) Կիրառումը սույն գործում

201. Դատարանն արդեն եզրակացրել էր, որ դիմողներին Լիբիա վերադարձնելը հանգեցրել էր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտումների: Ուստի այդ կետերով դիմողների ներկայացված բողոքները 13-րդ հոդվածի նպատակների համար «անհիմն չեն»:

202. Դատարանը գտնում է, որ մինչ դիմողներին Լիբիա վերադարձնելը նրանց համար հնարավորություն չի ընձեռվել օգտվելու անձի ինքնության հաստատման և անհատական հանգամանքների գնահատման ընթացակարգից (տե՛ս սույն վճռի 185-րդ կետը): Կառավարությունն ընդունել էր, որ ռազմական նավերի վրա, որոնցով դիմողները վերադարձվել էին, նման ընթացակարգեր նախատեսված չեն եղել: Նավերի անձնակազմում ընդգրկված չեն եղել ո՛չ թարգմանիչներ, ո՛չ էլ իրավաբանական խորհրդականներ:

203. Դատարանը նշում է, որ դիմողները պնդում էին, որ իտալական ռազմական անձնակազմը նրանց որևէ տեղեկատվություն չի տրամադրել, այլ վստահեցրել է, որ նրանց ուղևորում են Իտալիա, ինչպես նաև չի իրազեկել այն ընթացակարգի մասին, որի շնորհիվ նրանք կարող էին խուսափել Լիբիա վերադառնալուց:

Կառավարության կողմից վիճարկվող այս հանգամանքը գնահատելիս Դատարանն իրականությանն ավելի մոտ է համարում դիմողների վարկածը, քանի որ վերջինիս օգտին են վկայում նաև բազմաթիվ վկաների ցուցմունքները, որոնք տրամադրել են ՄԱԿ ՓԳՀ-ն, Եվրոպայի խորհրդի Խոշտանգումների և անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի և պատիժների կանխարգելման հանձնաժողովը (*CPT*) և *Human Rights Watch* կազմակերպությունը:

204. Դատարանը նախկինում արձանագրել էր, որ տեղեկատվության անհասանելիությունն ապաստանի ընթացակարգերից օգտվելու համար հիմնական խոչընդոտն է (տե՛ս վերը նշված *M.S.S. v. Belgium and Greece* կետ 304): Այն վերստին ընդգծում է անշտկելի հետևանքների հավանականություն ունեցող վերադարձի ենթակա յուրաքանչյուր անձի համար բավարար տեղեկատվություն ստանալու իրավունքի երաշխավորման կարևորությունը, որը թույլ կտա նման անձանց արդյունավետ ձևով օգտվելու համապատասխան ընթացակարգերից և հիմնավորելու իրենց բողոքները:

205. Անդրադառնալով սույն գործի հանգամանքներին՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողները զրկված են եղել որևէ իրավական պաշտպանության հնարավորությունից, որը թույլ կտար իրենց բողոքներ ներկայացնել իրավասու մարմիններին Կոնվենցիայի 3-րդ և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածների հիմքերով և վերջիններիս ստիպել մինչ հեռացման միջոցառումն իրականացնելը մանրակրկիտ և անհապաղ ուսումնասիրելու դիմողների պահանջները:

206. Ինչ վերաբերում է Կառավարության այն փաստարկին, որ Լիբիա ժամանելուց անմիջապես հետո դիմողները պետք է օգտվեին իտալական քրեական դատարաններ դիմելու հնարավորությունից, Դատարանը կարող է միայն նշել, որ թեև գործնականում իրավական պաշտպանության նման միջոցն առկա էր, սակայն ռազմական նավերի անձնակազմի դեմ քրեական գործ հարուցելը բացարձակապես չէր բավարարի Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջներին, քանի որ դա չէր բավարարի սույն վճռի վերևի մասում մեջբերված *Čonka* գործով վճռում ամրագրված որոշման կասեցման հնարավորության չափանիշին: Դատարանը կրկնում է, որ 13-րդ հոդվածից բխող պահանջն առ այն, որ վիճարկվող միջոցառման կատարումը կարող է կասեցվել, չի կարող դիտվել որպես երկրորդական միջոց (տե՛ս վերը նշված *M.S.S. v. Belgium and Greece* կետ 388):

207. Դատարանը գալիս է այն եզրակացության, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի հետ համատեղ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում: Հետևաբար, դիմողներին չի կարելի մեղադրել իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները

բավարար չսպառելու համար և Կառավարության նախնական առարկությունը (տե՛ս սույն վճռի 62-րդ կետը) պետք է մերժվի:

VI. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 46 ԵՎ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԸ

A. Կոնվենցիայի 46-րդ Հոդվածը

208. 46-րդ Հոդվածում ամրագրված է.

«1. Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են կատարել Դատարանի վերջնական վճիռները ցանկացած գործի վերաբերյալ, որոնցում նրանք կողմեր են:

2. Դատարանի վերջնական վճիռն ուղարկվում է Նախարարների կոմիտե, որը վերահսկողություն է իրականացնում դրա կատարման նկատմամբ»:

209. Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածի համաձայն՝ Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են կատարելու Դատարանի վերջնական վճիռները բոլոր այն գործերով, որոնցում նրանք կողմեր են, որոնց կատարման վերահսկողությունն իրականացնում է Նախարարների կոմիտեն: Դա նշանակում է, որ Դատարանի կողմից խախտում արձանագրելու դեպքում պատասխանող Պետությունը պարտավոր է ոչ միայն վճարել շահակիցներին 41-րդ հոդվածին համապատասխան շնորհված արդարացի փոխհատուցման գումարը, այլ նաև իրականացնել պահանջվող ընդհանուր և/կամ անհատական միջոցառումները: Քանի որ Դատարանի վճիռները որպես կանոն դեկլարատիվ բնույթ են կրում, ապա համապատասխան պետությունը, Նախարարների կոմիտեի վերահսկողությամբ, հիմնականում ինքն է որոշում միջոցները, որոնք կիրառում է Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածով սահմանված իրավական պարտավորությունները կատարելու համար, այն պայմանով, որ այդ միջոցները համահունչ լինեն Դատարանի վճռում ներկայացված եզրահանգումներին: Որոշ հատուկ իրավիճակներում, սակայն, Դատարանը կարող է նպատակահարմար գտնել պատասխանող Պետությանը մատնացույց անելու միջոցի տեսակը, որը կարող է կիրառվել վերջ դնելու համար պարբերաբար բնույթ կրող իրավիճակին, որը հիմք է ծառայում խախտման մասին եզրահանգման համար (տե՛ս օրինակ՝ *Ocalan v. Turkey* [GC], գանգատ թիվ 46221/99, կետ 210, ՄԻԵԴ 2005-IV, և *Popov v. Russia*, գանգատ թիվ 26853/04, կետ 263, 2006թ. հուլիսի 13): Երբեմն խախտումը կարող է այնպիսի բնույթ կրել, որ այլ միջոցի ընտրության որևէ իրական հնարավորություն այլևս չի մնում (տե՛ս վերը նշված *Assanidze*, կետ 198, *Aleksanyan v. Russia*, գանգատ թիվ 46468/06, կետ 239, 2008թ. դեկտեմբերի 22, և *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (թիվ 2) [GC], գանգատ թիվ 32772/02, կետեր 85 և 88, ՄԻԵԴ 2009թ.):

210. Ներկա գործում Դատարանն անհրաժեշտ է գտնում նշելու սույն դատավճռի իրականացման համար անհրաժեշտ անհատական միջոցները, որոնք, սակայն, ուժի մեջ են թողնում նման խախտումները կանխարգելմանն ուղղված ընդհանուր միջոցները (տե՛ս՝ վերը նշված *M.S.S v. Belgium and Greece*, կետ 400):

211. Դատարանը գտել է, *inter alia*, որ դիմողների վերադարձը Լիբիա առաջացրել էր վերջիններիս նկատմամբ դաժան վերաբերմունքի և Սիրիա ու Էրիթրեա կամայական հայրենադարձության վտանգ: Նկատի ունենալով գործի հանգամանքները՝ Դատարանը գտնում է, որ Իտալիայի կառավարությունը պետք է ձեռնարկի բոլոր անհրաժեշտ քայլերը, որպեսզի հավաստիացում ստանա Լիբիայի իշխանություններից առ այն, որ դիմողները չեն ենթարկվի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի կամ կամայականորեն չեն վերադարձվի իրենց երկրները:

B. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը

212. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածում սահմանված է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

213. Դիմողներից յուրաքանչյուրը հայցել էր 15000 եվրո՝ ենթադրյալ բարոյական վնասի համար:

214. Կառավարությունը դեմ էր հանդես եկել այդ հայցին՝ նշելով, որ շնորհիվ Իտալիայի իշխանությունների միջամտությանը դիմումատուները փրկվել էին մահվանից:

215. Դատարանը գտնում է, որ դիմողները պետք է հայտնվեին հոգեկան ընկճվածության վիճակում, որի դեպքում Դատարանի կողմից սուկ խախտման արձանագրումը չի կարող բավարար փոխհատուցում հանդիսանալ: Հաշվի առնելով սույն գործով խախտումների բնույթը՝ Դատարանն արդարացի է համարում բավարարել դիմողների հայցը և նրանցից յուրաքանչյուրին շնորհել 15000 եվրո բարոյական վնասի փոխհատուցման համար, ընդ որում՝ վերոնշյալ գումարն ի պահ է առնվում դիմողների ներկայացուցիչների հավատարմագրային հաշվին:

C. Ծախսեր և ծախքեր

216. Դիմողները նաև հայցել էին 1,575.74 եվրո Դատարանում կրած ծախսերի և ծախքերի համար:

217. Կառավարությունը վիճարկում էր այդ հայցը:

218. Համաձայն դատարանի գործող նախադեպային իրավունքի՝ ծախսերը և ծախքերը կարող են փոխհատուցվել այնքանով, որքանով նրանք դիմողի կողմից փաստացիորեն եղել են անհրաժեշտ և իրենց չափով ողջամիտ: Ներկա գործի հանգամանքներից ելնելով և հաշվի առնելով իր տրամադրության տակ առկա փաստաթղթերն ու Դատարանի նախադեպային իրավունքը՝ Դատարանը գտնում է որ Դատարանում անցկացված դատավարության համար հայցված փոխհատուցման ընդհանուր գումարը ողջամիտ է և որոշում է, որ այն պետք է փոխհատուցվի դիմողներին:

D. Չկատարման դեպքում հաշվարկվող տոկոսադրույքը

219. Դատարանը նպատակահարմար է համարում, որ չկատարման դեպքում հաշվարկվող տոկոսադրույքը պետք է հիմնված լինի Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված փոխառության տրամադրման առավելագույն տոկոսադրույքի վրա, որին պետք է գումարվի երեք տոկոս:

ՎԵՐՈԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Վճռում է ձայների տասներեք կողմ չորս դեմ հարաբերակցությամբ, ցուցակից դուրս բերել հայցը՝ պրն Մոհամեդ Աբուկար Մոհամեդին և պրն Հասան Շարիֆֆ Աբբիրահմանին վերաբերող մասով:

2. Վճռում է միաձայն ցուցակից դուրս չբերել հայցը՝ մնացյալ դիմողներին վերաբերող մասով:

3. Եզրահանգում է միաձայն, որ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի նպատակների համար դիմողները գտնվել են Իտալիայի իրավագործության ներքո:

4. Որոշում է միաձայն գործի էության հետ միաժամանակ քննության առնել Կառավարության նախնական առարկությունները իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները չսպառելու և դիմողների մոտ զոհի կարգավիճակի բացակայության մասին:

5. Ընդունելի է հայտարարում միաձայն 3-րդ հոդվածի հիմքերով բողոքները:

6. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում՝ ելնելով այն փաստից, որ դիմողները հայտնվել են Լիբիայիում դաժան վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի առջև և մերժում է Կառավարության նախնական առարկությունը՝ դիմողների մոտ զոհի կարգավիճակի բացակայության վերաբերյալ:

7. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում՝ ելնելով այն փաստից, որ դիմողները հայտնվել են Սոմալի և Էրիթրեա հայրենադարձության վտանգի առջև,

8. Ընդունելի է հայտարարում միաձայն թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի հիմքերով բողոքը:

9. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտում:

10. Ընդունելի է հայտարարում միաձայն Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության 3-րդ և 4-րդ հոդվածների հետ համատեղ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի հիմքերով բողոքը:

11. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածների հետ համատեղ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում և մերժում է միաձայն Կառավարության նախնական առարկությունը՝ իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցների չսպառման վերաբերյալ:

12. Վճռում է միաձայն, որ.

(a) պատասխանող պետությունը երեք ամիսների ընթացքում պարտավոր է դիմողներին վճարել հետևյալ գումարները.

(i) 15000 եվրո (տասնհինգ հազար եվրո) յուրաքանչյուրին՝ գումարած բոլոր հարկերը, որոնք կարող են ծագել բարոյական վնասի փոխհատուցման արդյունքում, ընդ որում՝ այդ գումարներն ի պահ են առնվում դիմողների ներկայացուցիչների հավատարմագրային հաշվին,

(ii) 1575,74 եվրո (հազար հինգ հարյուր յոթանասուն հինգ եվրո յոթանասուն չորս ցենտ) ընդհանուր գումար՝ գումարած հարկերը, որոնք կարող են գանձման ենթակա լինել ծախսերի և ծախքերի գծով,

(b) վերը նշված երեք ամսվա ավարտից հետո մինչև կարգավորումը պետք է պարտքերի չվճարման ժամանակահատվածում վճարվի վերը նշված գումարի հասարակ տոկոսը Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած վարկի մարգինալ տոկոսադրույքին հավասար դրույքով, որին պետք է ավելացվի երեք տոկոսային կետ:

Կատարված է անգլերեն և ֆրանսերեն լեզուներով, հրապարակվել է 2012թ. փետրվարի 23-ին հրապարակային նիստում, որը տեղի է ունեցել Մարդու Իրավունքների Դատարանի շենքում՝ Ստրասբուրգում՝ Դատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն:

Մայքլ օ Բոյլ
Քարտուղար

Նիկոլաս Բրացա
Նախագահ

Համաձայն Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Դատարանի կանոնակարգի 74-րդ կանոնի 2-րդ կետի՝ սույն վճռին կից ներկայացվում է դատավոր Պինտո դե Ալբուքյուեբրեյուի հատուկ կարծիքը:

Հարուկ կարծիքները չեն թարգմանվել, սակայն ներկայացված են անգլերեն և/կամ ֆրանսերեն լեզուներով վճռի պաշտոնական լեզվով կազմված տարբերակում (տարբերակներում), որոնց կարելի է ծանոթանալ Դատարանի նախադեպային իրավունքի տվյալների շտեմարանում (HUDOC):

Մ. Ա.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով¹

2014 թվականի նոյեմբերի 18-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Պալատը (Երկրորդ բաժին)¹ հետևյալ կազմով.
Գիդո Ռայմոնդի, նախագահ,
Անդրաս Սաջո,
Նեբոջա Վուչինիչ,
Հելեն Քելեր,
Փոլ Լեմենս,
Էզիդիջուս Քյուրիս,
Ջոն Ֆրիդրիկ Քյոլբրո, դատավորներ,
և Սթենլի Նայսմիթ, բաժնի քարտուղար,

2014թ. հոկտեմբերի 7-ի դռնփակ խորհրդակցության արդյունքում կայացրել են հետևյալ վճիռը, որն ընդունվել է նույն օրը:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործը հարուցվել է ընդդեմ Շվեյցարիայի Համադաշնության՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն, 2013թ. օգոստոսի 15-ին՝ Իրանի քաղաքացի՝ պրն Մ. Ա.-ի («դիմող») կողմից ներկայացված գանգատի (թիվ 52589/13) հիման վրա:

2. Դիմողի շահերը ներկայացրել է Բերնում փաստաբան հանդիսացող տկն Ս. Սադրին: Շվեյցարիայի կառավարությանը («Կառավարություն») ներկայացրել է իր գործակալը՝ պրն Ֆ. Շուրմանը:

3. Դիմողը պնդել է, մասնավորապես, որ նրան Իրան արտաքսելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի 3-րդ և 13-րդ հոդվածների խախտում 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ:

4. 2013թ. սեպտեմբերի 12-ին Բաժնի փոխնախագահը, ում մակագրված էր սույն գործը, որոշել է կիրառել Դատարանի Կանոնակարգի 39-րդ կանոնը՝ նշելով, որ դիմողը չի կարող արտաքսվել Իրան Դատարանում ընթացող վարույթի ընթացքում, Դատարանի Կանոնակարգի 41-րդ կանոնի համաձայն դիմումին տալ առաջնահերթություն, և տրամադրել դիմողին անանունության իրավունք Դատարանի Կանոնակարգի 47-րդ հոդվածի 3-րդ կետի ներքո:

5. Նույն օրը, 2013թ. սեպտեմբերի 12-ին դիմումը ներկայացվել է Կառավարությանը:

ՓԱՍՏԵՐԸ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

6. Դիմողն ազգությամբ իրանցի է, ով ծնվել է 1977թ. հոկտեմբերի 12-ին Թեհրանում և ներկայումս բնակվում է Այնզիդելնում, Շվեյցարիա:

A. Նախապատմությունը և Շվեյցարիայի կառավարությունում ընթացող վարույթը

1. Դաշնային միգրացիոն վարչության դեմ վարույթը

7. Դիմողը 2011թ. հունիսի 26-ին ապօրինաբար մուտք է գործել Շվեյցարիա և հաջորդ օրը դիմել ապաստան ստանալու համար: Դաշնային միգրացիոն խորհրդում (*Bundesamt für Migration* այսուհետ՝ «Միգրացիոն խորհուրդ») ընթացել են երկու լսումներ:

8. Առաջին նիստը 2011թ. հուլիսի 6-ին Բազելում Միգրացիոն խորհրդի «Ընդունելության և դատավարության կենտրոնում» (Empfangs- und Verfahrenszentrum) եղել է ամփոփ հարցազրույցի տեսքով: Դիմողը զեկույց է ներկայացրել Իրանում ենթադրյալ իրադարձությունների վերաբերյալ, որոնք իր երկրից

¹ M.A. v. Switzerland

փախչելու հետևանք են դարձել: Այս գեկույցը ամփոփվել է Միգրացիոն խորհրդի պաշտոնական հարցազրուցավարի կողմից: Այդ ամփոփագրի սկզբում հարցազրուցավարը նշել է. «Փաստերի բացակայության պատճառով ամփոփագիրը մանրամասնորեն ներկայացված չէ» (*"Es wird aus Kapazitätsgründen auf eine vertiefte Abklärung zu Pt. 15 verzichtet"*): Դատական նիստին ներկա է եղել թարգմանիչ, ով թարգմանություն է ապահովել դիմողի համար նախքան իր ստորագրելը:

9. Լսումների ընթացքում դիմողը նշել է, որ 2009թ. հունիսի 12-ի Իրանի նախագահական ընտրությունների քվեարկության ընթացքում լայնամասշտաբ լուրջ ընտրակեղծիքներին հետևել են հակառեժիմային ցույցեր: Նա մասնակցել է գրեթե բոլոր այդ ցույցերին մինչև 2011թ. մարտի սկզբը: Նա պնդել է, որ ինքը և իր ընկերները կազմակերպել են խաղաղ ցույցեր յուրաքանչյուր երեքշաբթի: Քանի որ ցույցերը գազանաբար ճնշվել են իրանական ռեժիմի կողմից՝ նա և իր ընկերները փաստագրել էին ցույցերը և տարածել հանրության միջև: Նա նաև պնդել է, որ 2011թ. մարտի սկզբին վերջին ցույցի ընթացքում, որին նա մասնակցել է, իր ընկերներից մի քանիսը ձերբակալվել են: Նա պնդել է, որ իրենք ենթարկվել են խոշտանգումների, և որ նրանցից մեկը, հավանաբար, հայտնել է իր անունը Իրանի իշխանություններին և հայտնել այդ ցույցերին իր մասնակցության մասին: Հետևաբար, 2011թ. մայիսի 10-ին Թեհրանի հեղափոխական դատարանի կողմից ծանուցագիր է ուղարկվել նրա բնակության վայր՝ մասնավորապես Քարաջում գտնվող իր ծնողների տուն: Նա ներկա չի եղել ծանուցագիրն առաքելու պահին, քանի որ նա գտնվել է իր քրոջ տանը, Թեհրանում: Ծանուցագրում ասվում էր, որ պահանջվում է նրա ներկայությունը դատարանում 2011թ. մայիսի 12-ին: Վախենալով, որ դատարան այցելելու դեպքում նա կարող է ձերբակալվել՝ նա չի ներկայացել դատարան և թաքնվել է Թեհրանում իր քրոջ տանը և տարբեր ընկերների տներում: Որպես դատարան չներկայանալու հետևանք գաղտնի ծառայության գործակալները եկել են իր ծնողների տուն հաջորդ օրը (2011թ. մայիսի 13-ին), որպեսզի ձերբակալեն իրեն: Նրա բացակայության պատճառով նրա փոխարեն ձերբակալվել է դիմողի հայրը: Դիմողին հայտնվել է հաղորդագրություն առ այն, որ ոստիկանություն չներկայանալու դեպքում նրա հայրը կմնա կալանքի տակ: Վախենալով ձերբակալվել և հետևելով իր ընտանիքի խորհրդին՝ նա փախել է երկրից 2011թ. հունիսին՝ առանց ելքի արտոնագրի իրավական փաստաթղթերի:

10. Առաջին լսումների ընթացքում իր գեկույցը հաստատելու նպատակով դիմողը ներկայացրել է Թեհրանի հեղափոխական դատարանի կողմից 2011թ. մայիսի 10-ին ուղարկված ծանուցագրի պատճեն: Նա նաև ներկայացրել է ռեժիմի դեմ ցույցերին առնչվող փաստագրական նյութ, որն ըստ իր պնդման պատրաստվել է իր և իր ընկերների կողմից:

11. Երկրորդ, ավելի մանրամասն նիստը տեղի է ունեցել 2013թ. ապրիլի 5-ին Բերնի Միգրացիոն խորհրդի գրասենյակում, առաջին լսումներից 21 ամիս հետո: Շվեյցարիայի բողոքական եկեղեցու աջակցության ոչ կառավարական կազմակերպության (Hilfswerk դեր Evangelischen Kirche Schweiz) անդամը ներկա էր որպես չեզոք վկա, լսումների արդարությունն երաշխավորելու նպատակով: Նա ուներ լսումների արձանագրություններում մեկնաբանություններ ավելացնելու հնարավորություն այն դեպքում, եթե ինքը որևէ խախտման ակնատես լիներ, սակայն նա չի ավելացրել որևէ նմանատիպ դիտողություն: Կրկին, թարգմանիչը ներկա է եղել դատական նիստի ընթացքում և արձանագրությունը թարգմանել դիմողի համար նախքան նրա ստորագրելը:

12. Դիմողը դարձյալ ներկայացրել է Իրանում տեղի ունեցած ենթադրյալ իրադարձությունները, որոնք իր փախուստի հետևանք են դարձել: Ինչ վերաբերում է այն օրվա տեղի ունեցած իրադարձություններին, երբ ծանուցագիրը հանձնվել է իր ծնողներին (2011թ. մայիսի 10), դիմողն ապա հայտնել է, որ Ettelaad անվտանգության ծառայության անդամները իր բացակայության ընթացքում եկել էին իր ծնողների տուն՝ իրեն որոնելու նպատակով: Իրենք խուզարկել են տունը՝ բացելով բոլոր պահարանները: Քանի որ իրենք չեն կարողացել գտնել նրան, իր ծնողներին հանձնել են ծանուցագիր: Այն փաստին հակադարձելով, թե նա 2011թ. մայիսի 10-ի լսումների ընթացքում չի նշել իր տան խուզարկության մասին՝ դիմողը պատասխանել է, որ ինքը իրականում նշել է այդ փաստը առաջին լսումների ընթացքում և որ դա իր մեղքով չէ որ այն չի արձանագրվել:

13. Բացի դրանից, նախքան Իրանից փախչելը իր թաքստոցի վերաբերյալ հարցին դիմողն երկրորդ լսումների ընթացքում հայտարարել է, որ ինքը ամբողջ ժամանակ մնացել է իր քրոջ տանը: Առաջին լսումների ընթացքում տրված իր ցուցմունքները հակադարձելով՝ դիմողը բացատրել է, որ ինքը եղել է ընկերների հետ, և ավելացրել, որ այդ մարդիկ եղել են իր գործընկերներն աշխատանքի վայրից և ոչ թե ցույցերի վայրից:

14. Ինչ վերաբերում է 2011թ. մարտին տեղի ունեցած վերջին ցույցին հետևած իրադարձություններին, որին նա մասնակցել է, դիմողը երկրորդ լուսմների ընթացքում հայտարարել է, որ նա չգիտեր, որ Ettelaad անվտանգության ծառայությունը պատրաստվել է ձերբակալել իրեն: Նա ևս մեկ անգամ նշել է, որ ցույցերի ընթացքում ձերբակալված իր ընկերներից մեկը հայտնել է անվտանգության ուժերին այդ ցույցերին մասնակցած անձանց տվյալները: Հարցին, թե երբ է ձերբակալվել իր անունը հայտնած իր ընկերը, դիմողը պատասխանեց, որ ինքը չգիտի, և որ պարտադիր չէ, որ հենց այդ ձերբակալված ընկերն ուղղակիորեն հայտնած լիներ իր անունն անվտանգության ծառայությանը: Այդ տեսակի ձերբակալությունները սովորաբար սկսվում են մի ամբողջ շրջայական ռեակցիայով՝ ձերբակալված անձինք հայտնում են որոշ անուններ, ապա այդ մարդիկ ձերբակալվում են և հարցաքննվում ու հայտնում այլ անուններ, և այլն:

15. Երկրորդ լուսմների ընթացքում այն հարցին, թե արդյոք եղել են հատուկ գործողություններ 2011թ. մարտին վերջին ցույցի ընթացքում՝ դիմողը նշել է, որ հանրահավաքները բոլորը եղել են բավականին նման: Մարդիկ ձերբակալվել են և Կառավարության գործակալները ծեծել են ժողովրդին վերջին ցույցի ժամանակ, ինչպես ցանկացած այլ ցույցի ընթացքում: Այն հարցին, թե արդյոք նա ճանաչում էր ձերբակալված անձանց, դիմողը պատասխանել է, որ նա պարզապես գիտեր այդ մարդկանց փողոցից: Նրանք չեն եղել իր տարածաշրջանից: Թեհրանը մեծ քաղաք է, և մարդիկ գալիս էին ամեն տեղից: Հակադարձելով իր առաջին հարցազրույցի ցուցմունքները, որտեղ նա պնդել է, որ իր ընկերները ձերբակալվել են, դիմողը նշել է, որ ցույցին մասնակցող բոլոր անձինք ընկերներ էին հեռավորության վրա, և, որ նա օգտագործել է «ընկերներ» եզրույթը ցույցերի ընթացքում տեղի ունեցող իրադարձությունները նկարագրելիս:

16. 2013թ. ապրիլի 10-ին Միգրացիոն խորհուրդը մերժել է դիմողի ապաստան տրամադրելու խնդրանքը և հրամայել նրան հեռանալ Շվեյցարիայի տարածքից մինչև 2013թ. հունիսի 7-ը: Միգրացիոն խորհուրդը պատճառաբանել է, որ դիմողի հայտարարությունների փաստերն արժանահավատ չեն, քանի որ իր Իրանում տեղի ունեցած իրադարձությունների նկարագրություններն երկու լուսմների ընթացքում հետևողական չեն եղել: Նկարագրությունները զգալիորեն տարբերվել են միմյանցից դիմողի պատմության վճռական կետերի հետ կապված: Առաջին լուսմների ընթացքում դիմողը չի նշել ոչ Ettelaad անվտանգության ծառայության իր ծնողների տուն այցի մասին, ոչ էլ տան խուզարկության մասին, ոչ էլ այն փաստի մասին, որ հենց Ettelaad անվտանգության ծառայությունն է հանձնել ծանուցագիրն իր ծնողներին 2011թ. մայիսի 10-ին, այլ պարզապես հայտարարել է, որ մի սուրհանդակ բերել է դատարանի ծանուցագիրը: Բացի դրանից, նախքան Իրանից փախչելը դիմողի թաքստոցի վերաբերյալ ցուցմունքները տարբերվել են միմյանցից, քանի որ առաջին լուսմների ընթացքում դիմողը հայտարարել է, որ ինքը թաքնվել է իր քրոջ տանը և ընկերների տներում, մինչդեռ երկրորդ լուսմների ընթացքում ինքը հայտարարել է, որ մնացել է բացառապես իր քրոջ տանը: Վերջապես, դիմողը նշել է վերջին ցույցի ընթացքում իր ընկերների ձերբակալության մասին միայն առաջին և ոչ թե երկրորդ լուսմների ընթացքում: Միգրացիոն խորհուրդը հաշվի է առել, որ դիմողը ներկայացրել է որոշ փաստագրական նյութեր, ներառյալ՝ 2011թ. մայիսի 10-ի ենթադրյալ ծանուցագիրը, սակայն առկա էր այն տեսակետը, որ այդ փաստաթղթերը չեն կարող փարատել դիմողի ցուցմունքների արժանահավատության կասկածները: Փաստագրական նյութը ցույց է տվել միայն ցույցերի ընդհանուր տեսքը, սակայն չի մատնանշել դիմողի ենթադրյալ մասնակցության որևէ հատուկ ապացույց և միայն ծանուցագիրը չի կարող վկայել որևէ հրապարակային հետապնդման մասին:

2. Դաշնային վարչական դատարանում ընթացող վարույթը

17. 2013թ. մայիսի 15-ին դիմողը բողոքարկել է Միգրացիոն խորհրդի որոշումը Դաշնային վարչական դատարանում (Bundesverwaltungsgericht): Նա խնդրել է Դաշնային վարչական դատարանին բեկանել Միգրացիոն խորհրդի որոշումն իրեն ապաստան տրամադրելու մերժման վերաբերյալ և իրեն արտաքսելու վերաբերյալ որոշումը չհիմնավորված միջոց ճանաչել և տրամադրել նրան իրավաբանական օգնություն:

18. Իր բողոքում դիմողը պնդել է, որ նա զանգահարել է Իրանում գտնվող իր ընտանիքին և հարցրել, թե արդյոք որևէ այլ ծանուցագիր է ստացել: Այդ կապակցությամբ, նա իմացել է, որ 2013թ. փետրվարի 5-ին իրեն կրկին կանչել են Թեհրանի հեղափոխական դատարան: Նա նաև իմացել է, որ Հեղափոխական դատարանը 2013թ. մայիսի 7-ին հեռակա կարգով իրեն դատապարտել է, քանի որ նա մասնակցել է իրանական ռեժիմի դեմ ցույցերին և կարգախոսներով քննադատել ռեժիմը: Դատարանը նրան դատապարտել է յոթ տարվա ազատազրկման և մտրակի 70 հարվածների: Դիմողը հայտնել է,

որ իր տիրապետման տակ եղել են 2013թ. փետրվարի 5-ի և 2013թ. մայիսի 7-ի դատաստանի վճիռների միայն պատճենները, քանի որ կար կասկած առ այն, որ պետությունը վերահսկում է իր ընտանիքին և իրենք վախենում էին, որ փոստը կարող է ստուգվել, եթե նրանք փորձեին ուղարկել նրան բնօրինակները փոստով: Դիմողը ներկայացրել է դատարանի ենթադրյալ վճռի պատճենները Դաշնային վարչական դատարան: Իր բողոքում նա նաև հարցում է ներկայացրել Դաշնային վարչական դատարանին և Միգրացիոն խորհրդին, թե արդյոք երկու փաստաթղթերի իսկությունը կարող է գնահատվել Թեիրանում Շվեյցարիայի դեսպանատան կողմից բնօրինակները իրենց հանձնելու դեպքում:

19. Իր հայտարարության մեջ դիմողը նաև պնդել է, որ իր երկու հայտարարությունների միջև փաստերի տարբերությունը կարելի է բացատրել երկու լուսմաների բնույթի տարբերությամբ: Առաջին լուսմաները եղել են միայն ամփոփ լուսմաներ և դիմողին խնդրել էին չներկայացնել մանրամասնությունները: Հենց այդ պատճառով հասկանալի է, որ ինքը չի նկարագրել 2011թ. մայիսի 10-ի տան հետախուզումը նախքան երկրորդ լուսմաները: Ինչ վերաբերում է իր թաքնվելուն նախքան Իրանից մեկնելը, նրա երկու զեկույցները ճիշտ էին և հետևողական: Նա մնացել է իր քրոջ տանը, սակայն նա նաև հանդիպել է իր գործընկերներին և ժամանակ անցկացրել նրանց հետ: Ինչ վերաբերում է վերջին ցույցի ընթացքում տեղի ունեցած իրադարձություններին, նա երկու լուսմաների ընթացքում, ըստ էության, հայտնել է նույն փաստերը, այն է, որ նա և իր ընկերները փաստագրել էին ցույցը և բաժանել թռուցիկներ, որ շատ մասնակիցներ, այդ թվում՝ իր ընկերները ձերբակալվել են, և որ ձերբակալված անձանցից մեկը հայտնել է իր անունը իրանական իշխանություններին: Դիմողն այնուհետև պնդել է, որ նրա երկու հայտարարությունները գնահատելիս պետք է հաշվի առնել այն, որ երկու լուսմաների միջև գրեթե երկու տարի է անցել և որ ոչ ոք չի կարող նկարագրել իրադարձությունները ճիշտ նույն կերպ այդքան երկար ժամանակ անց: Վերջապես, դիմողը պնդել է, որ երկրորդ լուսմաները չեն եղել արդար, քանի որ հարցաքննողն անընդհատ ընդհատել է նրան և վերաբերվել նրան այնպես կարծես նա ստում է:

20. 2013թ. մայիսի 22-ին Դաշնային վարչական դատարանը կայացրել է միջանկյալ որոշում, որով այն մերժել է դիմողի իրավական օգնության պահանջը, պատճառաբանելով, որ նրա դիմումը չէր կարող հաջող հեռանկար ունենալ: Գործի նախնական գնահատման ընթացքում Դաշնային վարչական դատարանը գտել է, որ դիմողը համոզիչ կերպով ցույց չէր տվել, որ նա հետապնդվում է իրանական պետության կողմից: Երկու լուսմաների ընթացքում, ինչպես նաև Միգրացիոն խորհրդին տրված փաստերի վերաբերյալ նրա հայտարարությունները միմյանցից տարբերվել են իր պատմության էական կետերի առնչությամբ, հետևաբար, դրանք արժանահավատ չեն: 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագիրը և 2013թ. մայիսի 7-ի վճիռը չունեն ապացուցողական արժեք, քանի որ դիմողը ներկայացրել է միայն այդ փաստաթղթերի պատճենները:

21. 2013թ. հուլիսի 2-ին Դաշնային վարչական դատարանը մերժել է դիմողի բողոքը որպես ակնհայտորեն անհիմն: Համաձայն 1998թ. հունիսի 26-ի Շվեյցարիայի ապաստանի Ակտի (այսուհետ՝ «Ապաստանի ակտ», տես ստորև կետ 30) 111-րդ և 111a-րդ բաժինների՝ գործի վերաբերյալ վճիռ կայացվում է մեկ դատավորի կողմից և, որ վճիռը պարունակում է միայն ամփոփիչ հիմնավորում: Բանավոր լուսմաները նախատեսված չեն սահմանված կարգի կանոններով: Ապաստանի ակտի 111a-րդ բաժնի համաձայն՝ Դաշնային վարչական դատարանը նույնպես ձեռնպահ է մնացել կողմերի միջև դիտարկումների հնարավորությունից: Միգրացիոն խորհուրդը, հետևաբար, չի տվել 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրի և 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի պատճենները մեկնաբանելու կամ ենթադրյալ փաստաթղթերի բնօրինակները ձեռք բերելու հնարավորությունը, որը գտնվել է դիմողի ընտանիքի տիրապետման ներքո:

22. Դաշնային վարչական դատարանը որոշել է, որ դիմողն ապաստանի իրավունք չունի: Այնուհետև այն հայտարարել է, որ չկա որևէ պատճառ ի կատար ածելու համար արտաքսման հրամանը, քանի որ դիմողը չի կարողացել ապացուցել, որ նա Իրանում ենթարկվել է հալածանքների: Երկու լուսմաների ընթացքում իրադարձությունների վերաբերյալ նրա զեկույցները տարբեր էին էական մանրամասների առնչությամբ, և դիմողը Դաշնային վարչական դատարանում չէր կարողացել բացատրել այդ հակասությունները: Երկու լուսմաների միջև ընկած ժամանակահատվածը չի կարող բացատրել հակասությունները, քանի որ դիմողից չէր պահանջվել նկարագրել Իրանի իրադարձությունները ճիշտ նույն կերպ, այլ՝ հետևողականորեն: Բացի դրանից, ի հակառակ դիմողի մեղադրանքի առ այն, որ երկրորդ լուսմաները եղել են անարդար, չկար որևէ ապացույց: Լուսմաներին մասնակցել է Շվեյցարիայի բողոքական եկեղեցու աջակցման ոչ կառավարական կազմակերպության անդամը՝ որպես

չեզոք վկա: Այդ անձը չի կատարել որևէ դիտողություն լուսամների ժամանակ խախտումների կապակցությամբ, թեև նա կարող էր այդպես վարվել: Արձանագրությունը թարգմանվել է դիմողի համար և ստորագրվել նրա կողմից: Ինքը, հետևաբար, ուներ արձանագրության մեջ շտկումներ կատարելու հնարավորություն:

23. Դատարանն այնուհետև գտել է, որ այն չի կարող դիմողի օգտին եզրակացություն կատարել 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրի կամ 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի պատճեններից, քանի որ պատճենները չունեն ապացուցողական արժեք: Դատարանը չի նշել 2011թ. մայիսի 10-ի առաջին ծանուցագիրը, որի իսկությունը չի քննարկվել Միգրացիոն խորհրդի կողմից:

24. 2013թ. հուլիսի 22-ին Միգրացիոն խորհուրդը հրապարակել է արտաքսման վերաբերյալ նոր հրաման, ըստ որի դիմողը պետք է լքեր Շվեյցարիան մինչև 2013թ. օգոստոսի 19-ը:

B. Դատարանի վարույթը և նոր պնդումները

25. 2013թ. օգոստոսի 15-ին դիմողը գանգատ է ներկայացրել Դատարան և խնդրել կիրառել Դատարանի Կանոնակարգի 39-րդ կանոնը՝ չեղյալ հայտարարելու համար իրեն արտաքսելու հրամանը: Նա հայտարարել է, որ ինքը մասնակցել է նախագահական ընտրություններին հաջորդող 2009թ.-ից մինչև 2011թ. մարտ ամիսը իրանական ռեժիմի դեմ ցույցերին և որ նա բաժանել է թուփերին: Նա պնդել է, որ Ettelaad անվտանգության ծառայությունը խուզարկություն է անցկացրել իր ծնողների տանը՝ նրան ձերբակալելու նպատակով: Ավելին, նա հայտարարել է, որ նրան երկու անգամ ծանուցագիր են ուղարկել Թեհրանի հեղափոխական դատարան ներկայանալու համար և, որ նույն դատարանը հեռակա կարգով 2013թ. մայիսի 7-ին դատապարտել է նրան յոթ տարվա ազատազրկման, պարտադրել վճարել տուգանք և հանրահավաքին մասնակցելու համար մտրակի 70 հարվածների:

26. Ի պաշտպանություն իր պահանջների՝ դիմողը 2013թ. օգոստոսի 15-ի գանգատին կցել էր Իրանի ցույցերի վերաբերյալ իր փաստագրական նյութերը պարսկերենով, 2011թ. մայիսի 10-ի և 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրերի պատճենները և 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի պատճենը:

27. 2013թ. հոկտեմբերի 10-ին դիմողը տեղեկացրել է Դատարանին, որ այժմ նա տիրապետում է 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրի և 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի բնօրինակներին, քանի որ իր քրոջ ամուսինը 2013թ. օգոստոսին վերջապես համարձակվել է ուղարկել փաստաթղթերը հատուկ առաքման միջոցով: Նա նաև տրամադրել է Դատարանին 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրի և 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի անգլերեն թարգմանությունները: 2011թ. մայիսի 10-ի ծանուցագրի թարգմանությունը չէր տրամադրվել: Թարգմանությունն ընդգրկվել էր դիմողի երկրորդ լուսամների արձանագրությունում, այնուամենայնիվ, այն ներկայացվել է Դատարան:

28. Ըստ 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրի թարգմանության, դիմողը ծանուցվել է 2013թ. փետրվարի 5-ին, ժամը 9-ին ներկայանալ Թեհրանի Իսլամական հեղափոխական դատարանի 10-րդ բաժին «հասարակական անվտանգության և Իրանի Իսլամական Հանրապետության համակարգի դեմ ցույցերին մասնակցության» պատճառով: Ծանուցագիրը կնքվել է «հետաքննության մարմնի» կողմից 2013թ. փետրվարի 3-ին:

29. 2013թ. մայիսի 7-ի Թեհրանի հեղափոխական դատարանի վճռի թարգմանության համաձայն՝ «Մեղադրանք՝ Իրանի Իսլամական Հանրապետության սրբազան կարգի դեմ գործողություններ ձեռնարկելը:

Վճիռ

Մեղադրյալ պրն Մ.Ա.-ի գործում դատարանն ըստ Թեհրանի գլխավոր և հեղափոխական դատարանում ներկայացված Գլխավոր դատախազության 10-րդ բաժանմունքի մեղադրական թերթիկի, ըստ ապացույցների, ըստ հետախուզության ծառայության վստահելի զեկույցի, ըստ կալանքի տակ գտնվող անձանց ցուցմունքների, ինչպես նաև գործի նյութերում առկա հատկապես օգտակար տեղեկությունների առ այն, որ նա մասնակցել է ապօրինի հավաքներին, որոնք խաթարել են Իրանի Իսլամական Հանրապետության խաղաղությունը և համակարգը, իրենց կարգախոսները տարածելով՝ կոչ է արել դիմադրություն ցուցաբերել քաղաքականությանը և բաժանել թուփերին, ինչպես նաև չնայած ծանուցագիր ստանալուն դատարան չներկայանալը և դատարանում պաշտպանությունից հրաժարվելու փաստի, հանգել է այն եզրակացության, որ իր մեղքը հաստատված է:

Այդ պատճառով, ըստ Իսլամական օրենքի 502-րդ հոդվածի, նա դատապարտվել է 7 տարվա ազատազրկման, մտրակի 70 հարվածի և տուգանքի 15 միլիոն ռիալի չափով, որը պետք է վճարվի գանձարան:

Սույն դատավճռի դեմ գանգատը կարող է ներկայացվել այն հրապարակելու օրվանից տասն օրվա ընթացքում: Այս ժամանակահատվածը լրանալուց հետո այն վերանայելու մասին հայց պետք է ներկայացվի Թեհրանի մարզային իրավասու դատարանները»:

Թարգմանության մեջ նաև նշվել է, որ վճիռը

«Հրապարակվել է 2013թ. մայիսի 15-ին»:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

30. Սույն գործում Շվեյցարիա մուտք գործելու և այնտեղ մնալու օտարերկրացիների իրավունքի վերաբերյալ կիրառելի դրույթներն ամրագրված են 1998թ. հունիսի 26-ի Ապաստանի ակտում (Asylgesetz, 142.31 – այսուհետ՝ «Ապաստանի ակտ») և 2005թ. դեկտեմբերի 16-ի Օտարերկրացիների ակտում (*Bundesgesetz über die Ausländerinnen und Ausländer*, 142.20, այսուհետ՝ «Օտարերկրացիների ակտ»):

31. Ապաստանի ակտի 1-ին գլխի 2-րդ բաժնում ամրագրված է, որ օտարերկրացին, ով համարվում է փախստական, Շվեյցարիայում մնալու և ապաստանի իրավունք ունի: Նույն ակտի 1-ին գլխի 3-րդ բաժնում նշվում է, որ «փախստական» եզրույթը նշանակում է օտարերկրացի, ով ենթարկվում է լուրջ անհարմարությունների, կամ ով ողջամիտ վախ ունի, որ ապագայում կարող է ենթարկվել լուրջ վնասի իր երկրում, կամ իր վերջին բնակության երկրում ռասայի, կրոնի, ազգության, որոշակի սոցիալական խմբի պատկանելիության կամ քաղաքական հայացքների հիմքով: Ըստ նույն բաժնի՝ «լուրջ վնաս» եզրույթը նշանակում է կյանքի, ազատությունից զրկվելու կամ անհանդուրժելի հոգեբանական ճնշում առաջացնող միջոցառումների ենթարկվելու վտանգ:

32. Համաձայն Ապաստանի ակտի 2-րդ գլխի 7-րդ բաժնի՝ փախստականը պետք է ապացուցի իր կարգավիճակը, կամ առնվազն հավաստի ապացույցներ ներկայացնի առ այն, որ նա հանդիսանում է փախստական 1-ին գլխի 3-րդ բաժնի իմաստով: Բավարար արժանահավատ ապացույց է, եթե իրավասու մարմինները վստահ են, որ ամենայն հավանականությամբ անձը փախստական է 3-րդ բաժնի իմաստով: Անբավարար կամ հակասող պատճառաբանությունն էական հարցերի հետ կապված անհամապատասխանությունն է օբյեկտիվ փաստերի կամ պնդումների նկատմամբ, որոնք կեղծված են:

33. Ինչ վերաբերում է արտաքսման հրամանի կատարմանը՝ Ապաստանի ակտի 1-ին գլխի 5-րդ բաժինը ապահովում է, որ ոչ ոք չի կարող ցանկացած ստիպողական միջոցով տարհանվել Շվեյցարիայից և վերադարձվել մի երկիր, որտեղ առկա է իր կյանքի կամ ազատությունից զրկվելու վտանգ կամ երկրում, որը նա ստիպված կլինի լքել այս տիպի մեկ այլ երկիր տեղափոխվելու համար, եթե չկան էական հիմքեր ենթադրելու, որ անձը վտանգ է ներկայացնում Շվեյցարիայի անվտանգության կամ հանրության համար, քանի որ նա արդեն դատապարտվել է առանձնապես ծանր հանցագործության համար: Ապաստանի ակտի 2-րդ գլխի 44-րդ բաժինը և Օտարերկրացիների ակտի 83-րդ բաժինը նախատեսում են, որ այն դեպքում, եթե արտաքսումը չի թույլատրվում օրենքով և այն դեպքերում, երբ այն անհիմն է կամ անհնար, դիմողին թույլատրվում է մնալ Շվեյցարիայում ժամանակավորապես (*vorläufige Aufnahme*):

34. Ապաստանի հետ կապված որոշումները կայացնում է Դաշնային միգրացիոն խորհուրդը (Գլուխ 2, բաժին 6a): Եթե Միգրացիոն խորհուրդը հրաժարվում է տրամադրել ապաստան, այն տալիս է արտաքսման հրաման և սահմանում երկիրը լքելու ամսաթիվը (Գլուխ 2, բաժիններ 44 և 45): Ապաստան հայցողը կարող է դիմել Դաշնային վարչական դատարան Միգրացիոն խորհրդի ապաստան տրամադրելու մերժման և արտաքսման որոշման դեմ (Ապաստանի ակտի 8-րդ գլուխ, բաժին 105, 1968թ. դեկտեմբերի 20-ի Դաշնային վարչական դատավարության մասին օրենքի 5-րդ բաժին (*Bundesgesetz über das Verwaltungsverfahren*, 172.012) և 2005թ. հունիսի 17-ի Դաշնային դատարանի ակտի 82 և 83-րդ բաժիններ (*Bundesgesetz Über das Bundesgericht*, 173.110)): Դաշնային վարչական դատարանը նմանատիպ գործերում առաջին և եզրափակիչ ատյանն է:

III. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ԵՐԿՐԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհուրդ, Գլխավոր քարտուղարի զեկույցը Իրանի Իսլամական Հանրապետությունում մարդու իրավունքների իրավիճակի մասին, 2014թ. մարտի 11, A / HRC / 25/75

35. Գլխավոր քարտուղարի զեկույցում նշվում է.

«1.5. ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմները շարունակում են մտահոգիչ լինել անդամահատումների, ծեծի, մահապատժի կիրառման ավելացման, կամայական կալանքի և անարդար դատավարությունների կապակցությամբ: Խոսքի ազատությունը շարունակում է սահմանափակված լինել, մեծ թվով լրագրողներ դեռ բանտերում են և սոցիալական ՁԼՄ-ները արգելափակված: Մարդու իրավունքների պաշտպանները և կանանց իրավունքների ակտիվիստները շարունակում են դիմակայել կալանավորմանը և հետապնդմանը [...]:

II. A.b. 10. [...] դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կրկնությունը, ինչպիսիք են վերջույթների անդամահատումը և ծեծը շարունակում է մնալ մտահոգության առիթ: Դատական իշխանությունները հաճախակի պատիժներ են կիրառում, որոնք արգելվում են ICCPR-ի կողմից, ըստ որի Իրանը անդամ պետություն է: Վերանայված Իսլամական Քրեական օրենսգրքը նախատեսում է վերջույթների անդամահատում հանցագործությունների, այդ թվում, ծեծի, ալկոհոլ օգտագործելու, գողության և սեռական հանցագործությունների համար: 2013թ. հունվարի 7-ին Իրանի Գերագույն դատարանի նախագահը պաշտպանել է այնպիսի պատիժներ, ինչպիսիք են անդամահատումը՝ պնդելով, որ իսլամական օրենքի պատշաճ կիրառումը կարող է կանխել հանցագործությունները: [...]:

2. ԱՄՆ պետքարտուղարության բաժին «2013թ. երկրների հաշվեքվությունները Մարդու իրավունքների վերաբերյալ» Իրանի վերաբերյալ

36. Այս վերը մեջբերված զեկույցով հաստատվում է հետևյալը.

Ամփոփագիր

[...] Մարդու իրավունքների ամենական հայտ խնդիրներն են կառավարության մանիպուլյացիաներն ընտրական գործընթացի ընթացքում, որը խիստ սահմանափակում է քաղաքացիների իրավունքը իշխանություններին ազատ և արդար ընտրությունների արդյունքում խաղաղ եղանակով փոխելու կապակցությամբ, քաղաքացիական ազատությունների սահմանափակումները, այդ թվում՝ հավաքների, խոսքի և մամուլի ազատությունը և կամայականորեն և ապօրինի կալանավորված, խոշտանգումների ենթարկված կամ սպանված անձանց ֆիզիկական ամբողջականության անտեսումը:

Մարդու իրավունքների վերաբերյալ նշված այլ խնդիրների թվում ներառված են անհետացումները, դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքը կամ պատիժը, այդ թվում՝ դատական կարգով արտոնված անդամահատումները և ծեծը: Քաղաքական դրդապատճառներով բռնությունը և հալածանքները, ինչպես, օրինակ, ծեծը և բռնաբարությունը, կյանքին սպառնացող պայմանները, ձերբակալումները և երկարատև նախնական կալանքը, երբեմն ամբողջովին մեկուսացված, անվտանգության ուժերի կողմից շարունակվող անպատժելիությունը, արդար հանրային դատավարության մերժումը, որը երբեմն ավարտվում է առանց պատշաճ դատական գործընթացի, անկախ դատական համակարգի բացակայությունը, քաղաքատարկայինների կալանավորումը [...]:

Բաժին 1. c. Խոշտանգումներ և այլ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունք կամ պատիժ:

Սահմանադրությունն արգելում է խոշտանգումների բոլոր ձևերը «խոստովանություն կամ տեղեկատվություն ստանալու նպատակով», սակայն կային մի քանի արժանահավատ հաղորդումներ առ այն, որ անվտանգության ուժերը և բանտերի անձնակազմը խոշտանգել են ձերբակալվածներին և կալանավորվածներին: [...]

Բանտերում խոշտանգումների և չարաշահումների ընդհանուր մեթոդներն են՝ մենախցում երկարատև պահելը, բռնաբարությունը, սեռական նվաստացումը, սպառնալիքները, քնից զրկելը և ծանր ու կրկնվող ծեծը: Շատ բանտերում եղել են ծանր գերբնակեցման մասին հաղորդումներ և ազատագրվածներին բժշկական օգնության տրամադրման մերժումները [...]:

Կառավարությունը որակել է ծեծի ու անդամահատման կիրառումը որպես «պատիժ», ոչ թե խոշտանգում: Դատական կարգով արտոնված է մարմնական պատիժը, այդ թվում անդամահատումն այնպիսի հանցանքների համար, ինչպիսին կրկնվող գողությունն է: Հոկտեմբերի 23-ին ՄԱԿ-ի հատուկ զեկույցողը նշել է՝ գողության համար վերջույթների անդամահատման և 2012թ. հուլիսից մինչ 2013թ. հունիսի 30-ը 123 անձանց ծեծի վերաբերյալ, այնպիսի հանցագործությունների համար ինչպիսիք «խոտվությունն է», «ծանրաբարոյության հետ անհամատեղելի գործողությունները», ալկոհոլի օգտագործումը, «ապօրինի» և միասեռ սեռական հարաբերությունները [...]:

Բանտերի ու կալանավայրերի պայմանները:

Բանտերի պայմանները հաճախ անհամապատասխան և կյանքին սպառնացող են: Եղել են հաղորդումներ, որ որոշ բանտարկյալներ ինքնասպանություն են գործել ծանր պայմանների, մենախցում գտնվելու և խոշտանգումների ենթարկվելու արդյունքում: Բանտի իշխանությունները հաճախ մերժել են բժշկական

օգնության տրամադրումը վնասված դատապարտյալների համար, ովքեր վնասվածքներ ստացել էին նմանատիպ վերաբերմունքի կամ բանտային կյանքի վատ սանիտարական պայմանների արդյունքում [...]:

Բաժին 1. d. Կամայական ձերբակալում կամ կալանավորում:

[...] Իշխանությունները սովորաբար կիրառում են կամայական ձերբակալություններ խոչընդոտելու համար ենթադրյալ հակառեժիմային գործունեությունը: Քաղաքացիական հագուստով աշխատակիցները հաճախ առանց զգուշացնելու ժամանում են կալանավորված անձանց տներ կամ գրասենյակներ, իրականացնում ստուգումներ և առգրավում մասնավոր փաստաթղթեր, անձնագրեր, համակարգիչներ, էլեկտրոնային լրատվամիջոցներ, և այլ անձնական իրեր՝ առանց նմանատիպ գործողությունների հավաստագրերի: Անհատները հաճախ մնում են կալանքի տակ երկար ժամանակով՝ առանց մեղադրանք առաջադրելու կամ դատվելու և երբեմն առանց իրենց գտնվելու վայրի մասին այլոց տեղեկացնելու թույլտվության [...]:

Բաժին 1. e. Արդար հրապարակային դատաքննության մերժումը: [...] Դատավարության կարգը:

[...] Քաղբանտարկյալները և կալանավորվածները: Իրենց քաղաքական համոզմունքների համար բանտարկված քաղաքացիների վիճակագրությունը հասանելի չէ: ICHRI-ի գնահատմամբ երկրում կային 500 քաղբանտարկյալներ, այդ թվում՝ խաղաղ գործունեություն ծավալելու կամ ազատ արտահայտվելու համար կամայականորեն ձերբակալված անձինք: Այլ իրավապաշտպանների գնահատմամբ այնտեղ կարող էին լինել ավելին, քան 1000 բանտարկյալներ, այդ թվում՝ նրանք, ովքեր դատապարտվել են իրենց կրոնական համոզմունքների համար [...]: Մեկ տարվա ընթացքում իշխանությունները ձերբակալել են ուսանողների, լրագրողների, իրավաբանների, քաղաքական գործիչների, կանանց ակտիվիստների, արվեստագետների և կրոնական փոքրամասնությունների անդամների (տե՛ս 1.a., 1.e., 6, և 7.a. բաժինները). շատերին մեղադրանք է առաջադրվել այնպիսի հանցագործությունների համար, ինչպիսիք են «ռեժիմի դեմ քարոզչությունը» և «հոգևոր առաջնորդին վիրավորանքը» [...]: Քաղբանտարկյալները կալանքի ընթացքում նաև ունեցել են խոշտանգումների և չարաշահումների ենթարկվելու վտանգ: Կառավարությունը քաղբանտարկյալներին հաճախ պահում է բանտերում իրենց տներից և ընտանիքներից հեռու: Կառավարությունը թույլ չի տալիս միջազգային հումանիտար կազմակերպություններին կամ ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչներին շփվել քաղբանտարկյալների հետ:

Բաժին 1. f. Անձնական ու ընտանեկան կյանքի, բնակարանի կամ նամակագրության նկատմամբ կամայական միջամտություն:

Սահմանադրությունը նախատեսում է, որ «հեղինակությունը, կյանքը, գույքը, [և] բնակության վայրը» պաշտպանված են ոսնձգությունից, բացառությամբ «օրենքով նախատեսված» դեպքերի, սակայն Կառավարությունը պարբերաբար խախտել է այս իրավունքը: Անվտանգության ուժերը հսկել են քաղաքացիների սոցիալական գործունեությունը, մտել նրանց բնակարաններ և գրասենյակներ, հսկել հեռախոսային խոսակցությունները և համացանցային կապը և բացել նամակագրությունն առանց դատարանի թույլտվության: Կային բազմաթիվ զեկույցներ առ այն, որ Կառավարության գործակալները խուզարկել և թալանել են ռեֆորմիստ կամ ընդդիմադիր առաջնորդների, ակտիվիստների, քաղբանտարկյալների, լրագրողների և նրանց ընտանիքների անդամների տներն ու գրասենյակները և վախեցնել նրանց [...]:

3. «Ազատություն խոշտանգումներից» զեկույցը. մենք կստիպենք Ձեզ փոշմանել ամենի համար. Իրանում խոշտանգումները սկսած 2009-ի նախագահական ընտրություններից, 2013թ. մարտ, (<http://www.refworld.org/docid/514088902.html>)

37. «Ազատություն խոշտանգումներից» կառույցը Միացյալ Թագավորությունում ոչ կառավարական հասարակական բժշկական հիմնադրամ է խոշտանգումների զոհերին խնամելու նպատակով: Կազմակերպությունն աշխատել է ավելի քան 25 տարի և տրամադրել ուղղակի բժշկական ծառայություններ խոշտանգումների ենթարկվածների համար, ովքեր ժամանել են Միացյալ Թագավորություն, ինչպես նաև ովքեր ձգտում են պաշտպանել և խթանել իրենց իրավունքները: Իրանում խոշտանգումների զոհերի վերաբերյալ զեկույցում նշված է.

«Ձեկույցի հիմնական արդյունքները.

«Ազատություն խոշտանգումներից» կառույցի կողմից պատրաստված 2009-2011թթ. կալանքի և խոշտանգումների ապացույցների մանրամասն քննությունը ինչպես փաստագրված է 50 դատաբժշկական իրավաբանական հաշվետվություններում (MLRs) ցույց է տալիս, որ՝

խոշտանգումներն առանցքային գործիք էին, որոնք օգտագործվել են Իրանի իշխանությունների կողմից որպես զենք Թեհրանում և այլուր ռեժիմը պահպանելու ուղղությամբ 2009թ. նախագահական ընտրություններին հաջորդած երկար ժամանակահատվածի ընթացքում:

Այս ճնշումները ներառել են խոշտանգումներ կալանքի բազմաթիվ դրվագների ընթացքում, բազմաթիվ անձանց նկատմամբ, ում համար 2009թ. նախագահական ընտրություններին հաջորդած բողոքի ակցիաներն առաջին անգամն էին, երբ նրանք, կամ նրանց ընտանիքների մյուս անդամները զբաղվել են նմանատիպ մակարդակի քաղաքական ակտիվությամբ:

Այս ընթացքում Իրանում համակարգված կերպով կիրառվել է Խոշտանգումների ֆիզիկական, հոգեբանական և բնապահպանական մեթոդների լայն շրջանակ:

Խոշտանգումները հաճախ օգտագործվել են քաղաքական կամ այլ «հակառեժիմային» գործունեությամբ զբաղվող ֆիզիկական անձանց վերաբերյալ տեղեկատվություն ստանալու նպատակով, անձանց ստիպել են ստորագրել խոստովանական ցուցմունքներ կամ այլ հայտարարություններ, որոնք դատական վարույթներում օգտագործվել են իրենց դեմ կամ որոնք ապագայում կարող են օգտագործվել իրենց դեմ:

Ուսումնասիրված գործերից կեսի մասնակիցները ձերբակալվել են Թեհրանում, մնացածը՝ այլ մարզկենտրոններում և մի փոքր մաս՝ գյուղական վայրերում: Բոլոր դեպքերում, կալանավորման և խոշտանգման պատճառները ներառել են «քաղաքական» տարր, հաճախ շատ ցածր մակարդակի վրա, նույնիսկ, եթե այն առաջադրվել է նմանատիպ գործողություններում իր ընտանիքի անդամներից մեկի կամ որոշ դեպքերում նաև գործընկերոջ մասնակցության դեպքում: Քսանյոթ դեպքերում անձինք ձերբակալվել են և բերման ենթարկվել նախագահական ընտրություններից հետո ցույցերին և այլ բողոքի ակցիաներին մասնակցելու ընթացքում [...]:»:

4. Մարդու իրավունքների միջազգային Դաշնության և Մարդու իրավունքների պաշտպանության Իրանի Լիգայի զեկույցն Իրանի Իսլամական Հանրապետության վերաբերյալ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեին համապատասխան ICCPR (103-րդ նստաշրջան, 2011թ. հոկտեմբերի 17-ից նոյեմբերի 4-ը, Ժնև)

38. Վերը մեջբերված զեկույցում, ոչ կառավարական իրավապաշտպան կազմակերպությունները «Մարդու իրավունքների միջազգային դաշնությունը» և «Իրանի Մարդու իրավունքների պաշտպանության լիգան» ներկայացրել են բազմաթիվ մարդու իրավունքների ակտիվիստների, լրագրողների, արվեստագետների և ուսանողների նկատմամբ վճիռները՝ հակառեժիմային ցույցերի և գործողությունների պատճառով: Այդ վճիռներից մի քանիսը ներառել են երկարաժամկետ կալանքը և ծանր ծեծը: Ցուցակն իր մեջ ներառում է՝

«(էջ 7) Շադի Սադրը և Մահբուդեհ Աբբաս-Ղոլիզադեհն «Վերջ մինչև մահ քարկոծելուն» քարոզարշավի երկու հիմնադիր կանայք դատապարտվել են 2010թ. մայիսի 17-ին հեռակա կարգով վեց տարվա ազատազրկման և մտրակի 74 հարվածների և երկու և կես տարվա ազատազրկման և մտրակի 30 հարվածների, համապատասխանաբար: Նրանք երկուսն էլ լքել են Իրանը՝ ազատազրկումից խուսափելու նպատակով [...]:»

(էջ 27) ռեժիսոր և լրագրող Մոհամմադ Նուրիզադը ձերբակալվել է 2009թ. դեկտեմբերին և դատապարտվել երեք ու կես տարվա ազատազրկման և մտրակի 50 հարվածների: Նա ազատ է արձակվել 2011թ. մայիսի 6-ին [...]:»

(էջ 32) Ուսանողները: Քաղաքացիական հագուստով անվտանգության գործակալները, Ոստիկանության հատուկ ջոկատների անդամները և Իսլամական հեղափոխության պաշտպանների հատուկ ջոկատայինները 2009թ. հունիսի նախագահական ընտրություններից հետո դաժանաբար հարձակվել են Թեհրանի, Սպահանի և Շիրազի որոշ բուհերի հանրակացարանների վրա և թալանել նրանց, ինչի արդյունքում հինգ ուսանողներ սպանվել են Թեհրանում, երկուսը՝ Սպահանում և երկուսը՝ Շիրազում: Թեհրանում հանրակացարանի 100 ուսանողներ ձերբակալվել են: Սակայն, հարձակումների և սպանությունների վերաբերյալ քննություն անցկացնելու պահանջով զինվորական դատարան բողոք ներկայացրած նրանցից 40-ին 2011թ. մայիսին դատապարտել են ֆինանսական տույժերի, ծեծի և 3-10 ամսվա ազատազրկման, այդ ժամանակից ի վեր բողոքի ցույցերի կամ կալանքի ընթացքում մի քանի ուսանող զրկվել է կյանքից: [...] «:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՅԵՐ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴԻՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

39. Դիմողը պնդել է, որ իրեն Իրան արտաքսելու դեպքում նա կենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի և ձերբակալվելու իրական վտանգի, ինչը Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում է, որով նախատեսվում է՝

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

40. Կառավարությունը վիճարկել է այդ փաստարկը:

A. Ընդունելիությունը

41. Դատարանը նշում է, որ այս գանգատն ակնհայտորեն անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35 կետ 3 (ա) հոդվածի իմաստով: Դատարանը նշում է, որ այն անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքով: Հետևաբար՝ այն պետք է ճանաչվի ընդունելի:

B. Հանգամանքները

1. Կողմերի պնդումները

(a) Դիմողը

42. Դիմողը պնդել է, որ Իրան ստիպողաբար վերադարձվելու դեպքում նա կկանգնե՞ր ձերբակալվելու և խոշտանգումների ենթարկվելու իրական և լուրջ վտանգի առջև, իրանական վարչակարգի դեմ ընթացող ցույցերին նրա մասնակցության և թռուցիկներ բաժանելու պատճառով: Իրանական ռեժիմը դեռևս շահագրգռված է 2009թ. նախագահական ընտրություններին հաջորդող ցույցերի մասնակիցներին հալածելու մեջ: Վկայակոչելով YouTube-ի և BBC-ի համացանցային հղումները՝ դիմողը պնդել է, որ Իրանի արդարադատության նախարարության խոսնակը և Գլխավոր դատախազը 2013թ. հուլիսի 21-ին հրապարակայնորեն հայտարարել են, որ 2009թ. ցույցերի մասնակիցները, ովքեր վերադարձել են Իրան, դատական կարգով կհետապնդվեն ցույցերի ընթացքում կատարված անկարգությունների համար: Քանի որ Թեհրանի հեղափոխական դատարանի կողմից 2013թ. մայիսի 7-ին նրան ազատազրկելը ցույց տվեց, որ Իրանի վարչակարգը դեռևս շահագրգռված է նրանց հետապնդելու հարցում:

43. Դիմողն այնուհետև պնդել է, որ նա կձերբակալվի Իրան վերադառնալուն պես, քանի որ նա լքել է երկիրն ապօրինաբար՝ առանց ելքի թույլտվության: Ձերբակալման դեպքում Իրանի իշխանություններն անմիջապես կստուգեն նրա կենսագրությունը և ի հայտ կգա նրա դատապարտման փաստը: 2013թ. մայիսի 7-ի դատաստանի վճիռը կկիրառվի և նա կենթարկվի յոթ տարվա ազատազրկման և մտրակի 70 հարվածների: Այդպիսի պատիժը չափազանցված է և անմարդկային: Բացի դրանից, ընդհանուր առմամբ, Amnesty International-ի զեկույցներից հայտնի է, որ խոշտանգումները և վատ վերաբերմունքը տարածված են իրանական բանտերում:

44. Դիմողը կրկին նշել է, որ նա ակտիվորեն մասնակցել է իրանական ռեժիմի դեմ հետընտրական ցույցերին: Նա հայտարարել է, որ իր բացակայության ընթացքում 2011թ. մայիսի 10-ին Ettelaad անվտանգության ուժերի կողմից խուզարկվել է իր ծնողների տունը: Իր անունով ծանուցագրերը հանձնվել են իր ծնողներին: Քանի որ նա չի ենթարկվել ծանուցագրերին՝ 2011թ. մայիսի 12-ին ձերբակալվել է նրա հայրը և հարցաքննվել իր որդու գտնվելու վայրի կապակցությամբ: Դիմողը հետագայում թաքնվել է իր քրոջ տանը՝ Թեհրանում: 2011թ. հունիսի 4-ին նա լքել է Իրանը, մեկնել է Թուրքիայի և այլ անհայտ երկրների միջոցով, 2011թ. հունիսի 26-ին ապօրինաբար մուտք գործել Շվեյցարիա և 2011թ. հունիսի 27-ին դիմել ապաստանի համար:

45. Դիմողը պնդել է, որ ինքն արել է ամեն հնարավորը հիմնավորելու համար իր պնդումն առ այն, որ Իրան վերադառնալուն պես կարող է ենթարկվել խոշտանգումների լուրջ վտանգի առջև: Նա բացատրել է Միգրացիոն խորհրդին, թե ինչ է տեղի ունեցել Իրանում: Իր պատմության անհամապատասխանությունները վերաբերել են միայն աննշան իրադարձություններին և պայմանավորված են եղել այն հանգամանքով, որ Միգրացիոն խորհրդի երկու հարցազրույցավարները եղել են տարբեր: Մինչդեռ առաջին հարցազրույցավարը կարճ ամփոփում է պահանջել, երկրորդը՝ մանրամասն: Հենց այդ պատճառով տրամաբանական է, որ իր պատմության որոշ մանրամասներ, ինչպիսին 2011թ. խուզարկությունն է, նշվել է միայն երկրորդ հարցազրույցի ընթացքում: Բացի դրանից, պետք է հաշվի առնել, որ երկու հարցազրույցների միջև ժամանակահատվածը եղել է գրեթե երկու տարի: Ոչ ոք չի կարող ակնկալել նույն պատմությունն այդքան երկար ժամանակ անց:

46. Դիմողն այնուհետև ընդգծել է, որ նա ներկայացրել է աջակցող փաստաթղթեր, որոնք վկայում են իրանական ռեժիմի կողմից իրեն հալածելու մեջ: Նա ներկայացրել է Թեհրանի հեղափոխական դատարանի 2011թ. մայիսի 10-ի ծանուցագրի բնօրինակը Միգրացիոն խորհրդին առաջին հարցազրույցի ընթացքում: Բացի դրանից, նա ներկայացրել է 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրի և 2013թ. մայիսի 7-ի վճիռը:

պատճենները: Նա հայտարարել է, որ այդ փաստաթղթերը անտեսվել են Շվեյցարիայի իշխանությունների կողմից, թեև նրանք ի գորու էին ցրել Իրանում հալածանքների ենթարկվելու վերաբերյալ կասկածները: Նա հայտարարել է, որ չի կարողացել ներկայացնել 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրի և 2013թ. մայիսի 7-ի Դաշնային վարչական դատարանը վճռի բնօրինակները, քանի որ նրա ընտանիքը չէր կարողացել ուղարկել բնագրերն անմիջապես: Նրանք քիչ ժամանակ են ունեցել և վախեցել են, որ փոստով բնօրինակների առաքումը կարող է վերահսկվել իրանական իշխանությունների կողմից: Այն ժամանակահատվածում, որ իր գործը քննվում էր Դաշնային վարչական դատարանում, իր ընտանիքն ուղարկել է նրան միայն պատճենները: Պատճենները, հետևաբար, միակ ապացույցն էին, որ նա կարողացել է ներկայացնել Դաշնային վարչական դատարանին՝ ի նպաստ իր պահանջի: Ի պատասխան Կառավարության հարցմանն առ այն, թե ինչ եղանակով են ուղարկվել իրեն օրինակները, դիմողը հայտարարել է, որ դրանք ուղարկվել են փոստով:

47. Դիմողն այնուհետև նշել է, որ ինքն արել է ամեն հնարավորը՝ ցրելու համար ցանկացած կասկած ծանուցագրի ու վճռի իսկության վերաբերյալ: Նա առաջարկել է Դաշնային վարչական դատարանին, որ ծանուցագրի և դատավճռի բնօրինակները ներկայացվեն Թեհրանում Շվեյցարիայի դեսպանատուն, որպեսզի ստուգվի փաստաթղթերի իսկությունը: Նա պնդել է, որ Դաշնային վարչական դատարանը չի արձագանքել այդ առաջարկին, սակայն արագորեն կայացրել է վճիռը՝ առանց նույնիսկ Միգրացիոն խորհրդի տեսակետը հարցնելու: Հաշվի առնելով, որ Դաշնային վարչական դատարանը չի արձագանքել դիմողի առաջարկին՝ նրա ընտանիքը չի համարձակվել փաստաթղթերը տանել դեսպանատուն սեփական նախաձեռնությամբ, առաջին հերթին, այն պատճառով, որ հնարավոր չէ մուտք գործել դեսպանատուն առանց հրավերի և երկրորդը՝ որովհետև նրա ընտանիքի անդամները կենթարկվելին լուրջ վտանգի, որ դեսպանատան դիմաց առկա պահակախումբը կհարցներ, թե ինչու են նրանք ցանկանում ներս գնալ: Նրա քույրը, հետևաբար, պահպանել է փաստաթղթերն անվտանգ վայրում և սպասել հրավերի՝ դրանք դեսպանատուն տանելու համար: Երբ նա իմացել է, որ Դաշնային վարչական դատարանը մերժել է դիմողի ապաստան ստանալու վերաբերյալ դիմումը, նա տարել է փաստաթղթերը Քարաջում գտնվող իր ծնողների տուն: 2013թ. օգոստոսին դիմողի մեկ այլ քրոջ ամուսինը վերջապես համարձակվել է ուղարկել բնօրինակները դիմողին:

(b) Կառավարությունը

48. Կառավարությունը վիճարկել է դիմողի փաստարկները: Նա ուներ այն տեսակետը, որ չկար իրական վտանգ առ այն, որ դիմողն Իրան վերադառնալու դեպքում կարող է ենթարկվել 3-րդ հոդվածի երաշխիքներին հակառակ վերաբերմունքի: Կառավարությունը կիսում է Միգրացիոն խորհրդի և Դաշնային վարչական դատարանի տեսակետն առ այն, որ Իրանում տեղի ունեցած իրադարձությունների վերաբերյալ դիմողի նկարագրությունն արժանահավատ չէ: Այն ընդգծել է դիմողի երկու հարցաքննությունների միջև հակասությունները՝ առաջին ծանուցագրի առաքման, ծնողների տանը իրականացրած խուզարկության, նախքան Իրանից իր փախուստը իր թաքստոցի և վերջին հանրահավաքի ընթացքում իր ընկերների ձերբակալման վերաբերյալ: Բոլոր հակասությունները, հետևաբար, վճռական դեր ունեն դիմողի պատմության մեջ:

49. Կառավարությունը նաև կիսում է Միգրացիոն խորհրդի այն տեսակետը, որ 2011թ. մայիսի 10-ի ծանուցագրերը չեն ապացուցում Իրանում հետապնդման վտանգի հնարավորությունը: Այն պնդել է, որ, դիմողի պատմության անարժանահավատության պատճառով առկա էր բացարձակ անհրաժեշտություն ստուգելու 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրի և 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի պատճենների իսկությունը: Կառավարությունը պնդել է, որ նման փաստաթղթերը կարող են ձեռք բերվել Իրանում: Ավելին, այն ուներ այն տեսակետն, որ դիմողը պարտավոր էր 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի բնօրինակները ներկայացնել Դաշնային վարչական դատարան, քանի որ վճռի բնօրինակը հանձնվում է դատապարտված անձանց նույնիսկ Իրանում: Եթե դիմողի ընտանիքն իսկապես վախենում էր ուղարկել բնօրինակները դիմողին, ապա դիմողը կարող էր գոնե բացատրել, թե ինչ եղանակով է նա ստացել պատճենները: Այդպիսի տեղեկատվությունը կարող է շատ օգտակար լինել:

50. Կառավարությունն այնուհետև պնդել է, որ Դաշնային վարչական դատարանում դիմողի շահերը ներկայացրել է ապաստանի գործերով խորհրդատուն: Կառավարության կարծիքով Դաշնային վարչական դատարանի միջանկյալ որոշումից հետո խորհրդատուն պետք է տեղյակ պահեր իրեն, որ Դաշնային վարչական դատարանը չի ընդունել պատճենները որպես ապացույց: Դիմողը կարող էր ներկայացրել բնօրինակները Դաշնային վարչական դատարան, որպեսզի այն կարողանար ստուգել փաստաթղթի

իսկությունը: Բացի դրանից, դիմողը կարող էր խնդրել իր քրոջը, ով ապրում էր Թեհրանում, տանել բնօրինակ փաստաթղթերն Իրանում Շվեյցարիայի դեսպանատուն, փաստաթղթերի իսկությունը և ճշգրտությունը ստուգելու համար՝ Դաշնային վարչական դատարանին խնդրելու փոխարեն:

51. Կառավարությունը չի կատարել որևէ հետագա մեկնաբանություն դիմողի պնդման վերաբերյալ առ այն, որ 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրի և 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի բնօրինակները 2013թ. օգոստոսի ամսից եղել են իր տիրապետման ներքո, սակայն անդրադարձել է այդ փաստաթղթերի պատճենների հետ կապված մեկնաբանություններին:

2. Դատարանի գնահատականը

(a) Համապատասխան սկզբունքների համառոտ ամփոփում

52. Դատարանը կրկնում է, որ Պայմանավորվող պետությունները միջազգային իրավունքի տեսանկյունից և հաշվի առնելով պայմանագրային պարտավորությունները՝ իրավունք ունեն վերահսկել օտարերկրացիների մուտքը, բնակությունը և արտաքսումը (տե՛ս *R.C. v. Sweden*, թիվ 41827/07, կետ 48, 2010թ. մարտի 9, տե՛ս նաև *Üner v. the Netherlands* [GC], թիվ 46410/99, կետ 54, ՄԻԵԴ 2006թ.-XII): Այնուամենայնիվ, Պայմանավորվող պետության կողմից արտաքսումը կարող է առաջացնել խնդիրներ 3-րդ հոդվածի ներքո, և, հետևաբար, պետությանը պատասխանատվության ենթարկել Կոնվենցիայի ներքո, եթե առկա են լուրջ հիմքեր առ այն, որ անձն արտաքսվելու դեպքում կարող է ենթարկվել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի: Այդ դեպքում 3-րդ հոդվածը նախատեսում է անձին այդ երկիր չարտաքսելու պարտավորություն (տե՛ս *Saadi v. Italy* [GC], թիվ 37201/06, կետ 125, ՄԻԵԴ 2008թ.):

53. Որոշելու համար, թե արդյոք կա վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգ՝ Դատարանը պետք է քննի դիմողի արտաքսման կանխատեսելի հետևանքները՝ հաշվի առնելով ընդհանուր իրավիճակը և իր անձնական հանգամանքները (տե՛ս *El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], թիվ 39630/09, կետ 213, ՄԻԵԴ 2012թ., տե՛ս նաև *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom*, 1991թ. հոկտեմբերի 30, կետ 108, Սերիա A, թիվ 215):

54. Ինչ վերաբերում է այդ ժամանակահատվածին, վատ վերաբերմունքի իրական վտանգի առկայությունը պետք է գնահատվի, առաջին հերթին, հաշվի առնելով այն փաստերը, որոնք հայտնի են կամ պետք է հայտնի լինեն Պայմանավորվող պետությանը արտաքսման պահին (տե՛ս վերը նշված Սաադի-ի գործը, կետ 133):

55. Ինչ վերաբերում է վատ վերաբերմունքի վտանգի ապացուցման բեռին, Դատարանն ընդունում է, որ, հաշվի առնելով հատուկ իրավիճակը, որում հաճախ գտնվում են ապաստան հայցողները, հաճախ անհրաժեշտ է նրանց տալ անմեղության կանխավարկած, երբ խոսքը վերաբերում է իրենց ներկայացրած հայտարարությունների և փաստաթղթերի արժանահավատության գնահատմանը: Սակայն, երբ տեղեկատվություն է ներկայացվում, որը խիստ կասկածի տակ է առնում ապաստան հայցողի կողմից ներկայացված փաստաթղթերի ճշմարտացիությունը, ապա անձը պետք է ապահովի բավարար բացատրություն ենթադրյալ անհամապատասխանության կապակցությամբ: Սկզբունքորեն դիմողը պետք է ապացուցի, որ կան լուրջ հիմքեր ենթադրելու, որ, եթե իրականացվի տվյալ միջոցառումը, նա կենթարկվի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի: Եթե ներկայացվում են նման ապացույցներ, ապա Կառավարությունը պետք է ցրի նման ցանկացած կասկած (տե՛ս *N. v. Sweden*, թիվ 23505/09, կետ 53, 2010թ. հուլիսի 20):

(b) Սույն գործում այս սկզբունքների կիրառումը

56. Սույն գործում Դատարանը նկատում է, որ ի սկզբանե դիմողը պետք է վերադարձվեր մի երկիր, որտեղ ըստ բոլոր հատկանիշների մարդու իրավունքների պաշտպանության իրավիճակը խիստ մտահոգիչ է: Իրանի հասանելի տեղեկատվության շնորհիվ (ինչպես սահմանված է վերը՝ կետեր 35-38) երևում է, որ Իրանի իշխանությունները հաճախ բերման են ենթարկում և վատ վերաբերմունքի ենթարկում անձանց, ովքեր խաղաղ մասնակցում են ընդդիմադիր ցույցերին և որ 2009թ. հետընտրական ցույցերից հետո իրավիճակը չի մեղմացել: Դատարանն արդեն նշել է Իրան արտաքսելու կապակցությամբ իր նախադեպային իրավունքում (տե՛ս *S.F. and Others v. Sweden*, թիվ 52077/10, կետ 63, 2012թ. մայիսի 15 և *R.C. v. Sweden*, թիվ 41827/07, կետ 49, 2010թ. մարտի 9), որ ոչ միայն քաղաքական կազմակերպությունների առաջնորդները կամ այլ բարձրաստիճան անձինք են ձերբակալվում, այլ ցանկացած անձ, ով որևէ կերպ հակադրվում է ներկայիս իրանական ռեժիմին կարող է ձերբակալվել՝

ենթարկվելով վատ վերաբերմունքի կամ խոշտանգումների վտանգի: Իրանում մարդու իրավունքների իրավիճակի վերաբերյալ վերջին զեկույցները ցույց են տալիս, որ վերը նշված Դատարանի նախադեպային իրավունքի գնահատականը դեռևս կիրառվում է:

57. Մինչդեռ, տեղյակ լինելով Իրանում մարդու իրավունքների լուրջ խախտումների արձանագրություններից, ինչպես նշվել է վերը, Դատարանը չի գտել, որ դրանք իրենց բնույթով կարող են լինել Կոնվենցիայի խախտում, եթե դիմողը վերադառնա այդ երկիր: Դատարանը պետք է պարզի, թե արդյոք դիմողի անձնական իրավիճակն այնպիսին է, որ նրա վերադարձը Իրան հակասում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին (տե՛ս վերը՝ *S.F. and Others v. Sweden*, կետ 63, նաև *R.C.v. Sweden*, կետ 49):

58. Դատարանը նշում է, որ ըստ դիմողի պնդման նա հեռակա կարգով դատապարտվել է յոթ տարվա ազատազրկման, տուգանքի և մտրակի 70 հարվածների հակառեժիմային ցույցերին իր մասնակցության համար: Դատարանը գտել է, որ եթե դիմողի ազատազրկման վճիռն ի կատար ածվեր, ինչպես որ նա պնդում է, ապա դա կառաջացներ կանխամտածված և ծանր ֆիզիկական տառապանք, որը պետք է որակվի որպես խոշտանգում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով: Քանի որ դիմողը հեռացել է Իրանից առանց ելքի թույլտվության և առանց անձնագրի՝ նա, ամենայն հավանականությամբ, Իրան վերադառնալուն պես պետք է ձերբակալվի (տե՛ս վերը՝ *R.C. v. Sweden*, կետեր 35 և 56, 2010թ. մարտի 9): Վճիռն ամենայն հավանականությամբ կկիրառվի նրա վերադարձից հետո: Ավելին, համաձայն Իրանի քաղաքացիության օրենսդրության պայմանների վերաբերյալ զեկույցների (տե՛ս վերը կետեր 35-38)՝ դիմողը կարող է ենթարկվել անմարդկային և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի ու խոշտանգումների ազատազրկման ընթացքում:

59. Որոշելիս, թե արդյոք դիմողը բավարար ապացույցներ է ներկայացրել հիմնավորելու համար, որ առկա է իրական վտանգ, որ նա կարող է ենթարկվել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի՝ Դատարանը համամիտ է ազգային իշխանությունների հետ առ այն, որ դիմողի պատմության մեջ առկա են որոշ թերություններ, հատկապես, երբ նա ներկայացրել է առաջին ծանուցագրի ստացման և 2011թ. մայիսի 10-ին իր ծնողների տան խուզարկության հանգամանքները: Դատարանը հետագայում համաձայնել է ազգային իշխանությունների հետ, որ հակասությունները չեն կարող բացատրվել դիմողի պնդումներով, որ երկրորդ լուսնները կողմնակալ էին: Այն փաստը, որ ոչ կառավարական կազմակերպության չեզոք վկան ներկա է եղել լուսնների ընթացքում, և որ այդ վկան չի արձանագրել որևէ խախտում, ապացուցում է, որ հարցազրույցը իրականացվել է արդար եղանակով:

60. Դատարանը նշում է, սակայն, որ երկու հարցազրույցներում դիմողի զեկույցների վստահելիությունը չի կարող գնահատվել առանձին, այլ պետք է քննվի նրա հետագա բացատրությունների լույսի ներքո: Դատարանը համաձայն չէ շվեյցարական իշխանությունների հետ, որ այդ բացատրությունները, ընդհանուր առմամբ, բավարար չեն ցրելու համար իր պատմության հավաստիության կասկածները: Այն համաձայն է դիմողի հետ, որ երկու լուսնների տարբեր բնույթը չի կարելի հիմք ընդունել նրա զեկույցի վստահելիությունը գնահատելիս: Առաջին լուսնների արձանագրությունում առկա հարցազրուցավարի մեկնաբանությունից երևում է, որ առաջին լուսնների ընթացքում դիմողը հարցաքննվել է միայն թուղիկ կերպով, և նրանից չի ակնկալվել, որ նա կտրամադրի Իրանից իր փախուստին նախորդող իրադարձությունների ամփոփ զեկույց: Իրանի իրադարձությունների վերաբերյալ մանրամասն հարցում եղել է միայն երկրորդ հարցազրույցի ընթացքում, երբ դիմողից ակնկալվել է, որ նա կներկայացնի իրադարձությունների մանրամասն նկարագիր: Այս տարբերությունը կարող է բացատրել դիմողի երկու հարցազրույցներում առկա որոշ խոշոր անհամապատասխանությունները, որոնք պարտադիր չէ, որ պետք է մեկնաբանվեն որպես հակասական հայտարարություններ, այլ կարող են դիտվել, որ դիմողը տվել է իրադարձությունների սեղմված ու կրճատված նկարագրություն՝ հաշվի առնելով առաջին լուսնների փաստը: Սա հատկապես բացատրում է այն, որ դիմողն առաջին լուսնների ընթացքում չի նշել 2011թ. մայիսի 10-ի տան խուզարկության փաստը և, որ նա թաքնվել է իր քրոջ և իր ընկերների տանը նախքան Իրանից հեռանալը:

61. Դատարանն այնուհետև համաձայն է դիմողի հետ առ այն, որ այն փաստը, որ առաջին լուսնները տեղի են ունեցել գրեթե իր Շվեյցարիա ժամանելուց անմիջապես հետո, իսկ երկրորդը՝ Իրանից հեռանալուց գրեթե երկու տարի անց, նույնպես բացատրում է դիմողի զեկույցների միջև տարաձայնությունը:

62. Բացի դրանից, Դատարանը համաձայն չէ Շվեյցարիայի կառավարության հետ պարզապես այն պատճառով, որ որոշ փաստաթղթերի պատճեններն էին ներկայացված և այն պնդման կապակցությամբ, որ նման փաստաթղթերը կարող են տեսականորեն գնված լինել Իրանում, և այն հարցը, թե արդյոք դիմողը կարողացել է ապացուցել, որ նա կարող է ենթարկվել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին

հակասող վերաբերմունքի, որոշվել է բացառապես երկու հարցազրույցների հիման վրա՝ առանց հաշվի առնելու ներկայացված փաստաթղթերը: Այս մոտեցումը անտեսում է ապաստան հայցողների հատուկ իրավիճակը և նրանց առանձնահատուկ դժվարությունները, որոնք ապացուցում են իրենց երկրներում հետապնդումների ենթարկվելու փաստը (տե՛ս վերը՝ կետ 55): Դիմողի պատմության հավաստիությունը պետք է, հետևաբար, նաև գնահատվի ներկայացված փաստաթղթերի համատեքստում:

63. Հետագայում անհրաժեշտ է նշել, որ դիմողին երկար ժամանակահատվածով դատապարտելը և մտրակի 70 հարվածների ենթարկելն ինքնին անհավանական է: Ինչպես նշվել է վերը (տե՛ս կետ 37) ոչ միայն քաղաքական կազմակերպությունների առաջնորդները կամ այլ բարձրաստիճան անձինք են ենթարկվում կալանքի և վատ վերաբերմունքի կամ խոշտանգումների, այլ նաև այն անձինք, ովքեր որևէ կերպ հակադրվում են գործող իրանական ռեժիմին: Բացի դրանից, ծեծը տարածված պատիժ է Իրանում ոչ միայն սովորական հանցագործությունների դեպքում, ինչպիսիք գողությունը կամ շնությունն են, այլ նաև քաղաքական գործողությունների համար (տե՛ս վերը՝ կետեր 35 և 38): Ուստի հավանական է, որ ենթադրյալ դատավճիռը կիրառվել է դիմողի նկատմամբ հակառեժիմային ցույցերին մասնակցելու և թռուցիկներ բաժանելու համար:

64. Անդրադառնալով այն հարցին, թե արդյոք 2011թ. մայիսի 10-ի և 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրերի և 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի պատճենները վավերական և արժանահավատ փաստաթղթերի պատճեններ են՝ Դատարանը գտնում է, որ այն չի կարող որոշել այդ հարցը: Այնուամենայնիվ, այն հանգել է այն եզրակացության, որ, ներկայացնելով փաստաթղթերը, դիմողն արել է ամեն հնարավորը, ինչը սպասելի է այդ իրավիճակում՝ ապացուցելու համար իր դատապարտումը Իրանում հակառեժիմային ցույցերին մասնակցելու համար, մինչդեռ, ազգային իշխանությունները՝ այն է՝ Շվեյցարիայի կառավարությունը, չի ստուգել փաստաթղթերի իսկությունը:

65. Ինչ վերաբերում է 2011թ. մայիսի 10-ի ծանուցագրին, դիմողը ներկայացրել է փաստաթղթի բնօրինակն իր առաջին լսումների ընթացքում: Փաստաթուղթը, հետևաբար, հնարավորինս արագ տրամադրվել է ազգային իշխանություններին: Ոչ Միգրացիոն խորհուրդը, ոչ էլ Դաշնային վարչական դատարանը չեն վիճարկել ծանուցագրի իսկությունը: Միգրացիոն խորհուրդը չի քննարկել այս հարցը, քանի որ այն գտնում է, որ դիմողի զեկույցը հետևողական չէ և, հետևաբար, ունի այն տեսակետը, որ միայն ծանուցագիրը չի կարող ապացուցել դիմողի հետապնդումը: Դաշնային վարչական դատարանը չի նշել 2011թ. մայիսի 10-ի ծանուցագրին իր վճռի մեջ: Չկա որևէ ապացույց առ այն, որ Դաշնային վարչական դատարանը ստուգել է դատական ծանուցագրի իսկությունը կամ, որ Դաշնային վարչական դատարանը կապ է հաստատել Թեհրանում Շվեյցարիայի դեսպանատան հետ իրեն աջակցելու նպատակով: Միակ անդրադարձը ծանուցագրի իսկության վերաբերյալ կատարել է Շվեյցարիայի կառավարությունը իր դիտարկումներում, որում այն կասկածի տակ է առել դատական ծանուցագրի իսկությունը և պնդել, որ նման փաստաթուղթ կարելի է ձեռք բերել Իրանում: Կառավարությունը չի տրամադրել որևէ պատճառ, ըստ որի այն գտել է, որ ծանուցագրերը կեղծվել են, այլ պարզապես պնդել է, որ դիմողի պատմությունը արժանահավատ չէ: Ինչպես նշվել է վերը՝ Դատարանը չի կիսում այն տեսակետը, որ դիմողի զեկույցներում առկա հակասություններն այնպիսի լուրջ բնույթ են կրել, որ թույլ տա անտեսել դիմողի փաստաթղթերը, և գտնում է, որ այդ կասկածները կարող էին ցրվել դիմողի հետագա բացատրությունների արդյունքում: Քանի որ չկա ապացույց առ այն, որ Կառավարությունը փորձել է ստուգել դատական ծանուցագրի իսկությունը մասնագետների միջոցով կամ Թեհրանում Շվեյցարիայի դեսպանատան օգնությամբ, հետևաբար, Կառավարությունը չի վիճարկել փաստաթղթերի իսկությունը պատշաճ ձևով: Դատարանը, հետևաբար, ունի այն տեսակետը, որ 2011թ. մայիսի 10-ի ծանուցագիրը չի կարող ողջամտորեն անտեսվել: Ծանուցագիրը համապատասխանում է Իրանում տեղի ունեցած դիմողի 2011թ. մայիսի 10-ի իրադարձությունների վերաբերյալ զեկույցին և, հետևաբար, ճշմարտացիություն է հաղորդում իր պատմությանը:

66. Ինչ վերաբերում է 2013թ. փետրվարի 5-ի ծանուցագրի և 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի պատճեններին՝ Դատարանը համաձայն է Կառավարության պնդմանն առ այն, որ այդ փաստաթղթերի բնօրինակները, անկասկած, ավելի ծանրակշիռ ապացույց կլինեին, դիմողի գործում: Այնուամենայնիվ, պետք է ընդունել, որ դիմողը տրամադրել է ողջամիտ բացատրություն առ այն, թե ինչու են Դաշնային վարչական դատարանում վարույթի ընթացքում ներկայացվել միայն պատճենները, և թե ինչու նա չի կարողացել տրամադրել բնօրինակներն այդ ժամանակահատվածում: Դիմողը բացատրել է, որ նա իմացել է երկրորդ ծանուցագրի և դատարանի վճռի մասին միայն այն ժամանակ, երբ նա իր փաստաբանի խորհրդով կապ է հաստատել իր ընտանիքի անդամների հետ Դաշնային վարչական դատարան դիմում ներկայացնելիս: Քանի որ

դիմողին չի ներկայացրել փաստաբան մինչ այդ փուլը՝ այս բացատրությունը թվում է ճշմարտանման: Ավելին, դիմողը պարզաբանել է, որ իր ընտանիքը չափազանց վախենում էր ուղարկել բնօրինակները փոստով: Հաշվի առնելով իրանական իշխանությունների կողմից տների և նամակագրության հսկողության վերաբերյալ զեկույցները (տե՛ս վերը՝ կետ 36)՝ դիմողի պնդումն առ այն, որ իր ընտանիքը չափազանց վախենում էր ուղարկել բնօրինակները փոստով, նույնպես ճշմարտանման է: Նույնը վերաբերում է դիմողի պնդումներին, որ իր քույրը չի համարձակվել տանել բնօրինակները Շվեյցարիայի դեսպանատուն իր սեփական նախաձեռնությամբ, առանց հրավերի, քանի որ նա վախեցել է հարցաքննվել և ստուգվել դեսպանատան առջև կանգնած իրանական պահակների կողմից պաշտոնական գրանցաժամ չունենալու դեպքում: Նաև պետք է հաշվի առնվի այն, որ դիմողի կողմից նկարագրված հանգամանքների և նրա դատավճռի (2013թ. մայիսի 7) և Դաշնային վարչական դատարանի կողմից կայացրած վճռի (2013թ. հուլիսի 2) միջև ընկած ժամանակահատվածը եղել է համեմատաբար կարճ՝ ձեռք բերելու համար փաստաթղթերի բնօրինակները մի երկրից, որից դիմողը փախել է: Դիմողը, հետևաբար, վստահելի բացատրություն է տվել, թե ինչու ինքը չի կարողացել տրամադրել Դաշնային վարչական դատարանին ներկայացված փաստաթղթերի բնօրինակները:

67. Այնուամենայնիվ, ոչ Դաշնային վարչական դատարանը, ոչ էլ Շվեյցարիայի կառավարությունը չեն ներկայացրել որևէ պատճառ, թե ինչու պատճենները չեն կարող դիտարկվել դիմողի օգտին: Կառավարությունը պարզապես պնդել է, որ ներպետական վարույթի ընթացքում դիմողը չի տվել որևէ բացատրություն, թե ինչպես է ինքը ձեռք բերել պատճենները, և չի ներկայացրել ֆաքսով ուղարկվելու որևէ ապացույց: Դատարանը համաձայնել է Կառավարության հետ, որ նման բացատրություններն օգտակար կլինեին և դիմողի պատմությունը կդարձնեին առավել ճշմարտանման, սակայն, պետք է նշել, որ Դաշնային վարչական դատարանը դիմողից չի պահանջել տրամադրել բնօրինակները, քանի որ պատճենները չեն ունենա որևէ ապացուցողական արժեք: Բացի դրանից անհրաժեշտ է նշել, որ Դատարանի վարույթի ընթացքում դիմողը բավարար կերպով բացատրել է, թե ինչ եղանակով է նա ստացել պատճենները, մասնավորապես, նշելով, որ նա դրանք ստացել է էլփոստի միջոցով:

68. Դատարանը նշում է, որ դիմողը չի ունեցել լրացուցիչ հնարավորություն ապացուցելու համար երկրորդ ծանուցագրի իսկությունը, և ազգային իշխանությունների կողմից նրան դատապարտելու վճիռը, քանի որ Դաշնային վարչական դատարանն անտեսել է դիմողի առաջարկը փաստաթղթերի արժանահավատությունը գնահատելու վերաբերյալ: Այն չի հետևել դիմողի առաջարկին պատճենները Միգրացիոն խորհուրդ ներկայացնելու համար, փոխարենը ուղղակիորեն որոշում է կայացրել դիմողի բողոքի հիման վրա: Բացի դրանից, Դաշնային վարչական դատարանը, առանց որևէ պատճառի, ոչ հետևել է դիմողի առաջարկին Թեհրանում Շվեյցարիայի դեսպանատուն դիմելու վերաբերյալ պահանջելու համար, որպեսզի ենթադրյալ բնօրինակները հանձնվեն դիմողի հարազատների կողմից, և ոչ էլ խնդրել է դեսպանատանը իրեն աջակցել գնահատել, թե արդյոք պատճենները կատարվել են ծանուցագրերի և վճռի բնօրինակներից, թե կա արդյոք որևէ ցուցում առ այն, որ ինչպես գտել է Դաշնային վարչական դատարանը, պատճենված փաստաթղթերը կեղծված են: Բացի դրանից, Կառավարությունը չի արձագանքել դիմողի հայտարարությանը, որ նա արդեն տիրապետում է ծանուցագրերի և վճռի բնօրինակներին և կարող է ներկայացնել դրանք Միգրացիոն խորհուրդ, եթե Կառավարությունը ցանկանա: Դիմողը, հետևաբար, զրկված է եղել որևէ այլ եղանակից ապացուցելու համար, որ նա իսկապես հետապնդվել է իրանական ռեժիմի կողմից:

69. Հաշվի առնելով բոլոր վերը նշված հանգամանքները՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմողն ապացույցներ է ներկայացրել, որ կան լուրջ հիմքեր ենթադրելու, որ, եթե նա արտաքսվի այդ երկրից նա կկանգնի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգի առջև, և որ մնացած կասկածները պետք է որոշվեն ի օգուտ դիմողի: Կառավարությունը, մյուս կողմից, չի ցրել կասկածներն առ այն, որ Իրան արտաքսվելու դեպքում դիմողը կենթարկվի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի: Հետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ դիմողի արտաքսման հրամանի իրականացումը հանդիսանում է խախտում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ՝ ՓՈԽԿԱՊԱԿՑՎԱԾ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՀԵՏ ԵՆԹԱԴԻՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

70. Դիմողն այնուհետև Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի՝ փոխկապակցված 3-րդ հոդվածի ներքո պնդել է, որ նա չի ունեցել արդյունավետ ներպետական միջոց, որի միջոցով կարողանար ապացուցել, որ

նրան ծանուցագիր են ուղարկել կամ, որ նա Թեհրանի հեղափոխական դատարանի կողմից դատապարտվել է 7 տարի ազատազրկման և մտրակի 70 հարվածների և, հետևաբար, ենթարկվել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի: 13-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների աջակցությամբ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

71. Դատարանը վերը շարադրված 62-69 կետերում գտել է, որ Դաշնային վարչական դատարանը չի ներկայացրել համոզիչ պատճառ, թե ինչու հաշվի չի առել 2011թ. մայիսի 10-ի և 2013թ. փետրվարի 10-ի ծանուցագրերի և 2013թ. մայիսի 7-ի վճռի պատճենները: Մինչդեռ այս գանգատն ընդունելի համարելով՝ Դատարանը չի գտնում, որ դիմողի գանգատն անհրաժեշտ է քննել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի՝ փոխկապակցված 3-րդ հոդվածի հետ համաձայն, քանի որ սույն գործի հանգամանքներից ի հայտ չեն գալիս առանձին հարցեր (համեմատել՝ *Kolyadenko and Others v. Russia*, թիվ 17423/05, 20534/05, 20678/05, 23263/05, 24283/05 և 35673/05, կետ 227, 2012թ. փետրվարի 28 և *Ermakov v. Russia*, թիվ 43165/10, կետ 232, 2013թ. նոյեմբերի 7):

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ԱՅԼ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐ

72. Դիմողը նաև բողոքել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի ներքո, որ Միգրացիոն խորհուրդը և Դաշնային վարչական դատարանը խախտել են նրա արդար դատաքննության իրավունքը: Դատարանը նշում է, որ այս դրույթը չի տարածվում ապաստանին առնչվող վարույթի վրա, քանի որ այն չի վերաբերում քաղաքացիական իրավունքներին կամ պարտավորություններին կամ ցանկացած քրեական մեղադրանքին (տե՛ս *Maaouia v. France* [GC], թիվ 39652/98, կետ 40, ՄԻԵԴ 2000թ.-X): Հետևաբար, այս գանգատն անհամատեղելի է, *ratione materiae*, Կոնվենցիայի դրույթների հետ և պետք է մերժվի Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3 (a) և 4-րդ կետերի համաձայն:

73. Դիմողն այնուհետև բողոքել է, որ Միգրացիոն խորհրդի և Դաշնային վարչական դատարանի որոշումը խախտել են Կոնվենցիայի 2-րդ, 5-րդ և 10-րդ հոդվածներով սահմանված իր իրավունքները: Նա չի տրամադրել որևէ կոնկրետ փաստարկներ, թե ինչպես են Շվեյցարիայի իշխանությունները խախտել այդ իրավունքները, և ինչու է նա կարծում, որ Կոնվենցիայի այդ իրավունքները խախտվել են: Հետևում է, որ այդ բողոքները չեն հիմնավորվում: Դրանք, հետևաբար, ակնհայտորեն անհիմն են և պետք է մերժվեն Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3 (a) և 4-րդ կետերի համաձայն:

IV. ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԳՐՔԻ 39-ՐԴ ԿԱՆՈՆ

74. Դատարանը նշում է, որ համաձայն Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ կետի տվյալ վճիռը չի դառնա վերջնական մինչև (ա) կողմերը հայտարարեն, որ չեն պահանջի, որպեսզի գործը ուղարկվի Մեծ պալատ, (բ) վճռի կայացումից երեք ամիս անցնելը, եթե պահանջ չի ներկայացվել գործն ուղարկել Մեծ պալատ, (գ) Մեծ պալատի հանձնախումբը մերժի ցանկացած պահանջ Կոնվենցիայի 43-րդ հոդվածի համաձայն:

75. Այն գտնում է, որ Դատարանի կանոնագրքի 39-րդ կանոնի (տե՛ս վերը՝ կետ 4) ներքո Կառավարության համար արված ցուցումը պետք է մնա ուժի մինչև վճռի վերջնական դառնալը կամ մինչև Դատարանն այս կապակցությամբ հետագա որևէ որոշում կայացնի (համեմատել՝ *mutatis mutandis*, *A.A.v. Switzerland*, թիվ 58802/12, կետեր 64-65, 2014թ. հունվարի 7 և *F.G.v. Sweden*, թիվ 43611/11, կետեր 46-47, 2014թ. հունվարի 16):

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ

76. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը սահմանում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

77. Դիմողը պահանջել է 8168 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) (մոտավորապես 6710 եվրո (EUR))՝ որպես նյութական վնասի փոխհատուցում՝ պնդելով, որ նա կորցրել է իր աշխատանքը Դաշնային վարչական դատարանի բացասական որոշման պատճառով և, հետևաբար, պետք է փոխհատուցվի նրա ամսական աշխատավարձը (CHF 4084) 2013թ. նոյեմբերից մինչև դեկտեմբեր ամիսները: Նա նաև պահանջել է գումար, որի չափը նա թողել է Դատարանի հայեցողությանը՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում:

78. Կառավարությունն այն տեսակետն ունի, որ նույնիսկ Կոնվենցիայի խախտման դեպքում չի կարող լինել բավարար կապ նման խախտման և դիմողի աշխատավարձի կորստի միջև: Կառավարությունը հետագայում հայտնել է այն տեսակետը, որ խախտման հայտնաբերման որոշումը որպես այդպիսին կլինի ոչ նյութական վնասի բավարար փոխհատուցում:

79. Դատարանը չի տեսնում բավարար պատճառահետևանքային կապ հնարավոր խախտման և ենթադրյալ նյութական վնասի միջև. այն, հետևաբար, մերժում է այդ պահանջը: Հաշվի առնելով վերը նշված եզրակացությունները (տե՛ս կետ՝ 69)՝ Դատարանը գտնում է, որ եզրակացությունը, որ դիմողին արտաքսելու վերաբերյալ հրամանի իրականացումը կարող է առաջացնել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում, բավարար է և մերժել է դիմողի ոչ նյութական վնասի պահանջը (տե՛ս նաև *F.N. and Others v. Sweden* թիվ 28774/09, կետ 84, 2012թ. դեկտեմբերի 18):

B. Ծախսեր և ծախքեր

80. Դիմողը նաև պահանջել է 2940 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) (մոտավորապես 2415 եվրո) ներպետական դատարանում և այս Դատարանում ընթացող ապաստանի վարույթներում կրած իրավական վճարների և ծախսերի համար: Գումարը կազմել է 300 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) դիմողի փաստաբանի խորհրդատվության առաջին ժամի համար, վճարները հետագա խորհրդատվության 20 ժամվա ընթացքում և այլ իրավական աշխատանքների համար դիմողի փաստաբանի կողմից, որի սակագինը կազմել է 100 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) մեկ ժամվա համար, և 600 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) դատարան վճարների և 40 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) հեռախոսի, պատճենների և այլնի ծախսերի համար: Դիմողը տրամադրել է նրա փաստաբանի սակագների ցուցակը, որը հիմնավորում է այս պահանջը:

81. 2013թ. դեկտեմբերի 23-ի իր հետագա դիտարկումներում դիմողը տեղեկացրել է Դատարանին, որ Դաշնային վարչական դատարանը հաշվարկել է փաստաբանական վճարները և ծախսերը ստանդարտ փոխարժեքով՝ 150 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) 1 ժամի համար: Դիմողը, հետևաբար, ունի այն տեսակետը, որ վճարները և ծախսերը պետք է վճարվեն այդ հիմքով: Ուստի նա պահանջել է 300 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) խորհրդատվության առաջին ժամի համար, 3000 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) վերը նշված խորհրդատվության հետագա 20 ժամերի համար՝ գումարած 60 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) հեռախոսի, պատճենների և այլ ծախսերի համար և 600 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) դատական տուրքերի և 450 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) 2013թ. նոյեմբեր և դեկտեմբեր ամիսներին Դատարանի հետագա վարույթներում խորհրդատվության երեք ժամերի համար, ինչի ընդհանուր գումարը կազմել է ընդամենը 4410 շվեյցարական ֆրանկ (CHF) (մոտավորապես 3623 եվրո):

82. Կառավարությունը պաշտպանում է այն տեսակետը, որ, Դատարանի Կանոնակարգի 60-րդ կանոնի համաձայն, դիմողը կարող է պահանջել ըստ էության միայն առաջացած ծախսերի փոխհատուցում: Կառավարությունը, հետևաբար, խնդրել է դատարանից նշանակել միայն 2,940 շվեյցարական ֆրանկ (CHF), որը դիմողը պահանջել է 2013թ. հոկտեմբերի 10-ի իր դիտարկումներում:

83. Համաձայն Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ դիմողն իրավունք ունի փոխհատուցում պահանջել ծախսերի և ծախքերի համար, միայն եթե նա ցույց է տալիս, որ դրանք պարտադիր և ողջամիտ են: Սույն գործում, հաշվի առնելով իր տիրապետման ներքո առկա փաստաթղթերը և վերը նշված չափանիշները, Դատարանը գտնում է, որ նպատակահարմար է տրամադրել 2415 եվրո դիմողի խորհրդատուի փաստացի սակագների համաձայն, որոնք ընդգրկում են բոլոր ծախսերը՝ գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել:

C. Տուգանային տոկոսներ

84. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության սահմանային տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելած երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՎՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Վճռում է միաձայն, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի և Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի՝ փոխկապակցված 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ դիմումն ընդունելի է և դիմումի մնացած մասն անընդունելի:

2. Վճռում է վեց ձայնով ընդդեմ մեկի, որ դիմողի նկատմամբ արտաքսման հրամանի կիրառումը Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում է:

3. Վճռում է վեց ձայնով ընդդեմ մեկի, որ չկա անհրաժեշտություն գանգատը քննել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի՝ փոխկապակցված 3-րդ հոդվածի ներքո:

4. Վճռում է միաձայն հիշեցնել Կառավարությանը Դատարանի Կանոնակարգի 39-րդ կանոնը, որ ցանկալի է չարտաքսել դիմողին այնքան ժամանակ, մինչև տվյալ վճիռը դառնա վերջնական կամ մինչև հետագա վիճակումը:

5. Վճռում է վեց ձայնով ընդդեմ մեկի, որ Դատարանի 2-րդ կետի ներքո եզրակացությունն ինքնին ոչ նյութական վնասի բավարար փոխհատուցում է:

6. Վճռում է վեց ձայնով ընդդեմ մեկի,

(a) պատասխանող պետությունը պետք է դիմողին երեք ամսվա ընթացքում վճարի 2415 (երկու հազար չորս հարյուր տասնհինգ եվրո) եվրո՝ որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում՝ գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել, որը պետք է փոխակերպվի շվեյցարական ֆրանկի չափով տվյալ ամսաթվի տոկոսադրույքով,

(b) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետի ավարտից հետո կատարելու դեպքում չվճարված գումարի մասով պետք է հաշվարկվի տուգանային տոկոս, ինչը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության սահմանային տոկոսադրույքին՝ հավելած երեք տոկոս:

7. Մերժում է, միաձայն, դիմողի՝ արդարացի բավարարման վերաբերյալ մնացած պահանջը:

Կատարված է անգլերենով, գրավոր հրապարակվել է 2014թ. նոյեմբերի 18-ին՝ Դատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն:

Սթենլի Նայսմիթ
Քարտուղար

Ջիդո Ռայմոնդի
Նախագահ

Մ.Ս.Ս.-Ն ընդդեմ Բելգիայի և Հունաստանի գործով¹

2011 թվականի հունվարի 21-ի վճիռը²

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի Մեծ Պալատը, հետևյալ կազմով՝

Ջան-Փոլ Կոստա, նախագահ

Քրիստոս Ռոզակիս,

Նիկոլաս Բրացա,

Փիր Լորենսեն,

Ֆրանչոյս Թուլլինս,

Ջոզեֆ Կասադեվալ,

Իռենե Կարբալ Բարետո,

Էլիզաբեթ Ֆուրա,

Խանլար Հաջին,

Դանույթ Ջոչին,

Դրագոյուբ Պոպովիչ,

Մարկ Վիլիջեր,

Անդրաս Սաջո,

Լեդի Բյանկու,

Էն Փաուեր,

Իշիլ Կարակաս,

Նիբոյսա Վուչինիչ, դատավորներ

և Մայքլ օ Բոյլ, քարտուղարի տեղակալ

2010թ. սեպտեմբերի 1-ին և դեկտեմբերի 15-ին կայացած դնփակ նիստերում կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց 2010թ. դեկտեմբերի 15-ին:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործը սկիզբ է առել 2009թ. հունիսի 11-ին Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն Աֆղանստանի քաղաքացի պրն Մ.Ս.Ս.-ի կողմից (դիմող) ընդդեմ Բելգիայի Թագավորության և Հունաստանի Հանրապետության (թիվ 30696/09) գանգատի հիման վրա: Պալատի նախագահը, որին հանձնարարվել էր գործը, բավարարել էր դիմողի խնդրանքը՝ իր անունը չհրապարակելու մասին (Դատարանի կանոնակարգի կանոն 47, կետ 3):

2. Դիմողներին ներկայացնում էր Բրյուսելում գործող փաստաբան պրն Ջ.Չիհաուին: Բելգիայի կառավարությանը ներկայացնում էր Մարդու իրավունքների հարցերով կառավարության հանձնակատար պրն Տիսեբաերտը և համահանձնակատար տկն Ի.Նիեդլիսպաչերը: Հունաստանի կառավարությանը ներկայացնում էր Պետական իրավական խորհրդի իրավաբանական օգնական տկն Մ.Գերմանին:

3. Դիմողը մասնավորապես պնդում էր, որ Բելգիայի իշխանությունների կողմից իրեն արտաքսելը խախտել էր Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածները և, որ Հունաստանում նա ենթարկվել էր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի, նա նաև բողոքում էր Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով նախատեսված իրավական պաշտպանության բացակայության վերաբերյալ, որը հնարավորություն կտար, որպեսզի նրա բողոքները քննվեին:

4. Գանգատն ուղարկվել էր Դատարանի Երկրորդ բաժանմունք (Դատարանի կանոնակարգ, կանոն 52, կետ 1): 2009թ. նոյեմբերի 19-ին այդ Բաժանմունքի Պալատը ծանուցել էր պատասխանող Կառավարություններին գանգատի մասին: 2010թ. մարտի 16-ին Պալատը՝ կազմով՝ *Իռենեու Գարբալ Բարրե-*

¹ M.S.S. v. Belgium and Greece

² Սույն վճիռը ներկայացվում է ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի HUDOC տվյալների բազայում հասանելի հիմնական խմբագրական տարբերակով:

տր, նախագահ, Ֆրանսոիս Թուլկենս, Վլադիմիրո Չագրեբելսկի, Դանուպե Ջոսիենե, Դրագոլջուր Պոպովիչ, Անդրաս Սաջո, Նոնա Թոթոսրիա, դատավորներ, ինչպես նաև Սալի Դոլլե, Բաժանմունքի քարտուղար, գործը քննելու իրավունքը զիջեց Մեծ Պալատին, ընդ որում կողմերից որևէ մեկը զիջմանը չառարկեց (Կոնվենցիայի 30-րդ հոդված և Դատարանի կանոնակարգի 72-րդ կանոն):

5. Մեծ Պալատի կազմը որոշվել էր Կոնվենցիայի 26-րդ հոդվածի 4-րդ և 5-րդ կետերին և Դատարանի կանոնակարգի 24-րդ կանոնին համապատասխան:

6. Համաձայն ընդունված որոշման՝ Մեծ Պալատը միաժամանակ վճիռ էր կայացնելու գանգատի թույլատրելիության և ընդունելիության մասին (Կոնվենցիայի 29-րդ հոդվածի 1-ին կետ):

7. Ինչպես դիմողները, այնպես էլ Կառավարությունը գործի ըստ էության փաստարկներ ներկայացրեցին (կանոն 59, կետ 1): Դատավարության ժամանակ Կողմերը պատասխանեցին միմյանց փաստարկներին (կանոն 44, կետ 5): Գրավոր մեկնաբանություններ ստացվեցին նաև Նիդերլանդների և Միացյալ Թագավորության կառավարությունների կողմից, ինչպես նաև Եվրոպայում անհատական իրավունքների հարցերով խորհրդատվական կենտրոնից (այսուհետ՝ *Aire* կենտրոն) և *Amnesty International* կազմակերպությունից, որոնց Պալատի նախագահը գրավոր ընթացակարգին միջամտելու թույլտվություն էր տվել (Կոնվենցիայի հոդված 36, կետ 2 և Դատարանի կանոնակարգի կանոն 44, կետ 2): Մեկնաբանություններ ստացվեցին նաև Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնակատարից (այսուհետ՝ Հանձնակատար), ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հարցերով գերագույն հանձնակատարի գրասենյակից այսուհետ՝ ՄԱԿ ՓԳՀ) և Հունաստանում Հելսինկիի մոնիտորինգի խմբից (այսուհետ՝ ՀՄԽ), որոնց Պալատի նախագահը գրավոր ընթացակարգին միջամտելու թույլտվություն էր տվել: Նիդերլանդների և Միացյալ Թագավորության կառավարությունները, Հանձնակատարը և ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նաև թույլտվություն էին ստացել միջամտելու բանավոր ընթացակարգին:

8. Հրապարակային քննությունը տեղի ունեցավ 2010թ. սեպտեմբերի 1-ին՝ Ստրասբուրգում՝ Մարդու իրավունքների դատարանի շենքում (կանոն 59, կետ 3):

Դատարանում ներկայացան.

– Բելգիայի կառավարության անունից՝

պրն <i>Մարկ Տիսերաերտ</i> ,	լիազոր ներկայացուցիչ
տկն <i>Իսաբելլե Նիեդիսպաչեր</i>	համահանձնակատար
տկն <i>Էդդա Մաթերնե</i> ,	փաստաբան
տկն <i>Վալերիե Դեմին</i>	խորհրդական

– Հունաստանի կառավարության անունից՝

պրն <i>Կոնստանտինոս Գեորգիադիս</i> ,	փաստաբան,
տկն <i>Միրտո Գերմանի</i> ,	խորհրդական

– Դիմողի անունից՝

պրն <i>Ջուհաիր Չիհաուրի</i> ,	խորհրդական
-------------------------------	------------

– Երրորդ կողմ Միացյալ Թագավորության անունից՝

պրն <i>Մարտին Կուզմիցկի</i> ,	լիազոր ներկայացուցիչ
տկն <i>Լիսա Գիովաննետտի</i> ,	խորհրդական

– Երրորդ կողմ Նիդերլանդների կառավարության անունից՝

պրն <i>Ռեյլանդ Բոքեր</i> ,	լիազոր ներկայացուցիչ,
պրն <i>Մարտին Կուիջեր</i> ,	արդարադատության նախարարություն,
տկն <i>Կլարինդա Կոերթ</i> ,	ներգաղթի և հպատակագրման վարչություն
	խորհրդականներ,

– Երրորդ կողմ Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնակատարի անունից՝

պրն <i>Թոմաս Համմարբերգ</i> ,	Հանձնակատարը
պրն <i>Նիկոլաս Սիթարոպոլոս</i> ,	փոխտնօրեն,
տկն <i>Աննա Վեբեր</i> ,	խորհրդականներ,

– Երրորդ կողմ՝ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հարցերով գերագույն հանձնակատարի գրասենյակից՝

պրն Վոլկեր Թուրկ,	իրավագետ
տկն Մադեյիսե Գարլիք,	
պրն Կորնելիս Ուոուֆերս,	խորհրդականներ

Դատարանը լսեց տկն Նիեդլիսպաչերի, տկն Մաթերնեի, տկն Գերմանիի, պրն Չիհաուիի, պրն Բոքերի, տկն Գիովաննեպորիի, պրն Թուրկի և պրն Համմարբերգի հաղորդումները և նրանց պատասխանները դատավորների հարցերին:

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

A. Եվրոպական Միություն մուտք գործելը

9. Դիմող Քաբուլը լքել էր 2008թ. ձմռանը և հատելով Իրանի ու Թուրքիայի սահմանները՝ Հունաստանի տարածքով մուտք էր գործել Եվրոպական Միություն, որտեղ Միտելենե քաղաքում 2008թ. դեկտեմբերի 7-ին նրանից մատնահետքեր էին վերցվել:

10. Այնտեղ նա պահվել էր կալանքի տակ մեկ շաբաթ, որից հետո նրան հրամայել էին լքել երկիրը: Հունաստանում նա ապաստան չէր հայցել:

B. Ապաստանի տրամադրման ընթացակարգը և արտաքսման ընթացակարգը Բելգիայում

11. 2009թ. փետրվարի 10-ին դիմողը, հատելով Ֆրանսիայի սահմանը, ժամանել էր Բելգիա, որտեղ ներկայացել էր Օտարերկրացիների հարցերով վարչություն և դիմել ապաստան ստանալու համար՝ չունենալով իր մոտ անձը հաստատող փաստաթղթեր:

12. ԵՄ-ի Եվրոպակ տեղեկատվական շտեմարանի «սև ցուցակում» որոնում անցկացնելու և դիմողի մատնահետքերը համեմատելու արդյունքում 2010թ. փետրվարի 10-ին ձեռք բերված տեղեկություններից պարզվեց, որ դիմողը Հունաստանում ներառված էր եղել այդ ցուցակում:

13. Դիմողին սկզբում տեղավորել էին Lanaken-ի ապաստան հայցողների բաց կենտրոնում:

14. 2009թ. մարտի 18-ին, թիվ 343/2003/EC կանոնակարգի 10 կետ 1 կետի համաձայն (Դուբլինի կանոնակարգ, տե՛ս սույն վճռի 65-82 կետերը), Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը դիմել էր Հունաստանի իշխանություններին, որպեսզի վերջիններս քննության առնեին դիմողի ապաստանի հայցը: Կանոնակարգի 18 կետ 1 կետին համապատասխան երկու ամիս ժամկետում Հունաստանի իշխանություններից պատասխան չստանալուց հետո Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը նույն կանոնակարգի 7-րդ կետի համաձայն այն համարել էր հայցի վերաբերյալ ինքնուրույն որոշում կայացման լուռ համաձայնություն:

15. 2009թ. մարտի 18-ին Դուբլինի կանոնակարգին համապատասխան Օտարերկրացիների հարցերով վարչության կողմից անցկացված հարցազրույցի ժամանակ դիմողը հայտնել էր, որ նա Աֆղանստանից հեռացել էր մարդկանց անօրինական տեղափոխմամբ զբաղվող մի անձի օգնությամբ, որին վճարել էր 12000 դոլար և որն իրենից վերցրել էր անձը հաստատող փաստաթղթերը: Նա ասաց, որ Բելգիա էր որոշել մեկնել այն բանից հետո, երբ հանդիպել էր Հյուսիսատլանտյան դաշինքի (ՆԱՏՕ) բելգիացի զինվորներին, որոնք շատ բարյացակամ էին տրամադրված: Նա նաև տեղյակ էր պահել Բելգիայի իշխանություններին իր մտավախությունների մասին՝ հայցելով օգնություն: Նա նրանց հայտնել էր, որ իր քույրը բնակվում է Նիդերլանդներում, որի հետ նա կորցրել էր կապը: Նա նաև նշել էր, որ հիվանդ է հեպատիտ Բ-ով և ութ ամիս բուժում է անցել:

16. 2009թ. ապրիլի 2-ին ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նամակ էր հղել Բելգիայի միգրացիայի և ապաստանի քաղաքականության հարցերով պատասխանատու նախարարին, որտեղ քննադատվում էին Հունաստանի ապաստանի ընթացակարգում առկա թերությունները և Հունաստանում գտնվող ապաստան հայցող անձանց պահման պայմանները և առաջարկվում էր այլևս նրանց Հունաստան չուղարկել (տե՛ս սույն վճռի 194 և 195 կետերը): Նամակի պատճենն ուղարկվել էր Օտարերկրացիների հարցերով վարչու-

17. 2009թ. մայիսի 19-ին, ղեկավարվելով 1980թ. դեկտեմբերի 15-ի «Օտարերկրացիների երկիր մուտք գործելու, երկրում գտնվելու, նրանց կացությունը թույլատրելու և արտաքսելու մասին» օրենքի (այսուհետ Օտարերկրացիների մասին օրենք) բաժին 51/5-ով, Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը որոշել էր մերժել դիմողի՝ երկրում մնալու խնդրանքը և նրան Բելգիայից վտարելու մասին հրահանգ արձակել: Իշխանությունները հիմնավորում էին այդ հրահանգն այն հանգամանքով, որ, համաձայն Դուբլինի կանոնակարգի, ապաստանի այդ հայցը քննելու համար պատասխանատու էր ոչ թե Բելգիան, այլ Հունաստանը, և որևէ հիմքեր չկային կասկածելու համար, որ հունաստանյան կողմը կթերանա ապաստանի հարցում իր պարտավորությունները կատարելուց Համայնքի օրենսդրության և Փախստականների կարգավիճակի մասին 1951թ. ժնևի կոնվենցիային համապատասխան: Վերջ ի վերջո դիմողին տրվեցին երաշխիքներ, որ հենց նա հայտնվի Հունաստանում, հնարավորություն կունենա ապաստանի հայց ներկայացնել, որը կդիտարկվի ըստ համապատասխան կանոնների և նորմերի: Բելգիայի իշխանություններին ոչինչ չէր պարտավորեցնում կիրառելու կանոնակարգի 3 կետ 2 հոդվածով նախատեսված բացառությունը: Վերջապես, դիմողը չունեի որևէ առողջական խնդիր, որը ստիպեր նրանց գերծ մնալու վերջինիս այլ երկիր ուղարկելուց, և նա նաև Բելգիայում չունեի որևէ բարեկամ:

18. Նույն օրը դիմողին կալանքի տակ վերցրեցին ընդունված որոշումն ի կատար ածելու նպատակով և տեղավորեցին թիվ 127 մեկուսատանը՝ *Steenokkerzeel*-ում:

19. 2009թ. մայիսի 26-ին Բելգիայում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի աշխատանքային գործընկեր Օգնություն փախստականներին հանձնաժողովին հաղորդվեցին դիմողի հարցերով զբաղվող փաստաբանի տվյալները:

20. 2009թ. մայիսի 27-ին Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը որոշեց, որ դիմողը երկրից հեռացվելու է 2009թ. մայիսի 29-ին:

21. Նշված օրը առավոտյան ժամը 10 անց 25-ին դիմողի առաջին փաստաբանը Տոնգրե քաղաքից ֆաքսով հեռագիր ուղարկեց Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդին՝ միջնորդելով չկիրառելու երկրից վտարելու հրահանգը և հրատապ ընթացակարգով կասեցնելու դրա կատարումը: Որպես միջնորդության հիմնավորվում նշվում էին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի դրույթները՝ ընդգծելով Հունաստանում դիմողին կամայականորեն կալանավորելու և ծանր պայմաններում պահելու, այդ թվում՝ իր նկատմամբ դաժան վերաբերմունք դրսևորելու վտանգը: Դիմողը նաև հորդորում էր Վարչությանը հաշվի առնել Հունաստանում ապաստանի տրամադրման ընթացակարգի թերությունները, դատական վարույթից արդյունավետ օգտվելու հնարավորության բացակայությունը և առանց Աֆղանստանը լքելու պատճառները ուսումնասիրելու նրան այդ երկիր վերադարձնելու վտանգը:

22. Գործի լուսմը նշանակվել էր նույն օրը՝ ցերեկվա 11 անց 30 րոպեին Բյուսելի Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի նստավայրում: Դիմողի փաստաբանը լուսմներին չէր ներկայացել, որի պատճառով էլ հրահանգը չկիրառելու մասին միջնորդությունը նույն օրը մերժվել էր:

23. 2009թ. մայիսի 29-ին դիմողը հրաժարվել էր նստել ինքնաթիռ և Օտարերկրացիների մասին օրենքի 27-րդ բաժնի 1-ին կետի համաձայն՝ նրա կալանքի ժամկետը երկարացվել էր:

24. 2009թ. հունիսի 4-ին Հունաստանի իշխանությունները պաշտոնական գրություն էին հղել՝ հաստատելով Դուբլինի կանոնակարգի հոդված 18, կետ 7-ին և հոդված 10, կետ 1-ին համապատասխան իրենց իրավասությունը քննության առնելու ապաստան տրամադրելու մասին դիմողի հայցը: Գրությունն ավարտվում էր հետևյալ բառերով. «Խնդրում ենք հաշվի առնել, որ երբ որ այդ անձը կժամանի Հունաստան, նա, ցանկության դեպքում, կարող է հայց ներկայացնել [ապաստանի համար]»:

25. 2009թ. հունիսի 9-ին Բյուսելի Առաջին ատյանի դատարանի *chambre du conseil*-ը [դատական կոլեգիա] հաստատել էր դիմողին կալանքի տակ պահելու որոշումը:

26. Հունիսի 10-ին հղած բողոքը դիտարկելու համար Բյուսելի վճռաբեկ դատարանի Մեղադրական եզրակացությունների պալատը 2009թ. հունիսի 22-ին նիստ էր նշանակել:

27. Այն բանից հետո, երբ 2009թ. հունիսի 11-ին դիմողին ծանուցել էին, որ նա երկրից հեռացվելու է հունիսի 15-ին, դիմողն իր նոր փաստաբանի միջոցով կրկին միջնորդություն էր ներկայացրել Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդին՝ խնդրելով իր նկատմամբ չկիրառելու երկրից վտարելու հրահանգը: Նա խորհրդի ուշադրությունը հղում էր այն վտանգների վրա, որոնց առջև կհայտնվի Աֆղանստանում, ինչպես նաև Հունաստանում՝ հաշվի առնելով այն, որ այդ երկրում ապաստան ստանալու վերաբերյալ իր հայցը պատշաճ քննության առնելու հավանականությունը չնչին էր, իսկ ապաստան հայցողների ընդունման և պահման պայմաններն անտանելի են:

28. Դիմողին երկրից վտարելու երկրորդ միջոցառումը, այս անգամ հարկադիր ուղեկցորդությամբ, նշանակվել էր 2009թ. հունիսի 15-ին:

29. 2009թ. սեպտեմբերի 3-ին և 10-ին կայացրած երկու վճիռներով Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը մերժել էր երկրից վտարելու հրահանգը չկիրառելու մասին միջնորդությունները՝ առաջինը, որովհետև, երկրից վտարելու հրահանգի կատարումը հրատապ ընթացակարգով կասեցնելու միջնորդությունը խորհրդի կողմից մերժելու մասին ծանուցվելուց հետո դիմողը սահմանված 15 օրվա ընթացքում չէր դիմել իր գործի վարույթը շարունակելու մասին միջնորդությամբ, իսկ երկրորդն այն հիմքով, որ դիմողը պատասխան միջնորդությամբ հանդես չէր եկել:

30. *Conseil d'Etat* [Գերագույն վճռաբեկ դատարան] այդ որոշումների վերաբերյալ դիմողի կողմից վճռաբեկ բողոքներ չէին ներկայացվել:

C. Բելգիայի դեմ հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու մասին միջնորդությունը

31. Այդ ընթացքում՝ 2009թ. հունիսի 11-ին, դիմողն իր փաստաբանի միջոցով դիմեց Եվրոպական դատարան՝ միջնորդելով կասեցնել իր տեղափոխումը Հունաստան: Հունաստանում իրեն սպասող վտանգների մասին իր մտավախությունն արտահայտելուց բացի նա հայտնել էր, որ լքել էր Աֆղանստանն այն բանից հետո, երբ խուսափել էր թալիբների կողմից կազմակերպված մահափորձից, որը վրեժխնդրություն էր նրա թարգմանչի աշխատանքի համար Քաբուլում տեղակայված միջազգային ռազմաօդային ուժերի հետ: Ի ապացույց դրան նա ներկայացրել էր թարգմանչի աշխատանքը հաստատող տեղեկանքներ:

32. 2009թ. հունիսի 12-ին Դատարանը հրաժարվեց կիրառելու 39-րդ կանոնը, սակայն տեղեկացրեց Հունաստանի կառավարությանը, որ իր որոշումը հիմնված էր այն համոզման վրա, որ Հունաստանը կկատարի Կոնվենցիայի ներքո իր կողմից ստանձնած պարտավորությունները և կպահպանի ապաստանի հարցում ԵՄ-ի օրենսդրության պահանջները: Հունաստանի կառավարությունը հղված նամակում նշվել էր.

«Այդ որոշման հիմքում ընկած էր այն համոզմունքը, որ Հունաստանը, որպես Պայմանավորվող պետություն, կկատարի Կոնվենցիայի 3-րդ, 13-րդ և 34-րդ հոդվածներով ստանձնած պարտավորությունները: Բաժանմունքը նաև վստահություն է հայտնել, որ Ձեր Կառավարությունը կպահպանի հետևյալ փաստաթղթերի ներքո իր կողմից ստանձնած պարտավորությունները.

- վերոնշյալ Դուբլինի կանոնակարգի,
- Խորհրդի 2005թ. դեկտեմբերի 1-ի թիվ 2005/85/EC հանձնարարականի՝ փախստականի կարգավիճակի շնորհման և չեղյալ հայտարարման ընթացակարգերի նվազագույն պահանջների մասին Մասնակից պետությունների համար, և
- Խորհրդի 2003թ. հունվարի 27-ի թիվ 2003/9/EC հանձնարարականի, որտեղ սահմանված են ապաստան հայցողների ընդունման նվազագույն չափորոշիչները:

Ուստի շնորհակալ կլինենք, եթե Ձեր Կառավարությունը Դատարանին իրազեկ պահի դիմողի կողմից Հունաստանում ներկայացված ապաստանի հայցով առաջիկա առաջընթացի, ինչպես նաև նրա պահման վայրի մասին, եթե Հունաստան ժամանելիս նա կալանքի տակ առնվի»:

D. Հունաստանին հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու մասին տրված ցուցումը

33. 2009թ. հունիսի 15-ին դիմողին տեղափոխեցին Հունաստան: Ժամանելով Աթենքի օդանավակայան՝ նա հայտնեց իր անունը, որը նշված էր պատասխանատվությունը ստանձնելու մասին Հունաստանի իշխանությունների կողմից 2009թ. հունիսի 4-ին կազմած համաձայնագրում:

34. 2009թ. հունիսի 19-ին դիմողի փաստաբանը ստացել էր առաջին հեռախոսային կարճ տեքսային հաղորդագրությունը, որի մասին տեղյակ էր պահել Դատարանին: Հաղորդագրությունում նշված էր, որ ժամանելուց անմիջապես հետո դիմողը տեղափոխվել էր օդանավակայանի հարևանությամբ գտնվող կալանատունը, որտեղ նրան ևս 20 կալանավորված անձանց հետ տեղավորել էին փոքր խցում, ընդ որում՝ այնտեղ զուգարանից կարելի էր օգտվել միայն պահակների թույլատրությամբ, նրան թույլ չէին տալիս դուրս գալ մաքուր օդ, ուտելու շատ քիչ բան էին տալիս, և նա ստիպված էր քնել կեղտոտ ներքնակի կամ դատարկ հատակի վրա:

35. 2009թ. հունիսի 18-ին ազատ արձակվելուց հետո նրան տվել էին ապաստան հայցողի քարտ («վարդագույն քարտ», տե՛ս սույն վճռի 89-րդ կետը): Միևնույն ժամանակ ոստիկանությունը նրան հանձնել էր հետևյալ ծանուցագիրը (թարգմանությունը տրամադրել է Հունաստանի կառավարությունը).

«Ապարտա քաղաքում, 18.06.2009թ. ժամը 12.58-ին, ես, ներքոստորագրյալ ոստիկանության ծառայող [...], ծանուցել եմ Աֆղանստանի քաղաքացի [...], ծնված [...], գրանցման հասցե չունեցող, որ նա երկու օրվա ընթացքում պարտավոր է ներկայանալ Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունքի Ապաստան հայցողների վարչության Օտարերկրացիների տնօրինություն և հայտնել Հունաստանում իր բնակվելու հասցեն, որպեսզի հետագայում հնարավոր լինի նրան տեղյակ պահել ապաստան ստանալու իր հայցի ընթացքի մասին»:

36. Դիմողը չէր ներկայացել Աթենքի Պետրու Ռալի պողոտայի վրա գտնվող Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունքը (այսուհետ՝ Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք):

37. Չունենալով գոյատևելու որևէ միջոց՝ դիմողը գիշերում էր Աթենքի կենտրոնում գտնվող այգիներից մեկում, որտեղ հավաքվում էին այլ աֆղանստանցի ապաստան հայցողները:

38. 2009թ. հունիսի 22-ին, տեղեկանալով իրավիճակի մասին, Երկրորդ բաժանմունքի քարտուղարը նամակ հղեց Հունաստանի կառավարությանը, որտեղ նշված էր.

«Շնորհակալ կլինեմ, եթե Ձեր Կառավարությունը Դատարանին իրազեկի դիմողի ներկա իրավիճակի, մասնավորապես՝ ապաստան արդյունավետ հայցելու նրա հնարավորությունների մասին: Միևնույն ժամանակ Դատարանը պետք է տեղյակ պահվի այն միջոցառումների մասին, որոնց Ձեր Կառավարությունը մտադիր է դիմելու հետևյալ ուղղություններով.

ա) դիմողին արտաքսելու,

բ) դիմողի կենսական կարիքներն ապահովելու համար նրան միջոցներ հատկացնելու»:

39. Հունաստանի իշխանություններին այդ տեղեկատվությունը տրամադրելու համար ժամանակ էր տրվել մինչև 2009թ. հունիսի 29-ը և նշվել էր «մինչև այդ ժամկետի լրանալը պատասխան չստանալու դեպքում Դատարանը ստիպված է լինելու լրջորեն ուսումնասիրել Հունաստանի դեմ 39 կանոնի կիրառման հնարավորությունը»:

40. 2009թ. հուլիսի 2-ին, հաշվի առնելով Աֆղանստանում լարվածության աճը, Աֆղանստանում իրեն նախկինում սպառնացող վտանգների և այնտեղ հայտնվելու դեպքում սպասող վտանգների մասին դիմողի պատմության արժանահավատությունը, ինչպես նաև Հունաստանի իշխանությունների կողմից որևէ արձագանքի բացակայությունը, Դատարանը որոշեց կիրառել 39-րդ կանոնը և հայտնել Հունաստանի կառավարությանը, կողմերի և դատաքննության անխափան ընթացքն ապահովելու նպատակով, դիմողին չարտաքսել մինչև Դատարանի դատաքննության ավարտը:

41. 2009թ. հուլիսի 23-ին Հունաստանի կառավարությունը, պատասխանելով 2009թ. հունիսի 22-ի նամակին, Դատարանին տեղեկացրեց, որ 2009թ. հունիսի 15-ի Աթենքի օդանավակայանի ժամանելուց հետո դիմողն ապաստան էր հայցել, որի արդյունքում ապաստանի տրամադրման ընթացակարգին ընթացք էր տրվել: Կառավարությունը նաև հայտնել էր, որ այնուհետև դիմողը սահմանված երկօրյա ժամկետում չէր ներկայացել Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք՝ ապաստան հայցելու դիմումը լրացնելու և իր հասցեն տալու համար:

42. Այդ ընթացքում դիմողի փաստաբանը դատարանին տեղյակ էր պահում դիմողի հետ իր հաղորդակցության մասին: Նա հաստատել էր, որ դիմողն ապաստան էր հայցել օդանավակայանում և նրան հրամայվել էր ներկայանալ Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք և հաղորդել իր հասցեն՝ վարույթի ընթացքում կապի պահպանման համար: Դիմողը, սակայն, չէր ներկայացել, քանի որ որևէ հասցեում չէր բնակվում և այն ոստիկանությանը տալ չէր կարող:

E. Հետագա իրադարձությունները

43 2009թ. օգոստոսի 1-ին, երբ Բուլղարիայի քաղաքացու կեղծ փաստաթղթով դիմողը փորձում էր մեկնել Հունաստանից, նրան ձերբակալել էին օդանավակայանում:

44. Նրան յոթ օր պահել էին օդանավակայանի մոտ գտնվող նույն կալանատանը, որտեղ նա նախկինում արդեն եղել էր: Փաստաբանին ուղարկված հաջորդ հաղորդագրությունում նա նկարագրել էր իր կալանքի տակ գտնվելու պայմանները՝ նշելով, որ նրան ծեծել էին կենտրոնի ոստիկանական աշխատակիցները, և ասել էր, որ մտադիր է ցանկացած գնով լքել Հունաստանը, որպեսզի այլևս չհայտնվի նման պայմաններում:

45. 2009թ. օգոստոսի 3-ին երկրից կեղծ փաստաթղթերով մեկնելու փորձ կատարելու համար Աթենքի քրեական գործերով դատարանը նրան դատապարտել էր երկու ամիս ազատազրկման, երեք տարվա փորձաշրջանով:

46. 2009թ. օգոստոսի 4-ին հասարակական կարգի պահպանման նախարարությունը (ներկայումս՝ քաղաքացիական պաշտպանության նախարարություն) հրահանգ էր արձակել՝ ի կատարումն «Հունաստանում երրորդ երկրների քաղաքացիների մուտքի, կացության և սոցիալական վերամիասնականացման մասին» թիվ 3386/2005 օրենքի 76-րդ մասի, դիմողի նկատմամբ արտաքսման վարչական ընթացակարգ կիրառելու մասին: Հրահանգում նաև նշված էր, որ դիմողին կարելի է ազատ արձակել, քանի որ նա չի կասկածվում փախուստի դիմելու մտադրության մեջ և հասարակական կարգի համար վտանգ չի ներկայացնում:

47. 2009թ. դեկտեմբերի 18-ին դիմողը ներկայացել էր Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք, որտեղ նրա վարդագույն քարտը երկարացվել էր վեց ամսով: Նույն օրը պատրաստված նամակում ոստիկանությունը նշել էր, որ դիմողը նրանց տեղեկացրել է կացարան չունենալու մասին և խնդրել առողջապահության և սոցիալական համերաշխության նախարարությանը օգնելու նրան գտնել կացարան:

48. 2010թ. հունվարի 20-ին Հունաստանի իշխանությունները, գործող կարգին համապատասխան, սեփական նախաձեռնությամբ կարճել էին դիմողի արտաքսման մասին որոշումը, քանի որ դիմողն ապաստան էր հայցել մինչ ձերբակալվելը:

49. 2010թ. հունվարի 26-ին հղված նամակում առողջապահության և սոցիալական համերաշխության նախարարը տեղեկացրել էր Պետական իրավական խորհրդին, որ թեև մեծ թվով դիմումների պատճառով դիմողի համար կացարանի որոնման աշխատանքները ձգձգվել էին, այնուամենայնիվ դիմողին կացարան տրամադրելու հնարավորություն էր ստեղծվել, որի մասին, սակայն, դիմողի գտնվելու վայրի մասին տեղեկատվության բացակայության պատճառով նրան հաղորդել հնարավոր չէր եղել:

50. 2010թ. հունիսի 18-ին դիմողը ներկայացել էր Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք, որտեղ նրա վարդագույն քարտը երկարացվել էր վեց ամսով:

51. 2010թ. հունիսի 21-ին դիմողը հունարեն լեզվով կազմած ծանուցագիր էր ստացել և այն ստորագրել թարգմանչի ներկայությամբ, որտեղ նշված էր, որ 2010թ. հուլիսի 2-ին նա հրավիրվում է հարցազրույցի Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք: Դիմողը հարցազրույցին չէր ներկայացել:

52. Եվրոպական դատարանում դատավարությունից հետո իր փաստաբանի հետ հաղորդակցելիս դիմողը նշել էր, որ ծանուցագիրն իրեն տրվել էր վարդագույն քարտի երկարացման ժամանակ և այն կազմված էր եղել հունարեն լեզվով, ընդ որում՝ թարգմանիչը իրեն չէր հաղորդել, թե երբ է կայանալու հարցազրույցը:

53. 2010թ. սեպտեմբերի 1-ին փաստաբանին հղված հաղորդագրությունում դիմողը հաղորդել էր, որ նա ևս մեկ անգամ փորձել էր մեկնել Հունաստանից Իտալիա, որտեղ ինչպես նա լսել էր, կացության պայմաններն ավելի բարվոք էին, և նա ստիպված չէր լինելու փողոցում ապրել: Ոստիկանությունը նրան կանգնեցրել էր Պատրասում և տարել Սալոնիկի, իսկ այնուհետև դեպի Թուրքիայի սահման, որտեղից նրան պատրաստվում էին վտարել: Վերջին պահին հունական ոստիկանությունը հրաժարվել էր այդ մտքից՝ դիմողի խոսքերով թուրք ոստիկանների հայտնվելու պատճառով:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ

A. 1951թ. Ժնևի կոնվենցիան Փախստականների կարգավիճակի մասին

54. Բելգիան և Հունաստանը վավերացրել են Փախստականների կարգավիճակի մասին 1951թ. Ժնևի կոնվենցիան (այսուհետ՝ Ժնևի կոնվենցիա), որտեղ ներկայացված են այն հանգամանքները, որոնցում պետությունը պարտավոր է փախստականի կարգավիճակ տրամադրել հայցողներին, ինչպես նաև սահմանված են այդ անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները:

55. Ներկա գործի հանգամանքներում կիրառելի է Ժնևի կոնվենցիայի 33-րդ հոդվածի 1-ին կետը, որտեղ ամրագրված է.

«1. Պայմանավորվող ոչ մի պետություն փախստականին չի վտարում կամ այլ կերպ վերադարձնում ("refouler") այն տարածքների սահմանները, որտեղ նրա կյանքին կամ ազատությանը վտանգ կսպառնար՝ իր ռասայի, կրոնի, քաղաքացիության, որոշակի սոցիալական խմբի պատկանելու կամ քաղաքական կարծիքի հարելու հիմքով»:

56. Միջազգային պաշտպանության մասին 2001թ. սեպտեմբերի 13-ի հայտարարություն (A/AC.96/951, կետ 16) ՄԱԿ ՓԳՀ-ն, որը հետևում է Մասնակից պետությունների կողմից Ժնևի Կոնվենցիայի սկզբունքներ պահպանմանը, նշել էր, որ *non-refoulement* սկզբունքը հանդիսանում է.

«... Կոնվենցիայով ամրագրված պաշտպանության առանցքային սկզբունք, որը ենթակա չէ որևէ նախապայմանի: Շատ առումներով այդ սկզբունքը Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում ճանաչված ապաստան հայցելու իրավունքի տրամաբանական շարունակությունն է: Այն դարձել է համընդհանուր ճանաչում ստացած միջազգային իրավունքի անբաժանելի մասը, որին հետևելը պարտադիր է բոլոր պետությունների համար: Միևնույն ժամանակ մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային իրավունքով *non-refoulement*-ը սահմանվել է որպես խոշտանգումների և դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի բացարձակ արգելքի առանցքային բաղադրիչ: *Refoule*-ն արգելելու սկզբունքը նաև տարածվում է փախստականների վրա՝ անկախ վերջիններիս պաշտոնապես ճանաչմանը, և այդ առումով հստակորեն տարածվում է այն ապաստան հայցողների վրա, որոնք կարգավիճակը դեռևս չի որոշվել: Այն ներառում է պետությանը վերագրվող ցանկացած միջոցառում, որի արդյունքում ապաստան հայցողը կամ փախստականը կարող է վերադարձվել այն երկրի տարածքը, որտեղ նրա կյանքին կամ ազատությանը վտանգ կսպառնա կամ որտեղ նա կհայտնվի հետապնդման վտանգի առջև: Այն ներառում է երկրի սահմանն անցնելու արգելքը, ճանապարհը խափանելը և անուղղակի *refoulement*-ը՝ ինչպես ապաստան հայցող ֆիզիկական անձանց, այնպես էլ զանգվածային ներհոսքի իրավիճակներում»:

B. Համայնքի իրավունքը

1. Եվրոպական Միության պայմանագիրը (2009թ. դեկտեմբերի 1-ին ուժի մեջ մտած Լիսաբոնի դաշնագրի խմբագրությամբ)

57. Կոնվենցիայով երաշխավորված հիմնարար իրավունքները կազմում են Եվրոպական Միության իրավունքի անբաժանելի մասը և ճանաչվում են հետևյալ սկզբունքներով.

Հոդված 2

«Միությունը հիմնադրված է մարդու արժանապատվությունը, ազատությունը, ժողովրդավարությունը, հավասարությունը, օրենքի գերակայությունը և մարդու իրավունքները, այդ թվում՝ փոքրամասնություններին պատկանող անձանց իրավունքները հարգելու արժեքների վրա...»

Հոդված 6

«1. Միությունը ճանաչում է Եվրոպական Միության 2000թ. դեկտեմբերի 7-ի Հիմնարար իրավունքների խարտիային համահունչ 2007թ. դեկտեմբերի 12-ին Ստրասբուրգում սահմանված իրավունքները, ազատություններն ու սկզբունքները, որոնք ունեն նույն իրավական արժեքը, ինչ որ Պայմանագրերը:

...

3. Հիմնարար իրավունքները, որոնք երաշխավորված են Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության Եվրոպական կոնվենցիայով, և որոնք բխում են Մասնակից պետությունների ընդհանուր սահմանադրական ավանդույթներից, սահմանում են Միության իրավունքի համընդհանուր սկզբունքները»:

2. Եվրոպական Միության գործունեության մասին պայմանագիրը (2009թ. դեկտեմբերի 1-ին ուժի մեջ մտած Լիսաբոնի դաշնագրի խմբագրությամբ)

58. Սույն վճռի համար հատուկ նշանակություն ունեցող հարցերը ներկայացված են Միության քաղաքականության և Միության ներքին գործողության հարցերում՝ Միության գործունեության մասին պայմանագրի 3-րդ մասի V գլխում՝ Ազատության, անվտանգության և արդարության ոլորտը: Այդ գլխի 1-ին բաժնում սահմանված է.

«1. Միությունը հանդիսանում է Մասնակից պետությունների հիմնարար իրավունքների և տարբեր իրավական համակարգերի ու ավանդույթների ազատության, անվտանգության և արդարության տարածք:

2. Այն ... ձևավորում է Մասնակից պետությունների համերաշխության վրա հիմնված ապաստանի տրամադրման, ներգաղթի և արտաքին սահմանների հսկողության ընդհանուր քաղաքականություն, որն արդարացի է այլ երկրների քաղաքացիների նկատմամբ: ...»

59. V գլխի երկրորդ բաժինը վերաբերում է «սահմանային ստուգումների, ապաստանի տրամադրման և ներգաղթի քաղաքականությանը»: 78-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված է.

«Միությունը մշակում է միասնական քաղաքականություն ապաստանի տրամադրման, սուբսիդիար պաշտպանության և ժամանակավոր պաշտպանության հարցերում, որը միտված է միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող այլ պետության ցանկացած քաղաքացուն համապատասխան կարգավիճակի

տրամադրմանը և *non-refoulement* սկզբունքի պահպանման ապահովմանը: Այս քաղաքականությունը պետք է համահունչ լինի Ժնևի կոնվենցիայի ... և այլ համապատասխան միջազգային պայմանագրերի հետ»:

60. 78-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, *inter alia*, սահմանում է, որ Միության օրենսդիր մարմինները պետք է ընդունեն ապաստանի և սուբսիդիար պաշտպանության միասնական համակարգ, ինչպես նաև ապաստանի հայցի քննության համար պատասխանատու պետությանը որոշելու համար չափանիշներ և մեխանիզմներ:

3. Եվրոպական Միության հիմնարար իրավունքների խարտիան

61. Հիմնարար իրավունքների խարտիան, որը Լիսաբոնի պայմանագրի ուժի մտնելու պահից դարձել է Եվրոպական Միության առաջնային իրավունքի մասը, սահմանում է ապաստանի տրամադրման իրավունքը երաշխավորող հետևյալ հստակ դրույթը.

Հոդված 18 – Ապաստան ստանալու իրավունքը

«Ապաստան ստանալու իրավունքը երաշխավորվում է՝ հիմք ընդունելով 1951թ. հուլիսի 28-ի Ժնևի կոնվենցիայում և 1967թ. հունվարի 31-ի Արձանագրությունում փախստականի կարգավիճակին վերաբերող դրույթները և Եվրոպական համայնքի հիմնադրման պայմանագրին համապատասխան»:

4. «Դուբլինի» ապաստանի տրամադրման համակարգը

62. 1999թ. Տամպերեում կայացած Եվրախորհրդի հանդիպումից հետո Եվրոպական Միությունը կազմակերպեց միասնական եվրոպական ապաստանի համակարգի իրականացումը:

63. Առաջին փուլում (1999-2004թթ.) հաստատվեցին մի շարք իրավական փաստաթղթեր, որոնք սահմանում էին նվազագույն չափանիշներն ապաստան հայցողներին, ապաստանի տրամադրման ընթացակարգերին և միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող անձ ճանաչվելու համար պայմաններին վերաբերող հարցերում, ինչպես նաև կանոնները որոշելու համար, թե որ պետությունն է պատասխանատու ապաստանի հայցը քննելու համար (Դուբլինի համակարգ):

64. Ներկայումս ընթացքի մեջ է երկրորդ փուլը: Նրա նպատակն է 2012թ. միասնական եվրոպական ապաստանի համակարգը 2012թ. գործարկելուն միտված պաշտպանության չափորոշիչների հետագա ներդաշնակեցումը և բարելավումը: 2008թ. հունիսի 17-ի ապաստանի տրամադրման քաղաքականության ծրագրում COM(2008) 360) Հանձնաժողովը ներկայացրել էր մի շարք առաջարկներ:

(a) Դուբլինի կանոնակարգը և Եվրոպակի կանոնակարգը

65. Մասնակից պետություններից որևէ մեկում երրորդ երկրի քաղաքացու կողմից ներկայացված ապաստանի հայցը քննելու համար պատասխանատու Մասնակից պետությանը որոշելու չափանիշներն ու մեխանիզմները սահմանող Եվրախորհրդի 2003թ. փետրվարի 18-ի թիվ 343/2003 Կանոնակարգը (այսուհետ՝ Դուբլինի կանոնակարգ) տարածվում է Եվրոպական Միության Մասնակից պետությունների, ինչպես նաև Նորվեգիայի, Իսլանդիայի և Շվեյցարիայի վրա:

66. Այդ Կանոնակարգը փոխարինում է 1990թ. հունիսի 15-ի Դուբլինի կոնվենցիայով սահմանված Եվրոպական Համայնքների որևէ Մասնակից պետությունում ներկայացված ապաստանի հայցը քննելու համար պատասխանատու Մասնակից պետությանը որոշելու պայմանները:

67. 2003թ. սեպտեմբերի 3-ի թիվ 1560/2003 սուբսիդիար պաշտպանության մասին Կանոնակարգը սահմանում է Դուբլինի կանոնակարգի կիրառման դրույթները:

68. Դուբլինի կանոնակարգի առաջին ներածական մասում նշվում է, որ այն կազմում է ապաստանի տրամադրման ոլորտում միասնական քաղաքականության մասը, որը միտված է ազատության, անվտանգության և արդարության տարածքի հետևողական սահմանմանը, որը բաց է նրանց համար, ովքեր հանգամանքներից դրդված օրինական ձևով պաշտպանություն են հայցում Համայնքում:

69. Երկրորդ ներածական մասում հաստատվում է, որ Կանոնակարգը հիմնված է այն համոզմունքի վրա, որ մասնակից պետությունները հարգում են Ժնևի կոնվենցիայով ամրագրված *non-refoulement* սկզբունքը և համարվում են ապահով երկրներ:

70. Համաձայն Կանոնակարգի՝ Մասնակից պետություններն օբյեկտիվ չափանիշների սանդակի հիման վրա (5-14 հոդվածներ) որոշում են, թե որ Մասնակից պետությունն է պատասխանատուություն կրում իրենց տարածքում ներկայացված ապաստանի հայցը քննելու համար: Դա հետապնդում է

բազմակի հայցերից խուսափելու և յուրաքանչյուր ապաստան հայցողի գործը մեկ Մասնակից պետության կողմից քննելու երաշխավորելու նպատակը:

71. Այն դեպքերում, երբ պարզվում է, որ երրորդ երկրից ժամանած ապաստան հայցողն անօրինական ճանապարհով է հատել Մասնակից պետության սահմանը, ապաստանի հայցի քննելու պատասխանատվությունը դրվում է այն Մասնակից պետության վրա, որտեղ մուտք է գործել ապաստան հայցողը (հոդված 10, կետ 1): Այդ պատասխանատվությունն ուժը կորցնում է սահմանահատումից 12 ամիս անց:

72. Այն դեպքում, երբ Կանոնակարգի չափանիշներից հետևում է, որ պատասխանատվությունն այլ Մասնակից պետության վրա է, այդ պետությունը պարտավոր է պատասխանատվություն ստանձնել ապաստան հայցողի նկատմամբ և քննության առնել նրա հայցը: Հայցը ստանալուց երկու ամսվա ընթացքում հայցվող պետությունը պարտավոր է պատասխան տալ նրան: Երկու ամսվա ընթացքում չպատասխանելու դեպքում համարվում է, որ ապաստանի հայցը բավարարվել է (հոդվածներ 17 և 18, կետեր 1 և 7):

73. Եթե Մասնակից պետությունը ստանձնում է դիմողի նկատմամբ պատասխանատվությունը, ապա Մասնակից պետությունը, որին ներկայացվել է հայցը, հայցատուփն ծանուցում է վերջինիս տեղափոխման որոշման մասին՝ նշելով պատճառները: Տեղափոխումն իրականացվում է պատասխանատվությունը ստանձնելու հայցը ստանալուց առավելագույնը վեց ամիս հետո: Այն դեպքում, եթե նշված ժամկետում տեղափոխում տեղի չի ունենում, հայցը քննության առնելու պատասխանատվությունը դրվում է այն պետության վրա, որտեղ ներկայացվել էր ապաստանի հայցը (հոդված 19):

74. Յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն, շեղվելով ընդհանուր կանոնից, կարող է քննության առնել իրեն ներկայացրած երրորդ երկրի քաղաքացու ապաստանի հայցը, նույնիսկ եթե Կանոնակարգում սահմանված չափանիշների համաձայն նման քննությունն իր պարտականությունը չի հանդիսանում (հոդված 3, կետ 2): Դա կոչվում է «երկրի հայեցողության իրավունքի» սկզբունք: Նման դեպքերում այդ պետությունը հանդես է գալիս պատասխանատվություն կրող Մասնակից պետության դերում և ստանձնում է այդ պատասխանատվությունից բխող պարտավորությունները:

75. Բացի այդ, ցանկացած Մասնակից պետություն, եթե նույնիսկ Կանոնակարգով սահմանված չափանիշների համաձայն նա պատասխանատվություն չի կրում, ելնելով մասնավորապես ընտանեկան կամ մշակութային նկատառումներից, կարող է մարդասիրության սկզբունքի հիման վրա միավորել ընտանիքի անդամներին, ինչպես նաև խնամակալվող այլ հարազատներին (հոդված 15, կետ 1): Դա հայտնի է որպես «մարդասիրության» սկզբունք: Նման դեպքերում Մասնակից պետությունը այլ Մասնակից պետության խնդրանքով քննության է առնում համապատասխան անձի ապաստան ստանալու հայցը վերջինիս համաձայնությամբ:

76. Եվրախորհրդի 2000 դեկտեմբերի 11-ի մեկ այլ՝ թիվ 2725/2000 Կանոնակարգը սահմանում է Եվրոդակ համակարգի ստեղծումը մատնահետքերի համեմատման համար (այսուհետ՝ Եվրոդակ Կանոնակարգ): Այն պահանջում է, որպեսզի պետությունները գրանցեն ապաստան հայցողների մատնահետքերը: Գրանցված տվյալները փոխանցվում են Եվրոպական Հանձնաժողովի Եվրոդակի կենտրոնական ստորաբաժանում, որտեղ դրանք մուտքագրվում են կենտրոնական տվյալների շտեմարանում և համեմատվում այնտեղ արդեն առկա տվյալների հետ:

77. 2007թ. հունիսի 6-ին Եվրոպական հանձնաժողովը Եվրոպական խորհրդարանին և Խորհրդին ներկայացրեց Դուբլինի համակարգի գնահատման մասին հաշվետվությունը (COM(2007)299 վերջնական): 2008թ. դեկտեմբերի 3-ին այն հրապարակեց Դուբլինի կանոնակարգի վերաձևավորման մասին իր առաջարկը (COM(2008) 820 վերջնական I/2): Այդ բարեփոխման նպատակն էր բարելավել համակարգի արդյունավետությունը և ապահովել, որպեսզի միջազգային պաշտպանություն հայցող բոլոր անձանց կարիքներն ամբողջությամբ հաշվի առնվեն պատասխանատվությունը որոշող ընթացակարգում:

78. Առաջարկը միտված է Դուբլինի համակարգի ներքո տեղափոխումների կասեցման մեխանիզմի ստեղծմանը, որպեսզի, մի կողմից, Մասնակից պետությունները, որոնց ապաստանի տրամադրման համակարգերն արդեն իսկ մեծ ճնշման տակ են գտնվում, կարողանան խուսափել նոր տեղափոխումների արդյունքում ճնշման հետագա աճից, իսկ մյուս կողմից, որպեսզի ապաստան հայցողները չտեղափոխվեն Մասնակից պետություններ, որոնք չեն կարող տրամադրել բավարար աստիճանի պաշտպանություն, մասնավորապես ընդունման պայմանների և ապաստանի տրամադրման ընթացակարգերից օգտվելու հնարավորության ընձեռնման տեսանկյունից (առաջարկի 31-րդ հոդված): Ներգրավված

պետությունը պետք է դիմի Եվրոպական հանձնաժողով՝ որոշում կայացնելու համար: Տեղափոխումները կարող են կասեցվել մինչև վեց ամիս ժամկետով: Հանձնաժողովը կարող է դրանք հետաձգել ևս վեց ամսով սեփական նախաձեռնությամբ կամ համապատասխան պետության խնդրանքով:

79. Այն բանից հետո, երբ առաջարկությունը քննության առնվեց որոշումների համատեղ ընդունման ընթացակարգով և ընդունվեց Եվրախորհրդարանի կողմից առաջին ընթերցմամբ, 2009թ. մայիսի 7-ին այն ներկայացվեց Հանձնաժողովին և Խորհրդին:

80. 2010թ. հուլիսի 15-ին և 16-ին Բրյուսելում կայացած Արդարադատության և ներքին գործերի խորհրդի ոչ պաշտոնական հանդիպման ժամանակ Եվրոպական Միության Խորհրդի Բելգիայի նախագահությունն օրակարգում ընդգրկեց մինչև 2012թ. ապաստանի տրամադրման միասնական համակարգի մշակման և միջազգային պաշտպանության միասնական չափորոշիչի ստեղծման մասին կարծիքների փոխանակման կետը: Քննարկումը մասնավորապես ծավալվեց այն հարցի շուրջ, թե ինչպիսի կարևորություն պետք է Խորհրդի կողմից տրվի Դուբլինի կանոնակարգի վերաձևավորման շուրջ բանակցություններին և թե արդյոք նախարարները կհամաձայնվեն այնտեղ ներառել ժամանակավոր կասեցման սկզբունքը:

81. Եվրոպական Համայնքների Դատարանը (ԵՀԴ), որը Լիսաբոնի պայմանագրի ուժի մեջ մտնելուց հետո վերանվանվեց Եվրոպական Միության Դատարան (ԵՄԴ), իր վճիռներից մեկում անդրադարձել էր Դուբլինի կանոնակարգին: Պետրոսյանի գործում [*Petrosian*] (C-19/08, 29 հունվարի 2009թ. վճիռ) նրանից պահանջվում էր պարզաբանել հոդված 20 կետեր 1 և 2-ի մեկնաբանությունն ապաստանի տրամադրման հայցի և տեղափոխման ժամկետի հաշվարկման համար պատասխանատվություն ստանձնելու հարցի վերաբերյալ, այն դեպքի համար, երբ միջնորդող պետության օրենսդրությամբ նախատեսված էր բողոք ներկայացնելու դեպքում չկիրառել վճիռ: ԵՀԴ-ն գտավ, որ այդ ժամկետը սկսվում էր այն պահից, երբ միջնորդության ըստ էության մասին որոշում էր կայացվել:

82. ԵՀԴ-ն վերջերս միջնորդություն ստացավ Վճռաբեկ դատարանից (Միացյալ Թագավորության)՝ Դուբլինի կանոնակարգում սահմանված երկրի հայեցողության սկզբունքին տրված մեկնաբանության վերաբերյալ նախնական որոշում կայացնելու վերաբերյալ (*N.S.*-ի գործը, C-411/10):

(b) ապաստանի տրամադրման հետ կապված հարցերի վերաբերյալ Եվրոպական Միության հանձնարարականները

83. Դուբլինի կանոնակարգը լրացնում են ևս երեք ԵՄ-ի փաստաթղթեր.

84. 2003թ. հունվարի 27-ի թիվ 2003/9 հանձնարարականը *Մասնակից պետություններում ապաստանի հայցողներին* ընդունելու նվազագույն չափորոշիչների սահմանման մասին (այսուհետ՝ Ընդունման հանձնարարական), որն ուժի մեջ է մտել պաշտոնական տեղեկագրում հրապարակման օրը (ՕՂ L 31. 6.2.2003թ.): Այն նախատեսում է, որպեսզի պետություններն ապաստանի հայցողների համար ապահովեն.

- ընդունման որոշ առաջնային պայմաններ, այդ թվում, կացարանի, սննդի և հագուստի տրամադրումը՝ բնեղեն կամ գումարի տեսքով, ընդ որում՝ տրվող գումարը պետք է բավարար լինի ապաստանի հայցողներին չքավորությունից պաշտպանելու համար,
- ընտանիքի միասնությունը պաշտպանելուն ուղղված պայմանավորվածությունները,
- բժշկական և հոգեբանական օգնություն,
- անչափահասների համար կրթություն ստանալու հնարավորություն և անհրաժեշտության դեպքում լեզվի դասընթացներ՝ հետագա ուսման հավասարությունն ապահովելու համար:

2007թ. Եվրոպական հանձնաժողովը դիմեց ԵՀԴ-ին (ներկայումս՝ ԵՄԴ) խնդրանքով ուսումնասիրելու, թե արդյոք Հունաստանը կատարում է փաստականների ընդունման հարցում իր պարտավորությունները: 2007թ. ապրիլի 19-ին կայացրած վճռում (գործ C-72/06), ԵՀԴ-ն գտավ, որ Հունաստանը չի կատարում Ընդունման հանձնարարականով նախատեսված պարտավորությունները: Հունաստանի իշխանություններն այնուհետև փոխատեղեցին Ընդունման հանձնարարականը ներպետական օրենսդրություն:

2009թ. նոյեմբերի 3-ին Եվրոպական հանձնաժողովը նամակ հղեց Հունաստան, հայտարարելով, որ նոր վարույթ է նախաձեռնում երկրի դեմ:

85. 2005թ. դեկտեմբերի 1-ի թիվ 2005/85 հանձնարարականը *Մասնակից պետություններում փախստականի կարգավիճակի շնորհման և չեղյալ հայտարարման ընթացակարգերի նվազագույն չափորոշիչների մասին* (այսուհետ՝ Ընթացակարգերի հանձնարարական), որն ուժի մեջ մտավ պաշտոնական տեղեկագրում հրապարակման օրը (OJ L 326/13, 13.12.2005թ.), երաշխավորում է հետևյալ իրավունքները.

- ապաստան ստանալու հայցը չի կարող մերժվել սուկ այն պատճառով, որ այն չի ներկայացվել հնարավորինս արագ: Բացի այդ, հայցը պետք է քննվի անհատական կարգով, օբյեկտիվորեն և անաչառորեն,

- ապաստան հայցողներն իրավունք ունեն գտնվելու Մասնակից պետությունում այնքան ժամական քանի դեր իրենց հայցով որոշում չի կայացվել,

- Մասնակից պետությունները պարտավոր են ապահովելու, որպեսզի ապաստանի հայցերը ներկայացվեն գրավոր տեսքով և, հայցը մերժելու դեպքում, գրավոր որոշման մեջ ներկայացվեն հայցի մերժման հիմքերը և տեղեկատվություն տրամադրվի թե ինչպես կարելի է բողոքարկել բացասական որոշումը,

- ապաստան հայցողներին պետք է ծանոթացնել այն ընթացակարգին, որին նրանք պետք է հետևեն, իրենց իրավունքներին և պարտականություններին և որոշում ընդունող մարմնի կողմից կայացրած որոշմանը,

- անհրաժեշտության դեպքում ապաստան հայցողները կարող են օգտվել թարգմանչի ծառայություններից՝ իրենց գործը իրավասու իշխանություններին ներկայացնելու համար,

- ապաստան հայցողներին չի կարելի գրկել ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հետ կապ հաստատելու հնարավորությունից: Միևնույն ժամանակ Մասնակից պետությունները պետք է հնարավորություն ընձեռեն ՄԱԿ ՓԳՀ-ին հանդիպելու ապաստան հայցողներին, այդ թվում՝ կալանքի տակ գտնվողներին, ինչպես նաև տեղեկատվություն տրամադրեն նրան ապաստան ստանալու համար ներկայացված հայցերի և համապատասխան ընթացակարգերի մասին և կարծիքների փոխանակման համար հանդիպումներ կազմակերպել նրա և իրավասու մարմինների միջև,

- ապաստան հայցողներին հնարավորություն պետք է ընձեռել սեփական հաշվին արդյունավետ ձևով խորհրդակցելու իրավաբանի հետ: Իրավասու մարմնի կողմից բացասական որոշում ընդունելու դեպքում Մասնակից պետությունները պարտավոր են ապահովելու, որպեսզի ապաստան հայցողի խնդրանքով նրան տրամադրվի անվճար իրավաբանական օգնություն: Այդ իրավունքը կարող է սահմանափակումների ենթակա լինել (փաստաբանի ընտրությունը կարող է սահմանափակվել ներպետական օրենքի համաձայն հատուկ նշանակված իրավական խորհրդատուներով, բողոքները սահմանափակվեն միայն այնպիսիներով, որոնց շահելու հնարավորությունը մեծ է, իսկ անվճար իրավական օգնությունը տրվի միայն բավարար միջոցներ չունեցող դիմողներին):

2006թ. փետրվարին Եվրոպական հանձնաժողովը դատական վարույթ հարուցեց Հունաստանի դեմ իր պարտավորությունները չկատարելու համար, Հունաստանի ապաստանի տրամադրման համակարգի ընթացակարգային թերությունների պատճառով և գործը ներկայացրեց ԵՀԴ-ին (ներկա ԵՄԴ-ին): Այն բանից հետո, երբ 2008թ. հուլիսին Հունաստանը փոխատեղեց Ընդունման հանձնարարականը ներպետական օրենսդրություն, գործը ցուցակից դուրս բերվեց:

2010թ. հունիսի 24-ին Եվրոպական դատական ԵՄԴ-ում վարույթ հարուցեց Բելգիայի դեմ այն հիմքերով, որ Բելգիայի իշխանություններն ամբողջությամբ չէին փոխատեղել Ընդունման հանձնարարականը ներպետական օրենսդրություն, մասնավորապես դա վերաբերում էր անհատական հարցազրույցների անցկացման հարցում նվազագույն պարտավորություններին:

2009թ. հոկտեմբերի 21-ին Ընդունման հանձնարարականը վերաձևավորելու մասին ներկայացրած իր առաջարկում (COM(2009) 554 վերջնական), Հանձնաժողովը ուսումնասիրել էր հայցատուրին տեղեկացնելու պարտավորության խստացման նպատակահարմարությունը: Այն նաև սահմանել էր առաջին աստիճանի դատարանի կամ զինվորական դատարանի կողմից այսուհետ ընդունված որոշումների համապարփակ քննությունը և նշել էր, որ արդյունավետ իրավական պաշտպանություն հասկացությունը պահանջում է այդ որոշումները քննության առնել ինչպես փաստացի, այնպես էլ իրավական ճշգրտության տեսանկյունից: Բացի այդ սահմանվել էին դրույթներ՝ համաձայն որոնց բողոքարկումներն ինքնստիճյան կանգնեցնում էին կայացրած որոշման կատարումը մինչ բողոքի վերաբերյալ վճիռ կայացնելը: Առաջարկվող փոփոխությունները նպատակ էին հետապնդում համապատասխանեցնելու հանձնարարականը զարգացող նախադեպային իրավունքին այնպիսի հարցերում,

ինչպիսիք էին պաշտպանության իրավունքը, կողմերի հավասարությունը և արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունքը:

86.2004թ. ապրիլի 29-ի թիվ 2004/83 հանձնարարականը վերաբերում էր երրորդ երկրների քաղաքացիների կամ քաղաքացիություն չունեցող անձանց փախստականի կարգավիճակի կամ միջազգային պաշտպանության որևէ այլ որակավորման և տրամադրվող պաշտպանության նվազագույն չափորոշիչներին (այսուհետ՝ Որակավորման հանձնարարական): Այն ուժի մեջ մտավ պաշտոնական տեղեկագրում հրապարակման օրը (OJ L 304, 30.09.2004թ.):

Այդ Հանձնարարականում սահմանված են փախստականի կամ սուբսիդիար պաշտպանության կարիք ունեցող անձի կարգավիճակ շնորհելու համար չափանիշները և դրանցից յուրաքանչյուրից բխող իրավունքները: Այն սահմանում է Ժնևի կոնվենցիայում չներառված, սակայն այդուհանդերձ միջազգային պաշտպանության կարիք ունեցող անձանց, օրինակ՝ համատարած բռնության կամ քաղաքացիական պատերազմի զոհ հանդիսացողների ժամանակավոր պաշտպանության ներդաշնակ համակարգ:

ԵՀԴ-ն (ներկայումս ԵՄԴ) երկու վճիռներ է կայացրել Որակավորման հանձնարարականի հարցերով՝ 2009թ. փետրվարի 17-ի *Elgafaji* (C-465/07) և 2010թ. մարտի 2-ի *Salahadin Abdulla and Others* (C-175, 176, 178 և 179/08 միաժամանակ քննված գործերով) վճիռները:

C. Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարի համապատասխան փաստաթղթերը

87. Հունաստան կատարված այցերից հետո հրապարակված հաշվետվություններից բացի (տե՛ս սույն վճռի 160-րդ կետը), 2001թ. սեպտեմբերի 19-ին Հանձնակատարը հրապարակել էր բանաձև «Եվրախորհրդի Մասնակից պետություն մուտք գործել ցանկացող օտարերկրացիների իրավունքների և արտաքսման որոշումների կիրառման մասին», որտեղ, *inter alia*, նշում էր.

- «1. Յուրաքանչյուր անձ Մասնակից պետության սահմանը ժամանելիս իրավունք ունի արժանանալու մարդկային արժանապատվությանը հարիր հարգալից վերաբերմունքի, այլ որ թե նախապես համարվել հանցագործ կամ խաբեբության մեջ մեղավոր:
2. Յուրաքանչյուր ժամանած անձի, ում մուտք գործելու իրավունքը վիճարկվում է, հնարավորություն է ընձեռնվում ներկայացնելու իր հանգամանքները՝ անհրաժեշտության դեպքում թարգմանչի օգնությամբ, որի վարձավճարը հոգում է ժամանման երկիրը, որպեսզի, անհրաժեշտության դեպքում, նա կարողանա ապաստան հայցել: Դա նաև հանգեցնում է անձնական գործ բացելու իրավունքի այն բանից հետո, երբ անձն իր համար ըմբռնելի լեզվով պատշաճ կերպով տեղեկացվում է այն ընթացակարգի մասին, որին պետք է հետևի: Ուստի, «ժամանման վայրում» *refoulement*-ի գործելակերպն անընդունելի է:
3. Որպես կանոն բացառվում է տեղաշարժի ազատության որևէ սահմանափակումը: Բոլոր հնարավոր դեպքերում կալանքը փոխարինվում է վերահսկման այլ միջոցներով, ինչպիսիք են երաշխիքի կամ գրավի կամ այլ համանման միջոցների տրամադրումը: Այն դեպքում, երբ կալանքը օտարերկրացու ֆիզիկական ներկայությունն ապահովելու միակ միջոցն է, այն չի կարող պարբերաբար տեղի ունենալ ոստիկանության բաժանմունքում կամ բանտում, բացառությամբ որևէ այլ գործնական այլընտրանքի բացակայության պարագայում, և նման դեպքում խստորեն սահմանափակվում է այնքան ժամանակ, որքան անհրաժեշտ է մասնագիտացված կենտրոն տեղափոխելը կազմակերպելու համար:

...

9. Արգելվում է բանտային պայմաններով կենտրոններ ստեղծելը:

...

11. Կարևոր է, որպեսզի իրավական պաշտպանության միջոցները ՄԻԵԿ-ի 13-րդ հոդվածի իմաստով ոչ միայն երաշխավորվեն օրենքով, այլ նաև տրամադրվեն գործնականում, երբ անձը պնդում է, որ իրավասու իշխանությունները խախտել են կամ պատրաստվում են խախտել ՄԻԵԿ-ով երաշխավորված իրավունքը: Արդյունավետ իրավական պաշտպանության իրավունքը պետք է երաշխավորվի յուրաքանչյուրի համար, ով ցանկանում է վիճարկել *refoulement*-ը կամ արտաքսման հրահանգը: Այն պետք է արտաքսման հրահանգի կատարումը կասեցնելու հնարավորություն նախատեսի, առնվազն այն դեպքում, երբ վիճարկվում է ՄԻԵԿ-ի 2-րդ կամ 3-րդ հոդվածների խախտումը»:

III. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ ՀՈՒՆԱՍՏԱՆՈՒՄ

A. Ապաստան հայցողների ընդունման պայմանները

1. Կացություն

88. Ապաստան հայցողների ընդունման պայմանները Հունաստանում հիմնականում կարգավորվում են թիվ 220/2007 նախագահական որոշմամբ (այսուհետ՝ ՆՈ), որն իրենից ներկայացնում է փոխատեղված Ընդունման հանձնարարականը: Սույն դատավճռին կիրառելի դրույթներն այդ փաստաթղթում կարելի է ամփոփել հետևյալ ձևով:

89. Ապաստանի հայցը ստանալու և քննելու համար պատասխանատու մարմինը հայցատուին ապաստան հայցողի անվճար քարտ է տալիս անմիջապես այն բանից հետո, երբ հայտնի են դառնում նրա մատնահետքերի ստուգման արդյունքները, բայց ոչ ու քան ապաստան տրամադրելու հայցը ստանալուց երեք օր հետո: «Վարդագույն քարտ» անվանվող այդ քարտը հայցատուին թույլ է տալիս Հունաստանում գտնվել հայցը քննելու ողջ ընթացքում: Քարտն ուժի մեջ է վեց ամսվա ընթացքում և այնուհետև կարող է երկարացվել այնքան ժամանակ, քանի դեռ վերջնական որոշումը չի կայացվել (հոդված 5, կետ 1):

90. Համաձայն 12-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետերի՝ իրավասու մարմինները պարտավոր են դիմելու համապատասխան քայլերի, որպեսզի ապահովեն ապաստան հայցողների ընդունման առաջնային կենցաղային պայմանները: Նրանց համար երաշխավորվում են այնպիսի կենցաղային պայմաններ, որոնք թույլ են տալիս պահպանելու առողջական վիճակը և գոյատևությունը, ինչպես նաև հիմնարար իրավունքները: Նման միջոցները կարող են սահմանափակվել և տրվել միայն կարիքավորներին:

91. Ապաստան հայցողները, որոնք չունեն որևէ կացարան կամ այն վճարելու համար անհրաժեշտ գումար, տեղավորվում են ընդունման կենտրոնում կամ այդ նպատակին ծառայող որևէ այլ կառույցում՝ այդ մասին դիմելով իրավասու մարմնին (հոդված 6 կետ 2): Համաձայն Հունաստանի առողջապահության և սոցիալական համերաշխության նախարարության՝ 2009թ. երկրի տարբեր մասերում ապաստան հայցողների համար գործում էին տասնչորս ընդունման կենտրոններ, որտեղ միաժամանակ կարող էին սպասարկվել 935 մարդ: Դրանցից վեցը նախատեսված էին խնամազուրկ անչափահասների համար:

92. Աշխատել ցանկացող ապաստան հայցողներին տրվում էր ժամանակավոր աշխատանքի թույլտվություն թիվ 189/1998 ՆՈ-ում [նախագահի որոշում] սահմանված պայմաններին համապատասխան (թիվ 220/2007 ՆՈ, հոդված 10, կետ 1): Համաձայն թիվ 189/1998 ՆՈ հոդված 4 «գ»-ի՝ իրավասու մարմինները պարտավոր են հայցատուին տրամադրել աշխատանքի թույլտվությունն այն բանից հետո, երբ կհամոզվեն, որ հայցվող աշխատատեղով հետաքրքրված չէ որևէ «Հունաստանի քաղաքացի, Եվրոպական Միության քաղաքացի, փախստականի կարգավիճակ ունեցող քաղաքացի, հունական արմատներ ունեցող քաղաքացի և այլն»:

93. Ապաստան հայցողները կարող են մասնակցել մասնագիտական վերապատրաստման ծրագրերին նույն պայմաններով, ինչպես որ Հունաստանի քաղաքացիները (հոդված 11):

94. Ֆինանսական միջոցներ չունենալու և ապահովագրված չլինելու դեպքում ապաստան հայցողներին տրամադրվում է անվճար բժշկական և հիվանդանոցային օգնություն: Շտապ օգնությունը նույնպես անվճար է (թիվ 220/2007 ՆՈ հոդված 14):

2. Կայանավորում

95. Այն դեպքում, երբ օտարերկրացի անձի վարչական արտաքսումը թիվ 3386/2005 օրենքի 76(1) կետին համապատասխան թույլ է տրվում (տե՛ս սույն վճռի 119-րդ կետը), և այդ օտարերկրացի անձը կասկածվում է փախուստ կատարելու մտադրության մեջ, որը կարող է սպառնալ հասարակական կարգին կամ խոչընդոտել նրա մեկնելուն կամ արտաքսման գործընթացի կազմակերպմանը, նրան կարելի է ժամանակավոր կալանքի տակ վերցնել երեք օր ժամկետով, մինչև արտաքսման մասին որոշման ուժի մեջ մտնելը (բաժին 76(2)): Քանի դեռ թիվ 3772/2009 օրենքը ուժի մեջ չէր մտել, վարչական կալանքը կարող էր տևել մինչև երեք ամիս: Ներկայումս այն կազմում է վեց ամիս և կարող է երկարաձգվել ևս տասներկու ամսով:

96. Արտաքսման հրահանգի դեմ Գերագույն վարչական դատարանի հղած գանգատը կալանքի կիրառումը չի կասեցնում (թիվ 3386/2005 օրենքի 77-րդ բաժին):

97. 76(1) բաժնով նախատեսված դեպքերում Աթենքի միջազգային օդանավակայան ժամանելիս համապատասխան անձը տեղավորվում է օդանավակայանի հարևանությամբ գտնվող կալանատանը: Երկրի այլ մասում նման անձինք պահվում են ապաստան հայցողների կալանավորման կենտրոններում կամ ոստիկանության բաժանմունքներում:

98. Համաձայն թիվ 90/2008 ՆՌ-ի 13-րդ հոդվածի 1-ին կետի՝ ապաստան ստանալու հայց ներկայացնելը քրեական հանցագործություն չի համարվում և, այդ հիմքով հայցատուի կալանավորումն արդարացվել չի կարող, եթե նույնիսկ նա երկիր ապօրինի մուտք է գործել:

B. Ապաստան տրամադրելու ընթացակարգը

1. Կիրառելի դրույթները

99. Ապաստանի ընթացակարգի նկատմամբ կիրառելի դրույթներն առկա են հետևյալ նախագահական որոշումներում՝ փախստականի կարգավիճակի տրամադրման, չեղյալ հայտարարման, օտարերկրացու արտաքսման, ընտանիքի անդամների կացության թույլատրության և ՄԱԿ ՓԳՀ-ի հետ համագործակցության միջոցների մասին թիվ 61/1999 և թիվ 2005/85 ՆՌ, ինչպես նաև Ընթացակարգերի հանձնարարականը փոխատեղող թիվ 90/2008 ՆՌ, թիվ 81/2009 ՆՌ-ի խմբագրությամբ:

(a) Ընթացակարգից օգտվելու հնարավորությունը

100. Բոլոր երրորդ երկրների քաղաքացիներն ու քաղաքացիություն չունեցող անձինք ապաստան հայցելու իրավունք ունեն: Հայցերը ստանալու և քննության առնելու համար պատասխանատու իրավասու մարմիններն ապահովում են, որպեսզի բոլոր չափահաս անձինք հնարավորություն ունենան օգտվելու հայց հղելու իրավունքից, եթե նրանք անձամբ ներկայանում են երկրի իշխանություններին (թիվ 90/2008 ՆՌ, հոդված 4, կետ 1):

101. Երկրի իշխանություններն անմիջապես ծանոթացնում են ապաստան հայցողներին իրենց իրավունքների և պարտականությունների մասին՝ վերջիններիս տրամադրելով իրենց համար հասկանալի լեզվով կազմված գրքույկ, որտեղ նկարագրվում է ապաստան ստանալու հայցերի քննության ընթացակարգը և ապաստան հայցողի իրավունքներն ու պարտականությունները: Եթե ապաստան հայցողը չի հասկանում գրքույկի լեզուն կամ կարդալ չգիտի, նրան թարգմանչի միջոցով բանավոր ծանոթացնում են գրքույկի բովանդակությանը (թիվ 61/1999 ՆՌ, հոդված 1, կետ 6 և թիվ 90/2008 ՆՌ, հոդված 8, կետ 1):

102. Տեղեկատվական գրքույկը կազմվել է ՄԱԿ ՓԳՀ-ի օժանդակությամբ և հրատարակվել վեց լեզուներով (արաբերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն, հունարեն, պարսկերեն և թուրքերեն):

103. Երբ ապաստան հայցողները ժամանում են Աթենքի միջազգային օդանավակայան, այդ տեղեկատվությունը տրամադրելու պատասխանատվությունը դրված է օդանավակայանում աշխատող անվտանգության ծառայության աշխատակիցների վրա: Թարգմանչական ծառայություններ տրամադրում են Աթենքի ոստիկանության բաժանմունքի, հասարակական կազմակերպությունների կամ օդանավակայանի թարգմանիչները:

104. Ապաստան հայցողները պարտավոր են համագործակցել իրավասու մարմինների հետ (թիվ 90/2008 ՆՌ, հոդված 9, կետ 1): Մասնավորապես, նրանք պետք է տեղյակ պահեն իրենց բնակության վայրի որևէ փոփոխության մասին (թիվ 220/2007 ՆՌ, հոդված 6, կետ 1):

105. Եթե օտարերկրացին օդանավակայանում ապաստան չի հայցել, ապա նա պետք է մոտակա շաբաթ օրը ներկայանա Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունքի Օտարերկրացիների հարցերով տնօրինություն և այնտեղ հանձնի ապաստան ստանալու հայցը: Թիվ 81/2009 ՆՌ-ի (1-ին հոդվածի) ուժի մեջ մտնելուց հետո ապաստանի հայցերի ներկայացման գործընթացն ապակենտրոնացվել է և ներկայումս դրանք կարող են ներկայացվել երկրի տարբեր մասերում գործող հիսուն երկու ոստիկանության բաժանմունքներում:

106. Օդանավակայանում ապաստանի հայց ներկայացրած անձինք երեք օրվա ընթացքում պարտավոր են ներկայանալ Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք, որպեսզի գրանցեն իրենց բնակության վայրը:

107. Նրանց այնուհետև հրավիրում են ոստիկանության բաժանմունք անհատական հարցազրույցի համար, որի ընթացքում նրանց կարող է ներկայացնել փաստաբանը: Հարցազրույցն անց է կացվում թարգմանչի օգնությամբ, և ապաստան հայցողը պետք է հաստատի հայցի մեջ նշված ամբողջ տեղեկատվությունը և մանրամասն տեղեկություններ հաղորդի իր անձի, Հունաստան ժամանելու ճանապարհի և սեփական երկրից հեռանալու պատճառների մասին (ՆՌ թիվ 90/2008, հոդված 10, կետ 1):

(b) Ապաստանի հայցի քննությունն առաջին ատյանում

108. Մինչև 2009թ. հարցազրույցն անցկացնելուց հետո ոստիկանության ծառայողն ապաստան ստանալու հայցը ներկայացնում էր հասարակական կարգի պահպանման նախարարությանն (ներկա քաղաքացիական պաշտպանության նախարարության) առնալով փախստականների խորհրդատվական երեք հանձնաժողովներից որևէ մեկին՝ կարծիք ստանալու համար: Այդ հանձնաժողովների կազմում ներգրավված էին ոստիկանության աշխատակիցներ, տեղական մարմինների ներկայացուցիչներ և որոշ դեպքում նաև ՄԱԿ ՓԳՀ-ն՝ դիտորդի դերում: Հանձնաժողովը, որին ներկայացվում էր հայցը, կազմում էր կարծիք՝ Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք ներկայացվող ծառայողական զեկույցի տեսքով, որն էլ կայացնում էր վերջնական որոշումը:

109. Թիվ 81/2009 ՆՈ-ն նախատեսում է առաջին ատյանում ապաստանի հայցի քննության գործընթացի ապակենտրոնացում և երկրի բոլոր շրջանների հիսուներկու ոստիկանության բաժանմունքներում փախստականների հարցերով խորհրդատվական հանձնաժողովների կազմավորում (հոդված 3): Թեև քննության ընթացակարգը փոփոխություններ չի կրել, սակայն ներկայումս այն իրականացվում է երկրի տարբեր շրջանների հիսուներկու ոստիկանության բաժանմունքներում:

110. Որոշումները կայացվում են անհատական հիմքերով՝ մանրակրկիտ, օբյեկտիվ և անաչառ ուսումնասիրության արդյունքում: Իշխանությունները հավաքում և վերլուծում են ճշգրիտ, մանրամասն տեղեկատվություն վստահելի աղբյուրներից, օրինակ՝ ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից տրամադրվող նյութերն ապաստան հայցողի երկրում ընդհանուր իրավիճակի մասին (թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդված 6, կետ 2): Ինչպես և ընթացակարգի բոլոր փուլերում հայցատուներին տրվում են թարգմանչական ծառայություններ պետության հաշվին (թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդված 8, կետ 1(բ)):

111. Ապաստան հայցողը կարող է սեփական հաշվին օգտվել իրավաբանի կամ այլ խորհրդատուի ծառայություններից (թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդված 11, կետ 1):

112. Որոշումը տրամադրվում է հայցատուին իր իրավաբանի կամ փաստաբանի ներկայությամբ (թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդված 8 կետ, 1 (դ)): Այդ կետի վերաբերյալ գրքույկի 10-րդ կետում նշված է հետևյալը.

«... [Վարդագույն] քարտում նշվում է հայցողի կողմից հայտնած բնակության հասցեն կամ հայցողի կացության համար նշանակված ընդունման կենտրոնը: Որոշումը կայացնելուց հետո այն ուղարկվում է հայցողի կողմից հայտնած բնակության հասցեով, հետևաբար կարևոր է ոստիկանությանն անհապաղ տեղեկացնել բնակության հասցեի որևէ փոփոխության մասին»:

113. Եթե հասցեն հայտնի չէ, որոշումն ուղարկվում է քաղաքապետարանի ծառայության գլխամասային գրասենյակ, որտեղ ներկայացվել է ապաստան ստանալու հայցը, և այն փակցվում է քաղաքապետարանի հայտարարությունների ցուցանակի վրա, ինչպես նաև ուղարկվում է ՄԱԿ ՓԳՀ (թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդված 7, կետ 2):

114. Տեղեկությունը հայցողին հաղորդվում է հայցատուի համար ողջամտորեն հասկանալի լեզվով, եթե նրա շահերն այլ անձ չի ներկայացնում և նրան իրավական օժանդակություն չի տրամադրվում (թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդված 8, կետ 1 (ե)):

(c) Բացասական որոշումների բողոքարկումը

115. Մինչև 2009թ. ապաստանի հայցը մերժելու դեպքում փախստականների հարցերով հանձնաժողովն այն քննության էր առնում երկրորդ ատյանում (թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդված 25): ՄԱԿ ՓԳՀ-ն ներկա էր գտնվում հանձնաժողովի այդ նիստերին (թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդված 26): Այնուհետև, հնարավոր էր դիմել Գերագույն վարչական դատարան՝ որոշումը բեկանելու համար: Թիվ 81/2009 ՆՈ-ի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ փախստականների հարցերով հանձնաժողովներն երկրորդ ատյանի գործառույթ այլևս չէին իրականացնելու: 2009թ. սկսած առաջին ատյանի որոշումների դեմ բողոքներն անիմիջապես ներկայացվում են Գերագույն վարչական դատարան: 2009թ. հուլիսին ՄԱԿ ՓԳՀ-ն որոշեց, որ նա այլևս չի մասնակցելու այդ ընթացակարգին:

116. Բացառությամբ այն դեպքերի, երբ հայցատուին արդեն իսկ գրավոր տեսքով ներկայացվել է համապատասխան տեղեկատվությունը, հայցը մերժելու մասին որոշման մեջ պետք է նշվի բողոք ներկայացնելու հնարավորությունը, վերջնաժամկետը և նշված ժամկետում բողոք չներկայացնելու հետևանքները (թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդվածներ 7, կետ 3 և 8, կետ 1(ե)):

117. Գերագույն վարչական դատարան ներկայացրած բողոքը չի կանգնեցնում հայցը մերժելու որոշում կայացնելուց հետո տրված արտաքսման հրահանգի կատարումը: Սակայն օտարերկրացի անձն իրավունք ունի բողոքարկելու արտաքսման մասին հրահանգը՝ այդ մասին ծանուցում ստանալուց

հետո հինգ օրվա ընթացքում: Այդ դեպքում որոշումը կայացվում է բողոքը ներկայացնելու օրվանից հետո երեք աշխատանքային օրվա ընթացքում: Նման բողոքն արդեն կասեցնում է արտաքսման որոշման կատարումը: Այն դեպքում, երբ կալանքի տակ վերցնելու որոշումն արվում է արտաքսման մասին հրահանգի հետ միաժամանակ, բողոքը կասեցնում է արտաքսումը, սակայն ոչ կալանքի մասին որոշումը (թիվ 386/2005 օրենքի 77-րդ բաժին):

118. Գերագույն վարչական դատարան բողոք ներկայացնելու դեպքում ապաստան հայցողներին կարող է տրամադրվել իրավաբանական օժանդակություն այն դեպքում, եթե բողոքն ակնհայտորեն անընդունելի կամ անհիմն չէ (թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդված 11, կետ 2):

(d) Պաշտպանությունը refoulement-ից

119. Թիվ 3772/2009 օրենքի (բաժին 76(1) «գ») խմբագրությամբ թիվ 3386/2005 օրենքով նախատեսվում է օտարերկրացու վարչական արտաքսում, երբ վերջինիս Հունաստանում գտնվելը սպառնում է երկրի հասարակական կարգին կամ ազգային անվտանգությանը: Օտարերկրացին կարող է նման վտանգ ներկայացնել այն դեպքում, եթե նրա դեմ հարուցված ընթացքի մեջ գտնվող քրեական վարույթով նախատեսվում է ավելի քան երեք ամիս ազատազրկում: Կեղծ անձնագրով կամ անձը հաստատող այլ ճանապարհորդային փաստաթղթերով երկրի լքելը համարվում է քրեական հանցագործություն, որը նախատեսված է թիվ 3386/200583 օրենքի 83(1) և 87(7) բաժիններով:

120. Սակայն օրենքի այդ դրույթը չի տարածվում ապաստան հայցողների և փախստականների վրա (բաժիններ 1 (գ) և 79 (դ)): Ապաստան հայցողները կարող են մնալ երկրում մինչև իրենց հայցի քննության վարչական ընթացակարգի ավարտը և որևէ կարգով երկրից հեռացվել չեն կարող (թիվ 61/1999 ՆՈ, հոդված 1, կետ 1 և թիվ 90/2008 ՆՈ, հոդված 5, կետ 1):

(e) Մարդասիրական հիմքերով և սուբսիդիար պաշտպանության համար երկրում ժամանակավոր կացության թույլտվություն

121. Բացառիկ դեպքերում, մասնավորապես մարդասիրական նկատառումներից ելնելով, հասարակական կարգի պահպանման նախարարը (ներկայումս քաղաքացիական պաշտպանության նախարար) կարող է թույլ տալ երկրում օտարերկրացու ժամանակավոր կացությունը, որի ապաստան ստանալու հայցը մերժվել է, այնքան ժամանակ մինչև վերջինս հնարավորություն կունենա մեկնելու երկրից (թիվ 1975/1991 օրենքի բաժին 25(6)): Երբ նման թույլտվությունը տրվում է մարդասիրական հիմքերով, հաշվի են առնվում այնպիսի չափանիշներ, ինչպիսիք են օբյեկտիվ պատճառներով հեռանալու կամ քաղաքացիության երկիր վերադառնալու հնարավորության բացակայությունը անհաղթահարելի ուժի՝ *force majeure*-ի պատճառով, ինչպիսիք են լուրջ առողջապահական պատճառները, քաղաքացիության երկրի միջազգային բոլորտումը, մարդու իրավունքների զանգվածային ռոնահարմամբ ուղեկցվող քաղաքացիական ընդվզումները կամ քաղաքացիության երկրում անձին սպառնացող Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքը (ՆՈ թիվ 61/1999 հոդված 8, կետ 2): Վերջին դեպքում Գերագույն վարչական դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիմքերով վտանգը հաշվի առնելը վարչական մարմինների համար ոչ թե կամընտիր, այլ պարտադիր է (տե՛ս օրինակ՝ թիվ 4055/2008 և 434/2009 վճիռները):

122. Սուբսիդիար պաշտպանություն կարող է նաև շնորհվել թիվ 2004/83/EC հանձնարարականը փոխատեղած թիվ 96/2008 ՆՈ-ով, որտեղ սահմանված են երրորդ երկրների քաղաքացիների կամ քաղաքացիություն չունեցող անձանց փախստականի կարգավիճակի կամ միջազգային պաշտպանության որևէ այլ որակավորման նվազագույն չափորոշիչները և տրամադրվող պաշտպանության էությունը:

(f) Ապաստանի ընթացակարգի շարունակական բարեփոխումը

123. 2009թ. հոկտեմբերին Հունաստանում կայացած խորհրդարանական ընտրություններից հետո նորընտիր կառավարությունը ստեղծեց փորձագետների հանձնաժողով, որը առաջարկություններ պետք է ներկայացնեի Հունաստանում ապաստանի տրամադրման համակարգի բարեփոխման վերաբերյալ: Հանձնաժողովին, որի կազմում ընդգրկված էին քաղաքացիական պաշտպանության նախարարության, ներքին գործերի և առողջապահության նախարարության, ՄԱԿ ՓԳՀ-ի, Հունաստանի փախստականների հարցերով խորհրդի, մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի ներկայացուցիչները, ինչպես նաև մի շարք գիտնականներ, առաջադրանք է տրվել ուսումնասիրել ներկա օրենսդրությունում և պրակտիկայում փոփոխություններ կատարելու հնարավորությունները և առաջարկություններ ներկայացնել ապաստանի հայցերի հարցերով նոր քաղաքացիական մարմնի կազմի

ու գործառույթների վերաբերյալ, որում ընդգրկվելու են ոչ թե ոստիկանության ծառայողներ, ինչպես դա նախկինում էր, այլ պետական ծառայողներ: Նախատեսվում է նաև վերականգնել փախստականների հարցերով խորհրդատվական հանձնաժողովի բողոքարկման մարմնի դերը:

124. 2009թ. դեկտեմբերի 22-ին փորձագետների հանձնաժողովը Հունաստանի կառավարությանը ներկայացրեց իր առաջարկությունները, որոնց հիման վրա պատրաստվում է նոր օրենքի նախագիծը: 2010թ. հունվարի 20-ին ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատար Անտոնիո Գուայերեսի մասնակցությամբ անցկացված մամլո ասուլիսի ժամանակ Հունաստանի վարչապետ Գեորգիոս Պապանդրեուն ասաց, որ բարեփոխման նպատակն է օրենսդրական դաշտի արդիականացումը՝ այն «համահունչ դարձնելով Փախստականների մասին 1951թ. Կոնվենցիայի և Եվրոպական օրենսդրության հետ»:

2. Հունաստանում ապաստանի մասին վիճակագրական տվյալները

125. ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից հրապարակվող վիճակագրության համաձայն՝ 2008թ. Հունաստանը 19,880 ընդունած ապաստան հայցողների թվով գրավում էր Եվրոպական Միության Մասնակից պետություններում յոթերորդ տեղը (2009թ. 15930-ի դիմաց): (*Asylum Levels and Trends in Industrialized Countries, 2009թ.*): 2009թ. Եվրոպական Միություն այցելած օտերկրացի միգրանտների 88%-ը Եվրոպական Միություն մուտք էին գործել Հունաստանով:

126. 2008թ. համար ՄԱԿ ՓԳՀ-ն հաղորդում է առաջին ատյանում քննության առնված գործերով Ժնևի կոնվենցիային համապատասխան փախստականի կարգավիճակի շնորհման 0.04% (տասնմեկ մարդ), և մարդասիրական ու սուբսիդիար պաշտպանության նկատառումներով փախստականի կարգավիճակի շնորհման 0.06% (տասնութ մարդ) ցուցանիշների մասին (կայացված բոլոր որոշումներում դրական որոշումների մասնաբաժինը) (ՄԱԿ ՓԳՀ. *Observation on Greece as a country of asylum, 2009թ.*): Բացասական որոշումների գծով ներկայացվել էր 12.095 բողոք: Դրանց դիտարկման արդյունքում Ժնևի կոնվենցիային համապատասխան փախստականի կարգավիճակ էր շնորհվել 25 մարդու, իսկ մարդասիրական ու սուբսիդիար պաշտպանության նկատառումներով՝ 11 մարդու: Բողոքարկումների քննության արդյունքում ընդունված դրական որոշումները կազմել էին 2,87% և 1,26% համապատասխանաբար: Համեմատության համար Հունաստանի հետ մեկտեղ ամենաշատ հայցատուներ ընդունող հինգ-վեց երկրներում 2008թ. առաջին ատյանում ընդունված դրական որոշումների միջին ցուցանիշը կազմել էր 36,2% (Ֆրանսիա, Միացյալ Թագավորություն, Իտալիա, Շվեդիա և Գերմանիա) (ՄԱԿ ՓԳՀ, *Global Trends 2008, Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons*).

127. Մինչև 2009թ. ապաստան ստանալու հայցերի 95% տոկոսը ներկայացվել էր Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունքի միջոցով: Այն բանից հետո, երբ ապաստան ստանալու հայցերի քննության գործընթացն ապակենտրոնացվել և սկսել էր իրականացվել երկրի բոլոր շրջաններում, Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունքը քննել էր հայցերի մոտ 79%-ը:

IV. ԲԵԼԳԻԱՅԻ ԿԻՐԱՌԵԼԻ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

128. Օտարերկրացիների մասին օրենքը կարգավորում է ապաստանի ընթացակարգի տարբեր փուլերը: «Դուբլինի» կանոնակարգով ապաստան հայցողների հարցերը կարգավորող դրոյթներն ամփոփ ներկայացված են ստորև.

A. Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը

129. Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը Եվրոպակ տվյալների շտեմարանում ստուգման արդյունքում ապաստանի հայցերի գրանցման համար պատասխանատու վարչական մարմինն է: Այն նաև պատասխանատու է ապաստան հայցողների հետ հարցազրույցների անցկացման համար, որոնց արդյունքում որոշում է Դուբլինի կանոնակարգի համաձայն ապաստանի հայցերը քննելու Բելգիայի պարտականությունը: Ընթացակարգային այդ խնդիրները կարգավորվում են Օտարերկրացիների մասին օրենքի 51/5 բաժնում:

130. Հարցազրույցից հետո Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը լրացնում է «Դուբլինի» հարցաթերթիկը: Հարցաթերթիկը բաղկացած է բաժիններից, որտեղ ներկայացվում են ապաստան հայցողի մասին ընդհանուր տվյալները և ավելի մանրամասն տեղեկություն այն մասին, թե ինչպես է նա հայտնվել

Բելգիայում, ապաստան հայցողի առողջական վիճակը և Բելգիա ժամանելու պատճառները: Հարցազրույցի ժամանակ ապաստան հայցողներին թարգմանչի տրամադրման մասին որևէ դրույթ չկա:

131. Այն դեպքերում, երբ Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը եզրակացնում է, որ Դուբլինի չափանիշներին համապատասխան կամ հատուկ պայմանների կիրառման արդյունքում կամ ապաստան հայցողին արտահանձնելու վերջնաժամկետի սպառման պատճառով Բելգիան պատասխանատու է հայցը քննելու համար (դրական որոշում), ապա հայցը փոխանցվում է Բելգիայում ապաստանի հայցերի քննության իրավասու մարմնին՝ Փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց հարցերով գերագույն հանձնակատարին (ՓՔԱԳՀ):

132. Այն դեպքերում, երբ Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը գտնում է, որ հայցի քննությունը Բելգիայի պատասխանատվությունը չէ (բացասական որոշում), այն դիմում է հայցը քննելու համար պատասխանատու պետությանը: Եթե այդ պետությունը գրավոր հայտնում է հայցը քննելու իր պատրաստականության մասին կամ պատասխան չի տալիս, Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը մերժում է դիմումը և կայացնում է կացությունն արգելող որոշում, ինչպես նաև հրահանգում է հայցատուին հեռացնել երկրից:

133. Դիմողին երկրից հեռացնելու մասին որոշմանը պետք է տրվի հիմնավորում: Այն դեպքում, երբ հայցատուն տեղափոխվում է Հունաստան, երկիրը լքելու հրահանգի հիմնավորումը հիմնված է այն կանխավարկածի վրա, որ Հունաստանը կատարում է Համայնքի և միջազգային հանրության առջև ապաստանի հարցերում իր կողմից ստանձնած պարտավորությունները և, որ Դուբլինի կանոնակարգի համաձայն երկրի հայեցողության իրավունքի սկզբունքի կիրառելը պարտադիր չէ: Որոշ դեպքերում նշվում է, որ երկրի ընդհանուր իրավիճակից ելնելով անձամբ իրեն սպառնացող վտանգների մասին հայցատուն որևէ հիմնավորումներ չի ներկայացրել:

134. Բացակայում են ճշգրիտ վիճակագրական տվյալներ, որոնք թույլ կտային կարծիք կազմելու այն մասին, թե որքան հաճախ է Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը կիրառում երկրի հայեցողության իրավունքի սկզբունքը: Կայացված դրական որոշումներում այդ մասին չի նշվում: Օտարերկրացիների հարցերով վարչության 2009թ. տարեկան հաշվետվությունում պարունակվող տվյալներից կարելի է միայն եզրակացնել, որ 2009թ. Բելգիան 1,116 դեպքերում դիմել էր այլ Մասնակից պետություններին, որպեսզի վերջիններս քննության առնեին ապաստանի հայցերը, որոնցից 420-ի դեպքում դրանք վերաբերել են Հունաստանին, և հայցերից 166-ը հղվել էր ՓՔԱԳՀ-ին:

135. Այն ընթացքում, երբ որոշվում էր, թե որ պետությունն է պատասխանատու հայցը քննելու համար, օտարերկրացի կարող է կալանքի տակ պահվել այնքան ժամանակ, որքան անհրաժեշտ է, սակայն մեկ ամսից ոչ ավել:

B. Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը

136. Օտարերկրացիների հարցերով վարչության կողմից կացության հարցով կայացված որոշումները կարող են բողոքարկվել Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդում: Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը վարչական դատարան է, որը հիմնադրվել է *Conseil d'Etat*-ի վերակառուցման և Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդ ստեղծման մասին 2006թ. սեպտեմբերի 15-ի օրենքի համաձայն: Օտարերկրացի քաղաքացիներին վերաբերող վեճերում Խորհուրդը ստանձնել է *Conseil d'Etat*-ի, ինչպես նաև Փախստականների բողոքարկման մշտական խորհրդի գործառույթները:

137. Երկրից հեռանալու հրահանգների դեմ բողոքները դրանք չկիրառելու հնարավորություն չեն նախատեսում: Այդ իսկ պատճառով օրենքով նախատեսվում է նման որոշումների կատարումը կասեցնելու մասին միջնորդություն ներկայացնելու հնարավորություն: Կատարումը կասեցնելու մասին միջնորդությունը ներկայացվում է մինչև հրահանգի դեմ բողոք հղելը կամ դրա հետ միաժամանակ:

1. Հրահանգի կատարումը հրապառ ընթացակարգով կասեցնելու մասին միջնորդությունը

138. Օտարերկրացիների մասին օրենքի 39/82 բաժնի համաձայն, երբ վտանգն անդարձելի բնույթ է կրում, դիմողը կարող է միջնորդություն ներկայացնել հրահանգի կատարումը հրատապ ընթացակարգով կասեցնելու մասին: Այն դեպքում, երբ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը գտնում է, որ միջնորդության մեջ ներկայացված հիմնավորումները բավական հիմնավորված են վիճարկվող որոշումը չկիրառելու համար և եթե մեծ է հավանականությունը, որ որոշման անմիջապես կատարումը կարող է լուրջ և գործնականում անշտկելի վնաս պատճառել համապատասխան անձին, այն բավարարվում է: Հրահանգի կատարումը կասեցնելու մասին միջնորդությունը ներկայացվում է երկիրը լքելու մասին

ծանուցումը ստանալուց հետո ոչ ուշ, քան հինգ, սակայն ոչ շուտ, քան երեք աշխատանքային օրվա ընթացքում: Մինչ 2009թ. մայիսի 25-ին 2009թ. մայիսի 6-ի օրենքի ուժի մեջ մտնելը՝ միջնորդություն ներկայացնելու վերջնաժամկետը կազմում էր քսանչորս ժամ: Հրահանգի կատարումը հրատապ ընթացակարգով չկիրառելու միջնորդությունը կասեցնում է արտաքսման հրահանգի կատարումը:

139. Օրենքի 39/82(4) բաժնի համաձայն՝ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը քննում է հրահանգի կատարումը հրատապ ընթացակարգով կասեցնելու մասին միջնորդությունը՝ այն ստանալուց հետո քառասունուրեք ժամվա ընթացքում: Եթե Խորհրդի համապատասխան բաժանմունքի ղեկավարը կամ գործը քննող դատավորն այդ ընթացքում որոշում չեն կայացնում, ապա նրանք պարտավոր են այդ մասին ծանուցել Խորհրդի գերագույն նախագահին, որն ապահովում է, որպեսզի ստացված միջնորդության վերաբերյալ որոշումը կայացվի այն ստանալուց հետո յոթանասուներկու ժամվա ընթացքում: Այդ դեպքում նա նաև կարող է ինքնուրույն քննել գործը և որոշում կայացնել:

140. *Conseil d'Etat*-ի կողմից սահմանված նախադեպային իրավունքով, որն այնուհետև որդեգրվեց նաև Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի կողմից, ազատությունից զրկվելու մասին փաստարկը վտանգի անդարձելիության մասին վկայող բավարար հիմք է հանդիսանում երկրից վտարումը կասեցնելու համար:

2. Ըստ էության քննությունը

141. Այնուհետև Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդն անցնում է Օտարերկրացիների մասին օրենքի 39/2(2) բաժնին համապատասխան վիճարկվող որոշման իրավաչափության գնահատմանը՝ ստուգելով, թե արդյոք վարչական մարմնի որոշումը հիմնված է եղել վարչական գործում առկա փաստերի վրա, արդյոք որոշման նյութական և ձևական հիմնավորումներում փաստերի մեկնաբանությունը ակնհայտորեն չի գերազանցել հայեցողության շրջանակը և չեն խախտվել անաչառության վերաբերյալ ընթացակարգային պահանջներն ու իրավական նորմերը և թե արդյոք չի չարաշահվել կամ գերազանցվել որոշում ընդունող մարմնի իրավասությունը (տե՛ս օրինակ՝ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդ, վճիռ թիվ 14.175, 2008թ. հուլիսի 31):

142. Այն դեպքում, երբ հրահանգի կատարումը կասեցնելու միջնորդությունը մերժվում է և հայցատուն արտաքսվում է երկրից, գործի ըստ էության վարույթը չի կասեցվում: Միևնույն ժամանակ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը կարող է մերժել երկիրը լքելու հրահանգի դեմ ներկայացված միջնորդությունը՝ համարելով, որ հայցատուն երկրում չգտնվելով այլևս որևէ շահագրգռվածություն չունի բողոքարկելու այդ հրահանգը (տե՛ս 2009թ. մայիսի 29-ի թիվ 28.233 վճիռը և 2009թ. նոյեմբերի 16-ի թիվ 34.177 վճիռը):

3. Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի «Դուբլինի» գործերով նախադեպային պրակտիկան

143. Հունաստանում ապաստանի ընթացակարգից օգտվելու հարցում ապաստան հայցողների մոտ առաջացած դժվարությունների պատճառով հարուցված առաջին գործերը թվագրված են դեռևս 2008թ. ապրիլ ամսով: 2008թ. ապրիլի 10 թիվ 9.796 որոշման մեջ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը հրատապ ընթացակարգով կասեցրել էր հայցատուին «Դուբլինի» կանոնակարգով Հունաստանին արտահանձնելու հրահանգի կատարումը, որովհետև Հունաստանի իշխանությունները չէին արձագանքել ապաստանի հայցը քննության առնելու նրա միջնորդությանը, իսկ Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունն անհատական երաշխիքներ ստանալու համար չէր դիմել: Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը գտել էր, որ լուռ համաձայնությունն այս դեպքում բավարար երաշխիք չէր հանդիսանում առ այն, որ Հունաստանի իշխանությունները արդյունավետ կքննեն ապաստանի հայցը: Սակայն, 2009թ. մարտ ամսվանից սկսած, Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունն այլևս նման երաշխիքներ ստանալու համար չի միջնորդում և որոշումներ կայացնելիս առաջնորդվում է լուռ համաձայնության սկզբունքով: Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդն այլևս հաշվի չի առնում այդ հանգամանքը՝ գտնելով որ Հունաստանը փոխատեղել է Որակավորման և Ընթացակարգային հանձնարարականները ներպետական օրենսդրությունում:

144. Գնահատելով երկրից հեռանալու հրահանգի հիմնավորված լինելու հարցը՝ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդն առաջին հերթին ուշադրությունը սևեռում է Օտարերկրացիների հարցերով վարչության կողմից Դուբլինի կանոնակարգով անցկացված հարցազրույցի ժամանակ կորզված և հայցատուի վարչական գործում գրանցված փաստերի և հանգամանքների վրա: Այն դեպքում, երբ Դուբլինյան

կանոնակարգով գործի հետաքննության ժամանակ Օտարերկրացիների հարցերով վարչությանը հղված նամակով կամ երկից հեռանալու մասին կարգադրության դեմ ներկայացրած բողոքում դիմողը գործի վերաբերյալ ապացույցներ է ներկայացվում, այդ թվում՝ ընդհանուր բնույթի փաստաթղթերի տեսքով, Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը կարող է դրանք հաշվի չառնել՝ վերջիններս ժամանակին չներկայացնելու պատճառով կամ այն հիմնավորմամբ, որ դրանք վստահելի չեն, քանի որ ապաստան հայցողը դրանց մասին չէր հայտնել Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունում անցկացված հարցազրույցում (տե՛ս օրինակ 2010թ. ապրիլի 9-ի թիվ 41.482, վճիռը և 2010թ. ապրիլի 1-ի թիվ 41.351 վճիռը):

145. Այն դեպքերում, երբ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը հաշվի էր առնում Դուբլինյան կանոնակարգով ապաստան հայցողների կողմից ներկայացված միջազգային զեկույցները, որոնք վկայում էին Հունաստանի ապաստանի տրամադրման ընթացակարգի և ապաստան հայցողների մեկուսացման ու ընդունման պայմանների թերությունների պատճառով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման վտանգի մասին, ապա վերջինիս նախադեպային պրակտիկան ըստ Խորհրդի ներկայացված դիրքորոշումների միանշանակ չէր:

146. Խորհրդի որոշ բաժանմունքներ ընդհանուր առմամբ դրսևորել էին Հունաստանում իրավիճակի հաշվի առնելուն միտված դիրքորոշում: Այդպես, 2008թ. մայիսի 29-ի թիվ 12.004 և 12.005 վճիռներում, Խորհուրդը գտել էր, որ Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը պարտավոր էր հաշվի առնել Հունաստանում ապաստան հայցողների նկատմամբ դաժան վերաբերմունքի մասին վկայող պնդումները:

«Հայցատուն ժամանակին մասամբ տեղեկացրել էր մյուս կողմին, որ նրան Հունաստան տեղափոխելը, իր կարծիքով, կհանգեցնի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման, մասնավորապես, այն անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի, որն իր պնդմամբ այնտեղ արդեն իսկ դրսևորվել էր իր նկատմամբ և որն անկասկած կրկնվելու էր: ... Խորհուրդը նշում է, որ պնդելով, թե Հունաստան տեղափոխվելու դեպքում նա հայտնվելու է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի վտանգի առջև, և հիմնավորելով իր փաստարկները վստահելի փաստաթղթային աղբյուրներով, որոնք նա փոխանցել էր մյուս կողմին՝ հայցատուն հստակ և մանրամասն առարկություն էր ձևակերպել, որն անհրաժեշտ էր հաշվի առնել նրան Հունաստան արտաքսելու մասին որոշում կայացնելիս: Ուստի որոշումը կայացնելիս մյուս կողմը պարտավոր էր հիմնվել այդ առարկության վրա, որպեսզի կատարեր հիմնավորված որոշում կայացնելու իր պարտականությունը»:

147. Դրսևորելով նույնանման մոտեցում՝ 2009թ. ապրիլի 10-ի թիվ 25.962 վճում Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը կանգնեցրեց Հունաստանին արտահանձնելու որոշման կիրառումը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Խորհուրդը գտնում է, որ Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների հարցերով հանձնակատարի 2009թ. փետրվարի 4-ի զեկույցում նշված փաստերը (...) և ներկայացված լուսանկարները, որոնք վկայում էին ապաստան հայցողների կալանքի տակ գտնվելու պայմանների մասին, չափազանց կարևոր են: ... Թեև Խորհրդի և Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի վճիռները, որոնք նշված են վճում վերաբերում են ավելի վաղ ժամկետի, այդ հաշվետվության բովանդակությունից հստակ երևում է, որ չնայած ապաստանի տրամադրման և ապաստան հայցողների հիմնարար իրավունքների պաշտպանության հարցերում Եվրոպական չափորոշիչները չխախտելու ուղղությամբ վերջին շրջանում ձեռնարկվող ջանքերին, Հունաստանի իշխանություններին դեռևս չի հաջողվում նվազագույն երաշխիքներ տրամադրել ապաստան հայցողներին նրանց ընդունման կամ ընթացակարգային հարցերում»:

148. Այլ ստորաբաժանումներ իրենց որոշումներում հիմնվել են հակառակ մոտեցման վրա, որը հաշվի է առնում Հունաստանում ընդհանուր իրավիճակի և հայցատուի անհատական վիճակի միջև կապի գոյությունը չապացուցված լինելը: Օրինակ՝ 2009թ. փետրվարի 27-ի թիվ 37.916 վճում, որով մերժվել էր Հունաստանին արտահանձնելու որոշումը չկիրառելու մասին հայցը, Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը տվել էր հետևյալ պարզաբանումը.

[Քարտուղարության թարգմանություն]

«Հայցատուի անձնական գործում առկա իր կողմից տրամադրված տեղեկատվությունը վերաբերում է հիմնականում Հունաստանում միջազգային պաշտպանություն հայցող օտարերկրացիների իրավիճակին՝ այն հանգամանքներում, երբ նրանք տեղափոխվում և ընդունվում են Հունաստանում, նրանց նկատմամբ դրսևորվող վերաբերմունքին և Հունաստանում ապաստանի ընթացակարգի գործարկման ու կիրառման ճանապարհին: Գործի նյութերում բացակայում է ուղղակի կապը, որը կարող է ապացուցել, որ նշվող թերությունները հանգեցնելու են Հունաստանի կողմից ստանձնած *non-refoulement* պարտականության խախտմանն այն օտարերկրացիների նկատմամբ, ովքեր, ինչպես և հայցատուն, տեղափոխվել են

Հունաստան ... Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ հայցատուն չի ապացուցել, որ վիճարկվող որոշման կիրառումը գործնականում անշտկելի վնաս ստանալու վտանգի առջև կկանգնեցնի իրեն»:

149. 2009թ. քննված երեք գործերում նույն բաժանմունքները հակառակ դիրքորոշումներ են դրսևորել և որոշել են կասեցնել հայցատուների տեղափոխումն Աթենք՝ հաշվի առնելով, որ Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունն իր հիմնավորման մեջ պետք է հաշվի առնի Հունաստանում ընդհանուր իրավիճակի մասին տեղեկատվությունը: Այդ վճիռներն են 2009թ. ապրիլի 10-ի թիվ 25.959 և 25.960 որոշումները և 2009թ. հունիսի 17-ի թիվ 28.804 որոշումը):

150. Նախադեպային իրավունքը ներդաշնակեցնելու համար Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի Նախագահը 2010թ. մարտի 26-ին համազումար էր հրավիրել, որի ժամանակ հրապարակվել էին երեք վճիռներ (թիվ 40.963, 40.964 և 10.965), որոնցում բերվող պարզաբանումները կարելի է ամփոփել հետևյալ ձևով.

- Հունաստանն օրենքի գերակայության սկզբունքով առաջնորդվող Եվրոպական Միության անդամ է, ստորագրել է Կոնվենցիան և Ժնևի կոնվենցիան և պարտավոր է ապաստանի հարցերում պահպանել Համայնքի օրենսդրությունը,
- ելնելով միջհամայնքային վստահության սկզբունքից՝ ենթադրվում է, որ յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն պահպանում է իր պարտավորությունները (Խորհուրդը վկայակոչեց Դատարանի նաժառեպային պրակտիկային վերաբերող *K.R.S. v. the United Kingdom* (որոշում), գանգատ թիվ 32733/08, ՄԻԵԴ 2008-...) գործը,
- այդ կանխավարկածը հերքելու համար հայցատուն պետք է *in concreto* ապացուցի, որ այն երկրում, որին նրան արտահանձնելու են, գոյություն ունի իր նկատմամբ Կոնվենցիայի 3 հոդվածին հակասող վերաբերմունքի դրսևորման վտանգ,
- ընդունման հետ կապված խնդիրների կամ *refoulement* կիրառելու մասին վստահելի աղբյուրների ընդհանուր զեկույցների վկայակոչումը կամ սուկ այն փաստը, որ Եվրոպական Միության Մասնակից պետությունում գործող ապաստանի ընթացակարգն անկատար է, ինքնին բավարար չեն նման վտանգի առկայությունն ապացուցելու համար:

151. Հրահանգի չկիրառման մասին հայցերը քննելիս Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդն ըստ էության առաջնորդվում է նույն մոտեցմամբ: Այդպես, երկրից հեռանալու կարգադրության մասին բողոքն անընդունելի համարելու մասին վերը նշված 2009թ. մայիսի 9-ի թիվ 28.233 որոշման ներքո իրականացվել է հայցատուի Կոնվենցիայի, մասնավորապես 3-րդ հոդվածի հիմքերով գանգատի վերլուծություն, որի արդյունքում այն մերժվել է, քանի որ հայցատուն չի կարողացել ապացուցել Հունաստանում ընդհանուր իրավիճակի և իր անհատական վիճակի միջև կապի գոյությունը:

C. *Conseil d'Etat*-ը

152. *Conseil d'Etat*-ին և վերջինիս իրավասություններին վերաբերող դրույթները ներկայացված են *Conseil d'Etat*-ի մասին 1973թ. հունվարի 12-ին համախմբված օրենքներում:

153. Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի վճիռի մասին ծանուցվելուց հետո երեսուն օրվա ընթացքում փաստաբանը կարող է վարչական գանգատ հղել *Conseil d'Etat*:

154. Որպեսզի գանգատը քննության առնվի *Conseil d'Etat*-ի կողմից, այն պետք է ընդունելի հայտարարվի: Գանգատն ընդունելի է հայտարարվում, եթե այն ակնհայտորեն անընդունելի կամ աննպատակ չէ, եթե այնտեղ հղում է կատարվում որոշումը բեկանելու համար հիմք հանդիսացող օրենքի, հիմնական ընթացակարգերի կամ իրավական պահանջների ենթադրյալ խախտումների վրա այն պայմանով, որ նման հղումն ակնհայտորեն անհիմն չէ և ենթադրյալ խախտումը կարող է այնպիսի ազդեցություն ունենալ որոշման վրա, որը բավարար է այն չկիրառելու մասին որոշում ընդունելու համար, կամ եթե վերջինիս ուսումնասիրությունն անհրաժեշտ է նախադեպային իրավունքներից շեղումներ թույլ չտալու համար:

155. Այդ ընթացակարգը չի կարող կասեցնել կայացված որոշումը: *Conseil d'Etat*-ը պարտավոր է ութ օրվա ընթացքում սկզբունքորեն որոշում կայացնել գանգատի ընդունելիության մասին:

156. Այն դեպքում, եթե գանգատն ընդունելի է հայտարարվում, *Conseil d'Etat* վեց ամսվա ընթացքում վճիռ է կայացնում, որով կարող է բեկանել Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի որոշումները՝ օրենքի, հիմնական ընթացակարգերի կամ իրավական պահանջների խախտման պատճառով, որը որոշումը բեկանելու հիմք է ծառայում:

157. Նախադեպային գործերի վճիռները վկայում են, որ *Conseil d'Etat*-ը որպես կանոն չի վիճարկում Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի վերոնշյալ մոտեցումը և չի գտնում, որ նման դեպքերում առկա են Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի հետ կապված որևէ խնդիրներ (տե՛ս օրինակ՝ 2009թ. դեկտեմբեր 15-ի թիվ 5115 վճիռը):

D. Դատարանները

158. Կալանքի տակ պահելու մասին Օտարերկրացիների հարցերով վարչության որոշումները (հայցատուներին սահմանված վայրում կալանքի տակ պահելու և կրկին կալանքի տակ վերցնելու մասին հրահանգները) կարող են բողոքարկվել դատարաններում: Կալանքից ազատվելու մասին հայցերը քննելիս Բրյուսելի վճռաբեկ դատարանը (Մեղադրական եզրակացությունների պալատը) զարգացրել է նախադեպային իրավունք, որի հիմքում ընկած են Հունաստանին արտահանձնելու դեպքում անձանց սպառնացող վտանգների մասին փաստերը, ինչպես նաև դատարանների եզրակացություններն առ այն, որ Հունաստանը խախտում է 3-րդ հոդվածով ստանձնած պարտավորությունները (տե՛ս՝ *S.D. v. Greece*, գանգատ թիվ 53541/07, 2009թ. հունիսի 11 և *Tabesh v. Greece*, գանգատ թիվ 8256/07, 2009թ. նոյեմբերի 26):

V. ՀՈՒՆԱՍՏԱՆՈՒՄ ԱՊԱՍՏԱՆ ՀԱՅՑՈՂՆԵՐԻ ԿԱԼԱՆՔԻ ՏԱԿ ՊԱՀՄԱՆ ԵՎ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ԵՎ ԱՊԱՍՏԱՆԻ ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ ՆԿԱՐԱԳՐՈՂ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԸ

A. 2006թ. հետո լույս տեսած զեկույցները

159. 2006թ. սկսած ազգային, միջազգային և հասարակական կազմակերպությունների կողմից պարբերաբար հրապարակվում էին Հունաստանում ապաստան հայցողների ընդունման պայմանները քննադատող զեկույցներ.

160. Ստորև ներկայացվում է հիմնական զեկույցների ցուցակը.

- Խոշտանգումների դեմ եվրոպական հանձնաժողովի 2005թ. օգոստոսի 27-ից սեպտեմբերի 9-ը Հունաստան այցելելու արդյունքում 2006թ. դեկտեմբերի 20-ին հրապարակված զեկույցը,
- LIBE հանձնաժողովի զեկույցը Հունաստան այցելելու մասին (Սամոս և Աթենք), Եվրոպական խորհրդարան, 17 հուլիսի 2007թ.,
- *Pro Asyl*, “*The truth may be bitter but must be told - The Situation of Refugees in the Aegean and the Practices of the Greek Coast Guard*”, հոկտեմբեր 2007թ.,
- ՄԱԿ ՓԳՀ, “*Asylum in the European Union. A Study of the implementation of the Qualification Directive*”, նոյեմբեր 2007թ.,
- Խոշտանգումների դեմ եվրոպական հանձնաժողովի 2007թ. փետրվարի 20-ից 27-ը Հունաստան այցելելու արդյունքում, 2008թ. փետրվարի 8-ին հրապարակված զեկույցը,
- *Amnesty International*, “*Greece: No place for an asylum-seeker*”, 27 փետրվարի 2008թ.,
- Փախստականների և վտարանդիների հարցերով Եվրոպական խորհուրդ (ՓՎԵԽ), “*Spotlight on Greece – EU asylum lottery under fire*”, 3 ապրիլի 2008թ.,
- Ապաստան հայցողների նորվեգիական կազմակերպություն (“NOAS”), “*A gamble with the right to asylum in Europe – Greece asylum policy and the Dublin II regulation*”, 9 ապրիլի 2008թ.,
- ՄԱԿ ՓԳՀ, “*Position on the return of asylum seekers to Հունաստան under the Dublin regulation*”, ապրիլ, 2008թ.,
- *Human Rights Watch*, “*Stuck in a revolving door – Iraqis and other asylum seekers and migrants at Greece/Թուրքիայի entrance to the European Union*”, նոյեմբեր, 2008թ.,
- *Clandestino*, “*Undocumented migration: counting the uncountable: data and trends across Europe*”, դեկտեմբեր 2008թ.,
- *Human Rights Watch*, “*Left to survive*”, դեկտեմբեր 2008թ.,
- *Cimade*, “*Droit d’asile: les gens de Dublin II, parcours juridique de demandeurs d’asile soumis à une rnadmission selon le règlement Dublin II*”, դեկտեմբեր 2008թ.,
- 2008թ. դեկտեմբերի 8-ից 10-ին և 2009թ. փետրվարի 4-ին Հունաստան այցելելու արդյունքում Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատար պրն S. Համարբերգի զեկույցը,

- Հունաստանի փախստականների հարցերով խորհուրդ, “The Dublin Dilemma – *“Burden shifting and putting asylum seekers at risk”*”, 23 փետրվարի 2009թ.,
- Խոշտանգումների դեմ եվրոպական հանձնաժողովի 2008թ. սեպտեմբերի 23-ից 28-ը Հունաստան այցելելու արդյունքում 2009թ. հունիսի 30-ին հրապարակված զեկույցը,
- Ավստրիայի Կարմիր խաչ և Կարիտաս, “*The Situation of Persons Returned by Austria to Greece under the Dublin regulation. Report on a Joint Fact-Finding Mission to Greece (May 23rd - 28th 2009)*”,
օգոստոս, 2009թ.,
- Նորվեգիայի հելսինկյան հանձնաժողով (“NHC”), NOAS and Aitima, “*Out the back door: the Dublin II regulation and illegal deportations from Greece*”, հոկտեմբեր, 2009թ.,
- Human Rights Watch, “*Greece: Unsafe and Unwelcoming Shores*”, հոկտեմբեր, 2009թ.,
- ՄԱԿ ՓԳՀ, Observations on Greece as a country of asylum, դեկտեմբեր, 2009թ.,
- Amnesty International, “*The Dublin II Trap: transfers of Dublin Asylum Seekers to Greece*”, մարտ, 2010թ.,
- Մարդու իրավունքների ազգային հանձնաժողով (Հունաստան), “*Detention conditions in police stations and detention areas of aliens*”, ապրիլ, 2010թ.,
- Amnesty International, “*Irregular migrants and asylum-seekers routinely detained in substandard conditions*”, հուլիս 2010թ.:

B. Կալանքի տակ գտնվելու պայմանները

161. Վերը նշված զեկույցները վկայակոչում են Հունաստան ժամանելու պահին ապաստան հայցողներին կալանքի տակ վերցնելու կանոնավոր գործելակերպը, ընդ որում՝ կալանքը կարող է տևել մի քանի օրից մինչև մի քանի ամիս: Այդ գործելակերպը կիրառվում է ինչպես Հունաստան առաջին անգամ ժամանած ապաստան հայցողների, այնպես էլ այլ անձանց նկատմամբ, ովքեր Հունաստան են տեղափոխվում Եվրոպական Միության Մասնակից պետություններից Դուբլինի կանոնակարգին համապատասխան: Վկաները նշում են, որ կալանքի տակ վերցնելու պատճառների վերաբերյալ որևէ տեղեկատվություն չի տրամադրվում:

162. Վերը նշված զեկույցները պատրաստած բոլոր կազմակերպություններն ու մարմիններն իրենց կողմից այցելած կենտրոններում ականատես են եղել նույնանման պայմանների, որոնք անընդունելիության տեսանկյունից միմյանցից շատ չէին տարբերվում՝ բազմամարդություն, հակասանիտարիա, տարածքի նեղվածք, օդափոխության բացակայություն, զբոսանքի հնարավորության սահմանափակում կամ բացակայություն, հանգստանալու հնարավորության բացակայություն, ներքնակների պակաս և առկա ներքնակների կեղտոտություն, զուգարան ազատ գնալու արգելք, սանիտարահիգիենիկ հարմարությունների անբավարար վիճակ, առանձնանալու հնարավորության բացակայություն, բուժօգնություն ստանալու սահմանափակ հնարավորություն: Հարցազրույց անցած շատ մարդիկ նաև բողոքում էին այդ կենտրոնների աշխատակիցների կողմից իրենց վիրավորելու՝ հատկապես ռասայական հողի վրա, և հսկիչների կողմից ֆիզիկական բռնության գործադրելու մասին:

163. Մասնավորապես, Խոշտանգումների դեմ եվրոպական հանձնաժողովի (ԽԵՀ) 2005թ. օգոստոսի 27-ից սեպտեմբերի 9-ը Հունաստան այցելելու արդյունքում կազմված զեկույցում նշվում էր.

«Օտարերկրացիների կացության համար նոր հատուկ շենքի կառուցումը (...) Հունաստանին հնարավորություն էր ընձեռում որդեգրելու եվրոպական նորմերին և չափորոշիչներին ավելի համապատասխանող մոտեցում: Ցավոք իշխանությունները պահպանեցին բանտային մեկուսացման մոտեցումը՝ հաճախ անտանելի պայմաններում և առանց նպատակային գործունեության ու առողջության ապահովման նվազագույն հնարավորություն ընձեռնելու այն անձանց համար, որոնք ոչ պատիժ են կրում, ոչ էլ կասկածվում են քրեական հանցագործություններ կատարելու մեջ և որոնք, ինչպես վկայում են բազմաթիվ հունական աղբյուրները, հաճախ ծանր ճանապարհորդություն են կատարում Հունաստան ժամանելու համար»:

2007թ. փետրվարին ԽԵՀ-ն ստուգումներ անցկացրեց 24 ոստիկանության բաժանմունքներում և հասարակական կարգի պահպանման նախարարության ենթակայության տակ գտնվող միգրանտների պահման կենտրոններում, որի արդյունքում հանգեց այն եզրակացության, որ «Հունաստանի իրավապահ մարմինների կողմից ազատությունից զրկված մարդիկ ենթարկվում են իրենց նկատմամբ դաժան վերաբերմունքի դրսևորման իրական վտանգի»: Նաև նշված էր, որ.

«[2005թ. ԽԵՀ-ի Հունաստան կատարած վերջին այցից հետո] իրավապահ մարմինների կողմից ձերբակալված անձանց նկատմամբ դրսևորվող վերաբերմունքի հարցում որևէ բարելավում տեղի չի ունեցել: ԽԵՀ-ի պատվիրակությունը մեկ անգամ ևս իրագեկվել է իրավապահ մարմինների կողմից կալանավորված մարդկանց նկատմամբ դրսևորվող դաժան վերաբերմունքի բազմաթիվ դեպքերի մասին: Հիմնականում խոսքը գնացել է մարդկանց ձերբակալելու կամ հարցաքննելու ժամանակ ոստիկանության աշխատողների կողմից ապտակներ, ձեռքով, ոտքով կամ մահակով հարվածներ հասցնելու մասին: (...) Մի շարք դեպքերում պատվիրակության բժիշկները եկել էին այն եզրակացության, որ կալանավորված անձանց մոտ առկա վնասվածքները համընկնում էին դաժան վերաբերմունքի այն դրսևորումների հետ, որոնցում մեղադրվում էին իրավապահ մարմինների աշխատակիցները»:

2008թ. նոյեմբերին *Human Rights Watch* կազմակերպությունը հետևյալ մտահոգությունն էր արտահայտել.

«Թեև Հունաստանի ոստիկանության մարմինները թույլ չէին տվել *Human Rights Watch*-ին այցելելու կալանքի կենտրոնները և տեղում ծանոթանալու պայմաններին, մեզ հաջողվեց տեղեկություն ստանալ կալանավորված անձանցից, որը վկայում է ոստիկանների դաժան վերաբերմունքի, խցերում բազմամարդկային և հակասանիտարիայի մասին՝ հատկապես այն կենտրոններում, որոնք մեզ արգելել էին այցելել, այդ թվում՝ սահմանակետերի ոստիկանության բաժանմունքներում, օդանավակայանում, Վիեննայում և Միտլիխիում: Սույն զեկույցի նախորդ երեք բաժիններում նկարագրված պահման պայմաններն ու ոստիկանության կողմից կիրառվող բռնությունները անկասկած անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունք են հանդիսանում»:

2008թ. դեկտեմբերյան զեկույցում *Cimade* կազմակերպությունը նշել էր.

«2003թ. Լեսբոս ժամանածների թիվը կազմել է 1000 հոգի, 2007թ. արդեն 6000, իսկ 2008թ. առաջին ութ ամիսներին՝ 10000: (...) մեզ սպասում էի ցուցարարների մի խումբ, որոնք վանկարկում էին «ո՛չ սահմանին, ո՛չ քաղաքացիությանը, ո՛չ արտաքսմանը», և նրանցից շուրջ տասը բարձրաձայն պահանջում էին փակել այդ կենտրոնը: Ցանկապատից ձեռքեր էին պարզվում դեմի մեզ՝ հորդորելով օգնություն: Երեք մեծ վանդակապատ սենյակներ, որոնցից յուրաքանչյուրում պահվում է 85 մարդ Աֆղանստանից, Պաղեստինից, Սոմալիից, որոնք գտնվում են սարսափելի թշվառություն պայմաններում: Հունաստանում ամռան վերջում ցուրտ գիշերներ են, սակայն մարդիկ ստիված էին քնել դատարկ բետոնե հատակին: Սենյակներում տհաճ հոտ էր, որն ինձ հիշեցնում էր Ռուսսիի մեկուսատան սպասարանները (...): Մարդիկ հիմնականում այստեղ էին գտնվում մի քանի օր, ոմանք նաև մի ամիս: Նրանք չեն հասկանում, թե ինչու են հայտնվել այնտեղ: Տղամարդկանց առանձնացրել են իրենց կանանցից և երեխաներից: Ես բարձրացա երկրորդ հարկ. վարակիչ հիվանդություն ունեցող մեկ շրիլանկացի պահվում էր փոքր մեկուսարանում: Սրահը, որտեղ երեխաներն ու կանայք են պահվում, միակն էր, որ բաց էր: Այնտեղ կային մահճակալներ, որոնց թիվը բավարար չէր և այդ իսկ պատճառով նաև դատարկ բետոնե հատակին զցած ներքնակներ: Ուշ ամառ էր, սակայն բոլորը բողոքում էին, որ իրենք մրսում են և վերմակները չեն հերիքում: Վերջին խուցն անչափահասների համար էր: Այնտեղ քսան հինգ հոգի էր պահվում: (...)»

2009թ. փետրվարյան զեկույցում Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների Հանձնակատարը գրել էր.

«Հանձնակատարի հետ հանդիպման ժամանակ Եվրոսի վարչության ղեկավարությունը տեղեկացրեց, որ 2008թ. դեկտեմբերի 1-ի դրությամբ այդ վարչության տարբեր մեկուսատներում գտնվում էին ոստիկանության կողմից կալանավորված 449 անօրինական միգրանտներ: Առավել մեծ թիվ էին կազմում հինգ երկրներից եկած միգրանտները՝ Իրաքից (215), Աֆղանստանից (62), Վրաստանից (49), Պակիստանից (37) և Պաղեստինից (27): 2008թ. դեկտեմբերի 9-ին՝ Հանձնակատարի ժամանման օրը, Ֆերեսի սահմանակետի մեկուսատանը, որը գործում է 2000 թվականից սկսած, ապրանքների պահեստներ նմանեցնող երկու առանձին սրահներում պահվում էին 45 երիտասարդ տղամարդիկ, որոնք հիմնականում Իրաքից եկած անօրինական միգրանտներ էին: (...) Նրանց բառացիորեն խցկել էին այդ սենյակներում, որտեղ նրանք ստիպված էին քնել և կանգնել դատարկ բետոնե գետնին՝ իրար կողք զցած ներքնակների վրա: Զուգարանները ողորմելի վիճակում էին: Կալանավորվածներից ոմանց ձեռքերին ակնհայտ մաշկային բծեր էին երևում, մեկ ոտաբոբիկ տղամարդ բողոքեց, որ կենտրոնի ղեկավարությունն իրեն կոշիկ ու մաքուր հագուստ չէր տվել (...): 2008թ. դեկտեմբերի 9-ին ոստիկանության ղեկավարությունը Հանձնակատարին տեղեկացրել էր, որ Կիպրինոսում (Ֆիլակիո) յոթ մեկուսացման սրահներում կալանքի տակ են գտնվում 320 միգրանտներ, որոնց հիմնական մասն Իրաքի և Աֆղանստանի քաղաքացիներ են»:

164. 2005թ. օգոստոսին և սեպտեմբերին ԽԵՀ-ն այցելել էր Աթենքի միջազգային օդանավակայանի հարևանությամբ գտնվող կալանավորման կենտրոնը: Զեկույցում նշվել էր.

«Մեկուսատան պայմանները ԽԵՀ-ի պատվիրակության մոտ մտահոգություն են առաջացնում: Յուրաքանչյուր խուց (9.5մԱ մակերեսով), ըստ պաշտոնական նախատեսվածի, կարող էր ընդունել հինգ մարդ, որն արդեն իսկ չափից շատ էր: Իրականում գրանցամատյաններից երևում էր, որ շատ դեպքերում,

օրինակ՝ 2005թ. մայիսին և հունիսին մեկ խցում գտնվում էր վեց, իսկ որոշ դեպքերում՝ մինչև ինը հոգի: Խցերի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ դրանք նախատեսված էին մեկ հոգու համար, քանի որ յուրաքանչյուր խցում կար միայն մեկ մահճակալի գետնախարիսխ, և բոլոր դեպքերում նման խցերում երկու կամ լավագույնը երեք մարդուց ավել զիջերեն անթույլատրելի է: Սանիտարական հարմարանքները գտնվում էին խցերից դուրս, և պատվիրակությունը բազմաթիվ բողոքներ ստացավ, որ ոստիկանության պահակներն ուշացումով էին արձագանքում զուգարան այցելելու մարդկանց խնդրանքին, բացի այդ ցնցուղից օգտվելու հնարավորությունը չափազանց սահմանափակ էր և նույն խցում պահվող մարդկանցից հինգն էլ բողոքում էին, որ յոթ օր ցնցուղ չէին ընդունել, որի մասին էր վկայում խցում տիրող գարշահոտությունը: Պատվիրակությունը նաև հանդիպեց մի մարդու, որը մեկ ու կես ամիս անց էր կացրել խցում առանց շորերը փոխելու, մաքուր օդ դուրս գալու, ֆիզիկական կամ որևէ այլ համարժեք գործողություն կատարելու հնարավորության»:

2007թ. Հունաստան այցելելուց հետո ԽԵՀ-ն նշել էր, որ Աթենքի միջազգային օդանավակայանի մեկուսատան խցերում ոստիկանության ձեռքերում գտնվող անձանց նկատմամբ դրսևորվող վերաբերմունքը և դաժանությունների մասին հաղորդումները վկայում էին, որ այդ հարցում որևէ դրական տեղաշարժ տեղի չի ունեցել.

«Պետրու Ռալի օտարերկրացիների մեկուսատանը Բանգլադեշի մի քաղաքացի ասաց, որ, երբ Աթենքի միջազգային օդանավակայանում նա հրաժարվել էր հեռանալ երկրից, ուղեկցող ոստիկանության աշխատակիցներն ապտակել և ոտքի հարվածներ էին հասցրել նրան: Իր հաղորդմամբ այնուհետև նրանք սեղմել էին նրա կոկորդը, մատերով սեղմում էին իր ակնախոռոչները, ձեռքերը ոլորել էին մեջքի հետևում և ոտքի հարվածներ էին հասցրել իր ոտքերին, հետույքին և որովայնին, որից հետո նա ուշագնաց էր եղել: Պատվիրակության բժշկներից մեկն անցկացրեց նրա զննությունը և արձանագրեց հետևյալ վնասվածքները՝ փոքր քերծվացք (մոտ 0.3 սմ) ստորին շրթի վրա, ձախ աչքի տակ թշին գծածն կապտուկ (2 սմ) երկու ճանգովածքներով, ճակատի երկու կողմերից մուգ կարմիր տարածված արյունախեղդեր և կարմրագույն կապտուկ (2 սմ) կրծքավանդակի դիմացի մասում, ուռուցք պարանոցի առջևի մասում վահանագեղձի շրջանում, այտուցներ երկու ուսերին, մուգ կարմիր տարածված արյունախեղդեր աջ ոտքին, ծնկի ստորին և հարևան մասերում, որոնք շրջապատված են կարմրավուն ճմվածքներով (մոտ 2 սմ x 2 սմ)»:

165. 2009թ. հոկտեմբերին և 2010թ. մայիսին կատարած երկու այցերի ժամանակ *Amnesty International*-ը հետևյալ ձևով էր նկարագրել օդանավակայանի մոտ գտնվող մեկուսատունը.

«Շենքը բաժանված է երեք բաժինների: Առաջինը բաղկացած է երեք խցերից՝ յուրաքանչյուրը մոտավորապես 7 քառակուսի մետր մակերեսով: Յուրաքանչյուր խուց ունի մեկ պատուհան և բաժնում կա երկու առանձին զուգարան ու ջրցողարան: Երկրորդը բաղկացած է երեք մեծ խցերից՝ յուրաքանչյուրը մոտավորապես 50 քառակուսի մետր մակերեսով: Խցերից դուրս միջանցքում կան առանձին զուգարաններ: Երրորդ բաժինը բաղկացած է ինը շատ փոքր խցերից՝ յուրաքանչյուրը մոտավորապես 10 քառակուսի մետր մակերեսով: Խցերն օդակաձև դասավորված են փոքր միջանցքի շուրջ, որտեղ գտնվում է քարտով գործող հեռախոս: Միջանցքի հակառակ մասում գտնվում են երկու զուգարաններ և երկու ջրցողարաններ:

2009թ. հոկտեմբերի այցի ժամանակ *Amnesty International*-ի պատվիրակությունը հնարավորություն ունեցավ տեսնելու առաջին երկու բաժինները, որտեղ կալանքի տակ պահվում էին «Դուբլին II» ընթացակարգով վերադարձված և այլ ապաստան հայցողները: Պատվիրակության անդամները ակնատես եղան, խցերում թույլատրելի նորմերը գերազանցող մարդկանց քանակին և դրանց անթույլատրելի պայմաններին: Շատ ապաստան հայցողներ հայտնում էին, որ ոստիկանության աշխատակիցները հայիոյանքներով վիրավորում էին նրանց:

2010թ. մայիսի այցի ժամանակ *Amnesty International* կազմակերպության ներկայացուցիչներին թույլ տվեցին այցելել երեք բաժինները: Ոստիկանության մարմինները պատվիրակությանը հայտնեցին, որ առաջին բաժնում պահվում էին «Դուբլին II» ընթացակարգով արտահանված և այլ ապաստան հայցողները, երկրորդում՝ Հունաստանից կեղծ փաստաթղթերով մեկնելու փորձ կատարելու համար մեղադրվող կին ապօրինի միգրանտները, իսկ երրորդում Հունաստանից կեղծ փաստաթղթերով մեկնելու փորձ կատարելու համար մեղադրվող տղամարդ ապօրինի միգրանտները:

2010թ. մայիսի այցի ժամանակ առաջին բաժնում կային յոթ ապաստան հայցողներ (վեց տղամարդ և մեկ կին), որոնցից, սակայն, ոչ մեկը «Դուբլին II» ընթացակարգով արտահանված անձ չէր հանդիսանում: Երկրորդ բաժնում մեկ խցում պահվում էին 15 կանայք, որոնցից երեքը հղի էին: Հղի կանանցից մեկը պատվիրակության այցի ընթացքում մի քանի անգամ բողոքեց, որ չէր կարող շնչել և խնդրում էր, որ պեսզի նրան թույլ տային մաքուր օդ դուրս գալ: Մյուս խցում տղամարդկանցից մեկն ուներ ոտքի վնասվածք: Առաջին և երկրորդ բաժիններում պահվող մարդիկ *Amnesty International*-ի պատվիրակությանն ասացին, որ ոստիկանությունը հազվադեպ էր բացում իրենց բաժինների դռները: Արդյունքում

նրանք չէին կարող օգտվել դրսում տեղադրված ջրի սառնացուցիչից և ստիպված էին ջուրը խմել սանհանգույցներում: Այցի ժամանակ երրորդ բաժնում չափազանց մեծ նեղվածքի պայմաններում պահվում էին 145 կալանավորներ: Նրանց թվում պատվիրակությունը հայտնաբերեց «Դուբլին II» ընթացակարգով վերադարձված մեկ անձի: Ընդհանուր առմամբ գործում էին ինը խցեր: Պատվիրակության անդամներին հաջողվեց այցելել միայն երկու խուց, որոնցից յուրաքանչյուրում կար միայն մեկ մահճակալ (բետոնե գետնախարխախ, որի վրա ներքնակ էր գցած), սակայն բնակվում էին 14-ից 17 անձինք: Ներքնակները չէին բավականացնում և կալանավորները ստիպված էին քնելու գետնին: Մարդկանց մեծ թվի և գետնին գցած ներքնակների պատճառով տեղաշարժվելը հնարավոր չէր: Կալանավորները *Amnesty International*-ին հայտնեցին, որ նեղվածության պատճառով նրանք բոլորը չէին կարողանում միաժամանակ պառկել և քնել: Թեև այցելած խցերում կային պատուհաններ, դրանց բազմամարդության պատճառով օդափոխությունն անբավարար էր: Խցերում անտանելի շոգ էր:

Երրորդ բաժնում պահվող կալանավորներն ասացին *Amnesty International*-ին, որ ոստիկանության աշխատակիցները թույլ չէին տալիս իրենց խցերից միջանցք դուրս գալ և, որ զուգարան գնալը մեծ խնդիր էր: Պատվիրակության այցի ժամանակ կալանավորները թակում էին խցերի դռները և հուսահատորեն խնդրում ոստիկաններին թույլ տալու իրենց զուգարան գնալ: *Amnesty International*-ի պատվիրակության անդամները նկատել էին, որ որոշ մարդկանց ձեռքերում, որոնց թույլ էր տրվել զուգարան դուրս գալ, կային պլաստմասյա շշեր, որոնք կիսով չափ կամ գրեթե ամբողջությամբ լցված էին մեզով: Ոստիկանության մարմինների ներկայացուցիչները խոստովանեցին, որ բոլոր խցերում կալանավորներն իրենց բնական կարիքների համար օգտագործում էին պլաստմասյա շշեր, որոնք դատարկում էին, երբ իրենց զուգարան գնալ էր թույլատրվում: Պատվիրակության անդամները նաև նկատեցին, որ սանհանգույցներում հարմարությունները կեղտոտ էին, իսկ երկու ցնցխախցիկները ոչ դռներ ունեին ոչ էլ վարագույներ և այդպիսով մեկուսանալու որևէ հնարավորություն չկար:

Աթենք օդանավակայանի ոստիկանության մարմինների աշխատակիցները հայտնեցին *Amnesty International*-ին, որ օդանավակայանում ձերբակալված կեղծ փաստաթղթեր օգտագործող անկանոն միգրանտների կամ ապաստան հայցողների ազատագրվումը, որոնք ի վիճակի չէին վճարել դատավարության ծախսերի համար, էլ ավելի էր խորացնում մեկուսատան խցերում բազմամարդության խնդիրը:

Այցի ժամանակ կազմակերպությունը նկատել էր, որ բոլոր բաժիններում ամբողջովին բացակայում էին հիգիենիկ պարագաները, այդ թվում՝ չկար օճառ, օճառահեղուկ և զուգարանի թուղթ: Բացի այդ կալանավորներից շատերը պատվիրակությանը տեղեկացրեցին, որ չէին կարող օգտվել իրենց ուղեբեռից և այնտեղից վերցնել անձնական իրերը, այդ թվում՝ սպիտակեղենի և հագուստի փոխնորդը: Ոմանք ասացին, որ այդ պատճառով ստիպված էին շաբաթներով նույն սպիտակեղենը ու հագուստը կրել: Նաև նրանց ընդհանրապես թույլ չէր տրվում դուրս գալ մաքուր օդ: Երկու հոգի բողբոջեցին, որ չէին կարող ընդունել իրենց նշանակված դեղերը, քանի որ դրանք մնացել էին ուղեբեռում: Նույնպիսի հաշվետվություններ էին ստացվել 2009թ. հոկտեմբերի այցի ժամանակ: Բացի այդ 2009թ. հոկտեմբերից ի վեր՝ առկա մտահոգությունը բուժօգնության բացակայության մասին մինչ օրս չի վերացել: Օդանավակայանի ոստիկանությունը հաղորդել էր *Amnesty International*-ին, որ մեկուսատանը բժիշկի հաստիք չկար և բուժօգնություն տրամադրվում էր միայն կալանավորի խնդրանքով՝ զանգահարելով օդանավակայանի շատաօգնության բժիշկներին»:

166. 2010թ. ապրիլի 30-ի այցից հետո *Médecins sans Frontières* կազմակերպության հունաստանյան ներկայացուցչությունը հրապարակեց մի զեկույց, որտեղ նույնպես նկարագրեց փախստականների կենտրոնի (300 կալանավորներ) անթույլատրելի բազմամարդությունն ու սանիտարահիգիենիկ պայմանները: Առանց օդափոխման և ընդամենը երեք սանհանգույց ունեցող երեք ընտանեկան խցերում, որոնք նախատեսված էին ութից տասներկու հոգու համար, 155 մարդ էր պահվում:

C. Կենսապայմանները

167. 160-րդ կետում թվարկված զեկույցները կազմելիս հարցազրույցներ տրված մարդկանց խոսքերով ապաստան հայցողներին ազատելուց հետո մոտեցումները տարբեր էին: Աթենքի միջազգային օդանավակայանում նրանց անմիջապես վարդագույն քարտ էին տրամադրում կամ կարգադրում էին այն ստանալու համար ներկայանալ Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք: Երբեմն առաջին անգամ Հունաստանում գտնվող անձանց ուղղակիորեն հրահանգ էր տրվում մի քանի օրվա ընթացքում հեռանալ երկրից: Երկրի այլ շրջաններ ժամանած և այնտեղ ձերբակալված անձանց նկատմամբ կիրառվող գործելակերպը ավելի հետևողական էր. նրանց հրահանգում էին լքել երկիրը և ուղարկում երկրի որևէ մեծ քաղաք, օրինակ՝ Աթենք կամ Պատրաս:

168. Բոլոր դեպքերում բնակվելու հնարավորությունների մասին նրանց որևէ տեղեկատվություն չէր տրամադրվում: Մասնավորապես, հարցազրույցներ անցած մարդիկ հայտնում են, որ ոչ ոք նրանց չէր

ասել, թե նրանք պետք է հաղորդեին իշխանություններին այն մասին, որ ապրելու որևէ տեղ չունեն, քանի որ այդ դեպքում իշխանությունները ստիպված կլինեին միջոցներ ձեռնարկել նրանց որևէ կացարան տրամադրելու համար:

169. Այն անձինք, ովքեր Հունաստանում չունեն ընտանիք կամ բարեկամներ և չեն կարող տան վարձ վճարել, ստիպված էին գիշերը փողոցում անցկացնել: Արդյունքում շատ տնագուրկ ապաստան հայցողներ, հիմնականում միայնակ տղամարդիկ, ինչպես նաև ընտանիքներ, ապօրինի զբաղեցրել էին հանրային տարածքները, օրինակ՝ Պատրասի ժամանակավոր ճամբարը, որտեղից նրանք հեռացվել էին 2009թ. հուլիսին և այնուհետև այն քանդվել էր, կամ բնակվում էին Աթենքի վճարել դատարանի հին շենքում ու քաղաքի այգիներում:

170. Հարցազրույցներին մասնակցած մարդկանցից շատերը հայտնում էին, որ իրենք գտնվում էին շարունակական վախի մթնոլորտում, որ կենթարկվեն հարձակման ու կողոպուտի, և անվերջ գրկանքների պայմաններում ապրելու հետևանքով ամբողջությամբ հուսալքված էին (սննդի հայթայթման դժվարություն, սանիտարահիգիենիկ հարմարանքներից զրկվածություն և այլն):

171. Սովորաբար այդ մարդկանց գոյատևման միակ միջոցը հանրության, Կարմիր խաչի և որոշ կրոնական հաստատությունների կողմից տրամադրվող օգնությունն էր:

172. Վարդագույն քարտ ունենալը որևէ դեր չէր խաղում պետությունից օգնություն ստանալու հարցում, իսկ ժամանակավոր աշխատանքի թույլտվություն ստանալուն խոչընդոտում էին բյուրոկրատական քաշքշուկները: Օրինակ, հայցատուն, որպեսզի հարկային հաշվառման համար ստանար, պետք է ապացուցեր, որ ունի մշտական բնակության վայր, որն արդեն իսկ դուրս էր մղում տնագուրկներին զբաղվածության շուկայից: Բացի այդ, առողջապահության հարցերով զբաղվող մարմինների վերաբերմունքը չէր վկայում այն մասին, որ վերջիններս գիտեին ապաստան հայցողներին անվճար բուժօգնություն տրամադրելու իրենց պարտականության կամ այն առողջապահական վտանգների մասին, որոնց առջև կանգնած էին այդ մարդիկ:

2008թ. նոյեմբերին, *Human Right Watch* կազմակերպությունը հաղորդել էր.

«Տարբեր ազգություն ունեցող ապաստան հայցողները, որոնց հաջողվում է ստանալ և պահպանել կարմիր քարտը, քիչ հույս կարող են փայփայել, որ կառավարությունը կօգնի իրենց այն հաճախ երկարաձգվող ժամանակահատվածում, երբ ուսումնասիրվում են իրենց հայցերը: Նրանց շարքերում տնագուրկ և թշվառության մեջ գտնվող մարդիկ հաճախ չունեն կացության և նվազագույն սոցիալական աջակցության որևէ հնարավորություն՝ Հունաստանում նման մարդկանց համար գործող կացության կենտրոնները կարող են ընդունել միայն 770 առավել կարիքավոր և խոցելի ապաստան հայցողներին: Թեև 10 ընդունման կենտրոններից երեքը նախատեսված են խնամազուրկ երեխաների համար, *Human Rights Watch*-ը նաև հանդիպել է փողոցներում, այգիներում և լքված շենքերում ապրող խնամազուրկ երեխաների, որոնք ստաված էին այդտեղ ապրել կացարանից և սոցիալական ծառայություններից օգտվելու հնարավորությունից զրկված լինելու պատճառով: 15 տարեկան նիգերիացի մի տղա հաշվառման էր վերցված ոստիկանությունում, սակայն *Human Rights Watch*-ին հարցազրույց տալու ժամանակ ապրում էր փողոցում և ոչ մի օգնություն չէր ստանում: «Ես մինչ այժմ չունեմ որևէ մի տեղ, որտեղ կարող եմ ապրել: Իրավաբանները ինձ հասցե էին տվել, որտեղ ես կարող էի ապրել: Հիմա ես փոփոցում եմ գիշերում: Ես ոչ մի տեղ չեմ ապրում: Ես անվերջ մրսում և վախենում եմ: Քարշ եմ գալիս մինչև գիշերվա մեկը կամ երկուսը, իսկ այնուհետև գնում եմ այգի, որտեղ քնում եմ» պատմել էր նա: 2008թ. ապրիլին Ապաստան հայցողների Նորվեգիայի ասոցիացիան (ԱՀՆԱ), Նորվեգիայի Հելսինկյան հանձնաժողովը, և Հունաստանի Հելսինկյան մշտադիտարկողը համատեղ հաղորդեցին Հունաստանում «Դուբլին II» կանոնակարգով փախստականներին սպասող անմխիթար կացության և սոցիալական պայմանների մասին՝ նշելով որ թշվառության մեջ գտնվող անձանց տրամադրվող կացության տեղերը «չնչին» էին, իսկ փոքրաքանակ կացության կենտրոններում պայմանները «սոսկալի»: Ձեկույցում նշվում էր. «Ապաստան հայցողների զգալի մասը զրկված է որևէ սոցիալական օժանդակությունից ինչպես կացության, այնպես էլ որևէ այլ սոցիալական օգնության իմաստով: Հունաստանը գործնականում այնպիսի երկիր է, որտեղ ապաստան հայցողներն ու փախստականները գրեթե ամբողջությամբ թողնված են սեփական հույսի վրա»:

D. Ապաստանի ընթացակարգը

1. Ապաստանի ընթացակարգից օգտվելու հնարավորությունը

173. 160-րդ կետում նշված զեկույցում նկարագրված են ապաստան հայցելու ընթացակարգից օգտվելու համար բազմաթիվ խոչընդոտներ, որոնք այն անհնարին կամ չափազանց դժվար են դարձնում

ինչպես Հունաստան առաջին անգամ ժամանողների, այնպես էլ Դուբլինի կանոնակարգի համաձայն Աթենք միջազգային օդանավակայանով ժամանած անձնաց համար:

174. Միջազգային կազմակերպությունների և հասարակական կազմակերպությունների կողմից ուղղակի ստացված վկայությունները կարող են ամփոփվել հետևյալ ձևով:

175. Ապաստանի հայցերը շատ հազվադեպ են ուղղակիորեն ներկայացվում միջազգային օդանավակայանի անվտանգության ծառայության աշխատակիցներին՝ այդ ծառայության մասին տեղեկատվության բացակայության պատճառով:

176. Օդանավակայան ժամանելիս ապաստան հայցողները որպես կանոն անմիջապես կալանավորվում են, մինչև որ կպարզվի իրենց կարգավիճակը:

177. Ազատ արձակվելուց հետո նրանք, ովքեր առաջին անգամ են ժամանել Հունաստան, որոշ դեպքերում ստանում են երկրից հեռանալու մասին հունարեն լեզվով գրված կարգադրություն՝ չիրազեկվելով ապաստան հայցելու կամ այդ նպատակով իրավաբանի հետ հաղորդակցվելու հնարավորության մասին: Հայտնի են դեպքեր, երբ Դուբլինի կանոնակարգով վերադարձված անձինք առաջին անգամ Հունաստան ժամանելիս ստացել էին երկրից հեռանալու մասին կարգադրություն այն հիմնավորմամբ, որ հայց ներկայացնելու համար բոլոր ժամկետները սպառվել են:

178. Մի շարք կազմակերպություններ հաղորդում են, որ Դուբլինի կանոնակարգով վերադարձված անձանց Աթենքի օդանավակայանում ոչ միշտ է տրամադրվում ապաստանի ընթացակարգի մասին տեղեկատվական գրքույկը: Նրանց չի տրվում նաև որևէ տեղեկատվություն ընթացակարգերի և վերջնաժամկետների, ինչպես նաև իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալու համար իրավաբանի կամ որևէ հասարակական կազմակերպության հետ կապ հաստատելու հնարավորության մասին:

179. Ավելին, ոստիկանությունը դիմում է տարբեր հնարքների, որպեսզի վերջիններս չօգտվեն այդ ընթացակարգից: Օրինակ, տարբեր վկաների խոսքերով, ոստիկանությունը նրանց համոզում էր, որ ընթացակարգին ընթացք տալու համար բնակության հասցե ունենալը պարտադիր նախապայման է:

180. Ոստիկանության բաժանմունք ներկայանալու և բնակության հասցեն հաղորդելու համար ապաստան հայցողներին տրվող եռօրյա ժամկետը գործնականում չափազանց կարճ է: Նշված գրասենյակները գործնականում անհասանելի են՝ մեծ հերթերի և այն պատճառով, որ ապաստանի հայց կարելի է ներկայացնել միայն շաբաթվա մեկ օր: Բացի այդ, գրասենյակի մուտքի թույլտվությունը թողնված է այն հսկող աշխատակիցների հայեցողությանը և գոյություն չունեն որևէ չափորոշիչներ, որոնցով առաջնահերթությունը կտրվի նրանց, ովքեր ցանկանում են ապաստան հայցել: Լինում են դեպքեր, երբ նշանակված օրը ներկայանում են հազարավոր մարդիկ, մինչդեռ շաբաթվա ընթացքում գրանցվում են ընդամենը 300-350 հայցեր: Ներկայումս օրական գրանցվում է մոտ քսան հայց, այնինչ դրսում իրենց հերթին են սպասում շուրջ 2000 մարդ, որոնք դեռ պետք է տարբեր ձևակերպումներ կատարեն: Արդյունքում առաջին հարցազրույցի ժամկետի մասին ծանուցվելու համար նրանք դեռ շատ երկար պետք է սպասեն:

181. Թարգմանության խիստ անբավարար հնարավորության պատճառով առաջին հարցազրույցը սովորաբար տեղի է ունենում այնպիսի լեզվով, որն ապաստան հայցողը չի հասկանում: Հարցազրույցները ձևական բնույթ են կրում և հիմնականում սահմանափակվում են ապաստան հայցողին հարցնելով, թե ինչու է նա ժամանել Հունաստան, ընդ որում՝ որևէ հարց չի տրվում նրա քաղաքացիության երկրում տիրող իրավիճակի մասին: Բացի այդ, որևէ իրավաբանական օգնությունից զրկված դիմողները չունեն իրավաբան վարձելու համար անհրաժեշտ գումար և չափազանց հազվադեպ են ուղեկցվում իրավաբանի կողմից:

182. Ինչ վերաբերում է Եվրոպական դատարան դիմելու հնարավորությանը, թեև տեսականում բոլոր ապաստան հայցողները կարող են դիմել Դատարան և միջնորդել Դատարանի կանոնակարգի 39 կանոնը կիրառելու համար, իրականում վերոնշյալ թերություններն այնքան զգալի են, որ ապաստան հայցողների համար Դատարան դիմելու հնարավորությունը գրեթե անհասանելի է: Դրանով է բացատրվում Դատարանում ապաստան հայցողներից ստացվող դիմումների փոքր թիվը և Հունաստանի դեմ հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու միջնորդությունների սակավությունը:

2. Ապաստանի հայցերի քննության ընթացակարգը

183. Վերոնշյալ զեկույցներում նաև քննադատվում են ապաստանի հայցերի քննության ընթացակարգի թերությունները:

184. Գործերի գերակշիռ մեծամասնությունն առաջին ատյանում մերժվում է, քանի որ համարվում է, որ հայցերը ներկայացվել են տնտեսական նկատառումով: ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից 2010թ. անցկացված ուսումնասիրությունը վկայում է, որ առաջին ատյանում կայացված 202 որոշումներից 201-ը բացասական էին, ընդ որում՝ դրանք ձևակերպված էին կարծրատիպ ձևաչափով և հայցատուի քաղաքացիության երկրի, կայացված որոշման պարզաբանման կամ իրավական հիմնավորման վերաբերյալ որևէ տեղեկատվություն չէին պարունակում:

185. Ձեկույցներում քննադատվում է ապաստանի հայցերի քննության համար պատասխանատու ոստիկանության աշխատակիցների կրթության, գիտելիքի և իրազեկվածության պակասը: Համաձայն ՄԱԿ ՓԳՀ-ի տվյալների՝ 2008թ. Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունքում ապաստանի հայցերի քննությամբ զբաղվող վաթսուն հինգ աշխատակիցներից միայն տասնմեկն էին մասնագիտանում ապաստանի հարցերում:

186. Համաձայն մի շարք զեկույցների՝ հաճախ հայցը մերժելու որոշումը և այն բողոքարկելու ժամկետը նշվում էին վարդագույն քարտի տրամադրման կամ երկարացման պահին տրվող փաստաթղթում, որը կազմված էր հունարեն լեզվով: Քանի որ քարտերը երկարացվում էին վեց ամիսը մեկ, հայցատուներն իրականում չէին հասկանում, որ իրենց հայցը մերժվել է և որ իրենք այդ որոշումը բողոքարկելու իրավունք ունեն: Սակայն եթե նրանք բողոքը չէին ներկայացնում սահմանված ժամկետում, ապա գործընթացից դուրս էին մնում, հայտնվում էին անօրինական կարգավիճակում և կանգնում էին ձերբակալվելու և մինչ վտարվելը կալանքի տակ գտնվելու վտանգի առջև:

187. Մարդու իրավունքների հարցերով Եվրախորհրդի հանձնակատարը և ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նաև ընդգծում էին, որ «անհայտ հասցեով անձանց» ծանուցման ընթացակարգն իրականում չէր գործում: Արդյունքում շատ ապաստան հայցողներ զրկված էին իրենց հայցի քննության ընթացքին հետևելու հնարավորությունից և ժամկետների մեջ չէին տեղավորվում:

188. Ապաստանի հայցերի և բողոքների քննությունը շատ երկար է տևում: Համաձայն ՄԱԿ ՓԳՀ-ի՝ 2009թ. հուլիսին առաջին ատյանում 6145 հայցերի և 42700 բողոքների քննությունը ձգձգվել էր: Հունաստանի քաղաքացիական պաշտպանության նախարարի կողմից Հանձնակատարին ներկայացված տեղեկատվության համաձայն՝ 2010թ. փետրվարի դրությամբ դեռևս քննության չառնված ապաստանի հայցերի ընդհանուր թիվը կազմել էր 44650:

3. Իրավական պաշտպանություն

189. Համամիտ չլինելով, մասնավորապես, 2009 թվականին փախստականների հարցերով հանձնաժողովների երկրորդ ատյանի մարմնի լիազորությունների կասեցման հետ (տե՛ս սույն վճռի 115-րդ կետը), ՄԱԿ ՓԳՀ-ն 2009թ. հուլիսի 17-ի իր մամլո հաղորդագրությունում հաղորդեց, որ այլևս չի մասնակցելու Հունաստանում իրականացվող ապաստանի ընթացակարգին:

190. Ինչ վերաբերում է Գերագույն վարչական դատարանի հղվող գանգատներին, 160-րդ կետում նշված զեկույցներում քննադատվում է վարույթի չափազանց երկար ընթացքը: Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարի համաձայն՝ ներկա պահի դրությամբ վարույթը միջինում տևում էր հինգ և կես տարի: Ձեկույցներում նաև ընդգծվում էր, որ բացասական որոշման բողոքարկումը ինքնաբերաբար չէր կասեցնում դրա կիրառումը և այն կանգնեցնելու համար պահանջվում է առանձին վարույթ: Վերջինս կարող էր տևել տաս օրից մինչև չորս տարի: Միևնույն ժամանակ զեկույցներում նշվում էր, որ Գերագույն վարչական դատարանի քննությունը խորքային բնույթ չի կրում և հաշվի չի առնում Կոնվենցիայի խախտումների մասին բողոքներում ներկայացվող կարևոր հանգամանքները:

191. Վերջապես, զեկույցներում նշվում էր, որ գործնականում Գերագույն վարչական դատարան գանգատ հղելու համար իրավական օգնության համակարգը չի գործում: Այն արգելակված է նման օգնություն տրամադրող իրավաբանների մոտ հետաքրքրվածության բացակայության և արդյունքում նրանց պակասի պատճառով, որը վարույթի երկարատևության և վարձատրության ձգձգման հետևանք է:

4. Վերադարձի [refoulement] վրանգը

192. Հունաստանի իշխանությունների կողմից ապաստան հայցողների *refoulement*-ի վտանգը՝ անկախ նրանից կատարվում է այն անուղղակիորեն Թուրքիայով, թե ուղղակիորեն ապաստան հայցողի քաղաքացիության երկիր, մշտապես մտահոգության տեղիք է տալիս: Այդ գործելակերպի մասին մասնավորապես խոսվում է սույն վճռի 161-րդ կետում նշված զեկույցներում, ինչպես նաև լրատվամիջոցների

հաղորդումներում, որտեղ ընդգծվում է, որ Հունաստանի իշխանությունները որոշ դեպքերում իրականացնում են հավաքական արտաքսում ինչպես դեռ ապաստանի հայց չներկայացրած ապաստան հայցողների, այնպես էլ նրանց, ում հայցերը գրանցվել են և ովքեր ստացել են վարդագույն քարտեր: Թուրքիա վտարումն իրականացվում է կամ Հունաստանի իշխանությունների սեփական նախաձեռնությամբ՝ Թուրքիայի սահմանում, կամ Հունաստանի և Թուրքիայի միջև կնքված հետընդունման պայմանագրի շրջանակում: Պարզվել է, որ նման ուղիով արտաքսված որոշ մարդիկ Թուրքիայի իշխանությունների կողմից այնուհետև վերադարձվել են Աֆղանստան՝ առանց քննության առնելու նրանց կողմից ներկայացվող ապաստանի հայցերը:

193. Տարբեր զեկույցներում ուշադրությունը սևեռվում է ապաստանի հայցը մերժելու դեպքում անմիջապես *refoulement*-ի իրականացման լուրջ վտանգի վրա, քանի որ Գերագույն վարչական դատարան հղվող գանգատն ինքնաբերաբար չի կանգնեցնում որոշման կատարումը:

5. 2009թ. ապրիլին հղված ՄԱԿ ՓԳՀ-ի նամակը

194. 2009թ. ապրիլի 2-ին ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նամակ հղեց Բելգիայի միգրացիայի և ապաստանի քաղաքականության հարցերով նախարարին՝ քննադատելով Հունաստանում ապաստանի ընթացակարգում առկա թերություններն ու ապաստան հայցողների ընդունման պայմանները, և առաջարկելով դադարեցնելու նրանց տեղափոխումը Հունաստան: Նամակի պատճենն ուղարկվել էր Օտարերկրացիների հարցերով վարչություն. Նամակում մասնավորապես նշված էր.

«ՄԱԿ ՓԳՀ-ն տեղյակ է, որ Եվրոպական դատարանը *K.R.S. v. the United Kingdom* գործով վճռում ... վերջերս հանգել էր այն եզրակացության, որ ապաստան հայցողին Հունաստանին արտահանձնելը Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի նպատակների համար *refoulement*-ի վտանգ չէր ներկայացնում: Սակայն, Դատարանը որևէ դիրքորոշում չէր արտահայտել Հունաստանի կողմից փախստականների հարցերով միջազգային նորմերը պահպանելու հարցի վերաբերյալ: Մասնավորապես Դատարանը ոչինչ չէր ասել այն մասին, թե արդյոք ապաստան հայցողների ընդունման պայմանները համապատասխանում էին մարդու իրավունքների պաշտպանության տարածաշրջանային և միջազգային չափորոշիչներին, արդյոք ապաստան հայցողների հայցերն անաչառ կերպով քննության են առնվում և արդյոք փախստականները կարող են արդյունավետ իրականացնել Ժնևի կոնվենցիայով սահմանված իրենց իրավունքները: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն կարծում է, որ դեռևս դա այդպես չէ»:

195. Նամակի վերջում նշվում էր.

«Վերոնշյալ պատճառներից ելնելով՝ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն անփոփոխ է թողնում Հունաստանի ապաստանի համակարգի վերաբերյալ իր գնահատականները և 2008թ. ապրիլին տրված առաջարկությունները՝ համաձայն որոնց կառավարություններն ապաստան հայցողներին չպետք է տեղափոխեն Հունաստան և իրենք իրականացնեն նման ապաստանի հայցերի քննությունը՝ Դուբլինի կանոնակարգի 3-րդ հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան»:

VI. Աֆղանստանում իրավիճակը նկարագրող միջազգային փաստաթղթերը

196. Աֆղանստանը ներգրավված է զինված հակամարտությունում 1979 թվականից: Ներկա իրավիճակը ստեղծվել է 1994-2001թթ. քաղաքացիական պատերազմի արդյունքում, որի ընթացքում Մոջահեդինները (հակախորհրդային դիմադրության մասնակիցները, որոնցից շատերը ներկայումս պետական պաշտոններ են զբաղեցնում) պայքարում են Թալիբանների շարժման դեմ, ինչպես նաև բխում է 2001թ. սեպտեմբերի 11-ին ԱՄՆ-ում կատարված ահաբեկչական գործողություններից:

197. Համաձայն ՄԱԿ ՓԳՀ-ի 2009թ. «Աֆղանստանի միջազգային պաշտպանություն հայցողների կարիքների գնահատման ուղեցույց»-ի, որը փոխարինեց 2007թ. ուղեցույցը՝ իրավիճակն Աֆղանստանում կարող է ներկայացվել, որպես թեժացող զինված հակասություն, որին ուղեկցում է լուրջ և համատարած մարդու իրավունքների նպատակային ոտնահարումը: Կառավարությունը և նրա միջազգային դաշնակիցները հակամարտում են տարբեր ապստամբ խմբավորումների հետ, որոնց թվում են Թալիբանները, «Էզբ-է-Իսլամի»-ն և «Ալ-Քաիդա»-ն: Օրինական և ապօրինի զինված խմբերի և կազմակերպված հանցավոր խմբերի բազմությունը նույնպես կարևոր դեր է խաղում հակամարտությունում: Չնայած բարեփոխումների ուղղությամբ ձեռնարկվող քայլերին՝ Աֆղանստանում դեռևս մոլեգնում է համընդհանուր կոռուպցիան, բացակայում է պատշաճ իրավական համակարգը և արդյունավետ արդարադատության հնարավորությունը: Մարդու իրավունքների խախտումները գրեթե չեն կասեցվում դատաիրավական համակարգի կողմից և երկրում շարունակում է իշխել անպատժելիության մթնոլորտը: Կրոնական պահպանողականության շարունակական ամրապնդումը ստիպել

է կառավարությունը և խորհրդարանին էապես սահմանափակել մարդկանց հիմնարար ազատություններն ու իրավունքները:

198. Վերոնշյալ փաստաթղթում ՄԱԿ ՓԳՀ-ն նշում է, որ մարտական գործողությունների հիմնական մասն իրականացվում է երկրի հարավային և հարավ-արևելյան մասերում: Հարավում Թալիբանների հենարանը հանդիսացող Հելմանդ և Քանդահար նահանգներում դաժան մարտեր են ընթանում: Երկրի հարավային, հարավ-արևելյան և արևելյալ շրջաններում ծավալված հակամարտությունը տեղաշարժի է ենթարկել բնակչությանը և քաղաքացիական բնակչության մեծ կորուստների է հանգեցրել:

199. Գնալով ավելանում են ապացույցները, որ մարդիկ, որոնք պետական ծրագրեր են իրականացնում կամ համարվում են դրանց իրականացնողները, ինչպես նաև հասարակական և քաղաքացիական կազմակերպությունները, որոնք աշխատում են Աֆղանստանում միջազգային ուժերի հետ կամ համարվում են դրանց հետ աշխատողներ, կանգնած են հակակառավարական խմբավորումների թիրախը դառնալու շատ լուրջ վտանգի առջև:

200. Ինչ վերաբերում է երկրի ներսում տեղափոխման հնարավորություններին, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն ընդգծում է, որ Աֆղանստանի ոչ մի շրջան անվտանգ չէ և եթե նույնիսկ այդպիսին գտնվեր, այն անհասանելի կլիներ, քանի որ Աֆղանստանի ճաանպարհների մեծ մասը գտնվում են զինված գործողությունների գոտիներում:

201. Քաբուլում իրավիճակը վատթարացել է: Տնտեսական արտագաղթի աճը հավելյալ ճնշում է առաջացնում աշխատանքի շուկայում և նվազեցնում առկա պաշարների՝ ենթակառուցվածքների, վարելահողի և խմելու ջրի ծավալները: Իրավիճակն էլ ավելի է սրվում տևական երաշտի և դրա արդյունքում աղետամոքսային հիվանդությունների համաճարակների պատճառով: Համատարած գործազրկությունը և զբաղվածության ցածր մակարդակը սահմանափակում են շատերի կարողությունները՝ թույլ չտալով նրանց բավարարելու իրենց հիմնական կարիքները:

202. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն սովորաբար ներքին տեղափոխումը համարում է ողջամիտ այլընտրանքային լուծում այն դեպքերում, երբ տեղափոխման շրջանում կարող է ապահովվել անձի պաշտպանությունը նրա ընտանիքի, համայնքի կամ ցեղակիցների կողմից: Սակայն պաշտպանության այդ ձևերը կարող են տրամադրվել միայն այն շրջաններում, որտեղ գոյություն ունեն ընտանեկան կամ ցեղային կապեր: Նույնիսկ նման դեպքերում անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր դեպքի առանձին վերլուծություն, քանի որ երեսուն տարի շարունակվող պատերազմի, փախստականների զանգվածային տեղահանման և գյուղերի աստիճանական դատարկման արդյունքում ավանդական սոցիալական կապերը երկրում գրեթե վերացել են:

203. Հաշվի առնելով այդ հանձնարարականներում տրվող առաջարկությունները՝ Բելգիայում ապաստանի հայցերի քննության համար պատասխանատու մարմինը (ՓՔԱԳՀ, տե՛ս սույն վճռի 131-րդ կետը) «Աֆղանստանցի միջազգային պաշտպանություն հայցողների հարցերով փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց քաղաքականության Գերագույն հանձնակատարի գրասենյակը» անվանմամբ 2010թ. փետրվարին լույս տեսած փաստաթղթում նշել էր, որ պաշտպանություն է տրամադրել զգալի թվով աֆղանստանցի փախստականներին երկրի հատկապես վտանգավոր շրջաններից:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

204. Սույն գործի հանգամանքներում Դատարանը նպատակահարմար է գտնում առաջին հերթին քննելու դիմողի բողոքները Հունաստանի, իսկ այնուհետև Բելգիայի դեմ:

I. ԴԻՄՈՂՆԵՐԻՆ ԿԱԼԱՆՔԻ ՏԱԿ ՊԱՀԵԼՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ՀՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

205. Դիմողը պնդում էր, որ Աթենքի միջազգային օդանավակայանում իրեն կալանքի տակ պահելու պայմանները հանդիսանում էին անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունք Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով, որտեղ ասված է.

Հոդված 3

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

A. Կողմերի փաստարկները

1. Դիմողը

206. Դիմողը բողոքում էր կալանքի տակ գտնվելու երկու շրջանների մասին, որոնցից առաջինը՝ Աթենքի միջազգային օդանավակայան ժամանելուց հետո, որը տևել էր 2009թ. հունիսի 15-ից 18-ը, իսկ երկրորդը՝ 2009թ. օգոստոսի 1-ից 7-ը, այն բանից հետո, երբ նրան ձերբակալել էին օդանավակայանում: Նա պնդում էր, որ Աթենքի միջազգային օդանավակայանի հարևանությամբ գտնվող կենտրոնում կալանքի պայմաններն այնքան անտանելի էին, որ նվաստացնող և անմարդկային վերաբերմունք էին հանդիսանում: Դիմողը հետևյալ ձևով էր նկարագրում իր կալանավորման պայմանները. նրան քսան հոգու հետ փակի տակ էին պահում փոքր սենյակում, թույլ էրն տալիս զուգարան գնալ միայն պահակների հայեցողությամբ, գրկել էին մաքուր օդ դուրս գալու հնարավորությունից, ուտելու շատ քիչ բան էին տալիս և նա ստիպված էր քնել դատարկ հատակին զցած կեղտոտ ներքնակի վրա: Բացի այդ նա բողոքում էր, որ երկրորդ անգամ կալանքի տակ գտնվելու ժամանակ ոստիկանները նրան ձեռք էին ենթարկել:

2. Հունաստանի կառավարությունը

207. Կառավարությունը վիճարկում էր, որ կալանքի տակ գտնվելու ժամանակ խախտվել էին դիմողի՝ 3-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքները: Դիմողը որևէ ապացույցներ չէր ներկայացրել, որ նրա նկատմամբ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունք էր դրսևորվել:

208. Ի տարբերություն դիմողի նկարագրությանը՝ Կառավարությունը ներկայացնում էր կալանքի տակ պահման կենտրոնը որպես կարճատև կացության նպատակների համար հարմարեցված կենտրոն, որը հատուկ նախատեսված էր ապաստան հայցողների համար, և որտեղ նրանց բավարար կերակրում էին:

209. Պատասխանելով Մեծ Պալատում կայացած դատավարության ժամանակ Դատարանի տրված հարցերին՝ Կառավարությունն ավելի մանրամասն տեղեկատվություն ներկայացրեց կենտրոնի կառուցվածքի և սարքավորումների մասին: Շենքն ուներ ապաստանք հայցողների համար նախատեսված բաժին, որը բաղկացած էր տաս անկողիններով երեք սենյակներից և երկու զուգարաններից: Հանրային հեռախոս ունեցող և ջրի պուլպուլակներով այդ սենյակներում ապաստան հայցողների հետ միաժամանակ պահվում էին նաև արտաքսման իրենց հերթին սպասող անձինք: Դիմողներին այնտեղ պահել էին 2009թ. հունիսին՝ մինչև նրա վարդապույն քարտի պատրաստ լինելը:

210. Կառավարությունը Դատարանին հայտնեց, որ 2009թ. օգոստոսին դիմողին պահել էին ապաստան հայցողների բաժնից առանձնացված կենտրոնի մեկ այլ բաժնում, որը նախատեսված էր քրեական հանցագործություն կատարած օտարերկրացիների համար: Այդ բաժնի տարածքի մակերեսը կազմում էր 110 քառակուսի մետր և բաղկացած էր ինը սենյակներից և երկու զուգարաններից: Այնտեղ նույնպես կար հանրային հեռախոս և ջրի պուլպուլակ:

211. Վերջում Կառավարությունը Դատարանի ուշադրությունը գրավեց կալանքի տակ գտնվելու ժամկետների կարճության և երկրորդ ժամկետի հանգամանքների վրա, որը պայմանավորված էր ոչ թե դիմողի կողմից ներկայացված ապաստանի հայցով, այլ այն հանցագործությամբ, որը նա կատարել էր՝ փորձելով Հունաստանից մեկնել կեղծված փաստաթղթերով:

B. Գործում որպես երրորդ անձ ներգրավված Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարի և ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի դիտարկումները

212. Հանձնակատարը հայտնեց, որ *Médecins sans Frontières* – Հունաստան կազմակերպությունը նրան իրազեկել էր օդանավակայանի հարևանությամբ գտնվող կալանավորման կենտրոնի պայմանների մասին (տե՛ս սույն վճռի 166-րդ կետը):

213. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն կենտրոն այցելել էր 2010թ. մայիսին և գտել էր, որ պահման պայմաններն այնտեղ անընդունելի էին, քանի որ սենյակները չէին օդափոխվում, արգելվում էր զբոսնել մաքուր օդին և խցերում չկային սանհանգույցներ:

G. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիություն

214. Դատարանը գտնում է, որ Հունաստանում կալանքի տակ պահելու պայմանների վերաբերյալ դիմողի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիմքերով ներկայացված գանգատը բարձրացնում է իրավունքի և փաստի հետ կապված բարդ խնդիրներ, որոնք լուծելու համար անհրաժեշտ է գործի ըստ էության քննություն:

215. Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով գանգատն ակնհայտորեն անհիմն չէ: Այն նաև անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքերով: Ուստի այն պետք է ընդունելի հայտարարվի:

2. Հանգամանքներ

(a) Ընդհանուր սկզբունքների շարադրումը

216. Դատարանը կրկնում է, որ օտարերկրացիների ազատագրվումը, որն ուղեկցվում է այդ անձանց տրամադրվող համապատասխան երաշխիքներով, ընդունելի է միայն այն նկատառումից ելնելով, որ պետությունները կարողանան կանխել անօրինական ներգաղթը, միաժամանակ պահպանելով իրենց միջազգային պարտավորությունները, մասնավորապես՝ Փախստականների կարգավիճակի մասին 1951թ. Ժնևի կոնվենցիային և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային համապատասխան: Պետությունների օրինական մտահոգությունը՝ վերջ դնելու ներգաղթի սահմանափակումների շրջանցման ավելի հաճախակի դարձող փորձերին, չպետք է զրկի ապաստան հայցողներին այդ Կոնվենցիաներով երաշխավորված պաշտպանությունից (տես՝ *Amuur v. France*, 1996թ. հունիսի 25, կետ 43, *Վճիռների և որոշումների զեկույցներ*, 1996-III):

217. Այն դեպքերում, երբ Դատարանը կոչված է գնահատելու միջոցառման իրականացման ձևի և մեթոդի համապատասխանությունը Կոնվենցիայի պահանջներին, նա պետք է ոսումնասիրի գործի մասնակիցների հատուկ հանգամանքները (տես՝ *Riad and Idiab v. Belgium*, գանգատներ թիվ 29787/03 և 29810/03, կետ 100, ՄԻԵԴ 2008-... (քաղվածքներ)):

218. Պետությունները պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնեն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վրա, որտեղ ամրագրված է ժողովրդավարական հասարակությունների առավել հիմնարար արժեքներից մեկը և անվերապահորեն արգելվում է խոշտանգումն ու անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքն ու պատիժը, անկախ հանգամանքներից և տուժողի վարքից (տես՝ այլ աղբյուրների թվում *Labita v. Italy* [GC], գանգատ թիվ 26772/95, կետ 119, ՄԻԵԴ 2000-IV):

219. Դատարանը բազմաթիվ առիթներով նշել է, որ վերաբերմունքը պետք է հասնի դաժանության սահմանված նվազագույն սահմանի, որպեսզի այն հնարավոր լինի դիտարկել 3-րդ հոդվածի ներքո: Այդ սահմանը հարաբերական բնույթ է կրում և կախված է գործի բոլոր հանգամանքներից, ինչպիսիք են վերաբերմունքի տևողությունը և ֆիզիկական կամ հոգեկան ազդեցությունը և, որոշ դեպքերում՝ տուժածի սեռը, տարիքը և առողջական վիճակը (տես՝ օրինակ՝ *Kudła v. Poland* [GC], գանգատ թիվ 30210/96, կետ 91, ՄԻԵԴ 2000-XI):

220. Դատարանը համարում է վերաբերմունքն «անմարդկային», եթե այն եղել է «միտումնավոր, կիրառվել է ժամեր շարունակ և առաջացրել է իրական մարմնական վնաս կամ ուժեղ ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանք»:

Վերաբերմունքը համարվում է «նվաստացնող», երբ նրա արդյունքում տուժածի մոտ առաջանում է վախի, տագնապի և թերաբժեքության զգացում և տուժածին վիրավորելու ու ստորացնելու արդյունքում կոտորում նրա ֆիզիկական ու հոգեկան կամքը (*ibid.*, կետ 92, և *Pretty v. the United Kingdom*, գանգատ թիվ 2346/02, կետ 52, ՄԻԵԴ 2002-III): Այն կարող է այդպիսի համարվել նույնիսկ, եթե տուժածը նվաստացվում է միայն իր, այլ ոչ թե ուրիշների աչքերում (տես՝ այլ աղբյուրների թվում, *Tyrer v. the United Kingdom*, 1978թ. ապրիլի 25, կետ 32, Series A գանգատ թիվ 26): Ի վերջո, թեև պետք է հաշվի առնել այն հարցը, թե արդյոք վերաբերմունքի նպատակը կայացել է տուժողին նվաստացնելը կամ անարգելը, նման նպատակի բացակայությունը չի կարող բացառել այն եզրակացությունը, որ տեղի է ունեցել 3-րդ հոդվածի խախտում (տես՝ *Peers v. Greece*, գանգատ թիվ 28524/95, կետ 74, ՄԻԵԴ 2001-III):

221. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն պետությունները պարտավոր են ապահովելու, որ կալանքի պայմանները համապատասխանեն մարդու արժանապատվությունը հարգելու պահանջին՝ թույլ չտալով, որպեսզի միջոցի իրականացման ձևն ու մեթոդը կալանավորներին ենթարկեն տառապանքների և զրկանքների, որոնց աստիճանը գերազանցում է կալանքի տակ պահվելու դեպքում անխուսափելիորեն առաջացող անհարմարության թույլատրելի մակարդակը և որ, հաշվի առնելով ազատագրվումից

բխող գործնական պահանջները, նրանց առողջությունը և բարեկեցությունը պատշաճ ձևով պահպանվի (տե՛ս օրինակ՝ վերը նշված *Kudta*, կետ 94):

222. Դատարանը որոշեց, որ ապաստան հայցողին երկու ամիս շարունակ փակ խցում պահելը, թույլ չտալով նրան մաքուր օդ դուրս գալ կամ օգտվել հեռախոսից և չտրամադրելով նրան մաքուր սավաններ ու բավական քանակի սանիտարա-հիգիենիկ պարագաներ, Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով անմարդկային վերաբերմունք էր հանդիսանում (տե՛ս *S.D. v. Greece*, գանգատ թիվ 53541/07, կետեր 49-54, 2009թ հունիսի 11): Նմանապես, վեց օր տևող ազատազրկումը սահմանափակված տարածքում՝ առանց զբոսանքի հնարավորության, ժամանցի տարածքի, երբ նա ստիպված էր քնել կեղտոտ ներքնակի վրա և զրկված էր զուգարանից ազատ օգտվելու հնարավորությունից, համաձայն 3-րդ հոդվածի անընդունելի է (*ibid.*, կետ 51): Ապաստան հայցողին մինչև վարչական միջոցի կիրառումը երեք ամիս ոստիկանության բաժանմունքում կալանքի տակ պահելը՝ առանց որևէ զբաղմունքի և բավարար սննդի, նույնպես համարվում է նվաստացնող վերաբերմունք (տե՛ս *Tabesh v. Greece*, գանգատ թիվ 8256/07, կետեր 38-44, 2009թ. նոյեմբերի 26): Վերջապես, Դատարանը որոշել էր, որ դիմողի կալանավորումը, որը նույնպես ապաստան հայցող էր, երեք ամիս բազմամարդ տարածքում սոսկալի հակասանիտարա-հիգիենիկ պայմաններում՝ առանց ժամանցի կամ բավարար սնվելու հնարավորության, որտեղ սանիտարական հարմարարների անավարտ վերանորոգման պատճառով վերջիններս գործնականում չէին աշխատում, իսկ կալանավորվածները գիշերում էին ծայրահեղ հակասանիտարական և բազմամարդ պայմաններում հանդիսանում էր 3-րդ հոդվածով արգելված նվաստացնող վերաբերմունք (տե՛ս *A.A. v. Greece*, գանգատ թիվ 12186/08, կետեր 57-65, 2010թ. հուլիսի 22):

(b) Կիրառումը սույն գործում

223. Դատարանն արդեն առիթ ունեցել էր նշելու, որ Եվրոպական Միության արտաքին սահմանները ձևավորող պետությունները ներկայումս զգալի դժվարությունների են հանդիպում միգրանտների և ապաստան հայցողների աճող ներհոսքին դիմակայելու հարցում: Իրավիճակն էլ ավելի է բարդանում Դուբլինի կանոնակարգին համապատասխան այլ Մասնակից պետությունների կողմից ապաստան հայցողներին արտահանձնելու արդյունքում (տե՛ս սույն վճռի 65-82 կետերը): Դատարանը չի թերազնահատում այդ իրավիճակի պատճառով համապատասխան պետությունների մոտ առաջացող ճնշումն ու լարվածությունը, որն էլ ավելի էր ավելանում ներկա տնտեսական ճգնաժամի պայմաններում: Այն մասնավորապես տեղյակ է միգրանտների և ապաստան հայցողների խոշոր միջազգային օդանավակայաններ ժամանելուց հետո նրանց ընդունման հետ կապված խնդիրների, ինչպես նաև ապաստան հայցողների թվի ու պետությունների մի մասում դրանց ընդունման անբավարար կարողությունների մասին: Սակայն, հաշվի առնելով 3-րդ հոդվածի բացարձակ բնույթը, այդ ամենը չի կարող պետությանն ազատել իր պարտավորությունները կատարելուց:

224. Այդ իսկ պատճառով Դատարանը չի ընդունում Հունաստանի կառավարության այն փաստարկը, որ 3-րդ հոդվածի ներքո դիմողի բողոքները դիտարկելիս այդ բարդությունները պետք է հաշվի առնվեն:

225. Դատարանն անհրաժեշտ է գտնում հաշվի առնելու դիմողին կալանքի տակ պահելու պայմանները և այն փաստը, որ չնայած Հունաստանի կառավարության պնդումներին, դիմողը փաստորեն վերջինիս առջև «ապօրինի միգրանտի» դերում հանդես չէր եկել: Հակառակը, այն բանից հետո, երբ 2009թ. հունիսի 4-ին Հունաստանի իշխանությունները համաձայնվել էին պատասխանատվություն ստանձնել դիմողի նկատմամբ, նրանք տեղյակ էին նրա ինքնության և այն փաստի մասին, որ նա կարող է ապաստան հայցել: Չնայած դրան՝ նրան անմիջապես կալանքի տակ էին վերցրել առանց որևէ բացատրության:

226. Դատարանը նշում է, որ համաձայն միջազգային մարմինների և հասարակական կազմակերպությունների մի շարք զեկույցների (տե՛ս սույն վճռի 160-րդ կետը)՝ ապաստան հայցողների պարբերաբար կալանավորումը՝ առանց պատճառների մասին վերջիններիս իրազեկելու, Հունաստանի իշխանությունների մոտ լայն կիրառում է ստացել:

227. Դատարանը նաև հաշվի է առնում դիմողի պնդումները, որ երկրորդ ձերբակալության ժամանակ ոստիկանությունը նրա նկատմամբ բռնություն է գործադրել և վիրավորանքներ է հասցրել: Դատարանը նշում է, որ այդ պնդումները չեն հաստատվում որևէ փաստաթղթերով, օրինակ՝ բժշկական զննության տեղեկանքով, և որ հնարավոր չէ ամբողջովին պարզել, թե ինչ է իրականում տեղի ունեցել դիմողի հետ: Սակայն Դատարանը վերստին նշում է, որ դիմողի պնդումները համընկնում են

միջազգային կազմակերպություններից ստացվող բազմաթիվ վկայությունների հետ (տե՛ս սույն վճռի 160-րդ կետը): Մասնավորապես, այն նշում է, որ 2007թ. Աթենքի միջազգային օդանավակայանի հարևանությամբ գտնվող կալանավորման կենտրոն կատարած այցից հետո Խոշտանգումների դեմ Եվրոպական հանձնաժողովը հաղորդել էր ոստիկանության աշխատողների ձեռքում գտնվող անձանց նկատմամբ դաժան վերաբերմունքի բազմաթիվ դեպքերի մասին (տե՛ս սույն վճռի 163-րդ կետը):

228. Դատարանը նշում է, որ կողմերը չեն համաձայնվում այն հարցի շուրջ, թե որ բաժիններում է դիմողը կրել կալանքը: Կառավարությունը պնդում է, որ նա պահվել է երկու տարբեր բաժիններում, և որ պետք է հաշվի առնել երկու բաժինների պայմանների միջև տարբերությունը: Դիմողը, սակայն, նշում է, որ կալանքի երկու ժամանակահատվածներում էլ նա գտնվել է բացարձակապես միևնույն պայմաններում: Դատարանը նշում է, որ գործնականում կալանավորների տեղավորումը բաժիններից որևէ մեկը որևէ հստակ սկզբունքով չի կատարվում, սակայն կարող էր տարբերվել՝ կախված յուրաքանչյուր բաժնում գտնվող կալանավորների թվից (տե՛ս սույն վճռի 165-րդ կետը): Հետևաբար հնարավոր է, որ դիմողին երկու անգամ էլ պահեին նույն բաժնում: Դատարանը գալիս է այն եզրակացության, որ հարցը քննելիս կարելի է անտեսել Կառավարության կողմից նշվող պայմանների տարբերությունը:

229. Կարևոր է նշել, որ դիմողի պնդումները կալանավորման կենտրոնի կենցաղային պայմանների մասին հաստատվում են ԽԵՀ-ի (տե՛ս սույն վճռի 163-րդ կետը), ՄԱԿ ՓԳՀ-ի (տե՛ս սույն վճռի 213-րդ կետը), *Amnesty International*-ի և *Médecins sans Frontières* – Հունաստան կազմակերպությունների (տե՛ս սույն վճռի 165 և 166 կետերը) համանման եզրակացություններով և բացահայտորեն չեն վիճարկվում Կառավարության կողմից:

230. Դատարանը նշում է, որ օդանավակայանի հարևանությամբ գտնվող կալանավորման կենտրոն այցելած կազմակերպությունների եզրակացությունների համաձայն ապաստան հայցողների բաժինը գրեթե միշտ դռնփակ էր, և կալանավորները չէին կարող օգտվել դրսում գտնվող ջրի պուլպուլակից ու ստիպված էին ջուր խմել սանհանգույցներում: Ձերբակալված անձանց բաժնում՝ 110 քառակուսի մետր տարածքում, 145 կալանավոր էր գտնվում: Մի շարք խցերում տասնչորսից տասնյոթ մարդու համար ընդամենը մեկ անկողին էր դրված: Ներքնակները չէին բավականացնում, և կալանավորները քնում էին բաց հատակին: Տեղը չէր հերիքում, որպեսզի բոլոր կալանավորները կարողանային միաժամանակ պառկել և քնել: Մարդաշատության պատճառով օդափոխությունն անբավարար էր և խցերում անտանելի շոգ էր: Դիմողների զուգարաններից օգտվելու հնարավորությունը խստորեն սահմանափակված էր և նրանք բողոքում էին, որ ոստիկանությունը նրանց միջանցք դուրս գալ թույլ չէր տալիս: Ոստիկանները խոստովանել էին, որ կալանավորները ստիպված էին միզելու պլաստիկ շշերում, որոնք նրանք դատարկում էին, երբ նրանց թույլ էին տալիս գնալ զուգարան: Բոլոր բաժիններում նկատվել էր, որ չկա ո՛չ օճառ, ո՛չ էլ զուգարանի թուղթ, սանիտարական և այլ հարմարանքները կեղտոտ են և չունեն դռներ, նաև որ կալանավորները զրկված էին դրսում քայլելու հնարավորությունից:

231. Դատարանը կրկնում է, որ այլ գործեր քննելիս արդեն իսկ տեղեկացված է եղել Հունաստանի այլ կալանավայրերում տիրող նման պայմանների մասին, որոնք Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի իմաստով նվաստացնող էին (տե՛ս սույն վճռի 222-րդ կետը): Այդ եզրակացությանը հանգելու համար նա հաշվի է առել այն փաստը, որ դիմողներն ապաստան հայցողներ էին:

232. Դատարանը որևէ հիմք չի տեսնում վերանայելու այդ եզրակացությունը Հունաստանի կառավարության այն փաստարկի պատճառով, որ դիմողի կալանքի տակ գտնվելու ժամկետները կարճ են եղել: Նա չի համարում, որ դիմողին նշանակված կալանքի երկու ժամկետների տևողությունը՝ չորս օր 2009թ. հունիսին և մեկ շաբաթ 2009թ. օգոստոսին, մեծ չի եղել: Ներկա գործում Դատարանը պետք է հաշվի առնի, որ դիմողը, լինելով ապաստան հայցող, հատկապես խոցելի էր, քանի որ նախկինում հանավանաբար արդեն ունեցել էր այն տառապալի փորձը, որի հետ կրկին առնչվել էր միգրացիայի ժամանակ:

233. Հակառակը, Աթենքի միջազգային օդանավակայանի հարևանությամբ գտնվող կալանավորման կենտրոնի պայմանների մասին առկա տեղեկատվության լույսի ներքո՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողի հանդեպ կիրառված կալանավորման պայմաններն անթույլատրելի էին: Նա գտնում է, որ կամայականության գիտակցումը և դրա արդյունքում ձևավորվող թերարժեքության ու ընկճվածության զգացումը, ինչպես նաև այն տևողական ազդեցությունը, որը կալանավորման ծանր պայմանները հաճախ թողնում են անձի վրա, իրենց հավաքական ազդեցությամբ հանդիսանում են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող նվաստացնող վերաբերմունք: Ի լրումն՝ դիմողի մոտ առկա տագնապն էլ ավելի էր սրվում ապաստան հայցողին բնորոշ խոցելիության պատճառով:

234. Ոստի, տեղի էր ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

II. ԴԻՄՈՂԻ ԱՊՐՈՒՍԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ՀՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

235. Դիմողը պնդում էր, որ ծայրահեղ աղքատության պայմանները, որոնցում նա ապրում էր Հունաստան ժամանելուց հետո, հանդիսանում էին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վերոնշյալ իմաստով անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունք:

A. Կողմերի փաստարկները

1. Դիմողը

236. Դիմողը բողոքում էր, որ Հունաստանի իշխանությունները նրան որևէ տեղեկատվություն չէին տրամադրել կացության հնարավորությունների մասին և ոչ մի քայլ չէին ձեռնարկել գոյատևելու համար նրան որևէ միջոցներ տրամադրելու ուղղությամբ, թեև տեղյակ էին ապաստան հայցողների ընդհանուր չքավորության և, մասնավորապես, իր վիճակի մասին: Նա պնդում էր, որ նրան չէին տվել ապաստանի ընդացակարգի մասին տեղեկատվական գրքույկը և, որ նա բազմիցս հայտնել էր իշխանություններին, որ տնագուրկ է: Իր խոսքերով այդ մասին էին վկայում 2009թ. հունիսի 18-ին իրեն տրված ծանուցագրի «անհայտ հասցեով անձ» բառերը:

237. Դիմողը նշել էր, որ իր համար կացության տեղ գտնելու ուղղությամբ քայլերը ձեռնարկվել էին միայն այն բանից հետո, երբ 2009թ. դեկտեմբերի 18-ին նա ոստիկանությանը հայտնել էր, որ իր գործը ներառված է Եվրոպական դատարանում քննվող գործերի ցուցակում: Նա հայտնեց, որ դեկտեմբերին և 2010թ. հունվարի սկզբերին մի քանի անգամ ներկայացել էր ոստիկանության գլխավոր գրասենյակ և այնտեղ երկար ժամեր սպասել էր պարզելու համար, թե արդյոք իր համար գտել էին որևէ կացարան: Այն բանից հետո, երբ նրան այդպես էլ որևէ կացարան չառաջարկվեց, դիմողը դադարեցրել էր իր փորձերը:

238. Զրկված լինելով գոյատևելու բոլոր միջոցներից՝ դիմողն Աֆղանստանից փախած այլ ապաստան հայցողների պես երկար ամիսներ ապրում էր Աթենքի կենտրոնում գտնվող այգում: Իր ամբողջ օրը նա անց էր կացնում սնունդ որոնելով: Երբեմն նա նյութական օգնություն էր ստանում տեղի բնակիչներից և եկեղեցուց: Նա զրկված էր սանիտարական հարմարություններից օգտվելու հնարավորությունից: Գիշերները նա ապրում էր հարձակման ենթարկվելու և թալանվելու անդադար վախի մթնոլորտում: Նա պնդում էր, որ արդյունքում ստեղծված խոցելիության և նյութական ու հոգեկան թշվառության վիճակը հանդիսանում էր 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունք:

239. Դիմողը գտնում էր, որ կարիքի, հուսալքության և անորոշության իրավիճակը, որում նա հայտնվել էր, Հունաստանից հեռանալուց և որևէ այլ երկրում ապաստան հայցելուց բացի որևէ այլընտրանք իր համար չէր թողնում:

2. Հունաստանի կառավարությունը

240. Կառավարությունը պնդում էր, որ իրավիճակը, որում դիմողը հայտնվել էր ազատվելուց հետո, իր սեփական ընտրության և սխալների արդյունքն էր: Բնակարան հայթայթելու փոխարեն դիմողը նախընտրել էր իր միջոցները ծախսել երկրից փախչելու համար: Բացի այդ, նա սպասել էր մինչև 2009թ. դեկտեմբերի 18-ը, մինչև որ հայտնել էր իր տնագրկության մասին: Եթե նա հետևեր 2009թ. հունիսի 18-ի ծանուցագրում տրված հրահանգներին և ավելի շուտ այցելեր Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք, որպեսզի հաղորդեր, որ ապրելու տեղ չունի, իշխանությունները կարող էին քայլեր ձեռնարկել իր համար կացարան գտնելու համար: Կառավարությունն ընդգծեց, որ «անհայտ հասցեով անձ» բառերը, որոնք նշված էին դիմողին տրված ծանուցագրում, ընդամենը նշանակում էին, որ նա իշխանություններին չէր հայտնել իր հասցեն:

241. Այն բանից հետո, երբ իշխանություններին հայտնի դարձավ դիմողի վիճակը, ձեռնարկվեցին անհրաժեշտ քայլեր և նրա համար հանրակացարանում տեղ գտնվեց: Իշխանությունները, սակայն, չկարողացան հաղորդել այդ մասին դիմողին, քանի որ նա չէր թողել որևէ հասցե, որի միջոցով նրանք կկարողանային իր հետ կապնվել: Բացի այդ, 2009թ. դիմողն ուներ «վարդագույն քարտ», որն իրեն աշխատանքի, մասնագիտական ուսուցման, կացության և բժշկական խնամքի իրավունք էր տալիս, որը նա երկու անգամ թարմացրել էր:

242. Կառավարությունը պնդում էր, որ նման հանգամանքներում դիմողից էր կախված քայլեր ձեռնարկելը և շահագրգռվածություն ցուցադրելն իր ճակատագրի բարելավման հարցում: Սակայն այն ամենը, որ նա արել էր Հունաստանում, վկայում էր, որ նա չունեի երկրում մնալու որևէ ցանկություն:

243. Այսպես թե այնպես Հունաստանի կառավարությունը պնդում էր՝ դիմողի օգտին եզրակացություն կայացնելը կհակասեր Կոնվենցիայի պահանջներին, որոնցից և ոչ մեկը չէր երաշխավորում կացության կամ քաղաքական ապաստանի իրավունքը: Հակառակ որոշում կայացնելը նախադեպ կհանդիսանար, որը տնազուրկների հայցերի անվերջ հոսք կառաջացներ և բարեգործական քաղաքականության ավելորդ պոզիտիվ պարտավորություն կսահմաներ պետությունների համար: Կառավարությունն ընդգծեց, որ Դատարանն ինքն էր նշել, «որ թեև անկասկած ցանկալի է, որպեսզի յուրաքանչյուր մարդ ունենա կացարան, որտեղ նա կարող է արժանավայել ապրել և որը նա կարողանա տուն անվանել, ցավոք Պայմանավորվող պետություններում կան բազմաթիվ անձինք, որոնք զրկված են այդ հնարավորությունից: Այն, թե արդյոք պետությունը կհայթայթի միջոցներ յուրաքանչյուրին տուն տրամադրելու համար, քաղաքականության, այլ ոչ թե դատարանի որոշման խնդիր է» (տե՛ս *Chapman v. the United Kingdom* [GC], գանգատ թիվ 27238/95, կետ 99, ՄԻԵԴ 2001-I):

B. Գործում որպես երրորդ անձ ներգրավված Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարի և ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի, Aire կենտրոնի և Amnesty International կազմակերպության դիտարկումները

244. Հանձնակատարն ընդգծեց, որ Հունաստանում յուրաքանչյուր տարի ներկայացվող ապաստանի հայցերի թվի համեմատ, ընդունող երկրի կարողությունները, որոնք իր խոսքերով 2010թ. փետրվարի դրությամբ կազմում էին տասնմեկ ընդունման կենտրոններ ընդհանուր 741 տեղերով, ակնհայտորեն անբավարար էին: Նա ասաց, որ ապաստան հայցողների նյութական վիճակը չափազանց մտահոգիչ էր և նշեց Պատրասի ժամանակավոր ճամբարը, որտեղ մինչ 2009թ. հուլիս ամիսը կենցաղային և սանիտարահիգիենիկ անթույլատրելի պայմաններում բնակվում էր շուրջ 3000 փախստական, հիմնականում Իրաքից և Աֆղանստանից: 2010թ. փետրվարին կատարած այցի ընթացքում նա նկատել էր, որ չնայած 2008թ. Հունաստանի կառավարության արված հայտարարություններին, 1000 մարդ ընդունելու հնարավորությամբ կենտրոնի շինարարական աշխատանքները դեռևս չէին մեկնարկել: Պատրասի ոստիկանական մարմինները տեղեկացրել էին, որ աֆղանստանցիների մոտ 70%-ը գրանցված ապաստան հայցողներ էին, որոնց տրվել էր «վարդագույն քարտ»: Նա նաև վկայակոչեց Պատրասի շրջանում երեք աֆղանստանցիների գործը, որոնք Հունաստանում էին բնակվում երկու տարի՝ ապրելով սովորաբարից հավաքած վրաններում և որևէ օգնություն չէին ստանում հունական պետությունից: Միայն Կարմիր խաչն էր, որ նրանց սնունդ և խնամք էր տալիս:

245. ՄԱԿ ՓԳՀ-ն կիսում էր այդ մտահոգությունը: 2009թ. տվյալների համաձայն՝ Հունաստանում գործում էր տասներկու ընդունման կենտրոն, որտեղ տեղերի ընդհանուր թիվը կազմում էր 865: Արական սեռի չափահաս ապաստան հայցողի համար ընդունման կենտրոնում տեղ ստանալը գործնականում անհնար էր: Շատերն ապրում էին հասարակական վայրերում կամ լքված շենքերում, կամ մի քանի հոգով կիսում էին փոքր սենյակի համար անչափ բարձր վարձը՝ առանց պետության որևէ օժանդակության: 2010թ. փետրվար-ապրիլ ամիսներին անցկացված հարցմանը մասնակցած «Դուբլինի կանոնակարգով» բոլոր ապաստան հայցողները տնազուրկ էին: Դատավարության ժամանակ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն ընդգծեց, թե որքան դժվար էր մտնել Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունքի շենքը և արդյունքում, մեծ հերթերի և անվտանգության աշխատակիցների կողմից շենք մտնողների կամայական ընտրության պատճառով, իշխանությունների սահմանված վեջաժամկետները պահպանել գործնականում անհնար էր:

246. *Aire* կենտրոնի և *Amnesty International* կազմակերպության վկայությունների համաձայն իրավիճակը Հունաստանում այսօր այնպիսին է, որ ապաստան հայցողները զրկված են ոչ միայն իշխանությունների նյութական օժանդակությունից, այլ նաև սեփական կարիքները հոգալու հնարավորությունից: Հետևաբար, պետության անօրինական գործողությունների պատճառով փախստականների համար ստեղծված թշվառության վիճակը Դատարանի նախադեպային իրավունքին համապատասխան պետք է դիտվի որպես Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունք:

C. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիությունը

247. Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիմքերով դիմողի բողոքները Հունաստանում ապրուստի պայմանների մասին բարձրացնում են իրավունքի և փաստի հետ կապված բարդ խնդիրներ, որոնք չեն կարող որոշվել առանց գործն ըստ էության քննելու:

248. Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով գանգատի այս մասն ակնհայտորեն անհիմն չէ: Այն նաև անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքերով: Ուստի այն պետք է ընդունելի հայտարարվի:

2. Հանգամանքներ

249. Դատարանն արդեն մատնանշել էր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վերաբերյալ նախադեպային պրակտիկայում առկա ընդհանուր սկզբունքները, որոնք կիրառելի են սույն գործում (տե՛ս սույն վճռի 216-222 կետերը): Այն նաև անհրաժեշտ է գտնում ընդգծելու, որ 3-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել որպես Բարձր պայմանավորվող կողմերին պարտադրող կացարանով ապահովելու իրենց իրավազորության տակ գտնվող բոլոր անձանց (տե՛ս վերը նշված *Chapman*, կետ 99): 3-րդ հոդվածով չի նախատեսվում նաև կենսամակարդակի որոշակի մակարդակի ապահովման նպատակով փախստականներին ֆինանսական օժանկակություն տրամադրելու որևէ ընդհանուր պարտավորություն (տե՛ս *Muslim v. Turkey*, գանգատ թիվ 53566/99, կետ 85, 2005թ. ապրիլի 26):

250. Դատարանը, սակայն, այն կարծիքին է, որ սույն գործում բարձրացված խնդիրն այդպիսի մոտեցմամբ դիտարկելն անընդունելի է: Ի տարբերություն վերը նշված *Muslim*-ի գործի (կետեր 83 և 84)՝ կարիքավոր ապաստան հայցողներին կացարանի և ընդունելի նյութական պայմանների ապահովման պարտականությունը ներկա դրությամբ պետության պոզիտիվ իրավունքի մաս է հանդիսանում, և Հունաստանի իշխանությունները պարտավոր են գործելու սեփական օրենսդրության համապատասխան, որը փոխատեղել է Մասնակից պետություններում ապաստան հայցողներին ընդունելու նվազագույն չափորոշիչներ սահմանող Համայնքային իրավական նորմը, այն է՝ թիվ 2003/9 հանձնարարականը («Ընդունման հրահանգ» – տե՛ս սույն վճռի 84-րդ կետը): Սույն գործում դիմողը մեղադրում է Հունաստանի իշխանություններին, քանի որ վերջիններիս միտումնավոր գործողությունների կամ բացթողումների հետևանքով այդ իրավունքներից օգտվելն ու իր առաջնահերթ կարիքները հոգալը դիմողի համար գործնականում անհնար էր դարձել:

251. Դատարանը կարևոր հանգամանք է համարում դիմողի՝ որպես ապաստան հայցողի կարգավիճակը, որի պատճառով նա ընդգրկվում է հատուկ պաշտպանության կարիք ունեցող բնակչության առավել անապահով և խոցելի խմբում (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Others v. Croatia* [GC], գանգատ թիվ 15766/03, կետ 147, ՄԻԵԴ 2010-...): Նա նշում է հատուկ պաշտպանության անհրաժեշտության հարցի վերաբերյալ միջազգային և եվրոպական մակարդակով զոյություն ունեցող ընդհանուր փոխհամաձայնությունը, որի մարմնավորումներն են Ժնևի կոնվենցիան, ՄԱԿ ՓԳՀ-ի առաքելությունն ու գործունեությունը, ինչպես նաև Եվրոպական Միության Ընդունման հրահանգում սահմանված չափորոշիչները:

252. Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ Դատարանը պետք է որոշի, թե արդյոք ծայրահեղ նյութական աղքատության իրավիճակը կարող է 3-րդ հոդվածի հիմքերով խնդիրներ առաջացնել:

253. Դատարանը կրկնում է, որ նա չի բացառում «այն հնարավորությունը, որ դրսևորված վերաբերմունքի արդյունքում պետության պատասխանատվությունը կարող է առաջանալ [3-րդ հոդվածով] այն դեպքում, երբ դիմողը, որն ամբողջությամբ կախված է պետության օժանդակությունից, բախվում է պաշտոնյաների անտարբերության հետ՝ հայտնվելով մարդու արժանապատվությանն անվայել չքավորության և կարիքի իրավիճակում» (տե՛ս *Budina v. Russia*, գանգատ թիվ 45603/05, ՄԻԵԴ 2009...):

254. Այն նկատում է, որ դիմողը գտնվում էր չափազանց ծանր վիճակում: Դիմողի խոսքերով նա ամիսներ շարունակ ապրում էր ծայրահեղ աղքատության պայմաններում և չէր կարող հոգալ իր նվազագույն կարիքները, այդ թվում՝ սննդի, հիգիենայի և կացարան ունենալու տեսանկյունից: Բացի այդ, նա մշտապես գտնվում էր հարձակման ենթարկվելու և կողոպտվելու վախի մթնոլորտում և չէր ակնկալում իրավիճակը բարելավելու որևէ հնարավորություն: Անդադար վախը, թշվառական կյանքը և հոգեբանական ընկճվածությունն էրն, որ նրան ստիպել էին Հունաստանից հեռանալու մի քանի փորձ ձեռնարկել:

255. Դատարանը նշում է, որ Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնակատարի և ՄԱԿ ՓԳՀ-ի դիտարկումներից, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների զեկույցներից (տե՛ս սույն վճռի 160-րդ կետը) հետևում է, որ դիմողի նկարագրած իրավիճակը համատարած բնույթ էր կրում և այն, ինչպես դիմողի, այնպես էլ բազմաթիվ այլ ապաստան հայցողներին ամենօրյա

բախտաբաժինն էր դարձել: Այդ իսկ պատճառով Դատարանը դիմողի նկարագրած իրավիճակին չվստահելու համար որևէ հիմքեր չի տեսնում:

256. Հունաստանի կառավարությունը պնդում է, որ դիմողն ինքն էր պատասխանատու նման իրավիճակի համար, քանի որ իշխանությունները գործել էին պատշաճ ջանասիրությամբ, և նա պետք է ավելի գործունյա լիներ սեփական իրավիճակը բարելավելու համար:

257. Կողմերը չեն համաձայնվում այն հարցի վերաբերյալ, թե արդյոք դիմողին տրվել էր ապաստան հայցողների համար պատրաստված տեղեկատվական գրքույկը: Դատարանը, սակայն, չի կարևորում այդ հարցը, քանի որ գրքույկում ոստիկանությանն ապաստան հայցողի տնագուրկ վիճակի մասին իրազեկ պահելու մասին ոչինչ չի ասվում, նաև կացարան ստանալու հնարավորության մասին որևէ տեղեկատվություն չի պարունակվում: Ինչ վերաբերում է դիմողի ստացած ծանուցագրին, որտեղ նրան հրահանգում էին հասցեն գրանցելու համար Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք ներկայանալ (տե՛ս սույն վճռի 35-րդ կետը), Դատարանի կարծիքով վերջինիս ձևակերպումը հստակ չէր և այն ողջամտորեն բավարար տեղեկատվություն համարվել չի կարող: Դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ դիմողին այդպես էլ պատշաճ կերպով չէին ծանուցել իրեն կացարան տրամադրելու առաջացած հնարավորության մասին, եթե դա իրոք այդպես էր:

258. Բոլոր դեպքերում Դատարանը չի պատկերացնում թե իշխանություններն ինչպես կարող էին չնկատել կամ անտեսել, որ դիմողը Հունաստանում տնագուրկ է: Կառավարությունն ինքն է խոստովանում, որ տասնյակ հազարավոր ապաստան հայցողներին տանիք ապահովելու համար երկրում գործող ընդունման կենտրոններում 1,000-ից քիչ տեղ կա: Դատարանը նաև նշում է, որ ինչպես նշել էր ՄԱԿ ՓԳՀ-ն, գաղտնիք չէ, որ արական սեռի չափահաս ապաստան հայցողն ընդունման կենտրոնում տեղ ստանալու որևէ գործնական հնարավորություն չունի, և որ 2010թ. փետրվար-ապրիլ ամիսներին անցկացված հարցման արդյունքում ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից հարցազրույց անցած Դուբլինի կանոնակարգով բոլոր ապաստան հայցողները տնագուրկ էին: Ինչպես և դիմողը, նրանց զգալի մասն ապրում է այգիներում կամ այլևս չչափազործվող շենքերում (տե՛ս սույն վճռի 169, 244 և 242 կետերը):

259. Թեև Դատարանը չի կարող հաստատել դիմողի հայտարարության ճշմարտությունն առ այն, որ մինչև 2009թ. դեկտեմբեր ամիսը նա Հունաստանի իշխանությունների առջև մի քանի անգամ բարձրաձայնել էր իր տնագուրկ լինելու մասին, այնուամենայնիվ Հունաստանի ընդունման կենտրոնների սահմանափակ կարողությունների մասին վերոնշյալ տվյալներն ակնհայտորեն նվազեցնում են Կառավարության այն փաստարկի արժեքը, որ ստեղծված իրավիճակի պատճառը դիմողի անգործությունն էր: Բոլոր դեպքերում, հաշվի առնելով անապահովության և խոցելիության հատուկ իրավիճակը, որում ինչպես հայտնի է գտնվում են Հունաստանում ապրող ապաստան հայցողները, Դատարանը գտնում է, որ Հունաստանի իշխանությունները չպետք է միայն սպասեին, որպեսզի դիմողն իր առաջնային կարիքների մասին տեղեկացնելու համար ներկայանար ոստիկանության բաժանմունք:

260. Այն փաստը, որ, ըստ ամենայնի, այդ ընթացքում ընդունման կենտրոնում դիմողի համար տեղ էր հայտնաբերվել, չի փոխում դիմողի իրավիճակը, քանի որ իշխանությունները նրան այդ մասին հաղորդելու համար որևէ հնարավորություն չէին գտել: Իրավիճակն էլ ավելի մտահոգիչ է այն պատճառով, որ այդ փաստի մասին Դատարանին արդեն իսկ նշվել էր 2010թ. փետրվարի 1-ին Կառավարության դիտարկումներում, որոնցում Կառավարությունը տեղեկացրել էր Մեծ Պալատին, որ իշխանությունները հանդիպել էին դիմողին 2010թ. հունիսի 21-ին և հանձնել նրան ծանուցագիրը, սակայն չէին հայտնել, որ իր համար կացարան են գտել:

261. Դատարանը նաև չի տեսնում, թե դիմողին հատկացված վարդագույն քարտը ինչպիսի գործնական օգուտ կարող էր նրան տալ: Օրենքն իրոք սահմանում է, որ վարդագույն քարտ ունեցող ապաստան հայցողները կարող են գրանցվել աշխատանքի շուկայում, ինչը կարող էր դիմողին թույլ տալ լուծելու իր խնդիրները և հոգալու առաջնային կարիքները: Սակայն այս դեպքում նույնպես ուսումնասիրված զեկույցներից երևում է, որ գործնականում աշխատուժի շուկա մուտք գործելու հնարավորությունը վարչական խոչընդոտների պատճառով այնքան բարդացված է, որ չի կարող իրատեսական համարվել (տե՛ս սույն վճռի 160-րդ և 172-րդ կետերը): Բացի այդ դիմողն ուներ նաև անձնական դժվարություններ, քանի որ նա չէր տիրապետում հունարենին, զրկված էր օժանդակության որևէ ցանցի աջակցությունից և ընդհանուր առմամբ գտնվում էր անբարենպաստ տնտեսական միջավայրում:

262. Ի վերջո, Դատարանը նշում է, որ այն իրավիճակը, որի մասին դիմողը բողոքում էր, առկա է եղել 2009թ. հունիսին նրա Հունաստան ժամանելու պահից ի վեր: Այն կապված էր դիմողի՝ ապաստան հայցողի կարգավիճակի և այն փաստի հետ, որ նրա ապաստանի հայցը այդպես էլ չի

դիտարկվել Հունաստանի իշխանությունների կողմից: Այլ կերպ ասած՝ Դատարանն այն կարծիքին է, որ եթե Հունաստանի իշխանություններն արագորեն քննության առնեին դիմողի ապաստանի հայցը, ապա զգալիորեն կթեթևացնեին նրա տառապանքները:

263. Վերոնշյալի լույսի ներքո և հաշվի առնելով Եվրոպայի Ընդունման հրահանգի համաձայն Հունաստանի իշխանությունների պարտավորությունները (տե՛ս սույն վճռի 84-րդ կետը)՝ Դատարանը գտնում է, որ Հունաստանի իշխանությունները բավարար կերպով հաշվի չեն առել դիմողի՝ որպես ապաստան հայցողի խոցելիությունը և պատասխանատվություն են կրում իրենց անգործության պատճառով ստեղծված այն իրավիճակի համար, որում դիմողը գտնվում էր մի քանի ամիս շարունակ՝ ապրելով փողոցում, առանց որևէ միջոցների կամ սանիտարական հարմարանքներից օգտվելու հնարավորության, և առանց իր առաջնային կարիքները հոգալու որևէ հնարավորության: Դատարանը գտնում է, որ դիմողն իր նկատմամբ հարգանքի բացակայության մասին վկայող ստորացնող վերաբերմունքի զուտ է հանդիսացել, և որ նման իրավիճակն իր մոտ անտարակույս առաջացրել է վախի, տառապանքի և թերարժեքության զգացում, որը կարող էր բացարձակ հուսալքության պատճառ դառնալ: Այն գտնում է, որ կյանքի նման պայմանները շարունակական անորոշության և բարելավման որևէ հեռանկարի բացակայության պայմաններում հասել էին այնպիսի սաստկության, որ հայտնվում էին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի շրջանակում:

264. Արդյունքում, դիմողն իշխանությունների մեղքով գտնվել էր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ անհամատեղելի իրավիճակում: Ուստի տեղի է ունեցել այդ դրույթի խախտում:

III. ԱՊԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ՀՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 2-ՐԴ ԵՎ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԱՏԵՂ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

265. Դիմողը բողոքում էր, որ Հունաստանի օրենսդրությունն իրեն արդյունավետ իրավական պաշտպանության իրավունք չէր ընձեռնում զանգատ ներկայացնելու համար 2-րդ և 3-րդ հոդվածների հիմքերով Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտան մասին, որտեղ ասված է.

Հոդված 13

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

266. Նա պնդում էր, որ Հունաստանի ապաստանի ընթացակարգի թերությունները այնպիսին էին, որ նրան սպառնում էր *refoulement*-ի վտանգն իր ծագման երկիր, առանց իր ապաստանի հայցի ըստ էության իրական քննության, որը խախտում էր Կոնվենցիայի վերոնշյալ 3-րդ հոդվածը, ինչպես նաև 2-րդ հոդվածը, որտեղ ասված է.

Հոդված 2

«1. Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով: Ոչ մեկին չի կարելի դիտավորությամբ զրկել կյանքից այլ կերպ, քան ի կատարումն դատարանի կայացրած դատավճռի՝ այն հանցագործության համար, որի կապակցությամբ օրենքով նախատեսված է այդ պատիժը:

...»

A. Կողմերի փաստարկները

1. Դիմողը

267. Դիմողը հայտնեց, որ նա փախել էր Աֆղանստանից այն բանից հետո, երբ նրան հաջողվել էր խուսափել թալիբների կողմից իր նկատմամբ կատարված մահափորձից, որի նպատակն էր պատժելու նրան Քաբուլում տեղակայված միջազգային օդուժի թարգմանիչ աշխատելու համար: Եվրոպա ժամանելուց հետո նա կապի մեջ էր Աֆղանստանում մնացած իր ընտանիքի անդամների հետ, որոնք հորդորում էին նրան հետ չվերադառնալ, քանի որ մարդկանց անպաշտպանվածության և անպատժելիության մթնոլորտը երկրում շարունակաբար թեժանում էր:

268. Դիմողը ցանկանում էր, որպեսզի իր մտավախությունները քննության առնվեին և այդ նպատակով ապաստան էր հայցել Հունաստանում: Սակայն նա վստահ չէր ապաստանի ընթացակարգի արդյունավետ գործողության մեջ:

269. Նախևառաջ նա գանգատվեց գործնական խոչընդոտների մասին, որոնց հետ բախվել էր: Օրինակ նա պնդում էր, որ նրան օդանավակայանում չէր տրվել ապաստանի ընթացակարգի մասին տեղեկատվական գրքույկ, որի փոխարեն ասվել էր, որ նա պետք է ներկայանա Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք, որպեսզի գրանցի իր հասցեն: Նա դա չէր արել, որովհետև գրանցման հասցե չունեց: Նա համոզված էր, որ ընթացակարգին ընթացք տալու համար անհրաժեշտ է հասցե ունենալ: Այնուհետև նա մի քանի անգամ ապարդյուն ներկայացել էր ոստիկանության բաժանմունք, որտեղ ստիպված էր եղել ժամերով սպասել՝ որևէ հույս չունենալով, որ իր իրավիճակը կարգավորվելու է:

270. Երկրորդ՝ դիմողը համոզված էր, որ նրան հաջողվեց խուսափել իր երկիր արտաքսվելուց միայն Դատարանի կողմից Հունաստանի նկատմամբ հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու շնորհիվ: Այդ «պաշտպանությունից» զատ այդ փուլում նա որևէ երաշխիք չի ունեցել, որ իր ապաստանի հայցով ընթացակարգն ընթանալու է կանոնավոր ճանապարհով: Եթե նույնիսկ դա այդպես լիներ, ընթացակարգը որևէ երաշխիք չէր տրամադրում, որ նրա մտավախությունները պատշաճ կերպով հաշվի կառնվեին Հունաստանի իշխանությունների կողմից: Դիմողը մասնավորապես պնդում էր, որ իրավաբանի ծառայությունները վճարելու համար նա միջոցներ չունեց, այդ փուլում իր համար որևէ իրավական օգնություն նախատեսված չէր, առաջին ատյանի հարցազրույցներն ակնհայտ ձևական բնույթ էին կրում, նա հնարավորություն չէր ունենա բողոք ներկայացնելու իրավասու մարմնին, Գերագույն վարչական դատարանին հղվող բողոքն ինքնաբերաբար չէր կասեցնում որոշման կատարումը և որ գործընթացը երկար է տևում: Նրա խոսքերով ընթացակարգի անարդյունավետության մասին էր վկայում նաև այն, որ մինչ այդ Հունաստանի իշխանություններն առաջին ատյանի որոշումներով կամ հղված բողոքների դիտարկման դեպքում միջազգային պաշտպանություն գրեթե երբեք չէին տրամադրել:

2. Հունաստանի կառավարությունը

271. Կառավարությունը գտնում էր, որ դիմողը չէր տուժել ապաստանի գործընթացի ենթադրյալ թերությունների արդյունքում և, հետևաբար, չէր կարող Կոնվենցիայի իմաստով զոհ համարվել:

272. Անհրաժեշտ էր հաշվի առնել դիմողի վերաբերմունքը. վերջինս, խախտելով օրենքը, չէր համագործակցում իշխանությունների հետ և ընթացակարգի անխափան ընթացքին նպաստելու հարցում որևէ հետաքրքրվածություն չէր ցուցաբերում: 2009թ. հունիսին, չներկայանալով Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք, նա խախտեց ընթացակարգի պաշտոնական գործընթացը և չօգտվեց հնարավորությունից ոստիկանությանը հաղորդելու, որ հասցե չունեց, որպեսզի վերջիններս կարողանային նրան որևէ այլ ճանապարհով իրազեկել գործով առաջընթացի մասին: Բացի այդ նա փոխել էր իր անձնական տվյալները և փորձել էր հեռանալ Հունաստանից՝ թաքցնելով իշխանություններից, որ այդ երկրում ապաստան էր հայցել:

273. Կառավարությունը գտնում էր, որ չնայած դիմողի անպատասխանատու վերաբերմունքին և թույլ տված սխալներին, Հունաստանի իշխանությունները պահպանել էին օրինական ընթացակարգը: Կառավարությունը մասնավորապես պնդում էր, որ այդ մասին էր վկայում այն փաստը, որ դիմողը դեռևս գտնվում էր Հունաստանում և չէր վտարվել՝ չնայած այն իրավիճակին, որում նա հայտնվել էր այն բանից հետո, երբ 2009թ. օգոստոսին փորձել էր ապօրինի հեռանալ երկրից:

274. Միևնույն ժամանակ Կառավարությունը պնդում էր, որ դիմողի բողոքներն անհիմն էին: Այն նշում էր, որ Հունաստանի օրենսդրությունը համապատասխանում է ապաստանի մասին Համայնքի և միջազգային իրավունքին, այդ թվում՝ *non-refoulement* սկզբունքին: Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների տեսանկյունից Հունաստանի օրենսդրությունը նախատեսում էր ապաստանի հայցերի ըստ էության քննությունը: Ապաստան հայցողները կարող էին օգտվել թարգմանչի ծառայություններից գործի վարույթի յուրաքանչյուր փուլում:

275. Կառավարությունը հաստատեց, որ դիմողի ապաստանի հայցը դեռևս չէր քննվել Հունաստանի իշխանությունների կողմից, սակայն վստահեցրեց Դատարանին, որ դա տեղի է ունենալու, ընդ որում՝ պատշաճ ձևով հաշվի են առնվելու վերոնշյալ չափորոշիչները:

276. Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածին համապատասխան այն ապաստան հայցողները, որոնց հայցը մերժվել է, կարող են դիմել գործի վերանայման համար Գերագույն վարչական դատարան: Կառավար-

րության խոսքերով նման բողոքն արդյունավետ պաշտպանության միջոց էր, որը տալիս էր այն երաշխիքները, որոնք Դատարանը մատնանշել էր *Bryan v. the United Kingdom* գործով իր վճռում (1995թ. նոյեմբերի 22, կետ 47, Սերիա A, գանգատ թիվ 335-A): Կառավարությունը ներկայացրեց մի շարք դատավճիռների օրինակներ, որոնցում Գերագույն վարչական դատարանը բեկանել էր ապաստանի հայցերը մերժող որոշումները, այն հիմքերով, որ իշխանությունները հաշվի չէին առել որոշակի փաստաթղթեր, որոնք, մասնավորապես, վկայում էին հետապնդման վտանգի մասին: Կառավարությունն ընդգծեց, որ ցանկացած դեպքում Կոնվենցիան չէր պահանջում, որպեսզի առաջին ատյանում մերժում ստացած ապաստան հայցողներին գործի ըստ էության վերաբերյալ գանգատ հղելու իրավունք տրվի:

277. Կառավարության համաձայն՝ իրավական պաշտպանության համակարգի հնարավոր խափանումների մասին բողոքները չպետք է հաշվի առնվեն, քանի որ 6-րդ հոդվածը չէր տարածվում ապաստանի ընթացակարգերի վրա: Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով այն, որ Գերագույն վարչական դատարանում բոլոր ընթացակարգային ուշացումները գտնվում էին Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի շրջանակում, դրանք չէին կարող Դատարանի կողմից դիտարկվել ներկա գործի շրջանակում:

278. Ավելին, քանի դեռ ապաստանի ընթացակարգն ավարտին չէր հասցվել, ապաստան հայցողներին սպառնում էր իրենց քաղաքացիության երկիր վերադարձվելու վտանգը և նրանք, անհրաժեշտության դեպքում, կարող էին դիմել Գերագույն վարչական դատարան, որպեսզի վերջինս կանգնեցնի իր՝ ապաստանի հայցը մերժելու դեպքում տրվող արտաքսման հրահանգի կատարումը, որը կարող էր կասեցնել միջոցառման կիրառումը: Ի ապացույց այդ պնդմանը՝ Կառավարությունը ներկայացրեց մի շարք դատավճիռների օրինակներ:

279. Մեծ Պալատի առջև արված բանավոր դիտարկումներում Կառավարությունը նշեց, որ նույնիսկ ներկա հանգամանքներում դիմողին ընդհանրապես չէր սպառնում Աֆղանստան արտաքսվելու վտանգը, քանի որ Հունաստանի ներկա քաղաքականությունն այնպիսին էր, որ ոչ ոք չէր հարկադրվում վերադառնալ այդ երկիր: 2009թ. ինքնաթիռով կատարված հարկադիր վերադարձները վերաբերում էին Պակիստանի քաղաքացիներին, ովքեր Հունաստանում ապաստանի համար չէին դիմել: Աֆղանստան կամավոր հիմքերով վերադարձվել էին այդ երկրի 468 քաղաքացիներ 2009թ. և 296 քաղաքացիներ 2010թ.՝ Եվրոպական վերադարձի հիմնադրամի կողմից ֆինանսավորվող ծրագրի ներքո: Բացակայում էր նաև դիմողին Թուրքիա վտարելու վտանգը, քանի որ դիմողին Հունաստանին էին հանձնել Եվրոպական Միության այլ Մասնակից պետությունից և Հունաստանի և Թուրքիայի միջև կնքված հետընդունման պայմանագրի շրջանակը նա չէր ընկնում:

280. Մեծ Պալատի առջև արված բանավոր դիտարկումներում Կառավարությունն այնուհետև վկայակոչեց այն փաստը, որ դիմողը 2010թ. հուլիսի 2-ին չէր ներկայացել 2010թ. հունիսի 21-ին նշանակված նախնական հարցազրույցին, այն դեպքում, երբ այդ հարցազրույցը հնարավորություն էր ընձեռում նրա համար բացատրելու Հունաստանի իշխանություններին Աֆղանստան վերադարձվելու վերաբերյալ իր մտավախությունները: Կառավարությունն արտահայտեց այն կարծիքը, որ դիմողը ոչ միայն որևէ շահագրգռվածություն չէր ցուցաբերել ապաստանի ընթացակարգի նկատմամբ, այլ նաև չէր սպառնել Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների խատման վերաբերյալ իր մտահոգության հարցում Հունաստանի օրենսդրությամբ նախատեսված իրավական պաշտպանության միջոցները:

B. Գործում որպես երրորդ անձ ներգրավված Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարի և ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի, Aire կենտրոնի, Amnesty International կազմակերպության և Հունաստանում Հելսինկյան մոնիտորի դիտարկումները

281. Հանձնակատարը, ՄԱԿ ՓԳՀ-ն, Aire կենտրոնը, Amnesty International կազմակերպությունը և Հունաստանում Հելսինկյան մոնիտորն արտահայտեցին այն կարծիքը, որ ապաստանի հարցերում Հունաստանի գործող օրենսդրությունն ու գործելակերպը չէին համապատասխանում մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային և եվրոպական չափորոշիչներին: Նրանք քննադատեցին ապաստանի ընթացակարգի մասին բավարար կամ ընդհանրապես գոյություն չունեցող տեղեկատվության փաստը, ապաստանի հայցեր ստանալու և մշակելու հարցերում համապատասխան վերապատրաստում անցած աշխատակազմի բացակայությունը, կառուցվածքային թերությունների և ընթացակարգային երաշխիքների, մասնավորապես՝ իրավական օգնությունից և թարգմանչի ծառայություններից օգտվելու հնարավորության բացակայության պատճառով առաջին ատյանի որոշումների ցածր որակը և իրավական պաշտպանության տրամադրման տեսանկյունից Գերագույն վարչական

դատարանին բողոքարկման անարդյունավետությունը՝ հաշվի առնելով, թե որքան երկար ժամանակ է պահանջվում բողոքը քննելու համար, այն, որ բողոքն ինքնաբերաբար չէր կասեցնում որոշման կիրառումը, ինչպես նաև իրավական օգնություն ստանալու հարցում առկա բարդությունները: Նրանք ընդգծեցին, որ «Դուբլինի» ընթացակարգով ապաստան հայցողները գործնականում կանգնում էին նույն դժվարությունների առջև, ինչ որ այլ ապաստան հայցողներ:

282. Հանձնակատարը և ՄԱԿ ՓԳՀ-ն լուրջ մտահոգություն հայտնեցին Հունաստանի իշխանությունների կողմից հարկադրաբար Թուրքիա վերադարձի շարունակվող գործելակերպի վերաբերյալ, ինչպես հավաքական, այնպես էլ անհատական հիմքերով: Իրենց կողմից վերհանված դեպքերը վերաբերում էին ինչպես առաջին անգամ ժամանած անձանց, այնպես էլ նրանց, ովքեր արդեն գրանցված էին ապաստան հայցողների համակարգում:

C. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիությունը

283. Հունաստանի Կառավարությունը հայտարարեց, որ դիմողը Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով զոհ չէր հանդիսանում, քանի որ իր բողոքի հիմքում ընկած իրավիճակի համար, որում նա հայտնվել էր, ամբողջ մեղքը ինքն էր կրում, բացի այդ, ընթացակարգի որևէ թերությունների հետևանքով նա չէր տուժել: Կառավարությունը նաև պնդում էր, որ 2010թ. հուլիսի 2-ին դիմողը չէր ներկայացել Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք առաջին հարցազրույցի համար և Հունաստանի իշխանություններին հնարավորություն չէր տվել ըստ էության քննելու իր պնդումները: Դա նշանակում էր, որ նա չէր սպառել իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները, և Կառավարությունը կոչ արեց Դատարանին անընդունելի հայտարարել գանգատի այդ մասը և Կոնվենցիայի 35 կետեր 1 և 4-րդ հոդվածներին համապատասխան մերժել այն:

284. Դատարանը նշում է, որ Կառավարության նախնական առարկությամբ բարձրացվող հարցերը սերտորեն փոխկապակցված են այն հարցերի հետ, որոնք նա հաշվի է առնելու Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի հիմքերով Հունաստանի ապաստանի ընթացակարգի թերությունների մասին բողոքը քննելիս: Ուստի այդ առարկությունները քննվելու են բողոքների հանգամանքների հետ միաժամանակ:

285. Դատարանը նաև գտնում է, որ գանգատի այս մասը բարձրացնում է իրավունքի և փաստի հետ կապված բարդ խնդիրներ, որոնք հնարավոր չէ լուծել առանց գործն ըստ էության քննելու: Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3 (ա) կետի իմաստով գանգատն ակնհայտորեն անհիմն չէ: Այն նաև անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքերով: Ուստի այն պետք է ընդունելի հայտարարվի:

2. Հանգամանքները

(a) Ընդհանուր սկզբունքների շարադրումը

286. Ապաստան հայցողների արտաքսման հետ կապված դեպքերում Դատարանը բացատրել էր, որ իրականում նա չի անցկացնում ապաստանի հայցերի սեփական քննություն, ինչպես նաև չի ստուգում թե ինչպես են պետությունները կատարում Ժնևի կոնվենցիայի ներքո ստանձնած պարտավորությունները: Նրա հիմնական մտահոգությունը կայանում է նրանում, թե արդյոք առկա են արդյունավետ երաշխիքներ, որոնք պաշտպանում են դիմողին ուղղակի կամ անուղղակի կամայական *refoulement*-ից այն երկիր, որտեղից նա փախել է (տե՛ս այլ աղբյուրների թվում *T.I. v. the United Kingdom* (dec.) գանգատ թիվ 43844/98, ՄԻԵԴ 2000-III), և վերը նշված *Muslim*, կետեր 72-76):

287. Հոդված 1-ի ուժով (որտեղ սահմանված է, որ «բարձր պայմանավորվող կողմերն իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար ապահովում են այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են սույն Կոնվենցիայի I բաժնում»), երաշխավորված իրավունքների և ազատությունների իրականացման և ապահովման առաջնային պատասխանատվությունը դրված է ազգային իշխանությունների վրա: Հետևաբար, Դատարան բողոքարկելու ընթացակարգը երկրորդական է մարդու իրավունքների ապահովման ներպետական համակարգերի համեմատ: Այդ սուբսիդիար բնույթը արտահայտված է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածում և 35-րդ հոդվածի 1-ին կետում (տե՛ս վերոնշյալ *Kudta*, կետ 152):

288. Ինչպես Դատարանը վճռել էր բազմաթիվ դեպքերում, Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով երաշխավորվում է Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների և ազատությունների պարտադիր կիրառումն

ապահովող իրավական պաշտպանության միջոցների առկայությունը ներպետական մակարդակով: Այդ դրույթի իրականացումն ուստի պահանջում է ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցների տրամադրումը Կոնվենցիայի հիմքերով ներկայացված «ոչ անհիմն գանգատի» ըստ էության քննության և համապատասխան օգնության տրամադրման համար: Դիմողի բողոքի բնույթից կախված՝ 13 հոդվածի ներքո Պայմանավորվող պետությունների պարտավորությունների շրջանակը տարբեր է: Սակայն 13-րդ հոդվածով պահանջվող իրավական պաշտպանությունը պետք է լինի «արդյունավետ» ինքնուրույն գործնականում, այնպես էլ օրենքի տեսանկյունից (տե՛ս վերը նշված *Kudla*, կետ 157):

289. Իրավական պաշտպանության «արդյունավետությունը» 13-րդ հոդվածի իմաստով չի նշանակում դիմողի համար պարտադիր բարենպաստ արդյունքի ապահովում: Նաև այդ դրույթում վկայակոչվող «իրավասու մարմինը» ոչ միշտ կարող է դատական մարմինն ըստ էության վերաբերել, սակայն, եթե դա այդպես է, տրամադրված իրավական պաշտպանության արդյունավետությունը որոշելիս հաշվի է առնվում վերջինիս իրավասությունների ու տրամադրվող երաշխիքների համապատասխանությունը: Բացի այդ, եթե նույնիսկ տրամադրված իրավական պաշտպանության մեկ միջոցը բավարար չէ 13-րդ հոդվածի պահանջներն ամբողջությամբ բավարարելու համար, ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսվող նման միջոցների միասնությունը կարող է բավարարել այդ պահանջներին (տե՛ս *Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France*, գանգատ թիվ 25389/05, կետ 53, ՄԻԵԴ 2007-V կետ 53):

290. Արդյունավետ լինելու համար 13-րդ հոդվածով պահանջվող իրավական պաշտպանության միջոցը պետք է լինի հասանելի գործնականում և նախատեսված օրենսդրությամբ, մասնավորապես այն իմաստով, որ վերջինիս իրականացմանը չպետք է անարդարացիորեն խոչընդոտեն պատասխանող պետության իշխանությունների գործողությունները կամ անգործողությունը (տե՛ս *oakici v. Turkey [GC]*, գանգատ թիվ 23657/94, կետ 112, ՄԻԵԴ 1999-IV):

291. Հոդված 13-ով պահանջվում է ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցի առկայությունը, որը թույլ կտա իրավասու ազգային մարմինն ըստ էության քննելու Կոնվենցիայի հիմքերով հղված գանգատը, թեև վերջինիս իրականացման կարգի հարցում Պայմանավորվող պետությունների համար նախատեսված է հայեցողության որոշակի շրջանակ (տե՛ս *Jabari v. Turkey*, գանգատ թիվ 40035/98, կետ 48, ՄԻԵԴ 2000-VIII):

292. Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել պաշտպանության գործողության արագությանը, քանի որ չի բացառվում, որ պաշտպանության արդյունավետությունը կարող է տուժել այն տրամադրելու գործընթացի չափազանց մեծ տևողության պատճառով (տե՛ս *Doran v. Ireland*, գանգատ թիվ 50389/99, կետ 57, ՄԻԵԴ 2003-X):

293. Վերջապես, հաշվի առնելով Դատարանի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին տրվող կարևորությունը և խոշտանգման կամ դաժան վերաբերմունքի վտանգի իրականացման արդյունքում առաջացող վնասի անշտկելի բնույթը, իրավական պաշտպանության արդյունավետությունը 13-րդ հոդվածի իմաստով պահանջում է ազգային իշխանությունների կողմից մանրակրկիտ քննություն (տե՛ս *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, գանգատ թիվ 36378/02, կետ 448, ՄԻԵԴ 2005-III)՝ 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի իրական վտանգի լուրջ հիմքերի առկայության մասին յուրաքանչյուր դիմումի անկախ և անհապաղ գնում (տե՛ս վերը նշված *Jabari*, կետ 50), ինչպես նաև չափազանց արագ արձագանք (տե՛ս *Bati and Others v. Turkey*, թիվ 33097/96 և 57834/00 գանգատներ, կետ 136, ՄԻԵԴ 2004-IV քաղվածքներ), անհրաժեշտ է նաև, որպեսզի ներգրավված անձը կարողանա օգտվել ինքնաբերաբար կասեցման ազդեցություն ունեցող իրավական պաշտպանության միջոցներից (տե՛ս *Čonka v. Belgium*, գանգատ թիվ 51564/99, կետեր 81-83, ՄԻԵԴ 2002-I, և վերը նշված *Gebremedhin [Gaberamadhien]*, կետ 66):

(b) Կիրառումը սույն գործում

294 Որպեսզի Դատարանը որոշի, թե արդյոք 13-րդ հոդվածը կիրառելի է սույն գործի նկատմամբ, նա պետք է համոզվի որ դիմողը կարող է համթախ կերպով ներկայացնել, որ նրան ԱՖղանստան հեռացնելը խախտում է Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածները:

295. Դատարանը նշում է, որ գանգատ ներկայացնելիս դիմողն ԱՖղանստանում իրավիճակի վերաբերյալ իր մտավախությունները հիմնավորելու համար ներկայացրել էր տեղեկանքներ, որ նա ԱՖղանստանում աշխատել էր որպես թարգմանիչ (տե՛ս սույն վճռի 31-րդ կետը): Դատարանը նաև լավատեղյակ է ԱՖղանստանում տիրող ներկա իրավիճակի մասին և ծանոթ է ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից

հրապարակված և պարբերաբար թարմացվող «Ապաստան հայցողների միջազգային պաշտպանության հարցում ընդհանուր կարիքների գնահատման ուղեցույցի» հետ (տե՛ս սույն վճռի 197-202 կետերը):

296. Դատարանի համար այդ տեղեկատվությունը հանդիսանում է առաջնահերթ ապացույց առ այն, որ իրավիճակն Աֆղանստանում վտանգի առկայության տեսանկյունից հանդիսացել և շարունակում է հանդիսանալ չլուծված խնդիր և որ հակառակարկան ուժերի պատժամիջոցներին ենթարկվելու տեսանկյունից դիմողը պատկանում է չափազանց խոցելի անձանց թվին՝ հաշվի առնելով միջազգային օդուժում նրա թարգմանիչ աշխատելը: Այն նաև նշում է, որ կողմերը չեն վիճարկում Աֆղանստանում իրավիճակի սրությունը և առկա վտանգները: Հակառակը, Հունաստանի կառավարությունը հայտարարել էր, որ իր ներկա քաղաքականությունն է հարկադրաբար չարտահանձնելու ապաստան հայցողներին այդ երկրին՝ այնտեղ տիրող չափազանց վտանգավոր իրավիճակի պատճառով:

297. Դատարանն այդ ամենի արդյունքում եզրակացնում է, որ դիմողը կարող է բավարար հիմքերով հայց ներկայացնել Կոնվենցիայի 2-րդ կամ 3-րդ հոդվածի խախտման վերաբերյալ:

298. Դա չի նշանակում, որ ներկա գործում Դատարանը պետք է որոշում կայացնի, թե արդյոք դիմողի վերադարձի դեպքում այդ դրույթի խախտում տեղի կունենա: Ապաստանի հետ կապված հարցերում առաջնային պատասխանատվությունը Հունաստանի իշխանություններին է, որոնք իրենք են քննում դիմողի դիմումը և դրան ուղեկցող փաստաթղթերը և գնահատում են այն վտանգը, որը նրան կսպառնա Աֆղանստանում: Դատարանի առաջնահերթ խնդիրն է պարզելու, թե արդյոք գոյություն ունեն արդյունավետ երաշխիքներ դիմողին պաշտպանելու համար կամայական որոշմամբ ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն իր քաղաքացիության երկիր տեղափոխվելուց:

299. Դատարանը նշում է, որ Հունաստանի օրենսդրությունը, որի ապաստանի ընթացակարգը հիմնված է Համայնքի իրավական չափորոշիչների վրա, նախատեսում է մի շարք երաշխիքներ, որոնք միտված են ապաստան հայցողների պաշտպանությանը վերադարձից այն երկրներ, որտեղից նրանք փախել են՝ առանց նրանց մտավախությունների ըստ էության քննության (տե՛ս սույն վճռի 99-121 կետերը): Այն ի գիտություն է առնում Կառավարության հավաստիացումը, որ դիմողի հայցը քննվելու է օրենքին համապատասխան:

300. Դատարանը, սակայն, նշում է, որ տարիներ շարունակ ՄԱԿ ՓԳՀ-ն և Եվրախորհրդի մարդու իրավունքների հանձնակատարը, ինչպես նաև բազմաթիվ միջազգային հասարակական կազմակերպություններ, շարունակաբար և հետևողականորեն բարձրաձայնում էին, որ Հունաստանի ապաստանի հարցերը կարգավորող օրենսդրությունը գործնականում չի կիրառվում և որ ապաստանի ընթացակարգին բնորոշ են լուրջ կառուցվածքային թերություններ, որոնց արդյունքում հավանականությունը, որ ապաստան հայցողների դիմումները և Կոնվենցիայի հիմքերով գանգատները լրջորեն կքննվեն Հունաստանի իշխանությունների կողմից, չնչին են: Նրանք նաև նշում էին, որ արդյունավետ իրավական պաշտպանության բացակայության պայմաններում ապաստան հայցողները վերջին հաշվով պաշտպանված չեն իրենց քաղաքացիության երկրներ կամայական ձևով վերադարձվելուց (տե՛ս սույն վճռի 160 և 173-195 կետերը):

301. Դատարանն առաջին հերթին ուշադրությունը կենտրոնացնում է ապաստանի ընթացակարգի հասանելիության և ապաստանի հայցերի քննության հարցերում գոյություն ունեցող խնդիրների վրա (տե՛ս սույն վճռի 173-188 կետերը), որոնց թվում են պարտադիր ընթացակարգի վերաբերյալ ապաստան հայցողներին տրամադրվող անբավարար տեղեկատվությունը, Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք մուտք գործելու հետ կապված բարդությունները, իշխանությունների և ապաստան հայցողների միջև կապի պահպանման ապահով համակարգի բացակայությունը, թարգմանիչների պակասը և անհատական հարցազրույցների անցկացման համար պատասխանատու անձանց մոտ համապատասխան գիտելիքների պակասը, ապաստան հայցողներին իրավական օգնություն տրամադրելու համակարգի բացակայությունը, որը գործնականում զրկում է նրանց անհրաժեշտ խորհրդատվություն ստանալու հնարավորությունից, և որոշումները տրամադրելու գործընթացի չափազանց մեծ ձգձգվածությունը: Այդ բոլոր խնդիրները բացասաբար են անդրադառնում ինչպես առաջին անգամ Հունաստան ժամանած ապաստան հայցողների, այնպես էլ նրանց վրա, ովքեր վերադարձվում են այդ երկիր Դուբլինի կանոնակարգի շրջանակում:

302. Դատարանը մտահոգված է նաև ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից անցկացված տարբեր հարցումների եզրակացություններով, որոնցից հետևում է, որ գրեթե բոլոր առաջին աստիճանում ընդունվող որոշումները բացասական են և ձևակերպված են կարծրացված ձևաչափով՝ առանց կայացված որոշման մանրամասն հիմնավորման (տե՛ս սույն վճռի 184-րդ կետը): Բացի այդ այլևս չի գործում խորհրդատվական

հանձնաժողովների՝ որպես երկրորդ ատյանի վերահսկիչների գործառույթը և ՄԱԿ ՓԳՀ-ն այլևս ներգրավված չէ ապաստանի ընթացակարգում (տե՛ս սույն վճռի 114-րդ և 189-րդ կետերը):

303. Կառավարությունը պնդում էր, որ անկախ ապաստանի ընթացակարգում հնարավոր թերությունների առկայությունից, դրանք դիմողի մասնավոր դեպքում որևէ ազդեցություն չեն ունեցել:

304. Դատարանն այդ կապակցությամբ նշում է, որ դիմողը պնդում էր, որ չի ստացել որևէ տեղեկատվություն այն ընթացակարգերի մասին, որոնց նա պետք է հետևեր: Չցանկանալով հարցականի տակ դնել օդանավակայանում տեղեկատվական գրքույք տրամադրելու հարցում Կառավարության բարեխղճությունը՝ Դատարանն այդ հարցում ավելի շատ վստահում է դիմողի վարկածին, քանի որ վերջինիս օգտին են վկայում Հանձնակատարի, ՄԱԿ ՓԳՀ-ի և տարբեր միջազգային հասարակական կազմակերպությունների կողմից ձեռք բերված զանազան վկայությունները: Դատարանի կարծիքով պարտադիր ընթացակարգի վերաբերյալ տեղեկատվության անհասանելիությունն ակնհայտորեն մեծ խոչընդոտ էր այդ ընթացակարգերի գնահատման համար:

305. Կառավարությունը նաև քննդատեց դիմողին ծանուցագրում նշված ժամկետում Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունք չներկայանալով ապաստանի գործընթացին ընթացք տալու հնարավորությունից չօգտվելու համար:

306. Այդ հարցի կապակցությամբ Դատարանը նախևառաջ նշում է, որ հատկացված եռօրյա ժամկետը չափազանց կարճ էր՝ հաշվի առնելով այն բարդությունները, որոնք պետք է հաղթահարվեին ոստիկանության գլխամասային գրասենյակ մուտք գործելու համար:

307. Պետք է նաև նշել, որ դիմողն ամենևին միակ մարդը չէր, ում ծանուցագիրը մոլորության մեջ էր գցել, և որ շատ ապաստան հայցողներ չէին գնացել ոստիկանության գլխամասային գրասենյակ, որովհետև չունեին հասցե, որը կարող էին հայտնել:

308. Ավելին, եթե նույնիսկ դիմողն իրականում ստացել էր տեղեկատվական գրքույկը, Դատարանը կիսում է այն տեսակետը, որ ներկայանալու նպատակի վերաբերյալ վերջինիս բովանդակությունը չափազանց խրթին է (տե՛ս սույն վճռի 112-րդ կետը) և որևէ տեղ նշված չէ, որ ապաստան հայցողը կարող է հայտնել Ատիկայի ոստիկանության բաժանմունքում, որ Հունաստանում չունի բնակության հասցե, որպեսզի հետագայում տեղեկատվությունը նրան փոխանցվի որևէ այլ միջոցով:

309. Նման պայմաններում Դատարանը համարում է, որ Կառավարությունը չպետք է հիմնվեր այն հանգամանքի վրա, որ դիմողը չի կատարել այդ ձևական բնույթ կրող պահանջը, և որ նա պետք է առաջարկեր տեղեկատվության փոխանակման ավելի վստահելի միջոց, որպեսզի դիմողը կարողանար արդյունավետ հետևել ընթացակարգին:

310. Հաջորդը Դատարանը նշում է, որ կողմերը համաձայն են, որ դիմողի ապաստանի հայցը Հունաստանի իշխանությունների կողմից դեռևս չի ուսումնասիրվել:

311. Կառավարության խոսքերով այդ իրավիճակը ստեղծվել էր այն պատճառով, որ դիմողը չէր ներկայացել փախստականների խորհրդատվական հանձնաժողով՝ 2010թ. հուլիսի 2-ին նշանակված հարցազրույցին: Կառավարությունը չպարզաբանեց չներկայանալու ազդեցությունը ներպետական վարույթի ընթացքի վրա: Բոլոր դեպքերում դիմողն իր փաստաբանի միջոցով իրազեկել էր Դատարանին, որ ծանուցագիրն իրեն տրվել էր հունարեն լեզվով, այն ժամանակ, երբ նա երկարացնում էր իր վարդագույն քարտը, ընդ որում՝ հարցազրույցի ամսաթվի մասին թարգմանիչն ընդհանրապես իրեն ոչինչ չէր հայտնել: Թեև Դատարանը չի կարող հաստատել, թե իրականում ինչ է տեղի ունեցել, այն ավելի շատ միտված է վստահելու դիմողի վարկածին, քանի որ այն համահունչ է ապաստան հայցողներին տեղեկատվություն չտրամադրելու և նրանց հետ չհաղորդակցելու իրական դրությանը:

312. Նման պայմաններում Դատարանը չի կիսում Կառավարության տեսակետը, որ դիմողն իր իսկ գործողությունների հետևանքով զրկել էր տեղական իշխանություններին իր գանգատն ըստ էության քննելու հնարավորությունից, և որ նա անձամբ չէր տուժել ապաստանի ընթացակարգում առկա թերություններից:

313. Դատարանը եզրահանգում է, որ մինչ այժմ Հունաստանի իշխանությունները որևէ քայլեր չէին ձեռնարկել դիմողի հետ հաղորդակցվելու կամ իր գործով որոշում կայացնելու համար և որևէ իրական և բավարար հնարավորություն չէին ընձեռել, որպեսզի նա կարողանար նեցուկ լինել իր ապաստանի հայցին: Ավելին, Դատարանը նշում է Եվրոպական Միության այլ Մասնակից պետությունների համեմատ Հունաստանում ապաստանի կամ սուբսիդիար պաշտպանության տրամադրման դեպքերի հազվադեպությունը (տե՛ս սույն վճռի 125-126 կետերը): Վիճակագրության ճշգրտությունը, անշուշտ, միշտ չէ որ անվիճելի է,

սակայն Դատարանը գտնում է, որ այն վկայում է հոգուտ դիմողի փաստարկի առ այն, որ նա կորցրել էր վստահությունն ապաստանի ընթացակարգի հանդեպ:

314. Դատարանին չեն համոզեցնում Աֆղանստան կամավոր հիմքերով վերադարձի քաղաքականության մասին Հունաստանի կառավարության բացատրությունները: Նա չի կարող անտեսել այն փաստը, որ երրորդ կողմ միջամտողների կողմից և Դատարանի կողմից ուսումնասիրված մի շարք գեկույցներում պարբերաբար քննադատվում է բարձր ռիսկային երկրներ հարկադիր վերադարձի Հունաստանի քաղաքականությունը (տե՛ս սույն վճռի 160, 192 և 282 կետերը):

315. Դատարանը նույնքան մտահոգիչ է համարում նաև գործնականում դիմողի համար *refoulement*-ի սպառնալիքը՝ մինչ գործի ըստ էության որևէ որոշում կայացնելը: Դիմողին իրոք հաջողվել էր խուսափել արտաքսումից 2009թ. օգոստոսին՝ շնորհիվ նախագահի թիվ 90/2008-ի որոշման հիմքերով գանգատ հղելուն (տե՛ս սույն վճռի 43-48 և 120 կետերը): Սակայն նա հայտնեց, որ հրաշքով էր փրկվել Թուրքիա արտաքսվելու երկրորդ փորձից: Այն փաստը, որ երկու դեպքում էլ դիմողը փորձում էր հեռանալ Հունաստանից, չի կարող վկայել իր դեմ՝ Կոնվենցիայի հիմքերով Հունաստանի իշխանությունների վարվելակերպը գնահատելիս, կամ երբ դիմողը փորձում էր լուծում գտնել Դատարանի կարծիքով 3-րդ հոդվածին հակասող իրավիճակին (տե՛ս սույն վճռի 263 և 264 կետերը):

316. Դատարանն այնուհետև պետք է քննի, թե արդյոք դիմողի ապաստանի հայցը մերժելու դեպքում Գերագույն վարչական դատարանին որոշումը չկիրառելու միջնորդությամբ դիմելու հնարավորությունը կարող է Կառավարության պնդմամբ համարվել կամայական *refoulement*-ից պաշտպանվելու արդյունավետ միջոց:

317. Դատարանը նախևառաջ անդրադառնում է Կառավարության այն փաստարկին, որ թեև ապաստանի հայցը մերժելու որոշումը չկիրառելու միջնորդությունն ինքնաբերաբար չի կասեցնում այն, սակայն ապաստանի հայցը մերժելու որոշմանը հաջորդող արտաքսման հրահանգի դեմ գանգատ հղելն այդուհանդերձ կասեցնում է այդ հրահանգի կատարումը:

318. Սակայն Դատարանը վերստին կրկնում է, որ իրավական պաշտպանության միջոցի արդյունավետության գնահատման համար որոշիչ դեր է խաղում վերջինիս հասանելիությունը: Դատարանն արդեն նշել էր, որ Հունաստանի իշխանությունները որևէ քայլեր չէին ձեռնարկել իրավասու մարմինների և դիմողի միջև հաղորդակցությունն ապահովելու համար: Այդ փաստը, «անհայտ հասցեով անձանց» ծանուցման ընթացակարգի թերի գործողության հետ մեկտեղ, որի մասին են հաղորդում Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարը և ՄԱԿ ՓԳՀ-ն (տե՛ս սույն վճռի 187-րդ կետը), չափազանց անորոշ է դարձնում այն, թե արդյոք հայցատուն կկարողանար ժամանակին ծանուցվել իր ապաստանի հայցով ընդունված որոշման մասին, որպեսզի հասցներ համապատասխան քայլերի դիմել սահմանված ժամկետում:

319. Բացի այդ, թեև հայտնի էր, որ դիմողի մոտ բացակայում են իրավաբանի ծառայությունների համար վճարելու միջոցները, նրան որևէ տեղեկատվություն չէր տրամադրվել այն կազմակերպությունների մասին, որոնք կկարողանային նրան օգնել իրավաբանական խորհրդատվությամբ կամ ուղղորդմամբ: Դրան պետք է հավելել իրավաբանական օժանդակության համակարգում ընդգրկված իրավաբանների անբավարար թիվը (տե՛ս սույն վճռի 191-րդ և 281-րդ կետերը), որի արդյունքում համակարգը գործնականում անարդյունավետ է դառնում: Ի տարբերություն Կառավարության պնդումների՝ Դատարանը գտնում է, որ այդ իրավիճակը կարող է նաև խոչընդոտել պաշտպանության միջոցի հասանելիությանը, ուստի այն ընկնում է 13-րդ հոդվածի շրջանակի ներքո՝ հատկապես ապաստանի հայցողների դեպքում:

320. Վերջապես, Դատարանը չի կարող համաձայնվել Կառավարության հետ, որ Գերագույն վարչական դատարանում վարույթի երկարատևությունը 13-րդ հոդվածի նպատակների համար անկիրառելի է: Դատարանն իր նախորդ դատավճիռներում արդեն ընդգծել էր պետական գործակալների կողմից ցուցաբերված դաժան վերաբերմունքի դեպքում անհապաղ գործելու կարևորությունը (տե՛ս սույն վճռի 293-րդ կետը): Միևնույն ժամանակ նա էլ ավելի է կարևորում նաև անհապաղ գործողության անհրաժեշտությունը, երբ, ինչպես և ներկա դեպքում, գործում ներգրավված անձը 3-րդ հոդվածի հիմքերով գանգատ է հղում իր արտաքսման վերաբերյալ և, չունենալով գանգատն ըստ էության լրջորեն քննելու որևէ երաշխիք, վիճակագրության համաձայն զրկված է պաշտպանություն ստանալու որևէ հնարավորությունից և ապրում է անորոշության վիճակում, որը Դատարանն անհամատեղելի է համարում 3-րդ հոդվածի հետ: Դատարանը հետևաբար գտնում է, որ վարույթի երկարատևության մասին Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատարի կողմից տրամադրված տեղեկությունները (տե՛ս սույն վճռի 190-րդ կետը), որոնք

Կառավարությունը չի հերքել, վկայում են, որ Գերագույն վարչական դատարանին հղվող գանգատը չի փոխհատուցում ապաստանի հայցի ըստ էության քննության հարցում երաշխիքների բացակայությունը:

(c) Եզրակացությունը

321 Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ Հունաստանի կառավարության նախնական առարկությունները (տե՛ս սույն վճռի 283-րդ կետը) չեն կարող ընդունվել և Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի խախտում՝ հաշվի առնելով Հունաստանի իշխանությունների կողմից դիմողի ապաստանի հայցի անբավարար քննությունը և այն վտանգը, որ նա կարող էր ուղղակի կամ անուղղակիորեն վերադարձվել իր քաղաքացիության երկիր՝ առանց իր ապաստանի հայցի ըստ էության լուրջ քննության և առանց արդյունավետ իրավական պաշտպանությունից օգտվելու հնարավորության:

322. Հաշվի առնելով այդ եզրահանգումը և գործի հանգամանքները՝ Դատարանը գտնում է, որ բացակայում է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի քննության կարիքը:

IV. ՀՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԱՊԱՏԱՆԻ ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԻ ԹԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ ԲԽՈՂ ՎՏԱՆԳՆԵՐԻՑ ԴԻՄՈՂԻՆ ՁԵՐԾ ՉՊԱՀԵԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ԲԵԼԳԻԱՅԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 2-ՐԴ ԵՎ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

323 Դիմողը պնդում էր, որ, Դուբլինի կանոնակարգին համապատասխան նրան Հունաստան վերադարձնելով, Բելգիայի իշխանությունները, տեղյակ լինելով Հունաստանի ապաստանի ընթացակարգի թերությունների մասին և հաշվի չառնելով իրեն սպառնացող վտանգները, խախտել էին Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով սահմանված վերոնշյալ պարտավորությունները:

A. Կողմերի փաստարկները

1. Դիմողը

324. Դիմողը պնդում էր, որ իր արտաքսման ժամանակ Բելգիայի իշխանությունները տեղյակ էին, որ Հունաստանի ապաստանի ընթացակարգն այն աստիճանի թերի է, որ հավանականությունը, որ Հունաստանի իշխանությունները հանգամանորեն կքննենին ապաստան ստանալու իր հայցը, չնչին էր և որ առկա էր դիմողին իր քաղաքացիության երկիր արտաքսելու վտանգը: Ի թիվս բազմաթիվ միջազգային զեկույցների, որոնք դիմողի արտաքսման պահին արդեն իսկ հրապարակվել էին, դիմողի փաստաբանը Բելգիայի իշխանություններին հստակորեն ներկայացրել էր Հունաստանում ապաստան հայցողների իրավունքների պարբերաբար խախտման հետ կապված իրավիճակը: Նա դա արել էր, որպեսզի հիմնավորեր 2009թ. մայիսի 29-ին Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդ հղված գանգատը, ինչպես նաև 2009թ. հունիսի 10-ին Բոյուսելի վճռաբեկ դատարանի Մեղադրական եզրակացությունների պալատին հղված բողոքը: Դիմողը գտնում էր, որ Բելգիայի իշխանությունների այն փաստարկը, որ նա չէր կարող պնդել մինչ Բելգիա ժամանելը Հունաստանի ապաստանի համակարգի թերությունների գոհ դառնալու մասին, գործի հետ չէր առնչվում: Բացի նրանից, որ վտանգի բացակայության մասին ձևական ապացույցը վերացական բնույթ էր կրում [*in abstracto*], վերջինիս իրականանալը թույլ չտալու համար Բելգիայի իշխանությունները պետք է հաշվի առնեին ընդհանուր իրավիճակը՝ զերծ մնալով նրա վերադարձից բխող վտանգից:

325. Դիմողի կարծիքով՝ հաշվի առնելով վերը նշված *T.I.*-ի գործից (վերոնշյալ որոշում) քաղած դասերը, Դուբլինի կանոնակարգի կիրառումը չէր ազատում Բելգիայի իշխանություններին Հունաստանում *refoulement*-ի հարցում բավարար երաշխիքների առկայությունը ստուգելու պարտավորությունից՝ նկատի ունենալով ուղղակի կամ անուղղակի ճանապարհով Աֆղանստան վերադարձնելու ընթացակարգին կամ քաղաքականությանը բնորոշ թերությունները: Նման երաշխիքների բացակայության պարագայում և հաշվի առնելով դիմողի կողմից ներկայացված ապացույցները՝ Բելգիա իշխանություններն իրենք պետք է գնահատեին դիմողի քաղաքացիության երկրում նրան սպառնացող վտանգը՝ Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներին և Դատարանի նախադեպային իրավունքին համապատասխան (տե՛ս մասնավորապես *NA. v. the United Kingdom*, գործով վճիռը, գանգատ թիվ 25904/07, 2008թ. հուլիսի 17): Ներկա դեպքում, սակայն, Բելգիա կառավարությունը մինչ նրան արտաքսելը որևէ կանխարգելիչ միջոցառումներ չէր ձեռնարկել: Հակառակը, նրան արտաքսելու մասին որոշումը կայացվել էր Դուբլինի կանոնակարգով նախատեսված լուռ համաձայնության սկզբունքի հիման վրա, սուկ այն ենթադրությամբ, որ Հունաստանի

իշխանությունները կատարելու են իրենց պարտավորությունները՝ առանց դիմողներին որևէ անհատական երաշխիքներ տրամադրելու: Դիմողը դա որակավորեց որպես Բելգիա իշխանությունների կանոնավոր գործելակերպ, որոնք մշտապես հրաժարվել և շարունակում են հրաժարվել Դուբլինի կանոնակարգով նախատեսված երկրի հայեցողության իրավունքի սկզբունքի կիրառումից և մարդկանց Հունաստան տեղափոխելուց զերծ մնալուց:

2. Բելգիայի կառավարությունը

326. Կառավարությունը հայտարարեց, որ Դուբլինի կանոնակարգը կիրառելիս Բելգիան պարտավոր չէր քննելու դիմողի ապաստանի հայցը, հետևաբար նաև ուսումնասիրելու դիմողի մտավախություններն Աֆղանստանում իր կյանքի և անվտանգության մասին: Դուբլինի կանոնակարգը մեծապես հաշվի էր առնում Ժնևի կոնվենցիայում ամրագրված *non-refoulement*-ի սկզբունքը, ինչպես նաև մարդու հիմնարար իրավունքները և այն դրույթը, որ Մասնակից պետություններն անվտանգ երկրներ են: Բելգիան միայն բացառիկ հանգամանքներում և անհատական մոտեցման հիմքերով էր որոշում չկիրառել Կանոնակարգի 3 կետ 2 հոդվածում սահմանված սկզբունքները, և միայն այն դեպքում, եթե գործում ներգրավված անձը համոզիչ կերպով ներկայացնում էր, որ նրան սպառնում է 3-րդ հոդվածի իմաստով խոշտանգումների կամ նվաստացնող վերաբերմունքի վտանգը: Իրոք, այդ մոտեցումը համապատասխանում էր Դատարանի նախադեպային իրավունքին, որը պահանջում է, որպեսզի բողոքարկվող ընդհանուր իրավիճակի և դիմողի անհատական իրավիճակի միջև կապ գոյություն ունենա (տես վերը նշված *Sultani, Thampibillai v. the Netherlands*, գանգատ թիվ 61350/00, 2004թ. փետրվարի 17 և *Y. v. Russia*, գանգատ թիվ 20113/07, 2008թ. դեկտեմբերի 4):

327. Բելգիայի կառավարությունը չէր կարող ճշգրիտ նշել, թե որ հանգամանքներում է կիրառել երկրի հայեցողության իրավունքի սկզբունքը, քանի որ Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունն այդ հարցի վերաբերյալ վիճակագրական տվյալներ չէր տրամադրում, նաև չէին ներկայացվում կայացված որոշումների հիմնավորումները: Սակայն, ի ապացույց անհրաժեշտության դեպքում այդ պայմանի կիրառմանը, Կառավարությունը ներկայացրեց տասը գործ, որտեղ պատասխանատվություն կրող երկիր անձին տեղափոխելու որոշման չկիրառումը հնարավոր էի միայն երկրի հայեցողության իրավունքի սկզբունքի կիրառման միջոցով, քանի որ չարտաքսելու համար որևէ այլ պատճառ չկար: Այդ գործերի կեսում պատասխանատու երկիրը Լեհաստանն էր, երկուսում՝ Հունաստանը, իսկ մյուս դեպքերում՝ Հունգարիան և Ֆրանսիան: Նշված դեպքերից յոթում չարտաքսելու պատճառը Բելգիայում ընտանիքի անդամի առկայությունն էր, երկուսում անձի մոտ առկա առողջական խնդիրները, իսկ վերջին դեպքում գործը վերաբերում էր անչափահասի: Սույն գործով դիմողի հարցում Բելգիան որևէ հիմքեր չէր տեսնում այդ պայմանի կիրառման համար և չէր տիրապետում որևէ տեղեկատվության առ այն, որ դիմողն անձամբ հանդիսանում է Հունաստանի կողմից դրսևորված 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի զոհ: Ընդհակառակը, նա չէր հայտնել Օտարերկրացիների հարցերով վարչությանը, որ հրաժարվել էր ապաստան հայցելու գործընթացը շարունակելու մտքից և չէր տեղեկացրել Հունաստանի դեմ իր բողոքների մասին: Իրականում Դատարանն ինքն անհրաժեշտ չէր համարել Բելգիայի դեմ հայցի ապահովման միջոցներ ձեռնարկել, որպեսզի կասեցվի դիմողի տեղափոխումը:

328. Միևնույն ժամանակ Կառավարությունն ընդգծեց, որ երկրից հեռանալու հրահանգը տրվել էր՝ ելնելով Հունաստանի իշխանությունների հավաստիացումներից, որ դիմողն Աֆղանստան չի վերադարձվի՝ առանց իր բողոքների ըստ էության քննության: Ինչ վերաբերում է ապաստանի ընթացակարգի հասանելիությանը և նրա ընթացքին, Կառավարությունը վստահել էր Հունաստանի իշխանություններին, որոնք հավաստիացրել էին իրեն, որ վերջնականապես ստանձնում են պատասխանատվությունը, ինչպես նաև հաշվի էր առել Հունաստանի իշխանությունների կողմից կազմած ամփոփիչ փաստաթղթում և դեռևս չդիտարկված այլ գործերով Դատարանին ներկայացված դիտարկումներում պարունակվող տեղեկատվությունը: Այդ տեղեկատվության հիման վրա Բելգիայի իշխանությունները եզրահանգել էին, որ եթե օտարերկրացին Հունաստանում ներառվում է ապաստանի ընթացակարգում, ապա հայցն էստ էության քննվում է անհատական կարգով, ապաստան հայցողին տրամադրվում է իրավաբանական օգնություն և վարույթի բոլոր փուլերում տրամադրվում են թարգմանչի ծառայություններ: Գոյություն ունեին նաև իրավական պաշտպանության միջոցներ, այդ թվում՝ Գերագույն վարչական դատարան գանգատ հղելու հնարավորություն: Արդյունքում, թեև Կառավարությունը տեղյակ էր Հունաստանում ապաստանի ընթացակարգի հնարավոր թերությունների մասին, սակայն, Կառավարության պնդմամբ, Համայնքի օրենսդրության պահանջներին համապատասխանելու և մարդու իրավունքների պաշտպանության, այդ թվում՝

իր ընթացակարգային պարտավորությունների հարցերում Հունաստանի կողմից ձեռնարկվող ջանքերը վստահություն էին ներշնչում:

329. Ինչ վերաբերում է Աֆղանստան *refoulement*-ի վտանգին, Կառավարությունը նաև հաշվի էր առել Հունաստանի կողմից Դատարանին տրված հավաստիացումները *K.R.S. v. the United Kingdom* (վերը նշված որոշում) գործով, Հունաստան ժամանելիս Դատարանին բողոք հղելու և, անհրաժեշտության դեպքում, 39-րդ կանոնը կիրառելու մասին միջնորդություն ներկայացնելու դիմողին ընձեռնվող հնարավորությունը: Հիմք ընդունելով այդ հավաստիացումները՝ Կառավարությունը համարել էր, որ դիմողի արտահանմանը 3-րդ հոդվածի խախտում չի հանդիսանում:

Բ. Գործում որպես երրորդ անձ ներգրավված Նիդերլանդների և Միացյալ Թագավորության կառավարությունների, ՄԱԿ-ի Փախստականների հարցերով զերագույն հանձնակատարի, Aire կենտրոնի, Amnesty International կազմակերպության և Հունաստանում Հելսինկյան մոնիտորի դիտարկումները

330. Նիդերլանդների կառավարության պնդմամբ Հունաստանի ապաստանի համակարգի հնարավոր թերություններից չէր հետևում, որ Հունաստանում ապաստան հայցողներին տրվող իրավական պաշտպանությունը գործում էր միայն ձևականորեն և որն ավելի կարևոր էր, որ Մասնակից պետությունները չպետք է ապաստան հայցողներին հանձնեն Հունաստանին այն մտավախությամբ, որ կխախտեն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը: Հանձնաժողովն ու Հունաստանի իշխանություններն այլ մասնակից պետությունների նյութատեխնիկական օժանդակությամբ իրենք, այլ ոչ թե Դատարանը, պետք է ձգտեին համապատասխանեցնել Հունաստանի ապաստանի ընթացակարգը Համայնքի չափորոշիչներին: Նիդերլանդների կառավարությունը հետևաբար հայտնեց, որ նա անվերապահորեն ստանձնում է այդ խնդիրը՝ Աթենքում իր դեսպանատան աշխատակցի միջոցով ապահովելով, որպեսզի բոլոր տեղափոխված ապաստան հայցողներն ուղարկվեն միջազգային օդանավակայանում գործող ապաստանի ծառայություններ: *K.R.S.* (գործով) Դատարանի վճիռը ելնելով՝ պետք է ենթադրվեր, որ Հունաստանը կատարելու է իր միջազգային պարտավորությունները և, որ փոխանցված անձինք բողոքարկման հնարավորություն կունենան ներպետական դատարաններում, իսկ այնուհետև, անհրաժեշտության դեպքում, նաև Եվրոպական դատարանում: Այլ կերպ մտածելը կնշանակեր ժխտել միջպետական վստահության սկզբունքը, որի վրա հենված է Դուբլինի համակարգը, արգելակել Կանոնակարգի կիռաման ապահովմանն ուղղված միջոցները և հարցականի տակ դնել Դատարանի կողմից որդեգրված հավասարակշռված և խելամիտ մոտեցումը, որը նա արտահայտել էր օրինակ *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* ([GC], (գանգատ թիվ 45036/98, ՄԻԵԴ 2005 VI) գործով վճռում՝ գնահատելով Համայնքի օրենսդրության կիրառման հարցում պետությունների պատասխանատվությունը:

331. Միացյալ Թագավորության կառավարությունը շեշտեց, որ Դուբլինի կանոնակարգը հայցերի արագ քննության հարցում էական առավելություն էր ընձեռում, որպեսզի ներգրավված անձինք ժամանակ չունենային համապատասխան պետությունում զուր տեղը սոցիալական և մշակութային կապեր ստեղծել: Միևնույն ժամանակ 3-րդ հոդվածի հիմքերով պատասխանատվության կանչելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ մինչ դիմողի տեղափոխելն ապաստանի հայցի համար պատասխանատվություն կրող պետությունը ստիպված է լինում դանդաղեցնել ընդհանուր գործընթացը, ինչպես որ դա տեղի էր ունեցել սույն գործում: Միացյալ Թագավորության կառավարությունը համոզված էր, որ բողոքները, որոնք հասկանալի էին Կոնվենցիայի մասնակից չհանդիսացող երկիր արտաքսվելու դեպքում, արդարացված չեն, երբ ապաստանի հայցի քննության համար պատասխանատու պետությունը Կոնվենցիայի կողմ է հանդիսանում: Նման դեպքերում, ինչպես որ Դատարանը ներկայացրել էր *K.R.S.* (վերը նշված) գործով վճռում, Կոնվենցիայի տրամաբանական մեկնաբանությունն այն է, որ շահագրգռված կողմերը իրենց զանգատները հղում են ապաստանի հայցի մշակման համար պատասխանատու պետության դատարաններին, իսկ անհրաժեշտության դեպքում նաև Եվրոպական Դատարան: Միացյալ Թագավորության կառավարության կարծիքով, դա չէր ազատում անձին տեղափոխող պետությանը Կոնվենցիայի հնարավոր խախտումների դեպքում պատասխանատվությունից, այլ նշանակում էր, որ վերջինիս պատասխանատվությունը կարող է առաջանալ միայն բացառիկ հանգամանքներում, երբ համոզիչ կերպով կներկայցվի, որ ապաստանի հայցը մշակող պետությունում ապաստան հայցողի համար Եվրոպական դատարան բողոք հղելու հնարավորություն չի եղել: Սակայն սույն գործում նման հանգամանքները բացակայում էին:

332. ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կարծիքով, որն այն արդեն իսկ արտահայտել էր 2008թ. ապրիլին հրապարակված զեկույցում, ապաստան հայցողները չպետք է արտահանվեն, երբ, ինչպես և սույն դեպքում, առկա է ապացույց, որ ապաստանի հայցի մշակման համար պատասխանատու պետությունը արտահանումներ է իրականացրել բարձր ռիսկային երկրներ, որ գործում ներգրավված անձինք ընթացակարգից օգտվելու փորձ կատարելիս կանգնել են արգելքների առջև՝ հայցերի արդյունավետ քննության և իրավական պաշտպանության տրամադրման հարցերում, և երբ ընդունման պայմանները կարող են հանգեցնել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտմանը: Նման պայմաններում ապաստան հայցողներին չարտահանվելը նախատեսված է հենց Դուբլինի կանոնակարգով և դա ամբողջությամբ համապատասխանում է Ժնևի 33-րդ հոդվածին և Կոնվենցիային: ՄԱԿ ՓԳՀ-ն ընդգծեց, որ դա տեսական հնարավորություն չէ և որ, ի տարբերություն Բելգիայի, որոշ պետությունների դատարաններ, առաջնորդվելով վերոնշյալ հիմքերով, կասեցրել էին Հունաստան կատարվող տեղափոխումները: Բոլոր դեպքերում, ինչպես որ Դատարանը հստակորեն հայտարարել էր *T.I.* գործով վճռում (վերը նշված որոշում), յուրաքանչյուր Պայմանավորվող պետություն պարտավոր էր Կոնվենցիային համապատասխան խուսափել Դուբլինի կանոնակարգի ինքնաբերաբար օգտագործման արդյունքում մարդկանց կանգնեցնել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի վտանգի առջև:

333. *Aire* կենտրոնը և *Amnesty International*-ն արտահայտեցին այն տեսակետը, որ Դուբլինի կանոնակարգը, որն ապաստանի հարցերում պարտավորությունները չկատարող երկրներ մարդկանց տեղափոխման կասեցում չէր նախատեսում, իր ներկա տեսքով ապաստան հայցողներին կանգնեցնում էր Կոնվենցիային և Ժնևի կոնվենցիային հակասող *refoulement*-ի վտանգի առջև: Նրանք Դատարանի ուշադրությունը հրավիրեցին այն հակասական մոտեցումների վրա, որոնք դրսևորում էին Եվրոպական Միության Մասնակից պետությունները Կանոնակարգը կիրառելիս, ինչպես նաև ներպետական դատարանները՝ տեղափոխման արդյունքում մարդու իրավունքների ոտնահարման հմարավոր վտանգի աստճանը գնահատելիս, հատկապես, երբ ապաստանի հարցերին վերաբերող այլ միջոցներն ապաստանի հայցի քննության համար պատասխանատու պետության կողմից պատշաճ ձևով չէին փոխատեղվել: *Aire* կենտրոնը և *Amnesty International*-ի կարծիքով ապաստան հայցողներին արտահանվող պետությունները պատասխանատվության իրենց մասնաբաժինն էին կրում ընդունող պետությունների կողմից այդ անձանց նկատմամբ դրսևորվող վարվելակերպի համար՝ հաշվի առնելով այն, որ, կիրառելով Կանոնակարգով նախատեսված երկրի հայեցողության իրավունքի սկզբունքը, նրանք կարող էին կանխել մարդու իրավունքների խախտումները: Իրենց կարծիքով պարտավորությունների խախտման համար ընդունող պետության դեմ Եվրոպական հանձնաժողովի կողմից միջոցների կիրառման հնարավորությունն ապաստան հայցողների հիմնարար իրավունքների ոտնահարումը կանխելու տեսանկյունից արդյունավետ իրավական պաշտպանության միջոց չէր հանդիսանում: Նրանք նաև համոզված չէին Լիսաբոնի պայմանագրով սահմանված նախնական հարցման ընթացակարգի արդյունավետության մասին, քանի դեռ ԵՄԴ-ն իր դիրքորոշումը չէր արտահայտել նման խախտումների վտանգի առկայության դեպքում Դուբլինի կանոնակարգի շրջանակում կատարվող տեղափոխումների օրինականության մասին:

334. ՀՀՄ-ն ընդգծեց, որ դիմողի արտաքսման պահին արդեն իսկ լույս տեսած բազմաթիվ փաստաթղթեր նկարագրում էին ապաստանի ընթացակարգի թերությունները, ապաստան հայցողների ընդունման պայմանները և ներկայացնում էին Թուրքիա ուղղակի կամ անուղղակի *refoulement*-ի վտանգը: ՀՀՄ-ն գտնում էր, որ Բելգիայի իշխանությունները չէին կարող անտեղյակ լինել այդ մասին, մասնավորապես, քանի որ Հունաստանին արտահանվելու հրահանգների հիմնավորման համար ներքին ընթացակարգերում օգտագործվում էին այդ նույն փաստաթղթերը: ՀՀՄ-ի համաձայն՝ նման փաստաթղթերը, մասնավորապես, որոնք հրապարակվել էին ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից, թույլ էին տալիս շրջանցելու Դատարանի կողմից վերը նշված *K.R.S.* գործի վճռում արտահայտված այն կանխավարկածը, որ ապաստանի հարցում Հունաստանը պահպանում էր իր միջազգային պարտավորությունները:

C. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիությունը

335. Բելգիայի կառավարությունը քննադատել էր դիմողին՝ հրատապ ընթացակարգով հրահանգը չկիրառելու ընթացակարգից սխալ օգտվելու, հրահանգը կասեցնելու մասին Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդ գանգատ չներկայացնելու և *Conseil d'Etat* վարչական վճռաբեկ բողոք չներկայացնելու համար: Վերոնշյալի հիման վրա Բելգիայի կառավարությունը պնդում էր, որ դիմողը չէր սպառել

իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները և միջնորդեց, որպեսզի Դատարանն անընդունելի հայտարարի բողոքի այդ մասը և Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետերին համապատասխան մերժի այն:

336. Դատարանը նշում է, որ դիմողը նաև բողոքել էր, որ գրկված էր 2-րդ և 3-րդ հոդվածների հիմքերով իրավական պաշտպանության միջոցից, որը կհամապատասխաներ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջներին և այդ համատեքստում պնդում էր, որ նշված դրույթի իմաստով վկայակոչվող իրավական պաշտպանության միջոցներն արդյունավետ չէին (տե՛ս սույն վճռի 370-377 կետերը): Նա գտնում էր, որ ներպետական պաշտպանության միջոցները չսպառեու մասին Կառավարության փաստարկը պետք է դիտարկվի Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի հիմքերով բողոքի ըստ էության քննության հետ միաժամանակ:

337. Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ Դատարանը գտնում է, որ գանգատի այդ մասը չի կարող մերժվել իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները չսպառելու համար (տե՛ս սույն վճռի 385-396 կետերը), և որ այն բարձրացնում է իրավունքի և փաստի հետ կապված բարդ խնդիրներ, որոնք հնարավոր չէ լուծել առանց գործն ըստ էության քննելու: Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով գանգատն ակնհայտորեն անհիմն չէ: Այն նաև անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքերով: Ուստի այն պետք է ընդունելի հայտարարվի:

2. Բելգիայի պարտասխանարվությունը Կոնվենցիայի ներքո

338. Դատարանն անդրադառնում է Նիդերլանդների կառավարության կողմից գործին որպես երրորդ կողմ միջամտելիս վկայակոչված *Bosphorus* գործով վճռին (տե՛ս սույն վճռի 330-րդ կետը):

Դատարանն այն դեպքում վերստին նշել էր, որ Կոնվենցիան Պայմանավորվող պետություններին չի արգելում որոշ ոլորտներում համագործակցության նպատակով որևէ միջազգային կազմակերպության պատվիրակելու իր հայեցողության իրավունքը (տե՛ս վերը նշված *Bosphorus*, կետ 152): Այդուհանդերձ, պետությունները շարունակում են Կոնվենցիայի ներքո պատասխանատվություն կրել ներպետական օրենսդրության և միջազգային պարտավորություններին համապատասխան իրենց մարմինների բոլոր գործողությունների և անգործության համար (*ibid.*, կետ 153): Նման իրավական պարտավորությանը համապատասխան պետության կողմից իրականացված գործողությունն արդարացված է այն դեպքերում, երբ համարվում է, որ համապատասխան կազմակերպությունը կարող է պաշտպանել հիմնարար իրավունքներն այնպիսի եղանակով, որն առնվազն համարժեք է Կոնվենցիայի պահանջներին: Սակայն պետությունը Կոնվենցիայի ներքո ամբողջությամբ պատասխանատվություն է կրելու բոլոր այն գործողությունների համար, որոնք չեն համապատասխանում նրա ուղղակի միջազգային իրավական պարտավորություններին, հատկապես, երբ դա վերաբերում է նման կազմակերպության կողմից պետության հայեցողության իրավունքի իրականացմանը (*ibid.*, կետեր 155-57):

Դատարանը գտել էր, որ Համայնքի իրավունքով սահմանված հիմնարար իրավունքների պաշտպանությունը համարժեք էր Կոնվենցիայի համակարգով երաշխավորված պաշտպանությանը (*ibid.*, կետ 165): Այդ եզրակացությանը հանգելու համար նա մեծապես հաշվի է առել այդ հարցում ԵՀԴ-ի, ներկայումս ԵՄԴ-ի դերակատարումն ու իրավունքները, համարելով, որ գործնականում հիմնարար իրավունքների նյութական երաշխիքների արդյունավետությունը կախված է դրանց պահպանման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու նպատակով ստեղծված մեխանիզմներից (*ibid.*, կետ 160): Դատարանը նաև հոգացել էր, որպեսզի Եվրոպական Միության օրենսդրության «առաջին բաղադրիչի» ընդունման ժամանակ *Bosphorus* գործով վճռի մեկնաբանության շրջանակը Համայնքի իրավունքում խստորեն սահմանափակվի (*ibid.*, կետ 72):

339. Դատարանը նշում է, որ Դուբլինի կանոնակարգի 3-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսվում է, որ յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն իրավասու է մասնակիորեն չեղյալ հայտարարելով 3-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված ընդհանուր կանոնը՝ քննության առնել երրորդ երկրի քաղաքացու կողմից ներկայացված ապաստանի հայցը, նույնիսկ եթե Կանոնակարգում սահմանված չափանիշների համաձայն նա պարտավոր չէ այն քննել: Դա այսպես կոչված «երկրի հայեցողության իրավունքի» սկզբունքն է: Նման դեպքերում գործում ներգրավված պետությունը կանոնակարգի նպատակների համար դառնում է պատասխանատու պետություն և ստանձնում է այդ պատասխանատվությունից բխող պարտավորությունները:

340. Դատարանը եզրահանգում է, որ Կանոնակարգի համաձայն՝ Բելգիայի իշխանությունները կարող էին դիմողի արտահանձնումից զերծ մնալ, եթե նրանք գտնում էին, որ ընդունող երկիրը, այս

դեպքում Հունաստանը, չէր կատարում Կոնվենցիայով ստանձնած իր պարտավորությունները: Հետևաբար Դատարանը գտնում է, որ Բելգիայի իշխանությունների կողմից ձեռնարկված վիճարկվող միջոցը ոչ ամբողջովին էր համապատասխանում Բելգիայի միջազգային իրավական պարտավորություններին: Ուստի համարժեք պաշտպանության կանխավարկածը սույն գործում կիրառելի չէ:

3. Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով բողոքների ըստ էությունը

(a) *T.I. v. the United Kingdom* և *K.R.S. v. the United Kingdom* գործերով որոշումները

341. Այդ երկու գործերում Դատարանը հնարավորություն ուներ ուսումնասիրելու Կոնվենցիայի հարցերով Դուբլինի Կոնվենցիայի և այնուհետև Դուբլինի կանոնակարգի ներգործողությունը:

342. Վերը նշված *T.I.* գործը (dec.) վերաբերում էր Շրի Լանկայի մի քաղաքացու, որն ապարդյուն ապաստան էր հայցել Գերմանիայում և այնուհետև նույնպիսի հայց էր ներկայացրել Միացյալ Թագավորությունում: Միացյալ Թագավորությունը, Դուբլինի Կոնվենցիային համապատասխան, հրահանգել էր արտահանձնել դիմողին Գերմանիային:

Վճիռը կայացնելիս Դատարանը գտավ, որ անուղղակի արտահանձնումը միջանկյալ երկրին, որը նույնպես Պայմանավորվող կողմ է, ուժի մեջ է թողնում արտահանձնող երկրի պատասխանատվությունը, և որ այդ պետությունը, գործող նախադեպային իրավունքի համաձայն, պարտավոր է զերծ մնալ անձի արտահանձնումից, եթե առկա են զգալի հիմքեր հավատալու համար, որ համապատասխան անձն արտաքսվելու դեպքում ընդունող երկրում կենթարկվի 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի:

Ավելին, Դատարանը կրկնեց, որ այն դեպքերում, երբ պետությունները համագործակցում են այնպիսի ոլորտներում, որոնք կարող էին առնչվել մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության հետ, ապա այդ ոլորտներում Կոնվենցիայով նախատեսված պատասխանատվությունից նրանց ազատելը համատեղելի չէր լինի Կոնվենցիայի նպատակի և առարկայի հետ (տե՛ս այլ աղբյուրների թվում *Waite and Kennedy v. Germany* [GC], գանգատ թիվ 26083/94, կետ 67, ՄԻԵԴ 1999-1):

Հետևաբար, երբ պետությունները կիրառում են Դուբլինի կանոնակարգը, նրանք պետք է համոզվեն, որ միջանկյալ երկրի ապաստանի ընթացակարգը բավարար երաշխիքներ է նախատեսում, որպեսզի ապաստան հայցողն ուղղակի կամ անուղղակի ճանապարհով չարտաքսվի իր քաղաքացիության երկիր՝ առանց Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի տեսանկյունից այդ անձին սպառնացող վտանգների պատշաճ գնահատման:

Թեև *T. I.* գործում Դատարանը մերժել էր Միացյալ Թագավորության այն փաստարկը, որ հաշվի առնելով Գերմանիայի Կոնվենցիայի կողմ լինելը, Միացյալ Թագավորությունը պարտավոր չէր քննության առնելու, թե ինչպիսի ճակատագիր է սպասում ապաստան հայցողին, որին նա պատրաստվում էր արտաքսել այդ երկիր, սակայն այն փաստը, որ Գերմանիայի ապաստանի ընթացակարգն ըստ ամենայնի համապատասխանում էր Կոնվենցիային և մասնավորապես 3-րդ հոդվածին, Դատարանին թույլ տվեց չբավարարել այն բողոքը, որ դիմողի արտաքսումը Գրմանիա այդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի դրսևորման իրական և լուրջ վտանգ էր ստեղծում: Դատարանը գտավ, որ մասնավորապես այդ գործում չկար որևէ պատճառ հավատալու, որ Գերմանիան չի կատարելու Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով սահմանված պարտավորությունները և չի պաշտպանելու դիմողին Շրի Լանկա վերադարձից, եթե վերջինս ներկայացնի համոզիչ փաստարկներ իրեն այդ երկրում սպասող դաժան վերաբերմունքի մասին:

343. Այդ մոտեցումը վերհաստատվեց և հետագա զարգացում գտավ վերը նշված *K.R.S.* գործով վճռում: Գործը վերաբերում էր Միացյալ Թագավորության իշխանությունների կողմից Դուբլինի կանոնակարգին համապատասխան Իրանի քաղաքացի հանդիսացող ապաստան Հունաստանին արտահանձնելուն, որի սահմանը նա հատել էր մինչ 2006թ. Միացյալ Թագավորություն ժամանելը: Վկայակոչելով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը՝ դիմողը բողոքում էր Հունաստանում ապաստանի ընթացակարգի թերությունների և առանց իր ապաստանի հայցն ըստ էության քննելու իրեն Իրան արտաքսելու վտանգի, ինչպես նաև ապաստան հայցողների՝ Հունաստանում ընդունման պայմանների մասին:

Այն բանից հետո, երբ Դատարանը հաստատեց *T.I.* գործով Դուբլինի կանոնակարգի կիրառելիությունը (այս կետի վերաբերյալ տե՛ս նաև *Stapleton v. Ireland* (dec.), գանգատ թիվ 56588/07, կետ 30, ՄԻԵԴ 2010-...), Դատարանը գտավ, որ այլ բանի մասին վկայող ապացույցի բացակայության դեպքում նա պետք է ենթադրի, որ Հունաստանը կատարում է ապաստանի ընթացակարգի նվազագույն պայմանների և ապաստան հայցողների ընդունման վերաբերյալ Համայնքի հանձնարարականներով

սահմանված պարտականությունները, որոնք փոխատեղվել են Հունաստանի օրենսդրություն և, որ նա հետևում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին:

Դատարանի կարծիքով, հաշվի առնելով այդ ժամանակ Միացյալ Թագավորության կառավարության և Դատարանի տրամադրության տակ գտնվող տեղեկատվությունը, հնարավոր էր ենթադրել, որ Հունաստանը կատարում է իր պարտավորությունները և դիմողի քաղաքացիության երկիր՝ Իրան ոչ ոքի չի վերադարձնում:

Չկար նաև որևէ պատճառ հավատալու, որ Դուբլինի կանոնակարգին համապատասխան Հունաստան վերադարձված անձինք, այդ թվում՝ նրանք, ում ապաստանի հայցերը մերժվել էին Հունաստանի իշխանությունների վերջնական որոշմամբ, զրկված են եղել կամ կարող են զրկված լինել դիմելու Եվրոպական դատարան՝ Դատարանի կանոնակարգի 39 կանոնով նախատեսված հայցի ապահովման ուղղությամբ քայլեր ձեռնարկելու համար:

(b) Այդ սկզբունքների կիրառումը սույն գործում

344. Դատարանն արդեն արտահայտել էր այն դիրքորոշումը, որ դիմողն ուներ ակնհայտ հիմքեր հայտարարելու համար, որ նրան Աֆղանստան ուղարկելը կխախտի Կոնվենցիայի 2-րդ կամ 3-րդ հոդվածները (տե՛ս սույն վճռի 296-297 կետերը):

345. Ուստի Դատարանը պետք է այժմ դիտարկի, թե արդյոք Բելգիայի իշխանությունները պետք է հարցականի տակ դնեն այն կանխավարկածը, որ Հունաստանի իշխանությունները կատարելու են իրենց միջազգային պարտավորությունները ապաստանի հարցում և շրջանցեր *K.R.S.* գործով նախադեպային իրավունքը, որին, Կառավարության պնդմամբ, երկրի վարչական և դատական իշխանությունները ցանկանում էին հետևել ներկա գործում:

346. Դատարանը համաձայն չէ Բելգիայի Կառավարության այն փաստարկի հետ, որ երկրից հեռանալու հրահանգը տալու ժամանակ Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը տեղյակ չէր Հունաստան վերադառնալու վերաբերյալ դիմողի մտավախության մասին, քանի որ հարցազրույցի ժամանակ դիմողն այդ մասին չէր հայտնել:

347. Դատարանը նախևառաջ նկատում է, որ 2008թ. *K.R.S.* գործով վճռի պահին իր տրամադրության տակ գտնվող տեղեկատվությանն այնուհետև ավելացվել են բազմաթիվ զեկույցներ և նյութեր: Այդ բոլոր նյութերը և զեկույցները, որոնք հիմնված էին տեղում անցկացված ուսումնասիրությունների վրա, միանշանակ էին Հունաստանում Դուբլինի համակարգի կիրառման հետ կապված գործնական դժվարությունների, ապաստանի համակարգում առկա թերությունների և անհատական կամ հավաքական հիմքերով ուղղակի կամ անուղղակի *refoulement*-ի գործելակերպի հարցերում:

348. Այդ փաստաթղթերի հեղինակներն են ՄԱԿ ՓԳՀ-ն, Եվրախորհրդի Մարդու իրավունքներով հանձնակատարը, միջազգային հասարակական կազմակերպությունները, այդ թվում՝ *Amnesty International*, *Human Rights Watch*, *Pro-Asyl* կազմակերպությունները, Փախստականների և վտարանդիների հարցերով Եվրոպական խորհուրդը, ինչպես նաև Հունաստանում գործող հասարակական կազմակերպությունները, այդ թվում՝ Հունաստանի Հելսինկյան մոնիտորը և Հունաստանի մարդու իրավունքների ազգային հանձնաժողովը (տե՛ս սույն վճռի 160-րդ կետը): Դատարանը նշում է, որ բոլոր նման փաստաթղթերը հրապարակվել են 2006թ. սկսած պարբերական ընդհատումներով, իսկ 2008 և 2009 թվականներին ավելի մեծ հաճախականությամբ և որ այն պահին, երբ տրվել էր դիմողի արտաքսման հրամանը, դրանց մեծ մասն արդեն իսկ լույս էր տեսել:

349. Դատարանը նաև հույժ կարևոր է համարում 2009թ. ապրիլին ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից Բելգիայի ներգաղթի հարցերով պատասխանատու նախարարին հղված նամակը: Այդ նամակը, որի պատճենն ուղարկվել էր նաև Օտարերկրացիների հարցերով վարչություն, հորդորում էր Բելգիայի իշխանություններին անհապաղ դադարեցնել ապաստան հայցողներին Հունաստան վերադարձնելու գործելակերպը (տե՛ս սույն վճռի 194-րդ և 195-րդ կետերը):

350. Դրան պետք է ավելացնել այն հանգամանքը, որ 2008թ. դեկտեմբերից ի վեր Եվրոպական ապաստանի համակարգը հայտնվել էր բարեփոխումների փուլում և, հաշվի առնելով առաջին փուլում հաստատված փաստաթղթերի կիրառման արդյունքում քաղված դասերը, Եվրոպական հանձնաժողովը ներկայացրել էր առաջարկներ, որոնք միտված էին ապաստան հայցողների հիմնարար իրավունքների պաշտպանության զգալի ամրապնդմանը և Դուբլինի կանոնակարգով արտահանումների ժամանակավոր դադարեցմանը, որը թույլ կտար զերծ մնալու ապաստան հայցողներին վերադարձնելուց

այն Մասնակից պետություններ, որոնք ի վիճակի չէին ապահովելու նրանց հիմնարար իրավունքների պաշտպանության անհրաժեշտ մակարդակը (տե՛ս սույն վճռի 77-79 կետերը):

351. Միաժամանակ Դատարանը նշում է, որ Դուբլինի կանոնակարգին համապատասխան գործելու ժամանակ Օտարերկրացիների հարցերով վարչության կողմից կիրառվող ընթացակարգը որևէ դիմողի հնարավորություն չէր ընձեռում ներկայացնելու այն պատճառները, որոնք թույլ կտային նրան խուսափել Հունաստան վերադառնալուց: Օտարերկրացիների հարցերով վարչության հարցաթերթիկը նման մեկնաբանությունների համար որևէ բաժին չէր նախատեսում (տե՛ս սույն վճռի 130-րդ կետը):

352. Նման հանգամանքներում Դատարանը գտնում է, որ Բելգիայի իշխանությունները տեղյակ էին Հունաստանում ընդհանուր իրավիճակի մասին, և որ դիմողը չպետք է կրեր ապացուցման ամբողջ բեռը: Հակառակը, Դատարանն ապացուցված է համարում այն, որ թեև Կառավարությունը ներկայացրել էր երկրի հայեցողության իրավունքի սկզբունքի կիրառման մի քանի օրինակներ, որոնք, այդուհանդերձ, Հունաստանին չէին վերաբերում, Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը պարբերաբար կիրառում էր Դուբլինի կանոնակարգը մարդկանց Հունաստան արտաքսելու համար՝ անտեսելով բացառությունների կիրառման հնարավորությունը:

353. Բելգիայի կառավարությունը պնդում էր, որ ցանկացած դեպքում նրանք Հունաստանի կառավարությունից բավարար երաշխիքներ էին պահանջել առ այն, որ դիմողն այդ երկրում չի բախվի Կոնվենցիային հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի հետ: Այդ կապակցությամբ Դատարանը նկատում է, որ ներպետական օրենքների առկայությունը և հիմնարար իրավունքները երաշխավորող միջազգային պայմանագրերի վավերացումը ինքնին սկզբունքորեն բավարար չեն դաժան վերաբերմունքի վտանգից պաշտպանելու համար, երբ, ինչպես և ներկա դեպքում, վստահելի աղբյուրները հաղորդում են իշխանությունների կողմից կիրառվող կամ հանդուրժվող գործելակերպի մասին, որը ակնհայտորեն հակասում Կոնվենցիայի սկզբունքներին (տես, *mutatis mutandis*, *Saadi v. Italy* [GC], գանգատ թիվ 37201/06, կետ 147, ՄԻԵԴ 2008-...):

354. Դատարանը նաև գտնում է, որ Հունաստանի կողմից Բելգիայի իշխանություններին տրված դիվանագիտական հավաստագրումները բավարար երաշխիք չէին կարող հանդիսանալ: Նախևառաջ նա նշում է, որ Հունաստանի իշխանությունները տեղեկացրել էին Դուբլինի կանոնակարգի կիրառման հարցում պատասխանատվություն ստանձնելու իրենց համաձայնության մասին այն բանից հետո, երբ արձակվել էր երկրից հեռանալու հրահանգը, ուստի արտաքսման կարգադրությունը կազմվել էր սուկ Հունաստանի իշխանությունների լուռ համաձայնության հիման վրա: Երկրորդ, նա նշում է, որ համաձայնության փաստաթուղթը ձևակերպված էր կարծրատիպ ձևաչափով (տե՛ս սույն վճռի 24-րդ կետը) և դիմողի համար չէր պարունակում որևէ անհատական երաշխիքներ: Նույնը վերաբերում է նաև Բելգիայի կառավարության կողմից հիշատակված փաստաթղթին, որ ներկայացրել էին Հունաստանի իշխանությունները, որտեղ նույնպես բացակայում էին անհատական երաշխիքները և ընդամենը հղում էր կատարվում կիրառելի օրենսդրության վրա՝ առանց որևէ տեղեկատվության իրականում առկա իրավիճակի մասին:

355. Հաջորդը, Դատարանը չի ընդունում Կառավարության այն փաստարկը, որ Դատարանն ինքն անհրաժեշտ չէր համարել 39-րդ հոդվածին համապատասխան հայցի ապահովման միջոց կիրառել, որպեսզի հետաձգեր դիմողի արտահանձնումը: Նա կրկնում է, որ այնպիսի դեպքերում, ինչպիսին ներկա գործն էր, երբ հարցը Դատարանի ուշադրությանը ներկայացնելու պահին դիմողի արտաքսումը անդարձելի է, պետք է անհապաղ որոշում կայացվի: Նշված միջոցը կրում է պաշտպանական բնույթ, և այն ոչ մի դեպքում չի կարող կանխորոշել գործի քննությունը Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի հիմքերով: Այդ փուլում, երբ կիրառվում է հայցի ապահովման միջոցը, գործի խորքային քննությունը Դատարանի խնդիրը չէ և իրականում այն հաճախ չունի նման քննության համար անհրաժեշտ ամբողջական տեղեկատվություն (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Paladi v. Moldova* [GC], գանգատ թիվ 39806/05, կետ 89, ՄԻԵԴ 2009-...): Ընդ որում՝ սույն գործում Դատարանի կողմից հղված նամակներից հստակ երևում էր, որ Դատարանը, լինելով ամբողջությամբ իրազեկված Հունաստանում իրավիճակի մասին, խնդրել էր Հունաստանի կառավարությանը սերտորեն հետևելու դիմողի գործին և տեղյակ պահելու իրեն այդ գործով զարգացումների մասին (տե՛ս սույն վճռի 32-րդ և 38-39-րդ կետերը):

356. Պատասխանող կառավարությունը, որին սատարում էին գործում որպես երրորդ կողմի հանդես եկող կառավարությունները, վերջում նշեց, որ ապաստան հայցողները Դատարանին հայցեր պետք է հղեն միայն Հունաստանի դեմ՝ այդ երկրում իրավական պաշտպանության միջոցները սպառելուց հետո

և, անհրաժեշտության դեպքում, միջնորդեն Դատարանի կողմից հայցի ապահովման միջոցների կիրառման համար:

357. Գտնելով, որ Կոնվենցիայի համակարգի ներքո դա սկզբունքորեն առավել կանոնավոր գործելակերպ է, Դատարանը համարում է, որ Հունաստանում ապաստան հայցողների համար գոյություն ունեցող խոչընդոտների վերաբերյալ իր կողմից անցկացված վերլուծությունը հստակորեն ցույց է տալիս, որ ներկա պահին նման հայցեր ներկայացնելու հնարավորություն գործնականում չկա: Դատարանը նշում է, որ իր առջև դիմողի անունից հանդես է գալիս այն իրավաբանը, որը նրան պաշտպանել էր Բելգիայում: Հաշվի առնելով Հունաստանում ապաստանի հայցերի ցուցակում ընդգրկված հայցերի թիվը, որոնք դեռևս քննության չեն առնվել, հնարավոր չէ որևէ կարծիք կազմել այն փաստի հիման վրա, որ եղել են դեպքեր, երբ դիմողները Հունաստանի դեմ Դատարան հայցեր են ներկայացրել: Այդ կապակցությամբ Դատարանը նաև մատնանշում է, որ, ի տարբերություն ԵՄ-ի այլ երկրների, Հունաստանում ապաստան հայցողների կողմից 39-րդ կանոնին համապատասխան Հունաստանի նկատմամբ հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու միջնորդությունների թիվը չափազանց փոքր է:

358. Վերոնշյալի լույսի ներքո Դատարանը գտնում է, որ դիմողի արտաքսման պահին Բելգիայի իշխանությունները գիտեին կամ պետք է իմանային, որ նա չուներ որևէ երաշխիք, որ իր ապաստանի հայցը ըստ էության կքննվի Հունաստանի իշխանությունների կողմից: Բացի այդ նրանք իրենց ձեռքի տակ ունենին նրան չփոխանցելու համար անհրաժեշտ միջոցներ:

359. Կառավարությունը պնդում էր, որ դիմողը Բելգիայի իշխանությունների առջև բավարար ձևով չէր ներկայացրել իր անձնական մտավախությունն առ այն, որ հնարավորություն չի ունենալու օգտվելու ապաստան հայցելու ընթացակարգից, և Հունաստանի իշխանությունները նրան Աֆղանստան կուղարկեն: Սակայն Դատարանը գտնում է, որ գործնականում Բելգիայի իշխանությունները, հայտնվելով ներկայացված իրավիճակում, չպետք է միայն ենթադրեին, որ դիմողի նկատմամբ կդրսևորվի Կոնվենցիային համապատասխան վարվելակերպ, այլ ընդհակառակը, պետք է նախևառաջ ստուգեին, թե ինչպես են Հունաստանի իշխանությունները գործնականում կիրառում ապաստանի ընթացակարգի հարցերը կարգավորող ներպետական օրենսդրությունը: Այդ դեպքում նրանք կտեսնեին, որ դիմողին սպառնացող վտանգը բավականին իրական և անհատական բնույթի է, որպեսզի այն ներառվի 3-րդ հոդվածի շրջանակում: Այն փաստը, որ Հունաստանում զգալի թվով ապաստան հայցողներ գտնվում են նույն իրավիճակում, ինչ որ դիմողը, այդ վտանգն ավելի քիչ անհատականացված չի դարձնում, եթե այն բավականին իրական և հավանական է (տե՛ս, *mutatis mutandis*, վերը նշված *Saadi*, կետ 132):

(c) Եզրակացություն

360. Ելնելով վերոնշյալ նկատառումներից՝ Դատարանը գտնում է, որ Բելգիայի կողմից դիմողի արտաքսումը Հունաստան հանգեցրել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման:

361. Հաշվի առնելով այդ եզրակացությունը և գործի հանգամանքները՝ Դատարանը գտնում է, որն 2-րդ հոդվածի հիմքերով դիմողի բողոքների առանձին քննության անհրաժեշտություն չկա:

V. ԴԻՄՈՂԻ՝ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻՆ ՀԱԿԱՍՈՂ ԿԱԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ԵՎ ԱՊՐՈՒՍՏԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ ՀԱՅՏՆՎԵԼՈՒՆ ՉԽՈՉԸՆԴՈՏԵԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌՈՎ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆՔԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

362. Դիմողը պնդում էր, որ, հաշվի առնելով Հունաստանում ապաստան հայցողների կալանավորման և ապրուստի պայմանները, Բելգիայի իշխանությունները Դուբլինի կանոնակարգի կիրառմամբ վերադարձնելով նրան այդ երկիր՝ հնարավորություն ստեղծեցին, որպեսզի իր նկատմամբ դրսևորվի Կոնվենցիայի 3-րդ Հոդվածին հակասող վերաբերմունք:

363. Կառավարությունը վիճարկեց այդ պնդումը և չընդունեց, որ դիմողի արտաքսման և ապաստանի ընթացակարգի թերություններից բխող վտանգի պատճառով տեղի է ունեցել 3-րդ հոդվածի խախտում:

364. Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի վերոնշյալ դրույթների հիմքերով դիմողի պնդումները բարձրացնում են իրավունքի և փաստի հետ կապված բարդ խնդիրներ, որոնք հնարավոր չէ լուծել առանց գործն ըստ էության քննելու: Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի 35 կետ 3 հոդվածի իմաստով գանգատն ակնհայտորեն անհիմն չէ: Այն նաև անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքերով: Ուստի այն պետք է ընդունելի հայտարարվի:

365. Անդրադառնալով գանգատի էությանը՝ Դատարանը կրկնում է, որ իր գործող նախադեպային իրավունքի համաձայն Պայմանավորվող պետության կողմից ապաստան հայցողի արտաքսումը կարող է 3-րդ հոդվածի հիմքերով խնդիր հանդիսանալ, որի արդյունքում առաջանում է Կոնվենցիայի ներքո այդ պետության պատասխանատվությունն այն դեպքում, երբ ներկայացրած համոզիչ փաստերի հիման վրա կարելի է հավատալ, որ գործում ներգրավված անձին ընդունման երկրում խոշտանգումների կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգ է սպառնում: Նման հանգամանքներում 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետությունը չպետք է արտաքսի համապատասխան անձին այդ երկիր (տե՛ս *Soering v. the United Kingdom*, վճիռ, 1989թ. հուլիսի 7, Սերիա A գանգատ թիվ 161, կետեր 90-91, *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom*, վճիռ, 1991թ. հոկտեմբերի 30, Սերիա A գանգատ թիվ 125, կետ 103, *H.L.R. v. France*, վճիռ, 1997թ. ապրիլի 29, Ձեկույցներ 1997-III, կետ 34, վերը նշված *Jabari*, կետ 38, *Salah Sheekh v. the Netherlands*, գանգատ թիվ 1948/04, կետ 135, ՄԻԵԴ 2007-1 (քաղվածքներ), գանգատ թիվ 1948/04, և վերը նշված *Saadi*, կետ 152):

366. Սույն գործում Դատարանն արդեն իսկ գտել էր, որ դիմողի կալանավորման և ապրուստի պայմանները Հունաստանում նվաստացնող էին (տե՛ս սույն վճռի 233, 234, 263 և 264 կետերը): Այն նշում է, որ այդ փաստերը լավ հայտնի էին նաև մինչ դիմողի արտահանձնումը և ազատ շրջանառության մեջ էին դրված մի շարք աղբյուրների կողմից (տե՛ս սույն վճռի 162-164 կետերը): Այն նաև ցանկանում է ընդգծել, որ չի կարելի դիմողին մեղադրել այն բանի համար, որ նա Բելգիայի իշխանություններին չէր բացատրել, թե ինչ պատճառներով չի ուզում, որպեսզի նրան արտահանձնեն Հունաստանին: Դատարանը պարզել էր, որ ընթացակարգով չէր պահանջվում, որպեսզի Օտարերկրացիների հարցերով վարչությանը տրվեն նման բացատրություններ և, որ Բելգիայի իշխանությունները պարբերաբար կիրառում էին Դուբլինի կանոնակարգը (տե՛ս սույն վճռի 352-րդ կետը):

367. Հաշվի առնելով այդ եզրահանգումները և Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով արտաքսման հարցում պետությունների վրա դրվող պարտականությունները՝ Դատարանը գտնում է, որ արտաքսելով դիմողին Հունաստան՝ Բելգիայի իշխանությունները գիտակցաբար հնարավորություն ստեղծեցին, որպեսզի դիմողը հայտնվի նվաստացնող վերաբերմունք հանդիսացող կալանավորման և ապրուստի պայմաններում:

368. Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

VI. ԱՐՏԱՔՍՄԱՆ ՀՐԱՀԱՆԳԻ ԴԵՄ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ԲԵԼԳԻԱՅԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 2-ՐԴ ԵՎ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՄԱՏԵՂ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴԻՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ

369. Դիմողը պնդում էր, որ Բելգիայի օրենսդրությամբ նախատեսված չէր Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով նախատեսված վերոնշյալ արդյունավետ իրավական պաշտպանության միջոցը, որը նրան թույլ կտար բողոքելու Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների ենթադրյալ խախտման մասին:

A. Կողմերի փաստարկները

1. Դիմողը

370. Դիմողը հայտնեց, որ ստեղծված հանգամանքներում նա որքան հնարավոր է արագ փորձել էր ներկայացնել երկրից վտարելու հրահանգը չկիրառելու և հրատապ ընթացակարգով դրա կատարումը կասեցնելու միջնորդությունը: Սակայն նա բախվել էր գործնական արգելքների հետ, որոնք խոչընդոտել էին հրատապ ընթացակարգից օգտվելու նրա հնարավորությունը:

371. Առաջինը, նա բացատրեց, որ 2009թ. մայիսի 19-ին, այն օրը, երբ կազմվել էր նրան երկրից հեռացնելու մասին հրահանգը, դիմողին ձերբակալել էին և տեղավորել ապօրինի օտարերկրացիների համար ստեղծված փակ կենտրոնում: Միայն հինգ օր անց այն բանից հետո, երբ ավարտվեցին Համբարձման տոնի արձակուրդները, Բելգիայի իշխանությունները դիմողի խնդրանքով վերջինիս իրավաբան հատկացնելու թույլտվություն տվեցին և Օգնություն փախստականներին Բելգիայի հանձնաժողովին վերջապես հաջողվեց գտնել մի իրավաբանի, որին նա ապաստան հայցելու Դուբլինի ընթացակարգի մասին ընդհանուր տեղեկատվություն տրամադրեց: Գործը ստանալուց հետո երեք օր անց այդ առաջին իրավաբանը, որը մինչ այդ ապաստանի գործերով չէր զբաղվել, ներկայացրեց երկրից վտարելու հրահանգը չկիրառելու և հրատապ ընթացակարգով դրա կատարումը կասեցնելու միջնորդությունը, որը դիմողի կարծիքով անթույլատրելի երկար ժամանակ էր:

372. Երկրորդ, իշխանությունները որոշել էին, որ գործի քննությունը տեղի է ունենալու միջնորդությունը ներկայացնելուց ընդամենը մեկ ժամ հետո, որի պատճառով դիմողի իրավաբանը, որի գրասենյակը գտնվում էր Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի գրասենյակից 130 կիլոմետր հեռավորության վրա, զրկվել էր գործի լսմանը մասնակցելու հնարավորությունից: Դիմողի խոսքերով նրա փաստաբանը անձամբ ներկայանալու որևէ գործնական հնարավորություն չուներ, քանի որ լսումներին մասնակցելու հնարավորություն չունեցող իրավաբաններին շտապ դեպքերում փոխարինելը իրավական օժանդակության գրասենյակի «օտարերկրացիների» բաժանմունքի շուրջօրյա օգնության ծառայության գործառույթներով չէր նախատեսվում: Ի ապացույց այդ փաստի՝ Դիմողը ներկայացրեց համապատասխան բաժանմունքի ղեկավարի կողմից կազմված գրությունը: Դիմողն այնուհետև պնդում էր, որ քանի որ նրան երկրից հեռացնելը անդարձելի չէր, այլ այն նախատեսվել էր մայիսի 27-ին, միջնորդությունը բոլոր դեպքերում մերժվելու էր, քանի որ անհապաղ գործելու հիմքեր չկային:

373. Սույն գործում հրատապ ընթացակարգից օգտվելու գործնական անհասանելիությունից անկախ, դիմողը նաև պնդում էր, որ բոլոր դեպքերում Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդին հղվող միջնորդությունն արտաքսման դեպքում Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների խախտման վտանգից պաշտպանվելու արդյունավետ իրավական միջոց չի հանդիսանում Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի իմաստով: Ուստի նրան չէր կարելի մեղադրել այդ պաշտպանության միջոցից չօգտվելու համար:

374. Դիմողը նախ հայտարարեց, որ նրան երկրից վտարելու ժամանակ հրահանգի կատարումը չկիրառելու մասին իր միջնորդության բավարարման հավանականությունը բացակայում էր՝ հաշվի առնելով Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի որոշ բաժանմունքների անփոփոխ նախադեպային իրավունքը, որոնք կանոնավոր կերպով հերքում էին անշտկելի վնաս պատճառելու հավանականությունը, քանի որ պարտավոր էին առաջնորդվելու այն կանխավարկածով, որ ապաստանի հարցերում Հունաստանը կպահպանի իր կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունները, ընդ որում՝ այդ կանխավարկածը չէր կարող վերանայվել Հունաստանում ընդհանուր իրավիճակի մասին զեկույցները վկայակոչելու միջոցով՝ չներկայացնելով անձին կոնկրետ [*in concreto*] սպառնացող վտանգը: Մինչ այդ կայացված որոշումների թիվը, որոնք չէին համընկնում նման մոտեցման հետ, չնչին էր, ընդ որում՝ նման դեպքերում որևէ բացատրություններ չէին արվել:

375. Դիմողի կարծիքով ապացուցման բեռն նման ծանրությունը, երբ գործում ներգրավված անձինք ստիպված էին իրենք ապացուցել, որ պատկանում են այն խոցելի խմբին, որը Հունաստանում մշտապես ենթարկվում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի, Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդ հայց ներկայացնելը տակավին անարդյունավետ էր դարձնում: Հետագա իրադարձություններն ապացուցեցին, որ դիմողը չէր սխալվում, քանի որ նա իրականում, *in concreto*, դարձել էր այն վտանգների զոհը, որոնց մասին ի սկզբանե բարձրաձայնել էր:

376. Արդյունքում, այն բանից հետո, երբ հրատապ ընթացակարգով միջնորդությունը մերժվել էր, դիմողի համար այլևս որևէ իմաստ չկար շարունակելու գանգատի ըստ էության վարույթը, քանի որ այն չէր կարող կասեցնել կայացված որոշումը և կանխել արտաքսումը: Իրականում Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը մշտապես ձգտում էր մերժելու նման միջնորդությունները, քանի որ հայտնվելով անհուսալի իրավիճակում՝ դիմողները հրաժարվում էին միջոցառումը չկիրառելու ուղղությամբ հետագա քայլերից: Վերջապես, եթե նույնիսկ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը գործն այդ հիմքերով անընդունելի չհամարեր, դիմողը վերոնշյալ անփոփոխ նախադեպային իրավունքի պատճառով չէր կարող հասնել նրան, որ երկրից հեռացվելու հրահանգն իր նկատմամբ չկիրառվեր:

377. Դիմողն ավելացրեց, որ այն դեպքերում, երբ նման որոշումների դեմ վճռաբեկ բողոքներ էին հղվում *Conseil d'Etat*, վերջինս հարցականի տակ չէր դնում Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդ մոտեցումը և եզրահանգում էր, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի հիմքերով որևէ խնդիր չի առաջացել:

2. Բելգիայի կառավարությունը

378. Բելգիայի կառավարությունը հայտարարեց, որ դիմողը կարող էր իր ցանկությամբ օգտվել իրավական պաշտպանության մի քանի տարբեր միջոցներից ներպետական դատարաններում, որոնք բավարարում էին Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջներին, սակայն նա պատշաճ ձևով չէր սպասել դրանք:

379. Հրահանգը հրատապ ընթացակարգով չկիրառելու համար միջնորդություն ներկայացնելու վերաբերյալ Կառավարությունը նշեց, որ նման միջնորդություն Օտարերկրացիների բողոքարկման

խորհրդին կարող էր ներկայացվել ցանկացած պահի՝ առանց ընդհատման և հրահանգի կասեցման հնարավորության, և որ Դատարանը հաստատել էր այդ ընթացակարգի արդյունավետությունը *Quraishi v. Belgium* գործով կայացրած վճռում (գանգատ թիվ 6130/08, վճիռ, 2009թ. մայիսի 12): Կառավարությունը պնդում էր, որ դիմողն իր իսկ մեղքով էր հայտնվել արտակարգ իրավիճակում, քանի որ միջնորդել էր Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդին իր մեկնելուց ընդամենը մի քանի ժամ առաջ, այնինչ նրան ձերբակալել էին դրանից տաս օր առաջ՝ ի կատարումն երկիրը լքելու հրահանգի: *Conseil d'Etat*-ը կանոնավոր կերպով պատժում էր իրենց իրավունքները պաշտպանել չձգտող հայցատուներին, և դա արդարացվում էր ընթացակարգի բացառիկ բնույթով, որով պաշտպանության իրավունքը և գործի քննությունը նվազագույնի էին հասցված: Այն փաստը, որ մեկնումը մայիսի 27-ից շուտ չէր նախատեսված, էական դեր չէր խաղում, քանի որ, բացառությամբ դիմողի կողմից նշված դեպքի, Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի գործող նախադեպայի իրավունքը վկայում էր, որ ազատագրվումն ինքնին բավական էր վտանգի անդարձելի բնույթը ապացուցելու համար:

380. Բացի այդ, անհրաժեշտ էր հաշվի առնել նաև այն, որ, հարցի անհապաղությունից ելնելով, որոշվել էր անմիջապես քննել գործը, սակայն այդ քննությանը դիմողի կողմից ոչ ոք չէր ներկայացել, թեպետ դիմողի փաստաբանը կարող էր դիմել Բրյուսելում իրավական օժանդակության շուրջօրյա ծառայությանը, որպեսզի վերջինս իրեն ներկայացներ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդում:

381. Կառավարությունը վիճարկեց դիմողի այն փաստարկը, որ բացակայում էր հրահանգը չկիրառելու մասին միջնորդությունը բավարարելու հավանականությունը՝ ներկայացնելով 2008-2009 թվականներին Խորհրդի 5 որոշումները, որոնցում Հունաստան արտաքսելու հրահանգների կիրառումը կասեցվել էր անհապաղ ընթացակարգով՝ այն հիմնավորմամբ, որ, հաշվի առնելով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիմքերով դիմողների բողոքների լրջությունը, երկրից հեռանալու մասին հրահանգը բավարար չափով [*prima facie*] հիմնավորված չէր: Կառավարության խոսքերով յուրաքանչյուր դեպքում դիմողի շահերից էր բխում ի վնաս իրեն կայացրած որոշումը վերանայելու համար հայց ներկայացնելը, որը Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի և այնուհետև *Conseil d'Etat*-ի համար լուծում առաջարկելու և վիճարկվող միջոցների իրավաչափությունը գնահատելու հնարավորություն էր ընձեռում:

382. Այն փաստը, որ այդ ընթացքում դիմողը երկրից հեռացվել էր, չպետք է հետ պահեր նրան գործը շարունակելուց: Կառավարությունը որպես ապացույց ցիտեց Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի 2009թ. մայիսի 29-ի թիվ 28.233 գանգատով որոշումը, որով միջնորդությունն ընդունելի էր համարվել, թեև հայցատուն արդեն իսկ արտահանձնվել էր: Հետագայում միջնորդությունը չէր բավարարվել դիմողի կողմից գործի նկատմամբ հետաքրքրության կորստի պատճառով, քանի որ միջնորդությունը հղվել էր երկրից հեռանալու հրահանգի դեմ, մինչդեռ հայցատուն ցույց չէր տվել *in concreto*, որ տեղի էր ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի որևէ խախտում:

383. Գործի էության վերաբերյալ Կառավարությունը, ինչպես և կասեցման փուլում, անշտկելի վնասը գնահատելիս հաստատեց, որ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի գործող նախադեպային իրավունքը, որը փաստորեն հիմնված էր Դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա, պահանջում էր, որպեսզի հայցատուները ներկայացնեն իրենց սպառնացող վտանգը: Սակայն, Կառավարությունն ընդգծեց, որ ինչպես որ 13-րդ հոդվածի իմաստով իրավական պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը չէր որոշվում բարենպաստ արդյունքի հավանականությամբ, գործի ըստ էության քննության բարենպաստ արդյունքի հավանականությունը չպետք է հաշվի առնվեր իրավական պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը գնահատելիս:

384. Գործում որպես երրորդ կողմ ներգրավված ՄԱԿ ՓԳՀ-ն արտահայտեց այն տեսակետը, որ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի և *Conseil d'Etat*-ի գործող նախադեպային իրավունք արդյունավետորեն ձախողման էր մտնում Դուբլինի կանոնակարգին համապատասխան տրված արտաքսման հրահանգը չկիրառելու ցանկացած միջնորդությունը, քանի որ այն ներկայացնող անձինք ի զորու չէին տրամադրելու փաստացի ապացույցներ ինչպես այն մասին, որ ընդունող երկրում իրենց անձամբ վտանգ է սպառնում, այնպես էլ, որ իրենց համար այնտեղ պաշտպանություն ապահովվելն անհնար է: Որդեգրելով նման մոտեցումը՝ Բելգիայի դատարաններն առաջնորդվում էին սուկ Դուբլինի կանոնակարգի տառով և անտեսում էին Կոնվենցիայի և փախստականների մասին օրենքի համապատասխան գերակայող դրույթները:

B. Դատարանի գնահատականը

385. Դատարանն արդեն արտահայտել էր այն դիրքորոշումը, որ, արտաքսելով դիմողին Հունաստան, Բելգիայի իշխանությունները խախտել էին Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը (տե՛ս սույն վճռի 359 և 360 կետերը): Ուստի դիմողի բողոքներն այդ առումով 13-րդ հոդվածի նպատակների համար «ակնհայտորեն անհիմն» չեն կարող համարվել:

386. Դատարանը նախևառաջ նշում է, որ Բելգիայի օրենսդրության համաձայն արտաքսման հրահանգը չկիրառելու մասին Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդին ներկայացվող միջնորդությունը չի կասեցնում հրահանգի կատարումը: Սակայն Կառավարությունը նշել էր, որ նույն ատյանին կարելի է ներկայացնել «հրատապ ընացակարգով» միջոցը չկիրառելու մասին միջնորդություն և որ ի տարբերություն *Conseil d'Etat*-ի կողմից կիրառվող հրատապ ընթացակարգի՝ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի ընթացակարգն օրենքի ուժով ինքնաբերաբար կասեցնում է վիճարկվող միջոցի կատարումը՝ մինչև որ Խորհուրդը վերջնական որոշման չի հանգի, որը պետք է կայացվի յոթանասուներկու ժամվա ընթացքում:

387. Ընդունելով, որ վերը նշյալ *Čonka* գործով վճռում արտահայտված դիրքորոշմամբ առաջնորդվելու տեսանկյունից նշվածը կարելի է առաջընթաց համարել (կետեր 81-83, վերհաստատված վերը նշված *Gebremedhin* գործով վճռով, կետեր 66-67), Դատարանը կրկնում է, որ իր նախադեպային իրավունքում նաև սահմանված է (տե՛ս սույն վճռի 293-րդ կետը), որ ցանկացած բողոք առ այն, որ այլ երկիր արտաքսումն անձին կանգնեցնելու է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի վտանգի առջև, պահանջում է, որպեսզի բողոքն արագ և մանրակրկիտ զննվի, և որ պետություններին տրված հայեցողության որոշ շրջանակի հետ մեկտեղ 13-րդ հոդվածով պահանջվում է, որպեսզի իրավասու մարմինն ի վիճակի լինի արդյունավետ քննելու բողոքի էությունը և պատշաճ փոխհատուցում շնորհելու:

388. Դատարանի կարծիքով 13-րդ հոդվածից բխող այն պահանջը, որ վիճարկվող միջոցի կիրառումը պետք է կասեցվի, չի կարող դիտվել որպես սուբսիդար միջոց, այն է՝ անհրաժեշտ է խուսափել քննությանը ձևական բնույթ վերագրելուց: Հակառակ դեպքում կստեղծվի այնպիսի իրավիճակ, երբ պետությունները կարտաքսեն մարդկանց՝ առանց 3-րդ հոդվածի հիմքերով ներկայացված զանգատների բժախնդիր քննության:

389. Սակայն անհապաղ ընթացակարգը հանգեցնում է հենց այդպիսի արդյունքի: Կառավարությունն ինքն է բացատրում, որ այդ ընթացակարգը նվազագույնի է հասցնում պաշտպանության և գործի քննության իրավունքները: Այն որոշումները, որոնց մասին Դատարանը տեղյակ է (տե՛ս սույն վճռի 144 և 148 կետերը) վկայում են, որ դիմողի արտաքսման պահին Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի որոշ բաժանմունքների կողմից 3-րդ հոդվածի հիմքերով անցկացված բողոքների քննությունը մանրակրկիտ կերպով չէր իրականացվում: Վերջիններս սահմանափակում էին իրենց քննությունը՝ ստուգելով, թե արդյոք գործում ներգրավված անձինք ներկայացրել են կոնկրետ ապացույցներ 3-րդ հոդվածի հնարավոր ենթադրյալ խախտման դեպքում առաջացող վնասի անշտկելի բնույթի մասին՝ դրանով իսկ ավելացնելով ապացուցման բեռն այս աստիճանի, որ հնարավոր չէր լինում ըստ էության քննելու ենթադրյալ խախտման վտանգը: Ավելին, եթե գործում ներգրավված անձը Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունում անցկացված հարցազրույցից հետո այնուամենայնիվ փորձում էր այդ պահանջին համապատասխան լրացուցիչ նյութեր ներկայացնել իր գործով, Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը միշտ չէ, որ դրանք հաշվի էր առնում: Արդյունքում այդ անձինք զրկվում էին փաստարկներ ներկայացնելու հնարավորությունից՝ հօգուտ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիմքերով իրենց բողոքների:

390. Դատարանը եզրահանգում է, որ հրահանգի կատարումը հրատապ ընթացակարգով չկիրառելու ընթացակարգը չի համապատասխանում Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջներին:

391. Այն փաստը, որ այդ ժամանակ գործող նախադեպային իրավունքի շրջանակում կայացվող բազմաթիվ որոշումներից մի քանիսում կասեցվել էր ապաստան հայցողներին Հունաստան արտաքսումը (տե՛ս սույն վճռի 149-րդ կետը), չի ազդում այդ եզրահանգման վրա, քանի որ նման կասեցումները հիմնված էին ոչ թե 3-րդ հոդվածի խախտման վտանգի ըստ էության քննության, այլ Բողոքարկման խորհրդի այն եզրահանգման վրա, որ Օտարերկրացիների հարցերով վարչությունը բավարար շատ հիմնավորումներ չէր տվել իր որոշումներին:

392. Դատարանն այնուհետև նշում է, որ Կառավարության կողմից վկայակոչվող իրավական պաշտպանության միջոցներից օգտվելիս դիմողը նաև բախվել է մի շարք գործնական արգելքների: Այն նկատում է, որ հրահանգի կատարումը հրատապ ընթացակարգով չկիրառելու իր միջնորդությունը մերժվել էր ընթացակարգային հիմքերով, այն է՝ իր չներկայանալու պատճառով: Սակայն, ի տարբերություն կառավարության պնդումների, Դատարանը գտնում է, որ սույն գործի հանգամանքներում այդ փաստը չի կարող դիմովել որպես դիմողի կողմից իր շահերը հետապնդելու ցանկության բացակայություն: Դատարանը չի պատկերացնում, թե ինչպես նրա փաստաբանը կարող էր հասցնել ժամանակին ներկայանալու Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի նստավայրը: Ինչ վերաբերում է շուրջօրյա ծառայության օգնությունը հայցելու հնարավորությանը, Դատարանը նշում է, որ, այնուամենայնիվ, Կառավարությունը ոչ մի ապացույց չի ներկայացրել գործնականում նման ծառայության գոյության մասին:

393. Անդրադառնալով երկրից հեռանալու հրահանգը կասեցնելու դեմ վարույթը շարունակելու նպատակահարմարությանը՝ նույնիսկ այն դեպքում, երբ դիմողն արդեն արտահանձնվել էր, Դատարանը նշում է, որ Կառավարության կողմից բերված միակ օրինակը (տե՛ս սույն վճռի 151 և 382 կետերը) վերհաստատում է դիմողի այն պնդումը, որ գործում ներգրավված անձին արտաքսելուց հետո Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը կանոնավոր կերպով գանգատն անընդունելի է հայտարարում, քանի որ երկրից հեռանալու հրահանգը չկիրառելու միջնորդությունը իմաստը կորցնում է: Թեև ճշմարիտ է, որ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդն իր կողմից վկայակոչված որոշման դեպքում իրոք քննել էր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիմքերով ներկայացված բողոքները, սակայն Դատարանը չի պատկերացնում թե ինչպես, նույնիսկ 3-րդ հոդվածի խախտում արձանագրելու դեպքում, Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը կարող էր դիմողին համարժեք փոխհատուցում շնորհել, երբ որոշումը կասեցման ուժ չէր կարող ունենալ:

394. Բացի այդ, Դատարանը նշում է, որ կողմերը համամիտ են այն հարցում, որ, հաշվի առնելով Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի և *Conseil d'Etat*-ի վերոնշյալ նախադեպային իրավունքը, դիմողի հայցը չուներ բավարարման որևէ հնարավորություն, քանի որ նրա համար գործնականում անհնար էր *in concreto* ապացուցել ենթադրյալ հնարավոր վնասի անշտկելի բնույթը: Դատարանը վերստին նշում է, որ թեև իրավական պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը կախված չէ դիմողի համար բարենպաստ որոշում ընդունելու հնարավորության աստիճանից, սակայն համարժեք փոխհատուցում ստանալու որևէ հեռանկարի բացակայությունը խնդիր է առաջացնում 13-րդ հոդվածի ներքո (տե՛ս վերը նշված *Kudla*, կետ 157):

395. Ի վերջո Դատարանն ընդգծում է, որ սույն գործի հանգամանքներն ակնհայտորեն տարբերում են Կառավարության կողմից վկայակոչված *Quraishi* գործից: Այդ գործում, որի դեպքերը տեղի էին ունեցել դեռևս 2006թ., իսկ վարույթն Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդում կատարվել էր 2007թ., այսինքն խորհրդի ստեղծումից մի քանի ամիս հետո, հայցատուները հասել էին նրան, որ դատարանների միջամտության արդյունքում իրենց արտաքսումը կասեցվել էր: Ավելին, այն ժամանակ, երբ Դատարանը լսում էր գործը, նրանք արտաքսված չէին, իսկ Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհրդի նախադեպային իրավունքը Դուբլինի գործերով դեռևս սահմանված չէր:

396. Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի խախտում: Ակնհայտ է, որ դիմողին չի կարելի մեղադրել իրավական պաշտպանության ներպետական միջոցները բավարար կերպով չսպառելու մեջ, և որ այդ մասին Բելգիայի Կառավարության նախնական առարկությունը (տե՛ս սույն վճռի 335-րդ կետը) չի կարող բավարարվել:

397. Նկատի ունենալով այդ եզրահանգումը և սույն գործի հանգամանքները՝ Դատարանը գտնում է, որ 2-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի հիմքերով դիմողի բողոքն առանձին քննելու անհրաժեշտություն չկա:

VII. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 46-ՐԴ ԵՎ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

A. Կոնվենցիայի 46-րդ Հոդվածը

398. 46-րդ հոդվածում ամրագրված է.

- «1. Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են կատարել Դատարանի վերջնական վճիռները ցանկացած գործի վերաբերյալ, որոնցում նրանք կողմեր են:
2. Դատարանի վերջնական վճիռն ուղարկվում է Նախարարների կոմիտե, որը վերահսկողություն է իրականացնում դրա կատարման նկատմամբ»:

399. Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածի համաձայն Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են կատարելու Դատարանի վերջնական վճիռները բոլոր այն գործերով, որոնցում նրանք կողմեր են, որոնց կատարման վերահսկողությունն իրականացնում է Նախարարների կոմիտեն: Դա նշանակում է, որ Դատարանի կողմից խախտում արձանագրելու դեպքում պատասխանող Պետությունը պարտավոր է ոչ միայն վճարել շահագրգիռ կողմերին 41-րդ հոդվածին համապատասխան շնորհված արդարացի փոխհատուցման գումարը, այլ նաև իրականացնել պահանջվող ըհնդանուր և/կամ անհատական միջոցառումները: Քանի որ Դատարանի վճիռները որպես կանոն դեկլարատիվ բնույթ են կրում, ապա համապատասխան պետությունը, Նախարարների կոմիտեի վերահսկողությամբ, հիմնականում ինքն է որոշում միջոցները, որոնք կիրառում է Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածով սահմանված իրավական պարտավորությունները կատարելու համար այն պայմանով, որ այդ միջոցները համահունչ լինեն Դատարանի վճռում ներկայացված եզրահանգումներին: Որոշ հատուկ իրավիճակներում, սակայն, Դատարանը կարող է նպատակահարմար գտնել պատասխանող Պետությանը նշել միջոցի այն տեսակը, որը կարող է կիրառվել վերջ դնելու համար հաճախ պարբերական բնույթ կրող այն իրավիճակը, որը հիմք է ծառայում խախտման մացին եզրահանգման համար (տե՛ս օրինակ, *Öcalan v. Turkey* [GC], գանգատ թիվ 46221/99, կետ 210, ՄԻԵԴ 2005-IV, և *Popov v. Russia*, գանգատ թիվ 26853/04, կետ 263, 2006թ. հուլիսի 13): Երբեմն խախտումը կարող է այնպիսի բնույթ կրել, որ այլ միջոցի ընտրության որևէ իրական հնարավորություն այլևս չի մնում (տե՛ս վերը նշված *Assanidze v. Georgia* [GC], թիվ 71503/01, կետ 198, ՄԻԵԴ 2004-II և *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (թիվ 2) [GC], գանգատ թիվ 32772/02, կետեր 85 և 88, ՄԻԵԴ 2009թ.):

400. Ներկա գործում Դատարանն անհրաժեշտ է գտնում նշելու սույն վճռի իրականացման համար անհրաժեշտ անհատական միջոցները, որոնք, սակայն, ուժի մեջ են թողնում նման խախտումների հետագա կանխարգելմանն ուղղված ընդհանուր միջոցները (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Broniowski v. Poland* [GC], գանգատ թիվ 31443/96, կետ 193, ՄԻԵԴ 2004-V):

401. Դատարանն արձանագրել էր Հունաստանի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում՝ հաշվի առնելով Հունաստանում դիմողի ապրուստի պայմանները, և այն շարունակական անորոշությունը, որի մեջ նա գտնվում էր, ինչպես նաև իրավիճակի բարելավման որևէ հեռանկարի բացակայությունը (տե՛ս՝ սույն վճռի 263-րդ կետը): Այն նաև արձանագրել էր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի խախտում՝ հաշվի առնելով դիմողի նկատմամբ կիրառված ապաստանի ընթացակարգում առկա թերությունները և նրան ԱՖղանստան արտաքսելու վտանգը՝ առանց դիմողի ապաստանի հայցի լուրջ ուսումնասիրության և չընձեռելով նրան արդյունավետ իրավական պաշտպանության որևէ հնարավորություն (տե՛ս սույն վճռի 322-րդ կետը):

402 Հաշվի առնելով գործի հատուկ հանգամանքները և Կոնվենցիայի 13-րդ և 3-րդ հոդվածների նման խախտումներին անմիջապես վերջ դնելու անհրաժեշտությունը՝ Դատարանը պարտավորեցնում է Հունաստանին Կոնվենցիայի պահանջներին համապատասխան անհապաղ իրականացնելու դիմողի ապաստանի հայցի ըստ էության քննությունը, որի արդյունքում Հունաստանը զերծ կմնա դիմողի արտաքսումից:

B. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը

403. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածում սահմանված է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

1. Բարոյական վնասը

(a) Հունաստանի մասով

404. Դիմողը, որպես կալանավորման երկու ժամկետների ընթացքում կրած բարոյական վնասի փոխհատուցում, հայցել էր 1000 եվրո:

405. Հունաստանի Կառավարությունն անհիմն էր համարել այդ հայցը:

406. Դատարանը գտել էր, որ դիմողի կալանավորման պայմանները հակասել էին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին: Դատարանը գտնում է, որ դիմողը պետք է իրականում հայտնվեր հոգեկան ընկճվածության վիճակում, որի դեպքում Դատարանի կողմից սուկ խախտման արձանագրումը չի կարող

բավարար փոխհատուցում հանդիսանալ: Հաշվի առնելով սույն գործում առկա խախտման բնույթը՝ Դատարանն արդարացի է համարում բավարարելու դիմողի հայցը և որոշում է, որ կրած բարոյական վնասի համար նրան պետք է փոխհատուցվի 1000 եվրո:

(b) Բելգիայի մասով

407. Դիմողը հայցել էր 31825 եվրո՝ առաջին հերթին՝ որպես փոխհատուցում իրեն մինչև Հունաստան արտաքսելը Բելգիայում բաց և այնուհետև փակ կենտրոնում պահելու արդյունքում կրած բարոյական վնասի համար (6925 եվրո) և, երկրորդ հերթին, որպես փոխհատուցում իրեն Հունաստան արտաքսելու մասին Բելգիայի իշխանությունների կողմից կայացված որոշման արդյունքում կրած բարոյական վնասի համար (24900 եվրո):

408. Բելգիայի կառավարությունը վիճարկում էր այդ որոշումը՝ պնդելով, որ եթե Դատարանը Բելգիային պատասխանատու է համարում այդ խախտման համար, դիմողը կալանավորման արդյունքում կրած բարոյական վնասի համար փոխհատուցում ստանալու նպատակով կարող է հայց հարուցել Բելգիայի դատարաններում: Ցանկացած դեպքում, Կառավարության կարծիքով, հայցն անհիմն էր, քանի որ դիմողը չէր ապացուցել պետության կողմից թույլ տված որևէ սխալ, ինչպես նաև ենթադրյալ սխալի և ենթադրյալ կրած բարոյական վնասի միջև որևէ պատճառահետևանքային կապի առկայություն:

409. Դատարանը վերստին հայտարարում է, որ կարող է վճարվելիք գումարների մասին որոշումներ կայացնել 41-րդ հոդվածով նախատեսված արդարացի փոխհատուցման հիմքերով այն դեպքերում, երբ գտնում է, որ հայտարարվող վնասը կամ կորուստն արձանագրված խախտման հետևանքով է առաջացել, մինչդեռ պետությունը պարտավոր չէ գումարներ վճարել այն վնասի համար, որն իր մեղքով չի առաջացել (տե՛ս վերը նշված *Saadi*, կետ 186): Ներկա գործում Դատարանը չի արձանագրել Կոնվենցիայի խախտում՝ մինչև Հունաստանին արտահանձնելը՝ դիմողին Բելգիայում կալանքի տակ պահելու պատճառով: Հետևաբար այն չի բավարարում հայցի այդ մասը:

410. Ինչ վերաբերում է Հունաստան արտաքսվելու պատճառով առաջացած ենթադրյալ վնասին, Դատարանը գտնում է, որ արտաքսման հետևանքով տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում ինչպես այն բանի համար, որ դիմողը Հունաստանում կալանքի տակ գտնվելու և ապրելու ընթացքում հայտնվել է վերոնշյալ դրույթով արգելված իրավիճակում, այնպես էլ հաշվի առնելով այն, որ դիմողը կանգնել է Հունաստանում ապաստանի ընթացակարգի թերություններից բխող վտանգների առջև: Դատարանը կրկնում է, որ այն փաստը, որ դիմողը կարող էր Բելգիայի դատարաններում փոխհատուցում հայցել, չի պարտավորեցնում Դատարանին մերժելու հայցը՝ դրա անհիմն լինելու պատճառով (տե՛ս *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium* (հոդված 50), 10 մարտի 1972թ., կետ 16, Սեբիա A, գանգատ թիվ 14):

411. Դատարանը գտնում է, որ դիմողն իրականում կարող էր հայտնվել հոգեկան ընկճվածության վիճակում, որի դեպքում Դատարանի կողմից սուկ խախտման արձանագրումը բավարար փոխհատուցում չի կարող հանդիսանալ: Հաշվի առնելով սույն գործում առկա խախտման բնույթը՝ Դատարանն արդարացի է համարում բավարարելու դիմողի հայցը և որոշում է, որ կրած բարոյական վնասի համար նրան պետք է փոխհատուցվի 24,900 եվրո:

2. Ծախսեր և ծախքեր

(a) Հունաստանի մասով

412. Դիմողը հայցել էր Հունաստանի կառավարության դեմ Դատարանում իր պաշտպանության ընթացքում կրած ծախսերի փոխհատուցումը: Համաձայն դիմողի փաստաբանի կողմից ներկայացված վարձատրության և ծախսերի ցուցակի՝ 2010թ. մարտի 15-ի դրությամբ ընդհանուր ծախսերն ու ծախքերը կազմում էին 3450 եվրո՝ 75 եվրո ժամավճարի հաշվարկով: Փաստաբանը հայտնեց, որ, դիմողի հետ ձեռք բերված պայմանավորվածության համաձայն, Դատարանում գործը շահելու դեպքում վերջինս վճարելու է նրան մասնավճարներով՝ նշված ժամավճարի հաշվարկով:

413. Հունաստանի կառավարությունը համարեց այդ հայցը չափազանցված և չհիմնավորված:

414. Դատարանը գտնում է, որ դիմողն իրականում արդյունավետ կրել է այդ ծախսերը, քանզի հաճախորդ հանդիսանալով՝ նա իրավական պարտավորություն է ստանձնել վարձատրելու իր իրավական ներկայացուցչին՝ ըստ պայմանավորվածության (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Sanoma Uitgevers B.V. v. the Netherlands*, գանգատ թիվ 38224/03, կետ 110, 2009թ. մարտի 31): Հաշվի առնելով, որ ծախսերն ու

ծախքերը անհրաժեշտ և իրենց չափով ողջամիտ են եղել, Դատարանը որոշում է, որ դիմողին պետք է փոխհատուցվի 3450 եվրո:

(b) Բելգիայի մասով

415. Դիմողը հայցել էր Բելգիայի դատարաններում և Դատարանում իր կողմից կրած ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում: Համաձայն դիմողի փաստաբանի կողմից ներկայացված վարձավճարների և ծախսերի ցուցակի՝ 2010թ. մարտի 15-ի դրությամբ ընդհանուր ծախսերն ու ծախքերը կազմում էին 7680 եվրո՝ 75 եվրո ժամավճարի հաշվարկով, որից 1605 եվրոն հայցվում էր Բելգիա դատարաններում վարույթի, իսկ 6075 եվրոն Դատարանում ընդդեմ Բելգիայի վարույթի համար:

416. Բելգիայի կառավարությունը Դատարանին հայցը մերժելու կոչ արեց: Նա նշեց, որ դիմողն իրավունք ուներ օգտվելու անվճար իրավաբանական ծառայությունից կամ վճարովի իրավաբանական օժանդակությունից: Ուստի անհրաժեշտ չէր, որպեսզի նա այդպիսի ծախսեր կրեր: Դատաիրավական օրենսգրքի իրավական օժանդակության հարցերը կարգավորող դրույթներին համապատասխան նրա փաստաբանը Բելգիայի դատարաններում և Դատարանում կրած բոլոր ծախսերի համար կարող էր փոխհատուցում ստանալ: Բելգիայի Օրենսգրքով սահմանված էր իրավաբանի կողմից մատուցված ծառայությունները «միավորների» սկզբունքով վարձատրելու վարձատրության համակարգ: 2010թ. մեկ միավորը հավասար էր 26,91 եվրոյի: 2009թ. այն կազմում էր 23,25 եվրո: Եթե փաստաբանը հետևեր այդ դրույթներին, ապա արդեն իսկ իրավունք կունենար ստանալու 2009թ. կրած ծախսերի համար փոխհատուցումը: Կառավարությունը նաև ընդգծեց, որ Դատաիրավական օրենսգրքում իրավաբանական ծախսերի վարձատրության հարցերով 1022-րդ հոդվածի համաձայն՝ գործում պարտվող կողմը պարտավոր էր մասամբ կամ ամբողջությամբ փոխհատուցել շահող կողմի կրած ծախսերը: Այն դեպքերում, երբ վարույթում կրած ծախսերը հնարավոր չէր սահմանել դրամական տեսքով, վճարվելիք գումարը որոշում էր դատարանը: Այն դեպքում, եթե կողմն օգտվել էր պետության կողմից տրամադրվող իրավական օժանդակությունից, իսկ դատավարության արդյունքում փոխհատուցման ենթակա ծախսերը գերազանցում էին այդ նպատակով հատկացվելիք գումարը, տարբերությունը փոխհատուցվում էր պետական գանձապետարանից:

417. Դիմողի փաստաբանը հաստատեց, որ նշանակվել էր Բելգիայի կառավարության կողմից որպես իրավաբանական օժանդակություն տրամադրող իրավաբան, սակայն միայն դիմողի շահերն առաջին ատյանի դատարանում պաշտպանելու նպատակով: Այդ ծառայության համար նրան շնորհվել էր «տաս միավոր»: Նա ասաց, որ մինչ այժմ որևէ վարձատրություն չէր ստացել տրամադրված իրավաբանական օժանդակության համար: Մյուս դատավարություններում մասնակցելու համար նա պայմանավորվածություն էր ձեռք բերել դիմողի հետ, որ Դատարանում գործը շահելու դեպքում վերջինս նրան կվճարի մասնավճարներով՝ վերը նշված ժամավճարային դրույթով: Այդ պայմանավորվածությունը մասամբ կատարվել էր: Դիմողի խոսքերով բացակայում էր այն վտանգը, որ Բելգիայի իշխանություններն իրեն հասանելի գումարից ավել կվճարեն, քանի որ ընթացակարգային ծախսերի համար շնորհված փոխհատուցումը նվազեցվում էր իրավաբանական օժանդակության համար վճարվելիք գումարից: Արդյունքում, եթե առաջինը գերազանցեր երկրորդին, իրավաբանը կդիմեր իրավաբանական օժանդակության ծառայության գրասենյակին, որպեսզի դադարեցվի իրավաբանական օժանդակությունը, և եթե Դատարանի կողմից ծախսերի և ծախքերի համար շնորհված փոխհատուցումը գերազանցեր իրավաբանական օժանդակության համար շնորհված վարձատրությունը, իրավաբանը իրավաբանական օժանդակության համար որևէ գումար չէր ստանա:

418. Դատարանի գործող նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ 41-րդ հոդվածով նախատեսված ծախսերն ու ծախքերը վճարվում են միայն այն դեպքում, եթե հաստատվում է, որ դրանք գործնականում իրականացվել են, եղել են անհրաժեշտ և ողջամիտ չափի: Բացի այդ, իրավական օգնության ծախսերը փոխհատուցվում են միայն այն դեպքում, եթե դրանք վերաբերում են արձանագրված խախտմանը (տե՛ս, մի շարք այլ աղբյուրների թվում, վերը նշված Sanoma Uitgevers B.V., կետ 109):

419. Դատարանը նախևառաջ անդրադառնում է ներպետական դատարաններում դատավարությունների ժամանակ կրած ծախսերին և ծախքերին: Այն նշում է, որ դիմողը չի ներկայացրել նշված տարբեր վարույթներում կրած ծախսերի գումարի բաց քաղվածքը: Արդյունքում, հնարավոր չէ ճշգրիտ որոշել, թե գումարի որ մասն է վերաբերում սույն գործով արձանագրված խախտմանը, իսկ որ մասը փոխհատուցվել կամ կարող էր փոխհատուցվել իրավական օժանդակության գումարից: Հստակության

բացակայության պատճառով (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Musiak v. Poland* [GC], գանգատ թիվ 24557/94, կետ 61, ՄԻԵԴ 1999-II), Դատարանը չի բվարարում այդ հայցերը:

420. Անդրադառնալով Դատարանում Բելգիայի դեմ վարույթում կրած ծախսերին և ծախքերին՝ Դատարանը կրկնում է, որ չի գտնում, որ պարտավոր է առաջնորդվելու այդ երկրում գործող սակագներով և գործելակերպով, թեև կարող է հաշվի առնել դրանք (տե՛ս *Venema v. the Netherlands*, գանգատ թիվ 35731/97, կետ 116, ՄԻԵԴ 2002-X): Բոլոր դեպքերում, կիրառելով նույն մոտեցումը, ինչ որ Հունաստանի դեպքում (տե՛ս սույն վճռի 414-րդ կետը), որոշում է, որ դիմողին պետք է փոխհատուցվի 6075 եվրո:

(c) Բելգիայի և Հունաստանի մասով

421. Վերջապես դիմողը հայցել էր Դատարանում լսումների ժամանակ կրած ծախսերի և վարձավճարների փոխհատուցում: Համաձայն դիմողի փաստաբանի կողմից ներկայացված վարձավճարների և ծախսերի ցուցակի՝ դրանք կազմում էին 2550 եվրո՝ դատարանում փաստաբանի ելույթների և դրանց պատրաստման համար (75 եվրո ժամավճարի դրույքով): Դիմողը նաև հայցել էր 296,74 եվրո՝ որպես փոխհատուցում իր իրավաբանի Ստրասբուրգ ժամանելու ճանապարհաճախսի և գիշերավարձի փոխհատուցման համար՝ չներկայացնելով որևէ հաշիվ-ապրանքագրեր:

422. Դատարանի գործող նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Դատարանը մերժում է հայցի այն մասը, որը չի ուղեկցվում համապատասխան հաշիվ-ապրանքագրերով:

423. Մնացյալ մասով, հաշվի առնելով, որ ծախսերն ու ծախքերը անհրաժեշտ և իրենց չափով ողջամիտ են եղել, Դատարանը որոշում է, որ դիմողին պետք է փոխհատուցվի 2550 եվրո: Հաշվի առնելով Դատարանի կողմից արձանագրված Կոնվենցիայի խախտումների համար պատասխանատվությունը՝ Բելգիան և Հունաստանը միմյանց միջև կիսելու են այդ գումարը:

D. Չկատարման դեպքում հաշվարկվող տոկոսադրույքը

424. Դատարանը նպատակահարմար է համարում, որ չկատարման դեպքում հաշվարկվող տոկոսադրույքը պետք է հիմնված լինի Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված փոխառության տրամադրման առավելագույն տոկոսադրույքի վրա, որին պետք է գումարվի երեք տոկոս:

ՎԵՐՈԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Որոշում է ձայների տասնվեց կողմ մեկ դեմ հարաբերակցությամբ, գործի ըստ էության հետ միաժամանակ քննության առնելու Հունաստանի Կառավարության նախնական առարկությունները և մերժում է դրանք:

2. Ընդունելի է հայտարարում միաձայն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիմքերով բողոքը՝ Հունաստանում դիմողի կալանքի տակ գտնվելու պայմանների վերաբերյալ:

3. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Հունաստանի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում՝ դիմողի կալանքի տակ գտնվելու պայմանների պատճառով:

4. Ընդունելի է համարում ձայների մեծամասնությամբ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիմքերով բողոքը՝ Հունաստանում դիմողի ապրուստի պայմանների վերաբերյալ:

5. Վճռում է, ձայների տասնվեց կողմ մեկ դեմ հարաբերակցությամբ, որ տեղի է ունեցել Հունաստանի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում՝ Հունաստանում դիմողի ապրուստի պայմանների պատճառով:

6. Ընդունելի է համարում միաձայն Հունաստանի դեմ բողոքը՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի հիմքերով:

7. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Հունաստանի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի խախտում՝ դիմողի գործի հետ առնչվող ապաստանի ընթացակարգի թերությունների՝ առանց վերջինիս ապաստանի հայցի ըստ էության լուրջ քննության և դիմողին՝ առանց արդյունավետ իրավական պաշտպանության միջոցից օգտվելու հնարավորության Աֆղանստան արտաքսելու առաջացած վտանգի պատճառով:

8. Վճռում է միաձայն, որ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի հիմքերով դիմողի բողոքն առանձին քննելու անհրաժեշտություն չկա:

9. Որոշում է միաձայն գործի էության հետ միաժամանակ քննության առնելու Բելգիայի Կառավարության նախնական առարկությունը, մերժում է այն, և ընդունելի է հայտարարում, միաձայն Բելգիայի դեմ ներկայացված բողոքները:

10. Վճռում է, ձայների տասնվեց կողմ մեկ դեմ հարաբերակցությամբ, որ տեղի է ունեցել Բելգիայի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում, քանզի արտաքսելով դիմողին Հունաստան, Բելգիայի իշխանությունները նրան կանգնեցրեցին այդ պետության ապաստանի ընթացակարգի թերություններից բխող վտանգների առջև:

11. Վճռում է միաձայն, որ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի հիմքերով դիմողի բողոքներն առանձին քննելու անհրաժեշտություն չկա:

12. Վճռում է ձայների տասնհինգ կողմ երկու դեմ հարաբերակցությամբ, որ տեղի է ունեցել Բելգիայի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում, քանզի վերադարձնելով դիմողին Հունաստան, Բելգիայի իշխանությունները նպաստեցին, որպեսզի դիմողն այդ պետությունում հայտնվի կալանավորման և ապրուստի այնպիսի պայմաններում, որոնք հակասում էին այդ հոդվածին:

13. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Բելգիայի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի խախտում:

14. Վճռում է միաձայն, որ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի հիմքերով դիմողի բողոքներն առանձին քննելու անհրաժեշտություն չկա:

15. Վճռում է միաձայն, որ,

(a) Հունաստանի պետությունը երեք ամիսների ընթացքում պարտավոր է դիմողին վճարել հետևյալ գումարները,

(i) 1000 (հազար) եվրո՝ բարոյական վնասի համար՝ գումարած հարկերը, որոնք կարող են գանձման ենթակա լինել,

(ii) 4725 (չորս հազար յոթ հարյուր քսան հինգ) եվրո՝ ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցման համար՝ գումարած հարկերը, որոնք կարող են գանձման ենթակա լինել,

(b) վերը նշված երեք ամսվա ավարտից հետո մինչև կարգավորումը պետք է պարտքերի չվճարման ժամանակահատվածում վճարվի վերը նշված գումարի հասարակ տոկոսը Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած վարկի մարզինալ տոկոսադրույքին հավասար դրույքով, որին պետք է ավելացվի երեք տոկոսային կետ:

16. Վճռում է,

(a) ձայների տասնհինգ կողմ երկու դեմ հարաբերակցությամբ, որ Բելգիայի պետությունը երեք ամիսների ընթացքում պարտավոր է դիմողին վճարել 24900 (քսան չորս հազար ինը հարյուր) եվրո՝ բարոյական վնասի համար՝ հավելած այդ գումարից գանձման ենթակա բոլոր հարկերը,

(b) ձայների տասնվեց կողմ մեկ դեմ հարաբերակցությամբ, որ Բելգիայի պետությունը երեք ամիսների ընթացքում պարտավոր է դիմողին վճարել 7350 (յոթ հազար երեք հարյուր հիսուն) եվրո ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցման համար՝ գումարած հարկերը, որոնք կարող են գանձման ենթակա լինել,

(c) որ վերը նշված երեք ամսվա ավարտից հետո մինչև կարգավորումը պետք է պարտքերի չվճարման ժամանակահատվածում վճարվի վերը նշված գումարի հասարակ տոկոսը Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած վարկի մարգինալ տոկոսադրույքին հավասար դրույքով, որին պետք է ավելացվի երեք տոկոսային կետ:

17. *Մերժում է միաձայն արդարացի փոխհատուցման հայցի մնացյալ մասը:*

Կատարված է անգլերեն և ֆրանսերեն լեզուներով, հրապարակվել է 2011թ. հունվարի 21-ին հրապարակային նիստում, որը տեղի է ունեցել Մարդու Իրավունքների Դատարանի շենքում, Ստրասբուրգում:

Մայքլ օ Բոյլ

Քարտուղարի տեղակալ

Ջան-Փոլ Կոստա

Նախագահ

Համաձայն Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Դատարանի կանոնակարգի 74-րդ կանոնի 2-րդ կետի՝ սույն վճռին կից ներկայացվում են հետևյալ հատուկ կարծիքները:

- (a) Դատավոր *Ռոզակիսի* համընկնող կարծիքը,
- (b) Դատավոր *Վիլիջերի* համընկնող կարծիքը,
- (c) Դատավոր *Սաջոյի* մասամբ համընկնող և մասամբ չհամընկնող կարծիքը,
- (d) Դատավոր *Բրայթզայի* մասամբ չհամընկնող կարծիքը:

«Հատուկ կարծիքները չեն թարգմանվել, սակայն ներկայացված են անգլերեն և/կամ ֆրանսերեն լեզուներով վճռի պաշտոնական լեզվով կազմված տարբերակում (տարբերակներում), որոնց կարելի է ծանոթանալ Դատարանի նախադեպային իրավունքի տվյալների շտեմարանում (HUDOC)»:

Չահալն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով¹

1996 թվականի նոյեմբերի 15-ի վճիռը²

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նիստում, A դատարանի կանոնների 51-րդ կանոնի համաձայն³, որպես Մեծ պալատ՝ դատավորների հետևյալ կազմով.

Ռ. Ռիսդալ, նախագահ

Ռ. Բերնհարդ,

Գյուլյուկլու,

Ֆ. Մացչեր,

Լ.-Ե. Փեթիթի,

Ա. Սփայլեման,

Ջ. Դե Մեյեր,

Ն. Վալտիկոս,

Ս. Կ. Մարտենս,

Ե. Փալմ,

Ջ. Մ. Մորենիլա,

Ջոն Ֆրիլանդ,

Ա. Բ. Բակա,

Ջ. Միֆսադ Բոնիչի,

Ջ. Մակարցիկ,

Ջ. Գոտչև,

Փ. Ջամբրել,

Յու. Լոհմուս,

Ե. Լևից,

ինչպես նաև գրանցավար Հ. Պեցուլդ և գրանվացարի տեղակալ Փ. Ջ. Մահոնի,

Խորհրդակցելով դռնփակ դատական նիստերում՝ 1996 թվականի մարտի 29-ին, օգոստոսի 30-ին և հոկտեմբերի 25-ին կայացրին հետևյալ վճիռը, որը հաստատվել է նշված վերջին ամսաթվին:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործը հարուցվել է ընդդեմ Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության /այսուհետ՝ Միացյալ Թագավորություն/ 1995 թվականի օգոստոսի 23-ին Մարդու իրավունքների եվրոպայի հանձնաժողովին /Հանձնաժողով/ ուղղված և Հանձնաժողովի կողմից 1995 թվականի սեպտեմբերի 13-ին, եռամսյա ժամկետում, Դատարանին փոխանցված գանգատի հիման վրա՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի /Կոնվենցիա/ հոդված 32-ի «1-ին և հոդված 47-ի /հոդվ. 32-1, հոդվ. 47/: Այն ձևակերպվել է գանգատում ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, որը ներկայացվել է Հանձնաժողովին հոդված 25-ի ներքո /հոդվ. 25/ առ 1993 թվականի հուլիսի 27-ը՝ ազգությամբ երկու հնդիկների՝ պրն Քարամջիթ Սինգի Չահալի և պրն Դարշան Կաուր Չահալի կողմից, և երկու բրիտանացիների՝ օր. Քիրանպրետ Կաուր Չահալի և պրն Բիքարամջիթ Սինգի Չահալի կողմից:

Ըստ Կառավարության հայտարարության, որը նշված է հոդված 48-ում /հոդվ. 48/ և Հանձնաժողովի հարցման, որը նշված է հոդվածներ 44-ում և 48-ում /հոդվ. 46, հոդվ. 48/, Միացյալ Թագավորությունը ճանաչել է Դատարանի պարտադիր իրավազորությունը /հոդվ. 46/: Դիմումի առարկայի վերաբերյալ

¹ Chahal v. the United Kingdom

² Սույն վճիռը ներկայացվում է ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի HUDOC տվյալների բազայում հասանելի հիմնական խմբագրական տարբերակով:

³ A կանոնները վերաբերում են դատարան ընդունված բոլոր գործերին՝ նախքան N°9 արձանագրության ուժի մեջ մտնելը (P9) (1 հոկտեմբերի 1994), և դրանից հետո միայն այն գործերին, որոնք վերաբերում են պետությանը և այդ Արձանագրության հետ կապ չունեն (P9): Դրանք համապատասխանում են Կանոններին, որոնք ուժի մեջ են մտել 1983 թվականի հունվարի 1-ին և հետագայում մի քանի անգամ փոփոխվել են:

կատարվել էին, որպեսզի որոշում կայացվեր առ այն, որ բացահայտվեն գործի հանգամանքները՝ պատասխանող պետության կողմից իր պարտավորությունների խախտման վերաբերյալ՝ համաձայն Կոնվենցիայի հոդված 3, 5, կետ 1, և 4, 8 և 13 /հոդվ. 3, հոդվ. 5-1, հոդվ. 5-4, հոդվ. 8, հոդվ. 13/:

2. Ի պատասխան հարցման, որը կատարվել էր համաձայն A դատարանի կանոնների 33-րդ կանոնի կետ 3-ի (d), դիմողները պնդել են, որ իրենք ցանկանում են մասնակցել վարույթին, և փաստաբան են նշանակել, ով կներկայացնի իրենց /կանոն 30/:

3. Ստեղծված Պալատի կազմում ներառվել էին ըստ պաշտոնի՝ պրն Ջոն Ֆրիլանդը, ընտրյալ դատավոր՝ ազգությամբ բրիտանացի /կոնվենցիայի 43-րդ հոդված/ /հոդվ. 43/, և պրն Ռ. Բերնհարդը՝ Դատարանի փոխնախագահ /կանոն 21, կետ 4 (b)]: 1995 թվականի սեպտեմբերի 5-ին, գրանցավարի, Դատարանի նախագահի՝ պրն Ռ. Ռիսդալի ներկայությամբ, ըստ վիճակահանության ընտրվեցին մյուս յոթ անդամները, այն է՝ պրն Լ.-Ե. Փեթրիթը, պրն Բ. Վոլշը, պրն Ռ. Մաքդոնալդը, պրն Ն. Վալտիկոսը, պրն Ֆ. Բիգին, պրն Դ. Գոտչևը և պրն Յու. Լոհմուսը / Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված և կանոն 21, կետ 5/ /հոդվ. 43/:

1995 թվականի օգոստոսի 24-ին Կառավարությունը տեղեկացրել է Դատարանին, որ չի եղել առաջին հայցվորին անհապաղ արտաքսելու մտադրություն, և պարտավորվել է առնվազն երկշաբաթյա ժամկետում դատարանին տրամադրել տեղեկություն նրա արտաքսման վերաբերյալ ցանկացած ծրագրի մասին:

Կառավարությանը Հանձնաժողովը հարցում էր ուղարկել դեռևս 1994 թվականի սեպտեմբերի 1-ին, համաձայն Ընթացակարգի կանոնների 36-րդ կանոնի, չարտաքսել դիմողին նախքան Հանձնաժողովի կողմից դատական քննության արդյունքները ստանալը: Համաձայն A դատարանի կանոնների 36-րդ հոդվածի 2-րդ կետի՝ սույն հարցումը նախկինի պես առաջարկվում է Կառավարությանը:

5. Որպես Դատարանի փոխնախագահ (կանոն 21, կետ 6)՝ պրն Բերնհարդը, գործելով գրանցավարի միջոցով, խորհրդակցել է կառավարության ներկայացուցչի, դիմողի փաստաբանի և Հանձնաժողովի պատվիրակների հետ՝ նիստի կազմակերպման վերաբերյալ (կանոն 37, կետ 1 և 38): Համաձայն սահմանված կարգի՝ գրանցավարը Կառավարության և դիմողների դիմումները ստացել է 1996 թվականի հունվարի 15-ին:

6. 1995 թվականի նոյեմբերի 28-ին, պրն Բերնհարդը, խորհրդակցելով Պալատի հետ, դիմել է Միջազգային համաներման, արդարադատության և ազատության հարցերով Եվրոպայում անհատի իրավունքների հարցով խորհուրդների կենտրոնին (ԵԱԻԽ կենտրոն), Ներգաղթյալների բարեկեցության միացյալ խորհրդին (ՆԲՄԽ), Լոնդոնում հիմնված մարդու իրավունքների պաշտպանության ոչ պետական կազմակերպություններին, ներկայացնել կարծիքներ՝ համաձայն կանոն 37-ի կետ. 2-ի: ԵԱԻԿ կենտրոնից և ՆԲՄԽ կենտրոնից համատեղ կարծիքներ են ստացվել միջազգային համաներման և արդարադատության հարցերով 1996 թվականի հունվարի 15-ին, իսկ ազատության հարցերով՝ հունվարի 24-ին:

7. 1996 թվականի փետրվարի 21-ին Պալատը որոշել է զիջել իրավասությունները հոգուտ Մեծ պալատի (կանոն 51, կետ 1):

8. Մեծ պալատը կազմով ի պաշտոնե՝ պրն Ռիսդալի՝ դատարանի նախագահ, պրն Բերնհարդի՝ դատարանի փոխնախագահ և Պալատի մնացած բոլոր անդամների և փոխարինող դատավորների (պրն Ֆ. Մատչերի, պրն Ա. Սփայլմանի, պրն Ջ. Մ. Մորենիլայի և պրն Ե. Լևիցի), ովքեր զիջել էին իրավասությունները (կանոն 51, կետ 2) (a) և (b)]: 1996 թվականի փետրվարի 24-ին, գրանցավարի ներկայությամբ, նախագահը վիճակահանությամբ ընտրել է յոթ լրացուցիչ դատավորների՝ Մեծ պալատը լրակազմ դարձնելու համար, այն է՝ պրն Ֆ. Գյոլզուկյու, պրն Ջ. Դե Մեյեր, պրն Ս. Կ. Մարտենս, օր. Ե. Փալմ, պրն Ա. Բ. Բակա, պրն Ջ. Միֆսադ Բոնիչի և պրն Փ. Ջամբրել:

9. Պրն Մակդոնալդին ի վիճակի չի եղել մասնակցելու գործի լսմանը և նրա փոխարեն մասնակցել է պրն Ջ. Մակարցուկը:

Հերթական լսումների ժամանակ պրն Բիգին մահացել է: Պրն Վոլշը նույնպես ի վիճակի չի եղել մասնակցելու գործի հետագա քննարկմանը:

10. Համաձայն նախագահի որոշման՝ լսումները տեղի են ունեցել հրապարակավ՝ 1996 թվականի մարտի 25-ին, Ստրասբուրգում, Մարդու իրավունքների շենքում: Դատարանն անցկացրել է նախապատրաստական նիստ:

Դատարանում դրան մասնակցել են՝

(a) Կառավարության կողմից՝

պրն Ա. Քրիստի, Արտաքին գործերի եւ համագործակցության գրասենյակի գործակալ,

արն Նիքոլա Լիելը ՔՍ, ՄՊ, գլխավոր դատախազ,
 արն Զ. Էդին, *փաստաբան*,
 արն Ս. Հումերսլեյը, իրավապաշտպանների օրինական քարտուղարություն,
 արն Դ. Նիսեն՝ Ներքին գործերի նախարարություն,
 արն Ս. Օսբորնը՝ Ներքին գործերի նախարարություն,
 արն Դ. Քուլը, Ներքին գործերի նախարարություն,
 արն Զ. Կրամպը, Ներքին գործերի նախարարություն,
 արն Զ. Մարշալը, Արտաքին գործերի եւ համագործակցության գրասենյակի, *խորհրդական*
 (b) Հանձնաժողովի կողմից՝
 արն Ն. Բրացան՝ *պարավիրակ*,
 (c) դիմողների կողմից՝
 արն Ն. Բլեյքը ՔՍ, *փաստաբան*,
 արն Դ. Բուրգեսը, *հավատարմագրար*:

Դատարանը լսել է արն Բրացայի, արն Բլեյքի և արն Նիքոլա Լիելի ելույթները:

11. 1996 թվականի մարտի 29-ին, հաշվի առնելով նրանց վերջին ելույթը և Կառավարության առարկությունները, Մեծ պալատը որոշեց գործին չկցել հայցվորների կողմից 1996 թվականի մարտի 21-ին տրված երկու ցուցմունքները:

ՓԱՍՏԵՐ

ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

A. Դիմողները

12. Չորս դիմողները միևնույն ընտանիքի անդամներ են և Սիկիեր: Առաջին դիմողը՝ Կարամջիթ Սինգի Չահալը, Հնդկաստանի քաղաքացի է՝ ծնված 1948 թվականին: Նա մուտք է գործել Մեծ Բրիտանիա ապօրինի՝ 1971 թվականին, աշխատանք փնտրելու նպատակով: 1974 թվականին նա դիմել է Ներքին գործերի նախարարություն՝ կարգավորելու իր կացությունը, և 1974 թվականի դեկտեմբերի 10-ին նրան տրամադրվել է մշտական բնակության թույլտվություն՝ համաձայն ապօրինի ներգաղթյալների համաներման պայմանների, ովքեր ժամանել են մինչև 1973 թվականի հունվարի 1-ը: 1990 թվականի օգոստոսի 16-ից նա արտաքսման նպատակով ձերբակալվել է և պահվել Բեդֆորդի բանտում:

Երկրորդ դիմողը՝ Դարշան Կաուր Չահալը, նույնպես Հնդկաստանի քաղաքացի է՝ ծնված 1956 թվականին: Նա եկել է Անգլիա 1975 թվականի սեպտեմբերի 12-ին՝ Հնդկաստանից, առաջին դիմողի հետ իր ամուսնությունից հետո, և ներկայումս ամուսնու և երկու երեխաների հետ մեկտեղ բնակվում է Լյուտոնում, Քիրանպրետտ Կաուր Չահալի (ծնված 1977թ.) և Բիքարամջիթ Սինգի Չահալի (ծնված 1978թ.-ին), ովքեր երրորդ և չորրորդ դիմողներն են: Մեծ Բրիտանիայում ծնված լինելու շնորհիվ երկու երեխաներն ունեն Բրիտանիայի քաղաքացիություն:

13. Առաջին և երկրորդ դիմողները Բրիտանիայի քաղաքացիություն ստանալու համար դիմել են 1987 թվականի դեկտեմբերին: Պրն Չահալի հարցումը մերժվել է 1989 թվականի ապրիլի 4-ին, սակայն տկն Չահալինը դեռևս որոշվում է:

B. Նախապատմություն. հակամարտությունը Փենջաբում

14. 1947 թվականին Հնդկաստանի անջատումից հետո բազմաթիվ Սիկիեր հանուն անկախ հայրենիքի՝ Խալիստանի, ներգրավվեցին քաղաքական կազմակերպությունների մեջ, որը պետք է ընդգրկեր մոտավորապես հնդկական Փենջաբ նահանգը: Ավելի ուշ՝ 1970-ականներին ստեղծվեց մեկ առաջավոր խումբ՝ Սանտ Զարնալի Սինգի Բիինդրանվալի առաջնորդությամբ հիմնված Ոսկե տաճարի վրա՝ Ամրիցարում՝ Սիկիերի սրբավայրում: Կառավարությունը թույլատրեց, որ Սանտ Բիինդրանվալին՝ որպես ուղղափառ սիկիզմի դրույթների քարոզիչ, Ոսկե տաճարն օգտագործի զինամթերքի կուտակման համար և հանդես եկավ ի օգուտ ուժի կիրառման՝ անկախ Խալիստանի ստեղծման համար:

15. Իրադրությունը Փենջաբում սրվեց 1983 թվականին՝ Ոսկե տաճարում ոստիկանության ավագ սպայի սպանությունից հետո: 1984 թվականի հունիսի 6-ին կրոնական փառատոնի ժամանակ հնդկական բանակը ներխուժեց տաճար՝ սպանելով Սանտ Բիինդրանվալին և մոտ 1000 այլ Սիկհերի: Չորս ամիս անց Հնդկաստանի վարչապետը՝ տկն Ինդիա Գանդին, սպանվեց իր թիկնազորի երկու Սիկհ անդամների կողմից: Հաջորդող հնդկական պատասխանը ներառում էր ավելի քան 2000 Սիկհերի սպանությունը Դելիի խռովությունների ժամանակ:

16. 1984 թվականից Փենջաբիի հակամատությունը, ինչպես հաղորդվում է, խլեց մոտավորապես 20000 կյանք, հասավ իր գագաթնակետին 1992 թվականին, երբ, համաձայն հնդկական մամուլի հաղորդագրությունների, հրահրվել էր Միացյալ Նահանգների Արտաքին գործերի եւ համագործակցության գրասենյակի կողմից. մոտավորապես 4000 մարդ սպանվեց Փենջաբի և հարակից շրջակա վայրերի միջադեպերում: Կան բռնության ապացույցներ և մարդու իրավունքների խախտումներ կատարված երկուստեք՝ Սիկհ անջատողականների և անվտանգության ուժերի կողմից (տե՛ս ստորև պարագրաֆ 45-56):

C. 1984 թվականին պրն Չահալի այցը Հնդկաստան

17. 1984 թվականի հունվարի 1-ին պրն Չահալը մեկնել է Փենջաբ՝ իր կնոջ և երեխաների հետ՝ բարեկամներին այցելելու համար: Նա հայտարարել է, որ իր այցի ընթացքում մասնակցել է Ոսկե տաճարում տեղի ունեցած բազմաթիվ միջոցառումների և մոտավորապես տասն անգամ ունկնդրել է Սանտ Բիինդրանվալի քարոզը: Մի միջոցառման ժամանակ նա, իր կինը և որդին եղել են նրա անհատական ունկնդիրը: Այս ընթացքում պրն Չահալը մկրտվել է և սկսել է հավատարիմ մնալ ուղղափառ սիկհիզմի դրույթներին: Նա նաև սկսել է մասնակցել պասիվ դիմադրության կազմակերպմանը՝ հոգուտ Փենջաբի ինքնավարության:

18. 1984 թվականի մարտի 30-ին նա ձերբակալվել է Փենջաբի ոստիկանության կողմից: Նա կալանավորվել և քանանել օր պահվել է, որի ընթացքում նա, ինչպես ինքն է պնդում, պահվել է ձեռնաշղթաներով հակահիգիենիկ պայմաններում, նրան ծեծել են մինչև գիտակցության կորստի աստիճան, էլեկտրահարել են նրա մարմնի տարբեր մասերը և ենթարկել ծաղրուծանակի: Հաջորդիվ նա ազատ է արձակվում առանց մեղադրանքի ներկայացման:

D. Պրն Չահալի քաղաքական և կրոնական գործունեությունը Միացյալ Թագավորությունում

19. Միացյալ Թագավորություն վերադառնալուց հետո պրն Չահալը դարձել է Սիկհերի համայնքի առաջնորդներից մեկը, ովքեր սարսափով արձագանքեցին Ոսկե տաճարի գրոհին: Նա օգնել է կազմակերպել բողոքի ցույց Լոնդոնում ընդդեմ հնդկական կառավարության գործողությունների, դարձել է Գերդվարայի (տաճարի) կոմիտեի լիաժամկետ անդամ Բելվերդում (Էրիս, Քենթ) և շրջագայել է Լոնդոնում՝ հորդորելով երիտասարդ Սիկհերին մկրտվել:

20. 1984 թվականի օգոստոսին Միացյալ Թագավորություն է ժամանել պրն Ջասբիր Սինգի Ռոդը: Նա Սանտ Բիինդրանվալի եղբորորդին էր, և Սիկհերի կողմից ճանաչված էր որպես հոգևոր առաջնորդի իրավահաջորդ: Պրն Չահալը կապվել է նրա հետ նրա ժամանման ժամանակ և նրա հետ շրջագայել Միացյալ Թագավորությունում և օգնել է նրան մկրտությունների կազմակերպման ժամանակ: Պրն Ռոդը կարևոր դեր է ունեցել Երիտասարդ Սիկհերի միջազգային ֆեդերացիայի (ԵՍՄՖ) Միացյալ Թագավորությունում մասնաճյուղեր հիմնելու գործում, և դիմողը կարևոր կազմակերպչական դեր է կատարել այս առումով: ԵՍՄՖ-ն ստեղծվել է որպես արտերկրում Հնդկաստանի բոլոր Սիկհ ուսանողների ֆեդերացիայի մասնաճյուղ: Այս վերջին կազմակերպության գործունեությունն արգելվեց Հնդկաստանի կառավարության կողմից մինչ օրս՝ 1985-ականների կեսերը, և, ինչպես հաղորդվում է, մինչև այժմ էլ հնդկական կառավարության կողմից ընդունվում է որպես ահաբեկչական:

21. 1984 թվականի դեկտեմբերին պրն Ռոդն արտաքսվել է Միացյալ Թագավորությունից այն հիմնավորմամբ, որ նա անջատողական քարոզարշավի ժամանակ հրապարակավ քարոզում էր բռնի մեթոդներ: Հնդկաստան վերադառնալուց հետո նա ձերբակալվել է առանց դատավարության՝ մնալով մինչև 1988 թվականը: Իր ազատ արձակվելուց կարճ ժամանակ անց պարզ է դարձել, որ նա փոխել է իր քաղաքական տեսակետները. նա այժմ պնդում է, որ Սիկհերը պետք է շարունակեն իրենց գործը սահմանադրական մեթոդներով, տեսակետ, ինչը, ըստ դիմողների, հարիր չէր շատ Սիկհերի: Այդ պատճառով պրն Ռոդի նախկին հետևորդները բաժանվել էին:

22. Միացյալ Թագավորությունում, ըստ Կառավարության տվյալների, այս հանգամանքը հանգեցրել է ԵՍՄՖ պառակտմանն ամբողջ հյուսիս/հարավ գծի երկայնքով: Անգլիայի հյուսիսում բազմաթիվ մասնաճյուղեր էին հետևում պրն Ռոդին, մինչև հարավում ԵՍՄՖ-ն կապվել էր Փենջաբի մեկ այլ քաղաքական գործչի՝ պրն Սոհան Սինգի հետ, ով շարունակեց աջակցել հանուն հայրենիքի անկախության քարոզարշավին: Պրն Չահալը և, ըստ նրա, Միացյալ Թագավորության Սինկիերի համայնքի բոլոր հիմնական մտավոր և հոգևոր դեմքերը հարավային ֆրակցիայում էին:

E. Պրն Չահալի ենթադրյալ հանցավոր գործունեությունը

23. 1985 թվականի հոկտեմբերին պրն Չահալն ահաբեկչության կանխարգելման (ժամանակավոր դրոյթներ) ակտի հիման վրա 1984թ., Միացյալ Թագավորություն պաշտոնական այցի ընթացքում ձերբակալվել է Հնդկաստանի վարչապետ պրն Ռաջիվ Գանդիի սպանության նպատակով կազմակերպված դավադրությանը մասնակցելու կասկածանքով: Նա ազատ է արձակվել հանցակազմի բացակայության պատճառով:

1986 թվականին նա ձերբակալվել և հարցաքննվել է երկու անգամ (մեկը՝ ԱԿԱ ներքո), քանի որ նա, ինչպես ենթադրվում էր, մասնակցել է չափավոր Սինկիերի սպանության նպատակով Միացյալ թագավորությունում ԵՍՄՖ-ի դավադրությանը: Երկու դեպքում էլ նա ազատ է արձակվել հանցակազմի բացակայության պատճառով:

Նա ժխտել է այս դավադրություններից որևիցե մեկին իր մասնակցությունը:

24. 1986 թվականի մարտին նա մեղադրվել է Լոնդոնի Արևելյան Գվերդվարայում հետագա խախտումներով հարձակում և ծեծկոտուք կազմակերպելու մեջ: Սույն մեղադրանքներով այս դատավարության ժամանակ 1987 թվականի մայիսին հուզումներ կային Բելվերդերի Գվերդվարայում, որը լայնորեն լուսաբանվել է ազգային մամուլում: Պրն Չահալն այս միջադեպի հետ կապված ձերբակալվել է և բերվել դատարան ձեռնաշղթաներով՝ իր դատավարության վերջին օրը: Նա դատապարտվել է մեղադրանքի երկու կետերով՝ Իստ Համի միջադեպից ծագող, և միաժամանակ կայացվել են երկու դատավճիռներ՝ վեց և ինն ամիս ժամկետներով:

Հետագայում նա արդարացվել է մեղադրանքներից՝ կապված Բելվերդերի հուզումների հետ:

1992 թվականի հուլիսի 27-ին Վերաքննիչ դատարանը բեկանել է դատավճիռն այն հիմքով, որ դատարանում պրն Չահալի՝ ձեռնաշղթաներով հայտնվելը լրջորեն վնասել է նրան:

F. Արտաքսումը և ապաստան տրամադրելու գործընթացները

1. Ծանուցում արդարացելու մտադրության մասին

25. 1990 թվականի օգոստոսի 14-ին Ներքին գործերի նախարարը (պրն Հարդ) որոշել է, որ պրն Չահալը պետք է արտաքսվի, քանի որ նրա հետագա ներկայությունը Միացյալ Թագավորությունում չէր նպաստում հասարակության բարօրությանը՝ ելնելով ազգային անվտանգության և քաղաքական բնույթի այլ նկատառումներից, այն է՝ ահաբեկչության դեմ միջազգային պայքարը:

Արտաքսման մտադրության մասին ծանուցումն ուղարկվել է նամակով՝ 1990 թվականի օգոստոսի 16-ին: Այդ ժամանակ նա ձերբակալված էր արտաքսման նպատակով՝ համաձայն Ներգաղթի ժամանակացույցի ակտի պարագրաֆ 2-ի, 1971թ. (տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆ 64) և մնում է կալանքի տակ առ այսօր:

2. Պրն Չահալի դիմումն ապաստան փրամադրելու վերաբերյալ

26. Պրն Չահալը պնդել է, որ Հնդկաստան վերադառնալու դեպքում ինքը բավարար հիմնավորումներ ունի վախենալու հետապնդումներից՝ համաձայն Փախստականի կարգավիճակի վերաբերյալ 1951 թվականի ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի («1951 թվականի կոնվենցիա» – տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆ 61), և 1990 թվականի օգոստոսի 16-ին դիմել է քաղաքական ապաստան ստանալու համար: Նա հարցազրույց է ունեցել Ներքին գործերի նախարարության ապաստան տրամադրելու բաժնի պաշտոնյաների հետ 1990 թվականի սեպտեմբերի 11-ին, իսկ նրա փաստաբաններն իր անունից գրավոր դիմում էին ներկայացրել:

Նա պնդել է, որ կենթարկվի բռնությունների և հետապնդումների Հնդկաստան վերադառնալու դեպքում և հիմնվել է հետևյալ փաստերի վրա, մասնավորապես՝

(a) նրա կալանքի տակ պահվելը և խոշտանգումը Փենջաբում 1984 թվականին (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 18);

(b) նրա քաղաքական գործունեությունը Միացյալ Թագավորությունում և նրա նույնականացումը վերաճնվող սիկհական կրոնի հետ և քարոզարշավը հանուն առանձին սիկհական պետության (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 19-22);

(c) նրա կապերը Սանտ Բիինդրանվալի և Ջասբիր Սինգի Ռոդի հետ (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆներ 17 և 20);

(d) այն փաստը, որ իր ծնողները, մյուս բարեկամները և ծանոթները ձերբակալվել են, խոշտանգվել և հարցաքննվել 1989 թվականի հոկտեմբերին՝ Միացյալ Թագավորությունում պրն Չահալի գործունեության կապակցությամբ, և որ նրա հետ կապ ունեցող մյուս անձինք մահացել են ոստիկանական բաժանմունքում,

(e) Հնդկաստանի ազգային մամուլի ցուցաբերած հետաքրքրությունն իր ենթադրյալ սիկհական գործունեության նկատմամբ և Միացյալ Թագավորության սահմաններից իրեն արտաքսելու առաջարկը,

(f) հետևողական ապացույցներ, այդ թվում՝ նրանք, որոնք պարունակվում էին Միջազգային համաձայնության զեկույցներում այն անձանց խոշտանգումների և սպանությունների վերաբերյալ, ովքեր Հնդկաստանի իշխանությունների, մասնավորապես՝ Փենջաբի ոստիկանության կողմից համարվում էին ահաբեկիչներ (տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆներ 55-56):

27. 1991 թվականի մարտի 27-ին Ներքին գործերի նախարարը մերժել է ապաստան տրամադրելու վերաբերյալ միջնորդությունը: Դիմողին ուղղված նամակում նա արտահայտում է այն տեսակետը, որ հայտնի է վերջինիս աջակցությունը սիկհական անջատողականներին, ինչը դժվար թե գրավեր հնդկական իշխանությունների ուշադրությունը, եթե այդ աջակցությունը չներառեր Հնդկաստանին առնչվող բռնության ակտեր: Նա շարունակել է, որ ինքը

«տեղեկացված չէ Հնդկաստանում կամ այլ վայրում նրա [պրն Չահալի] դեմ որևէ հայտնի մեղադրանքի և նրա [պրն Չահալի] քաղաքական գործունեության մասին, Պետքարտուղարը չի ընդունում, որ կա տրամաբանական հավանականություն, որ նրան կհետապնդեն, եթե նա վերադառնա Հնդկաստան: Չանգվածային հետաքրքրությունը նրա գործի նկատմամբ հայտնի էր հնդկական իշխանություններին և, հաշվի առնելով նրա անդամակցությունը հայտնի ահաբեկչական ԵՍՄՖ խմբակցությանը, գտնում է, որ հնդկական իշխանությունները կարող էին ունենալ ընթացիկ և օրինական հետաքրքրվածություն նրա գործունեության նկատմամբ»:

Ներքին գործերի նախարարը չէր կարծում, որ պրն Չահալի 1984 թվականին փորձը Հնդկաստանում շարունակել էր պահպանել իր ակտուալությունը, քանի որ դա Փենջաբում բարձր լարվածության գագաթնակետն էր:

28. Պրն Չահալի փաստաբանները տեղեկացրել էին Ներքին գործերի նախարարին, որ նա մտադիր է ներկայացնել միջնորդություն ապաստանի մերժման հարցի դատական վերանայման վերաբերյալ, սակայն նա կսպասի մինչև խորհրդատվական խումբը քննարկի նրա հետ կապված ազգային անվտանգության հարցը:

3. Խորհրդավական խումբը

29. Քանի որ գործում առկա էին ազգային անվտանգության բաղադրատարրեր, իրավունք չէր վերապահվում ներկայացնել վերաքննիչ բողոք արտաքսման հրամանի դեմ (տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆներ 58 և 60): Այնուամենայնիվ, 1991 թվականի հունիսի 10-ին հարցը քննարկվել է խորհրդատվական խմբի կողմից՝ վերաքննիչ դատարանի դատավոր, արդարադատության լորդ Լլոյդի նախագահությամբ՝ ներառյալ ներգաղթի հարցով վերաքննիչ դատարանի նախկին նախագահի:

30. Ներքին գործերի նախարարությունը նախապատրաստել էր հայտարարություններ 1991 թվականի ապրիլի 5-ին և մայիսի 23-ին, որոնք պարունակում էին արտաքսման մտադրության մասին ծանուցման հիմքերից դրույթներ՝ ուղղված հայցվորին: Սկզբունքային կետերը հետևյալներն էին.

(a) պրն Չահալը կենտրոնական դեմք էր, ով ուղղորդում էր Լոնդոնում կազմակերպված ԵՍՄՖ մասնաճյուղի կողմից ահաբեկչությանն աջակցությունը, որը սերտ կապեր ուներ Փենջաբի Սիկհ ահաբեկիչների հետ,

(b) նա առաջատար դեր է կատարել Միացյալ Թագավորության սիկհական համայնքի շրջանակներում մյուս խմբերի անդամների ահաբեկմանն ուղղված ծրագրերի պլանավորման գործում,

(c) 1985 թվականից նա ներգրավվել է ահաբեկիչների համար զենքերի և սարքավորումների մատակարարման գործում,

(d) նա ունեցել է սիկհական ահաբեկչությանը բռնի ներգրավման հանրային պատմություն, ինչպես վկայում են 1986 թվականի նրա համոզմունքները և Բելվերդերի Գերդվարայի հուզումներին մասնակցությունը (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 24): Այս անկարգությունները կապված էին Գերդվարայի ֆինանսական միջոցների նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու հետ՝ ֆինանսական աջակցություն և Փենջաբում ահաբեկչական գործունեությանն օգնություն ցուցաբերելու համար,

(e) նա ներգրավված է եղել Հնդկաստանում, Միացյալ Թագավորությունում և այլուր ահաբեկչական հարձակումների պլանավորման և ուղղորդման գործում:

Պրն Չահալը տեղեկացված չի եղել այդ տեսակետների աղբյուրների և ապացույցների մասին, որոնք ներկայացվել էին խորհրդակցական խմբին:

31. 1991 թվականի հունիսի յոթով թվագրված նամակում պրն Չահալի փաստաբանները գործը ներկայացրել են գրավոր ձևով՝ խորհրդատվական խմբին ներկայացնելու համար, ընդ որում՝ հետևյալ կետերով.

(a) ԵՍՄՖ հարավային մասնաճյուղն ուներ 200-ից պակաս անդամներ և բռնությունից զերծ էր ինչպես իր պատմության, այնպես էլ նպատակների առումով,

(b) ԵՍՄՖ-ն չէր ձգտում ստանալ իշխանություն գերդվարայի նկատմամբ այն նպատակով, որպեսզի միջոցներն ուղղեր ահաբեկչությանը. սա երիտասարդ սիկհերի գաղափարական պայքարի միայն մի մասն էր՝ սիկհական կրոնական արժեքներին համապատասխան ունենալ վերդվարաներ:

(c) պրն Չահալը ժխտել է իր մասնակցությունը Արևելյան հեմի անկարգություններին և Բելվերդերի գերդվարային (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 24) կամ ցանկացած այլ բռնության կամ ահաբեկչական գործողության Միացյալ Թագավորությունում կամ որևէ այլ վայրում:

32. Նա հայտնվեց հանձնաժողովի առջև որպես մարդ, և թույլատրեցին կանչել վկաների իր անունից, սակայն թույլ չտվեցին ներկայանալ փաստաբանի միջոցով կամ տեղեկացվել խորհրդի վերաբերյալ, որը հանձնաժողովը տվել էր ներքին գործերի նախարարին (տե՛ս պարագրաֆ 60 ստորև):

33. 1991թ. հուլիսի 25-ին Ներքին գործերի նախարարը (պրն Բեյքեր) ստորագրեց հրամանագիր պրն Չահալի արտաքսման վերաբերյալ, որը ներկայացվեց հուլիսի 29-ին:

4. Դատական ակնարկ

34. 1991թ. օգոստոսի 9-ին պրն Չահալը դիմել է Ներքին գործերի նախարարի՝ ապաստանի մերժման որոշման և արտաքսման հրամանագրի պատրաստման հարցի դատական վերանայման համար:

Հաղորդագրությունը տվել է բարձրագույն դատարանին 1991թ. սեպտեմբերի 2-ին:

Ապաստանի մերժման հարցը կարճվել է 1991թ. դեկտեմբերի 2-ին և վերադարձվել է Ներքին գործերի նախարարության: Դատարանը հաստատեց, որ նրա հիմնավորումներն անբավարար էին գլխավորապես այն պատճառով, որ ներքին գործերի նախարարը հարկ չհամարեց բացատրել արդյոք նա հավատում է Միջազգային համաներման վկայությունը Փենջաբի իրավիճակի վերաբերյալ, և եթե ոչ, նման չհավատալու պատճառները: Դատարանը որոշում չի կայացրել արտաքսման գործողության կարգի մասին: Դատավոր պրն Պոպպլեվելը արտահայտել է մեծ անհանգստություն գործի վերաբերյալ:

35. Հետագա քննարկումից հետո 1992թ. հունիսի 1-ին ներքին գործերի նախարարը (պրն Կլարկը) նոր որոշում կայացրեց ապաստանի մերժման վերաբերյալ: Նա գտնում է, որ օրենքի և կարգի խախտումները Փենջաբում կապված էին սիկհական ահաբեկիչների գործունեության հետ, այլ ոչ թե վկայում են հետապնդումների մասին՝ համաձայն 1951թ. կոնվենցիայի պայմանների: Բացի այդ, հիմնվելով կոնվենցիայի 32-րդ և 33-րդ հոդվածների, վրա (տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆ 61), նա արտահայտեց այն տեսակետը, որ, նույնիսկ եթե պրն Չահալը ենթարկվի հետապնդման վտանգի, նա իրավունք չի ունենա 1951 թ. կոնվենցիայի պաշտպանության այն վտանգի պատճառով, որը նա դրել է ազգային անվտանգության առջև:

36. Պրն Չահալը դիմեց այս որոշման դատական վերանայման համար, սակայն հետո՝ 1992թ. հունիսի 4-ին, խնդրեց հետաձգել այն, որը կատարվեց:

37. 1992 թ. հուլիսի 2-ին թվագրված նամակում Ներքին գործերի նախարարը տեղեկացրեց դիմողին, որ նա հրաժարվել է հետ կանչել արտաքսման հրամանը, որ պրն Չահալը կարող է արտաքսվել ցանկացած միջազգային օդանավակայան իր ընտրությամբ Հնդկաստանի սահմաններում, և որ

ներքին գործերի նախարարը կարծում է և ստացել է մի հավաստիացում Հնդկաստանի կառավարության կողմից (որը հետագայում կրկնվել է 1995 թվականի դեկտեմբերին) հետևյալ պայմաններով՝

«Մենք նշել ենք ձեր հարցումն այն մասին, որպեսզի ունենաք պաշտոնական հավաստիացումն այն բանի, որ եթե պրն Կարամջիթ Սինգի Չահալն արտաքսվի Հնդկաստան, նա կունենա նույն օրինական պաշտպանվածությունը, ինչպես որ ցանկացած Հնդկաստանի քաղաքացի, և որ նա չի ունենա որևէ պատճառ սպասելու ցանկացած տիպի բռնի վերաբերմունքի հնդկական իշխանությունների կողմից:

Ես պատիվ ունեմ հաստատելու վերոնշյալը»:

38. 1992 թ. հուլիսի 16-ին Գերագույն դատարանը թույլ տվեց կիրառել 1992 թվականի հունիսի 1-ի որոշման դատական վերանայում ապաստանի տրամադրման մերժման օգտին և 1992 թվականի հուլիսի 2-ին շարունակելու արտաքսումը: Գրավի հայտը մերժվեց հուլիսի 23-ին (Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նրան չի տրամադրել մասնրամասներ սույն որոշման մասին):

39. Վերաքննիչ դատարանը (Քրեական բաժին) 1992թ. հուլիսի 27-ին կարճեց պրն Չահալի՝ 1987 թվականի դատապարտումը (տե՛ս պարագրաֆ 24 վերևում): Ներքին գործերի նախարարը քննարկեց հարցն այս զարգացման լույսի ներքո, սակայն եկավ այն եզրակացության, որ դա ճիշտ էր, որպեսզի անցնեին արտաքսմանը:

40. Դատական վերանայման հայցի լսումները տեղի ունեցան 1993թ. հունվարի 18-ից մինչև 21-ը:

1993թ. փետրվարի 12-ին Բարձրագույն դատարանում դատավոր պրն Փոթսի կողմից մերժվեց, քանի որ դա դեռևս գրավի դիմաց ազատ արձակելու առաջարկ էր (Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը չներկայացրեց սույն որոշման մասին մանրամասներ նույնպես):

41. Պրն Չահալը դիմեց Վերաքննիչ դատարան: Հայցը լսվեց 1993 թվականի հուլիսի 28-ին և մերժվեց 1993թ. հոկտեմբերի 22-ին (R. v. Secretary of State for the Home Department, միակողմանի կարգով Չահալի կողմից [1994] Ներգաղթի վերաքննիչ զեկույցներ, կետ 107):

Դատարանը վճռեց, որ 1951թ. կոնվենցիայի և ներգաղթի կանոնների համատեղ գործածությունը (տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆներ 61-62) պահանջում են ներքին գործերի նախարարից հավասարակշռել պրն Չահալի կյանքի և ազատության վտանգը, եթե նա արտաքսվեր ազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգի պատճառով՝ նրան մնալ թույլատրվելու պարագայում: Արդարադատության լորդ Նոլանի խոսքերով՝

«Առաջարկության դեպքում, որ մարդու արտաքսման վերաբերյալ որոշման կայացումը կլինի ի օգուտ հանրային բարօրության, պետքարտուղարը պետք է ամբողջությամբ արհամարհի այն փաստը, որ տվյալ մարդը միանգամայն հիմնավորված երկյուղ ունի հետապնդումների գոհ դառնալու այն երկրում, որտեղ նրան պետք է ուղարկեն, ինչպես ինձ է թվում, զարմանալի և անընդունելի է: Իհարկե, կարող են լինել շատ լավ դեպքեր, երբ անձը նման վտանգ է ներկայացնում այդ երկրի կամ նրա բնակիչների համար, որ նրա անձնական անվտանգության և բարեկեցության պատկերացումները գրեթե չեն ունենում որևէ նշանակություն: Այդուհանդերձ ոչ ոք չէր սպասում, որ պետքարտուղար չէր հավասարակշռի ռիսկերն այս երկրում ընդդեմ առանձին ռիսկերի, թեպետ բոլոր ճիշտ կշեռքները կկշռեին ի օգուտ առաջինի»:

Ներքին գործերի նախարարը, թվում է, հաշվի է առել այն ապացույցները, որ հայցվորը կարող է ենթարկվել հետապնդումների, և սա անհնարին չէր դատարանի համար, որպեսզի դատեին՝ արդյոք նրա որոշումն արտաքսման մասին իռացիոնալ և կեղծ էր, քանի որ նրան հասանելի էին տվյալներ, որոնք վերաբերում էին ազգային անվտանգության ռիսկին՝ կապված պրն Չահալի հետ: Ինչպես արդարադատության լորդ Նեյլը նշեց.

«Դատարանը իրավունք ունի քննել պահանջը, որ մարդուն պետք է արտաքսել ի շահ պետական անվտանգության, սակայն գործնականում այդ ստուգումը կարող է լինել թերի կամ ոչ լիարժեք, եթե բոլոր համապատասխանող փաստերը չեն ներկայացվել դատարանին»:

Իռացիոնալ կամ կեղծ ապացույցների բացակայության դեպքում անհնարին էր անգլիական իրավունքին կարճել ներքին գործերի նախարարի որոշումը (տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆ 66):

42. Վերաքննիչ դատարանը մերժեց բողոքարկումը Լորդերի պալատին փոխանցելու հարցը, և սա մերժվեց նաև Լորդերի պալատի կողմից 1994թ. մարտի 3-ին:

43. Հանձնաժողովի զեկույցից հետո դիմողը մինչև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի որոշում կայացնելը ազատ արձակվելու համար դիմեց Հաբեսաս կորպուսի և շրջանային դատարանի դատավարության եղանակով (տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆ 65): Պետքարտուղարի դեմ հանդես եկավ հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Դիմողը ձերբակալվեց 1990թ. օգոստոսին և ներկայացվել է ծանուցում արտաքսման մտադրության վերաբերյալ, քանի որ այդ ժամանակվա պետքարտուղարը բավարարված էր այն բանով, որ նա էական վտանգ էր իրենից ներկայացնում ազգային անվտանգությանը: Պետքարտուղարը բավարարված էր նրանով, որ այդ վտանգը շարունակում էր մնալ... Հաշվի առնելով հայցվորի արտաքսման պատճառները՝ պետքարտուղարը նախկինի պես համոզված էր, որ նրա ժամանակավոր ազատումը կալանքից արդարացված չի լինի: Նա եկավ այն եզրակացության, որ հայցվորը չի կարող անվտանգ ազատ արձակվել՝ հաշվի առնելով սահմանափակումները և նրանից բխող վտանգի բնույթը»:

Դատավճիռը կայացվեց 1995թ. նոյեմբերի 10-ին (R. v. Secretary of State for the Home Department, միակողմանի կարգով Չահալի կողմից, չգրանցված):

Հատուկ դատարանի դատավոր Մակֆերսոնը մերժեց Հաբեաս կորպուսի միջնորդությունը այն հիմնավորմամբ, որ կալանքի տակ պահվելն ակնհայտորեն օրինական էր, քանի որ պետական քարտուղարը (ունեք) իրավունք կալանավորելու մարդուն, ով արտաքսման որոշման կայացման առարկա է հանդիսացել: Քարտուղարի կողմից վերանայման հայցադիմում դատարան ներկայացնելու հետ կապված պրն Չահալի ձերբակալման վերաբերյալ դատավորը նշեց.

«Ես պետք է տեսնեմ նաև պետքարտուղարի որոշումը և դատեմ այն մասին՝ հաշվի առնելով հանգամանքները՝ ըստ եղած տեղեկատվության, որ նա գործել է անօրինական կամ ոչ պատշաճ դատավարությանը կամ պարզապես անտրամաբանորեն: Ես ամբողջությամբ ի վիճակի չեմ ասելու, հատկապես, որ ես չգիտեմ ամբողջական նյութը, որոնցով կայացվել է որոշումը... Դա ակնհայտ է և ճիշտ է, որ որոշակի հանգամանքներում գործադիրը պետք է կարողանա պահել հարցերը գաղտնի, որոնք, ըստ նրա, կարիք կա գաղտնի պահելու ...

Ըստ իմ տեսանկյան՝ չկան որևէ հիմնավորումներ այս բառերի համար և նույնիսկ կասկածելով, որ այնտեղ ոչ այն հարցերն են, որոնք առկա են պետքարտուղարի մոտ, ո՞վ իրավունք ունի գործելու ...»

G. Ընթացիկ պայմանները Հնդկաստանում և Փենջաբում

44. Ընթացիկ դրությունը, կապված ամբողջ Հնդկաստանում և մասնավորապես Փենջաբում մարդու իրավունքների պաշտպանության հետ, վեճի առարկա էր հանդիսանում կողմերի միջև: Ապացույցների զգալի քանակություն էր ներկայացվել դատարան՝ կապված այդ հարցի հետ, որոնցից մի քանիսը կներկայացվեն ստորև.

1. Կառավարության կողմից ներկայացված նյութերը

45. Կառավարությունը պնդում էր, որ այն հայտնվել է հնդկական մամուլի գրառումներից, որոնք ուսումնասիրված են Արտաքին գործերի և Համագործակցության գրասենյակների կողմից, որ ահաբեկչության հետևանքով Փենջաբում մահացածների թիվը զգալիորեն նվազել է: 1992 թվականին այդ ցուցանիշը կազմել է 4000, 1993-ին՝ 394, և 1994-ին՝ 51: Փենջաբի նախկին գլխավոր նախարարը՝ պրն Բինտ Սինգհը, սպանվեց 1995 թվականի օգոստոսին, դա մի կողմ, կար փոքր ահաբեկչական գործունեություն, և ահաբեկիչների հետ կապված՝ միայն չորս մահվան դեպք տարածաշրջանում՝ 1995 թ.:

46. Բացի այդ, ժողովրդավարությունը վերադարձվել է պետությանը, գլխավոր սիկհական քաղաքական կուսակցության Ակալի դալի գրեթե բոլոր ֆրակցիաները միավորվել էին և առաջադրվել էին հաջորդ համընդհանուր ընտրություններին՝ որպես մեկ ամբողջական և նախընտրական Գիդդերբահան, որը իր հերթին անցել էր խաղաղ հայտերի 88%-ով:

47. Միացյալ թագավորության Բարձրագույն հանձնաժողովը շարունակում է ստանալ բողոքներ Փենջաբից: Այնուամենայնիվ, վերջին ամիսների ընթացքում դրանք հիմնականում կապված էին շորթման, այլ ոչ թե քաղաքական-պատճառաբանված չարաշահումների հետ և դրանցում հետևողականորեն ասվել են, որ ներկայումս Փենջաբի ոստիկանության կողմից շատ քիչ քաղաքական-պատճառաբանված գործողություններ կան:

48. Հնդկական իշխանությունների կողմից քայլեր էին ձեռնարկվել, որպեսզի զբաղվեին Փենջաբում իշխանությունների չարաշահումների և մնացյալ կոռուպցիայի գործով. օրինակ, կային մի քանի դատավճիռներ ընդդեմ ոստիկանության սպաների, «Լոկ Փալը» (մարդու իրավունքների պաշտպան) նշանակվել էր նոր Գլխավոր նախարարը և խոստացել «ապահովել թափանցիկությունը և հաշվետվողականությունը»: Հնդկաստանի ազգային մարդու իրավունքների հանձնաժողովը («ՀԱՄԻՀ»), որը զեկուցել է Փենջաբի մասին (տե՛ս ստորև), շարունակել էր ամրագրել և զարգացնել:

2. Հնդկաստանի ազգային մարդու իրավունքների հանձնաժողովի զեկույցները

49. ՀԱՄԻՀ-ն այցելեց Փենջաբ 1994 թվականի ապրիլին և զեկույցեց հետևյալը.

«Մարդու իրավունքների խախտումների վերաբերյալ բողոքները, որոնք կատարվել են հանձնաժողովի կողմից բաժանվում են մոտավորապես երեք կատեգորիայի. առաջին, բողոքներ կային ոստիկանության գործողությունների, կամային ձերբակալությունների, անհետացումների, կալանքի տակ գտնվելու ժամանակ մահերի և կեղծ բախումների վերաբերյալ, որոնք հանգեցրել են մարդկային մահվան ...

Կար մոտավոր միասնականություն լայն հանրության կողմից արտահայտված տեսակետներում, որն ահաբեկչություն չի պարունակում... [A] մեծանում էր զգացումը, որ ժամանակն էր, որպեսզի ոստիկանությունը դադարեցներ գործունեությունը հատուկ օրենքների քողի ներքո: Կային բազմաթիվ հզոր պահանջներ ոստիկանության դերն ու գործառույթները նորմալացնելու համար և հաշտարար դատավորների կողմից ոստիկանության նկատմամբ ունեցած լիազորությունների վերահաստատման համար: Այնպիսի տպավորություն է, որ հանձնաժողովը հավաքվել է, որպեսզի ... հաշտարարները շրջանային մակարդակով ներկայումս ի վիճակի չեն քննել ոստիկանության կողմից մարդու իրավունքների խախտման վերաբերյալ բողոքները: Հասարակության գիտակցության մեջ գոյություն ունի գերակշռող զգացում, որ ոստիկանությունը վեր է օրենքից, գործում են սեփական կամքի համաձայն և պատասխանատու չեն ... Հանձնաժողովը առաջարկում է, որ կառավարությունը լրջորեն քննի այս հարցը և ապահովի, որպեսզի նորմալությունը վերականգնվի... »

50. Բացի այդ 1994/1995 թվականների իր ամենամյա զեկույցում ՀԱՄԻՀ-ին խորհուրդ է տրվում, առաջնահերթ կարգով, համակարգային բարելավումներ, ոստիկանության վերապատրաստում և վերակազմավորում իրականացնել ամբողջ Հնդկաստանով, նշելով, որ. «Կալանքի տակ սպանության կամ բռնաբարության հարցը Հանձնաժողովի բարձր գերակայություններից է, որը հաստատվել է ձերբակալվածների նկատմամբ առավել կոպիտ վերաբերմունքի արդյունքների լայն ենթատեսքստով, որոնք կարող են միայն նկարագրվել որպես բռնի, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նսեմացնող»:

3. Միացյալ ազգերի կազմակերպության զեկույցները

51. 1994 և 1995 թվականների Միացյալ ազգերի կազմակերպության հատուկ զեկույցողի հաշվետվությունները խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային և ստորացուցիչ վերաբերմունքի եղանակների և պատիժների հարցի վերաբերյալ և 1994 թվականի հատուկ զեկույցողի արտահայտարանային, հանրագումարային և կամային մահապատիժների հարցի վերաբերյալ և աշխատանքային խմբի զեկույցները բռնի կամ ոչ կամավոր կորուստների վերաբերյալ հայտնում են, որ մարդու իրավունքների խախտումներն անվտանգության ուժերի կողմից լայնորեն տարածված էին Հնդկաստանում:

Օրինակ, 1995 թվականի իր զեկույցում, հատուկ զեկույցողը խոշտանգումների հարցի վերաբերյալ մեկնաբանեց ոստիկանական բաժանմունքում խոշտանգումների պրակտիկան.

«Ակնհայտ են մի քանի միջադեպեր, այն, ինչը հավաստիորեն ենթադրաբար հանդիսանում է լայն տարածված, եթե ոչ էնդեմիկ. ֆենոմենը հետապնդվել է և ավելի քիչ են հանգեցնում մեղավորների դատապարտման: Պետք է նշել, որ բազմաթիվ դեպքերում, որոնք Հատուկ զեկույցողի ուշադրության ներքո էին, այնպիսիներն էին, որոնք հանգեցրել են մահվան, այլ խոսքերով, նրանք, ում խոշտանգումները, հավանական է, կիրառվել են առավել ծայրահեղ արդյունքներով: Սա պետք է լինի երկրում խոշտանգումների դեպքերի փոքրամասնությունում [Հնդկաստան]»:

4. Պեղական հաղորդագրությունների Միացյալ նահանգների դեպարտամենտ

52. 1995 թվականին Պետական հաղորդագրությունների Միացյալ նահանգների դեպարտամենտը Հնդկաստանում պատմեց մարդու իրավունքների խախտումների մասին, որոնք իրականացվել էին Փենջաբի ոստիկանության կողմից, ովքեր գործում էին իրենց պետության սահմաններից դուրս. «Փենջաբի ոստիկանությունը դարձյալ ուղարկեց խմբեր 1994 թվականին հետապնդելու սիկհական գրոհայիններին Հնդկաստանի տարբեր մասերում: Հունիսի 24-ին Փենջաբի ոստիկանությունը կրակեց և սպանեց Կարնալի Սինգի Կայիլին, մարդու, ում նրանք ընդունում էին որպես Սիկհ ահաբեկիչ... Արևելյան Բենգալում: Արևելյան Բենգալի կառավարությունը հայտարարեց, որ տեղյակ չեն եղել Արևելյան Բենգալում Փենջաբի ոստիկանության ներկայության մասին, Կայիլի մարմնի գրավման և զենքերի մասին և արգելեց ոստիկանական խմբի մուտքը, քանի դեռ Փենջաբի գլխավոր նախարարը ներողություն չի խնդրել»:

53. Դրան ի հակադրություն՝ ամենավերջին Պետդեպարտամենտի զեկույցում (1996 թվականի մարտին) հայտարարվեց, որ ապստամբական բռնությունները զգալի չափով նվազել են Փենջաբում, և որ կա զգալի առաջընթաց ոստիկանության կողմից կատարվող չարաշահումների հարցում: Նա շարունակում է.

«Սիկհ գրոհայինների սպանությունը ոստիկանության աշխատակիցների կողմից զինված բախումների ժամանակ, ենթադրվում է, որ գրեթե վերջում է եղել: Առաջին ութ ամիսների ընթացքում [1995], միայն երկու մարդ էր սպանվել ոստիկանության աշխատակիցների կողմից: Ուշադրությունը կենտրոնացվել էր Փենջաբի նախկին անկարգությունների վրա ըստ մամուլի հաղորդագրությունների, որ հարյուրավոր մարմիններ, շատերը իբր այն անձանցից, ում մահը եղել էր ոստիկանությունում, անհիմն կալանքի տակ պահված մնալու արդյունքում, ներկայացվում էին որպես «չպահանջված» 1991-1993 թվականների ընթացքում կամ հայտնաբերվել էին նոր չորացված ջրանցքների հատակում»:

5. Ներգաղթյալների վերաքննիչ դատարան

54. Միացյալ թագավորության ներգաղթյալների վերաքննիչ դատարանը հաշվի առավ Փենջաբի ոստիկանության լրացուցիչ-տարածքային գործունեության վերաբերյալ Չարան Սինգի Գիլն ընդդեմ պետքարտուղարի ներքին գործերի նախարարության գործում (14 նոյեմբերի 1994, չգրանցված) առկա պնդումները, որը կապված է քաղաքական ակտիվ սիկհերի դիմումի հետ ընդդեմ պետքարտուղարի՝ նրան քաղաքական ապաստան տրամադրելու մերժման վերաբերյալ: Հայցվորը դատարանի ուշադրությունը հրավիրեց 1994թ. մայիսի 10-ի Փենջաբ թայմսի պատմությանը, որը հաղորդեց Փենջաբի ոստիկանության կողմից երկու սիկհ մարտիկների սպանության մասին Արևմտյան Բենգալում: Դատարանի նախագահը նկատեց.

«Մենք պետք է ասենք, որ մենք չենք ընդունում [Գլխավոր գրասենյակի ներկայացուցիչ] այս փաստաթղթի տեսակետը, որ սա ավելի հավանական էր, հիմնված էր երևակայության լրագրության վրա, քան փաստերի: Մեր կարծիքով, նա տալիս է նյութերի հաստատման արժեքավոր հետահայաց, որոնք շարադրված են վերևում՝ նշելով, որ Փենջաբի ոստիկանությունը չափազանց ինքնիշխան է օրենքից և պատրաստ են հետապնդել ցանկացածին, ում նրանք համարում են վտանգավոր, երբ և ինչպես կցանկանան ըստ իրենց տրամադրության, Հնդկաստանի ցանկացած տեղում»:

6. Միջազգային համաներման զեկույցները

55. 1995 թվականի մայիսի իր զեկույցում, «Փենջաբի ոստիկանություն. Օրենքի սահմաններից դուրս», Միջազգային համաներումը նույնպես պնդում էր, որ Փենջաբի ոստիկանությանը հայտնի էին, որ այլ հնդկական պետություններում ևս կատարվել էին կասկածյալ սիկհ գրոհայինների առևանգումներ և մահապատիժներ, որը իրենց իրավասություններից դուրս էր: Նյու-Դելիի բարձրագույն դատարանը, ինչպես հաղորդվում է, լուրջ տեղեկություններ էր ստացել Փենջաբի ոստիկանության անօրինական վարքի վերաբերյալ՝ հրապարակավ մեղադրելով նրանց «բռնապետության և ապակայունացման մեջ» և 1993-1994 թվականներին մի քանի անգամ հրամայել է քննել նրանց գործունեությունը: Հետևելով 1994 թվականի մայիսին Կալկաթայում սիկհերի սպանությանը, ինչն առաջացրեց բարկացած արձագանք Արևմտյան Բենգալ նահանգի կառավարության կողմից, Ներքին գործերի միությունը 1994 թվականի հուլիսի 5-ին ոստիկանության բոլոր գլխավոր տնօրենների խորհրդակցություն հրավիրեց, որպեսզի քննարկեին անհանգստությունը, որն արտահայտվել էր որոշ պետությունների կողմից իրենց տարածքներ Փենջաբի ոստիկանության ներխուժումից հետո: Խորհրդակցության հայտարարված նպատակներից մեկն էր փորձել մշակել բանաձև, որով Փենջաբի ոստիկանությունը կիրականացնի իր գործունեությունը՝ համագործակցելով համապատասխան նահանգների կառավարությունների հետ:

56. 1995 թվականի հոկտեմբերի իր զեկույցում, «Հնդկաստան. Փենջաբում «կորած» ճակատագրերի սահմանումը», Միջազգային համաներումը պնդում է, որ հայտնի անհատները շարունակում էին անհետանալ «ոստիկանական բաժանմունքում»: Բերված օրինակների թվում էին Սիկհերի ոստիկանական կուսակցության մարդու իրավունքների օղակի գլխավոր քարտուղար Ակալի դալը, ով ձերբակալվել էր 1995 թվականի սեպտեմբերի 6-ին և այդ օրվանից ի վեր նրանց այլևս չէին տեսել:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԵՎ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ

57. Համաձայն 1971 թվականի ներգաղթյալների ակտի («1971 թվականի ակտ») 3-րդ բաժնի (5) (b), անձը, ով Բրիտանիայի քաղաքացի չէ, ենթակա է արտաքսման, մասնավորապես եթե պետքարտուղարը գտնի, որ դա «կնպաստի հանրային բարօրությանը»:

B. Արտաքսման դեմ բողոքարկումը և խորհրդատվական ընթացակարգը

58. Գոյություն ունի հաշտարար դատավորին բողոքարկելու իրավունք, և ի վերջո արտաքսման ծանուցման որոշման դեմ վերաքննիչ դատարանին բողոքարկելու (1971 թվականի ակտի 15-րդ բաժին (1)) բացառությամբ այն գործերի, որտեղ արտաքսման որոշման հիմքում այն է, որ արտաքսումը կարող է նպաստել հանրային բարօրությանը, քանի որ բխում է ազգային անվտանգության շահերից կամ Միացյալ թագավորության և այլ երկրի միջև կապերից կամ քաղաքական բնույթի այլ պատճառներով (1971 թվականի Ակտի 15(3)-րդ բաժին):

59. Այս բացառությունը պաշտպանվում էր Ապաստանի և ներգաղթի 1983 թվականի Վերաքննիչ ակտում, որն ուժի մեջ մտավ 1993 թվականի հուլիսին:

60. Գործերը, որոնցում արտաքսման մասին ծանուցումը կայացվում էր ազգային անվտանգության կամ քաղաքական հողի հիման վրա, ենթակա են ոչ կանոնադրական խորհրդատվական վարույթի, որը ներկայացված է Ներգաղթի կանոնների փոփոխության հաշվետվության 157-րդ կետում (Համայնքների պալատի 1990 թվականի թուղթ 251):

Հետաքրքրված անձանց հնարավորություն է տրվում խորհրդատվական խմբի առջև կատարելու գրավոր և/կամ բանավոր ներկայացում, կանչելու վկաներ նրա անունից՝ որպես օգնություն ընկերոջը, սակայն նա իրավունք չունի ունենալու իրավաբանական ներկայացուցչություն հանձնաժողովի առջև: Ներքին գործերի նախարարությունն է որոշում, թե ինչպես կարող է նրա դեմ հարուցված գործի վերաբերյալ այդքան շատ տեղեկատվություն հասնել հետաքրքրված անձի գիտությանը: Խմբի խորհուրդը չի բացահայտվում Ներքին գործերի նախարարությանը, իսկ վերջինս պարտավոր չէ հետևել նրան:

C. 1951 թվականի Միացյալ ազգերի կոնվենցիան փախստականների կարգավիճակի վերաբերյալ

61. Միացյալ թագավորությունը հանդիսանում է Միացյալ ազգերի կազմակերպության փախստականների կարգավիճակի վերաբերյալ 1951 թվականի կոնվենցիայի անդամ («1951 թվականի կոնվենցիա»): «Փախստականը», ինչպես բնութագրված է կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում, այն անձն է, ով իր հայրենի երկրի սահմաններից դուրս է գտնվում «ազգային, կրոնական, քաղաքական հատկանիշների, որոշակի սոցիալական խմբի կամ քաղաքական համոզմունքների պատկանելու պատճառով, հետապնդումների գոհ դառնալու միանգամայն հիմնավորված վախի» պատճառով:

1951 թվականի Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածը նախատեսում է՝

«1. Պայմանավորված պետությունները չեն ուղարկելու այն փախստականներին, ովքեր օրինական կերպով բնակվում են իրենց տարածքում, ինչպես պետական անվտանգության, այնպես էլ հասարակական կարգի տեսանկյունից:

2. Նման փախստականների փոխանցումը կկատարվի միայն որպես որոշման ի կատար ածում, որը կայացվել է համաձայն համապատասխան իրավական գործընթացին ...

33-րդ հոդվածը նախատեսում է՝

«1. Ոչ մի մասնակից պետություն չպետք է հեռացնի կամ վերադարձնի փախստականին որևիցե եղանակով այնպիսի երկրի սահմաններում, որտեղ նրա կյանքը կամ ազատությունը կարող են վտանգի տակ լինել նրա ռասայի, կրոնի, ազգության, որոշակի սոցիալական խմբի անդամակցության կամ քաղաքական կարծիքի պատճառով:

2. Սույն դրության առավելությունը, սակայն, չի կարող կիրառվել փախստականների նկատմամբ, որոնց դեպքում հիմնավորումներ կան ենթադրելու, որ նրանք վտանգ են ներկայացնում այն երկրի համար, որում իրենք գտնվում են, կամ ովքեր կատարած հատկապես ծանր հանցագործության համար դատապարտվել են արդեն ուժի մեջ մտած դատավճռով, իրենցից վտանգ են ներկայացնում տվյալ երկրի հանրության համար»:

62. Ներգաղթի կանոնների 161-րդ կանոնը (Համայնքների տուն, 1990 թվականի թուղթ 251) նախատեսում է, որ

«Եթե մարդը հանդիսանում է փախստական, պետք է ամբողջական հաշվետվություն վերցնել Կոնվենցիայի և Արձանագրության դրույթներից փախստականների կարգավիճակի վերաբերյալ ... »

63. Այն դեպքում, երբ մարդը ենթակա է արտաքսման ազգային անվտանգության տեսանկյունից, միջնորդում է ապաստան տրամադրելու համար, Պետքարտուղարը պետք է հավասարակշռի անձի շահերն այնպես, ինչպես փախստականի և ազգային անվտանգության ռիսկի հետ (R. v. Secretary of State for the Home Department, Միակողմանի կարգով [1994] Չահայի ներգաղթի վերաքննիչ հաշվետվությունները, կետ 107, տե՛ս վերևում, կետ 41):

D. Կալանքի տակ պահելը մինչև արտաքսումը

64. Անձը կարող է ձերբակալվել պետքարտուղարի հանձնարարությամբ՝ նրան արտաքսելու մտադրության մասին ծանուցելուց հետո և արտաքսման հրամանի նախապատրաստմանը սպասելիս, ինչպես նաև ծանուցումը պատրաստելուց հետո՝ սպասելով երկրից նրա արտաքսմանը կամ հեռացմանը (1971 թվականի Ակտի գրաֆիկ III-ի 2-րդ (2) և (3) պարագրաֆներ):

65. Ցանկացած կալանավորված անձ իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանքի տակ գտնվելու հարցը՝ բողոքարկելով այն հաբեաս կորպուսի եղանակով: Սա տրված է բարձրագույն դատարանի կողմից դատապարտված անձին՝ ձեռք բերելու դատավարության համար ապացույցներ նրա համար, քանի նրա ձերբակալման հանգամանքները կարող էին հարցվել: Ձերբակալվածը պետք է ազատ արձակվի, եթե անօրինական է ձերբակալվել (1679 թվականի հաբեաս կորպուսի ակտ և 1816 թվականի հաբեաս կորպուսի ակտ, բաժին 1). Ձերբակալվածի կողմից հաբեաս կորպուսի եղանակով միևնույն հիմնավորումներով միայն մեկ դիմում կարող է ներկայացվել, եթե չներկայացվեն նոր ապացույցներ ի օժանդակություն այդ հիմնավորման (Արդարադատական ակտի ադմինիստրացիա 1960, բաժին 14 (2)):

Բացի այդ ձերբակալվածը կարող է միջնորդություն ներկայացնել իր ձերբակալման որոշման դատական վերանայման վերաբերյալ (տե՛ս պարագրաֆներ 43 վերևում և 66-67 ներքևում):

Հաբեաս կորպուս դիմումի կամ դատայկան վեանահման հետ համատեղ հնարավոր է գրավի դիմում ներկայացնել (այսինքն՝ ժամանակավոր ազատության)՝ սպասելով դատարանի որոշմանը:

E. Դատական ակնարկ

66. Ներքին գործերի նախարարի որոշումն ապաստան տրամադրելու մերժման վերաբերյալ, արտաքսման կարգը կատարելու կամ արտաքսման սպասմամբ կալանավորելու, ենթակա է բողոքարկման դատական քննության կարգով և կարող է չեղարկվել անգլիական հանրային իրավունքի սովորական սկզբունքների հղումով:

Այդ սկզբունքները թույլ չեն տալիս դատարանին եզրակացություններ կատարել այն հարցի վերաբերյալ՝ արդյոք դա պետքարտուղարի իրավասությունների շրջանակում էր կամ փոխարինել ըստ իր հայեցողության Նախարարի համար: Դատարանը կարող է չեղարկել իր որոշումը, միայն եթե նա քննարկի և պատշաճ կիրառի անգլիական օրենսդրությունը, եթե նա ի վիճակի չէ հաշվի առնելու այն հարցերը, որոնք նա պարտավոր էր որոշել ըստ օրենքի կամ եթե նրա որոշումն այնքան իռացիոնալ կամ կամակոր էր, որ ոչ խելացի պետքարտուղարը կարող էր կատարել այն (տե՛ս Associated Provincial Picture Houses Ltd v. Wednesbury Corporation [1948] 1 King's Bench Reports, կետ 223).

67. Որտեղ առկա են ազգային անվտանգության խնդիրներ, դատավորները պահպանում են վերանայման ուժը, բայց սա սահմանափակ բնույթ ունի, քանի որ

«պետության, այլ ոչ թե դատարանի որոշման հարց է մնում՝ արդյոք կոնկրետ դեպքում ազգային անվտանգության պահանջները գերազանցում են արդարության պարտադիրությանը. Կառավարությանը հասանելի է անհրաժեշտ տեղեկատվությունը և ցանկացած իրադարձություն, որը դատական գործընթացում չի համապատասխանում ազգային անվտանգության վերաբերյալ որոշումների կայացմանը»

(Council of Civil Service Unions v. Minister for the Civil Service [1985] Վերաքննիչ գործեր, կետ 374, էջ 402).

Տե՛ս նաև R. v. Secretary of State for the Home Department, Միակողմանի կարգով Չեբլակի կողմից [1991] 2 Բոլոր անգլիական զեկույցները, կետ 9, որոնցում համանման մոտեցումներ են ցուցաբերվել վերաքննիչ դատարանի կողմից:

ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

68. 1993 թվականի հուլիսի 27-ի դիմումում (թիվ 22414/93)¹ ուղղված Հանձնաժողովին (ինչպես հայտարարված է իրավասուների կողմից), առաջին հայցվորը բողոքել է, որ իր արտաքսումը Հնդկաստան նրան խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի իրական վտանգի կենթարկի, ինչը Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում է (հոդվ. 3), որ իր կալանքի տակ պահվելը շատ երկար է տևել և որ դատական վերահսկումը ոչ արդյունավետ և դանդաղ է եղել՝ որպես 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 4-րդի խախտում (հոդվ. 5-1, հոդվ. 5-4), և որ ի խախտումն 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13)¹ նա չի ունեցել իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ Կոնվենցիայի իր պահանջների համար՝ իր գործում ազգային անվտանգության տարրերի առկայության պատճառով: Բոլոր հայցվորները նաև բողոքում էին, որ առաջին հայցվորի արտաքսումը 8-րդ հոդվածին համապատասխան կխախտի ընտանեկան կյանքի հանդեպ հարգանքի նրանց իրավունքը (հոդվ. 8), որոնց համար Կոնվենցիայի պահանջով չեն եղել իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ՝ ի խախտումն 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13):

69. 1994 թվականի սեպտեմբերի 1-ին Հանձնաժողովը բողոքը համարեց ընդունելի: 1995 թվականի հունիսի 27-ի իր զեկույցում (Հոդված 31) (հոդվ. 31) նա միասնական կարծիք արտահայտեց, որ կլիներ 3-րդ և 8-րդ հոդվածների խախտում (հոդվ. 3, հոդվ. 8), եթե առաջին հայցվորը արտաքսվեր Հնդկաստան, որ կլիներ 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում (հոդվ. 5-1) կալանավորման ժամկետի երկարության պատճառով, և կլիներ 13-րդ հոդվածի խախտում (հոդվ. 13): Հանձնաժողովը նաև եկավ այն եզրակացության (տասնվեց ձայնն ընդդեմ մեկի) որ անհրաժեշտ չէր քննարկել բողոքարկումը Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի խախտման վերաբերյալ (հոդվ. 5-4):

Հանձնաժողովի կարծիքի ամբողջական տեքստը և մասամբ հատուկ կարծիքը, որը ներկայացված է զեկույցում, բերվում է սույն վճռին կից հավելվածում¹:

ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԵԶՐԱՓՈՎԱԿԻՉ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

70. 1996 թվականի մարտի 25-ի լսումների ժամանակ կառավարությունը, ինչպես որ իրենք արել էին իրենց հուշագրում, առաջարկեց դատարանին ճանաչել, որ արտաքսման հրամանը, եթե իրականացվի, չի խախտի Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածները (հոդվ. 3, հոդվ. 8), և որ չի լինի 5-րդ և 13-րդ հոդվածների որևէ խախտում (հոդվ. 5, հոդվ. 13):

71. Միևնույն դեպքի կապակցությամբ դիմողները հաստատեցին իրենց հարցումները դատարանին, որը շարադրված է իրենց հուշագրում՝ 3-րդ, 5-րդ, 8-րդ և 13-րդ հոդվածները համարել խախտված (հոդվ. 3, հոդվ. 5, հոդվ. 8, հոդվ. 13) և արդարացի փոխհատուցում տալ իրենց՝ համաձայն 50-րդ հոդվածի (հոդվ. 50):

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐ (հոդվ. 3)

72. Առաջին հայցվորը բողոքում է, որ Հնդկաստան իր արտաքսումը կարող է հանգեցնել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման (հոդվ. 3), որում ասվում է.

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»: Հանձնաժողովը բավարարեց այս բողոքը, որը կառավարությունը մերժում էր:

A. 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) կիրառելիությունն արտաքսման վերաբերյալ գործերում

73. Ինչպես դատարանը նշել է նախկինում, պայմանավորվող պետություններն իրավունք ունեն, որպես ինքնուրույն սահմանված միջազգային իրավունք և հաշվի առնելով պայմանագրային պարտավորությունները՝ ներառյալ կոնվենցիան, վերահսկելու օտարերկրացիների մուտքը, բնակությունը և արտաքսումը: Բացի այդ հարկ է նշել, որ քաղաքական ապաստանի իրավունք չի պարունակվում ո՛չ

¹ Գործնական պատճառներով սույն հավելվածը կհայտնվի միայն դատավճռի տպագիր տարբերակում (Որոշումների և վճիռների զեկույցներ 1996-Վ), սակայն Հանձնաժողովի զեկույցի պատճեն կարելի է ստանալ գրանցամատյանից:

Կոնվենցիայում, ո՛չ նրան կցված արձանագրություններում (տե՛ս *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom* գործով 1991 թվականի հոկտեմբերի 30-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 215, էջ 34, կետ 102):

74. Այնուամենայնիվ, լավ հայտնի է, որ դատարանի նախադեպային իրավունքում նշված է, որ պայմանավորված պետության կողմից արտաքսումը կարող է հանգեցնել խնդրի՝ համաձայն 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3), և, հետևաբար, ենթադրում է տվյալ պետության պատասխանատվությունը՝ համաձայն կոնվենցիայի, որտեղ լուրջ հիմքեր են ներկայացվել այն հարցի վերաբերյալ, որ մարդը, արտաքսման դեպքում, ընդունող երկրի կողմից կարող է ենթարկվել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի իրական վտանգի: Այս պայմաններում 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3) ենթադրում է պարտավորություն՝ չարտաքսել տվյալ անձին այդ երկիր (տե՛ս *Soering v. the United Kingdom* գործով 1989 թվականի հուլիսի 7-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 161, կ. 35, կ. 90-91, *the Cruz Varas and Others v. Sweden* 1991 թվականի մարտի 20-ի վճիռը, Բաժին Ա թիվ 201, էջ 28, կետեր 69-70, և վերևում նշված *Vilvarajah and Others* գործով վճիռը, էջ 34, կետ 103):

Կառավարությունը հրաժարվեց այդ սկզբունքը Հանձնաժողովի քննարկմանը ներկայացնել, սակայն նախքան դատարանը՝ ընդունել է այն իր դիմումներում:

B. Արտաքսման գործեր, որոնք կապված են ենթադրյալ ազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգի հետ

75. Դատարանը նշում է, որ առաջին հայցվորի արտաքսման վերաբերյալ որոշումը կայացվել է այն հիմնավորմամբ, որ նրա հետագա ներկայությունը Միացյալ թագավորությունում չէր նպաստում հանրային բարօրությանն ազգային անվտանգության տեսանկյունից, ներառյալ՝ ահաբեկչության դեմ պայքարը (տե՛ս վերևում պարագրաֆ 25): Կողմերը տարաձայնություններ ունեին այդ հարցերի վերաբերյալ, և եթե այո, ապա ո՞րքանով այն փաստը, որ հայցվորը կարող է վտանգ ներկայացնել իրենից Միացյալ թագավորության համար, կազդի պետության պարտավորությունների կատարման վրա՝ համաձայն 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3):

76. Չնայած կառավարության հիմնական մրցակցությունը կայանում էր նրանում, որ բռնի վերաբերմունքի ոչ մի իրական վտանգի առկայություն չէր հաստատվել (տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆներ 88 և 92), նրանք նաև ընդգծում էին, որ ենթադրյալ արտաքսման պատճառն է եղել ազգային անվտանգությունը: Սույն հարցի հետ կապված նրանք նախևառաջ ներկայացնում էին, որ 3-րդ հոդվածով (հոդվ. 3) նախատեսված երաշխավորությունը բացարձակ բնույթ չունի այն գործերում, որտեղ պայմանավորվող պետությունը առաջարկում էր մարդուն հեռացնել իր տարածքից: Սրա փոխարեն նման դեպքերում, որոնք պահանջում էին երկրում գտնվելու իրադարձությունների վերաբերյալ անորոշ կանխատեսումներ, տարատեսակ հանգամանքները պետք է ուշադրության տակ առնվեին, այդ թվում՝ վտանգը, որ տվյալ անձը ներկայացնում է ընդունող երկրի համար: Այսպիսով ենթադրվում է 3-րդ հոդվածի սահմանափակումներ, որը պայմանավորվող պետությանն իրավունք է տալիս անձին արտաքսելու ընդունող երկիր, նույնիսկ եթե բռնի վերաբերմունքի իրական վտանգ է առկա, եթե նման արտաքսումը պահանջվել է՝ ելնելով ազգային անվտանգության շահերից: Կառավարությունը սույն հանձնարարության հիման վրա ենթադրում է հնարավոր սահմանափակումների վերաբերյալ պատկերացումներ, որոնք ճանաչված են Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայում՝ մասնավորապես *Soering*-ի վերոնշյալ վճիռի 88-րդ և 89-րդ կետերում: Ի պաշտպանություն՝ նրանք բացի այդ մատնանշեցին միջազգային իրավունքի վրա հիմնված այն սկզբունքը, որ օտարերկրացու ապաստանի իրավունքը ենթակա է դասակարգման, ինչպես որ դա. *Inter alia*, նախատեսված է մասնավորապես Փախստականների կարգավիճակի վերաբերյալ Միավորված ազգերի կազմակերպության 1951 թվականի Կոնվենցիայի 32 և 33 հոդվածներով (տե՛ս վերևում պարագրաֆ 61):

Որպես այլընտրանք՝ պայմանավորվող երկրի ազգային անվտանգությանը սպառնացող մարդուց բխող վտանգը հանդիսանում է գործոններից մեկը, որոնք կկշռվեն 3-րդ հոդվածին (հոդվ. 3) համապատասխանեցնելիս: Այս մոտեցումը հաշվի է առնում, որ կան բռնի վերաբերմունքի տարբեր աստիճաններ: Որքան մեծ է բռնի վերաբերմունքի վտանգը, այնքան քիչ ուշադրություն պետք է դարձնել ազգային անվտանգության հարցին: Սակայն այնտեղ, որտեղ կասկածներ գոյություն ունեն բռնի վերաբերմունքի վերաբերյալ, ազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգը կարող է զգալի տեղ զբաղեցնել մարդու իրավունքների և ընդհանուր հասարակական շահերի պաշտպանության միջև կայուն հավասարակշռության հաստատման գործում: Դա հետևյալ դեպքում էր. սա առնվազն էական կասկած է հարուցում՝ արդյոք բռնի վերաբերմունքի ենթադրյալ վտանգը կնյութականանա, հետևաբար, այն

փաստը, որ պրն Չահալը իրենից լուրջ վտանգ է ներկայացնում Միացյալ թագավորության անտանգության համար, արդարացնում է նրա արտաքսումը:

77. Դիմողը ժխտում էր, որ ինքը որևէ վտանգ է իրենից ներկայացրել Միացյալ թագավորության ազգային անվտանգության համար և պնդում էր, որ ամեն դեպքում ազգային անվտանգության պատկերացումները չեն կարող արդարացնել արտասահմանում անհատի նկատմամբ բռնի վերաբերմունքի վտանգն ավելի շատ, քան նրանք կարող էին արդարացնել նրա նկատմամբ եղած անմիջական խոշտանգումները:

78. Հանձնաժողովը, ում հետ կողմերը (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 6) համաձայնվեցին, մերժեց կառավարության փաստարկները: Նա համաձայնեց *Vilvarajah and Others* դատարանի կայացրած վճռի հետ (որոնք ներկայացված են ներքևում՝ պարագրաֆ 73-ում, էջ 36, կետ 108) և արտահայտեց այն կարծիքը, որ 3-րդ հոդվածով տրամադրվող երաշխիքները (հոդվ. 3) բացարձակ բնույթ ունեին և չէին թույլատրում որևէ բացառություն:

Նախքան Դատարանի լուսնները եղած լուսնների ժամանակ Հանձնաժողովի պատվիրակներն առաջարկեցին, որ Ստերինգի վճռից հատվածները, որոնց վրա հիմնվում էր կառավարությունը (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 76), կարող են վերցվել քննարկան այն դեպքում, երբ առաջացել են կասկածներ մարդու խոշտանգումների ենթարկվելու կամ 3-րդ հոդվածի խախտման վերաբերյալ (հոդված 3), այդ կասկածի օգուտը կարող էր լինել արտաքսումն այն պետությունից, ում ազգային շահերը վտանգի տակ էին դրվում նրա հետագա ներկայության պատճառով: Սակայն պետության ազգային շահերը չեն կարող հիմնվել անհատի շահերի անտեսման վրա, որտեղ լուրջ հիմնավորումներ կան ենթադրելու, որ նա կենթարկվի բռնի վերաբերմունքի արտաքսման դեպքում:

79. Հոդված 3-րդը (հոդվ. 3) ամրագրում է ժողովրդավարական հասարակության հիմնական արժեքներից մեկը (տե՛ս վերոնշյալ *Soering*-ի վճիռը, էջ 34, կետ 88): Դատարանին քաջ հայտնի են այն մեծ դժվարությունները, որոնց հետ բախվում են պետությունները մեր օրերում՝ իրենց բնակչությանն ահաբեկչական բռնությունից պաշտպանելիս: Այնուամենայնիվ, նույնիսկ այդ պայմաններում, Կոնվենցիան արգելում է խոշտանգումները և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքը կամ պատիժը՝ անկախ զոհի վարքից: Ի տարբերություն Կոնվենցիայի և արձանագրությունների նյութերի մեծամասնությանը՝ թիվ 1 և 4 (P1, P4), Հոդված 3 (հոդվ. 3) չի նախատեսում բացառություններ, և նրանից ոչ մի շեղում թույլատրելի չէ 15-րդ հոդվածի ներքո (հոդվ. 15) նույնիսկ արտակարգ դրության դեպքում, որը վտանգ է սպառնում ազգին (տե՛ս *Ireland v. the United Kingdom* գործով 1978 թ. հունվարի 18-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 25, էջ 65, կետ 163, ինչպես նաև *Tomasi v. France* 1992թ. օգոստոսի 27-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 241-A, էջ 42, կետ 115):

80. Արգելքը, որը նախատեսված է 3-րդ հոդվածով բռնի վերաբերմունքի դեմ, ոչ նվազ բացարձակ է արտաքսման վերաբերյալ գործերում: Այսպիսով, ամեն անգամ, երբ կան լուրջ հիմնավորումներ ենթադրելու, որ անհատին, եթե հեռացվի մեկ այլ պետություն, բռնի վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգ է սպառնում, որը հակասում է 3-րդ հոդվածին (հոդվ. 3), պայմանավորվող պետության պատասխանատվությունը պաշտպանելու նրան այդպիսի վերաբերմունքից, ընդգրկված է արտաքսման դեպքում (տե՛ս վերոնշյալ *Vilvarajah and Others* գործով վճիռը, էջ 34, կետ 103): Նման պայմաններում անհատի գործունեության հարցը, լինի դա անցանկալի կամ վտանգավոր, չի կարող լինել քննարկման նյութ: Պաշտպանությունը, որը ապահովվում է 3-րդ հոդվածով, այսպիսով, ավելի ընդարձակ է, քան սա նախատեսված է Միավորված ազգերի կազմակերպության փախստականների կարգավիճակի վերաբերյալ 1951 թվականի կոնվենցիայի 32 և 33 հոդվածներով (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 61):

81. Վերոնշյալ *Soering*-ի վճռի 88-րդ պարագրաֆը, որը վերաբերում էր ԱՄՆ էքստրադիցիային, հստակ և հարկադրաբար արտահայտում է վերևում նշված տեսակետը: Սա չպետք է դուրս բերվի էքստրադիցիայի հիմքերի թուլացնելու վտանգի վերաբերյալ դատարանի նկատառումներից, ինչպես շարադրված է նույն որոշման 89-րդ կետում, որում նշված է, որ որևէ տեղիք կա հավասարակշռելու վատ վերաբերմունքի դեմ ռիսկն արտաքսման պատճառների հետ՝ որոշելու, թե արդյոք պետության պատասխանատվությունը 3-րդ հոդվածի ներքո է:

82. Ինչպես բխում է վերոնշյալից, սա անհրաժեշտ չէ դատարանին, որպեսզի դիտարկի կառավարությանն անհանգստացած, բայց ոչ մի կասկած բարեխիղճ չէ առաջին դիմողի կողմից ազգային անվտանգությանը հասցված ահաբեկչական գործունեության և սպառնալիքի վերաբերյալ:

C. 3-րդ հոդվածի կիրառությունը սույն գործի հանգամանքներում

1. Ժամանակի գործոնը ռիսկի գնահատման գործում

83. Թեպետ կային տարբեր կարծիքներ Հնդկաստանում և Փենջաբում եղած իրադրության վերաբերյալ (տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆներ 87-91), որոշում կայացվեց այն մասին, որ բռնությունը և ապակայունությունն այս շրջանում հասել էին իրենց գագաթնակետին 1992 թվականին և նվազել է այդ ժամանակներից ի վեր: Այս պատճառով, դատարանի կողմից Հնդկաստան արտաքսման դեպքում պրն Չահալին սպառնացող ռիսկի գնահատման վերաբերյալ նշանակվել է ժամկետ, ինչը մեծ կարևորություն ունի:

84. Հայցվորը պնդում էր, որ դատարանը պետք է դիտարկի դրությունը 1992 թվականի հունիսի դրությամբ, այն ժամանակվա, երբ վերջնական որոշում է կայացվել նրա արտաքսման վերաբերյալ (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 35):

Հանձնաժողովի խնդրանքով ապաստանից հեռացվելու նպատակն էր անդառնալի վնասի կանխարգելմանը, այլ ոչ թե բարձրագույն պայմանավորվող կողմների հնարավորությանը բարելավելու իրենց դիրքերը: Ավելին, սա նպատակահարմար չէր, քանի որ Ստրասբուրգի մարմինները պետք է ներգրավվեին փաստերի մշտական աշխատանքին:

85. Կառավարությունը, ում հետ հանձնաժողովը համաձայնվել էր, առաջարկեց, որ, քանի որ պետության պատասխանատվությունը համաձայն կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի արտաքսման գործերի դեպքում ընկած է մարդուն իրական բռնի վերաբերմունքի մատնելու ակտի մեջ, նյութական ժամկետները ռիսկի գնահատման համար առաջարկված արտաքսման ժամանակն էր: Քանի որ պրն Չահալը դեռևս չէր հեռացվել, համապատասխան ժամանակը դատավարությունից առաջ ընկած ժամանակահատվածն էր:

86. Վերևում նշված 74-րդ կետի պատկերացումների համաձայն՝ քանի որ հայցվորի բողոքն ըստ հոդված 3-րդի հանդիսանում է որոշիչ հարցի համար, արդյոք այն եղե՞լ է հիմնավորված, որ կա իրական վտանգ այն բանի, որ պրն Չահալն արտաքսման դեպքում կենթարկվի այդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի (հոդված 3):

Քանի դեռ նա չէր արտաքսվել, ժամանակի նյութական կետը պետք է դառնար դատարանի կողմից գործի քննման ժամկետը: Դրանից հետևում է, որ, չնայած պատմական դրությունը հետաքրքրություն է ներկայացնում այն չափով, որ դա կարող է լույս սփռել ընթացիկ դրության վրա և նրա հավանական զարգացման, ներկայիս պայմաններն են, որ որոշիչ են:

2. Վար վերաբերմունքի ռիսկի գնահատումը

(ա) Փաստարկները

(i) Ընդհանուր դրույթներ

87. Դա հայցվորի գործն էր, որ կառավարման պայմանների գնահատումը Հնդկաստանում և Փենջաբում հիմնականում սխալ է ընկալվում հայրենական և Ստրասբուրգի դատավարության ընթացքում: Նա հղում կատարեց պետական մարմինների և ոչ պետական ու միջպետական կազմակերպությունների մի շարք զեկույցներին, որոնք ներկայացնում էին իրավիճակը Փենջաբում և Հնդկաստանում ընդհանրապես, մասնավորապես շեշտադրելով այն զեկույցները, որոնք վերաբերում էին 1994 և 1995 թվականներին (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆներ 49-56) և պնդում էր, որ այդ նյութերով հաստատվում է այն պնդումը, որ Հնդկաստանում մարդու իրավունքների խախտումն անվտանգության ուժերի կողմից, հատկապես ոստիկանության, մնում է էնդեմիկ:

Ի պատասխան կառավարության առաջարկին, որպեսզի նրան վերադարձնեն Հնդկաստանի որևէ մաս՝ ըստ իր ընտրության, նա պնդում էր, որ Փենջաբի ոստիկանությունը նախկինում գողացել և սպանել է սիկհ գրոհայիններին իր հարենի երկրի սահմաններից դուրս:

Թեպետ նա ճանաչում է, որ 1992 թվականի խոշտանգումների գագաթնակետի պահից սկսած Փենջաբում նկատվեցին որոշակի բարելավումներ, նա պնդում էր, որ ռեժիմի որևէ էական փոփոխություն չի կատարվել: Ընդհակառակը, այն, ինչը որ մտել էր վերոնշյալ զեկույցների մեջ, ուժային կառույցների պրակտիկայի շարունակականությունն էր: Այս առումով նա նշեց այն փաստը, որ Փենջաբի ոստիկանության գլխավոր տնօրենը, ով 1992-1995 թվականներին իր պաշտոնավարման ժամանակաշրջանի ընթացքում պատասխանատու էր մարդու իրավունքների բազմաթիվ խախտումների համար, կենսաթոշակի անցնելուց հետո փոխարինվել էր իր տեղակալով և հետախուզության բաժնի պետով:

88. Կառավարությունը պնդում էր, որ չկար որևէ իրական ռիսկ պրն Չահալի նկատմամբ բռնի վերաբերմունքի վերաբերյալ, եթե արտաքսման վերաբերյալ հրամանը պետք է ի կատար ածվեր, և ընդգծեց, որ վերջինս պետք է վերադարձվի՝ կախված այն բանից, թե Հնդկաստանի որ հատվածն է նա ընտրել, և ոչ պարտադիր Փենջաբում: Այս ենթատեքստով նրանք նշեցին, որ պարբերաբար Նյու Դելիում Միացյալ թագավորության Բարձրագույն հանձնաժողովի կողմից մոնիտորինգ էին իրականացնում Հնդկաստանում իրավիճակի վերաբերյալ: Այդ տեղեկատվությունից պարզ է դառնում, որ դրական կոնկրետ միջոցներ էին ձեռնարկվել և նախկինի պես ընդունվում էին մարդու իրավունքների խախտումների դեմ պայքարում: Հատուկ օրենսդրություն ընդունվեց այս կապակցությամբ: Մարդու իրավունքների ազգային հանձնաժողովը, որը կարևոր գործառույթ էր կատարում, շարունակում էր ամրացնել և զարգացնել և միջոցներ էին կիրառվել գործադիր և դատական իշխանության վերաբերյալ, որպեսզի գործ ունենային իշխանության չարաշահումների հետ: Իրավիճակը Հնդկաստանում ընդհանուր առմամբ, վերոնշյալի հաստատման համար էր:

Բացի այդ, հիմնվելով այն հարցերի վրա, որոնք շարադրված են վերևում՝ 45-48-րդ կետերում, նրանք պնդում էին, որ վերջին տարիների ընթացքում իրավիճակը Փենջաբում էապես բարելավվել է: Նրանք ընդգծել են, որ ներկայումս առկա է գրեթե ոչ ահաբեկչական գործունեություն տվյալ պետության սահմաններում: Օմբուցմենը ստեղծվեց իշխանության չարաշահման վերաբերյալ բողոքների քննարկման համար, նոր գլխավոր նախարարը հրապարակավ հայտարարեց կառավարության մարդու իրավունքների խախտումները վերացնելու մտադրության մասին: Դատական գործ էր հարուցվել ընդդեմ ոստիկանների, ովքեր զբաղվում էին անօրինական գործունեությամբ:

89. Միջազգային համաներումն իր գրավոր պնդումներով հաղորդեց դատարանին, որ հայտնի սիկհ-անջատողականները նախկինի պես բախվում էին անհետացման ռիսկին՝ առանց մեղադրանքի և դատավարության, խոշտանգումներին և արտադատական պատիժներին, հաճախ հենց Փենջաբի ոստիկանության կողմից: Նա հիմնվում էր 1955 թվականի զեկույցի վրա, որում արձանագրվել էին մարդու իրավունքների խախտման դեպքերը, որոնք կատարվել էին Փենջաբի ոստիկանների կողմից, ովքեր իրենց պետության սահմաններից դուրս գործում էին գործակալական գործառնությունների անվան տակ (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 55):

90. Կառավարությունը, սակայն, համառորեն համոզում էր դատարանին նյութերի վերաբերյալ զգույշ գործել, որոնք նախապատրաստված էին Միջազգային համաներման կողմից, քանի որ հնարավորություն չի եղել փաստերը ստուգել դեպքերով: Բացի այդ, այդ զեկույցների ուսումնասիրության ժամանակ հրապուրիչ էր աչքից բաց թողնել բարելավման մի մեծ պատկեր՝ չափազանց շատ ուղղորդվելով մարդու իրավունքների ենթադրյալ լուրջ խախտման առանձին դեպքերով: Վերջապես, քանի որ վերջին տարիների ընթացքում իրադրությունը Փենջաբում զգալիորեն փոխվել է, առավել վաղ զեկույցները՝ նախապատրաստված Համաներման և այլ կազմակերպությունների կողմից, այժմ սահմանափակ կիրառություն ունեն:

91. Որպես հիմնավորում նրա նյութերին՝ Հանձնաժողովն ընդունեց, որ առկա էին լավագույն պայմաններն ինչպես ողջ Հնդկաստանում, այնպես էլ մասնավորապես Փենջաբում: Այնուամենայնիվ, նա վերջին նյութերում չկարողացավ գտնել կառավարությանը ներկայացված ցանկացած կոշտ ապացույց, որ Փենջաբի ոստիկանությունն այժմ ժողովրդավարական վերահսկման տակ է, կամ որ դատական համակարգը կարողացել է ամբողջությամբ վերականգնել իր անկախ հեղինակությունը տարածքում:

(ii) փաստերը, որոնք հարույց էին պրն Չահալին

92. Նրանք, ովքեր ներկայացել էին դատարանի առջև, արդեն տարբերվում էին ազդեցության գնահատմամբ, որով պրն Չահալի հայտնիությունը կազդեր Հնդկաստանի անվտանգության վրա:

Ըստ կառավարության կարծիքի՝ Հնդկաստանի կառավարությունը հավանաբար կլինի ավելի սրահայաց, որպեսզի երաշխավորի, որ ոչ մի բռնի վերաբերմունք չի լինի պրն Չահալի նկատմամբ՝ իմանալով, որ աշխարհը կարող է հետևել նրան: Բացի այդ, 1992 թվականի հունիսից մինչև 1995 թվականի դեկտեմբերը նրանք փնտրում և հավաստիացումներ էին ստանում Հնդկաստանի կառավարության կողմից (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 37):

93. Դիմողը պնդում էր, որ իր բարձր դիրքը կմեծացնի հետապնդման վտանգը: Կայացնելով որոշում արտաքսման վերաբերյալ, ելնելով ազգային անտանգության շահերից՝ ինչպես նշեց պրն Պոպպլեվելը, առաջին դատական վերահսկման լուսմների ժամանակ (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 34) նրան հրապարակավ պիտակավորեցին որպես ահաբեկիչ: Հնդկական մամուլի հոդվածները 1995

թվականից սկսած նշում էին, որ նա Հնդկաստանում համարվում էր որպես այդպիսին, և նրա բարեկամների և մտերիմների զգալի խումբ ձերբակալվել և բռնի գործողությունների զոհ էր դարձել Փենջաբում՝ կապված նրա կապերի հետ: Ըստ հնդկական կառավարության հավաստիացումների՝ քիչ էր օգուտը, քանի որ կառավարությունը ցույց տվեց ինքն իրեն, որ նրանք ի վիճակի չեն դեկլարելու անտանգության ուժերը Փենջաբում և այլ վայրերում: Դիմողը նաև անդրադարձավ հայտնի մարդկանց օրինակներին, ովքեր վերջերս են անհետացել:

94. Հանձնաժողովի համար պրն Չահալը, որպես սիկհերի առաջնորդ գրոհային, որը կասկածվում է ահաբեկչական ակտերին մասնակցության մեջ, հավանաբար իրենից հետաքրքրություն կներկայացնի անվտանգության ուժերի համար՝ անկախ Հնդկաստանի այն մասից, որտեղ նա կվերադարձվի:

(b) Դատարանի մոտեցումը

95. Կոնվենցիայի համակարգի համաձայն՝ փաստերի հաստատումը և ստուգումը առաջին հերթին հանձնաժողովի համար է (հոդվածներ 28, կետեր 1 և 31) (հոդվ. 28-1, հոդվ. 31): Համապատասխանաբար, միայն բացառիկ դեպքերում դատարանը կկիրառի իր իրավասությունները տվյալ ոլորտում (տես վերևում՝ պարագրաֆ 7-ում հիշատակված Cruz Varas and Others վճիռը, էջ 29, կետ 74):

96. Այնուամենայնիվ փաստերի վերաբերյալ դատարանը կաշկանդված չէ հանձնաժողովի եզրակացություններով և ազատ է տալու իր սեփական գնահատականը: Իսկապես այնպիսի գործերում, ինչպիսիք են Դատարանի կողմից վատ վերաբերմունքի իրական վտանգի առկայության ներկայիս քննումը, հանգամանքները պետք է մանրամասն հետազոտվեն՝ ի նկատի ունենալով 3-րդ հոդվածի բացարձակ բնույթը (հոդվ. 3) և այն փաստը, որ նա ամրագրում է ժողովրդավարական հասարակության հիմնական արժեքներից մեկը, որոնք ձևավորում է Եվրոպայի խորհուրդը (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 73-ում նշված Vilvarajah and Others գործով վճիռը, էջ 36, կետ 108):

97. Դիմողի՝ Հնդկաստան արտաքսվելու դեպքում 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի (հոդվ. 3) ենթարկվելու իրական վտանգի գոյության հարցը որոշելուց հետո դատարանը կգնահատի բոլոր նյութերը, որոնք ներկայացված են իրեն և ստացված են սեփական նախաձեռնությամբ (տե՛ս վերոնշյալ Vilvarajah and Others գործով վճիռը էջ 36, կետ 107). Բացի այդ, քանի որ ժամանակի նյութական կետը ռիսկի գնահատման համար հանդիսանում էր դատարանի կողմից գործի քննության ժամկետը (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 86), անհրաժեշտ էր ուշադրություն դարձնել այն ապացույցների վրա, որոնք արդեն Հանձնաժողովի քննարկման լույսի ներքո էին գտնվում:

98. Նկատի ունենալով կառավարության առաջարկը՝ պրն Չահալին իր ընտրությամբ Հնդկաստանի որևէ օդանավակայան վերադարձնելու մասին, դատարանին անհրաժեշտ է գնահատել այն ռիսկը, որին նա կենթարկվի բռնի վերաբերմունքի արդյունքում, որը կկիրառվի ամբողջ Հնդկաստանի տարածքով, և ոչ միայն Փենջաբում: Այնուամենայնիվ, հարկ է նկատի ունենալ, որ առաջին դիմողը հանդիսանում է սիկհական անջատողականության հայտնի կողմնակից: Այս նկատառումներից հետևում է, որ ապացույցները, որոնք վերաբերում են սիկհական գրոհայինների ճակատագրին Փենջաբ նահանգի սահմաններից դուրս անտանգության ուժերի ձեռքում, ունի հատուկ նշանակություն:

99. Դատարանը հաշվի առավ կառավարության մեկնաբանությունները, որոնք վերաբերում էին այն տեղեկատվությանը, որը պահվում էր Միջազգային համաներման զեկույցներում (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 90): Այնուամենայնիվ, նա հետևում է այն ամենավառ պնդումներին, որոնք առկա էին այդ զեկույցներում, մասնավորապես՝ արտադատարանային պատիժների վերաբերյալ, որոնք ենթադրաբար կատարվել էին Փենջաբի ոստիկանության կողմից իր պետության և օրենքների սահմաններից դուրս, որոնք ընդունվել էին Հնդկաստանի Բարձրագույն դատարանի կողմից՝ ի պատասխան Արևելյան Բենգալի նահանգի կառավարության և Ներքին գործերի խորհրդի (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 55): Ավելին, նման պնդումներն ընդունվել էին Միացյալ թագավորության ներգաղթյալների վերաքննիչ դատարանի Charan Singh Gill v. Secretary of State for the Home Department գործում (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 54) և ներառվել են 1995 թվականի Միացյալ նահանգների պետական դեպարտամենտի Հնդկաստանին վերաբերող զեկույցում (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 52): Մարդու իրավունքների ազգային հանձնաժողովի 1994 թվականի զեկույցը հիմնավորեց Փենջաբում օրինական իշխանության վերահսկողությունից լիովին դուրս գտնվող ոստիկանական ուժերի վերաբերյալ ստացված տպավորությունը (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 49):

100. Դատարանը համոզվեց սույն ապացույցներով, որոնք հաստատվել էին նյութերով՝ տարբեր օբյեկտիվ սկզբնաղբյուրներից, որ առնվազն մինչև 1994 թվականի կեսերը Փենջաբի ոստիկանության

տարրերը սովոր էին գործելու առանց հաշվի առնելու կասկածյալ սիկի գրոհայինների մարդու իրավունքները և լիովին ի վիճակի էին հետապնդելու իրենց թիրախները Փենջաբից հեռու գտնվող Հնդկաստանի շրջաններում:

101. Հանձնաժողովը հաստատում է իր զեկույցի 11-րդ կետում, որ վերջին տարիներին նկատվել է բարելավում Հնդկաստանում մարդու իրավունքների պաշտպանության բնագավառում, հատկապես Փենջաբում, և ապացույցները, որոնք նախապատրաստվել էին հանձնաժողովի կողմից գործի քննությունից հետո, ցույց են տալիս, որ հարցը շարունակում է առաջ շարժվել:

Մասնավորապես ներկայացվում է, որ զինված ահաբեկչությունը Փենջաբում հանգստացել է, Դատարանը նշում է տարածաշրջանում ահաբեկչությամբ պայմանավորված մահացության զգալի կրճատումը, ինչպես նշված է պետություն-պատասխանողի կողմից (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 45): Բացի այդ, այլ հուսադրող իրադարձությունների մասին էր հաղորդվում, որոնք տեղի ունեցան Փենջաբում վերջին տարիներին, ինչպիսիք էին ժողովրդավարական ընտրությունների վերադարձը, ոստիկանության աշխատակիցների վերաբերյալ մի շարք դատական որոշումները, օմբուցմենի նշանակումը՝ իշխանության չարաշահումների քննության համար և նոր գլխավոր նախարարի խոստումը՝ ապահովելու թափանցիկությունը և հաշվետվողականությունը (տես վերևում՝ պարագրաֆներ 46 և 48): Ավելին, 1996 թվականի Միացյալ Նահանգների պետական դեպարտամենտի զեկույցով հայտարարվեց, որ 1995 թվականի ընթացքում «Փենջաբի ոստիկանության կողմից եղել է չարաշահումների ուղղման մոդելի զգալի առաջընթաց» (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 53):

102. Այնուամենայնիվ, տվյալները վկայում են, որ Փենջաբի անվտանգության ուժերի կողմից մարդու իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ խնդիրները դեռևս պահպանվում են: Որպես պատասխանող Կառավարությունն իր հերթին նշեց, որ Միացյալ թագավորության բարձրագույն հանձնաժողովը Հնդկաստանում շարունակեց ստանալ բողոքներ Փենջաբի ոստիկանության վերաբերյալ, թեպետ վերջին ամիսներին նրանք հիմնականում կապված էին շորթման, այլ ոչ թե քաղաքական դրդապատճառներով չարաշահումների հետ (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 47): Amnesty International-ը պնդում է, որ 1995 թվականին հայտնի սիկիերի վերացումը Փենջաբի ոստիկանության կողմից շարունակում էր ժամանակավոր ընթացք ունենալ (տե՛ս վերևում, պարագրաֆ 56) և 1996 թվականի պետական դեպարտամենտի զեկույցը վերաբերում էր երկու սիկի ոստիկանների սպանությանն այդ տարի (տես վերևում՝ պարագրաֆ 53):

103. Ավելին, դատարանն ամենանշանակալին էր համարում այն, որ որևէ կոնկրետ ապացույց չի ներկայացվել վերջին տարիների ընթացքում արմատական բարեփոխման կամ Փենջաբի ոստիկանության վերակազմավորման վերաբերյալ: Վերոնշյալ վկայությունը (պարագրաֆներ 49-56) ցույց կտա, որ նման գործընթացն անհապաղ պահանվող է, և իսկապես սա ՀՄԻԱՀ-ի երաշխավորությունն էր (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 49): Չնայած որ 1995 թվականին փոփոխություն կատարվեց Փենջաբի ոստիկանության ղեկավարության կազմում, գլխավոր տնօրենը, ով նախագահում էր ամենավատ չարաշահումների ժամանակ, վերջին տասը տարիների ընթացքում միայն փոխարինվեց իր նախկին տեղակալով և հետախուզության բաժնի պետով (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 87):

Ավելի քիչ, քան երկու տարի առաջ ոստիկանությունը իրականացնում էր թղթաբանորեն լավ նախապատրաստված գրոհներ Հնդկաստանի տարբեր շրջաններում (տե՛ս վերևում՝ կետ 100), և դատարանը չէր կարող ամբողջությամբ ապահովել հայցվորի պահանջներն այն մասին, որ ներկայումս ակտիվության ցանկացած նվազեցում կապված է այն բանի հետ, որ սիկիական արշավի բոլոր հիմնական դեմքերը կամ սպանված էին, կամ ստիպված էին ապրել արտասահմանում, կամ էլ ի վիճակի չէին գործելու խոշտանգումների և խոշտանգումների վախի հետևանքով: Բացի այդ, մամուլի զեկույցներից երևում էր, որ անցյալի չարաշահումներն ամբողջական ծավալով միայն նոր են ի հայտ գալիս (տե՛ս վերևում՝ պարագրաֆ 53):

104. Թեպետ դատարանը գտնում է, որ պրն Չահալը Հնդկաստան վերադառնալու դեպքում մեծ վտանգի կենթարկվի Փենջաբի անվտանգության ուժերի կողմից, որոնք գործում են երկրի սահմաններում կամ սահմաններից դուրս, նա նաև կարևորություն է տալիս այն բանին, որ հաստատված պնդումները մարդու իրավունքների լուրջ խախտումների վերաբերյալ պետք է հարուցվեն ոստիկանության դեմ նաև Հնդկաստանի այլ հատվածներում: Այս առումով դատարանը նշում է, որ ՄԱԿ-ի հատուկ զեկույցողը ոստիկանությունում խոշտանգումների պրակտիկան ներկայացրեց որպես «տեղանքին հատուկ», և բողոքեց, որ անհամապատասխան միջոցներ են կիրառվում մեղավորներին պատասխանատվության ենթարկելիս (տե՛ս վերևում՝ կետ 51): ՀՄԻԱՀ-ն նույնպես ուշադրություն է դարձնում այս լայնամասշտաբ

խնդիրներին, հաճախ ճակատագրական, ձերբակալվածի նկատմամբ վատ վերաբերմունքին և կոչ է անում կատարել համակարգված վերափոխումներ ողջ Հնդկաստանում (տե՛ս վերևում՝ կետ 9):

105. Թեպետ դատարանը չի կասկածում հնդկական կառավարության բարեխղճությանը վերոնշյալ երաշխիքների ապահովման համար, (կետ 92), թվում էր, որ չնայած այս երկրի կառավարության ն, ՀՄԻԱՀ և հնդկական դատարանների ջանքերի, որոնք ուղղված են բարեփոխումներին, մարդու իրավունքների խախտումները Փենջաբի որոշ անվտանգության ուժերի անդամների կողմից և Հնդկաստանի այլ մասերում հանդիսանում են կայուն և ամուր խնդիր (տե՛ս վերևում՝ կետ 104):

Ելնելով այս հիմքից դատարանը համոզված չէ, որ վերոնշյալ երաշխիքների տրամադրմամբ պրն Զահալին կտրամադրեն անվտանգության համապատասխան երիաշխիքներ:

106. Բացի այդ դատարանը գտնում է, որ դիմողի բարձր դիրքն ավելի է մեծացնում վտանգը նրա համար, քան հակառակ դեպքում: Չի վիճարկվում այն, որ պրն Զահալը լավ հայտնի է Հնդկաստանում, որպեսզի աջակցի սիկհական անջատողականությանը, և այդ պայքարում սերտ կապեր ունենա այլ անձանց հետ (տե՛ս վերևում՝ կետեր 17 և 20): Պատասխանողը Կառավարությունն արել է լուրջ, թեպետև չճշտված պնդումներ ահաբեկչությանը նրա մասնակցության վերաբերյալ, ինչը, անշուշտ, հայտնի է հնդկական իշխանություններին: Դատարանը գտնում է, որ այդ գործոններն ավելի շուտ կլինեն, որպեսզի նրանց նշանառության տակ վերցնեն ազգային անվտանգության գծի կողմից, ովքեր սիկհ գրոհայիններին նախկինում շարունակաբար հետապնդել են (տե՛ս վերևում՝ կետեր 49-56):

107. Վերոնշյալ բոլոր պատճառներով, մասնավորապես, վկայակոչվում է Փենջաբի ոստիկանության ներգրավվածությունը պետության սահմանները դուրս առևանգումներին և սպանություններին և մարդու իրավունքների խախտումների լրջագույն հաստատումները, որոնք շարունակում են առաջ քաշվել Հնդկաստանի ազգային անվտանգության ուժերի կողմից այլ վայրերում, դատարանը գտնում է, որ պրն Զահալը ենթակա է իրական ռիսկի ենթարկվելու, որը կհակասի 3-րդ հոդվածին, եթե նա վերադառնա Հնդկաստան:

Հետևաբար նրա արտաքսումը Հնդկաստան կլինի 3-րդ հոդվածի խախտում (հոդվ. 3).

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴԻՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐԸ (հոդվ. 5)

A. Հոդված 5 կ. 1 (հոդվ. 5-1)

108. Առաջին դիմողը բողոքում է, որ նրա ձերբակալումը՝ արտաքսման սպասումով, իրենից ներկայացնում է կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում (հոդվ. 5-1), որը նախատեսում է (այնքանով, որքանով տեղին է):

«Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով.

...

(գ) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը ... անձի, որի դեմ միջոցներ են ձեռնարկվում նրան արտաքսելու նպատակով ... »

109. Պրն Զահալը կալանավորվել է 1990 թվականի օգոստոսի 16-ին՝ Բեդֆորդի բանտում (տե՛ս վերևում կետ 25): Սա չէր վիճարկվում, քանի որ ձերբակալվել էր արտաքսման նպատակով՝ ըստ 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի (գ) (հոդվ. 5-1-գ): Այնուամենայնիվ, նա պնդում էր, որ իր կալանավորումը դադարել էր լինել այն ընթացակարգին համապատասխան, որը նախատեսված էր օրենքով, 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի նպատակով, նրա չափազանց երկարաձգման համար:

Մասնավորապես դիմողը բողոքում էր ժամանակի երկարաձգումից (16 օգոստոսի 1990 - 27 մարտի 1991). ընդունվել է քննարկման և մերժվել է նրան փախստականի կարգավիճակ տրամադրելու հարցը. ժամանակահատվածը (9 օգոստոսի 1991 - 2 դեկտեմբերի 1991)՝ ապաստանի տրամադրման մերժման որոշման դատական վերանայման համար իր դիմումը և ազգային դատարանի որոշումը, և ժամանակը, որը անհրաժեշտ է (2 դեկտեմբերի 1991 - 1 հունիսի 1992) ապաստանի տրամադրման նոր որոշման կայացման համար:

110. Հանձնաժողովը համաձայնեց՝ գտնելով, որ վերոնշյալ գործընթացները չէին կատարվել պատշաճ արագությամբ և որ այդ պատճառով կալանավորումը դադարել էր արդարացված լինել:

111. Կառավարությունը, սակայն, պնդում էր, որ տարբեր դատավարությունները, որոնք հարուցվել էին պրն Զահալի դեմ, քննարկվել էին հնարավորինս արագ:

112. Դատարանը հիշեցնում է, որ չի վիճարկվում այն, որ պրն Չահալը ձերբակալվել է արտաքսման նպատակով՝ ըստ 5-րդ հոդվածի առաջին կետի (գ) (հոդվ. 5-1-գ) (տե՛ս վերևում՝ կետ 109): 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը (գ) (հոդվ. 5-1-գ) չի պահանջում, որ ձերբակալված անձը, ում դեմ միջոցներ են կիրառվում արտաքսման նպատակով, հիմնավորված է լինի անհրաժեշտությամբ, օրինակ՝ նրա կողմից իրավախախտումների կատարումը կանխարգելելու կամ փախուստի կանխման նպատակով. այս առումով 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը (գ) (հոդվ. 5-1-գ) նախատեսում է պաշտպանության այլ մակարդակ 5-րդ հոդվածի 1-ին կետից (գ) (հոդվ. 5-1-գ):

Իսկապես, այն ամենը, ինչը պահանջվում է այս դրույթի ապահովման համար (հոդվ. 5-1-գ), այն է, որ «միջոցներ են ձեռնարկվում նրան արտաքսման նպատակով»: Այդ պատճառով այն ոչ նյութական է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի այն նպատակների համար (գ) (հոդվ. 5-1-գ), թե արդյոք արտաքսման մասին որոշումը հանապատասխան է ազգային կամ կոնվենցիայի օրենքներին:

113. Դատարանը հիշեցնում է, սակայն, որ ցանկացած ազատագրվում 5-րդ հոդվածի 1-ին կետով արդարացված կլինի միայն այնքան ժամանակ, քանի դեռ արտաքսման գործընթացը շարունակվում է: Եթե նման դատավարությունը չի կատարվում պատշաճ մանրակրկտությամբ, կալանավորումը դադարում է թույլատրելի լինել համաձայն 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի (գ) (հոդվ. 5-1-գ) (տե՛ս *Quinn v. France* գործով 1995թ. մարտի 22-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 311, էջ 19, կետ 48, ինչպես նաև *Kolompar v. Belgium* գործով 1992թ. սեպտեմբերի 24-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 235-Գ, էջ 55, կետ 36):

Այդպիսով անհրաժեշտ է որոշել՝ արդյոք արտաքսման գործընթացի տևողությունը չափազանց մեծ էր:

114. Դիտարկվող ժամանակահատվածը սկսվել է 1990 թվականի օգոստոսի 16-ից, երբ պրն Չահալն առաջին անգամ ձերբակալվել էր արտաքսման նպատակով: Դա ավարտվել է 1994 թվականի մարտի 3-ին, երբ ընտանեկան գործերը իրենց ավարտին մոտեցան Լորդերի պալատի մերժումից հետո, վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու թույլտվության համար (տե՛ս վերևում՝ կետեր 25 և 42): Թեպետ նա կալանքի տակ էր մնում մինչ այսօր, այդ վերջին ժամանակահատվածը կտարբերվի, քանի որ այդ ընթացքում պետությունը զերծ է մնացել արտաքսման չեղարկման համապատասխան խնդրանքից, որն արտահայտվել էր հանձնաժողովի կողմից՝ համաձայն Ընթացակարգի կանոնների 36-րդ կանոնի (տե՛ս վերևում՝ կետ 4):

115. Դատարանը հաշվի առավ ժամանակի տևականությունը, որն անհրաժեշտ էր ազգային դատարաններում հարցերի լուծման համար:

Ինչ վերաբերում է որոշումներին, որոնք կայացվել են պետքարտուղարի կողմից ապաստան տրամադրելու մերժման վերաբերյալ, նա գտնում է, որ ժամանակահատվածները (որոնք են, 16 օգոստոսի 1990 - 27 մարտի 1991 և 2 դեկտեմբերի 1991 - 1 հունիսի 1992) չափազանց երկար էին՝ նկատի ունենալով մանրամասն և հանգամանալից քննարկումը, որն անհրաժեշտ է դիմողի հարցման համար քաղաքական ապաստանի և հնարավորությունների տրամադրման վերաբերյալ, որոնք տրամադրվում են վերջինին տեղեկատվության ներկայացման համար (տե՛ս վերևում՝ կետեր 25-27 և 34-35):

116. Ազգային դատարաններում դատական վերանայման վարույթի հետ կապված կատարված քննությունների վերաբերյալ հարկ է նշել, որ պրն Չահալի առաջին դիմումը ներկայացվել է 1991 թվականի օգոստոսի 9-ին, և որ նրա վերաբերյալ արդարադատության լորդ Պոպպլուելի կողմից որոշում է կայացվել 1991 թվականի դեկտեմբերի 1-ին: Երկրորդ դիմումը նա ներկայացրել է 1992 թվականի հունիսի 16-ին, որը լսվել է 1992 թվականի դեկտեմբերի 18-21-ն ընկած ժամանակահատվածում. դատավճիռը տրվեց 1993 թվականի փետրվարի 12-ին: Վերաքննիչ դատարանը մերժեց 1993 թվականի հոկտեմբերի 22-ի սույն որոշումը, և մերժեց նրա վերաքննության թույլտվությունը Լորդերի պալատում: Լորդերի պալատը մերժեց վերաքննիչ դիմում տալու թույլտվությունը 1994 թվականի մարտի 3-ին (տե՛ս վերևում՝ կետեր 34, 38 և 40-42):

117. Ինչպես նշում էր դատարանը 3-րդ հոդվածի համատեքստում (հոդվ. 3), պրն Չահալի գործը չափազանց լուրջ և ծանրակշիռ բնույթի պատկերացումներ է ընդգրկում: Սա ոչ անհատ հայցվորի շահերից է բխում, և ոչ էլ ընդհանուր հասարակական շահերից, որն ուղղված է արդարադատությանը, որ նման որոշումները կընդունվեն հապճեպ՝ առանց բոլոր պատշաճ ապացույցները և հարցերը հաշվի առնելու:

Այս հիմնավորումներով և հաշվի առնելով այն, թե հայցվորի համար ինչ է դրվել խաղասեղանին, և այն հետաքրքրությունը, որը նա ունեցել է իր պահանջում, որոնք մանրամասն ուսումնասիրվել են դատարանների կողմից, բողոքարկման ժամանակահատվածներից և ոչ մեկը չի կարող համարվել

չափազանց մեծ առանձին վերցրած կամ համամասնության մեջ: Հետևաբար չի եղել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ կապված ջանասիրության կամ դրա բացակայության հետ, որոնցով կատարվել են ներպետական ընթացակարգերը:

118. Նա նաև դատարան է դիմում ուսումնասիրելու այն հարցը, արդյոք պրն Չահալի կալանավորումը եղել է օրինական՝ համաձայն 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի (գ) (հոդվ. 5-1-գ)՝ հատուկ շեշտադրելով այն երաշխիքները, որոնք տալիս է ազգային համակարգը:

Կալանքի տակ պահվելու հարցի օրինականությունը, այդ թվում՝ այն հարցը՝ արդյոք վերջինի դեպքում եղել է օրենքով սահմանված կարգ, Կոնվենցիան հիմնականում պարտադիր է համարում ազգային օրենսդրության նյութական և դատավարական նորմերի պահպանումը, սակայն դա պահանջում է, որ ցանկացած ազատագրվող լինի համաձայն 5-րդ հոդվածի, այսինքն՝ պաշտպանի մարդուն կամայականություններից:

119. Չկա ոչ մի կասկած, որ պրն Չահալի ձերբակալումն օրինական էր՝ համաձայն ազգային օրենսդրությանը և իրականացվել է համաձայն գործընթացին, որը նախատեսված է օրենքով (տե՛ս վերևում՝ կետեր 43 և 64): Այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով չափազանց երկար ժամանակահատվածը, որի ընթացքում պրն Չահալը ձերբակալված է եղել, անհրաժեշտ է նաև հաշվի առնել, թե արդյոք գոյություն են ունեցել բավարար երաշխիքներ ընդդեմ կամայականության:

120. Այս համատեքստում դատարանը նշում է, որ դիմողը կալանքի տակ է գտնվում 1990 թվականի օգոստոսի 16-ից, ըստ էության միմյանց հաջորդող պետքարտուղարները պնդում էին, որ ազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգի հետ կապված նա չէր կարող հանգիստ ազատ արձակվել (տե՛ս վերևում՝ կետ 43): Դիմողը, սակայն, համապատասխանաբար մերժում էր, որ նա որևէ վտանգ է ներկայացնում ազգային անվտանգությանը և նշել էր պատճառներ՝ ի պաշտպանություն իր այդ մերժման (տե՛ս վերևում՝ կետեր 31 և 77):

121. Դատարանը հաջորդիվ նշեց, որ քանի որ պետքարտուղարները պնդում էին, որ ազգային անվտանգությունը ներգրավված էր, ազգային դատարանները ի վիճակի չէին արդյունավետ վերահսկել որոշումները, որպեսզի պրն Չահալի ձերբակալումն արդարացված լիներ, քանի որ ամբողջական նյութը, որի հիման վրա այս որոշումը հիմնված էր, հասանելի չէր նրանց համար (տե՛ս վերևում՝ կետ 43):

122. Այնուամենայնիվ, կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի համատեքստում (հոդվ. 5-1), խորհրդակցական ընթացակարգը (տե՛ս վերևում՝ կետեր 29-32 և 60) տրամադրում էր կարևոր երաշխիք կամայականությունների դեմ: Սույն խումբը, որը ներառում է փորձառու դատական գործիչներ (տե՛ս վերևում՝ կետ 29), կարողացավ ամբողջությամբ վերանայել ապացույցները, որոնք վերաբերում էին ազգային անվտանգությանը՝ ներկայացված դիմողի կողմից: Չնայած նրա զեկույցը երբեք չբացահայտվեց, դատական լուսնների ժամանակ կառավարությունը նշեց, որ փորձագետների խումբը համաձայնվել է ներքին գործերի նախարարի հետ, որ պրն Չահալը պետք է արտաքսվի՝ ելնելով ազգային անվտանգության նկատառումներից: Դատարանը գտնում է, որ այս գործընթացը տրամադրել է բավարար երաշխիք այն բանի համար, որ կային առնվազն առերևույթ հիմքեր հավատալու, որ եթե պրն Չահալը գտնվեր ազատության մեջ, ապա ազգային անվտանգությունը կդրվեր վտանգի տակ, և այսպիսով գործադիրը չէր գործել կամայականորեն այն ժամանակահատվածում, երբ նա հրամայել էր նրան պահել կալանքի տակ:

123. Եզրակացնելով՝ դատարանը հիշեցնում է, որ պրն Չահալն անշուշտ ձերբակալվել է այն ժամանակահատվածում, որը կապված էր լուրջ անհանգստության առաջացման հետ: Այնուամենայնիվ, կապված գործի բացառիկ փաստերի և հանգամանքների հետ, որ ազգային իշխանությունները գործել են պատշաճ մանրակրկտությամբ նրա արտաքսման ամբողջ ընթացքում և որ բավարար երաշխիքներ կային ազատությունից կամային զրկման դեմ, այս կալանավորումը կատարվել էր համապատասխան 5-րդ հոդվածի 1-ին կետին (գ) (հոդվ. 5-1-գ):

Դրանից բխում է, որ չէր խախտվել հոդված 5-րդի 1-ին կետը (հոդվ. 5-1):

B. Հոդված 5, կետ 4 (հոդվ. 5-4)

124. Առաջին հայցվորը պնդում էր, որ իրեն մերժել են ունենալու հնարավորություն ազգային դատարանի կողմից կայացված որոշման օրինականության հարցում, որով խախտվել է կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետը, որը նախատեսում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն

անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է»:

Նա պնդեց, որ հույսը դրել է Ազգային անվտանգության հիմքերի վրա և որպես իր կալանավորման մասին արդարացում մեջբերեց, որ ներպետական դատարանները կանխել են իր արտաքսումը՝ համարելով, որ այն օրինական բնույթ է կրում և տեղին է: Սակայն նա այս փաստարկը էլ ավելի մանրակրկիտ մեկնաբանեց իր բողոքի 13-րդ հոդվածի համաձայն (13 հոդված) (տե՛ս ստորև՝ կետեր 140-41):

125. Հանձնաժողովն այն կարծիքին էր, որ ավելի նպատակահարմար է քննարկել այս բողոքը՝ համաձայն 13-րդ հոդվածի (հոդված 13), և կառավարությունը նույնպես առաջնորդվեց այս մոտեցումամբ (տե՛ս ստորև՝ կետեր 142-43):

126. Սույն գործում դատարանն առաջին հերթին գտնում է, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետը (հոդված 5, 4) ապահովում է օրինականություն հոդված 13-ի ավելի ընդհանուր պահանջների նկատմամբ (տե՛ս De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands գործով 1988թ. մայիս 22-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 77, էջ 27, կետ 60): Սրանից հետևում է որ անկախ պրն Չահալի կողմից ընտրված մեթոդից, այն է՝ իր որոշման օրինականության վիճարկումը, որի հնարավորությունը մերժվել է, Դատարանն առաջին հերթին պետք է այն քննի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի լույսի ներքո (հոդված 5-4):

127. Այնուհետև դատարանը հիշեցնում է, որ «օրինականություն» հասկացությունը հոդված 5-ի 4-րդ կետի (հոդվ. 5-4) նույն միտքն ունի, ինչ 1-ին կետում (հոդվ. 5-1), ուստի կալանավորվածն իրավունք ունի իր կալանքը վերանայելու՝ հաշվի առնելով ոչ միայն ներպետական իրավունքների պահանջները, այլ նաև կոնվենցիայի մասին տեքստում գլխավոր արդյունքներն ամրագրված են նրանում և նպատակն է սահմանափակումները թույլատրել 5-րդ հոդվածի կետ 1-ով (հոդված 5-1) (տե՛ս E. v. Norway գործով 1990թ. օգոստոսի 29-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 181-A, էջ 21, կետ 49):

Կոնվենցիայի պարտավորությունների շրջանակը համաձայն 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի (հոդվ. 5-1) նույնը չէ ամեն տեսակի ազատությունից զրկելու համար (տե՛ս, inter alia, Bouamar v. Belgium գործով 1988թ. փետրվարի 23-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 128, էջ 24, կետ 60). սա կիրառելի է հատկապես դատական վերանայման ծավալի չափով: Այնուամենայնիվ ակնհայտ է, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետը (հոդվ. 5-4) չի երաշխավորում դատական իրավունքի վերանայման լայնախոհություն, ինչպես նաև փոխել որոշումների կարգը իր սեփական հայեցողությամբ: Վերանայումը պետք է զուտ այն պայմաններով, որոնք անհրաժեշտ են անձի «օրինական» կալանքի համար՝ ըստ 5-րդ հոդվածի 1 կետի (հոդվ. 5-1) (տե՛ս վերը նշված E. v. Norway վճիռը, էջ 21, կետ 50):

128. Դատարանն արտաքսման նպատակով ձերբակալումների դեպքում դարձյալ հիմնվում է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջների վրա (տե՛ս վերևում՝ կետ 112): Ինչպես հետևում է այս պահանջներից, 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետը չի պահանջում, որպեսզի ազգային դատարաններն իրավունք ունենան քննելու արտաքսման վերաբերյալ որոշումները, ինչը կարող է արդարացված լինել՝ համաձայն ազգային օրենքների և կոնվենցիայի:

129. 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «օրինականություն» հասկացությունը (գ) (հոդվ. 5-1-գ) բացառապես չի վերաբերում պարտավորությանը՝ հետևելու ազգային օրենսդրության նյութական և դատավարական նորմերին, այն պահանջում է, որ ազատությունից ցանկացած զրկում պետք է համապատասխանի 5-րդ հոդվածին (հոդվ. 5) (տե՛ս վերևում՝ կետ 118): Այդ պատճռով հարց է առաջանում՝ թույլ է տալիս արդյոք դատավարությունը վիճարկել պրն Չահալի կալանավորման օրինականությունը և ձգտումն ազատ արձակվել գրավի պայմանով՝ ազգային դատարանների կողմից պատշաճ վերահսկողության ներքո:

130. Դատարանը հիշեցնում է, որ քանի որ ներգրավված է եղել նաև ազգային անվտանգության հարցը, ազգային դատարաններն ի վիճակի չէին քննել պրն Չահալի ձերբակալման որոշումը և նրան կալանավորելը արդարացված էր ազգային անվտանգության տեսանկյունից (տե՛ս վերևում՝ կետ 121): Բացի այդ, թեպետ խորհրդատվական խմբի ընթացակարգը, անկասկած, ներկայացնում էր վերահսկման որոշակի աստիճան, նկատի ունենալով, որ պրն Չահալը հանձնաժողովի առջև իրավաբանական ներկայացուցչության իրավունք չուներ, որ նրան միայն տվել էին արտաքսման մտադրության վերաբերյալ ծանուցման հիմքերի ուրվագծերը, որ խորհրդատվական խումբը իրավունք չունի որոշումներ կայացնելու և որ նրա երաշխավորությունները ներքին գործերի նախարարին չեն հանդիսանում պարտադիր և չեն բացահայտվել (տե՛ս վերևում՝ կետեր 30, 32 և 60), խորհրդատվական խումբը չի կարող ընկալվել որպես դատարան՝ համաձայն 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի (հոդվ. 5-4), (տե՛ս mutatis mutandis, X v. the United Kingdom գործով 1981թ. նոյեմբրի 5-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 46., էջ 26, կետ 61):

131. Դատարանը ճանաչում է, որ գաղտնի նյութերի կիրառությունը կարող է անխուսափելի լինել այն դեպքում, երբ ազգային անվտանգությունը գտնվում է վտանգի սպառնալիքի տակ: Սա չի նշանակում, սակայն, որ ազգային իշխանությունները կարող են ազատ լինել ազգային դատարանների կողմից ազատ վերահսկողությունից, երբ նրանք ընտրում են, որպեսզի հաստատեն, որ ներգրավված են ազգային անվտանգությունը և ահաբեկչությունը (տե՛ս, *mutatis mutandis*, Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom գործով 1990թ. օգոստոսի 30-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 182, էջ 17, կետ 34, և Murray v. the United Kingdom գործով 1994թ. հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, Սերիա A, 300-A, էջ 27, կետ 58): Դատարանը նշանակություն է տալիս այն հարցին, որ ինչպես կողմերը նշել են կապված 13-րդ հոդվածի հետ (հոդված 13) (տե՛ս ստորև՝ կետ 144), Կանադայում դատական վերահսկման առավել արդյունավետ ձև է մշակվել համանման գործերի համար:

Այս օրինակը ցույց է տալիս, որ գոյություն ունեն մեթոդներ, որոնք կարող են կիրառվել՝ համատեղելով անվտանգության օրինական շահերը և հետախուզական տեղեկատվության էությունն ու սկզբնաղբյուրները և անհատին տալ դատավարական արդարացիության զգալի քանակ:

132. Այստեղից հետևում է, որ դատարանը գտնում է, որ ո՛չ հաբեաս կորպուսի դատավարությունը և ազգային դատարաններում պրն Չահալի ձերբակալության որոշման դատական վերանայումը, և ո՛չ էլ խորհրդատվական խմբի ընթացակարգերը չեն համապատասխանում 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետին (հոդվ. 5-4): Այս թերությունն առավել զգալի է դառնում՝ հաշվի առնելով, որ պրն Չահալը բավական երկար ժամանակ է եղել ազատագրված, ինչը, անշուշտ, ծնում է լուրջ անհանգստություն (տե՛ս վերևում՝ կետ 123):

133. Եզրակացնելով՝ նշենք, որ եղել է կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի խախտում (հոդվ. 5-4):

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 8-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱՒՏՈՒՄԸ (հոդվ. 8)

134. Բոլոր չորս հայցվորները բողոքում էին, որ եթե պրն Չահալն արտաքսվի Հնդկաստան, դա կլինի Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի (հոդվ. 8) խախտում, որում ասվում է (այնքանով, որքանով որ դա տեղին է):

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ շահ պետական անվտանգության... »

135. Կառավարության կողմից չէր վիճարկվել այն հարցը, որ արտաքսումն իրենից կներկայացնի կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ ներխուժում հայցվորների ընտանեկան կյանքի հարգանքի իրավունքի մեջ:

Հայցվորներն իրենց հերթին ընդունեցին, որ միջամտությունն իր հերթին կլիներ համապատասխան օրենքին և օրինական նպատակ կհետապնդեր համապատասխան 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի (հոդվ. 8-2) նպատակներին:

Միակ նյութական հարցը՝ կապված սրա հետ, այն էր՝ արդյոք եղել է միջամտություն, որն անհրաժեշտ էր ժողովրդավարական հասարակությանն ազգային անվտանգության շահերից ելնելով՝ համաձայն 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի (հոդվ. 8-2):

136. Կառավարությունը պնդում է, որ պրն Չահալի արտաքսումն անհրաժեշտ կլինի Միացյալ Թագավորության ազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգի տեսակետից և պետություններին նման գործերի դիտարկման լայն շրջանակ է տրվում:

137. Հայցվորները հերքեցին, որ պրն Չահալի արտաքսումը կարող էր հիմնավորված լիներ ազգային անվտանգության հիմքերի վրա և ընդգծեցին, որ եթե լինեին համոզիչ ապացույցներ, որ նա ներգրավված է եղել ահաբեկչական գործունեության մեջ, Միացյալ Թագավորությունում նրա նկատմամբ կարող էր քրեական հետապնդում իրականացվել:

138. Հանձնաժողովը հաստատեց, որ պետությունը Կոնվենցիայի ներքո ունի գնահատման հայեցողության լայն շրջանակ, որտեղ ազգային անվտանգության հարցը խնդիր է, բայց բավարարված չէ այն բանով, որ արտաքսման ծանրակշիռ միջոցները բոլոր հանգամանքներում անհրաժեշտ և համաչափ էին:

139. Դատարանը հիշեցնում է իր եզրակացությունը, որ Հնդկաստան արտաքսումը՝ ըստ առաջին հայցվորի, հանդիսացել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում (հոդվ. 3) (տե՛ս վերևում՝ կետ 107): Չունենալով որևէ պատճառ և կասկած, որ կառավարությունը կհամապատասխանեցնի սույն վճիռը՝ այն սահմանում է, որ անհրաժեշտ է որոշել ենթադրվող հարցը և այդ դեպքում չի լինի արտաքսում Հնդկաստան և չէր լինի նաև դիմողի իրավունքների խախտում՝ ըստ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով (հոդվ. 8):

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ (հոդվ. 13)

140. Բացի այդ, դիմողները պնդեցին, որ իրենց չեն տրամադրվել արդյունավետ միջոցներ ազգային դատարաններում 13-րդ հոդվածի համաձայն (հոդվ. 13), որով նախատեսվում է, որ

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

141. Դիմողները պնդում են, որ միակ պաշտպանությունը, որը հասանելի է իրենց պահանջների նկատմամբ, Կոնվենցիայի 3-րդ, 5-րդ և 8-րդ (հոդվ. 3, 5, 8) հոդվածների ներքո է, որը դատական վերանայումն էր, խորհրդատվական գործընթացը (տե՛ս վերևում՝ կետեր 29 և 60), որը ո՛չ «պաշտպանություն է», ո՛չ «արդյունավետություն»:

Նրանք նախևառաջ ներկայացրել են, որ անգլիական դատարանի այդ ուժերը մի կողմ են դրել գործադիր որոշումը, որն անբավարար էր 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ներքո գտնվող բոլոր արտաքսման գործերով, քանի որ դատարանները չեն կարող ուսումնասիրել փաստերը, որպեսզի որոշեն, թե արդյոք նա ունի լուրջ հիմքեր տվյալ պետության մեջ վատ վերաբերմունքի ռիսկի, բայց պարզ է միայն պետքարտուղարի որոշումը, ինչպես նաև երկու ժողովուրդների նման ռիսկը, ըստ "Wednesbury" (Վեդնեսբարի) սկզբունքների (տե՛ս վերևում՝ կետ 66): Այս մրցակցությունը որոշակի կշիռ ուներ այն դեպքում, որտեղ գործադիրը հիմնվում էր ազգային անվտանգության փաստարկների վրա: Այն պնդումը, որ պրն Չահալի արտաքսումն անհրաժեշտ պայման էր ի շահ պետական անվտանգության, հանգեցրեց այն բանին, որ դատական գնահատականը կարող է Հնդկաստանում նրա ցուցաբերած վատ վերաբերմունքի արդյունավետ ռիսկ լինել՝ համաձայն հոդված 8-ի (հոդվ 8): Այդ պնդումը նույնպես կանխվել է՝ որպես որևէ արդյունավետ դատական վերահսկողությանը վերաբերող հարց, թե արդյոք արդարացված էր հայցվորի տևական կալանավորումը:

142. Կառավարությունը ընդունել է, որ դատական վերանայման շրջանակներից ավելի սահմանափակ էր այն, որ արտաքսումը հիմնված է եղել ազգային անվտանգության հիմքերի վրա: Սակայն, դատարանը հաշվի է առել անցյալում տեղի ունեցածը՝ արդյոք ազգային անվտանգության հարցերը, համաձայն 13-րդ հոդվածի (հոդված 13) «արդյունավետ միջոց» է, պետք է ասել, որ «այն մի միջոց է, որ արդյունավետ է այնքանով որքանով կարող է՝ հաշվի առնելով գաղտնի աղբյուրների տեղեկությունների անհրաժեշտությունը (տե՛ս Klass and Others v. Germany գործով 1978թ. սեմպտեմբերի 6-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 28, էջ 31, կետ 69, Leander v. Sweden գործով 1987թ. մարտի 26-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 116, էջ 32, կետ 84):

Բացի այդ, պետք է մտովի հիշել, որ բոլոր համապատասխան նյութերը, այդ թվում՝ գաղտնագրեցված նյութը, որը քննվել է ատյանի հանձնաժողովի կողմից, որի անդամներ կազմում ընդգրկված են երկու բարձրագույն դատական դեմքեր՝ Վերաքննիչ դատարանի դատավորը և նախկին ներգաղթի Վերաքննիչ դատարանի դատավորը (տե՛ս վերևում՝ կետ 29): Նշված գործընթացին նախորդող ընթացակարգը մշակվում էր մի կողմից բավարարելու ամբողջ նյութն անկախ վերանայման անհրաժեշտության, որը որպես սպառնալիք է ընկալվում ազգային անվտանգության համար, իսկ մյուս կողմից՝ ապահովելու այն, որ գաղտնի տեղեկատվությունը չհրապարակվի: Այդպիսով ազատության գործընթացը տրամադրվել էր դատական ուշադրության համար:

143. Հանձնաժողովի համար սույն գործը կարող է զանազանվել Vilvarajah and Others (տե՛ս վերևում՝ կետը 73, էջ 39, կետեր 122-26) գործից, որտեղ դատարանը վճռեց որ դատական քննությունը/ վերանայումը անգլիական դատարանում ունեցել է արդյունավետ միջոցներ ըստ դիմողների բողոքի, որը գտնվում է 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ներքո: Քանի որ պետքարտուղարը վկայակոչել է ազգային անվտանգության նկատառումները, ինչպես նա հիմնավորել է պրն Չահալի արտաքսումը և կալանավորումը,

Անգլիական դատարանների լիազորությունները վերանայվում են սահմանափակ: Նրանք չէին կարող հաշվի առնել իրենց ապացույցները, ըստ որի պետքարտուղարը հիմնվել է իր որոշումների վրա, որ դիմողը իրենից վտանգ կներկայացնի ազգային անվտանգության համար, որը կմեղմացնի 3-րդ հոդվածի ռիսկերը: Փոխարենը նրանք ստիպված էին սահմանափակվել՝ քննելով, թե արդյոք ապացույցը ցույց էր տվել, որ Պետքարտուղարն իրականացրել էր հավասարակշռված գործընթացը, որը պահանջվում էր ներպետական օրենսդրությամբ (տե՛ս վերևում՝ կետ 41):

144. Դիտորդները (տե՛ս վերևում՝ կետ 6) բոլորն այն տեսակետին էին, որ դատական քննությունը չի հանդիսացել իրավական պաշտպանության միջոց այն դեպքերում, որոնք վերաբերում են ազգային անվտանգությանը: 13-րդ հոդվածն (հոդվ. 13) առնվազն պահանջում է, որ որոշ անկախ մարմիններ պետք է գնահատեն բոլոր փաստերը և ապացույցները, որոնք իրավունք ունեն որոշում կայացնելու, որը պարտադիր կլինի Պետքարտուղարի համար:

Այս կապակցությամբ, Միջազգային համաներումը, Ազատությունը, ԵԱԻԽ կենտրոնը և JCWI (տե՛ս վերևում՝ կետ 6) դատարանի ուշադրությունը հրավիրեց այն գործընթացին, որը Կանադայում կիրառելի է նման դեպքերում: 1976 թվականի Կանադայի ներգաղթի ակտի տակ (որը անվանվում է 1988 թվականի Ներգաղթի ակտ), դաշնային դատարանի դատավորն իրականացնում է բոլոր ապացույցների փակ դատական նիստ, որում հայցվորն ունի իր դեմ հարուցված գործի հակիրճ շարադրման իրավունք, որքանով որ դա հնարավոր է, և իրավունք ունի ներկայացնել և պահանջել ապացույցներ: Անվտանգության նյութերի գաղտնիությունը ապահովվում է՝ պահանջելով, թե ինչպիսի ապացույցներ պետք է դիտարկվեն դիմողի և ներկայացուցչի բացակայությամբ: Այնուամենայնիվ այդպիսի դեպքերում իրենց տեղն ունեն դատարանի կողմից նշանակված պաշտպանը, ով հարցաքննել է վկաներին և ընդհանրապես օգնում է ստուգել պետական գործի ուժը: Բոլոր ապացույցները, որոնք ստացվել են այդ գործընթացի արդյունքում, անհրաժեշտ բաժանմամբ տրվում են դիմողին:

145. Դատարանը նշում է, որ 13-րդ հոդվածն ապահովում է ազգային մակարդակով մատչելիություն և կիրառվում են Կոնվենցիայի իրավունքները, ազատությունն այն ձևով, որ կարող էր տեղի ունենալ՝ ապահովելով ներքին իրավական կարգի ազդեցությունը: Սույն հոդվածի (հոդվ. 13) ազդեցությունն այսպիսով պահանջելն է ներպետական միջոցի տրամադրում՝ թույլատրելով իրավասու ազգային իշխանությանը գործ ունենալ Կոնվենցիայով նախատեսված բողոքի նյութերի հետ և շնորհել համապատասխան օգնություն, թեպետ Պայմանավորվող պետություններին տրամադրվում է որոշակի հայեցողություն այն ձևով, որով նրանք համապատասխանում են իրենց պարտավորություններին սույն դրույթի ներքո (հոդվ. 13) (տե՛ս Vilvarajah and Others՝ մեջբերված վերևում՝ կետ 73, էջ 39, կետ 122):

Ավելին՝ այն հիշեցրել է, որ որոշակի հանգամանքներում համախառն միջոցները նախատեսված են բավարարելու ազգային օրենսդրության պահանջները (տե՛ս *inter alia*, վերոնշյալ Leander-ի վճիռը, էջ 30, պարբ. 77)

146. Դատարանը չի ուսումնասիրում այն 13-րդ հոդվածից վերցված պնդումը, որը համատեղ դիրքում է ինչ հոդված 5-ի կետ 1-ը (հոդվ. 13+5-1)՝ հաշվի առնելով հայտնաբերված հոդվածի խախտումը համաձայն 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի (հոդվ. 5-4) (տե՛ս վերևում կետ 133): Ոչ էլ անհրաժեշտ է քննել դիմումը 13-րդ հոդվածի ներքո 8-րդ հոդվածի հետ համատեղ (հոդվ. 13+8)՝ հաշվի առնելով վերջին դրույթի ներքո իր դիմումի վարկածային բնույթի վերաբերյալ դատարանի եղրահանգումը (հոդվ. 8) (տես կետ 139-ի վերևում):

147. Մնում է միայն առաջին դիմողի դիմումը 3-րդ հոդվածով, որը համատեղված է 13-րդ հոդվածի հետ (հոդվ. 13+3): Այն չի վիճարկվել, քանի որ 3-րդ հոդվածի բողոքը ըստ էության վիճելի է, և դատարանը համապատասխանաբար գտնում է, որ 13-րդ հոդվածը կիրառելի է (տես վերը նշված Vilvarajah and Others գործով վճիռը, էջ 38, պարբ. 121):

148. Դատարանը հիշեցնում է, որ Vilvarajah and Others վճիռը (նույն տեղում՝ էջ 39, կետեր 122-26) ենթարկվել է դատական վերանայման և պետք է արդյունավետ միջոց հանդիսանա դիմողների բողոքի համար՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի լույսի ներքո (հոդվ. 3): Այն էր, որ Անգլիական դատարանները բավարարված էին և կարող էին վերանայել պետքարտուղարի որոշումը և հրաժարվել ապաստանից կետ անօրինական հիմքերով կարող էին բացառել, որ այն անօրինական, անտրամաբանական և դատավարական անճշտությամբ է լի (տե՛ս վերևում՝ կետ 66): Մասնավորապես ընդունված էր այն, որ դատարանը պետք է ունենա իրավասություն որոշումն ուղարկելու մի երկիր, որտեղ նա ծնվել է, որ լրջորեն վտանգավոր է եղել, անմարդկային կամ ցուցաբերել է արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունք, գործի որոշումը ոչ մի խելամիտ պետքարտուղար չէր կարող վերանայել (նույն տեղում՝ կետ 123):

149. Դատարանն այնուհետև հիշեցնում է, որ գնահատելով, թե արդյոք գոյություն ունի բուժման խախտման իրական վտանգ 3-րդ հոդվածի արտաքսման դեպքերում, ինչպիսին է ներկայիս այն փաստը, որ անձն ընկալվում է վտանգավոր ազգային անվտանգության պատասխանող պետությանը, նյութական բնույթ չի կրում (տե՛ս կետ 80):

150. Ճիշտ է, որ ինչպես կառավարությունն է նշում, բարձր կարգի գործերում Klass and Others և Leander-ի գործում (ինչպես նշվում է վերևում՝ 143-րդ կետում) դատարանը վճռեց, որ 13-րդ հոդվածը միայն պահանջում է միջոցներ, որոնք արդյունավետ են եղել որքան հնարավոր է այն պայմաններում, երբ ազգային անվտանգության մասին պատկերացումները թույլ չեն տալիս տարածել որոշակի գաղտնի տեղեկատվություն: Սակայն հարկ է նկատի ունենալ, որ այս դեպքերը վերաբերում էին բողոքարկումներին Կոնվենցիայի 8-րդ և 10-րդ հոդվածներով, և որ նրանց հետազոտումը պահանջում է դատարանից հաշվի առնել ազգային անվտանգության պահանջները, որոնք առաջ էին քաշվել կառավարության կողմից: Իրավական պաշտպանության միջոցների պահանջն այնքան արդյունավետ էր, որ կարող է չհամապատասխանել բողոքի պահանջներին, որ արտաքսումը նրան իրական վտանգի առջև կկանգնեցնի ի խախտումն 3-րդ հոդվածի, որտեղ հարցերը, որոնք վերաբերում էին ազգային անվտանգությանը, համարվում էին ոչ էական:

151. Նման դեպքերում, հաշվի առնելով վնասի անդարձելի բնույթը, որը կարող է տեղի ունենալ, եթե վատ վերաբերմունքի ռիսկը նյութականացվի և Դատարանի կողմից 3-րդ հոդվածին (հոդվ. 3), արդյունավետ պաշտպանության վերաբերյալ 13-րդ հոդվածին (հոդվ. 13) տրված կարևորությունը պահանջում է դիմումի անկախ, մանրակրկիտ քննարկում, որ գոյություն ունեն վատ վերաբերմունքի ռիսկի էական հիմքեր՝ ի հակասումն 3-րդ հոդվածի: Այդ վերահսկողությունը պետք է իրականացվի առանց հաշվի առնելու, թե ինչ կարող է անել այդ մարդը, ով երաշխավորել է երկրից արտաքսվել մեկ պետություն ազգային անվտանգության հարցերից ելնելով:

152. Նման ստուգումը չի պահանջվում, որ տրամադրվի դատական մարմնի կողմից, բայց եթե այդպես չէ, ապա լիազորությունները և երաշխիքները, որոնք նա ընձեռնում է, տեղին են որոշելու՝ արդյոք նախկին միջոցն արդյունավետ է եղել (տե՛ս վերը նշված Leander-ի վճիռը, էջ 29, կետ 77):

153. Տվյալ դեպքում ո՛չ խորհրդատվական խումբը, ո՛չ դատավորները չեն կարող վերանայել ներքին գործերի նախարարի որոշումը պրն Չահալին Հնդկաստան արտաքսելու վերաբերյալ՝ հղելով բացառապես այն հարցի վտանգին, որ մի կողմ են թողնվում ազգային անվտանգության վերաբերյալ պատկերացումները: Ընդհակառակը, դատավորների մոտեցումները բավարարում էին, որ ներքին գործերի նախարարը հավասարակշռել է պրն Չահալի ռիսկն ազգային անվտանգությանը սպառնացող ռիսկի հետ (տե՛ս վերևում՝ կետ 41): Սա երևում է վերոնշյալ պատկերացումներից, որ չի կարող համարվել իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց համաձայն 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) պրն Չահալի բողոքներին համաձայն 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13):

154. Ավելին, դատարանը նշում է, որ դատավարության ընթացքում խորհրդատվական խմբում հայցվորն իրավունք չունի մասնավորապես իրավական ներկայացուցչության, որ իրեն տրվել են արտաքսման մտադրության վերաբերյալ ծանուցման ուրվագծերը, որ հանձնաժողովը որոշում կայացնելու իշխանությունից դուրս էր և որ նրա երաշխավորությունների ներքին գործերի նախարարին պարտադիր չէին և չէին բացահայտվում (տե՛ս վերևում՝ կետեր 30, 32 և 60): Այս պայմաններում խորհրդատվական խումբը չի կարող առաջարկել բավական վարույթային երաշխիքներ 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13) նպատակների համար:

155. Հաշվի առնելով թերությունների մասշտաբները երկու կողմից՝ ըստ քննության դատավարության և խորհրդատվական խմբի, դատարանը չի կարող համարել, որ այս միջոցները միասին վերցրած բավարարում են 13-րդ հոդվածին 3-րդ հոդվածի հետ միասին (հոդվ. 13+3):

Հետևաբար տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13) խախտում:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 50-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄԸ (հոդվ. 50)

156. Դիմողները խնդրել են դատարանին տալ արդարացի փոխհատուցում՝ համաձայն Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածի (հոդվ. 50), որը հռչակում է հետևյալը.

«Եթե դատարանը պարզի, որ վճիռը կամ պատժամիջոցները, որոնք ընդունվել են բարձրագույն պայմանավորվող կողմերի դատական կամ այլ իշխանությունների կողմից, ամբողջությամբ կամ մասնակի հա-

կասում են պարտավորություններին, որոնք բխում են սույն կոնվենցիայից, ինչպես նաև եթե վերոնշյալ կողմի ներքին իրավունքը թույլ է տալիս միայն մասնակի փոխհատուցում այդ որոշման կամ պատժամիջոցի հետևանքների համար, ապա դատարանի որոշմամբ, եթե դա անհրաժեշտ է, արդարացված փոխհատուցում են տալիս տուժող կողմին»:

A. Ոչ նյութական վնաս

157. Դիմողները պնդում էին, որ բարոյական վնասի փոխհատուցումը, որը նրանք կրել են պրն Չահալի կալանքի տակ անցկացրած ժամանակ, կազմել է տարեկան £30000-£50000 գումար:

Կառավարությունը պնդում էր, որ խախտման փաստի հաստատումը բավական արդար փոխհատուցում կլինի համեմատած բարոյական վնասի փոխհատուցման պահանջին:

158. Հաշվի առնելով իր որոշումը, որ չի եղել 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում (հոդվ. 5-1) (տե՛ս վերևում՝ կետ 123), դատարանը ոչ մի փոխհատուցում չի պահանջում այն ժամանակի համար, որ պրն Չահալն անցկացրել է բանտում: Ինչ վերաբերում է այլ բողոքներին, Դատարանը գտնում է, որ եզրակացությունները, որ նրա արտաքսումը, եթե այն իրականացվի, իրենից կներկայացնի 3-րդ հոդվածի խախտում (հոդվ. 3) և որ եղել են 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի, և 13-րդ հոդվածների խախտումներ, կազմում են բավական արդարացի փոխհատուցում:

B. Դատական ծախսերը և սակագները

159. Բացի այդ, դիմողները պնդում էին, որ դատական ծախսերի փոխհատուցումը Ստրասբուրգյան դատավարության ընթացքում ընդհանուր £77755.97 է (ներառյալ ավելացված արժեքի հարկը, «ԱԱՀ»):

Ինչ վերաբերում է դատական ծախսերին, պնդում է, որ կառավարությունը նշել է, որ նրանց զգալի մասը կատարվել է, քանի որ դիմողները մեծ քանակությամբ պերիֆերիկ նյութեր են ստացել դատարանում: Նրանք £20000 գումարի փոխարեն առաջարկում են ավելի քիչ իրավաբանական օգնություն:

160. Դատարանը գտնում է, որ դատական ծախսերը, որոնք կատարել են հայցվորները չափազանց են և սահմանել է £4500 (ներառյալ ԱԱՀ)՝ հանելով £21141 ֆրանսիական ֆրանկը, որոնք արդեն վճարվել են Եվրոպական խորհրդի իրավական աջակցության համար:

Գ. Տոկոսադրույքների վճարում

161. Համաձայն դատարանի ունեցած տեղեկատվության՝ պարտադիր տարեկան տոկոսադրույքը, որը կիրառվում է Միացյալ թագավորությունում սույն Դատավճռի ընդունման օրվա դրությամբ, կազմում է 8 տարեկան:

ՎԵՐՈՔՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. *Վճռեց*, տասներկու ծայնով ընդդեմ յոթի, որ առաջին հայցվորի Հնդկաստան արտաքսելու պետքարտուղարի որոշման իրականացումը կլինի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում (հոդվ. 3):
2. *Վճռեց*, տասներկու ծայնով ընդդեմ վեցի, ոչ չի եղել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում (հոդվ. 5-1):
3. *Վճռեց* միաձայն, որ եղել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի խախտում (հոդվ. 5-4):
4. *Վճռեց*, տասնյոթ ծայնով ընդդեմ երկուսի, հաշվի առնելով եզրակացությունը՝ կապված 3-րդ հոդվածի հետ (հոդվ. 3), հարկ չկա քննարկել հայցվորների բողոքը՝ համաձայն 8-րդ հոդվածի (հոդվ. 8),
5. *Վճռեց* միաձայն, որ եղել է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի և նրա հետ միասին 3-րդ հոդվածի խախտում (հոդվ. 13+3):
6. *Վճռեց* միաձայն, որ խախտումների վերաբերյալ վերոնշյալ եզրակացությունները բարոյական վնասի փոխհատուցման համեմատությամբ բավական արդարացիորեն հատուցված են:
7. *Վճռեց* միաձայն.

- (a) որ պետություն-պատասխանողը պետք է վճարի հայցվորին երեք ամսվա ընթացքում՝ որպես դատական ծախսերի և պահումների փոխհատուցում, £45000 (քառասունհինգ հազար ֆունտ ստերլինգ) ավելի քիչ 21,141 (քսանմեկ հազար, մեկ հարյուր քառասունմեկ) ֆրանսիական ֆրանկ որոնք պետք է փոխանակվեն ֆունտ ստերլինգով ըստ փոխարժեքի, որը կգործի սույն դատավճռի կայացման օրը;
- (b) որ պարզ տոկոսները տարեկան 8% տոկոսադրույքով ենթակա է վճարման վերոնշյալ երեք ամիսների ընթացքում և մինչև վճարման պահը:

8. *Մերժեց* միաձայն արդարացի փոխհատուցման վերաբերյալ այլ պահանջները:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով և հրապարակվել է բաց լսումների ժամանակ Մարդու իրավունքների կառույցում, Ստրասբուրգ, 15 նոյեմբերի 1996 թվական:

Ռոլվ Ռիսդալ
Նախագահ

Հերբերտ Փեցոլդ
Քարտուղար

Համաձայն Կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետի (հոդվ. 51-2) և Դատարանի Կանոնների 53-րդ կանոնի 2-րդ կետի, կցվում են սույն դատավճռի վերաբերյալ հետևյալ առանձին կարծիքները՝

- (a) պրն Վալտիկոսի համընկնող կարծիքը,
 (b) պրն Ջամբրեկի համընկնող կարծիքը,
 (c) պրն դե Մեյերի մասամբ համընկնող, մասամբ չհամընկնող կարծիքը,
 (d) պրն Գյուլուկյուի, պրն Մացչերի, պրն Ջոն Ֆրիլանդի, պրն Բակայի, պրն Միֆսադ Բոնիչիի, պրն Գոտչևի և պրն Լևիցի միասնական մասամբ չհամընկնող կարծիքը,
 (e) պրն Գյուլուկյուի և պրն Մակարցուկի միասնական մասամբ չհամընկնող կարծիքը,
 (f) պրն Փեթիթի մասամբ չհամընկնող կարծիքը,
 (g) պրն Մարտենսի և պրն Փալմի միասնական մասամբ չհամընկնող կարծիքը:

Ռ. Ռ.
Հ. Պ.

ԴԱՏԱՎՈՐ ՎԱՆՏԻԿՈՍԻ ՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

(Թարգմանություն)

Այս կարծիքը վերաբերում է այն ձևակերպմանը, որը կիրառվել է Chahal v. the United Kingdom գործի 123-րդ կետում, որը վերաբերում է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետին (հոդվ. 5-1):

Կիսելով մեծ պալատի կարծիքների մեծամասնությունը և համաձայնելով նրանց հետ իրենց եզրակացությանը, որ չի եղել այդ դրույթի որևէ խախտում (հոդվ. 5-1), ես չեմ կարող համաձայնել 123-րդ կետի առաջին ենթակետի հետ, որ պրն Չահալի կալանավորումը համապատասխանում է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին (զ) (հոդվ. 5-1-զ):

5-րդ հոդվածի 1-ին կետը (զ) (հոդվ. 5-1-զ) նախատեսում էր, որ «Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել [այլ կերպ, քան]... անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը ... անձի, որի դեմ միջոցներ են ձեռնարկվում նրան արտաքսելու նպատակով...»: Այդ դրույթը պետք է մեկնաբանվի բարի կամքի և առողջ մտքի ոգով, ինչպես և ընդհանրապես օրենքի ցանկացած դրույթ: Ես խղճի խայթով կնշեի այստեղ, որ չորս-հինգ տարի կալանավորումը կարելի է դիտարկել որպես պահանջների համապատասխանեցում սույն հոդվածի և որպես օրինական ձերբակալում անցումային և, ըստ էության, սահմանափակ ժամանակահատվածում: Ճիշտ է, կային որոշ հատուկ պատճառներ տվյալ դեպքում, որոնք կխանգարեին դիմողի օպերատիվ կերպով արտաքսմանը (դատական վերանայման վերաբերյալ նրա դիմումի քննարկումը և նախևառաջ այն հարցը, արդյոք տեղին է նրան Հնդկաստան արտաքսելը): Բայց հեռանալ մեկից ասելով, որ իրավիճակը «համապատասխանում է կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի պահանջներին» (հոդվ. 5), ինձ թվում է՝ չափազանց է: Այնուամենայնիվ, ոչ ոք չի կարող գնալ դեպի ծայրահեղություն համարելով, որ տեղի է ունեցել կոնվենցիայի խախտում կառավարության համար, ովքեր կարող էին նշել որոշ ծանրակշիռ պատճառներ: Իմ տեսանկյունից ավելի նախընտրելի կլիներ, որ պարզապես ասվեր՝ պրն Չահալի ձերբակալումը «չի հակասում» 5-րդ հոդվածի պահանջներին (հոդվ. 5): Սա է 123-րդ կետի ձևակերպմանն իմ դեմ լինելու պատճառը:

Մյուս կողմից ես համաձայն եմ, որ ինչպես նշված է դատարանի վերջնական որոշման մեջ (վճռի դրույթների կետ 2), 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում (հոդվ. 5-1) տեղի չի ունեցել:

ԴԱՏԱՎՈՐ ԶԱՄԲՐԵԿԻ ՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

1. Եվս մեկ անգամ այս գործում դատարանը պետք է քննարկեր ազգային դատարաններում կոնֆիդենցիալ նյութերի օգտագործման հարցը, որտեղ ազգային անվտանգությունը գտնվում է վտանգի սպառնալիքի տակ: Ես համաձայն եմ դատարանի այն դրույթի հետ, որ ներպետական դատավարությունների համար հաբեաս կորպուսը և պրն Չահալի ձերբակալման որոշման դատական վերանայումը չի համապատասխանում 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետին (հոդվ. 5-4):

Ես նաև համաձայն եմ դատարանի հիմնավորման հետ, թե՛ համապատասխան սկզբունքների, և թե՛ դրանց կիրառության, այն է՝

(a) որ գաղտնի նյութերի կիրառությունը կարող է անխուսափելի լինել այն դեպքերում, երբ ազգային անվտանգությունը վտանգի տակ է գտնվում,

(b) որ ազգային իշխանությունը, սակայն, այս տեսանկյունից ազատ չի ազգային դատարանների կողմից արդյունավետ վերահսկումից,

(c) որ կան մեթոդներ, որոնք կարելի է կիրառել՝ համատեղելով անվտանգության օրինական շահերը և անհատին տրամադրել զգալի չափով դատավարական արդարություն,

Այս վերջին կետը (c) իրենից ներկայացնում է Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայի նոր զարգացում, և այդ պատճառով, իմ տեսանկյունից, հատուկ ուշադրության է արժանի:

2. Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom վճռում (1990թ. օգոստոսի 30, Սերիա A, թիվ 182, էջեր 17-18, կետեր 34-35) դատարանը նշեց կառավարության պատասխանատվությունն առնվազն տրամադրել որոշակի փաստեր կամ տեղեկատվություն, որը կբավարարի այն բանին, որպեսզի ձերբակալվածը հիմնավորված մեղադրվի ենթադրաբար կատարած հանցագործության մեջ: Այն փաստը, որ պրն Ֆոքսը և պրն Քամփբելը երկուսն էլ նախկինում դատված են եղել ահաբեկչության կատարման համար, չհամոզեց դատարանին, որ կա հատուկ հիմնավոր կասկած, որ տեղի է ունեցել 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում (հոդվ. 5-1) (կետեր 34 և 35):

Murray v. the United Kingdom գործով 1994թ. հոկտեմբերի 28-ի վճռում (Սերիա A, թիվ 300-A, էջեր 27-29, կետեր 58-63, տարբեր հատվածներում) դատարանը վերահաստատեց Fox, Campbell and Hartley գործի իր չափանիշը, սակայն գտավ, որ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում երկու Մարրիս եղբայրների կատարած իրավախախտումների դատապարտումը՝ կապված զինամթերքի ձեռքբերման հետ, ժամանակավոր ԻՀԲ-ի համար և նրանց այցերը ԱՄՆ և կապերը եղբայրների հետ, ներկայացված են բավականին ապացույցներ և տեղեկատվություն վերոնշյալ ստանդարտի բավարարման համար, այլ խոսքերով ասած՝ նրանք ներկայացրել են ճշմարտանման և օբյեկտիվ հիմնավորում կասկածի հիմնավորման համար:

Նախապես 45-47-րդ էջերում նշված Murray-ի վճռի 5-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 5-րդ պարագրաֆների (հոդված 5-1, հոդված 5-2, հոդված 5-5) խախտման առնչությամբ ես տարակարծիք էի մեծամասնության տեսակետերի հետ: Իմ մասնակի տարակարծությունը պայմանավորված էր «հիմնավոր կասկածի» փաստով, քանի որ հիմնավորվածության պայմանը չի իրականացվել այն պատճառով, որ Կառավարությունը հաջողության չի հասել «առնվազն որոշ փաստեր և տեղեկություններ» հայթայթելիս, որոնք էլ օբյեկտիվ հետազոտողին կհամոզեին, որ շահագրգիռ անձը կարող է հանցանք գործած լինել:

Murray-ի գործում ես նաև նախատեսել եմ այն հարցը, որը ծագել է ներկա գործի առնչությամբ, որին ես անդրադառնում եմ վերոնշյալ 1 (c) կետում: Ես հարց բարձրացրեցի, թե արդյոք հնարավոր է, որ դատարանը արտակարգ դեպքերի օրենքների պարագայում «հիմնավոր կասկածի» առնչությամբ սահմանի որոշակի փոփոխված չափանիշներ, որոնք ընդունվել են ահաբեկչական հանցանքների դեմ պայքարելու համար:

Ընդհանուր պատասխանի ճանապարհով ես տարբեր մեթոդներով՝ կախված հուսալիության աստիճանից, քննեցի ապացույցները:

4. Դատարանը նաև Fox, Campbell and Hartley գործին վերաբերեց որպես մի «տեղեկատվության, որի կասկածի տակ լինելը չի կարող բացահայտվել կամ դատարանում ներկայացվել մեղադրանքի պաշտպանության հարցում» (կետ 32): Իմ կարծիքով այս տարբերությունը երկու համապատասխան հարց է բարձրացնում. առաջինը՝ արդյոք պատճառաբանված է տարբերություն ղնել բացահայտման ենթակա կասկածի տակ գտնվող տեղեկատվության և այն դատարանում ներկայացնելու միջև, և

երկրորդը՝ արդյոք տարբերություն կա դատարանին հասանելի դարձած տեղեկատվության և դատարանում ներկայացված տեղեկատվության միջև, որը բացահայտվել է կասկածից հետո(տե՛ս նաև Murray-ի գործի հետ կապված իմ տարակարծությունը)

Չահալի սույն գործում, Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի (հոդված 13) ենթադրյալ խախտումը քննարկելիս, Դատարանը հիշատակում է Կանադական Իմիգրացիայի 1976 թվականի Ակտի մեթոդները, որին և ուշադրություն են դարձնում կողմերը: Այնտեղ Դաշնային Դատարանի դատավորն անցկացնում է բոլոր ապացույցների դնփակ քննարկում, քանի որ գաղտնի նյութերի գաղտնիությունը պահաջում է, որպեսզի այդպիսի ապացույցները զննվեն հայցվորի և իր ներկայացուցչի բացակայության պայմաններում: Ինչևիցե, այդպիսի հանգամանքներում նրանց փոխարեն հանդես է գալիս դատարանի կողմից հրահանգված վստահելի փաստաբանը: Ապացույցների համառոտագիրն անհրաժեշտ ջնջումների հետ միասին տրամադրվում է դիմողին:

5. Murray գործով իմ հատուկ կարծիքում ես առաջարկեցի հետևյալ մոտեցումը՝ ձևակերպված (մասամբ կանադական տեխնոլոգիաների վերաբերյալ տեղեկատվության բացակայության հետ կապված) ավելի ընդհանուր եզրույթներով, որն իրենից ներկայացնում է փոխզիջում Fox, Campbell and Hartley գործով վճռի չափանիշները պահելու ցանկության և դատարանի փաստարկների ընդլայնման անհրաժեշտության միջև համանման դեպքերում այն մյուսներից ավելի լավ հարմարեցնելու համար:

Այսպիսով, ես հարցրեցի՝ կարելի է այլ կերպ վերաձևակերպել գաղտնի տեղեկատվությունը, փոփոխության կամ հատուկ այն բանի համար, որպեսզի պաշտպանենք նրա սկզբնաղբյուրը, իսկ հետո բացահայտել այն: Այս տեսանկյունից ազգային դատարանը կարող է գտնել այլընտրանք, անկախ փորձագիտական կարծիք՝ չհիմնվելով բացառապես միայն իշխանությունների կողմից կալանքի հաստատման փաստի վրա:

6. Այս համընկնող կարծիքի նպատակն է, այդ պատճառով, սույն կարծիքը տեղակայել դատարանի որոշման մեջ՝ զարգացող նախադեպային իրավունքի ենթատեքստով:

Դատարանն իսկապես կարող է բավարարվել ապագայի համանման դեպքում, որ որոշ գաղտնի տեղեկատվություն կարող է ստացվել ազգային դատարանում, կամ նույնիսկ Ստրասբուրգում գործի քննության ժամանակ, որն առնվազն եղել է և չի բարձրաձայնվել ամբողջական ծավալով և անփոփոխ ձևով՝ կասկածյալի կամ ձերբակալվածի նկատմամբ:

Դատարանի խնդիրն է մնում համաձայնեցնել մրցակցության սկզբունքի պահանջները գաղտնի տեղեկատվության պաշտպանության անհրաժեշտության հետ, որը ստացվել է գաղտնի սկզբնաղբյուրներից, որոնք վերաբերում են ազգային անվտանգությանը:

ԴԱՏԱՎՈՐ ԴԵ ՄԵՅԵՐԻ ՄԱՍԱՄԲ ՀԱՄԸՆԿՆՈՂ, ՄԱՍԱՄԲ ՉՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

(Թարգմանություն)

Արտաքսման ծանուցագիր

A. Հոդված 3-ը և Հոդված 13-ը Հոդված 3-ի հետ համատեղ (հոդվ. 3, հոդվ. 13+3) Ես լիովին համաձայն եմ դատավճռի հետ այս առումով:

B. Հոդված 8-ը և Հոդված 13-ը Հոդված 8-ի հետ համատեղ (հոդվ. 8, հոդվ. 13+8)

Դատարանը ճանաչում է, որ հարցը՝ արդյոք եղել են մարդու իրավունքների խախտումներ, որոնք շարադրված են Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածում (հոդվ. 8) «վարկածային» (տե՛ս վճռի 139 և 146 կետերը), հարկ չի համարում ըստ հոդված 8-ի բողոքարկել (հոդվ. 8) կամ այդ դրույթի ենթադրյալ խախտումը 13-րդ հոդվածի հետ համատեղ (հոդվ. 13+8) քննարկել:

Կցանկանայի նշել, որ տվյալ դեպքում իրավունքների խախտման հարցը, որը շարադրված է հոդված 8-ում (հոդվ. 8) ոչ ավելի վարկածային է, քան 3-րդ հոդվածով շարադրվածները (հոդվ. 3): Երկուսն էլ առաջանում են համանման «Հնդկաստան առաջին դիմողի արտաքսման պետքարտուղարի որոշման կայացման դեպքում»: Հետևաբար, եթե մենք դիտարկենք մեկը, պետք է դիտարկենք նաև մյուսը:

Ես, ըստ էության, համաձայն եմ հանձնաժողովի միաձայն ընդունած զեկույցի 134 և 139 կետերի փաստարկների հետ, և կիսում եմ նրա կարծիքը, որ եթե արտաքսման մասին հրամանը կյանքի կոչվի, տեղի կունենա հայցվորի ընտանեկան և մասնավոր կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքի խախտում:

Ես նաև կարծում եմ, որ տվյալ դեպքում նաև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքի խախտում է՝ համաձայն 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13)՝ համեմատած նրանց իրավունքների 8-րդ հոդվածի հետ (հոդվ. 8): Դատարանի դիտողությունները, որոնք վերաբերում են 13-րդ և 3-րդ հոդվածների համընդհանուր խախտմանը (հոդվ. 13+3) հավասար չափով արդարացված են 13-րդ և 8-րդ հոդվածների համադրության խախտման դեպքում (հոդվ. 13+8):

Տվյալ դեպքում այս երկու խախտումները սերտորեն կապված են և պրակտիկորեն անբաժանելի են:

Առաջին հայցվորի արտաքսումը կլինի նրա անձնական իրավունքի խախտում՝ ենթարկվելու մեթոդների, որոնք նշված են 3-րդ հոդվածում և բոլոր հայցվորների իրավունքը՝ մասնավոր և ընտանեկան կյանքի իրավունքի նկատմամբ հարգանքի: Արտաքսման վերաբերյալ դատավճռի բողոքարկման համար միջոցների բացակայությունը, այսպիսով, միաժամանակ ազդում են այդ իրավունքներից յուրաքանչյուրի վրա:

II. Առաջին դիմողի կալանավորումը

A. Հոդված 5 կետ 1 (հոդվ. 5-1)

Ճիշտ է, որ առաջին դիմողը գրկվել է ազատությունից արտաքսման գործընթացի շրջանակներում, և որ ի սկզբանե՝ 1990 թվականի օգոստոսից, նրա ազատագրվումն այս պետության մեջ կարելի է համարել օրինական:

Այնուամենայնիվ նա այսքան ժամանակ գտնվել է կալանքի տակ և մինչև հիմա էլ՝ 1996 թվականի հոկտեմբերի վերջը:

Դա հստակ չափազանցված է:

Չափազանց լուրջ և ծանրակշիռ բնույթի պատկերացումում, որը նշվում է որոշման 117-րդ կետում, կարող է բավարար լինել, որպեսզի բացատրվի արտաքսման տևականությունը: Նրանք, սակայն, չեն կարող արդարացնել ազատագրվումն այնքանով, որ քրեական գործի բարդությունը բավարար է, որպեսզի արդարացնի նախնական ազատագրվումը:

Այն, որ այստեղ չկա հարց, ինչպես որ Kolompar v. Belgium գործով վճռում (1992թ. սեպտեմբերի 24-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 235-C), օրինակով տրամադրումը ըստ մեկ այլ պետության հարցման՝ կապված մի քանի տարի կալանավորմանը, իսկ անդամ պետության կողմից տրված անձի արտաքսման ծանուցումը,

որը, ինչպես ասվում է, դատարանի որոշման 23-րդ և 24-րդ կետերում, քննարկվել է միայն երկու աննշան իրավախախտումներով:

B. 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետը և 13-րդ հոդվածը 5-րդ հոդվածի հետ միասին (հոդվ. 5-4, հոդվ. 13+5)

Ի տարբերություն հանձնաժողովի, որն ընտրվել է քննարկելու առաջին դիմողի բողոքը՝ կապված նրան ազատագրական մեջ պահելու համար ոչ բավարար հիմնավորումների հետ՝ համաձայն 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13), դատարանն այն ընդունեց 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի (հոդվ. 5-4) լույսի ներքո:

Դատարանի փաստարկներն ավելի շատ համապատասխանում են այդ դրույթների տառին և ոգուն (հոդվ. 13, հոդվ. 5-4):

Անհրաժեշտ է նաև նախևառաջ ընդգծել, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետը (հոդվ. 5-4) նախատեսում է, որ «յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից», իրավունք ունի քննության, այն դեպքում, երբ 13-րդ հոդվածը (հոդվ. 13) իրավունք է տալիս «յուրաքանչյուրին, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքները և ազատությունները խախտվել են»: Սա խոսում է այն մասին, որ առաջին դրույթի վրա հիմնվելու համար (հոդվ. 5-4) ազատագրվում ինքն իրենով բավարար է, մինչդեռ երկրորդի (հոդվ. 13) համապատասխանության համար պետք է ազատության իրավունքի խախտում եղած լինի:

Անհրաժեշտ է նաև նշել, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետը (հոդվ. 5-4) ասում է, որ դատավարությունը պետք է իրականացվի դատարանի առջև, այն ժամանակ, երբ 13-րդ հոդվածում (հոդվ. 13) պահանջվում է առավել անորոշ «պետական մարմնում իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց»:

Վերջապես, հետաքրքիր է նշել, որ դատարանի հասանելիության իրավունքը, որը, ինչպես դատարանն է ճանաչել, 1975 թվականի փետրվարի 21-ի՝ *Golder v. the United Kingdom* գործով վճռից (Սերիա A, թիվ 18), երաշխավորվում է կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով (հոդվ. 6), 5-րդ հոդվածով (հոդվ. 5). հանդիսանում է կոնվենցիայի հիմնական դրույթներից միայն մեկը, որ կոնկրետ նախատեսվում է դատական գործ հարուցել՝ ի լրացումն դատավարական իրավունքի, որը նախատեսված է միևնույն հոդվածի 3-րդ կետով (հոդվ. 5-3) այն դեպքերում, որոնք նախատեսված են 1-ին կետում (գ) (հոդվ. 5-1-գ):

Վերոշարադրյալը լավ լուսաբանումն էր այն բանի, որ նրանք, ովքեր մշակել էին կոնվենցիան, որքանով էին հասկանում ապահովման անհրաժեշտությունը, մասնավորապես անձանց համար, ովքեր զրկված են ազատությունից, դատական պաշտպանությունից, ինչը վաղուց դուրս է գալիս իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների շրջանակներից, ինչն առավել ընդհանուր երաշխավորված է 13-րդ հոդվածին համապատասխան (հոդվ. 13):

Բայց սա ամենը չէ:

Հոդված 13-ը, որը երաշխավորում է դատական պաշտպանության միջոց «ազգային մարմնի» ներկայությամբ, պետք է ձուլվի 26-րդ հոդվածի հետ, որը պահանջում է, որպեսզի «բոլոր տեղական դատական պաշտպանության միջոցները օգտագործվեն» նախքան հանձնաժողովը կմեկնարկի գործի քննությունը: Այս երկու դրույթները (հոդված 13, հոդված 26) լրացնում են միմյանց և ցույց են տալիս, որ դրանք նախևառաջ պետությունների օգտին են, որպեսզի պատժամիջոցներ կիրառեն իրավունքների և ազատությունների առնչությամբ կատարված խախտումների դեմ: Կոնվենցիայի հաստատությունների կողմից տրամադրված պաշտպանությունը լոկ երկրորդական բնույթ է կրում:

Դա միայն այն տեսակետից է բխում, թե արդյոք առկա է էական արդյունավետ դատական պաշտպանության միջոց՝ 13-րդ հոդվածով պահանջվածի համաձայն:

Հանձնաժողովի և դատարանի համար հարցն այդքան էլ կարևոր չէ, որքան որ այն կարևոր է «իրավունքներին և ազատություններին», որոնք նրանց կարծիքով չեն խախտվել: Դա այն է, ինչն ամրագրված է հոդված 13-ի փաստացի շարադրմամբ:

Սա անշուշտ իրական չէ 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասում (հոդված 5-4) սահմանված ազատությունից զրկվածների իրավունքների պաշտպանության դեպքում, ովքեր պետք է միշտ ի վիճակի լինեն «դատական գործընթացներ մեկնարկեն», որով իրենց ազատությունից զրկման օրինականությունը պետք է անմիջապես որոշվի դատարանի կողմից կամ հրամայվի իրենց ազատումը, եթե կալանքն անօրինական է:

**ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐ ԳՅՈՒԶԻԿԼՈՒԻ, ՄԱՅՇԵՐԻ, ՍԵՐ ԶՈՆ ՖՐԻԼԱՆԴԻ, ԲԱԿԱՅԻ,
ՆԻՖՍԱԴ ԲՈՆԻԶԻԻ, ԳՈԹԶԵՎԻ ԵՎ ԼԵՎԻՑԻ ՀԱՄԱՏԵՂ ՄԱՍԱՄԲ ՉՀԱՄԸՆԿՆՈՂ
ԿԱՐԾԻՔԸ**

1. Մենք համաձայն ենք մեծամասնության հետ, որ ազգային անվտանգության նկատառումները չեն կարող վկայակոչվել արդարացնելու համար Պայմանավորվող Պետության իրավասության շրջանակների ձեռքում եղած անառողջ վերաբերմունքը, և որ այդ առումով 3-րդ հոդվածով (հոդված 3) տրված պաշտպանվածության զգացումն ունի բացարձակ բնույթ: Բայց մեր կարծիքով իրավիճակն այլ է, ինչպես տվյալ դեպքում, միայն հոդվածի (հոդված 3) լրացուցիչ տարածքային (կամ անուղղակի) կիրառումը վտանգված է: Ապա, Պայմանավորվող պետությունը, որը մտածում է որևէ մեկի դուրս հանումը իր իրավասության շրջանակներից և վերջինիս տրամադրումը մյուս Պետության իրավասությանը, պետք է օրինականապես արդար հավասարակշռություն հաստատի մի կողմից իր ազգային անվտանգության շահերի դեմ եղած սպառնալիքի բնույթի, եթե գործին առնչվող անձը պետք է մնար և մյուս կողմից՝ տվյալ անձի նշանկության վայրի Պետությունում վատ վերաբերմունքի պոտենցյալ ռիսկի չափի միջև: Ապա, ըստ վկայության, կա հիմնավոր կասկած, որ վատ վերաբերմունքի հավանականությունը տվյալ Պետությունում իսկապես կվերջանա. ազգային անվտանգության սպառնալիքը մեծապես կհավասարակշռվի: Համապատասխանաբար, ինչքան մեծ լինի վատ վերաբերմունքի ռիսկը, այնքան ավելի քիչ ճնշում պետք է տրամադրվի անվտանգության սպառնալիքին:

2. Ինչ վերաբերում է սույն դեպքի հանգամանքներին, մեր եզրակացությունը՝ արդյոք հիմնավորվել է, որ կա իրական վտանգ պրն Չահալին դատապարտման ենթարկելու հակառակ Հոդված 3-ի (հոդված 3), եթե նա ստիպված լիներ վերադարձվել Հնդկաստան, հարցի վերաբերյալ տարբերվում է մեծամասնության եզրակացությունից: Մենք, համապատասխանաբար, համաձայն չենք (և այդպես էլ կանենք, եթե նույնիսկ մենք ստիպված լինենք ընդունել մեծամասնության պատճառաբանումը, ինչ վերաբերվում է վերոնշյալ պարբերության 1-ին կետին), այն պարզաբանումով, որ նրան վկայակոչված երկիր արտաքսելու որոշման իարկանացումը կլինի հոդվածի (հոդված 3) խախտում:

3. Soering-ի գործով Դատարանը նաև մտահոգված էր դիմողի՝ ուրիշ երկիր հեռանկարային հեռացման համար: Իր վճռով սույն գործում (առաջին անգամ մեջբերվեց սույն վճռի պարբերություն 74-ում), Դատարանը հայտարարեց (էջ 35, կետ 90), որը «Կոնվենցիայի ինստիտուտների համար նորմալ չէ բարձրաձայնելու Կոնվենցիայի պոտենցիալ խախտումների գոյության մասին: Այնուամենայնիվ, երբ դիմողը պնդում է, որ նրան հանձնելու որոշումը, եթե վերջինս կիրառվի, հակառակ կլինի Հոդված 3-ին (հոդվ. 3)», հարցում արվող երկրում կանխատեսելի հետևանքների պատճառաբանությամբ մեկնումն այս սկզբունքից ելնելով անհրաժեշտ է՝ հաշվի առնելով ենթադրյալ տառապանքների ռիսկի լուրջ և անդառնալի բնույթը, որպեսզի ապահովվի սույն Հոդվածով (հոդվ. 3), ապահովվող երաշխիքի արդյունավետությունը...:

4. Այդ դեպքում դիմողի հանձնումը փնտրվում է հարցումը տրված Պետության կողմից, որպեսզի իրականացվի մահապատիժ քրեական հանցանքի համար. այս հանգամանքներն ուղորդեցին Դատարանին եզրակացնելու, որ նրա՝ «մահվան շարքային երևույթի» ենթարկվելու հավանականությունն այնպիսին է, որը կարծես գործի է դնում Հոդված 3-ը (հոդվ. 3): Դատարանը շարունակեց եզրակացնել՝ գործնականապես վերլուծելով, թե ինչ «մահվան շարքային երևույթ» կիրականացնի դիմողի դեպքի առնչությամբ, և որ նրա հանձնումը կենթարկի նրան «Հոդված 3-ով (հոդվ. 3) սահմանված դատապարտումի իրական ռիսկի շեմից այն կողմ»:

5. Soering-ի գործի դիմողը (որը նաև տարբերվում է՝ հիմնվելով այն փաստերի վրա, որ չկա ազգային անվտանգության հարց, որը պետք է հաշվի առնել), հետևաբար, հենվելով օրինական գործընթացի վրա, որը նրան կենթարկի ռիսկի, որն ակնհայտորեն հեշտ է կանխատեսել և գնահատել, քան նրանք, որոնք կենթարկեն նրան սույն դեպքի առաջին դիմողի կողմից, եթե այժմ նա վերադառնա Հնդկաստան: Արտաքսման հրամանի կիրառման հետևանքները վերջինիս հանդեպ բավականին տարբեր են և շատ ավելի ցածր, քան կանխատեսելիության հրամանը:

6. Տվյալ գործում դատարանն իր իրավասության ներքո ուներ բազմաթիվ նյութեր Հնդկաստանում առկա իրավիճակի վերաբերյալ, և առավել կոնկրետ 1990 թվականի Փենջաբի (չնայած մենք կարող ենք նշել, ոչ ավելի ուշ, քան 1996 թվականի մարտի Միացյալ Նահանգների պետական դեպարտամենտի

զեկույցը Հնդկաստանի վերաբերյալ-տե՛ս դատավճռի պարագրաֆ 53): Դատարանը գալիս է եզրահանգման 86-րդ պարագրաֆում, (և մենք համաձայնում ենք) որ

« ... թեպետ պատմական իրադրությունն իրենից հետաքրքրություն է ներկայացնում այնքանով, որ այն լույս սփռեց ընթացիկ իրավիճակի վրա և որ նրա հնարավոր զարգացումը իսկական որոշիչ պայման է»:

7. Ինչ վերաբերում է ներկայիս պայմաններին, ակնհայտ է, որ վերջին տարիներին բարելավվել է մարդու իրավունքների պաշտպանությունը Հնդկաստանում՝ հատկապես Փենջաբում, որտեղ բռնությունը գազաթնակետին էր հասնում 1992 թվականին և որ զարգացումը շարունակվում է հանձնաժողովի կողմից գործի քննարկման ընթացքում (տե՛ս վճռի կետ 101-ը): Մյուս կողմից լրջորեն հաստատվում են Փենջաբի որոշ անվտանգության ուժերի աշխատակիցների ապօրինի պահվածքը, ովքեր գործում են այդ պետության սահմաններում կամ այդ պետության սահմաններից դուրս և անվտանգության ուժերի մի քանի աշխատակիցների, ովքեր գործում են Հնդկաստանի տարբեր մասերում (կետեր 102-04): Թեպետ դատարանի նյութերի ապացուցողական մասը կարող է հարցականի տակ լինել, մենք բավարարված ենք, որ բավական է նաև այն, որ անհնար է անել եզրակացություն, որ չկա ոչ մի վտանգ պրն Չահալի համար, եթե նա արտաքսվի Հնդկաստան, նույնիսկ Փենջաբի սահմաններից հեռու, եթե նա ընտրի որևէ այլ տեղ:

8. Զգալի դժվարությունը կայանում է դիսկի թվային գնահատման մեջ: Գնահատման ժամանակ դատարանի մեծամասնությունն ասաց, որ իրենք չեն համոզվել, որ Հնդկաստանի կողմից արված հավաստիացումները կոչված են ապահովելու պրն Չահալի անվտանգության բավարար երաշխիքները և գտնում են, որ նրա բարձր դիրքն ավելի հավանական է, որ կմեծացնի նրա համար ռիսկը հակառակ դեպքում (կետեր 105 և 106): Սա, սակայն, որ հավասար, եթե ոչ ավելի շատ նրա բարձր դիրքը կարիք կառաջացնի լրացուցիչ պաշտպանության: Հնդկաստանի կառավարության հավաստիացումների լույսի ներքո և հայրենական ու միջազգային բողոքի պարզ հեռանկարների, եթե նրան վտանգ սպառնա, ավելի համոզիչ հիմքեր կլինեն սպասելու, որ որպես Հնդկաստանի օրինապաշտ քաղաքացի՝ նա կդիտարկվի որպես այդքանը, և ոչինչ ավելի: Միանգամայն հավանական է, որ տարբեր աստիճանի նման հնարավոր սպառնալիքների առկայությունը մեծամասամբ կախված կլինի հենց անմիջապես նրա պահվածքից:

9. Մեր ընդհանուր եզրակացությունն այն է, որ մեծամասնության գնահատականը շատ մեծ տեղ է թողնում կասկածների համար, և որ նա հիմնավորել է, որ գոյություն ունի իրական վտանգ, որ առաջին դիմողը կենթարկվի վատ վերաբերմունքի, որը կհակասի 3-րդ հոդվածին, որ նա այժմ կարող է արտաքսվել Հնդկաստան: Նման ընթացքի առավել մեծ կանխատեսում կա, որ պետք է անպայման արդարացնել դատարանի որոշումը սույն հոդվածի հնարավոր խախտման դեպքում (հոդվ. 3):

10. Հակառակ դեպքում, ինչպես նաև հաշվի առնելով ըստ 3-րդ հոդվածի տվյալ հարցի վերաբերյալ իր դրույթները՝ մենք համաձայն ենք դատարանի եզրակացությունների հետ, բացառությամբ պրն Գյուլչուկլուի, ինչպես հետևում է նրա հատուկ կարծիքից:

ԴԱՏԱՎՈՐ ՓԵԹԻԹԻ ՄԱՍԱԲ ՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

(Թարգմանություն)

Ես քվեարկեցի ի օգուտ 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 4-րդ ենթակետի խախտման (հոդվ. 3, հոդվ. 5-4, հոդվ. 13):

Մի քանի շաբաթ ավելի վաղ դատարանը ճիշտ որոշեց վարչական ազատագրկման խնդիրների քննության դեպքում, որոնք ընդգրկված են 1951 թվականի Ժնևի կոնվենցիայում, և Միավորված ազգերի կազմակերպության փախստականների գերագույն հանձնակատարի գրասենյակի իրավասությունով («ՄԱԿ ՓԳՀ»): Դատարանը վճռեց, որ իսկական իրավունքների խախտում է կատարվել Ֆրանսիայի կողմից, 20-օրյա վարչական ազատագրկման ժամկետի շրջանակներում առանց փաստաբանի հասանելիության կամ այլ դատական արդյունավետ քննության (տե՛ս Amuur v. France գործով 1996թ. հունիսի 15-ի վճիռը, Վճիռների և որոշումների զեկույցներ, 1996-III): Չափալի դեպքում երկրորդ ձեռքավորված ժամկետն առաջացնում է միևնույն տիպի խնդիրներ:

Ինչ վերաբերում է ընդհանուր օրենքով ընդունված պրն Չափալի արտաքսման մասին որոշմանը, չէր վիճարկվում, որ նրա ազատագրկումը սկսվել է 1990 թվականի օգոստոսի 16-ից, և որ այն դիտարկվում է դատական քննության համար:

Որպես քաղաքական փախստական ապաստան տրամադրելու նրա միջնորդությունը մերժվեց, արտաքսման մասին հրամանը ընդունվեց 1991 թվականի հուլիսի 25-ին Ժնևի կոնվենցիայի բազայի հիման վրա: Պրն Չափալի ձեռքակալումն այս տեսակետից սկսեց ավելի նվազ քննարկվել դատարանի կողմից: Այդ պատճառով կար առճակատում Ժնևի կոնվենցիայի և մարդու իրավունքների Եվրոպայի կոնվենցիայի միջև, որոնք հանդիսանում են միևնույն անդամ-պետությունները: Պետությունները կարող են արտաքսել անձանց, ովքեր մերժվել են քաղաքական փախստականի կարգավիճակի մեջ: Բարդությունների առաջացման դեպքում (տեղափոխման վերաբերյալ վախերը, որոնք կարող են առաջանալ վերադարձման դեպքում, կամ ապահով պետության կամ երրորդ պետության որոնումը), անձը պետք է ենթարկվի վարչական ազատագրկման և չպահվի սովորական բանտում, սովորական կալանավորների ռեժիմով: Բացի այդ ազատագրկումը պետք է օպերատիվ կերպով վերանայվի դատարանների կողմից (տե՛ս վերևում հիշատակված Amuur-ի դատավճիռը):

Պրն Չափալը չէր ձեռքակալվել որևէ դատապարտման որոշման արդյունքում:

Եթե դիմումը ներկայացվել է քննարկման, այն պետք է լսվի անհապաղ՝ որպես հրատապ հարց: Գործընթացների քննության կազմակերպումը կարգավորվում է Ժնևի կոնվենցիայով և ՄԱԿ ՓԳՀ-ի որոշումներով: Սույն հարցի հետ կապված կարելի է դիմել ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների պաշտպանության հանձնաժողովին: Եվրոպական դատարանը չի կարող քննել գործընթացները, սակայն նա կարող է քննարկել դրանք՝ համաձայն 3-րդ և 5-րդ հոդվածների՝ ի հաստատումն խախտման:

Գրեթե մեծամասնությունը վիճարկում էր, թե ինչպես է դա կատարվում, քանի որ դիմողն է ձգտել հետ կանչելու, նրա կալանավորումը եղել է արդարացված, եթե դատավարությունը դարձել է տևական: Արդյոք այդ հիմնավորումը տրանսպոնացված է, որը կիրառվում է մինչև դատավարությունը կալանքից ազատելու համար, ասվում է, որ նրա ազատագրկումն արդարացվում է նրանով, որ նա տվել է դիմում, որը պահանջել է քննություն: Այնուամենայնիվ մարդու ազատությունը հանդիսանում է հիմնական իրավունք, որը երաշխավորվում է 5-րդ հոդվածով (հոդվ. 5): Այն փաստի արդյունքում, որ ազատ արձակվելու վերաբերյալ միջնորդությունը չի կարող հիմնավորում լինել, կալանավորման համար ժամկետը երկարաձգվում է, երբ ձեռքակալումը հակասում է 5-րդ հոդվածի (հոդվ. 5) պահանջներին: Հինգ տարվա ազատագրկումն արտաքսման ծանուցումից հետո՝ կապված փախստականի կարգավիճակ տրամադրելու մերժման հետ, ինչպես եղել է պրն Չափալի հետ բազմիցս:

Ակնհայտ է, որ Ժնևի կոնվենցիայով վարչական իրավունքն իր բովանդակությամբ տարբերվում է ընդհանուր օրենքից և անհրաժեշտ է այնպիսի կենսակերպի համար, ինչպիսին է վարչական շինության մեջ կամ հյուրանոցում բնակվելը կամ տնային կալանքը: Միավորված ազգերի կազմակերպության այդ փաթեթները և ՄԱԿ-ի ենթահանձնաժողովի երաշխիքները բոլոր մարդկանց իրավունքների վերաբերյալ, ովքեր ենթարկվում են ազատագրկման որևէ եղանակով, պետք է լսվեն:

Եթե պետությունը բախվում է դժվարության, որը ծագում է այն վտանգից, որ կարող են բխել ծագման երկիր վերադարձնելուց, նա կարող է, եթե չի ցանկանում անձին պահել իր տարածքում, ընտրության համար բանակցություններ վարել երրորդ երկրի հետ:

Բարդ քաղաքական դեպքերում, այնպիսիք, ինչպիսիք են օրինակ արն Չահալի դեպքը, իմամների և կրոնական առաջնորդների արտաքսման վերաբերյալ եվրոպական պետությունները գտել են այլընտրանք՝ արտաքսելով որոշ աֆրիկյան պետություններ: Միացյալ թագավորությունը նույնպես դիմում է նման միջոցների:

Եվրոպական կոնվենցիան թույլ չի տալիս պետություններին արհամարհել ըստ Ժնևի կոնվենցիայի իրենց ունեցած պարտավորությունները: Դատարանը պետք է ուշադիր լինի այն միջազգային միջպետական գործիքների հնարավոր կոնֆլիկտների նկատմամբ, որոնք իրար են կապում խորհրդի անդամ-պետություններին:

Սույն առարկայի վերաբերյալ իմ կարծիքը հիմնված է ՄԱԿ ՓԳՀ-ի աշխատանքի և Եվրոպական հանձնաժողովի և դատարանի սեփական որոշումների վրա:

ՄԱԿ ՓԳՀ «Ազատագրվում և ապաստան» (Եվրոպական շարք, հատ. 1, թիվ 4, Հոկտեմբեր 1995) հրապարակությունում ասվում է.

«5-րդ հոդվածը (հոդվ. 5) ապահովում է լրացուցիչ երաշխիքներ ազատագրված ժամկետի չհիմնավորված երկարաձգման համար: Ո՛չ Ժնևի կոնվենցիան, ո՛չ Նախարարների հանձնաժողովի ղեկավարող սկզբունքները չեն ապահովում ապաստան փնտրող անձանց կալանքի տակ պահելը: Իր եզրակացության մեջ ՄԱԿ ՓԳՀ գործադիր կոմիտեն N°44 եզրակացության մեջ ճանաչում է անձանց պաշտպանության գործընթացների արագացման կարևորությունը, ովքեր ապաստան են փնտրում չափազանց երկար ազատագրված ժամկետներով: 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը (f) (հոդվ. 5-1-f), որպես դատարանի մեկնաբանություն, հարկ է համարել որպես երաշխիք ապահովվող ձեռքարկման ընթացքում, համաձայն 5-րդ հոդվածի (հոդվ. 5), որի նպատակն է հանդիսանում անձի պաշտպանությունը կամայականություններից: Bozano-ի վճռում (1986թ. դեկտեմբերի 18, Սերիա A, թիվ 111, էջ 23, կետ 54), դատարանը համարեց, որ այդ սկզբունքն ունի հատուկ նշանակություն՝ համաձայն կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի (հոդվ. 5-1-f): Այս դրույթը (հոդվ. 5-1-f) իհարկե ենթադրում է, թեպետ ոչ բացահայտ, որ օտարերկրացու ազատագրվումը, որը թելադրվում է այն հանգամանքով, որ նրա վերաբերյալ վարույթը գտնվում է ընթացքի մեջ, դադարեցվում է արդարացված լինել, եթե դատավարությունը, որի մասին գնում է խոսքը, չի անցկացվել պատշաճ ջանքերով:

...

[Եվ, Նախարարների հանձնաժողովի թիվ R (94) 5 երաշխավորության III.10 պարագրաֆի՝ ղեկավարող սկզբունքների մասին, որպեսզի ոգեշնչեն Եվրոպական խորհրդի անդամ-պետություններին գործելալեռայ, որը կվերաբերի եվրոպական օդանավակայաններ ապաստան փնտրողների գալուսն]:

10. Ապաստան փնտրող անձը կարող է բերվել [համապատասխան] վայր միայն օրենքով նախատեսված պայմաններում և առավելագույն տևողությամբ:

5-րդ հոդվածով (հոդվ. 5), ազատագրված չափը կհամապատասխանի միայն Կոնվենցիայի պահանջներին, եթե այն օրինական է համարվում ներքին իրավունքով: 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը (հոդվ. 5-1) ենթադրում է, որ ցանկացած ձեռքարկում կամ ազատագրվում պետք է իրականացվի «համաձայն օրենքով նախատեսված ընթացակարգի»: Տվյալ պահին կոնվենցիան նախևառաջ պահանջում է, որ ցանկացած ազատագրվում պետք է ունենա ազգային օրենսդրության իրավական հիմնավորում: Ազատագրվումը չի կարող կատարվել հայրենական իրավական պաշտպանության բացակայությամբ, որն ուղղակի քայքայում է այն: Բացի այդ, նա հիմնվում է սույն ազգային օրենսդրության հիման վրա և պարտավորություն է սահմանում հետևել երկու հիմնական և դատավարական նորմերին:

Ինչ վերաբերում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածով (հոդվ. 5) որոշմանը, Kolompar v. Belgium գործով (1992թ. սեպտեմբերի 24-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 235-C, էջ 64, կետ 68), հանձնաժողովը ներկայացրեց հետևյալ կարծիքը հանձնման խնդրի վերաբերյալ, որոնք կարող են ներկայացված լինել արտաքսման դեպքերում.

«Այնուամենայնիվ, Հանձնաժողովը գտնում է, որ որ սույն գործով կա նաև Պետական անգործության խնդիրը: Հանձնաժողովը հիշեցնում է, որ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի, 1-ին կետը (հոդված 5-1) հռչակում է, որ կա մի «ազատության իրավունք», և որ այս իրավունքից բացառությունները, որոնք թվարկված են սույն դրույթի ենթակետերում (ա)-ից (զ) (հոդվ. 5-1-ա, հոդվ. 5-1-բ, հոդվ. 5-1-գ, հոդվ. 5-1-դ, հոդվ. 5-1-ե, հոդվ. 5-1-զ), պետք է շատ նեղ մեկնաբանվեն (Eur. Court H. R., Winterwerp v. the Netherlands գործով 1979թ. հոկտեմբերի 24-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 33, էջ 16, կետ. 37; Guzzardi v. Italy գործով 1980թ. նոյեմբերի 6-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 39, կ. 36, ենթակետ. 98): Հանձնաժողովը գտնում է, որ պետությունը, որից եկել է հանձնելու խնդրանքը, պետք է ապահովի, որ կա արդարացի հավասարակշռություն ազատությունից զրկելու և այս պատժամիջոցի կիրառության ընտրության միջև: Լինելով պատասխանատու կալանավորված անձի համար, ում խնդրել են հանձնել՝ այդ պետությունը պետք է

հատուկ ուշադրություն դարձնի այն բանին, որպեսզի հանձնման գործընթացը չավարտվի անձնական ազատության իրավունքի և սահմանափակումների միջև համամասնության բացակայությամբ, որոնք ամրագրված են 5-րդ հոդվածում (հոդվ. 5) և հանձնման վերաբերյալ նրա միջազգային պարտավորություններով: Այդ պատճառով հանձնաժողովը գտնում է, որ եթե նույնիսկ ենթադրենք, որ նշյալ դատավարություններում ընդհանուր անգործությունը դիմողի կողմից է, որ պետության պարտքն է հատուկ միջոցներ ձեռք առնել էքստրադիցիայի սպասումով դիմողին կալանքի տակ պահելու սահմանափակումների համար ... »:

Դատարանը վճռեց, որ Kolompar-ի գործում չեն եղել խախտումներ, սակայն դա եղել է հայցվորի երկարատև անգործության և վարքի պատճառով և ոչ թե որ այն չի տեղավորվում հոդված 5-րդ-ի կետ 1-ի շրջանակներում (հոդվ. 5-1):

Դա միայն այն դեպքերում, երբ այն անձինք, ում հրաժարվել են ապաստան տրամադրել, կատարել են հանցագործություն (օրինակ, ապօրինի վերադառնալու հաշվին), որ նրանք կարող են պահվել բանտում:

Ինչպես երևում է վերջին դեպքերից, որ եթե դատավարությունը ընթանում է ոչ պատշաճ հետևողականությամբ, և եթե կալանքի տակ պահվելու պայմանները չարաշահվել են պետության կողմից, կալանքի տակ պահվելը դադարում է լինել արդարացված՝ համաձայն հոդված 5-ի 1-ին կետի (f) (հոդվ. 5-1-f) (գանգատ թիվ 7317/75, Lynas v. Switzerland գործով 1976թ. հոկտեմբերի 6-ի որոշում, Որոշումներ և զեկույցներ 6, էջ 167, 2. Նեժադի, Մարդու իրավունքները Եվրոպայի կոնվենցիայի ներքո, 1978, էջ 91):

Եվրոպական դատարանի՝ 1961թ. հուլիսի 1-ի Lawless v. Ireland գործով (Սերիա թիվ 3) վճիռը նույնպես բազմաթիվ հարցերում լույս է սփռում դատական պրակտիկայի վրա, որը վերաբերում է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետին (հոդվ. 5-1) – Կոնվենցիայի հիմնական հոդվածը (հոդվ. 5-1), քանի որ դա ապահովում է մարդու ազատությունը:

Հարկ է նշել, որ Lawless-ի դեպքը իր դիրքով ուներ արտակարգ կարևորություն, սակայն սա չի փոխում այն փոփոխությունը և սկզբունքները, որոնք շարադրված են դատարանի կողմից:

Մասնավորապես դատարանը հայտարարեց իր դատավճռում ըստ էության՝

«Հաշվի առնելով, որ դատարանն առաջին հերթին պետք է չեղարկի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետում շարադրված կանոնները և ըստ հոդված 6-ի, հետևաբար չունի որևէ կապ սույն դատավարության հետ, քանի որ Զ. Ռ. Լոուլեսը չէր ձերբակալվել դատարանի որոշման համաձայն ... Կատարման համար կամ իր պարտավորությունների կատարման նպատակով, որը նախատեսված է օրենքով, և քանի որ չկար որևէ քրեական հետապնդում վերջինիս նկատմամբ, ի վերջո, այս հիմնավորմամբ դատարանը պարտավոր էր քննարկել 1957 թվականի հուլիսի 13-ից մինչև դեկտեմբերի 11-ը Զ. Ռ. Լոուլեսի ձերբակալումը՝ համաձայն 1940 թվականի օրենքի՝ փոփոխություններ կատարելու վերաբերյալ, որը կհակասի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետին և 3-րդ հոդվածին:

Այն ժամանակ, երբ սրա հետ կապված, դատարանի որոշումը հիմնվում է այն բանի վրա՝ արդյոք առկա են 3-րդ հոդվածի և 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում, և ներկայացնում են, որ անձը ձերբակալված կամ կալանավորված է, երբ բավական հիմքեր կան ենթադրելու, երբ կարիք կա կանխելու օրինախախտումը նրա կողմից, պետք է բերվի դատարան, այլ խոսքերով ասված, 5-րդ հոդվածի 1-ին կետում իրականացվում է «իրավասու դատական մարմիններին փոխանցման նպատակով» արտահայտությունը հիմնավորվում է միայն հետևյալ արտահայտությամբ՝ իրավախախտման կատարման հիմնավորված մեղադրանքով, երբ բավականին հիմքեր կան ենթադրելու, որ անհրաժեշտ է կանխել նրա կողմից իրավախախտման կատարումը: Այն դեպքում, երբ 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի ձևակերպումը բավական պարզ է՝ պատասխանելու համար այն հարցին, որ իրականացվում է «նրան իրավասու մարմիններին հանձնելու նպատակով» արտահայտությունը դասակարգվում է ձերբակալության կամ կալանավորման յուրաքանչյուր դեպքի ժամանակ, որոնք նշված են նշյալ ենթակետում (5-րդ հոդվածի 1-ին կետ), այն դեպքում, երբ երևում է, որ բնորոշումը թույլ է տալիս ազատագրվում միայն այն դեպքում, երբ ազատագրվում անձի կալանավորման կամ ձերբակալման նպատակով բերել է նրան իրավասու դատական մարմինների առջև, անկախ նրանից՝ այդ անձը հիմնավորված մեղադրվում է հանցագործության կատարման մեջ կամ անձ է, ում նկատմամբ բավական հիմքեր կան կասկածելու, որ անհրաժեշտություն կա պահելու նրան՝ հանցագործության կատարումից հետո փախուստը կանխելու նպատակով:

...

Այն դեպքում, երբ ստացված քերական վերլուծությունն ամբողջությամբ համապատասխանում է կոնվենցիայի նպատակներին, որը հանդիսանում է անհատի ազատության և անվտանգության պաշտպանություն կամային ձերբակալում կամ կալանավորում, այն դեպքում, երբ այդ կապակցությամբ հարկ է նշել, որ, եթե կառույցները դատարանի կողմից տեղակայված են վերոնշյալ դրույթներում (հոդվ. 5-1-գ, հոդվ.

5-3) ճիշտ չեն, թաքնվելու մտադրություն ունեցող բոլոր կասկածյալների, ովքեր հանցագործություն են կատարել, կարող են ձերբակալել և կալանքի տակ պահել անսահմանափակ ժամանակահատվածի ընթացքում միայն կատարողական որոշմամբ՝ առանց նրա ձերբակալումը կամ կալանավորումը կոնվենցիայի խախտում համարելու ... (էջ 51-52, կետեր 12-14)»:

Ժնևի կոնվենցիայի համաձայն՝ յուրաքանչյուր պետություն կազմակերպում է այն հարցերի վերաբերյալ իր գործընթացների բողոքարկումը, որոնք վերաբերում են կոնվենցիային:

Այս գործընթացների արդյունավետությունը բողոքարկվել է ՄԱԿ ՓԳՀ-ի կողմից և, եթե անհրաժեշտ է, ցանկացած թերության դեպքում կարող է լինել վերոնշյալ դրույթների առարկա:

Հիմնական արևմտաեվրոպական պետությունների շարքում Գերմանիան բնակության իրավունք է տրամադրում սովորական դատարանների դեպքում: Մնացած պետություններն ունեն հատուկ դատարան կամ հանձնաժողով: Բելգիայում նման հաստատություն ստեղծվեց միայն 1989 թվականին (Փախտականների վերաքննիչ բողոքների մշտական հանձնաժողով) և Շվեյցարիայում 1992 թվական հունվարին (օտարերկրացիների վերաքննիչ բողոքների հանձնաժողով): Միացյալ թագավորությունում դա կատարվեց միայն 1993 թվականին Ապաստանի և Ներգաղթի վերաքննության ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո և որ դիմողները, ում մերժել էին տրամադրել ապաստան, ստանում էին վերաքննության իրավունք: Ֆրանսիայում կա Փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց պաշտպանության ֆրանսիական գրասենյակ, (տե՛ս Bulletin luxembourgeois des droits de l'homme, vol. 5, 1996):

Պետություններն իրավաբանորեն պարտավոր չեն տրամադրել ապաստան, բայց միայն չուղարկեն նրան մի երկիր, որտեղ նրան հետապնդման վտանգ է սպառնում կամ այնպիսի երկիր, որտեղից նա կարող է արտաքսվել նման երկիր: Սա եվրոպական հիմնական պետություններին դրդում է ուղարկել այնպիսի երկրներ, որոնք կարող են տարանցիկ լինել նրանց համար, որտեղ նրանք կացարան են փնտրում, կամ ապահով երրորդ երկիր:

Դատարանը հստակորեն սահմանեց 3-րդ հոդվածի և 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում: Ըստ իմ տեսակետի՝ սա միանգամայն անհրաժեշտ էր նրա համար, որպեսզի գտնեինք 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ համապատասխան նախադեպային իրավունքին:

Ինչպես որոշվում է բրիտանական իշխանությունների կողմից, պրն Չահալի ձերբակալումը կարելի է նշանակել անորոշ ժամկետով: Այլ խոսքերով ասած՝ ավելի հեշտ էր նրան խստորեն պատժել, քան գտնել գումարներ նրան երրորդ երկիր արտաքսելու համար: 5-րդ հոդվածում առկա սկզբունքն է անմիջապես ձերբակալվածին բերել դատարան, նախատեսված է ազատության պաշտպանության համար, այլ ոչ թե ձերբակալման համար, որը չէր արդարացվել քրեական դատարանի կողմից: Ըստ Ժնևի կոնվենցիայի՝ վարչական իրավախախտումների համար ժամկետը, որն անհրաժեշտ է արտաքսման համար, պետք է լինի կարճ և տրամաբանական: Amuur-ի գործով դատարանի կողմից ընտրված հիմնական գիծը, ըստ իմ տեսակետի, կարող էր ընդունվել պրն Չահալի գործում: Այդ պատճառով ես եկա այն եզրակացության, որ տեղի է ունեցել 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

Ինչ վերաբերում է կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածին, ես կիսում եմ պրն դե Մեյերի կարծիքը:

ՄԱՐՏԵՆՍ ԵՎ ՓԱԼՍ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻ ՉՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

1. Մենք ամբողջությամբ համաձայն ենք դատարանի դրույթներին՝ համաձայն հոդված 3-րդի, 5-րդի կետ 4-ի, 8-րդի և 13-րդի (հոդվ. 3, հոդվ. 5-4, հոդվ. 8, հոդվ. 13): Ինչ վերաբերում է նրա դրույթներին՝ համաձայն հոդված 5 կետ 1 (f) (հոդվ. 5-1-f), մենք համաձայն ենք վճռի 112 և 121 պարագրաֆների հետ:

Մենք չենք կարող ընդունել, այնուամենայնիվ, դատարանի դրույթները՝

(a) որ խորհրդատվական խմբի առջև ընթացակարգը կազմվեց բավական երաշխիքներով՝ զերծ կամայականություններից

(b) որ հետևաբար, առաջին դիմողի ձերբակալումն այս առումով չափազանց տևական է, չի համապատասխանում 5-րդ հոդվածի 1-ին կետին (a) (հոդվ. 5-1-a) (վճռի 122 և 123 կետեր):

2. Ինչպես դատարանն արդարացիորեն նկատում է իր որոշման 112-րդ կետում, 5-րդ հոդվածի 1-ին կետն (a) (հոդվ. 5-1-a) ակնհայտ չի պահանջում, որ այս դրույթի շրջանակներում ձերբակալումը (հոդվ. 5-1-a) ողջամտորեն համարվեր անհրաժեշտ: Նման տիպի ձերբակալման համար սա բարձրացնում է առարկայի կարևորությունը և նպատակները 5-րդ հոդվածի 1-ին կետով ընդհանուր առմամբ, ինչն ապահովում է, որպեսզի ոչ ոք կամային կերպով չզրկվի ազատությունից:

3. Այս համատեքստում մենք առաջին հերթին նշում ենք, որ ազգային դատարաններն արդյունավետորեն չէին վերահսկել, թե արդյոք պրն Չահալի նկատմամբ կիրառված կալանավորման կարգը և կալանքի տակ պահեն արդարացված էին (տե՛ս դատարանի վճռի 41, 43, 121 և 130 կետերը): Հետևաբար միակ հնարավոր երաշխիքը կամայականություններից զերծ, ներքին իրավունքի շրջանակներում հանձնաժողովի խորհրդատվական ընթացակարգն է:

4. Վերլուծելով իրավիճակը և դատավարությունը՝ դատարանը գտնում է, որ այդ ընթացակարգը չի համապատասխանում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետին (հոդվ. 5-4) և 13-րդ հոդվածին (հոդվ. 13) (կետեր 130, 132, 152, 153): Մեզ համար դժվար է հասկանալ, թե ինչու չկատարել նման եզրակացություն 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի ենթատեքստում (a) (հոդվ. 5-1-a):

5. Եղել է, թե չի եղել, նշենք՝

(a) չի հաստատվել, որ խմբի անդամները, ըստ էության, հանդիսանում են անկախ կառավարությունից,

(b) որ դատավարությունները և միաժամանակ նրա արդյունքները չէին հանդիսանում հանրային, որոնք նույնիսկ չեն բացահայտվել արտաքսման մտադրության ծանուցման հասցեատիրոջը,

(c) որ լսումների ընթացքում արտաքսման մտադրության ծանուցման հասցեատիրոջ դիրքերը միանգամայն սահմանափակ էին: Նա իրավունք չուներ իրավաբանական ներկայացուցչության, նրան տրվում են միայն հիմնավորումներ արտաքսման մտադրության ուրվագծերի վերաբերյալ, նրան չեն տեղեկացրել այդ հիմնավորումների սկզբնաղբյուրների և ապացույցների վերաբերյալ,

(d) որ խումբն իրավասություն չուներ որոշում կայացնելու, և որ նրա երաշխիքները չեն հանդիսանում պարտադիր ներքին գործերի նախարարի համար:

6. Հաշվի առնելով երաշխիքների կարևորությունը ընդդեմ կամայականության, հատկապես կալանքի տակ գտնվելու վերաբերյալ համաձայն 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի (a) (հոդվ. 5-1-f) (տե՛ս վերևում՝ կետ 2), ինչպես նաև միասնական չափանիշների անհրաժեշտությունը, որոնք այս կապակցությամբ ընդունվում են պետություն-անդամների կողմից՝ մենք չենք կարող գալ այն եզրակացության, որ հաշվի առնելով նրա առանձնահատկությունները, որոնք նշված են 5-րդ կետում, խորհրդի համար չի հանդիսանում բավարար երաշխիք կամայականության դեմ: Այն փաստը, որ նա ներառում է «փորձառու դատական գործիչներ» (տե՛ս վճռի 122-րդ կետը), չի կարող փոխել այս եզրակացությունը:

7. Եզրակացություն. դիմողը զրկվել է ազատությունից ավելի քան վեց տարի, քանի դեռ չկային կամայականությունների դեմ բավարար երաշխիքներ: Հոդված 5-ի 1-ին կետը (հոդվ. 5-1) այդ պատճառով խախտվել էր:

**ԳՅՈԼՉՈՒԿԼՈՒ ԵՎ ՄԱԿԱՐՑՈՒԿ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՄԱՍԱՄԲ ՀԱՄԱՏԵՂ
ԿԱՐԾԻՔԸ**

(Թարգմանություն)

Մենք համաձայն ենք դատավոր դե Մեյերի հատուկ կարծիքի հետ 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն (հոդվ. 5-1) (Մաս II.Ա):

Ռ. Ա.-ն ընդդեմ Շվեդիայի գործով¹

2010 թվականի մարտի 9-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Պալատը (Երկրորդ բաժին)՝ հետևյալ կազմով.

Ջոզեֆ Կասադեվալ, նախագահ,

Էլիզաբեթ Ֆուրա,

Բոշթյան Մ. Ջուփանչիչ,

Ալվինա Գյուլումյան,

Ինետա Զիմել,

Լուիս Լոպեզ Գիերա,

Էն Փոուեր, դատավորներ,

և Սթենլի Նայսմիթ *բաժնի քարտուղար*

2010թ. փետրվարի 9-ի դռնփակ խորհրդակցության արդյունքում կայացրել են հետևյալ վճիռը, որն ընդունվել է նույն օրը:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործը հարուցվել է ընդդեմ Շվեդիայի Թագավորության՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն, 2007թ. սեպտեմբերի 23-ին՝ Իրանի քաղաքացի՝ պրն Ռ. Ա.-ի («դիմող») կողմից ներկայացված գանգատի (թիվ 41827/07) հիման վրա: Պալատի նախագահը ընդունել է դիմողի՝ նրա անունը չհրապարակելու վերաբերյալ խնդրանքը (Դատարանի Կանոնակարգի Կանոն 47, կետ 3):

2. Դիմողի շահերը ներկայացրել է Սթիվիֆտիում փաստաբան հանդիսացող պրն Ուիլյամսը: Շվեդիայի կառավարությանը («Կառավարություն») ներկայացրել է իր գործակալը՝ տկն Ա. Էրմանը:

3. Դիմողը պնդում է, որ Շվեդիայից Իրան արտաքսվելու դեպքում նա կկանգնի ձերբակալվելու և Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող անմարդկային վերաբերմունքի և խոշտանգումների ենթարկվելու իրական վտանգի առջև:

4. 2007թ. նոյեմբերի 8-ին Պալատի նախագահը որոշեց կիրառել Դատարանի Կանոնակարգի 39-րդ կանոնը՝ նշելով, որ վարույթի պատշաճ անցկացման համար և կողմերի շահերից է դիմողին չարտաքսել մինչև հետագա ծանուցում ստանալը: Գործին շնորհվել է Դատարանի Կանոնագրքի 41-րդ կանոնի առաջնահերթություն:

5. 2008թ. սեպտեմբերի 23-ի որոշմամբ Դատարանը գանգատը հայտարարել է ընդունելի:

6. Դիմողը և Կառավարությունը գրավոր առարկություններ են ներկայացրել (Կանոն 59, կետ 1):

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

7. Դիմողը ծնվել է 1965թ. և ներկայումս գտնվում է Շվեդիայում:

A. Շվեդական դատարաններում ընթացող վարույթները

8. 2003թ. հոկտեմբերի 18-ին դիմողը ժամանել է Շվեդիա և երեք օր անց խնդրել Միգրացիոն խորհրդին (Migrationsverket) իրեն ապաստան և Շվեդիայում կացության թույլտվություն շնորհել:

9. Խորհուրդն անցկացրել է առաջին հարցազրույցը դիմողի հետ 2004թ. մայիսի 27-ին, որի ընթացքում նա հայտարարել է, որ նա եղել է շիա մահմեդական և եկել է Իրանի հարավում գտնվող քաղաքից, որտեղ մնացել են նրա կինը և երկու անչափահաս որդիները: Մաքսանենգը կազմակերպել է իր ճանապարհորդությունը դեպի Շվեդիա և ճամփորդել է բեռնատար մեքենայի մեջ թաքնված: Նա հայտարարել է, որ ինքը քննադատել է Իրանի իշխանություններին մի քանի անգամ, և, որ վերջին անգամ նա մասնակցել է

¹ R.C. v. Sweden

ուսանողական ցուցի ընթացքում, որտեղ նա ձերբակալվել է: Նա անցկացրել է յոթ ամիս Սեփահի բանտում, իսկ հետո տեղափոխվել իր հայրենի քաղաքում գտնվող բանտ, որտեղ նա անցկացրել է ևս տասնյոթ ամիս: Նա երբեք պաշտոնապես չի հարցաքննվել դատարանում, սակայն ամեն երրորդ ամիս տեղի է ունեցել այսպես կոչված կրոնական դատավարություն, որտեղ նա կանգնել է մի քահանայի առջև, ով որոշել էր իր ազատագրվման շարունակությունը: Բանտում գտնվելու ընթացքում նա ենթարկվել է խոշտանգումների և դեռ այդ պատճառով ունեցել գլխացավ: Նա ճանաչել է այլոց, ովքեր մասնակցել են ցուցին, և ովքեր շարունակում էին բանտարկված մնալ առանց դատավարության:

10. Ապաստանի ամբողջական քննությունն անցկացվել է Միգրացիոն խորհրդի կողմից 2004թ. հունիսի 4-ին, որի ընթացքում դիմողը հաստատել է իր նախնական հայտարարությունները և մասնավորապես ավելացրել հետևյալը. 1993թ. նա ազատվել է իր աշխատանքից և վերադարձել է իր գյուղ՝ աշխատելով որպես հողագործ: Նա քննարկել է այլ գյուղացիների հետ Իրանում մարդու իրավունքների և ազատության բացակայության խնդիրները: Մի գիշեր Բասիջը («ժողովրդական զինյալ», Գերագույն առաջնորդի հավատարիմ անձ) եկել է և ոչնչացրել իր դաշտերը տրակտորի օգնությամբ: Երբ նա հայտնել է միջադեպի մասին ոստիկանությանը, իրեն խորհուրդ են տվել հայտարարություն չտալ, քանի որ դա որևէ արդյունքի չի հանգեցնի: Նա նաև հայտնել է իր կարծիքը Կառավարության վերաբերյալ հասարակական վայրերում հեռուստացույց դիտելիս: Բասիջը հետագայում վնասել է իր մեքենան, քարկոծվել իր տունը և ուղարկել հաղորդագրություններ առ այն, որ նա պետք է դադարեցնի իր գործունեությունը և «տեղեկատվական ելույթները»: Նա սպառնալիքներ է ստացել իր կնոջ ազգականների միջոցով, ովքեր ռեժիմի աշխատողներ են: Սպառնալիքները սկսել են 1997թ., սակայն դարձել են ավելի լուրջ, երբ նա մասնակցել է առաջին ցույցին 2000 թվականին: Դա ուսանողական ցույց էր և ոստիկանության կողմից միջամտություն կատարելուց հետո նա փախել էր: 2001թ. հուլիսի 9-ին նա մասնակցել է երկրորդ ուսանողական ցույցին, որտեղ նա ձերբակալվել է, քանի որ ոստիկանները փակել էին բոլոր ելքերը և տեսանկարել են ցուցարարներին որպես ապացույց: Բազմաթիվ այլ անձինք նույնպես ձերբակալվել են: Տույցի ընթացքում նրանք բռնվել են նախագահի և կառավարության դեմ ուղղված կարգախոսներ և պահանջել են ազատ արձակել ուսանող բանտարկյալներին: Սիփահի բանտում նա ենթարկվել է խոշտանգումների: Նա դանակահարվել է երկու անգամ իր ազդրից, նրա կրծքավանդակի վրա եռացող ջուր են լցրել և նրան հարվածել են բռունցքներով: Այնուամենայնիվ, 2002թ. փետրվարի 11-ին նա տեղափոխվել է իր բնակավայրի մերձակայքում գտնվող բանտ: Նա գրեթե իր ինը ամիսների ընթացքում ծրագրել է իր փախուստը՝ բանտի պահակների վստահությունը վաստակելով: Կրոնական դատավարությունները տեղի են ունեցել բանտից դուրս դատարանում և դիմողը խոսել է իր երեք ընկերների հետ, ովքեր այցելել են նրան բանտում և օգնել նրան: 2003թ. հուլիսի 19-ին նա տեղափոխվել է դատարան, և նրա ընկերները եղել են այնտեղ: Նա իր բանտային հանդերձանքի տակից կրել է նորմալ հագուստ և նրա ձեռքերի վրա չեն եղել ձեռնաշղթաներ, քանի որ պահակները վստահել են նրան: Նա ասել է պահակին, որ պետք է գնա զուգարան, որտեղ նա հանել է իր բանտային հանդերձանքը: Իսկ այդ ընթացքում իր ընկերներից մեկը գնացել է մեքենայի շարժիչը միացնելու համար և մեկ այլ ընկերը խոսել է պահակի հետ՝ շեղելով իր ուշադրությունը դիմողից: Դիմողը քայլելով դուրս է եկել դատարանից, նստել մեքենայի մեջ և իրենք շարժվել են: Դա հեղափոխական դատարանն էր և այնտեղ եղել են բազմաթիվ մարդիկ: Նա այնուհետև թաքնվել է իր ընկերոջ տանը մոտ երկու ամիս, իսկ նրա ընկերը միջոց է գտել նրան երկրից դուրս բերելու համար: Մինչ նա թաքնված է եղել, նրա կինը երկու անգամ տեղափոխվել է ոստիկանություն նրա գտնվելու վայրի մասին հարցաքննության նպատակով: Նրա հայրը նույնպես հարցաքննվել է: Դիմողը նշել է, որ ինքը երբեք չի եղել որևէ քաղաքական կուսակցության կամ որևէ կազմակերպության անդամ, և որ նա երբեք պաշտոնապես չի դատապարտվել որևէ հանցագործության համար: Նա դատապարտվել էր և վճիռն ի կատար կածվեր, եթե նա վերադարձար Իրան, քանի որ նա փախել էր բանտից, և քանի որ նա կարող է մեղադրվել նաև հակախլամիստական խմբավորումների հետ համագործակցելու համար:

11. Դիմողն այնուհետև նշել է, որ ինքն անընդհատ տառապել է գլխացավից և անքնությունից և խնդիրներ է ունեցել իր ոտքերի հետ կապված: Նա ներկայացրել է բժշկական տեղեկանք՝ տրված 2005թ. փետրվարի 4-ին տեղական առողջապահության կենտրոնի բժիշկ Մարկշթորմի կողմից: Տեղեկանքում նշվում է, որ դիմողն ունեցել է սպիներ երկու կոճերի երկայնքով, վերքեր երկու ծնկապանակների վրա և երկու կողային սպիներ ձախ ոտքի ազդրի վրա: Նրա վզից ներքև կրծքավանդակի երկայնքով ձգվում էր կարմրավուն գիծ և երբ նա հորանջում էր, արձակվում էր բարձր ձայն նրա ծնոտի ձախ կողմից: Ըստ բժշկի եզրակացության՝ այդ վնասվածքները կարող էին առաջանալ խոշտանգումների

արդյունքում, որոնց ըստ դիմողի պնդման նա ենթարկվել է Իրանում. այն է, որ նրան շղթայել են իր կոճերից մի քանի ժամվա ընթացքում, որ նրա կրծքի վրա եռացող ջուր են լցրել, որ նա ստացել է հարվածներ իր գլխի, ծնոտի, որովայնի ու ոտքերի հատվածում, և որ նրան երկու անգամ դանակահարել են ձախ ազդրի շրջանում սվինով:

12. 2005թ. մայիսի 27-ին Միգրացիոն խորհուրդը մերժել է խնդրանքը: Սկզբում նշվել է, որ դիմողը չի պնդել, որ նա հանդիսանում է կազմակերպության կամ քաղաքական կուսակցության անդամ կամ առաջատար դեր է կատարել ցույցերի կազմակերպման գործում: Ավելին, գործի վարույթը Հեղափոխական դատարաններում ընդհանուր առմամբ բաց չէր հանրության համար: Խորհուրդը գտնում է, որ դիմողը չի հիմնավորել իր պատմությունը որևէ կերպ, և որ դրանով նրան չի հաջողվել ցույց տալ, որ ինքը եղել է, կամ կարող է լինել իրանական իշխանությունների հետաքրքրության կենտրոնում: Այն, հետևաբար, գտնում է, որ դիմողը չէր լինի Իրանի իշխանությունների հատուկ ուշադրության կենտրոնում իր հայրենի երկիր վերադառնալու դեպքում: Ինչ վերաբերում է վատ վերաբերմունքին և խոշտանգումներին, որոնց, ըստ իր պնդման, ենթարկվել է դիմողը, Խորհուրդը գտնում է, որ բժշկական եզրակացությունը չի ապացուցել, որ նա ենթարկվել է խոշտանգումների, նույնիսկ, եթե փաստագրված վնասվածքները կարող էին առաջանալ նկարագրված խոշտանգումների արդյունքում: Իր կարծիքով, չկար ոչ մի պատճառ հավատալու, որ դիմողն Իրան վերադառնալուց հետո պետք է ենթարկվի վատ վերաբերմունքի կամ խոշտանգումների: Այսպիսով, այն եզրակացրել է, որ դիմողին չի կարող տրամադրվել ապաստան և կացության թույլտվություն Շվեդիայում մարդասիրական հիմունքների հիման վրա:

13. Դիմողը բողոք է ներկայացրել Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդ (Utlänningsnämnden)՝ պահպանելով իր պահանջները և ավելացնելով, որ իր հայրենի քաղաքի բնակիչների մոտ կեսը ճանաչում են նրան, քանի որ նա եղել է ֆուտբոլիստ: Ավելին, նա եղել է 2001թ. անցկացված ցույցի տասից տասներկու կազմակերպիչներից մեկը: Նրանք պատրաստել են վահանակներ և որոշել որ կարգախոսներն օգտագործեն: Այլ կազմակերպիչները, ովքեր ուսանողներ էին և նախկինում բանտարկված են եղել ռեժիմը քննադատելու համար, նույնպես պատժվել են: Իր փախուստից հետո, նրա կինը հարցաքննվել է նրա գտնվելու վայրի կապակցությամբ յոթ անգամ և կալանավորվել երեք անգամ: Նրա հայրը հարցաքննվել է երկու անգամ և նրանց տունը երկու անգամ ենթարկվել է խուզարկության: Դիմողն այնուհետև պնդել է, որ իրեն պահել են մեկուսարանում իր կալանքի առաջին երկու ամիսների ընթացքում: Բացի դրանից, հեղափոխական դատարանների լսումները եղել են հրապարակային և փախչելը հարաբերականորեն հեշտ է եղել նրա համար, քանի որ նրա ընկերները շեղել են պահակների ուշադրությունը և ինքն այդպիսով կարողացել է լքել շենքը: Վերջապես, ներկայացնելով չորս բժշկական եզրակացությունները, դիմողը վկայակոչել է իր առողջության վատթարացումը, քանի որ նա տառապել է, *inter alia*, դեպրեսիայից ու խուճապային հարձակումներից:

14. 2006թ. մարտին դիմողը տեղեկացվել է, որ իր գործը փոխանցվել է Միգրացիոն դատարան (Migrationsdomstolen) հետագա քննության նպատակով, նոր Օտարերկրացիների ակտի ուժի մեջ մտնելուց հետո (տե՛ս ստորև՝ համապատասխան ներպետական իրավունք):

15. 2007թ. հունիսի 18-ին Միգրացիոն դատարանում տեղի են ունեցել բանավոր լսումներ: Ի պատասխան իր փաստաբանի հարցերի՝ դիմողը նշել է, *inter alia*, որ ինքը մասնակցել է ռեժիմի դեմ քննադատական ցույցերին մինչև 1988թ. և, որ 1997թ.-ին կամ 1998թ. նա սկսել է նկատել, որ իր քննադատությունը չի գնահատվել: Նա մասնակցել է ամենամյա ցույցերին, ինչպես, օրինակ, կանանց օրը և աշխատանքային օրը: Հիմնականում նա մասնակցել է տարբեր տարածքների հավաքներին: Իր կնոջ ազգականը հետախուզական գործակալության պաշտոնյա էր և, այդպիսով, նա համոզված էր, որ իր հետ ոչ մի բան չի պատահի: Նա եղել է 2001թ. ցույցի 4-5,000 մասնակիցներից մեկը և չի ունեցել հատուկ դերակատարում, սակայն դա վերահսկվել է իշխանությունների կողմից: Նա ձերբակալվել է և մեղադրվել իսլամի և ռեժիմի դեմ լինելու համար: Սեպահի բանտում նրա կնոջ այցելության կապակցությամբ նա ձերբակալվել է երեք օրով և հարցաքննվել իր ամուսնու վերաբերյալ: Այնուամենայնիվ, ոչ մի այլ հարազատ բերման չի ենթարկվել և չի հարցաքննվել իշխանությունների կողմից: Նա դիմել է փախուստի, երբ նրա ընկերները եկել էին հեղափոխական դատարան իր լսումներին մասնակցելու նպատակով և ձևացրել, թե վիճում են միմյանց հետ, որպեսզի նա կարողանա գնալ զուգարան հագուստը փոխելու նպատակով: Նրանից տասնհինգ վայրկյան է պահանջվել շենքը լքելու համար, քանի որ ելքը չէր վերահսկվում: Ի պատասխան Միգրացիոն խորհրդի հարցերի՝ դիմողը պնդել է, որ նա կազմակերպել է ցույցեր, և որ ինքը եղել է 2001թ. ցույցի առաջատարներից: Նա ձերբակալվել է, քանի որ եղել է առջևի շարքում և բղավել կարգախոսներ:

16. 2007թ. հուլիսի 9-ի վճռով Միգրացիոն դատարանը երեք ծայնով ընդդեմ մեկի մերժել է բողոքը: Այն սկզբում նշել է, որ դիմողը գերազանցել է ապաստան հայցելու համար որպես հիմք՝ պնդելով, որ նա ոչ թե պարզապես մասնակցել է ցույցերին, այլև ներգրավված է եղել կազմակերպչական գործընթացներում: Սակայն, քանի որ նա ռեժիմը քննադատող կուսակցության կամ կազմակերպության անդամ չէր հանդիսանում, դատարանը գտել է, որ քիչ հավանական է, որ նա որևէ հետաքրքրություն առաջացնի իր հայրենի երկրի իշխանությունների մոտ վերադառնալու դեպքում: Այն նաև գտել է, որ դիմողի պնդումներն առ այն, թե ինչպես է ինքը փախել Հեղափոխական դատարանից, արժանահավատ չեն՝ հաշվի առնելով, *inter alia*, միջազգային աղբյուրները, որոնցում նշված է, որ Հեղափոխական դատարանների մուտք գործելու հնարավորությունը շատ սահմանափակ է: Դատարանը նաև նշել է, որ երկիրը լքելուց առաջ իր փախուստից հետո նա շուրջ երկու ամիս մնացել է Իրանում: Ավելին, այն գտել է, որ դիմողն ապացույցներ չի ներկայացրել, որ Իրանում նա ենթարկվել է խոշտանգումների: Այսպիսով, հաշվի առնելով գործի բոլոր հանգամանքները, դատարանը եզրակացրել է, որ դիմողը չունի պաշտպանության կարիք Շվեդիայում և, որ նրա առողջական խնդիրները նման լուրջ բնույթ չեն կրում, որպեսզի նրան մարդասիրական հիմունքներով տրվի կացության իրավունք:

17. Ներպետական դատավորներից մեկն առարկել է, քանի որ նա գտել էր, որ դիմողը պատշաճորեն ներկայացրել է դեպքերը և, որ նրան որպես փախստականի Շվեդիայում պետք է տրվի ապաստան:

18. 2007թ. հուլիսի 17-ին դիմողը դիմել է Միգրացիոն Վերաքննիչ դատարան (Migrationsöverdomstolen)՝ պահպանելով իր պնդումները, և հայտարարելով, որ նա պատմում է միայն ճշմարտությունը: Նա նաև կարծում է, որ Միգրացիոն դատարանը հաշվի չի առել բժշկական եզրակացությունը, որը վկայում է նրա խոշտանգումներից առաջացած վնասվածքների մասին: Նա նաև խնդրել է որոշակի լրացուցիչ ժամանակ, որպեսզի ներկայացնի որոշակի փաստաթղթեր, որոնք իր ընտանիքը ուղարկել է նրան Իրանից: Դատարանը երկարացրել է 2007թ. օգոստոսի 7-ի ժամկետը. դիմողը, ի թիվս այլ փաստաթղթերի, նաև ներկայացրել է երկու ծանուցագիր՝ մեկը՝ իր կնոջ և մյուսը՝ իր հոր անվամբ:

19. 2007թ. սեպտեմբերի 4-ին Միգրացիոն վերաքննիչ դատարանը մերժել է բողոքները:

20. Դիմողը հրավիրվել է Միգրացիոն խորհուրդ 2007թ. նոյեմբերի 9-ին:

21. 2007թ. նոյեմբերի 8-ին դիմողի խնդրանքով Պալատի նախագահը, ում մակագրվել էր գործը, Դատարանի Կանոնակարգի 39-րդ կանոնի ներքո հայտնել է Շվեդիայի կառավարությանը, որ կողմերի շահերից և վարույթի պատշաճ անցկացման նպատակով ցանկալի կլինի, որպեսզի դիմողը չարտաքսվի Իրան:

22. Հետևելով դատարանի պահանջին՝ 2007թ. նոյեմբերի 9-ին Միգրացիոն խորհուրդը կանգնեցրեց արտաքսման կարգի կիրարկումը մինչև հետագա ծանուցումը:

B. 2008թ. նոյեմբերի 14-ի դատաբժշկական զեկույց

23. Դատարանի պահանջի համաձայն դիմողը ներկայացրել է 2008թ. նոյեմբերի 14-ի դատաբժշկական զեկույցը, որը տրվել է բժիշկ Է. Էդսթոնի կողմից, ով Դանդերիդ հիվանդանոցի ճգնաժամի և վնասվածքների կենտրոնի դատաբժշկական մասնագետ է: Զեկույցը կազմվել է Միգրացիոն խորհրդի դիմողի կողմից տրված հարցազրույցների արձանագրությունների հիման վրա, որը կատարվել է բժիշկ Մարքշթորմի կողմից: Զեկույցում առկա էին սպիների լուսանկարներ դրանց գրավոր արձանագրության հետ մեկտեղ, ինչպես նաև բժշկական եզրակացությունը և բժիշկ Էդիստոնի կարծիքը:

24. Զեկույցում նշվում է, որ դիմողը պնդել է, որ բանտում նա ենթարկվել է խոշտանգումների 2001թ. և որ խոշտանգումներն եղել են բռունցքներով ծեծելու, իր ծնկներին և հետնամասին հարվածելու, երկու անգամ իր ազդրի մեջ սվին խրելու, ինչպես նաև ծեծի, և տաք ջուրը նրա վրա լցնելու բնույթի: Նա նաև նշել է, որ, խոշտանգումների արդյունքում, նա տառապել է խրոնիկ գլխացավից, նվազել է իր աջ ազդրի զգայականությունը, նվազել է իր ծնոտի շարժողականությունը, աչքի տեսողությունը, առաջացել է խոց, քայլելու ընթացքում իր ծնկները ցավում էին, ինչպես նաև խնդիրներ էին առաջացել իր վահանաձև գեղձի և շաքարախտի հետ: Բժիշկ Էդսթոնը գննել է դիմողին և հայտարարել բազմաթիվ սպիներ նրա մարմնի վրա:

25. Բժիշկ Էդսթոնի կարծիքով դիմողի կողմից նշված վնասվածքները կարող էին առաջանալ 2001թ., քանի որ նրա մարմնի վրա առկա սպիները առաջացման ժամանակահատվածը համապատասխանում է իր հայտարարություններին, թե ինչպես են դրանք հայտնվել: Օրինակ, նրա ծնկների

սպիները կարող էին համապատասխանել հրացանի կոթերով հարվածներին, նրա սրունքի նշանները ստացվել են կոշիկներով հարվածներից, իր պարանոցի պիզմենտացիան համապատասխանում է այրվածքից առաջացած վնասվածքին: Եզրափակելով բժիշկ Էդսթոնը նշել է, որ նմանատիպ դեպքերում սպիների առաջացման այլընտրանքային տարբերակը նույնպես չի կարող լիովին բացառվել, սակայն ինչպես ցույց է տվել փորձը, ինքնուրույն հասցված և պատահարների արդյունքում առաջացած վնասվածքները սովորաբար ունեցել են այլ տեսք, քան նկատվել է դիմոդի մոտ: Սույն գործով նյութերը բերել են այն եզրակացության, որ դիմոդի վնասվածքներն ամբողջությամբ կամ մեծ չափով պատճառվել են այլ անձանց կողմից ու նրա կողմից նկարագրված եղանակով: Այսպիսով, եզրակացության մեջ խիստ նշված է, որ դիմոդը ենթարկվել է խոշտանգումների:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

26. Սույն գործում կիրառելի օտարերկրացիների կողմից Շվեդիա մուտք գործելու և այնտեղ գտնվելու հիմնական դրույթներն ամրագրված են 2005թ. Օտարերկրացիների ակտում (Utlänningslagen, 2005 716 – այսուհետ՝ «2005թ. Ակտ»), որը փոխարինվել է 2006թ. մարտի 31-ին հին Օտարերկրացիների ակտով (Utlänningslagen, 1989: 529): Երկուսն էլ՝ հին Օտարերկրացիների ակտը և 2005թ. Ակտը սահմանում են այն պայմանները, որոնց ներքո օտարերկրացին կարող է վտարվել կամ արտաքսվել երկրից, ինչպես նաև այն ընթացակարգերը, որոնք վերաբերում են այդպիսի որոշումների կիրառմանը:

27. 2005թ. Ակտի 5-րդ Գլխի 1-ին Բաժնում ամրագրված է, որ օտարերկրացին, ով համարվում է փախստական, ունի պաշտպանության կարիք, որոշ բացառություններով ունի Շվեդիայում կացության թույլտվության իրավունք: Ըստ Ակտի 4-րդ Գլխի 1-ին Բաժնի՝ «փախստական» եզրույթը վերաբերում է օտարերկրացուն, ով գտնվում է իր հայրենի երկրից դուրս՝ ունենալով հիմնավոր վախ առ այն, որ նա կարող է հետապնդվել ռասայի, ազգության, կրոնական կամ քաղաքական համոզմունքների, սեռի, սեռական կողմնորոշման կամ սոցիալական խմբի անդամ լինելու հիմքով և եթե նա անկարող է կամ նման վախի պատճառով չի ցանկանում օգտվել այդ երկրի պաշտպանությունից: Սա վերաբերում է անկախ այն հանգամանքից, որ հետապնդումն իրականացվում է երկրի իշխանությունների կողմից կամ, եթե իշխանությունները չեն կարող մասնավոր անձանց առաջարկել հալածանքների դեմ պաշտպանություն: «Օտարերկրացին ունի պաշտպանության կարիք» եզրույթը նշանակում է, *inter alia*, անձը, ով լքել է իր հայրենի երկիրն ըստ հիմնավոր վախի առ այն, որ նա կարող է ցմահ դատապարտվել կամ մարմնական պատժի ենթարկվել կամ ենթարկվել խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի (2005թ. Ակտի 4-րդ Գլուխ, 2-րդ Բաժին):

28. Ինչ վերաբերում է արտաքսման կիրառմանը, պետք է հաշվի առնվի մահապատժի կամ խոշտանգումների և այլ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկվելու վտանգը: Ըստ հատուկ դրույթի՝ օտարերկրացին չպետք է ուղարկվի մի երկիր, որտեղ կան բավարար հիմքեր ենթադրելու, որ նա կարող է ենթարկվել հոգեկան կամ մարմնական պատժի կամ խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի (Գլուխ 12, Բաժին 1-ին 2005 թ. Ակտ). Բացի այդ, օտարերկրացին, սկզբունքորեն չպետք է ուղարկվի մի երկիր, որտեղ նրա հանդեպ հետապնդման ռիսկեր կան (2005թ. Ակտի 12-րդ Գլխի, 2-րդ Բաժին):

29. Որոշակի պայմաններում օտարերկրացուն կարող է տրվել կացության թույլտվություն, նույնիսկ եթե արտաքսման կամ վտարման հրամանն իրավաբանական ուժ է ստացել: Համաձայն 2005թ. Ակտի 12-րդ Գլխի 18-րդ Բաժնի, եթե ի հայտ են եկել հանգամանքներ, ըստ որոնց կան հիմքեր ենթադրելու, *inter alia*, որ այդ հրամանի կիրառումը կարող է օտարերկրացու համար առաջացնել հոգեկան կամ մարմնական պատժի կամ խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի վտանգ կամ առկա են բժշկական կամ այլ հատուկ պատճառներ, թե ինչու հրամանը չպետք է կատարվի: Եթե բնակության թույլտվություն չի կարող տրամադրվել սույն դրույթի ներքո՝ Միգրացիոն խորհուրդը կարող է կրկին քննել այդ հարցը: Նման վերաքննությունն իրականացվում է, եթե դիմոդի կողմից ներկայացվում են նոր հանգամանքներ: Եթե նման հանգամանքներ ի հայտ չեն գալիս, Միգրացիոն խորհուրդը որոշում է չնշանակել կրկնակի քննություն (2005թ. Ակտի 19-րդ Գլխի, 2-րդ Բաժին):

30. Համաձայն 2005թ. Ակտի՝ Շվեդիա մուտք գործելու և այնտեղ մնալու օտարերկրացիների իրավունքի վերաբերյալ հարցերը որոշվում են երեք ատյաններում. Միգրացիոն խորհուրդը, Միգրացիոն

դատարանը և Միգրացիայի գործերով վերաքննիչ դատարանը (2005թ. Ակտի 14-րդ Գլխի, 3-րդ Բաժին և 16-րդ Գլխի, 9-րդ Բաժին): Հետևաբար, 2006թ. մարտի 31-ին 2005թ. Ակտի ուժի մեջ մտնելուց հետո Օտարերկրացիների բողոքարկման խորհուրդը դադարել է գոյություն ունենալ:

III. ԻՐԱՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ

31. 2009թ. հունիսի 25-ին Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովն (ԵԽԽՎ) ընդունել է բանաձև Իրանում իրավիճակի վերաբերյալ, որում կոչ է արել Իրանի իշխանություններին զերծ մնալ ուժի կիրառումից և բռնություններից խաղաղ ցուցարարների նկատմամբ և ազատ արձակել ավելի քան 400 ցուցարարներին, որոնք ձերբակալվել են 2009թ. հունիսի 12-ի ընտրություններից հետո, որոնց թվում էին նաև ավելի քան 170 քաղաքական գործիչներ, նրանց ընտանիքների անդամները ու լրագրողները: 2009թ. հոկտեմբերի 1-ին Ստրասբուրգում իր հերթական նիստի ընթացքում ԵԽԽՎ-ի Քաղաքական հարցերով հանձնաժողովն ընդունել է հայտարարություն, որում այն գտնում է, որ իրանական իշխանությունների բռնի գործողությունները խաղաղ ցույցերի մասնակիցների նկատմամբ հանդիսանում են Իրանի քաղաքացիների մարդու իրավունքների լուրջ խախտում: Այն նաև կոչ է արել այլ երկրների կառավարություններին չարտաքսել Իրանի քաղաքացիներին Իրան:

32. Իրանի Իսլամական Հանրապետությունում մարդու իրավունքների իրավիճակի վերաբերյալ ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղարի 2009թ. սեպտեմբերի 23-ին թվագրված զեկույցում (A/64/357), որը ներկայացվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 64-րդ նստաշրջանում, նշվել է, որ 2009թ. ավելացել են մարդու իրավունքների խախտումները՝ ուղղված կանանց, ուսանողների, ուսուցիչների, ակտիվիստական խմբերի անդամների դեմ, մասնավորապես, 2009թ. հունիսին կայացած ընտրություններից հետո: Ուստի, 2009թ. հունիս, հուլիս և օգոստոս ամիսներին ՄԱԿ-ի որոշ անկախ փորձագետներ լուրջ մտահոգություն են հայտնել ոստիկանական ուժի ավելորդ օգտագործման, կամայական ձերբակալությունների, սպանությունների, կալանավորների նկատմամբ վատ վերաբերմունքի և խոստովանություն ստանալու նպատակով խոշտանգումների կիրառման վերաբերյալ: Ավելին, մի շարք դեպքերում չի տրամադրվել փաստաբանների պատշաճ մատչելիություն և չեն պահպանվել ձերբակալվածների իրավունքները, ներառյալ այն փաստը, որ կալանավորվածները պահվում էին առանց մեղադրանք առաջադրելու և պահվում էին «մեկուսացման» մեջ: Նշվել է, որ 2005թ-ից չի եղել որևէ այցելություն:

33. 2009թ. իր համաշխարհային զեկույցում Human Rights Watch-ը նշել է, որ Իրանում մարդու հիմնարար իրավունքների նկատմամբ հարգանքը շարունակում է վատանալ, և, որ Կառավարությունը ցույց չի տվել հանդուրժողականություն խաղաղ ցույցերի կամ հանրահավաքների նկատմամբ՝ պարբերաբար ձերբակալելով դրանց մասնակիցներին և նրանց նկատմամբ խոշտանգումներ կիրառելով: Դատական համակարգը և Հետախուզության նախարարությունը շատ լուրջ պատասխանատու են մարդու իրավունքների խախտումների համար: Amnesty International-ը իր 2009թ. զեկույցում ներկայացրել է միևնույն եզրակացությունը, ինչպես նաև նշել, որ ցույցերը հանգեցրել են զանգվածային ձերբակալությունների և անարդար դատավարությունների: Ոմանք նույնպես առանց դատավարության տևական ժամանակահատվածով ձերբակալվել են: Amnesty International-ը բազմիցս նկատել է, որ Հեղափոխական դատարաններում ընթացող դատավարությունները հրապարակային չեն: Օրինակ, 2009թ. օգոստոսի 4-ի իր «Ավելի քան 100 իրանցիների նկատմամբ կոպտորեն կիրառվել է անարդար դատավարություն» հոդվածում Amnesty International-ը նշել է, որ ավելի քան 100 մարդ Թեհրանում մեղադրվել է լայնածավալ քաղաքացիական բողոքի ակցիաներ կազմակերպելու համար: Դատավարությունը տեղի է ունեցել Թեհրանի Հեղափոխական դատարանում և այն փակ է եղել հանրության և նույնիսկ ամբաստանյալների փաստաբանների համար:

34. Ըստ Բրիտանիայի Թագավորության գլխավոր գրասենյակի Իրանի վերաբերյալ 2009թ. օգոստոսի տեղեկատվական զեկույցի 3.28 և 3.31-րդ բաժինների՝ Իրանում ժողովրդավարական բարեփոխումների ճնշումը կտրուկ փոխվել է 1999թ. հուլիսին Թեհրանի համալսարանում ուսանողական բողոքներից հետո: Ամեն տարի 1999թ. տարելիցի միջոցառման ընթացքում ուսանողները հավաքվում են Թեհրանի համալսարանում և ամբողջ երկրի այլ խոշոր մասնաճյուղերում և այդ ամսաթիվը հիշվել է որպես բռնության և լարվածության խորհրդանիշ (Բաժին 3.27): Այսպիսով, 2003թ. հազարավոր իրանցիներ դուրս են եկել փողոց և մոտ 4000 մարդ ձերբակալվել է բողոքի ակցիաներից հետո: Չնայած նրան, որ շատերն ազատ են արձակվել, սակայն բազմաթիվ ուսանողներ շարունակում էին մնալ ճաղերի հետևում: Նրանցից ոմանք մնացել են բանտում, քանի որ նրանք ձերբակալվել են 1999թ., 2000թ. և 2001թ. նմանատիպ անկարգությունների պատճառով:

35. Միացյալ Թագավորության զեկույցի Բաժին 27.14-ում նշվում է «Իրանում տիրող իրավիճակի գնահատման 2008թ. օգոստոսի տեղեկատվական զեկույցը, որը պատրաստվել է Դուրհամի համալսարանի Իրանագիտության կենտրոնի դոկտոր Ռեզա Մուլավիի և դոկտոր Մոհամմադ Մ. Հեդայաթի-Կախկիի կողմից 2008թ. սեպտեմբերի 23-ին, որում ասվում է, որ, եթե իրանցին ժամանել է առանց անձնագրի կամ վավեր ճամփորդական փաստաթղթերի, ապա նա պետք է ձերբակալվի և տեղափոխվի Թեհրանի Մեհրաբադ օդանավակայանում հատուկ դատարան՝ պարզելու համար երկիրն ապօրինի լքելու պատճառները, նրանց կապը ցանկացած կազմակերպությունների կամ խմբերի հետ և գնահատի ցանկացած այլ հանգամանքներ: Այս գործընթացը կիրառելի է նաև այն անձանց նկատմամբ, ովքեր անձնագրում ելքի թույլտվություն չունենալու դեպքում արտաքսվել են Իրան: Այս դեպքում Իրանի դեսպանություն կտրամադրի իրենց ազգությունը հաստատող փաստաթուղթ: Անօրինական մեկնումը հաճախ հետապնդվում է այլ հանցագործությունների հետ մեկտեղ, քանի որ ապօրինի մեկնման փաստերը կարող են հանգեցնել այլ հանցագործություն հայտնաբերելուն:

36. Դանիայի Ներգաղթի ծառայության Փոքրամասնությունների մարդու իրավունքների իրավիճակի, Կանանց և նորադարձների, Մուսքի և ելքի թույլտվություն ստանալու ընթացակարգերի, ID քարտերի, Հրավերների և հաշվետվությունների և այլնի վերաբերյալ 2009թ. ապրիլի զեկույցը ըստ 2008թ. օգոստոսի 24-ից մինչ սեպտեմբերի 2-ը Իրանում տեղի ունեցած իրադարձությունների կապակցությամբ հավաքված փաստերի՝ հայտարարել է, որ որոշ աղբյուրների պնդմամբ իրանական դեսպանատան կողմից ճամփորդական փաստաթղթերի տրամադրումը չի նշանակում, որ անհատը չի ունենա խնդիրներ իրանական իշխանությունների կողմից Իրան վերադառնալուց հետո: Թեհրանի Իմամ Հոմեյնիի անվան միջազգային օդանավակայանում (նորակառույց օդանավակայան, որը փոխարինել է Մեհրեբադի օդանավակայանը) անձնագրային սահմանային հսկողության համար պատասխանատու անձը պարզաբանել է, որ ամենայն հավանականությամբ, Իրան ժամանելուն պես անձը պետք է հարցաքննվի, թե ինչպես է նա կորցրել նախորդ անձնագիրը: Սակայն, եթե անձը ժամանում է Իրան դեսպանատան իրանական ներկայացուցչության կողմից տրամադրված ճամփորդական փաստաթղթով, ապա օդանավակայանի աշխատակիցները չեն ստուգում իր ինքնությունը: Օդանավակայանի անձնակազմը, այնուամենայնիվ, կհարցնի անձին, թե ինչպես է նա լքել Իրանը, քանի որ ելքի կնիքը բացակայում է իր նոր ճամփորդական փաստաթղթում: Իրանի աղբյուրները պնդում են, որ եթե անձը մեկնել է Իրանից ապօրինաբար՝ նա չի գրանցվել համակարգչային համակարգում, քանի որ հեռացել է Իրանից և, հետևաբար, չի հարցաքննվել վերադառնալուց հետո: Այն հավելել է, որ անձը, ով լքել է երկիրն ապօրինի կերպով, կարող է նաև ձերբակալվել, եթե նա կատարել է ապօրինի արարք Իրանից մեկնելուց առաջ: Այն հետագայում նկատել է, որ երկիրը լքած անձը, ում արտերկրի իրանական ներկայացուցչության կողմից տրվել է փաստաթուղթ, կարող է տուգանվել ապօրինի ելքի համար կամ ենթարկվել մի քանի ժամվա հարցաքննության:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. ԿՈՆՎԵՆՏԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

37. Դիմողը պնդել է, որ իրեն Իրան վերադարձնելու դեպքում նա կկանգնի ձերբակալվելու, խոշտանգումների և գուցե նույնիսկ մահապատժի ենթարկելու իրական վտանգի առջև, ինչը խախտում է իր՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով երաշխավորվող իրավունքները, որով նախատեսվում է.

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

A. Կողմերի պնդումները

1. Դիմողը

38. Դիմողը պնդել է, որ իրեն Իրան արտաքսելը կառաջացնի իրական վտանգ, որ նա կարող է ձերբակալվել, ենթարկվել խոշտանգումների և գուցե նույնիսկ մահապատժի, ինչը խախտում է իր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով երաշխավորվող իրավունքները: Դիմողը պնդել է, որ իրեն Իրան վերադարձնելու դեպքում նա կկանգնի ձերբակալվելու, խոշտանգումների և գուցե նույնիսկ մահապատժի ենթարկելու իրական վտանգի առջև ավելի վաղ իր՝ որպես Իրանի ռեժիմի քննադատ գործունեության պատճառով, որի համար նա նախկինում բանտարկվել է և խոշտանգվել: Նա նաև պնդել է, որ այն

փաստը, որ նա փախել է բանտից և ապօրինաբար լքել երկիրը, լրացուցիչ վտանգի տակ է դնում նրա անվտանգությունը:

39. Նա հայտարարել է, որ բժիշկ Էդսթոնի դատաբժշկական զեկույցն ապացուցել է, որ ինքը ենթարկվել է խոշտանգումների Իրանի բանտում: Ավելին, նա համոզված էր, որ Իրանի իշխանությունները դեռ հատուկ հետաքրքրություն ունեն իր անձի նկատմամբ ռեժիմի բաց քննադատ լինելու պատճառով: Նա հայտնել է իր դժգոհությունը ռեժիմի նկատմամբ անձանց հետ իր շփումների ու քննարկումների ընթացքում և մասնակցել է որոշ ցույցերին: Նա եղել է 2001թ. հուլիսի ցույցի կազմակերպիչներից մեկը որոշ ուսանողների և նախկինում բանտարկված քննադատների հետ միասին, ընդհանուր՝ տասից տասներկու անձանցից: Նրանք տարբեր ոլորտներում կազմել են տարբեր ցուցարարների խմբեր, պատրաստել պաստառներ և հանձնարարել ցույցի ընթացքում օգտագործել կարգախոսներ, ինչպիսիք են «հանրաքվե» կամ «դադարեցնել ոստիկանությունը»: Մյուս կազմակերպիչների հետ միասին, նա կազմակերպել է երթ և տվել հրահանգներ, առ այն, թե երբ փախչել ոստիկանությունից և դեն նետել պաստառները: Մյուս կազմակերպիչները նույնպես ձերբակալվել և պատժվել են իշխանությունների կողմից: Այսպիսով, Իրանի կառավարության դեմ քննադատություն տարածվելով՝ նա կատարել է հանցավոր արարք:

40. Դիմողն այնուհետև պնդել է, որ նա հետապնդվել է իշխանությունների կողմից, քանի որ նա փախել էր բանտից: Փաստացի նա դեռ պետք է լիներ բանտում, և, հետևաբար, իշխանությունները դեռևս փնտրում էին նրան: Նա նաև տրամադրել է դատական ծանուցագրերը, որոնք ուղարկվել են իր կնոջ և հոր անվամբ: Բացի դրանից, դատարանից փախչելն անհնարին չի եղել երկրում լայնածավալ կոռուպցիայի շնորհիվ: Բացի այդ, քանի որ նա մի շարք տարիների ընթացքում մնացել է Իրանում, այդ պատճառով նա պետք է նաև հետաքրքրություն առաջացնի Իրանի կառավարության համար: Քանի որ Իրանի ընդդիմությունը հիմնականում ակտիվ է երկրի սահմաններից դուրս՝ դիմողը համարվել է որպես վտարանդի ընդդիմության դաշնակից: Այս համատեքստում, դիմողը ավելացրել է, որ 2008թ. մարտին, նրա երեխաները հանդիպել են իր նախկին ընկերոջը, ով այժմ հանդիսանում է Իրանի անվտանգության ծառայության գեներալ և ով ասել է նրանց, որ իրենց հայրը կմեռնի չվերադառնալու դեպքում:

41. Հաշվի առնելով գործի բոլոր հանգամանքները՝ դիմողը գտնում է, որ նա ցույց է տվել, որ դեռ հետապնդվում է իրանական իշխանությունների կողմից, և որ նրանք ունեն հատուկ հետաքրքրություն իր անձի նկատմամբ: Հետևաբար, եթե նա վերադառնա Իրան, ապա առնվազն կենթարկվի խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի, ինչպես նախկինում է եղել:

2. Կառավարությունը

42. Կառավարությունը գտնում է, որ դիմումի մեջ չի պարունակվում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի որևէ խախտում:

43. Այն պնդել է, որ, թեև իրավիճակն Իրանում խնդրահարույց է, դա ինքնին բավարար չէ հաստատելու համար, որ դիմողի ստիպողական վերադարձը կլինի Իրանի կառավարության պատասխանատվության ներքո Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն: Կառավարությունը պնդում է, որ խախտում արձանագրելու համար անհրաժեշտ են լուրջ հիմքեր հաստատելու համար, որ դիմողը Իրան վերադառնալուն պես կանգնած կլինի 3-րդ հոդվածին հակառակ վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական, և կոնկրետ վտանգի առջև:

44. Այս առումով Կառավարությունն ընդգծել է, որ դիմողի վստահելիությունը կենսական նշանակություն ունի գործի քննության համար և, որ մեծ նշանակություն պետք է տրվի ազգային իշխանությունների կարծիքին, քանի որ նրանք հանդիպել են դիմողի անձանմբ, միգրացիոն խորհուրդը երկու հարցազրույց է անցկացրել դիմողի հետ և Միգրացիոն դատարանը բանավոր լսումներ է անցկացրել, որտեղ հարցաքննվել է դիմողը: Կառավարության տեսանկյունից կային լուրջ հիմքեր դիմողի վստահելիությունը կասկածի տակ առնելու համար, քանի որ նա տվել էր հակասական հայտարարություններ և ներկայացրել նոր ապացույցներ վարույթի հետագա փուլում: Օրինակ, Կառավարությունը խիստ կասկածի տակ է առել դիմողի պատմությունն առ այն, թե ինչպես են իր ընկերները օգնել նրան փախչել Հեղափոխական դատարանից՝ հաշվի առնելով միջազգային աղբյուրներն առ այն, որ այնտեղ հասարակական վերահսկողություն էր իրականացվում և, որ վարույթը միայն բաց էր կողմերի համար և, բացառապես, ընտանիքի որոշ անդամների համար, և, որ մարդիկ, ովքեր մտնում և դուրս էին գալիս դատարանի շենքը,

ուշադիր ստուգվել են: Այն, որ փախուստը երկրում տիրող լայնածավալ կոռուպցիայի հետևանքն էր, ըստ դատարանում դիմողի պնդումների՝ չունի որևէ ընդհանրություն նրա՝ իր փախուստի վերաբերյալ ավելի վաղ կատարած հայտարարությունների հետ: Կառավարությունն ընդգծել է, որ դիմողը տվել էր հակասական տեղեկություններ 2001թ. ցույցի ընթացքում իր դերակատարման վերաբերյալ ազգային վարույթի և Միգրացիոն դատարանում բանավոր լսումների ժամանակ: Նրանք նաև նկատել են, որ դիմողը երբեք չի նշել, որ ինքը բանտում ենթարկվել է խոշտանգումների նախքան 2008թ. նոյեմբերի բժշկական փորձաքննությունը: Նույնը կարելի է ասել իր հայտարարության վերաբերյալ, որոնք իր ծնկներին հարվածել են հրացանի կոթերով: Նախկինում նա միայն ասել է, որ պարզապես հարվածներ է ստացել իր ծնկներին:

45. Անդրադառնալով 2008թ. նոյեմբերի 14-ի դատաբժշկական զեկույցին՝ Կառավարությունը գտնում է, որ դիմողը պետք է նախաձեռներ նման բուժզննում կատարել և դրա եզրակացությունը ներկայացնել ազգային վարույթի ընթացքում, եթե նա գտներ, որ այն կարևոր է իր գործով՝ նշելով, որ Միգրացիոն խորհուրդը նախնական բժշկական վկայականը գտել է խոշտանգումների հետևանքով ստացված վնասվածքների բավարար ապացույց: Ամեն դեպքում, Կառավարությունը պնդել է, որ բժշկական զեկույցի եզրակացությունները պետք է ուշադիր գնահատվեն, մասնավորապես՝ նշված վնասվածքների առաջացման հարցում: Դրա հիմնական պատճառը եղել է, որ բուժզննումն իրականացվել է ենթադրյալ խոշտանգումներից ավելի քան յոթ տարի անց, և որ դիմողը չի տեղեկացրել բժշկին որոշ վնասվածքների այլ հնարավոր պատճառների մասին: Հետևաբար, իր կարծիքով, չի կարելի բացառել, որ դիմողի ծնոտի, ատամների, ծնկների և կոնքերի վերաբերյալ եզրակացությունը կարող է նաև արդյունք հանդիսանալ դիմողի՝ ավելի վաղ որպես ֆուտբոլիստ Իրանում գործունեությանը:

46. Այնուամենայնիվ, եթե նույնիսկ ենթադրենք, որ դիմողի պատմությունը ինչ-որ չափով ճշմարիտ է, Կառավարությունը միևնույնն է պնդում է, որ ինքը չի կարող ենթարկվել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի: Ըստ նրա, դիմողի ենթադրյալ քաղաքական գործունեությունն արդեն սահմանափակվել է, այն տեղի է ունեցել մի քանի տարի առաջ, և դիմողը նույնիսկ չի պնդում, որ Իրանից հեռանալուց հետո նա եղել է քաղաքականապես ակտիվ: Ավելին, նա չի ներկայացրել որևէ պաշտոնական փաստաթուղթ կամ այլ ապացույցներ, նշելով, որ ինքը ներկայումս կարող է հետաքրքրել իրանական իշխանություններին: Ինչ վերաբերում է դատական ծանուցագրերին, Կառավարությունն անդրադարձել է դրանց ընդունելիության վրա իր դիտարկումներին, ըստ որի՝ այն կասկածի տակ է առնում դատական ծանուցագրերի իսկությունը: Հարցումը ցույց չի տվել, որ ծանուցագրերը վավերական են: Այսպիսով, Կառավարության համար մնում է անհասկանալի այն, թե ինչու և ինչ կերպ Իրանի իշխանությունները կցուցաբերեն առանձնակի հետաքրքրություն դիմողի նկատմամբ, եթե նա վերադարձվի հայրենի երկիր: Բացի այդ, այն նշել է, որ Թեհրանում Շվեդիայի դեսպանատունը վերջին զեկույցում հայտարարել է, որ այն անձը, ով ապօրինաբար հեռացել է Իրանից, վերադառնալուց հետո կարող է պատժի ենթարկվել տուգանք վճարելով:

47. Կառավարությունը, հետևաբար, եզրակացրել է, որ որևէ հիմք չկա դիմողի պնդումները հաստատելու համար առ այն, որ նա Իրան վերադարձվելու դեպքում կկանգնի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի առջև:

B. Դատարանի գնահատականը

48. Դատարանը նշում է, որ Պայմանավորվող պետությունները միջազգային իրավունքի և իրենց պայմանագրային պարտավորությունների շրջանակներում իրավունք ունեն վերահսկել օտարերկրացիների մուտքը, բնակությունը և արտաքսումը (տե՛ս *Üner v. the Netherlands* [GC], թիվ 46410/99, կետ 54, ՄԻԵԴ 2006թ.-XII): Այնուամենայնիվ Պայմանավորվող պետության կողմից արտաքսումը կարող է խնդիր առաջացնել 3-րդ հոդվածի ներքո, և, հետևաբար, այդ պետությանը ենթարկել պատասխանատվության Կոնվենցիայի ներքո, եթե առկա են հիմքեր, որ տվյալ անձն արտաքսվելու դեպքում կանգնած կլինի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգի առջև: Նման դեպքում, 3-րդ հոդվածը ենթադրում է պարտավորություն չարտաքսել անձին այդ երկիր (տե՛ս *Saadi v. Italy* [GC], թիվ 37201/06, կետ 125, ՄԻԵԴ 2008թ.):

49. Մինչդեռ քաջատեղյակ լինելով Իրանում մարդու իրավունքների լուրջ խախտումների վերաբերյալ զեկույցների մասին, ինչպես նշված է վերը, Դատարանը չի գտել, որ դրանք ինքնին կրում են այնպիսի բնույթ, որ համարվի Կոնվենցիայի խախտում, եթե դիմողը վերադառնա այդ երկիր: Դատարանը

պետք է հաստատի, թե արդյոք դիմողի անձնական իրավիճակն այնպիսին է, որ նրա վերադարձը Իրան կարող է հակասել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին:

50. Դատարանը նշում է, որ, հաշվի առնելով հատուկ իրավիճակը, որում գտնվում են ապաստան հայցողները, հաճախ անհրաժեշտ է տալ նրանց անմեղության կանխավարկած, երբ խոսքը վերաբերում է իրենց հայտարարությունների և ներկայացված փաստաթղթերի հավաստիությունը հոգուտ իրենց գնահատելուն: Այնուամենայնիվ, երբ ներկայացվում է տեղեկատվություն, որը լուրջ հիմքեր է տալիս կասկածի տակ առնելու համար ապաստան հայցողի ճշմարտացիությունը, անհատը պետք է ապահովի բավարար բացատրություն ենթադրյալ անհամապատասխանության վերաբերյալ (տե՛ս *Collins and Akasiebie v. Sweden* (Dec) թիվ 23944/05, 2007թ. մարտի 8, և *Matsiukhina and Matsiukhin v. Sweden* (Dec.), թիվ 31260/04, 2005թ. հունիսի 21): Սկզբունքորեն, դիմողը պետք է ներկայացնի փաստեր, որոնք կարող են ապացուցել, որ կան լուրջ հիմքեր ենթադրելու, որ միջոցառներն իրականացնելու դեպքում նա կարող է ենթարկվել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի (տե՛ս *N. v. Finland*, թիվ 38885/02, կետ 167, 2005թ. հուլիսի 26 և *NA. v. the United Kingdom*, թիվ 25904/07, կետ 111, 2008թ. հուլիսի 17): Եթե նման ապացույցներ ներկայացվում են, ապա դրա վերաբերյալ կասկածները պետք է ցրի Կառավարությունը:

51. Որոշելու համար, թե արդյոք կա վատ վերաբերմունքի վտանգ, Դատարանը պետք է ուսումնասիրի դիմողին Իրան ուղարկելու կանխատեսելի հետևանքները՝ հաշվի առնելով ընդհանուր իրավիճակը և նրա անձնական հանգամանքները (տե՛ս *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom*, 1991թ. հոկտեմբերի 30-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 215, կետ 108):

52. Դատարանն ի սկզբանե նշում է, որ սույն գործում փաստերի կապակցությամբ կողմերի միջև կա վեճ, և որ Կառավարությունը կասկածի տակ է առել դիմողի վստահելիությունը և նշել որոշակի անհամապատասխանություններ իր պատմություն մեջ: Դատարանն ընդունում է, որ հաճախ դժվար է հաստատել գործի փաստերը, ինչպես սույն գործում է: Այն ընդունում է, որ, որպես ընդհանուր սկզբունք, ազգային իշխանությունները հնարավորինս լավ կարող են գնահատել ոչ միայն փաստերը, այլ նաև վկաների վստահելիությունը, քանի որ նրանք հնարավորություն ունեն տեսնելու, լսելու և գնահատելու անհատի վարքը: Այնուամենայնիվ, սույն գործի հանգամանքներում Դատարանը չի կիսում Կառավարության եզրակացությունն առ այն, որ դիմողի կողմից տրամադրված տեղեկատվությունը խաթարել է նրա ընդհանուր վստահելիությունը, և նշում է, որ Միգրացիոն դատարանի դատավորներից մեկը գտել է, որ դիմողը տրամադրել է հավաստի տեղեկատվություն դեպքերի կապակցությամբ և, որ նրան պետք է տրվեր ապաստան: Դատարանը նաև նշում է, որ դիմողը երբեք չի հայտարարել, որ ինքը եղել է քաղաքական կուսակցության կամ որևէ կազմակերպության անդամ: Նա հետևողականորեն նշել է միայն, որ մասնակցել է ցույցերին, արտահայտվել իրանական գործող ռեժիմի դեմ և որ, 2001թ. հուլիսի ցույցից հետո նա ձերբակալվել է և խոշտանգվել իրանական իշխանությունների կողմից: Դատարանը գտնում է, որ դիմողի հիմնական պատմությունը հետևողական է եղել ամբողջ վարույթի ընթացքում և, որ չնայած որոշ անորոշ գործոնների, ինչպիսիք են այն, թե ինչպես է նա փախել բանտից, նման անորոշությունները չեն խաթարել իր պատմության հանդեպ ընդհանուր վստահելիությունը:

53. Նախ Դատարանը նշում է, որ դիմողն ի սկզբանե Միգրացիոն խորհրդին արտադրել է բժշկական եզրակացությունն որպես ենթարկված խոշտանգումների ապացույց (տե՛ս կետ 11): Չնայած նրան, որ եզրակացությունը չի գրվել խոշտանգման վնասվածքներով մասնագիտացած փորձագետի կողմից, Դատարանը գտնում է, որ այն, այնուամենայնիվ, բավականին ծանրակշիռ եզրակացություն է պարունակել առ այն, որ դիմողի սպիները և վնասվածքները կարող էին հասցվել վատ վերաբերմունքի կամ խոշտանգումների արդյունքում: Նման հանգամանքներում Միգրացիոն խորհուրդը պետք է ցրեր կասկածները սպիների առաջացման կապակցությամբ (տե՛ս 50-րդ կետի վերջին նախադասությունը): Դատարանի կարծիքով Միգրացիոն խորհուրդը պետք է նկատի ունենար, որ փորձագիտական կարծիքը վերաբերել է դիմողի սպիների առաջացման հավանական հանգամանքներին: Այդպես չեն վարվել նաև վերաքննիչ դատարանները: Թեև ապացուցման բեռը սկզբունքորեն դրված է դիմողի վրա, Դատարանը համաձայն չէ Կառավարության այն տեսակետի հետ, որ նա պարտավոր է եղել տրամադրել այդպիսի փորձագիտական կարծիք: Այնպիսի գործերում, ինչպիսիք սույն գործն է, պետությունը պարտավոր է պարզել բոլոր համապատասխան փաստերը, մասնավորապես, այնպիսի հանգամանքները, երբ կան ծանրակշիռ նշաններ, որ դիմողի վնասվածքները կարող են պայմանավորված լինել խոշտանգումներով: Դատարանը նշում է, որ ներկայացված դատաբժշկական զեկույցում արձանագրվել են բազմաթիվ սպիներ դիմողի մարմնի վրա: Չնայած նրան, որ դրանցից որոշները կարող են պայմանավորված լինել այլ

հանգամանքներով, Դատարանը ընդունում է ընդհանուր եզրակացության զեկույցը, որ դիմողի վնասվածքների մեծամասնությունը հասցվել են այլ անձանց կողմից նրա կողմից նկարագրված կերպով՝ դրանով իսկ հաստատելով, որ նա եղել է խոշտանգումների զոհ: Բժշկական ապացույցը, այսպիսով, հաստատում է դիմողի պատմությունը:

54. Երկրորդ, Իրանի վերաբերյալ առկա տեղեկատվությունից (ինչպես նշվել է վերը) ակնհայտ է դառնում, որ, Իրանի իշխանությունները հաճախ են բերման ենթարկել և վատ վարվել անձանց հետ, ովքեր մասնակցել են խաղաղ ցույցերին: Դատարանը նշում է, որ ոչ միայն քաղաքական կազմակերպությունների առաջնորդները կամ այլ բարձրաստիճան անձինք, այլև ցանկացած ոք, ով ցույցի է մասնակցել կամ որևէ կերպ հակադրվել է ներկայիս ռեժիմին, կանգնած է վատ վերաբերմունքի կամ խոշտանգումների ենթարկվելու վտանգի առջև: Դատարանը նշում է, որ դիմողն ապացուցել է ներպետական իշխանություններին և Դատարանին, որ նա ձերբակալվել էր այլոց հետ մեկտեղ 2001թ. հուլիսին ռեժիմի դեմ ընթացող ցույցերին և, որ իր ձերբակալման ամիսների ընթացքում ենթարկվել է խոշտանգումների: Նրա վկայությունը, հետևաբար, համապատասխանում է Իրանի վերաբերյալ անկախ աղբյուրներից առկա տեղեկատվությանը:

55. Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողը հիմնավորել է իր բողոքն առ այն, որ նա ձերբակալվել է և խոշտանգվել իրանական իշխանությունները կողմից 2001թ. հուլիսի ցույցից հետո: Քանի որ 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի արգելքը բացարձակ է, այդ դրույթը պարտադրում է չվտարել ցանկացած անձի, ով ընդունող երկիրում կանգնած է նման վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգի առջև (տե՛ս վերը՝ *Saadi-ի* գործը, կետ 138): Որոշվելիք հարցը, հետևաբար, պետք է լինի այն, թե արդյոք դիմողն Իրան վերադարձվելու դեպքում կարող է ենթարկվել այդպիսի վերաբերմունքի: Հաշվի առնելով, որ դիմողը կատարել է իր ապացուցման բեռը, որ նա արդեն ենթարկվել է խոշտանգումների, Դատարանը գտնում է, որ բեռը դրվում է պետության վրա՝ ցրելու համար ցանկացած կասկած, որ արտաքսվելու դեպքում նա կրկին կարող է ենթարկվել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի:

56. Նման վտանգը գնահատելիս, առաջին հերթին, պետք է հաշվի առնել ներկայիս իրավիճակը, որը գերիշխում է Իրանում և այդ երկրում տիրող շատ լարված իրավիճակը, որտեղ մարդու հիմնարար իրավունքների նկատմամբ հարգանքը զգալիորեն վատացել է 2009թ. հունիսի ընտրություններից հետո (տե՛ս կետեր 31-34): Բացի այդ, պետք է հաշվի առնվի հայրենիք վերադարձող իրանցիներին սպառնացող կոնկրետ վտանգը, եթե նրանք չեն կարող ապացույցներ տրամադրել, որ երկիրը լքել են օրինական եղանակով: Դատարանը նշում է, որ, ըստ անկախ միջազգային աղբյուրներից առկա տեղեկությունների (տե՛ս վերը՝ կետեր 35 և 36), նման իրանցիների դեպքերը, ամենայն հավանականությամբ, պետք է մանրակրկտորեն ուսումնասիրվեն, մասնավորապես՝ Իրանից մեկնելու օրինականության հարցը: Դատարանը նշում է, որ դիմողը պնդում է, որ ինքը հեռացել է Իրանից ապօրինի կերպով, և որ նրա պահանջն այս առումով չի հերքվել Կառավարության կողմից: Հետևաբար, առկա տեղեկությունների լույսի ներքո, Դատարանը հավանական է գտնում, որ դիմողն առանց ելքի վավերական փաստաթղթերի կգրավի իրանական իշխանությունների ուշադրությունը և իր անցյալը, ամենայն հավանականությամբ, կբացահայտվի: Վերը նշված գործոնների կուտակային ազդեցությունն ավելացնում է դիմողին սպառնացող վտանգը (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *NA. v. the United Kingdom*, թիվ 25904/07, կետեր 134-136, 2008թ. հուլիսի 17):

57. Հաշվի առնելով վերը նշվածը՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ կան լուրջ հիմքեր ենթադրելու, որ ներկայիս հանգամանքներում դիմողը կարող է ձերբակալվել և ենթարկվել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի Իրան արտաքսվելու դեպքում: Հետևաբար, Դատարանը գտնում է, որ դիմողին արտաքսելու հրամանի կիրառումը կառաջացնի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ

58. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը սահմանում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասը

59. Դիմողը չի ներկայացրել նյութական և ոչ նյութական վնասների պահանջ և Կառավարությունը, հետևաբար, նույնպես չի կատարել որևէ դիտարկում սույն գլխի ներքո:

B. Ծախսեր և ծախքեր

60. Դիմողը պահանջել է ընդհանուր 32112 SEK (մոտավորապես 3177 եվրո) ներառյալ ԱԱՀ՝ որպես Դատարանի իրավական ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում, ավելի քիչ 7916 SEK (850 եվրո) նա արդեն ստացել է որպես իրավաբանական օգնություն Եվրոպայի խորհրդի կողմից: Նրա պահանջը ներառում է իր փաստաբանի ծախսերը (23750 SEK), թարգմանչի ծախսերը (1544 SEK) և դատարանի կողմից հայցվող բժշկական եզրակացության արժեքի (6818 SEK):

61. Կառավարությունը գտնում է, որ գումարն ընդունելի է, սակայն նշել է, որ եթե դիմողը կրկին ստանա հետագա իրավական օգնություն Եվրոպայի խորհրդի կողմից, դա պետք է հանվի ընդհանուր ծախսերի գումարից Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի համաձայն:

62. Դատարանը գտնում է, որ պահանջվող գումարն արդարացված է: Սակայն նշում է, որ դիմողին Եվրոպայի խորհրդի կողմից տրամադրվել է հետագա իրավական օգնություն 622 եվրոյի չափով՝ բժշկական եզրակացության ծախսերը հոգալու նպատակով: Դատարանը, հետևաբար, որոշում է դիմողին տրամադրել 3177 եվրո՝ ներառյալ ԱԱՀ, ավելի քիչ՝ 1472 եվրո, Եվրոպայի խորհրդի կողմից արդեն տրամադրված իրավական օգնության համար, որից 1705 եվրոն վճարվում է Կառավարության կողմից:

C. Տուգանային տոկոսներ

63. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության սահմանային տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելված երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՔՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Վճռում է վեց ծայնով ընդդեմ մեկի, որ դիմողի արտաքսումն Իրան Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում է:

2. Վճռում է վեց ծայնով ընդդեմ մեկի,

(a) որ պատասխանող պետությունը պետք է դիմողին երեք ամսվա ընթացքում վճարի 1,705 (մեկ հազար յոթ հարյուր հինգ) եվրո՝ որպես ոչ ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում՝ գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել, որը պետք է փոխակերպվի շվեդական կրոնի չափով տվյալ ամսաթվի տոկոսադրույքով,

(b) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետի ավարտից հետո կատարելու դեպքում չվճարված գումարի մասով պետք է հաշվարկվի տուգանային տոկոս, ինչը հավասար է չկատարված պարտավորության ժամանակահատվածում Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության սահմանային տոկոսադրույքին՝ հավելված երեք տոկոս:

Կատարված է անգլերենով, գրավոր հրապարակվել է 2010թ. մարտի 9-ին՝ Դատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն:

Սթենլի Նայսմիթ
Քարտուղար

Ջոզեֆ Կասադեվալ
Նախագահ

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Դատարանի Կանոնակարգի 74-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն դատավոր Ֆուրեյսի առանձին կարծիքը կցված է սույն վճռին:

J.C.M.
S.H.N.

ԴԱՏԱԿՈՐ ՖՈՒՐԱՅԻ ՉՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

1. Ես չեմ կիսում մեծամասնության տեսակետն առ այն, որ դիմողի արտաքսումն Իրան կհանդիսանա Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում: Ահա իմ պատճառները՝

2. Ինչպես Կառավարությունը, այնպես էլ ես գտնում եմ, որ դիմողը չի կարողացել հիմնավորել, որ Իրան արտաքսվելու դեպքում նա կարող է ձերբակալվել և ենթարկվել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի:

3. Ցանկացած անձի համար, ով հայտարարում է Կոնվենցիայի խախտման մասին, մեկնակետը պետք է լինի այդ պնդումը հիմնավորելը: Սույն բեռը դիմողի համար կարող է բարդ լինել, սակայն դա պետք է այնուամենայնիվ կատարվի, նույնիսկ նմանատիպ դեպքերում: Սկզբունքորեն, դիմողը պետք է ներկայացնի ապացույցներ, որոնք կհիմնավորեն, որ կան լուրջ հիմքեր ենթադրելու, որ, եթե արտաքսումն իրականացվեր, նա կանգնած կլիներ 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքին ենթարկվելու իրական վտանգի առջև (տե՛ս, N. v. Finland, թիվ 3885/02, 2005թ. հուլիսի 26, կետ 167, և NA. v. the United Kingdom, թիվ 25904/07, 2008թ. հուլիսի 17, կետ 111):

4. Ես համոզված չեմ, որ դիմողը ներկայացրել է prima facie գործը, և որ տրամադրվել են անհրաժեշտ ապացույցներ՝ նույնիսկ հաշվի առնելով 2008թ. նոյեմբերի լրացուցիչ բժշկական եզրակացությունը:

5. Ներպետական իշխանությունները քննելով գործը պետք է գնահատեն փաստերը, որոնք ներկայացվել են կողմերի կողմից: Այս առումով իշխանությունները կարող են բախվել դժվարությունների, եթե փաստերը լինեն վիճահարույց: Ներկայացրած ապացույցները պետք է գնահատվեն: Ներպետական - դատարանները, սովորաբար, ավելի լավ են կատարում գնահատումը, քան միջազգային դատարանները, քանի որ նրանք կողմերին տեսնելու և լսելու հնարավորություն ունեն:

6. Սույն գործում դիմողի գործը քննվել է մի քանի աստիճաններում: 2004թ. 38 տարեկանում Շվեդիա ժամանելուց հետո նա խնդրել է ապաստան տրամադրել իրեն, նրան ի սկզբանե օգնել է իրավաբանն ամբողջ վարույթի, այդ թվում՝ Դատարանի վարույթի ընթացքում: Նա տեղեկացրել է իշխանություններին, որ ինքն Իրանում պահվել է կալանքի տակ և խոշտանգվել, սակայն, որ նա հասցրել է փախչել 2003թ., նա Միգրացիոն խորհրդին ներկայացրել է բժշկական եզրակացություն:

7. Նշված եզրակացությունը պատրաստվել է ընդհանուր գործնական բաժնի բժշկի կողմից, որը վկայում է, որ դիմողի վնասվածքները կարող էին հասցվել վատ վերաբերմունքի կամ խոշտանգումների արդյունքում: Իշխանությունները ունեին կասկածներ այդ առումով, սակայն նրանք պետք է համաձայնվեին մեծամասնության կարծիքին (տե՛ս կետ 53), որ փորձագիտական կարծիքը ներկայացրել է դիմողի սպիներին առաջացման հավանական պատճառը:

8. Հետագա փուլում դիմողն ավելացրել է, որ ինքը զբաղվել է ցուցերի կազմակերպմամբ՝ առանց որևէ մանրամասնությունների, թե ինչպես և որտեղ են դրանք տեղի ունեցել կամ դրանց բովանդակության վերաբերյալ: Նաև անհասկանալի է դիմողի կողմից իրանական ռեժիմի քննադատության բնույթը՝ չնայած որ դիմողին խնդրել են մանրամասներ հաղորդել այդ մասին:

9. Դատաբժշկական եզրակացությունը ներկայացվել է 2008թ. նոյեմբերին այն բանից հետո, երբ ներպետական իշխանություններն ավարտել են գործի քննությունը և եզրակացրել, որ դիմողը 2001թ. ենթարկվել է խոշտանգումների:

10. Մեծամասնության կարծիքով, այս դատաբժշկական եզրակացությունը բավական ապացույց է իր պատմության անհամապատասխանությունները չեղարկելու առումով (տե՛ս կետեր 52 և 53): Ես համաձայն չեմ: Ինձ համար բոլոր ապացույցները պետք է միասին քննվեն և գնահատվեն որպես մեկ ամբողջություն, և ես չեմ կարող տեսնել, որ Շվեդիայի իշխանությունները չեն իրականացնել այս խնդիրը:

11. Դիմողն ինքնուրույն չի հայտարարել, որ առկա է վկանգ, որ նա հատուկ կարող է ստուգվել սահմանակետում: Նման եզրահանգման է եկել մեծամասնությունն Իրանում ընդհանուր պայմանների և պրակտիկայի վերաբերյալ միջազգային զեկույցներից:

12. Դիմողը պնդել է, որ, քանի որ նա եղել է ակտիվ ցուցերի կազմակերպման գործում, ձերբակալվել է և խոշտանգվել, երկար ժամանակ եղել է արտասահմանում և ստացել ծանուցագրեր՝ նա պետք է հետաքրքրություն առաջացնի իրանական իշխանությունների մոտ Իրան վերադարձվելուց հետո, 7 տարի անց, և, որպես հետևանք, կանգնած կլինի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգի առջև:

13. Այն փաստը, որ դիմողը, ամենայն հավանականությամբ, Իրանում ենթարկվել է խոշտանգումների, բավարար չէ ինքնին հիմնավորելու համար, որ վերադարձվելուց հետո նա հետագայում նույնպես կանգնած է խոշտանգումների ենթարկվելու վտանգի առջև: Այստեղ իմ տեսակետները տարբերվում են մեծամասնության կարծիքից (տե՛ս կետ 55): Մեծամասնության կարծիքն է, որ բեռը դրվում է պետության վրա, որպեսզի այն ցրի բոլոր կասկածները դիմողի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի, եթե նրա արտաքսումը չընթանա Դատարանի սահմանված նախադեպային իրավունքի համաձայն (տե՛ս Saadi-ի գործը):

14. Բոլոր այս պատճառներով, ես չեմ կարող անտեսել շվեդական իշխանությունների կողմից գնահատումը, և ես չեմ տեսնում, որ դիմողը հիմնավորել է իր պնդումները:

Սայիդն ընդդեմ Նիդեռլանդների գործով¹

2005 թվականի հուլիսի 5-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (Երկրորդ բաժին), որպես Պալատ հետևյալ կազմով՝

Ա. Բ. Բակա, նախագահ,
Գ. Բոնեյլո,
Լ. Լուկադիես,
Կ. Ջանգվեիթ,
Ու. Թոմասսեն,
Մ. Ուգրեխեյիձե,
Ա. Մովարոնի, դատավորներ,
և Ա. Դոլլե, բաժանմունքի քարտուղար

Դռնփակ խորհրդակցելով 2005 թվականի հոկտեմբերի 5-ին և հունիսի 16-ին՝ կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց այդ նույն օրը:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործի համար առիթ է հանդիսացել ազգությամբ էրիթրեացի պրն Մահմուդ Մոհամմեդ Սայիդի («դիմող») կողմից 2002 թվականի հունվարի 14-ին Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն ընդդեմ Նիդեռլանդների Թագավորության Դատարան ներկայացված գանգատը (թիվ 2345/02):

2. Դիմողի շահերը, ում տրամադրվել է իրավաբանական օգնություն, Դատարանում ներկայացրել է Դորդրեխտից պրն Ջ. Ռիսը: Նիդեռլանդների կառավարությունը («Կառավարություն») ներկայացրել է Արտաքին գործերի նախարարությունից իր գործակալ պրն Ռ.Ա.Ա. Բյոքերը:

3. Դիմողը բողոքել է, որ իր արտաքսումն էրիթրեացի նրա համար մահապատժի ենթարկվելու ռիսկ կառաջացնելու և/կամ տանջանքի կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ենթարկվելու: Նա հիմնվել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վրա:

4. Գանգատը հանձնվել է Դատարանի երկրորդ բաժնին (Դատարանի կանոնների 52-րդ կանոնի 1-ին կետ): Այդ բաժնում պալատը, որը պետք է քններ գործը (Կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածի 1-ին կետ), ձևավորվել էր 26-րդ կանոնի 1-ին կետին համապատասխան:

5. 2004 թվականի հոկտեմբերի 5-ի որոշմամբ Պալատը գանգատը հայտարարել է մասամբ ընդունելի:

6. Կողմերի հետ քննարկելուց հետո Պալատը որոշել է, որ գործի հանգամանքներով քննության անհրաժեշտություն չկա (59-րդ կանոնի 3-րդ կետ in fine):

7. 2004 թվականի նոյեմբերի 1-ին Դատարանը փոխել է իր բաժինների կազմերը (25-րդ կանոնի 1-ին կետ), սակայն այս գործը մնացել է պալատի այն կազմում, որը ձևավորվել էր նախկին երկրորդ բաժնում:

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

8. Դիմողը ծնվել է 1967 թվականին և ներկայումս ապրում է Նիդեռլանդներում:

9. 2001 թվականի մայիսի 8-ին դիմողը եկել է Նիդեռլանդներ, որտեղ 2001 թվականի մայիսի 21-ին դիմել է ապաստան ստանալու համար (*verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd*) փախստականների կենտրոնում (*aanmeldcentrum*) Սքիփոլում: Արդարադատության նախարարության Միգրացիայի և

¹ Said v. the Netherlands

ադապտացիայի վարչության աշխատակցի հետ առաջին հարցազրույցը տեղի է ունեցել նույն օրը, որը նպատակ է հետապնդել պարզելու դիմողի ինքնությունը, ազգությունը և անցած ողջ ճանապարհը: Հաջորդ օրը նրա հետ զրուցել են՝ պարզելու համար ապաստանի հայցման պատճառները: Դիմողը հայտարարել է հետևյալը.

10. 1995 թվականի դեկտեմբերի 1-ին իր 18 ամյա զինվորական ծառայությունն ավարտելուց հետո դիմողը կրկին մասնակցել է ընդհանուր զորահավաքի 1998 թվականի ապրիլին: Նա որպես զինվոր ծառայել է հակատանկային ջոկատում և կռվել Եթովպիայի դեմ մղվող պատերազմում:

11. Չնայած 2000 թվականի հունիսի 13-ին պատերազմն ավարտվել է, սակայն զորացրումը չի ավարտվել բավական երկար ժամանակ, քանի որ էրիթրեական իշխանությունները մտավախություն են ունեցել՝ կապված Եթովպացիների կողմից հետագա ներխուժումների հնարավորության հետ: 2000 թվականի օգոստոսին դիմողի գումարտակում հավաք է կազմակերպվել, որը բաղկացած է եղել 5000-7000 հոգուց, որի նպատակն է եղել գնահատել այդ գումարտակի մասնակցությունը պատերազմում: Ըստ դիմողի՝ այդպիսի հավաքները սովորական էին, և դրանք թույլ էին տալիս զինվորական բարձրաստիճան հրամանատարական կազմին կոծկել իրենց սխալները՝ անհաջող ընթացքի մեղքը բարդելով զինվորների վրա: Այս հավաքի ընթացքում հրամանատարներն ասել են, որ զինվորները լավ չեն կռվել: Դիմողը սկսել է խոսել և նշել է, որ դա տեղի է ունեցել, քանի որ հրամանատարները ստիպել են, որպեսզի այդ սովալույ և հոգնած զինվորները շարունակեն կռվել ճակատում, ինչն էլ հանգեցրել է տապալման: Նա նշել է, որ իր ջոկատը պետք է տեղափոխվեր կամ ուժեղացվեր: Այդ հավաքին ներկա գտնվող այլ զինվորականներ նույնպես հանդես են եկել քննադատությամբ, ասելով, օրինակ, որ չի եղել բավարար զինամթերք: Երբ դիմողն ավարտել է խոսքը, այլ զինվորներ բարձրաձայն պաշտպանել են նրան, որի արդյունքում փաստարկը լիարժեք տեսք է ստացել:

12. Հավաքից որոշ ժամանակ անց դիմողն ունեցել է այնպիսի զգացում, թե բանակի հրամանատարությունն աչքն իր վրա է պահում: Օրինակ, նա կարծել է, որ իրեն հետևում են, երբ նա գնում է այլ ստորաբաժանումներ, ինչպես նաև նրան թույլ չեն տվել գնալ քաղաք: 2000 թվականի դեկտեմբերի 5-ին, երբ նա արդեն կարծում էր, թե ամեն բան մոռացված է, նրան կանչում են գումարտակի շտաբակայան: Այնտեղ նրան տեղեկացնում են, որ նա հրահրել է զինվորներին: Նրան հրամայում են հանձնել զենքը և կալանավորում են ստորգետնյա բանտախցում գրեթե 5 ամիս շարունակ: Նրան ո՛չ հարցաքննել են, ո՛չ մեղադրանք են առաջադրել, ո՛չ էլ ներկայացրել են զինվորական դատարանին:

13. 2001 թվականի ապրիլի 20-ին նրան վարորդի և պահակախմբի ուղեկցությամբ ստեցրել է մի ջիպ: Նրան ձեռնաշղթաներ չեն հագրել, ինչպես նաև չեն բռնել: Վարելու ընթացքում նրանք հանդիպել են մի զինվորական մեքենայի, որը վթարի էր ենթարկվել: Թե՛ վարորդը, և թե՛ պահակախումբը դուրս են գալիս մեքենայից տեսնելու, արդյոք կարող են օգնել: Դիմողը, մնալով մենակ, օգտվում է հնարավորությունից և փախչում է մեքենայի հետևի մասից:

14. Դիմողն անխոչընդոտ անցնում է Սուդան՝ խուսափելով պաշտոնական սահմանակետերից: Խարթումում նրա ծանոթներից մեկը ներկայացնում է նրան ճամփորդական գործակալին, ով կազմակերպում է նրա համար անձնագիր և ավիատոմսեր: Ճամփորդական գործակալի ուղեկցությամբ դիմողը Սիրիայով թռչում է Բելգիա և այլ չկոնկրետացված եվրոպական երկիր: Բրուսելից նրանք նստում են գնացք դեպի Բրեդա՝ Նիդեռլանդներ: Այնտեղ գործակալն ասում է դիմողին, որ իրենք հասել են տեղ և խնդրում է իրեն հանձնել անձնագիրը և ներկայանալ ոստիկանության բաժին:

15. 2001 թվականի մայիսի 23-ին Արդարադատության փոխնախարարն (Staatssecretaris van Justitie) արագ գործընթացի արդյունքում մերժում է դիմողի խնդրանքն ապաստան ստանալու վերաբերյալ: Նա որևէ փաստաթուղթ չի ներկայացնում, որը կկարողանար հաստատել իր ինքնությունը, ազգությունը կամ ճամփորդական ուղին, ինչը կհաստատեր իր կողմից ներկայացված հայտարարությունները: Ավելին, փոխնախարարը գտել է, որ դիմողի պատմությունն իր փախուստի մասին համոզիչ չէ: Դժվար էր հավատալ, որ կալանքի տակ 4 ամիս շարունակ պահվող որևէ մեկը կարող էր այդպես ազատ տեղափոխվել և անխափան դիմել փախուստի՝ առանց պահակախմբի հետ ընդհարվելու, ովքեր նրան իբրև թե մենակ էին թողել բաց ջիպում՝ ճանապարհային պատահարը տեսնելու համար: Ստացվում էր, որ դիմողը չէր հիմնավորում իր կալանքի մասին պատմությունը: 2000 թվականի օգոստոսին իր կողմից հավաքի ընթացքում արված մեկնաբանություններն այնպիսի բնույթ չունեին, որ հիմք ստեղծեին նրան համար հետապնդումների ենթարկվելու ռիսկի համար՝ նկատի ունենալով, որ նրա մեկնաբանություններն էապես չէին տարբերվում վերադասների կարծիքից, որոնց այդ մեկնաբանություններն ուղղված էին: Ավելին, դիմողն ինքնին հայտարարել էր, որ ինքը միակ զինվորը չէր, ով հանդես էր եկել քննա-

դատությամբ, մինչդեռ ստացվում է, որ նրանցից որևէ մեկը, կարծես թե, չի ունեցել խնդիրներ այդ մեկնաբանությունների արդյունքում: Դիմողը նաև չի բացատրել, թե ինչու է կալանավորվել 4 ամիս անց, իսկ մինչ այդ նրան բոլորովին չեն անհանգստացրել:

16. Դիմողը բողոք է ներկայացրել Ամստերդամում գործող Հաագայի տարածքային դատարան, ինչպես նաև դիմել է այդ դատարանի նախագահին՝ խնդրելով միջոցներ ձեռնարկել կասեցնելու իր արտաքսումը: Սպասելով այդ վարույթի ավարտին՝ դիմողը գրավոր հայտարարություն է ներկայացրել ոմն պրն Խալիֆայի, քանի որ պրն Խալիֆայի որդին 2000 թվականի հոկտեմբերին մահապատժի էր ենթարկվել Էրիթրեայում այն բանի համար, որ 3 ամիս մնացել էր իր մոր հետ՝ առանց բանակի հրամանատարության թույլտվության: Նա նաև ներկայացրել է նույնականացման քարտ, զինվորական նույնականացման քարտ, վարորդական իրավունքներ և ամուսնության վկայական: 2001 թվականի հունիսի 18-ին շրջանային դատարանի նախագահը մերժել է դիմողի խնդրանքն արտաքսումը կասեցնող միջոց կիրառելու մասին և, գտնելով, որ հետագա քննությունը չէր կարող հիմնավորել գործի հանգամանքների պարզաբանումը, մերժել է նաև բողոքը: Նախագահը գտել է, որ դիմողի վկայակոչվող փախուստը և դրա արդյունքում պատժի ենթարկվելու նրա մտավախությունը բավարար չափով չեն հիմնավորվել: Չի երևում, որ բանակը զորահավաքված է եղել դեռևս դիմողի՝ 2001 թվականի ապրիլին փախուստի դիմելու ժամանակ, քանի որ պատերազմն ավարտվել էր 2000 թվականի հունիսին, և դիմողը գնահատվում էր իր մասնակցությունը պատերազմին 2000 թվականի օգոստոսին տեղի ունեցած հավաքին: Դիմողի բողոքն առ այն, թե իրեն մեղադրել են հրահրման մեջ, լոկ ենթադրություն էր: Գործի տեսանկյունից այն իմաստով, որ դիմողը կարողացել է փախուստի դիմել, նախագահն այնուհետև գտել է, որ չի թվում, թե զինվորական իշխանությունները կամենում էին նրան վնաս պատճառել: Այդպիսով, գտնելով, որ դիմողի դիրքորոշումը ո՛չ համոզիչ է, և ո՛չ էլ՝ ճշմարտանման, նախագահն անհրաժեշտ չի համարել լսել պրն Խալիֆային որպես վկայի:

17. Դիմողը բողոքարկել է այդ որոշումը Պետական խորհրդի վարչական իրավասության բաժանմունքին (Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State)՝ բողոքելով *inter alia*, որ գործի հետագա քննությունը և մասնավորապես այն հարցի պարզումը, թե արդյոք Էրիթրեական բանակը զորացրված է եղել իր հեռանալու ժամանակահատվածում, լիովին հնարավոր էր: Եթե պարզվեր, որ բանակը դեռևս զորահավաքված էր 2001 թվականի ապրիլին, շրջանային դատարանի նախագահի կողմից ընդունված պատճառաբանությունը, կապված դիմողի դիրքորոշման հավաստիության և ճշմարտանմանության հետ, այլևս ընդունելի չէր լինի: Դիմողը նաև խնդրել է կիրառել միջոց, որով իրեն թույլ կտային սպասել իր բողոքի արդյունքներին Նիդեռլանդներում: Նա հետ է վերցրել իր բողոքը 2001 թվականի հուլիսի 6-ին՝ հաշվի առնելով վարչական իրավասության բաժանմունքի համապատասխան նախադեպային որոշումները:

18. 2001 թվականի հուլիսի 16-ին վարչական իրավասության բաժանմունքը մերժել է բողոքը: Այն որոշել է, որ դիմողի բողոքը շրջանային դատարանին չի մերժվել զուտ մոբիլիզացիայի պատճառաբանությամբ, այլ նաև կապված է եղել դիմողի կողմից իր ձեռքակալման և փախուստի վերաբերյալ ներկայացված դիրքորոշման հետ: Հաշվի առնելով շրջանային դատարանի նախագահի եզրակացությունն առ այն, թե փոխնախարարը չի սխալվել, երբ գնահատել է դիմողի դիրքորոշումը ոչ համոզիչ՝ նախագահն իրավունք ուներ որոշում կայացնել չլսելու պրն Խալիֆային՝ որպես վկայի: Այն փաստը, որ անվիճելի է, թե դիմողը ծառայել է բանակում, չի ազդել այս որոշման վրա:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

Ապաստան

19. Օտարերկրացիների մասին 2000 թվականի օրենքի 29-րդ բաժնի համաձայն (*Vreemdelingenwet 2000*), որը գործել է այդ ժամանակ, օտարերկրացին իրավունք ունի ստանալ բնակության թույլտվություն ապաստան հայցելու նպատակով, եթե, *inter alia*,

- նա փախստական է Կոնվենցիայի իմաստով՝ կապված 1951 թվականի հուլիսի 28-ի Փախստականների կարգավիճակի հետ կամ
- նա հաստատել է, որ ունի հիմնավոր պատճառներ ենթադրելու, որ կարող է կրել տանջանքի կամ այլ դաժան կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկվելու ռիսկ, եթե արտաքսվի իր ծագման երկիր:

Նիդեռլանդների քաղաքականությունն ազգությամբ էրիթրեացի ապաստան հայցողների նկատմամբ

20. Օգնելու համար գնահատել ապաստանի համար ներկայացված դիմումները և հաստատելու, թե արդյոք, ապահով է վերադարձնել ապաստան հայցողներին, Արտաքին գործերի նախարարը ապաստան հայցողների ծագման երկրներում տիրող իրավիճակի վերաբերյալ կանոնավոր պաշտոնական զեկույցներ է հրատարակում: Կազմելով այս զեկույցները՝ նախարարն օգտագործում է աղբյուրներ և զեկույցներ, որոնք ներկայացվում են ոչ պետական կազմակերպությունների կողմից, ինչպես նաև՝ զեկույցներ, որոնք ներկայացվում են Նիդեռլանդների դիվանագիտական պատվիրակությունների կողմից:

21. 2001 թվականի մայիսի 23-ի որոշումը, որով մերժվել էր դիմողի խնդրանքն ապաստան հայցելու մասին, հիմնված է եղել 2000 թվականի հոկտեմբերի 20-ի զեկույցի վրա: Այդ զեկույցի մեջ նկարագրվել է էրիթրեայի հակամարտությունը Եթովպիայի հետ, ինչպես նաև դրանից բխող թշնամանքը: Առաջին ռազմական գործողություններն ավարտվել են 1998 թվականի հունիսին: Դաժան հակամարտությունը կրկնվել է 1999 թվականի փետրվարին, իսկ 1999 թվականի սեպտեմբերին և հոկտեմբերին տեղի է ունեցել ավելի փոքր հակամարտություն: Լայնածավալ հակամարտությունը կրկին բորբոքվել է 2000 թվականի մայիսի 12-ին: 2000 թվականի հունիսի 18-ին այդ երկու երկրները ստորագրել են համաձայնություն, որով հակամարտություններն ավարտվել են: Դրանից հետո անվտանգության դրությունը եղել է բարվոք, սակայն հումանիտար դրությունը՝ մտահոգող:

22. Չեկույցից հստակ հայտնի է դարձել, որ պարզապես էրիթրեայից գալն իրավական հիմք չի ստեղծում Նիդեռլանդներում ընդունվելու համար: Ապաստան հայցողը պետք է համոզիչ կերպով ցույց տա, որ իր անձնական դրությունն օբյեկտիվորեն մտավախություն է ստեղծում հետապնդման ենթարկվելու համար, ինչպես որ ներկայացված է փախստականների մասին օրենքում կամ՝ որ հիմքեր կան ապաստան հայցելու նպատակով բնակվելու իրավունք տրամադրելու համար, քանի որ նա կենթարկվի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի, եթե վերադառնա հայրենիք:

23. 2002 թվականի մարտի 1-ի զեկույցը հիմնականում հաստատել է նախորդ զեկույցի հետևությունները՝ չնայած այնտեղ նշվել է, որ դասալիքներն այն մարդկանց շարքին էին դասվում, ովքեր մարդու իրավունքների տեսանկյունից ավելի շատ էին կրում թշնամական վերաբերմունքի արժանանալու ռիսկ: Դասալքության համար նախատեսված պատիժների հետ կապված՝ զեկույցի մեջ նշվել է, որ զորահավաքի ընթացքում դասալքության համար առավելագույն պատիժը ցմահ ազատազրկումն էր, իսկ ծայրահեղ դեպքերում՝ մահապատիժը: Համաձայն զեկույցի՝ այս պատիժները և հարցը, թե արդյոք դրանք կիրառելի էին պատերազմական դրության ժամանակ կամ խաղաղ ժամանակ, այնուամենայնիվ, տեսական էին: Պրակտիկայում դասալիքները դատարան չէին ներկայացվում, նույնիսկ՝ զինվորական դատարան: Նրանք դատապարտվում էին իրենց վերադասների կողմի և ներգրավվում լեռնային կամ ճանապարհային աշխատանքներում 6 ամսից մինչև 1 տարի ժամկետով՝ մինչև նորակոչիկների ներկայանալը: Պատժի ենթարկվածները, ապա, միանում էին նորակոչիկներին և արդյունքում ուղարկվում ակտիվ ծառայության: Կային հաշվետվություններ առ այն, որ 2000 թվականի մայիս/հունիս ամիսներին, երբ դեռևս Եթովպիայի հետ պատերազմ էր ընթանում, բռնված դասալիքները ենթարկվում էին մահապատժի:

24. 2005 թվականի փետրվարի 28-ին ներկայացված վերջին զեկույցը պատիժների մասով կրկնում էր նախորդ զեկույցի տեղեկությունը: Այնտեղ ավելացել էր, որ կարծես թե պատժի խստությունը, որը նշանակվում էր դասալիքների նկատմամբ, կախված էր հատուկ հանգամանքներից, ներառյալ՝ այն հարցից, թե արդյոք դասալքությունը տեղի է ունեցել պատերազմի, թե՛ խաղաղ ժամանակ, արդյոք իշխանությունները ժամանակին տեղյակ են եղել դասալքության մասին և անձին վերաբերող անձնական հանգամանքների մասին:

25. Նույն զեկույցում ապա նշվել է, որ առկա են եղել դասալիքների նկատմամբ ոստիկանության և անվտանգության մարմինների կողմից վատ վերաբերմունքի մասին տեղեկություններ, ինչպիսիք են՝ բարձր ջերմաստիճանի ենթարկելը, ձեռքերը կապելը, որոնք որոշ դեպքերում հանգեցնում էին լուրջ վնասվածքների:

26. Նորակոչիկների գրանցման համակարգի հետ մեկտեղ կար նաև դասալիքների գրանցման համակարգ, այդ պատճառով նրանք հայտնի էին իշխանություններին:

III. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

Դիմողի կողմից ներկայացված նյութերը

27. Ի հիմնավորումն իր հայտարարությունների՝ դիմողը տեղեկություններ է ներկայացրել Դատարան՝ կապված բանակի զորացրման և դասալիքների նկատմամբ վերաբերմունքի հետ:

28. Համաձայն 2001 թվականի օգոստոսի 25-ի զեկույցի՝ *“The Economist”* շաբաթաթերթում նշվել է, որ էրիթրեական բանակը դեռևս այդ ժամանակ զորացրված է եղել:

29. 2002 թվականի մայիսի 27-ին դիմողի փաստաբանին Միջազգային համաներման նիդեռլանդական մասնաճյուղի՝ Աֆրիկայի հարցերով մասնագետի կողմից ուղղված նամակում նշվել է, որ էրիթրեական բանակի համար սովորական էր հավաքվել որևէ սխալից հետո և փորձել դրան տալ գնահատական: Արտասովոր չէին նաև բաց քննադատության համար կալանքները կամ առանց դատաքննության վերադասների կողմից դասալքողներին պատժելը:

30. Դիմողը նաև ներկայացրել է երկու էրիթրեացիների գրավոր հայտարարությունները, ովքեր ներկայումս ապրում են Գերմանիայում և Միացյալ Թագավորությունում: Առաջին՝ 2002 թվականի մարտի 6-ի հայտարարության մեջ նշվել է, թե ինչպես է հայտարարության հեղինակի ազգականը 1999 թվականի ապրիլին ենթարկվել մահապատժի, երբ այդ ազգականը կամավոր վերադարձել է բանակ իր եղբոր թաղմանն առանց հրամանատարության թույլտվության մասնակցելուց հետո: Համաձայն երկրորդ՝ 2002 թվականի մարտի 11-ի հայտարարության, որը ներկայացվել է էրիթրեական ժողովրդական ազատության ճակատի հիմնադիրների և ավագ անդամներից մեկի կողմից, ով նաև շրջաններից մեկի նախկին քաղաքապետն է եղել, նորակոչիկները և զինվորները, ովքեր լքել են բանակը, բռնվում էին և սպանվում»:

B. Այլ վերաբերելի միջազգային նյութեր

31. Իր՝ 2003 թվականի տարեկան զեկույցի մեջ, որոնք վերաբերում էին 2002 թվականի հունվարից-դեկտեմբեր ժամանակահատվածին, Միջազգային համաներումը էրիթրեայի առնչությամբ, *inter alia* նշել է, որ.

«Չհնազանդվելու, ինչպես նաև զինվորական ծառայության դեմ լինելու համար նախատեսվում էր 3 տարվա ազատազրկում, սակայն պրակտիկայում այդ անձինք ենթարկվում էին տանջանքների և կամայական մի քանի ամիս ներգրավվում էին ծանր աշխատանքներում՝ մինչև հարկադրաբար բանակ վերադառնալը: Տանջանքների մեթոդները, որոնց մասին նշվել է, կարող էին լինել երկար ժամանակ. այրող արևի տակ թողնելը, ձեռքերը և ոտքերը կապելը, որոնք որոշ դեպքերում հանգեցնում էին լուրջ վնասվածքների»:

32. Միջազգային համաներման 2003 թվականի օգոստոսի 11-ի հրատարակություններից մեկում մտահոգություն էր արտահայտվել՝ թվով 7 էրիթրեացիների էրիթրեա վերադարձնելու վերաբերյալ Լիբիայի իշխանությունների մտադրությունների հետ կապված: Այս տղամարդիկ 2002 թվականի տարբեր ժամանակահատվածներում լքել էին էրիթրեական բանակը և փախել էին էրիթրեայից Սուդան, ապա՝ Լիբիա՝ հույս ունենալով հասնել ապաստանի երկիր Եվրոպայում: Հրատարակության մեջ նշվել էր, որ հարյուրավոր էրիթրեացիներ լքել են երկիրը վերջին երկու տարիներին՝ նախևառաջ գալով Սուդան այն բանից հետո, երբ դասալքել են ազգային ծառայությունը կամ չեն հնազանդվել ռազմական հրամանատարությանը: Ռազմական կալանավայրերում պահվող բանտարկյալների շարքերում նույնպես կային անձինք, ովքեր քննադատել էին կառավարությանը կամ զինվորական իշխանություններին: Հրատարակության մեջ նշվել է հետևյալը.

«Եթե այս 7 էրիթրեացիները հարկադրաբար վերադառնան էրիթրեա, նրանք վերադառնալիս կկրեն ձերբակալվելու և մեկուսացված, գաղտնի, առանց մեղադրվելու կամ դատաքննության անորոշ ժամկետով կալանավորվելու մեծ ռիսկ: Նրանք կարող էին ենթարկվել տանջանքների, որը, ինչպես հայտնի է, բավականին կիրառելի էր էրիթրեայում, և նրանցից առնվազն երկուսը, ովքեր նախկինում էրիթրեայում կալանավորվել են քաղաքական նկատառումներով, կարող էին ենթարկվել մահապատժի՝ առանց դատու դատաստանի»:

33. Միջազգային համաներման 2004 թվականի զեկույցի մեջ, որն առնչվում էր 2003 թվականի հունվարից-դեկտեմբեր ընկած ժամանակահատվածին, նշված էր հետևյալը.

«Տանջանքները շարունակում են կիրառվել...որպես ստանդարտ զինվորական պատիժ: Դասալիքները...զինվորական կալանավայրերում ենթարկվում են տանջանքների: Նրանց ծեծում են, ցավոտ

դիրքով կապում ձեռքերն ու ոտքերը, երկար ժամանակով թողնում են արևի տակ (տանջում են նաև ուղղաթիփի մեթոդով), ինչպես նաև իրենց բանտախցերում կախում են պարաններից»:

Միջազգային համաներման 2005 թվականի զեկույցը, որը վերաբերում էր 2004 թվականի հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին տեղի ունեցած դեպքերին, բացահայտում էր նույնանման իրավիճակ:

34. 2004 թվականի մայիսի 19-ին Միջազգային համաներմանը հրապարակում է մի զեկույց՝ «Էրիթրեա. Դու իրավունք չունես հարցնել-Կառավարությունն անտեսում է Մարդու իրավունքները» անվանմամբ: Այն, *inter alia*, նկարագրում էր 220 էրիթրեացիների հարկադիր վերադարձը Էրիթրեա, ովքեր մեծապես նավասուզման կամ Մալթայի իշխանությունների կողմից փրկվելու արդյունքում 2002 թվականի սեպտեմբեր կամ հոկտեմբեր ամիսներին եկել էին Մալթա կղզի: Համաձայն այդ զեկույցի՝ արտաքսվածները:

«...բոլորն էլ անմիջապես կալանավորվել են Ասմարա գալուն պես և ուղարկվել են հարևան Ադի Աբեթոն ռազմական կալանավայր...: Ինչպես հետագայում տեղեկացել է Միջազգային համաներմանը, կանայք, երեխաները և զինապարտները՝ առավելագույնը 40 տարեկան, մի քանի շաբաթ անց Ադի Աբեթոյի բանտից ազատ են արձակվել, սակայն Մալթա արտաքսվածների մնացած մասը, հիմնականում՝ դասալիքներ, մեկուսացված պահվել են կալանքի տակ և ենթարկվել տանջանքների»:

35. 2005 թվականի փետրվարի 28-ին Միացյալ Նահանգների Պետական դեպարտամենտը հրատարակել է Էրիթրեայում Մարդու իրավունքների պրակտիկայի վերաբերյալ 2004 թվականի զեկույցը: Այնտեղ, *inter alia*, նշված էր հետևյալը.

«Կառավարությունը շարունակում էր կիրառել մահացու միջոցներ ցանկացած անձի նկատմամբ, ով դիմադրություն էր ցուցաբերում կամ զինվորական հետախուզման ժամանակ դասալիքներին հայտնաբերելու համար փորձում էր փախչել...»:

Մեկ տարվա ընթացքում ոստիկանությունը բազմիցս վնասել ու ծեծել է դասալիքներին... Անվտանգության ուժերը ձերբակալել են դասալիքներին... և ենթարկել տարբեր կարգապահական տույժերի, այդ թվում՝ արևի տակ բարձր, ըստ Ֆարենգեյթի սանդղակի՝ մինչև 113 աստիճան ջերմաստիճանի ենթարկելը կամ կանոնավոր կերպով ձեռքերին, արմունկներին ու ոտքերին հարվածներ հասցնելը.....

Կառավարությունը թույլատրել է ռազմական ոստիկանությանն ամբողջ երկրով՝ ճանապարհային հսկողության կետեր տեղադրելով, փողոցներում, տնտուսն շրջելով, դասալիքներ հայտնաբերել.....»:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

ԿՈՆՎԵՆՏԻԱՅԻ 30-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԵԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

36. Դիմողը բողոքել է առ այն, որ ինքը կենթարկվել էր մահապատժի և/կամ, ի խախտումն Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների, տանջանքների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկի, եթե Նիդեռլանդներից արտաքսվելու հետ՝ Էրիթրեա:

37. Դիմումի ընդունելիության հետ կապված՝ իր որոշման մեջ Դատարանը նշել է, որ առավել նպատակահարմար էր գործ ունենալ 2-րդ հոդվածի ներքո ներկայացված բողոքի հետ, որը իր քննության համատեքստում կապված էր 3-րդ հոդվածի ներքո ներկայացված բողոքի հետ:

38. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

A. Կողմերի դիրքորոշումները

1. Դիմողը

39. Դիմողը հայտարարել է, որ Էրիթրեայում առկա մթնոլորտում նա կրում էր 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի ենթարկվելու մեծ ռիսկ՝ կապված իր կողմից զինվորական ծառայության նկատմամբ հնչած քննադատությունների և իր դասալքության հետ:

40. Նա պնդել է, որ իր պատմածը ճշմարտություն է, և որ չկան առանց մանրակրկիտ քննության այն անհավանական համարելով չընդունելու համար բավարար հիմքեր, ինչը տեղի չի ունեցել պատասխանող պետության կողմից: Այդպիսով, չնայած ճիշտ է, որ ինքը միակ զինվոր չի եղել, ով խոսել է 2000 թվականի օգոստոսի գնահատման ժողովի ընթացքում, փաստ է, որ ինքը եղել է առաջինը, ով քննադատություն է հնչեցրել, և որ հենց իր նկատողություններն են եղել բորբոքող: Իրոք, հակառակ

կառավարության գնահատականի, դիմողը իրոք լիովին համաձայն չի եղել իր վերադասների հետ. ըստ նրա՝ զինվորները չէին, ովքեր իրենց վատ էին դրսևորում պատերազմում, այլ վերադաս սպաներն էին, ովքեր մեղավոր էին ծախողումների համար:

41. Չնայած այդ հանդիպումից հետո դեռ 4 ամիս շարունակ նա չի ձերբակալվել, սակայն այդ ամիսների ընթացքում մշտապես գտնվել է հսկողության տակ: Դիմողը հայտարարել է, որ իրենից չի կարելի պահանջել, որ գուշակեր, թե ինչի են ռազմական իշխանությունները սպասել մինչև իրեն ձերբակալելը: Այնուամենայնիվ, ինքը համոզված է, և այդ համոզվածությունն ամրապնդում է Միջազգային համաներման Աֆրիկայի հարցերով նիդեռլանդական բաժինը (տե՛ս վերը՝ կետ 29), որ դա եղել է դիտավորյալ մարտավարություն. եթե նրանք իրեն ձերբակալեին անմիջապես, սպաները կարող էին առերեսվել առարկությունների հետ:

42. Ապա դիմողը նշել է, որ իր փախուստը ուղղակի չի եղել: Զիպում եղած զինվորականները եղել են զինված, այդ պատճառով առկա էր ռիսկ, որ իրեն կարող էին սպանել: Ավելին, չպետք է անտեսել այն, որ ձեռնաշղթաները և բանտարկյալներին տեղափոխելու համար նախատեսված մեքենաները միշտ չէ, որ հասանելի էին զարգացող երկրում, ինչպես դա կարող էր լինել այլուր:

2. Կառավարությունը

43. Կառավարությունը, չնայած չի առարկել առ այն, թե դիմողը ծառայել է 1998 թվականի ընդհանուր զորահավաքի ընթացքում, նշել է, որ չի թվում, թե դիմողը դասալիք է: Պատերազմն ավարտվել է 2000 թվականի հունիսին, այլևս չեն եղել հակամարտություններ և սկսվել է դրսևորվել լարվածության առաջին նվազումը: Չնայած դիմողը մեկնել է Էրիթրեայից պաշտոնական զորացրումը սկսվելուց մեկ տարի առաջ, չի կարելի պարզել, թե որն է եղել նրա մեկնելու պատճառը: Կառավարության կարծիքով դիմողի պատմածը Էրիթրեայից փախչելու մասին անհավանական է և նրա պատմությունը, կապված դասալքության հետ, ևս ճշմարտացի չի թվում:

44. Կառավարությունը նախևառաջ անհնարին է համարում այն, որ դիմողը 2000 թվականի օգոստոսին արված քննադատությունների համար 4 ամիս շարունակ չի ձերբակալվել, և նա այդ ընթացքում որևէ խնդիր չի ունեցել: Ավելին, դիմողն ինքն է հայտարարել, որ ինքը չի եղել միակ զինվորը, ով քննադատություններ է հնչեցրել այդ հավաքի ժամանակ, և որ այդ քննադատություններն էապես չեն տարբերվել վերադասների կարծիքից, որոնց դեմ դրանք ուղղված են եղել: Դիմողի գնահատականն առ այն, թե ինչու և երբ են իրեն կալանավորել, լիովին անընդունելի են: Երկրորդ, հավանական չէ այն, որ դիմողը 4 ամիս իբրև թե կալանավորված լինելուց հետո պետք է տեղափոխվեր բաց ջիպով և պահակախմբի կողմից թողնվեր մենակ, երբ վերջիններս դուրս էին եկել տեսնելու ճանապարհային միջադեպը:

45. Քանի որ դիմողի պատմածներն անհավանական էին, Կառավարությունը մնում է այն կարծիքին, որ այդ պատճառով կարևոր չէ, թե արդյոք նա եղել է զորացրված իր փախուստի ժամանակ: Ավելին, քանի որ իր սեփական հայտարարության համաձայն դիմողը երբևէ չի եղել քաղաքական առումով ակտիվ, հիմքեր չկան հավատալու, թե Էրիթրեական իշխանությունները նրան վերաբերում էին կասկածանքով, մանավանդ, որ զորացրումը շուտով պետք է ավարտվեր: Կառավարությունը եզրակացրել է, որ դիմողը ցույց չի տվել, որ եթե վերադառնար Էրիթրեա, նա կհանդիպեր վերաբերմունքի՝ ի խախտումն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի:

B. Դատարանի գնահատականը

46. Նախևառաջ Դատարանը կրկնում է, որ Պայմանավորվող պետություններն իրավունք ունեն հիմնավորված միջազգային օրենքի հիման վրա և իրենց պայմանագրային, ներառյալ՝ Կոնվենցիայով նախատեսված պարտականությունների արդյունքում, վերահսկել օտարերկրացիների մուտքը, բնակությունը և արտաքսումը: Այնուամենայնիվ, Պայմանավորվող պետության կողմից ցանկացած օտարերկրացու արտաքսում կարող է առաջ բերել խնդիրներ 3-րդ հոդվածի ներքո, և, այդպիսով, ներգրավել պետության պատասխանատվությունը Կոնվենցիայի ներքո, որտեղ էական հիմքեր կան հավատալու, որ սովյալ անձն արտաքսվելու դեպքում ընդունող պետության կողմից կարող է կրել 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկ: Այս հանգամանքներում 3-րդ հոդվածը պարտավորեցնում է չարտաքսել անձին այդ երկիր (տե՛ս՝ ի թիվս այլ աղբյուրների, *H.L.R. v. France*, 1997թ. ապրիլի 29-ի վճիռը, Վճիռների և որոշումների զեկույցներ 1997-III, էջ 757, կետեր 33-34):

47. Վատ վերաբերմունքը պետք է նաև լինի որոշակի աստիճանի, եթե այն ընկնում է 3-րդ հոդվածի շրջանակներում: Դրա գնահատումն առաջ է գալիս՝ կախված գործի հանգամանքներից (տե՛ս՝ ի թիվս այլ աղբյուրների, *Hilal v. the United Kingdom*, թիվ 45276/99, կետ 60, ՄԻԵԴ 2001-II):

48. Քանի որ այս տեսակի գործերով 3-րդ հոդվածի ներքո Պայմանավորվող պետությունների պատասխանատվության բնույթը կապված է անձին վատ վերաբերմունքի ռիսկի առաջ դնելու հետ, ռիսկի առկայությունը պետք է ուղղակիորեն գնահատվի՝ հղում կատարելով այն փաստերին, որոնք հայտնի են կամ պետք է հայտնի լինեին Պայմանավորվող պետությանն արտաքսելու ժամանակ (տե՛ս՝ *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom*, 1991թ. հոկտեմբերի 30-ի վճիռը, Սերիա A թիվ 215, էջ 36, կետ 107, և վերոնշյալ *H.L.R. v. France* գործը, էջ 758, կետ 37): Տվյալ գործով, քանի որ դիմողը դեռևս չի արտաքսվել, կարևորը գործի հանգամանքների նկատմամբ Դատարանի մոտեցումն է: Չնայած պատմական հանգամանքները կարևոր են այնքանով, որքանով դրանք կարող են լույս զգել ներկայիս դրության և դրա հնարավոր զարգացումների վրա, ներկայիս պայմաններն են, որ որոշիչ են և, այդ պատճառով, անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն տեղեկությունը, որը հայտնի է դառնում ներպետական իշխանությունների կողմից որոշում կայացնելուց հետո (տե՛ս *Chahal v. the United Kingdom*, 1996թ. նոյեմբերի 15-ի վճիռը 1996-V, էջեր 1856 և 1859, կետեր 86 և 97 և վերոնշյալ *H.L.R. v. France* գործը):

49. Երբ որոշվում է, թե արդյոք ցույց է տրվել, որ դիմողն էրիթրեա արտաքսվելու դեպքում կրում է 3-րդ հոդվածով նախատեսված վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկ, Դատարանը կգնահատի խնդիրն իրեն ներկայացված նյութի լույսի ներքո, անհրաժեշտության դեպքում՝ *proprio motu* ձեռք բերված նյութի տեսանկյունից: Դատարանն այս համատեքստում ընդունել է, որ դժվար կլինի ձեռք բերել ուղղակի փաստաթղթային ապացույցները, որոնք ապացուցում են, որ դիմողն ինքն այս կամ այն պատճառով իր ծննդավայրի պետության կողմից կենթարկվի վատ վերաբերմունքի (տե՛ս *Bahaddar v. the Netherlands*, 1998թ. փետրվարի 19-ի վճիռը, *Ձեկույցներ* 1998-I, էջ 263, կետ 45): Այնուամենայնիվ, անձի վրա, ով բողոքում է, թե իր արտաքսումը կատարվում է ի խախտումն 3-րդ հոդվածի, պարտականություն է դրված ներկայացնել պրակտիկորեն հնարավոր նյութեր և տեղեկություններ, որոնք թույլ կտան այդ Պայմանավորվող պետության իշխանություններին, ինչպես նաև Դատարանին գնահատել արտաքսման դեպքում առաջ եկող ռիսկերը:

50. Վերադառնալով տվյալ գործի հանգամանքներին՝ Դատարանը նկատում է, որ Կառավարության կարծիքով դիմողի գնահատականն իր ձերբակալման, դրա պատճառների և իր փախուստի հետ կապված այնքան անհավանական են, որ անհրապակ են դարձնում բանակից իր փախուստի վերաբերյալ հայտարարությունները: Այսպիսով, Դատարանը պետք է հնարավոր չափով գնահատի դիմողի կողմից նիդեռլանդական իշխանություններին և տվյալ դատավարության ընթացքում ներկայացված հայտարարությունների ընդհանուր հավանականությունը (տե՛ս՝ *Nasimi v. Sweden* (dec.), թիվ 38865/02, 2004թ. մարտի 16):

51. Այս իմաստով Դատարանը նախևառաջ նկատում է, որ դիմողի հայտարարությունները եղել են հաջորդականությամբ շարադրված, և երկրորդ՝ որ նա ներկայացրել է համոզիչ փաստարկներ ընդդեմ Կառավարության այն հայտարարության, թե իր դիրքորոշումը զուրկ է հավանականությունից: Օրինակ, նա ապացուցել է էրիթրեական բանակի զորացրումը սկսվելու վերաբերյալ տեղեկությունը (տե՛ս վերը՝ կետեր 28-29) և հիմնավորել է իր դիրքորոշման մի մասը նրանով, որ Միջազգային համաներման Աֆրիկայի խնդիրներով նիդեռլանդական բաժանմունքի մասնագետը հաստատել է, որ էրիթրեական բանակը որևէ դեպքից հետո գնահատման նպատակով իրոք ժողովներ էր հրավիրում և որ անսովոր երևույթ չէր, երբ զինվորներն այն բանից հետո, երբ քննադատություն էին հնչեցնում իրենց վերադասների հասցեին, որոշ ժամանակ անց ձերբակալվում էին (տե՛ս վերը՝ կետ 29): Չնայած՝ այս նյութը չի վերաբերում անձամբ դիմողին, այլ այն վերաբերում է առավել ընդհանուր բնույթի տեղեկության, այնուամենայնիվ դժվար է տեսնել, թե առավելապես նա ինչ կարող էր իր դիրքորոշման հետ կապված ապացուցման ժամանակ հիմնավոր կերպով ներկայացնել, ինչպես նաև՝ կապված այն հանգամանքի հետ, որ իր կողմից 2000 թվականի հավաքին հնչեցված քննադատությունից հետո և մինչև նույն թվականի դեկտեմբերին ձերբակալվելու միջև անցել էր 4 ամիս:

52. Այնուամենայնիվ, հիշելով որ Կառավարությունը հստակ կերպով չի վիճարկել այն հանգամանքը, որ դիմողը ծառայել է էրիթրեական բանակում 1998 թվականի ապրիլյան ընդհանուր զորահավաքից հետո, Դատարանը գտնում է, որ ստույգ ցուցումն առ այն, որ դիմողն իրոք եղել է դասալքող, հիմնվում է այն փաստի վրա, որ 2001 թվականի մայիսին Նիդեռլանդներում նա ապաստան է հայցել, այսինքն այն ժամանակ, երբ զորացրումը դեռևս սկսված չի եղել և չէր էլ սկսվելու ևս մեկ տարի: Ճիշտ

է, ինչպես նշել է Կառավարությունը, պատերազմն ավարտվել էր 2000 թվականի հունիսին, սակայն հասանելի տեղեկության համաձայն՝ Էրիթրեայի իշխանությունները արագ տեմպերով չէին զորացրում զինված ուժերը: Հակառակը, ճանապարհային հսկողության կետեր տեղադրելը, փողոցում տնետուն շրջելով դասալիքներ փնտրելը (տե՛ս վերը՝ կետ 35), ավելի շուտ ցույց են տալիս, որ Էրիթրեայում իշխանությունները մեծապես ցանկանում են պահել իրենց բանակը լիովին կազմ ու պատրաստ:

53. Այս հանգամանքներում դժվար է պատկերացնել, թե դասալքությունից բացի էլ ինչ ճանապարհով դիմողը կարող էր լքել բանակը: Նույնիսկ, եթե նրա փախուստի պատմությունը որոշ չափով անիրական է թվում, Դատարանը գտնում է, որ դիմողի հայտարարությունն առ այն, թե ինքը եղել է դասալիք, անհավանական չի դարձնում:

54. Հարց է, թե արդյոք դիմողը կկրի վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկ տուն վերադառնալու դեպքում: Դրա հետ կապված և Էրիթրեական իշխանությունների ջանքերից զատ բռնելու դասալիքներին, ինչպես նշվել է վերը (տե՛ս վերը՝ կետ 52), Դատարանն այնուհետև ուշադրություն է դարձնում ընդհանուր տեղեկությանը, որը ստացվել էր հանրային աղբյուրներից և որով նկարագրվում էր Էրիթրեայում դասալքողներին նկատմամբ վերաբերմունքը (տե՛ս վերը՝ կետեր 25 և 31-35), որը դրսևորվում էր մեկուսացված կալանքի տակ պահելով, արևի տակ թողնելով և ցավոտ դիրքում ձեռքերն ու ոտքերը կապելով: Անկասկած, սա հանգեցնում է անմարդկային վերաբերմունքի: Իրոք, Էրիթրեայի մասին վերջերս ներկայացված զեկույցի մեջ, որտեղ նշված է պատասխանող կառավարության Արտաքին գործերի նախարարության տեղեկությունը, նույնպես նշվել է, որ առկա են տեղեկություններ՝ կապված դասալիքների նկատմամբ դրսևորված վատ վերաբերմունքի հետ (տե՛ս վերը՝ կետ 25): Չնայած այս զեկույցի մեջ առկա է միտք, որ պատժի խստությունը, *inter alia*, կախված է այն հանգամանքից, թե արդյոք դասալքությունը տեղի է ունեցել պատերազմի, թե՛ խաղաղ ժամանակներում, Դատարանը նկատում է, որ նման տարբերակումը չի նշմարված որևէ այլ աղբյուրներում: Ապա կրկին Դատարանը հիշում է, որ դիմողի դիրքորոշումն է մնում այն, որ ինքը ձերբակալվել է Էրիթրեական զինվորական իշխանությունների կողմից քննադատություն հնչեցնելուց հետո, և որ այդ պատճառով նա հայտնի է իշխանություններին: Այս իմաստով Դատարանը նաև նկատում է, որ ցանկացած դեպքում ստացվում է, որ Էրիթրեայի իշխանությունները գրանցում էին դասալիքների անունները (տե՛ս վերը՝ կետ 26): Ի վերջո, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վերաբերմունքի վերաբերյալ զեկույցները վերաբերում էին Մալթայից Էրիթրեա արտաքսվածների շարքում որոշ դասալիքների (տե՛ս վերը՝ կետ 34), Դատարանը գտնում է, որ հիմնավորված ցույց է տրվել հավատարմ, որ տվյալ ժամանակ արտաքսվելու դեպքում դիմողը կկրեր տանջանքների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկվելու ռիսկ:

55. Հետևաբար Դատարանը գտնում է, որ դիմողի արտաքսումն Էրիթրեա կհանգեցնի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման:

56. Այս հետևության լույսի ներքո Դատարանը գտնում է, որ որևէ առանձին գործ չի առաջանում Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի ներքո:

ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

57. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռնում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

58. Դիմողի կարծիքով Նիդեռլանդների իշխանություններին ի սկզբանե պարզ էր, որ իր ապաստանի դիմումն իր բնույթով արագացված վարույթի ենթակա չէ: Եթե իր գործը քննվեր նորմալ կարգով, ինքը կտեղավորվեր ապաստան հայցողների համար նախատեսված կենտրոնում և կունենար շաբաթական թոշակներ ստանալու իրավունք: Ավելին, եթե Նիդեռլանդներն օրենքով նախատեսված 6 ամսյա ժամկետում և իր բողոքի ուշադիր քննության արդյունքում գային եզրակացության, որ իրեն պետք էր բնակության իրավունք տրամադրել, արդյունքում ինքը կստանար ամսական թոշակ: Արդյունքում, ներառյալ օրենքով նախատեսված շահերը, դիմողը պահանջել է 30000 եվրո նյութական վնասի փոխհատուցում:

59. Կառավարությունն առարկել է, որ դիմողի բողոքը կապված է Կոնվենցիայի 6-րդ և 13-րդ հոդվածներին վերաբերող բողոքի մասերին, որոնք արդեն իսկ անընդունելի են ճանաչվել Դատարանի կողմից: Քանի որ դիմողի արտաքսումը դեռևս չի սկսվել, Կառավարությունն այնուհետև բարդ է համարել հասկանալ, թե ինչպես Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներից բխող պոտենցիալ խախտումների արդյունքները կարող են ազդել դիմողի վրա:

60. Չնայած Կառավարությունը ճիշտ է իր դիտարկումների մեջ առ այն, որ դեռևս ի հայտ չի եկել 3-րդ հոդվածի խախտում, Դատարանը արդեն իսկ նշել է, որ երբ անձին որևէ երկիր արտաքսելու որոշման կատարումը կարող է առաջացնել այդ դրույթի խախտում, պետք է կիրառվի Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը՝ որպես տվյալ գործի փաստերի նկատմամբ կիրառելի (տե՛ս *Soering v. the United Kingdom*, 1989թ. հուլիսի 7-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 161, էջ 49, կետ 126):

Նկատելով, որ դիմողը չի հիմնել իր պահանջը ոչ նյութական վնասի փոխհատուցման մասին 3-րդ հոդվածի խախտմամբ արտաքսվելու հանգամանքների վրա, այլ այն կապված է Նիդեռլանդների իշխանությունների կողմից ապաստան հայցելու դիմումին ընթացք տալու հետ, որի առիթով խախտման որևէ բացահայտում տեղի չի ունեցել, Դատարանը գտնում է, որ կարիք չկա վիճելի նյութական վնասի փոխհատուցում տրամադրել:

ՎԵՐՈՓՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱԶԱՅՆ

1. *Վճռում է*, որ դիմողի արտաքսումը էրիթրեա կխախտի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը:
2. *Վճռում է*, որ որևէ առանձին հարց չի առաջանում Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի ներքո:
3. *Մերժում է* դիմողի պահանջն արդարացի փոխհատուցման մասին:

Կատարված է անգլերենով և գրավոր հրապարակվել է 2005 թվականի հուլիսի 5-ին՝ Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերին համաձայն:

Ս. Դոլլե
Քարտուղար

Ա. Բ. Բակա
Նախագահ

Ս.Զ.-ն և այլոք ընդդեմ Բուլղարիայի գործով¹

2008 թվականի ապրիլի 24-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Պալատը (Հինգերորդ բաժին), որպես Պալատ հետևյալ կազմով՝

Պիեր Լորենցե՝ նախագահ,

Սնեյանա Բոտուչարովա,

Քարել Զանգվիերթ,

Ռեյնո Մարուսթ,

Ռենեթ Զեյգեր,

Մարկ Վիլիջեր,

Իզաբել Բերրո-Լիֆիլդ՝ դատավորներ

և Կլաուդիա Վեսթերդիեկ՝ բաժանմունքի քարտուղար:

Դռնփակ խորհրդակցելով 2008 թվականի ապրիլի 1-ին՝ կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց այդ նույն օրը:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործի համար առիթ է հանդիսացել պրն Ս.Զ.-ի, տկն Թ.Հ.Զ.-ի, օր. Թ.Ս.Զ.-ի («դիմողներ») կողմից 2006 թվականի դեկտեմբերի 5-ին Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն ընդդեմ Բուլղարիայի Դատարան ներկայացված գանգատը (թիվ 1365/07):

2. Դիմողների շահերը Դատարանում ներկայացրել են պրն Մ. Էքիմջիևը և պրն Ք. Բոնչևան Պլովդիվից: Բուլղարիայի Կառավարությունը («Կառավարություն») ներկայացրել է Արդարադատության նախարարությունից իր գործակալ տկն Մ. Դիմովան: 2007 թվականի մարտի 15-ին թուրքական կառավարությունը տեղեկացվել է, որ նրանք կարող են ներգրավվել գործին (Կոնվենցիայի 36-րդ հոդվածի 1-ին կետ և Դատարանի Կանոնների 44-րդ կանոնի 1-ին կետ), սակայն նրանք չեն օգտվել այդ հնարավորությունից:

3. Դիմողները բողոքել են, որ առաջին դիմողի արտաքսումը Բուլղարիայից հանգեցրել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված՝ ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի չհիմնավորված խախտմանը: Ապա նրանք բողոքել են, որ այդ պարագայում հնարավորություն չեն ունեցել որևէ արդյունավետ ներպետական միջոցից օգտվելու՝ ի խախտումն Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի: Վերջապես, առաջին դիմողը բողոքել է, որ այդ արտաքսումը տեղի է ունեցել ի խախտումն Թիվ 7 արձանագրության 1-ին հոդվածի:

4. 2007 թվականի մարտի 13-ին Դատարանը որոշել է Դատարանի կանոնների 41-րդ կանոնին համապատասխան նախապատվություն տալ գանգատին: Նույն օրը Դատարանի որոշմամբ գանգատի մի մասը ճանաչվել է անընդունելի, և որոշվել է Կառավարությանը ծանոթացնել բողոքների հետ, որոնք կապված են դիմողների ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի խախտման և այդ առումով բավարար միջոցներ չունենալու, ինչպես նաև առաջին դիմողի՝ իրեն արտաքսելու օրինականության հետ կապված բողոքների հետ:

ՓԱՍՏԵՐ

1. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

5. Առաջին դիմողը բնակություն է հաստատել Բուլղարիայում 1992 թվականին: 1996 թվականի ապրիլի 9-ին նա ամուսնացել է երկրորդ դիմողի հետ: Ամուսնությունից քիչ անց նա ստացել է մշտական

¹ C.G. and Others v. Bulgaria

բնակության իրավունք: Նրանց դուստրը՝ երրորդ դիմողը, ծնվել է 1996 թվականին Բուլղարիայում: Մինչև 2005 թվականն առաջին դիմողն աշխատել է վարորդ Պլովդիվում՝ մի սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունում:

A. Առաջին դիմողի արտաքսումը

6. 2005 թվականի հունիսի 8-ին Պլովդիվի Ներքին գործերի տարածքային ղեկավարը որոշում է կայացրել առաջին դիմողին արտաքսելու մասին: Նա վերջինիս գրկել է նաև Բուլղարիայում բնակվելու իրավունքից, արտաքսել է նրան Բուլղարիայի տարածքից 10 տարի ժամկետով «այն հիմքով, որ նա լուրջ վտանգ է ներկայացրել ազգային անվտանգությանը, ինչպես նաև՝ հաշվի առնելով թիվ S-6923/08.06.2005 բանաձևում ներկայացված հիմքերը, որը ներկայացվել է Պլովդիվի՝ Ներքին գործերի շրջանային կառավարման մարմնի կողմից»: Ղեկավարի որոշումը հիմնվել է Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 42(1) և (2) կետերի բաժինների, ինչպես նաև 42a(1) բաժնի վրա՝ 10(1)(1) և (1)(3) բաժինների հետ մեկտեղ (տե՛ս ստորև՝ կետեր 18 և 20): Չեն ներկայացվել որևէ փաստացի հիմքեր՝ համաձայն Օրենքի 46(3) բաժնի (տե՛ս ստորև՝ կետ 23): Այնուհետև, որոշման մեջ նշվել է, որ առաջին դիմողը պետք է կալանավորվի մինչև արտաքսումը: Ի վերջո, որոշման մեջ նշվել է, որ այն կարող է բողոքարկվել Ներքին գործերի նախարարին, սակայն ենթակա չէ դատական վերանայման Օրենքի 46(2) բաժնին համապատասխան, և որ այն ենթակա էր անմիջապես կատարման՝ Օրենքի 44(4) բաժնին համապատասխան (տե՛ս ստորև՝ կետ 19 և 22):

7. 2005 թվականի հունիսի 6-ին, ժամը 6:30, առաջին դիմողը ներկայացել է Պլովդիվի ոստիկանության բաժանմունք, որտեղ նրան տվել են որոշումը և կալանավորել են արտաքսելու նպատակով: Նա նույն օրն արտաքսվել է Թուրքիա՝ առանց հնարավորություն ունենալու կապվել իր կնոջ և դստեր կամ փաստաբանի հետ:

B. Դիմողի արտաքսումը վիճարկող ընթացակարգերը

1. Ներքին գործերի նախարարին ուղղված բողոքը

8. Գտնվելով Թուրքիայում՝ առաջին դիմողն իր կնոջ՝ երկրորդ դիմողի օգնությամբ, վարձել է փաստաբան Բուլղարիայից և 2005 թվականի հունիսի 16-ին բողոք է ներկայացրել Ներքին գործերի նախարարին: Նա նշել է, որ արդեն երկար տարիներ է, ինչ ստեղծել է ընտանիք Բուլղարիայում և բողոքել է, որ 2005 թվականի հունիսի 9-ին ոստիկանության բաժանմունքում գտնվելու ընթացքում նա չի տեղեկացել, թե ինչու են իրեն համարել ազգային անվտանգությանը վտանգ ներկայացնող անձ: Այն պարզ չի դարձել նաև արտաքսելու որոշումից, որը պարզապես հղում է կատարել դրա կայացման իրավական հիմքերին: Այնուհետև առաջին դիմողը բողոքել է, որ իրեն չեն տեղեկացրել այն ծրագրի մասին, որը հիմք է հանդիսացել այդ որոշման համար: Այս բոլորը հանգեցրել են, որպեսզի, ի խախտումն վարչական վարույթի կանոնների, պատճառներ չներկայացվեն:

9. Բուլղարիայում առաջին դիմողի նախկին հասցեով ուղարկված 2005 թվականի հունիսի 30-ի նամակում Ներքին գործերի նախարարության բողոքների գծով վարչությունը տեղեկացրել է նրան, որ նախարարը մերժել է 2005 թվականի հունիսի 29-ի որոշման դեմ ներկայացված բողոքը, քանի որ կիրառված որոշումը կայացված է եղել իրավասու մարմնի կողմից պատշաճ կարգով՝ կիրառելի նյութական և դատավարական կանոնների պահպանմամբ և օրենսդրության նպատակների համապատասխանությամբ:

2. Դատական վերանայման ընթացակարգը

10. 2005 թվականի հուլիսի 20-ին առաջին դիմողը բողոքարկել է նախարարի որոշումը Գերագույն վարչական դատարան: Նա առարկել է, որ որոշման համար չեն ներկայացվել հիմքեր՝ գրկելով իրեն կամայականության դեմ պաշտպանությունից, քանի որ նա չի կարողացել բացահայտել, թե իր որ գործողություններն են համարվել սպառնալիք ազգային անվտանգությանը: Նա նաև բողոքել է, որ իր դեմ կիրառված միջոցներն ազդել են նաև իր ընտանիքի վրա: Այնուամենայնիվ, իշխանություններն անտեսել են դա և չեն ստուգել, թե արդյոք, առկա է եղել արդարացի հավասարակշռություն իր իրավունքների և հանրային շահի միջև՝ ի խախտումն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի, որը ներպետական օրենսդրության մասն է կազմում: Այդ իմաստով, նա հիմնվել է *Դատարանի Al-Nashif v. Bulgaria* (թիվ 50963/99, 2002թ. հունիսի

20) գործով վճռի վրա, որի արդյունքում Գերագույն վարչական դատարանը փոխել է իր նախադեպային որոշումներն այս համատեքստում (տե՛ս ստորև՝ կետ 25):

11. 2005 թվականի օգոստոսի 10-ին Գերագույն վարչական դատարանը տեղեկացրել է առաջին դիմողին այն մասին, որ գործը փոխանցվել է Պլովդիվի շրջանային դատարան:

12. 2005 թվականի դեկտեմբերի 9-ին նշանակված նիստը չի կայացել, քանի որ Ներքին գործերի՝ Պլովդիվի շրջանային դիրեկտորիատը չի ստացել դատական վերանայման մասին բողոքի պատճենը:

13. Նիստը տեղի է ունեցել 2006 թվականի փետրվարի 24-ին: Դատարանը, որպես ապացույց, ընդունել է թիվ S-6923/08.06.2005 բանաձևը, որը հանդիսացել է առաջին դիմողի նկատմամբ կայացված որոշման հիմքը: Առաջին դիմողին թույլ չեն տվել ծանոթանալ այս փաստաթղթի հետ:

14. 2006 թվականի մարտի 8-ի վճռով Պլովդիվի շրջանային դատարանը մերժել է բողոքը: Նախևառաջ այն նշել է, որ Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 46(2) բաժնում նախատեսված դատական վերանայման բացառումը հակասում է Կոնվենցիային և այդ պատճառով պետք է անտեսվի: Այն հիմնվել է *Al-Nashif-ի* գործի վրա (վերը նշված), ինչպես նաև Գերագույն վարչական դատարանի նախադեպային որոշումների վրա (տե՛ս ստորև՝ կետ 25): Քննելով գործը՝ դատարանը որոշել է հետևյալը.

«Հարկադիր միջոցները հիմնված են...այն հանգամանքի վրա, որ [առաջին դիմողը] լուրջ վտանգ է ներկայացնում ազգային անվտանգությանը՝ թիվ S-6923/08.06.2005 բանաձևում ներկայացված պատճառներով...»

Կայացնելով վիճարկվող որոշումը՝ Ներքին գործերի նախարարությունը հայտարարում է, որ հավաքված ապացույցները հստակորեն հաստատում են, որ [առաջին դիմողը] հանցավոր կազմակերպության անդամ է, որը զբաղվում է թմրանյութերի ապօրինի շրջանառությամբ. մի կողմից, դա առաջ է բերում հիմքեր [Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի] 10(1)(3) բաժնի ներքո, մյուս կողմից էլ հանգամանք է, որը պահանջում է, որպեսզի վարչական մարմինները ձեռնարկեն հարկադիր միջոցներ: [Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի] 42-րդ բաժնի ներքո «օտարերկրացին պետք է արտաքսվի, եթե նրա ներկայությունը երկրում առաջացնում է լուրջ վտանգ ազգային անվտանգությանը կամ պետական կարգին»: Արտաքսվելու դեպքում օտարերկրացին պետք է նաև գրկվի Բուլղարիայի Հանրապետությունում բնակվելու իրավունքից, և նրան պետք է արգելել մուտք գործել երկիր: [Այս միջոցների] կիրառումն անհրաժեշտ է [Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի] 10-րդ բաժնում նախատեսված դեպքերում: Օտարերկրացու հարկադիր արտաքսումը, ով ճանաչված է որպես հանցավոր խմբի կամ կազմակերպության անդամ կամ ներգրավված է ահաբեկչական գործունեության մեջ, զբաղվում է մաքսանենգությամբ կամ զենքի, զինամթերքի, ստրատեգիական հումքի, ապրանքների, հնարավոր երկակի օգտագործման տեխնոլոգիաների ապօրինի շրջանառությամբ կամ զբաղվում է թունավոր կամ հոգեմետ նյութերի կամ նախանյութերի կամ դրանց արտադրման հումքի ապօրինի շրջանառությամբ: Որոշման մեջ նշված է, որ առկա է տեղեկություն առ այն, որ [առաջին դիմողը] մասնակցել է թունավոր և հոգեմետ նյութերի և նախանյութերի և դրանց արտադրման հումքի ապօրինի շրջանառությանը: Դա հիմնավորվում է գաղտնի նյութերով (որոնք կազմված են Դասակարգված տեղեկության պաշտպանության մասին 2002 թվականի օրենքի 25-րդ բաժնի և [1-ին ցանկում], 2-րդ բաժնի 22-րդ կետում), որն առաջադրում է կիրառել հարկադիր միջոցը, որին էլ հղում է կատարում վիճարկվող որոշումը: Այդ առաջադրանքի համաձայն՝ նյութերը ստացվել են գաղտնի հետապնդման միջոցների արդյունքում, ինչպես նաև ձևավորվել են 2005 թվականի ապրիլին ձևավորված՝ Կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի ազգային ծառայության կողմից ներկայացված փաստաթղթերից, որոնք ցույց են տալիս, որ [առաջին դիմողը] գործել է որպես միջնորդ թմրադեղերի մատակարարման գործում և ունեցել է մշտական կապեր Բուլղարիայի քաղաքացիների հետ, ովքեր զբաղվում են թմրադեղերի և թունանյութերի սպառմամբ Պլովդիվի և Ասենովգրադի տարածքում:

[Առաջին դիմողի] նկատմամբ կիրառված երեք միջոցները հիմնված են [Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի] 42(2) բաժնի վրա: ...Համաձայն այդ օրենքի 46(2)(3) բաժնի ներքին՝ Վարչական դատավարության 199 թվականի օրենքի հետ միասին վերցված, նման որոշումը պետք է հղում կատարի միայն հարկադիր միջոցների իրավական, այլ ոչ թե փաստական հիմքերին: Ինչպես երևում է որոշումից՝ այն լիովին համապատասխանում է [այս դրույթների] պահանջներին:

Անվիճելի է այդ որոշումը կայացրած մարմնի իրավասությունը: [Առաջին դիմողը] բողոքում է, որ խախտվել են ընթացակարգային կանոններ, սակայն դատարանը դրանք չի հայտնաբերում: [Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի] 42-րդ բաժնի չի նախատեսում որևէ ընթացակարգի որևէ հատուկ կանոններ... Չեն հայտնաբերվել որևէ խախտումներ՝ կապված այն փաստի հետ, որ հարկադիր միջոցների առաջադրումը եղել է գաղտնի, քանի որ դրա վերջին էջում կարելի է տեսնել, որ այն կայացվել է 2005 թվականի հունիսի 7-ին և ձևավորվել է նույն օրը...

[Դատարանը կքննի [առաջին դիմողի] առարկությունները՝ կապված միջոցների կիրառման փաստական հիմքերի հետ: Որոշման մեջ նշված իրավական հիմքերը պահանջում են տեղեկության առկայություն Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 10(1)(3) կետերի հետ միասին՝ 42 և 42a կետերի վրա հիմնված փաստերի հետ: Կապված [առաջին դիմողի] առարկությունների հետ՝ պետք է նշել, որ օրենքը հղում է կատարում տեղեկության վրա, որը վերաբերում է նման փաստերի, այլ ոչ թե՝ ապացույցների: Ապացույցի հասանելիությունը կառաջացնի տարբեր իրավական հետևանքներ [առաջին դիմողի] համար:

Վիճելի որոշումը նախատեսում է հարկադիր միջոցներ, որոնք, համաձայն Վարչական իրավախախտումների և տույժերի մասին 1969 թվականի օրենքի 22-րդ բաժնի, կիրառվում են, որպեսզի վերջ դնեն վարչական և այլ զանցանքներին, ինչպես նաև վերջ դնեն և փոխհատուցեն դրանց վտանգավոր հետևանքները:

Տեղեկությունը հավաքվել է գաղտնի հետապնդման միջոց կիրառելու արդյունքում, ինչպես նաև կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի ազգային ծառայության օպերատիվ աղբյուրների միջոցով, ինչը կարող է երևալ որոշումից: Համաձայն Հատուկ հետապնդման միջոցների մասին 1997 թվականի օրենքի բնորոշումից՝ տվյալ միջոցները ներառում են տեխնիկական միջոցներ (էլեկտրոնային և մեխանիկական սարքեր, ինչպես նաև նյութեր, որոնք օգտագործվում են հետապնդվող անձանց կամ առարկաների գործունեությունը ձայնագրելու համար) և օպերատիվ մեթոդներ (հետապնդում, գաղտնալսում, փակ տարածքներում դիտարկում, նամակագրության և համակարգչային տեղեկության վերահսկում, որոնք գործում են տեխնիկական միջոցների կիրառման ընթացքում), որոնք կիրառվում են տեսաժապավենների, աուդիոժապավենների, լուսանկարների և նշմարված առարկաների տեսքով ֆիզիկական ապացույցներ պատրաստելու համար: Օրենքի 3-րդ բաժնի ներքո դրանք կարող են նաև օգտագործվել հանցագործությունները կանխելու համար...Դրանք օգտագործվում են այն անձանց դեմ, ովքեր կասկածվում են լուրջ հանցագործության նախապատրաստման կամ կատարման կամ կատարած լինելու մեջ...Այդպիսով ստացված ապացույցը պահվում է կամ Ներքին գործերի նախարարությունում՝ մինչև նախնական քննության կատարումը կամ համապատասխան դատական մարմնի կողմից: Ցանկացած առարկա, որը չի օգտագործվում ապացույցի պատրաստման համար, պետք է վերացվի:

Տեղեկության աղբյուրի բնույթը, որը տանում է վիճելի որոշման կայացմանը, անհնարին է դարձնում ներկայացնել այլ ապացույցներ՝ կապված փաստերի հետ: Այնուամենայնիվ, դա, անկասկած, հանգեցնում է հետևության, որ հարկադիր միջոցները եղել են օրինական: Ավելին, [առաջին դիմողը] չի առարկում փաստերի դեմ, նա պարզապես վիճարկում է դրանց առնչությամբ տեղեկության օգտագործումը, որոնք հիմք են եղել հարկադիր միջոցը կիրառելու համար: [Դատարանը] գտնում է, որ որոշման մեջ նշված փաստերը կարող են հիմք հանդիսանալ Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 42 և 42a բաժինների կիրառման համար՝ 10(1)(3) բաժնի հետ մեկտեղ: Հաշվի առնելով վերը նշվածը՝ [դատարանը] եզրակացնում է, որ վիճարկվող որոշումը կայացվել է գործող օրենքի պահանջներին համապատասխան:

[Առաջին դիմողի] վերջին առարկությունը վերաբերում է վիճարկվող որոշման անհամապատասխանությանն օրենքով հետապնդվող նպատակին: Նա հիմնվում է իր՝ Բուլղարիայում ունեցած երկարատև ընտանեկան կյանքին, բուլղարացու հետ ամուսնությանը և այդ ամուսնության արդյունքում ծնված 9-ամյա երեխային (փաստեր, որոնք ընդունվել են կողմերի և դատարանի կողմից)...

Այնուամենայնիվ, բոլոր այս հանգամանքները կապ չունեն որոշման օրինականության, ինչպես նաև օրենքով հետապնդվող նպատակի հետ, քանի որ օրենքը նախատեսում է որոշակի իրավունքների սահմանափակում՝ հանցագործությունները կանխելու նպատակով:

Այս համատեքստում [առաջին դիմողի] կողմից [վերոնշյալ *Al-Nashif-ի* գործին] հիմնվելը անտեղի է, քանի որ այս գործը վերաբերում է դատական վերանայման դիմելու իրավունքին, որը հասանելի է եղել [առաջին դիմողի] համար:

15. 2006 թվականի մարտի 28-ին առաջին դիմողը բողոքարկել է Գերագույն վարչական դատարան: Նա բողոքել է, որ ոստիկանությունը չի ներկայացրել որևէ ապացույց առ այն, որ ինքը կատարել է ազգային անվտանգությանը վնասելուն ուղղված որևէ արարք: Նրանք պարզապես ներկայացրել են փաստաթուղթ, որում նշված է եղել տեղեկության մասին, որի աղբյուրը եղել է անհայտ: Այսպես կոչված «ենթադրությունը» պարունակել է միայն ընդհանուր եզրակացություն, որը հիմնված է եղել փաստերի վրա, որոնք հայտնի չեն դատարանին: Դա եղել է խնդրահարույց, քանի որ դատարանի խնդիրն էր երաշխավորելու, որ հարկադիրի ազատությունը չիրականացվի կամայական կերպով: Ավելին, չկային օբյեկտիվ փաստեր, որոնք ցույց կտային, որ առաջին դիմողը կատարել էր որևէ հանցագործություն: Դա պետք է ապացուցվեր, այլ ոչ թե պարզապես ենթադրվեր: Առաջին դիմողն ապա հայտարարել է, որ վիճարկվող որոշումը լրջորեն խախտել է իր ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքը՝ ի

խախտումն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի: Նա հիմնվել է հիմնականում վերոնշյալ *Al-Nashif u Berrehab v. the Netherlands* (1988թ. հունիսի 21-ի վճիռ, Սերիա A, թիվ 138 գործի վրա և պնդել, որ առկա իրավական համակարգը չի տրամադրել բավարար երաշխիքներ ընդդեմ կամայականության: Ավելին, ստորադաս դատարանը չի քննել միջամտության հավասարակշռությունը՝ հակասելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մոտեցմանը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի ներքո ներկայացվող գործերով: Վիճարկվող միջոցը կոտրել է իր երկարատև հարաբերություններն իր կնոջ և դստեր հետ: Եթե կար հիմք կասկածելու, որ ինքը ներգրավված է եղել հանցավոր գործունեության մեջ, առավել տեղին կլիներ իր նկատմամբ քրեական հետապնդում իրականացնել և դատապարտել, որով ցույց կտրվեր այն լուրջ ապացույցն իր սխալ վարքի վերաբերյալ:

16. 2006 թվականի սեպտեմբերի 12-ի դատական նիստից հետո Գերագույն վարչական դատարանը որոշել է, որ ստորադաս դատարանի 2006 թվականի հոկտեմբերի 4-ի որոշումը պետք է մնա ուժի մեջ: Որոշման մեջ նշվել է հետևյալը.

«...[Դատարանը] գտնում է, որ վիճարկվող որոշման օրինականության հետ կապված առաջին ատյանի դատարանի եզրակացությունները ճիշտ են և հիմնավորված:

Համաձայն Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 42(1) բաժնի՝ օտարերկրացու արտաքսումն անհրաժեշտ է, եթե նրա ներկայությունը երկրում ազգային անվտանգությունը կամ հասարակական կարգը դնում են լուրջ վտանգի տակ: Այդ բաժնի 2-րդ ենթաբաժինը նախատեսում է, որ երբ անձն արտաքսվում է, նա նաև զրկվում է իր՝ Բուլղարիայի Հանրապետությունում բնակվելու իրավունքից, ինչպես նաև արգելվում է նրա հետագա մուտքը երկիր:

Համաձայն նույն օրենքի 42a բաժնի՝ երկիր մուտք գործելու արգելքը կիրառվում է Օրենքի 10-րդ բաժնում նշված հանգամանքներում: Վիճարկվող որոշման մեջ նշված է, որ [առաջին դիմողի գործը] Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 10-րդ բաժնի 1-ին և 3-րդ կետերի ներքո է, քանի որ իր գործողություններով նա սպառնալիք է ներկայացրել Բուլղարիայի ազգային անվտանգությանը և շահերին կամ հայտնի է, որ գործել է ընդդեմ երկրի անվտանգության շահերի, եղել է հանցավոր խմբի կամ կազմակերպության անդամ կամ ներգրավված է եղել ահաբեկչական գործունեության, մաքսանենգության կամ զենք, զինամթերք պայթուցիկ նյութեր, ստրատեգիական հումքեր, առարկաներ կամ տեխնոլոգիաներ ապօրինի վաճառելու և այլնի հետ կամ թունավորող կամ հոգեմետ դեղերի կամ նյութերի կամ դրանց պատրաստման համար հումքի ապօրինի առուվաճառքի հետ»:

Տվյալ գործով հաստատվել է, որ [առաջին դիմողը] գործել է որպես միջնորդ թմրանյութերի և թունավոր նյութերի մատակարարման համար՝ Պլովդիվի և Ասենովգրադի տարածքում:

Վիճարկվող որոշումը կայացվել է Պլովդիվի անվտանգության բաժնի ղեկավարի թիվ S-6923/08.06.2005 առաջարկի հիման վրա, որը տեղեկություններ է պարունակում, համաձայն որի՝ [Բուլղարիայի Հանրապետությունում] օտարերկրացու ներկայությունն ազգային անվտանգությունը դնում է լուրջ վտանգի տակ:

Օտարերկրացիների մասին օրենքի 42 և 42a բաժինների դրույթները պարտադիր են: Եթե այս տեքստերում նշված պայմաններն առկա են, վարչական մարմինը պետք է կիրառի հարկադրանք և որոշում կայացնի օտարերկրացուն արտաքսելու մասին, և միևնույն ժամանակ՝ նրան բնակության իրավունքից զրկելու և նրա մուտքը երկիր արգելելու մասին: Վարչական մարմինը չի ընտրում որոշում կայացնելու կամ չկայացնելու միջև: Քանի որ օրենքը չի նախատեսում բացառություններ, որոնք կարող են թույլ տալ մարմնին չկայացնել արտաքսման մասին որոշում, արտաքսումը պահանջվող պայմաններին համապատասխան օրինական է:

Վիճարկվող որոշումը կայացվել է օրենքին, ինչպես նաև նյութական և դատավարական կանոններին համապատասխան: Վարչական մարմինը բացատրում է համապատասխան փաստերը և հստակեցնում է այդ որոշումը կայացնելու իրավական հիմքերը... »:

C. Առաջին դիմողի և երկրորդ ու երրորդ դիմողների հետագա հանդիպումները

17. Առաջին դիմողի արտաքսումից հետո երկրորդ և երրորդ դիմողները մի քանի անգամ մեկնել են Թուրքիա նրան հանդիպելու: Ամեն անգամ նրանք մնացել են այնտեղ երկու կամ երեք օր: Հանդիպումների միջև նրանք հեռախոսային կապ են պահպանել:

II. ԿԻՐԱՌԵԼԻ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքը և դրա մեկնաբանության և կիրառման ոլորտում արված բարեփոխությունները

18. Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 42(1) բաժինը (*Закон за чужденците в Република България*) նախատեսում է, որ օտարերկրացիները պետք է արտաքսվեն, երբ նրանց ներկայությունը երկրում լուրջ վտանգ է ներկայացնում ազգային անվտանգությանը կամ հասարակական կարգին: 42(2) բաժնում նշված է, որ արտաքսումը պարտադիր ուղեկցվում է այդ օտարերկրացուն բնակվելու իրավունքից զրկելով և երկիր մուտք գործելն արգելելով:

19. Այդ օրենքի 44(4)(1) և (3) բաժինները նախատեսում են, որ արտաքսման մասին որոշումները և նրանց բնակվելու իրավունքից զրկելու մասին որոշումները ի կատար են ածվում անմիջապես:

20. Այդ օրենքի 42a(1) (ներկայումս՝ 42h(1)) բաժնի ներքո երկիր մուտք գործելու արգելքի մասին կայացվում է որոշում, եթե առկա են 10-րդ բաժնում նշված հիմքերը: 10(1)(1) և (1)(3) բաժինները, որոնք գործել են այդ ժամանակ, բնորոշում էին այս հիմքերը որպես տեղեկություն, որը բացահայտում էր, որ (i) «իր գործողություններով օտարերկրացին վտանգել է Բուլղարիայի պետության անվտանգությունը կամ շահերը կամ գործել է երկրի անվտանգության դեմ» կամ (ii) նա եղել է «հանցավոր խմբի կամ կազմակերպության անդամ կամ ներգրավված է եղել ահաբեկչական գործողություններում, զբաղվել է մաքսանենգությամբ կամ զենքի, զինամթերքի, պայթուցիկ նյութերի, ստրատեգիական հումքի, առարկաների կամ տեխնոլոգիաների ապօրինի շրջանառությամբ կամ թունավոր կամ հոգեմետ նյութերի կամ դեղերի կամ դրանց պատրաստման հումքի առուվաճառքով»:

21. Օրենքի 46(1) բաժինը նախատեսում է, որ հարկադիր միջոցներ նախատեսող որոշումները կարող են բողոքարկվել Ներքին գործերի նախարարություն կամ իրավասու շրջանային դատարան:

22. Այնուամենայնիվ, Օրենքի 46(2) բաժինը, որը գործել է մինչև 2007 թվականի մարտ ամիսը, նախատեսում էր, որ օտարերկրացիներին բնակության թույլտվությունից զրկող և 10(1)(1) բաժնում նշված պատճառներով նրանց մուտքը երկիր արգելող որոշումները կամ նրանց արտաքսելու մասին որոշումները ենթակա չեն դատական վերանայման:

23. Օրենքի 46(3) բաժնի ներքո այս որոշումները չեն մատնանշում տվյալ հարկադիր միջոցը կիրառելու փաստացի հիմքերը:

24. Մինչև 2002 թվականը Օրենքի մեկնաբանման և կիրառման համապատասխան իրավական բարեփոխումներն արտացոլված են Դատարանի՝ *Al-Nashif-ի* գործով վճռի 71-78 կետերում:

25. Այս վճռի կայացումից հետո Բուլղարիայի Գերագույն վարչական դատարանը փոխել է իր նախադեպային որոշումները: Մի շարք վճիռներում և որոշումներում, որոնք կայացվել են 2003-2006 թվականների ընթացքում, այն, հիմնվելով *Al-Nashif-ի* գործով վճռի վրա, որոշել է, որ Օրենքի 46(2) բաժնում նախատեսված դատական վերանայման արգելքը պետք է անտեսվեր, քանի որ այն հակասում էր Կոնվենցիային, և որ ազգային անվտանգության հիմնավորմամբ արտաքսման մասին որոշումները ենթակա էին դատական վերանայման (реш. №4332 от 8 май 2003 по адм. д. № 11004/2002 г.; реш. № 4473 от 12май 2003 г. по адм. д. № 3408/2003 г.; опер. № 706 от 29 января 2004г. по адм. д. № 11313/2003 г.; опер. №4883 от 28 май 2004 г. по адм. д. № 3572/2004 г.; опер. № 8910 от 1 ноября 2004 г. по адм. д. №7722/2004 г.; опер. № 3146 от 11 апрел 2005 по адм. д. № 10378/2004 г.; опер. № 3148 от 11 апрел 2005 по адм. д. №10379/2004 г.; опер. №4675 от 25 май 2005 г. по адм. д. №1560/2005 г.; опер. № 8131 от 18 юли 2006 г. по адм. д. №6837/2006 г.):

26. Արդյունքում, 2007 թվականի ապրիլին Օրենքի 46(2) բաժինը ենթարկվել է փոփոխության: Այժմ այն նախատեսում էր, որ օտարերկրացիներին բնակվելու իրավունքից զրկող որոշումները, ինչպես նաև նրանց մուտքը երկիր արգելող որոշումները կարող էին բողոքարկվել Գերագույն վարչական դատարան, որը պետք է կայացներ վերջնական վճիռը:

B. Գաղտնի տեղեկության պաշտպանության մասին 2002 թվականի օրենքը (*Закон за защита на класифицираната информация*)

27. Այս օրենքի 25-րդ բաժնի համաձայն՝ թիվ 1 ցանկում թվարկված տեղեկությունները, որոնց նկատմամբ անարգել մուտքը կարող է վտանգել Բուլղարիայի ազգային անվտանգությունը, արտասահմանյան քաղաքականությունը կամ սահմանադրական շահերը, պետական գաղտնիք է:

28. Օրենքի թիվ 1 ցանկի 2-րդ մասի 22-րդ կետը նախատեսում է, որ քննարկվող տեղեկությունն այն է, որը «հավաքվում, ստուգվում և քննարկվում է անվտանգության ծառայության և իրավապահ մարմինների կողմից՝ կապված կասկածվող կամ հսկողության տակ գտնվող անձանց, ահաբեկչի կամ հասարակական կարգի, անվտանգության, պաշտպանության, անկախության, տարածքային միասնականության կամ պետության միջազգային հեղինակության դեմ ուղղված այլ ապօրինի գործունեությամբ զբաղվող անձի հետ:

C. Թմրամիջոցների հետ կապված հանցագործություններ

29. 1968 թվականի Քրեական օրենսգրքի 354a հոդվածի համաձայն՝ հանցանք է համարվում թմրամիջոցներ կամ նման նյութեր արտադրելը, մշակելը, ձեռք բերելը կամ պահելը սպառելու նպատակով, ինչպես նաև սպառելը: Հանցագործության ծանրացնող հանգամանք է, եթե այն կատարվում է հանցավոր խմբի անդամի կողմից (Օրենքի 354a հոդվածի 2(1) կետ): Օրենքի 354b հոդվածի 1-ին կետով հանցանք է այլոց թմրամիջոց կամ նման միջոցներ օգտագործելուն հակելը կամ մղելը: Հանցագործություն է նաև հանցավոր խմբի հիմնադիր անդամ, ղեկավար կամ անդամ լինելը՝ Օրենքի 354a հոդվածի 1-ին կետով կամ 354b հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված հանցագործություններ կատարելու նպատակով (Օրենքի 321-րդ հոդվածի 3-րդ կետ):

D. Գաղտնի հսկողություն

30. Գաղտնի հսկողությունը կարգավորող օրենքը մանրամասն ներկայացված է Եվրոպական ինտեգրման և մարդու իրավունքների ասոցիացիայի *և Ekimdzhiev v. Bulgaria* գործով վճռում (թիվ 62540/00, 2007 թվականի հունիսի 28):

III. ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԸ

31. Թիվ 7 (ETS No. 117) Արձանագրության բացատրական հաշվետվության մեջ 1-ին հոդվածով նախատեսված երաշխիքները ներկայացված են հետևյալ կերպ.

«...15. Որպես կանոն՝ օտարերկրացին պետք է հնարավորություն ունենա օգտվելու 1-ին կետի a, b և c ենթակետերով նախատեսված իրավունքներից մինչև իր արտաքսվելը: Այնուամենայնիվ, 2-րդ կետը թույլ է տալիս, որպեսզի տեղի ունենա արտաքսում այն դեպքում, երբ մինչև այս իրավունքների կիրառումն արտաքսումն անհրաժեշտ է՝ ելնելով պետական կարգի շահերից կամ երբ վկայակոչված են ազգային անվտանգության հետ կապված պատճառներ: Այս բացառությունները կիրառվում են՝ հաշվի առնելով համաչափության սկզբունքը, ինչպես որ ներկայացված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային որոշումներում»:

Պետությունն օտարերկրացուն արտաքսելիս, երբ հիմնվում է հասարակական կարգին վտանգ սպառնալու վրա, մինչև վերը նշված իրավունքներից վերջինիս օգտվելը պետք է կարողանա ցույց տալ, որ այս բացառիկ միջոցն անհրաժեշտ է եղել կոնկրետ գործով կամ որոշ կատեգորիայի գործերով: Մյուս կողմից, եթե արտաքսումը տեղի է ունեցել ելնելով ազգային անվտանգության շահերից, այն ինքնին պետք է ընդունվի որպես բավարար արդարացում: Այս երկու դեպքերում էլ, այնուամենայնիվ, տվյալ անձը պետք է ունենա 1-ին կետով նախատեսված իրավունքներից օգտվելու հնարավորություն իր արտաքսումից հետո...»:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 8-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԵԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

32. Դիմողները բողոքել են առ այն, որ առաջին դիմողի արտաքսումը տեղի է ունեցել ի խախտումն իրենց ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի: Նրանք հիմնվել են Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի վրա, որը նախատեսում է հետևյալը.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական

բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

A. Կողմերի դիրքորոշումները

33. Դիմողները պնդում են, որ Բուլղարիայում իրենք ունեցել են իրական ընտանեկան կյանքը, որն ընդհատվել է առաջին դիմողի արտաքսմամբ: Նրանք նշել են, որ այս արտաքսումը ձևականորեն կապված է եղել Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի դրույթների հետ, սակայն առարկել են, որ ներպետական օրենսդրությունը ազգային անվտանգության հիմքերով չի տրամադրել բավարար երաշխիքներ կամայական գործողությունների դեմ: Մասնավորապես, չնայած առաջին դիմողը կարողացել է դիմել դատական վերանայման իր արտաքսման որոշման դեմ, դատարանները պատշաճ կերպով չեն ստուգել այս որոշումը և հրաժարվել են քննել դրա համաչափությունը: Միակ ապացույցի մասը, որը կիրառվել է ի արդարացումն առ այն, որ նա սպառնալիք է ներկայացրել ազգային անվտանգությանը, այն «ենթադրությունն է» եղել, որը պարունակել է իբրև թե գաղտնի հետապնդման միջոցով ստացված տեղեկություններ: Այնուամենայնիվ, այդ հետապնդումից բխող անմիջական նյութը չի ներկայացվել դատարաններին: Այդպիսով, դատարանները վայր են դրել գործադիր գործունեության և դրա գործողությունների օրինականության ստուգման իրենց գործառույթը՝ դրանով իսկ գրկելով դիմողներին ընդդեմ կամայականության պաշտպանության նվազագույն ծավալից օգտվելու հնարավորությունից:

34. Այնուհետև, դիմողները բողոքել են, որ իշխանությունները և դատարանները չեն ներկայացրել որևէ չնչին բացատրություն առ այն, թե ինչու է անհրաժեշտ եղել արտաքսել առաջին դիմողին և այդպիսով կործանել նրա ընտանեկան կյանքը: Առկա էին լուրջ փաստարկներ դրան խոչընդոտելու համար, ինչպիսին է՝ դիմողների երկարատև ընտանեկան կյանքը, առաջին դիմողի նկատմամբ նախկինում որևէ քրեական դատապարտումների բացակայությունը և այն փաստը, որ նա ուներ մշտական աշխատանք և հանդիսանում էր մշտական հարկատու: Եթե իշխանություններն իրոք տեղեկություններ ունենային առ այն, թե նա ներգրավված է եղել թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության մեջ, համաչափ միջոց կլինեին նրան մեղադրանք առաջադրելն ու դատապարտելը, այլ ոչ թե՛ արտաքսելը չապացուցված և անանուն հայտարարությունների հիման վրա:

35. Կառավարությունը հայտարարել է, որ *Al-Nashif-ի* գործով Դատարանի վճռից հետո ներպետական դատարանները սկսել են քննել արտաքսման որոշումների դեմ դատական վերանայման մասին բողոքները: Քննվող գործով Պլովդիվի շրջանային դատարանը և Գերագույն վարչական դատարանը պատշաճ կերպով գնահատել են առաջին դիմողի դեմ կայացված որոշումների փաստական և իրավական հիմքերը: Նրանց հետևությունները լիովին համապատասխանել են Կոնվենցիայի սկզբունքներին, իսկ նրանց դատավճիռները լիովին պատճառաբանված էին: Դիմողների հայտարարություններն առ այն, թե այս դատարանները քննել են գործը զուտ ձևականորեն, անհիմն են: Ներպետական դատարանների պրակտիկան հետագայում ամրապնդվել է Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 2007 թվականի ապրիլի փոփոխություններով:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիություն

36. Դատարանը գտնում է, որ այս բողոքը հիմնականում անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով: Ապա նշում է, որ այն անհիմն չէ որևէ այլ հիմքով: Հետևաբար, այն հայտարարվում է ընդունելի:

2. Հանգամանքներ

37. Առաջին դիմողը հիմնավորվել է Բուլղարիայում 1992 թվականին: 1996 թվականին նա ամուսնացել է այնտեղ երկրորդ դիմողի հետ: Նույն տարի նրանք ունեցել են երեխա՝ երրորդ դիմողին: Չկա նշում առ այն, թե նրանց հարաբերությունները չեն եղել ընտանեկան կյանք 8-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով: Երկրորդ և երրորդ դիմողները բուլղարացիներ են, ովքեր ծնվել են Բուլղարիայում, ապրել են այնտեղ իրենց ողջ կյանքի ընթացքում: 1992 թվականից սկսած և մինչև արտաքսումն առաջին դիմողը օրինական բնակվել է Բուլղարիայում, իսկ 1996 թվականից սկսած՝ մշտական բնակվելու

թույլտվության ուժով: 2005 թվականի հունիսին ազգային անվտանգության նկատառումներով նրա արտաքսման մասին որոշում է կայացվել, և նա կալանավորվել և հարկադրաբար դուրս է բերվել Բուլղարիայից: Դրանից հետո նա կարողացել է տեսնել իր կնոջը և դստերը միայն մի քանի անգամ կարճ ժամանակով (տե՛ս վերը՝ կետեր 5, 6, 7 և 17): Դատարանը, այդ պատճառով, եզրակացնում է, որ իշխանությունների կողմից ձեռնարկված միջոցներն առաջին դիմողի նկատմամբ հանգեցրել են դիմողների ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքին միջամտելուն (տե՛ս՝ վերոնշյալ *Al-Nashif*, կետեր 112-15; *Lupsa v. Romania*, թիվ 10337/04, կետեր 24, 26 և 27, ՄԻԵԴ 2006-VII; *Musa and Others v. Bulgaria*, թիվ 61259/00, կետ 58, 2007թ. հունվարի 11 և *Bashir and Others v. Bulgaria*, թիվ 65028/01, կետ 37, 2007թ. հունիսի 14):

38. Նման միջամտությունը կհանգեցնի 8-րդ հոդվածի խախտման, եթե այն իրականացված չլինի «օրենքին համապատասխան», չհետապնդի իրավական նպատակ կամ 2-րդ կետով նախատեսված նպատակ և «չլինի անհրաժեշտ ժողովրդական հասարակությունում» այդ նպատակներին հասնելու համար:

39. Դատարանը բազմիցս նկատել է, որ այս պահանջներից առաջինն ուղղակիորեն չի նշանակում, թե միջամտումը պետք է հիմք ունենա ներպետական օրենսդրության մեջ, այլ նաև հղում է կատարում այդ օրենքի որակին՝ պահանջելով որ այն համապատասխանի օրենքի կանոնին: Այսպիսով արտահայտությունը պահանջում է, որ ներպետական օրենքը լինի հասանելի և կանխատեսելի իր բնույթով ու բավականաչափ հստակ լինելու իմաստով, որպեսզի անձանց համաչափ ցուցումներ տա՝ կապված հանգամանքների և պայմանների հետ, որոնցում իշխանություններն իրավունք ունեն դիմել միջոցների, որոնք կազդեն նրանց՝ Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների վրա: Ավելին, օրենքը պետք է ապահովի իրավական պաշտպանության աստիճան ընդդեմ իշխանությունների կողմից կամայական միջամտության: Հիմնարար իրավունքները ոտնահարող դեպքերը կհակասեն գործադիր մարմնին տրվող իրավական ազատություն սահմանող իրավական կանոնին, որը պետք է արտահայտվեր անխոչընդոտ իշխանության ձևով: Հետևաբար, օրենքը պետք է մատնանշի նման ազատության սահմանները, որը տրվում է իրավասու մարմիններին, և դա բավարար հստակությամբ կատարելու ձևը, որպեսզի անձին տրամադրվի պատշաճ պաշտպանություն ընդդեմ կամայական միջամտության (տե՛ս՝ ի թիվս այլ աղբյուրների, *Malone v. the United Kingdom*, 1984թ. օգոստոսի 2-ի վճիռը, Սերա A, թիվ 82, էջեր 31-33, կետեր 66-68):

40. Դատարանը, անշուշտ, նկատում է այն փաստը, որ ազգային անվտանգությանը վերաբերող միջոցների հատուկ հանգամանքներում կանխատեսելիության պահանջը չի կարող նույնը լինել, ինչպես շատ այլ ոլորտներում: Մասնավորապես, օրենքի «կանխատեսելիության» պահանջն այն չէ, որ ստիպի պետություններին սահմանել իրավական դրույթներ, որոնք մանրամասնորեն կթվարկեն բոլոր այն վարքագծի ձևերը, որը կարող է հանգեցնել անձին արտաքսելու մասին որոշման կայացմանն ազգային անվտանգության հիմքերով: Հանգամանքների բերումով ազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգը կարող է լինել իր բնույթով տարբեր և կարող է լինել անկանխատեսելի հետագա ընթացք պարզելու համար: Այնուամենայնիվ, նույնիսկ երբ խոսքը գնում է ազգային անվտանգության մասին, օրինականության հայեցակարգը և ժողովրդավարական հասարակությունում օրենքի կանոնը պահանջում են, որպեսզի արտաքսման միջոցները, որոնք ազդում են մարդու հիմնարար իրավունքների վրա, անկախ մարմնի կամ դատարանի կողմից ենթարկվեն որոշ մրցակցող ընթացակարգերի, որն իրավասու է արդյունավետ քննության ենթարկել դրանց համար հիմք հանդիսացած պատճառները և վերանայել համապատասխան ապացույցները՝ անհրաժեշտության դեպքում դասակարգված տեղեկությունն օգտագործելու նկատմամբ պատշաճ դատավարական սահմանափակումներ օգտագործելով: Անձը պետք է կարողանա վիճարկել գործադիրի գնահատականը, երբ քննարկվում է ազգային անվտանգության հարցը: Չնայած, որ գործադիրի գնահատականն ազգային անվտանգության սպառնալիքի առնչությամբ իրոք մեծ կշիռ կունենա, անկախ մարմինը կամ դատարանը պետք է կարողանան արձագանքել այն դեպքում, երբ այս հայեցակարգի կյանքի կոչումն ունի որևէ պատշաճ փաստական հիմք կամ վեր է հանում «ազգային անվտանգության» մեկնաբանությունը, այսինքն՝ ապօրինի է կամ հակասում է առողջ դատողությանը և կամայական է (տե՛ս վերոնշյալ *Al-Nashif*, կետեր 119-24, և *Lupsa*, կետեր 33 և 34):

41. *Al-Nashif*-ի գործով, երբ քննվում էր օտարերկրացուն ազգային անվտանգությանը վտանգ սպառնալու հիմքով Բուլղարիայից արտաքսելու իրավական հարցը, վերը նշված չափանիշին հղում կատարելով՝ Դատարանը գտավ, որ առկա է անհամապատասխանություն: Այս եզրակացությունը հիմնված էր մի շարք տարրերի վրա. որևէ փաստական հիմքի բացակայություն, որը կարդարացներ

արտաքսումը, որևէ մրցակցող ընթացակարգերի տեսակի բացակայություն և որևէ անկախ մարմին բողոք ներկայացնելու հնարավորության բացակայություն, որն իրավասու էր լուծում տալ հարցին (տե՛ս՝ վերոնշյալ *Al-Nashif*, կետեր 125-29; *Musa and Others*, կետեր 61-63 և *Bashir and Others*, կետեր 41 և 42, all):

42. Սույն գործը վերաբերում է իրավիճակի, որն առկա է եղել 2003 թվականից հետո, երբ *Al-Nashif*-ի գործով Դատարանի վճռի արդյունքում Բուլղարիայի Գերագույն վարչական դատարանը փոխեց իր նախադեպային որոշումները և ընդունեց, որ արտաքսման մասին որոշումները, կապված ազգային անվտանգության հիմքերի հետ, ենթական են դատական վերանայման՝ չնայած Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 46(2) բաժնի միանշանակ պայմաններին (տե՛ս վերը՝ կետ 25): Դրա արդյունքում առաջին դիմողը կարողացել է իր դեմ որոշման դիմել դատական վերանայման: Այդ պատճառով, Դատարանը պետք է որոշի՝ արդյոք արտաքսման մասին որոշման ընդունումը և արդյունքում՝ վերանայումը համապատասխանել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի պահանջներին, ինչպես ներկայացված է վերը, թե՛ ոչ:

43. Նախևառաջ, Դատարանը նկատում է, որ չնայած առաջին դիմողին արտաքսելու մասին որոշման մեջ նշված է, որ այդ միջոցը կիրառվում է, քանի որ նա վտանգ է ներկայացրել ազգային անվտանգությանը, հետագա դատական վերանայման ընթացակարգում պարզ է դառնում, որ այս գնահատականի համար հիմք հանդիսացած միակ փաստն այն էր, ինչի հետ երկու ատյանների դատարաններն էլ լիովին համաձայն էին, որ դիմողն իբրև թե ներգրավված է եղել թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության մեջ մի շարք բուլղարացիների հետ միասին (տե՛ս վերը՝ կետեր 6, 14 և 16): Ճիշտ է, որ «ազգային անվտանգության» հասկացությունը չի կարող ունենալ պատշաճ բնորոշում (տե՛ս՝ *Esbester v. the United Kingdom*, թիվ 18601/91, 1993թ. ապրիլի 2-ի Հանձնաժողովային որոշում, unreported; *Hewitt and Harman v. the United Kingdom*, թիվ 20317/92, 1993 թ. սեպտեմբերի 15-ի Հանձնաժողովային որոշում, unreported; and *Christie v. the United Kingdom*, թիվ 21482/93, 1994թ. հունիսի 27-ի Հանձնաժողովային որոշում, DR 78-A, էջ 134, կետ 119): Իրականում այդ հասկացությունը կարող է շատ լայն լինել, բազմաթիվ գնահատականներով, որոնք կարող են տրվել գործադիր մարմնի կողմից, երբ որոշվում է, թե ինչ է բխում անվտանգության շահերից: Այնուամենայնիվ, դա չի նշանակում, որ դրա սահմանները կարող են անցնել դրա իրական իմաստից (տե՛ս՝ *mutatis mutandis*, վերոնշյալ Եվրոպական ինտեգրման և մարդու իրավունքների ասոցիացիան և *Ekimdzhiev*-ի գործը, կետ 84): Իմաստի ցանկացած բնորոշմամբ հազիվ թե կարելի կլինի նշել, որ առաջին դիմողին մեղսագրվող գործողություններն իրենց լրջությամբ, նկատի ունենալով այն կործանիչ ազդեցությունը, որ թմրամիջոցներն ունենում են մարդկանց կյանքի վրա, կարող էին վտանգ ներկայացնել Բուլղարիայի ազգային անվտանգությանը կամ որպես փաստական հիմք ծառայել եզրակացնելու համար, որ չարտաքսելու դեպքում նա վտանգ կներկայացնեի ազգային անվտանգությանն ապագայում:

44. Այդ պատճառով ստացվում է, որ ներպետական դատարանները, չնայած որ *ex post facto* քննության են առել առաջին դիմողի բողոքը դատական վերանայման համար, սակայն դրանք չեն պարզել, թե արդյոք տեղին է եղել գործադիրի գնահատականը՝ կապված դիմողի կողմից ազգային անվտանգությանը ներկայացվող ռիսկի հետ (տե՛ս՝ *mutatis mutandis* վերոնշյալ *Lupsa*-ի գործը, կետ 41):

45. Օրենքի որակի չափանիշի մասին խոսելիս, 8-րդ հոդվածի պահանջները հաշվի առնելով՝ երաշխիքները կախված են առնվազն որոշ չափով քննարկվող միջամտության բնույթից և տևողությունից (տե՛ս՝ վերոնշյալ *Al-Nashif*, կետ 121, վկայակոչված *P.G. and J.H. v. the United Kingdom* գործը, թիվ 44787/98, կետ 46, ՄԻԵԴ 2001-IX): Չնայած, որ ազգային անվտանգության շահերից ելնելով ձեռնարկված գործողությունները կարող են գործի առարկայի և հասարակության անվտանգության համար լուրջ պոտենցիալ հետևանքների տեսանկյունից գործի դնել էականորեն նվազ երաշխիքներ, քան այլ դեպքերում, արտաքսումը, որը նպատակ է հետապնդում առաջ անցնել ավելի նվազ չարիքից, ինչպիսին է սովորական քրեական գործունեությունը, կարող է քննվել այնպիսի վարույթներում, որոնք անձին տրամադրում են պաշտպանության ավելի բարձր մակարդակ:

46. Այս իմաստով Դատարանը գտնում է, որ կարևոր է պարզել, թե արդյոք առաջին դիմողին արտաքսելու որոշումը հղում չի կատարել փաստական հիմքերին, որոնց վրա այն հիմնված է եղել: Այն պարզապես նախատեսել է կիրառելի իրավական դրույթներ և սահմանել, որ նա «ներկայացրել է լուրջ սպառնալիք ազգային անվտանգությանը»: այս եզրակացությունը հիմնված է եղել կոնկրետացված տեղեկության վրա, որը պարունակել է գաղտնի ներքին փաստաթղթեր (տե՛ս վերը՝ կետ 6): Չունենալով նույնիսկ նվազագույն տեղեկություն փաստերի մասին, որոնք հիմք են ծառայել այս գնահատականի

համար, առաջին դիմողը չի կարողացել հետագայում ներկայացված բողոքում, ինչպես նաև դատական քննության ժամանակ իր գործը պատշաճ կերպով ներկայացնել Ներքին գործերի նախարարությանը:

47. Այնուհետև Դատարանը նշում է, որ դատական վերանայման փուլում Պլովդիվի շրջանային դատարանը որոշել է՝ քանի որ Ներքին գործերի նախարարությունը ներկայացրել է հաշվետվություն, հիմնված չբացահայտված գաղտնի հսկողության միջոցի վրա, որոնցով հայտարարվում էր, թե առաջին դիմողը ներգրավված է եղել քրեական գործունեության մեջ, փաստերի հետագա քննությունը հնարավոր կամ անհրաժեշտ չի եղել (տե՛ս վերը՝ կետ 14) Այսպիսով, դատարանը չի պարզել գործի կարևոր հանգամանքները. արդյո՞ք իշխանություններն ի վիճակի են եղել ցույց տալ հատուկ փաստերի առկայությունը, որոնք հիմք են ծառայել իրենց գնահատականի համար առ այն, որ առաջին դիմողը վտանգ է ներկայացրել ազգային անվտանգությանը: Վերաքննության փուլում Գերագույն վարչական դատարանը չի հավաքել ապացույցներ, այլ սահմանափակվել է այս առումով հետևյալ հակիրճ պատճառաբանությամբ. «Հաստատված է... որ [առաջին դիմողը] թմրամիջոցների մատակարարման գործում գործել է որպես միջնորդ և պահում է մշտական կապ բուլղարացիների հետ, ովքեր սպառում են թմրամիջոցներ և թունանյութեր...»: Այն նման հետևության գալու համար մանրակրկիտ չի անդրադարձել ապացուցողական հիմքին և չի քննել առաջին դիմողի մանրամասն ներկայացված հայտարարությունն առ այն, որ իրականում նա ներգրավված չի եղել նաև գործունեության մեջ (տե՛ս վերը՝ կետեր 15 և 16): Այս տարրերը հանգեցրել են նրան, որ Դատարանը եզրակացրել է, որ ներպետական դատարանները լոկ սահմանափակվել են առաջին դիմողին արտաքսելու մասին որոշման ձևական քննությամբ (տե՛ս՝ *mutatis mutandis*, վերոնշյալ *Lupsa*-ի գործը, կետ 41): Նրանք հրաժարվել են քննել մյուս ապացույցները, որոնցով կհաստատվեին կամ կհերքվեին դիմողի դեմ ներկայացված մեղադրանքները, և հիմնել են իրենց հետևությունները լոկ Ներքին գործերի նախարարության կողմից ներկայացված չհաստատված տեղեկության վրա, որը ստացվել էր առաջին դիմողին գաղտնի հետևելու արդյունքում:

48. Սա առավել խնդրահարույց է այն փաստի տեսանկյունից, որ բուլղարական իրավական համակարգը նման մոնիթորինգին հետևելու համար չի տրամադրում Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված նվազագույն երաշխիքներ (տե՛ս վերոնշյալ Եվրոպական ինտեգրման և մարդու իրավունքների ստեղծագիտական և *Ekimdzhiiev*-ի գործը, կետեր 71-94): Մասնավորապես՝ բուլղարական օրենքը չի պարունակում բավարար երաշխիքներ, որպեսզի իշխանությունները, որոնք իրականացնում են հետևելու հատուկ միջոցը, հստակ կերպով վերարտադրեն սկզբնական տվյալները գրավոր կերպով (նուն տեղում, կետ 85) և չի նախատեսում պատշաճ ընթացակարգեր, որոնցով կապահովվեր այդ տվյալների պատշաճ պահպանումը (նուն տեղում, կետ 86): Ավելին, տվյալ գործով նյութերը չեն պարունակում որևէ տեղեկություն, որով հնարավոր կլիներ ստուգել՝ արդյո՞ք գաղտնի հետապնդման միջոցն առաջին դիմողի նկատմամբ կիրառվել է օրինական որոշման հիման վրա և օրինական կարգով, ոչ էլ այս հանգամանքը հաշվի է առնվել դատարանների կողմից դատական վերանայման արդյունքում:

49. Հաշվի առնելով վերը նշված փաստարկները՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ թեև առաջին դիմողը ձևական առումով ունեցել է իր արտաքսման մասին որոշումը դատական կարգով վերանայելու հնարավորություն, նա չի ունեցել նվազագույն աստիճանի պաշտպանություն ընդդեմ իշխանությունների կողմից ցուցաբերված կամայականության: Դիմողի ընտանեկան կյանքին միջամտությունն այդ պատճառով, տեղի չի ունեցել «օրենքի պահպանմամբ», կետ 42): Այսպիսով, Դատարանի համար անհրաժեշտ չէ պարզել, թե արդյո՞ք, այս միջամտությունը հետապնդել է օրինական նպատակ, և եթե այդպես է՝ արդյո՞ք, այն համապատասխանել է հետապնդվող նպատակին:

50. Այդ պատճառով, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում:

II. ԿՈՆՎԵՆՏՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

51. Դիմողները բողոքել են, որ դատական վերանայման փուլում դատարանները հստակ կերպով չեն քննել հայտարարությունների ճշմարտացիությունը, որոնք ներկայացվել են Ներքին գործերի նախարարության կողմից ընդդեմ առաջին դիմողի և չեն գնահատել նրա արտաքսման անհրաժեշտությունը: Նրանք հիմնվել են Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի վրա՝ համաձայն որի՝

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե նման խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»

A. Կողմերի դիրքորոշումները

52. Դիմողները հայտարարել են, որ չնայած ներպետական դատարանները դատական վերանայման համար համաձայնվել են քննել առաջին դիմողի բողոքները, նրանք փաստացի հաշվի չեն առել նրա փաստարկները՝ կապված իր արտաքսման օրինականության հետ: Դատական երկու ատյաններն էլ որոշել են, որ Ներքին գործերի նախարարության գնահատականները բավարար են եղել ցույց տալու համար, որ առաջին դիմողը վտանգ է ներկայացրել ազգային անվտանգությանը: Ավելին, դատարանները հրաժարվել են քննել նրա արտաքսման համապատասխանությունը: Այս թերություններից ոչ մեկը չի շտկվել Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքում 2007 թվականին կատարված փոփոխությամբ, նախևառաջ այն բանի համար, որ այդ փոփոխությունը մտել է ուժի մեջ առաջին դիմողի գործի քննությունից հետո, ապա այն չի պարունակել որևէ երաշխիքներ, որ դատարանները չէին ցուցաբերի ձևական մոտեցում: Ինչդեռ բուն իմաստը ոչ թե արտաքսման մասին որոշման բողոքարկման վարույթի հասանելիության բացակայությունն էր, այլ այն ձևը, որով դատարանները քննել են այդ որոշման օրինականությունը նման վարույթների ընթացքում: Առաջին դիմողի գործով ընդունված մոտեցումը չէր կարող տրամադրել որևէ երաշխիք ընդդեմ կամայական գործողությունների և արդյունավետորեն պահպանել նրա՝ Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքները:

53. Կառավարության դիրքորոշումները խմբավորված են վերը՝ կետ 35-ում:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիությունը

54. Դատարանը գտնում է, որ այս բողոքը հիմնականում անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով: Ապա նշում է, որ այն անընդունելի չէ նաև որևէ այլ հիմքով: Այդ պատճառով, այն պետք է ճանաչվի ընդունելի:

2. Հանգամանքները

55. 13-րդ հոդվածը երաշխավորում է ներպետական մակարդակով միջոցի առկայություն, որով կապահովվի Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների և ազատությունների ապահովումը՝ անկախ այն բանից, թե ինչպես դրանք կարող էին ապահովվել ներպետական իրավական համակարգում: Հոդվածի ազդեցությունն այդպիսով պահանջում է ներպետական միջոցի ապահովում, որը թույլ կտա իրավասու ներպետական մարմնին գործ ունենալ Կոնվենցիայի ներքո ներկայացված բողոքի բուն էության հետ, և տրամադրել պատշաճ լուծում՝ չնայած որ Պայմանավորվող պետություններն իրավունք ունեն որոշելու, թե ինչպես իրենք պետք է իրականացնեն այս դրույթի ներքո իրենց պարտականությունները: Որոշակի հանգամանքներում միջոցների բազմազանությունը, որոնք տրամադրվում են ներպետական օրենսդրությամբ, կարող է բավարարել 13-րդ հոդվածի պահանջները (տե՛ս՝ ի թիվս այլ աղբյուրների, *Chahal v. the United Kingdom*, 1996թ. նոյեմբերի 15-ի վճիռը, Վճիռների և որոշումների զեկույցներ 1996-V, էջեր 1869-70, կետ 145):

56. Միգրացիոն գործերով, երբ առկա է վիճելի հարց առ այն, որ արտաքսումը կարող է խախտել տվյալ անձի ընտանեկան կյանքը, Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը 8-րդ հոդվածի հետ համատեղ պահանջում է, որ պետություններն անձի համար հնարավորություն ստեղծեն արդյունավետորեն բողոքարկելու արտաքսումը կամ բնակության իրավունք տրամադրելը մերժելու մասին որոշումները և թույլ տան, որպեսզի անձն ունենա բավարար դատավարական իրավունքներ՝ ապահովելով անկախ և անկողմնակալ քննություններ (տե՛ս՝ վերոնշյալ *Al-Nashif-h* գործը, կետ 133, հետագա հղումներով):

57. Եթե արտաքսման մասին որոշումը կայացվում է՝ հիմնվելով ազգային անվտանգության նկատառումների վրա, որոշակի դատավարական սահմանափակումներ իրոք կարող են պահանջվել ապահովելու, որ ազգային անվտանգությանը վնաս չպատճառվի և ցանկացած անկախ վերանայող մարմին կարող է ստիպված տրամադրել հայեցողության լայն շրջանակ գործադիրին: Այնուամենայնիվ, այս սահմանափակումները չեն կարող արդարացնել բոլոր միջոցներին վերջ դնելը, երբ գործադիրը նախընտրում է վեր հանել «ազգային անվտանգության» գաղափարը: Նույնիսկ, երբ ազգային անվտանգության նկատմամբ սպառնալիքն է առաջ քաշվում, արդյունավետ միջոցի երաշխիքը պահանջում է, որպեսզի առնվազն իրավասու վերանայող մարմինը տեղյակ լինի այն պատճառների մասին, որոնց վրա հիմնված են արտաքսման մասին որոշումը, նույնիսկ եթե նման պատճառները հրապարակայնորեն հասանելի չեն: Իշխանությունը պետք է իրավասու լինի մերժելու գործադիրի գնահատականն առ

այն, որ առկա է վտանգ ազգային անվտանգությանը, երբ գտնում է, որ դա կամայական է կամ անհիմն: Պետք է առկա լինեն որոշակի մրցակցային վարույթներ, եթե առկա է անվտանգության նկատառումներով հատուկ ներկայացուցչի կարիք: Ավելին, հարցը՝ արդյոք վիճելի միջոցը կազդի անձի իրավունքների վրա՝ կապված իր ընտանեկան կյանքը հարգելու հետ և եթե այդպես է՝ ապա՝ արդյոք առկա է արդարացի հավասարակշռություն հանրային շահի և անձի իրավունքների միջև, դեռ պետք է պարզել (նույն տեղում, կետ 137, հետագա հղումներով վերոնշյալ *Chahal-ի* գործին):

58. Հաշվի առնելով իր եզրակացությունը 8-րդ հոդվածի առիթով (տես վերը՝ կետ 50)՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողների բողոքը վիճելի է: Այդ պատճառով պետք է պարզել, թե արդյոք նրանք իրենց տիրապետության տակ ունեցել են 13-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխանող միջոց:

59. Ինչպես նշված է վերևում, *Al-Nashif-ի* գործով Դատարանի վճռից հետո բուլղարական Գերագույն վարչական դատարանը 2003 թվականին փոխել է իր նախադեպային որոշումները և սկսել է քննել բողոքները՝ կապված ազգային անվտանգության հիմքերով կայացված արտաքսման որոշման վերանայման հետ՝ չնայած Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 46(2) բաժնի շարադրանքին (տե՛ս վերը՝ կետ 25): Իսկապես, արտաքսման մասին որոշումն ընդդեմ առաջին դիմողի տվյալ գործով քննվել է երկու ատյանի դատարանների կողմից: Հարցը, որը Դատարանը պետք է ուղղի այդ պատճառով, ի տարբերություն *Al-Nashif* գործի, նման վարույթի լոկ հասանելիություն չէ, այլ այն է, թե արդյոք դրանք հանգեցրել են «արդյունավետ միջոցի» 13-րդ հոդվածի իմաստով: Դատարանը կպարզի դա՝ ստուգելով, թե արդյոք վարույթի ընթացքը և այն ձևը, որով դատարանները վերանայել են Ներքին գործերի նախարարության որոշումը, համապատասխանել է այդ դրույթի պահանջներին:

60. Նախևառաջ, Դատարանը նկատում է, որ ներպետական դատարանները, որոնք գործ են ունեցել առաջին դիմողին արտաքսելու մասին որոշման հետ, պատշաճ կերպով չեն ճշտել՝ արդյոք դա տեղի է ունեցել իրական ազգային անվտանգության հիմքերով, և արդյոք գործադիրը կարող էր ցույց տալ այդ գնահատականի փաստական հիմքը, որ առաջին դիմողը կրել է այդ ռիսկը: Երկրորդ, դիմողը սկզբում չի ստացել որևէ տեղեկություն կապված փաստերի հետ, որոնք ստիպել են գործադիրին տալ նման գնահատական, և հետագայում էլ նա չի ունեցել արդարացի և հիմնավոր հնարավորություն հերքելու համար այդ փաստերը (տե՛ս վերը՝ կետ 13, 14 և 16): Հետևաբար այս վարույթները չեն կարող Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի ներքո դիմողի բողոքի համար համարվել արդյունավետ միջոց:

61. Ավելին, Դատարանը նկատում է, որ ներպետական դատարանները չեն պարզել, թե արդյոք դիմողի ընտանեկան կյանքի նկատմամբ միջամտությունը համապատասխանել է դրված նպատակին: Փոխարենը նրանք որոշել են՝ քանի որ հաստատված է, որ առաջին դիմողի գործն ընկնում է Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 42-րդ և 42a հոդվածների ներքո, իշխանությունները ստիպված էին նրան արտաքսել (տե՛ս վերը՝ կետեր 14 և 16):

62. Այնուամենայնիվ, համաձայն Դատարանի հաստատված նախադեպային որոշումների, 13-րդ հոդվածով պահանջվող արդյունավետ միջոցն այն է, որ ներպետական մարմինը գործը քննի պարզելու համար Կոնվենցիայի ներքո ներկայացված բողոքի բուն էությունը: Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի ներքո առաջ եկող գործերում դա նշանակում է, որ այս մարմինը պետք է իրականացնի հավասարակշիռ քննություն՝ պարզելու, թե արդյոք դա հանգեցրել է նրանց իրավունքների արդարացի սահմանափակման (տե՛ս՝ *mutatis mutandis*, *Smith and Grady v. the United Kingdom*, թիվ 33985/96 և 33986/96, կետեր 136-38, ՄԻԵԴ 1999-VI; *Peck v. the United Kingdom*, թիվ 44647/98, կետեր 105 և 106, ՄԻԵԴ 2003-I և *Hatton and Others v. the United Kingdom [GC]*, թիվ 36022/97, կետեր 140 և 141, ՄԻԵԴ 2003-VIII): Գործոնները, որոնք տեղին են այս իմաստով, վերջերս խմբավորվել են Դատարանի *the Üner v. the Netherlands* ([GC], թիվ 46410/99, ՄԻԵԴ 2006-XII գործով 57-59 կետերում):

63. Քանի որ տվյալ գործով ներպետական դատարանների մոտեցումը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի համատեքստում Դատարանի կողմից կարևորվող գործոնների լույսի ներքո դիմողի դեմ միջոցների քննությունը մերժելու վերաբերյալ չի բավարարել այս պահանջները, Դատարանը գտնում է, որ դատական վերանայումը չի ապահովել, որպեսզի դիմողները կարողանային պատշաճ կերպով ապացուցել իրենց իրավունքները՝ իրենց ընտանեկան կյանքը հարգելու հետ կապված (տե՛ս՝ *mutatis mutandis*, *Peev v. Bulgaria*, թիվ 64209/01, կետեր 72 և 73, 2007 թ. հուլիսի 26): Դրանք, այդ պատճառով, 13-րդ հոդվածի իմաստով չեն հանգեցրել արդյունավետ միջոցի:

64. Հաշվի առնելով վերը նշված բացթողումների ծավալը՝ Դատարանը գտնում է, որ դատական վերանայման գործընթացը տվյալ գործով չի բավարարել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջներին: Որևէ այլ միջոց Կառավարության կողմից չի առաջարկվել:

65. Այդ պատճառով տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ ԹԻՎ 7 ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ 1-ԻՆ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԵԼԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

66. Առաջին դիմողը բողոքել է առ այն, որ իրեն արտաքսելիս նա չի ունեցել թիվ 7 արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված երաշխիքներից օգտվելու հնարավորություն: Համաձայն այդ հոդվածի.

«1. Որևէ պետության տարածքում օրինական կարգով բնակվող օտարերկրացին չի կարող այնտեղից արտաքսվել այլ կերպ, քան ի կատարումն օրենքին համապատասխան ընդունված որոշման: Նա պետք է հնարավորություն ունենա՝

(ա). փաստարկներ ներկայացնելու իր արտաքսման դեմ,

(բ). վերանայել տալու իր գործը և

(գ). այդ նպատակով ներկայացվելու իրավասու մարմնին կամ այդ մարմնի նշանակված մեկ կամ մի քանի անձանց:

(2). Օտարերկրացին կարող է արտաքսվել նախքան սույն հոդվածի 1-ին կետի «ա», «բ» և «գ» ենթակետերում նշված իր իրավունքների իրականացումը, եթե արտաքսումն անհրաժեշտ է ի շահ հասարակական կարգի կամ պատճառաբանվում է պետական անվտանգության նկատառումներով»:

A. Կողմերի դիրքորոշումները

67. Առաջին դիմողը հայտարարել է, որ ստուգման ենթակա տեղեկության բացակայությունը, որը կհանգեցնեք այնպիսի եզրակացության, որ իր արտաքսումն իրոք հիմնված է եղել ազգային անվտանգության նկատառումների վրա, նշանակում է, որ այն տեղի չի ունեցել «օրենքով նախատեսված կարգով»: Նրա կարծիքով, իր գործն այս իմաստով համեմատելի է վերոնշյալ *Lupsa*-ի գործի հետ:

68. Կառավարության դիտարկումները ներկայացված են վերը՝ 35-րդ կետում:

B. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիություն

69. Դատարանը գտնում է, որ այս բողոքն ակնհայտորեն անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով: Ապա նկատում է, որ այն անընդունելի չէ նաև այլ հիմքերով: Այդ պատճառով այն պետք է ճանաչվի ընդունելի:

2. Հանգամանքները

70. Արտաքսման ժամանակ, ի հավելումն Կոնվենցիայի 3-րդ, 8-րդ և 13-րդ հոդվածներով նախատեսված պաշտպանության, Թիվ 7 արձանագրությունը վավերացրած պետության տարածքում օրինական բնակվող օտարերկրացիներն օգտվում են 1-ին հոդվածով նախատեսված հատուկ երաշխիքներից (տե՛ս՝ վերոնշյալ *Lupsa-ի գործը*, կետեր 51 և 52; *Kaya v. Romania*, թիվ 33970/05, կետեր 51 և 52, 2006թ. հոկտեմբերի 12 և *Bolat v. Russia*, թիվ 14139/03, կետ 76, ՄԻԵԴ 2006-XI (քաղվածքներ)):

71. *Al-Nashif*-ի գործով Դատարանն այդ հոդվածի ներքո քննություն չի իրականացրել, քանի որ քննարկվող դեպքը Բուլղարիայի նկատմամբ տեղի է ունեցել մինչև դրա օրինական ուժի մեջ մտնելը (2001 թվականի փետրվարի 1) (տե՛ս վերոնշյալ *Al-Nashif*-ի գործը, կետ 133 *in limine*): Այնուամենայնիվ, տվյալ գործով առաջին դիմողի արտաքսման որոշումը կայացվել է 2005 թվականի հունիսի 8-ին և կատարվել է 2005 թվականի հունիսի 9-ին: Դատարանը, այդ պատճառով, պետք է որոշի, թե արդյոք, այն բավարարել է այդ հոդվածով նախատեսված տարբեր պահանջներ:

72. Դատարանը նկատում է, որ առաջին երաշխիքի հիման վրա անձը չի կարող արտաքսվել՝ բացառությամբ «օրենքին համապատասխան կայացված որոշման հիման վրա»:

73. Դատարանն արդեն իսկ գտել է, որ առաջին դիմողի արտաքսումը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի իմաստով տեղի չի ունեցել «օրենքի հիման վրա»: Հաշվի առնելով այն, որ այս արտահայտությունը նույնաբովանդակ է Կոնվենցիայի և դրա արձանագրությունների հետ (տե՛ս՝ *mutatis mutandis*, *Amuur v. France*, 1996թ. հունիսի 25-ի վճիռը, *Ձեկույցներ* 1996-III, էջ 850, կետ 50; *Steel and Others v. the United Kingdom*, 1998թ. սեպտեմբերի 23-ի վճիռը, կետ *Ձեկույցներ* 1998-VII, էջ 2742, կետ 94 և *Hashman and Harrup v. the United Kingdom* [GC], թիվ 25594/94, կետ 34 *in fine*, ՄԻԵԴ 1999-VIII),

Դատարանը չի կարող պարզապես եզրակացնել, որ այս արտաքսումը չի համապատասխանել Թիվ 7 արձանագրության 1-ին հոդվածի վերը նշված պահանջին (տե՛ս՝ վերոնշյալ *Lupsa-ի գործը*, կետեր 56 և 57 և *Kaya-ի գործը*, կետեր 56 և 57):

74. Դատարանը պետք է նաև որոշի, թե արդյոք առաջին դիմողի նկատմամբ կիրառված միջոցները բավարարել են այդ հոդվածի 1-ին կետում նախատեսված մյուս պահանջները, թե՛ ոչ: Այս իմաստով նա նկատում է, որ ներպետական դատարանները հրաժարվել են հավաքել այն ապացույցները, որոնք հաստատում էին կամ հերքում արտաքսման համար հիմք հանդիսացած որոշման հիմքում ընկած հայտարարությունները. դրանք պարզապես իրականացրել են այս որոշման ձևական քննություն, որի արդյունքում առաջին դիմողը չի կարողացել հասնել նրան, որ տեղի ունենա իր արտաքսման դեմ ներկայացվող հանգամանքների արդարացի քննություն և վերանայում՝ հակասելով 1-ին կետի (b) ենթակետին (տե՛ս՝ *mutatis mutandis*, վերոնշյալ *Lupsa-ի գործը*, «58-60 և *Kaya-ի գործը*, կետեր 58-60):

75. Վերջապես Դատարանը նկատում է, որ առաջին դիմողի արտաքսումը տեղի է ունեցել 2005 թվականի հունիսի 9-ին, այսինքն՝ այն օրը, երբ նա տեղեկացել է այս որոշման մասին (տե՛ս վերը՝ կետ 7): Դա կապված է Օտարերկրացիների մասին 1998 թվականի օրենքի 44(4) կետի հետ, որը նախատեսում է, որ արտաքսման որոշումները պետք է անմիջապես ի կատար ածվեն (տե՛ս վերը՝ կետ 19): Դիմողը, այսպիսով, կարողացել է բողոքարկել իր դեմ կիրառված միջոցները միայն մեկ անգամ՝ Բուլղարիայի տարածքից դուրս գտնվելիս:

76. Թիվ 7 արձանագրության 1-ին հոդվածի երկրորդ կետը թույլ է տալիս դա, սակայն միայն որպես առաջին կետում նախատեսված ընդհանուր կանոնից բացառություն առ այն, որ համապատասխան անձինք պետք է կարողանան իրականացնել իրենց իրավունքները 1-ին կետի ներքո մինչև երկրից արտաքսվելը: Այս բացառությունը թույլատրելի է, եթե արտաքսումը «անհրաժեշտ է» «հասարակական կարգի շահերից ելնելով» կամ «հիմնված է ազգային անվտանգության նկատառումների վրա»:

77. Դատարանն արդեն գտել է, որ առաջին դիմողի արտաքսումը հիմնված չի եղել ազգային անվտանգության իրական հիմքերի վրա (տե՛ս վերը՝ կետ 43): Այդ պատճառով Դատարանը կարիք չունի լրացուցիչ պարզելու, թե արդյոք 1-ին հոդվածի 1-ին կետի ներքո իր իրավունքից օգտվելու հնարավորությունից մինչև արտաքսումը դիմողին զրկելը եղել է անհրաժեշտ և տեղին: Այդ պատճառով բացառության առաջին մասը կիրառելի չի եղել:

78. Ինչ վերաբերում է բացառության երկրորդ մասին, Դատարանը նկատում է, որ Թիվ 7 արձանագրության բացատրական հաշվետվության մեջ նշված է, որ «Պետությունը հասարակական կարգի վրա հիմնվելով օտարերկրացուն արտաքսելիս մինչև [1-ին հոդվածի 1-ին կետի ներքո] վերջինիս կողմից իրավունքներից օգտվելը, պետք է կարողանա ցույց տալ, որ այս բացառիկ միջոցն անհրաժեշտ է եղել բացառիկ դեպքում կամ բացառիկ կատեգորիայի գործերով»: Երբ գնահատվում է՝ արդյոք դա տեղի է ունեցել, պետք է «հաշվի առնել պատշաճության սկզբունքը, որն ամրագրված է [Դատարանի] նախադեպային որոշումներում» (տե՛ս վերը՝ կետ 31): Տվյալ գործով Կառավարությունը չի ներկայացրել որևէ փաստարկ, որը կհամոզեր Դատարանին, որ դա այդպես է եղել: Գործի նյութերում չկա որևէ բան, որ ցույց կտար, թե իրոք անհրաժեշտ է եղել արտաքսել առաջին դիմողին մինչև նա կկարողանար վիճարկել այդ միջոցը:

79. Այդ պատճառով Դատարանը եզրակացնում է, որ առաջին դիմողը պետք է հնարավորություն ունենար իրականացնելու իր՝ 1-ին հոդվածի 1-ին կետում նախատեսված իրավունքը՝ մինչև Բուլղարիայից արտաքսվելը: Այնուամենայնիվ, դա տեղի չի ունեցել:

80. Արդյունքում Դատարանը գտնում է, որ առաջին դիմողի արտաքսումը չի բավարարել Կոնվենցիայի թիվ 7 արձանագրության 1-ին կետի տարբեր պահանջներին: Այդ պատճառով տեղի է ունեցել այդ դրույթի խախտում:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

81. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

Վնասը

82. Դիմողները պահանջել են 60000 եվրո (յուրաքանչյուրը՝ 20000 եվրո)՝ ոչ նյութական վնասի փոխհատուցման դիմաց, որն առաջացել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտման արդյունքում: Նրանք հայտարարել են, որ իրենց ֆիզիկական բաժանումն առաջ է բերել միայնակության և անհուսության զգացում: Երկրորդ դիմողը ստիպված է եղել իր ամուսնու արտաքսումից հետո մեկ տարի շարունակ ընդունել հանգստացնող դեղամիջոցներ: Առաջին դիմողի և նրա դստեր միջև հարաբերությունները լուրջ վնաս են կրել նրանց բաժանման հետևանքով: Դա ավելի է սրվել այն փաստով, որ երրորդ դիմողը տառապել է էպիլեպսիայով, որն ավելի է վատթարացել հոր բացակայությամբ առաջացած սթրեսի արդյունքում: Ողջ ընտանիքի՝ Թուրքիայում բնակվելու տարբերակը կենսունակ չէր, քանի որ այնտեղ, ի տարբերություն Բուլղարիայի, երրորդ դիմողի էպիլեպսիայի համար անհրաժեշտ թանկարժեք դեղամիջոցները չէին տրամադրվի անվճար: Ավելին, ո՛չ երկրորդ, ո՛չ էլ երրորդ դիմողները, չէին խոսում թուրքերեն:

83. Դիմողները պահանջել են 5000 եվրո՝ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը խախտելու դիմաց: Նրանք նշել են, որ առաջին դիմողին արտաքսելու որոշումը դատարանի կողմից լոկ ձևականորեն քննելն առաջացրել է իրենց մեջ անարդարության զգացում և նվաստացրել է իրենց: Ապա առաջին դիմողը պահանջել է 10000 եվրո՝ Թիվ 7 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման դիմաց հիմնականում միևնույն հիմքով:

84. Կառավարությունը չի ներկայացրել մեկնաբանություններ դիմողների պահանջների վերաբերյալ:

85. Դատարանը գտնում է, որ բոլոր երեք դիմողներն առաջին դիմողի արտաքսման հետևանքով կարող էին սթրեսի ենթարկված լինել և խիստ անհանգստացած լինել իրենց ընտանեկան կյանքի ապօրինի և չհիմնավորված խեղման համար: Դա ավելի է խորացել միջոցների ոչ արդյունավետ լինելու պատճառով, որոնցով առաջին դիմողը փորձել է վիճարկել իր արտաքսումը, ինչպես նաև՝ արտաքսման գործընթացում պատշաճ միջոցների բացակայության պատճառով: Հաշվի առնելով իր տիրապետության տակ եղած նյութերը և ղեկավարվելով Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածով պահանջվող անկողմնակալությամբ՝ Դատարանը որոշում է տրամադրել առաջին դիմողին 10000 եվրո, երկրորդ դիմողին՝ 6000 եվրո և երրորդ դիմողին՝ 6000 եվրո գումար: Այդ գումարներին պետք է գումարվեն ցանկացած հարկեր, որ կարող են առաջանալ:

Ծախսերը և ծախքերը

86. Դիմողները պահանջել են 2730 եվրո գումարի վերադարձ, որը նրանք ծախսել են Դատարանում փաստաբանի ծառայություններից օգտվելու համար: Նրանք խնդրել են Դատարանին, որպեսզի 700 եվրո տրամադրվի անմիջապես իրենց, իսկ 2030 եվրոն՝ փաստաբաններ՝ պրն Մ. Էքիմջիկի և տկն Ք. Բոնչևայի բանկային հաշիվներին: Դիմողները, ապա, պահանջել են 28 եվրո փոստային և գրասենյակային ծախսերի դիմաց, որը ևս պետք է փոխանցվի փաստաբանի բանկային հաշվին:

87. Կառավարությունը չի ներկայացրել որևէ մեկնաբանություն դիմողների պահանջների վերաբերյալ:

88. Համաձայն Դատարանի նախադեպային որոշումներին՝ դիմողները կարող են ստանալ ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում, միայն եթե ցույց են տալիս, որ դրանք իրականում և անհրաժեշտաբար առաջացել են և հիմնավորված են: Տվյալ գործով, հաշվի առնելով իր տիրապետության տակ եղած տեղեկությունները և վերը նշված չափանիշը, և նկատելով, որ դիմողներին տրամադրվել է 850 եվրո, որպես իրավական օգնություն, Դատարանը որոշում է, որ տեղին է տրամադրել նրանց 1500 եվրո՝ ներառյալ ցանկացած հարկեր, որ կարող են առաջանալ: Այդ գումարից 700 եվրոն պետք է տրամադրվի անմիջապես դիմողներին, իսկ 800 եվրոն՝ նրանց փաստաբաններ՝ պրն Մ. Էքիմջիկի և տկն Ք. Բոնչևայի բանկային հաշիվներին:

Տուգանային տոկոսներ

89. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի վրա՝ հավելած երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՎՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

1. Հայրադարարում է գանգատի մնացած մասն ընդունելի:
2. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում:
3. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում:
4. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիային կից Թիվ 7 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:
5. Վճռում է, որ
  - (a) պատասխանող պետությունը տվյալ վճիռը Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ կետին համապատասխան օրինական ուժ ստանալու օրվանից երեք ամսվա ընթացքում դիմողներին պետք է վճարի հետևյալ գումարները բուլղարական լևերով՝ վճռի կայացման օրը կիրառելի տոկոսադրույքով.
    - i. 10000 (տաս հազար) եվրո առաջին դիմողին՝ ոչ նյութական վնասի դիմաց՝ գումարած ցանկացած կիրառելի հարկ,
    - ii. ընդհանուր 6000 եվրո (վեց հազար) երկրորդ դիմողին ոչ նյութական վնասի դիմաց՝ գումարած ցանկացած կիրառելի հարկ,
    - iii. 6000 (վեց հազար) եվրո երրորդ դիմողին ոչ նյութական վնասի դիմաց՝ գումարած ցանկացած կիրառելի հարկ,
    - iv. 1500 (հազար հինգ հարյուր) եվրո բոլոր երեք դիմողներին ծախսերի և ծախքերի դիմաց՝ գումարած ցանկացած կիրառելի հարկ: Այս գումարից 700 (յոթ հարյուր) եվրոն պետք է վճարվի անմիջապես դիմողներին, իսկ 800 (ութ հարյուր) եվրոն՝ դիմողների փաստաբաններ պրն Մ. Էքիմջիևի և տկն Բոնչևայի բանկային հաշիվներին:
  - (b) վերը նշված երեք ամսվա ժամկետը լրանալիս և մինչև կատարումը տոկոսները պետք է վճարվեն Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից սահմանած փոխառության միջին տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելած երեք տոկոս:
6. Մերժում է դիմողների՝ արդարացի փոխհատուցման պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և գրավոր. հրապարակվել է 2008 թվականի ապրիլի 24-ին՝ Դատարանի կանոնների 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերին համաձայն:

Կլաուդիա Վեստերդիեք
Քարտուղար

Պիեր Լորենցեն
Նախագահ

Սոերինգն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով^{1*}

1989 թվականի հուլիսի 7-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, Դատարանի կանոնակարգի 50-րդ կանոնի համաձայն լիազուրկված նիստում կայացրեց իր որոշումը հետևյալ կազմով.

Ռ. Ռիսսոլայ, նախագահ,

Զ. Կրեմոնա,

Թիերի Վիլիյամսոն,

Ֆ. Գուլյուկյու,

Ֆ. Մատշեր,

Լ.-Ի. Պետիտի,

Բ. Ուոլշ,

Վինսենտ Եվանս,

Ռ. Մակդոնալդ,

Կ. Ռասսո,

Ռ. Բեռնհարդտ,

Ա. Շափելմանն,

Զ. Դե Մեյեր,

Զ.Ա. Կառոլին Սալսիդո,

Ն. Վալտիկոս,

Ս.Կ. Մարտենս,

Ի. Պալմ,

Ի. Ֆոխել,

և նաև Մ.-Ա. Եիսսեն, քարտուղար,

և Հ. Պետզոլդ, քարտուղարի տեղակալ,

Դռնփակ խորհրդակցելով 1989 թվականի ապրիլի 27-ին և հունիսի 26-ին՝ կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց վերջինը հիշատակված օրը:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 32-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 47-րդ հոդվածով (հոդվ. 32-1, հոդվ. 47) սահմանված 3-ամսյա ժամկետում Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով») կողմից գործը Դատարանին է ներկայացվել 1989 թվականի հունվարի 25-ին, 1989 թվականի հունվարի 30-ին՝ Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության կառավարության կողմից, իսկ 1989 թվականի փետրվարի 3-ին՝ Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության կառավարության կողմից: 25-րդ հոդվածի ներքո (հոդվ. 25) գործը սկիզբ է առել Հանձնաժողովում Գերմանիայի քաղաքացի պրն Յենս Սոերինգի կողմից Միացյալ Թագավորության դեմ 1988 թվականի հուլիսի 8-ին բերված գանգատի (թիվ 14038/88) հիման վրա:

Հանձնաժողովի միջնորդությունը հղում էր տալիս 44-րդ և 48-րդ հոդվածներին (հոդվ. 44, հոդվ. 48) ու այն հռչակագրին, որով Միացյալ Թագավորությունը ճանաչել էր Դատարանի պարտադիր իրավասությունը: Միջնորդության ու 2 կառավարական գանգատների նպատակը Դատարանից որոշում ստանալն էր, թե արդյոք գործի փաստական հանգամանքները բացահայտում են պատասխանող պետության

¹ Soering v. the United Kingdom

* Ծանուցում քարտուղարության կողմից. գործը համարակալվել է 1/1989/161/217 թվով: Երկրորդ նիշը մատնանշում է այն տարեթիվը, երբ գործը ներկայացվել է Դատարանին, իսկ առաջին նիշը մատնանշում է այդ տարվա ընթացքում ներկայացված գործերի ցանկում նրա հերթական համարը. վերջին երկու նիշերը, համապատասխանաբար, մատնանշում են Դատարանի ստեղծման պահից գործերի և գանգատների (Հանձնաժողովին ուղղված) ցանկում նրա հերթական համարը:

կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ, 6-րդ և 13-րդ հոդվածների (հոդվ. 3, հոդվ. 6, հոդվ. 13) ներքո ստանձնած պարտավորությունների խախտման մասին, թե՛ ոչ:

2. Դատարանի կանոնակարգի 33-րդ կանոնի 3-րդ մասի (դ) կետին համապատասխան ներկայացված հարցմանն ի պատասխան՝ դիմողը հայտարարեց, որ ցանկանում է մասնակցել Դատարանի կողմից իրականացվող քննությանը և նշանակեց պաշտպաններ, ովքեր պետք է ներկայացնեն իրեն (Կանոն 30):

3. Պալատը կազմավորվեց 1989 թվականի հունվարի 26-ին: Այն ի պաշտոնե (ex officio) ներառում էր Տեր Վինսենտ Եվանսին՝ Բրիտանիայից ընտրված դատավորին, (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված) (հոդվ. 43), Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետությունն այդ փուլում դատավարության կողմ չէր, և պրն Ռ. Ռիստոլանի՝ Դատարանի նախագահին (21-րդ կանոնի 3-րդ մասի (բ)): Մյուս 5 անդամների անունները, մասնավորապես՝ պրն Զ. Կրեմոնա, տկն Դ. Բինդշեդլեռ-Ռոբերտ, պրն Ռ. Բեռնհարդտ, պրն Ն. Վալտիկոս և տկն Ե. Պալմ, որոշվել էին Քարտուղարի ներկայությամբ Նախագահի կողմից անցկացված վիճակահանության արդյունքում:

Նույն օրը Պալատը հրաժարվեց իր իրավասությունից հօգուտ Դատարանի լիազույմար նիստի (Կանոն 50):

4. Նույն օրը Հանձնաժողովի ու դիմողի կողմից գանգատի ապահովման միջոց կիրառելու մասին միջնորդություն ներկայացնելուց հետո Դատարանը Միացյալ Թագավորության կառավարությանը հայտնեց, որ նախքան Դատարանում գործով վերջնական որոշման կայացումը նպատակահարմար չէ դիմողին Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներին հանձնելը (Կանոն 36):

5. Քարտուղարի միջոցով Դատարանի նախագահը խորհրդակցեց երկու կառավարությունների գործակալների, Հանձնաժողովի պատվիրակության և դիմողի ներկայացուցիչների հետ գրավոր ընթացակարգի անհրաժեշտության մասին (37-րդ կանոնի 1-ին մաս և 50-րդ կանոնի 3-րդ մաս): Դրանից հետո Նախագահի հրամաններին ու ցուցումներին համաձայն՝ հետևյալ փաստաթղթերը ներկայացվեցին Քարտուղարություն.

- 1989 թվականի մարտի 28-ին՝ Միացյալ Թագավորության կառավարության և դիմողի հուշաթերթիկը,
- 1989 թվականի մարտի 31-ին՝ Գերմանիայի Կառավարության հուշաթերթիկը,
- 1989 թվականի ապրիլի 17-ին՝ դիմողի պատասխանը,
- 1989 թվականի ապրիլի 18-ին՝ Միացյալ Թագավորության կառավարության գրավոր դիրքորոշումը,
- 1989 թվականի ապրիլի 20-ին՝ դիմողի կողմից ներկայացվեցին մյուս ապացույցները:

1989 թվականի ապրիլի 7-ին Հանձնաժողովի քարտուղարությունը Գրասենյակին տեղեկացրեց, որ Պատվիրակությունը չի պատրաստվում գրավոր պատասխանել հուշաթերթիկներին:

6. Գրասենյակի միջոցով խորհրդակցելով նրանց հետ, ովքեր Դատարան էին ներկայանալու, Նախագահը 1989 թվականի փետրվարի 3-ին հայտնեց, որ բանավոր դատավարությունները սկսվելու են 1989 թվականի ապրիլի 24-ին (Կանոն 38):

7. 1989 թվականի փետրվարի 17-ին, բավարարելով դիմողի միջնորդությունը, Նախագահը Հանձնաժողովին միջնորդեց Դատարանին ներկայացնել Հանձնաժողովի կողմից իրականացված գրավոր և բանավոր լսումների բոլոր նյութերը: Փետրվարի 22-ին Հանձնաժողովը բավարարեց այս միջնորդությունը:

8. 1989 թվականի մարտի 28-ին ստացված նամակով Amnesty International-ը, Լոնդոն, հայտնեց, որ ցանկանում է ներկայացնել գրավոր մեկնաբանություններ (37-րդ կանոնի 2-րդ մաս): Մարտի 30-ին Նախագահը թույլատրեց մեկնաբանություններ թողնել կոնկրետ պայմանների պահպանմամբ: Ապրիլի 13-ին մեկնաբանությունները ներկայացվեցին գրասենյակ:

9. Դռնբաց դատական նիստը նշանակված օրը տեղի ունեցավ Ստրասբուրգում՝ Մարդու իրավունքների մասնաշենքում: Դատարանը դրանից անմիջապես առաջ նախապատրաստական նիստ գումարեց:

Դատարան էին ներկայացել.

- Միացյալ Թագավորության կառավարության կողմից պրն Մ. Ուոլդը, իրավախորհրդատու,

Արտաքին գործերի և Համագործակցության հարցերով նախարարություն, *Գործակալ*,
տեր Պատրիկ Մայիյուն, Բ.Ս., Մ.Պ., Գլխավոր փաստաբան,

պրն Մ. Բեյքերը, Բարձրագույն ատյաններում հանդես գալու իրավասություն ունեցող փաստաբան,
խորհրդակցող,

տկն Ե. Ուիլմսհարստը, Փաստաբանների իրավաբանական քարտուղարություն,
 պրն Դ. Բենտլին, Ներքին գործերի նախարարություն,

պրն Տ. Կոբլին, Ներքին գործերի նախարարություն, *Խորհրդապրու.*

- Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության կառավարության կողմից

պրն Զ. Մեյեր-Լադեվիգը, Բաժնի պետ,
 Արդարադատության դաշնային նախարարություն, *Գործակալ,*

պրն Մ. Գրոց, Պաշտոնյա,
 Արդարադատության դաշնային նախարարություն,

տկն Ս. Վերներ, Richter in am Amtsgericht,

Արդարադատության դաշնային նախարարություն, *Խորհրդապրուններ.*

- Հանձնաժողովի կողմից

պրն Ե. Բուսուտտիլ, Պապվիրակ.

- դիմողի կողմից

պրն Կոլին Նիկոլլս, Բ.Ս., *Իրավախորհրդապրու,*

պրն Ռ. Սպենսեր, Փաստաբան,

պրն Ֆ. Գարդներ, Փաստաբան, *Խորհրդապրուններ:*

Միացյալ Թագավորության կառավարության կողմից դատական նիստի ընթացքում հանդես եկավ տեր Պատրիկ Մայիյուն, Գերմանիայի կառավարության կողմից՝ Մեյեր-Լադեվիգը, Հանձնաժողովի կողմից՝ Բուսուտտիլը և պրն Նիկոլլսը՝ դիմողի կողմից:

10. Դռնբաց դատական նիստի ընթացքում և 1989 թվականի ապրիլի 26-ից մինչև հունիսի 15-ն ընկած ժամանակահատվածում Միացյալ Թագավորության կառավարության, Գերմանիայի կառավարության և դիմողի կողմից տարբեր փաստաթղթեր ներկայացվեցին:

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

11. Դիմողը՝ պրն Յենս Ստերինգը, Գերմանիայի քաղաքացի է, ով ծնվել է 1966 թվականի օգոստոսի 1-ին: Ներկայումս նա Անգլիայում գտնվում է կալանքի տակ և սպասում է Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ հանձնմանը Վիրջինիայում կատարված սպանությունների մեղադրանքներով:

12. Քննարկվող սպանությունները կատարվել էին 1985 թվականի մարտին Վիրջինիայի Բեդֆորդի շրջանում: Տուժողները՝ Ուիլիամ Ռեթինալդ Հայսոմը (72 տարեկան) և Նենսի Աստոր Հայսոմը (53 տարեկան), դիմողի ընկերուհու՝ Էլիզաբեթ Հայսոմի, ով Կանադայի քաղաքացի է, ծնողներն էին: Յուրաքանչյուր դեպքում մահվան պատճառները բազմաթիվ և ուժգին ծակող-կտրող վնասվածքներն էին հասցված պարանոցին, կրկրորդին և մարմնին: Այդ ժամանակ դիմողն ու Էլիզաբեթ Հայսոմը, համապատասխանաբար 18 և 20 տարեկան, Վիրջինիայի համալսարանի ուսանողներ էին: Նրանք միասին Վիրջինիայից անհետացել էին 1985 թվականի հոկտեմբերին, սակայն 1986 թվականի ապրիլին չեկերի խարդախության գործով ձերբակալվել էին Անգլիայում:

13. 1986 թվականի հունիսի 5-ից 8-ի ընթացքում դիմողը Բեդֆորդի շրջանի շերիֆի գրասենյակի ոստիկանական քննիչի կողմից հարցաքննվել էր: 1986 թվականի հուլիսի 24-ին երդման ներքո տված հարցաքննության ընթացքում դիմողը քննիչի և Միացյալ Թագավորության ոստիկանության 2 ներկայացուցիչների ներկայությամբ խոստովանել է սպանությունները: Դիմողը հայտարարել էր, որ սիրում էր օրիորդ Հայսոմին, բայց նրա ծնողները դեմ էին այդ հարաբերություններին: Հետևաբար ինքն ու օրիորդ Հայսոմը պլանավորել էին սպանել նրանց: Նրանք մեքենա էին վարձել Շառլոտտեսվիլում և մեկնել էին Վաշինգտոն, որտեղ նրանք պատրաստել էին իրենց այլուրեքությունը: Դիմողն այնուհետև գնացել էր ծնողների բնակարան, իրենց հարաբերությունները նրանց հետ քննարկելու համար և երբ նրանք ասել էին, որ ամեն ինչ անելու են դրան խոչընդոտելու համար, վեճ էր բռնվել, որի ընթացքում նա դանակով սպանել էր նրանց:

1986 թվականի հունիսի 13-ին Բեդֆորդի շրջանի շրջիկ դատարանի բարձրագույն դատարանը նրան մեղադրանք է առաջադրել Հայսոմի ծնողների սպանության համար: Նրանց 2-ի սպանության համար առաջադրված մեղադրանքով նրան սպառնում էր մահապատիժ, սակայն առանձին սպանությունների համար մահապատիժ չէր սպառնում:

14. 1986 թվականի օգոստոսի 11-ին Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների կառավարությունը հայցել է դիմողի ու օրիորդ Հայսոմի հանձնումը ԱՄՆ և Միացյալ Թագավորության միջև հանձնման մասին 1972 թվականի պայմանագրի պայմաններով սահմանված կարգով (տե՛ս ստորև՝ կետ 30): Սեպտեմբերի 12-ին Ներքին գործերի նախարարը միջնորդեց Բոու-Փոլոցի մագիստրատների դատարանին Հանձնման մասին 1870 թվականի ակտի 8-րդ բաժնի հիման վրա թույլատրելու դիմողի ձերբակալումը (տե՛ս ստորև՝ կետ 32): Հաջորդիվ՝ դեկտեմբերի 30-ին, դիմողը Չելմսֆորդի բանտում, որտեղ իր պատիժն էր կրում չեկերի խարդախության համար, ձերբակալվեց:

15. 1986 թվականի հոկտեմբերի 29-ին Վաշինգտոնում Բրիտանիայի դեսպանատունը միջնորդություն ներկայացրեց ԱՄՆ իշխանություններին՝ հետևյալ բովանդակությամբ.

«Քանի որ Մեծ Բրիտանիայում մահապատիժը վերացվել է, դեսպանատանը հանձնարարվել է Հանձնման մասին պայմանագրի համաձայն հավաստիացումներ պահանջել, որ պրն Սոերինգին նրան մեղսագրվող արարքներում մեղավոր ճանաչելու ու դատապարտելու դեպքում ... մահապատիժը, եթե նշանակվի, ի կատար չի ածվելու:

Եթե ԱՄՆ կառավարության սահմանադրական լիազորությունների մեջ չի մտնում նման հավաստիացումների ներկայացումը, ապա Միացյալ Թագավորության իշխանությունները խնդրում են ԱՄՆ կառավարությանը ձեռնարկելու անհրաժեշտ միջոցներ իրավասու իշխանություններին հանձնարարելու, որ մահապատիժ չնշանակվի կամ ի կատար չածվի նշանակվելու դեպքում»:

16. 1986 թվականի դեկտեմբերի 30-ին դիմողին բանտում հարցաքննեց Բոննից գերմանացի դատախազը (Staatsanwalt): Երդման ներքո տված հարցաքննության արձանագրությունում դատախազն արձանագրել էր, որ դիմողը, inter alia, հայտնել էր, որ «նա երբեք մտադրություն չի ունեցել սպանելու տեր և տիկին Հայսոմներին և ... միայն հիշում է, որ վնասվածքներ է հասցրել տեր և տիկին Հայսոմների պարանոցին»։ Իսկ դրան անմիջապես նախորդող օրերին «իր և Էլիզբեթի Հայսոմի միջև Էլիզաբեթի ծնողների սպանության մասին խոսակցություն չի եղել»: Դատախազը նաև հղում է տվել փաստաթղթերին, որոնք իր տրամադրության ներքո էին գտնվում, օրինակ՝ դիմողի կողմից Ամերիկայի ոստիկանության քննիչին տրված հայտարարությունը, դիտարկման արձանագրությունը և դիմողի վերաբերյալ 2 դատահոգեբուժական փորձաքննությունների եզրակացությունները (տե՛ս ստորև՝ կետ 21):

1987 թվականի փետրվարի 11-ին Բոննի տեղական դատարանը նրան մեղսագրվող արարքների համար արձակեց ձերբակալման մասին հրաման: Մարտի 11-ին Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության կառավարությունը հայցեց նրա հանձնումը՝ հիմք ընդունելով նրա և Միացյալ Թագավորության միջև Հանձնման մասին 1872 թվականի համաձայնագիրը (տե՛ս ստորև կետ 31): Գլխավոր դատախազն այնուհետև խորհուրդ տվեց Պետքարտուղարությանը, որ, թեև Գերմանիայի միջնորդությունը պարունակում է ապացույց, որ Գերմանիայի դատարաններն իրավասու են դատելու դիմողին, սակայն քանի որ ներկայացված ապացույցը բաղկացած է միայն դիմողի կողմից Բոննի դատախազին տրված ինքնախոստովանությունից՝ առանց սուտ ցուցմունք տալու դեպքում քրեական պատասխանատվության ենթարկվելու նախազգուշացման, ապա դա չի կարող բավարար հիմք հանդիսանալ նրա դեմ վարույթ հարուցելու համար և հետևաբար նման հանգամանքներում ձեռք բերված ապացույցների ուժով դատավորը Հանձնման մասին 1870 թվականի ակտի (տե՛ս ստորև՝ կետ 32) հիման վրա չի կարող պահել նրան անազատության մեջ Գերմանիային հանձնելու համար:

17. Արտաքին հարաբերությունների գրասենյակի տնօրենին, Քրեական բաժնին, ԱՄՆ արդարադատության դեպարտամենտին, Վիրջինիայի Բեդֆորդ շրջանի դատախազին (պրն Ջեյմս Ու. Ապրայլ կրտսեր) 1987 թվականի ապրիլի 20-ին ուղղված նամակում նշված էր, որ, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ միայն խոստովանությունների հիմքով դիմողը չի կարող դատվել Գերմանիայում, որևէ միջոց չկա ապահովելու ԱՄՆ-ի վկաների ներկայությունը Գերմանիայի քրեական դատարաններում: Ապրիլի 23-ին ԱՄՆ դիվանագիտական նոտայով պահանջեց հանձնման մասին ԱՄՆ հայցմանը նախապատվություն տալ Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության միջնորդությունից:

18. 1987 թվականի մայիսի 8-ին Էլիզաբեթ Հայսոմը հանձնվեց ԱՄՆ-ին: Իր ծնողների սպանությանն օժանդակելու համար օգոստոսի 22-ին իրեն մեղավոր ճանաչելուց հետո նա դատապարտվեց 90 տարվա ազատազրկման (45 տարի յուրաքանչյուր սպանության համար):

19. 1987 թվականի մայիսի 20-ին Միացյալ Թագավորության կառավարությունը Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետությանը տեղեկացրեց, որ ավելի վաղ ԱՄՆ «ներկայացրել է պրն Սոերինգին հանձնելու մասին ակնհայտ բավարար ապացույցով հիմնավորված միջնորդություն»։ Միացյալ Թագավորության կառավարությունը տեղեկացրեց Ֆեդերատիվ Հանրապետությանը, որ «նրանք, հաշվի

առնելով գործի բոլոր հանգամանքները, որոշել են շարունակել քննել ԱՄՆ միջնորդությունը»: Այնուհետև նրանք մատնանշեցին, որ նրանք սպասում են մահապատժի խնդրի վերաբերյալ ԱՄՆ իշխանությունների հավաստիացումներին և որ «այն դեպքում, երբ դատարանը որոշի բավարարել ԱՄՆ-ին հանձնելու մասին միջնորդությունը, այս դեպքում իշխանությունները պետք է ստանան բավարարող հավաստիացումներ»:

20. 1987 թվականի հունիսի 1-ին պրն Ապոլյակը՝ որպես Բեդֆորդի շրջանի դատախազ, իր իրավասության սահմաններում երդվեց հետևյալի մասին.

«Ես սույնով հավաստիացնում եմ, որ եթե Վիրջինիայի Բեդֆորդ նահանգում Յենս Ստերինգը մեղավոր ճանաչվի մահապատիժ նախատեսող արարքի համար ... ապա դատապարտումը կիրականացվի Միացյալ Թագավորության դատավորի անունից և Միացյալ Թագավորության կամքը կլինի, որ մահապատիժ չնշանակվի կամ ի կատար չածվի»:

Այս հավաստիացումը հունիսի 8-ին Միացյալ Թագավորությանը փոխանցվեց դիվանագիտական նոտայի ներքո: Այն նույն ձևակերպմամբ կրկնվեց 1988 թվականի փետրվարի 16-ին պրն Ապոլյակի մյուս երդման մեջ և դիվանագիտական նոտայով փոխանցվեց Միացյալ Թագավորությանը 1988 թվականի մայիսի 17-ին: Նույն դիվանագիտական նոտայում ԱՄՆ դաշնային կառավարությունը երաշխավորեց, որ Միացյալ Թագավորության անունից ներկայացուցչության ապահովման մասին Վիրջինիայի իշխանությունների պարտավորությունն արժանահավատ է:

Այս դատավարությունների ընթացքում Վիրջինիայի իշխանությունները Միացյալ Թագավորության կառավարությանը տեղեկացրեցին, որ պրն Ապոլյակը չի պատրաստվում տրամադրելու հետագա հավաստիացումներ և նպատակադրվել է մահապատիժ պահանջել պրն Ստերինգի գործով, քանի որ ապացույցները հիմնավորում են դրա անհրաժեշտությունը:

21. 1987 թվականի հունիսի 16-ին Բոու-Փոլոցի մագիստրատների դատարանում Գլխավոր մագիստրատի ներկայությամբ տեղի ունեցավ դատական նիստը:

ԱՄՆ կառավարությունն ապացույց ներկայացրեց, որ 1985 թվականի մարտի 30-ի գիշերը դիմողը սպանել է Ուիլիամ և Նենսի Հայսոմներին Վիրջինիայի Բեդֆորդի շրջանի նրանց տանը: Մասնավորապես, ապացույցը ներկայացվեց դիմողի ինքնախոստովանական ցուցմունքից՝ արձանագրված Բեդֆորդի շրջանի ոստիկանության քննիչի կողմից (տե՛ս վերը՝ կետ 13):

Դիմողի հոգեբանական վիճակի վերաբերյալ ներկայացվեց դատահոգեբուժական փորձաքննության եզրակացությունը (ստորագրված 1986 թվականի դեկտեմբերի 15-ին բժիշկ Հենրիետա Բուլլարդի կողմից), որ նա թերհաս ու անփորձ է և կորցրել է իր ինքնությունը ընկերուհու հետ սիմբիոտիկ հարաբերություններում, ով ուժեղ, համոզիչ և հոգեպես խանգարված երիտասարդ աղջիկ է: Դատահոգեբուժական փորձաքննության եզրակացությունը նշում էր.

«Օրիորդ Հայսոմի և Ստերինգի միջև առկա է եղել «folie à deux», որում ամենախանգարված կողակիցը եղել է օրիորդ Հայսոմը...»:

Իմ կարծիքով հանցագործության կատարման ժամանակ Յենս Ստերինգը հոգեկան խնդիրների պատճառով տառապել է մտավոր հետամնացությանը բնորոշ հիվանդությամբ: Հոգեբանական համախտանիշը բնորոշվում է որպես «folie à deux», որն առավել հայտնի է որպես հոգեբանական վիճակ, որում մի զուգընկերը ներշնչվում է մյուս զուգընկերոջ հոգեբանական հայուցինացիաներից: Օրիորդ Հայսոմի խանգարվածության աստիճանը մոտ է հոգեբանականի և նա ունակ է եղել մի քանի ամիսների ընթացքում ներազդելու պրն Ստերինգի վրա, որ նրա ու նրանց՝ որպես զույգի փրկության համար նա պետք է սպանի իր ծնողներին...: Օրիորդ Հայսոմը բթացնող ու հիպնոսացնող ազդեցություն է Ստերինգի վրա, որը հանգեցրել է աննորմալ հոգեբանական վիճակի, որում նա ռացիոնալ մտածել կամ օրիորդ Հայսոմի կյանքի վերաբերյալ պատկերացումները կասկածի տակ դնել չի կարողացել...»:

Իմ կարծիքով արդյունքում հանցագործության կատարման ժամանակ Ստերինգը տառապել է մտավոր հետամնացությունից, որի պայմաններում նա մեղավոր չէ դիտավորյալ սպանության համար, սակայն մեղավոր է անզգույշ մահ պատճառելու մեջ»:

Բժիշկ Բուլլարդի եզրակացությունները հիմնականում նույնական էին նրանց հետ, որոնք առկա են վաղ հոգեբանական փորձաքննությունների եզրակացություններում (բժիշկ Ջոն Ռ. Համիլտոնի՝ Բրոադմուրի հիվանդանոցի բժշկական տնօրենի կողմից 1986 թվականի դեկտեմբերի 11-ին տրված եզրակացության հետ), որը, այնուհանդերձ, չէր ներկայացվել Մագիստրատների դատարանին:

Գլխավոր մագիստրատն առավ, որ բժիշկ Բուլլարդի ապացույցը չի վերաբերում նրան ներկայացված հարցերին և որոշեց, որ դիմողը պետք է սպասի Պետքարտուղարության որոշմանը ԱՄՆ վերահանալու համար:

22. 1987 թվականի հունիսի 29-ին պրն Ստերինգը դիմեց Արդարադատության բարձրագույն դատարանի վերաքննիչ ատյանին իր ձերբակալման օրինականությունը ստուգելու ու դատական վերանայում անցկացնելը թույլատրելու համար: Դեկտեմբերի 11-ին Արդարադատության բարձրագույն դատարանի վերաքննիչ ատյանի կողմից երկու դիմումները մերժվեցին (Վերաքննիչ դատարանի դատավորներ լորդ Լլոյդի և պրն Մաչպերսոնի կողմից):

Ի պաշտպանություն իր դիմումի թույլատրելու անցկացնել դատական ստուգում՝ պրն Ստերինգը հայտնեց, որ ԱՄՆ իշխանությունների կողմից ստացված հավաստիացումներն այնքան չնչին են, որ ողջամիտ չէ, որ Պետքարտուղարը կարող է դրանք բավարար համարել ԱՄՆ և Միացյալ Թագավորության միջև կնքված հանձնման մասին ակտի 4-րդ հոդվածի ներքո (տե՛ս ստորև՝ կետ 36): Իր վճռում Վերաքննիչ դատարանի դատավոր լորդ Լլոյդը համաձայնեց, որ «հավաստիացումները թողնում են հուսալ ավելին»:

«Համաձայնագրի 4-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հավաստիացումը նշանակում է, որ մահապատիժը չպետք է ի կատար ածվի: Դա ենթադրաբար նշանակում է Կառավարության գործադիր իշխանության ճյուղի կողմից կամ նրա անունից տրված հավաստիացում, որը տվյալ դեպքում Վիրջինիա նահանգն է: Պրն Ապոլայկի երդումը հեռու է Գործադիրի անունից հավաստիացում լինելուց և ոչ այլ ինչ է, քան Միացյալ Թագավորության անունից նրա դատավորի ներկայացուցչությունն ապահովելու միջոց: Ես չեմ հավատում, որ սա այն է, ինչ նկատի են ունեցել համաձայնագիրը ստորագրելիս: Բայց միևնույն ժամանակ ես կարող եմ հասկանալ, որ հավաստիացումների միջոցով ավելին ձեռք բերելու հարցում կարող են լինել դժվարություններ հաշվի առնելով ԱՄՆ Սահմանադրության դաշնային բնույթը»:

Դատական վերանայում անցկացնելը թույլատրելու մասին հայցը մերժվեց, քանի որ ժամկետանց էր: Վերաքննիչ դատարանի դատավոր լորդ Լլոյդը սահմանեց.

«Պետքարտուղարը դեռ չի որոշել, թե արդյոք ընդունի հավաստիացումները որպես բավարարող, թե՛ ոչ, և դեռևս հստակ չի որոշել թույլատրել Ստերինգի հանձնումը, թե՛ ոչ: Ժամանակ առ ժամանակ կարող են այլ հանգամանքներ միջամտեն: Այս դատարանը երբեք թույլ չի տա իրեն այնպիսի վիճակում դնել, որ վերանայի վարչական որոշումն ընդդեմ կայացված որոշման»:

Որպես լրացուցիչ պատճառ նա հավելել է.

«Երկրորդ, եթե նույնիսկ Պետքարտուղարի կողմից հավաստիացումների վերաբերյալ կայացվել է որոշում այն մասին, որ դրանք բավարար են, ապա ես հակված չեմ կարծելու, որ նման որոշումը համաչափ կլինի Ուեդնեսթերի իմաստով (ինչ վերաբերում է Ուեդնեսթերի իմաստով համաչափությանը, ապա տես ստորև՝ կետ 35)»:

23. 1988 թվականի հունիսի 30-ին Լորդերի պալատը մերժեց դիմողի պահանջը թույլատրելու վերաքննիչ բողոք ներկայացնել Արդարադատության բարձրագույն դատարանի վերաքննիչ ատյանին:

24. 1988 թվականի հուլիսի 14-ին դիմողը միջնորդեց Պետքարտուղարին՝ խնդրելով վերանայել Հանձնման մասին 1870 թվականի ակտի 11-րդ բաժնի ներքո իրեն հանձնելը հայցելու մասին որոշումը (տե՛ս ստորև՝ կետ 34):

Այս միջնորդությունը մերժվեց և 1988 թվականի օգոստոսի 3-ին Պետքարտուղարը ստորագրեց դիմողին ԱՄՆ իշխանություններին հանձնումը պահանջելու մասին որոշում: Այնուամենայնիվ, դիմողը չհանձնվեց ԱՄՆ-ին նախ Եվրոպական Հանձնաժողովի, ապա Եվրոպական դատարանի կիրառած ապահովման միջոցի ուժով (տե՛ս վերը՝ կետ 4 և ստորև՝ կետ 77):

25. 1988 թվականի օգոստոսի 5-ին դիմողը տեղափոխվեց դատապարտյալների հիվանդանոց, որտեղ նա մնաց մինչև 1988 թվականի նոյեմբերի սկիզբը, ուր պահվում էր հատուկ ռեժիմի հսկողության ներքո կիրառելի ինքնասպանություն գործել ցանկացող դատապարտյալների նկատմամբ:

Դիմողի անունից ներկայացված դատահոգեբանական փորձաքննության եզրակացության համաձայն (եզրակացությունը թվագրված էր 1989 թվականի մարտի 16-ով բժիշկ Դ. Սոմեթի կողմից)՝ Վիրջինիայում մահապատիժ դատապարտված մյուս բանտարկյալների կողմից սեռական ոտնձգության կամ ֆիզիկական բռնության ենթարկվելու դիմողի վախը մեծ հոգեբանական ազդեցություն է ունեցել նրա վրա: Փորձագիտական եզրակացությունն արձանագրել է դիմողի հուսահատությունն օբյեկտիվ վախերի հետ, որոնք կարող են հանգեցնել ինքնասպանության:

26. Այս դատարանին ներկայացված 1989 թվականի մարտի 20-ի հայտարարության մեջ դիմողը հայտնել է, որ Միացյալ Թագավորությունից պետք է պահանջել իրեն հանձնել Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետությանը և ինքը համաձայն է նման պահանջի հետ ու փաստացի ու իրավական խոչընդոտներ չի ստեղծի նման պահանջի դեմ:

II. ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. Քրեական իրավունք

27. Անգլիայում սպանությունը որակվում է որպես դիտավորությամբ մարդուն ապօրինի կյանքից զրկել: Պատիժը ցմահ ազատազրկումն է: Սպանության համար մահապատիժ չի կարող սահմանվել (Սպանության մասին Murder (Մահապատիժի վերացման մասին) 1965 թվականի ակտ, բաժին 1): Անգլիայում մահ պատճառելու մասին 1957 թվականի ակտի բաժին 2-ը սահմանում է, որ եթե որևէ մեկը սպանում է մեկ այլ անձի, ապա նա չպետք է դատապարտվի սպանության համար, եթե նա տառապում է այնպիսի մտավոր հետամնացությամբ (անկախ նրանից, թե դրա պատճառը մտավոր զարգացվածության մեջ հետ մնալն է կամ ժառանգական պատճառները կամ վնասվածքը կամ հիվանդությունը), որի արդյունքում թուլացել է նրա մտավոր պատասխանատվությունն իր գործողությունների համար: Բացի այս բաժնով նախատեսված անձանցից, այն անձինք, ովքեր մեղսունակ են, պետք է դատապարտվեն անուղղակի դիտավորության սպանության համար:

28. Անգլիայի դատարանների քրեական իրավասությունը չի տարածվում Անգլիայի տարածքից դուրս օտարերկրացիների կողմից կատարված գործողությունների վրա բացառությամբ առանձնահատուկ դեպքերի: Հետևաբար, ո՛չ դիմողը՝ որպես Գերմանիայի քաղաքացի, ո՛չ էլիզբեթ Հայսոմը՝ որպես Կանադայի քաղաքացի, Միացյալ Թագավորության դատարանին ընդդատյա չեն:

B. Հանձնում

29. Հանձնման վերաբերյալ համապատասխան համընդհանուր կանոնները նախատեսված են Հանձնման մասին 1870-1935 թվականների ակտերում:

30. Միացյալ Թագավորության և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների միջև հանձնման մասին ընթացակարգերը կարգավորվում են երկու կառավարությունների միջև 1972 թվականի հունիսի 8-ին ստորագրված Հանձնման մասին համաձայնագրով, 1982 թվականի հունիսի 25-ին ստորագրված Լրացուցիչ արձանագրությամբ և Լրացուցիչ արձանագրությունը փոփոխող նոտաների փոխանակմամբ՝ ստորագրված 1986 թվականի օգոստոսի 19-ին և 20-ին: Այս համաձայնությունները Հրամանով (Անգլիայի թագուհու անունից ընդունվող օրենքներ, որոնք Պառլամենտում քննարկման կարիք չունեն) ներառվեցին Միացյալ Թագավորության օրենսդրության մեջ (Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ (Հանձնում) Հրաման 1976, Տ.Ի. 1976/2144 և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ (Հանձնում) (Փոփոխություն) Հրաման 1986, Տ.Ի. 1986/2020):

Հանձնման մասին համաձայնագրի 1-ին հոդվածի ուժով «յուրաքանչյուր Պայմանավորվող կողմ այս Համաձայնագրով սահմանված հանգամանքներին ու պայմաններին համապատասխան միջոցներ է ձեռնարկում մյուս կողմին հանձնելու իր տարածքում հայտնաբերված այն անձին, ով մեղադրվում է կամ դատապարտվել է այնպիսի հանցագործության համար (նախատեսված Համաձայնագրով, այդ թվում՝ սպանությունը), որը կատարել է մյուս կողմի իրավազրկության ներքո»:

31. Միացյալ Թագավորության և Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության միջև հանձնումը կարգավորվում է 1872 թվականի մայիսի 14-ին Գերմանիայի և Միացյալ Թագավորության միջև ստորագրված Արդարադատությունից թաքնված հանցագործներին հանձնելու մասին պայմանագրով, որը փոփոխության է ենթարկվել Բոննում 1960 թվականի փետրվարի 23-ին ստորագրված համաձայնագրով և հետագայում փոփոխվել է 1978 թվականի սեպտեմբերի 25-ի և 27-ի նոտաների փոխանակմամբ: Այս համաձայնությունները Հրամանով (Անգլիայի թագուհու անունից ընդունվող օրենքներ, որոնք Պառլամենտում քննարկման կարիք չունեն) ինկորպորացվեցին Միացյալ Թագավորության օրենսդրության մեջ (Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության (Հանձնում) Հրաման 1960, Տ.Ի. 1960/1375 և Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության (Հանձնում) (Փոփոխություն) հրաման 1978, Տ.Ի. 1978/1403):

32. Հանձնում իրականացնելու մասին միջնորդությունը ստանալուց հետո Պետքարտուղարը սահմանված կարգով կարող է խնդրել մագիստրանտից թույլատրել արդարադատությունից թաքնվող հանցագործին ձերբակալել (Հանձնման մասին 1870 թվականի ակտ, բաժիններ 7 և 8):

Միացյալ Թագավորությունում հանձնման վերաբերյալ վարույթները բաղկացած են մագիստրանտների կողմից իրականացվող լուսմներից: Հանձնման մասին 1870 թվականի ակտի բաժին 10-ը

սահմանում է, որ եթե «Անգլիայի օրենսդրությանը համապատասխան ներկայացված նման ապացույցը (այս Ակտի դրույթների առարկայի ոլորտում ընդգրկված) արդարացնում է անձի նկատմամբ դատավարության նախաձեռնումն Անգլիայում կատարված այն հանցանքի համար, որում նա մեղադրվում է, ապա ... մագիստրանտը պետք է նրան կալանավորի կամ այլապես նա պետք է ազատ արձակվի»: Մագիստրանտը պետք է հիմք ընդունի բավարար ապացույցի առկայությունն անձին կալանավորելու համար: «Թեստը, թե արդյոք միայն մեկ ապացույցը բավարար է, թե՛ ոչ, պետք է որոշվի երդվյալ ատենակալների կողմից, որոնք կարող են վերդիկտով նրան մեղավոր ճանաչել» (տե՛ս Schtraks v. Government of Israel [1964 թվական] Վերաքննիչ գործեր 556):

33. Հանձնման մասին 1870 թվականի բաժին 11-ը սահմանում է, որ այս դատավարություններում կայացված որոշումները կարող են վերադասության կարգով բողոքարկվել հաբեաս կորպուսի միջոցով: Գործնականում նման բողոքները ներկայացվում են արդարադատության բարձրագույն դատարանի վերաքննիչ ատյանին կամ Լորդերի պալատին: Հաբեաս կորպուս դատավարությունները հիմնականում վերաբերում են նրան, թե արդյոք մագիստրանտը գործը քննելու իրավասություն ունեցել է, հանձնման համար հայցված հանցագործությունն արդյոք քաղաքական բնույթ ունի, թե՛ ոչ, ինչպես նաև՝ արդյոք առկա չեն կալանավորումը բացառող արգելքներ կամ այլ հիմքեր: 1870 թվականի ակտի բաժին 12-ը սահմանում է, որ հանձնման ենթակա անձը նման դատավարության արդյունքում պետք է ազատ արձակվի կամ դատավարությունը սկսելուց հետո 2 ամսվա ընթացքում, եթե հակառակը հիմնավորող ապացույց առկա չէ:

34. Բացի այդ, 1870 թվականի ակտի բաժին 11-ի ներքո Պետքարտուղարն օգտվում է կալանավորման թույլտվությունը չստորագրելու հայեցողությամբ (տե՛ս Atkinson v. United States [1971 թվական] վերաքննիչ գործեր 197): Այս հայեցողությունը կարող է վերացնել դատարանի որոշումն անձին կալանավորելու մասին և այս հայեցողությունը կիրառելի է բոլոր բանտարկյալների համար, ովքեր սպառել են հաբեաս կորպուսի միջոցով իրենց պաշտպանության միջոցները: Նման որոշում կայացնելիս Պետքարտուղարը պետք է հաշվի առնի նոր ի հայտ եկած ապացույցը, որը չի ներկայացվել մագիստրանտին (տե՛ս նույն տեղում Schtraks v. Government of Israel):

35. Բացի այդ, կալանավորները կարող են վիճարկել ինչպես իրենց միջնորդությունը մերժելու մասին Պետքարտուղարի որոշումը, այնպես էլ դատական վերանայման արդյունքում կայացված որոշումները: Նման դեպքերում դատարանը կարող է վերանայել Պետքարտուղարի հայեցողության իրականացումն այն հիմքով, որ այն խախտում է օրինականությունը, համաչափությունը կամ ընթացակարգային անհամապատասխանությունը (Քաղձառայողների արհմիությունների խորհուրդն ու այլոք ընդդեմ Քաղձառայության նախարարության [1984 թվական] 3 Անգլիայի պաշտոնական տեղեկագիր 935):

Անհամաչափությունը որոշվում է վարչական իրավունքի սկզբունքների հիման վրա սահմանված Associated Provincial Picture Houses Ltd v. Wednesbury Corporation [1948 թվական] 1 Թագավորական օթյակի դատարանի տեղեկագրեր 223-ով (այսպես կոչված՝ հիմնավորման վերաբերյալ «Ուեդնեսբերյան սկզբունքներ»): Այս սկզբունքը կիրառելի է ինչպես դատարանների, այնպես էլ Պետքարտուղարի կողմից: Ըստ Միացյալ Թագավորության կառավարության՝ այդ նույն հիմքով դատարանն իրավասու է բեկանելու վիճարկվող որոշումը, եթե հիմնավորվում է, որ հայցվող պետությունում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգ է առկա (տե՛ս վերը՝ կետ 22):

R v. Home Secretary, ի օգուտ Bugdaycay-ի [1987 թվական] 1 Անգլիայի պաշտոնական տեղեկագիր 940-րդը 952-ից, որով Լորդերի պալատը հրաժարվեց ապաստան տրամադրել, լորդ Բրիջը, հաշվի առնելով «Ուեդնեսբերյան սկզբունքների» սահմանափակումների վաղեմության ժամկետների սպառվելը, բացատրեց, որ դատարաններն այդ սկզբունքները պետք է ուղղակի կիրառեն ընդդեմ Պետքարտուղարի այն դեպքում, երբ դիմողի կյանքը վտանգի տակ է:

«Կարծում եմ, որ այս սահմանափակումների շրջանակում դատարանը պետք է իրավասու լինի մանրակրկիտ քննության ենթարկելու վարչական որոշումը՝ համոզվելու, որ որևէ բացթողում առկա չէ: Մարդու իրավունքներից ամենահիմնարարը կյանքի իրավունքն է և երբ վիճարկվող վարչական որոշումն անձի կյանքը կարող է վտանգի տակ դնել, այն պետք է մանրակրկիտ ուսումնասիրության ենթարկվի»: Լորդ Տենպլեմանն ավելացրեց (956 էջում)։

«Իմ կարծիքով, եթե բողոքարկվող որոշումը կարող է վտանգի ենթարկել անձի ազատությունը կամ կյանքը, ապա դատարանի վրա հատուկ պատասխանատվություն է ընկնում քննելու նաև որոշման կայացման ընթացակարգը»:

Այնուամենայնիվ, դատարանները չեն կարող վերանայել Պետքարտուղարի որևէ որոշում միայն այն հանգամանքով, որ նա չի որոշել, թե արդյոք տեղի է ունեցել Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի խախտում (R v. Secretary of State, ի օգուտ Կիրկուդի [1984 թվական] 1 Շաբաթական տեղեկագիր 913):

Բացի դրանից, դատարաններն իրավասություն չունեն դատական վերանայման վարույթներով ժամանակավոր արգելք դնել Թագավորական որոշումների դեմ (տե՛ս Kirkwood, *ibid.*, և R v. Secretary of State for Transport, ի օգուտ «Factortame» ՍՊԸ-ի ու այլոց, «The Times», 1989 թվականի մայիսի 19):

36. Հանձնման մասին ակտերում մահապատժի վերաբերյալ դրույթ չկա, սակայն Հանձնման մասին Միացյալ Թագավորության և ԱՄՆ պայմանագրի հոդված IV սահմանում է, որ.

«Եթե հայցող պետության օրենսդրության համաձայն հայցող հանցագործության համար նախատեսված է մահապատիժ, սակայն նույն հանցագործության համար հայցվող պետության օրենսդրությունը մահապատիժ չի նախատեսում, ապա հանձնումը կարող է մերժվել, քանի դեռ հայցող կողմը չի տվել հայցվող կողմին բավարարող հավաստիացումներ, որ մահապատիժն ի կատար չի ածվի»:

37. ԱՄՆ կողմից ներկայացվող այն միջնորդությունների համար, որոնցով սպառնում է մահապատիժ, Պետքարտուղարության ձևավորած պրակտիկան է, որ Հանձնման մասին Միացյալ Թագավորության և ԱՄՆ պայմանագրի հոդված IV-ի ուժով հավաստիացումները տալիս է համապատասխան պետության դատախազությունը, դատապարտման ժամանակ ապահովվում է դատավորի ներկայացուցչությունը և Միացյալ Թագավորության ցանկությունն է, որ մահապատիժ չնշանակվի կամ ի կատար չածվի: Այս պրակտիկան նկարագրվել է պրն Դավիթ Մելլորի՝ Ներքին գործերի նախարարի կողմից հետևյալ կերպ.

«Մահապատժի վերաբերյալ Պետքարտուղարի ստանձնած պարտավորությունը հավասարազոր է Միացյալ Թագավորության կողմից ստանձնած պարտավորությանը, որի կատարումն ապահովում է Միացյալ Թագավորության դատավորի ներկայության ապահովմամբ: Դատապարտման ժամանակ նա տեղյակ կպահվի, որ Միացյալ Թագավորությունը չի ցանկանում, որ մահապատիժ նշանակվի կամ ի կատար ածվի: Դա նշանակում է, որ Ամերիկայի դատարանին Միացյալ Թագավորության իշխանությունները հանձնում են կամ պատրաստվում են հանձնել հանցագործին այն հստակ գիտակցությամբ, որ մահապատիժն ի կատար չի ածվելու, որը նման դեպքերում երբեք ի կատար չի ածվել: Դա հիմնարար հարված կլինի երկու պետությունների միջև կնքված հանձնման մասին համաձայնություններին, եթե մահապատիժ կիրառվի այն անձի նկատմամբ, ով հանձնվել է այս հանգամանքներում» (Հանսարդ, 1987 թվականի մարտի 10, սյունակ 955):

Այնուամենայնիվ, նման դեպք չի եղել, որ նման պարտավորության արդյունավետությունը ստուգվի:

38. Երկու տարբեր պետությունների կողմից միևնույն հանցագործության վերաբերյալ ներկայացված միաժամանակյա միջնորդությունները հաճախ չեն հանդիպում: Եթե երկու միջնորդություններն էլ միաժամանակ են ստացվել, ապա Պետքարտուղարը, հաշվի առնելով գործի հանգամանքները, այդ թվում՝ հանցավորի անձնավորությունը և հանցանքի կատարման վայրը, որոշում է, թե ում միջնորդությունը պետք է ի կատար ածվի:

Այս կապակցությամբ Միացյալ Թագավորության և ԱՄՆ միջև Հանձնման մասին պայմանագրի Հոդված X սահմանում է հետևյալը.

«Եթե միևնույն հանցագործության կամ տարբեր հանցագործությունների համար անձի հանձնումը միաժամանակ պահանջվում է Պայմանավորվող կողմերից որևէ մեկի կամ այլ Պետության կամ Պետությունների կողմից, ապա հայցվող կողմն իր օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պետք է որոշում կայացնի հաշվի առնելով բոլոր հանգամանքները, այդ թվում՝ հայցող և հայցվող կողմերի միջև գործող համաձայնագրերի կիրառելի բոլոր դրույթները, համեմատական ծանրությունը, հանցանքի կատարման վայրը, միջնորդությունների ամսաթվերը, հայցվող անձի քաղաքացիությունն ու այլ պետությանը հանձնելու հնարավորությունը»:

III. ՎԻՐՋԻՆԻԱ ՆԱՀԱՆԳԻ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. Սպանությանը վերաբերող օրենքը

39. Սպանության համապատասխան սահմանումն ու դասակարգումը և սպանության համար դատապարտումը կարգավորվում են 1950 թվականի Վիրջինիայի օրենսգրքով, դրա փոփոխություններով և Նահանգային և ֆեդերալ դատարանների քննված գործերով:

40. Վիրջինիայի օրենսգրքի բաժին 18.2-31-ը սահմանում է, որ ութ տեսակի սպանություններ կազմում են առանձնապես ծանր սպանությունը, որը պատժելի է որպես 1-ին կարգի հանցագործություն, որը ներառում է «1-ից ավելի անձանց կամային, դիտավորյալ և կանխամտածված սպանությունը որպես միևնույն արարքի կամ գործողության մաս» (է ենթաբաժին): 1-ին կարգի հանցագործության համար նախատեսվում է պատիժ «մահապատժի կամ ցմահ ազատազրկման» տեսքով (Վիրջինիայի օրենսգրքի բաժին 18.2-10ա): Բացառությամբ պատվերով սպանության՝ միայն «կրակողը», որ իրական հանցագործն է, կարող է մեղադրվել առանձնապես ծանր սպանության համար (տե՛ս *Johnston v. Commonwealth*, 220 Վիրջինիայի Ջեկույցներ (Va.) 146, 255 Հարավ-արևելյան զեկույցող, 2-րդ սերիա (S.E.2d) 525 (1979)):

Առանձնապես ծանր սպանությունից զատ սպանությունները դասակարգվում են 1-ին կամ 2-րդ աստիճանի սպանությունների, որոնց համար պատիժ է նշանակվում տարբեր ժամկետով ազատազրկման տեսքով (Վիրջինիայի օրենսգրք, բաժիններ 18.2-10(բ), (գ) և 18.2-32):

41. Հանցագործությունների մեծամասնության համար տարվող դատաքննությունների ընթացքում, ներառյալ՝ առանձնապես ծանր սպանությունները, մեղադրյալի համար երաշխավորվում է ատենակալների մասնակցությամբ դատաքննություն: Մեղադրյալը կարող է հրաժարվել իր այս իրավունքից, սակայն դա հաճախակի չի արվում:

B. Դատապարտման ընթացակարգը

42. Վիրջինիայում առանձնապես ծանր սպանության գործերով պատիժ նշանակելու վարույթն առանձին է մեղավորությունը որոշելու վարույթից: Առանձնապես ծանր սպանությունների գործերով մեղավորությունը որոշելու վարույթից հետո միևնույն ատենակալը կամ դատավորը, որը գործը քննել է առանց ատենակալի անմիջապես անցում է պատժին առնչվող ապացույցների հետազոտմանը: Հանցանքին և մեղադրյալին առնչվող վերաբերելի բոլոր ապացույցները համարվում են ընդունելի: Մեղմացնող ապացույցները գրեթե սահմանափակման ենթակա չեն, մինչդեռ ծանրացնող ապացույցները սահմանափակվում են ստատուտով (Վիրջինիայի օրենսգրք, բաժիններ 19.2-264.4):

43. Քանի դեռ դատախազը ողջամիտ կասկածի պայմաններում չի ապացուցել օրենսդրությամբ նախատեսված առնվազն երկու ծանրացնող հանգամանքների՝ հետագա վտանգավորություն ու վիրավորանք, առկայությունը, պատիժ նշանակողը չի կարող մահապատիժն ընտրել որպես պատժատեսակ:

«Հետագա վտանգավորություն» առկա է այն դեպքում, երբ մեղադրյալի կողմից ապագայում այնպիսի «բռնության քրեական արարք» կատարելու հավանականություն կա, որը «հասարակության համար շարունակվող լուրջ վտանգ» կներկայացնի (Վիրջինիայի օրենսգրք, բաժիններ 19.2-264.2):

«Վիրավորանք» առկա է, երբ հանցագործությունը «վիրավորական կամ չարամիտ (առանց պատճառի կամ մոտիվի) հանցանք է կամ անմարդկային է այն իմաստով, որ պարունակում է խոշտանգում, մտքի անբարոյականություն կամ տուժողին առանձնապես ծանր վնաս պատճառելը (ինչպես մարմնական վնաս պատճառելը, սեռական անձեռնմխելիությունը խախտելը, այնպես էլ արհամարհական վերաբերմունքով անձին դիպչելը)», (Վիրջինիայի օրենսգրք, *ibid.*): «Մտքի անբարոյականություն» բառերը նշանակում են «բարոյականության դեմ ոտնձգության աստիճանը և ֆիզիկական նվաստացումը, որը գերազանցում է վնաս պատճառելու մտադրությունը և կանխամտածվածությունը սովորական իրավական ենթատեքստում»: «Առանձնապես ծանր վնաս պատճառելը» հասկացությունը նշանակում է այնպիսի վնաս պատճառելը, որը «մեղավորության չափանիշով որակապես և քանակապես առավել է, քան այն նվազագույն չափանիշը, որն անհրաժեշտ է արարքը որպես սպանություն որակելու համար» (տե՛ս *Smith v. Commonwealth*, 219 Va. 455, 248 S.E.2d 135 (1978), ինչը մերժվել է 441 ԱՄՆ Գերագույն դատարանի զեկույցներում (ԱՄՆ) 967 (1979 թվական)): Տուժողի կրած բազմակի վնասվածքների ապացույցը, մասնավորապես՝ պարանոցի վնասվածքը, ինչն անգամ համարվում է մեկ վնասվածք, համարվում է առանձնապես ծանր վնաս՝ դաժանության, կատարման եղանակի, տուժողին մինչև մահվան վրա հասնելը հոգեվարքի մեջ թողնելու լույսի ներքո, համարվում է «վիրավորանքի» համար գործող թեստը բավարարող (տե՛ս *Edmonds v. Commonwealth*, 229 Va. 303, 329 S.E.2d 807, զանգատը մերժվել է, 106 Գերագույն դատարանի զեկույցող (S.Ct.) 339, 88 ԱՄՆ գերագույն դատարանի տեղեկագիր, Իրավաբանի տեղեկագիր, 2-րդ սերիա (L.Ed.2d) 324 (1985)):

44. Չափահասության տարիքի՝ 18 տարեկան չհասած անձի նկատմամբ մահապատիժ նշանակելը չի արգելված Վիրջինիայի օրենսդրությամբ: Տարիքը գնահատվում է ատենակալների կողմից (տե՛ս

Peterson v. Commonwealth, 225 Va. 289, 302 S.E.2d 520, գանգատը մերժվել է 464 U.S. 865, 104 S.Ct. 202, 78 L.Ed.2d 176 (1983)) որոշմամբ:

45. Մեղմացնող փաստերը սահմանված են ստատուտով, սակայն սպառիչ չեն: Դրանք հետևյալներն են.

«(i) մեղադրյալը նախկինում հանցագործություն չի կատարել, կամ (ii) մեղադրյալն առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարել է ծայրահեղ մտավոր կամ հուզական խանգարման վիճակում, կամ (iii) տուժողը մասնակցել է մեղադրյալի գործողություններին կամ համաձայնել է դրանց հետ, կամ (iv) առանձնապես ծանր հանցանք կատարելու պահին մեղադրյալի՝ իր գործողությունների հանցավորությունը գնահատելու կամ իր գործողությունները օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու ունակությունը զգալի կերպով խաթարված է եղել, կամ (v) առանձնապես ծանր հանցանք կատարելու պահին մեղադրյալի տարիքը» (Վիրջինիայի օրենսգիրք, բաժին 19.2-264.4F):

46. Այն դեպքում, երբ գործի դատաքննությունն իրականացվում է ատենակալի մասնակցությամբ, առանձնապես ծանր սպանության գործով ատենակալը նախքան պատիժը նշանակելը պարտավոր է հաշվի առնել դատապարտման համար բոլոր վերաբերելի ապացույցները՝ և՛ հօգուտ, և՛ ի վնաս մեղադրյալի ապացույցները: Մասնավորապես, ատենակալը կարող է մահապատիժ նշանակել միայն հանցագործությունը մեղմացնող ապացույցներն ուսումնասիրելուց հետո (տե՛ս *Watkins v. Commonwealth*, 229 Va. 469, 331 S.E.2d 422 (1985), գանգատը մերժվել է, 475 U.S. 1099, 106 S.Ct. 1503, 89 L.Ed.2d 903 (1986)) գործով: Այնուհետև, մահապատիժը կարող է նշանակվել միայն եթե ատենակալները միաձայն այդպես են որոշում, հակառակ դեպքում պետք է նշանակվի ցմահ ազատազրկում (Վիրջինիայի օրենսգիրք, բաժին 19.2-264.4): Նույնիսկ եթե օրենսդրությամբ նախատեսված ծանրացնող հանգամանքներից մեկը կամ մի քանիսն են առկա, մեղմացնող հանգամանքի լույսի ներքո կամ պատիժ նշանակողի գթության հաշվին՝ առանց պատճառի, պատիժ նշանակողը մահապատժի փոխարեն ազատության հետ կապված պատիժ է նշանակում (տե՛ս նույն տեղում *Smith v. Commonwealth*):

47. Մահապատիժ նշանակելուց հետո դատական քննություն վարած դատավորը պետք է կարգադրի պատրաստել նախնական քննության զեկույց՝ մանրամասնելով մեղադրյալի պատմությունը և «ցանկացած ու բոլոր վերաբերելի փաստերն այնպես, որ դատարանը լիարժեք տեղեկացված լինի արդյոք մահապատիժը պատշաճ և արդարացի պատժատեսակ է, և այդ զեկույցն ուսումնասիրելուց հետո և լավ պատճառաբանության դեպքում դատավորը կարող է վերացնել մահապատիժը և նշանակել ցմահ ազատազրկում (Վիրջինիայի օրենսգիրք, բաժին 19.2-264.5):

48. ԱՄՆ Գերագույն դատարանի որոշումով սահմանված համաներումից հետո, (տե՛ս *Furman v. Georgia* գործով, 92 S.Ct. 2726 (1972)), մահապատիժը Վիրջինիայում վերսկսվել է կիրառվել 1977 թվականից, և մինչ այժմ յոթ անձ ենթարկվել է մահապատժի: Մահապատժի կատարման եղանակը էլեկտրական աթոռն է:

Վիրջինիայի մահապատժի օրենսդրական ընթացակարգը, ներառյալ պատժի պարտադիր վերանայման պահանջը (տե՛ս ստորև՝ կետ 52), դատական կարգով քննվել է՝ սահմանադրականությունը պարզելու նպատակով: Որոշվել է կանխել մահապատժի կամայական կամ քմահաճ կերպով նշանակման դեպքերը և նեղացնել այն նշանակողի հայեցողությունը (տե՛ս նույն տեղում *Smith v. Commonwealth*, *Turner v. Bass*, 753 Դաշնային զեկույցող, 2-րդ Սերիա (F.2d) 342 (4-րդ շրջան, 1985 թվական), *Briley v. Bass*, 750 F.2d 1238 (4-րդ շրջան, 1984 թվական)): Ըստ առանձնապես ծանր սպանության մասին Վիրջինիայի օրենսդրության՝ մահապատիժը չի համարվում դաժան կամ անսովոր պատժատեսակ կամ մեղադրյալին հավասար պաշտպանությունից զրկում կամ դատաքննության մերժում (տե՛ս *Stamper v. Commonwealth*, 220 Va. 260, 257 S.E.2d 808 (1979), գանգատը մերժվել է, 445 ԱՄՆ 972, 100 S.Ct. 1666, 64 L.Ed.2d 249 (1980)): Վիրջինիայի Գերագույն դատարանը մերժել է այն բողոքը, որ էլեկտրահարման միջոցով մահապատիժը պատճառում է «անօգուտ ցավ մահվանից առաջ և հուզական տառապանք մինչ սպասում է պատժի կատարմանը» (*ibid.*):

C. Անմեղսունակություն, հոգեկան խանգարումներ և սահմանափակ պատասխանատվություն

49. Վիրջինիայի օրենսդրությունը չի ճանաչում սահմանափակ մեղսունակության վրա հիմնված պաշտպանությունը (տե՛ս *Stamper v. Commonwealth*, 228 Va. 707, 324 S.E.2d 682 (1985)):

50. Վիրջինիայում հանցանքի կատարման պահին անմեղսունակության վիճակում լինելու մասին հայտարարությունը ճանաչված է որպես պաշտպանություն և հաջողության դեպքում արգելափակում է

դատապարտումը: Այդպիսի հայտարարությունը կկիրառվի այն դեպքում, երբ մեղադրյալը գիտի, որ իր կատարած արարքն անօրինական է, սակայն այն կատարել է անդիմադրելի ազդակի ազդեցությամբ, որը ծագել է մտավոր հիվանդությունից, ինչն ազդում է կամքի ուժի վրա (տե՛ս *Thompson v. Commonwealth*, 193 Va. 704, 70 S.E.2d 284 (1952) և *Godley v. Commonwealth*, 2 Վիրջինիայի վերաքննիչ դատարանների գեկույցներ (Va. App.) 249 (1986)) կամ երբ մեղադրյալը չի հասկանում իր արարքի էությունը, բնույթը և հետևանքները կամ ի վիճակի չէ տարբերելու ճիշտը սխալից (տե՛ս *Price v. Commonwealth*, 228 Va. 452, 323 S.E.2d 106 (1984)): Երբ պաշտպանությունն անմեղսունակության հիման վրա չի կառուցվում, մեղադրյալի մտավոր վիճակը պատշաճ է միայն մեղքի մակարդակում, քանի որ այն քննարկվող փաստարկի համար ապացուցողական նշանակություն կարող է ունենալ, օրինակ՝ սպանության պահին կանխամտածվածությունը (տե՛ս *Le Vasseur v. Commonwealth*, 225 Va. 564, 304 S.E.2d 644 (1983), գանգատը մերժվել է, 464 U.S. 1063, 104 S.Ct 744, 79 L.Ed.2d 202 (1984)):

51. Առանձնապես ծանր սպանության գործով դատական քննության ընթացքում մեղադրյալի մտավոր վիճակը հանցանքի կատարման պահին, ներառյալ՝ մտավոր հիվանդության ցանկացած մակարդակ, կարող է համարվել պատիժը մեղմացնող հանգամանք: Սրա վերաբերյալ ապացույցները կարող են ներառել, բայց չսահմանափակվել, ցույց տալ, որ մեղադրյալը հանցանքի կատարման պահին եղել է մտավոր կամ հուզական խանգարման ազդեցության տակ կամ հանցանքի կատարման պահին իր արարքի հանցավորությունը գնահատելու ունակությունը զգալի կերպով խաթարված է եղել (Վիրջինիայի օրենսգիրք, բաժին 19.2-264.4B – տես վերը՝ կետ 45):

Ի հավելումն սրա՝ ըստ օրենսդրության՝ առանձնապես ծանր սպանության գործով չքավոր մեղադրյալի համար նշանակվում է հոգեկան առողջության փորձագետ, որպեսզի օժանդակի մեղադրյալի պատմության, բնավորության և հոգեկան վիճակի մասին տեղեկատվության պատրաստմանը և ներկայացմանը՝ մեղմացնող հանգամանքներ հաստատելու տեսանկյունից (Վիրջինիայի օրենսգիրք, բաժին 19.2-264.3:1):

Մեղադրյալի հոգեկան վիճակի մասին ապացույցների ներկայացման ընթացքում պատիժ նշանակողը կարող է ընտրել ցմահ ազատազրկում, այլ ոչ թե մահապատիժ:

D. Մահապատիժ նախատեսող գործերով վերաքննիչ բողոքները

52. Վիրջինիայի Գերագույն դատարանը մեխանիկորեն վերանայում է յուրաքանչյուր գործ, որով առանձնապես ծանր պատժատեսակ է նշանակվել, անկախ այն հանգամանքից, թե մեղադրյալը դատաքննության փուլում բողոքարկել է, թե՛ ոչ: Ի լրումն վերաքննիչ բողոքում մեղադրյալի կողմից նշված «դատաքննության փուլում թույլ տրված սխալների»՝ Գերագույն դատարանը վերանայում է մահապատիժը՝ որոշելու համար արդյոք «այն նշանակվել է ցասման, կանխակալ կամ այլ կամայական հանգամանքի ազդեցության տակ» և արդյոք այն չափազանցրած կամ անհամաչափ է «նմանատիպ գործերով նշանակված պատժին» (Վիրջինիայի օրենսգիրք, բաժին 17-110.1):

Այսպիսի ուղղակի, մեխանիկական վերանայումը կարգավորվում է Գերագույն դատարանի Կանոններով և ներառում է բողոքի ներկայացման զանազան ժամկետներ: Բացի այդ, նախապատվությունը տրվում է մահապատժով գործերի վերանայմանը, նախքան որևէ այլ գործի անդրադառնալը (Կանոն 5.23, տե՛ս նաև Վիրջինիայի օրենսգիրք, բաժին 17-110.2): Սովորաբար այսպիսի գործերի վերանայման համար ժամկետը չի գերազանցում վեց ամիսը:

Վերանայման գործընթացն ավարտվելուց հետո մահապատիժը կկատարվի, եթե այն չհետաձգվի: Գործնականում հետաձգվում է, երբ դատապարտյալը հետագա գործընթացներ է նախաձեռնում:

1977 թվականից ի վեր միայն մեկ գործ է եղել, երբ Վիրջինիայի Գերագույն դատարանն ինքն է փոխարինել մահապատիժը զմահ ազատազրկմամբ:

53. Դատապարտյալն իրավունք ունի դիմելու ԱՄՆ Գերագույն դատարան՝ Վիրջինիայի գերագույն դատարանի որոշումը վերանայելու նպատակով: Անհաջողության դեպքում նա կարող է զուգահեռ բողոքարկել դատավճիռը և պատիժը հաբեաս կորպուս ընթացակարգով Նահանգային և Ֆեդերալ դատարաններում:

Դատապարտյալը կարող է հաբեաս կորպուս բողոք ներկայացնել Վիրջինիայի Գերագույն դատարան կամ գործը քննող դատարան՝ միաժամանակ վերաքննիչ բողոք ներկայացնելով Վիրջինիայի Գերագույն դատարան: Դրանից հետո նա կարող է ևս մեկ անգամ բողոք ներկայացնել ԱՄՆ Գերագույն դատարան՝ Նահանգային հաբեաս կորպուս որոշումը վերանայելու պահանջով:

Այդ դեպքում նա կարող է Ֆեդերալ շրջանային դատարան միջնորդություն ներկայացնել՝ հաբեաս կորպուս հանձնարարական ստանալու նպատակով: Շրջանային դատարանի որոշումը կարող է բողոքարկվել Ֆեդերալ վերաքննիչ դատարան, մեղմացում չլինելու դեպքում՝ հետագայում վերանայման նպատակով դիմել ԱՄՆ Գերագույն դատարան:

Այս գուգահեռ բողոքների յուրաքանչյուր փուլում դատապարտյալը կարող է պահանջել մահապատժի կատարման հետաձգում՝ սպասելով իր դիմումներով վերջնական որոշման կայացմանը:

54. Վիրջինիայի և Ֆեդերալ օրենսդրություններն ու դատարանի կանոնները սահմանում են ժամկետներ՝ բողոքը դատապարտումից հետո ներկայացնելու կամ հաբեաս կորպուս որոշումները բողոքարկելու համար: Սակայն ժամկետ սահմանված չէ սկզբնական հաբեաս կորպուս միջնորդությունը Նահանգային և Ֆեդերալ դատարաններ ներկայացնելու համար:

55. Հիմքերը, որոնք կարող են ներկայացվել և վիճարկվել վերաքննիչ և հաբեաս կորպուս վարույթներում սահմանափակված են «ժամանակին առարկելու կանոնով», որոնք կարող են ներկայացվել դատաքննության ընթացքում (տե՛ս Վիրջինիայի գերագույն դատարանի կանոնագրքի կանոն 5.25): Այս կանոնը հիմնված է այն սկզբունքի վրա, որ դատաքննությունն ինքնին «հիմնական իրադարձությունն է», այնպես, որ իրական խնդիրները կողմերի միջև պետք է քննարկվեն և որոշվեն դատաքննության փուլում, այլ ոչ թե վերաքննիչ բողոքի փուլում կամ այլ հետագա վերանայման վարույթներում: Արգելվում է դատական քննություն անցկացնող դատարանի համար ծուղակներ կիրառել (տե՛ս Keeney v. Commonwealth, 147 Va. 678, 137 Հարավարևելյան զեկուցող (S.E.) 478 (1927)), և այնպես, որ դատաքննությունը վարող դատավորը հնարավորություն ունենա խելամիտ վճիռներ կայացնել և խուսափել բողոքարկումից, որոշումները վերացնելուց կամ դատական սխալներից (տե՛ս Woodson v. Commonwealth, 211 Va. 285, 176 S.E.2d 818 (1970)): Այս կանոնը հավասարապես կիրառվում է առանձնապես ծանր հանցագործության գործերով և ճանաչվում է Դաշնային դատարանների կողմից (տե՛ս Briley v. Bass, 584 Դաշնային դատարանների տեղեկագիր (F. Supp.) 807 (Վիրջինիայի Արևելյան շրջան), *aff'd*, 742 F.2d 155 (4-րդ շրջան 1984)):

Այս կանոնից բացառություն անելու միջոցով այն սխալների համար, որոնց կապակցությամբ դատաքննության փուլում առարկություն չի ներկայացվել, դրանք կարող են ներկայացվել վերաքննության կարգով բողոքարկման փուլում, երբ դա անհրաժեշտ է արդարություն հաստատելու համար կամ երբ լավ պատճառաբանություն է բերվում: Այս բացառությունը կիրառվել է Վիրջինիայի Գերագույն դատարանի կողմից՝ բեկանելու համար սպանության դատավճիռը (տե՛ս Ball v. Commonwealth, 221 Va. 754, 273 S.E.2d 790 (1981)): Մահապատժի գործերով պատժի և այն հարցի համաչափությունն արդյոք այն նշանակվել է ցասման, նախատրամադրվածության կամ այլ կամայական հանգամանքի ազդեցության տակ, վերանայվում է անկախ այն հանգամանքից, թե առարկություն ներկայացվել է դատաքննության փուլում (տե՛ս Briley v. Bass, տես նույն տեղում):

56. Վիրջինիայում դատաքննության և կատարման փուլի միջև ընկած միջին ժամանակը, որը հաշվարկվել է 1977 թվականից ի վեր կատարված 7 մահապատիժների գործերի հիման վրա, 6-8 տարի է: Ուշացումները հիմնականում եղել են դատապարտյալների ռազմավարության շնորհիվ՝ հնարավորինս ձգձգելու բողոքարկման վարույթները: ԱՄՆ Գերագույն դատարանը դեռևս «մահապատժի կատարմանը սպասելու» երևույթին չի անդրադարձել և մասնավորապես՝ արդյոք այն հակասում է ԱՄՆ Սահմանադրության 8-րդ փոփոխությամբ նախատեսված «դաժան և անսովոր պատժի» արգելման պահանջին:

Ե. Բողոքաբերների համար իրավաբանական օգնությունը

57. Բոլոր բանտարկյալները, ովքեր դատապարտվել են մահապատժի, ունեն իրենց շահերը ներկայացնող պաշտպաններ, ովքեր ընտրվում են կամ նշանակվում դատարանի կողմից: Մյուս կողմից՝ առկա չէ օրենսդրական հստակ նորմ, որը կպարտավորեցնի իրավական օգնություն տրամադրել հաբեաս կորպուս բողոքների համար: Այնուամենայնիվ, վերջերս ԱՄՆ վերաքննիչ դատարանը հաստատեց, որ Վիրջինիայի համայնքը պահանջում է, որ մահապատժի դատապարտված դատապարտյալներին տրամադրեն պաշտպաններ, որպիսի վերջիններս հաբեաս կորպուս գործողություններով կարողանան վիճարկել իրենց դատապարտումը (տե՛ս Giarratano v. Murray գործ, 847 F.2d 1118 (4-րդ դատական շրջան 1988 թվական) (լիազումար նիստ) – գործը ներկայումս գտնվում է ԱՄՆ գերագույն դատարանի վարույթում): Դաշնային մակարդակում կայացված նախադեպային իրավունքը նման պահանջ չի ներկայացնում:

Վիրջինիայի դատապարտյալները մուտք ունեն նաև իրավական տեղեկատվությանն ու օգնությանն իրավաբանական գրադարանների ու հանրային պաշտպանների միջոցով: Հանրային պաշտպանները կոչված են օժանդակելու ազատությունից զրկելու յուրաքանչյուր գործով (Վիրջինիայի օրենսգիրք, բաժին 53.1-40), այդ թվում՝ օժանդակում են հաբեաս կորպուս միջնորդությունների նախագծերի կազմմանն ու հանդիպումների նշանակմանը:

Դատապարտյալը պարտավոր չէ դատավարությանը ներկայանալ պաշտպանով և կարող է Նահանգային ու դաշնային դատարաններում դատվել ինքնուրույն: Այնուամենայնիվ, մահվան դատապարտված որևէ անձ նոր ժամանակներում իր դատավարության, վերաքննիչ վարույթների կամ հաբեաս կորպուս դատավարությունների ընթացքում առանց ներկայացուցչության չի թողնվել: Որևէ դատապարտյալ առանց պաշտպանի մահվան չի դատապարտվել:

F. Մահապատժի դատավարություններում ընդգրկված իշխանությունները

58. Վիրջինիայի յուրաքանչյուր շրջանի նահանգային դատախազ ընտրվում է 4 տարին 1 (Վիրջինիայի Սահմանադրության հոդված VII(4)): Նրա հիմնական պարտավորությունն իր տարածքում բոլոր քրեական գործերի քննություն է (տե՛ս Վիրջինիայի օրենսգիրք, բաժին 15.1-18.1): Նա հայեցողություն ունի, թե որ ծանրության սպանությունով մեղադրանք ներկայացնի, սակայն նրա հայեցողությունը սահմանափակված է դատախազական էթիկայի նկատառումներով և ընդհանուր օրենսդրության սկզբունքների ներքո ստանձնած պարտավորություններով և հանրային շահով, մասնավորապես՝ նա պարտավոր է մեղադրանք առաջադրել բոլոր այն գործերով, որոնցով առկա են հիմնավոր ապացույցներ: Նա պարտականությունները կատարելիս ազատ է և չի կարող ենթարկվել որևէ ցուցումների կամ որևէ այլ կերպ կախվածություն չունի, այդ թվում՝ Վիրջինիայի գլխավոր դատախազի (տե՛ս Վիրջինիայի օրենսգիրք, բաժին 2.1-124) կամ Վիրջինիայի նահանգապետից կամ որևէ այլ անձի կողմից տրված հավաստիացումներից: Շրջանային դատախազը կարող է ներգրավվել հանձնման մասին բանակցություններին, սակայն դատարանը կաշկանդված չէ ձեռք բերված համաձայնագրով (Վիրջինիայի գերագույն դատարանի կանոնագրի Կանոն 3Ա.8):

59. Վիրջինիա նահանգի շրջանային և բարձր ատյանների դատարանների դատավորները չեն ընտրվում այլ նշանակվում են խորհրդի կողմից: Նրանց վարքագիծը կանոնակարգվում է Դատավորների վարքագծի կանոններով, որն ընդունվել է Վիրջինիա գերագույն դատարանի կողմից որպես Գերագույն դատարանի կանոնագիրք: Դատական իշխանության միասնականությունն ու անկախությունն ապահովելու նպատակով Վարքագծի բարձր չափորոշիչներին հետևելու պարտականությունը նախատեսված է 1-ին կանոնում:

60. Վիրջինիա նահանգի նահանգապետը «մահապատիժը փոխարինելու» անսահմանափակ իշխանություն ունի (Վիրջինիայի Սահմանադրության հոդված V, բաժին 12): Սակայն նահանգապետը նախքան դատապարտումը չի խոստանում, որ նա հետագայում կօգատգործի ներում շնորհելու իր իշխանությունը: Սկսած 1977 թվականից որևէ գործ չի եղել, որ նահանգապետը կիրառել է իր այս իշխանությունը:

G. Բանտային պայմանները Մեկլենբուրգի քրեակատարողական հիմնարկում

61. Վիրջինիայում այժմ կա 40 բանտարկյալ, ովքեր դատապարտվել են մահապատժի: Նրանց մեծամասնությունը կալանավորված է Մեկլենբուրգի քրեակատարողական հիմնարկում, որը ժամանակակից բարձր անվտանգությամբ հաստատություն է ընդհանուր 335 բանտարկյալներով: Շահագործման վերաբերյալ ինստիտուցիոնալ կարգերը (IOP 821.1) Մեկլենբուրգի վարչակազմի, անվտանգության, հսկողության և մահապատժի դատապարտված բանտարկյալներին ծառայությունների մատուցման համար սահմանում էին մեկ միասնական կարգ: Բացի դրանից, ազատությունից զրկելու պայմանները սահմանվում են որոշմամբ՝ ընդունված ԱՄՆ Ռիչմոնդի շրջանային դատարանի կողմից Ալան Բրաունն ու այլոք ընդդեմ Ալին Ռ. Շիելաֆենն ու այլոք գործով (1985 թվականի ապրիլի 5): Ե՛վ քրեակատարողական հիմնարկների վարչությունը և՛ Ամերիկյան քաղաքացիական ազատությունների միավորումը հսկում են այդ որոշման իրականացման գործընթացը: ԱՄՆ շրջանային դատարանը նույնպես իրավասություն ունի ապահովելու այդ որոշման կատարումը:

62. Մեխանիզմները, որոնցով գանգատները կարող են ներկայացվել և արդյունավետ պաշտպանության միջոց են ապահովում ընդգրկում են. (1) Դաշնային դատարանի օգտագործումը հաստատելու բանտարկյալների աշխատանքային վեճերի լուծման ընթացակարգը Վիրջինիայի ուղղիչ հիմնարկների վարչության կողմից, որը ներառում է Վարդենը, Շրջանային վարչակազմին և Բանտերի տնօրենին ու

Շրջանային Օմբուդսմենին, (2) բանտարկյալների խորհրդի ու բանտի անձնակազմի միջև ֆորմալ ու ոչ ֆորմալ կապը, (3) դատարանի այդ որոշումը խախտելու դեմ ներկայացված գանգատները, և (4) դաշնային կամ նահանգային դելիկտային օրենսդրության ներքո իրավական ընթացակարգերի ինստիտուտը:

63. Մահապատժի դատապարտված դատապարտյալների բանտախուցի չափսերն են 3 մ-ը 2.2 մ-ի վրա: Դատապարտյալներն ամռանն ունեն շաբաթական մոտ 7գ ժամի հանգստի իրավունք, իսկ ձմռանը՝ շաբաթական 6 ժամ հանգստի իրավունք, եթե եղանակային պայմանները թույլ են տալիս: Մահապատժի դատապարտված անձանց գոտին ունի հանգստի 2 տարածքներ, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի բասկետբոլի մարզադաշտ, իսկ մեկը՝ ծանրաձողեր: Դատապարտյալներին թույլատրվում է լքել իրենց խուցը նաև այլ դեպքերում, ինչպես օրինակ՝ այցելուներին ընդունելու, գրադարան կամ բանտային հիվանդանոց այցելելու համար: Բացի դրանից, մահապատժի դատապարտված դատապարտյալներին ընդհանուր գոտում առավոտյան մեկ ժամ է տրամադրվում: Մահապատժի դատապարտված յուրաքանչյուր դատապարտյալ ունի աշխատանքային հանձնարարություններ կատարելու իրավունք, ինչպես օրինակ՝ սանմաքրման պարտականություններ: Երբ բանտարկյալները շրջում են տարածքում, նրանք կրում են հատուկ ձեռնաշղթաներ:

Անկարգությունների կամ բանտարկյալների կողմից միմյանց վրա հարձակվելու դեպքում պահակախումբը չի միջամտում, քանի դեռ նման կարգադրություն չի ստացել ավելի բարձր աստիճան ունեցող սպայից:

64. Դիմողը բազմաթիվ ապացույցներ է ներկայացրել քրեակատարողական հիմնարկներում, այդ թվում՝ Մեկլենբուրգի քրեակատարողական հիմնարկում ծայրահեղ սթրեսի, հոգեկան խանգարման և հոմոսեքսուալ սեռական ոտնձգության ու ֆիզիկական բռնության ենթարկվելու վտանգի մասին: Այս ապացույցն ուղղակիորեն հերքվում է Միացյալ Թագավորության կառավարության կողմից՝ հիմք ընդունելով Վիրջինիայի քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի երդումը:

65. Մահապատժի դատապարտված դատապարտյալները ստանում են նույն բժշկական ծառայությունները, ինչ որ ընդհանուր բանտարկյալները: Դատապարտյալների հիվանդանոցն ապահովված է պատշաճ դեղորայքով, սարքավորումներով, իսկ անձնակազմն ապահովվում է 24-ժամյա հոգատարություն, իսկ շտապ օգնության հնարավորությունն առկա է յուրաքանչյուր մասնաշենքում: Մեկլենբուրգի հիմնարկն ապահովում է նաև հոգեբանական ու հոգեբուժական ծառայություններ մահապատժի դատապարտված դատապարտյալների համար: ԱՄՆ շրջանային դատարանը (Վիրջինիայի արևելյան շրջան) վերջերս գտել է, որ մահապատժի դատապարտված դատապարտյալներին Մեկլենբուրգում տրամադրվող բժշկական օգնությունը պատշաճ է (տե՛ս *Stamper et al. v. Blair et al.* գործով 1988 թվականի հուլիսի 14-ի որոշում):

66. Դատապարտյալներին շաբաթ, կիրակի և հանգստյան օրերին ժամը 8³⁰-ից մինչև 15³⁰ թույլատրվում է առանց կոնտակտի այցելուներ ունենալ այցելուների սենյակում: Պաշտպանները մուտք ունեն իրենց հաճախորդների մոտ բնականոն աշխատանքային ժամերին, ինչպես նաև գրաֆիկով նշված ժամանակահատվածում: Մահապատժի դատապարտված այն դատապարտյալները, ովքեր լավ վարք են դրսևորել ունեն իրենց ընտանիքի անդամների հետ կոնտակտային այցելության իրավունք շաբաթական 2 անգամ:

67. Անվտանգության նկատառումներից ելնելով՝ բանտախցերի խուզարկությունն այդ կանոններին համապատասխան իրականացվում է քառամսյակային կտրվածքով: Նման դեպքերում դատապարտյալներին դուրս են բերում բանտախցերից, նրանք լողանում են, ստանում են անհրաժեշտ բժշկական օգնություն, թույլատրում են հաճախել գրադարան և այլն:

Նման դեպքեր գրանցվում են նաև այն ժամանակ, եթե օպերատիվ տեղեկություն կա, որ անկարգություններ կամ փախուստ է կազմակերպվում:

68. Մահապատժի դատապարտված դատապարտյալը մահապատիժն ի կատար ածելուց 15 օր առաջ տեղափոխվում է հատուկ բանտախուց՝ մահապատիժն ի կատար ածելու համար: Այդ հատուկ բանտախուցը գտնվում է այն սենյակի հարևանությամբ, որտեղ գտնվում է էլեկտրական աթոռը: Այդ ընթացքում դատապարտյալը գտնվում է 24-ժամյա հսկողության ներքո: Նա մեկուսացվում է ու պահվում մութ սենյակում: Դատապարտյալը, ով դիմում է բողոքարկման վարույթների, կարող է այդ բանտախուց տեղափոխվել մի քանի անգամ:

H. Մահապատժի վերաբերյալ տրված հավաստիացումների ազդեցությունը

69. Միացյալ Թագավորության և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների միջև հանձնման վերաբերյալ հարաբերությունները կարգավորվում են Դաշնային իշխանությունների կողմից և նրանց հետ, այլ ոչ թե Նահանգի իշխանությունների հետ: Այնուամենայնիվ, Նահանգի դեմ ուղղված հանցագործություններով հանձնման գործերով Դաշնային իշխանություններն իրավական առումով սահմանափակված իշխանություն չունեն հավաստիացում տալու, որ մահապատժին ի կատար չի անվի կամ չի նշանակվի: Նման դեպքերում այդ իշխանությունը պատկանում է Նահանգին: Եթե Նահանգը որոշում է մահապատժի վերաբերյալ խոստում տալ, ապա ԱՄՆ Կառավարությունն իրավասություն է ստանում հավաստիացում տալու հայցվող Պետությանը, որ Նահանգի խոստումը հարգվելու է:

Ըստ Վիրջինիա նահանգի իշխանությունների ապացույցի՝ մահապատժի վերաբերյալ դատավարություններում (տե՛ս վերը՝ կետ 47) դատավորը թույլատրում է Միացյալ Թագավորության կառավարության անունից ներկայացուցչության ապահովումը ի կատարում բեդֆորդ շրջանի դատախազի կողմից տրված խոստման (տե՛ս վերը՝ կետ 20): Բացի դրանից, նահանգապետը միշտ իրավասություն ունի հաշվի առնելու Միացյալ Թագավորության ցանկությունները ներում կիրառելու վերաբերյալ (տե՛ս վերը՝ կետ 60):

I. Քրեական գործերով փոխադարձ իրավական օգնությունը

70. Որևէ միջոց չկա շահագրգռելու Ամերիկայի վկաներին ցուցմունք տալ Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության դատարանում ընթացող դատավարության ընթացքում: Այնուամենայնիվ, նման վկաները սովորաբար, եթե ձերբակալված չեն, կարող են կամավոր ներկայանալ Գերմանիայի դատարան ու Գերմանիայի իշխանություններին, եթե վերջիններս փոխհատուցեն նրանց ծախսերը: Բացի դրանից, ԱՄՆ դաշնային դատարանն օտարերկրյա տրիբունալի հարցմանը կամ միջնորդությանը համապատասխան կարող է կարգադրել անձին ցուցմունք կամ հայտարարություն տալ կամ փաստաթուղթ ներկայացնել կամ որևէ այլ բան, որը կարող է օգտագործվել օտարերկրյա տրիբունալի կողմից (ԱՄՆ օրենսգիրք 28, բաժին 1782): Բացի դրանից, հանրային փաստաթղթերը, օրինակ՝ քրեական դատավարության արձանագրությունը, հասանելի է օտարերկրյա իշխանություններին:

IV. ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՖԵԴԵՐԱՏԻՎ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

71. Գերմանիայի քրեական օրենսդրությունը կիրառելի է Գերմանիայի սահմաններից դուրս Գերմանիայի քաղաքացիների կողմից կատարված արարքների նկատմամբ, եթե դրա կատարման վայրի օրենսդրությամբ այդ արարքը պատժելի է (Քրեական օրենսգիրք, բաժին 7(2)):

72. Քրեական օրենսգրքի 211(2) բաժնով սպանությունը բնութագրվում է հետևյալ կերպ.

«Մարդասպան է համարվում այն անձը, ով սպանելու կամ իր սեռական բնազդները բավարարելու, այլ անձի կողմից հանցանքի կատարմանն օժանդակելու կամ թաքցնելու նպատակով, շահադիտական կամ այլ շարժառիթով, դաժանորեն կամ հասարակական վտանգ ներկայացնող այլ միջոցներով սպանում է մեկ այլ անձի»:

Սպանությունը պատժելի է ցմահ ազատազրկմամբ (Քրեական օրենսգիրք, բաժին 211(1)), մահապատժը վերացվել է Սահմանադրությամբ (Սահմանադրության 102-րդ հոդված, 1949 թվական):

73. Անչափահասների գործերով դատարանի մասին (1953 թվական) ակտի իմաստով, եթե երիտասարդը՝ այն անձը, ում 18 տարին լրացել է հանցանքը կատարելու պահին, սակայն դեռևս 21 տարեկան չէ (բաժին 1(3)), հանցանք է գործել, ապա դատավորը կիրառում է անչափահասների (այն անձը, ում տարիքը հանցանքը կատարելու պահին նվազագույնը 14 տարեկան է, սակայն 18 տարին չի լրացել (ibid.)), եթե, inter alia, «մեղադրյալի անձնավորության վերաբերյալ ընդհանուր գնահատականը, հաշվի առնելով նաև գործի առանձնահատկությունները, վկայում է այն մասին, որ ըստ նրա բարոյական և հոգեբանական զարգացվածության՝ հանցանքի կատարման պահին նա դեռևս հավասար է եղել անչափահասի» (բաժին 105(1)): Այս բաժնում ընդգրկված երիտասարդների համար նախատեսված ազատազրկման ժամկետը 6 ամսից մինչև 10 տարի է կամ առանձնահատուկ դեպքերում սահմանվում է անորոշ ժամանակահատված (բաժիններ 18, 19 և 105(3)):

Եթե, մյուս կողմից, երիտասարդ հանցագործի անձնային զարգացվածությունը համապատասխանում է նրա տարիքին, ապա կիրառվում է քրեական ընդհանուր օրենսդրությունը, սակայն դատավորը

ցմահ ազատագրկման փոխարեն պետք է կիրառի ազատագրկում 10-ից մինչև 15 տարի ժամկետով (բաժին 106(1)):

74. Եթե հանցագործը հանցանքը կատարելու պահին հոգեկան խանգարման կամ մտավոր հետամնացության կամ գիտակցության ակնհայտ կորստի կամ որևէ այլ հոգեկան կամ էմոցիոնալ խանգարման պատճառով ունակ չէ գնահատելու արարքի կամ հանցագործության հակաօրինականությունը, ապա նա ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության և չի կարող պատժվել (Քրեական օրենսգիրք, բաժին 20): Նման դեպքում, այնուամենայնիվ, հնարավոր է անորոշ ժամկետով անձին տեղավորել հոգեբուժական հաստատություն (Քրեական օրենսգիրք, բաժին 63):

Սահմանափակ պատասխանատվության դեպքում, մասնավորապես, երբ հանցանքը կատարելու ժամանակ առկա է հանցանքի կամ արարքի հակաօրինականությունը բաժին 20-ում նշված պատճառներից որևէ մեկով պատշաճ գնահատելու ունակության էական խանգարում (Քրեական օրենսգիրք, բաժին 21), պատիժը կարող է կրճատվել և հատկապես սպանության դեպքերում մահապատիժը պետք է փոխարինվի 3 տարի ժամկետով ազատագրկմամբ (Քրեական օրենսգիրք, բաժին 49(1)(2)): Որպես այլընտրանք Դատարանը կարող է պահանջել տեղավորել հոգեբուժական հաստատություն:

75. Եթե առկա է մահապատժի դատապարտվելու վտանգ, Դաշնային կառավարությունը կթույլատրի հանձնումը միայն, եթե առկա է հայցող Պետության աներկիմաստ հավաստիացումը, որ մահապատիժ չի նշանակվի կամ ի կատար չի ածվի: Հանձնման մասին Գերմանիայի և ԱՄՆ 1978 թվականի հունիսի 20-ի պայմանագիրը, ուժի մեջ մտած 1980 թվականի օգոստոսի 29-ին, պարունակում է դրույթ (Հոդված 12), որը, ըստ էության, համապատասխանում է Հանձնման մասին Միացյալ Թագավորության և ԱՄՆ պայմանագրի Հոդված IV (տե՛ս վերը՝ կետ 36): Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության կառավարությունը հայտարարեց, որ սույն գործով նրանք ԱՄՆ կողմից տրված հավաստիացումը չեն համարում պատշաճ և հետևաբար մերժելու են հանձնումը: Ըստ վերջին դատական որոշումների՝ հարցը, թե արդյոք պատշաճ հավաստիացումներ են տրվել, թե՛ ոչ, պետք է քննարկվի բարձրագույն դատական ատյանների կողմից:

ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԿՈՂՄԻՑ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎԱԾ ՎԱՐՈՒՅԹՆԵՐԸ

76. Պրն Ստերինգի գանգատը (թիվ 14038/88) Հանձնաժողովին ներկայացվել է 1988 թվականի հունիսի 8-ին: Իր գանգատի մեջ պարոն Ստերինգը հայտարարել է, որ չնայած Միացյալ Թագավորության կողմից տրված հավաստիացումներին, նա վստահ է եղել, որ եթե հանձնվի Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներին, ապա ամենայն հավանականությամբ մահապատժի է դատապարտվելու: Նա մատնանշել է, որ նման հանգամանքներում և հատկապես մահապարտների բանտախցում հայտնվելու դեպքում, նա ենթարկվելու է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին (հոդվ. 3) հակասող անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի և պատժի: Այնուհետև հայտնել է, որ ԱՄՆ իր հանձնումը հանգեցնելու է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) կետի (հոդվ. 6-3-գ) խախտման Վիրջինիա նահանգում իրավաբանական օգնության բացակայության պատճառով: Վերջապես, նա հայտնել է, որ ի խախտումն 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13)՝ Միացյալ Թագավորության օրենսդրության ներքո 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) խախտման վերաբերյալ իր գանգատի պաշտպանության արդյունավետ միջոց առկա չէ:

77. 1988 թվականի օգոստոսի 11-ին Հանձնաժողովի նախագահը Հանձնաժողովի կանոնակարգի 36-րդ կանոնին համապատասխան Միացյալ Թագավորության կառավարությանը մատնացույց է արել, որ կողմերի ու քննության շահերից բխում է, որ դիմողը չհանձնվի ԱՄՆ-ին, քանի դեռ Հանձնաժողովը հնարավորություն չի ունեցել քննելու գանգատը: Այս պահանջը մի քանի անգամ երկարացվել է մինչև գործը փոխանցվել է Դատարանին:

78. 1988 թվականի նոյեմբերի 10-ին Հանձնաժողովը գանգատն ընդունելի է հայտարարել:

1989 թվականի հունվարի 19-ին ընդունված իր զեկույցում (Հոդված 31) (հոդվ. 31) Հանձնաժողովը կարծիք է հայտնել, որ տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13) (7 ձայնն ընդդեմ 4-ի) խախտում, սակայն 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) (6 ձայնն ընդդեմ 5-ի) կամ 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) կետի (հոդվ. 6-3-գ) (միաձայն) խախտում չի եղել:

Հանձնաժողովի կարծիքի ամբողջական տեքստն ու զեկույցում ներառված հատուկ կարծիքները կցված են այս վճռին՝ որպես հավելված*:

ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

79. 1989 թվականի ապրիլի 24-ի դռնբաց դատական նիստի ընթացքում Միացյալ Թագավորության կառավարությունը պնդել է իր պատասխանում նշված եզրակարգիչ դիրքորոշումները, որոնց միջոցով այն Դատարանին միջնորդել է գտնել, որ.

- «1. Միացյալ Թագավորության Կառավարության կողմից կայացված՝ դիմողին հանձնելու մասին որոշումը կամ նրա վերաբերյալ կայացված որևէ այլ ակտ կամ այլ որոշում չի պարունակում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում (հոդվ. 3).
2. Միացյալ Թագավորության Կառավարության կողմից կայացված՝ դիմողին հանձնելու մասին որոշումը կամ նրա վերաբերյալ կայացված որևէ այլ ակտ կամ այլ որոշում չի պարունակում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) խախտում (հոդվ. 6-3-գ).
3. Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13) խախտում չի եղել.
4. Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածի (հոդվ. 50) ներքո այնպիսի հարց չի ծագում, որը Դատարանի քննարկման առարկա լինի»:

Նրանք հայտնել են նաև, որ դիմողի կողմից 6-րդ հոդվածի (հոդվ. 6) ներքո Դատարանին ներկայացված հետագա գանգատները գործի շրջանակներում ներառված չեն, թեև Հանձնաժողովի կողմից հայտարարվել են ընդունելի:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ (հոդվ. 3)

80. Դիմողը պնդում է, որ եթե ի կատար ածվի Ներքին գործերի նախարարի պետքարտուղարի՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների իշխանություններին իրեն հանձնելու մասին որոշումը, ապա դա կհանգեցնի Միացյալ Թագավորության կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) խախտմանը, որը սահմանում է.

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի կամ պատժի»:

A. Հանձնման գործերով 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) կիրառումը

81. Ենթադրյալ խախտումը բխում է դիմողի՝ այսպես կոչված «մահվան դատապարտվածների հոգեվիճակում» հայտնվելու հանգամանքից: Այս երևույթը կարելի է նկարագրել որպես հանգամանքներ, որոնցում դիմողը կարող է հայտնվել, եթե Վիրջինիա հանձնվելուց հետո նրա նկատմամբ կիրառվի մահապատիժ դատապարտվելուց հետո:

82. Հանձնաժողովն իր զեկույցում (կետ 94-ում) վերահաստատեց «իր նախադեպային որոշումը, որ անձի արտաքսումը կամ հանձնումը կարող է հանգեցնել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) խնդրի, եթե լուրջ պատճառներ կան հավատարի, որ անձն ընդունող պետության տարածքում կենթարկվի այդ հոդվածին (հոդվ. 3) հակասող վերաբերմունքի»:

Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության կառավարությունը պաշտպանում է Հանձնաժողովի մոտեցումը՝ մատնանշելով գերմանական դատարանների նախադեպային իրավունքի նմանատիպ մոտեցումը:

Դիմողը նաև հայտնել է, որ 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3) ոչ միայն արգելում է Պայմանավորվող կողմին իրենց իրավասության ներքո ցուցաբերել անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունք կամ պատժել, այլ ներառում է այլ երկրներում անձին նմանատիպ վիճակի մեջ չդնելու պարտավորություն: Դիմողի համար, համենայն դեպս այնքանով, որքանով առնչվում է 3-րդ հոդվածին (հոդվ. 3), անհա-

* Քարտուղարության կողմից ծանուցում: Պրակտիկ պատճառներով այս հավելվածը կցվում է այս վճռի միայն տպված տարբերակին (Դատարանի հրատարակության Ա Սերիայի 161-րդ հատոր), սակայն Հանձնաժողովի զեկույցը կարելի է ձեռք բերել քարտուղարությունից:

տին չի կարելի հանել՝ Կոնվենցիայով պաշտպանվող տարածքից դուրս՝ առանց համոզման, որ այն երաշխիքները, որոնցից նա օգտվելու է, այնքան արդյունավետ են, որքան Կոնվենցիայով նախատեսված չափանիշներն են:

83. Միացյալ Թագավորության կառավարությունը, մյուս կողմից, պնդում է, որ 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3) չի կարելի մեկնաբանվել այնպես, որ Պայմանավորվող կողմին պարտադրի գործել նրա իրավասությունից դուրս: Մասնավորապես, իրենց պատկերացմամբ հանձնումը չի ներառում հանձնող պետության պատասխանատվությունը նրա համար, որ հանձնված անձը հանձնող պետության իրավասությունից դուրս կարող է ենթարկվել անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի կամ պատժի: Առաջին հերթին նրանք հաստատում են, որ դա միանշանակ կխեղաթյուրի 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) էությունը, որ փախստական հանցագործին հանձնելով՝ հանձնող կողմը կենթարկի նրան ցանկացած վերաբերմունքի կամ պատժի, որին նա կարժանանա ընդունող երկրում դատապարտումից հետո: Հանձնաժողովի մոտեցման դեմ հետագա փաստարկներն այն են, որ այս մոտեցումը միջամտում է միջազգային պայմանագրի իրավունքներին, հանգեցնում է միջազգային դատարանի ընթացակարգային նորմերի կոնֆլիկտին, քանի որ ըստ էության նշանակում է միջամտություն Կոնվենցիայի մաս չկազմող պետությունների ներքին գործերին կամ Կոնվենցիայի մաս կազմող հաստատությունների որոշումներին, պարունակում է գնահատման և ապացուցման լուրջ բարդություններ, որոնք անհրաժեշտ են այլ պետությունների իրավական համակարգերի և պրակտիկայի ուսումնասիրության համար, ողջամիտ չէ ներպետական դատարանների և միջազգային համայնքի պրակտիկային կոչ անել պաշտպանելու այս մոտեցումը, քանի որ այն կարող է լրջորեն վտանգել Պայմանավորվող կողմին, ով պարտավորված է ապաստան տալ պաշտպանության ներքո գտնվող անձին և հանցագործներին չդատել, թողնել ազատության մեջ ու չպատժել:

Որպես այլընտրանք՝ Միացյալ Թագավորության կառավարությունը հայտնեց, որ հանձնման գործերով 3-րդ հոդվածի կիրառությունը (հոդվ. 3) պետք է սահմանափակվի այն դեպքերի համար, որոնցում վերաբերմունքը կամ պատիժը արտասահմանում որոշված է, անխուսափելի է ու ծանր: Իրենց կարծիքով այն փաստը, որ բողոքարկվող հարցերը ենթադրյալ են, հանցագործին արդարադատությանը հանձնելու բոլոր պետությունների ընդհանուր և իրավական շահերից ելնելով, պահանջում է բարձր աստիճանի ռիսկ, որը ողջամիտ կասկածից վեր է, իրականում կհանգեցնի բացասական վերաբերմունքի:

84. Դատարանը խնդրին կմոտենա հետևյալ դիտարկումների հիման վրա:

85. Ինչպես բխում է 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» (հոդվ. 5-1-գ) կետից, որը «թույլատրում է կալավորումն անձին հանձնելու նպատակով», վերջինս Կոնվենցիայով պաշտպանվող չհանձնվելու իրավունք որպես այդպիսին չի տալիս: Այնուհանդերձ, եթե հանձնումն ունենում է այնպիսի բացասական հետևանքներ, որոնք ազդում են Կոնվենցիայի իրավունքից օգտվելու վրա, եթե հետևանքները երկար սպասեցնել չեն տա, ապա այն կարող է իր ազդեցությունն ունենալ Պայմանավորվող կողմի՝ Կոնվենցիայի ներքո ստանձնած պարտավորության վրա (տե՛ս, *mutatis mutandis*, the *Abdulaziz, Cabales and Balkandali* գործով 1985 թվականի մայիսի 25-ի վճիռը, Ա սերիա թիվ 94, էջեր 31-32, կետ 59-60 էմիգրացիայի հետ կապված իրավունքներ): Այս գործով խնդրին այն է, թե արդյոք 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3) կիրառելի է այն դեպքում, երբ հանձնման բացասական հետևանքներն ազդում են կամ կարող են ազդել հանձնող երկրի իրավասությունից դուրս հանձնվող պետությունում ցուցաբերված վերաբերմունքի կամ կիրառված պատժի արդյունքում:

86. Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածը (հոդվ. 1), որը սահմանում է, որ «Բարձր պայմանավորվող կողմերն իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար ապահովում են այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են սույն Կոնվենցիայի I բաժնում», Կոնվենցիայի կիրառության նկատմամբ տարածքային սահմանափակում է դնում: Մասնավորապես, Պայմանավորվող կողմից ստանձնած պարտավորությունը սահմանափակվում է նրա իրավասության ներքո գտնվող անձանց իրավունքները և ազատություններն «ապահովելով» (ֆրանսերեն տեքստում՝ *ճանաչումով*): Բացի դրանից, Կոնվենցիան չի տարածվում Պայմանավորվող կողմ չհանդիսացող պետությունների գործողությունների վրա, ինչպես նաև՝ այն միտում չունի Պայմանավորվող կողմ հանդիսացող պետություններին կոնվենցիայի նորմերն այլ երկրներին պարտադրելու միջոց հանդիսանալ: 1-ին հոդվածը (հոդվ. 1) չի կարելի մեկնաբանել որպես ընդհանուր սկզբունք այն մասին, որ, չնայած հետապնդվող անձին հանձնելու իր պարտավորությանը, Պայմանավորվող կողմը կարող է չհանձնել անձին մինչև համոզված չլինի, որ այն պայմանները, որոնցում նա կհայտնվի հանձնվող պետությունում, լիովին

համապատասխանում են Կոնվենցիայի երաշխիքներին: Իսկապես, ինչպես Միացյալ Թագավորության կառավարությունն է շեշտում, հանձնման նպատակն է արդարադատությունից խուսափող հետախուզվող հանցագործներին խոչընդոտելը, ինչը չի կարելի անտեսել Կոնվենցիայի, մասնավորապես՝ 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) կիրառման ոլորտը սահմանելիս:

Տվյալ դեպքում ընդունվում է, որ Միացյալ Թագավորությունն իշխանություն չունի Վիրջինիայի իշխանությունների գործողությունների վրա, որոնք դիմողի գանգատների առարկան են: Ճիշտ է նաև այն, որ միջազգային այլ փաստաթղթերը, որոնք Միացյալ Թագավորության կառավարությունը մեջբերում է. օրինակ՝ Փախստականների մասին 1951 թվականի ՄԱԿ-ի Կոնվենցիան (հոդված 33), Հանձնման վերաբերյալ 1957 թվականի եվրոպական կոնվենցիան (հոդված 11) և Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի կամ պատժի դեմ ՄԱԿ-ի 1984 թվականի կոնվենցիան (հոդված 3), անձին այլ իրավասության հանձնելու խնդիրները, որտեղ անցանկալի հետևանքներ կարող են հաջորդել, կոնկրետ և առանձնահատուկ կերպով են անդրադառնում:

Այս դիտարկումները, այնուամենայնիվ, Պայմանավորվող կողմին չեն ազատում 3-րդ հոդվածով (հոդվ. 3) սահմանված պատասխանատվությունից, եթե իրենց իրավասությունից դուրս հանձնման արդյունքում բոլոր կամ որևէ կանխատեսելի հետևանքից անձը կտառապի:

87. Կոնվենցիան մեկնաբանելիս ուշադրություն պետք է դարձնել դրա առանձնահատուկ բնույթին՝ որպես մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության կոլեկտիվ պայմանագրի (տե՛ս the Ireland v. the United Kingdom գործով 1978 թվականի հունվարի 18-ի վճիռը, Ա Սերիա, թիվ 25, էջ 90, կետ 239): Այսիսով, Կոնվենցիայի խնդիրն ու նպատակը՝ որպես անհատների պաշտպանության փաստաթղթի, պահանջում է, որ դրա դրույթները մեկնաբանվեն և կիրառվեն այնպես, որ դրա երաշխիքները գործնականում արդյունավետ լինեն (տե՛ս մասնավորապես՝ Artico-ի գործով 1980 թվականի մայիսի 13-ի վճիռը, Ա Սերիա, թիվ 37, էջ 16, կետ 33): Բացի դրանից, իրավունքների կամ ազատությունների ցանկացած երաշխավորված մեկնաբանություն պետք է համապատասխանի «Կոնվենցիայի ընդհանուր ոգուն, մի փաստաթուղթ, որը ստեղծված է ժողովրդավարական հասարակության գաղափարներն ու արժեքները պահպանելու և խթանելու նպատակով» (տե՛ս the Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen գործով 1976 թվականի դեկտեմբերի 7-ի վճիռը, Ա Սերիա, թիվ 23, էջ 27, կետ 53):

88. 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3) որևէ բացառություն կամ վերապահում չի նախատեսում պատերազմի կամ այլ արտակարգ իրավիճակի համար սահմանված 15-րդ հոդվածի (հոդվ. 15) ներքո: Կոնվենցիայի համաձայն՝ խոշտանգումների և անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի կամ պատժի բացարձակ արգելքը վկայում է այն մասին, որ 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3) պահպանում է Եվրոպայի Խորհրդի ժողովրդավարական հասարակությունների ամենահիմնարար արժեքներից մեկը: Նմանատիպ պայմաններ հանդիպում են նաև միջազգային այլ փաստաթղթերում, ինչպիսիք են 1966 թվականի Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը և 1969 թվականի Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիան, և ընդհանուր առմամբ այն ընդունվում է որպես միջազգայնորեն ճանաչված չափանիշ:

Բաց է մնում միայն այն հարցը, թե արդյոք փախստականի հանձնումը մեկ այլ պետության, որտեղ նա կենթարկվի կամ հավանաբար կենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի կամ պատժի, կհանգեցնի Պայմանավորվող կողմի պատասխանատվությանը 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ներքո: Այն, որ խոշտանգումները նողկալի են, ճանաչված է և ընդունվում է ՄԱԿ-ի խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի կամ պատժի վերաբերյալ կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով, որը սահմանում է «ոչ մի անդամ-պետություն անձին չի հանձնի այնպիսի վայր, որտեղ կան լուրջ հիմքեր հավատալու, որ նա անապահով կլինի և կենթարկվի խոշտանգումների»: Այն փաստը, որ մասնագիտացված պայմանագիրն ամենայն մանրամասնությամբ պետք է բացատրի խոշտանգումների արգելքից բխող պարտավորության էությունը, չի նշանակում, որ սկզբունքորեն նման պարտավորություն ամրագրված չէ Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածում (հոդվ. 3): Այն հազիվ թե համատեղելի լինի ներքոհիշյալ Կոնվենցիայի արժեքների՝ գաղափարների, ազատության և օրենքի գերակայության ընդհանուր ժառանգության հետ, որին հղում է տալիս Ներածությունը, որ Պայմանավորվող կողմը գիտակցաբար փախստականին հանձնի մեկ այլ պետության, որտեղ կան էական հիմքեր հավատալու, որ անհատը կենթարկվի խոշտանգումների կամ վտանգված կլինի, որքան սարսափելի հանցանք էլ նա գործած լինի: Նման հանգամանքներում հանձնումը, թեև ակնհայտորեն չի բխում 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ձևակերպումից, սակայն կհակասի 3-րդ հոդվածի ոգուն ու նպատակին, և Դատարանի կարծիքով չհանձնելու

այս պարտավորությունը տարածվում է նաև այն դեպքերի վրա, որտեղ փախստականը ընդունող երկրում կհայտնվի իրական վտանգի ենթարկվելու անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի կամ պատժի, որը 3-րդ հոդվածով (հոդվ. 3) արգելված է:

89. «Անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքը կամ պատիժը» որոշվում է հաշվի առնելով գործի բոլոր հանգամանքները (տե՛ս ստորև՝ կետ 100): Ավելին, Կոնվենցիային հասուկ է արդարացի հավասարակշռություն փնտրել հանրության ընդհանուր շահերի պահանջների և անհատի հիմնարար իրավունքների պաշտպանության պահանջների միջև: Քանզի աշխարհով շրջագայելը գնալով հեշտանում է և հանցավորությունը գնալով ավելի մեծ միջազգային տարածում է գտնում, բոլոր ազգերի շահերից է բխում, որ կասկածյալ հանցագործները, ովքեր փախուստի են դիմում արտերկիր, կանգնեն արդարադատության առաջ: Եվ, ընդհակառակը, փախստականների համար ապահով ապաստանների հաստատումը ոչ միայն վտանգավոր կլինի ապաստան տրամադրող պետության համար, այլ նաև միտում ունի քայքայելու հանձնման հիմքերը: Այս քննարկումներն ու մտորումները ևս պիտի ներառվեն այն չափանիշների մեջ, որոնք հաշվի են առնվում հանձնման դեպքերում անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի կամ պատժի մասին հասկացությունների մեկնաբանությունների ու կիրառման դեպքում:

90. Կոնվենցիայի ինստիտուտների համար սովորական չէ Կոնվենցիայի պոտենցիալ խախտումների վերաբերյալ բարձրաձայնելը: Այնուամենայնիվ, այնտեղ, որտեղ դիմողը պնդում է, որ հանձնման մասին որոշման իրականացումը կհակասի 3-րդ հոդվածին (հոդվ. 3) պահանջող կողմի կանխատեսելի հետևանքների պատճառով, այս սկզբունքի շրջանցումն անհրաժեշտություն է, ենթադրյալ տանջանքների լուրջ և անդառնալի լինելու տեսանկյունից, որպեսզի ապահովվեն 3-րդ հոդվածով (հոդվ. 3) նախատեսված երաշխիքները (տե՛ս վերը՝ կետ 87):

91. Որպես եզրահանգում՝ Պայմանավորվող կողմի որոշմամբ փախստականին հանձնելը կարող է 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ներքո խնդիր առաջացնել և հանգեցնել այդ պետության պատասխանատվությանը, եթե հայցող պետությանը հանձնելով, նրան կենթարկի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացուցիչ այլ վերաբերմունքի կամ պատժի: Նման պատասխանատվության հաստատումը անխուսափելիորեն ներառում է հայցող պետությունում այն պայմանների գնահատումը, որը դեմ է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին (հոդվ. 3): Այնուամենայնիվ, խնդիրը հայցող պետության պատասխանատվությունն ըստ միջազգային իրավունքի կամ կոնվենցիայի կամ որևէ այլ գործիքի հաստատման մեջ չէ: Պատասխանատվություն կրում է Պայմանավորվող կողմն այնքանով, որքանով նա գործել է այնպես, որ ուղղակիորեն ազդել է անհատի դեմ արգելված վատ վերաբերմունքի իրագործմանը:

B. Սույն գործի առանձնահատուկ հանգամանքների նկատմամբ 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) կիրառումը

92. Միացյալ Թագավորությունում դիմողի նկատմամբ հանձնման վարույթն ավարտվել է, քանի որ Պետքարտուղարը ստորագրել է ԱՄՆ իշխանություններին հանձնելու որոշում (տե՛ս վերը՝ կետ 24), որը թեև դեռևս կիրառված չէ, սակայն ուղղակիորեն ազդում է նրա վրա: Վերոնշյալ սկզբունքների հիման վրա պետք է սահմանել, թե արդյոք պրն Սոերինգի ԱՄՆ վերադարձի դեպքում կանխատեսելի հետևանքներն այնպիսին են, որ 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3) կիրառվի: Այս հարցն առաջին հերթին պետք է ուշադրություն դարձնի այն փաստին, թե արդյոք պրն Սոերինգն իսկապես ենթարկվում է մահապատժի դատապարտվելու ռիսկին, եթե գնա Վիրջինիա, քանզի անմարդկային և նվաստացուցիչ վերաբերմունքի կամ պատժի ենթադրյալ աղբյուրը, մասնավորապես՝ մահապատժի դատապարտված հոգեվիճակը, կայանում է մահապատժի իրականացման մեջ: Միայն այս հարցի դրական պատասխանի դեպքում Դատարանը կարիք կունենա ուսումնասիրելու, թե արդյոք հայցվորի դեպքում մահապատժի դատապարտվածի հոգեվիճակին ենթարկվելը կներառի 3-րդ հոդվածին (հոդվ. 3) հակասող վերաբերմունք կամ պատիժ:

1. Արդյոք դիմողն ենթարկվում է մահապատժի դատապարտվելու իրական վրանգի և հերևաբար՝ մահապատժի դատապարտվածի հոգեվիճակում հայտնվելու վրանգին

93. Միացյալ Թագավորության կառավարությունը, հակառակ Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության կառավարության, Հանձնաժողովի և դիմողի դիրքորոշման, չի ընդունում, որ մահապատժի ռիսկը համապատասխան մակարդակի է, որ գործի դրվի 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3): Պատճառները քառապատիկ էին:

Առաջին հերթին, ինչպես երևում է գերմանացի դատախազի հարցաքննությունից, որտեղ նա բացատրում է սպանելու որևէ մտադրությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 16), դիմողը չի ընդունել իր մեղքը մարդասպանության մեջ որպես այդպիսին:

Երկրորդ, միայն առերեսման մի դեպք է կիրառվել նրա հանդեպ: Մասնավորապես, Միացյալ Թագավորության կառավարության տեսակետից հոգեբուժական վկայությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 21) կասկածելի է այն առումով, թե արդյոք պրն Ստերինգը տառապում էր հոգեկան այնպիսի հիվանդությամբ, որպիսին հիմք կհանդիսանար խելացնորության վարկածի պաշտպանության համար համաձայն Վիրջինիայի օրենքի (տե՛ս վերը՝ կետ 50):

Երրորդ, նույնիսկ եթե պրն Ստերինգը մահվան դատապարտվի, չի կարելի ենթադրել, որ իրենց ընդհանուր հայեցողությամբ երդվյալ ատենակալները խորհուրդ կտան, դատավորը կհաստատի և Վիրջինիայի Գերագույն դատարանը կպաշտպանի մահապատժի կիրառումը (տե՛ս վերը՝ կետներ 42-47 և 52):

Միացյալ Թագավորության Կառավարությունը նշել է մի շարք կարևոր մեղմացուցիչ հանգամանքների առկայության մասին, ինչպիսիք են դիմողի տարիքը, հոգեկան վիճակը հանցանքը կատարելու պահին և նախկինում նրա հանցավոր գործունեության բացակայությունը, ինչը պետք է հաշվի առնվի երդվյալ ատենակալների այնուհետև դատավորի կողմից դատապարտման առանձին վարույթներում (տե՛ս վերը՝ կետներ 44-47 և 51):

Չորրորդ, Միացյալ Նահանգներից ստացված հավաստիացումը պետք է առնվազն զգալիորեն նվազեցնի մահապատժի վճիռ կայացնելու կամ կիրառելու ռիսկը (տե՛ս վերը՝ կետ 20, 37 և 69):

Հանրային լուսմների ժամանակ Գլխավոր դատախազը, այնուամենայնիվ, հստակ հասկացրեց իր Կառավարության դիրքորոշումը, որ եթե պրն Ստերինգը հանձնվի Միացյալ Նահանգներին, կա «որոշակի ռիսկ», որն է՝ «ավելին քան հնարավոր է», որ մահապատժի վճիռ կկայացվի:

94. Ինչպես դիմողն ինքն է նշել, նա խոստովանել է ամերիկացի և բրիտանացի ոստիկաններին ու երկու հոգեբույժներին Հայսոմի ծնողների սպանության մեջ իր մասնակցությունը, չնայած, որ նա որոշ չափով հրաժարվել է այդ խոստովանություններից գերմանացի դատախազի կողմից հարցաքննվելու ժամանակ (տե՛ս վերը՝ կետներ 13, 16 և 21): Եվրոպական դատարանը չպետք է զավթի Վիրջինիայի դատարանների գործառույթը՝ վճռելով արդյոք անմեղսունակ լինելու վրա հիմնված պաշտպանությունը կարող է կամ չի կարող հանդես գալ որպես հոգեբուժական ապացույց իր ներկայիս վիճակով: Միացյալ Թագավորության կառավարությունն արդարացի է իր պնդումներում, որ չեն կարող արվել ենթադրություններ արդյոք պրն Ստերինգն անպայման կամ նույնիսկ, հնարավոր է, որ դատապարտվի մահապատժի որպես պատիժ նախատեսող սպանության համար, ինչի համար նրան մեղադրանք է առաջադրվել (տե՛ս վերը՝ կետներ 13-րդի վերջում և 40): Այնուամենայնիվ, ինչպես գլխավոր դատախազը հանրային լուսմների ժամանակ ընդունել է, առկա է «նշանակալի ռիսկ», որ դիմողն այդպես կդատապարտվի:

95. Ըստ Վիրջինիայի օրենքի՝ եթե մահապատիժն ի կատար ածվի, մեղադրող կողմը ողջամիտ կասկածից վեր պետք է ապացուցի օրենքով նախատեսված երկու ծանրացուցիչ հանգամանքներից առնվազն մեկի առկայությունը, մասնավորապես՝ հետագա վտանգավորությունը կամ ստորությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 43): Այս կապակցությամբ, սպանությունների սարսափելի ու դաժան հանգամանքները (տե՛ս վերը՝ կետ 12) ենթադրաբար կխոսեն ընդդեմ դիմողի՝ հաշվի առնելով հանցագործության «ստորությունը» հաստատելու համար հիմք ծառայող նախադեպային որոշումը (տե՛ս վերը՝ կետ 43):

Պետք է ընդունել, որ մեղմացուցիչ հանգամանքներն առանձին վերցրած նվազեցնում են մահվան դատավճռի պարտադրման հավանականությունը: Հինգ մեղմացուցիչ հանգամանքներից զոնե չորսը հստակորեն նշված են Վիրջինիայի օրենսգրքում և թերևս կարող են կիրառվել պրն Ստերինգի գործում: Դրանք են՝ մեղադրյալի մոտ նախկինում որևէ հանցավոր գործունեության բացակայությունը, այն փաստը, որ հանցանքը կատարվել է այն պահին, այն ժամանակ, երբ մեղադրյալը գտնվել է ծայրահեղ հոգեկան կամ հուզական խանգարման վիճակում, այն փաստը, որ հանցանքի կատարման պահին մեղադրյալի՝ իր վարքագծի հանցավորությունը գնահատելու կամ իր վարքը՝ օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու կարողությունը զգալիորեն նվազել է, և մեղադրյալի տարիքը (տե՛ս վերը՝ կետ 45):

96. Այս տարբեր մասնիկները, հանդես գալով մահապատժի կիրառմանը կողմ կամ դեմ, պետք է դիտարկվեն՝ հաշվի առնելով մեղադրանքը ներկայացնող իշխանությունների վերաբերմունքը:

97. Բեդֆորդ շրջանի դատախազ պրն Ապդայկը, ով պատասխանատու է դիմողի դեմ մեղադրանքի պաշտպանության համար, հաստատել է, որ «եթե Յենս Ստերինգը դատապարտվի այն սպանության համար, որի համար նրան մեղադրանք է առաջադրվել և որի համար որպես պատիժ նախատեսված է

մահապատիժ, ապա ... դատավճիռը կայացնելու ժամանակ Միացյալ Թագավորության կողմից առարկություն կներկայացվի դատավորին, որ Միացյալ Թագավորությունը ցանկանում է, որ մահապատիժն ի կատար չածվի (տե՛ս վերը՝ կետ 20): Ինչպես Վերաքննիչ դատարանի դատավոր լորդ Լյոյդը, (տե՛ս վերը՝ կետ 22) այնպես էլ Դատարանը նշում է, որ այս պարտավորությունը հեռու է Միացյալ Թագավորության և Միացյալ Նահանգների միջև 1972 թվականին կնքված Հանձնման մասին պայմանագրի 4-րդ հոդվածի ձևակերպումն արտահայտելուց, որտեղ խոսվում է «հայցվող Կողմի համար բավարար երաշխիքների մասին, որ մահապատիժը չի իրականացվի» (տե՛ս վերը՝ կետ 36): Այնուամենայնիվ, առաջադրված մեղադրանքը, լինելով պետական, այլ ոչ թե դաշնային, գտնվում է Վիրջինիայի նահանգի իրավասության ներքո, ինչի արդյունքում պետական կամ դաշնային որևէ մարմնի կողմից ոչ մի ցուցում չի կարող տրվել նահանգի դատախազին ավելին խոստանալու համար, քանի որ Վիրջինիայի դատարանները, որպես դատական մարմիններ, չեն կարող նախօրոք ասել, թե իրենք ինչ որոշման կհանգեն՝ կախված ապացույցներից, իսկ Վիրջինիայի նահանգապետը, որպես քաղաքական գործիչ, չի խոստանում, որ ինքը հետագայում կկիրառի իր գործադիր իշխանությունը մահապատիժը մեղմացնելու համար (տե՛ս վերը՝ կետներ 58-60):

Այս հանգամանքներում պրն Ապոլայի կողմից պարտավորություն ստանձնելը, կարող է լավագույն «երաշխավորումը» լինել, որը կարելի էր ստանալ Միացյալ Նահանգների դաշնային կառավարության կողմից: Համաձայն ներքին գործերի նախարարի կողմից 1987 թվականին Պառլամենտին ուղղված հայտարարության՝ նման պայմաններում պարտավորությունների ստանձնումը «նշանակում է, որ Միացյալ Թագավորության իշխանությունները հանձնում են փախստականի կամ պատրաստ են ուղարկել քաղաքացուն առերեսվել ամերիկյան դատարանում՝ քաջ գիտակցելով, որ մահապատիժը չի իրականացվի .... Հիմնարար հարված կլինի մեր երկու պետությունների միջև հանձնման մասին պայմանավորվածություններին, եթե մահապատիժ կիրառվի մի անհատի նկատմամբ, ով հանձնվել է նման պայմաններում» (տե՛ս վերը՝ կետ 37): Այդուհանդերձ, նման պարտավորության արդյունավետությունը դեռևս չի դրվել քննություն:

98. Դիմողը պնդում էր, որ ըստ Վիրջինիայի օրենսգրքի՝ օտար կառավարության ցանկությունների վերաբերյալ առարկությունները ընդունելի չեն լինի օրենքի կողմից կամ, եթե ընդունելի լինեն, ոչ մի ազդեցություն չեն ունենա գործը քննող դատավորի վրա:

Չնայած Վիրջինիայի օրենքի և պրակտիկայի մոտեցման (այն մասին, թե որոնք են տե՛ս վերը՝ կետներ 42, 46, 47 և 69) և Միացյալ Թագավորության ու Միացյալ Նահանգների միջև հանձնման հարաբերությունների դիվանագիտական համատեքստի՝ օբյեկտիվորեն չի կարելի ասել, որ դատավճի կայացման փուլում դատավորին Միացյալ Թագավորության ցանկությունների մասին տեղյակ պահելու պարտավորությունը վերացնում է մահապատիժի վճիռ կայացնելու ռիսկը: Անկախ իր որոշման կայացման պահից՝ Նահանգի դատախազը որոշում է կայացնել համառորեն պնդել մահապատիժի վրա, քանի որ ըստ իրեն՝ ապացույցները բավարարում են նման պահանջը (տե՛ս վերը՝ կետ 20-ի վերջում): Եթե հանցագործությունը հետաքննող պետական ատյաններն ունեն նման հաստատուն դիրքորոշում, հազիվ թե հնարավոր է Դատարանի համար պնդել, որ չկան էական հիմքեր հավատալու, որ դիմողը կանգնած է մահվան դատապարտվելու իրական վտանգի առջև և հետևաբար հայտնվելու է մահապատիժի դատապարտվելու հոգեվիճակում:

99. Դատարանի եզրահանգումը հետևաբար այն է, որ դիմողի՝ մահապատիժի դատապարտվելու հոգեվիճակում հայտնվելու հավանականությունն այնպիսին է, որ պետք է կիրառվի 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3):

2. Արդյո՞ք նման հանգամանքներում մահապատիժի դատապարտվելու հոգեվիճակում հայտնվելու վրանգը հանձնումը կդարձնի 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) խախտում

(a) Ընդհանուր մոտեցումները

100. Ինչպես սահմանված է Դատարանի նախադեպային իրավունքով, վատ վերաբերմունքը, այդ թվում նաև պատիժը, պետք է հասնի խստության նվազագույն մակարդակի, որպեսզի ընկնի 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) իրավասության ներքո: Այս նվազագույնի գնահատումը նման պայմաններում հարաբերական է, այն կախված է գործի բոլոր հանգամանքներից, ինչպիսիք են վերաբերմունքի կամ պատիժի բնույթը և համատեքստը, դրա իրականացման մեթոդն ու ձևը, դրա տևողությունը, դրա ֆիզիկական կամ հոգեկան ազդեցությունը և, որոշ դեպքերում, տուժողի սեռը, տարիքը և առողջական վիճակը (տե՛ս վերոհիշյալ Ireland v. the United Kingdom գործով վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 25, էջ 65, կետ 162 և 1978 թվականի ապրիլի 25-ի Tyrer-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 26, էջեր 14-15, կետներ 29 և 30):

Ըստ Դատարանի՝ վերաբերմունքը «անմարդկային» է եղել, քանի որ կանխամտածված է եղել, կիրառվել է ժամեր անընդմեջ և «պատճառել է, եթե ոչ մարմնական վնասվածքներ, ապա առնվազն ուժգին ֆիզիկական և հոգեկան տառապանք», նաև այն եղել է «արժանապատվությունը նվաստացնող», քանի որ այնպիսին էր, որ «տուժողների մոտ առաջացնի վախի, տառապանքի և նմաստացման զգացում, որը կարող է վիրավորել և ստորացնել նրանց ու հնարավոր է կոտորի նրանց ֆիզիկական կամ բարոյական դիմադրությունը» (տե՛ս վերոհիշյալ Իռլանդիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով վճիռը, էջ 66, կետ 167): Դրա հետ կապված պատժի կամ վերաբերմունքի «անմարդկային» կամ «արժանապատվությունը նվաստացնող» լինելու համար տեղի ունեցած տառապանքը կամ նվաստացումը ցանկացած դեպքում պետք է ավել լինեն անխուսափելի տառապանքից կամ նվաստացումից, որոնք առկա են տվյալ օրինական պատժի ձևում (տե՛ս Tyrer-ի վճռում նշված տեղում): Այս կապակցությամբ պետք է հաշվի առնվի ոչ միայն զգացած ֆիզիկական ցավը, այլ նաև արդյոք եղել է զգալի ուշացում պատիժն իրականացնելուց առաջ, դատապարտյալի հոգեկան տառապանքը կապված իր դեմ կիրառվելիք բռնության սպասումի հետ:

101. Մահապատիժը թույլատրելի է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի որոշակի պայմանների ներքո, որը սահմանում է հետևյալը.

«Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանված է օրենքով: Ոչ մեկին չի կարելի դիտավորությամբ զրկել կյանքից այլ կերպ, քան ի կատարումն դատարանի կայացրած դատավճռի՝ այն հանցագործության համար, որի կապակցությամբ օրենքով նախատեսված է այդ պատիժը»:

Հաշվի առնելով այս ձևակերպումը՝ դիմողը չի ենթադրում, որ մահապատիժը, որպես այդպիսին, խախտել է 3-րդ հոդվածը: Նա, ինչպես Կառավարության երկու կողմերը, համաձայնել է Հանձնաժողովի հետ, որ անձի հանձնումը երկրին, որտեղ նրան մահապատիժ վտանգ է սպառնում, ինքնին 2-րդ (հոդվ. 2) և 3-րդ հոդվածների (հոդվ. 3) շրջանակներում հարց չի բարձրացնում: Մյուս կողմից, Amnesty International-ն իր գրավոր մեկնաբանություններում (տե՛ս վերը՝ կետ 8) պնդում է, որ Արևելյան Եվրոպայում մահապատիժ գոյության և օգտագործման վերաբերյալ զարգացող չափանիշները պահանջում են, որ մահապատիժն այժմ դիտարկվի որպես անմարդկային և նվաստացնող պատիժ 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) իմաստով:

102. Անշուշտ, «Կոնվենցիան կենդանի գործիք է, որը ... պետք է մեկնաբանվի արդի պայմանների համաձայն» և գնահատման ժամանակ, որ արդյոք իրականացված վերաբերմունքը կամ պատիժը պետք է համարել անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) նպատակների համար, «Դատարանի վրա չեն կարող չազդել այս ոլորտում Եվրոպայի Խորհրդի անդամ պետությունների քրեական քաղաքականության զարգացումներն ու համընդհանուր չափանիշները» (տե՛ս վերը նշված Tyrer-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 26, էջեր 15-16, կետ 31): Փաստացի, մահապատիժն այլևս գոյություն չունի Կոնվենցիայի անդամ պետություններում խաղաղության պայմաններում: Անդամ պետություններից քչերը, որոնք դեռ օրենքով պահպանում են մահապատիժը խաղաղ ժամանակ կատարված որոշ հանցագործությունների համար, մահապատիժները եթե անգամ նշանակվում են, ներկայումս չեն իրականացնում: Օգտագործելով Amnesty International-ի խոսքերը, որ «այս փաստացի համաձայնությունն Արևմտյան Եվրոպայի իրավական համակարգերում այն մասին, որ մահապատիժն այս պայմաններում այլևս չի համապատասխանում արդարադատության տարածաշրջանային ստանդարտներին», ինչն արտացոլված է Կոնվենցիայի թիվ 6 արձանագրության (Ա6) մեջ, որը հնարավորություն է տալիս խաղաղ պայմաններում մահապատիժի չեղարկման համար: Թիվ 6 արձանագրությունը (Ա6) բացվել է ստորագրման համար 1983 թվականի ապրիլին, ինչը Եվրոպայի Խորհրդի պրակտիկայում ցույց է տալիս կազմակերպության անդամ պետություններից ցանկացածի կողմից առարկությունների բացակայությունը, այն ուժի մեջ է մտել 1985 թվականի մարտին և մինչ օրս վավերացվել է Կոնվենցիայի անդամ 13 պետությունների կողմից, սակայն այդ թվում չընդգրկելով Միացյալ Թագավորությանը:

Արդյոք այս նշված փոփոխությունների արդյունքում մահապատիժը, որպես այդպիսին, կմտնի դաժան վերաբերմունքի արգելքի մեջ՝ համաձայն 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3), պետք է որոշվի Կոնվենցիայի մեկնաբանությունը կարգավորող սկզբունքների հիման վրա:

103. Կոնվենցիան պետք է ընկալի որպես ամբողջություն և 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3), հետևաբար, պետք է ընթերցվի 2-րդ հոդվածի (հոդվ. 2) դրույթների հետ ներդաշնակության մեջ (տե՛ս, *mutatis mutandis*, the Klass and Others գործով 1978 թվականի սեպտեմբերի 6-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 28, էջ 31, կետ 68): Սրա հիման վրա 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3), ակնհայտորեն, չէր կարող նախատեսված լինել

Կոնվենցիան կազմողների կողմից, որ ներառի մահապատժի ընդհանուր արգելք, քանի որ դա կչեղարկեր 2-րդ հոդվածի 1-ին (հոդվ. 2-1) պարբերության հստակ ձևակերպումը:

Ազգային քրեական քաղաքականության հետագա պրակտիկան՝ որպես մահապատժի համընդհանուր վերացում, կարող է համարվել 2-րդ հոդվածի 1-ին (հոդվ. 2-1) պարբերությամբ նախատեսված բացառության չեղարկելու մասին անդամ պետությունների համաձայնության հաստատում և, հետևաբար, վերացնել 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) էվոլյուցիոն մեկնաբանության շրջանակի տեքստային սահմանափակումը: Ինչևէ, թիվ 6 արձանագրությունը (Ա6)՝ որպես հետագայում գրված համաձայնություն, 1983 թվականի դրությամբ ցույց է տալիս պայմանագրի կողմերի մտադրությունը՝ ընդունելու տեքստի փոփոխության բնականոն մեթոդը, որպեսզի ներկայացնի մի նոր պարտավորություն՝ խաղաղ պայմաններում մահապատժի չեղարկելու համար և, դեռ ավելին, այդպես անել կամ ընտիր գործիքի միջոցով, որը թույլ կտա ամեն պետությանը ընտրել այն պահը, երբ որ իրենք ցանկանում են ստանձնել նման պարտավորություն: Այս պայմաններում, չնայած Կոնվենցիայի հատուկ բնույթին (տե՛ս վերը՝ կետ 87), 3-րդ հոդվածը (հոդվ. 3) չի կարող մեկնաբանվել որպես մահապատժի ընդհանրապես արգելող նորմ:

104. Այնուհանդերձ դա չի նշանակում, որ մահապատժին վերաբերող հանգամանքները չեն կարող հանգեցնել խնդրի 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ներքո: Այն ձևը, որով կայացվում կամ իրականացվում է վճիռը, դատապարտյալի անհատական հանգամանքները և կատարված հանցանքի ծանրության անհամապատասխանությունը, ինչպես նաև դատավճռի իրականացմանը սպասելու պայմաններն այն գործոնների օրինակներ են, որոնք կարող են դատապարտյալի նկատմամբ կիրառված վերաբերմունքն ու պատժն արգելել 3-րդ հոդվածով (հոդվ. 3): Պայմանագրի կողմերի՝ մահապատժի վերաբերյալ ներկայիս վերաբերմունքը պետք է գնահատելու համար, թե արդյոք տառապանքի և արժանապատվության նվաստացման ընդունելի շեմը չի գերազանցվել:

(b) Առանձնահատուկ հանգամանքները

105. Դիմողը պնդեց, որ հանգամանքները, որոնց ինքը կենթարկվի իրեն Միացյալ Նահանգներ հանձնելու մասին Պետքարտուղարի որոշման իրականացման արդյունքում, մասնավորապես՝ «մահապատժի դատապարտվելու հոգեվիճակը» ընդհանուր կազմել են այնքան լուրջ վերաբերմունք, որ իր հանձնումը կհակասի 3-րդ հոդվածին (հոդվ. 3): Նա, մասնավորապես, նշել է մահվան դատավճռից հետո բողոքարկման և վերանայման ընթացակարգերի ձգձգումը, ինչի ժամանակ նա ենթարկվել է աճող լարվածության և կրել է հոգեբանական վնասվածք, այն փաստը, ինչպես, որ ինքն ասում է, որ դատավորը կամ երդվյալ ատենակալները վճիռ կայացնելուց պարտավոր չեն հաշվի առնել ամբաստանյալի տարիքը և հոգեկան վիճակը հանցանքը կատարելու պահին, իր ապագա կալանքի ծայրահեղ պայմանները Մակլենբուրգի քրեակատարողական հիմնարկի մահվան դատապարտվածների բանտախցում, որտեղ նա ակնկալում է, որ իր տարիքի, գույնի և ազգության պատճառով կլինի բռնության և սեռական ոտնձգությունների զրհ, առկա կլինի մահապատժի մշտապես առկա ուրվականը՝ ներառյալ հենց կատարման արարողակարգը: Նա նաև ապավինում է հանձնման Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետություն իր արտաքսման հնարավորության վրա, որին նա չի հակառակվի՝ ընդգծելով Պետքարտուղարի որոշման անհամապատասխանությունը:

Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության կառավարությունը կարծիք է արտահայտել, որ բոլոր հանգամանքները միասին վերցրած՝ Վիրջինիայում դիմողի սպասող վերաբերմունքը այնքան դուրս է մահվան դատավճռի վերաբերյալ որոշման կայացման և իրականացման հետ անխուսափելիորեն կապված վերաբերմունքի սահմաններից, որ համարվում է «անմարդկային» 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) իմաստով:

Մյուս կողմից, Հանձնաժողովի կողմից արտահայտած եզրակացության համաձայն՝ այն 3-րդ հոդվածով (հոդվ. 3) նախատեսված ծանրության աստիճանին չի հասնի:

Միացյալ Թագավորության կառավարությունը կիսում է այս կարծիքը: Մասնավորապես նրանք վիճարկում էին դիմողի փաստացի պնդումները Մակլենբուրգի քրեակատարողական հիմնարկի մահվան դատապարտվածների բանտախցի պայմանների և այնտեղ իր սպասվելիք ճակատագրի վերաբերյալ:

i. Հանձնմանը նախորդող կալանավորման տևողությունը

106. Այն ժամանակահատվածը, որն ակնկալվում է, որ դատապարտյալը կանցկացնի Վիրջինիայում՝ մահվան դատապարտվածների բանտախցում՝ մինչև մահապատժի կատար ածումը, միջինը վեցից ութ տարի է (տե՛ս վերը՝ կետ 56): Մահվան սպասելու ժամանակի երկարությունը, ինչպես Հանձնաժողովն ու Միացյալ Թագավորության կառավարությունը նշել են, որոշ չափով, հիմնականում կալա-

նավորի որոշմամբ, Վիրջինիայի օրենքով սահմանված կարգով վերջինս օգտագործում է բողոքարկման ընթացակարգերը: Վիրջինիայի Գերագույն դատարանին մեխանիկորեն կերպով ուղղված բողոքարկումը տևում է վեց շաբաթից ոչ ավել (տե՛ս վերը՝ կետ 52): Մնացած ժամանակը հաշվարկված է հաբեաս կորպուս լուծման, պետական և դաշնային դատարաններում բանտարկյալի կողմից դատավճիռների բողոքարկումների վիճարկումների և Միացյալ Նահանգների Գերագույն դատարանին գանգատ ներկայացնելու համար և բանտարկյալը յուրաքանչյուր փուլում հնարավորություն ունի պահանջել վճռի հետաձգում (տե՛ս վերը՝ կետեր 53-54): Վիրջինիայի օրենքով թույլատրելի իրավական պաշտպանության միջոցները ապահովում են, որ մահապատիժն ապօրինաբար կամ կամայականորեն չկիրառվի:

Այնուամենայնիվ, այնպես, ինչպես անխուսափելի է դատավճռի և վերջինիս կատարման միջև ընկած որոշակի ժամանակահատվածը, եթե բողոքարկման երաշխիքները պետք է տրամադրվեն դատապարտված անձին, այնպես էլ դա հավասարապես մարդկային բնույթի դրսևորում է, երբ անձը կառչում է կյանքից՝ լիարժեք օգտագործելով այդ երաշխիքները: Սակայն, լավ մղումներից ելնելով, նույնիսկ հնարավորինս ձեռնտու է Վիրջինիայում դատավճռից հետո ընթացակարգերի տրամադրումը, դրա հետևանքն այն է, որ դատապարտված բանտարկյալը երկար տարիներ պետք է դիմակայի մահապատժի դատապարտված անձանց խցի պայմաններին և տառապանքին, մշտապես առկա մահվան ստվերի աճող լարվածությամբ:

ii. Մահապատժի դատապարտված անձանց խցի պայմանները

107. Ինչ վերաբերում է Մեկլենբուրգի քրեակատարողական հիմնարկին, ուր դիմողը կարող է ակնկալել, որ իրեն կպահեն, եթե դատապարտվի մահվան, ապա Դատարանը հիմնվում է այն փաստերի վրա, որոնք անվիճելի են համարվել Միացյալ Թագավորության կառավարության կողմից՝ առանց հարկ համարելու սուուգել դիմողի կողմից տրամադրված հավելյալ ապացույցների հավաստիությունը, հատկապես խոսքը գնում է միասեռական չարաշահման և ֆիզիկական բռնության մասին, որոնց ենթարկվում են բանտարկյալները մահվան դատապարտված անձանց խցում (տե՛ս վերը՝ կետ 64):

Մեկլենբուրգի քրեակատարողական հիմնարկում կալանքի տակ պահելու ռեժիմի խստությունը, ինչպես նաև ծառայությունները (բժշկական, իրավական և սոցիալական) և կալանավորների համար նախատեսված վերահսկումը (օրենսդիր, դատական և վարչական), որոշ մանրամասներով նկարագրված են վերևում (տե՛ս վերը՝ կետեր 61-63 և 65-68): Այս կապակցությամբ Միացյալ Թագավորության կառավարությունն ուշադրությունը հրավիրեց սպանության համար մահվան դատապարտված բանտարկյալների անվտանգ բանտարկության համար անհրաժեշտ լրացուցիչ անվտանգության պահանջին: Մինչդեռ սկզբունքորեն դա կարող է արդարացվել: Հատուկ ռեժիմի խստությունը, որ օրինակ կիրառվում է Մեկլենբուրգի մահվան դատապարտված անձանց խցում բարդացվում է նրանով, որ կալանավորները ենթարկվում են դրան տևական ժամանակահատվածով, որ կարող է ձգվել միջինը վեցից ութ տարի:

iii. Դիմողի տարիքը և հոգեկան վիճակը

108. Սպանության ժամանակ դիմողն ընդամենը 18 տարեկան էր, և առկա է որոշակի հոգեբանական ապացույց, որը, որպես այդպիսին, չի վիճարկվել, որ նա տառապում է հոգեկան նման շեղումով, քանի որ զգալիորեն խախտված է արարքների համար պատասխանատվության զգացումը (տե՛ս վերը՝ կետեր 11, 12 և 21):

Ի տարբերություն Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի (հոդվ. 2), «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» 1966 թվականի միջազգային դաշնագրի 6-րդ հոդվածը և 1969 թվականի Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածն արգելում են կիրառել մահապատիժ հանցանքը կատարելու պահին 18 տարին չլրացած անձանց նկատմամբ: Անկախ նրանից, թե այդպիսի արգելքը բնորոշ է Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի (հոդվ. 2) համառոտ և ընդհանուր լեզվին, դրա հստակ նշումն այլ հետագա միջազգային փաստաթղթերում, որոնցից նախկինը վավերացվել է Եվրոպական կոնվենցիայի մեծ թվով անդամ պետությունների կողմից, առնվազն ցույց է տալիս, որ որպես հիմնական սկզբունք անձի երիտասարդ լինելը մյուս հանգամանքների հետ պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանք է համարվում, մահվան դատավճռի հետ կապված միջոցառումները 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) հետ համատեղելի դարձնելու համար:

Այն համապատասխանում է դատարանի նախադեպային իրավունքին (ինչպես ամփոփված է վերը՝ կետ 100) բուժելու խանգարված հոգեկան առողջությունը, որ ունենա 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) կիրառման նույն ազդեցությունը:

109. Վիրջինիայի օրենսդրությունը, ինչպես ընդգծել են Միացյալ Թագավորության կառավարությունը և Հանձնաժողովը, չի անտեսում այդ երկու գործոնները: Ըստ Վիրջինիայի օրենսգրքի՝ պետք է հաշվի առնել մեղադրյալի հոգեկան խանգարումը, որը կարող է դատելու համար հանդիսանալ որպես բացարձակ խոչընդոտ, եթե բավարար է անմեղսունակ ճանաչելու համար կամ ինչպես տարիքը՝ որպես մեղմացուցիչ հանգամանք դատավճռի կայացման փուլում (տե՛ս վերը՝ կետեր 44-47 և 50-51): Բացի դրանից, աղքատ ամբաստանյալներն իրավունք ունեն նշանակվելու որակավորված փորձագետ-հոգեբույժի մոտ, որպեսզի վերջինս օգնի առանձին դատավճռի կայացման վարույթում նախապատրաստել իրենց փաստարկները (տե՛ս վերը՝ կետ 51): Վիրջինիայի օրենսգրքի այս դրույթներն անկասկած ծառայում են, ինչպես հայտարարել են ամերիկյան դատարանները, կանխելու մահապատժի կիրառման կամայական կամ ինքնակամ դրսևորումը և իր հայեցողությամբ պատիժ նշանակելու հավանականությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 48): Նրանք, այնուամենայնիվ, չեն հերքում տարիքի և հոգեկան վիճակի կարևորությունը մահվան դատապարտված տվյալ անձի համար, ով առնչվում է մահվան դատապարտված անձանց խուց կոչվող երևույթին (հոդվ. 3):

Չնայած նրան, որ սա այս Դատարանի հարցը չէ կանխորոշելու քրեական պատասխանատվության և պատշաճ դատապարտման հարցերը, սակայն հանցագործության կատարման ժամանակ դիմողի տարիքը և հետագայում նրա հոգեկան վիճակը, ինչպես ասվում է հոգեբուժական ապացույցի մեջ, պետք է հաշվի առնվեն այս գործով մահապատժի դատապարտված անձանց խցում նրա նկատմամբ վերաբերմունքը 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) դրույթների ներքո դիտարկելու համար:

iv. Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետությանը հանձնելու հնարավորությունը

110. Միացյալ Թագավորության կառավարության և Հանձնաժողովի մեծամասնության համար դատավարությունը Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետությունում անցկացնելու համար դիմողին հանձնելու կամ արտաքսելու հնարավորությունը (տե՛ս վերը՝ կետեր 16, 19, 26, 38 և 71-74), ուր մահապատիժը վերացվել է Սահմանադրությամբ (տե՛ս վերը՝ պարագրաֆ 72), առկա նպատակների համատեքստում էական չէ: Ցանկացած այլ մոտեցում, որ Միացյալ Թագավորության կառավարությունը կներկայացնի, արդյունքում կբերի «երկակի ստանդարտների» կիրառման, որի արդյունքում Կոնվենցիան կպաշտպանի հանձնվող այն անձանց, ովքեր այնքան բախտավոր են, որ ունեն այլընտրանքային ուղղությամբ գնալու հնարավորություն, բայց չի կիրառի այն անձանց նկատմամբ, ովքեր այդքան հաջողակ չեն:

Այս փաստարկն անհիմն չէ: Բացի այդ, Դատարանը չի կարող հաշվի չառնել սպանությունների սարսափելի բնույթը, որոնց համար պրն Սոերինգը մեղադրվում է կամ հանցավորության դեմ պայքարում հանձնման պայմանավորվածությունների օրինական և շահավետ դերը: Նպատակ փնտրելը, որի համար նրան պետք է տեղափոխելին ԱՄՆ՝ համաձայն Միացյալ Թագավորության և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների միջև Հանձնման մասին պայմանագրի, անկասկած, իրավաչափ է: Սակայն, ուղարկելով պրն Սոերինգին դատվելու իր սեփական երկրում, կհանի փախստական հանցագործին անպատիժ թողնելու վտանգը, ինչպես նաև մահապատժի դատապարտված անձանց խցում ուժգին և երկարատև տառապանքի վտանգը: Հետևաբար, սա կարևոր է 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ընդհանուր գնահատման համար, քանի որ այն փնտրում է շահերի համար անհրաժեշտ արդար հավասարակշռություն և վիճարկվող արտահանձնման որոշման համամասնություն տվյալ դեպքում (տե՛ս վերը՝ կետ 89 և 104):

(c) Եզրակացություն

111. Մահվան դատապարտված յուրաքանչյուր բանտարկյալի համար անխուսափելի է դատավճռի կայացման և կիրառման միջև ընկած որոշակի ժամանակահատվածի ձգձգումը և խիստ բանտարկության համար անհրաժեշտ պայմաններում դաժան սթրեսի ենթարկվելը: Ընդհանուր առմամբ Վիրջինիայի իրավական համակարգի ժողովրդավարական բնույթը և Վիրջինիայի դատավարության, դատավճռի կայացման և բողոքարկման ընթացակարգերը, անկասկած, ունեն դրական հատկանիշներ: Դատարանը համաձայնվում է Հանձնաժողովի հետ, որ արդարադատության մեխանիզմը, որի առարկան ԱՄՆ-ում հանդիսանալու է դիմողը, ինքնին ո՛չ կամայական է, ո՛չ անտրամաբանական, ավելի հարգում է օրենքի գերակայությունը և ամբաստանյալին տալիս է ոչ փոքր դատավարական երաշխիքներ մահապատժի դատավճռով դատավարության ժամանակ: Մահապատժի դատապարտված անձանց խցում կան հարմարություններ բանտարկյալներին աջակցելու համար, մասնավորապես՝ հոգեբանական և հոգեբուժական ծառայություններ տրամադրելու տեսքով (տե՛ս վերը՝ կետ 65):

Սակայն, Դատարանի կարծիքով, հաշվի առնելով, որ շատ երկար ժամանակահատված անցնում է մահապատժի դատապարտված անձանց խցում այդպիսի ծայրահեղ պայմաններում, մահապատժի իրականացմանը սպասելու առկա և աճող տառապանքին զուգահեռ դիմողի անհատական հանգամանքները, հատկապես՝ նրա տարիքը և հոգեկան վիճակը, հանցագործության կատարման ժամանակ դիմողի հանձնումը Միացյալ Նահանգներ կկանգնեցնի նրան իրական վտանգի առջև, որը դուրս է 3-րդ հոդվածով (հոդվ. 3) սահմանված շրջանակից: Հետագա քննարկման կարևորությունն այն է, որ հանձնման օրինական նպատակին կոնկրետ դեպքում կարել է հասնել այլ միջոցներով, որոնց մեջ չի լինի նման բացառիկ տառապանք կամ չի ունենա նման տևողություն:

Համապատասխանաբար, դիմողին ԱՄՆ հանձնելու Պետքարտուղարի որոշումը, եթե կիրառվի, կհանգեցնի 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) խախտմանը:

Այս բացահայտումը ոչ մի կերպ հարցականի տակ չի դնում Միացյալ Թագավորության կառավարության բարեխղճությունը, որ սույն դատավարության ամենասկզբից փորձել է հետևել Կոնվենցիայի իրենց պարտավորություններին՝ առաջին հերթին թողնելով դիմողի հանձնումը ԱՄՆ-ի իշխանություններին Կոնվենցիայի հաստատությունների կողմից նշված ժամանակավոր միջոցների համաձայն և երկրորդ հերթին՝ դատավճռի կայացման համար իրենց կողմից գործի հանձնումը Դատարանին (տե՛ս վերը՝ կետ 1, 4, 24 և 77):

II. 6-րդ ՀՈՂՎԱԾԻ (հոդվ. 6) ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

A. ԱՄՆ քրեական դատավարությունները

112. Դիմողը հայտնել է, որ Վիրջինիայում Դաշնային դատարանների առաջ ծագող լրացուցիչ խնդիրների լուծման համար բացակայում է իրավական օգնությունը, և ԱՄՆ վերադառնալիս նա չի կարողանա պաշտպանել իր օրինական ներկայացուցչությունն ինչպես պահանջում է 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) կետը (հոդվ. 6-3-գ), որը սահմանում է.

«Քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները.

...

գ) պաշտպանելու իրեն անձամբ կամ իր ընտրած դատապաշտպանների միջոցով կամ, եթե նա բավարար միջոցներ չունի դատապաշտպանի ծառայության դիմաց վճարելու համար, ունենալու անվճար նշանակված դատապաշտպան, երբ դա պահանջում են արդարադատության շահերը.»:

Հանձնաժողովը կարծիք է հայտնել, որ դիմողի ենթադրվող հանձնումը չի կարող հանգեցնել Միացյալ Թագավորության կառավարության պատասխանատվությանը 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) կետի (հոդվ. 6-3-գ) ներքո: Միացյալ Թագավորության կառավարությունը համակարծիք է այս վերլուծության հետ և որպես այլընտրանք հաստատեց, որ դիմողի մեղադրանքներն անհիմն են:

113. Քրեական դատավարությունների ժամանակ արդար դատաքննության իրավունքը, ինչպես ամրագրված է 6-րդ հոդվածում (հոդվ. 6), կարևոր տեղ է զբաղեցնում ժողովրդավարական հասարակության մեջ (տե՛ս, inter alia, Colozza-ի գործով 1985 թվականի փետրվարի 12-ի վճիռը, Սերիա Ա թիվ 89, էջ 16, կետ 32): Դատարանը չի բացառում, որ հարցը կարող է բարձրացվել բացառապես 6-րդ հոդվածով (հոդվ. 6)՝ կապված հանձնման որոշման հետ այն պայմաններում, երբ արդարադատությունից խուսափողը տուժել է կամ կա վտանգ, որ հայցող երկրում նա կարող է բախվել արդար դատավարության կոպիտ խախտման հետ: Այնուամենայնիվ, սույն գործով փաստերը չեն հանգեցնում նման վտանգի:

Համապատասխանաբար, այս առումով որևէ խնդիր չի ծագում՝ կապված 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) կետի (հոդվ. 6-3-գ) հետ

B. Հանձնման դատավարություններն Անգլիայում

114. Դիմողն այնուհետև նշեց, որ հանձնելու վերաբերյալ դատավարության ընթացքում Մագիստրանտի կողմից իր հոգեկան վիճակին վերաբերող ապացույցը հաշվի չառնելը (տե՛ս վերը՝ կետ 21) խախտել է 6-րդ հոդվածի 1-ին մասն ու 3-րդ մասի (դ) կետը (հոդվ. 6-1, հոդվ. 6-3-դ), որոնք համապատասխանաբար սահմանում են.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ... նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ ունի ... արդարացի ... դատաքննության իրավունք:

3. Քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները.

...

դ) հարցաքննելու իր դեմ ցուցմունք տվող վկաներին կամ իրավունք ունենալու, որ այդ վկաները ենթարկվեն հարցաքննության, և իրավունք ունենալու՝ իր վկաներին կանչելու ու հարցաքննելու միևնույն պայմաններով, ինչ իր դեմ ցուցմունք տված վկաները»:

115. Ինչպես նշեց Հանձնաժողովի պատվիրակությունը, այս գանգատը Հանձնաժողովին չի ներկայացվել: Նման պահանջները, որոնք դիմողը դրել էր, ինչպիսին էր հոգեկան առողջության վերաբերյալ ապացույցների պատշաճ կերպով չուսումնասիրելը, վերաբերում էին 3-րդ հոդվածին (հոդվ. 3) և սահմանափակում էին նրան Միացյալ Նահանգներ հանձնելու ԱՄՆ Պետքարտուղարի կայացրած վերջնական որոշումը: Նա 6-րդ (հոդվ. 6), 3-րդ (հոդվ. 3) կամ 13-րդ (հոդվ. 13) հոդվածների ներքո որպես այդպիսին որևէ բողոք չի ձևակերպել Մագիստրանտների դատարանում ընթացող դատավարության վերաբերյալ: Եթե դա այդպես է, ապա 6-րդ հոդվածի (հոդվ. 6) խախտման մասին նոր պնդումը հանդիսանում է ոչ միայն լրացուցիչ իրավական փաստարկ կամ ապացույց, այլ նոր և առանձին գանգատ, որը դուրս է գործի շրջանակներից, և թույլատրելիության աստիճանը սահմանազատված է Հանձնաժողովի որոշմամբ (տե՛ս մասնավորապես՝ Schiesser-ի գործով 1979 թվականի դեկտեմբերի 4-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 34, էջ 17, կետ 41 և Johnston and Others գործով 1986 թվականի դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 112, էջ 23, կետ 48):

Հետևաբար Դատարանը գործը քննելու իրավասություն չունի:

III. 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ (հոդվ. 13) ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

116. Վերջապես, դիմողը պնդել է 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13) ենթադրյալ խախտման վրա, որը սահմանում է հետևյալը.

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

Ներկայացված իր դիրքորոշման մեջ նա հայտնել է, որ իր գանգատի կապակցությամբ Միացյալ Թագավորությունում 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) լույսի ներքո նա իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց չի ունեցել: Հանձնաժողովի մեծամասնությունը հանգել էր նույն հետևությանը: Սակայն Միացյալ Թագավորության կառավարությունը չհամաձայնվեց՝ պատճառաբանելով, որ 13-րդ հոդվածը (հոդվ. 13) կիրառելի չէ սույն գործի փաստական հանգամանքների նկատմամբ, իսկ ներպետական օրենսդրությամբ որպես այլընտրանքային տարբերակ տրամադրված ընդհանուր իրավական պաշտպանության միջոցները համարժեք էին:

117. Հաշվի առնելով Դատարանի եզրակացությունը 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) վերաբերյալ (տե՛ս վերը՝ կետ 111)՝ ըստ դիմողի գանգատը չի կարող դիտվել որպես Կոնվենցիայի դրույթների հետ անհամատեղելի կամ ըստ էության որպես ոչ «վիճելի» (տե՛ս մասնավորապես՝ Boyle and Rice գործով 1998 թվականի ապրիլի 27-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 131, էջ 23, կետ 52):

Միացյալ Թագավորության կառավարությունը պնդեց, որ, այնուամենայնիվ, 13-րդ հոդվածը (հոդվ. 13) չի կարող կիրառվել այս գործի հանգամանքներում, քանի որ խնդիրը ԱՄՆ-ի և Միացյալ Թագավորության միջև պայմանագրի պայմանների կատարման մեջ է և հիմնական դրույթի ենթադրյալ խախտումը կանխարգելիչ բնույթ է կրում:

Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում հատուկ կերպով անդրադառնալ այս երկու առարկություններին, քանի որ եկել է այն եզրակացության, որ ամեն դեպքում 13-րդ հոդվածը (հոդվ. 13) չի խախտվել:

118. Միացյալ Թագավորության կառավարությունն ապավինեց ընդհանուր իրավական պաշտպանության միջոցներին, որոնք տրամադրվում են Մագիստրանտների դատարանի կողմից դատավարության, հաբեաս կորպուսի և դատական վերանայման ընթացքում (տե՛ս վերը՝ կետ 21-23, 32-33 և 35):

119. Դատարանն իր քննությունը կսկսի դատական վերանայման դատավարություններից, քանի որ դրանք հանդիսանում են հանձնելու մասին որոշումը բողոքարկելու հիմնական միջոցները սկսած այն պահից, երբ այդ որոշումն ընդունվել է:

Ե՛վ դիմողը, և՛ Հանձնաժողովը համակարծիք են, որ դատական վերանայման շրջանակը խիստ նեղ էր, որպեսզի հնարավորություն տար դատարաններին քննելու գանգատի առարկան, որը դիմողը ներկայացրել էր 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ներքո:

Դիմողն այնուհետև փաստարկեց, որ կալանավորման մասին Գերագույն դատարանի կարճաժամկետ որոշումների դեմ դատական արգելքներ կիրառելու դատարանների իրավասության բացակայությունը լրացուցիչ պատճառ է դատական վերանայումն անարդյունավետ պաշտպանության միջոց դիտարկելու համար:

120. 13-րդ հոդվածը (հոդվ. 13) երաշխավորում է պետական մակարդակով իրավական պաշտպանության միջոց՝ ամեն դեպքում Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները ներպետական համակարգում ապահովելու նպատակով (տե՛ս վերոհիշյալ Boyle and Rice գործով վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 131, էջ 23, կետ 52): Այսպիսով 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) կիրառումը պահանջում է ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցի վերաբերյալ դրույթ, որը թույլ է տալիս իրավասու «պետական մարմին» առնչվել Կոնվենցիայի վերաբերյալ համապատասխան գանգատի բովանդակության հետ, ինչպես նաև ցուցաբերել անհրաժեշտ օգնություն (տե՛ս մասնավորապես՝ the Silver and Others գործով 1983 թվականի մարտի 25-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 61, էջ 242, կետ 113 (ա)):

121. Դատարանը դատական վերանայման վարույթում գործադիր մարմնի հայեցողական լիազորության իրագործումը կարող է համարել անհիմն՝ անօրինականությամբ, չպատճառաբանվածությամբ կամ դատավարական իրավունքի խախտմամբ կայացված լինելու հիմնավորմամբ (տե՛ս վերը՝ կետ 35): Հանձման դեպքում «չպատճառաբանվածության» ստուգումը, հիմնվելով այսպես կոչված «Վենսբերիի սկզբունքների» վրա՝ այն է, որ ողջամիտ չէ Պետքարտուղարի կողմից այդ հանգամանքներում հանձման կարգադրություն տալը (ibid.): Չնայած Կոնվենցիան չի համարվում Միացյալ Թագավորության օրենսդրության մաս (ibid.), Դատարանը բավարարված է նրանով, որ անգլիական դատարանները կարող են վերանայել հանձման վերաբերյալ ընդունվող որոշումների «ողջամտությունն» այնպիսի գործոնների լույսի ներքո, որոնց վրա հիմնվել է պրն Ստերինգը Կոնվենցիայի հաստատություններին 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ներքո ներկայացված գանգատում:

122. Պրն Ստերինգն իր հաբեաս կորպուսի դիմումի հետ համատեղ դատական ակտի վերանայման համար ներկայացրել է նաև բողոք և դատավոր լորդ Լոյդից «չպատճառաբանվածության» հարցի վերաբերյալ ոչ գոհացնող պատասխան ստացել (տե՛ս վերը՝ կետ 22): Այնուամենայնիվ, ինչպես դատավոր լորդ Լոյդը բացատրեց, բողոքը չբավարարվեց, քանի որ այն ժամկետանց էր, իսկ դատարաններն իրավասու են միայն այն դեպքում, երբ նախարարը փաստացի կայացրել է իր որոշումը (ibid.): Ընդ որում՝ պրն Ստերինգի կողմից բերված փաստարկները նույնը չէին, ինչ այն փաստարկները, որոնք հիմնված էին հիմնավորելու 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) հետ կապված իր գանգատը ներկայացված Կոնվենցիայի ինստիտուտներին: Վերաքննիչ ատյանում նրա պաշտպանը հայտնել է, որ Միացյալ Նահանգների իշխանությունների հավաստիացումներն այնքան չնչին են, որ ողջամիտ չէ Պետքարտուղարի կողմից դրանք բավարար համարելը Պայմանագրի ներքո:

Ոչինչ չէր կարող կանգնեցնել պրն Ստերինգին պատշաճ պահին դատական ակտի վերանայման համար բողոք ներկայացնելուց՝ հիմնվելով «Վենսբերիի» սկզբունքների ու այն նույն նյութերի վրա, որը նա ներկայացրել էր Կոնվենցիայի հաստատություններին «մահապատժի դատապարտվածների հոգեվիճակի» կապակցությամբ: Այս գանգատի կապակցությամբ իրականացվել է ամենաանհանգստացնող ուսումնասիրությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 35): 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13) կիրառման նպատակով իրավական պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը կախված չէ պրն Ստերինգի համար ցանկալի արդյունքից (տե՛ս the Swedish Engine Drivers' Union գործով 1976 թվականի փետրվարի 6-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 20, էջ 18, կետ 50) և ամեն պարագայում այս գործի նպատակը չէ որոշելու, թե ինչպիսին կլինեն անգլիական դատարանների որոշումը:

123. Կալանավորման մասին Գերագույն դատարանի կարճաժամկետ որոշումների դեմ դատական արգելքներ կիրառելու դատարանների իրավասության բացակայությունը (տե՛ս վերը կետ 35) Դատարանի կարծիքով չի նվազեցնում դատական վերանայման արդյունավետությունը:

124. Դատարանը եզրակացնում է, որ պրն Ստերինգն ըստ անգլիական օրենքի՝ իր տրամադրության տակ չի ունեցել իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ներքո ներկայացված իր բողոքի կապակցությամբ: Այսպիսով կարիք չկա ուսումնասիրելու Միացյալ Թագավորության կառավարության կողմից նշված մյուս երկու իրավական պաշտպանության միջոցները:

Հետևաբար, 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13) խախտում առկա չէ:

IV. 50-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ (հոդվ. 50) ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

125. 50-րդ հոդվածի (հոդվ. 50) դրույթների ներքո.

«Եթե դատարանը կարծում է, որ իրավական մարմնի կամ Բարձր պայմանավորվող կողմի հանրային իշխանության որևէ այլ մարմնի կողմից կայացված որոշումը կամ ընտրված միջոցն ամբողջությամբ կամ մասամբ հակասում է Կոնվենցիայից բխող պարտավորություններին, և եթե նշված կողմի ներպետական օրենսդրությունը թույլ է տալիս միայն մասնակի հատուցում կատարել այդ որոշման կամ միջոցի հետևանքների համար, Դատարանի որոշմամբ, եթե առկա է դրա անհրաժեշտությունը, կարող է տուժող կողմին ուղղակի փոխհատուցում տրամադրվել»:

Պրն Ստերինգը հայտարարեց, որ քանի որ իր գանգատի խնդրո առարկան Կոնվենցիայով երաշխավորված իր իրավունքների իրականացման ապահովումն էր, իր պահանջները կբավարարվեին Դատարանի որոշման արդյունավետ կիրառման արդյունքում: Նա խնդրեց Դատարանին աջակցություն ցուցաբերել գործով անդամ պետությունների և իրեն ուղղություն տալ վճռի իրագործման կապակցությամբ:

Բացի դրանից, նա պահանջեց վարույթ նախաձեռնելու արդյունքում իր ներկայացուցչության ապահովման ծախսերը, որոնք առաջացել են Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների իշխանությունների կողմից Միացյալ Թագավորության կառավարությունից իր հանձնումը պահանջելու հետևանքով: Նա հաշվարկել է այս ծախսերն ու ծախքերը, մասնավորապես՝ 1500 և 21000 ֆունտ ստերլինգ իր իրավաբանների վարձատրության գումարը՝ համապատասխանաբար կապված ներպետական և Ստրասբուրգում վարույթ հարուցելու հետ, ինչպես նաև Կոնվենցիայի հաստատությունների առաջ ներկայացուցչության ապահովման 2067 և 4885,60 ֆունտ ստերլինգ՝ նախատեսված իր իրավաբանների ճամփորդության և իջևանման ծախսերի համար, ու 2185,80 և 145 ֆունտ ստերլինգ նախատեսված տարբեր տեսակի ծախսերի համար, ընդհանուր՝ 26752,80 և 5030,60 ֆունտ ստերլինգ:

126. 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) ոչ մի խախտում դեռևս չի արձանագրվել: Այնուամենայնիվ Դատարանը, կարծելով, որ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ հանձնելու Պետքարտուղարի որոշումը, եթե իրագործվի, կբերի 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) խախտմանը, ուստի տվյալ գործի փաստերի առնչությամբ պետք է կիրառել 50-րդ հոդվածը (հոդվ. 50):

127. Դատարանը կարծում է, որ 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) վերաբերյալ իր հետևություններն ինքնին հանգեցնում են 50-րդ հոդվածի (հոդվ. 50) հետ կապված պահանջի արդարացի բավարարմանը: Ըստ Կոնվենցիայի՝ դատարանն իրավասու չէ դիմողի կողմից պահանջվող այդ տեսակ լրացուցիչ ուղղություններ ցույց տալ (տե՛ս, *mutatis mutandis*, Dudgeon-ի գործով, 1983 թվականի փետրվարի 24-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 59, էջ 8, կետ 15) անդամ պետություններին: 54-րդ հոդվածի (հոդվ. 54) համաձայն՝ Դատարանի վճիռն ի կատար ածելու վերահսկողության պատասխանատվությունը փոխանցվում է Եվրոպայի Խորհրդի նախարարների կոմիտեին:

128. Միացյալ Թագավորության կառավարությունը սկզբունքորեն չի վիճարկել ծախսերն ու ծախքերը փոխհատուցելու պահանջը, բայց առաջարկել է, որ եթե Դատարանը գտնի դիմողի կողմից ներկայացված Կոնվենցիայի խախտման մեկ կամ ավել չհիմնավորված բողոք, ապա այդ դեպքում Դատարանը համարժեքորեն նվազեցնի դրամական փոխհատուցումը ինչպես պահանջվում է 50-րդ հոդվածը (հոդվ. 50) (տե՛ս *the Le Compte, Van Leuven and De Meyere* գործով 1982 թվականի հոկտեմբերի 18-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 54, էջ 8, կետ 21):

Դիմողի հիմնական մտահոգությունը և բոլոր կողմերից բերված փաստարկի զգալի մասը կենտրոնացված է 3-րդ հոդվածի (հոդվ. 3) գանգատի վրա և այդ մասով դիմողն իրավացի է: Դատարանը, այնուամենայնիվ, համարում է, որ դիմողի ծախսերն ու ծախքերն ամբողջությամբ պետք է վերականգնվեն:

ՎԵՐՈԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱԶԱՅՆ

1. Վճռում է, որ դիմողին Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներին հանձնելու մասին որոշման կատարման դեպքում տեղի կունենա 3-րդ հոդվածի խախտում (հոդվ. 3):

2. Վճռում է, որ այդ նույն դեպքում 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) կետի խախտում չի լինի (հոդվ. 6-3-գ):

3. Վճռում է, որ նա իրավասու չէ քննելու 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 3-րդ մասի (դ) կետի (հոդվ. 6-1, հոդվ. 6-3-դ) ներքո ներկայացված գանգատը:

4. Վճռում է, որ 13-րդ հոդվածի (հոդվ. 13) խախտում առկա չէ:

5. Վճռում է, որ Միացյալ Թագավորությունը դիմողին իրավական ծախսերի ու ծախքերի համար պետք է վճարի 26752,80 (քսանվեց հազար յոթ հարյուր հիսուն երկու ֆունտ-ստերլինգ ու ութսուն պեննի) և 5030,60 FF (հինգ հազար երեսուն ֆրանսիական ֆրանկ ու վաթսուն սենտավո), գումարած դրանց նկատմամբ հաշվարկված որևէ հարկի հետ միասին:

6. Մերժում է արդարացի փոխհատուցման մասին գանգատի մյուս մասը:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի շենքում, Ստասբուրգում 1989 թվականի հուլիսի 7-ի դռնբաց դատական նիստի ընթացքում:

Ռոլվ Ռիսսոլա

Նախագահ

Հերբերտ ՊեՏՈԼԴ

Քարտուղարի տեղակալ

Որպես քարտուղար

Կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի 2-րդ մասի (հոդվ. 51-2) և Դատարանի Կանոնակարգի համաձայն՝ դատավոր Դե Մեյերի հատուկ կարծիքը կցվում է սույն վճռին:

Ռ. Ռ.

Հ. Պ.

ԴԱՏԱՎՈՐ ՄԵՅԵՐԻ ՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

Դիմողի հանձնումն Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ ոչ միայն կենթարկի նրան անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքի կամ պատժի: Այն նախևառաջ խախտում է նրա կյանքի իրավունքը:

Անշուշտ, այս գործում ամենակարևոր հարցը «դիմողին մահապատժի դատապարտելու սարսափելի հոգեվիճակին ենթարկելու հավանականությունը»¹ չէ, այլ այն պարզ փաստը, որ իր կյանքը կվտանգվի նշված հանձնմամբ:

Կոնվենցիայի 2-1 հոդվածի (հոդվ. 2-1) երկրորդ նախադասությունը, ինչպես և այն ձևակերպվել էր 1950 թվականին, սահմանում է, որ «Ըստ դատարանի դատավճռի ոչ ոք իր կատարած հանցանքի համար մահապատժի չի ենթարկվի նույնիսկ, եթե օրենքով մահապատիժ է սահմանվում»:

Տվյալ գործի հանգամանքներում, դիմողի հանձնումը Միացյալ Նահանգներ նրան կենթարկի Վիրջինիայում² այնպիսի արարքի համար մահապատժի դատապարտվելու ռիսկի, որի համար որպես պատիժ Միացյալ Թագավորության³ օրենսդրությունը մահապատիժ չի նախատեսում:

Երբ ներառված է անձի կյանքի իրավունքը, ոչ մի հայցվող կողմ չի կարող իրավասու լինել թույլատրել հայցողին անել այն, ինչ հենց իրեն հայցվողին չի թույլատրվում:

Եթե, ինչպես տվյալ գործում, պետության ներպետական օրենսդրությունը չի նախատեսում մահապատիժ տվյալ հանցագործության համար, այդ պետությանը չի թույլատրվում գործով ներգրավված անձին դնել այնպիսի իրավիճակի մեջ, որտեղ նա կարող է մյուս պետության կողմից այդ հանցագործության համար զրկվել իր կյանքից:

Տվյալ նկատառումը կարող է բավարար լինել կանխելու դիմողին Միացյալ Թագավորությունից Միացյալ Նահանգներ հանձնելը:

Կա նաև առավել հիմնարար նկատառում:

Կոնվենցիայի 2-1 հոդվածի (հոդվ. 2-1) երկրորդ նախադասությունը ընդունվել էր մոտ 40 տարի առաջ, հատուկ պատմական հանգամանքներում, անմիջապես Երկրորդ Համաշխարհային պատերազմից հետո⁴:

Քանի որ այն դեռևս թվում է, թե թույլատրում է մահապատիժ որոշակի հանգամանքներում՝ խաղաղ ժամանակ, այն չի արտացոլել ներկա իրավիճակը և այժմ փոխարինվում է իրավագիտակցման և փորձի զարգացմամբ:

Այսպիսի պատիժը չի համապատասխանում Եվրոպական քաղաքացիության ներկա վիճակին:

Փաստացի այն այլևս չի գործում Կոնվենցիայի որևէ անդամ պետությունում⁵:

Դրա անօրինականությունը հաստատվել է Եվրոպայի Խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից Կոնվենցիայի 6-րդ արձանագրությամբ (Ա6), երբ այն ընդունվել է 1982 թվականին դեկտեմբերին և ստորագրվել 1983 թվականի ապրիլին, այն մինչ օրս ստորագրվել է 16 և վավերացվել 13 պետությունների կողմից:

Այդ համատեքստում Կոնվենցիայի ոչ մի անդամ պետություն չի կարող, անգամ եթե այն դեռևս չի վավերացրել Կոնվենցիայի 6-րդ արձանագրությունը (Ա6), հանձնել որևէ անձի, եթե այդ անձը հայցվող պետությունում այդպիսով ենթարկվում է մահապատժի ռիսկի: Յուրաքանչյուրի հանձնումն այդ հանգամանքներում հակասում է Եվրոպայի արդարադատության չափանիշներին և հակադարձում է Եվրոպայի հասարակական կարգին⁶:

Միացյալ Թագավորության կողմից դիմողի հանձնումը կարող էր օրինական լինել միայն, եթե Միացյալ Նահանգները բացարձակ երաշխիքներ ներկայացնեին առ այն, որ նա չի ենթարկվի մահապատժի, եթե դատապարտվի այն հանցագործության համար, որի համար մեղադրվում է:

¹ Տե՛ս վճռի կետ 99:

² Տես վճռի կետ 40:

³ Տե՛ս վճռի կետ 27:

⁴ Տե՛ս նաև «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և 6-րդ մասի ու Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերը: Հենց այս դրույթներից յուրաքանչյուրի ձևակերպումը, համապատասխանաբար, ընդունված 1966 թվականին և 1969 թվականին, հստակորեն արտացոլում են իրավագիտակցության և փորձի զարգացումը ուղղված մահապատժի համընդհանուր վերացմանը:

⁵ Տե՛ս վճռի կետ 102:

⁶ Տե՛ս, *mutatis mutandis*, «French Conseil d'État in the Fidan case, Recueil Dalloz Sirey» գործով 1987 թվականի փետրվարի 27-ի վճիռը, 1987 թվական, կետեր 305-310:

Այդպիսի ոչ մի երաշխիքներ չեն տրվել և չեն էլ կարող տրվել¹:

Միացյալ Նահանգների դաշնային կառավարությունը չի կարող պարտավորեցնել, թե ինչ կարող է կամ չի կարող որոշվել կամ արվել Վիրջինիայի նահանգային դատական կամ այլ իշխանությունների կողմից²:

Փաստացի գործի հետ առնչվող նահանգային դատախազը³ մտադիր է կիրառել մահապատիժը և նահանգապետը երբևէ չի փոխարինել մահապատժի դատավճիռը, քանի որ մահապատժի դատավճիռի նշանակումը վերսկսվել է 1977 թվականից⁴:

Այս հանգամանքներում չի կարող կասկած լինել, ինչ էլ որ պատահի, դիմողի հանձնումը Միացյալ Նահանգներ կխախտի նրա կյանքի իրավունքը⁵:

¹ Տե՛ս վերոհիշյալ գործով վճիռը:

² Տե՛ս վճիռի կետ 97:

³ Տե՛ս վճիռի կետ 20:

⁴ Տե՛ս վճիռի կետ 60:

⁵ Տվյալ կարծիքն առնչվում է միայն այն կետերի հետ, որոնք ես համարում եմ կարևոր: Ես պարզապես կցանկանայի համառոտ ավելացնել, որ նախ՝ ես չեմ կարող համաձայնել կետ 86-ի առաջին ենթակետի կամ կետ 89-ի հետ, քանի որ Դատարանի պատճառաբանությունը շատ մեծ տեղ է թողնում այն մարդկանց հիմնարար իրավունքների խախտման համար, ում պահանջում են հանձնել և երկրորդ՝ Դատարանի նախադեպային որոշման նկատմամբ խորին հարգանքը պահպանելով՝ կցանկանայի մատնանշել իմ նախորդ՝ կետ 115-ի, կետ 117-ի և կետ 127-ի առաջին ենթակետին վերաբերող իմ վերապահումները (տե՛ս W v. the United Kingdom գործով 1987 թվականի հուլիսի 8-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 121-Ա, էջ 42, Boyle and Rice գործով 1988 թվականի ապրիլի 27-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 131, էջ 35, և W v. the United Kingdom գործով (հոդված 50) (հոդվ. 50) 1988 թվականի հունիսի 9-ի վճիռը, Սերիա Ա, թիվ 136-Ը, էջ 26):

Սուֆին և Էլմին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով¹

2011 թվականի հունիսի 28-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (Չորրորդ բաժանմունք), ի դեմս Պալատի, հետևյալ կազմով.

Լեյն Գաուլիցկի, նախագահ,
Նիկոլաս Բրացա,
Լիլիանա Միյովիչ,
Սվերրե Էրիկ Յեքենս,
Պաիվի Հիրվելա,
Լեդի Բիանկո,
Վինսենտ Ա. Դե Գայտանո, դատավորներ,
և Ֆաթու Արացին, բաժանմունքի քարտուղարի տեղակալ,

Դռնփակ խորհրդակցելով 2011 թվականի հունիսի 14-ին՝ կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց այդ օրը:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1 Գործը սկիզբ է առել Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն Սոմալիի 2 քաղաքացիների՝ պրն Աբդիսամադ Ադուու Սուֆիի և պրն Աբդիազիզ Իբրահիմ Էլմիի («դիմողներ») կողմից Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ մարտի 14-ին բերված 2 գանգատների (թիվ 8319/07 և 11449/07) հիման վրա:

2. Դիմողներին, ում տրամադրվել էր իրավական օգնություն, ներկայացնում էր տկն Ն. Մոլը՝ Լոնդոնում գործող իրավաբան: Միացյալ Թագավորության Կառավարությանը («Կառավարություն») ներկայացնում էր նրա գործակալը՝ պրն Դ. Ուալտոնը՝ Համագործակցության և արտաքին գործերի նախարարությունից:

3. Դիմողները պնդում են, որ եթե նրանք վերադառնան Սոմալի, ապա կհայտնվեն 3-րդ հոդվածին հակասող վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի մեջ և/կամ կխախտվի Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը: Նրանք նաև գանգատվել են, որ նրանց արտաքսումն անհամաչափորեն կմիջամտի Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրենց իրավունքին:

4. 2007 թվականի փետրվարի 23-ին և մարտի 14-ին Պալատի նախագահը, ում գործերը մակագրվել էին, որոշեց կիրառել Դատարանի կանոնակարգի 39-րդ կանոնը՝ Կառավարությանը մատնանշելով, որ դիմողներին նախքան Դատարանի վճիռ կայացնելը Սոմալի չարտաքսելը բխում է կողմերի և պատշաճ դատավարություն իրականացնելու շահերից: Դատարանը նաև որոշեց, որ Դատարանի կանոնակարգի 41-րդ կանոնով սահմանված կարգով գանգատներին առաջնահերթություն տրամադրի:

5. 2007 թվականի փետրվարի 23-ին և մարտի 26-ին Չորրորդ Բաժանմունքի նախագահը որոշեց գանգատների մասին ծանուցել Կառավարությանը: Այն նաև որոշեց գանգատների ըստ էության քննությունն ու ընդունելիության հարցը լուծել համատեղ (29-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

6. Դիմողներից ու Կառավարությունից յուրաքանչյուրը գործի ըստ էության քննության և ընդունելիության վերաբերյալ ներկայացրեց իր դիրքորոշումները (59-րդ կանոնի 1-ին մաս):

7. Կառավարության միջնորդությամբ գործերը 2008 թվականի հոկտեմբերի 7-ին կասեցվեցին մինչև Վերաքննիչ դատարանի կողմից *HH (Somalia)*, *AM (Somalia)*, *J (Somalia)* and *MA (Somalia)* v *Secretary of State for the Home Department* [2010] EWCA Civ 426 գործով որոշման կայացումը: Կասեցման որոշումը վերացվեց, երբ Վերաքննիչ դատարանը 2010 թվականի ապրիլի 23-ին կայացրեց իր որոշումը:

¹ Sufi and Elmi v. the United Kingdom

8. 2010 թվականի հոկտեմբերին դիմողներից ու Կառավարությունից յուրաքանչյուրը գործի վերաբերյալ ներկայացրեց իր դիրքորոշումները:

9. Պալատը որոշեց գանգատները միացնել ու համատեղ քննել (42-րդ Կանոնի 1-ին մաս):

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

10. Գործի փաստերը, ինչպես ներկայացվել են դիմողների կողմից, կարող են համառոտագրվել հետևյալ կերպ.

A. Առաջին դիմող

11. Առաջին հայցվորը՝ պրն Աբդիսամադ Ադուու Սուֆին, Սոմալիի քաղաքացի է՝ ծնված 1987 թվականին և այս պահին ժամանակավորապես հսկողության տակ է գտնվում Արևմտյան Դրեյտոնի ներգաղթյալների կալանավորման կենտրոնում:

12. 2003 թվականի սեպտեմբերի 30-ին նա մտավ Միացյալ Թագավորություն կեղծ փաստաթղթերով: 2003 թվականի հոկտեմբերի 3-ին նա ապաստան խնդրեց այն հիմնավորմամբ, որ, լինելով Ռեբեխամարի անդամ, Ախանսի փոքրամասնության կլանի սուբկլան, նա Խավիեի զինյալների կողմից ենթարկվում է հետապնդման, որոնք սպանել էին նաև նրա հորը և քրոջը, իսկ իրեն ծանր վիրավորել էին: Արդյունքում Սոմալիում նա այլևս ողջ մնացած հարազատներ չունի:

13. 2005 թվականի ապրիլի 15-ին Ներքին գործերի Պետական քարտուղարը մերժեց ապաստան հատկացնելու վերաբերյալ առաջին դիմումի միջնորդությունը, մասնավորապես *inter alia*, հաշվարկելով այն հանգամանքը, որ նրա մինչև 2003 թվականը Սոմալիում գտնվելու հանգամանքը ստիպում է կասկածի տակ դնել նրա կրոնական փոքրամասնության անդամ լինելը: 2005 թվականի մարտի 16-ին հայցվորը դիմեց վերաքննիչ դատարան դիմումի միջնորդության մերժումը չեղարկելու հարցով, ինչը վերաբերում էր ինչպես ապաստանին, այնպես էլ մարդու իրավունքների պահպանմանը, և հատկապես Կոնվենցիայի 2-րդ և 2-րդ հոդվածներին: 2005 թվականի հունիսի 29-ին և՛ ապաստան հատկացնելու, և՛ Կոնվենցիայի հոդվածները խախտելու հայցերը չբավարարվեցին վերաքննիչ դատարանի կողմից, համարվելով, որ հայցվորի պատմությունն այն մասին, թե ինչ է տեղի ունեցել իր հետ Սոմալիում, վստահություն չի ներշնչում:

14. 2005 թվականի հոկտեմբերի 7-ին առաջին հայցվորն իրեն մեղավոր ճանաչեց երկու կողոպուտներում, հինգ դեպքերում խաբեության և կեղծիքի միջոցով գույքի յուրացման և անազնիվ կերպով գույքի յուրացման փորձի համար: 2005 թվականի նոյեմբերի 29-ին նա դատապարտվեց ազատազրկման 18 ամսով: 2006 թվականի փետրվարի 14-ին նա *inter alia*, մեղադրվեց նաև մահվան սպառնալիքների համար և ևս վեց ամիս անցկացրեց անչափահաս իրավախախտների համար նախատեսված Ուղղիչ հաստատությունում: Հետագայում, 2007 թվականի հոկտեմբերին նա ենթարկվեց ազատազրկման երեք ամսով՝ անպարկեշտ մերկացման համար, իսկ 2009 թվականի ապրիլին ենթարկվեց ազատազրկման 32 ամսով՝ հինգ կողոպուտի և երկու կողոպուտի փորձերի համար:

15. 2006 թվականի հուլիսի 15-ին առաջին դիմողի նկատմամբ որոշում կայացվեց արտաքսման վերաբերյալ, որում Պետական քարտուղարը նշեց նրա հանցագործությունների ծանրությունը և հասարակությանը լրջագույն արարքներից և դրա հետևանքներից պաշտպանելու անհրաժեշտությունը: Նա նշեց նաև, որ դիմողը 19 տարեկան է, ունի բավականին լավ առողջական վիճակ և ամուսնացած չէ: Չնայած նա Միացյալ Թագավորությունում ապրեց գրեթե 2 տարի, իր պատանեկության և կայացման տարիները նա անց է կացրել Սոմալիում: Նման իրավիճակներում ողջամիտ չէր լինի համարել, որ նա կհարմարվի այնտեղի կյանքին: Ներքին գործերի Պետական քարտուղարը հաշվի առավ նաև Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը, բայց եկավ այն եզրակացության, որ առաջին դիմողի արտաքսումը չի համարվի անհամամասնական միջամտություն նրա իրավունքների կատարման հարցում՝ ընտանեկան և անձնական կյանքում:

16. 2006 թվականի սեպտեմբերի 4-ին Պետական քարտուղարի վերաքննիչ դատարանի որոշումը հերքվեց ներգաղթային դատարանի կողմից: 2006 թվականի նոյեմբերի 1-ին ստորագրվեց հրամանագիր առաջին դիմողի արտաքսման մասին, իսկ նրա արտաքսման որոշման հայցը դատական որոշման վերանայման վերաբերյալ մերժվեց 2007 թվականի հունվարին:

17. 2007 թվականի փետրվարի 27-ին Դատարանը իր Կանոնակարգի 39-րդ Կանոնի համաձայն առաջին դիմողի նկատմամբ ընդունեց անվտանգության միջոցներ, որպեսզի կանխի նրա արտաքսումը դեպի Սոմալի մինչ այն ժամանակը, քանի դեռ Դատարանը քննում է նրա բողոքը:

B. Երկրորդ դիմող

18. Երկրորդ դիմողը՝ պրն Աբդիազիզ Իբրահիմ Էլմին, Սոմալիի քաղաքացի է՝ ծնված 1969 թվականին, և այս պահին հսկողության տակ է գտնվում Արևմտյան Դեբեյտոնի ներգաղթյալների ժամանակավոր կալանավորման կենտրոնում:

19. Նա ծնվել էր Հարգեյսա քաղաքում, որը ներկայումս համարվում է Սոմալիլենդի ինքնահռչակ պետության մայրաքաղաքը: Երբ նա 2 տարեկան էր, նրա ընտանիքը տեղափոխվեց Մոգադիշո, և այլևս երբեք երկրի հյուսիս չվերադարձավ:

20. Նրա հայրը բանակի բարձրաստիճան սպա էր Բարբեի ռեժիմի ժամանակաշրջանում, 1988 թվականին նշանակվում է որպես ռազմական կցորդ Լոնդոնում Սոմալիի Դեսպանատանը: Երկրորդ դիմողը տեղափոխվեց հոր մոտ 1988 թվականի հոկտեմբերի 18-ին և ստացավ վեցամսյա մուտքի թույլտվություն: 1989 թվականի մարտի 1-ին նրա հայրը մահացավ: 1989 թվականի ապրիլի 26-ին երկրորդ դիմողը միջնորդությամբ հանդես եկավ ապաստան ստանալու խնդրանքով՝ հաշվի առնելով նրա հանգուցյալ հայրիկի կարգավիճակը սոմալական բանակում և Սոմալիում քաղաքացիական պատերազմի սկիզբը: 1989 թվականի հոկտեմբերի 31-ին նա ճանաչվեց փախստական և ստացավ կացության թույլտվություն մինչև 1993 թվականի հոկտեմբերի 31-ը: 1994թ. հունվարի 7-ին նրան տրվեց Միացյալ Թագավորությունում կացության անժամկետ թույլտվություն:

21. 1992 թվականի հունիսին երկրորդ դիմողը մեղավոր ճանաչվեց ճանապարհատրանսպորտային պատահարում: 1996 թվականի մարտի 8-ին թագավորական դատարանը նրան դատապարտեց 5,5 տարվա ազատազրկման՝ գողացված ունեցվածքի տնօրինման, խաբեության ճանապարհով ուրիշի գույքի տնօրինման, թալանի և հանցագործության ժամանակ հրազենային զենքի կիրառման համար: 2000 թվականի նոյեմբերի 13-ին նա մեղավոր ճանաչվեց արդարադատության գործերին խոչընդոտելու համար և դատապարտվեց երեք ամսյա ազատազրկման: Հենց նույն տարում նա դատապարտվեց նաև այլ թալանների և ճանապարհատրանսպորտային պատահարների համար: 2001 թվականի մարտի 16-ին Մագիստրանտների դատարանը նրան մեղավոր ճանաչեց գողության մեջ և նշանակեց տնային կալանք: 2001 թվականի հունիսի 7-ին նրան կրկին մեղավոր ճանաչեցին գողության մեջ և ենթարկեցին եռամսյա կալանքի: 2002 թվականի մայիսի 23-ին թագավորական դատարանը նրան մեղավոր ճանաչեց Ա դասի (կոկահին և հերոին) թմրանյութերի թրաֆիքինգի ութ էպիզոդներով, և 2002 թվականի նոյեմբերի 7-ին նա դատապարտվեց 42 ամսյա կալանքի: Հետագայում (ամսաթիվը նշված չէ) երկրորդ դիմողը ստորագրությամբ ազատ էր արձակվել: 2004 թվականի հունիսի 21-ին նա մեղադրվեց թագավորական դատարանի կողմից և ենթարկվեց 12 ամսյա ազատազրկման գողություն կատարելու մեղադրանքով:

22. 1971 թվականի Էմիգրացիոն ակտի 3(5) բաժնի ուժով 2006 թվականի հունիսի 21-ին որոշում կայացվեց նրա արտաքսման մասին, և երկրորդ դիմողի վրա դրվեց հերքելու այն կանխավարկածը, որ նրա Միացյալ Թագավորությունում մնալը լուրջ վտանգ է հասարակության համար:

23. Նա խոստովանեց, որ թմրամոլ է, բայց հայտարարեց, որ վտանգավոր չէ հասարակության համար, քանի որ մեծ ուժեր է կիրառել իր թմրանյութից կախվածության դեմ պայքարելու դեմ և խոստովանեց ավելի վաղ կատարած իր անօրինական գործունեությունը: Ընդ որում՝ 2006 թվականի սեպտեմբերի 4-ին Ներքին գործերի նախարարը որոշում կայացրեց այն մասին, որ դիմողը չի կարողացել հիմնավորել, որ վտանգ չի ներկայացնում: Համաձայն Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների՝ Ներքին գործերի նախարարը որոշեց, որ թեև դիմողն ապրում է Միացյալ Թագավորությունում և կարող է ճանաչվել որպես այդպիսին, այնուամենայնիվ Սոմալի վերադառնալու դեպքում նա չի ենթարկվի վտանգի, քանի որ պատկանում է Իսահակի կլանին՝ մեծամասնական կլաններից մեկին: Համաձայն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի՝ Ներքին գործերի նախարարն ընդունեց, որ դիմողը Միացյալ Թագավորությունում ունի ընտանեկան կապեր իր երեք քույրերի և մոր հետ, բայց հաշվի չէր առել, որ այդ հարաբերությունները կազմում են ընտանեկան կապը 8-րդ հոդվածի նպատակների համար, քանի որ կախվածության ապացույցները, որոնք դուրս են գալիս սովորական էմոցիոնալ կապերի շրջանակներից, չկան: Այդ իսկ պատճառով էլ Ներքին գործերի նախարարը եզրակացրեց, որ երկրորդ դիմողի արտաքսումը չի հակասում Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ կամ 8-րդ հոդվածներին:

24. 2006 թվականի հոկտեմբերի 27-ին Փախստականների ու էմիգրացիայի հարցերով տրիբունալը (այսուհետ՝ ՓԷՏ) մերժեց երկրորդ դիմողի հայցն ընդդեմ Ներքին գործերի նախարարի որոշման, որը համարում էր, որ երկրորդ դիմողը կարող է ստանալ կլանի օգնությունը Սոմալիի յուրաքանչյուր հատվածում: Չնայած ՓԷՏ-ը համաձայնեց այն բանի հետ, որ դիմողը Սոմալիում չի գտնի աջակցություն կապված իր թմրամոլության հետ, բայց որոշեց, որ դա բավական չէ արտաքսման կանխավարկածը հերքելու համար: Ինչ վերաբերում է երկրորդ դիմողի 8-րդ հոդվածի հետ կապված բողոքին, ապա նա չապացուցեց, որ նրա չափահաս քույրերի հետ հարաբերությունները համարվում են ընտանեկան, իսկ եթե անգամ նա կարողանար դա ապացուցել, ապա նա ցույց չի տվել, որ նրա կարգավիճակը «իսկապես բացառիկ է, որպեսզի նրա արտաքսումը խախտի 8-րդ հոդվածի ներքո նրա իրավունքները»: Վերջապես, ՓԷՏ-ը նշեց, որ թմրանյութերի վաճառքը վնաս է ներկայացնում հասարակության համար և կա իրական հավանականություն, որ երկրորդ դիմողը կրկին կխախտի օրենքը:

25. Երկրորդ դիմողի արտաքսման հրամանագիրը ստորագրվեց 2007 թվականի հունվարի 8-ին, իսկ 2007 թվականի մարտի 6-ին նրան տրվեցին վտարման մասին ցուցումներ: 2007 թվականի մարտի 14-ին նա պահանջեց կիրառել Դատարանի Կանոնակարգի 39-րդ Կանոնով նախատեսված միջոցները նրա վտարումը կանխելու համար:

26. 2008 թվականի մարտի 3-ին երկրորդ դիմողը մեղավոր ճանաչվեց և դատապարտվեց 18 ամսվա ազատազրկման հետագայում վաճառելու նպատակով Ա դասի թմրանյութեր պահելու համար: Լսումները դեռ չեն կայացել:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

27. Միևնույն ժամանակ, Ներքին գործերի նախարարի միջնորդության մերժումից հետո դիմողն իրավունք ուներ բողոքարկելու ՓԷՏ-ին: Քաղաքացիության, ներգաղթի և ապաստանի մասին 2002 թվականի (ներառյալ Ապաստանի և ներգաղթի մասին 2004 թվականի ակտի 81 (6) բաժինը) ակտի 103 Ա բաժինը նախատեսում է, որ բողոքարկման կողմը, ներկայացված ՓԷՏ-ում, կարող է միջնորդել, որ ՓԷՏ-ը բողոքարկման հիման վրա վերանայի իր որոշումն այն հիմքով, որ նա թույլ է տվել էական սխալ:

28. Այն բանից հետո, երբ ապաստանի տրման հայցի բավարարման վարչական վարույթը սպառվել է, դիմողը կարող է դիմել Ներքին գործերի նախարարին: Ներգաղթյալների կանոնների մասին 353-րդ կետը (HC 395 փոփոխություններով, HC 1112) սահմանում է հետևյալը.

«Եթե փախստականի կարգավիճակ հայցելու կամ ապաստան հատկացնելու միջնորդությունը մերժված է, իսկ այդ միջնորդությանը վերաբերող բողոքարկումն արդեն ուսումնասիրված է, ապա այն մարմինը, որն ընդունում է որոշումներ, կքննարկի բոլոր հաջորդող փաստարկները, իսկ բացասական որոշման դեպքում կսահմանի, թե ձևավորում են արդյո՞ք դրանք նոր միջնորդություններ: Այս փաստարկները կձևավորեն նոր միջնորդություն, եթե դրանք զգալիորեն տարբերվեն այն նյութից, որը քննարկվել էր ավելի վաղ: Փաստարկները համարվում են զգալիորեն տարբերվող այն դեպքում, եթե դրանց բովանդակությունը՝

(i) դեռ չի քննարկվել, և

(ii) ավելի վաղ քննարկված նյութի հետ միասին ստեղծում է իրական հեռանկար դեպի դրական արդյունքը, չնայած դրա մերժմանը»:

29. Եթե անձին չի տրվել Միացյալ Թագավորություն մուտքի իրավունք, ապա նա կարող է ենթարկվել վարչական արտաքսման՝ համաձայն ներգաղթի մասին 1971 թվականի ակտի 8-րդ կետի 2-րդ դրույթի: 1971 թվականի ակտի 3 (5) բաժնի համաձայն՝ Ներքին գործերի նախարարն իրավունք ունի նաև արտաքսել ցանկացած անձի, ով չի համարվում Բրիտանիայի քաղաքացի, այն հիմնավորմամբ, որ նրա արտաքսումը «համապատասխանում է հասարակության շահերին»:

III. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ

30. Խորհրդի 2004 թվականի ապրիլի 29-ի՝ օտարերկրացիների կամ քաղաքացիություն չունեցող անձանց ապաստանի կամ միջազգային այլ պաշտպանության տրամադրման և այդ պաշտպանության բովանդակության նվազագույն չափորոշիչները սահմանելու մասին (այսուհետ՝ «Պաշտպանության տրամադրման մասին դիրեկտիվ») թիվ 2004/83/EC դիրեկտիվը, *inter alia*, նպատակ ունի սահմանելու այն անձի իդենտիֆիկացման Եվրոպական Միության (այսուհետ՝ «ԵՄ») ընդհանուր չափորոշիչները, ով իսկապես զգում է միջազգային պաշտպանության կարիք (ներածության 6-րդ կետ): Ի հավելում

փախստականի կարգավիճակի կարգավորման՝ դիրեկտիվում դիտարկվում է լրացուցիչ պաշտպանության կարգավիճակի տրամադրումը: 2-րդ (e) հոդվածում անձը, ով ունի լրացուցիչ պաշտպանության ձևերի իրավունք, առանձնանում է որպես անձ, ով իր ծնված երկիր վերադառնալու դեպքում կարող է բախվել իրական ռիսկի հետ, որը կարող է նրան լուրջ վնաս հասցնել: Լուրջ վտանգը 15-րդ հոդվածում սահմանվում է որպես. (a) մահապատիժ կամ էկզեկուցիա, (b) խոշտանգումներ և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունք կամ պատիժ սեփական հայրենիքում, կամ (c) կյանքի լուրջ և անձնական վտանգ կամ քաղաքական անձի նկատմամբ հրազենային բռնության հետևանքով միջազգային կամ ներքին զինված կոնֆլիկտի արդյունքում:

31. 2007 թվականի հոկտեմբերի 17-ին Նիդեռլանդների Պետական խորհրդի վարչական իրավաբանական Ստորաբաժանումը (*Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State*), քննելով «Մ և Ն. Էլգաֆաժիների գործն ընդդեմ արդարադատության Պետական քարտուղարի (արդարադատության Նախարարի տեղակալ)» (*M. and N. Elgafaji v. Staatssecretaris van Justitie*), տվեց Եվրոպական դատարան (այսուհետ՝ ԵԴ («ECJ»)) նախաքննական որոշման դիմումի վերաբերյալ, մասնավորապես այն մասին, թե արդյոք Ուղեցույցի 15-րդ հոդվածն ապահովում է լրացուցիչ կամ այլ պաշտպանությունը ըստ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի:

32. ԵԴ-ն վճռեց, որ 15-րդ (c) հոդվածով նախատեսված պաշտպանության ծավալը մեծացնում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի նախատեսվածությունը, որը արտացոլված է Որակավորված ուղեցույցի 15 (b) հոդվածում: ԵԴ-ն ամփոփեց այն չափորոշիչները, որոնք հարկ է կիրառել հետևյալ կերպ.

«Ուղեցույցի 15-րդ (c) հոդվածը Ուղեցույցի 2-րդ (e) հոդվածի հետ միասին հարկ է մեկնաբանել ինչպես մի իմաստ, որ դիմողի կյանքին կամ անձին սպառնացող լուրջ վտանգը, որը միջնորդավորում է լրացուցիչ պաշտպանությանը, չի ընկնում այն պայմանի տակ, որ դիմողը պետք է ապացույցներ հավաքի կոնկրետ հալածանքների վերաբերյալ, որոնք վերաբերում են նրա անձնական կարգավիճակին, իսկ նման վտանգի գոյությունը կարելի է ապացուցված համարել միայն այն դեպքում, եթե անխնա բռնության մակարդակը, որը բնութագրում է ծագող զինված կոնֆլիկտը... հասնում է այնքան բարձր մակարդակի, որ կան էական հիմնավորումներ համարելու համար, որ համապատասխան երկիր կամ կախված իրավիճակին համապատասխան շրջան վերադառնալու դեպքում քաղաքացին կբախվի բացառապես նման վտանգի ենթարկվելու իրական ռիսկի հետ»:

33. «QD-ն (Իրաք) ընդդեմ Ներքին գործերի նախարար» գործում (*QD (Iraq) v Secretary of State for the Home Department*) [2009], EWCA Civ 620, Վերաքննիչ դատարանը նկատեց, որ ԵԴ-ում էլգաֆաժի գործում չի որոշել անցկացնել բացառիկության լրացուցիչ ստուգում, այլ պարզապես ընդգծել է, որ զինված կոնֆլիկտի կամ բռնության որևէ իրավիճակ չի կարող պայմանավորել Ուղեցույցի 15-րդ (c) հոդվածով նախատեսված պաշտպանության պատկերացումները: Կոնֆլիկտի կամ բռնության իրավիճակը պայմանավորում է Ուղեցույցի 15-րդ (c) հոդվածով նախատեսված պաշտպանության մասին պատկերացումները միայն այն դեպքում, եթե բռնության մակարդակն այնպիսին է, որ քաղաքական անձիք բախվում են իրենց կյանքի համար իրական վտանգի կամ անձնական անվտանգության հետ անգամ այնպիսի գործոնների բացակայության դեպքում, որոնք առաջացնում են այս անձանց հստակ հալածանքները:

34. Ոչ այդքան վաղ, քննելով «HM և ուրիշները, (հոդված 15(c), Իրաք» գործը (*HM and Others (Article 15(c)) Iraq*), CG [2010] UKUT 331, Բարձրագույն տրիբունալը (ներգաղթյալների և ապաստանների հատկացման վերաբերյալ հարցերի Պալատը) հաշվի չառավ քաղաքի բնակչության մահվան իրական ռիսկի դրական արդյունքի տարբերակումը նպատակաուղղված և պատահական հարձակումների արդյունքից: Տրիբունալի կարծիքով ընդհանուր բնույթի զինված կոնֆլիկտի և անխնա բռնության միջև կապը, որը ստեղծում է կյանքի և անձի համար իրական վտանգ, տեղ ունի, եթե կոնֆլիկտում կիրառվում են ռազմական միջոցներ ինչպես թույլատրելի, այնպես էլ անթույլատրելի օրենսդրությամբ, որոնք լուրջ վտանգի են ենթարկում այն անձանց, ովքեր չեն համարվում զինյալներ, ինչպես նաև բերում են այնպիսի կարգուկանոնի ընդհանուր խախտման, ինչն առաջացնում է անարխիա և հանցագործություն, որոնք հասցնում են լուրջ վտանգ, որը հիշատակվում է Դիրեկտիվում:

IV. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՍԿԶՐՈՒՆՔՆԵՐԸ

35. Համընդհանուր ընդունված սկզբունքից բխում է, որ անձիք որպես կանոն չեն զգում ապաստանի կամ լրացուցիչ պաշտպանության կարիք, եթե նրանք ստանում են պաշտպանություն այն դեպքում,

երբ տեղափոխվում են իրենց երկրի մի շրջանից մյուսը: Այս սկզբունքն արտացոլված է ինչպես Որակավորված դիրեկտիվի 8-րդ հոդվածում, այդպես էլ՝ Ներգաղթյալների իրավունքների 339 կետի ՀԿ 395 (փոփոխություններով). այդ երկու փաստաթղթերն էլ ցուցադրում էին, որ դիմողը չի զգում միջազգային օգնության կարիքը, եթե երկրի որոշակի հատվածում գոյություն չունեն այնպիսի վտանգավոր պայմաններ, որոնք մարդուն կդարձնեն հալածանքի զոհ կամ չեն հասցնի նրան լուրջ վտանգ և նա կարող է հանգիստ կերպով մնալ երկրի այդ հատվածում:

36. «Յանզուի, Համիդի, Գաաֆարի և Մուհամեդի ներքին գործերի Նախարարության Պետական քարտուղարի դեմ» գործերում (*Januzi, Hamid, Gaafar and Mohammed v Secretary of State for the Home Department*), [2006] UKHL 5, և կետ AH-ն (Սուդան) ընդդեմ ներքին գործերի Նախարարության Պետական քարտուղարի դեմ» գործում (*AH (Sudan) v Secretary of State for the Home Department*), [2007] UKHL 49, լրդերի Պալատը վճռեց, որ մարմինը, որը որոշումներ է կայացնում համաձայն բոլոր ունեցած ապացույցների, որոնք վերաբերում են գործին, պարտավոր է վճռել, թե հիմնավորված է արդյո՞ք դիմողից պահանջել հետ վերադառնալ կամ արդյո՞ք դա նրան չի ստիպի անցնել անհիմն խիստ պահանջների միջով: Այս հարաբերություններում նպատակահարմար էր համեմատել այն պայմանները, որոնք հաղթահարվում են երկրի քաղաքացու կողմից տեղափոխման վայրում, և այն պայմանները, որոնք հաղթահարվում են երկրի մնացած շրջաններում, այդ թվում և իր նախկին բնակության վայրում: Եթե դիմողը կարող է վարել բնականոն կյանք տեղափոխման վայրում, հետևելով այն ստանդարտներին, որոնք գերակշռում են նաև իր երկրում և եթե նա կարող է հասնել երկրի այնպիսի ավելի քիչ վտանգավոր շրջանների առանց ավելորդ դժվարության կամ անհիմն զրկանքների, ապա նրա հետ վերադարձի պահանջը կլինի չհիմնավորված: Բացի այդ, որքան ավելի շատ են հետապնդումները կապված պետության հետ, և որքան ավելի շատ է պետությունը վերահսկում նրանց, ովքեր գործում են կամ ստիպված են գործել նրա անունից, այդքան ավելի մեծ է հավանականությունը այն բանի, որ երկրի մի հատվածում հետապնդվող անձը կբռնվի հենց այդ պետության մեկ այլ հատվածում:

V. ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՍՈՄԱԼԻԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

A. Ընդհանուր փաստեր

37. Այստեղ ներկայացված են ընդհանուր փաստեր Սոմալիում առկա կոնֆլիկտի վերաբերյալ, որոնք նկարագրված են պետական զեկույցներում, որոնք ներկայացված են 80-188 կետերում, և համաձայնեցված են կողմերի կողմից:

38. Սոմալին կազմված է երեք ինքնավար շրջաններից՝ հյուսիս-արևմուտքում՝ Սոմալիլենդի ինքնավար Հանրապետությունից, հյուսիս-արևելքում և մնացած հարավային և կենտրոնական շրջաններում՝ Պունտլենդի պետությունից: Սոմալիական հասարակությունն ավանդաբար բնութագրվում է կլանական ընտանիքներին պատկանելիությամբ, որոնք բաժանվում են կլանների և ենթակլանների: Չորս մեծամասնական կլաններն են Դարոդը, Հավիեն, Իսահակը և Դիրը: Բացի սրանցից, գոյություն ունեն նաև մի շարք փոքրաթիվ խմբավորումներ, որոնք նույնպես բաժանվում են ենթախմբերի: Մեծամասնական կլանների և փոքրաթիվ խմբավորումների միջև միջանկյալ տեղ են գրավում Դիգլին և Միրիֆլեն:

39. 1991 թ.-ին Սոմալիում ընդդիմադիր կլանների կողմից երկրի նախագահ Սիադա Բարրեի տապալումից հետո բացակայում է ֆունկցիոնալ կենտրոնական կառավարությունը: Կլանները չեն կարողանում համաձայնության գալ նրան փոխարինող գտնելու վերաբերյալ, որի հետևանքով սկսեցին անօրինական, քաղաքացիական կոնֆլիկտներ և ռազմական գործողություններ կլանների միջև: Մոգադիշոն բաժանվեց կլանային հիմնավորմամբ մրցակցող շրջանների, և քաղաքի հանդեպ վերահսկողությունը բաժանված էր կլանների դաշտային ղեկավարների միջև: 2004 թվականի հոկտեմբերին ստեղծվեց Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը, սակայն հենց կառավարության ներսում ներքին հակասությունների միասնության և Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում ապահովության բացակայության հետևանքով այն այդպես էլ չդարձավ ֆունկցիոնալ մարմին: 2006 թվականի հունիսին Մոգադիշոյի նկատմամբ հսկողությունն իր ձեռքը վերցրեց իսլամական դատարանների Միությունը՝ տարբեր շարիաթական դատարանների խումբը: Կուալիֆայի համար դաշտային ղեկավարների պայքարից հետո, որոնք իրենց անվանում էին Այաններ խաղաղության վերականգնման և տերրիզմի դեմ պայքարի համար, իսլամական դատարանների Միությունն իր վրա վերցրեց Սոմալիի հարավային և կենտրոնական շրջանների մեծամասնության վերահսկողությունը: Անվտանգության Խորհրդի 1725 (2006)

բանաձևի համաձայն 00Լ-ի Աֆրիկյան Միությունը և զարգացման հարցերով Միջկառավարական մարմինները լիազորված էին Սոմալիում ստեղծելու առաքելություն Միջանկյալ դաշնային կառավարության պաշտպանության համար: Սոմալիում Միջանկյալ դաշնային կառավարության աջակցության համար մտան նաև եգիպտական ցամաքային և օդային ուժերը, և 2006 թվականի դեկտեմբերի վերջին իսլամական Դատարանների Միությունը տեղափոխվեց Մոգադիշոյից և երկրի հարավային շրջանների մեծամասնությունից: Իսլամական դատարանի ուժերի մնացած մասը տեղափոխվեց Սոտրին Դժուրբայի նահանգի հարավային սահմանները, որտեղ նրանք շարունակում էին պայքարել Միջանկյալ դաշնային կառավարության և եթովպիական զորքերի դեմ:

40. Իսլամական դատարանների Միության փլուզումից հետո այն համանման կարգ ու կանոնը և անվտանգությունը, որը նա ստեղծել էր Մոգադիշոյում, սկսեց անհետանալ: Ճանապարհներին կրկին հայտնվեցին հսկիչ-անցագրային կետեր և անցակետեր, հետ վերադարձան ավազակությունը և բռնությունը: Բացի այդ, Մոգադիշոյում վերածնվեցին հակակառավարական տարրերի կողմից հարձակումները եթովպիական զորքերի և Միջանկյալ դաշնային կառավարության վրա, դրա հետ մեկտեղ հաճախ բախումների զոհ էին դառնում խաղաղ բնակիչները: Քարուքանդ արվեցին տները և հասարակական ենթակառուցվածքային օբյեկտները, խաղաղ բնակչության մեծ մասը տեղահանվեց: Իսլամական դատարանների Միության անկումն առավել ակնհայտ դարձրեց միջկլանային և ներկլանային տարածայնությունները, որոնք կոնֆլիկտի ժամանակ ճնշվում էին, և արդյունքում զարգանում էր լրջագույն կլանյան պայքար:

41. 2007 թվականին սոմալիական իսլամիստները և ընդդիմադիր առաջնորդները, ստեղծելով Ալյանս Սոմալին՝ նորից ազատագրելու համար, միավորեցին իրենց ուժերն ընդդեմ Միջանկյալ դաշնային կառավարության և եթովպիական զորքերի:

42. 2008 թ. օգոստոսի 20-ին Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը և ընդդիմադիր Ալյանսը Սոմալին նորից ազատագրելու նպատակով Ջոբուֆիում ստորագրեցին համաձայնագիր՝ կրակը դադարեցնելու մասին: Միևնույն ժամանակ ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհուրդը երկարաձգեց Սոմալիում Աֆրիկյան Միության խաղաղապահ առաքելության մանդատի տևողությունը: Դրա հետ մեկտեղ, սակայն, իսլամական ապստամբները, ովքեր կանգնած էին բռնության սրացման աղբյուրների հետևում, չէին մասնակցում վերը նշված համաձայնագրի ստորագրմանը և հայտարարեցին, որ կշարունակեն պայքարը մինչ այն պահը, քանի դեռ եթովպիական զորքերը դուրս չեն եկել Սոմալիից:

43. 2008 թվականի վերջում իսլամական ապստամբները, ներառյալ Ալ-Շաբաաբ խմբավորումը, հետ վերադարձրեցին իրենց ձեռքը Սոմալիի հարավային հատվածի մեծ մասի ղեկավարումը:

44. 2009 թվականի հունվարին Սոմալիի Պառլամենտը Ջիբուֆիի ժողովի ժամանակ ընդունեց Պառլամենտի 149 անդամների երդման արարողությունը Ալյանսից դեպի Սոմալիի ազատագրումը: Պառլամենտը նաև երկարաձգեց Միջանկյալ դաշնային կառավարության լիազորությունների ժամանակը ևս երկու տարով և նոր Նախագահ նշանակեց զուսայ իսլամիստ Շարիֆի Շեյխ Ահմեդին:

45. 2009 թ. հունվարին Եթովպիան դուրս բերեց իր զորքերը Սոմալիից: Դրանից անմիջապես հետո Ալ-Շաբաաբ խմբավորումն իր հսկողության տակ վերցրեց Բայդոա քաղաքը, որը նախկինում համարվում էր Միջանկյալ դաշնային կառավարության հենակետը: 2009 թ. մայիսին իսլամական ապստամբները հարձակվեցին Մոգադիշոյի վրա, ինչը նախագահ Ահմեդին մղեց հարևան երկրներից օգնություն խնդրելուն:

46. 2009 թվականի հոկտեմբերին Ալ-Շաբաաբ խմբավորումն ամրապնդեց իր դիրքերը որպես առավել հզոր ապստամբական խմբավորում՝ հարավային Կիսմայո քաղաքից դուրս մղելով իր գլխավոր հակառակորդ Հիզբուլ Իսլամ խմբավորմանը: Այդ պահից սկսած նա բացահայտորեն հայտարարեց իր Ալ-Քաիդայի այլանսի մասին և հաստատուն քայլերով սկսեց իր ուժերն ուղղել դեպի Մոգադիշո:

47. 2010 թվականի դեկտեմբերին Հիզբուլ Իսլամ և Ալ-Շաբաաբ խմբավորումները միավորվեցին:

B. Կոնֆլիկտի կողմերը

1. Միջանկյալ դաշնային կառավարություն

48. Միջանկյալ դաշնային կառավարությունն ՄԱԿ-ի և գրեթե բոլոր առաջատար օտարերկրյա տերությունների կողմից ճանաչվեց որպես Սոմալիի օրինական կառավարություն: Դրա հետ մեկտեղ, ներկա պահին նա ղեկավարում է Մոգադիշոյի միայն ոչ մեծ մասը, որի կենտրոնը ձևավորում են

նավահանգիստը, օդանավակայանը և նախագահական նստավայրը: Իր գործունեությամբ նա մեծամասամբ կախված էր Աֆրիկական Միության ուժերի օգնությունից:

2. Աֆրիկյան Միության առաքելությունը Սոմալիում (AMISOM)

49. AMISOM-ը, դա Աֆրիկյան Միության ուժերն են, որոնք լիազորված են ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի կողմից և տեղակայված են Մոգադիշոյում Միջանկյալ դաշնային կառավարությանն օգնություն ցուցաբերելու համար: Ներկայումս AMISOM-ի կազմում կային 5300 ուզանդական և բուրգունդիական զինծառայողներ:

3. Եթովպիական զորքեր

50. Եթովպիական զորքերը 2006 թվականին կոնֆլիկտի մեջ, որպեսզի նպաստեն իսլամական դատարանների Միության տեղափոխմանը: Նրանք մնացին Սոմալիում մինչև 2009 թ. սկիզբը:

4. Ալ-Շաբաաբ

51. Սկզբնական շրջանում Ալ-Շաբաաբը համարվում էր իսլամական դատարանների Միության զինված թևի մասնիկը: Երբ 2006 թ.-ին եթովպիական զինվորական ինտերվենցիայի առաջնորդները ստիպված էին գերության մատնվել, Ալ-Շաբաաբ զինյալների հիմնական կորիզը մնաց Սոմալիում և շարունակեց պայքարը: Իր 2010 թ. ապրիլի «Դաժան պատերազմ, դաժան խաղաղություն» զեկույցում, Human Rights Watch կազմակերպությունը նշեց, որ Ալ-Շաբաաբ-ն իրենից ներկայացնում է ֆրակցիաների այլանս, այլ ոչ թե միասնական կազմակերպություն, սակայն այս խմբավորումների տարածին առաջնորդների մոտ կա ընդհանուր ծրագիր՝ պարտության մատնել AMISOM-ին և Միջանկյալ դաշնային կառավարությանը: Նրա որոշ առաջնորդները կապի մեջ են Ալ-Քաիդայի հետ, սակայն վերջինիս ազդեցությունը Ալ-Շաբաաբի վրա շարունակում է անհայտ մնալ:

52. Ալ-Շաբաաբը դարձավ Սոմալիի ամենահզոր և արդյունավետ զինված խմբավորումը, հատկապես երկրի հարավային հատվածում: Այն ստացավ էական օժանդակություն Էրիթրեայի կառավարության կողմից, ով վառվում էր տարածաշրջանում Եթովպիայի շահերը կոտրելու ցանկությունից: 2009 թվականի վերջում Ալ-Շաբաաբը վերահսկում էր Սոմալիի խմբավորումների ամենամեծ տարածությունը՝ ներառյալ Բայդոա քաղաքը, որտեղ նախկինում տեղակայված էր Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը՝ Ջոխարը, Միջանկյալ դաշնային կառավարության նախկին Նախագահներից ամենահուսալի ներկայացուցիչներից մեկը և Կիսմայոն՝ ռազմավարական նավահանգիստը:

53. Ալ-Շաբաաբն իր վրա վերցրեց երկակի ահաբեկչական ակտի պատասխանատվությունը, որն իրականացվեց 2010 թ.-ի հուլիսի 11-ին Ուզանդայի մայրաքաղաք Կամպալեում, որի ժամանակ մահացավ 79 մարդ, ովքեր հեռուստացույցով դիտում էին ֆուտբոլի աշխարհի առաջնության եզրափակիչ խաղը:

5. Հիզբուլ Իսլամ

54. Հիզբուլ Իսլամը ևս մեկ զինված խմբավորում է, որը ղեկավարվում է շարիաթական ծրագրով և իր առաջ նպատակ է դրել Մոգադիշոյից վտարել AMISOM-ին և Միջանկյալ դաշնային կառավարությանը: 2009 թվականի սկզբին նա այլանսի մեջ մտավ Ալ-Շաբաաբի հետ, սակայն 2009 թ.-ի հոկտեմբերին՝ Կիսմայոյի համար պայքարում այս այլանսը փլուզվեց: 2010 թ.-ի դեկտեմբերին, սակայն, Հիզբուլ Իսլամը կրկին միավորվեց Ալ-Շաբաաբի հետ:

6. Ախյու Սուննա Վալ Զամաա

55. Ախյու Սուննա Վալ Զամաան իսլամական խմբավորում է, որը հայտարարում է առավել զուսպ ծրագրի օժանդակությունը: Խմբավորումը հիմնականում գործում է Սոմալիի կենտրոնական հատվածում, որտեղ պահպանում է իր վերահսկողությունը բավականին մեծ տարածության վրա՝ գերազանցապես Գալգուդուդիում և Հիրանում:

56. 2010 թ.-ի փետրվարին Ախյու Սուննա Վալ Զամաան Միջանկյալ դաշնային կառավարության հետ ստորագրեց համաձայնագիր իշխանության և զինված ուժերի ստորաբաժանումների բաժանման վերաբերյալ, սակայն ժամանակի ընթացքում երկու կողմերի միջև սկսում է լարվածություն առաջանալ:

VI. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. NM և ուրիշները (միայնակ կանայք - Աշրաֆ), Սոմալի CG [2005] UKAIT 00076

57. NM և ուրիշները (միայնակ կանայք - Աշրաֆ), Սոմալի CG [2005]

UKAIT 00076 AIT-ը վճռեց, որ Սոմալիի հարավային մասում՝ հատկապես Մոգադիշոյում և նրա սահմանակից շրջաններում, պայմաններն այնպիսին են, որ փոքրամասնական կլաններում և՛ կանայք, և՛ տղամարդիկ ենթարկվում են դաժան վերաբերմունքի, որը հակասում է 3-րդ հոդվածին և պետք է համարվեն փախստականներ, եթե չկան ապացույցներ կլանային կամ անձնական հովանավորի առկայության մասին, ով կկարողանար պաշտպանել նրանց: Մեծամասնական կլանների կանայք և տղամարդիկ դժվար թե զգան միջազգային պաշտպանության կարիք, սակայն ցանկացած դեպքում անհրաժեշտ է ուսումնասիրել կոնկրետ իրավիճակները: Չնայած կանայք ենթարկվում են ավելի մեծ վտանգների, քան տղամարդիկ, միևնույնն է նրանք չեն կարող ապացուցել, որ նրանք չունեն կլանային պաշտպանություն միայն այն պատճառով, որ նրանք համարվում են միայնակ կանայք, ովքեր հետ են վերադարձել Միացյալ Թագավորությունից: Վերջապես AIT-ը որոշեց, որ կլանքի ընդհանուր պայմանները կամ իրավիճակը Սոմալիում չեն պայմանավորում փախստականների մասին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի կիրառությունը բոլոր այն կանանց նկատմամբ, ովքեր վերադարձել են Սոմալի: Անհրաժեշտ է ցույց տալ հետևանքների դիֆերենցիալ ազդեցությունը: Լինել միայնակ կին ինքը քեզ համար՝ դա համարվում է անբավարար տարբերակիչ հանգամանք:

58. Ընդ որում՝ AIT-ին նկատեց, որ բազային ապացույցների և փորձագետների վկայությունների ամբողջությունը, որոնք ներկայացվել էին լուսնների ժամանակ, նա հաշվի կառներ, որ ցանկացած անձ, ով բախվում է հետ վերադառնալու և IDP-ում ապրելու իրական վտանգի հետ, եթե ոչ Փախստականների կոնվենցիայի, ապա հոդված 3-րդի ներքո մի փոքր դժվարություն կունենա պահանջ ներկայացնել:

B. HH և ուրիշները (Մոգադիշո՝ զինված կոնֆլիկտ՝ ռիսկ), Սոմալի CG [2008] UKAIT 00022

59. HH և ուրիշները (Մոգադիշո՝ զինված կոնֆլիկտ՝ ռիսկ), Սոմալի գործում ներգաղթյալների և ապաստանների հարցերով տրիբունալը ցույց տվեց, որ համաձայն Որակավորման 15 (c) դիրեկտիվի՝ Մոգադիշոյում տեղի ունի ներքին զինված կոնֆլիկտի իրավիճակը: Դրա հետ մեկտեղ AIT-ը ցույց տվեց, որ բոլոր կողմերի գործողությունները ժամանակ առ ժամանակ վնաս էին պատճառում խաղաղ բնակչությանը, այդուամենայնիվ կողմերը, ընդհանուր առմամբ, չէին մասնակցում անկարգություններին, և հետևաբար, անձիք չեն ենթարկվի իրական ռիսկի միայն այն պատճառով, որ գտնվում են այդ տարածքում կամ գոտում:

60. AIT-ը գտավ, որ չնայած կլանային օժանդակության ցանցերը դժվարություններ են կրում, միևնույնն է, նրանք դեռևս չեն կործանվել: Մեծամասնական կլանների մոտ նախկինի պես կան զենքեր՝ չնայած նրան, որ նրանց զինյալներն այլևս չեն ղեկավարում Մոգադիշոն: Մարդը, ով պատկանում է մեծամասնական կլանին կամ ում կենսագրությունում նկատվում է կլանների հետ ասիմիլյացիայի բարձր աստիճան, որպես կանոն կարող է հույսը դնել այդ կլանի վրա օգնության և օժանդակության առումով, այդ թվում և տեղափոխության դեպքում: Կլանի կամ փոքրամասնության խմբի անդամը, ով չունի իդենտիֆիկացված բնակության վայր, որտեղ կարող է ստանալ մեծամասնական կլանի աջակցությունը, որպես կանոն ենթարկվում են հանցագործ տարրերի կողմից հետապնդման և հալածանքների իրական վտանգի ռիսկին, ինչպես նախկին բնակության վայրում, այդպես էլ հնարավոր տեղափոխությունների ժամանակ: Փոքրամասնական խմբերի անդամների համար փախուստը բավականին դժվար է: AIT-ը որոշեց, որ այն անձիք, ովքեր տեղափոխվել են Մոգադիշոյից, որտեղ նրանք սովորաբար ապրել են, որտեղ նրանց կարող էին օգնել կլանի անդամները կամ ընկերները, ամենից առաջ պետք է բավականին երկար ժամանակ անցկացնեին փախստականների համար նախատեսված ժամանակավոր ապաստանում, օրինակ, այնպիսի վայրում ինչպիսին է Աֆգուեյի ճանապարհին կամ IDP-ի համար նախատեսված ճամբարները, ընդ որում՝ նրանք կարող էին ենթարկվել այնպիսի վերաբերմունքի, ինչը հակասում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին:

61. Վերջապես, AIT-ը որոշեց, որ հարցն այն մասին է, թե կարող է արդյոք փոքրամասնական կլանի անդամն աջակցություն ստանալ մեծամասնական կլանի կողմից հարցը պահանջում է հստակ և մանրակրկիտ քննարկումներ: Ապացույցները հնարավորություն են տալիս համարել, որ փոքրամասնությունների որոշակի խմբավորումները կարող են ընդունելի լինել մեծամասնական կլանի կողմից այն

շրջաններում, որտեղ նրանցից օգնություն են ստանում: Ապացույցների առկայության դեպքում հնարավոր է տեղին չլինի ենթադրել, որ հարավային Սոմալիում փոքրամասնական խմբավորումներին անդամակցությունն արդեն իսկ բավական պայման է միջազգային օգնությունը ստանալու համար, հատկապես այն դեպքում, եթե ուրիշ իրավիճակներում այս անձի իրավացիությունը կասկածի առիթ է տալիս:

C. AM և AM (զինված կոնֆլիկտ՝ դիսկի աստիճան) Սոմալի CG [2008] UKAIT 00091

62. Սոմալիի վերաբերյալ իր վերջին ղեկավար սահմանումներում փախստականների և ներգաղթյալների հարցերով Տրիբունալը գտավ, որ նրանց կողմից վճռված ՀՀ-ի գործից հետո Սոմալիում տեղի էին ունեցել մի շարք զգալի փոփոխություններ:

63. Առաջին հերթին AIT-ը վճռեց, որ 2008 թվականի կեսերին զինված կոնֆլիկտը տարածված էր Մոգադիշոյի սահմաններում և նրա թաղամասերում: Այդ իսկ պատճառով AIT-ը որոշեց, որ զինված կոնֆլիկտի իրավիճակը գոյություն ունի Սոմալիի հարավային և կենտրոնական ամբողջ հատվածներում: Ինչ վերաբերվում է բռնության աստիճանին, ապա AIT-ը նշեց հետևյալը. «ակնհայտ է, որ զինված կոնֆլիկտի զգալի կողմերը մասնակցություն են ունենում համատարած հարձակումներում»: Մասնավորապես, ինչպես նշեց AIT-ը, եթովպիական զորքերը կիրառում են ռազմական (մասնավորապես քաղաքներում օգտագործում են "Катиола" հրթիռներ, որոնք, ըստ էության, ունենում են համատարած ազդեցություն) և պատերազմի վարման միջոցներ (քաղաքներում կիրառում են ականանետներ և անուղղակի հարձակման միջոցներ), որոնք խաթարում են միջազգային հումանիտար իրավունքը: Ըստ տեղեկությունների Միջանկյալ դաշնային կառավարությունն իրագործել էր ագրեսիվ գործողություններ խաղաղ բնակիչների նկատմամբ, և գործել էր այնպես, «կարծես թե նրանք իրենց համարում էին պատասխանատվության, հետևանքների և դատական հետապնդումների դեմ իմունիտետ ունեցողներ, այդ թվում և միջազգային իրավունքի դեմ հանցագործություն կատարելու դեպքում»: Բացի դրանից, տեղեկություններում ասվում է, որ ապստամբներն իրականացրել են հարձակումներ, կողոպուտ և այլ օրինախախտ արարքներ խաղաղ բնակչության նկատմամբ, ներառյալ՝ բռնաբարություն և սեռական բռնության այլ ձևեր: AIT-ն անդրադարձավ այն տեղեկատվությանը, որը ստացվել էր Մինչինստիտուցիոնալ մշտական կոմիտեի կողմից (այսուհետ՝ IASC), որը նկարագրում է հարաբերությունների վտանգավորությունը.

«բնակելի թաղամասերի վրա անկանոն կրակակահերթեր, ճանապարհային ֆուգուսների և ականների անկանոն կիրառություններ բնակելի թաղամասերում, անկանոն կրակահերթեր՝ ի պատասխան ճանապարհային ականների պայթյունների, բռնի ձերբակալությունները և հսկողության տակ գտնվելը՝ այդ թվում և երեխաների, սեռական և գենդերային բռնություն, լրագրողների, հումանիտար օգնության կազմակերպությունների և քաղաքացիական ծառայողների սպանություն և ահաբեկչություն»:

64. AIT-ը նշեց նաև, որ իրավիճակի սրությունն անվտանգության հետ ուղեկցվում է հումանիտար իրավիճակի վատացման հետ: Տրիբունալը նշեց այն, որ Մոգադիշոյից տեղափոխվել է 400-750 հազ. մարդ և, բացի այդ, կարևոր տեղ ունեին այլ քաղաքներից բնակչության տեղափոխությունները: AIT-ը նշեց նաև, որ առաջին հերթին IDP-ն ունի լուրջ խնդիրներ՝ կապված բնակչության հսկիչ-անցագրային կետերի, տեղափոխության, սպառնալիքների, վախեցնելու, թալանի, բռնաբարության, առևանգման և հետապնդման հետ: Երկրորդ՝ փախստականներից շատերը չեն հասնում ճամբարներ կամ ապաստարաններ, և որպես հետևանք՝ հանդիպում են սննդի, ջրի, բնակության վայրի և սանիտարական բավարար պայմաններ գտնելու խնդիրներին: Երրորդ՝ տեղափոխման հետևանքները, ինչպես ներկայացվում է, նվազեցնում են IDP-ի հնարավորությունները իրենց կլանների կողմից պաշտպանություն ստանալու տեսանկյունից՝ անգամ եթե նրանք ընկնում են իրենց կլանի ավանդական բնակության վայրը, այդ մարդկանց թվաքանակի գործոնը և սահմանափակ ռեսուրսները կարող են նշանակել, որ նորաբնակները չեն կարող աջակցություն ստանալ տեղաբնակների կողմից և չեն ընդունվի նրանց կողմից:

65. Մոգադիշոյի իրավիճակի հետ կապված AIT-ը հայտարարեց հետևյալը.

«վերջին երկու տարիների Մոգադիշոյից բնակչության տեղափոխությունը հասավ աննախադեպ մասշտաբների: Համաձայն ՄԱԿ-ի աղբյուրների գնահատականների (որոնք վերաբերում էին տարբեր ժամանակաշրջաններին), տեղափոխվել են 400-ից մինչև 750 հազար մարդ (մոտավորապես քաղաքի բնակչության 1/3-ից կեսը): 2008 թ.-ի ապրիլի 8-ին «Ամերիկայի Ձայնը» հայտարարեց իր հաղորդագրության մասին, որ Մոգադիշոյի 2/3-ը վերածվել է ռազմական գործողությունների ռազմաբեմի: 2008 թվականի սկզբում զգալիորեն կրճատվեց բնակչության հետ վերադարձի դեպքերը: Անկախ այս թվերի հստակությունից ակնհայտ է, որ մշտական բնակչությունը միանշանակ ստիպված էր փախչել քաղաքից, և այս

գործընթացը թվում էր անընդհատելի է՝ 2008 թվականի սեպտեմբերի 29-ի IRIN զեկույցում հղում է արվում Elman կենտրոնի գնահատականը, համաձայն որի ռազմական գործողությունների և կրակահերթերի հետևանքով քաղաքից վերջին ժամանակներում փախել է 18500 մարդ (աղբյուրը: COIS, A 4): Ծագման երկրների տեղեկատվական Ծառայության (COIS) 2008 թ.-ի հոկտեմբերի 24-ի պատասխանում նշված է՝ «Համաձայն UNHCR-ի տվյալների, վերջին շաբաթվա ընթացքում քաղաքից տեղափոխվել է ավելի քան 5500 մարդ, իսկ 2008 թ.-ի սեպտեմբերի 21-ից՝ ավելի քան 61 հազար մարդ»: Չինված բախումները բերում են բնակելի տների, շուկաների (մասնավորապես Բաքարի շուկան ենթարկվեց կանխամտածված կրակահերթերի) և ինֆրակառուցվածքային օբյեկտների առավել զգալի կործանումների, իսկ օդանավակայանի փակումը, հավանաբար, ավելի շատ կվատթարացնի իրավիճակը Մոզադիշյում: Ինչպես նշում են Գրեյսոնը և Մունկը, մարդասիրական կազմակերպությունները չեն կարող անհրաժեշտ օգնություն ցուցաբերել նրանց, ովքեր մնում են քաղաքում (աղբյուրը՝ «Նայրոբիական վկայություններ», 65): Նրանք հայտարարում են նաև, որ Մոզադիշոն՝ «քաղաք-ուրվական» է, որում մնացել էին միայն ամենաշատ խոցելիները»:

66. AIT-ը եկավ հետևյալ եզրահանգման՝ ժամանակի ընթացքում Մոզադիշյում HH-ի գործի քննությունը զգալիորեն փոխվեց, ինչպես բնակչության քաղաքից տեղափոխման, այնպես էլ բախումների ինտենսիվության և անվտանգության մակարդակի հետ կապված: AIT-ը ունեցած վկայությունների հիման վրա գտավ, որ Մոզադիշոն այլևս չի համարվում անվտանգ տեղ նրա բնակչության մեծամասնության բնակության համար, օրինակ, եթե նրանք Մոզադիշյում ունեն սերտ կապեր ազդեցիկ սուբյեկտների հետ, ինչպիսիք են առաջատար բիզնեսմենները կամ ապստամբների բարձրաստիճան գործիչները կամ ամենակարող հանցավոր խմբավորումները: Դրա հետ մեկտեղ, բացառելով նմանատիպ իրավիճակները և խոսելով այն անձանց մասին, որոնք Մոզադիշյոյից տեղափոխվել էին Միացյալ Թագավորություն, իսկ այնուհետև հետ էին վերադարձել այնտեղ, AIT-ը որոշեց, որ նրանք, վերադառնալով, բախվելու են հետապնդման ռիսկի կամ լուրջ վտանգի հետ, իսկ եթե նրանք փորձեն մնալ Մոզադիշյում, ապա լրիվ հավանական է, որ նրանք ամենից առաջ ստիպված կլինեն հեռանալ կամ էլ որոշում կկայացնեն չմնալ այդտեղ:

67. Առանց այդ էլ AIT-ը վստահ չէր, որ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում իրավիճակը հասել է այն աստիճանի, որի դեպքում կարելի է ասել, որ քաղաքական դեմքերը, որպես այդպիսին, ենթարկվում են հետապնդման և հալածանքի իրական ռիսկի, լուրջ վտանգի կամ վերաբերմունքի, որն արգելված է 3-րդ հոդվածի համաձայն: Նախևառաջ, չնայած բռնության մակարդակը մեծացել էր, սակայն մահացածների և վիրավորների թիվը մեծ չէր: Երկրորդ՝ չնայած ծանր մարդասիրական իրավիճակին, խաղաղ բնակիչները, ինչպես երևում է, չեն ենթարկվում սննդի, արյան և այլ տարրական անհրաժեշտ պայմանների մերժման իրական ռիսկի: Երրորդ, չնայած կան վկայություններ IDP-ի վրա հարձակումներ կատարելու մասին, ինչպես ակնհայտ է, IDP-ի ճնշող մեծամասնությունը կարող է տեղափոխվել և ապրել ճամբարներում կամ IDP-ի գյուղերում՝ առանց լուրջ դժվարությունների:

68. Դրա հետ մեկտեղ Տրիբունալի գնահատականը, որում IDP-ին կբախվի մեծ կամ փոքր մասշտաբի դժվարությունների, ծայրահեղ դեպքում Մոզադիշյոյից դուրս, կտարբերվի՝ կախված մի շարք գործոններից: Մասնավորապես AIT-ին նշեց, որ IDP-ին ամենաազդեցիկ կլաններից է և ունի առավել մեծ շանսեր ընդունվելու այն շրջանների կողմից, ուր նրանք փախել են. IDP-ներն ունեն ավանդական կլանային տարածություն, ուր նրանք կարող են տեղափոխվել, հատկապես այդ շրջանում մոտ հարազատների կամ կլանային սերտ կապերի առկայության պայմաններում, և դա, թվում էր, ավելի լավ հեռանկարներ ունի անվտանգության և աջակցության ստանալու հարցում (թեև ոչ, եթե տարածքի մտահոգությունն երիտասարդ IDP-ներով արդեն իսկ հագեցած լինելն էր): Այն անձիք, որոնք վերջին ժամանակներս չեն ապրել Սոմալիում, ավելի հաճախ կարող են բախվել պայմանների փոփոխության հետ առաջացող դժվարություններին, որոնցում կլանների նկատմամբ կապվածությունը մինչև որոշակի աստիճանի թուլացած է: Մարդիկ, վերադառնալով Միացյալ Թագավորությունից հայրենիք, կարող են ընդունվել որպես համեմատաբար հարուստներ և ավելի շատ կարող են ենթարկվել դրամաշորթման, առևանգման և այլնի: Մարդիկ, ովքեր ապրում են շրջաններում, որտեղ մասնավորապես տուժել էին ռազմական գործողությունների և հակամարտության կողմերից ոչ մեկին չդիտարկվելով որպես կարևոր ռազմավարապես կարևոր, առավել քիչ են ենթարկվում վտանգների, որոնք կապված են անվտանգության խնդիրների հետ: Կանայք և աղջիկները բախվում են լրացուցիչ ռիսկերի հետ, որոնք վերաբերում են բռնաբարությանը, առևանգմանը և դրամաշորթմանը: Այս շրջաններում տնտեսական պայմանները նույնպես ունեն կարևոր նշանակություն՝ հիշելով Սոմալիի պատմության մեջ այնպիսի տիպիկ պատմություններ, ինչպիսիք էին երաշտը, վատ բերքատվությունը և պարենամթերքի գնաճը:

69. AIT-ին ընդունեց, որ HH-ի գործի հրապարակման ժամանակ սոմալիական հասարակության կլանային բնույթում տեղի ունեցան էական փոփոխություններ: Կլանային պաշտպանությունն արդեն այդքան արդյունավետ չէր, ինչպես 1990-ական թվականների սկզբին, իսկ սակավ ռեսուրսների համար կոնֆլիկտները բարդացնում էին իրավիճակը և այն դարձնում էին անկանխատեսելի: Սակայն, դա չէր նշանակում, որ կլանը կամ ենթակալը դադարել էին լինել կարևորագույն սուբյեկտ, որին մարդիկ անդրադառնում էին պաշտպանության նպատակով:

70. Ինչ վերաբերում է երկրի ներսում տեղափոխություններին, թե կարող են արդյոք մարդիկ, ովքեր ապրում են Մոգադիշոյում (և ընդհանրապես Սոմալիի հարավային և կենտրոնական ցանկացած հատվածում), անվտանգ և առանց ավելորդ դժվարությունների տեղափոխվել, կախված կլինի ընդհանուր իրավիճակների մասին ապացույցներից՝ համապատասխանաբար սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում: Այն բանի առկայության և բացակայության հավանականությունը, որ տեղափոխությունը նրանց համար կդառնա IDP-ի ճամբարում ապրելու անհրաժեշտություն, կլինի կարևոր, բայց ոչ պարտադիր որոշիչ գործոն:

71. AIT-ը քննեց Մոգադիշոյի միջազգային օդանավակայանից տարանցիկ անվտանգ տեղափոխման հարցը, որը համարվում է վերադարձի կետ բոլոր նրանց համար, ում արտաքսում են Սոմալիի կենտրոնական կամ հարավային շրջաններ: AIT-ը նշեց հետևյալը.

«Օդանավակայանն այն օբյեկտներից մեկն է, որը գտնվում էր AMISOM-ի զորքերի հարվածի տակ (աղբյուր՝ COIS, 27.13): Ինչպես նշվել է «Սոմալիի մարդասիրական ակնարկ»-ում (Somalia Humanitarian Overview), 2008 թվականի սեպտեմբեր ամսվա ընթացքում օդանավակայանը ընդունում և ճանապարհում է 5 առևտրային չվերթներ մեկ շաբաթվա ընթացքում, բացի Սոմալիի, Քենիայի, Ջիբութիի և Դոբայի մնացած շրջանների: Ինչպես նշվել է 2008 թ.-ի հոկտեմբերի 24-ի COIS-ի պատասխանում, սպասվում էր, որ հաջորդ ամսվա ընթացքում Մոգադիշոյի օդանավակայանից 1000 ուխտավորներ կթռչեն ուխտագնացության դեպի Սաուդյան Արաբիա: HH-ի գործի քննարկման պահին օդանավակայանը ամբողջությամբ սկսեց գործել, չվերթները ժամանում և մեկնում էին ժամանակին՝ կանոնավոր կերպով: 2008 թվականի հունվարին տեղ ունեցան հարձակումները, իսկ 2008 թ.-ի մարտին հրթիռակոծվեց առաջին ինքնաթիռը (աղբյուր՝ COIS, 27.13): 2008 թ.-ի հունիսի 1-ին, երբ Սոմալիի Նախագահը մեկնեց Ջիբութի բանակցությունների, օդանավակայանը ռմբակոծվեց զինյալների կողմից: 2008 թ.-ի սեպտեմբերի 14-ին, խմբավորումը, որն իրեն իդենտիֆիկացնում էր որպես Ալ-Շաբաաբ, սպառնաց փակել օդանավակայանը, սակայն իսլամական դատարանների Միության հաղորդագրությունը նշում էր, որ մահմեդական ուժերն այն փակել չեն պատրաստվում: Սեպտեմբերի 16-ին օդանավակայանը փակվեց: Սեպտեմբերի 28-ին, AMISOM-ի ռազմական ինքնաթիռի ժամանման ժամանակ, օդանավակայանը ենթարկվեց ականանետային կրակահերթի (աղբյուր՝ COIS, A.2): Press TV-ի 2008 թ.-ի հոկտեմբերի 2-ի հաղորդագրությունում ասվում է, որ օդանավակայանի տարածքում պայթել է 5 ծանր ական, որի արդյունքում մի քանի զինվորներ վիրավորվել են: Հարձակվողներն ակնհայտորեն կենտրոնացել էին ինքնաթիռների վրա: 2008 թվականի հոկտեմբերի 15-ի իր պատասխանում COIS-ը նշել է, որ հոկտեմբերի 9-ին քաղաքացիական ինքնաթիռները, որոնցում կային 120 սոմալացիներ, ովքեր արքայազն էին Հարավաֆրիկյան Հանրապետությունից, կարող էին վայրէջք կատարել առանց վթարների: Հոկտեմբերի 13-ի տեղեկատվական հաղորդագրությունում հիշեցվել է նշված օդանավակայանի մի քանի ականանետային կրակահերթերի մասին: Լսումների սկզբում պատասխանողը հաղորդեց մեզ այն մասին, որ արտաքսումը դեպի Սոմալի ժամանակավորապես դադարեցված է՝ կապված անցագրային փաստաթղթերում առկա խնդիրների հետ, սակայն վերջին իրադարձությունների արդյունքում կարող է պատահել այնպես, որ ծայրահեղ դեպքում մոտ ապագայում ցանկացած ժամանակ տեղ գտնեն անվտանգության ապահովման հետ կապված խնդիրներ»:

72. HH-ի գործում AIT-ը եկավ այն եզրակացության, որ անձիք, ովքեր անցնում էին Մոգադիշոյով և նրա շրջակայքով, չեն ենթարկվի լուրջ վտանգի, բայց դրա հետ մեկ տեղ չբացառեց այն հնարավորությունը, որ իրավիճակը կարող է այլ լինել, եթե տվյալ անձը միայնակ, առանց ընկերների, ընտանիքի կամ կլանի անդամների անցնում է Միջանկյալ դաշնային կառավարություն: Բացի այդ, AM-ի գործում AIT-ը նշեց, որ սկսած 2007 թ.-ի երկրորդ կեսից, ըստ իր գնահատականների՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության մարդասիրական հարցերի կանոնակարգման ղեկավարությունն արձանագրել է աճ. անցակետերի և հսկիչ-անցագրային կետերի թիվը Սոմալիի հարավային և կենտրոնական շրջաններում աճել է 238-ից՝ 2008 թվականի հուլիսին հասնելով մինչև 400-ի, ընդ որում՝ դրանց կեսից ավելին գտնվում էին ապստամբների վերահսկողության տակ: Չնայած AIT-ը գտավ, որ Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը, ինչպես ներկայացվում է, մեծ հաշվով կորցրեց իր հսկողությունը Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում մի շարք անցակետերի և ՀԱԿ-երի նկատմամբ, այնուամենայնիվ,

մենայնիվ, ապացույցները շարունակում են փաստել, որ նրանք պահպանում են հիմնական ճանապարհի հսկողությունը՝ օդանավակայանից Մոզադիշո: Չնայած կան որոշ ապացույցներ այն մասին, որ այս մայրուղին ամեն օր ենթարկվում է զինյալների ոմբակոծություններին, ակնհայտ է, որ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական շրջանների ճանապարհներին, ինչպես նաև օդանավակայանում և նրա սահմանակից հատվածներում նկատվում է մարդկանց զգալի շարժ, այդ իսկ պատճառով AIT-ը չէր համարում, որ եղած ապացույցները ցուցադրում են այն անձանց սպասվող հետապնդման իրական ռիսկը կամ լուրջ վտանգը, ովքեր գնում էին Մոզադիշոյի օդանավակայանից:

D. HH (Սոմալի), AM (Սոմալի), J (Սոմալի) և MA (Սոմալի) v. Secretary of State for the Home Department [2010] EWCA Civ 426

73. Մեկ դիմողի HH-ի գործից և մեկ դիմողի AM-ի գործից հնարավորություն տրվեց բողոքարկել վճիռը Վերաքննիչ դատարան: Նրանց բողոքները համակցվեցին Սոմալիի ևս երկու դիմողների բողոքների հետ:

74. HH-ն հաստատեց, որ AIT-ն իր դիմումում սխալ է թույլ տվել Որակավորված դիրեկտիվի 15 (c) հոդվածի դրույթներ վերաբերյալ, երբ վճռվեց, որ «անձնական վտանգ» հասկացողությունն առաջին հերթին պահանջում է «դիֆերենցված հետևանքների» առկայություն, և երկրորդ, որ 15 (c) հոդվածը չի ավելանում Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներին: Վերաքննիչ դատարանի առաջ ներքին գործերի Նախարարության Պետական քարտուղարը ընդունեց, որ AIT-ը սխալվել է 15 (c) հոդվածի իր մեկնաբանությունում, սակայն հայտարարեց, որ դա էական սխալ չէ: Վերաքննիչ դատարանը որոշեց, որ, եթե AIT-ի կողմից առաջադրված փաստերին տրվի ճիշտ մոտեցում (որն ընդունվել է Էլզաֆաջիի գործից հետո), ապա անխուսափելիորեն կորոշվի, որ Մոզադիշոյի բնակչությունն ամբողջապես չի ենթարկվում այն աստիճանի անկանոն բռնության, որ արդարացի եզրահանգումն այն մասին, որ արդեն ինքնին քաղաքում լինելու փաստը պայմանավորում է լրացուցիչ պաշտպանության իրավունքը: Ելնելով այս ամենից Վերաքննիչ դատարանը մերժեց HH-ի բողոքը այն հիմնավորմամբ, որ իրավական սխալը այդքան էլ էական չէր:

75. AIT-ն ընդունեց, որ AM-ն ժամանել է Ջոխորից: Տրիբունալը նշեց, որ ռազմական գործողություններ այլևս չէին նկատվում, բայց ընդունեց ապացույցների առկայությունն այն մասին, որ դեպի Ջոխար ճամփորդությունը բավականին վտանգավոր էր: Ընդ որում՝ AIT-ը որոշեց, որ նա չի ունեցել լիազորություններ քննարկելու այն ռիսկը, որը կարող է առաջանալ այդ ճամփորդության ընթացքում՝ հենց ինքը ներքին գործերի Նախարարության Պետական քարտուղարը վտարման գործընթացի ձևակերպման համար պետք է վստահ լինի նրանում, որ AM-ի ճամփորդությունը անվտանգ կլինի: AM-ն բողոքարկեց Վերաքննիչ դատարանում այն հիմնավորմամբ, որ այս մոտեցումը չի համարվում օրինական: Վերաքննիչ դատարանը ընդունեց բողոքը, վճռեց, որ ամեն գործում, որում կարող է ցուցադրված լինել՝ ուղղակի իմաստով գոնե բանավոր՝ թե վերադարձի որ ճանապարհը և մեթոդն են ուսումնասիրված, AIT-ը պարտավոր է ըստ օրենքի քննարկել և սահմանել բոլոր այն խնդիրները, որոնք վերաբերում են այդ ամենին: Այդ իսկ պատճառով AIT-ը սխալ թույլ տվեց, երբ հրաժարվեց քննել AM-ի անվտանգության հարցը նրա վերադարձից հետո: Վերաքննիչ դատարանը վերադարձրեց գործը AIT-ին՝ վերը նշված հարցի քննարկման համար:

76. Դիմող J-ն պահանջեց դատական վերանայում Ներքին գործերի նախարարության պետքարտուղարի մերժման որոշման վերաբերյալ՝ իր պնդումները ներկայացնելով որպես նոր պահանջ իր առջև ծառայած այն իրավիճակի վերաբերյալ, որում նա կհայտնվի Սոմալի վերադառնալու դեպքում: Վերաքննիչ դատարանը որոշեց, որ եթե իր աքսորման հրահանգներում նշված լինեք, որ նա պետք է վերադառնա հայրենի քաղաք Մոզադիշոյի միջազգային օդանավակայանի ճանապարհով, ապա այդ ապացույցը կծառայեր որպես ծանրակշիռ հիմնավորում դատական վերանայում պահանջելու համար: Բայց քանի որ վերադարձի դետալները և մեթոդները իմիգրացիոն որոշման մեջ նշված չէին ուղիղ կերպով և ոչ էլ գոնե բանավոր, ապա միջնորդության քննարկման վերաբերյալ դատական վերանայումը մերժվեց: Դիմողը դիմեց Վերաքննիչ դատարան: Հենց այն նույն պատճառով, ինչ և AM-ի գործում, Վերաքննիչ դատարանը բավարարեց հայցը: Վերաքննիչ դատարանը նշեց, որ Որակավորված դիրեկտիվը և կացարանների տրամադրման մասին դիրեկտիվը, որոնք ընթերցվեցին միասին, պահանջում էին, որ վերադարձի դեպքում անվտանգության հարցը (բացառությամբ տեխնիկական խոչընդոտների) հաշվի առնվեր պաշտպանության իրավունքի հետ միասին: Միայն տեխնիկական խոչընդոտների քննարկումը կարելի է օրենքով հետաձգել, մինչև արտաքսման հրամանի ընդունման կամ քննարկման պահը: Եթե վերադարձի ժամանակ իսկապես հարց է ծագել անվտանգության հետ կապված, ապա

պետքարտուղարը պարտավոր է դա հաշվի առնել իր պաշտպանության մասին որոշման մեջ: Եթե նա դա չի արել, ապա այս հարցը պետք է քննարկվի վերաքննիչ դատարանում: Ցանկացած դեպքում պաշտպանության իրավունքի մասին որոշումը պետք է իրականացվի ընդունելի ժամանակահատվածում և չպետք է հետաձգվի մինչ այն պահը, քանի դեռ պետքարտուղարը չկարողանա ցուցումներ տալ անվտանգ վերադարձի հետ կապված:

77. MA-ն բողոքարկեց AIT-ի մերժումը քննարկելու իր հայցն ըստ 3-րդ հոդվածի: Մասնավորապես, նա դժգոհեց նրանից, որ AIT-ը գնացել է ոչ այն ճանապարհով, որն անհրաժեշտ էր, կենտրոնացել էին նրա վրա, որ դիմողը չի ասել ճշմարտությունը այն ժամանակ, երբ նրան հարցրել են, թե կան արդյոք ապացույցներ, որոնք վերաբերում են նրա սեփական կոնկրետ իրավիճակին, նույնիսկ մերժելով նրա սեփական մերժված ցուցումները, ինչը կապացուցեր նրա վերադարձի հաստատման դեպքում նրան սպասվող վտանգը: Վերաքննիչ դատարանն ընդունեց, որ AIT-ը ընտրել է սխալ մոտեցում, ակնհայտորեն համարելով, որ դիմողի սուտը թույլ չի տալիս նրան գալ 3-րդ հոդվածով նախատեսված ռիսկի գոյության մասին եզրահանգման: Եթե AIT-ը գործը քններ ըստ առկա ապացույցների գնահատման, ապա նա պետք է եզրակացներ, որ դիմողը հետ վերադառնալու դեպքում կենթարկվեր դաժան վերաբերմունքի ռիսկին, որը հակասում է 3-րդ հոդվածին: Վերաքննիչ դատարանը նշեց, որ AM-ի գործից հետո ղեկավար ցուցումները Մոզադիշոյի հետ հարաբերություններում կայանում են նրանում, որ վերադարձողների պոտենցիալ մեծամասնությանը հարկ կլինի, որ ցուցաբերի լրացուցիչ պաշտպանական աջակցություն՝ համաձայն որակավորված դիրեկտիվի 15-րդ հոդվածի: Հետևաբար, միայն այն սոմալացիները, որոնք առանց ավելորդ ռիսկի կարող են հասնել անվտանգ վայր կամ ունեն լրացուցիչ աջակցության թույլտվություն, բնորոշ են սովյալ տեղանքի համար, այլ խոսքով ասած՝ կարող են աքսորվել կամ վերադառնալ: Ընդունվեց նաև, որ MA-ն պատկանում է փոքրամասնության կլանին, որ բացակայել է Սոմալիից ավելի քան 15 տարի, դրա հետ մեկտեղ այդ ժամանակի մեծ մասը նա գտնվել է հսկողության տակ: Հետևաբար, AIT-ի ձեռքի տակ բավարար ապացույցներ էին նրա համար, որ գոնե հաստատել իրական ռիսկի առկայությունն այն մասին, որ դիմողի մոտ չեն լինի անհրաժեշտ կոնտակտներ Մոզադիշոյում, որոնք թույլ կտան նրան ստանալ անհրաժեշտ պաշտպանությունը:

E. AM (ապացույցներ - հետադարձի ճանապարհ), Սոմալի [2011] UKUT (IAC)

78. AM (ապացույցներ - հետադարձի ճանապարհ), Սոմալի գործում Բարձրագույն Տրիբունալը որոշեց, որ առաջին մակարդակի Տրիբունալը չէր կարող ներկայացնել բավարար պատճառներ այն մասին, որ դիմողը կարող է անվտանգ կերպով հասնել մինչև իր հարազատ ԱՖգոնե քաղաքը Մոզադիշոյի միջազգային նավահանգստից: Դրա հետ մեկտեղ, կրկնակի քննման դեպքում Տրիբունալը չի հաստատել, որ դիմողի վերադարձն առաջացնում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտումներ: Մասնավորապես, նա ասել է հետևյալը՝ ճանապարհորդությունները օդանավակայանից դեպի Մոզադիշո քաղաքը և Սոմալիի այլ շրջաններ տեղի էին ունենում որոշակի հաճախականությամբ. քանի որ դիմողը ապրել է Եմենում և Սաուդյան Արաբիայում, ապա նա լիովին կարող էր կանխատեսել և հետևել Ալ-Շաբաաբի պահանջներին. եթե նա բախվեր Միջանկյալ դաշնային կառավարության անցակետերի հետ, ապա նրան ոչ մի վտանգ չէր սպառնա. ապացույցները չեն հաստատում այն հանգամանքը, որ բոլոր տղամարդիկ և երիտասարդները վտանգի են ենթարկվում Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից. քանի որ դիմողը, ինչպես ասվում էր, պատկանում էր փոքրամասնական կլանին, իսկ նրա հորեղբայրը կկարողանար վճարել նրան Սոմալիից դուրս բերելու համար, ապա նա կարող էր փախչել կանխատեսելի ռիսկերից և վճարել համեմատաբար ավելի քիչ գումար, քան պահանջում էին անցակետերում:

F. Շվեդիայի Միգրացիոն Վերաքննիչ դատարանի 2011 թվականի փետրվարի 24-ի (UM 10061-09) հրամանագիրը (Migrationsöverdomstolen)

79. Շվեդիայի Միգրացիոն Վերաքննիչ դատարանը, որը համարվում է վերջին ատյանի դատարան ներգաղթյալների գործերով, սահմանեց, որ Սոմալիի ամբողջ հարավային և կենտրոնական հարվածներում առկա է ներքին զինված կոնֆլիկտի իրավիճակ, ինչը բավականին լուրջ պատճառ է այն բանի համար, որ դիմողը վերադառնալով Սոմալի ենթարկվի լուրջ վտանգի՝ չնայած նրան, որ նա չի կարող ապացուցել, որ հենց իր հարաբերություններում տեղ կգտնեն հետապնդումները: Դատարանը հաշվի առավ մի շարք հաղորդագրություններ, որոնցում նշված էր, որ վերջին ամիսների ընթացքում ռազմական գործողություններն ակտիվացել են, և իրավիճակը դարձել է անվերահսկելի և անկանխատեսելի: Բացի այդ, իրավիճակի վատացման հետևանքով Միավորված ազգերի կազմակերպության և այլ

միջազգային կազմակերպությունների անվտանգությունը նվազում էր, որի հետևանքով դետալային և ակտուալ տեղեկատվություն ստանալը դժվարացավ: Չնայած Սոմալիլենդում և Պունտլենդում անվտանգության մակարդակը համարվում էր ընդունելի, սոմալական փախստականը կարող է թույլտվություն ստանալ այդ շրջաններ գնալու համար միայն այն դեպքում, եթե նա պատկանում է այդ շրջանների բնակչությանը կամ նրանց հետ ունի այլ կապեր: Քանի որ դիմողի դեպքում դա այդպես չէ, ապա դատարանը վճռեց, որ դիմողը չի կարող տեղափոխվել երկրի այլ շրջան, այդ իսկ պատճառով էլ նրան պետք է ապաստարան հատկացնել և լրացուցիչ օգնություն ցուցաբերել Շվեդիայում:

VII. ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

A. Միացյալ Թագավորության կառավարության զեկույցները

1. Սոմալի. Նայրոբիում փաստերի համադրման առաքելության հաշվետվությունը, 2010 թվականի սեպտեմբերի 8-15-ը

80. Փաստերի հաստատման առաքելությունն իրականացվեց մի շարք նմանատիպ աղբյուրների հետ մեկտեղ, ներառյալ միջազգային NGO-ն, անվտանգության և դիվանագիտական աղբյուրները, այս իրավիճակի մասին զրույցները Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում: Մասնավորապես, առաքելությունը ձգտում էր տեղեկատվություն ստանալ այն մասին, թե ինչ խմբավորումներ և որ շրջաններն են վերահսկվում, թե որքան հեշտությամբ են տեղաշարժվում տարբեր շրջաններում, թե ինչպիսին է անվտանգության և մարդու իրավունքների պաշտպանության իրավիճակը, և թե ինչ պայմաններ են IDP ճամբարի պայմանները:

81. Աղբյուրները նշում էին, որ Մոգադիշոյի վրա վերահսկողությունը բաժանված էր Միջանկյալ դաշնային կառավարության, ով օժանդակություն էր ստանում AMISOM-ի ուժերի կողմից, և Ալ-Շաբաաբ խմբավորման միջև: Չնայած աղբյուրներն արտահայտում էին տարբեր կարծիքներ այն մասին, թե որ խմբավորումները և երկրի որ շրջաններն են վերահսկում, սակայն դրանց մեծամասնությունը փաստում է, որ Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը վերահսկում էր օդանավակայանը, նավահանգիստը, «Վիլլա Սոմալի» կառավարչական համալիրը և օդանավակայանի և այդ համալիրի միջև ընկած ճանապարհները:

82. Աղբյուրները նշում էին, որ Մոգադիշոյում անվտանգության մակարդակը բավականին ցածր էր, մասնավորապես AMISOM-ի և Ալ-Շաբաաբ միջև եղած բախումների արդյունքում մահանում են հազարավոր խաղաղ բնակիչներ: Ալ-Շաբաաբի կողմից վերահսկվող տարածքները ենթարկվում էին ոմբակոծության AMISOM-ի ստորաբաժանումների կողմից, իսկ AMISOM-ի կողմից վերահսկվող տարածքները՝ Ալ-Շաբաաբի ստորաբաժանումների կողմից: Բռնությունը կրում էր տարբերային բնույթ, և մի շարք շրջաններում լուրջ կերպով դրված էր բռնաբարության խնդիրը: Հետևաբար, նկատվում է IDP-ի մշտական շարժում դեպի քաղաք և քաղաքից դուրս: Դրա հետ մեկտեղ, մեկ դիվանագիտական աղբյուր նշել էր, որ հնարավոր կլինե՞ր ապրել քաղաքային այն շրջաններում, որոնք չէին մասնակցել հակամարտությանը և ընդհանուր առմամբ համարվում էին անվտանգ գոտիներ:

83. Աղբյուրները նշում էին նաև, որ Ալ-Շաբաաբի կողմից բռնությունը վերջին տարիներին ստացել էր առավել բարդ բնույթ, քանի որ օտարերկրյա զինյալները մտցրեցին նոր մարտավարություն և նոր մեթոդներ: Նրանք իրականացնում էին ոչ միայն նպատակաուղղված գործողություններ AMISOM-ի զորքերի և Միջանկյալ դաշնային կառավարության նախարարների և խորհրդարանականների նկատմամբ, այլ նաև Մոգադիշոյի խաղաղ բնակչության կամայական սպանություններ՝ անկարգությունների և քաոսի ստեղծման համար:

84. Հաշվետվությունում նշված է, որ այլ երկրներից դեպի Սոմալի իրականացվում էին կանոնավոր չվերթներ, որոնց մեծ մասը ընդունում էր Մոգադիշոյի միջազգային օդանավակայանը: Եվրոպական Միության մասնագիտական ներկայացուցիչը հաղորդեց, որ Մոգադիշոյում ամեն օր տեղի է ունենում 15-18 չվերթ: Անձնակազմի հրամանատարը, ով աշխատում էր African Express Airways ավիաուղիներում, հաղորդեց, որ 2010 թվականի առաջին 8 ամիսների ընթացքում ընկերությունը Մոգադիշո էր տեղափոխել 12 հազար ուղևորների:

85. Մոգադիշոյի և օդանավակայանի միջև գտնվող մայրուղին վերահսկում էր Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը AMISOM-ի օգնությամբ, և այդ խմբավորումները վերահսկում էին այդ ճանապարհին գտնվող բոլոր անցակետերը: Դա չէր ստեղծում առանձնահատուկ վտանգ սովորական

սոմալացիների համար, եթե միայն նրանք չէին հայտնվում «ոչ ճիշտ տեղում և ոչ ճիշտ ժամանակին»: Դրա հետ մեկտեղ, տեղեկություններ կային այն մասին, որ 2010 թվականի սեպտեմբերի 9-ին կատարվել էր անհաջող հարձակում օդանավակայանի վրա, և որոշ աղբյուրներ ասում էին, որ օդանավակայանից քաղաք հասնելու համար հարկավոր էին լուրջ կապեր: Սոմալիում Եվրոպական միության դեսպանատան մասնագիտական ներկայացուցիչը նշում էր, որ սփյուռքի այն անդամները, ովքեր կանոնավոր կերպով մեկնում են Մոգադիշո, ունեն մեծ կապեր և որ բնակության հնարավորությունները սահմանափակվում էին, եթե մարդը չէր աջակցում զինյալներին: NGO-ի միջազգային ներկայացուցիչներից մեկը նշել էր, որ «բոլոր այն սոմալացիները, ովքեր վերադառնում էին Մոգադիշոյի միջազգային օդանավակայանով, պետք է շատ լավ պատրաստվեն և ապահովեն Մոգադիշոյում առկա կապերը»:

86. NGO-ի միջազգային ներկայացուցիչներից մեկը կարծիք էր հայտնել այն մասին, որ Ալ-Շաբաաբը գիտի, թե ով է վայրէջք կատարել օդանավակայան, քանի որ տեղեկատվություն է ստանում այնտեղ տեղակայված Միջանկյալ դաշնային կառավարության զինվորներից:

87. Հարցված աղբյուրների մեծամասնությունը համաձայնել էր, որ սոմալացիները կարող են տեղափոխվել Մոգադիշոյի սահմաններ առանց էական սահմանափակումների: Երկու աղբյուրներ քաղաքում առկա անցակետերն անվանել էին «պատահական» կամ «փոփոխական», քանի որ դրանց տեղակայումը, որպես կանոն փոխվում է կախված ռազմական գործողությունների շրջանից և որոշակի խմբավորումների կողմից վերահսկողության մակարդակից: Աղբյուրներից մեկը կարծիք հայտնեց այն մասին, որ Միջանկյալ դաշնային կառավարության կամ «Հիզբուլ Իսլամ»-ի անցակետերը դժվարությամբ էին համաձայնության գալիս, այդ իսկ պատճառով կարգ ու կանոնն այդտեղ թույլ էր և եկվորներից սովորաբար գումարներ էին պահանջում: Ալ-Շաբաաբի անցակետերում սովորաբար ստուգում էին, որ մարդիկ հետևեն այդ կազմակերպության վարքագծի կանոններին, այդ իսկ պատճառով զինյալները կանգնեցնում էին կանանց, ովքեր գնում էին առանց ուղեկցորդների: Որոշ զինյալներ, ովքեր հերթապահում էին այդ անցակետերում, պատժում էին ցանկացածին, ով իրեն պահում էր Ալ-Շաբաաբի կանոններին ոչ համապատասխան:

88. Ի տարբերություն մեծամասնության կարծիքի՝ ԵՄ-ի Հատուկ ներկայացուցիչը հայտնեց, որ Մոգադիշոյի բոլոր քաղաքացիները կամ ունեն կապեր զինյալների հետ, կամ առհասարակ չեն կարող դուրս գալ քաղաքից: Հատուկ ներկայացուցիչն անգամ կարծիք հայտնեց այն մասին, որ որոշ սոմալացիներ չէին կարող դուրս գալ անգամ սեփական շրջանի սահմաններից:

89. Չկար փոխհամաձայնեցում այն հարաբերություններում, թե որ խմբավորումներն են վերահսկում Սոմալիի հարավային և կենտրոնական մյուս շրջանների վերահսկողությունը՝ չնայած նրան, որ բոլորը համաձայնվում էին, որ Ալ-Շաբաաբը վերահսկում է հարավային գծի մեծ մասը՝ Բելետվեյնի և Դուսա-Մարեբի միջև: Չինվորականները, որոնք սերտորեն կապված էին Միջանկյալ դաշնային կառավարության հետ, վերահսկում էին եթովպիական զորքերի տարածքները: «Հիզբուլ Իսլամ»-ը վերահսկում էր մի շարք փոքրիկ շրջաններ՝ ներառյալ Կորիդորա Աֆգույը, սակայն այս շրջաններում զգալի ազդեցություն էր շարունակում ունենալ Ալ-Շաբաաբը: Վերջապես, Գալմուդուգ շրջանը սկսեց մնալ տեղական կլանային վարչակազմի կողմից, որը գործում էր «Ախյու Սուննա Վալ Ջամաա» խմբավորման հովանու ներքո:

90. Մոգադիշոյից դուրս մարդկանց, որպես կանոն, թույլ էին տալիս տեղաշարժվել շրջանների սահմաններում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից, սակայն նրանք միևնույն է կարող էին բախվել անցակետերում առաջացող խնդիրների հետ, եթե չհետևեին այդ կազմակերպության կանոններին: Չնայած Ալ-Շաբաաբն անցկացրեց օպերատիվ աշխատանք կապված «անլեգալ» անցակետերի ապամոնտաժման հետ, այդուամենայնիվ մի շարք աղբյուրներ նշում էին, որ որոշ կլանային ոստիկանական անցակետեր մնացին: Ապացույցները, որոնք ներկայացվեցին, հիմք տվեցին համարել, որ կարելի է պայմանավորվել տարբեր անցակետերում՝ չնայած ռիսկի որոշակի չափաբաժին, իհարկե, կար:

91. Դիվանագիտական աղբյուրը հայտարարեց, որ երիտասարդ տղամարդիկ, ովքեր տեղաշարժվում էին այն շրջաններով, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից, կարող էին լինել թիրախ այդ խմբավորման հարկադրական հավաքագրման համար: Այս կարծիքը հաստատեց NGO-ի միջազգային կազմակերպություններից մեկը, որը նշեց, որ հարկադրական հավաքագրումը ձեռք է բերում համակարգային բնույթ: Երիտասարդ տղամարդկանցից, այդ թվում նրանցից, ում թողնում էին անցակետերում, պահանջում էին անդամագրվել Ալ-Շաբաաբ խմբավորմանը:

92. Մի շարք աղբյուրների կարծիքով, այն շրջանները, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաթ խմբավորման կողմից, կայուն էին և ընդհանուր առմամբ անվտանգ էին նրանց համար, ովքեր կարող էին «հետևել խաղի կանոններին» և խուսափել Ալ-Շաբաաթ խմբավորման կողմից ավելորդ ուշադրության արժանանալուց: Մյուս կողմից, NGO-ի միջազգային կազմակերպություններից մեկը համարում էր, որ «Սոմալիի հարավային և կենտրոնական շրջաններում անվտանգ շրջաններ չկան, քանի որ նրանցում առկա են Ալ-Շաբաաթ և «Հիզբուլ Իսլամ» խմբավորումները: Եվս մեկ NGO նշում էր, որ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում համատարած կերպով նկատվում են մարդասիրական իրավունքների միջազգային խախտումներ և վերջին երեք տարիների ընթացքում տեղ ունեն ընդհանուր բռնության իրավիճակները: Վերջապես, դիվանագիտական աղբյուրը հայտարարեց, որ «ողջ տարածքն անկայուն է, և իրավիճակը կարող է փոփոխվել ցանկացած պահի»:

93. Ինչ վերաբերում է մարդու իրավունքների պահպանմանը, ապա որպես նոր խնդիր, հատկապես Կորիդորե Աֆգույե տեղափոխված բնակչության համար, ինչպես և սպասվում էր, դարձավ մեծահասակների և երեխաների հարկադրված հավաքագրումը: Աղբյուրները կարծիք հայտնեցին, որ հակամարտության բոլոր կողմերը հավաքագրում էին երեխաներին՝ չնայած ուղիղ ապացույցներ չկային այն մասին, որ Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը նրանց ստիպողաբար է հավաքագրում: Դրա հետ մեկտեղ, Ալ-Շաբաաթ խմբավորման կողմից վերահսկվող տարածքներում երեխաների հավաքագրումն առավել տարածված էր, ընդ որում՝ խմբավորումը պարտադրաբար իրենց շարքերն էր ներքաշում ընտանիքի մեծ տղային, իսկ որոշ ընտանիքներում ավագ որդին ընդամենը 10 տարեկան էր: Հասուն տղամարդկանց նույնպես ստիպում էին համարել իրենց շարքերը Մերկեում և Դորլեում:

94. Բացի դրանից, ինչպես նշում էին աղբյուրները, այն շրջաններում, որոնք գտնվում էին Ալ-Շաբաաթ խմբավորման վերահսկողության տակ, մարդու իրավունքները գործնականորեն բացակայում էին, ինչը չէր համապատասխանում շարքային սոմալացիների համոզմունքներին: Որպես հետևանք, մարդիկ ապրում էին վախը սրտերում, քանի որ տեսել էին շատ դաժան պատիժներ խմբավորման կողմից տրված իրամանների չկատարման համար: Որպես կանոն, առանձնահատուկ կերպով հետևում էին կանանց. նրանց մասնավորապես թույլ չէին տալիս զբաղվել առևտրով: Բացի այդ, Ալ-Շաբաաթը առանձնահատուկ նպատակաուղղված քայլեր կատարեց NGO-ին իր վերահսկողության տակ գտնվող տարածքներից վոնդելու համար, դրա համար կիրառելով ամենատարբեր միջոցներ, օրինակ՝ պահանջեց «գրանցման համար վճար» 15 հազ. դոլարի չափով, թալանեց պահեստները և սպառնաց աշխատակիցներին: Որոշ դեպքերում Ալ-Շաբաաթ խմբավորման անդամները գողանում էին NGO-ի օգնությունը և առևանգում էին սեփականությունը, շահավետ գներով վաճառելու նպատակով: Այդ իսկ պատճառով շրջաններում, որտեղ վերահսկում էր Ալ-Շաբաաթը, միջազգային NGO-ն չէր աշխատում, իսկ առողջապահության և սննդի ոլորտները կրճատվեցին, որի պատճառով լրջորեն տուժեց խաղաղ բնակչությունը:

95. Վերջապես, տեղեկությունները հաղորդողներին հարցեր են տրվել IDP ճամբարների մասին: Նրանք նշեցին, որ չնայած բնակիչները, ովքեր ունեին միջոցներ, լքեցին Մոգադիշոն, քաղաքում գտնվում էին ավելի քան 250 հազ. անձ, և ոչ մի մարդասիրական օգնություն նրանց չէր ցուցաբերվել: Համաձայն որոշ գնահատականների՝ դեռ 200-500 հազ. մարդ գտնվում էր Կորիդորե Աֆգույեում, ինչը գնալով ավելի ու ավելի էր ուրբանիզացվում: Կորիդորե Աֆգույեում գտնվող բնակչության կոնկրետ թիվը որոշելը դժվար էր, քանի որ ռազմական գործողությունների հետևանքով մարդկանց հսկայական զանգվածներ շարունակում էին հեռանալ Մոգադիշոյից և գալիս էր այստեղ: Բացի դրանից, NGO մուտքը դժվարացավ, քանի որ կորիդորը վերահսկում էին «պահնորդները», որպես կանոն՝ պատեհապաշտները, ովքեր չէին միացել որևէ կոնկրետ խմբավորման, բայց ընդունակ էին մեծապես դժվարացնել NGO-ի կողմից օգնության ցուցաբերումը: Համաձայն երկու NGO-ի ներկայացուցիչների խոսքերի՝ կորիդոր ընկնելը ծայրաստիճան դժվար էր, իսկ այն դեպքերում, երբ մուտքը հնարավոր էր, օգնությունը հաճախ գնում էր ոչ այնտեղ, որտեղ որ հարկն էր: Բացի այդ, այդ շրջանի հողատերերը հաճախ վաճառում էին այնպիսի հողատարածքներ, որոնց վրա ապրում էին IDP-ները կամ պահանջում էին վարձակալության վճար, իհարկե վերջիններիս համար անասելի մեծ գումար, ինչը ստիպում էր այդ մարդկանց հեռանալ այդ տեղից:

96. Մեկ միջազգային NGO համարում էր, որ ճամբարներում գոյություն ունեն որոշակի հիերարխիաներ, բայց չգիտեր, հիմնված էր արդյո՞ք կլանային պատկանելության կամ բնակչության ժամանակահատվածի վրա: Որպես հետևանք չէր կարելի երաշխավորել, որ մեծամասնական կլանների անդամները IDP-ի ճամբարներում չեն բախվի որոշակի խնդիրների հետ:

97. Հարցվածները չգիտեին Սոմալիում ինչ-որ այլ էական IDP-ների տեղակայման մասին:

**2. Միացյալ Թագավորության սահմանային և արտագաղթային հարցերի գործակալություն,
«Ծանոթագրություն օպերատիվ ղեկավարման մասին»**

98. «Ծանոթագրություն օպերատիվ ղեկավարման մասին» (OGNs) հրապարակում էր Միացյալ Թագավորության ներքին գործերի Նախարարության սահմանային և արտագաղթային հարցերի գործակալությունը: Դրանցում գնահատվում է ընդհանուր իրավիճակը, քաղաքական իրավիճակը և երկրում մարդու իրավունքների պահպանման իրավիճակը, ինչպես նաև տրվում են հանձնարարականներ առավել տարածված միջնորդությունների և դրանց քննարկման բնույթի վերաբերյալ:

99. Սոմալիի 2010թ.-ի հուլիսի 1-ի «Օպերատիվ ղեկավարման մասին ծանոթագրություն»-ը նվիրված էր այն հարցին, թե ինչպես Միջանկյալ դաշնային կառավարության զորքերի ռազմական գործողությունները, որոնք օժանդակվում են AMISOM-ի կողմից ընդդեմ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածների հակակառավարական ուժերի, բերեցին մարդու իրավունքների լայնատարած ոտնահարման՝ ներառյալ հազարավոր խաղաղ բնակչության ստորացումը, ավելի քան մեկ միլիոն մարդու տեղահանությունը և ունեցվածքին վնաս հասցնելը՝ հատկապես Մոգադիշոյում: Դրա հետ մեկտեղ, կառավարական զորքերի և ապստամբների միջև բախումների թուլացումը բերեց խաղաղ բնակչության թվաքանակի էական փոքրացման, ովքեր մահացան 2009 թվականին Մոգադիշոյի ռազմական գործողություններում: Ինչպես հայտնեց Մոգադիշոյում տեղակայված Elman Peace and Human Rights Organisation կենտրոնը, 2009 թ.-ի ռազմական գործողությունների արդյունքում մահացավ 1739 խաղաղ բնակիչ, այն դեպքում, երբ 2008 թ.-ին զոհերի թիվը կազմում էր 7574 մարդ, իսկ 2007թ.-ին՝ 8636: Արդյունքում, 2009 թվականի բախումների ժամանակ նվազագույնը 4911 մարդ ստացան տարբեր աստիճանի վնասվածքներ, իսկ 3900 ընտանիքներ տեղահանվեցին:

100. Հաշվետվությունում նշված է՝ չնայած Մոգադիշոն շարունակում էր մնալ քաղաքական շարժումների կենտրոն, բախումներ տեղի էին ունենում նաև այլ շրջաններում, ներառյալ՝ Բելետվեյնը, Կիսմայոն, Գեդոն և Բակոլը, Ջոխարից մինչև Խարարդեր» և Դուսա-Մերեբ և Բելետվեյն կենտրոնական քաղաքների շրջակայքը:

101. Հաշվետվությունում նշված է, որ Սոմալիում տեղաշարժվելու սահմանափակումները զգալիորեն նվազել էին համեմատած այն շրջանի հետ, երբ AIT-ին դիտարկում էր AM և AM (Սոմալի) գործը: Մասնավորապես, 2009 թ.-ին Միջանկյալ դաշնային կառավարության անցակետերի թիվը քչացավ, իսկ անցակետերում զինված կլանային խմբավորումների մասին հաղորդագրություններ առհասարակ չկային: Ալ-Շաբաբը հիմնեց անցակետեր դեպի քաղաք տանող այն ճանապարհներին, որոնք նրանք վերահսկում էին անվտանգության նկատառումներից ելնելով: Այդ խմբավորումը ստուգում էր իրերը, խուզարկում էր մարդկանց և հետևում էր խիստ մահմեդական նորմերի պահպանմանը, բայց գումար չէր գանձում: Հաղորդվում է նաև, որ Ալ-Շաբաբն արմատախիլ է արել դրամաշորթությունը, թալանը և սպանությունն այն վերահսկվող շրջաններում, որում նա վերահսկողություն էր իրականացնում:

102. Բացառությամբ Մոգադիշոյի, միջքաղաքային կամ ներքաղաքային ճանապարհներին առկա անցակետերը, որոնք նախորդ տարիներին համարվում էին սովորական երևույթ, այլևս չկային: Կային, սակայն, մի քանի անցակետեր Մոգադիշոյից դեպի կենտրոնական շրջաններ գնացող ճանապարհներին, այդ իսկ պատճառով էլ անհրաժեշտ էր հետևել անվտանգության որոշակի կանոնների, հատկապես՝ ահաբեկիչների միջև բախումների շրջանում: Չկա որևէ ապացույց, որ այն անձիք, ովքեր չէին ներկայացնում բացասական հետաքրքրություն Միջանկյալ դաշնային կառավարության, Ալ-Շաբաբի կամ այնպիսի խմբավորումների համար, ինչպիսիք էին Հիզբուլ Իսլամը կամ Ախլյու Սուննա Վալ Զամաաը, կկարողանան անվտանգ կերպով անցնել այդ անցակետերը: Ուղևորությունների ժամանակ ըստ էության կլանային պաշտպանությունն անհրաժեշտ չէ, եթե միայն չկա թշնամություն երկու հակադիր կլանների միջև: Որպես կանոն, ուղևորությունների ժամանակ ուղեկցության կարիք չէր զգացվում, բայց եթե դուք համարում եք, որ ուղեցկումն անհրաժեշտություն է, ապա կարելի է կազմակերպել այն ավելի շուտ կամ ժամանումից անմիջապես հետո: Այդ իսկ պատճառով էլ շատերը գործնականորեն կարող են վերադառնալ հայրենի վայրերը Մոգադիշոյի միջազգային օդանավակայանից, քանի որ շրջանների մեծ մասը շատ ավելի անցանելի է, քան առաջ:

103. Հաշվետվությունում նշված է նաև, որ սոմալացիները կարող են թռչել Մոգադիշոյի միջազգային օդանավակայանից անմիջապես դեպի Հարգեյսու՝ Սոմալիլենդի կենտրոն, մի շրջան, որը շատերը համարում էին համեմատաբար ավելի անվտանգ: Սակայն Սոմալիլենդի ղեկավարությունը, ինչպես և Պունտլենդի ղեկավարությունը, Սոմալիլենդ էին թողնում միայն այն մարդկանց, ովքեր ծնվել

էին այս շրջանում, և նրանց, ովքեր իրենց հետ ունեին սերտ կապեր կլանային պատկանելիության ուժով: Սոմալիլենդում մեծամասնական կլան էր համարվում Իսահակը:

104. Կապված մարդու իրավունքների պաշտպանության իրավիճակի հետ՝ հաշվետվությունում նշված էր հետևյալը.

«Ներկայումս Ալ-Շաբաաբը վերահսկում է Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածների մեծ մասը, այդ թվում և Մոգադիշոյի շրջանների զգալի մասը: Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը պահպանում է վերահսկողությունը քաղաքի հարավ-արևելյան որոշ շրջանների, կառավարչական հաստատությունների, նախագահական նստավայրի և այնպիսի այլ ռազմավարական նշանակության օբյեկտների վրա, ինչպիսիք են օդանավակայանը և նավահանգիստը: Ալ-Շաբաաբը վերահսկում է Մոգադիշոյի զգալի մասը, ներառյալ՝ նրա հյուսիսային և հյուսիս-արևելյան հատվածները, կենտրոնական մարզադաշտը և կենտրոնական շուկան: Ալ-Շաբաաբը վերահսկում է նաև Միջին Ջուբբայի և Ներքին Ջուբբայի գրեթե ողջ տարածքը, Գեդոն, Բեյը, Բակուլը և Ներքին Շաբելլեի նահանգը մասնակի: Խմբավորման վերահսկողության տակ էին գտնվում նաև այնպիսի նավահանգստային քաղաքներ, ինչպիսիք էին Կիսմայոն և Մարկան, ինչպես նաև Քենիայի սահմանում գտնվող Դիիֆ քաղաքը: Ալ-Շաբաաբը, բացի այս ամենից օգտվում էր նաև Միջին Շաբելլեի և Հիրանի նահանգների վրա ունեցած իր էական ազդեցությունից:

Մարդու իրավունքների խախտման հետ կապված իրավիճակն էապես սրվեց այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբի և նրան հարող խմբավորումների կողմից: Ալ-Շաբաաբը և այլ զինված խմբավորումներ շարունակում էին խախտել կանանց իրավունքները Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում: Կանայք ենթարկվում էին կամայական կալանքի, շարժման սահմանափակման և այլ տեսակի դաժան վերաբերմունքի, հրամանների չկատարման՝ այդ թվում և արտահագուստի սահմանված կանոններին չհետևելու համար: Տղամարդիկ նույնպես ենթարկվում էին անմարդկային և դաժան վերաբերմունքի արտամասնական կապերի և այլ իրավախախտումների, օրինակ՝ «լրտեսության» համար: Լրագրողները մշտապես ենթարկվում էին վտանգների և կարճաժամկետ կամային կալանքի, հատկապես Բայդոայում և Կիսմայոյում: Ալ-Շաբաաբը գնալով ավելի մեծ չափով էր սկսում հետևել քաղաքացիական հասարակության տարբեր խմբերին, խաղաղության համար պայքարող ակտիվիստներին, զանգվածային տեղեկատվության միջոցներին և իրավապահ մարմիններին: Մարդասիրական օգնության ցուցաբերումը էականորեն դադարում է այդ կազմակերպությունների հասցեին ուղղված համընդհանուր անվտանգության և անմիջական վտանգների պատճառով: Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում կային ապացույցներ երեխաների հավաքագրման հետ կապված՝ հակամարտության բոլոր կողմերի կողմից»:

105. Ինչ վերաբերում է հումանիտար իրավիճակի վերաբերյալ հաշվետվությանը, այդտեղ նշված է, որ 2009 թ.-ի նոյեմբերին տեղահանված բնակչության ընդհանուր թվաքանակը հասավ 1,55 մլն-ի, որոնց 93%-ը կենտրոնացված էր երկրի հարավային և կենտրոնական հատվածներում, այդ թվում՝ 524 հազարը՝ Կորիդորե Աֆգույեում: Ստեղծված իրավիճակը բացասաբար էր ազդում օգնության ցուցաբերման վրա անվտանգության տեսանկյունից: Հումանիտար կազմակերպությունների և նրանց գործընկերների նկատմամբ աճող սպառնալիքները և հարձակումները, ինչպես նաև զինված խմբավորումների կողմից առաջադրված պահանջները գրեթե անհնարին էին դարձնում շարունակել Համաշխարհային պարենային ծրագրի ("WFP") իրականացումը Սոմալիի հարավային հատվածի համար: Ալ-Շաբաաբ խմբավորման սադրիչ բնույթի հայտարարությունները օգնություն ցուցաբերող կազմակերպությունների նկատմամբ, սպառնալիքները և հարձակումները, օտարերկրյա պարենային օգնության ուղղակի մերժումը և վարձավճարների պահանջները. այս բոլոր երևույթները խորանում էին:

106. Հաշվետվության վերջաբանում ասվում էր հետևյալը՝ չնայած Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում հումանիտար իրավիճակն անհանգստություն էր առաջացնում, միևնույն է՝ այն այնքան լուրջ չէր, որպեսզի առաջացնեի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում: Չնայած նրան, որ կազմակերպություններին խոչընդոտում և սպառնում էին ներքին տեղահանված անձանց օգնություն ցուցաբերելու համար, սակայն օգնություն սպասողների մեծամասնությունը շարունակում էր օգնություն ստանալ: Հետևաբար, ցանկացած գործ անհրաժեշտ է քննարկել անհատական ձևով՝ նպատակ ունենալով գնահատել, թե արդյոք տեղի է ունեցել գործի պայմաններում որևէ պահ, որը հանգեցրել է 3-րդ հոդվածի խախտմանը:

B. ԱՄՆ-ի կառավարության զեկույցները

1. ԱՄՆ-ի կառավարության պեղական վարչությունը՝ «Ամբողջ աշխարհում մարդու իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված զեկույցները սկսած 2009 թվականից - Սոմալի» (2010 թվականի մարտի 11)

107. Ձեկույցում նշված է, որ գործի դրույթը՝ կապված Միջանկյալ դաշնային կառավարության կողմից մարդու իրավունքների խախտման հետ, բարելավվեց: Դրա հետ մեկտեղ Սոմալիում մարդու իրավունքների պաշտպանության առանց այդ էլ վատ իրավիճակը մեկ տարվա ընթացքում սրվեց, հատկապես այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբի և նրան հարող ծայրահեղական խմբավորումների կողմից: Մարդու իրավունքների խախտումներ էին համարվում անօրինական և քաղաքական դրդապատճառներով սպանությունները, մարդկանց առևանգումը, տանջանքները, բռնաբարությունը, անդամահատումը, ծեծը, իրավական պատժից ազատվելը, դաժան և կյանքի համար վտանգավոր բանտային պայմանները, կամային ազատազրկումը և հսկողության տակ պահելը:

108. Սոմալիի տարածքում ազատ տեղաշարժման հետ կապված՝ զեկույցում նշված է, որ Միջանկյալ դաշնային կառավարության տարածքում անցակետերի և դրանց հետ կապված զինվորականների թիվը կրճատվեց: Ինչպես նշված է UNOCHA-ի զեկույցում, Ալ-Շաբաաբն անվտանգության նկատառումներով ատեղծեց անցակետեր դեպի քաղաք տանող այն ճանապարհներին, որոնք գտնվում էին նրանց հսկողության տակ: Ի տարբերություն նախորդ տարիների՝ միջքաղաքային ճանապարհներին և քաղաքների ներսում անցակետերի առկայության մասին հաղորդագրություններ չկային: Տարվա կտրվածքով չեղան նաև հաղորդագրություններ այնպիսի անցակետերի մասին, որոնք վերահսկվում էին զինված կլանային կազմակերպությունների կողմից:

2. ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի գիտահետազոտական ծառայությունը, «Սոմալի՝ կայուն աշխարհի ընթացիկ դրությունը և հեռանկարները», 2010 թ. դեկտեմբերի 16

109. Այս զեկույցում նշված է, որ Սոմալիի հումանիտար իրավիճակը շարունակում է մնալ լարված, քանի որ ռազմական գործողությունները Մոգադիշոյում էլ ավելի էին բարդացնում գործի համար առանց այդ էլ անբարենպաստ պայմանները: Համաձայն որոշ գնահատականների՝ վերջին երկու տարիների ընթացքում տեղահանվեց ավելի քան 1,1 մլն մարդ, իսկ ավելի քան 475 հազարը փախան հարևան պետություններ: Նպատակաուղղված հարձակումները մարդասիրական խմբերի վրա բարդացնում էին օգնության ցուցաբերման գործընթացը, և Օբամային վարչակազմը դադարեցրեց օգնություն ցուցաբերել այն շրջաններին, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից:

C. Նորվեգիայի արտագաղթի ղեկավարումը, ծագման երկրների մասին տեղեկատվության կենտրոնը, «Սոմալի՝ անվտանգությունը և կոնֆլիկտը հարավում» (2010 թ. օգոստոսի 23)

110. Ձեկույցում նշված է, որ հարավային Սոմալիում, մասնավորապես՝ Մոգադիշոյում իրավիճակը անկայուն էր, և՛ շրջաններում և՛ քաղաքներում ուժերի հավասարակշռությունը կարող էր փոխվել գործնականորեն ամեն օր: Որպես այս ամենի հետևանք՝ տարածքների վերահսկողության մասին տեղեկատվությունը շատ արագ կարող է հնանալ:

111. Պարզ է, սակայն, որ ռազմաքաղաքական իրավիճակը մնում է ծայրաստիճան բարդ: Հարավային Սոմալիի զգալի հատվածները գտնվում էին Ալ-Շաբաաբի և այլ իսլամական խմբավորումների հսկողության տակ, որոնք համարվում էին իշխանության ընդդիմադիրները: Մոգադիշոյի մի շարք հատվածներ դառնում էին հրաձգության, պայթյունների և մահմեդական ու կառավարական ուժերի բախման գոտիներ, որոնց աջակցում էր AMISOM-ը: Չնայած երկրի որոշ հատվածներում իրավիճակի որոշակի կայունությանը՝ խաղաղ բնակչությունն ամեն դեպքում դառնում էր անխնա բռնության զոհ, միգրացե և մի փոքր ավելի փոքր թվաքանակով, քան առաջ էր: Դիտորդների կարծիքները համընկնում էին նրանում, որ իրավիճակը շարունակում էր մնալ անկայուն, քանի որ մահմեդական խմբավորումների մոտ կար ցանկություն և միջոցներ պայքարը շարունակելու համար, այն դեպքում, երբ Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը թուլացել էր և հավանաբար առանց AMISOM-ի աջակցության չէր կարողանա իշխանությունն իր ձեռքում պահել:

112. ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների հատուկ դեսպանը, ինչպես նաև մի շարք այլ միջազգային դիտորդներ նշել էին, որ օտարերկրյա ջիհադիստների ներկայությունը Սոմալիում բերեց Ալ-Շաբաաբ

խմբավորման գործողությունների «մասնագիտացման», ինչը նշանակում է, որ նրանց գործողություններն իրականացվում էին մեծ ճշգրտությամբ և դաժանությամբ: Մի շարք դիտորդների խոսքերով Ալ-Շաբաաբի առանձին մասնիկները վերահսկվում էին օտարերկրյա ջիհադիստների կողմից, որոնք չէին ցանկանում խաղաղություն և չէին ուզում որևէ տիպի երկխոսության մեջ մտնել իշխանությունների հետ:

113. Հումանիտար իրավիճակի վերաբերյալ զեկույցում նշված է, որ չնայած հաջորդ տարի սպասվում էր իրավիճակի բարելավում բերքի, սննդի հետ կապված, միևնույն է՝ սննդային անվտանգության հետ կապված իրավիճակը շարունակում էր մնալ անհանգստացնող: Սննդամթերքների գները բարձր էին, իսկ մաքուր խմելու ջրին հասնելու թույլտվությունը շարունակում էր մնալ հիմնական և էական խնդիր:

114. Համաձայն գնահատականների՝ Սոմալիում տեղափոխված բնակչության ընդհանուր թիվը կազմում էր գրեթե 1,3 մլն մարդ: Տեղական ռեսուրսների ծանրաբեռնվածությունը հասավ առավելագույնի, քանի որ մարդիկ, ովքեր եկել էին Մոգադիշոյից, փնտրում էին ապաստաններ ավանդական կլանային շրջաններում: Չնայած կլանի անդամները պատրաստ էին հնարավորության դեպքում կիսվել իրենց ունեցած ռեսուրսներով, այն մարդիկ, ովքեր այստեղ էին տեղափոխվել առանց կլանային կապերի պահպանման, այս ամենից օգտվել չէին կարող, այդ իսկ պատճառով գտնվում էին առավել բարդ իրավիճակում: Դրա հետ մեկ տեղ, զեկույցում տեղ էին գտել ՄԱԿ-ի հատուկ դեսպանի հետևյալ խոսքերը.

«Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում մարդու իրավունքների պաշտպանության մոնիթորինգը շարունակում է մնալ բավականին բարդ խնդիր՝ շնորհիվ անվտանգության պայմաններում տեղեկատվության հավաքագրման լուրջ սղության: Անկախ փորձագետը չկարողացավ անձամբ այցելել այդ շրջան: Այնուամենայնիվ, մարդու իրավունքների պաշտպանության հիմնական խնդիրները փաստագրված են, և անկախ փորձագետը նախկինի պես խորապես մտահոգված է իրավիճակի վատթարացմամբ»:

115. Չեկույցում նշված է, որ Սոմալիում ազատ տեղաշարժվելու իրավիճակը 2009 թվականին բարելավվեց և ընդհանուր առմամբ կարելի է փաստել, որ բնակչությունը կարող է ազատ կերպով տեղաշարժվել ինչպես այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին կառավարության կողմից, այնպես էլ այն շրջաններում, որոնք ղեկավարվում էին այլ խմբավորումների կողմից: Անցակետերի հանումը դրական ազդեցություն ունեցավ հանցագործությունների վրա, քանի որ այդ շրջաններում նախկինում տարածված էին այսպես կոչված «բռնաբարել և փախչել» տեսակի հանցագործությունները: Դրա հետ մեկտեղ, չնայած նրան, որ իրավիճակը բարելավվեց, սահմանափակումները, որոնք վերաբերում էին կանանց և հաստատված էին Ալ-Շաբաաբի կողմից, սահմանափակում էին նրանց տեղաշարժը և բացասաբար էին ազդում նրանց ընտանիքների վրա, որոնք հաճախ ապրում էին կանանց առևտրի եկամուտի հաշվին:

116. 2008 թվականից սկսած միջազգային կազմակերպությունները գնալով ավելի հաճախ էին թիրախ դառնում բռնի հարձակումների համար և այս սպառնալիքների պատճառով Սոմալիում շարունակում էին աշխատել միայն մի քանի միջազգային ներկայացուցիչներ: ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչները և օտարերկրյա դեսպանները գործունեություն էին իրականացնում գլխավոր գրասենյակներից, որոնք տեղակայված էին Նայրոբիում, այն դեպքում, երբ Սոմալիում կատարված աշխատանքների համար պատասխանատու էին տեղացի գործընկերները: Տեղական իրավապաշտպան կազմակերպությունները, սեփական կյանքի անվտանգությունից ելնելով, չեն կարողանում հրապարակել մանրամասն հաշվետվություն: Դրա հետ մեկտեղ, Սոմալիում աջակցություն ցուցաբերելու հետ կապված տեղական գործընկերների աշխատանքները կարող էր նրանց համար դիսկային լինել, քանի որ նրանք ամենից հաճախ էին ենթարկվում հարձակումների:

117. Ցանկացած դեպքում օգնություն ցուցաբերող կազմակերպություններն ունենում էին սահմանափակ մուտք դեպի այն շրջանները, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբի կողմից: 2010 թ.-ի հունվարին WFP-ն որոշեց դադարեցնել իր գործունեությունը նմանատիպ շրջաններում: Այս որոշումն իր հետևանքներն ունեցավ Ներքին Շաբեյլեի, Բեյի, Բակուլի և Գեդոյի բնակչության համար, քանի որ անհրաժեշտ սննդի և այլ առաջին օգնության միջոցների թույլտվությունը խիստ սահմանափակ էր: Բացի այդ, 2010 թվականին Ալ-Շաբաաբը հրամայեց, որ այնպիսի կազմակերպությունները, ինչպիսիք էին «Ադվենտիստական գործակալությունը», «Համաշխարհային տեսիլքը» և «Դիակոնիան», լքեն իր կողմից վերահսկվող շրջանները այն հիմնավորմամբ, որ նրանք վարում են միսիոներական գործունեություն: Այդ կազմակերպությունների հեռանալուց հետո հարավային Սոմալիում շարունակում էին աշխատել ընդամենը մի քանի օգնություն ցուցաբերող միջազգային կազմակերպություններ:

118. Ինչ վերաբերում է Մոզադիշոյում ստեղծված իրավիճակին, զեկույցում նշված է, որ տարբեր շրջաններում պայմանները տարբերվում են և այս պլանում կա տարբերություն անգամ մայրաքաղաքի հյուսիսային և հարավային հատվածների միջև: Խողան, Խավլ, Վադաազ, Վարդիսինգլի, Յակշիդ, Բոնդեր, Շիբիս և Աբդուլազիզ շրջաններն առավել շատ էին տուժել իրաձգությունից և ականների պայթյունից: Առավել քիչ էին տուժել Մեդինա, Դարկիլ, Խամարվեյնե, Վաաբերի և Խամարջաջաբ շրջանները: Դրա հետ մեկտեղ, զեկույցում նշված էր, որ իրավիճակն անկանխատեսելի էր և հեշտությամբ կարող էր փոփոխվել: Օրինակ՝ քաղաքի հյուսիսում գտնվող Կարաան շրջանն առաջ համարվում էր համեմատաբար խաղաղ, իսկ այժմ ամբողջովին քարուքանդ վիճակում է, իսկ նրա բնակիչները փախել են:

119. Լավ տեղեկացված միջազգային հումանիտար աշխատակցի խոսքերով մեկ շաբաթվա ընթացքում Մոզադիշոյում ռազմական գործողությունների արդյունքում մահանում է տաս մարդ: Դժվար է գնահատել, թե մահացածներից քանիսն են խաղաղ բնակիչներ: Դժվար է հստակորեն որոշել նաև տեղահանված բնակիչների թիվը: Համաձայն UNCHR-ի տվյալների՝ Մոզադիշոյում գտնվում էին ավելի քան 370 հազար տեղափոխված անձիք, իսկ Կորիդորե Աֆգույեում՝ 360 հազար: Հնարավոր է, սակայն, որ այս հաշվարկներում թույլ են տրվել էական սխալներ, քանի որ ՄԱԿ-ի գնահատականները հիմնավորված են արբանյակային նկարահանումների վրա և կարծում էին, որ շատ տներ կառուցվել էին պարզապես օգնող միջազգային կազմակերպություններին շփոթեցնելու համար: Այդուհանդերձ, լավ տեղեկացված աղբյուրները նշում էին, որ Սոմալիի այսօրվա իրավիճակը ավելի բարդ է, քան 1990-ական թվականների սկզբներին, քանի որ միջազգային կազմակերպություններն այլևս ի զորու չէին կատարել իրենց առաջադրանքը: Աղքատության մասշտաբները Մոզադիշոյում էապես ավելացան, այդ իսկ պատճառով կարիքավորներին օգնելը բավականին բարդ էր: Բացի այդ, թուլացավ կլանային համակարգը:

120. Մոզադիշոյի սահմաններում ռազմական գործողությունները գերազանցապես տեղայնացված էին որոշակի շրջանների և քաղաքների շուրջ: Այդպիսի ռազմավարական քաղաքներ, ինչպիսիք էին Կիսմայոն, Բելետովեյնը և Գալդուդուեում մի շարք քաղաքներ, վերջին տարիներին մի քանի անգամ ձեռքից ձեռք էին անցել: Հակամարտություններ էին տեղի ունենում նաև Բակուլում և Գեդոյում: Դրա հետ մեկտեղ, Սոմալիի հարավային հատվածի բնակչության գլխավոր խնդիրը շարունակում է մնալ հումանիտար խնդիրը: Երկրի այդ հատվածի երեխաների 15%-ը մինչև 5 տարեկան թերսնված է, իսկ բժշկական օգնություն ստանալու հնարավորությունը սահմանափակ է՝ հատկապես գյուղական համայնքներում, որտեղ ըստ տվյալների 25 հազար մարդուն բաժին է ընկնում մեկ բժիշկ:

D. Միավորված ազգերի կազմակերպության զեկույցները

1. ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղարի զեկույցները

121. 2010 թվականի մայիսի 11-ի Անվտանգության Խորհրդին ուղղված իր զեկույցում Գլխավոր քարտուղարը նշել է, որ 2010 թ.-ի առաջին երեք ամիսների ընթացքում Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում բախումների մասշտաբները մեծացան: Տեղահանվել էր ավելի քան 110 հազար մարդ: Բացի Մոզադիշոյում տեղի ունեցող բախումներից հակամարտությունը շարունակվում էր նաև Ալ-Շաբաաբ և Հիզբուլ Իսլամ խմբավորումների միջև՝ Ներքին Ջուբա և Ներքին Շաբելե նահանգներում, ինչպես նաև Ալ-Շաբաաբ և Ախլու Սուննա Վալ Ջամաա խմբավորումների միջև՝ երկրի կենտրոնական շրջաններում: ՄԱԿ-ի ազգային աշխատակիցն այս շրջաններում բախվել էր ուղղակի վտանգի հետ զինված խմբավորումների կողմից, իսկ միջազգային աշխատակցի ներկայությունն այստեղ խիստ սահմանափակ է:

122. Անվտանգության իրավիճակը նախկինի պես անմիջականորեն ազդում է մարդասիրական օգնության ցուցաբերման վրա: Զեկույցում նշված է, որ 2008 թվականի փետրվարի 8-ին Ալ-Շաբաաբ խմբավորումը հանգեցրեց Սոմալիում ցանկացած տեսակի Համաշխարհային պարենային ծրագրի ("WFP") գործունեության դադարեցմանը, իսկ 2010 թվականի մարտի 1-ին և ապրիլի 7-ին Բուալեում և Վաջիդում WFP-ի շենքերը զբաղեցվեցին նրանց խմբավորման կողմից: 2009 թվականի նոյեմբերից անհասանելիության հետևանքով դադարեցվեց սննդամթերքների բաշխումը ավելի քան 300 հազար IDP-ների Կորիդորե Աֆգույեում, իսկ հարավային և կենտրոնական շրջաններում սնունդ չէին ստանում ևս 1,1 մլն կարիքավորներ:

123. 2010 թ.-ի սեպտեմբերի 9-ի Անվտանգության հորհրդին ներկայացրած իր զեկույցում Գլխավոր քարտուղարը նշել է, որ Մոզադիշոյում կրկին ուժեղացավ անկայունությունը և անապահովությունը: AMISOM-ի և Միջանկյալ դաշնային կառավարության ուժերը հաճախ էին պայքարի մեջ մտնում ապստամբների հետ՝ ի պատասխան ականանետային հարձակումների, և բնականաբար, հարձակումները և ռազմական գործողություններն ի վերջո հանգեցնում էին կատաղի պայքարի: Բացի այդ, հարձակումների զգալի մասը, ինքնաշեն պայթուցիկ նյութերի կիրառմամբ, բերում է զոհերի թվի աճի խաղաղ բնակչության շրջանում: Միջազգային առողջապահական կազմակերպության տվյալների համաձայն, 2010 թվականի մարտի 20-ից մինչև հուլիսի 11-ն ընկած ժամանակահատվածում Մոզադիշոյի երկու հիմնական հիվանդանոցներ էին դիմել ավելի քան 1600 տուժած բնակիչներ: Այս թիվ է, որը ներառում էր գրեթե 400 երեխաներ՝ մինչև 5 տարեկան և 48 գրանցված մահեր, որոնց ծանրությունն ընկած էր Մոզադիշոյի առողջապահական ծառայության ուսերին, որոնք առանց այդ էլ շատ թուլացած էին: Գլխավոր քարտուղարը հաղորդեց նաև, որ բացի Մոզադիշոյից, հատուկ նշանակություն ունենում էր Ալ-Շաբաաբ և Ախլու Սուննա Վալ Զամաա խմբավորումների միջև տեղի էին ունենում նաև երկրի կենտրոնական շրջաններում, և անվտանգության մշտական բացակայությունը խոչընդոտում է Սոմալիում ՄԱԿ-ի գործունեությանը, քանի որ ՄԱԿ-ի աշխատակիցների և կապալառուների տեղաշարժը սահմանափակ էր: 2010 թվականի հուլիսին Ալ-Շաբաաբ խմբավորումը գրավեց Համաշխարհային պարենային ծրագրի և վեց տեղաբնակ գործընկերների շենքերը:

124. Շարունակվող հակամարտությունը, հատկապես Մոզադիշոյում, 2010 թվականին 1-ին եռամսյակում բերեց 179 հազար մարդու տեղափոխման, իսկ 2-րդ եռամսյակում՝ 75 հազար:

125. 2010 թվականի նոյեմբերի 9-ի Սոմալիի զինված հակամարտության և երեխաների մասին իր զեկույցում Գլխավոր քարտուղարը նշել է, որ խաղաղ բնակչությունը, այդ թվում և երեխաները, նախկինի պես կազմում են զոհերի մեծ մասը: 2009 թվականի ընթացքում մարդասիրական օգնություն է ստացել 3,64 մլն մարդ, այդ թվում և 1,8 մլն երեխաներ: Դրա հետ մեկտեղ, պարենամթերքի բաշխումը խախտված էր, խմելու ջրի և բժշկական օգնության թույլտվությունը՝ դժվարացած, իսկ հիվանդանոցներում տեղ չկար: Սկսած 2010 թ.-ից՝ սննդամթերքի բաշխումը, որը իրականացվում էր Համաշխարհային պարենային ծրագրի միջոցով, դադարեցվեց բոլոր այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից:

126. Բացի այդ, բռնության մթնոլորտը և անապահովությունը առաջացնում էր խորը խախտումներ երեխաների իրավունքների պաշտպանության հարցում, քանի որ առանձին անձիք, օգտվելով օրենքի գերակայության բացակայությունից և զենքի առկայությունից, իրականացնում են բռնի գործողություններ երեխաների և այլ խոցելի քաղաքացիների նկատմամբ: Այս ամենը հաստատվում է երեխաների նկատմամբ սեռական բռնության մասին առկա վկայությունների բարձր մակարդակով: Ամենից շատ վտանգի էին ենթարկվում կանայք և երեխաները, ովքեր ապրում էին փողոցներում կամ բաց և չպաշտպանված IDP-ի ավաններում: Բացի այդ, ունեցած տեղեկատվությունը մատնանշում էր այն, որ Ալ-Շաբաաբ իրականացնում էր երեխաների համակարգային և համատարած հավաքագրում՝ հակամարտությունում օգտագործելու համար: Մասնավորապես, ինչպես հաստատում են աղբյուրները, Գալղուումայի բազայում՝ Բեյ և Ներքին Շաբելլե նահանգների սահմանում, Ալ-Շաբաաբը պահում էր 1800 երեխաների, որոնցից որոշներն ընդամենը 9 տարեկան էին:

127. 2011 թվականի ապրիլի 28-ի Անվտանգության հորհրդին ներկայացրած իր վերջին զեկույցում Գլխավոր քարտուղարը հայտարարեց, որ 2011 թ.-ի փետրվարի 19-ին սկսվել է խոշոր հարձակվողական գործողություն ընդդեմ Ալ-Շաբաաբ խմբավորման: Ախլու Սուննա Վալ Զամայի և այլ խմբավորումների հարձակվողական ուժերը, որոնք աջակցություն էին ստանում Միջանկյալ դաշնային կառավարության կողմից, տեղակայված էին Եթովպիայի, Քենիայի և Սոմալիի սահմաններին: Ռազմական գործողությունները տեղի էին ունենում Գեդո, Բեյ և Բակուլ նահանգներում, իսկ զինված հակամարտությունն առավել մեծ ինտենսիվության հասավ Բուլա-Խավայում, նվազագույն աստիճանի՝ Բելետվեյնի և Դոլոյի խաչմերուկներում: 2011 թ.-ի ապրիլի 3-ին զորքերը, Միջանկյալ դաշնային կառավարության հետ միավորված, իրենց ձեռքը վերցրեցին Դոբլեյ քաղաքի վերահսկողությունը: Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից մեծ կորուստների և ակտիվ հավաքագրման աշխատանքների մասին տեղեկատվությունը հիմք է տալիս համարելու, որ խմբավորման հնարավորությունները փոքրացել էին: Դրա հետ մեկտեղ, Ալ-Շաբաաբը շարունակում էր զենք ստանալ հարավային Սոմալիի նավահանգստի կողմից:

2. Սոմալիում մարդու իրավունքների պաշտպանության անկախ փորձագետ Շամսուլա Բարիի զեկույցը (2010 թ. սեպտեմբերի 10)

128. Չեկույցի նախապատրաստման ժամանակ Մոգադիշոյում կրկին ծավալվեցին ծանր մարտեր, և համաձայն Կարմիր Խաչի Միջազգային կոմիտեի հաղորդման՝ հիվանդանոցները լեփ-լեցուն էին վիրավորներով: Սոմալիի Elman Peace Center կազմակերպության տվյալների համաձայն՝ 2010 թվականի առաջին յոթ ամիսների ընթացքում մարտերի և հարձակումների արդյունքում 918 խաղաղ բնակիչ զոհվեց, իսկ 2555-ը ստացան տարբեր աստիճանի մարմնական վնասվածքներ: Չոհերի մեծ մասը, ինչպես պարզվում է, դարձել են կամ Ալ-Շաբաաբ խմբավորման և նրա դաշնակից AMISOM-ի և Միջանկյալ դաշնային կառավարության զինյալների հարձակման կամ AMISOM-ի պատասխան գրոհների զոհը, սակայն շատ մարդիկ մահացան մահմեդականների միջև անմիջական բախումների արդյունքում, օրինակ՝ Ալյուու Սուննա Վալ Ջամաա և Ալ-Շաբաաբ խմբավորումների միջև, որոնք ուղեկցվում էին բախումներով Սոմալիի կենտրոնում: Բացի այդ, ինչպես հաղորդվել էր, հակամարտության կողմերը չէին պահպանում միջազգային հումանիտար իրավունքի սկզբունքները, քանի որ ռազմական գործողությունները տեղի էին ունենում քաղաքում, իսկ զոհերի թիվը կանխելու համար նախազգուշական միջոցառումները մերժվում էին:

129. Ալ-Շաբաաբի կողմից վերահսկվող շրջաններում մարդկանց իրավունքների պաշտպանության հետ հարաբերություններում, ՄԱԿ-ի աշխատակիցները ֆիքսեցին տեղեկատվություն 9 մահապատիժների մասին, որոնք իրականացվել էին գնդակահարության կամ քարկոծման ձևով, գերազանցապես լրտեսության կամ սպանության համար, 5 անդամահատման դեպք՝ հիմնականում գողության մեջ կասկածվողների շրջանում և 28 մարդու խարազանում կամ ծեծ: Բացի այդ, տեղեկատվություն կար 7 գլխատումների մասին, այդ թվում և 5 աշխատակիցների, որոնք ենթադրաբար սպանվել էին 2010 թվականի ապրիլին խորհրդարանի շենքում վերանորոգման աշխատանքներ իրականացնելու համար: Եվս երկու մարդ ենթադրաբար սպանվել էին 2010 թվականի հունիսին, երբ փորձել էին փախչել Մոգադիշոյից այն բանի համար, որ նայել էին ֆուտբոլի աշխարհի առաջնությունը:

130. Ինդիդր էր համարվում նաև բնակչության տեղահանության հարցը: Ինչպես նշված է UNHCR-ի հաշվետվությունում, 2010 թվականի առաջին յոթ ամիսների ընթացքում 50065 սոմալացիներ ապաստան էին խնդրել հարևան երկրներից, իսկ ավելի քան 200000 մարդ դարձել էին ներքին տեղահանված անձիք: Վերջապես, 2010 թվականին հաշվարկվում էին 600484 սոմալացի փախստականներ, ովքեր հիմնականում ապրում էին Քենիայում, Յեմենում, Եթովպիայում, Էրիտրեայում, Ջիբութիում, Տանզանիայում և Ուգանդայում: Բացի այդ, 1,4 մլն սոմալացիներ տեղափոխվել էին երկրի խորքերը: Անցկացված գնահատականները ցույց էին տվել IDP ճամբարներում սեքսուալ բռնության բավականին բարձր մակարդակ, ընդ որում՝ զոհերը, որպես կանոն, պատկանում էին փոքրամասնական կլանին, զուրկ էին կլանային պաշտպանությունից և հաճախ ստիպված էին լինում դիմել կենդանի մնալու ռիսկային մեխանիզմներին:

131. Նախկինի պես լուրջ անհանգստություն էին առաջացնում հետագայում որպես առաջավորներ օգտագործելու համար երեխաների հավաքները: Չնայած վերջին ժամանակներս զանգվածային տեղեկատվության միջոցները մեծ ուշադրություն էին դարձնում նմանատիպ ուժերի շարքերում երեխաների առկայությանը, այդուամենայնիվ տեղեկությունների մեծ մասում՝ երեխաների նոր հավաքների մասին պատասխանատվությունն ընկնում էր հակակառավարական տարրերի վրա:

132. Չեկույցում նշվում է նաև, որ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում պահպանվում է առողջ բնակչության հետ կապված ծայրահեղ իրավիճակը: Չնայած 2010 թ.-ի ապրիլին առատ անձրևները մի փոքր բարելավեցին պարենային անվտանգության իրավիճակը, միևնույն է երկու միլիոն մարդ (Սոմալիի 27%-ը), նախկինի պես ապրում է հումանիտար ճգնաժամ: Բացի այդ, թերսնված երեխաների թիվը, համաձայն տեղեկությունների, կազմում էր 230 հազար, որոնցից 35 հազարը՝ առանձնահատուկ թերսնվածներն էին, ընդ որում՝ նման երեխաների մեծ մասն ապրում էր Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում: Մարդկանց հարկադրված տեղափոխությունը, կապված հակամարտության հետ, նույնպես սահմանափակում էր խմելու ջրի և բազային բժշկական օգնության հասանելիությունը:

3. ՄԱԿ-ի Գերագույն հանձնակատարի ղեկավարությունը փախստականների հարցերի հետ կապված (UNHCR), Գլխավոր սկզբունքները միջազգային պաշտպանության գնահատման հարցում Սոմալիի այն փախստականների նկատմամբ, ովքեր ապաստան են փնտրում («Գլխավոր սկզբունքները»), 2010 թ. մայիսի 5

133. UNHCR-ի գլխավոր սկզբունքները միջազգային պաշտպանության գնահատման հարցում Սոմալիի այն փախստականների նկատմամբ, ովքեր ապաստան են փնտրում (այսուհետ՝ «Գլխավոր սկզբունքները»), հրապարակվեցին 2010 թ. մայիսի 5-ին: «Գլխավոր սկզբունքները»-ում նշված է, որ վերջին երեք տարիները հայտնի էին միջազգային հումանիտար իրավունքների մշտական խախտումների դեպքերով, որի արդյունքում խաղաղ բնակչությունը հաճախ հայտնվում էր խաչաձև կրակի մեջտեղում: Շատ հաճախ էին նկատվում անկանոն ուժեղացումները և հարձակվողական մարտերը, որոնք իրականացվում էին այն շրջաններում, որտեղ բնակվում էր խաղաղ բնակչությունը, որի դեպքում հազվադեպ էին պահպանվում կամ առհասարակ չէին պահպանվում պատերազմական կանոնները: Հիվանդանոցային փաստաթղթերում նշված է, որ 2010 թվականի մարտ-ապրիլ ամիսներին Մոգադիշոյում գրանցվել է ավելի քան 900 զոհ, այդ թվում և խաղաղ բնակիչներ: Համաձայն ուրիշ տվյալների, Մոգադիշոյում ամեն շաբաթ մահանում էր 20-50 խաղաղ բնակիչ:

134. Բնակչության տեղահանության հիմնական պատճառը դարձավ զինված հակամարտությունը, սակայն տվյալ փաստաթղթում նշված է, որ մեծացել էր Սոմալիի այն քաղաքացիների թվաքանակը, ովքեր փախչում էին՝ վախենալով դառնալ երկրում վերջին ժամանակներս ձևավորված քաղաքական իրավիճակի և մարդու իրավունքների ոտնահարման զոհ: Մյուսները պաշտպանվում էին գրանցված կամ փաստացի սոմալական ավանդույթների նորմերը և կանոնները խախտելուց: Այս խմբերին էին պատկանում կլանային փոքրամասնությունները, կանայք, ովքեր պատկանում էին որոշակի խմբերի, արյունային թշնամության զոհերը, անձինք, ովքեր քրիստոնյաներ էին, լեսբիները, համասեռամուլները, բիսեքսուալները և տրանսգենդերները:

135. Ելնելով այս ամենից՝ UNHCR-ը եզրակացրեց, որ իրենց պարտականությունների անհետևողականությունը, որոնք ամրագրված էին միջազգային իրավական նորմերով, հակամարտության բոլոր կողմերի և մարդու իրավունքների խախտման մասշտաբները փաստում են այն մասին, որ ցանկացած մարդ, ով հետ կվերադառնա Սոմալիի հարավային կամ կենտրոնական հատված, կենթարկվի լուրջ վտանգի իրական ռիսկի միայն այն դեպքում, եթե միայն պատկանի այդ կատեգորիային: Բացի այդ, UNHCR-ը ենթադրում է, որ փախուստի ակտերնատիվը Սոմալիի հարավային և կենտրոնական շրջաններում բացակայում է:

136. UNHCR-ը սահմանեց հետապնդման երեք հնարավոր աղբյուրներ: Առաջին հերթին դա մահմեդական զինյալ խմբավորումներն էին, ինչպիսիք էին Ալ-Շաբաբը և Հիզբոլ Իսլամը: Երկու խմբավորումներն էլ մեղադրվեցին և ընդունեցին իրենց մեղքը ռազմական գործողություններում խաղաղ բնակչությանը որպես կենդանի զրահ օգտագործելու հարցում: Նրանք երկուսն էլ անցկացրել էին համակարգային քարոզչություն, որն ուղղված էր Միջանկյալ դաշնային կառավարության, AMISOM-ի կամ եթովպիական զորքերի աշխատակիցներին վախեցնելուն և սպանությանը, ովքեր կապված էին կամ շարունակաբար համագործակցում էին նրանց հետ: Բացի այդ, նրանք իրենց շարքերում հավաքագրել էին երիտասարդ մարդկանց և երեխաների՝ հաճախ բռնություն գործադրելու սպառնալիքով: Եվ վերջապես, նրանք կառուցել էին մահմեդական վարչակազմեր իրենց վերահսկողության տակ գտնվող շրջաններում և հրամաններ էին տալիս սոցիալական վարքագծի սահմանափակման հետ կապված: Այս հրամաններին հետևելը հաճախ ապահովվում էր ծայրահեղ և դաժան չափորոշիչների կիրառմամբ, իսկ դրանց խախտումները խստորեն պատժվում էին շարիաթական դատարանների կողմից:

137. Երկրորդ, UNHCR-ը նշել է, որ քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչները և ձեռներեցները ենթարկվում են առանձնահատուկ ռիսկի՝ կապված Մոգադիշոյում առկա հանցագործության մակարդակի աճի հետ:

138. Եվ վերջապես, UNHCR-ը բացահայտել էր Միջանկյալ դաշնային կառավարության և AMISOM-ի կողմից պոտենցիալ հետապնդման աղբյուրները: Ղեկավար մարմինը նշել էր, որ այդ երկու սուբյեկտներն էլ մեղադրվում են Մոգադիշոյի խաղաղ բնակչության նկատմամբ հրաձգություն իրականացնելու մեջ՝ ի պատասխան ընդդիմադիր ուժերի ականանետային կրակոցների: Բացի այդ, երկու խմբավորումներն էլ մեղադրվում էին խաղաղ բնակչության վրա կրակելու մեջ:

139. «Գլխավոր սկզբունքները»-ում նշված է, որ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական շրջաններում պետության կողմից այդ արդյունավետ պաշտպանությունը բացակայում է՝ հաշվի առնելով զինված հա-

կամարտության իրավիճակը և իշխանության մարմինների վերահսկողության անկարողությունը Մոզադիշոյի որոշ շրջաններում: Բացի այդ, 2007 թվականից սկսած կլանային պաշտպանությունը Մոզադիշոյում թուլացավ, բայց դա առավել նկատելի դարձավ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական մյուս շրջաններում անվերջանալի հակամարտությունների և ավանդական կլանային համակարգի թուլացման արդյունքում, քանի որ նախապատվությունը տրվում էր շարիաթի խիստ օրենքներին, որը պահանջում էին Ալ-Շաբաաբը և Հիզբուլ Իսլամը իրենց կողմից վերահսկվող շրջաններում:

Ե. Ոչ կառավարական կազմակերպությունների զեկույցները

1. «Միջազգային համաներում» (Amnesty International), «Ձկա վերջ. Սոմալիի քաղաքային բնակչության անվերջանալի տառապանքները» (2010 թ. մարտի 25)

140. «Միջազգային համաներում» կազմակերպությունը նշել էր, որ Մոզադիշոյում և այլ քաղաքներում, օրինակ Սոմալիի կենտրոնական հատվածում գտնվող Դուսա-Մարեբեում և Հիրանի նահանգում, զինված ընդդիմադիր ուժերի և խմբավորումների ռազմական գործողությունների արդյունքում, որոնք աջակցություն են ստանում pro-TGF ուժերի կողմից, շարունակում է մահանալ և վիրավորվել խաղաղ բնակչությունը: Նա հայտարարել է հետևյալը.

«Կողմերից և ոչ մեկը, ինչպես ներկայացվում է, չի ձեռնարկում անվտանգության անհրաժեշտ միջոցառումներ խաղաղ բնակչության մահվան կամ վիրավորվելու դեպքերը կանխելու համար՝ չնայած նրա միջազգային հումանիտար իրավունքի համաձայն ունեցած համապատասխան պարտավորությունների: Խաղաղ բնակիչները հաճախ ընկնում են կրակահերթի տակ, որը վարում են հակամարտության բոլոր կողմերը, ինչն էլ բերում է հազարավոր մարդկանց մահվան և տարբեր աստիճանի մարմնական վնասվածքների: Ռազմական գործողություններն ուղեկցվում են Սոմալիի հարավային և կենտրոնական շրջաններում բնակչության՝ դեպի քաղաքներ և քաղաքից դուրս զանգվածային տեղահանումներով և անհնարին են դարձնում մարդասիրական օգնության մուտքը, որն առանց այդ էլ կրճատվել էր հումանիտար աշխատակիցներին սպառնացող վտանգի հետևանքով: Խաղաղ բնակչությունը, որն ապրում էր այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին զինյալ ընդդիմադիր խմբավորումների կողմից, գնալով ավելի շատ էր ենթարկվում առևանգումների, հարձակումների և հակաօրինական սպանությունների»:

141. Կապված Մոզադիշոյում անվտանգության իրավիճակի հետ՝ Amnesty International-ը նկատեց, որ.

«Գրեթե ամեն շաբաթ տեղի են ունենում հարձակումներ և հրաձգություններ մի կողմից զինված ընդդիմադիր խմբավորումների միջև, և մյուս կողմից՝ Միջանկյալ դաշնային կառավարության և AMISOM-ի ուժերի միջև, և գրեթե ամեն շաբաթ տեղեկություններ են ստացվում խաղաղ բնակչության մահացությունների և մարմնական վնասվածքների մասին: Զինված ընդդիմադիր խմբավորումները շարունակում են հարձակումներ իրականացնել Մոզադիշոյի շրջաններից, որը բնակեցված է կամ այստեղ հաճախ են այցելում խաղաղ բնակիչները, վտանգի տակ դնելով նրանց կյանքը: Նրանք կրակում են ականանետերով և ծանր հրետանիով Միջանկյալ դաշնային կառավարության և AMISOM-ի բազաների ուղղությամբ, որոնց մոտակայքում ապրում է խաղաղ բնակչությունը: Ընդդեմ Միջանկյալ դաշնային կառավարության և AMISOM-ի ուժերի մշտապես մեղադրանքներ են առաջադրվում այն մասին, որ նրանք հարձակվողներին պատասխանում են ականանետային կամ այլ հրետանային զենքի կրակով: Հակամարտության բոլոր կողմերը կիրառում էին ականանետեր և այլ ծանր հրետանի՝ զենքեր, որոնք, ըստ էության, կիրառման ժամանակ ունենում են ոչ ընտրողական բնույթ քաղաքի խիտ բնակեցված շրջաններում: Որոշ աղբյուրներ նույնիսկ բողոքում էին «Միջազգային համաներման»-ն այն մասին, որ AMISOM-ը պատասխանելով զինված ընդդիմադիր խմբավորումների գրոհներին, կիրառում է BM համակարգ կամ «Катюша» հրանոթ: Նմանատիպ գրոհները և հակագրոհները հանգեցնում են խաղաղ բնակչության մահվան»:

142. Զեկույցում նշված է, որ Սոմալիի հասցվող հումանիտար օգնության ծավալները կրճատվեցին, քանի որ հումանիտար աշխատակիցները ենթարկվում էին հարձակումների, իսկ զինված խմբավորումները սահմանափակում էին այն միջազգային կազմակերպությունների տեղաշարժը, որոնք աշխատում էին իրենց կողմից վերահսկվող շրջաններում: Մասնավորապես «Միջազգային համաներում»-ը հայտնում է հետևյալը.

«2009 թվականի հոկտեմբերի 11-ին Բանադիր նահանգում Հիզբուլ Իսլամ խմբավորումը բոլոր հումանիտար կազմակերպություններից պահանջել էր 15 օրվա ընթացքում գրանցվել և մինչև հոկտեմբերի 25-ը վճարել գրանցման վճար, իսկ Ջուբա նահանգում Ալ-Շաբաաբ խմբավորումը վերականգնել էր բոլոր հումանիտար աշխատողների նկատմամբ կիրառվող արգելքները այդ նահանգում, հայտարարելով, որ. «Մենք ուզում ենք, որ մեր մարդիկ իրենք վաստակեն իրենց կյանքի համար, այլ ոչ թե հույսները դնեն պարենային օգնության վրա»:

Նոյեմբերին Բեյ և Բակույ նահանգներում Ալ-Շաբաաբը հրապարակեց ցանկ՝ կազմված 11 պայմաններից, որոնք հումանիտար կազմակերպությունները պարտավոր էին կատարել, որպեսզի կարողանային շարունակել աշխատել այդ նահանգներում: Ինչպես հայտնվում է, այդ պայմանների շարքում էին՝ եռամսյա կալանքի բոլոր կանայք և տղամարդիկ, ովքեր համաձայն են խրախուսել աթեիզմը կամ դեմոկրատիան իրենց աշխատանքում կամ Ալ-Շաբաաբի վարչակազմին 20 հազար դոլար վճարել կես տարվա համար: Այնուհետև նոյեմբերի 25-ին հետևեց Ալ-Շաբաաբի ևս մեկ հայտարարություն, որը հրամայում էր Համաշխարհային պարենային ծրագրին (WFP) անմիջապես դադարեցնել պարենային օգնության մատակարարումը երկրում, քանի որ, ըստ Ալ-Շաբաաբի, (WFP)-ն գործել է ինչպես ինքնաբավարարման խոչընդոտ: Բոլոր տեղական գործարարներին հրամայված էր խզել բոլոր պայմանագրերը WFP-ի հետ, իսկ վերջինս՝ մինչև 2010 թվականի հունվարի 1-ը պետք է ազատեր պահեստները և տեղափոխեր պարենամթերքի մնացած մասը»:

143. 2010 թվականի հունվարի 4-ին Համաշխարհային պարենային ծրագիրը դադարեցրեց իր գործունեությունը Սոմալիի հարավային հատվածում: Շրջանների 99%-ը, որոնցում WFP-ն դադարեցրեց իր գործունեությունը, վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից, և հետագայում այս խմբավորումը հայտարարեց, որ երբեք թույլ չի տա WFP-ին հետ վերադառնալ: Դրա հետ մեկտեղ, «Միջազգային համաներում»-ը նշեց, որ Սոմալիի բնակչության կեսից ավելին կախված է այդ պարենամթերքային օգնությունից, իսկ այդ մարդկանցից շատերը ապրում են հենց այն շրջաններում, որտեղից հեռացավ WFP-ն:

144. Զեկույցում նշված է նաև, որ WFP-ն դժվարություններ էր զգում Աֆգույե նահանգում օգնություն տեղափոխելու հետ կապված, որտեղ, ինչպես հայտնի էր, ապրում էր ավելի քան 360 հազար անձ, ովքեր տեղահանվել էին հակամարտության հետևանքով: 2010 թվականի փետրվարի 28-ին զինված մարդիկ կանգնեցնում են բեռնատարները, որոնք տանում էին պարենային օգնությունը Մոզաբիջոյից դեպի Աֆգույե, որից հետո WFP-ն հայտարարում է, որ վերջին անգամ իրեն հաջողվել է օգնություն ցուցաբերել Աֆգույեին 2009 թվականի նոյեմբերին:

2. «Միջազգային համաներում», Համառոտ անդրադարձ, 2010 թ. հոկտեմբերի 18

145. Հավաստագրում նշված է, որ Մոզաբիջոյի խաղաղ բնակչությունը նախկինի պես իր վրա կրում է ռազմական գործողությունների հիմնական ծանրությունը և հաճախ է ընկնում խաչաձև կրակի տակ կոնֆլիկտի մասնակից բոլոր կողմերի կողմից: Գրեթե ամեն շաբաթ իրականացվում էին հրաձգություններ մի կողմից զինյալ ընդդիմադիր խմբավորումների միջև, մյուս կողմից Միջանկյալ դաշնային կառավարության ուժերի և AMISOM-ի զորքերի միջև, որի արդյունքում գրեթե ամեն շաբաթ մահանում և մարմնական վնասվածքներ էին ստանում խաղաղ բնակիչները:

146. Մոզաբիջոյի Դայնիլե հիվանդանոցի բժշկական փաստաթղթերից երևում է, որ 2010 թվականի առաջին 7 ամիսների ընթացքում հիվանդների 48%-ը վիրավորներն էին, որոնք վիրավորվել էին ռազմական գործողությունների արդյունքում, ընդ որում՝ այդ հիվանդների 38%-ը կազմում էին կանայք և երեխաները: 2010 թվականի հունիս-հուլիս ամիսներին Մոզաբիջոյում մահացան կամ վիրավորվեցին հարյուրավոր խաղաղ բնակիչներ: Որոշ տեղեկություններում պնդում էին, որ մահացածների թիվը հասնում էր հիսունի մեկ օրվա ընթացքում, իսկ համաձայն UNHCR-ի գնահատականների, 2010 թ.-ի օգոստոսի վերջին և սեպտեմբերի առաջին շաբաթների ընթացքում ռազմական գործողությունների արդյունքում սպանվել էին 230 և վիրավորվել էին 400 խաղաղ բնակիչներ:

147. «Բժիշկներ առանց սահմանների» կազմակերպությունը հայտարարեց նաև, որ 2010 թվականի օգոստոսի 23-ից մինչև սեպտեմբերի 24-ն ընկած ժամանակահատվածում իր բժշկական խումբը Դայնիլեի հիվանդանոցում ապահովել է ավելի քան 542 վիրավորների բուժօգնությունը, ովքեր վիրավորվել էին ռազմական գործողությունների արդյունքում, և իրականացրել է ավելի քան 200 վիրաբուժական միջամտություն: Ակտիվ ռազմական գործողություններից հետո, որը տեղի ունեցավ 2010 թվականի սեպտեմբերի 23-ին, այս խմբավորումը 1 օրվա ընթացքում օգնություն էր ցուցաբերել 161 վիրավորների:

148. Աֆրիկյան Միությունը վերջերս բարձրաձայնել էր AMISOM-ի զորախմբի թվաքանակը մինչև 8000 մարդ հասցնելու իր մտադրության մասին, և ըստ «Միջազգային համաներման» կարծիքի, դրանից հետո իսկապես հավանական էր, որ AMISOM -ի զորքերի ինտենսիվությունը զինված մահմեդական խմբավորումների վրա կաճի:

149. Հավաստագրում նշված է, որ մարտերը բերել էին նաև տների քանդման, ընտանիքների բաժանման և զանգվածային տեղահանումների: Ըստ UNHCR-ի գնահատման՝ 2010 թվականի օգոստոսի 23-ին Մոզաբիջոյից և նրա արվարձաններից տեղահանվել էին ավելի քան 42,4 հազար մարդ, ընդ որում՝ նրանց գրեթե 25,4 հազարը փախել էր Մոզաբիջոյից, իսկ 17,1 հազարը՝ տեղափոխվել էր այլ քաղաքներ:

150. Ալ-Շաբաաբը գրավեց նաև մի քանի քաղաքներ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական այլ հատվածներում: Մասնավորապես, բախումներ էին տեղի ունենում Կիսմայոյում, Դուսա-Մարեբայում, Բելետվեյնում և Դորլեեում, ինչպես նաև այդ բնակավայրերի շրջակայքում: Արդյունքում Դուսա-Մարեբայից տեղափոխվեցին 29 հազար խաղաղ բնակիչներ, իսկ Բելետվեյնից՝ 25 հազար: Բացի ռազմական գործողություններից, Ալ-Շաբաաբը դաժանորեն սահմանափակել էր հումանիտար օգնության մուտքը դեպի Սոմալիի հարավային և կենտրոնական շրջանների մեծ մասը՝ այսպիսով վտանգի տակ դնելով խաղաղ բնակչությանը: Ինչպես նշված է հավաստագրում, Սոմալիի հարավային հատվածներում հումանիտար օգնության ցուցաբերման ծավալները այդ շրջանում ամենաքիչն էին՝ սկսած 2006 թվականից:

151. Բացի անկանոն հարձակումներից և ընդհանուր բռնությունից, բնակչության որոշակի խմբեր կանգնած էին ոչնչացման լուրջ վտանգի առջև: Դրանք, մասնավորապես, այն խմբերն էին, ովքեր կապված էին Միջանկյալ դաշնային կառավարության հետ, քաղաքացիական հասարակության ակտիվիստներն էին, հումանիտար կազմակերպությունների աշխատակիցները և լրագրողները: Երեխաներին և երիտասարդներին լրջորեն սպառնում էր մահմեդական խմբավորումների կողմից բռնի կերպով իրականացվող հավաքագրումը ռազմական գործողություններին մասնակցելու նպատակով:

3. «Միջազգային համաներում», «կյանքից առանց խաղաղության, դեպի խաղաղություն առանց կյանքի»

152. 2010 թվականի դեկտեմբերի 8-ին հրապարակված այս զեկույցում հիմնական ուշադրությունը դարձվում է սոմալացի փախստականների և փախստականի կարգավիճակ ունեցող այն անձանց վրա, ովքեր ապաստան էին փնտրում Քենիայում, որն ընդունել էր ամենամեծ թվով սոմալական փախստականների: 2010 թ.-ի սեպտեմբերին այս հատվածներում հաշվառվում էին 338,151 գրանցված փախստականներ, բայց համաձայն որոշ գնահատականների՝ փախստականների փաստացի թիվն անհամեմատ ավելի մեծ էր:

153. 2007 թվականին քենիական իշխանությունները փակեցին Սոմալիի հետ սահմանը, և համաձայն քենիական NGO-ի, այդ ժամանակ հազար սոմալացի փախստականներ վերադարձվեցին Սոմալի քենիական անվտանգության ուժերի կողմից: Որոշներին արտաքսեցին հենց սահմանից, իսկ որոշների մուտքն էլ առհասարակ մերժեցին: Այդ փախստականներից շատերը կանայք և երեխաներ էին, որոնց, ըստ UNHCR-ի ղեկավար անձնակազմի՝ պետք է ցուցաբերվեր միջազգային պաշտպանություն:

154. «Միջազգային համաներում»-ը հաղորդագրություն ստացավ այն մասին, որ քենիական ոստիկանությունը փակ սահմանում ահաբեկում է մարդկանց, ովքեր վտարվել են Սոմալիից և ապաստան են փնտրում: Բացի այդ, Սոմալիի քաղաքացիները, ովքեր ապաստան էին փնտրում, հաճախ ենթարկվում էին հարկադրված ձերբակալման, հսկողության և «անօրինական մուտքի» մասին մեղադրանքի:

155. Մինչև սահմանի փակվելը, նոր փախստականները գրանցվում և անցնում էին բժշկական ստուգում տրանզիտային կենտրոնում՝ սահմանից 15 կմ հեռավորության վրա, որը ղեկավարում էր UNHCR-ը, որից հետո տեղափոխվում էին փախստականների ճամբարներ: Երբ սահմանը փակեցին, այդ կենտրոնը նույնպես փակվեց, որի հետևանքով փախստականները, ում հաջողվել էր հասնել Քենիա, պարտավորվում էին հաղթահարել ևս 80 կմ մինչև ճամբար հասնելը, որտեղ էլ իրականացվում էր նրանց գրանցումը: Այս ճանապարհը լի էր վտանգներով, մասնավորապես՝ քենիական ոստիկանությունը կարող էր անպատիժ կերպով իրականացնել ցանկացած չարաշահում փախստականների նկատմամբ:

156. Գրանցված սոմալական փախստականների գրեթե 280 հազարը ստիպված էր տեղավորվել Դադաաբեի (Քենիայի հյուսիս-արևելյան մասը) երեք ճամբարներում, որոնք սկզբնապես հաշվարկված էին 90 հազար մարդու համար: Այս ամենի արդյունքում դժվարացավ ջրի, ապաստանի, սանիտարական կառույցների մուտքը: Քանի որ հողային տարածքներ չկային, նոր փախստականները չէին կարողանում կառուցել նոր տանիքներ և ստիպված էին ապրելու հարազատների կամ կյանի անդամների տանը: Բացի դրանից, սանիտարական ենթակառուցվածքները հաշվարկված էր ընդամենը մարդկանց 1/3-ի համար, որոնք այն ժամանակ գտնվում էին ճամբարում, որի հետևանքով շատ փախստականներ դժգոհում էին, որ նրանց համար նախատեսված ջրի քանակությունը բավական չէ: Ճամբարի տարածքում ապրողները ստիպված էին բավականին հեռու գնալ՝ ջուր գտնելու նպատակով:

157. Փախստականները դժգոհում էին նաև ճամբարի անվտանգությունից: Մեծացել էր այնպիսի երևույթների աճը, ինչպիսիք էին գողությունը և սեռական բռնությունը: Օգնություն և աջակցություն ցուցաբերող գործակալությունը «Միջազգային համաներման»-ը հայտնեց, որ ճամբարներում չէր բավականացնում ոստիկանների քանակը նրա համար, որպեսզի պատշաճ կերպով պատասխանեն

հակաօրինական ոտնձգություններին: Ամեն դեպքում, փախստականները հաճախ չէին վստահում քե-նիական ոստիկանությանը, քանի որ նրանցից շատերը ճամբարի ճանապարհին դառնում էին չարա-շահումների զոհ անվտանգության ուժերի կողմից:

158. 2009 թվականի հոկտեմբերին հաղորդագրություն ստացվեց այն մասին, որ քենիական անվտան-գության ուժերը հավաքագրում են սոմալիական փախստականներին ռազմական պատրաստվածություն անցնելու համար՝ հետագայում Միջանկյալ դաշնային կառավարության կողմից ռազմական գործողություն-ներին մասնակցելու նպատակով: Հաշվի առնելով այս ամենը UNHCR-ը ճամբարներում սկսեց տեղեկատ-վական արշավ:

159. Դադարաբաժնի ճամբարներում սոմալական փախստականներին որպես կանոն թույլ չէին տալիս լքել ճամբարի սահմանները, և նրանք գործնականորեն ոչ մի հնարավորություն չունեին ապրուստի մի-ջոց գտնելու համար: Նրանք, սակայն, ճամբարներում ստանում էին անվճար հումանիտար օգնություն:

4. Human Rights Watch, «Դաժան պատերազմ, դաժան խաղաղություն»

160. 2010 թ.-ի ապրիլին հրապարակված այս զեկույցում, Human Rights Watch կազմակերպությունը փաստերով ֆիքսեց Սոմալիում Ալ-շաբաբի, Միջանկյալ դաշնային կառավարության և AMISOM-ի հա-կաօրինական գործողությունները: Ձեկույցում նշված է, որ վերջին տարիներին ռազմական գործողու-թյունների հետևանքով գրավվեցին ռազմավարական կարևոր նշանակություն ունեցող շրջանները, օրի-նակ՝ Մոգադիշոն, այն դեպքում, երբ Սոմալիի մնացած հատվածի մեծ մասում խաղաղություն էր տիրում: Դրա հետ մեկտեղ զեկույցում եզրակացություն է արվել այն մասին, որ հանցագործությունների հետևան-քով տուժում են նաև քարուքանդ եղած մայրաքաղաքի և ավելի խաղաղ շրջանների բնակիչները:

161. Մոգադիշոյում և Սոմալիի հարավային և կենտրոնական այլ կոնֆլիկտային շրջաններում ռազմա-կան գործողությունները հանգեցնում են խաղաղ բնակիչների մոտ ծանր կորուստների: Մասնավորա-պես, ինչպես նշվում է զեկույցում, հակամարտության բոլոր կողմերը իրականացրել են բազմաթիվ ականանետային կրակներ, ուշադրություն չդարձնելով խաղաղ բնակչությանը, ինչը առաջացրել է բազմաթիվ զոհեր խաղաղ բնակչության շրջանում և մեծ վնաս հասցրել ունեցվածքին: Գնդացի կա-րող է լինել մեծ հստակություն ունեցող զենք, եթե այն կիրառվի կրակի ճշգրտության գործիքի կամ ուղ-ղորդիչային համակարգի հետ, սակայն կողմերից ոչ մեկն էլ այս մեթոդները չէր կիրառում: Ընդդիմա-դիր զինված խմբավորումները վարում էին անկանոն ականանետային կրակ Միջանկյալ դաշնային կառավարության և AMISOM-ի օբյեկտների ուղղությամբ: TFG-ի և AMISOM-ի ուժերը երբեմն պատաս-խանում էին անկանոն կրակով դեպի այն ուղղությունները, որտեղից կրակում էին նրանց ուղղությամբ: Նման գրոհներն ունենում էին սահմանափակ ռազմական արժեք, սակայն առաջացնում էին էական կորուստներ խաղաղ բնակչության շրջանում և պատճառում էին էական նյութական կորուստներ:

162. Ինչպես նշված է զեկույցում, տեղի էին ունենում առանձին բախումներ Մոգադիշոյի սահմաննե-րում գործող այլ խմբավորումների միջև, որոնք բերում էին խաղաղ բնակչության շարքերում մեծ կո-րուստների: Օրինակ, Հիզբոլ Իսլամ և Ախյու Սուննա Վալ Ջամաա խմբավորումների միջև բախումնե-րը կենտրոնական՝ Դուսա-Մարեբի և Բալետվեյնի խաչմերուկներում 2010 թվականին հանգեցրեցին ավելի քան 25 հազար մարդու տեղափոխության:

163. Ձեկույցում նաև ասվում է, որ հետապնդումների էին ենթարկվում այն աշխատակիցները, ով-քեր մասնակցում էին հումանիտար գործողություններին: Համաձայն ՄԱԿ-ի ծայրաստիճան օգնության Համակարգային Բյուրոյի տվյալների՝ 2008-2009 թթ.-ին Սոմալիում սպանվել էին 47 նմանատիպ աշ-խատակիցներ: Նրանք բախվել էին մի շարք այլ սպառնալիքների հետ: Օրինակ, 2009 թվականի ըն-թացքում WFP-ն դադարեցրեց պարենային օգնության ցուցաբերումը Սոմալիի հարավային այն շրջան-ներում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաբ խմբավորման կողմից, WFP-ի գործակալի հետապնդ-ման, ինչպես նաև վճարների գանձման պահանջներից հետո:

164. Եվս մեկ խնդիր է համարվում հարկադրական և անօրինական հավաքագրումը: Ինչպես նշված է զեկույցում, ընդդիմադիր ուժերը, հատկապես (բայց ոչ միայն) Ալ-Շաբաբը, լայնացնում էին իրենց շարքերը՝ դիմադրողներին սպառնալով մահապատժով, իսկ երբեմն էլ իրականացնելով իրենց սպառ-նալիքները: Բացի դրանից, և՛ ապստամբ խմբավորումները, և՛ կառավարական ուժերը հավաքում և օգտագործում են այս կամ այն աստիճանի երեխա-զինվորների, և հավաքագրում էին Քենիայի փախս-տականների ճամբարների նոր անդամներին: Ձեկույցում նշված է, որ Ալ-Շաբաբն առավել նպատա-կաուղղված և համակարգային ձևով է իրականացնում երեխաների հավաքագրումը, քան Միջանկյալ

դաշնային կառավարությունը կամ այլ զինված խմբավորումները: Այսպիսով, երեխաների հավաքը, և վախը նրա առաջ, տարածված էին մի շարք շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաթի կողմից:

165. Զեկույցում ասվում էր, որ այն շրջաններում, որտեղ վերահսկողություն էր իրականացնում Ալ-Շաբաաթ խմբավորումը (իսկ դա Սոմալիի հարավային հատվածի մեծ մասն էր), բնակչությունը ենթարկվում էր նպատակաուղղված ոչնչացման և ծեծի, սոցիալական վերահսկողության և դաժան պատժի: Չնայած մի շարք շրջաններում Ալ-Շաբաաթն ապահովում է խաղաղություն և կարգ ու կանոն, սակայն այդ անվտանգության արժեքը շատ բարձր է: Մի շարք շրջաններում Ալ-Շաբաաթը թելադրում է նաև ամենօրյա կյանքի րոպեական մանրամասնությունները՝ հագուստի ոճից մինչև աղոթքի կանոնների հետևումը և բջջային հեռախոսների զանգերը: Զեկույցում, մասնավորապես, անցկացվում են հետևյալ գործոնները.

«Ալ-Շաբաաթն իրականացնում է շատ դաժան վերահսկողություն անձնական կյանքի նկատմամբ և կիրառում է հսկայական ուժեր վարքագծի զգուշացման համար, որը նա համարում է անգործ կամ անբարո: Խմբավորման ուշադրությունից չի վրիպում անգամ ամենափոքր դետալները: Մի շարք շրջաններում Ալ-Շաբաաթի ղեկավարներն արգելել էին զանգվածային հավաքները, պարերը հարսանիքների ժամանակ, բջջային հեռախոսների զանգերը, արևմտյան մեղեդիները և կինոնկարները: Նրանք անօրինական հայտարարեցին ծամոն ծամելը և ծխելը: Նրանք արգելեցին տղամարդկանց սափրել մորուքը և բեղերը, ունենալ երկար մազեր և կրել սպորտային տաբատներ: Բացի այդ, աղոթքի ժամանակ մարդկանց չէր թույլատրվում գտնվել փողոցում:

Մի շարք փողոցներում Ալ-Շաբաաթի պահակախմբերը ցրում էին զանգվածային հավաքները անկախ նրանց մասշտաբներից, եթե միայն կազմակերպված չէին հենց այդ խմբավորման կողմից: Հաճախ Ալ-Շաբաաթն արդարացնում է արագացումը նրանով, որ հավաքի մասնակիցները զբաղվում են «պարապոթյամբ» կամ «անգործությամբ», ընդ որում՝ այս համատեքստը ընդունվում էր կամավոր կերպով, և հաճախ նման գործունեության սահմանման անվան տակ ընկնում էր բացարձակապես ամեն ինչ՝ ֆուտբոլային խաղերից մինչև ընկերների հետ խոսակցությունները: «Եթե նրանք պարզում էին միմյանց հետ զրուցող մարդկանց խմբավորումներ, նրանք կարող էին պարզապես ծեծել նրանց և վռնդել՝ հրամայելով, որ պետք է անել ինչ-որ օգտակար բան», - ասաց սահմանապահ գյուղերից մեկի բնակիչ Էլ-Բակը:

Կիսամայրից մի երիտասարդ հայտնեց, որ տեսել է, թե ինչպես է Ալ-Շաբաաթի պարեկը բանտ նետում երիտասարդների մի խմբի, ովքեր «Սկրաբլլ» էին խաղում [խաղ բառերի հետ]։

«Նրանք ասացին, որ դա պարապ զբաղմունք է: Տղաներին տարան, միանգամից բանտ գցեցին, իսկ որոշների գլուխը սափրեցին ածելիով կամ կոտրված շշի կոտրով: Նրանցից մեկին այս ամենի ընթացքում վիրավորեցին: Նրանք չէին թողնում մարդկանց հավաքվել՝ Բի-Բի-Սի լսելու կամ ծխելու համար»:

166. Human Rights Watch-ը նույնպես զրուցել է այրիների հետ, ովքեր ապրում էին Կորիդորե Աֆ-գոյեի IDP ճամբարում, և հայտարարել է, որ Ալ-Շաբաաթի զինյալները սպառնում էին սպանել նրան, եթե նա չդադարի վերնաշապիկը տաբատի տակ դնել, ինչը նրանք արևմտյան էին համարում:

167. Ինչպես նշում էր Human Rights Watch-ը, չնայած ծանր և ճնշողական ցուցումները, որոնք պետք է կատարեին բոլոր սոմալացիները, ովքեր ապրում էին Ալ-Շաբաաթի տեղական վարչակազմի վերահսկողության ներքո, հալածանքների հիմնական ծանրությունը և այս խմբավորման ոտնձգությունները կանայք են կրում իրենց վրա: Մասնավորապես, Ալ-Շաբաաթի որոշ առաջնորդներ հրամայել էին կանանց կրել արքայա՝ ավանդական կանացի հագուստ՝ կարված շատ հաստ և ծանր կտորից, որը ծածկում էր ամբողջ մարմինը, բացի ձեռքերից, դեմքից և ոտնաթաթերից՝: Ալ-Շաբաաթի զինյալները հսկում էին բնակելի շրջանները և պատժում էին այն կանաց, որոնց մոտ արքայան ավելի թեթև կտորից էր լինում: Մի շարք դեպքերում կանանց ծեծում և դաղում էին մտրակներով այնպիսի հագուստի համար, որը չէր համապատասխանում այս պահանջներին:

168. Բացի այդ, Ալ-Շաբաաթի վարչակազմը հրամայել էր կանանց փակել իրենց խանութները, քանի որ առևտրային գործունեությունը թույլ էր տալիս նրանց «շփվել տղամարդկանց հետ»: Երկրում, որտեղ կային պատերազմից այրիացած մեծ թվով կանայք և կանանց կողմից ղեկավարվող տնտեսություններ, մի շարք ընտանիքների այս հրամանից հետո թողեց առանց կյանքի համար անհրաժեշտ միջոցների: Բացի այդ, տղամարդկանց և կանանց զատումը վերաբերում էր բոլոր ոլորտներին: Կանանց չէր թույլատրվում գնալ շուկա տղամարդկանց հետ, անգամ եթե նրանք հարազատներ են, իսկ մեքենայով կանանց և տղամարդկանց ուղևորության դեպքում նրանք պետք է նստեին տարբեր նստարանների վրա: Կա տեղեկատվություն այն մասին, որ կանայք, ովքեր նստում էին տղամարդկանց կողքին, անցակետերում ենթարկվում էին հալածանքների:

169. Վերջապես, զեկույցում նշված է, որ մի շարք շրջաններում Ալ-Շաբաբի առաջնորդները որպես պատիժ կիրառում էին անդամահատում և մահապատիժ՝ վերածելով այդ պատիժը հասարակական տեսարանի: 2008 թվականից սկսած նվազագույնը երեք մարդ գրեթե մահվան էին հասցվել քարկոծման միջոցով: Կա նաև չհաստատված հաղորդագրություն այն մասին, որ այդ գոհերից մեկը եղել է տասներեքամյա աղջնակ:

5. Human Rights Watch, 2010 թվականի համաշխարհային զեկույցը

170. Այս զեկույցում իրավիճակը Սոմալիում անվանվել է «աշխարհում մարդու իրավունքների խախտման ամենահավոր աղետներից մեկը»: Մոգադիշոն քանդվեց անկանոն ռազմական գործողությունների հետևանքով, որոնց ընթացքում բոլոր կողմերը խառնված էին ռազմական հանցագործությունների և այլ լուրջ խախտումների մեջ, իսկ երկրի տարածության մնացած մասի մեծամասնությունը գտնվում էր տեղական վարչակազմի հսկողության տակ, որոնք կապված էին զինված ընդդիմադիր խմբավորումների հետ: Այս շրջանների մեծ մասում բնակչությունը տառապում է շարիաթական կանոնների ապօրինի կիրառումներից և խաղաղ բնակչության, այդ թվում և երեխաների հարկադրական հավաքագրումից: Բացի այդ, բռնկվում է հսկայական մասշտաբի հումանիտար ճգնաժամ, որին նպաստում են բազմամյա երաշտը և անվտանգության խնդիրները, որոնք հաճախ խոչընդոտում էին օգնության ցուցաբերմանը: Մոտ 3,75 մլն մարդ՝ Սոմալիի բնակչության գրեթե կեսը, զգում էին շտապ մարդասիրական օգնության կարիք: 2009 թ.-ին ավելի քան մեկ մլն մարդ տեղափոխվեց Սոմալիի սահմաններից, իսկ տասնյակ հազարավորները լքեցին երկիրը որպես փախստականներ:

171. Սոմալիում մարդասիրական օգնություն ցուցաբերելուն խանգարում էին անվտանգության պաշտպանվող խնդիրները և ուղղակի սպառնալիքները, որոնք ուղղված էին հումանիտար կազմակերպության հասցեին: Այդ կազմակերպությունների մեծ մասը, որոնք աշխատում էին Սոմալիում, ստիպված էին կտրուկ կերպով կրճատել իրենց գործունեությունը կամ առհասարակ հեռանալ Սոմալիի հարավային կամ կենտրոնական հատվածներից: Ընդդիմադիրների կողմից վերահսկվող տարածքներում, որտեղ օգնության կարիք էին զգում միլիոնավոր սոմալացիներ, հումանիտար կազմակերպությունների աշխատակիցները մշտապես սպառնալիքներ էին ստանում Ալ-Շաբաբի և այլ խմբավորումների կողմից, որոնք նրանց մեղադրում էին օտարերկրյա ուժերի հետ Միջանկյալ դաշնային կառավարությանը օգնելու դավադրության մեջ:

6. Human Rights Watch. «Բարի գալուստ Քենիա՝ Սոմալիի փախստականների հանդեպ ոստիկանության իրավունքների չարաշահումը»

172. Այս զեկույցում, որը հրապարակվեց 2010 թ.-ի հունիսին, պարզաբանվեց մշտական չարաշահման խնդիրը, որն իրականացվում էր իշխանությունների կողմից սոմալական փախստականների նկատմամբ, ովքեր ապաստաններ էին փնտրում: Ինչպես նշված է զեկույցում, 2007 թվականի հունվարի 1-ից մինչև 2010 թվականի ապրիլի 30-ը ավելի քան 140 հազար փախստականներ տեղափոխվեցին Քենիա և գրանցվեցին Դադաբի ճամբարում: Դրա հետ մեկտեղ, սահմանների և UNHCR-ի տրանզիտային կենտրոնի փակ լինելը բերեցին Քենիայի սահմանակից տարածքներում անօրինական գոտիների ստեղծմանը: Արդյունքում ապաստաններ փնտրող մարդիկ, ովքեր փորձում էին ընկնել ճամբարներ, հաճախ ընկնում էին քենիական ոստիկանության ձեռքը, ովքեր նրանցից մեծ գումարներ էին շորթում և անմիջապես ձերբակալում էին վճարել չկարողացողներին, նրանց պահում էին հսկողության տակ և շատ դաժան էին վարվում նրանց հետ՝ անգամ աքսորում էին:

173. Human Rights Watch-ի ներկայացուցիչները գրուցել էին տասնյակ սոմալացի փախստականների հետ, որոնց մեքենաները կանգնեցրել էին սահմանի պարեկային ոստիկանները՝ դեպի ճամբարներ իրենց տեղափոխման դիմաց գումարների գանձման նպատակով: Որոշ դեպքերում ոստիկանները բռնաբարում էին կանանց և ծեծում էին տղամարդկանց: Մինչև ճամբարներից գրանցման թույլտվություն ստանալը հանդիպում էին փախստականների ազատագրկման բազմաթիվ դեպքեր: Փախստականները պահվում էին մարդկանցով ծանրաբեռնված խցերում՝ շատ վատ օդափոխությամբ, առանց ջրի և սննդի, կամ գրեթե առանց ջրի և սննդի: Որոշներին չէր թույլատրվում անգամ զուգարանից օգտվել, այդ իսկ պատճառով նրանք ստիպված էին լինում իրենց կարիքները հոգալ անմիջապես խցի հատակին: Փախստականներին սովորաբար ազատ էին արձակում վճարումը կատարելուց հետո: Եթե նրանք չէին կարողանում վճարել պահանջված գումարը, ապա նրանց սպառնում էին դատավարությամբ, ինչը համարվում էր վերջին ճարահատյալ միջոցը նրանցից գումար ստանալու համար:

174. Դեռ ավելին, Human Rights Watch-ը փաստերով ֆիքսել էր ութ դեպք, երբ քենիական ոստիկանությունը վերադարձնում էր ապաստան փնտրողներին դեպի Սոմալի: Բոլոր այդ դեպքերը, որոնց ժամանակ հետ էին վերադարձվել 152 տղամարդիկ, կանայք և երեխաներ, տեղի էին ունեցել 2009 թ.-ի սեպտեմբերից մինչև 2010 թ.-ի մարտ ամիսն ընկած ժամանակահատվածում: Ելնելով այս հավաքագրումից՝ Human Rights Watch-ը եզրակացրեց, որ ամեն ամիս Սոմալի են վերադառնում եթե ոչ հազարավոր, ապա՝ հարյուրավոր սոմալացիներ:

175. Նման տարածված խախտումները մի շարք անձանց, ովքեր ապաստան էին փնտրում, ստիպում էին շարժվել Քենիայի առավել քիչ տեսանելի ճանապարհներով, որտեղ նրանց վրա հարձակվում էին հանցագործները՝ խլելով նրանցից իրենց ունեցվածքը և բռնաբարելով կանանց:

176. Տեղեկացնում են նաև փախստականների ճամբարներում քենիական ոստիկանության կողմից լրջագույն չարաշահումների մասին: Յոթ փախստականներ Human Rights Watch-ին հայտնեցին տասնաձևից դեպքերի մասին, երբ ոստիկանները հարձակվել էին իրենց վրա կամ երբ ականատես էին դարձել, թե ինչպես են ոստիկանները հարձակվում այլ փախստականների վրա: Կանանցից մեկը բողոքել էր, որ ճամբարում նրան բռնաբարել էր ոստիկանության աշխատակիցը:

177. Բացի այդ, փախստականների տեղեկությունների համաձայն՝ ոստիկանությունը չէր արձագանքում ճամբարներում սեքսուալ բռնությունների մասին հայտարարություններին: Համաձայն միջազգային չափորոշիչների՝ 400 մարդու պարտավոր էր պաշտպանել 1 ոստիկանության աշխատակից: Չնայած Քենիայում, ըստ պաշտոնական տվյալների, 800 մարդու էր բաժին հասնում 1 ոստիկան, սակայն ճամբարներում տվյալներն այլ էին. այստեղ 5500 մարդուն էր բաժին հասնում 1 ոստիկանության աշխատակից: Հաղորդում էին, որ ոստիկանությունը չէր քննադատում հանցագործությունը, քանի դեռ տուժածները չէին վճարում նրանց: Որոշ դեպքերում, ինչպես հաղորդվում էր, գործի քննությունը դադարեցվում էր, իսկ մեղավորները ազատ էին արձակվում կաշառք տալու միջոցով: Համաձայն UNHCR-ի տվյալների՝ 2009 թվականին ճամբարներում ոստիկանությունը քննել էր սեռական և գենդերային բռնության 16 դեպքեր, որոնցից յոթը ավարտվեցին ձերբակալմամբ, 6-ը՝ արդարացվեցին, իսկ 3 գործերը մինչև տարեվերջ դեռևս քննվում էին:

178. Human Rights Watch-ը նաև հայտնում էր, որ 1990-ականների սկզբներին Քենիան փախստականների մեծամասնության նկատմամբ ընդունեց ճամբարներում մնալու ոչ ֆորմալ կանոններ, համաձայն որոնց փախստականների տեղաշարժը սահմանափակված էր ճամբարի որոշակի տարածքով: Փախստականներին, որոնց գտնում էին ճամբարի տարածքից դուրս, առանց «դուրս գալու թույլտվության», անմիջապես ձերբակալում էին, տուգանում և մի քանի ամսով բանտարկում էին:

7. Տեղաշարժման գործընթացների հանդեպ հետևողականությունը Միջազգային կենտրոնի կողմից, «Սոմալի՝ քաղաքական ճգնաժամը և անվտանգության շրջանում զարգացած ճգնաժամը, դոնորական օգնության դադարեցումը և հասանելիության սահմանափակումները, որոնք ուժեղացնում էին IDP-ի հետ կապվածությունը» (2019 թ. դեկտեմբերի 10)

179. Տեղափոխությունների միջազգային կենտրոնը հաշվարկել էր, որ 2009 թ.-ի նոյեմբերին Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներն են տեղափոխվել 1,5 մլն մարդ: Բազմաթիվ IDP-ներ փախան հակամարտությունից, որը շարունակվում էր Մոգադիշոյում: Հարյուրավոր միկրոավտոբուսներ մարդկանց տեղահանում էին քաղաքից, սակայն մեծ վեճերի արդյունքում ամեն օր ուղեվարձի գինը բարձրանում էր, և շատերը ստիպված էին լինում մնալ քաղաքում:

180. Որոշ IDP-ներ հակամարտությունից փախան դեպի Սոմալիի հարավային և կենտրոնական այլ շրջանները: Չեկույցում նշված է, որ 2009 թվականի վերջում տեղահանվեցին այնպիսի քաղաքների բնակիչներ, ինչպիսիք էին Բելետվեյնը, Կիսմայոն և Աֆմադոուն: Բացի այդ, 2008 թվականի դեկտեմբերի ռազմական գործողություններից հետո իրենց տները լքեցին Գալգուդուդ (Սոմալիի կենտրոնական հատված) նահանգի Դուսա-Մարեբ և Գուրիսել կետերի բնակչության ավելի քան 90%-ը: Այս մարդկանցից շատերը Մոգադիշոյում տեղի ունեցող ռազմական գործողությունների արդյունքում այդ ժամանակ արդեն տեղափոխված էին եղել:

181. Մոգադիշոյի բնակչության մեծամասնությունը տեղափոխվել էր արդեն իսկ խիստ բնակեցված տեղանքներ՝ Մոգադիշոյի և Աֆգույեի միջև 30 կմ-անոց ճանապարհի վրա: UNHCR-ի գնահատականից հետո, 2009 թվականի նոյեմբերին Աֆգույեի շրջանում հաշվարկվում էր 610 հազար մարդ, Մոգադիշոյում՝ 370 հազար, Գալգուդեդում՝ 150 հազար, Գալկայոում՝ 70 հազար, Բայդաբեում՝ 66 հազար,

Խիրրանեում՝ 51 հազար մարդ: Դրա հետ մեկտեղ, կապված անվտանգության հետ, այս թվերը ճշտելը շատ դժվար էր:

182. Զեկույցում նշված է նաև, որ Սոմալիի բնակչության կեսից ավելին, ինչպես համարվում էր, կարիք ուներ հումանիտար օգնության, սակայն, պահպանվող վտանգը խոչընդոտում էր առաջին անհրաժեշտության իրերի մատակարարմանը: 2009 թվականի մայիսին զինյալները հարձակվեցին UNICEF-ի պահեստների վրա: 2009 թվականի հուլիսին օգնությունից զրկվեցին Ջոխարի ճամբարները, որտեղ ապրում էին 49 հազար IDP, քանի որ WFP-ն, անվտանգության բացակայությամբ պայմանավորված, չէր կարողանում պարենամթերք մատակարարել: 2009 թվականի օգոստոսին UNICEF-ը ստիպված էր դադարեցնել սուր թերսնման համար հարյուրավոր տոննա մթերքի, անհրաժեշտ բժշկական միջոցների մատակարարումը: Հումանիտար աշխատակիցների հետապնդումը ազդում է նաև բնակչության կարիքավոր խմբերին օգնություն ցուցաբերելու վրա: 2008 թ.-ից մինչև 2009 թ.-ի նոյեմբերն ընկած ժամանակահատվածում 42 հումանիտար աշխատակիցներ սպանվեցին, 33-ը՝ առևանգվեցին, իսկ 10-ը՝ մնացին գերի:

183. 2009 թվականի հուլիսին Ալ-Շաբաաբը հայտարարեց, որ արգելափակում է ՄԱԿ-ի գործընկերների աշխատանքը Սոմալիի հարավային և կենտրոնական այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին իր կողմից: 2009 թվականի նոյեմբերի վերջին, Ալ-Շաբաաբը պահանջեց, որպեսզի 2010 թվականի հունվարից WFP-ն դադարեցնի պարենամթերքի ներմուծումը Սոմալի, իսկ դրա փոխարեն սկսեց գնել տեղական արտադրանք, չնայած նրան, որ երկիրը չէր կարող բավարարել անգամ սեփական բնակչության համար անհրաժեշտ մթերքները: Չնայած բոլոր սպառնալիքներին, եթե թույլ էր տալիս անվտանգության մակարդակը, WFP-ն կարողանում էր տեղական և միջազգային գործընկերների օգնությամբ պարենամթերք հասցնել բնակչությանը: 2009 թվականի առաջին կեսին WFP-ն մերժեց 2,87 մլն սոմալացիներին պարենամթերքով օգնությունը: UNICEF-ը և այլ մարմինները շարունակում էին IDP-ի համայնքներում իրականացնել ծրագրեր՝ կապված առողջապահության, ջրի խնայողության և սանիտարահիգիենիկ պայմանների հետ, սակայն անվտանգության իրավիճակը էապես ազդում էր նրանց իրացման վրա:

184. Օգնություն ցուցաբերելու վրա ազդում էր նաև ֆինանսական վիճակի վատացումը: ԱՄՆ-ն մերժեց ՄԱԿ-ի այն մարմիններին, որոնք մարդասիրական օգնություն էին ցուցաբերում՝ հավանաբար վախենալով, որ այդ ամբողջ օգնությունը կարող է ընկնել Ալ-Շաբաաբի ձեռքը, որը, ինչպես համարվում էր, կապեր էր ստեղծում Ալ-Քաիդայի հետ: 2009 թվականի նոյեմբերին, WFP-ն հայտնեց, որ իր կողմից Սոմալիին հասցվող մարդասիրական օգնությունը փաստացիորեն դադարել է ԱՄՆ-ի այսպիսի քաղաքականության արդյունքում, քանի որ ԱՄՆ-ն համարվում էր WFP խոշորագույն դոնորը:

185. 2009 թ.-ի սեպտեմբերին սովահարների օգնության Օքսֆորդյան կոմիտեն հաղորդեց, որ վատ սանիտարահիգիենիկ պայմանները և մուտքի թույլտվության բացակայությունը IDP-ի ճամբարներում ստեղծում են առողջության հետ կապված ծայրահեղ իրավիճակ: Կոմիտեն Աֆգույեի ճամբարներն անվանեց «մարդկանցով առավելագույնս ծանրաբեռնված վայր աշխարհում» և բնութագրեց այս իրավիճակը ինչպես «անհավատալի մասշտաբների մարդկային ողբերգություն»: Ծամբարները խոցելի էին նաև էկոլոգիական խնդիրների համար: 2009 թ.-ի հոկտեմբերին հեղեղաջրերը, որոնք լցվեցին Կիսմայոյի և Մոզադիշոյի IDP ճամբարներ, քանդեցին հազարավոր մարդկանց ժամանակավոր կացարանները: Կիսմայոյում անձրևները առանց ապաստան թողեցին ավելի քան 36 հազար մարդու, որի արդյունքում նրանք դարձան անպաշտպան միջատների առաջ և բախվեցին այլ խնդիրների հոտ, որոնք կապված էին հիգիենայի հետ:

186. Զեկույցում նշված է, որ Սոմալիի բնակչության գրեթե 80%-ը չէր կարողանում օգտվել խմելու մաքուր ջրից, իսկ մոտ 50%-ը՝ սանիտարահիգիենիկ պայմաններից: Բազմաթիվ տեղահանված կանայք ստիպված էին ավելի քան 10 կմ անցնել խմելու ջուր գտնելու համար, ինչի արդյունքում դառնում էին բռնության կամ հարձակման գոհ զինյալների կողմից: IDP-ն հաճախ ստիպված էր լինում վճարել ոչ միայն կացարանի, այլ նաև ճամբարներում զուգարաններից օգտվելու համար: Արդյունքում մի շարք ճամբարներ լցված էին աղբով, ինչը մեծացնում է հիվանդացության մակարդակը:

8. Համաշխարհային պարենային ծրագիր (WFP)

187. 2010 թվականի հունվարի 5-ին WFP-ն հրապարակել էր հետևյալը.

«Մարդասիրական աշխատակիցների հանդեպ սպառնալիքի աճը, ովքեր մասնակցում էին այդ գործընթացներին և նրանց վրա կատարված հարձակումների ակտիվացումը, ինչպես նաև զինված

խմբավորումների կողմից մի շարք անընդունելի պահանջների առաջ քաշումը գործնականորեն բացառում էին Համաշխարհային պարենային ծրագրի (WFP) հետագա օգնության ցուցաբերումը, որի կարիքը զգում էին Սոմալիի հարավային հատվածի միլիոնավոր խաղաղ բնակիչներ:

Հարավային Սոմալիում մարդասիրական WFP-ի գործողությունները վերը նշված կազմակերպությունների կողմից ավելի ու ավելի մեծ ակտիվությամբ էին ենթարկվում գրոհների, ինչը հաճախ բերում էր մարդասիրական օգնության ցուցաբերման դադարեցման Սոմալիի հարավային հատվածում:

Վաջիդեում, Բուալեում, Գարբախարում, Աֆմադում, Ջիլիբեում և Բելետվեյնում գործող WFP-ի գրասենյակները ժամանակավորապես փակվեցին, իսկ մթերքների և բժշկական առաջին օգնության պահուստային միջոցները տեղափոխվեցին առավել ապահով շրջաններ, ինչը թույլ էր տալիս հետագայում օգնել ավելի շատ մարդկանց, ովքեր ունեին դրա կարիքը»:

188. Պարենամթերքային անվտանգության և սնուցման իրավիճակի վերլուծության բաժինը (FSNAU), իր «Անձրևների սեզոնից հետո իրավիճակի վերլուծությունը 2009/10 թթ.» կարճ զեկույցում (փետրվարի 12, 2010 թ.) հայտնեց հետևյալը.

«... Սոմալիի բնակչության 42%-ը կամ գրեթե 3,2 մլն մարդ մարդասիրական օգնության կարիք ունեին մինչև 2010 թվականի հունիսը: Այս արդյունքները ցույց էին տալիս, որ, չնայած որոշակի դրական նշանների, հարավային շրջաններում անասունների արտահանման արգելքի հանումը և գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության ծավալների ավելացումը կենտրոնական շրջաններում, պարենամթերքային և սնուցման անվտանգության իրավիճակը շարունակում էր մնալ ծայրահեղ. բնակչության 70%-ն օգնության կարիք ուներ: Իրավիճակը բարդանում էր հակամարտության սրման և տեղափոխված անձանց թվաքանակի աճի պատճառով, ինչը ստեղծում էր կրկնակի բեռ կենտրոնական շրջանի բնակչության համար, ովքեր առանց այն էլ տուժել էին երաշտից, ինչպես նաև զրկվել էին մարդասիրական օգնություն ստանալու հնարավորությունից:

Շարունակում էին տեղեկություններ ստացվել քրոնիկական թերսնման բարձր մակարդակի տարածվածության մասին. Սոմալիում բնակվող յուրաքանչյուր 6-րդ երեխան տառապում էր քրոնիկական թերսնմամբ և մասնագետների օգնության կարիքն ուներ: Այդ երեխաներից ցանկացած 22-րդի մոտ նկատվում է թերսնման շատ ծանր մակարդակ, իսկ մահվան վտանգը նրանց մոտ 9 անգամ ավելի մեծ է, քան նորմալ սնվող երեխաների մոտ: Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում այդ ցուցանիշները էլ ավելի բարձր էին. քրոնիկական թերսնումը նկատվում էր ցանկացած հինգերորդ երեխայի մոտ, իսկ ծանր մակարդակ՝ ամեն տասներկուերորդ երեխայի մոտ: Քրոնիկական թերսնման այս մակարդակները նախկինի պես շարունակում էին մնալ ամենաբարձրն ամբողջ աշխարհում: Ներկա պահին այդ ցուցանիշները նշանակում են, որ Սոմալիում մինչև 5 տարեկան գրեթե 240 հազար երեխաներ տառապում էին քրոնիկական թերսնմամբ, որոնցից 63 հազարը՝ ծանր աստիճանի: Այդ երեխաների ավելի քան 2/3-ը ապրում է Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում, որոնք ամենից շատ էին տուժել այդ հակամարտությունից: Երաշտային ճգնաժամի հետևանքով տուժեցին մոտ 1,25 մլն գյուղացիներ, 580 հազար քաղաքացիներ ստիպված էին գնել մթերքներ և ոչ պարենային ապրանքներ շատ բարձր գներով»:

9. «Բժիշկներ առանց սահմանների» (Médicins Sans Frontières, MSF)

189. 2009 թ.-ի դեկտեմբերի 21-ի իր «2009 թվականի ընթացքում մարդասիրական գործունեության տաս ամենամուգ պատմությունները» զեկույցում MSF-ը նկարագրել էր իրավիճակը Սոմալիում հետևյալ կերպ.

«2009 թվականին Սոմալիի բնակչությունը նախկինի պես տառապում էր անկանոն բռնությունից այն ժամանակ, երբ երկրի որոշ շրջանների բնակիչներին տանջում էր դաժան երաշտը: Միլիոնավոր մարդիկ շտապ բժշկական օգնության կարիք ունեին, սակայն սոմալացիների և հումանիտար աշխատակիցների միջև հսկայական ճեղքվածքը շարունակում էր մեծանալ: Հումանիտար կազմակերպությունների տեղաբնակ և միջազգային աշխատակիցների մշտական առևանգումները և սպանությունները բերում էին նրան, որ այդ կազմակերպությունները չէին կարողանում պատասխանել նմանատիպ իրավիճակներին, իսկ առողջապահության պետական համակարգը նախկինի պես գործնականորեն գտնվում էր ընդհանուր փլուզման եզրին:

... Բռնության և անապահովության նմանատիպ բարձր մակարդակի ազդեցությունը չէր սահմանափակվում MSF-ի վիրաբուժական կետերով, որոնք նպաստում էին ընդհանուր առաջին անհրաժեշտության բժշկական միջոցների նկատմամբ հասանելիությունն ամբողջ երկրում: MSF-ի օգնություն ցուցաբերելու ընդունակությունն էլ ավելի թուլացավ, երբ ապրիլին Խուդդուրեում (նահանգ Բակուլում) առևանգվեցին MSF-ի երկու աշխատակիցներ, որի արդյունքում փակվեց հարավային և կենտրոնական Սոմալիի

տարածքում ամենամեծ բժշկական կենտրոնը և ևս չորս բժշկական կետ: Հունիսին MSF-ի աշխատակիցը մահացավ Բելետովեյնում (Նահանգ Հիրան) տեղի ունեցած պայթյունի արդյունքում, որը խլեց ևս 30 մարդու կյանք: Հուլիսին վատացած անվտանգության իրավիճակը ստիպեց MSF-ին 17 տարվա մեջ առաջին անգամ դադարեցնել օգնությունը Մոզաբիջոյի մանկաբուժական հիվանդանոցին և ևս երեք բժշկական հաստատություններին, քանի որ աշխատակիցները ստիպված էին փախչել ելնելով սեփական կյանքի անվտանգությունից:

Եվս մեկ կարևորագույն խնդիր էր համարվում Սոմալիում որակավորված բժշկական մասնագետների բացակայությունը, քանի որ բժշկական աշխատակիցների մեծ մասը փախել էին բռնությունից, իսկ բժշկական ԲՈՒՀ-երը փակվեցին: 2008 թվականի դեկտեմբերին հայտնվեց հույսի շող. Մոզաբիջոյի Բենիդեր համալսարանն ավարտեցին 20 բժիշկներ. դա քսան տարվա ընթացքում բժիշկների առաջին նոր խումբն էր: Այդ հույսն արագորեն մարեց այն դեպքում, երբ 2009 թվականի դեկտեմբերի 3-ին հաջորդ ավարտական ելույթի ժամանակ տեղի ունեցավ պայթյուն, որը խլեց 23 մարդու կյանք, ովքեր հիմնականում շրջանավարտներ էին. վիրավորվեցին ավելի քան 50 ներկաներ:

Անվճար բժշկական օգնության բացակայությունն ամբողջ երկրում վատացնում է առողջության հետ կապված խնդիրները, որը ծագում է մարդկանց մոտ քրոնիկական աղքատության և խիստ երաշտի հետևանքով, որոնք նկատվում էին այդ տարի: Չնայած ազգային մակարդակում հասանելի էր շատ քիչ հավաստի տեղեկատվություն՝ Սոմալիի առողջապահական ցուցանիշները, մասնավորապես այնպիսի ոլորտներում, ինչպիսիք էին վարակազերծումը, մայրական մահացությունը, թերսնումը և հիմնական բժշկական միջամտությունների հասանելիությունը, համարվում էր ամբողջ աշխարհում ամենացածրը: Համաձայն Համաշխարհային առողջապահական կազմակերպության տվյալների՝ ամեն տասներորդ կինը ենթարկվում է մահվան դիսկի ծննդաբերության կամ հղիության ժամանակ: Հինգ տարեկանից փոքր ամեն հինգերորդ երեխան քրոնիկական թերսնված է»:

F. Վերջին տեղեկատվական հաղորդագրությունները

190. 2010 թվականի սեպտեմբերի 16-ին IRIN-ը հաղորդեց, որ Կորիդորե Աֆգույեի գույքի սեփականատերերը վաճառում էին հողատարածքները, որոնց վրա արդեն մի քանի տարի ապրում էին հազարավոր IDP-ներ, ինչը բերում է մարդկանց նոր տեղափոխությունների: Հողերի նոր սեփականատերերը կանգնեցնում էին նոր շինություններ վարձակալության տալու համար, բայց շատ քչերը կարող էին թույլ տալ իրենց վճարելու նման գումար: Որոշ շատ լավ տեղեկացված աղբյուրներ լսել էին այն մասին, որ մարդիկ, ովքեր ձեռք էին բերել այս հողերը, կապված էին ծովահենների հետ:

191. 2010 թ.-ի հոկտեմբերի 1-ին ՄԱԿ-ի նորությունների Կենտրոնը հաղորդեց, որ համաձայն UNHCR-ի տվյալների, Մոզաբիջոյի 410 հազար IDP-ներն ապաստան էին խնդրել Կորիդորե Աֆգույեից այն դեպքում, երբ 2009 թ.-ի սեպտեմբերին նրանց թիվը ավելի քան 366 հազար էր: Այս էական փոփոխությունը, ինչպես ենթադրում էին, արտացոլում էր 2007 թ.-ից սկսած քաղաքի անվտանգության վիճակի վատացումը. բացի այն, որ 410 հազար IDP ապրում էր Կորիդորե Աֆգույեում, ևս 55 հազարը ապրում էր Դայնիլեում (Մոզաբիջոյի հյուսիսային հատվածը), 15,2 հազարը՝ Բալկադում, 7260-ը՝ Կակս Շիիկալ շրջանում՝ արևմտյան հատված: Մոզաբիջոյում գտնվում էին մոտ 372 հազար IDP:

192. Այս տեղեկություններում նշված են Կորիդորե Աֆգույեում ուրբանիզացիայի բարձր մակարդակը, ինչը հստակորեն նկատվում է արբանյակից կատարված նկարներում: Աֆգույեի շինությունները ձեռք էին բերում առավել կայուն բնույթ այնքանով, որքանով մարում էին քաղաք վերադառնալու վերջին հույսերը: Համաձայն UNHCR-ի տվյալների, Աֆգույեում կյանքի պայմանները ծայրաստիճան բարձր էին. մարդիկ հազիվ էին կարողանում սնվել և չունեին հասանելիություն առաջին անհրաժեշտության իրերի նկատմամբ, իսկ անկայուն իրավիճակը անվտանգության պլանում հումանիտար կազմակերպություններին հնարավորություն չէր տալիս օգնություն ցուցաբերելու համար: Որոշակի օգնություն հասնում էր Աֆգույե տեղական գործընկերների միջոցով, սակայն դրա ծավալը, համեմատած պահանջների հետ, շատ փոքր էր:

193. Սոմալիում Գլխավոր քարտուղարի հատուկ ներկայացուցիչը՝ Օգաստին Մախիզան, հայտարարեց, որ առանց Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում խաղաղություն հաստատելու դժվար կլինի ապահովել խորը և կայուն փոփոխություններ այդ երկրում մարդու իրավունքների պաշտպանության հետ կապված, հատկապես այնպիսի իրավունքների դեպքում, ինչպիսիք են կյանքի, սննդի, կացարանի, կրթության և առողջության իրավունքները:

194. 2011 թվականի փետրվարի 3-ին Guardian շաբաթաթերթը հայտնեց, որ Սոմալիի կրկին թերսնման ճգնաժամ է ապրում: Գրեթե 2,4 մլն մարդ՝ մոտավորապես երկրի բնակչության 1/3-ը, զգում է

հումանիտար աջակցության կարիք այն բանից հետո, երբ անբավարար անձրևների արդյունքում առաջացած երաշտը դարձավ բնակչության տեղահանության հիմնական պատճառ: Ինչպես հաղորդվել էր, երաշտի հետևանքով մարդկանց հոսքը Մոզադիշոյից տեղափոխվեց հակառակ ուղղությամբ՝ հարյուրավոր մարդիկ գյուղական համայնքներից գնում էին դեպի քաղաք սննդի և ջրի փնտրտուքներով:

195. 2011 թվականի փետրվարի 17-ին ՄԱԿ-ի նորությունների Կենտրոնը հաղորդեց, որ Սոմալիի ուժեղ երաշտը կրկին սրում է հումանիտար ճգնաժամը՝ դրա հետ մեկտեղ մեծացնելով տեղափոխվող մարդկանց թվաքանակը Քենիայի փախստականների ճամբար: Սոմալիում երեխաների թերսնումն առանց այդ էլ ծայրաստիճան վիճակում էր, և մարդասիրական օգնության կարիք էր զգում գրեթե 2,4 մլն մարդ՝ երկրի ողջ բնակչության 32%-ը:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

196. Հաշվի առնելով փաստացի և իրավաբանական հանգամանքները՝ Դատարանը վճռեց, որ այս բողոքները պետք է համակցել Դատարանի կանոնակարգի 42-րդ կանոնի 1-ին կետի հետ:

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 2-ՐԴ ԵՎ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐԸ

197. Դիմողները պնդում էին, որ Մոզադիշոյից նրանց վտարման դեպքում նրանց կսպառնա իրական վտանգ, որը հակասում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին, և (կամ) խախտում է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը: Համաձայն 2-րդ և 3-րդ հոդվածների դրույթների, որոնք վերաբերում են քննվող հարցին, բխում է.

Հոդված 2

«1. Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով: Ոչ մեկին չի կարելի դիտավորությամբ զրկել կյանքից այլ կերպ, քան ի կատարումն դատարանի կայացրած դատավճռի՝ այն հանցագործության համար, որի կապակցությամբ օրենքով նախատեսված է այդ պատիժը:

...»

Հոդված 3

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

Դիմողները հաստատում էին, որ նրանց վտարումը կլինի նրանց իրավունքների ոտնահարում՝ համաձայն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի, որն ապահովում է հետևյալը.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

198. Կառավարությունը վիճարկեց այդ փաստարկները:

199. Դատարանը կարծում էր, որ առավել նպատակահարմար է Կոնվենցիայի 2-րդ և 8-րդ հոդվածները քննել նրանց համատեքստում քննվող 3-րդ հոդվածի բողոքների հետ միասին, և կշարունակի ուսումնասիրել գործը այդ հիմնավորմամբ (տե՛ս *Said v. the Netherlands*, № 2345/02, կետ 37, ՄԻԵԴ 2005-VI; *D. v. the United Kingdom*, 1997 թ. մայիսի 2, կետ 59, Որոշումների և վճիռների ժողովածու, 1997-III; և *NA. v. the United Kingdom*, № 25904/07, կետ 95, 2008 թ. հուլիսի 17):

A. Ընդունելիություն

1. Կողմերի փաստարկները

200. Կառավարությունը պնդում էր, որ դիմողները չեն սպառել իրավական պաշտպանության ներքին միջոցները, քանի որ չէին տվել նոր միջնորդություններ նոր կացարանների հատկացման համար

Իմիգրացիոն կանոնների HC 395-ի 353 կետի համաձայն (փոփոխություններով): Բացի այդ, համաձայն Կառավարության խոսքերի, երկրորդ դիմողը նույնպես չէր սպառել իրավական պաշտպանության ներքին միջոցները, քանի որ նա հայտ չէր ներկայացրել փախստականներին ապաստան հատկացնելու Տրիբունալի կայացրած որոշման համար՝ համաձայն 2002 թվականի քաղաքացիության մասին Օրենքի 103 բաժնի:

201. Բացի այդ, Կառավարությունը հաստատում էր, որ դիմողների բողոքները կապված Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ, ակնհայտորեն կրում էին առանձնահատուկ բնույթ:

202. Դիմողները պնդում էին, որ նրանք սպառել էին իրավական պաշտպանության բոլոր ներքին միջոցները: Առաջին հերթին նրանք հայտնում էին, որ 353 կետը չի ապահովում իրավական պաշտպանության այն միջոցը, որը նրանք ստիպված էին սպառել, քանի որ նոր միջնորդության հայտը համարվում է դիսպոզիտիվ միջոց, այլ ոչ թե ավտոմատ իրավունք: Երկրորդ, անգամ եթե 353-րդ կետը ամեն դեպքում ապահովեր այդ միջոցը, որը նրանք ստիպված էին սպառել, ապա, ինչպես պնդում էին դիմողները, նրանք չէին կարող տալ նոր միջնորդություն, քանի որ նրանց միջնորդության բովանդակությունն արդեն քննվել էր և նրանց տրամադրության տակ չկային այնպիսի նյութեր, որոնք կարելի կլիներ համարել «էապես տարբերվող» նախկինում քննված միջնորդություններից: Երրորդ, քանի որ դիմողները վստահություն չէին ներշնչում, ապա ցանկացած նոր միջնորդություն գործնականորեն հաջողության ոչ մի շանս չէր ունենալու:

203. Երկրորդ դիմողը նշեց, որ նա չի պահանջում վերանայել Տրիբունալի որոշումը, քանի որ և՛ նրա իրավաբանը՝ փախստականների հարցերով իրավաբանական կենտրոնի ավագ իրավաբանը, և՛ փաստաբանը, ովքեր շատ փորձառու էին փախստականների ոլորտում, նրան խորհուրդ են տվել, որ իրենք չունեին բավարար հիմնավորում, որի միջոցով հնարավոր կլիներ վիճարկել Տրիբունալի որոշումը: Դատարանը միշտ կարծում էր, որ փորձառու փաստաբանի կարծիքն իրավական պաշտպանության միջոցների հաջողության հնարավորություն չունենալու մասին բավարար էր հասկանալու համար, որ որոշման բողոքարկումը բացասական կլիներ (տե՛ս *O'Reilly and Others v. Ireland*, № 54725/00, 2004 թվականի հուլիսի 29, և *H. v. the United Kingdom*, 1987 թվականի հուլիսի 8, սերիա A, № 120):

Դատարանի գնահատականը

204. Դատարանը հիշեցնում է, որ իրավական պաշտպանության ներքին միջոցների սպառման մասին Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետը պահանջում է, որպեսզի դիմողները սկզբում կիրառեն իրավական նորմերի պաշտպանության միջոցներ, որոնք վերահսկվում են ազգային իրավական համակարգի միջոցով՝ այսպիսով պետությանը Դատարանում ազատելով իր գործողությունների համար նախատեսված պատասխանատվությունից մինչև այն պահը, քանի դեռ նրանց մոտ հայտնվում է հնարավորություն գործը սեփական իրավական համակարգի միջոցով ղեկավարելու համար: Ապացուցման բեռը կրում է Կառավարությունը, որը հաստատում է, որ իրավական նորմերի պաշտպանության միջոցները հասանելի էին և՛ տեսությունում, և՛ գործնականում, իսկ հենց դա նշանակում է, որ այդ միջոցը կարող էր կիրառվել, կարող էր ապահովել դիմողների բողոքները (տե՛ս *T. v. the United Kingdom* [ԵԴ], № 24724/94, 1999թ. դեկտեմբերի 16, կետ 55): Բացի այդ, հոդված 35-ը պետք է կիրառվի պրակտիկ իրականության դրույթների արտացոլման համար, դիմողի իրավունքների և ազատության արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելու համար, որոնք երաշխավորված են Կոնվենցիայով (տե՛ս *Hilal v. the United Kingdom* (dec.), № 45276/99, 2000թ. փետրվարի 8):

205. Դատարանը վճռեց, որ իրավական նորմերի պաշտպանության հաջողության հասնելու կասկածները չէին ազատում դիմողներին այդ միջոցները սպառելու պարտականությունից (տե՛ս մասնավորապես *Pellegrini v. Italy* (dec.), № 77363/01, 2005թ. մայիս 26; *MPP Golub v. Ukraine* (dec), № 6778/05, 2005թ. հոկտեմբերի 18 և *Milosevic v. the Netherlands*) (dec), № 77631/01, 2002թ. մարտի): Դրա հետ մեկտեղ, երբեմն Դատարանը որոշում էր, որ, եթե փաստաբանը դիմողին տեղեկացնում էր գործի հեռանկարների բացակայության մասին, ապա սովյալ բողոքարկումը իրենից ոչ մի արդյունավետություն չէր ներկայացնում իրավական նորմերի պաշտպանության համար (տե՛ս *Selvanayagam v. the United Kingdom* (dec), № 57981/00, 2002թ. դեկտեմբերի 12; տե՛ս նաև *H. v. the United Kingdom*, որի մասին հիշատակվեց վերևում և *McFeeley and others v. the United Kingdom* գործը, № 8317/78, Հանձնաժողովի որոշում սկսած 1980թ. մայիսի 15, Որոշումներ և հաշվետվություններ (DR) 20, էջ. 44): Ճիշտ նույն կերպ դիմողներին չի կարելի դիտարկել որպես իրավական նորմերի պահպանման չսպառված ներքին միջոց, եթե դիմողը կարողանա դրսևորվել՝ բերելով համապատասխան օրինակներ ներքին դատական պրակտիկայից կամ այլ

ապացույցներ, ինչն իրավական պաշտպանության հասանելի միջոցն է, որից նա չի օգտվում (տե՛ս *Kleyn and Others v. the Netherlands* [GC], №N° 39343/98, 39651/98, 43147/98 և 46664/99, կետ 156, ՄԻԵԴ 2003-VI, *Salah Sheekh v. the Netherlands*, № 1948/04, կետեր 121 և այլն, ՄԻԵԴ 2007-... (քաղվածքներ)):

206. Դատարանն ընդունում է, որ այն դեպքում, երբ դիմողի անձնական իրավիճակում կամ երկրի պայմաններում տեղի է ունենում ցանկացած էական փոփոխություն, ապա ըստ 353 կետի հետագա հրապարակումների Իմիգրացիոն կանոնները կարող են համարվել իրավական պաշտպանության արդյունավետ ներքին միջոց, որը դիմողը պարտավոր է սպառել: Դրա հետ մեկտեղ, այս գործում Դատարանը հիշեցնում է, որ Տրիբունալի կողմից ապաստարանի հատկացման հարցի քննումից հետո, քննեց մի շարք այլ դիմողների բողոք-դիմումները, ովքեր վիճարկում էին իրենց վտարումը դեպի Մոզադիշո: Մինչև AM և AM (Սոմալի) գործի որոշման կայացումը, Տրիբունալը վճռեց, որ իրավիճակը Մոզադիշոյում և Սոմալիում առհասարակ սպառնալի էր նրա համար, որ վերադարձող անձին ենթարկի լուրջ վտանգի, և որ մեծամասնական կլանի անդամները նախկինի պես կարող էին դիմել իրենց կլաններին պաշտպանություն ստանալու համար: Քանի որ առաջին դիմողի հայտարարությունն այն մասին, որ ինքը կլանային փոքրամասնության անդամ է, այդքան էլ ճշմարտանման չէր, իսկ երկրորդ դիմողը ընդունում էր, որ ինքը պատկանում էր մեծամասնական կլանին, ապա Դատարանն իրական չէր համարում այն հնարավորությունը, որ մինչև AM և AM (զինված հակամարտություն՝ ռիսկի կատեգորիաները), Սոմալի (*AM & AM (armed conflict: risk categories) Somalia*), CG [2008] UKAIT 00091), գործի վճռի կայացումը Ներքին գործերի նախարարության Պետական քարտուղարը կրնդունեն հետագա ընդհանուր պնդումները դիմողների կողմից որպես նոր միջնորդություններ կացարան տրամադրելու համար:

207. AM և AM (Սոմալի) գործում ներգաղթյալների և կացարանների հարցերով Տրիբունալը սահմանեց, որ իրավիճակը Մոզադիշոյում էականորեն փոխվել է և այդ պատճառով քաղաքի բնակչության մեծամասնության համար այն արդեն չի համարվում անվտանգ վայր: Բացի այդ, Տրիբունալը նաև հայտնեց, որ կա հնարավորություն Մոզադիշոյից անվտանգ կերպով Սոմալիի այլ շրջաններ տեղափոխվելու համար: Այս եզրակացության հիման վրա Դատարանը հավանական էր համարում հետևյալը. անգամ եթե դիմողները կատարեին հետագա ցուցումները AM և AM (Սոմալի) գործի վճռի կայացումից հետո և եթե անգամ Պետական քարտուղարը գտներ, որ այդ ցուցումները կազմում էին նոր միջնորդություն ապաստանների հատկացման համար, ապա նման միջնորդությունը դրական համարել չէր լինի, քանի որ կհամարվեր, որ դիմողի մոտ կա Սոմալիի ներսում փախուստի այլընտրանքային տարբերակ:

208. Հետևաբար, այս գործի պայմանների դեպքում Դատարանը չէր համարում, որ Ներգաղթյալների իրավունքների ՀԸ 396-ի (փոփոխություններով) 353 կետը դիմողներին տալիս է իրավական նորմերի պաշտպանության հարցում հաջողության հասնելու համար ներքին արդյունավետ միջոց: Այդ իսկ պատճառով Դատարանը մերժում է Կառավարության փաստարկն այն մասին, որ դիմողը չի սպառել իրավական նորմերի պաշտպանության ներքին միջոցներն այն պատճառով, որ նրանք չեն կատարել Ներքին գործերի նախարարության Պետական քարտուղարի հետագա ցուցումները, երբ իրավիճակը Սոմալիում վատացել էր:

209. Ինչ վերաբերում է Կառավարության այն պնդմանը, որ երկրորդ դիմողը չի սպառել իրավական նորմերի պաշտպանության ներքին միջոցները, որ նա հայց չի ներկայացրել որոշման վերանայման հետ կապված, Դատարանը հիշեցրեց, որ փախստականների հարցերով Իրավաբանական կենտրոնի ավագ իրավաբանը և փորձառու իրավաբանը դիմողին մատնանշել էին, որ նման հայցը հաջողության իրական շանսեր չէր ունենա: Դատարանը նշում է, որ և՛ իրավաբանը, և՛ փաստաբանը, ովքեր աշխատում էին երկրորդ դիմողի հետ, համարվում էին որակավորված և փորձառու մասնագետներ ներգաղթյալների և կացարանների տրամադրման հարցով: Այս պայմաններում Դատարանն առանց տատանվելու եզրակացրեց «հեղինակավոր իրավաբանական կարծիք-ի առկայության մասին, որ գործի վերաքննությունը չէր ունենա դրական արդյունք»:

210. Այդ իսկ պատճառով, Դատարանը նաև մերժեց Կառավարության հայտն այն մասին, որ երկրորդ դիմողը չի սպառել իրավական նորմերի պաշտպանության արդյունավետ միջոցներն այն պատճառով, որ չի դիմել Դատարան՝ Տրիբունալի որոշումը վերանայելու պատճառով:

211. Վերջապես, Դատարանը հիշեցնում է, որ Կառավարությունը հայտնել է նաև, որ դիմողների բողոքները կրում են առանձնահատուկ բնույթ: Դատարանը գտավ, որ այդ հայցը առաջացնում է հարցեր, որոնք սերտորեն կապված են գործի էության հետ: Այդ իսկ պատճառով Դատարանը կուսումնասիրի այդ հայցը գործի բնույթի քննարկման դեպքում (տես ներքևում): Դատարանն այնուհետև նշում է,

որ բողոքը չի համարվում անընդունելի ինչ-որ ուրիշ պատճառների համար: Այդ ամենի ուժով բողոքը պետք է համարվի ընդունելի:

B. Հանգամանքները

1. Ընդհանուր սկզբունքները, որոնք կիրառվում են արտաքսման գործերում

212. Համաձայն սահմանված դատական պրակտիկայի՝ Պայմանավորվող Կողմերն իրավունք ունեն համաձայն միջազգային իրավունքի և իրենց պայմանագրային պարտականությունների, այդ թվում և ըստ Կոնվենցիայի, վերահսկել օտարերկրացիների տեղափոխությունը, ապրելու պայմանները և վտարումը (*Üner v. the Netherlands*) [GC], № 46410/99, կետ 54, ՄԻԵԴ 2006-....; *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*, 28 մայիսի 1985 թ., սերիա A, № 94, էջ 34, կետ 67; *Boujlifa v. France*, 1997թ. հոկտեմբերի 21, Ջեկույցների ժողովածու, 1997-VI, էջ 2264, կետ 42): Քաղաքական ապաստանի տրամադրման հարցը չէր քննարկվում ո՛չ Կոնվենցիայով, ո՛չ էլ Արձանագրություններով (տե՛ս *Salah Sheekh* գործը, որը նկարագրվեց վերևում, կետ 135 և այլ հեղինակավոր աղբյուրներ): Դրա հետ մեկտեղ, մասնակից պետության կողմից վտարումը կարող է առաջացնել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ կապված հարցեր, եթե ունեցած էական հիմնավորումներով համարենք, որ վտարման դեպքում տվյալ անձին սպառնում է 3-րդ հոդվածին հակասող դաժան վերաբերմունքի ռիսկ: Այս դեպքում, հոդված 3-ը պահանջում է չվտարել տվյալ անձին նմանատիպ երկիր (*Saadi v. Italy* [GC], № 37201/06, կետ 125, 2008թ. փետրվարի 28): Քանի որ հարձակումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը վիրավորող վերաբերմունքը կրում է բացարձակ բնույթ անկախ գոհերի վարքագծից, ապա իրավախախտման բնույթը նշանակություն չի ունենում 3-րդ հոդվածի նպատակների համար (տե՛ս *Chahal v. the United Kingdom* գործը, 1996թ. նոյեմբերի 15, Ջեկույցների ժողովածու, 1996-V, կետ 79; և վերը նշված գործը՝ *Saadi v. Italy*, կետ 127): Հետևաբար, դիմողների վարքագիծը, որքան էլ որ անցանկալի կամ վտանգավոր լիներ, չէր կարող ուշադրության արժանանալ (*Saadi v. Italy* [GC], կետ 138):

213. Էական հիմնավորումների առկայության գնահատականը համարել, որ դիմողը ենթարկվում է նման վտանգների, պահանջում է Դատարանի կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով սահմանված պայմանների կիրառությունը (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*) [GC], №№ 46827/99 և 46951/99, կետ 67, ՄԻԵԴ 2005-I): Այս նորմերը ենթադրում էին, որ դաժան վերաբերմունքը, որի հետ ըստ դիմողի կբախվի ինքը վերադարձի դեպքում, պետք է հասնի որոշակի նվազագույն մակարդակի, որպեսզի ընկնի 3-րդ հոդվածի գործողությունների տակ: Սրա գնահատումը կրում է հարաբերական բնույթ, քանի որ տեղի է ունենում գործի բոլոր հանգամանքների քննմամբ (*Hilal v. the United Kingdom*, № 45276/99, կետ 60, ՄԻԵԴ 2001-II): Հումանիտար իրավունքի բացարձակ բնույթի հետևանքով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը կարող է կիրառվել այն դեպքում, եթե վտանգը գալիս է անձից կամ խմբավորումից, ովքեր չեն համարվում պետական պաշտոնակատար անձիք: Դրա հետ մեկտեղ, սակայն, անհրաժեշտ է ապացուցել, որ վտանգն իրական է և որ իշխանությունները ընդունակ չեն վերացնելու այն՝ տալով պատշաճ օգնություն (*H.L.R. v. France*, 1997թ. ապրիլի, Ջեկույցների ժողովածու, 1997-III, կետ 40):

214. Իրական վտանգի գոյության գնահատականը պետք է լինի զգուշավոր (տե՛ս *Chahal v. the United Kingdom*, 1996թ. նոյեմբերի 15, Ջեկույցների ժողովածու, 1996-V, կետ 96; և վերը նշված գործը՝ *Saadi v. Italy*, կետ 128): Ըստ էության հենց դիմողը պետք է տրամադրի ապացույցներ, որոնք կարող են ապացուցել հիմնավորումների առկայությունը, որ չափորոշիչների իրականացման դեպքում, որի հիմքում էլ բողոք է ներկայացվում, նրան սպառնում է 3-րդ հոդվածի դրույթների հակասող վերաբերմունքի արժանանալու իրական վտանգ (տե՛ս *N. v. Finland*, № 38885/02, կետ 167, 2005թ. հուլիսի 26): Եթե նման ապացույց է ներկայացվում, ապա Կառավարության առաջադրանքը դառնում է նրա հետ կապված հարաբերություններում կասկածների փարատումը:

215. Եթե Դատարանում գործի քննության ժամանակ դիմողը դեռևս արտահանձնված կամ վտարված չէ, ապա համապատասխան ժամանակամիջոցը համարվում է դատական լուսնների ժամանակահատված (տե՛ս վերոնշյալ *Saadi v. Italy*, կետ 133): Անհրաժեշտ է իրականացնել իրավիճակի ամբողջական և հեռանկարային գնահատում, քանի որ իրավիճակը երկրում կարող է ժամանակի ընթացքում փոխվել: Նույնիսկ այն դեպքում, երբ պատմական դրույթները հետաքրքրություն էին առաջացնում, քանի որ կարող էին լույս սփռել տվյալ իրավիճակի և նրա հնարավոր զարգացման վրա, այդ պահին վճռորոշ դեր էին խաղում այն պայմանները, որոնք գործում էին հենց այդ պահին, այդ իսկ պատճառով

անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն տեղեկատվությունը, որը ի հայտ է գալիս իշխանության ազգային մարմինների կողմից վերջնական վճիռ կայացնելուց հետո (տե՛ս *Salah Sheekh* գործը, որի մասին խոսվեց վերևում, կետ 136):

216. Վերը նշված սկզբունքները և մասնավորապես գործի բոլոր փաստերի ուսումնասիրությունը պահանջում է, որ այդ գնահատականը կենտրոնացված լինի դիմողին իր հայրենիք վտարելու հետևանքների ուսումնասիրության վրա: Դա էլ իր հերթին հարկ է քննել դիմողի ընդհանուր իրավիճակի, ինչպես նաև անձնական պայմանների ֆոնի վրա (*Vilvarajah and Others v. the United Kingdom*, 1991թ. հոկտեմբերի 30, սերիա A, № 215, կետ 108): Այս առումով այնտեղ, որտեղ նպատակահարմար է, Դատարանը հաշվի կառնի՝ գոյություն ունի արդյոք տվյալ երկրում բռնության ընդհանուր իրավիճակ:

217. *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom* գործում Դատարանը, ինչպես և սպասվում էր, ենթադրեց, որ ինքն իրենով ընդհանուր անկայունության իրավիճակն առաջացնելու է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտումներ միայն այն դեպքում, եթե ապացույցներ գտնվեն, որ դիմողի անձնական վիճակը ավելի վատ է, քան նրա խմբի մյուս անդամներինը (տե՛ս վերոնշյալ *Vilvarajah v. the United Kingdom*, կետ 111): Սակայն, *N.A. v. the United Kingdom* գործում Դատարանն ուղղակիորեն հաշվի առավ իր ավելի վաղ ընդունած որոշումը *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom* գործի նկատմամբ և եզրակացրեց, որ այն պետք չէ մեկնաբանել որպես դիմողից առանձնահատուկ տարբերակիչ գծերի հաստատման պահանջում, եթե նա կարողանա ապացուցել, որ երկրում ընդհանուր բռնության իրավիճակը խախտում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի դրույթները (տե՛ս վերոնշյալ գործը՝ *N.A. v. the United Kingdom*, կետեր 115–116): Պնդել, որպեսզի նման դեպքերում դիմողը մատնանշի այդպիսի առանձնահատուկ տարբերակիչ գծերի գոյությունը, կնշանակեր ստեղծել պաշտպանություն, որը նախատեսված էր 3-րդ հոդվածով (տե՛ս վերոնշյալ գործը՝ *N.A. v. the United Kingdom*, կետ 116): Բացի այդ, նման եզրակացությունը կասկածի տակ կդնէր 3-րդ հոդվածի բացարձակ բնույթը, որը պարունակում է հարձակումների և անմարդկային կամ ստորացուցիչ վերաբերմունքի բացարձակ մերժում:

218. Այսպիսով, *N.A. v. the United Kingdom* գործի վճիռը ընդունումից հետո միակ հարցը, որը Դատարանը պետք է քննել վտարման գործում, կայանում էր հետևյալում. դատարանի կողմից քննվող գործի բոլոր իրավիճակներում են արդյո՞ք ներկայացված բոլոր հիմնավորումներն այն մասին, որ համարեն, որ հայրենիք վերադառնալու դեպքում դիմողը կենթարկվի իրական վտանգի, որը հակասում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը: Եթե նման վտանգի գոյությունը հաստատվի, ապա դիմողի վտարումն անպայմանորեն կխախտի 3-րդ հոդվածը, անկախ նրանից, թե պայմանավորված է արդյո՞ք այդ վտանգը բռնության ընդհանուր իրավիճակով, դիմողի անձնական բնութագրով կամ այդ երկու տարրերի համադրությամբ: Պարզ է սակայն, որ ընդհանուր բռնության ամեն իրավիճակ չէ, որ նման վտանգ է ծնում: Ընդհակառակը, Դատարանը հստակեցրեց, որ բռնության ընդհանուր մակարդակը, կունենա բավարար մակարդակ այն բանի համար, որպեսզի ստեղծի նման վտանգ, միայն «ամենածայրահեղ դեպքերում», որտեղ դաժան վերաբերմունքի իրական վտանգը գոյություն ունի արդեն այն բանի ուժով, որ տվյալ անձը նման վտանգի է ենթարկվում վերադառնալու դեպքում (նույն տեղում, կետ 115):

219. Համապատասխանաբար, այս գործում Դատարանը պետք է ստուգի, ներկայացված են արդյո՞ք էական հիմնավորումներ այն մասին, որ վտարման դեպքում դիմողներին կարող է սպառնալ դաժան վերաբերմունքի արժանանալու իրական վտանգ, ինչը հակասում է 3-րդ հոդվածին: Ընդ որում՝ նա սկզբում քննելու է ընդհանուր իրավիճակն ինչպես Մոզաբիշյույում, որը պետք է դառնա նրանց հետ վերադառնալու կետը, այնպես էլ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածների այլ շրջաններում, իսկ այնուհետև ուշադրությունը կկենտրոնացնի քննարկելու վերադարձի մանրամասն հետևանքները ամեն դիմողի դեպքում առանձին: Սակայն մինչև Դատարանը կկարողանա գնահատել ռիսկերը վերադառնալուց հետո, նա պետք է քննի երկու նախաքննական հարցեր, որոնք ծագում են այս գործում՝ առաջին՝ Կոնվենցիայի 3-րդ և Որակավորված դիրեկտիվի 15-րդ հոդվածների միջև եղած կապը, երկրորդ՝ այն կշիռը, որը պետք է հաղորդել երկրների զեկույցներին, որոնք հիմնավորվում են հիմնականում տեղեկատվության վրա, որը ստացվում է անանուն աղբյուրների կողմից:

2. Կոնվենցիայի 3-րդ և Որակավորման Դիրեկտիվի 15-րդ հոդվածի միջև կապը

(a) Կողմերի փաստարկները

220. Դիմողները նշում էին, որ 15 (c) հոդվածը, անկասկած, նախատեսված է ստուգել այն իրավիճակները, որոնցում բացակայում է պաշտպանությունը, որը նախատեսված է և՛ Որակավորման

Դիրեկտիվի 15 (b), և՛ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածներով: Այդ իսկ պատճառով նրանք համաձայնեցին, որ կարող են լինել որոշակի իրավիճակներ, որոնցում կյանքի լուրջ սպառնալիքը կամ անհատի քաղաքացիական անձը, անխնա բռնության հետևանքով ոչ ավել, ոչ պակաս բավարար չի լինի այն բանի համար, որպեսզի համարվի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում: Դրա հետ մեկտեղ, նրանք հայտնեցին, որ նրանց ենթադրյալ վտարման համատեքստում կառուցվող վտանգն այնպիսին է, որ *N.A. v. the United Kingdom* գործում նրա մակարդակը բավականին բարձր է:

221. Կառավարությունը հայտնեց, որ և՛ Եվրոպական դատարանը Էլգաֆաջի գործում, և՛ Վերաքննիչ դատարանը *QD (Iraq) v Secretary of State for the Home Department* գործում, ճշտորեն բռնեցին այն դիրքորոշումը, որ Որակավորված դիրեկտիվի 15(c) հոդվածը տարբերվում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածից, և որպես այդպիսին, թույլ է տալիս Եվրոպական Միության անդամ-պետություններին օգնել այն անձանց, ովքեր ունեն կացարանի, պաշտպանության կարիք, և համապատասխանում են 3-րդ հոդվածով հաստատված նվազագույն դրույթներին:

222. Մասնավորապես, Կառավարությունը հաղորդեց, որ այս մեկնաբանությունը համաձայնեցվում է Որակավորված դիրեկտիվի ընդհանուր նպատակի հետ, որը կայանում է նրանում, որպեսզի հնարավոր լինի ապահովել «երեք երկրների քաղաքացիների կամ առանց քաղաքացիության անձանց, որպես փախստականներ, կամ անձանց, ովքեր այս կամ այն պատճառով կացարանի կարիք ունեն կամ զգում են միջազգային օգնության կարիք, որակավորման նվազագույն ստանդարտներ»: Որպես այդպիսին, այն համադրում է ավանդական քննադատությունը, որը կա Ժնևյան կոնվենցիայում, «լրացուցիչ պաշտպանական կարգավիճակ» հասկացության հետ, որում ԵՄ-ի անդամ-պետությունների միջազգային պարտականությունները, որոնք հաստատվել էին մարդու իրավունքների Եվրոպական կոնվենցիայով, համակցված են լայնամասշտաբ հումանիտար պրակտիկայով, որն ընդունվել է ԵՄ-ի անդամ-պետությունների կողմից, ովքեր ակնհայտ կերպով զգում են օգնության կարիք և ոչ պարտադիր կերպով ընկնում են վերը նշված կոնվենցիաներից որևէ մեկի ազդեցության տակ:

223. Այն հանգամանքը, որ Եվրոպական Միությունն ընդունել է լրացուցիչ պաշտպանության համար նախատեսված ավելի մասշտաբային մոտեցում, դա դեռ չի նշանակում, որ դա պետք է պարտադիր կերպով վերագրվի 3-րդ հոդվածին: Դա չդարձավ նպատակ Դիրեկտիվի ընդունման համար, որում, անպայման, ընտրված է գործողությունների առավել լայն ոլորտ, քան Կոնվենցիայում է: Կառավարությունը շուտով հայտարարեց, որ Եվրոպական Միության կողմից ընդունված առավել լայն օգնության ստանդարտը կարող է տեղին չլինել Եվրոպայի Խորհրդի առավել լայն շրջանի անդամների համար, հատկապես պայմանավորվող պետությունների համաձայնության ուղղակի բացակայության դեպքում:

224. Հաշվի առնելով դա՝ Կառավարությունը հայտարարեց, որ Որակավորված դիրեկտիվի խիստ դրույթները թեթևացել են մի շարք բացառությունների միջոցով, որոնք նշված են 17-րդ հոդվածում և կախված են մարդկանց վարքագծից: Դրա հետ մեկտեղ, սակայն, եթե 15(c) հոդվածը համակցվեր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ, ապա այդ բացառությունները նման ձևով չէին մտնի նրա մեջ:

(b) Դատարանի գնահատականը

225. *Elgafaji-ի* գործում Եվրոպական Դատարանը վճռեց, որ 15(c) հոդվածը կխախտվի, եթե գոյություն ունեցող հիմնավորումները համարվեն, որ համապատասխան երկիր վերադարձի դեպքում բնակիչը, բացառապես միայն այդ շրջան կամ այդ երկիր վերադառնալու դեպքում բախվում է լուրջ վտանգի ենթարկվելու իրական ռիսկի հետ: Որպեսզի կանխվի նման ռիսկը, տվյալ անձը պարտավոր չէ կոնկրետ հետապնդումների հետ կապված ներկայացնել ապացույցներ, որոնք վերաբերում էին անձնական իրավիճակներին (տե՛ս *Elgafaji-ի* գործը, կետ 35): Առանց այդ էլ Եվրոպական դատարանը գտնում էր, որ նման իրավիճակը «բացառություն» է լինելու և որքան դիմողն ավելի շատ կարողանա ցույց տալ, որ ենթարկվում է կոնկրետ հետապնդումների, այդքան ցածր կլինի նրա նկատմամբ անխնա բռնության մակարդակը, որի դեպքում նա իրավունք ունի ստանալու համապատասխան լրացուցիչ պաշտպանություն (տե՛ս. վերոնշյալ *Elgafaji-ի* գործը, կետ 39):

226. Դատարանի իրավասությունը սահմանափակված է Կոնվենցիայի մեկնաբանությամբ, այդ իսկ պատճառով տեղին չէ սեփական կարծիքն արտահայտել Որակավորված դիրեկտիվի 15(c) հոդվածի գործողությունների ծավալի կամ ոլորտի մասին: Սակայն, հիմնվելով *Elgafaji-ի* գործում Եվրոպական դատարանի մեկնաբանության վրա, Դատարանը համոզված չէր, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը, ի տարբերություն NA-ի, չի ապահովում պաշտպանությունը, որը համադրվում է այն պաշտպանության հետ, որը ներկայացված է Դիրեկտիվում: Մասնավորապես, Դատարանը նշում է, որ ճեղքվածքը, որը հաստատվել է

այդ երկու դրույթների վրա, բացառիկ հանգամանքներում ընդհանուր բռնության իրավիճակում կարող է հասնել այնպիսի մակարդակի, որ ցանկացած անձ, վերադառնալով այդ շրջան, կենթարկվեր վտանգի:

3. Չանգվածը, որը պետք է հանձնվի Նայրոբիում փաստերի հաստատման առաքելությանը

(a) Կողմերի փաստարկները

227. Դիմողները պնդում էին, որ *NA. v. the United Kingdom* գործից հետո, № 25904/07, կետեր 118-122, 2008թ. հուլիսի 17, փաստերի հաստատման առաքելության հաշվետվությանը պետք է տալ ոչ շատ մեծ զանգված կամ առհասարակ մերժել այն, քանի որ առաքելությունը չէր հասել Սոմալի, կապ չէր հաստատել ոչ մի սոմալացու հետ, իսկ «աղբյուրների» մեծ մասը անանուն էին, անվանված միայն որպես «միջազգային NGO», «դիվանագիտական աղբյուր» կամ «անվտանգության հարցերով խորհրդատուներ»: Չէր ներկայացվել ոչ մի տեղեկատվություն Սոմալիում այդ աղբյուրների առկայության, համապատասխան կազմակերպություններում դրանց ունեցած դերի կամ աշխատանքների տեսակի մասին, որը նրանք կատարում էին (եթե առհասարակ կատարում էին): Սա առաջացնում է առանձնահատուկ մտահոգություն, հաշվի առնելով, որ Սոմալիում գոյություն ունեին շատ քիչ թվով միջազգային NGO-ներ և դիվանագիտական առաքելություններ:

228. Ի պատասխան՝ Կառավարությունը հայտարարեց, որ նման քննադատությունն անտեղի էր և չարդարացված: Չնայած այն հաստատեց, որ դիվանագիտական առաքելությունը չի այցելել Սոմալի, Կառավարությունը հայտարարեց, որ դա արվել է Արտաքին գործերի նախարարության հանձնարարականով և Համագործակցության գործերով, որը զգուշացրել էր բրիտանացիներին դեպի Սոմալի անցանկալի ուղևորությունների մասին: Դրա փոխարեն առաքելությունը գնացել էր Նայրոբի, որտեղ տեղակայված էր ՄԱԿ-ի աֆրիկյան շտաբ-բնակարանը, որտեղ նկատվում է միջկառավարական և ոչ կառավարական կազմակերպությունների ամենաբարձր կոնցենտրացիան, որոնք աշխատում էին Սոմալիում և ամեն օր հետևում էին այդ երկրում տեղի ունեցող իրավիճակին: Նայրոբիում առաքելությունը կարողացավ զրուցել մի շարք մարդկանց հետ, ովքեր վերջերս էին վերադարձել Սոմալիից, ընդ որում՝ նրանցից մի քանիսը Սոմալիում էին մնացել մի քանի շաբաթ այն ժամանակահատվածում, որն անմիջապես նախորդում էր առաքելության գալուին:

229. Կառավարությունը հաստատեց նաև, որ աղբյուրների մեծամասնությունը հաշվետվությունում նշված չեն: Դրա հետ մեկտեղ նա հայտնեց, որ անանունությունը երաշխավորված էր աղբյուրների խնդրանքով, քանի որ նրանք անհանգստացած էին հնարավոր վտանգների համար և խնդրեցին Դատարանին հաշվի առնել այն փաստը, որ աղբյուրները, որոնք մեջբերված էին Նորվեգիայի ներգաղթյալների Ղեկավարման հաշվետվությունում, նույնպես անանուն էին:

(b) Դատարանի գնահատականը

230. Գնահատելով այն զանգվածը, որին պետք է տալ երկրի մասին նյութը՝ անհրաժեշտ է հաշվի առնել նրա աղբյուրը, մասնավորապես նրա անկախությունը, վստահությունը և օբյեկտիվությունը: Ինչը վերաբերում է զեկույցներին, ապա էական գործոններ են համարվում հեղինակությունը և հեղինակի համբավը, քննությունների լրջությունը, որոնց արդյունքների հիման վրա էլ կազմվել են զեկույցները, և նրանց հաստատումն այլ աղբյուրների կողմից (*Saadi v. Italy* [GC], № 37201/06, կետ 143, ՄԻԵԴ 2008-..., և վերոնշյալ գործը *NA. v. the United Kingdom*, կետ 120):

231. Դատարանն ընդունում է նաև, որ հարկ է հաշվի առնել երկրում նյութի հեղինակի ներկայության և նրա կողմից զեկույցի կազմման հանգամանքը: Այս հարաբերությունում Դատարանը նշում է, որ պետությունն իր դիվանագիտական առաքելությունների և նրանց տեղեկատվություն հավաքելու հնարավորության օգնությամբ հաճախ կարող է գտնել նյութ, որը հնարավոր է միանգամայն համապատասխան է Դատարանի կողմից քննվող գործի համար: Դատարանը գտնում է, որ նման քննարկում պետք է կիրառվի, ընդ որում՝ էլ ավելի մեծ հիմնավորմամբ նաև ՄԱԿ-ի մարմինների նկատմամբ՝ հատկապես հաշվի առնելով նրանց անմիջական մուտքը երկրի կարևոր նշանակության ղեկավարությունը, ինչպես նաև նրանց կողմից անհրաժեշտ վայրերում ստուգում և գնահատում անցկացնելու ունակությունը, որը չեն կարող անել պետությունը և ոչ կառավարական մարմինները:

232. Դատարանն ուշադրություն է արժանացնում մի շարք դժվարություններ, որոնց հետ կառավարությունը և NGO-ն բախվում են վտանգավոր և անկայուն իրավիճակներում տեղեկատվություն հավաքելու ժամանակ: Դատարանը համաձայն է, որ միշտ չէ, որ հնարավոր է քննություն անցկացնել

հակամարտության օջախից որոշակի հեռավորության վրա և նման դեպքերում հնարավոր է հարկ լինի հիմնվել այն տեղեկատվության վրա, որն ապահովված է աղբյուրների կողմից, անմիջականորեն ծանոթ իրավիճակներից: Այդ իսկ պատճառով Դատարանը չի մերժի զեկույցը միայն այն պատճառով, որ նրա հեղինակը չի եղել ուսումնասիրվող շրջանում, այլ դրա փոխարեն հիմնվում է այն տեղեկատվության վրա, որը ներկայացվում է աղբյուրների կողմից:

233. Մյուս կողմից, եթե զեկույցն ամբողջությամբ հիմնված է այն տեղեկատվության վրա, որը ստացվել է աղբյուրներից, ապա Դատարանը կգնահատի զանգվածը, որը պետք է տալ նրանց վկայություններին, այդ աղբյուրների հեղինակության և համբավի և այդ շրջաններում նրանց գտնվելու մակարդակի վրա: Դատարանն ընդունում է, որ օրինական անհանգստության դեպքում անվտանգության հարաբերություններում աղբյուրները կարող են մնալ անանուն: Դրա հետ մեկտեղ, համապատասխան շրջաններում տեղեկատվության աղբյուրների գործունեության բնույթի բացակայության դեպքում Դատարանը գործնականորեն անհնարին կհամարի դրանց իրավացիության գնահատումը: Հետևաբար, մոտեցումը, որը կընտրի Դատարանը, կախված կլինի աղբյուրների տեսակների և նմանացած տեղեկատվության աղբյուրների համաձայնեցվածությունից: Եթե աղբյուրների եզրակացությունները համընկնում են երկրի մասին այլ տեղեկությունների հետ, ապա նրանց վկայությունները կարող են ունենալ հաստատող նշանակություն: Դրա հետ մեկտեղ, Դատարանը սովորաբար զգուշավորություն է ցուցաբերում անանուն աղբյուրների տեղեկատվությունների հաղորդման դեպքում, ովքեր չեն համաձայնվում մնացած տեղեկատվության հետ, որը կա նրա տրամադրության տակ:

234. Սույն գործով Դատարանը նշում է, որ աղբյուրների նկարագրությունը, հիմնված փաստահավաք առաքելության վրա, մշուշոտ է: Ինչպես նշում էին դիմողները, «աղբյուրների» մեծ մասը, ինչպիսիք են «միջազգային NGO-ն», «դիվանագիտական աղբյուրները» կամ «անվտանգության հարցերով խորհրդատուները», մտահոգված էին: Նման նկարագրությունները չեն պարունակում նշումներ աղբյուրի հեղինակության կամ համբավի մասին կամ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական շրջաններում նրանց ներկայության մակարդակի մասին: Դա հատկապես շատ կարևոր է դիտարկվող գործում, որտեղ ընդունվում է, որ միջազգային NGO-ների և դիվանագիտական աղբյուրների ներկայությունը Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում սահմանափակ է: Այդ իսկ պատճառով Դատարանը չի կարող անցկացնել աղբյուրների իրավացիության գնահատում և, հետևաբար, եթե նրանց տեղեկատվությունը չի հաստատվում կամ հակասական է, Դատարանը չի կարող նրան էական կշիռ տալ:

4. Անվտանգության իրավիճակը Մոգադիշոյում

(a) Կողմերի փաստարկները

235. Դիմողները պնդում էին, որ 2009 թվականի հունվարին Մոգադիշոյից եթովպիական զորքերի դուրս բերումից հետո էլ ավելի աճեց բռնությունը: Human Rights Watch-ը նշում էր, որ Մոգադիշոն մասերի էր բաժանվել «անկանոն պատերազմի» հետևանքով, իսկ UNHCR-ը հայտնում էր, որ և՛ Ալ-Շաբաբը, և՛ Հիզբուլ Իսլամը մեղադրվում էին խաղաղ բնակչությանը որպես կենդանի զրահ օգտագործելու մեջ: 2010 թվականին փախստականների հարցերով զբաղվող Տրիբունալը AM (Սոմալի) գործում հաստատեց, որ իրավիճակը Մոգադիշոյում այնպիսին էր, որ ամեն մարդ, լինի հայտնի բիզնեսմեն կամ ընդդիմության բարձրաստիճան գործիչ կամ սովորական խաղաղ բնակիչ, վտանգի է ենթարկվելու այն դեպքում, եթե հետ վերադառնա Սոմալի (տե՛ս 66-րդ կետը): Տեղեկատվությունը, որը ստացվել էր AM (Սոմալի) գործի վճռից հետո, ցույց տվեց, որ այդ ժամանակից սկսած գործի վիճակը վատացել էր (տե՛ս, օրինակ, 121, 123 և 127 կետերը):

236. Դիմողները պնդում էին, որ Մոգադիշոյի խաղաղ բնակչության զոհերի թիվը փոփոխության չէր ենթարկվում, իսկ բնակչության մակարդակը միայն ավելանում էր: Նրանք ստացել էին քաղաքացի, իրավաբան Կախիյե Ալիմայի վկայություններն այն մասին, որ նոր ուզանդական զորքերի միջոցով Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը AMISOM-ի օգնության դեպքում, պարտավորվում է անցնել հարձակման և գրավել Մոգադիշոյի այն հատվածները, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաբ խմբավորման կողմից: Նրան հայտնեցին նաև, որ մահապարտների կողմից ահաբեկչության իրականացումից հետո Մոգադիշոյի միջազգային օդանավակայանն ամեն օր ենթարկվում էր հրաձգության և ռմբակոծության:

237. Դիմողներն այդ իսկ պատճառով կարծում էին, որ անխնա բռնությունը Մոգադիշոյում ներկա պահին գտնվում է այնպիսի մակարդակի վրա, որ վտանգ է ստեղծում այդտեղ ապրող ցանկացած մարդու կյանքի համար:

238. Կառավարությունը հայտարարեց, որ, հղում կատարելով երկրի իրավիճակի մասին վերջին ստացված տեղեկություններին, պարզ է դառնում, որ Մոզադիշոն ոչ մի դեպքում չի համարվում «փակ շրջան»: Ընդհակառակը, մի շարք աղբյուրներ ընդգծում էին, որ չնայած վտանգին, Մոզադիշոյում դեռևս կային տեղեր, որտեղ իրավիճակը բավականին նորմալ էր, իսկ խաղաղ բնակչության համար ռիսկը, ինչպես ենթադրվում էր, կայանում էր խաչաձև կրակների տակ ընկնելը, այլ ոչ թե կոնկրետ հետապնդումները (տե՛ս կետ 87):

239. Կառավարությունը հայտնեց նաև, որ Ալ-Շաբաաբը օտարերկրացի ջիհադիստների ազդեցության տակ անցավ գործողությունների ավելի բարդ մեթոդների, որի հետևանքով խմբավորման կողմից ստեղծված ռիսկերը փոքրացան: Մասնավորապես, Կառավարությունն անդրադարձավ փաստերի հաստատման վեջին առաքելությանը, որը ցույց էր տալիս, որ Ալ-Շաբաաբն այժմ իր գրոհներն ուղղում է ընդդեմ Միջանկյալ դաշնային կառավարության և AMISOM-ի (տե՛ս կետ 83): Կառավարությունը նաև անդրադարձավ Նորվեգիայի ներգաղթյալների ղեկավարման զեկույցին, որում նշված էր, որ չնայած Մոզադիշոյի տարբեր շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբի կողմից, պայմանները շատ տարբեր էին, այնուամենայնիվ նկատվում էին որոշակի դրական նշաններ (տե՛ս կետ 115):

240. Հետևաբար, Կառավարությունը հաստատում է, որ չկա ոչ մի հիմնավորում համարելու, որ դեպի Մոզադիշո դիմողի վտարումը կստեղծի նրա հետ դաժան վերաբերմունքի իրական վտանգ, որը հակասում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին:

(b) Դատարանի գնահատականը

241. Այս գործում դիմողները հաստատում էին, որ Մոզադիշոյում տեղի ունեցող անխնա բռնությունը հասել է բավարար մակարդակի այն բանի համար, որ կարողանա իրական վտանգ տակ դնել ցանկացած քաղաքացու կյանքը, ով գտնվում է մայրաքաղաքում: Չնայած Դատարանն ավելի վաղ նշել էր, որ միայն «ամենաձայրահեղ դեպքերում» է ընդհանուր բռնության իրավիճակը հասնում բավարար մակարդակի, որպեսզի կարողանա ստեղծել այդպիսի վտանգ, նա չուվեց հետագա ցուցումներ այն մասին, թե ինչպես է պետք գնահատել հակամարտության մակարդակը: Դրա հետ մեկտեղ Դատարանը հիշեցրեց, որ փախստականների հարցերով Տրիբունալը պետք է անցկացնի նմանատիպ գնահատում *AM & AM (Սոմալի)* (տե՛ս վերևում) գործի համար, և դրա հետ մեկտեղ նա սահմանեց հետևյալ չափանիշները. առաջին հերթին, արդյոք հակամարտության կողմերը կիրառո՞ւմ են ռազմական գործողությունների այնպիսի մեթոդներ և ռազմավարություն, որը բարձրացնում է խաղաղ բնակչության շրջանում մահացության թիվը, երկրորդ՝ արդյոք այդպիսի մեթոդների և (կամ) մարտավարությունների կիրառությունը կրում է համընդհանուր բնույթ, երրորդ՝ արդյո՞ք ռազմական գործողություններն ունեն տեղային կամ լայնամասշտաբ բնույթ, և վերջապես՝ խաղաղ բնակչության մահացության, վիրավորվածության և տեղահանման ի՞նչ թվաքանակ է գրանցվել: Չնայած այդ չափանիշները դիտարկվում էին որպես սպառվող ցանկ, որը պետք է կիրառվի վերջին բոլոր գործերում, այս գործի համատեքստում Դատարանը համարեց, որ նրանք ձևավորում են պատշաճ միջոցներ Մոզադիշոյում բռնության մակարդակի գնահատման համար:

242. Կասկած չկա, որ 2008 թվականի վերջին Մոզադիշոն չէր համարվում անվտանգ վայր իր բնակչության մեծամասնության կյանքի համար: Սոմալիի մասին իր վերջին սահմանումում (*AM & AM (Սոմալի)*) տե՛ս վերևում) այդ ժամանակվա փախստականների հարցերով Տրիբունալն ուշադիր կերպով ուսումնասիրեց ինտենսիվ ռազմական գործողությունների մասին հարցը, անվտանգության իրավիճակը և բնակչության տեղափոխության մասշտաբները, և վճռեց, որ Մոզադիշոյի զինված հակամարտությունն իրենից ներկայացնում է անխնա բռնության այնպիսի մակարդակ, որ բնակչության մեծամասնությունը ենթարկվում է լուրջ վտանգների ռիսկի: Դրա հետ մեկտեղ, նա չէր բացառում, որ կարող են լինել որոշակի անձիք, որոնց փոփոխվող փաստերի արդյունքում կարելի է համարել քաղաքում անվտանգ ապրողներ, օրինակ, եթե նրանք ունեն սերտ կապեր Մոզադիշոյի ազդեցիկ գործիչների հետ, ինչպիսիք են հայտնի բիզնեսմենները կամ բարձրաստիճան պաշտոնյաները:

243. Օբյեկտիվ տեղեկատվությունը, ինչպես ներկայացվել էր, թույլ էր տալիս համարել, որ 2009 թվականին իրավիճակը Մոզադիշոյում բարելավվեց: Իր «Օպերատիվ կառավարման նշումներում» Սահմանապահ և իմիգրացիոն հարցերով գործակալությունը 2010 թվականի հուլիսի 1-ից նշեց, որ կառավարական զորքերի և ապստամբների միջև բախումների թուլացումը բերեց խաղաղ բնակչության մահացության թվաքանակի կրճատման (տե՛ս կետ 99): Այս եզրակացությունը ստացավ որոշակի հաստատում Նորվեգիայի ներգաղթյալների ղեկավարման տեղեկատվական Կենտրոնի զեկույցում, որտեղ

նշված էր, որ չնայած խաղաղ բնակչությունն ամեն դեպքում դառնում է անխնա բռնության զոհ, միևնույն է դա տեղի է ունենում «մի քանի անգամ ավելի փոքր մակարդակով, քան առաջ էր» (տե՛ս կետ 111):

244. Դրա հետ մեկտեղ, վերջին տեղեկությունները վկայում էին այն մասին, որ հակամարտության բոլոր հիմնական կողմերը շարունակում էին մասնակցել անխնա բռնությանը՝ իրականացնելով բազմաթիվ ականանետային կրակոցներ Մոգադիշոյի խիտ բնակեցված շրջաններում, հաշվի չառնելով այնտեղ բնակչության ներկայությունը: Բացի այդ, բոլոր կողմերը ենթադրում էին կիրառել ականանետեր առանց կրակի շտկման սարքերի՝ վարելով ականնոն ականանետային կրակ հակառակորդի ուղղությամբ կամ կրակի տակ առնելով այնպիսի շրջաններ, ինչպիսին էր Բակարայի շուկան, ինչը համարվում էր ընդդիմության հենակետը (տե՛ս 82, 123, 127, 132, 137, 139-140 և 160 կետերը):

245. Բացի այդ, զեկույցում նշվում է, որ 2010 թվականին իրավիճակը Մոգադիշոյում սրվեց: 2010 թվականի սեպտեմբերի 9-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղարը հայտնեց, որ Մոգադիշոյում կրկին սրվեցին անկայունությունը և անապահովությունը (տե՛ս կետ 123), իսկ 2010 թվականի սեպտեմբերի 16-ին անկախ փորձագետ Շամսուլ Բարին հաղորդեց, որ իր զեկույցի նախապատրաստման ժամանակ զարգացել էին ծանր մարտեր, և համաձայն Կարմիր Խաչի Միջազգային կոմիտեի հաղորդման՝ հիվանդանոցները լի էին վիրավորներով (տե՛ս կետ 128): Խաղաղ բնակչության շրջանում կորուստների և տեղափոխված անձանց թվի գնահատականը տարբերվում է: ՄԱԿ-ի Գլխավոր քարտուղարը հայտնեց, որ 2010 թվականի մարտի 20-ից հուլիսի 11-ը Մոգադիշոյի երկու հիմնական հիվանդանոցներ ընդունվեցին ավելի քան 1600 տուժած բնակիչներ (տե՛ս կետ 123): Բացի այդ, 2010 թվականի առաջին եռամսյակի ընթացքում Մոգադիշո էր տեղափոխվել 179 հազար մարդ, իսկ երկրորդ եռամսյակին՝ ևս 75 հազար: Համաձայն UNHCR-ի տվյալների՝ Մոգադիշոյում ամեն շաբաթ մահանում էր 20-50 խաղաղ բնակիչ, իսկ 2010 թվականի մարտ-ապրիլ ամիսներին քաղաքում գրանցվել էր 900-ից ավելի մահացության դեպք (տե՛ս կետ 132): «Միջազգային համաձայնագրի» կազմակերպության 2010 թվականի հոկտեմբերի 18-ի կրճատ տեղեկանքում նշված էր, որ օգոստոսի վերջին և սեպտեմբերի առաջին շաբաթվա ընթացքում սպանվեց 230 և վիրավորվեց 400 խաղաղ բնակիչ, իսկ սկսած 2010 թվականի օգոստոսի 23-ից՝ Մոգադիշոյից և նրա սահմաններից տեղափոխվեց 42,4 հազար մարդ (տե՛ս 145 և 148 կետերը): Բացի այդ, վերը նշված փորձագետն անդրադարձավ Elman Peace Center of Somalia կազմակերպության վիճակագրությանը՝ համաձայն որի 2010 թվականի առաջին 7 ամիսների ընթացքում մահացավ 918 խաղաղ բնակիչ, իսկ 2555-ը՝ վիրավորվեց (տե՛ս կետ 128):

246. Ինչպիսին էլ որ լինեն հստակ թվերը, ակնհայտ է, որ 2010 թվականի սկզբից Մոգադիշոյում առկա մշտական բախումները բերում են խաղաղ բնակչության շրջանում բազմաթիվ զոհերի և հարյուրավոր մարդկանց տեղահանության: Չնայած այն տեղեկության, որ Ալ-Շաբաաբի մարտավարությունը դարձել էր ավելի բարդ, խմբավորման կազմում օտարերկրյա զինյալների ի հայտ գալուց հետո, ոչ մի աղբյուրում չի նշվում, որ նոր ռազմավարության կիրառությունը նվազեցրել էր ռիսկը: Ընդհակառակը, ինչպես հայտնել էր աղբյուրներից մեկը, հետաքննող մարտավարությունը, որը բերեցին օտարերկրյա զինյալները, ապահովում էր խաղաղ բնակչության վրա անխնա բռնությունը (տե՛ս կետ 83): Նորվեգիայի ներգաղթյալների ղեկավարման մասին զեկույցում նշված էր նաև, որ Ալ-Շաբաաբի մասնագիտացումը բերեց նրան, որ ռազմական գործողությունները սկսեցին իրականացվել առանձնահատուկ դաժանությամբ (տե՛ս կետ 112):

247. Համաձայն Նորվեգիայի ներգաղթյալների Ղեկավարման բնութագրի՝ իրավիճակը Մոգադիշոյում անկանխատեսելի էր և ամեն օր հեշտությամբ կարող էր փոխվել (տե՛ս 110 և 118 կետերը): Չնայած, ինչպես ենթադրվում էր, ժամանակի ցանկացած պահի ռազմական գործողությունները մի շրջանում ավելի ուժգին էին, քան մյուսներում, Ներգաղթյալների ղեկավարման զեկույցում նշված է, որ ուժերի հավասարակշռությունը շրջաններում և քաղաքում կարող է փոփոխվել գործնականորեն ամեն օր, և, որպես հետևանք, տարածքի նկատմամբ վերահսկողության մասին տեղեկատվությունը կարող է շատ արագ հնանալ (տե՛ս կետ 110): Մասնավորապես, զեկույցում նշված է, որ մի շրջանը, որը նախկինում համարվում էր հանգիստ, այժմ «ամբողջությամբ քարոքանդ է», իսկ բոլոր բնակիչները փախել են (տե՛ս կետ 118):

248. Դատարանը կարծում է, որ օբյեկտիվ տեղեկատվության մեծ ծավալը ավելի վստահորեն հաստատում է, որ բռնության մակարդակը Մոգադիշոյում բավականին բարձր է այն բանի համար, որ ստեղծվի իրական վտանգ, որը կհակասի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին ցանկացած մարդու համար, ով ապրում էր մայրաքաղաքում: Անելով այս եզրակացությունը՝ Դատարանը հաշվի առավ անկանոն կրակահերթերը և հարձակվողական գործողությունները, որոնք իրականացվում էին հակամարտության բոլոր կողմերի կողմից:

249. Դատարանը նշում է, որ *AM և AM (Սոմալի)* գործում ներգաղթյալների հարցերով Տրիբունալը բաց թողեց այն բանի հնարավորությունը, որ որոշակի խաղաղ բնակիչներ, ովքեր ունեին բացառապես լայն կապեր Մոգադիշոյի «ազդեցիկ գործիչների հետ», կարող էին ստանալ պաշտպանություն և հանգիստ ապրել քաղաքում: Դատարանը չէր ստացել ոչ մի հաստատում տվյալ հարցի վերաբերյալ և նշում է, որ այդ հարցի շուրջ նյութերում երկրի մասին գործնականում ոչ մի վկայություն չկար: Քանի որ հողված 3-ը պահանջում է որոշումների կայացում, հիմնական ուշադրություն դարձնել յուրաքանչյուր դիմողի վտարման հետևանքներին, Դատարանը չէր բացառի նաև այն, որ լայն կապեր ունեցող անձը պաշտպանված կլինի Մոգադիշոյում: Դրա հետ մեկտեղ, Դատարանի կարծիքով հնարավոր է, որ նման դեպքերը հազվադեպ լինեն: Առաջին հերթին Տրիբունալի որոշումներում ներկայացվում է, որ ապահովել նման պաշտպանություն կարող են միայն շատ բարձր մակարդակի կապերը: Օրինակ, բավական չի լինի ցույց տալ, որ անձը պատկանում է մեծամասնական կլանին: Երկրորդ՝ Դատարանը հիշեցնում է, որ *HH (Somalia) and Others v Secretary of State for the Home Department* գործում [2010], EWCA Civ 426, վերաբնիչ դատարանը վճռեց, որ դիմողը, որը որոշ ժամանակ բացակայել է Սոմալիից, դժվար թե ունենա անհրաժեշտ կապեր նրա համար, որ ստանա համապատասխան օգնություն: Այդ իսկ պատճառով քիչ հավանական է, որ Պայմանավորվող պետությունը կարող է հաջողությամբ առաջ քաշել այս փաստարկը, եթե տվյալ անձը վերջին ժամանակներս եղել է Սոմալիում:

250. Հետևաբար, Դատարանը վճռեց, որ բռնությունը Մոգադիշոյում այնպիսի մակարդակի վրա է, որ քաղաքում գտնվող ցանկացած մարդ, բացի այն անձանցից, ովքեր ունեն լայն կապեր «ազդեցիկ գործիչների» հետ, կբախվի դաժան վերաբերմունքի իրական վտանգի հետ, որն արգելվում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով:

5. Իրավիճակը Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում (Մոգադիշոյից դուրս)

(a) Կողմերի փաստարկները

251. Դիմողները պնդում էին, որ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական այլ շրջաններ մեկնելը նրանց համար անիրատեսական ինչ-որ բան է: Սոմալի գնալու միակ կետը դա Մոգադիշոյի միջազգային օդանավակայանն էր և, որպես բռնության բարձր մակարդակի հետևանք, որն առկա էր Մոգադիշոյում և նրա շրջապատում, ուղևորությունը կամ օդանավակայանից մեկնման փորձը դեպի Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներ, ենթարկում էր նրանց լուրջ վտանգի, որն արգելված էր 3-րդ հոդվածով:

252. Դիմողներն անդրադարձան UNHCR-ի «Ղեկավար սկզբունքներին»՝ համաձայն որոնց փախուստի այլընտրանքային տարբերակը կամ տեղափոխությունը Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածների սահմաններում բացակայում էր: 2009-2010 թթ.-ի ընթացքում այդ ամբողջ շրջանը գրավվել էր ապստամբների կողմից՝ բռնի ուժով, և UNHCR-ը կարծում էր, որ կան էական ապացույցներ համընդհանուր բռնության վերաբերյալ, որը բերում է ոչ ընտրողական վտանգի հասցման (տե՛ս 132-134 կետերը):

253. Բացի բռնության բարձր մակարդակից, նկատվում էր այնպիսի երևույթների տեսանելի աճ, ինչպիսիք էին ագրեսիան, հարձակումները, հակաօրինական սպանությունները և «անխիղճ հարձակումները», ինչպես հենց Մոգադիշոյում, այդպես էլ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական այլ շրջաններում: Միջազգային համաներումը (Amnesty International) հայտնեց այնպիսի պատիժների տարածվածության միտումների մասին, ինչպիսիք էին քարկոծմամբ մինչև մահվան հասցնելը, հասարակական գնդակահարությունները, անդամահատումը՝ ըստ քվազիդատական մարմինների հրամանների, որոնց ղեկավարները տեղաբնակ առաջնորդներն էին, ովքեր կապված էին զինված խմբավորումների հետ (տե՛ս 164-168 կետերը):

254. Դիմողները նաև պնդում էին, որ իրենց Մոգադիշո վերադառնալու դեպքում գոյություն ունի նվազագույն հիմնավորված հնարավորություն այն մասին, որ նրանց ստիպողաբար կտեղավորեն IDP ճամբարներում, այդ իսկ պատճառով 3-րդ հոդվածի գնահատման համաձայն պետք է հաշվի առնել հումանիտար պայմաններն այդ ճամբարներում և նրանցում ժամանակավոր կացարանների վիճակը:

255. Քանի որ IDP ճամբարներում տեղավորվելուց փախչելը գործնականորեն անհնարին էր, դիմողները պնդում էին, որ նրանք ճամբարներում նման են լինելու կալանավորների, այդ իսկ պատճառով Դատարանը պետք է կիրառի իր դատական պրակտիկայի նմանատիպ օրինակները հսկողության տակ պահելու համար: Հայցվորները պնդում էին, որ վերը նշված ճամբարներում պայմաններն

այնպիսին են, որ Դատարանն ընդունեց 3-րդ հոդվածի խախտումը նրանց նկատմամբ, բայց դրա հետ մեկտեղ վերջիններիս ավելի վատն էին (տե՛ս, օրինակ *Dougoz v. Greece*, № 40907/98, ՄԻԵԴ 2001-II, *Peers v. Greece*, № 28524/95, ՄԻԵԴ 2001-III, *S.D. v. Greece*, № 53541/07, 2009թ. հուլիսի 11, *Riad and Idiab v. Belgium*, №№ 29787/03 և 29810/03, ՄԻԵԴ 2008-... (քաղվածքներ) և *Al-Agha v. Romania* գործերը, № 40933/02, 2010թ. հունվարի 12)։ Այդ ճամբարներում չեն բավարարում անգամ կյանքի համար այն նվազագույն անհրաժեշտ պայմանները, ինչպիսիք են սնունդը, ջուրը և բժշկական զննումները։ Էական է այնտեղ բռնության մակարդակը, այդ թվում և կանանց ու երեխաների հետ հարաբերություններում, իսկ դա նշանակում է, որ շատերն ապրում են մշտական վախի մեջ սեփական կյանքի կամ ֆիզիկական անվտանգության համար։ Բացի այդ, չնայած Սոմալիի կենտրոնական հատվածի բնակչության ավելի քան 70%-ն ունի մարդասիրական օգնության կարիք, UNHCR-ը և այլ NGO-ներ բախվում էին անհաղթահարելի դժվարությունների հետ։ Այդ իսկ պատճառով դիմողները պնդում էին, որ այդ ճամբարներում հարկադրաբար տեղավորելը հարցեր է առաջացնում Միացյալ Թագավորության Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ կապված։

256. Կառավարությունը հայտարարեց, որ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածների մեծ մասը, չհաշված Մոգադիշոն, վերահսկվում է Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից։ Համաձայն վերջին տեղեկությունների՝ ներառյալ փաստերի հաստատման վերաբերյալ առաքելության հաշվետվությունները, այդ շրջանները համարվում էին առավել կայուն, իսկ բերքը նրանց մոտ ավելացել էր։ Կառավարությունը համաձայն էր այն բանի հետ, որ կայունության աճը բերում է իր հետ մարդու իրավունքների ոտնձգության թվի մեծացման, որը, ինչպես ակնհայտ է, պայմանավորված է մեկնաբանության ծայրահեղ խիստ բնույթով և այդ խմբավորման կողմից կիրառվող շարիաթական կանոնների հետևանքով։ Դրա հետ մեկտեղ Կառավարությունը հաստատում է, որ խաղաղ բնակչությունը գտնվում է անվտանգության մեջ, եթե «հետևում է կանոններին»։

257. Կառավարությունը նշում է, որ համաձայն վերջին տվյալների՝ Սոմալի գնալու իրավիճակը սկսած 2009 թվականի սկզբներից զգալիորեն լավացել է։ Սիյուքի անդամները կանոնավոր կերպով թռչում էին Մոգադիշո, ընդ որում՝ Նայրոբիի չվերթներով, 2010 թ.-ի առաջին ութ ամիսների ընթացքում տեղափոխելով հազարավոր ուղևորներ։ Համաձայն այն տեղեկատվություն, որը ներկայացնում է առաքելությունը փաստերի հաստատման համար, տեսանելի է, որ չնայած հետ վերադարձող սոմալացիները սովորաբար ստիպված են լինում խոսել և համաձայնության գալ ընտանիքի անդամների հետ՝ վերադառնալու հետ կապված, զինված ուղեկցումը միշտ չէ, որ պարտադիր է լինում։ Վկայությունները թույլ են տալիս մտածել, որ սոմալական բնակչությունը կարող է օգանավակայանից գնալու համար օգտվել տաքսի ծառայություններից (տե՛ս 84-85 կետերը)։

258. Կառավարությունը հայտնում է, որ բարելավվել է նաև անվտանգությունը Սոմալիի շրջաններում երթևեկելու համար և, համաձայն ընդհանուր տպավորությունների, բնակչությունը կարող է ազատ կերպով տեղաշարժվել ինչպես Կառավարության, այնպես էլ այլ խմբավորումների հսկողության տակ գտնվող շրջաններում։ Անվտանգության ուժեղացումը մասամբ պայմանավորված էր մի շարք անցակետերի հանմամբ։ Չնայած հսկիչ-անցագրային կետերը շարունակում էին աշխատել, նրանց մեծամասնությունում գործում էր Ալ-Շաբաաբը՝ ստուգելով մարդկանց և իրերը, ապահովելով խիստ մահմեդական կանոնների պահպանումը։ Այս ամենի հետ զուգահեռ հայտնում էին, որ Ալ-Շաբաաբը զգալի չափով արմատախիլ է արել այնպիսի հանցագործություններ, ինչպիսիք էին գողությունը, թալանը և ավազակությունը, ինչը նպաստեց ուղևորությունների հետևանքով առաջացած ռիսկերի նվազմանը (տե՛ս կետ 90)։

259. Քանի որ դիմողները Սոմալիի հումանիտար պայմանները համարում էին «ծանր», որը հակասում էր Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին, Կառավարությունը հայտարարեց, որ այս դեպքում կիրառվում են սկզբունքներ, որոնք հաստատված են *N. v. the United Kingdom* գործում [GC], № 26565/05, կետեր 42-45, 2008թ. մայիսի 27։ Հետևաբար, հումանիտար պայմանները կհասնեն այն շեմին, որը նախատեսված է համաձայն 3-րդ հոդվածի միայն այն դեպքում, եթե պետությունում գոյություն ունեցող իրավիճակները կրեն «շատ բացառիկ» բնույթ, եթե «հնարավոր լինի» այնպես, որ դիմողը չկարողանա բավարարել իր կյանքի համար անհրաժեշտ պայմանները, և եթե այդ անբավարարությունները բերեն անմիջական վտանգի նրանց կյանքի կամ մարդկային արժանապատվությունն ապահովելու համար։

260. Կառավարությունն ընդունում է, որ Սոմալիի հումանիտար իրավիճակն անկասկած ծանր է։ Դրա հետ մեկտեղ նա համարում է, որ վերջին տեղեկություններում նկատելի են նոր դրական նշաններ։ Օրինակ, համաձայն UNHCR-ի վիճակագրության, Կորիդորե Աֆգոյեում գտնվում էին ավելի քիչ

մարդիկ, քան առաջ էր, իսկ Նորվեգիայի ներգաղթյալների ղեկավարման լավ տեղեկացված աղբյուրները հայտնում էին, որ նրանց թիվը փաստացի կարող է ավելի քիչ լինել, քանի որ կա վկայություն այն մասին, որ ներքին փախստականների մասին տվյալներն ուժեղացված են:

261. Փաստերի հաստատման առաքելությունը նշեց, որ Կորիդորե Աֆգոյեն ձեռք է բերում առավել մշտական բնույթ, ընդ որում՝ այդ շրջաններում իսկապես խոչընդոտներն ավելի շատ էին: Հարցվածներից մեկը պատասխանել էր, որ արբանյակային նկարներում երևում են ապացույցներ բնակեցվածության, ուրբանիզացիայի և բնականոն կյանքի մասին (տե՛ս 95 կետը): Կորիդորե Աֆգոյեի սահմաններում գործում են սահմանափակ թվով IDP ճամբարներ, քանի որ տեղափոխված մարդիկ սովորաբար փորձում էին գտնել կացարաններ այլ շրջաններում ապրող հարազատների մոտ: Այս հարաբերություններում կլանային համակարգը շարունակում էր մնալ կարևոր, քանի որ կլանի անդամները պատրաստ էին հնարավորության դեպքում կիսվել իրենց ունեցած ռեսուրսներով:

262. Կառավարությունը նշեց նաև, որ, համաձայն վերջին տեղեկությունների, փոփոխություններ են նկատվում մարդու իրավունքների ոտնահարման աճ այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում են Ալ-Շաբաբի կողմից, հիմնականում խիստ մեկնաբանության և նրանց կողմից շարիատական կանոնների կիրառման դեպքում: Մասնավորապես, համարվում էր, որ կանայք սովորաբար ենթարկվում էին մարդու իրավունքների խախտման ռիսկի, բայց այդ ամենից զերծ չէին մնում նաև տղամարդիկ և երեխաները: Դրա հետ մեկտեղ, Կառավարությունը հայտնեց, որ չնայած Ալ-Շաբաբի ռեժիմն անպայմանորեն ռեպրեսիվ է, ունեցած վկայությունները հիմնավորումներ են տալիս կարծելու, որ այն անձիք, ովքեր հետևում են նրանց կողմից ամրագրված կանոններին, կարող են վարել ամենօրյա հանգիստ կյանք (տե՛ս կետ 92):

263. Այդ պատճառով Կառավարությունը հաստատում է, որ ծանր հումանիտար պայմանները, որոնց հետ դիմողները կարող են բախվել Սոմալի վերադառնալու դեպքում, չեն մեծացնում «շատ բացառիկ» շեմը, քանի որ նրանք կարող են ցուցադրել ոչ ավելի, քան կանխավարկածային ռիսկը՝ ելնելով «ամենավատ սցենարից»:

264. Ուստի Կառավարությունը հայտնեց, որ ռիսկի մակարդակը, որի հետ դիմողները կարող են բախվել Մոգադիշոյից հարավային և կենտրոնական Սոմալի մեկնելու դեպքում, բավարար չէ այն բանի համար, որ խախտեն 3-րդ հոդվածը:

(b) Դատարանի գնահատականը

ա. Երկրի ներսում փախուստի այլընտրանքային տարբերակ

265. Դատարանը նշում է, որ այս գործում Կառավարությունը հանձն է առնում հետ ուղարկել երկու դիմողներին էլ դեպի Սոմալի: Դրա հետ մեկտեղ, նա չի կարող սահմանափակել Մոգադիշոյում առկա ռիսկի դիտարկումը, քանի որ փախստականների հարցերով Տրիբունալը որոշեց, որ անկախ մայրաքաղաքում գոյություն ունեցող իրական վտանգների ռիսկի, դիմողը հնարավորություն կունենա տեղափոխվելու առավել անվտանգ վայր Սոմալիի հարավային կամ կենտրոնական հատվածներում:

266. Միացյալ Թագավորությունում կացարան հատկացնելու կամ լրացուցիչ պաշտպանություն ապահովելու հետ կապված միջնորդությունները կմերժվեն, եթե մարմինը, որը որոշումներ է կայացնում, համարի, որ ավելի ճիշտ կլինի և ոչ առանձնահատուկ դաժան ակնկալել, որ դիմողը կտեղափոխվի երկրի մեկ այլ մաս (տե՛ս *Januzi, Hamid, Gaafar and Mohammed v Secretary of State for the Home Department* [2006] UKHL 5 and *AH (Sudan) v Secretary of State for the Home Department* [2007] UKHL 49): Դատարանը հիշեցնում է, որ 3-րդ հոդվածը որպես այդպիսին չի խոչընդոտում Պայմանավորվող պետություններին երկրի ներսում փախուստի այլընտրանքային տարբերակների գոյության համար, և հայտնում է այն մասին, որ դիմողի երկիր վերադառնալու դեպքում նա կենթարկվի իրական վտանգի, որն արգելված է այդ նորմով (*Salah Sheekh v. the Netherlands*, № 1948/04, կետ 141, ՄԻԵԴ 2007-I (քաղվածքներ), *Chahal v. the United Kingdom*, 1996թ. նոյեմբերի 15, կետ 98, Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-V, և *Hilal v. the United Kingdom*, № 45276/99, կետեր 67–68, ՄԻԵԴ 2001-II): Բացի այդ, Դատարանը որոշեց, որ երկրի ներսում փախուստի այլընտրանքային տարբերակների կիրառությունը չի ազդում Պայմանավորվող պետությունների այն պարտականությունների վրա, որոնց համաձայն նրանք պետք է ապահովեն դիմողի համար այնպիսի պայմաններ, որոնք չէին հակասի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին (տե՛ս *Salah Sheekh v. the Netherlands*, կետ 141 և *T.I. v. the United Kingdom* (որոշում), № 43844/98, ՄԻԵԴ 2000-III): Ուստի, որպես երկրի ներսում փախուստի այլընտրանքային նախական պայման, պետք է ապահովվեն որոշակի երաշխիքներ. վտարման ենթակա անձը պետք է

նորմալ կերպով հասնի մինչև համապատասխան շրջանը, ստանա այնտեղ մտնելու թույլտվություն և տեղավորվի այնտեղ, առանց որի հարցեր են ծագում 3-րդ հոդվածի հետ կապված, առավել ևս, եթե նման երաշխիքների բացակայության դեպքում կա հավանականություն այն բանի, որ տվյալ անձը կարող է հայտնվել երկրի այն հատվածում, որտեղ նրան կարող են արժանացնել դաժան վերաբերմունքի (տե՛ս վերևում նկարագրված *Salah Sheekh v. the Netherlands* գործը, կետ 141):

267. Թեև ակնհայտ է, որ Սոմալիի քաղաքացիները չեն կարողանա ստանալ թույլտվություն Սոմալիլենդ կամ Պունտլենդ մտնելու համար, եթե նրանք այնտեղ չեն ծնվել կամ եթե չունեն սերտ կապեր այդ շրջանի կլանային խմբավորումների հետ (տե՛ս 79 և 103 կետերը), այնուամենայնիվ, դատարանին հայտնի չէ որևէ նմանատիպ արգելք, որը կկանխի Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներ վերադարձողի մուտքի իրավունք վաստակելը: Սակայն, հաշվի առվելով հումանիտար ճգնաժամը և ծանրաբեռնվածությունը, ինչը լարում է ստեղծել է և՛ առանձին անձանց, և՛ ավանդական կլանային համակարգի համար, գործնականում Դատարանը չի համարում, որ վերադարձած անձը կարող է ապաստան գտնել կամ օգնություն ստանալ այն շրջանում, որտեղ չունի սերտ կապեր (տե՛ս 114, 119 և 138 կետերը): Եթե վերադարձող անձը չունի նման կապեր կամ չի կարող անվտանգ կերպով հասնել մինչև այն շրջան, որտեղ նա ունի նմանատիպ կապեր, ապա Դատարանը լիովին հավանական է համարում այն հանգամանքը, որ նա պետք է ապաստան փնտրի փախստականների համար նախատեսված IDP ճամբարներում: Այսպիսով, ուսումնասիրելով երկրի ներսում փախուստի այլընտրանքային տարբերակներ գտնելու հարցը, Դատարանը սկզբում քննեց հարցն այն մասին, թե արդյոք վերադարձող անձը Սոմալիի հարավային կամ կենտրոնական այլ շրջաններ տեղափոխվելու դեպքում կամ արդեն այնտեղ տեղավորվելուց հետո կենթարկվի դաժան վերաբերմունքի, թե ոչ:

β. Սոմալիի հարավային կամ կենտրոնական այլ շրջաններ տեղափոխվելու կամ այնտեղ տեղավորվելուց հետո առկա ռիսկերը

268. Չնայած Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում կան մի քանի օդանավակայաններ, բոլոր դիմողներին, որոնց սպառնում է վտարում Միացյալ Թագավորությունից, տեղափոխելու են Մոգադիշոյի միջազգային օդանավակայանի միջոցով: Ներկա պահին այն վերահսկում են Միջանկյալ դաշնային կառավարությունը և AMISOM-ը և, որպես հետևանք, այն ենթարկվում է մի շարք հարձակումների Ա-Շաբաբ խմբավորման կողմից (տե՛ս 71 և 85 կետերը): Բացի այդ, օդանավակայանը կանոնավոր կերպով օգտագործվում է և որպես Եվրոպական Միության Պաշտոնական ներկայացուցիչ ամեն օր ընդունում է 15-18 չվերթներ (տե՛ս կետ 84): Ուստի Դատարանը չէր համարում, որ կա էական վտանգ, որ այն անձը, ով վերադառնում է Սոմալիի հարավային կամ կենտրոնական հատված, կարող է օդանավակայանում ենթարկվել դաժան վերաբերմունքի:

269. Չնայած Դատարանը որոշեց, որ Մոգադիշոն չի համարվում անվտանգ տեղ սոմալացիների մեծամասնության համար, այնուամենայնիվ նշեց, որ վերադարձող անձիք կարող են թռչել Մոգադիշոյի միջազգային օդանավակայանից դեպի Սոմալիի հարավային և կենտրոնական այլ հատվածներ՝ չմտնելով քաղաք: Դրա հետ մեկտեղ, այդ ուղևորության անվտանգությունը կախված էր վերադարձող անձի նշանակակետից, թե կոնկրետ որտեղ է նա կանգ առնելու:

270. Երկրում տիրող իրավիճակի մասին զեկույցներում նշված է, որ մարտեր են տեղի ունենում Բելետվեյն, Կիսմայո, Դուսա-Մարեբ, Աֆմադոու, Գալգուդուդ, Գեդո, Բաքույ, Ներքին Ջուբա և Ներքին Շաբելլե նահանգների մի շարք քաղաքներում (տե՛ս 100, 118, 121, 149, 161 և 179 կետերը): Այս հատվածներում մարտերի ինտենսիվության մասին տեղեկատվությունը շատ քիչ է, սակայն ինչպես ներկայացվում է, հենց Մոգադիշոյում առկա հակամարտությունն էր խաղաղ բնակչության շրջանում հիմնական զոհերի պատճառը (տե՛ս 100, 109, 120, 123-124, 132, 145, 159, 169 և 178 կետերը): Բացի այդ, Մոգադիշոյից դուրս տեղի ունեցող ռազմական գործողությունները զեկույցում բնութագրված են որպես ռազմավարական նշանակություն ունեցող քաղաքների շուրջ տեղայնացված և եզակի մարտեր (տե՛ս 120 և 161 կետերը): Ուստի, չնայած որոշ շրջաններում շարունակվում էին ռազմական գործողությունները, մնացած շրջանները շարունակում էին մնալ համեմատաբար կայուն (տե՛ս 92, 120, 144 և 159 կետերը):

271. Այդ իսկ պատճառով Դատարանը պատրաստ էր համաձայնել, որ կարող է իրականացնել հետ վերադարձվող անձանց տեղափոխությունը Մոգադիշոյի միջազգային օդանավակայանից առանց 3-րդ հոդվածը խախտող վերաբերմունքի: Դրա հետ մեկտեղ, դա մեծամասամբ կախված կլինի նրանից, թե որտեղ է գտնվում այն շրջանը, որտեղ պետք է վերադառնա վտարվածը: Դատարանը հնարավորություն չունեի գնահատել ընդհանուր բռնության մակարդակը Սոմալիի հարավային և կենտրոնական

հատվածներում, բայց եթե անգամ նա ձեռնարկեր նման գործողություններ, միևնույն է այդ տվյալները շատ արագ հնանալու էին: Ուստի, եթե դիմողի տունը գտնվում է այն շրջաններում, որոնք ենթարկվում են ռազմական գործողությունների, ապա այս շրջաններում առկա պայմանները պետք է գնահատել ըստ 3-րդ հոդվածի պահանջների համեմատության և հենց տվյալ պահի համար:

272. Դատարանը նշում է, որ ընդհանուր բռնության իրավիճակը չի համարվում միակ ռիսկը, որի հետ կարող են բախվել վերադարձողները, հնարավոր է, որ նրանք բախվեն նաև Սոմալիի հարավային և կենտրոնական այլ հատվածներ տեղափոխվելու խնդրի հետ: Ինչպես նշված է երկրում առկա իրավիճակի մասին զեկույցում, ամենացածր բռնության մակարդակ ունեցող շրջանները համարվում են նրանք, որոնք գտնվում են Ալ-Շաբաաբ խմբավորման վերահսկողության տակ (տե՛ս 92 և 159 կետերը), որոնք, ինչպես հաղորդում էին, նույնպես բնութագրվում էին մարդու իրավունքների պաշտպանության ամենավատ պայմաններով (տե՛ս 94, 104, 128 և 164-168 կետերը): Ուստի, եթե անգամ վտարվածը կարողանա հասնել այնտեղ, որտեղ իրեն պետք է և տեղավորվի, չենթարկվելով իրական վտանգի, միևնույն է կարող է բախվել մարդու իրավունքների խախտման դաժան վերաբերմունքի հետ:

273. Ակնհայտ է, որ այն շրջաններում, որոնք գտնվում են Ալ-Շաբաաբ խմբավորման վերահսկողության տակ, նրանք բնակիչներից պահանջում են շարիաթական հրեշավոր կանոնների պահպանություն, որը մտնում է Սոմալիում մահմեդականության մեկնաբանության ավանդատական շրջանակների մեջ (տե՛ս 94 և 164 կետերը) և որը փաստացիորեն համարվում է «ռեպրեսիվային տեսակի սոցիալական վերահսկողություն» (տե՛ս 164 կետը): Չեկույցներում նշված է, որ Ալ-Շաբաաբը ամեն մեկին թելադրում է ամենօրյա կյանքի մանրամասները՝ ներառյալ կանանց և տղամարդկանց հագուստի ոճը, մորուքի երկարությունը տղամարդկանց մոտ, երաժշտության ոճը, որը նրանք լսում են և բջջային հեռախոսների զանգերը (տե՛ս 164 և 165 կետերը): Ինչպես և ակնհայտ էր, հիմնական վերահսկողության ենթարկվում էին կանայք: Բացի հագուստի խիստ պահանջներից, Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից վերահսկող շրջաններում կանանց չէր թույլատրվում դուրս գալ փողոց տղամարդկանց հետ, անգամ հարազատների հետ. նրանց հրամայված էր փակել իրենց խնամքները, քանի որ առևտուրը նրանց թույլ էր տալիս «խառնվել տղամարդկանց հետ» (տե՛ս 104 և 166-167 կետերը): Հաղորդվում է նաև Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից մեծահասակների, ինչպես նաև երեխաների «համակարգային» ստիպողական հավաքագրման մասին այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին իր կողմից (տե՛ս 91, 93, 126 և 163 կետերը):

274. Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից շարիաթական խիստ կանոնների առաջ քաշումը տարածվում էր ոչ միայն իրենց վերահսկողության տակ գտնվող շրջաններում, այլ նաև այն անձանց վրա, ովքեր անցնում էին այդ շրջաններով: Ինչպես նշված է երկրում առկա իրավիճակի մասին զեկույցում, Ալ-Շաբաաբը բացել էր հսկիչ-անցագրային կետեր իր կողմից վերահսկվող քաղաքներում և քաղաքների սահմաններին. մարդիկ և իրերը այդ կետերում ենթարկվում էին խուզարկության (տե՛ս 87, 90 և 101 կետերը): Այն անձիք, ովքեր չէին համապատասխանում Ալ-Շաբաաբի կողմից հաստատված կանոններին, կարող էին բախվել դժվարությունների հետ: Օրինակ, ինչպես հաղորդվում է, եղել են դեպքեր, որ կանայք ենթարկվել են հալածանքների այն պատճառով, որ մեքենայի մեջ նրանք նստած են եղել տղամարդու կողքին (տե՛ս 167 կետը): Բացի այդ, հաղորդում են նաև այն մասին, որ նման անցակետերում նկատվել են երիտասարդների և երեխաների ստիպողական հավաքագրումներ (տե՛ս 91 կետը):

275. Չնայած ռեպրեսիվային ռեժիմին՝ մի շարք աղքյուրներ հայտնում էին, որ այն շրջանները, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից, ընդհանուր առմամբ անվտանգ էին սոմալացիների համար այն պայմանի դեպքում, եթե նրանք «խաղում էին կանոններով» և խուսափում էին Ալ-Շաբաաբի ուշադրությունից՝ հետևելով նրա պահանջներին (տե՛ս 92 կետը): Դրա հետ մեկտեղ, քանի որ 2006 թվականի վերջին Ալ-Շաբաաբը սկսել էր գրավել Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածները, Միության անկումից հետո, Դատարանը քիչ հավանական էր համարում, որ սոմալացին, ով չի ապրել Սոմալիում վերջին ժամանակներս, կկարողանա հարկ եղած ձևով «խաղալ այդ կանոններով». դրա հետ մեկտեղ, կա նաև ռիսկ, որ նա կհայտնվի Ալ-Շաբաաբի ուշադրության կենտրոնում կամ այն ժամանակ, երբ պետք է մտնի շրջան, կամ էլ այն դեպքում, երբ կփորձի տեղավորվել այդ շրջանում: Դատարանը համարում էր, որ այդ ռիսկը առավել մեծ կլինի այն սոմալացիների համար, ովքեր բացակայել էին երկրից բավականին երկար ժամանակ «արևմտականացման» համար, քանի որ որոշակի նշանները, օրինակ՝ օտարերկրյա արտասանությունը թաքցնել չի ստացվի:

276. Անհնար է որոշակի կերպով գուշակել վերադարձող այն մարդու ճակատագիրը, ով կհայտնվի Ալ-Շաբաաբի ուշադրության կենտրոնում նրա կանոններին չհետևելու համար: Եղած վկայությունները

թույլ են տալիս համարել, որ պատիժները, որոնք հաստատված էին Ալ-Շաբաաբի կողմից, կարող են ներառել քարկոծումը, անդամահատումը և այլ մարմնական պատիժները (տե՛ս 104 և 164-168 կետերը), և պատժի այս բոլոր տեսակները հասնում են դաժանության նվազագույն աստիճանի, որպեսզի ընկնեն 3-րդ հոդվածի գործունեության ոլորտ (տե՛ս, օրինակ, *Jabari v. Turkey*, № 40035/98, կետ 41, ՄԻԵԴ 2000-VII, և *A. v. the United Kingdom*, 1998թ. սեպտեմբերի 23, կետ 22, Վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1998-VI):

277. Ուստի Դատարանը համարում էր, որ վերադարձող անձը, ով երկար ժամանակ չի ապրել Սոմալիում, այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբի կողմից, մեծ վտանգով կարող են ենթարկվել վերաբերմունքի, որն արգելված է 3-րդ հոդվածով: Համապատասխանաբար, եթե վերադարձողի հայրենի շրջանը գտնվում է այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբի կողմից, եթե այնտեղ չի կարելի վերադառնալ առանց շրջաններ մտնելու, Դատարանը չի համարում, որ նման անձը չի կարող գնալ Սոմալիի այլ հատված՝ առանց ենթարկվելու դաժան վերաբերմունքի, որն արգելված է 3-րդ հոդվածով:

յ. Փախստականների և IDP ճամբարներում առկա հումանիտար իրավիճակը

278. *Salah Sheekh v. the Netherlands* գործում, որի մասին խոսվեց վերևում, Դատարանը որոշեց, որ երկրում առկա սոցիալ-տնտեսական և հումանիտար պայմանները վերադարձի վրա էական ազդեցություն չեն թողնում, իսկ եթե անգամ թողնում են, ապա որոշիչ չեն. հարցը նրանում է, կբախվեն արդյո՞ք նրանք այդ շրջաններում դաժան վերաբերմունքի հետ (կետ 141): Դրա հետ մեկտեղ, *N. v. the United Kingdom* գործում, Դատարանը որոշեց, որ չնայած Կոնվենցիան ըստ էության ուղղված է մարդու իրավունքների պաշտպանությանը, 3-րդ հոդվածի հիմնական էությունը կայանում է նրանում, որ Դատարանին պետք է պահպանել ճկունության որոշակի աստիճան, որպեսզի կարողանա խոչընդոտել վտարմանը միայն բացառիկ դեպքերում: Այդ իսկ պատճառով դատարանը որոշեց, որ հումանիտար պայմաններն առաջացնում են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտումներ միայն բացառիկ պայմաններում, որտեղ հումանիտար հիմնավորումները չվերադառնալու դեպքում «համոզիչ են» (կետ 42):

279. *M.S.S. v. Belgium and Greece* գործում [GC], № 30696/09, 2011թ. հունվարի 21, Դատարանը հայտարարեց, որ չի բացառում այն հավանականությունը, որ ըստ 3-րդ հոդվածի պետության պարտականությունները կծագեն այն դեպքում, եթե դիմողը, ամբողջությամբ կախված լինելով պետական աջակցությունից, լուրջ կարիքների դեպքում, որոնք անհամատեղելի են մարդկային արժանապատվության հետ, բախվի պաշտոնական անտարբերությանը (կետ 253): Այս դեպքում դիմողը մի քանի ամիսներ կանցկացնի ծայրաստիճան աղքատության վիճակում՝ չունենալով հնարավորություն բավարարելու ամենամանրամասն հիմնական պահանջմունքները՝ ուտելիք, հիգիենա և կացարան: Բացի այդ, Դատարանը նշեց, որ դիմողի մոտ կա մշտական վախ, թե կենթարկվի հարձակման և կողոպտման, ինչպես նաև լիովին բացակայում է հավանականությունը, որ իր վիճակը կբարելավվի (կետ 254): Դատարանը որոշեց, որ պայմանները, որոնցում ապրելու է դիմողը, հասնում են մի նիշի, որը նախատեսված է 3-րդ հոդվածով և որոշեց, որ Հունաստանը խախտում է այդ հոդվածը, քանի որ հենց նա է համարվում այն պետությունը, որն անմիջականորեն պատասխանատու է դիմողի կյանքի պայմանների համար (կետ 264): Դատարանը նաև որոշեց, որ Բելգիան խախտում է 3-րդ հոդվածը, քանի որ մասնավորապես նա դավաճանել է Հունաստանի դիմողին նրանում, որ գիտակցաբար ստիպել է նրան ապրել այնպիսի պայմաններում, որոնք իրավահավասար են այնպիսի վերաբերմունքի, ինչը ստորացնում է արժանապատվությունը (կետ 367):

280. Այս գործում Կառավարությունը հայտարարեց, որ մինչև *M.S.S.v. Belgium and Greece* գործի վճռի հրապարակումը, այն հարցը, թե ծանր հումանիտար պայմանները հասնում են արդյոք այն նիշին, որը նախատեսված է 3-րդ հոդվածով, նախատեսված է *N. v. the United Kingdom* գործում: Ուստի հումանիտար պայմանները հասնում են 3-րդ հոդվածով նախատեսված նիշին միայն խիստ սահմանափակ դեպքերում, որտեղ հումանիտար հիմնավորումները չվտարելու օգտին «հավաստի են»:

281. Հարկ է հիշեցնել, որ *N. v. the United Kingdom* գործը վերաբերում է Ուզանդայի ՄԻԱՎ-ով հիվանդ դիմողի վտարմանը, որտեղ նրա կյանքի տևողությունը հավանաբար կրճատվել էր այն պատճառով, որ բուժման պայմանները Ուզանդայում զիջում են այն պայմաններին, որոնք կան Միացյալ Թագավորությունում: Կատարելով այս եզրահանգումները՝ Դատարանը նշեց, որ ենթադրյալ ապագա վտանգը տեղի է ունենում ոչ թե մտածված գործողությունների կամ պետական կամ ոչ պետական մարմինների անգործության, այլ հիվանդության և բավարար միջոցների բացակայության պատճառով:

Դատարանն այդ իսկ պատճառով անդրադարձավ այն փաստին, որ ո՛չ դիմողի հիվանդությունը, ո՛չ անբավարար բժշկական պայմանները պայմանավորված չէին ընդունող պետության գործունեությամբ կամ անգործությամբ կամ ոչ պետական սուբյեկտներով:

282. Եթե Սոմալիի ծանր հումանիտար պայմանները բացառված լինեին կամ անգամ գերազանցապես պայմանավորված լինեին աղքատությամբ կամ պետական միջոցների անբավարարությամբ, օրինակ՝ երաշտով, ապա *N. v. the United Kingdom* գործի ստուգումը միանշանակ հնարավոր կլիներ տեղին համարել: Պարզ է սակայն, որ չնայած երաշտը նպաստել էր հումանիտար ճգնաժամի, սակայն վերջինս գերազանցապես պայմանավորված էր հակամարտության կողմերի անմիջական գործողությունների հետ: Զեկույցներում նշված է, որ հակամարտության բոլոր կողմերը օգտվել են ռազմական գործողությունների վարման անկանոն մեթոդներից պետական քաղաքային շրջաններում՝ հաշվի չառնելով խաղաղ բնակչության անվտանգությունը (տե՛ս 82, 123, 127, 132, 137, 139-140 և 160 կետերը): Արդեն ինքն իրենով այդ փաստը հանգեցրեց բնակչության մասշտաբային տեղափոխությունների և սոցիալական, քաղաքական ու տնտեսական կառուցվածքների քանդման: Բացի այդ, իրավիճակը զգալիորեն սրվեց այն ժամանակ, երբ Ալ-Շաբաբն արգելեց միջազգային գործակալությունների աշխատակիցներին այն շրջաններում, որոնք գտնվում էին նրա վերահսկողության տակ, ցուցաբերել հումանիտար աջակցություն՝ չնայած նրան, որ երկրի բնակչության 1/3-ից կեսը գտնվում էին ծանր վիճակում (տե՛ս 125, 131, 169, 187 և 193 կետերը):

283. Ուստի Դատարանը տեղին չի համարում *N. v. the United Kingdom* գործի մոտեցումը: Նա հավանությունը տալիս է *M.S.S.v. Belgium and Greece* գործի մոտեցմանը, որը պահանջում էր, որ Դատարանը հաշվի առնի դիմողի սեփական հիմնական պահանջների բավարարումը, և հատկապես՝ սննդի, հիգիենայի և կացարանի, դաժան վերաբերմունքի նկատմամբ նրա խոցելիությունը և ողջամիտ ժամկետում իր իրավիճակի բարելավման հեռանկարը (տե՛ս *M.S.S.v. Belgium and Greece* գործը, որի մասին խոսվեց վերևում, կետ 254):

284. Զեկույցներում նշված է, որ երկրի ներսում տեղափոխված բնակիչների կյանքի պայմանները Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում բավականին ծանր էին: Մինչև վերջին ժամանակների անանձրև ժամանակաշրջանը, Սոմալիի բնակչության կեսից ավելին կախված էր պարենամթերքային օգնությունից և նրանցից շատերն ապրում էին այն շրջաններում, որոնցից ստիպված էր հեռանալ WFP-ն (տե՛ս կետ 169): Երկու միլիոն մարդ, կամ Սոմալիի բնակչության ավելի քան 1/4-ը բախվել էր հումանիտար ճգնաժամի հետ (տե՛ս կետ 131): Համաձայն ՄԱԿ-ի գնահատականի՝ այդ թիվն արդեն աճել էր՝ հասնելով 2,4 մլն-ի (երկրի բնակչության ավելի քան 1/3-ը), և եթե երաշտային շրջանը շարունակվեր, ապա դրությունը միայն ավելի կվատանար (տե՛ս 193-194 կետերը): Դրա հետ մեկտեղ, չնայած հումանիտար ճգնաժամին, Ալ-Շաբաբը շարունակում էր մերժել միջազգային NGO-ին իր կողմից վերահսկվող շրջաններին օգնելու հարցում (տե՛ս 94, 105, 117, 122, 141-142, 162, 169-170, 181-182 և 186 կետերը):

285. IDP-ի մեծ մասը գտնվում էր Կորիդորե Աֆգոյեում: Հնարավոր չէր ոչ մի հստակ մակարդակով ասել, թե քանի IDP է ներկա պահին ապրում, բայց ամենավերջին տվյալների համաձայն՝ նրանց թիվը կարող էր հասնել 410 հազարի: Այս տարածք մտնելու թույլտվություն ստանալն օգնություն ցուցաբերող կազմակերպությունների համար շատ դժվար էր (տե՛ս 95, 122 և 143 կետերը) և ինչպես ասվում էր վերջին հաղորդագրություններում, IDP-ները ստիպված էին վերադառնալ Մոզադիշո սնունդ և ջուր գտնելու համար (տե՛ս 193 կետը): IDP-ները, ովքեր ապրում էին ճամբարներում, նույնպես ծայրահեղ կերպով խոցելի էին հանցագործության և շահագործման համար: Ե՛վ մեծահասակները, և՛ երեխաները, ովքեր տեղափոխվել էին Կորիդոր Աֆգոյե, հարկադրաբար հավաքագրվում էին Ալ-Շաբաբի կողմից ռազմական գործողություններին մասնակցելու համար (տե՛ս 93): Բացի այդ, այդ շրջանում նկատվում է սեռական բռնության բարձր մակարդակի տարածվածություն (տե՛ս 129 կետը):

286. Կառավարությունը հայտարարեց, որ կան վկայություններ Կորիդոր Աֆգոյեում ուրբանիզացիայի մակարդակի աճի մասին: Չնայած այս փաստարկն ամրապնդվում է երկրի իրավիճակի մասին հաղորդագրությունով, Դատարանին պարզ չէր, թե բարելավվել էր արդյոք ուրբանիզացիայի մակարդակի աճը բազմաթիվ IDP-ների վիճակը, թե ոչ: Որոշ տեղեկություններում հաղորդվում էր, որ IDP-ները կրում են էլ ավելի լուրջ դժվարություններ Կորիդոր Աֆգոյեում հողատարածք գտնելու համար, քանի որ հողատերերը կամ վաճառում էին իրենց հողերը, որոնց վրա ապրում էին IDP-ները, կամ պահանջում էին այնպիսի մեծ չափի վարձակալության վճար, որ IDP-ները չէին կարող իրենց թույլ տալ (տե՛ս 95 և 189 կետերը):

287. Ի տարբերություն Կորիդոր Աֆգոյեում ապրողների՝ NGO մուտքի թույլտվություն ունեն հաղապարհի, Քենիայի ճամբարներ և ինչպես Amnesty International-ը, այնպես էլ Human Rights Watch-ը հրապարակել էին նմանատիպ զեկույցներ այնտեղ առկա պայմանների մասին: Երկու կազմակերպություններն էլ հայտնում էին, որ քենիական սահմանի փակվելուց հետո փախստականները բախվել են մեծ դժվարությունների այդ ճամբարներ հասնելու համար (տե՛ս 152, 171-174 կետերը): Մասնավորապես, կան բազմաթիվ տեղեկություններ այն մասին, որ քենիական ոստիկանությունը փախստականներին փակի տակ է պահել և (կամ) չարաշահումներ է թույլ տվել (տե՛ս 153, 154 և 171-173 կետերը), ինչպես նաև եղել են մի շարք դեպքեր, երբ ստիպել են մարդկանց վերադառնալ Սոմալի այն դեպքում, երբ նրանք հրաժարվել են կաշառք տալ (տե՛ս 153, 171 և 173 կետերը):

288. Չնայած UNHCR-ը ներկա էր ճամբարներում և ցուցաբերում էր հումանիտար օգնություն, սակայն զեկույցներում նշվում է, որ ճամբարները ծայրաստիճան լի էին մարդկանցով: Սկզբում նրանց թիվը հաշվարկվում էր 90 հազար փախստական, սակայն ըստ վերջին տվյալների, նրանց թիվը մոտավորապես 280 հազար էր (տե՛ս կետ 155): Արդյունքում նոր փախստականները չէին կարողանում կացարաններ կառուցել և ստիպված էին ապրել հարազատների և (կամ) կլանի անդամների հետ (տե՛ս կետ 155): Բացի այդ, բազմաթիվ փախստականներ բողոքում էին, որ ջրի քանակությունը չէր բավականացնում, այդ իսկ պատճառով ջրի խնայողությունը բավականացնում էր միայն բնակչության 1/3-ի համար (տե՛ս կետ 155):

289. Կային նաև տեղեկություններ այն մասին, որ ճամբարներում անվտանգության բացակայության պատճառով լայնորեն տարածված էին գողությունը և սեռական բռնությունը: Դա մասամբ պայմանավորված էր ոստիկանների քիչ թվաքանակով (տե՛ս կետ 176), իսկ մասամբ էլ անգործությամբ (տե՛ս կետ 176): Բացի այդ, հայտնում էին, որ քենիական իշխանությունները օգտվում էին փախստականների խոցելի վիճակից՝ հավաքագրելով նրանց՝ ռազմական գործողություններին մասնակցելու համար (տե՛ս կետ 157):

290. Ե՛վ Amnesty International-ի և՛ Human Rights Watch-ի զեկույցներում նշված էր, որ փախստականներին չէր թույլատրվում ճամբարներից դուրս գալ, բացի այդ, առանձին դեպքերում, երբ փախստականներին բռնում էին ճամբարից դուրս՝ առանց «անցագրի», կալանավորում էին, տուգանք էին նշանակում և մի քանի ամիս բանտարկում էին (տե՛ս 158 և 177 կետերը):

291. Վերոգրյալի լույսի ներքո՝ Դատարանը համարեց, որ ինչպես Կորիդոր Աֆգոյեում, այնպես էլ Դադաբաբի ճամբարներում պայմանները բավականին դժվար էին, որպեսզի համարժեք լինեին այն աստիճանին, որը հասնում է վերաբերմունքի այն նիշին, ինչը նախատեսված է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով: Կորիդոր Աֆգոյեում IDP-ները ունենում են շատ սահմանափակ թույլտվություն պարենամթերքի և ջրի նկատմամբ, իսկ նոր խնդիր էր դառնում հողատարածքների ձեռք բերումը, քանի որ հողատերերը փորձում էին օգտվել IDP-ների ծանր վիճակից: Չնայած Դադաբաբի ճամբարներում կար հումանիտար օգնություն, փախստականների ծայրահեղ թվաքանակի հետևանքով կացարանները, ջուրը և սանիտարական պայմանները չէին բավականացնում: Ընդհանուր ճամբարների բնակիչները դառնում էին հանցագործությունների, անդամահատումների, բռնի հավաքների զոհ: Բացի այդ Դադաբաբի ճամբարներում փախստականները ենթարկվում էին բռնի վտարման քենիական իշխանությունների կողմից: Վերջապես, Դատարանը նշում է, որ երկու ճամբարների բնակիչների մոտ էլ շատ քիչ էին կարճ ժամանակում այդ վիճակից դուրս գալու շանսերը: Ճամբարները շարունակում էին լցվել մարդկանցով, քանի որ փախստականները շարունակում էին փախչել Սոմալիից՝ երկրում առկա իրավիճակի պատճառով:

292. Ուստի Դատարանը գտնում էր, որ ցանկացած վերադարձող անձ, ով ստիպված էր կացարան փնտրել վերը նշված ճամբարներում, ենթարկվում էր դաժան վերաբերմունքի իրական վտանգի, որը հակասում էր 3-րդ հոդվածին: Չնայած Սոմալիի այլ հատվածներում IDP-ի վիճակի մասին տեղեկությունները քիչ էին, սակայն, համաձայն ունեցած տեղեկությունների, Դատարանը տեսնում է քիչ հիմնավորումներ համարելու համար, որ նրանց մոտ պայմանները կարող են լինել ավելի լավ, քան Կորիդոր Աֆգոյեում կամ Դադաբաբի ճամբարներում: Ամեն դեպքում, այդ շրջաններում իրավիճակը հնարավոր է ավելի վատ լինի, քանի որ իրենց բնակչության աղքատության մասին նրանք շատ քիչ բան գիտեն, այդ իսկ պատճառով, այն շանսերը, որ նրանք կարող են ստանալ մարդասիրական օգնություն, շատ փոքր են:

6. Դատարանի եզրակացությունների վերլուծությունը

293. Վերջապես, Դատարանը նշում է, որ Մոզադիշյուն ընդհանուր բռնության մակարդակը լարված է այն բանի համար, որպեսզի Դատարանը կարողանա եզրահանգում անել այն մասին, որ ցանկացած վերադարձող անձ կարող է ենթարկվել դաժան վերաբերմունքի իրական վտանգի, որը հակասում է 3-րդ հոդվածին միայն այն պատճառով, որ տվյալ անձն ունենում է բավականին լավ կապեր քաղաքի ազդեցիկ սուբյեկտների հետ, որպեսզի նրանցից օգնություն ստանա (տե՛ս 249 կետը):

294. Բացի այդ, 3-րդ հոդվածը չի խանգարում Պայմանավորվող պետություններին դիտարկել երկրի ներսում փախուստի այլընտրանքային ուղիներն այն դեպքում, երբ վերադարձող անձը կարող է հասնել ուրիշ շրջան, ստանա մուտքի թույլտվություն և տեղավորվի այնտեղ՝ չենթարկվելով դաժան վերաբերմունքի իրական վտանգի, որը հակասում է 3-րդ հոդվածին: Այս հարաբերություններում Դատարանն ընդունում է, որ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում կարող են լինել շրջաններ, որտեղ վերադարձող անձը պարտավոր չէ ենթարկվել դաժան վերաբերմունքի իրական վտանգի, որը հակասում է 3-րդ հոդվածին (տե՛ս 270 կետը): Դրա հետ մեկտեղ, Սոմալիին վերաբերող համատեքստում Դատարանը համարում է, որ այդ եզրակացությունը կարող է ուժ ունենալ միայն այն դեպքում, եթե դիմողի մոտ առկա լինեն սերտ կապեր համապատասխան շրջանում, որտեղ նա իսկապես կարող է ապաստան գտնել: Եթե նա չունի նման կապեր կամ եթե ունի, բայց այն շրջանում, որտեղ չի կարող հասնել, ապա Դատարանը համարում է, որ նա ստիպված կլինի դիմել փախստականների կամ IDP ճամբարներ (տե՛ս 266 կետը):

295. Եթե վերադարձողն ունի ընտանեկան կապեր այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում են Ալ-Շաբաաթ խմբավորման կողմից, կամ եթե այդ շրջաններ հասնելն անցնում է այն տարածքներով, որոնք վերահսկվում են Ալ-Շաբաաթի կողմից, ապա Դատարանը չի համարում, որ այդ մարդիկ կարող են տեղափոխվել այդ շրջաններ՝ առանց ենթարկվելու դաժան վերաբերմունքի իրական վտանգի, եթե միայն հնարավոր չլինի ցույց տալ, որ վերջին ժամանակներս ապրել է Սոմալիում և այդ պատճառով էլ կարող է խուսափել Ալ-Շաբաաթի կողմից սպասվող ուշադրությունից (տե՛ս կետ 276):

296. Եթե կա բավարար հնարավորություն, որ վերադարձող անձը կարող է հայտնվել IDP ճամբարում, օրինակ, այնպիսին, ինչպիսին է Կորիդոր Աֆգոյեի ճամբարը, կամ փախստականների Քենիայի Դադաաթ ճամբարում, ապա Դատարանը համարում էր, որ նրան կսպառնա դաժան վերաբերմունքի իրական վտանգ, որը հակասում է 3-րդ հոդվածին (տե՛ս կետ 295):

7. Վերը նշված սկզբունքների կիրառությունները հայտատուների գործերում

(a) Առաջին դիմող

α. Կողմերի փաստարկները

297. Առաջին դիմողը պնդում էր, որ նա ենթարկվում է լուրջ վտանգի և դաժան վերաբերմունքի, ոչ միայն Սոմալիի Սոմալի վերադառնալու դեպքում, այլ նաև Ռեեր-Խամար կլանային փոքրամասնությանը պատկանելու համար: Նա անդրադարձավ Վիրջինիա Լուլունգի հաշվետվությանը, որը պատրաստվել էր 2007 թվականին, որտեղ նշված էր, որ նա, ինչպես հաստատվում է, պատկանում է Բենադիրի Շանշիային (Ռեեր-Խամար կլանի ենթակլանին): Որպես փոքրամասնական կլանի անդամ, նրա ամբողջ ընտանիքից, ովքեր կամ փախան հետապնդումից կամ սպանվեցին, նա չէր կարող օգնություն ստանալ: Բացի այդ, քանի որ նա ապաստան էր խնդրել Միացյալ Թագավորությունից 16 տարեկան հասակում և վերջին 7 տարիներն ապրել էր այնտեղ, ապա նրան կհամարեին արևմտականացված օտարական:

298. Առաջին դիմողը պնդում էր, որ նա չի կարողանա լուծել վերադարձի հետ կապված խնդիրները, քանի որ տառապում է հետտրավմատիկ սթրեսային խանգարումով (PTSD): Նա ցույց տվեց հոգեբույժ Պոլ Մոնկսի 2008 թվականի օգոստոսի եզրակացությունը: Բժիշկ Մոնսը կարծում էր, որ առաջին դիմողը տառապում է հետտրավմատիկ սթրեսային խանգարումով, որն առաջացել էր մոր բռնաբարության և հոր ու քրոջ սպանությունների ակնատեսը լինելու հետևանքով: Մասնավորապես, նրա մոտ նկատվում էին զարգացող դեպրեսիվ ախտանշաններ, որոնք սրվել էին նրա բանտում անցկացնելու և անորոշ ապագայի հետևանքով:

299. Կառավարությունը չէր համարում, որ առաջին դիմողը հավաստիորեն ցույց էր տալիս իր կլանային փոքրամասնության պատկանելիությունը: Բժիշկ Լուվինզը գրուցեց դիմողի հետ 2007 թվականի օգոստոսին, Միացյալ Թագավորությունում գտնվելու չորրորդ տարում և մոտավորապես երկու տարի այն բանից հետո, որ նրա մեղադրանքը Ռեեր-Խամար ենթակլանին պատկանելիությունը մերժվեց դատական կարգով: Այդ իսկ պատճառով Կառավարությունը հայտարարեց, որ նա ունեցել է հնարավորություն ենթակլանի մասին ուսումնասիրություններ կատարելու: Մասնավորապես, Կառավարությունն անդրադարձավ Նորվեգիայի ներգաղթյալների Ղեկավարման զեկույցին, որտեղ նշված էր, որ շատ սոմալացիներ, ովքեր մեծացել էին և ապրում էին այն նույն տեղանքում, որտեղ և Ռեեր-Խամար ենթակլանն է:

300. Կառավարությունը նշեց նաև, որ առաջին դիմողն իբր թե ծագում է Կորիոլեայից՝ մի քաղաքից, որը տեղավորված է Մոզադիշոյի հարավային հատվածում, որը ներկայումս վերահսկվում է Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից: Այս և մնացած բոլոր տեղեկությունների հիման վրա Կառավարությունը հայտարարեց, որ վտանգավորության մակարդակը, որի հետ նա կարող է բախվել. եթե Մոզադիշոյով Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներ ճանապարհորդելիս լինի, և մասնավորապես, իր հայրենի քաղաք վերադառնալու դեպքում, բավարար չէին այն բանի համար, որ համարվեին Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

β. Դատարանի գնահատականը

301. Հաշվի առնելով այն եզրակացությունները, որոնք նշված էին 249 կետում, Դատարանը վճռեց, որ եթե առաջին դիմողը մնա Մոզադիշոյում, ապա նրան կսպառնա դաժան վերաբերմունքի վտանգ, որը կհակասի 3-րդ հոդվածին:

302. Քանի որ առաջին դիմողը ծագում էր Կորիոլեայից, ապա Դատարանն ընդունում է, որ նա կարող էր ունենալ հարազատներ, ովքեր կկարողանային օգնել նրան: Սակայն այդ քաղաքն այս պահին գտնվում էր Ալ-Շաբաաբի վերահսկողության տակ, և քանի որ դիմողը Միացյալ Թագավորությունում ապրել էր այն ժամանակվանից սկսած, երբ ընդամենը տասնվեց տարեկան էր, Դատարանը համարում է, որ վերը նշված քաղաք վերադառնալու դեպքում նրան կսպառնա Ալ-Շաբաաբի կողմից դաժան վերաբերմունքի վտանգ, որը կհակասի 3-րդ հոդվածին:

303. Այն ապացույցները, որոնք ներկայացվեցին Դատարանի կողմից, հիմք չէին տալիս մտածելու, որ դիմողն ուներ հարազատներ Սոմալիի հարավային և կենտրոնական հատվածներում: Ուստի, քանի որ նա չէր կարող անվտանգ կերպով հասնել Կորիոլեյ, հավանական է, որ նա կարող է մերժվել IDP ճամբարում, օրինակ՝ Կորիոլոր Աֆգույեում, կամ փախստականների ճամբարում, ինչպիսին է օրինակ Դադաաբեն: Դատարանն արդեն վճռել էր, որ պայմաններն այս ճամբարներում բավականին ծանր էին, և առաջին դիմողը առանձնահատուկ խոցելի կլինի իր հոգեբուժական հիվանդության պատճառով:

304. Այդ իսկ պատճառով Դատարանը եզրակացնում է, որ առաջին դիմողի Մոզադիշո վտարումը խախտում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը:

(b) Երկրորդ դիմող

α. Կողմերի փաստարկները

305. Երկրորդ դիմողը պնդում է, որ նրան վտանգ կսպառնա այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբի կողմից, որովհետև նրան կհամարեն արևմտականացված և այդ պատճառով՝ հակամահմեդական: Նա գնացել էր Միացյալ Թագավորություն երիտասարդ տարիքում, և այստեղ էր անցկացրել իր ողջ հասուն կյանքը: Նա կրում էր ականջող, ինչը կարող էր կասկած առաջացնել այն մասին, որ նա հոմոսեքսուալ է, վատ է խոսում (կամ առհասարակ չի խոսում) սոմալիի պաշտոնական լեզվով և ունի բացարձակ «լոնդոնյան» արտասանություն: Բացի այդ, եթե բացահայտվեր, որ նա եղել է թմրամոլ և գող, ապա նրան կենթարկեին երկու վերջույթների անդամահատման կամ հասարակական ծեծի կամ առհասարակ կարող էին սպանել:

306. Անգամ այն դեպքում, որ դիմողը պատկաներ մեծամասնական կլանին, նա չէր կարողանա աջակցություն ստանալ, քանի որ կլանային կառուցվածքները քանդվում էին, և ամեն դեպքում նրա մոտ արդեն չկային ոչ մի կապեր իր կլանի հետ: Բացի այդ, հնարավոր է, որ նրան ստիպողաբար մտցնեին Ալ-Շաբաաբի կազմի մեջ՝ ռազմական գործողություններին մասնակցելու համար:

307. Կառավարությունը համարում էր, որ քանի որ երկրորդ դիմողը պատկանում է Իսահակի Կլանին, ապա Մոզադիշո վերադառնալու դեպքում նա հնարավոր է, որ կարող է կապ հաստատել այդ կլանի այլ անդամների հետ և օգնություն ստանալ նրանցից: Չնայած պարզ չէ, թե Մոզադիշոյի կլանային պաշտպանության համակարգը իսկապես այդքան ուժեղ էր, որքան սովորաբար էր, բայց ամեն դեպքում փաստ էր այն, որ կարող է նվազեցնել պոտենցիալ ռիսկերը երկրորդ դիմողի համար:

308. Բացի այդ, Կառավարությունը հայտնում է, որ անգամ եթե երկրորդ դիմողը Մոզադիշո վերադառնալու դեպքում կարող է բախվել դաժան վերաբերմունքի իրական վտանգին, որը հակասում է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին, նա դժվար թե բախվեր նմանատիպ իրավիճակի, եթե վերադառնար Հարգեյս՝ իր ծննդավայր: Այդ հարաբերություններում Կառավարությունը նշում է, որ 2010 թվականի հուլիս ամսվա ընթացքում «Օպերատիվ կառավարման մասին նշումները» ցույց էին տալիս, որ բնակիչները կարող էին թռչել Մոզադիշոյի և Հարգեյսի միջև ընկած օդային տարածքով:

Բ. Դատարանի գնահատականը

309. 249 կետում ներկայացված դրույթների լույսի ներքո Դատարանը համարում է, որ երկրորդ դիմողը կենթարկվի իրական վտանգի այն դեպքում, եթե վերադառնա Մոզադիշո: Չնայած Դատարանը ընդունում էր, որ դիմողը համարվում է Իսահակ մեծամասնական կլանի անդամ, միևնույն է դա ապացույց չէր համարում այն բանի համար, որ նա ուներ ազդեցիկ ծանոթներ, ովքեր կարող էին նրան օգնել Մոզադիշոյում:

310. Դատարանը չի համարում, որ դիմողը կարող է անվտանգ կերպով տեղափոխվել Սոմալիի հարավային կամ կենտրոնական այլ հատվածներ: Չկա որևէ վկայություն այն մասին, որոնք հիմնավորում կտային համարելու, որ նա ունի որևէ ընտանեկան կապ այդ շրջանում. ամեն դեպքում, նա եկել էր Միացյալ Թագավորություն 1988 թվականից, երբ ընդամենը տասներկու տարեկան էր: Այսպիսով, նա Միացյալ Թագավորությունում ապրել էր 22 տարի, և, ինչպես և առաջին դիմողը, փորձ չունեի Ալ-Շաբաաբի կողմից հաստատված ռեպրեսիվ ռեժիմի տակ ապրելու: Դատարանը համարում է, որ նրան կսպառնար իրական վտանգ, որը կհակասեր 3-րդ հոդվածին, եթե նա փորձեր կացարան փնտրել այն շրջաններում, որոնք վերահսկվում էին Ալ-Շաբաաբ խմբավորման կողմից: Նմանատիպ վտանգ նրան կսպառնար նաև այն դեպքում, երբ նա փորձեր տեղավորվել Կորիդոր Աֆգույեի կամ Դադաաբի ճամբարներում:

311. Դատարանը հիշեցնում է, սակայն, որ երկրորդ դիմողը ծնվել է Սոմալիլենդում, և ընդունել է, որ նա համարվում է Իսահակ կլանի անդամ: Սոմալիի մասին տեղեկատվության մեջ նշված է, որ այն անձանց, ովքեր ծնվել են Սոմալիլենդում և (կամ) ունեն լուրջ կլանային կապեր, թույլ կտրվի վերադառնալ այնտեղ (տե՛ս 79 և 103 կետերը): Բացի այդ, եթե երկրորդ դիմողին թույլ տրվի մտնել Սոմալիլենդ, ապա Դատարանին պարզ չի, թե ինչո՞ւ էին ցուցում տվել Մոզադիշո, այլ ոչ թե Հայգրեյս վտարելու:

312. Դատարանը վստահ չի նրանում, որ դիմողը կարող է տեղափոխվել Հարգեյս, ստանալ մուտքի թույլտվություն և տեղավորվել: Ուստի Դատարանը եկավ այն եզրակացության, որ այս դիմողի վտարումը դեպի Մոզադիշո, նորից կխախտի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ

313. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածն ասում է.

«Եթե դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռնում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնասներ

314. Դիմողները չեն բարձրացրել ոչ մի պահանջ՝ կապված նյութական և բարոյական վնասների հետ:

B. Ծախսեր և ծախքեր

315. Առաջին և երկրորդ դիմողները ի սկզբանե պահանջում էին փոխհատուցում դատական ծախսերի և ծախքերի համար, համապատասխանաբար 14539,99 և 4074,44 ֆունտ ստերլինգ, սակայն

երկու հայցերն էլ Դատարան էին ներկայացվել ուշացումով: Հետո երկու դիմողները միասին պահանջեցին 4545 ֆունտ ստերլինգ փոխհատուցում՝ լրացուցիչ դիտողությունների համար, որոնք Դատարան էին ներկայացվել 2010 թվականի հոկտեմբերին:

316. Կառավարությունը հայտարարեց, որ առաջին դիմողի կողմից ներկայացված 14539,99 ֆունտ ստերլինգ փոխհատուցումը, չափազանց մեծ է:

317. Այս գործի պայմաններում Դատարանը որոշեց ըստ իր հայեցողության բավարարել դիմողների փոխհատուցումները:

318. Կապված Դատական պրակտիկայի հետ՝ դիմողն իրավունք ուներ ստանալու ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում միայն այն դեպքում, եթե ապացուցվեր, որ դրանք փաստացիորեն և պարտադիր կերպով էին արվել, իսկ դրանց չափը հիմնավորված էր: Այս գործում, հաշվի առնելով եղած ապացույցները, առաջին դիմողը որպես փոխհատուցում ստացավ 14500 եվրո, իսկ երկրորդը՝ 7500 եվրո:

C. Ուշացման համար տրվող տոկոսներ

319. Դատարանը ցանկալի է համարում, որ ուշացման համար վճարները վճարվեն Եվրոպական կենտրոնական բանկի կողմից կանոնակարգի համաձայն՝ գումարած երեք տոկոսային կետերը:

III. ԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ 39-ՐԴ ԿԱՆՈՆԸ

320. Դատարանը հիշեցնում է, որ Կոնվենցիայի 2-րդ և 44-րդ հոդվածների փոխհամաձայնությունը կդառնա վերջնական, եթե՝ (a) կողմերը հայտարարում են, որ նրանք կհանձնեն գործի քննությունը Մեծ Պալատին, կամ (b) որոշման հրապարակումից հետո երեք ամիսների ընթացքում չեն դիմի Մեծ Պալատին, կամ (c) Մեծ Պալատի Կոլեգիան կմերժի փոխանցումը համաձայն Կոնվենցիայի 43-րդ հոդվածի:

321. Դատարանը կարծում է, որ ցուցումները, որոնք տրվել էին Կառավարությանը՝ համաձայն Դատարանի Կանոնակարգի 39-րդ Կանոնի (տե՛ս կետ 4), պետք է ուժի մեջ մնան այնքան ժամանակ, քանի դեռ ներկայիս որոշումը չի դարձել վերջնական կամ քանի դեռ Դատարանի Մեծ Պալատի Կոլեգիան չի ընդունել մեկ կամ երկու կողմերի փոխանցումը՝ համաձայն Կոնվենցիայի 43-րդ հոդվածի:

ՎԵՐՈԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

1. Վճռում է բողոքները միավորել:
2. Ընդունելի է համարում Կոնվենցիայի երրորդ հոդվածի համար բողոքները:
3. Վճռում է, որ դիմողների վտարումը դեպի Սոմալի կհամարվի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:
4. Վճռում է.
  - a) որ պատասխանող-պետությունը պետք է վճարի առաջին դիմողին եռամսյա ժամկետում՝ սկսած այն պահից, երբ վճիռը կդառնա վերջնական՝ համաձայն Կոնվենցիայի 44 հոդվածի 2-րդ կետի, 14500 (տասնչորս հազար հինգ հարյուր) եվրո՝ գումարած հարկերը, որոնք կարող են վճարման ենթարկվել ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցման տեսքով;
  - b) որ պատասխանող-պետությունը պետք է վճարի երկրորդ դիմողին եռամսյա ժամկետում՝ սկսած այն պահից, երբ վճիռը կդառնա վերջնական՝ համաձայն Կոնվենցիայի 44 հոդվածի 2-րդ կետի, 7500 (յոթ հազար հինգ հարյուր) եվրո՝ գումարած հարկերը, որոնք կարող են վճարման ենթարկվել ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցման տեսքով;
  - c) որ նշված եռամսյա ժամկետը և մինչև հաշվարկը՝ նշված գումարների վրա նստում են պարզ տոկոսներ, որը հավասար է Եվրոպական կենտրոնական բանկի դրույթներին:
5. Մերժում է դիմողների պահանջներն արդարացի փոխհատուցման հատկացման մնացած մասով:

Կատարված է անգլերենով և գրավոր, հրապարակվել է 2011 թվականի հուլիսի 28-ին՝ Դատարանի կանոնագրքի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համապատասխան:

Փատոշ Արացի

Քարտուղարի տեղակալ

Լեխ Գարլիցկի

Ներկայացուցիչ

Տոնկան ընդդեմ Բելգիայի գործով¹

2002 թվականի փետրվարի 5-ի վճիռը

ԱՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (Երրորդ Բաժանմունք), նիստը վարում է Պալատի հետևյալ կազմով՝

Ջեյ-Փի Կոստա, նախագահ,
Ու. Ֆուիրմա,
Փի. Կուրիս,
Կ. Ջանգուիերտ,
Նիկոլաս Բրացա,
Կ. Թրաջա, դատավորներ,
Վելաերս, ժամանակավոր (ad hoc) դատավոր,
և Ս. Դոլլե, բաժանմունքի քարտուղար,

2001 թվականի մայիսի 15-ին և 2002 թվականի հունվարի 15-ին դռնփակ դատական նիստում խորհրդակցելով՝ կայացրեց հետևյալ վճիռը, որն ընդունվեց վերջինը նշված ամսաթվին:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործը վարույթ է ընդունվել 1999 թվականի հոկտեմբերի 4-ին՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի (այսուհետ՝ «Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն, Սլովակիայի 4 քաղաքացիների՝ պրն Ջան Տոնկայի, տկն Մարիա Տոնկովայի, օր. Նադյա Տոնկովայի և տկն Նիկոլա Տոնկովայի (այսուհետ՝ «դիմողներ») Բելգիայի Թագավորության դեմ դատարան ներկայացրած դիմումի (թիվ 51564/99) հիման վրա:

2. Դիմողները մասնավորապես պնդել են, որ նրանց ձերբակալելու և Սլովակիա արտաքսելու հանգամանքները հանգեցրել են Կոնվենցիայի 5-րդ և 13-րդ հոդվածների և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտումների:

3. Դիմումն ուղարկվել է դատարանի Երրորդ Բաժանմունք (Դատարանի Կանոնակարգի 52-րդ կանոնի 1-ին կետ): Բաժանմունքի շրջանակներում տվյալ գործը քննելու համար համապատասխան պալատը ձևավորվել է՝ համաձայն 26-րդ կանոնի 1-ին կետի: Բելգիայի ընտրված դատավոր՝ տկն Ֆ. Թուլկենսը, դատական նիստից հեռացվել է (28-րդ կանոն): Բելգիայի Կառավարությունը (այսուհետ՝ «Կառավարություն») համապատասխանաբար նշանակել է պրն Ջեյ Վելաերսին՝ որպես ad hoc դատավոր (Կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածի 2-րդ կետ և 29-րդ կանոնի 1-ին կետ):

4. Պալատը 2001թ. մարտի 13-ի որոշմամբ հայտարարել է, որ դիմումը մասամբ ընդունելի է [բաժանմունքի քարտուղարի նշում: Դատարանի որոշումը կարելի է ստանալ բաժանմունքի քարտուղարից]:

5. Դիմողները և Կառավարությունը, յուրաքանչյուրն ըստ էության, ներկայացրել են իրենց դիտարկումները (59-րդ կանոնի 1-ին կետ):

6. Լսումները տեղի ունեցան 2001 թվականի մայիսի 15-ին Մարդու Իրավունքների շենքում՝ հրապարակայնորեն (59-րդ կանոնի 2-րդ կետ):

Դատարան են ներկայացել՝

(a) Կառավարության կողմից

պրն Ս. Դեբրուլլե, Գլխավոր տնօրեն,

արդարադատության նախարարություն, գործակալ,

պրն Ռ. Էռզեք, փաստաբան,

պրն Ֆ. Բեռնարդ,

պրն Ֆ. Ռուզմոնթ,

¹ Čonka v. Belgium

արն Թ. Միչաուքս,
 արն Փ. Սմեթս,
 արն Զ. Զիլյաուքս,
 տկն Ի. Վիրիիվեն, *իրավախորհրդագրուներ,*
 (b) դիմողների կողմից
 արն Զ.Հ. Բյուֆեր, *իրավախորհրդագրուներ,*
 արն Ն. Վան Օվերլուփ,
 արն Օ. Դե Սքուֆեր, *իրավախորհրդագրուներ,*

Դատարանը լսեց արն Բյուֆերի, արն դե Սքուֆերի, արն Էրգեքի, արն Վան Օվերլուփի և արն Զիլյաուքսի կողմից ներկայացված հիմնահարցերը և իր հարցերի պատասխանները:

ՓԱՍՏԵՐ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

7. Պրն Յան Յոնկան, տկն Մարիա Յոնկովան, օրդ Նադյա Յոնկովան և օրդ Նիկոլա Յոնկովան գնչուական ծագում ունեցող Սլովակիայի քաղաքացիներ են, ովքեր ծնվել են համապատասխանաբար՝ 1960, 1961, 1985 և 1991 թվականներին: Առաջին երկու դիմողներն հանդիսանում են երրորդ և չորրորդ դիմողների ծնողները:

8. Դիմողները հայտնել են, որ 1998թ. մարտից նոյեմբեր ընկած ժամանակահատվածում Սլովակիայի Հանրապետությունում մի քանի անգամ ենթարկվել են դաժան հարձակման սափրագլուխների կողմից: Իրականում, 1998թ. նոյեմբերին արն Յոնկան այնպիսի լուրջ վնասվածք է ստացել հարձակման ժամանակ, որ ստիպված իրեն տեղափոխել են հիվանդանոց: Զանգահարել են ոստիկանություն, սակայն վերջինս հրաժարվել է միջամտել: Մի քանի օր անց, արն և տկն Յոնկաները սափրագլուխների կողմից ենթարկվել են նոր վիրավորանքների և սպառնալիքների, սակայն ոստիկանությունը կրկին հրաժարվել է միջամտել:

Այդ շարունակվող սպառնալիքների արդյունքում դիմողները որոշել են փախչել Սլովակիայից և մեկնել Բելգիա, որտեղ նրանք ժամանել են 1998թ. նոյեմբերի սկզբներին. արն Յոնկան և երկու անչափահաս երեխաները՝ նոյեմբերի 6-ին, իսկ տկն Յոնկան՝ երկու օր անց:

A. Դիմողների խնդրանքն ապաստան հայցելու մասին

9. 1998 թվականի նոյեմբերի 12-ին դիմողները Բելգիայում քաղաքական ապաստան են հայցել:

10. 1999 թվականի մարտի 3-ին ապաստան խնդրելու մասին նրանց դիմումներն օտարերկրացիների գործերով գլխավոր տնօրինության գրասենյակի միջոցով Ներքին գործերի նախարարի կողմից ճանաչվել է անընդունելի, հիմք ընդունելով այն, որ նրանք չեն ներկայացրել Սլովակիայում իրենց կյանքին վտանգ սպառնալու մասին բավարար ապացույցներ, ինչպես նախատեսված է «Փախստականների կարգավիճակի մասին» Ժնևի Կոնվենցիայով: Բելգիայում գտնվելու թույլտվությունը մերժելու մասին որոշմանը հաջորդեց տարածքը մուտք գործելու թույլտվությունը մերժելու մասին որոշումը՝ տարածքը 5-օրյա ժամկետում լքելու հրահանգի հաստատմամբ:

11. 1999 թվականի մարտի 5-ին դիմողները Բելգիայում գտնվելու թույլտվությունը մերժելու մասին որոշումը բողոքարկել են փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարին (այսուհետ՝ «Գլխավոր հանձնակատար») արտակարգ ծրագրերի ընթացակարգով:

12. 1999 թվականի ապրիլի 14-ին արն Յոնկան հրավիրվել է Գլխավոր հանձնակատարի գրասենյակ՝ ապաստան հայցելու վերաբերյալ իր հիմնավորումները ներկայացնելու նպատակով: Նա խախտել է հանդիպման պայմանավորվածությունը:

13. 1999 թվականի ապրիլի 23-ին թարգմանչի աջակցություն ստացած տկն Յոնկովայի հետ, Գենթ ԲԿՀ-ում, որտեղ նա գտնվել է նախնական կալանքի տակ, զրուցել են Գլխավոր հանձնակատարի գրասենյակի ներկայացուցիչները: 1999 թվականի մայիսի 17-ին գողություն կատարելու համար Գենթի քրեական դատարանի կողմից նա դատապարտվել է ութ ամիս ժամկետով ազատազրկման:

14. 1999 թվականի հունիսի 18-ին Գլխավոր հանձնակատարի գրասենյակն ուժի մեջ է թողել դիմողների մնալու թույլտվությունը մերժելու մասին օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի որոշումը: Պրն Յոնկայի գործով որոշումը հիմնված է եղել, առանց պատշաճ պատճառաբանության, նշանակված օրը գրասենյակ չներկայանալու փաստով: Ինչ վերաբերում է տկն Յոնկովային, ապա շուրջ երկէջանոց պատճառաբանություններում Գլխավոր հանձնակատարի գրասենյակը լուրջ տարածայնություններ է վկայակոչել նրա բացատրությունների մասով և խիստ կասկածներ հայտնել վերջինիս վստահելիության մասին:

Օրինակ, տկն Յոնկովան, ի թիվս այլ տեղեկությունների, հայտարարել է, որ 1998 թվականի նոյեմբերի 4-ին իր ամուսին պրն Յոնկան այնպիսի դաժան հարձակման է ենթարկվել սափրագլուխների կողմից, որ ստիպված են եղել նրան տեղախոխել հիվանդանոց: Չանգահարել են ոստիկանություն, սակայն վերջիններս չեն ներկայացել: Այս միջադեպը հանդիսացել է Սլովակիայից փախչելու նրանց որոշման անմիջական պատճառը: Այնուամենայնիվ, գլխավոր հանձնակատարը գտնում է, որ հայտարարությունը հերքվում է այն փաստով, որ ճանապարհորդության տոմսերը ձեռք են բերվել նախքան վերը նշված նոյեմբերի 4-ի կատարված միջադեպը: Տկն Յոնկովայի ինքնաթիռի տոմսը՝ հոկտեմբերի 2-ին, իսկ նրա ամուսնու և նրանց երեխաների՝ Բելգիա ճանապարհորդելու ավտոբուսի տոմսերը՝ 1998 թվականի նոյեմբերի 2-ին: Ավելին, տկն Յոնկովայի բացատրությունն այդ միջադեպի մասին չի համապատասխանում իր խորթ դստեր ցուցմունքին, մասնավորապես այն կարևոր հարցում, թե արդյոք ոստիկանությունը ժամանել է դեպքի վայր:

Գլխավոր հանձնակատարն իր որոշումներում սահմանել է, որ դիմողները պետք է արտաքսվեն այն երկիր, որտեղից փախել են (Սլովակիա) և տարածքը լքելու հնգօրյա ժամկետը, որը կասեցվել է արտակարգ ընթացակարգով դիմումի ներկայացմամբ, պետք է հաշվարկվել որոշումները դիմողներին հանձնելու ամսաթվից:

15. 1999 թվականի հունիսի 24-ին տկն Յոնկովան ազատ է արձակվել և 5-օրյա ժամկետում (այսինքն՝ մինչև հունիսի 29-ի կեսգիշեր) տարածքը լքելու նոր որոշումը նրան է հանձնվել:

16. 1999 թվականի հունիսի 18-ի՝ դատական վերանայման ենթարկելու և որոշման կատարումը սահմանված կարգով կասեցնելու նպատակով որոշման դեմ դիմողները 1999 թվականի օգոստոսի 3-ին բողոք են ներկայացրել պետական խորհուրդ: Նրանք նաև դիմել են իրավաբանական օգնություն ստանալու համար:

17. 1999 թվականի սեպտեմբերի 23-ին պետական խորհուրդը մերժել է իրավաբանական օգնություն ցույց տալու մասին դիմումները՝ հիմնավորելով, որ դրանց կցված չեն եղել դատական օրենսգրքի 676-3-րդ հոդվածով պահանջված հավաստագրերը՝ տկն Յոնկովայի դիմումին կցված է եղել ոչ թե հավաստագրի բնօրինակը, այլ դրա պատճենը: Հետևաբար, իրավաբանական օգնության տրամադրումը մերժելու որոշմամբ դիմողները հրավիրվել են վճարելու դատական ծախսերը որոշումը ստանալուց հետո 15 օրվա ընթացքում: Քանի որ նրանք չեն արձագանքել այդ հրավերին, որոշումը դատական վերանայման ենթարկելու և որոշման կատարումը սահմանված կարգով կասեցնելու իրենց դիմումները 1999 թվականի հոկտեմբերի 28-ին ցուցակից ջնջվել են:

Բ. Դիմողների ձերբակալումը և արտաքսումը

18. 1999 թվականի սեպտեմբերի վերջին Գենթի ոստիկանությունը ծանուցագիր է ուղարկել մի շարք Սլովակյան գնչուական ընտանիքների, ներառյալ դիմողներին՝ պահանջելով նրանց 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ին ներկայանալ ոստիկանության բաժանմունք: Ծանուցագիրը կազմվել է հոլանդերեն և սլովակերեն և նշվել, որ նրանց ներկայությունը պարտադիր է, ապաստան հայցելու իրենց դիմումների վերաբերյալ գրանցումներն ավարտելու համար:

19. Ոստիկանության բաժանմունքում, որտեղ ներկա էր նաև սլովակերենի թարգմանիչ, դիմողներին տրվել է տարածքը լքելու մասին նոր՝ 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի որոշում, որին կցվել է նրանց Սլովակիա վտարելու և այդ նպատակով նրանց ձերբակալելու մասին որոշումը: Տրված փաստաթղթերով, որոնք ունենին նույնաբովանդակ պահանջներ, տեղեկացվել է հասցեատերերին, որ նրանք կարող են բողոք ներկայացնել պետական խորհուրդ՝ արտաքսման որոշումը դատական վերանայման ենթարկելու, դրա կատարումը կասեցնելու նպատակով, պայմանով, որ նրանք դա անեն որոշման ստացման պահից վաթսույն օրվա ընթացքում, ինչպես նաև քրեական դատարանի ձերբակալման հարցերով բաժին՝ ընդդեմ իրենց ձերբակալման մասին որոշման: Համաձայն Կառավարության՝ որոշ

օտարերկրացիների, այնուամենայնիվ, թույլ է տվել դուրս գալ ոստիկանության բաժանմունքից՝ իրենց հոժար կամքով մարդասիրական հիմունքներով կամ վարչական պատճառներով:

20. Մի քանի ժամ անց դիմողները և այլ գնչուական ընտանիքներ թարգմանչի ուղեկցությամբ տեղափոխվել են փակ տարանցիկ կենտրոն, որը հայտնի է որպես «127 բիս Տարանցիկ կենտրոն»՝ Բոյուսեյի Օդանավակայանի մոտ գտնվող Սթինոկերզիլում: Պարզվում է, որ թարգմանիչն այդ կենտրոնում կարճ ժամանակով է մնացել: Համաձայն Կառավարության՝ դիմողների խնդրանքի դեպքում նա կարող էր հետ կանչվել: Ըստ դիմողների՝ նրանց ասել են, որ նրանք չունեն արտաքսման որոշման դեմ բողոքելու հետագա մեխանիզմներ:

21. Գտնվելով կենտրոնում՝ Սլովակյան ընտանիքներին այցելել են Բելգիայի խորհրդարանի անդամների պատվիրակությունը, Սլովակիայի հյուպատոսը, տարբեր հասարակական կազմակերպությունների պատվիրակություններ և բժիշկներ: 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ին՝ ուրբաթ օրը, ժամը 10:30-ին, Ռոմայի իրավունքների լիգայի նախագահը դիմողների փաստաբան պրն Վան Օվերլուֆին տեղեկացրել է, որ իր պաշտանյալները գտնվում են կալանքի տակ: Հաշվի առնելով այն, որ նա դեռ նրանց հանձնարարությամբ է գործում, պրն Վան Օվերլուֆը 1999 թվականի հոկտեմբերի 4-ին ֆաքս է ուղարկել օտարերկրացիների գործերով գրասենյակ՝ տեղեկացնելով, որ դիմողները գտնվել են 127 բիս Տարանցիկ կենտրոնում՝ սպասելով հայրենադարձելու Սլովակիա: Նա խնդրել է իրենց արտաքսելու հետ կապված ոչ մի գործողություն չձեռնարկել, քանի որ նրանք պետք է խնամեն հիվանդանոցում գտնվող իրենց ընտանիքի անդամին: Սակայն պրն Վան Օվերլուֆը չի բողոքարկել 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ին կայացված ձերբակալման կամ արտաքսման մասին որոշումների դեմ:

22. 1999 թվականի հոկտեմբերի 5-ին ընտանիքները տեղափոխվել են «Մելսբրոեկ» ռազմական օդանավակայան, որտեղ նրանց հատկացված օդանավի նստատեղերի համարները գնդիկավոր գրիչով նշվել են իրենց ձեռքերի վրա: Ինքնաթիռը Բելգիայից Սլովակիա է մեկնել ժամը 05:45-ին:

23. Դրանից կարճ ժամանակ անց ներքին գործերի նախարարը՝ ի պատասխան խորհրդարանի 1999 թվականի դեկտեմբերի 23-ի հարցմանը, պատասխանել է.

«Գենթում ազգությամբ սլովակների ապաստան հայցողների թիվը մեծ լինելու պատճառով ձեռնարկվել են միջոցներ՝ նրանց Սլովակիա կոլեկտիվ հայրենադարձելու համար...: Գենթի քաղաքապետից և օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի գլխավոր տնօրենի զեկույցները վկայում են այն մասին, որ վիրահատությունը եղել է պատշաճ ձևով նախապատրաստված, նույնիսկ, եթե Գենթի ոստիկանության կողմից անհաջող ձևակերպմամբ ուղարկված նամակը որոշ Սլովակցիներին հնարավոր է մոլորության մեջ գցեր: Ե՛վ օտարերկրացիների գործերով գրասենյակը, և՛ Գենթի ոստիկանության վարչությունն անակնկալի են եկել մեծ թվով սլովակցիներից, ովքեր պատասխանել են իրենց ուղարկված ծանուցագրերին: Այդ փաստական հանգամանքները հանգեցրել են արտաքսման նպատակով 127 բիս Տարանցիկ կենտրոնում մի քանի օր անց իրենց ձերբակալմանը...»:

II. ԿԻՐԱՌԵԼԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

A. «Օտարերկրացիների մասին» Ակտ

24. Փախստականի կարգավիճակի ճանաչմանը վերաբերող ընթացակարգը կարգավորվում է Բելգիական օրենսդրությամբ՝ 1980 թվականի դեկտեմբերի 15-ին ընդունված «Օտարերկրացիների մուտքի, բնակության, բնակեցման և վտարման մասին» օրենքով («Օտարերկրացիների մասին» Ակտ) և 1981 թվականի հոկտեմբերի 8-ին «Օտարերկրացիների մուտքի, բնակության, բնակեցման և վտարման մասին» Թագավորական հրամանագրով:

Փախստականի կարգավիճակ ստանալու ընթացակարգն անցկացվում է 2 փուլով: 1-ինը վերաբերում է փախստականի կարգավիճակ ստանալու թույլատրելիությանը, մինչդեռ 2-րդը վերաբերում է այդպիսի կարգավիճակ ստանալու իրավունակությանը:

Թույլատրելիությունն ուսումնասիրելու հարցում իրավասու պետական մարմին է համարվում օտարերկրացիների գրասենյակը, բողոքարկման հարցերով՝ փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարը՝ որպես վարչական մարմիններ և պետական խորհուրդը, որը լսում է դատական վերանայման բողոքները: Իրավասությունը որոշելու փուլում համապատասխան մարմիններն են՝ փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարը՝ որպես վարչական մարմին, փախստականների բողոքների հարցերով

մշտական տրիբունալը՝ որպես վարչական տրիբունալ և պետական խորհրդը, ով լսում է իրավունքի վերաբերյալ հարցերով վարչական բողոքները: Վերջապես, քրեական դատարանի ձեռքբերված հարցերով բաժինն իրավասություն ունի լսելու օտարերկրացիներին ընթացակարգի ընթացքում կամ ավարտին իրենց ազատությունից զրկելու մասին որոշումների դեմ բերված բողոքները (տե՛ս ստորև):

25. Տվյալ գործում «Օտարերկրացիների մասին» Ակտի կիրառելի դրույթները հետևյալն են՝

Բաժին 6

«Բացառությամբ այն դեպքերի, երբ թույլատրվում է միջազգային պայմանագրով, օրենքով կամ թագավորական հրամանագրով, օտարերկրացիները չեն կարող մնալ Թագավորությունում ավելի, քան երեք ամիս, եթե այլ ժամկետ նախատեսված չէ մուտքի արտոնագրում կամ թույլտվության փոխարեն իրենց անձնագրում առկա կնիքով կամ դրա փոխարեն տրված ճամփորդական փաստաթղթում:

... »

Բաժին 7

«Չհակասելով որևէ միջազգային պայմանագրում առկա ավելի բարենպաստ դրույթի՝ նախարարը կամ նրա ներկայացուցիչը կարող են կարգադրել այն օտարերկրացուն, ով իրավունք չունի կամ ում թույլտվություն չի տրվել մնալու ավելի քան երեք ամիս կամ բնակվելու Թագավորությունում, հեռանալ տարածքից՝ նախքան սահմանված ամսաթիվը:

...

(2) եթե օտարերկրացին Թագավորությունում մնացել է 6-րդ բաժնով սահմանված ժամանակաշրջանից ավելի կամ չի կարողանում հիմնավորել, որ ժամկետը չի լրացել:

...

Նույն հանգամանքների դեպքում, եթե նախարարը կամ նրա ներկայացուցիչն անհրաժեշտ են համարում, ապա նրանք կարող են օտարերկրացուն արտաքսել:

Օտարերկրացին կարող է այդ նպատակով ձեռքբերվել միջոցն ապահովելու համար սահմանված խիստ անհրաժեշտ ժամանակով, և այդ ձեռքբերված ժամանակահատվածը չպետք է գերազանցի երկու ամիս ժամկետը»:

Բաժին 8

«Տարածքը լքելու կամ արտաքսելու մասին ցանկացած որոշում պետք է նշի, թե 7-րդ բաժնի որ դրույթներն են կիրառվում»:

Բաժին 57/2

«Սույնով հիմնադրվում է փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարի գրասենյակը: Այն պետք է կցված լինի Նախարարությանը և նրա կազմը պետք է բաղկացած լինի փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարից և երկու տեղակալներից: Գլխավոր հանձնակատարը և նրա տեղակալներն իրենց որոշումների կայացման և կարծիքների արտահայտման մեջ պետք է լիովին անկախ լինեն»:

Բաժին 57/3

«Գլխավոր հանձնակատարը պետք է լինի փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարի գրասենյակի պատասխանատուն:

Գլխավոր հանձնակատարը պետք է նշանակվի թագավորի հրամանագրով՝ նախարարի առաջարկով կաբինետի կողմից հաստատված որոշման հիման վրա:

Գլխավոր հանձնակատարը նշանակվում է 5 տարի ժամկետով: Իր պաշտոնավարման ժամկետը կարող է երկարացվել:

...»:

Բաժին 63/2(1)

«Նախարարի որոշումների դեմ բերված դիմում-բողոքն արտակարգ դիմումների ընթացակարգով պետք է ներկայացվի փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարին կամ նրա ներկայացուցչին 52-րդ բաժնին համապատասխան՝ մերժելով փախստականի կարգավիճակ հայցող օտարերկրացիներին մուտք գործել, մնալ կամ բնակվել Թագավորությունում»:

Բաժին 71

«Այն օտարերկրացիները, որոնց նկատմամբ 7-րդ, 25-րդ, 27-րդ, 29-րդ բաժինների, 2-րդ կետի, 51/5(3) բաժնի 4-րդ կետի, 52-րդ bis 4-րդ կետի, 54-րդ բաժնի, 63/5-րդ բաժնի 3-րդ կետի, 67-րդ և 74/6-րդ բաժինների համաձայն, որպես միջոց կիրառվել է նրանց ազատությունից զրկելը, կարող են բողոքարկել

այդ միջոցի դեմ՝ բողոքարկման ծանուցում ներկայացնելով Թագավորությունում ըստ նրանց բնակության կամ հայտնաբերման վայրի քրեական դատարանի ձերբակալման հարցերով բաժին:

...

Նրանք կարող են նախորդ կետերում նշված դիմումը կրկնել ամսական պարբերականությամբ:

...»:

Բաժին 72

«Ձերբակալման հարցերով բաժինը պարտավոր է դիմումը ստանալու օրվանից 5-օրյա ժամկետում օտարերկրացու կամ նրա փաստաբանի, ինչպես նաև պետական խորհրդատուների գրասենյակի պնդումները լսելուց հետո կայացնել որոշում:

... Եթե ձերբակալվածների հարցերով բաժինը սահմանված ժամկետում որոշում չկայացնի, ապա օտարերկրացին ենթակա է ազատման:

Ձերբակալվածների հարցերով բաժինը պետք է վերանայի ձերբակալման և արտաքսման մասին որոշումների օրինականությունը, բայց իրավունք չունի վերանայելու դրանց պատճառաբանվածությունը:

Ձերբակալվածների հարցերով բաժնի կողմից կայացված որոշումների դեմ բողոքը պետք է բերվի օտարերկրացու, պետական խորհրդատուների գրասենյակի, իսկ 74-րդ բաժնում նախատեսված դեպքերում՝ նախարարի կամ նրա ներկայացուցչի կողմից:

Սույն ընթացակարգի նկատմամբ տարածվում են մինչդատական վարույթում ձերբակալման վերաբերյալ դրույթները, բացառությամբ՝ կալանքի սանկցիայի, քննություն իրականացնող դատավորների, հաղորդակցության արգելքների, լիցենզիայի (երաշխավորությամբ) կամ գրավի դիմաց ազատելու, վարչական վարույթով ստուգում իրականացնելու իրավունքի վերաբերյալ դրույթները:

Օտարերկրացու փաստաբանը կարող է ծանոթանալ գործի նյութերին համապատասխան դատարանի քարտուղարությունում լսումներին նախորդող երկու աշխատանքային օրվա ընթացքում:

Բաժանմունքի քարտուղարը պարտավոր է որոշման մասին պաշտպանին տեղեկացնել պատվիրված նամակով:»

Բաժին 73

«Եթե ձերբակալվածների հարցերով բաժինը կորոշի, որ օտարերկրացին չպետք է պահվի անազատության մեջ, ապա նա պետք է ազատ արձակվի անմիջապես այն պահից, երբ որոշումը մտնի ուժի մեջ (համարվի վերջնական):»

Նախարարը կարող է կարգադրել օտարերկրացուն՝ բնակվել իրեն հատկացված տեղում կամ մինչև արտաքսման որոշման կատարումը կամ մինչև իր դիմումի լուծումը:»

26. Վճռաբեկ դատարանը 2001 թվականի մարտի 14-ի որոշմամբ բեկանել է օտարերկրացուն ազատ արձակելու մասին Լիեժի վերաքննիչ դատարանի մեղադրանքի պալատի որոշումը: Մեղադրանքի պալատը որոշել էր, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտմամբ իշխանությունները զրկել էին օտարերկրացուն օրենքով սահմանված իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցից՝ մեկնաբանելով այն փաստը, որ պետական խորհուրդ ներկայացրած բողոքները կասեցնող ազդեցություն չեն ունեցել, ինչը նշանակում է, որ անօրինական ներգաղթյալներին բռնի վտարելը եղել է օրինական: Վճռաբեկ դատարանը վճռել է, որ, ընդհակառակը, հարցը, թե արդյոք օտարերկրացին, ով դիմել է փախստականի կարգավիճակ ստանալու նպատակով, 13-րդ հոդվածի կարգով ունեցել է իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ, պետք է քննարկվի ընթացակարգի լույսի ներքո՝ որպես մի ամբողջություն: Երբ պարզվել է, որ արտակարգ ընթացակարգի կիրառմամբ փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարին ներկայացրած բողոքներն ունեցել են կասեցնող ազդեցություն, և որ օտարերկրացիները պետական խորհուրդ դատական վերանայման դիմում ներկայացնելիս իրավունք ունեցել են միևնույն ժամանակ դիմելու որոշման կատարումը կասեցնելու սովորական կամ արտակարգ ընթացակարգով, հանգել է այն եզրակացության, որ այդ միջոցներն ընդհանուր առմամբ համապատասխանել են Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջներին:

Բ. Պետական խորհրդում արտակարգ ընթացակարգը

27. «Պետական խորհրդում արտակարգ ընթացակարգը սահմանելու մասին» 1991 թվականի դեկտեմբերի 5-ի Թագավորական հրամանագրի համապատասխան դրույթները նախատեսում են.

Հոդված 16

«Արտակարգ ճանաչված դեպքերում, 7-րդ և 11-14-րդ հոդվածները չպետք է կիրառվեն:

Այդպիսի դեպքերում նախագահողը կարող է ծանուցագիր ուղարկել՝ պարտավորեցնելով դիմողներին, պատասխանողին, հարցաքննվող յուրաքանչյուր կողմին և գործի ելքով շահագրգիռ ցանկացած այլ անձին ներկայանալ լուսմներին (որը հնարավոր է տեղի ունենա նախագահական նստավայրում) նշանակված ժամին, այդ թվում՝ տոնական օրերին և մի քանի օր կամ մի քանի ժամ ծանուցումը ստանալուց հետո:

Հրամանը պետք է կատարվի Թագավորական խորհրդի կամ Թագավորական խորհրդի գրասենյակի նշանակված անդամի կողմից:

Հաղորդումն իր մեջ, եթե կիրառելի է, պետք է նշում պարունակի, թե արդյոք ներկայացվել է վարչական բողոք:

Եթե հակառակ կողմը նախապես չի ներկայացրել վարչական բողոք, ապա այն պետք է ներկայացնի դատական նիստի նախագահողին լուսմների ժամանակ և նախագահողը կարող է կասեցնել լուսմները՝ թույլ տալով Թագավորական խորհրդի գրասենյակի ներկայացուցչին, դիմողներին կամ հարցաքննության ցանկացած կողմին ծանոթանալ դրան:

Նախագահողը կարող է հանձնարարել անհապաղ ի կատար ածել դատարանի որոշումը»:

Հոդված 25

«Պայմանական միջոցների համար դիմումները պետք է ներկայացվեն որոշման կատարումը կասեցնելու կամ դատական վերանայման մասին դիմումներից առանձին:

Դիմումը պետք է հաստատվի կողմի ստորագրությամբ, գործի ելքով շահագրգռված անձի կամ համախմբված ակտերի 19-րդ բաժնի 2-րդ կետով նախատեսված պայմանները բավարարող փաստաբանի (իրավաբանի) կողմից»:

Հոդված 33

«Եթե որոշման կատարումը կասեցնելու պահանջ ներկայացնող դիմողը պահանջում է նաև արտակարգ պայմանական միջոցների ձեռնարկում, ապա 25-րդ հոդվածը պետք է կիրառվի իր դիմումի նկատմամբ, 29-րդ և 31-րդ հոդվածները չպետք է կիրառվեն:

Արտակարգ ճանաչված (համարվող) դեպքերում նախագահողը կարող է ծանուցագիր ուղարկել՝ պարտավորեցնելով կողմերին և գործի ելքով շահագրգիռ ցանկացած այլ անձի ներկայանալ լուսմներին (որը հնարավոր է տեղի ունենա նախագահական նստավայրում) նշանակված ժամին, այդ թվում՝ տոնական օրերին և մի քանի օր կամ մի քանի ժամ անց ծանուցումը ստանալուց հետո:

Հրամանը պետք է կատարվի Թագավորական խորհրդի կամ Թագավորական խորհրդի գրասենյակի նշանակված անդամի կողմից:

Հաղորդումն իր մեջ, եթե կիրառելի է, պետք է նշում պարունակի, թե արդյոք ներկայացվել է վարչական բողոք:

Նախագահողը կարող է հանձնարարել անհապաղ ի կատար ածել դատարանի որոշումը»:

28. Պետական խորհրդի գործնական ուղեցույցը՝ «ընթացակարգը, որին պետք է հետևի հերթապահ անձնակազմը հանգստյան օրերին» ներառում է կետ կասեցնելու մասին դիմումների ընդունումը արտակարգ ընթացակարգի կիրառման» վերաբերյալ հետևյալ հոդվածը՝

«Հերթապահը պետք է կապվի հերթապահ դատավորի, Թագավորական խորհրդատուների գրասենյակի ներկայացուցչի և բաժանմունքի քարտուղարի հետ, որպեսզի հնարավոր լինի որոշելու հրատապության աստիճանը և համաձայնեցվի լուսմների օրը: Օտարերկրացիների վերաբերյալ գործերով բաժանմունքի քարտուղարը պարտավոր է դատավորի պահանջով կապնվել օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի հետ՝ պարզելու նախատեսված հայրենադարձության ժամանակացույցը և պահանջի դրա հաստատումը ֆաքսով: Օտարերկրացիների վերաբերյալ բոլոր գործերով ցանկալի է, որպեսզի ներքին գործերի նախարարն ու փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարը հանդես գան որպես հակառակ կողմեր: Նաև ցանկալի է, որ այն գործերով, որոնք ներառում են անխուսափելի հայրենադարձություն, ապահովել դիմողի անձամբ ներկայությունը»:

29. Պետական խորհրդի գործերով մի շարք նախադեպային օրինակներ կան, որոնցում արտաքսման որոշման կատարումը կասեցնելու մասին որոշումը կայացված է հենց նույն օրը, երբ արտակարգ ընթացակարգով ներկայացվել է որոշման կատարումը կասեցնելու մասին դիմում կամ հաջորդ օրը, կամ, համենայն դեպս՝ նախքան տարածքը լքելու ժամկետի ավարտը: Վերոգրյալն առկա է հետևյալ որոշումներում՝ 1992 թվականի սեպտեմբերի 20-ի թիվ 40.383, 1995 թվականի հունվարի 25-ի թիվ 51.302, 1996 թվականի հունվարի 24-ի թիվ 57.807, 1998 թվականի սեպտեմբերի 2-ի թիվ 75.646,

1999 թվականի հուլիսի 26-ի թիվ 81.912, 2000 թվականի հունվարի 18-ի թիվ 84.741 և 2000 թվականի փետրվարի 1-ի թիվ 85.025:

Պետական խորհուրդը նաև որոշում է կայացրել, որ կարող է հաշվի առնել արտաքսման որոշումները դատական վերանայման ենթարկելու մասին դիմումները (օրինակ, տե՛ս հետևյալ դատավճիռները՝ 1995 թվականի դեկտեմբերի 4-ի թիվ 56.599, 1996 թվականի հունվարի 19-ի թիվ 57.646, 1999 թվականի մայիսի 28-ի թիվ 80.505 և 2000 թվականի մարտի 3-ի թիվ 85.828):

C. Այլ աղբյուրներ

30. 1999 թվականի օգոստոսին Սլովակիայից ապաստան հայցողների թիվը կտրուկ աճել է: Մինչդեռ 1999 թվականի առաջին յոթ ամիսների ընթացքում դիմումների միջին ամսական թիվը եղել է 22, որոնցից 51 դիմումը միայն հուլիս ամսին, ոչ պակաս, քան 359 դիմում է ներկայացվել 1999 թվականի օգոստոսի 1-ից 24-ն ընկած ժամանակահատվածում: Այդ վերջին ամսաթվով օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի գլխավոր տնօրենը գրություն է ուղարկել ներքին գործերի նախարարին և փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարին՝ տեղեկացնելու նրանց Սլովակիայի քաղաքացիներից ապաստան հայցելու դիմումներով հրատապ զբաղվելու իր մտադրության մասին, որպեսզի հստակ ազդանշան ուղարկի մյուս պոտենցիալ դիմողներին հիասթափեցնելու համար:

31. 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ին Կառավարության կողմից հաստատված «Ներգաղթի հարցերով համընդհանուր քաղաքականություն սահմանող ընդհանուր ուղեցույցը» պարունակում է, *inter alia*, հետևյալ պարբերությունը.

«Կոլեկտիվ հայրենադարձության ծրագիրը ներկայումս վերանայվում է՝ և՛ Սլովակյան իշխանություններին ազդանշան ուղարկելու, և՛ մեծ թվով անօրինական ներգաղթյալներին, որոնց ներկայությունն այլևս հնարավոր չէ հանդուրժել, արտաքսելու նպատակով»:

32. Ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ պայքարի Եվրոպական հանձնաժողովի Սլովակիայի վերաբերյալ 1998 թվականի հունիսի 15-ի զեկույցը պարունակում է հետևյալ պարբերությունը .

«Սլովակիայում, ինչպես և կենտրոնական ու արևելյան Եվրոպական մի շարք այլ երկրներում, Ռոմա/գնչուները պատկանում են հասարակության առավել անբարենպաստ շերտերին: Բացառությամբ առանձին դեպքերի, նրանք ապրում են հասարակական միջավայրից դուրս՝ կտրված որոշում կայացնող կենտրոններից և քաղաքական մտքի հիմնական հոսանքներից: Նրանք հաճախ են լինում սափրագլուխների բռնության զոհ և պարբերաբար ենթարկվում իշխանությունների կողմից դաժան վերաբերմունքի ու խտրականության»:

33. Օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի ու փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարի գրասենյակի 1999 թվականի փետրվարին Սլովակիա համատեղ կատարած այցից հետո դիմորդների ներկայացրած հետագա զեկույցը հաստատել է լուրջ խտրականության առկայությունը ռոմանների (գնչուների) նկատմամբ, որոնց վերաբերվում են որպես ստորին խավի:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՅԵՐ

ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

34. Դիմողները պնդում են, որ 1999թ. հոկտեմբերի 1-ին իրենց ձերբակալումը Գենթի ոստիկանության բաժանմունքում հանգեցրել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման, որի համապատասխան մասում ասվում է.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով:

...

(գ) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ նրա անօրինական մուտքը երկիր կանխելու նպատակով, կամ այն անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը, որի դեմ միջոցներ են ձեռնարկվում՝ նրան արտաքսելու կամ հանձնելու նպատակով»:

35. Դատարանը նկատում է, որ դիմումի ընդունելիության վերաբերյալ իր որոշման հարցում այն, ըստ էության, միանում է Կառավարության նախնական առարկությանը, որ դիմողները չեն սպառել

ներպետական միջոցները, քանի որ նրանք չեն դիմել քրեական դատարանի ձերբակալվածների հարցերով բաժին՝ համաձայն «Օտարերկրացիների մասին» Ակտի 71-րդ բաժնի:

36. Ըստ էության, դիմողները հերքել են, որ իրենց ձերբակալումն անհրաժեշտ է եղել Բելգիայից իրենց մեկնումն ապահովելու համար: Նրանք բողոքում էին իրենց ձերբակալության ձևից՝ ասելով, որ իրենք ծուղակի մեջ են հայտնվել, քանի որ իրենց վստահեցրել էին, որ իրենց այցը ոստիկանության բաժանմունք անհրաժեշտ էր ապաստանի դիմումները լրացնելու համար, երբ, ի սկզբանե, իշխանությունների միակ մտադրությունն էր գրկել նրանց իրենց ազատությունից: Ուստի, նրանք խաբվել են ոստիկանության բաժանմունք ժամանելու նպատակի մասին և, համապատասխանաբար, տեղի է ունեցել իշխանության չարաշահում, որն հանգեցրել է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջի խախտմանը:

Հետևաբար, հնարավոր չէ մեղադրել դիմողներին իշխանությունների նկատմամբ հետագա վստահություն չունենալու և Բելգիական դատարանում բողոք չներկայացնելու իրենց որոշման համար: Այս դեպքում, տվյալ հանգամանքների պարագայում այդպիսի ցանկացած բողոքարկում կլինի ապարդյուն: Դիմողներն իշխանությունների կողմից հայտնվել էին ծուղակի մեջ, ներգրավվել որպես հավաքական հայրենադարձության ծրագրի մաս և տեղակայվել փակ կենտրոններում, որտեղ իրենց ասվել է, որ իրենց համար ոչ մի բողոքարկում հասանելի չէ, հետևաբար, նրանք չէին կարող ուղղակի կապ հաստատել իրենց փաստաբանի՝ պրն Վան Օվերլուպի հետ:

Պրն Վան Օվերլուպը չէր իրագրվել իր պաշտպանյալների կալանավորման մասին մինչև 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ը, երբ նա տեղեկացվեց Ռոմայի Իրավունքների Լիգայի նախագահի կողմից: Դիմողների ձերբակալության պահից մինչև վտարման հրամանի կատարման պահը հնարավոր չի եղել որևէ ուղիղ կապ նրանց և իրենց փաստաբանի միջև, մասնավորապես այն, որ նրանց թույլ չեն տվել ունենալ որևէ հեռախոսակապ դրսից: Հավանաբար, նրանք կարող էին զանգահարել, բայց նրանք համոզված էին, որ հնարավոր չէր բողոքարկել իրենց ձերբակալման դեմ:

Հետևաբար, պրն Վան Օվերլուպը հնարավորություն չէր ունենա դիմում ներկայացնել Գենթում ձերբակալվածների հարցերով բաժին մինչև երկուշաբթի՝ հոկտեմբերի 4-ը: Քանի որ բաժանմունքը նիստերն անցկացնում էր միայն երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերին, գործը չէր կարող լավել մինչև չորեքշաբթի՝ հոկտեմբերի 6-ը, և դիմողներին տեղափոխող օդանավը լքեց Բելգիան երեքշաբթի՝ հոկտեմբերի 5-ին:

37. Կառավարությունը նշում էր, որ դիմողներին 1999 թվականի մարտի 3-ին և հունիսի 18-ին հանձնվել են տարածքը լքելու մասին որոշումները, որոնցում հստակորեն նշված էր, որ նրանք ենթակա էին կալանավորման վտարման նպատակով, եթե չենթարկվեն պահանջներին: Ուստի դիմողները լավ տեղեկացված կլինեին, որ իրենք երկար էին մնացել: Ավելին, Գենթի քրեական դատարանի կողմից տկն Յոնկովային դատապարտել էին գողության համար: Այդ պարագայում անհեթեթ էր խորհուրդ տալ դիմողներին գործել բարեխղճորեն: Ընդհակառակը, «մաքուր ձեռքեր» ուսմունքը կամ *nemo auditur* ասացվածքը պետք է կիրառվեր իրենց գործում:

Բացի դրանից, այն փաստը, որ ծանուցման բովանդակությունը պոտենցիալ անհստակ էր, չէր կարող բավարար հիմքեր տալ եզրահանգելու, որ տեղի է ունեցել իշխանության չարաշահում: Դա լուրջ մեղադրանք էր, որը կարող էր լինել միայն այն դեպքում, եթե իշխանությունը գործեր բացառապես անօրինական պատճառներով, որն ակնհայտորեն այդ դեպքը չէ: Բացի դրանից, ներքին գործերի նախարարը հրապարակայնորեն ներողություն է հայցել ծանուցման «թերի բովանդակության» համար: Այնուամենայնիվ, այն փաստը, որ այն օտարերկրացիներն, ովքեր ծանուցումը ստանալուց հետո հաճախել էին ոստիկանության բաժանմունք և ազատ էին արձակվել այն բանից հետո, երբ նրանց գործերն ուսումնասիրվել էին, վկայում էր այն մասին, որ ծանուցումները չէին ուղարկվել բացառապես ձերբակալություններ իրականացնելու նպատակով: Նույնիսկ եթե դա այդպես էր, կիրառված մեթոդն առավել նախընտրելի էր, քան այցերը օտարերկրացիների տներ կամ նրանց երեխաների դպրոցներ՝ նրանց ձերբակալելու համար: Հետևաբար ցանկացած խորամանկություն, որ եղել է, եղել է «աննշան խորամանկություն»:

Կառավարությունը չի տեսնում որևէ հիմք, որի համաձայն դիմողները կարող էին ազատվել քրեական դատարանի ձերբակալվածների հարցերով բաժին բողոքարկում ներկայացնելու պահանջից: Իրենց կարծիքով, եթե հայցվորներն ընդունակ էին դիմելու Մարդու Իրավունքների Եվրոպական Դատարան, նրանք պետք է հավասարապես ընդունակ լինեին այդ նույն հանգամանքներում բողոքարկել ձերբակալվածների հարցերով բաժին:

38. Դատարանը նշում է, որ դիմողները ձերբակալվել են ընդհանուր հիմունքներով և կարող էին վտարվել Բելգիայից: Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետն այսպիսով կիրառելի է տվյալ գործում: Հարկավ, դիմողները մասնակցել են այդ նպատակով իրենց ձերբակալման անհրաժեշտության հարցում, այնուամենայնիվ, 5-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության «գ» ենթակետը չի պահանջում, որ վտարման գործընթացի ենթարկվող անձի ձերբակալումը համարվի ողջամտորեն անհրաժեշտ, օրինակ, նրա կողմից հանցանքի կատարումը կամ փախուստը կանխելու նպատակով: Այս առումով, 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետը, ի տարբերություն 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի՝ ապահովում է պաշտպանության այլ մակարդակ. այն ամենն, ինչ պահանջվում է «գ» ենթակետով, այն է, որ «վտարման նպատակով քայլեր պետք է ձեռնարկվեն» (տե՛ս *Chahal v. the United Kingdom* գործով 1996թ. նոյեմբերի 15-ի վճիռը, Վճիռների և որոշումների զեկույցներ 1996-V, էջ 1862, կետ 112):

39. Երբ քննարկվում է ձերբակալման «օրինականության հարցը», ներառյալ այն հարցը, թե արդյոք պահպանվել է «օրենքով սահմանված ընթացակարգը» Կոնվենցիան հիմնականում հղում է կատարում ազգային օրենսդրության նյութական և դատավարական նորմերի պահպանության պարտականությանը, սակայն, ի հավելումն, պահանջում է, որ ցանկացած ազատագրվում պետք է համապատասխանի 5-րդ հոդվածի նպատակին, մասնավորապես՝ անձին կամայականությունից պաշտպանելուն (տե՛ս ի թիվս այլ մարմինների, *Bozano v. France* գործով 1986թ. դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 111, էջ 23, կետ 54 և վերը նշված *Chahal*-ի գործը, էջ 1864, կետ 118):

40. Սույն գործում դիմողները 1999 թվականի սեպտեմբերի վերջին գրավոր ծանուցում են ստացել՝ հոկտեմբերի 1-ին ներկայանալ Գենթի ոստիկանության բաժանմունք՝ ապաստան հայցելու իրենց դիմումների վերաբերյալ գրանցումներն ավարտելու համար: Ներկայանալով ոստիկանության բաժանմունք, նրանց տրվել է 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի կայացրած տարածքը լքելու մասին որոշում և նրանց Սլովակիա վտարելու ու այդ նպատակով նրանց ձերբակալելու մասին որոշում: Մի քանի ժամ հետո, նրանց տեղափոխել են փակ տարանցիկ կենտրոն *Steenokkerzeel*-ում:

41. Դատարանը նշում է, որ, ըստ Կառավարության, անգամ այն դեպքում, երբ ծանուցման բովանդակության ձևակերպումը համարվել էր թերի, որն իսկապես ներքին գործերի նախարարի կողմից հրապարակայնորեն ճանաչվել էր որպես այդպիսին (տե՛ս վերը՝ 23-րդ կետ), դա բավարար չէր թերացնելու ձերբակալման ողջ գործընթացը և որակելու այն որպես իշխանության չարաշահում:

Մինչդեռ Դատարանն այդպիսի գործելակերպի և Բելգիական օրենսդրության համատեղելիության հարցին վերապահումով է մոտենում, մասնավորապես՝ տվյալ գործով գործունեությունը չէր վերանայվել ազգային իրավասու դատարանի կողմից, Կոնվենցիան պահանջում է, որ անձին ազատությունից զրկելու ցանկացած միջոց պետք է համապատասխանի 5-րդ հոդվածի նպատակին, մասնավորապես՝ պաշտպանելու անձին կամայականությունից (տե՛ս վերը՝ 39-րդ կետ): Չնայած Դատարանը ոչ մի կերպ չի բացառում, որ ոստիկանության համար օրինական է օգտագործել հնարքներ, օրինակ՝ հակազդելու հանցավոր գործողություններին ավելի արդյունավետ գործողություններով, որոնցով իշխանությունները ձգտում են ձեռք բերել ապաստան փնտրողների վստահությունը նրանց ձերբակալելու և հետևաբար վտարելու միջոցով, կարող են հակասել Կոնվենցիայում նախատեսված կամ քողարկված ընդհանուր սկզբունքներին:

Այդ առումով հիմքեր կան ենթադրելու, որ, չնայած ծանուցման ձևակերպումը «թերի» էր, այն անփութության արդյունք չէր, ընդհակառակը, այն միտումնավոր էր ընտրվել՝ ստացողների հնարավոր մեծ թիվն ապահովելու նպատակով: Լսումների ժամանակ Կառավարության ներկայացուցիչն այդ կասկածն ազդեց հղում կատարեց «աննշան խորամանկության»-ը, որն իշխանությունները գիտակցաբար են օգտագործում երաշխավորելու, որ իրենց կողմից մշակված «կոլեկտիվ հայրենադարձությունը» (տե՛ս վերը՝ 23-րդ կետ), հաջողությամբ է իրականացվել:

42. Դատարանը կրկնում է, որ 5-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված ազատության իրավունքի բացառությունների ցանկը սպառիչ է և այդ բացառությունների միայն նեղ մեկնաբանումն է համահունչ այդ դրույթի նպատակի հետ (տե՛ս *mutatis mutandis*, *K.-F. v. Germany* գործով 1997թ. նոյեմբերի 27-ի վճիռը, *Չեկույցներ* 1997-VII, էջ 2975, կետ 70): Դատարանի կարծիքով այդ պահանջը պետք է նաև արտացոլված լինի այնպիսի հաղորդակցությունների հուսալիության մեջ, որոնք ուղղված են եղել դիմողներին անկախ նրանից, թե ստացողներն օրինականորեն են ներկա գտնվում երկրում, թե՛ ոչ: Հետևաբար, նույնիսկ սահմանված ժամկետից երկար մնացողների հարցում օտարերկրացիներին վտարելու ծրագիրն իշխանությունների կողմից արդյունավետ դարձնելու ու հեշտացնելու ուղղությամբ գիտակցված որոշումը,

ծանուցման նպատակի վերաբերյալ ապակողմնորոշելով և դրանով իսկ նրանց ազատությունից զրկելը հեշտացնելով, չի համապատասխանում 5-րդ հոդվածին:

43. Այդ գործոնը վերաբերում է այն հարցին, որին Դատարանն այժմ պետք է անդրադառնա, մասնավորապես՝ Կառավարության նախնական առարկությանը, որը որոշվել է միացնել գործի ըստ էության քննությանը:

Այդ կապակցությամբ Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի ուժով հարկավոր է, որ դիմողն ունենա պաշտպանության հասանելի և բավարար միջոցներ ենթադրյալ խախտումների վերաբերյալ փոխհատուցում ստանալու համար: Հարցին վերաբերող միջոցների առկայությունը պետք է բավարար չափով հստակ լինի ոչ միայն տեսականորեն, այլև գործնականում, որի ճախողումից նրանք կունենան անհրաժեշտ մատչելիության և արդյունավետության պակաս (տե՛ս ի թիվս այլ մարմինների, *Akdivar and Others v. Turkey*, 1996թ. սեպտեմբերի 16-ի վճիռը, *Ձեկույցներ* 1996-IV, էջ 1210, կետ 66):

44. Տվյալ գործում Դատարանը սահմանում է մի շարք գործոններ, որոնք, անկասկած, ազդել են այն միջոցի մատչելիության վրա, որով Կառավարության պահանջը չի իրականացվել: Սրանք ներառում են այն փաստը, որ ոստիկանության բաժանմունք ժամանելիս դիմողներին տրամադրված հասանելի միջոցների վերաբերյալ տեղեկատվությունը տրվել է փոքրիկ նիշերով տպված վիճակում և իրենց անհասկանալի լեզվով, նրանց հասցեագրված բանավոր և գրավոր հաղորդակցությունն հասկանալու համար ոստիկանության բաժանմունք ժամանած մեծ թվով գնչու ընտանիքներին միայն մեկ թարգմանիչ էր հասանելի, և չնայած նա ներկա է եղել ոստիկանության բաժանմունքում, սակայն նա չի մնացել նրանց հետ փակ կենտրոնում: Այդ հանգամանքներում դիմողներն, անկասկած, քիչ հեռանկար ունեին ոստիկանության բաժանմունքից թարգմանիչ օգնությամբ կապնվելու փաստաբանի հետ, և թեպետ նրանք կկարողանային այդ փակ տրանզիտ կենտրոնից հեռախոսով կապնվել փաստաբանի հետ, սակայն նրանք այլևս չէին կարողանա դիմել թարգմանիչ ծառայություններին. չնայած այդ դժվարություններին, իշխանությունները չառաջարկեցին որևէ իրավական աջակցություն ո՛չ ոստիկանության բաժանմունքում, ո՛չ էլ կենտրոնում:

45. Ինչ դիրքորոշում էլ որ լինի, և այս գործոնը որոշիչ է Դատարանի համար, ինչպես դիմողների փաստաբանը լսումների ժամանակ բացատրեց և Կառավարության կողմից հակափաստարկ չներկայացվեց, նա տեղեկացվել է այդ իրադարձությունների և իր պաշտպանյալների իրավիճակի մասին միայն 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ին, ժամը 10:30-ին, այնպես որ, որևէ բողոքարկում ձեռքարկվածների հարցերով բաժին անիմաստ կլինեք, որովհետև, եթե նա հոկտեմբերի 4-ին բողոք ներկայացնեք բաժին, գործը չէին կարող լսել մինչև հոկտեմբերի 6-ը՝ մեկ օր անց, դիմողներին հոկտեմբերի 5-ին վտարելուց հետո: Թեպետ նա դեռևս համարվում էր որպես դիմողների պաշտպանությունն իրականացնող (տե՛ս վերը՝ 21-րդ կետ), այնուամենայնիվ, նա չէր կարող բողոք ներկայացնեք ձեռքարկվածների հարցերով բաժին:

46. Կոնվենցիան հակված է երաշխավորելու ոչ թե տեսական կամ թվային, այլ գործնական և արդյունավետ իրավունքներ (տե՛ս *mutatis mutandis*, *Matthews v. the United Kingdom* [GC], թիվ 24833/94, կետ 34, ՄԻԵԴ-1999-1): Ինչ վերաբերում է Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված միջոցի մատչելիությանը, դա նշանակում է *inter alia*, որ իշխանությունների կողմից ինքնակամորեն ստեղծված հանգամանքները պետք է այնպիսին լինեն, որ թույլ տան դիմողներին միջոցի օգտագործման իրական հնարավորություն: Դա տեղի չի ունեցել տվյալ գործում և նախնական առարկությունը, հետևաբար, պետք է մերժվի:

Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ԿԵՏԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

47. Դիմողները պնդում են, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի խախտում, որը երաշխավորում է.

«Յուրաքանչյուր ձեռքարկված իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ տեղեկացվում է իր ձեռքարկված պատճառների և ներկայացվող ցանկացած մեղադրանքի մասին»:

Նրանք ասում էին, որ իրենց տրվել են անբավարար տեղեկություն իրենց ձեռքարկված պատճառների մասին և այդպիսով զրկել են իրենց Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետով նախատեսված իրենց իրավունքից օգտվելու հնարավորությունից: Տարածքը լքելու վերաբերյալ 1999 թվականի սեպտեմբերի

29-ին որոշումներ կայացրած ներքին գործերի նախարարության ոչ մի ներկայացուցիչ չի տվել որևէ պաշտոնական տեղեկություն Գենթի ոստիկանությունում ձերբակալված անձանց:

Իրենց հանձնված որոշումներում առկա տեղեկության հիման վրա իրենք պետք է գործողություններ անեին: Այդ տեղեկատվությունը, այնուամենայնիվ, թերի էր, քանի որ այն չէր տալիս բավարար մանրամասն տեղեկություն իրենց ձերբակալման օրինական և փաստացի հիմքերի մասին, նրանց տեղափոխման կամ հասանելի միջոցների կարգավորումների մասին:

48. Կառավարությունը հավաստիացրել է, որ 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի պահանջները պահպանվել են նամակում և բացատրել, որ 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի ձերբակալման մասին որոշումը պարունակել է պատճառները և այն երկու օր անց ոստիկանության բաժանմունքում տրամադրվել է դիմողներին: Փաստաթղթերը հանձնելուց հետո ներկա էր սլովակերեն խոսող թարգմանիչ, որը տրամադրված էր իրենց պարզաբանելու փաստաթղթի բովանդակության հետ կապված յուրաքանչյուր հարց:

49. 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի ներքո ներկայացված բողոքի ընդունելիության վերաբերյալ իր որոշման մեջ Դատարանը որոշել է Կառավարության նախնական առարկությունը միացնել գործի ըստ էության քննությանը: Քանի որ այդ առարկությունը նույն էր, ինչը բարձրացվել էր 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն և հաշվի առնելով այն եզրահանգումը, որը սահմանվել է վերոնշյալ 46-րդ կետում, այն նույնպես պետք է մերժվի:

50. Ինչ վերաբերում է գործի ըստ էության քննությանը, Դատարանը կրկնում է, որ 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետը պարունակում է տարրական երաշխիք, որ ձերբակալված յուրաքանչյուր ոք պետք է իմանա, թե ինչու է ինքն ազատագրվում: Այս դրույթը 5-րդ հոդվածով տրամադրվող պաշտպանության սխեմայի անբաժանելի մասն է. 2-րդ կետի ուժով ձերբակալված որևէ անձի հետ պետք է խոսեն պարզ, ոչ տեխնիկական լեզվով, որով նա կարող է հասկանալ իր ձերբակալման հիմնական իրավական և փաստացի հիմքերը, այնպես, որ կարողանա, եթե նա հարմար է գտնում, դիմել դատարան՝ 4-րդ կետին համապատասխան ձերբակալման օրինականությունը վիճարկելու նպատակով: Մինչդեռ, այս տեղեկությունը պետք է հայտնել «անհապաղ» (ֆրանսերենով. *“dans le plus court délai”* («ամենակարճ ժամկետում»)), սակայն պարտադիր չէ, որ այն հայտնի ձերբակալող պաշտոնատար անձը ձերբակալման պահին: Այն հարցը, թե արդյոք հաղորդված տեղեկության բովանդակությունն ու անհապաղությունը բավարար էր, պետք է գնահատել յուրաքանչյուր գործում՝ ըստ նրա առանձնահատկությունների (տե՛ս *mutatis mutandis*, *Murray v. the United Kingdom* գործով 1994թ. հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 300-A, էջ 31, կետ 72):

51. Սույն գործում ոստիկանության բաժանմունք ժամանելիս դիմողներին հանձնել են նրանց ձերբակալելու մասին որոշումը: Այդ նպատակով նրանց հանձնված փաստաթղթերում ասվում էր, որ նրանց ձերբակալումն իրականացվել է «Օտարերկրացիների մասին» Ակտի 7-րդ բաժնի 1-ին կետի 2-րդ ենթակետի համաձայն՝ հաշվի առնելով վտարումից խուսափելու հավանականությունը: Փաստաթղթերում եղած գրառումը նշում էր քրեական դատարանի ձերբակալվածների հարցերով բաժին բողոք ներկայացնելը՝ որպես ձերբակալման որոշման դեմ հասանելի միջոց:

52. Դատարանն արդեն նշել է, որ երբ դիմողներին ոստիկանության բաժանմունքում ձերբակալել են, սլովակերեն խոսող թարգմանիչը ներկա է եղել, մասնավորապես՝ օտարերկրացիներին տեղեկացնելու բանավոր և գրավոր հաղորդակցությունների մասին, որոնք նրանք ստացել էին, հիմնականում՝ նրանց ձերբակալման փաստաթղթի մասին: Եվ չնայած տվյալ գործում այդ միջոցառումները գործնականում ինքնին բավարար չեն եղել դիմողներին թույլ տալու ձերբակալվածների հարցերով բաժին բողոք ներկայացնել (տե՛ս վերը՝ 46-րդ կետ), սակայն նրանց տրամադրված տեղեկությունը, այնուամենայնիվ, բավարարել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի պահանջները: Հետևաբար, այդ դրույթի խախտում տեղի չի ունեցել:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 4-ՐԴ ԿԵՏԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

53. Դիմողները բողոքել են նաև Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի խախտման մասին, որով շարադրված է հետևյալը.

«Յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է:»:

Նրանք ներկայացրել են, որ իրենց կալանքը վիճարկելու հասանելի միակ միջոցը «Օտարերկրացիների մասին» Ակտի 71-րդ բաժնի համաձայն՝ քրեական դատարանի ձերբակալվածների հարցերով բաժին բողոք ներկայացնելն էր: Այնուամենայնիվ, այդ միջոցը չէր բավարարել 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի պահանջները, քանի որ ձերբակալվածների հարցերով բաժինն ընդամենն իրականացնում է «Օտարերկրացիների մասին» Ակտի 7-րդ բաժնի համաձայն ներկայացված կալանավորման մասին սահմանափակ քանակով որոշումների վերանայում: Այդ վերանայումը սահմանափակվում է կալանավորման ընթացակարգի օրինականության ստուգմամբ, և ձերբակալվածների հարցերով բաժինը չի անդադարձել կալանավորման համաչափության հարցին, այսինքն այն հարցին, թե արդյոք յուրաքանչյուր գործի հատուկ փաստերի լույսի ներքո կալանավորումն արդարացված էր: Բացի այդ, սույն գործում դիմողների ձերբակալման հանգամանքներն այնպիսին էին, որ ձերբակալվածների հարցերով բաժին որևէ բողոք ներկայացնելն հնարավոր չէր (տե՛ս վերը՝ 36-րդ կետ):

54. Կառավարությունը, մյուս կողմից, համարել է, որ միջոցը բավարարել է 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի բոլոր պահանջները:

55. Դատարանը նախ գտնում է, որ այն փաստը, որ 1999 թվականի հոկտեմբերի 5-ին Սլովակիայում դիմողներին ազատ են արձակել, չի վերացնում բողոք ներկայացնելու նպատակը, քանի որ այդ ազատագրվումը տևել է հինգ օր (տե՛ս cf. *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom* գործով 1990թ. օգոստոսի 30-ի վճիռը, Սերիա A թիվ 182, էջ 20, կետ 45): Այնուամենայնիվ, նա նշում է, որ Կառավարության փաստարկներն այս կետում նույնն են ինչ ներկայացվել էին՝ ի պաշտպանություն Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 4-րդ կետերի մասին բողոքների վերաբերյալ իրենց նախնական առարկություններում (տե՛ս վերը՝ 37-րդ և 49-րդ կետեր): Հետևաբար, Դատարանը հղում է կատարում իր այն եզրակացությանը, որ դիմողներին խոչընդոտել են ձերբակալվածների հարցերով բաժին հիմնավոր բողոք ներկայացնելուն (տե՛ս վերը՝ 46-րդ կետ): Հետևաբար, անհմաստ է որոշել, թե արդյոք ձերբակալվածների հարցերով բաժնի իրավասության շրջանակը բավարարել է 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի պահանջները:

Եզրակացություն. տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի խախտում:

IV. ԹԻՎ 4 ԱՐԶԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ 4-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

56. Դիմողները բողոքում էին թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտման վերաբերյալ, որը նախատեսում է.

«Օտարերկրացիների կոլեկտիվ վտարումն արգելվում է»:

Իրենց ներկայացմամբ, «կոլեկտիվ վտարում» արտահայտությունը պետք է հասկանալ որպես յուրաքանչյուր «վտարման միջոցների կոլեկտիվ իրականացում»: Դրույթում անհմաստ կլիներ, եթե նախնական որոշման և միջոցի կատարման միջև տարբերակում արվեր, քանի որ յուրաքանչյուր անդամ-պետության օրենսդրությունն այժմ պահանջում է վտարումից առաջ հատուկ պաշտոնական որոշման կայացում, այնպես որ այդ տեսակի տարբերակումը կնշանակեր, որ այլևս անհնարին է վիճարկել կոլեկտիվ վտարումը, և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածը կզրկվեր գործնականում բոլոր ազդեցություններից:

Դիմողները մասնավորապես գտնում են, որ իրենց վտարման որոշումներն արտացոլում էին մի խումբ անհատների իրավիճակի հետ կապված խնդիրը կոլեկտիվ կարգավորելու վերաբերյալ իշխանությունների դիրքորոշումը, այս դեպքում, գնչուները Սլովակիայից: Նրանք ներկայացրել են, որ դրավկայությունը կար որոշ պաշտոնական փաստաթղթերում, ներառյալ օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի գլխավոր տնօրենի կողմից 1999 թվականի օգոստոսի 24-ին ուղարկված նամակները ներքին գործերի նախարարին և փախստականների ու քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով գլխավոր հանձնակատարին, որոնց մեջ գլխավոր տնօրենը տեղեկացնում էր, որ ապաստանի համար սլովակ քաղաքացիների հարցումներով պետք է արագ զբաղվել, որպեսզի պարզ ազդանշան ուղարկվի հիասթափեցնելու այլ հավանական դիմորդներին: Դիմողները հղում են կատարել նաև «Ներգաղթի հարցերով համընդհանուր քաղաքականություն սահմանող ընդհանուր ուղեցույց»-ին, որը Կառավարության կողմից 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ին հավանության էր արժանացել և ներառում էր հետևյալ պարբերությունը. «Կոլեկտիվ հայրենադարձության ծրագիրը ներկայումս վերանայվում է և՛ Սլովակյան իշխանություններին ազդանշան ուղարկելու, և՛ մեծ թվով անօրինական ներգաղթյալներին, որոնց ներկայությունն այլևս հնարավոր չէ հանդուրժել, արտաքսելու նպատակով»: (տե՛ս վերը՝ 31-րդ կետ):

Նմանապես 1999 թվականի դեկտեմբերի 23-ին ներքին գործերի նախարարը, ի պատասխան խորհրդարանական հարցին, հայտարարել է, որ «Գենթում ազգությամբ սլովակների ապաստան հայցողների մեծ թվի պատճառով ձեռնարկվել են միջոցներ նրանց Սլովակիա կոլեկտիվ հայրենադարձելու համար» (տե՛ս վերը՝ 23-րդ կետ):

Դիմողների փաստարկումների մեջ այդ տարրերը բացահայտեցին վտարման որոշում կայացնելու պահից մինչև դրա իրականացումն ընկած ժամանակահատվածում մի խումբ անհատների վերաբերյալ կոլեկտիվ գործողություններին ուղղված մտադրության ընդհանուր համակարգը: Այդ կապակցությամբ էական է այն, որ իշխանությունների կողմից գործընթացը կնքվել էր որպես «Գոլֆ Ծրագիր»: Ըստ այդմ, անկախ կայացրած որոշումների ձևական առկայությունից, չի կարող ասվել, որ ընթացիկ գործում եղել է «խումբ ձևավորող օտարերկրացիներից յուրաքանչյուրի կոնկրետ հանգամանքների ողջամիտ և օբյեկտիվ հետազոտում»:

57. Ի պատասխան այդ բողոքին՝ Կառավարությունն առարկեց՝ նշելով, որ դիմողները չեն վիճարկել որոշումները, որոնք, ըստ իրենց, կայացվել են խախտմամբ, մասնավորապես՝ 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ին կայացված որոշումները պետական խորհրդում, հատկապես արտակարգ գործընթացի կիրառմամբ որոշման կասեցման վերաբերյալ դիմում ներկայացնելու միջոցով:

Դատարանը նշում է, որ այդ միջոցը նույնն է, ինչ այն, որի վրա հիմնվում էր Կառավարությունը՝ կապված Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի հետ համատեղ բողոքի վերաբերյալ: Հետևաբար, առարկությունը պետք է միացնել գործի ըստ էության քննությանը և քննարկել այդ դրույթների խախտման վերաբերյալ բողոքի հետ համատեղ:

58. Ինչ վերաբերում է թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտման բողոքի ըստ էության քննությանն առանձին, ապա Կառավարությունը հղում է կատարել *Andric v. Sweden* գործում Դատարանի որոշմանը ((dec.) թիվ 45917/99, 1999 թվականի փետրվարի 23), որտեղ բողոքը հայտարարվեց անընդունելի՝ ի պաշտպանություն իրենց փաստարկման, որ կոլեկտիվ վտարում տեղի չի ունեցել, որ օտարերկրացու ներգաղթային կարգավիճակն անհատականապես և օբյեկտիվորեն ստուգված է եղել այնպես, որ թույլատրել է նրան բողոքարկել վտարման դեմ: Թեպետ 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի՝ տարածքը լքելու մասին որոշումը կայացվել է ի լրումն նախորդ որոշումների, և՛ օտարերկրացիների գործերով գրասենյակը, և՛ փախստականների ու քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարի գրասենյակը՝ անկախ, անաչառ և քվազի-դատական մարմինը, դիմողներին հնարավորություն էին տվել սկսելու իրենց գործերը: Տկն Յոնկային վերաբերող որոշումը բաղկացած էր երեք էջից՝ փոքր տառանիշերով տպված մանրամասն հիմնավորումներով և պարզաբանումներով, թե ինչու իր ծագման երկրում իր նկատմամբ չկար Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող (հոդվածով նախատեսված) վտանգի սպառնալիք: Ինչ վերաբերում է պրն Յոնկային, ապա նա անգամ նեղություն չէր տվել իրեն ներկայանալու գլխավոր հանձնակատարի հետ գրանցված հանդիպումներին՝ թեպետ ստանալով պատշաճ ծանուցում:

Օտարերկրացիների գործերի հետագա ուսումնասիրությունը տեղի է ունեցել Գենթի ոստիկանությունում, երբ որոշ ապաստան հայցողներին, որոնց դիմումները մերժվել էին, այնուամենայնիվ, թույլ տվեցին դուրս գալ ոստիկանությունից՝ հիմնականում հումանիտար հիմքերով կամ վարչական պատճառներով: Որոշ անհատների՝ ներառյալ Յոնկաների, գործերի ուսումնասիրությունը շարունակվել էր նույնիսկ համարյա մինչև օդանավ նստելու պահը, քանի որ ամեն ընտանիքի յուրաքանչյուր անդամի համար հոկտեմբեր ամսվա համար կատարվել էր սոցիալական ապահովության վճարում՝ հաշվարկված բելգիական ֆրանկով, յուրաքանչյուր ընտանիքի անդամների թվին համապատասխան: Մի խոսքով թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի պահանջներն ամբողջովին պահպանվել են:

59. Դատարանը կրկնում է իր նախադեպային իրավունքը, որի համաձայն՝ կոլեկտիվ վտարումն ըստ թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի, պետք է հասկացվի որպես օտարերկրացիներին՝ որպես խումբ, երկիրը լքելու պարտադրող որևէ միջոց, բացառությամբ, երբ նման միջոցը ձեռնարկվել է խմբում յուրաքանչյուր օտարերկրացու կոնկրետ գործի ողջամիտ և օբյեկտիվ ուսումնասիրության արդյունքում (տե՛ս վերը նշված *Andric*-ի գործը): Դա, այնուամենայնիվ, չի նշանակում, որ այն դեպքերում, երբ վերջին պայմանն ապահովված է, ապա վտարման որոշումների իրականացման նախապատմությունն այլևս ոչ մի հետագա դեր չունի թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածին համապատասխանելու հարցը որոշելիս:

60. Սույն գործում դիմողների կողմից ապաստան հայցելու մասին դիմումները մերժվել են 1999 թվականի մարտի 3-ի որոշումներով, որոնք հաստատվել են 1999 թվականի հունիսի 18-ին: 1999

թվականի մարտի 3-ի որոշումները պարունակել են պատճառներ և ուղեկցվել նույն օրը տարածքը լքելու վերաբերյալ որոշմամբ: Դրանք կայացվել են յուրաքանչյուր դիմողի տեղահանման արդյունքում ծագած անձնական հանգամանքների ուսումնասիրության հիման վրա: 1999 թվականի հունիսի 18-ի որոշումները նույնպես հիմնված էին դիմողների անձնական հանգամանքներին վերաբերող պատճառների վրա և վերաբերում էին տարածքը լքելու մասին 1999 թվականի մարտի 3-ի որոշմանը, որը կասեցվել էր արտակարգ ընթացակարգի համաձայն բերված բողոքի պատճառով:

61. Դատարանը, այնուամենայնիվ, նշում է, որ ձերբակալման և վտարման մասին վերոհիշյալ որոշումները կայացվել են տարածքը լքելու մասին 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի որոշումն ի կատար ածելու համար, այդ որոշումը կայացվել է բացառապես «Օտարերկրացիների մասին» Ակտի 7-րդ բաժնի 1-ին կետի 2-րդ ենթակետի հիման վրա և դիմողների անձնական հանգամանքներին միակ հղումն այն էր, որ Բելգիայում նրանց մնալու 3-ամսյա ժամկետը խախտվել էր: Մասնավորապես՝ փաստաթուղթը ոչ մի հղում չէր կատարում ապաստան հայցելու մասին իրենց դիմումին կամ 1999 թվականի մարտի 3-ի և հունիսի 18-ի որոշումներին: Հարկավ, այդ որոշումները նույնպես ուղեկցվել են տարածքը լքելու մասին որոշմամբ, բայց ինքնին այդ որոշումը թույլ չէր տալիս դիմողների ձերբակալում: Դիմողների ձերբակալումն առաջին անգամ հրահանգվել է 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի որոշմամբ՝ ապաստան հայցելու մասին դիմումի հետ կապ չունեցող, սակայն, այնուամենայնիվ, վիճարկվող միջոցառումների իրականացման համար բավարար, օրինական հիմքով: Այդ հանգամանքներում, ինչպես նաև հաշվի առնելով դիմողների ճակատագրին արժանացած նույն ծագումն ունեցող մեծ թվով անձանց, Դատարանը գտնում է, որ կիրառված ընթացակարգը թույլ չի տալիս վերացնելու բոլոր կասկածներն այն մասին, որ վտարումը կարող էր կոլեկտիվ եղած լինել:

62. Այդ կասկածը հաստատվել է մի շարք գործոններով. նախ, նախքան դիմողների վտարումը, շահագրգիռ քաղաքական իշխանությունները հայտարարել էին, որ այդ կարգի գործողություններ էին լինելու և դրանց իրականացման համար համապատասխան մարմիններին ցուցումներ էին տրվել (տե՛ս վերը 30-րդ և 31-րդ կետեր), երկրորդ, բոլոր շահագրգիռ օտարերկրացիներին պահանջել էին ներկայանալ ոստիկանության բաժանմունք, միևնույն ժամանակ, երրորդ, նրանց կողմից տարածքը լքելու և ձերբակալելու մասին որոշումները ձևակերպվել էին նույն տերմիններով, չորրորդ, օտարերկրացիների համար դժվար էր կապվել փաստաբանի հետ, վերջապես, ապաստանի ընթացակարգը չէր ավարտվել:

63. Մի խոսքով, ոստիկանության բաժանմունք ներկայանալու մասին օտարերկրացիներին ծանուցում հանձնելու պահից մինչև նրանց վտարման պահն ընկած ժամանակահատվածում, ընթացակարգը չի ցուցաբերել բավարար երաշխիքներ այն մասին, որ ներգրավվածներից յուրաքանչյուրի անձնական հանգամանքները հաշվի էին առնվել իրական և անհատական հիմքով:

Եզրակացություն. տեղի է ունեցել թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտում:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴԻՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐ

64. Դիմողները նշել են, որ իրենք չեն ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի և թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի ենթադրյալ խախտումները բողոքարկելու համար հասանելի միջոց, որը կբավարարեր Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով նախատեսված պահանջները, ըստ որի.

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

65. Ըստ դիմողների՝ փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարին դիմելու ընթացակարգը չի նախատեսել 13-րդ հոդվածով սահմանված երաշխիքներ: Առաջին, հիշյալ օտարերկրացին չի ունեցել խնդիրը հնչեցնելու երաշխիք, քանի որ դա պրակտիկա է եղել, դա իրենից իրավունք չի նախատեսել: Երկրորդ, իր փաստաթղթերն իրեն հասանելի չեն եղել, հնարավորություն չի ունեցել խորհրդակցելու լսումների ժամանակ արձանագրություն կազմելիս կամ պահանջելու, որ իր դիտողություններն արտացոլվեն արձանագրության մեջ: Ինչ վերաբերում է պետական խորհրդին դիմելու միջոցներին, ապա դրանք 13-րդ հոդվածի առումով արդյունավետ չեն եղել, քանի որ դրանք չեն ունեցել ինքնաբերաբար կասեցնող բնույթ: Այն վտարման գործերում, որոնցում վիճարկվող պետական միջոցների ի կատար ածումն առաջացնում է անդառնալի հետևանքներ,

պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը կախված է դրա կասեցման ազդեցության առկայությունից, որն էլ որ համարվում է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջները:

66. Մասնավորապես, ինչ վերաբերում է արտակարգ ընթացակարգի ներքո պետական խորհրդում պաշտպանության միջոցին, ապա դիմողներն ընդունել են, որ գործնականում, պետական խորհրդի որոշումը կայացվել է մինչև արտաքսելու մասին որոշման կատարումը, բայց նրանք պնդում են, որ օրենքն այդ կապակցությամբ ոչ մի երաշխիք չի տրամադրել, և որ վարչական մարմինը լրիվ իրավունք ուներ կատարելու արտաքսման որոշումը՝ չսպասելով դատարանի որոշման կայացմանը: Ավելին, նմանատիպ դիմումների դրական ելքի տոկոսը ցածր էր՝ 1.36%: Ի դեպ, հարկ է նաև նշել, որ Պետական խորհուրդը գտել էր, որ Բելգիայի տարածքը լքելուց հետո օտարերկրացիները կորցնում էին դատավարությունը շարունակելու շահագրգռվածությունը, և խորհուրդը գտել է, որ իրավասություն չունի տարածքը լքելու մասին որոշումները բեկանելու կամ կասեցնելու, եթե դրանք պարզապես պարունակել են այլ որոշումն ի կատար ածելու միջոցներ, քանի դեռ գանգատը չի հիմնվել նոր հիմքերի վրա, որոնք տարբեր են այն հիմքերից, որոնց վրա հիմնվել են այն որոշումը վիճարկելիս, որն ուղղված էր տարածքը լքելու որոշումն ի կատար ածելուն:

67. Կառավարությունը նշել է, որ իրավական պաշտպանության առկա միջոցների արդյունավետությունը պետք է որոշվի իր ամբողջության մեջ, հաշվի առնելով այն, որ, ըստ Բելգիական օրենսդրության, գոյություն ունի իրավական պաշտպանության 2 կատեգորիա և կարող է իրականացվել հետևողականորեն և ամբողջականորեն՝ ընդդեմ օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի կողմից տրված արտաքսելու մասին որոշման: Մի բողոքը բերվում է փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարին, իսկ մյուսը՝ պետական խորհրդին:

68. Նախկինը եղել է անկախ, անաչառ և քվազի-դատական մարմին, ինչպես վերջերս Վճռաբեկ դատարանը ևս մեկ անգամ հաստատեց իր 2001 թվականի մարտի 14-ի որոշմամբ (տե՛ս վերը՝ 26-րդ կետ): Գլխավոր հանձնակատարին ներկայացրած բողոքներն ունեցել են մեխանիկաբար կասեցնող ազդեցություն, և ընթացակարգը տրամադրել է մի քանի դատավարական երաշխիքներ: Այսպիսով, գործի հետ առնչվող բոլոր համապատասխան պատճառաբանությունները պետք է տրվեն Հանձնակատարի որոշման մեջ: Ուսումնասիրվել է նաև գործընթացում մրցակցության սկզբունքն այնպես, որ ապաստան հայցելու գործով յուրաքանչյուր որոշում պետք է հիմնված լիներ այն ապացույցների և տեղեկությունների վրա, որոնցից փախստականի կարգավիճակ ստացած դիմողը տեղյակ էր, որը եղել է հասանելի տեղեկություն կամ, եթե ոչ այդպիսին, ապա հայտնի դարձած լիներ մրցակցության բանավեճի (փաստարկների) ժամանակ:

Տվյալ դեպքում գլխավոր հանձնակատարի գրասենյակի ներկայացուցիչները տկն Յոնկովային թարգմանչի ներկայությամբ լսել են երկար ժամանակ: Նա փաստաբանի աջակցություն չի խնդրել, սակայն այդպես անելու իրավունքն ուներ: Պրն Յոնկան նույնիսկ չի էլ ներկայացել՝ ըստ գրանցված պայմանավորվածությունների:

69. Գլխավոր հանձնակատարի որոշման դեմ բողոքը բերվում է

Պետական խորհուրդ դատական վերանայման ենթարկելու կամ որոշման կատարումը սովորական կամ արտակարգ կարգով կասեցնելու մասին դիմումի միջոցով: Դիմողները չեն օգտագործել 1999 թվականի հունիսի 18-ի որոշումների կատարումը կասեցնելու արտակարգ ընթացակարգը: Ոչ էլ օգտագործել են այն ժամանակ, երբ վիճարկել էին 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի արտաքսելու մասին որոշումները, որոնք փոխարինել էին 1999 թվականի հունիսի 18-ի որոշումներին:

70. Կառավարությունն ընդունեց, որ պետական խորհուրդ ներկայացրած բողոքներն ինքնաբերաբար կասեցնող բնույթ չունեին, և որ իշխանություններն օրենքով իրավունք ունեին չկասեցնելու արտաքսելու մասին որոշման կատարումը բացառապես այն հիմքով, որ դատարան բողոքներ են ներկայացվել նույնիսկ արտակարգ ընթացակարգով: Սակայն անցյալում Պետական խորհուրդ բերված բողոքներն ունեցել են կասեցնող բնույթ, և որը շատ արագ հանգեցրել է որպես ձգձգման համար ներկայացված դիմումների աճին, մի իրավիճակ, որը ստիպեց օրենսդրությանը՝ 1991 թվականին չեղյալ համարել ինքնաբերաբար կասեցնող ազդեցությունը: Այնուամենայնիվ, Պետական խորհուրդ դիմելու միջոցի արդյունավետությունը պահպանելու նպատակով օրենսդրությունը միաժամանակ ներկայացրեց արտակարգ ընթացակարգը՝ այսպիսով իսկ վերականգնելով արդար հավասարակշռությունը Կոնվենցիայի 2 հիմնարար արժեքների միջև. արդարադատության պատշաճ կազմակերպումը և ողջամիտ ժամկետներում ընթացակարգի ապահովումը՝ մի կողմից, ու արդյունավետ դատական պաշտպանությունը՝ մյուս կողմից:

71. Արտակարգ ընթացակարգով որոշման կատարման կասեցման նպատակով դիմելու ընթացակարգը հավասարապես արդյունավետ է եղել ինչպես գործնականում, այնպես էլ օրենքով և համապատասխանաբար բավարարել է 13-րդ հոդվածի պահանջները:

Որպես իրավունքի խնդիր՝ դատական նախադեպային իրավունքն այդ հարցի վերաբերյալ չի պահանջել, որ պաշտպանության առկա միջոցներն օրենքով կասեցնող ազդեցություն ունենան: Ի հակառակ *Jabari v. Turkey* (թիվ 40035/98, ՄԻԵԴ, 50-րդ կետ, 2000-VIII) գործով, օրինակ, ցույց է տրվել, որ միայն կասեցումն ապահովելու իրավասությունը կարող էր բավարարել 13-րդ հոդվածի պահանջները: Հենց պետական խորհուրդն էլ ուներ որոշման կատարումն արտակարգ ընթացակարգով կասեցնելու այդպիսի իրավասություն:

Նման գործերով ընթացակարգը շատ արագ էր տևում, և դիմումները պետք է ներկայացվեին մինչև տարածքը լքելու համար օտարերկրացուն տրված ժամանակահատվածի ավարտը: Համապատասխան դեպքերում դիմումը կարող էր քննարկվել մեկ օրում: Բաժնի ղեկավարը, 1991 թվականի դեկտեմբերի 5-ի Թագավորական հրամանագրի 16-րդ հոդվածի 2-րդ կետի ուժով, կարող էր պետական խորհրդում արտակարգ ընթացակարգ նախաձեռնել, ցանկացած ժամանակ ծանուցագիր ուղարկել կողմերին՝ պահանջելով ներկայանալ նույնիսկ տոն օրերին և մի քանի ժամվա կտրվածքով, նա հաճախ է այդպես արել արտաքսման գործերով: Բացի այդ, Թագավորական հրամանագրի 33-րդ հոդվածով օտարերկրացիներն իրավունք ունեին խնդրելու նախազահին ձեռնարկելու նախնական միջոցներ, այդ թվում՝ արտակարգ ընթացակարգի ներքո արտաքսումը կանխող կարգադրություն՝ մինչև սպասվող դատավարության ավարտը: Այդ ընթացակարգերը հասանելի են եղել օրական 24 ժամվա ընթացքում և հետևաբար տրամադրել են արդյունավետ միջոց՝ ստուգելու ցանկացած հակվածություն, որով իշխանությունները հնարավոր է վտարեին օտարերկրացուն մինչև արտակարգ ընթացակարգով պետական խորհրդի որոշման կայացումը: Այդ կապակցությամբ Կառավարությունը վկայակոչել է պետական խորհրդի ընթացակարգի գործնական ուղեցույցը, որին պարտավոր էին հետևելու հանգստյան օրերի հերթապահ աշխատակիցները. ուղեցույցը հստակ նշել է, որ, եթե իշխանությունները պատրաստ չէին հետաձգելու արտաքսման մասին որոշման կատարումը, ապա լսումները պետք է կազմակերպվեին և որոշումը կայացվեր մինչև միջոցի կատարումը:

72. Կառավարության կողմից վկայակոչված մի շարք դեպքեր, որոնցում պետական խորհուրդը արտակարգ ընթացակարգով կասեցրել է օտարերկրացիներին արտաքսելու մասին որոշման կատարումը, ցույց տվեցին, թե գործնականում այդ միջոցը որքան արդյունավետ է եղել: Այսպիսով, 2 դատական տարիների ընթացքում, որին նախորդել է տվյալ վեճի ծագմամբ իրադարձությունները, այսինքն 1997-1998 և 1998-1999 թվականները, վարչական բաժինն օտարերկրյա քաղաքացիների 25,22% գործերով սահմանված կարգով կասեցրել է որոշումների կատարումը: Հոլանդախոս բաժնում թիվը կազմել է 10,88%:

73. Բացի այդ, նախադեպային իրավունքը պարունակում է գործեր, որոնցում տարածքը լքելու մասին որոշումը թողնվել է անփոփոխ կամ ինքնին չեղյալ է համարվել: Թեև դա ճիշտ էր, որ նախկինում գործեր են եղել, որոնցով պետական խորհուրդը որոշել էր, որ արտաքսելու մասին որոշումները եղել են ընդամենը տարածքը լքելու մասին ավելի վաղ կայացված որոշումների կատարման միջոց, որ նախադեպային իրավունքն այն պահից զարգացում է ապրել և արտաքսելու մասին որոշումները ներկայումս համարվում են վարչական որոշումներ, որոնց դեմ բողոք է բերվում: Ավելին, մինչդեռ դա ճիշտ էր, որ օտարերկրացին, ով լքել էր ազգային տարածքը, կորցրել է հետաքրքրությունը ստանալու արտաքսելու մասին որոշման կատարման կասեցում, այնուամենայնիվ, նրանք շարունակում են պահպանել շահագրգռվածությունը, որ այն չեղյալ համարվի, եթե նրանց մեկնումը չի եղել կամավոր:

74. Վերջապես, Կառավարությունը պնդել է, որ միջոցի արդյունավետությունը հնարավոր չէ որոշել առանց հաշվի առնելու քաղաքական և իրավական համատեքստը Բելգիայում, և համապատասխանաբար գնահատման ազատ սահմանը, որը պետք է ճանաչված լինի Բելգիայում որպես տվյալ գործում: Արդյունավետ միջոցի իրավունքը չի երաշխավորում չարաշահման կամ ոչ կոմպետենտ լինելու իրավունքը:

Պետական խորհուրդը ներկայումս բախվել է խոշոր չարաշահումների գործընթացի հետ, ինչը խաթարել է իր արդյունավետությունը. «Օտարերկրացիների մասին» Ակտի հիման վրա ներկայացված դիմումները ստեղծել են աշխատանքային ծանրաբեռնվածություն, որն արդեն ինքնին կիսով չափ ավելացրել է դատավարությունների (դատավեճերի) թիվը: Մեծամասնությամբ դրանք ձգձգվող դիմումներ էին: Այդ հանգամանքներում օրենսդրի նպատակը ոչ թե վարչական դատարանների մատչելիության սահմանափակումն էր, այլ այն օրենքի՝ բողոքարկումների ինքնաբերաբար կասեցնող ազդեցության կանոնի

վերացումը, որը կոչված էր Բելգիական համատեքստում ունենալու անկանխատեսելի և աղետալի հետևանքներ, որը հակասում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի հիմքում դրված պատշաճ արդարադատության սկզբունքին:

75. Դատարանը վերահաստատում է, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը երաշխավորում է Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների ու ազատությունների իրականացման համար իրավական պաշտպանության միջոցների մատչելիությունն ազգային մակարդակում՝ ինչ կերպով որ կարող են ամրագրված լինել ազգային իրավական համակարգում: 13-րդ հոդվածի նպատակն է այսպիսով պահանջել, որ ներպետական պաշտպանության միջոցն անդրադառնա «Վիճարկվող պահանջի» էությանն ըստ Կոնվենցիայի և տրամադրի համապատասխան օգնություն: 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ Պայմանագրի Կողմի ստանձնած պարտավորությունների ծավալը տարբերվում է՝ կախված դիմողի բողոքի բնույթից, այնուամենայնիվ, 13-րդ հոդվածով պահանջված իրավական պաշտպանության միջոցները պետք է լինեն «արդյունավետ» ինչպես գործնականում, այնպես էլ օրենքով: «Միջոցի արդյունավետությունը» 13-րդ հոդվածի իմաստով պայմանավորված չէ դիմողի համար միանշանակ բարենպաստ ելքով: Ոչ էլ այդ դրույթում նշված «իշխանությունը» անհրաժեշտ է, որ լինի դատական մարմին, բայց, եթե դա այդպես չէ, ապա դրա լիազորություններն ու երաշխիքները, որոնք նա տրամադրում է, իրավասու են որոշելու, թե արդյոք այդ մարմնի առջև բերված իրավական պաշտպանության միջոցն արդյունավետ է: Նույնիսկ եթե իրավական պաշտպանության մեկ միջոցն ինքնին ամբողջությամբ չի բավարարել 13-րդ հոդվածի պահանջները, ապա ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված իրավական պաշտպանության ընդհանուր միջոցների համակցությունը կարող է այդպես գործել (տե՛ս՝ *ի թիվս բազմաթիվ այլ մարմինների, Kudła v. Poland* [GC], թիվ 30210/96, կետ 157, ՄԻԵԴ 2000-XI):

76. Այնուամենայնիվ, որպեսզի 13-րդ հոդվածը կիրառելի լինի, բողոքը պետք է նաև վիճելի լինի (տե՛ս *mutatis mutandis*, վերը նշված *Chahal*-ի գործը, էջ 1870, կետ 147): Սույն գործով 3-րդ հոդվածի խախտման մասին բողոքները, որոնք Դատարանը 2001 թվականի մարտի 13-ին ճանաչել էր ակնհայտորեն անհիմն, վիճելի չեն եղել: Համապատասխանաբար, տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ և 3-րդ հոդվածների խախտում:

77. Բայց թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտման բողոքը հնարավոր է ըստ Դատարանի համարվի վիճելի:

78. Դատարանն այդ կապակցությամբ նշում է, որ հիշյալ տեղահանումներն իրականացվել են տարածքը լքելու մասին 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի որոշումների հիման վրա, որոնք, համաձայն Կառավարության, փոխարինել են 1999 թվականի մարտի 3-ին և հունիսի 18-ին կայացված որոշումներին և որոնց վերաբերյալ առկա էր պետական խորհուրդ դիմելու իրավական պաշտպանության միջոց, մասնավորապես՝ որոշման կատարման կասեցում արտակարգ ընթացակարգով:

Դիմողները չեն օգտվել պաշտպանության այդ միջոցից, չնայած այն փաստին, որ նրանց փաստաբանը տեղեկացված է եղել խնդրո առարկա իրադարձությունների և իր պաշտպանյալների դիրքորոշման մասին 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ին ժամը 10:30-ին, և համարվում էր, որ նա դեռ գործում էր նրանց օգտին: Դիմողները չեն ժխտում, որ պետական խորհուրդը 13-րդ հոդվածի իմաստով կարող է դիտվել որպես «ազգային մարմին», բայց պնդում են, որ իրավական պաշտպանության միջոցը բավարար արդյունավետ չէր այդ դրույթին համապատասխանելու համար, քանի որ դա չի տրամադրում որևէ ինքնաբերաբար կասեցնող ազդեցություն: Այդ հարցը պետք է համապատասխանորեն ուսումնասիրվի:

79. Դատարանը համարում է, որ 13-րդ հոդվածի ներքո իրավական պաշտպանության միջոցի արդյունավետության հասկացությունը պահանջում է, որ իրավական պաշտպանության միջոցը պետք է կանխի այն միջոցների կատարումը, որոնք հակասում են Կոնվենցիային և որոնց հետևանքները կարող են պոտենցիալ անդառնալի լինել (տե՛ս *mutatis mutandis*, վերը նշված *Jabari*-ի գործը, կետ 50): Հետևաբար նման միջոցների կիրառումը, նախքան ազգային իշխանությունները կքննարկեին, թե արդյոք դրանք համատեղելի են Կոնվենցիայի դրույթներին, չի համապատասխանում 13-րդ հոդվածին, թեպետ Պայմանագրի Կողմերն ունեն որոշակի ազատություն սույն դրույթով նախատեսված պարտավորության կատարման ձևի առումով (տե՛ս վերը նշված *Chahal*-ի գործը, էջ 1870, կետ 145):

80. Սույն գործով պետական խորհուրդը կոչված է եղել ըստ էության քննելու դիմողների գանգառները, որոնք ներկայացված էին դատական վերանայման ենթարկելու մասին նրանց դիմումներում: Հաշվի առնելով այն ժամանակը, որ կպահանջի գործի քննությունը և այն փաստը, որ նրանք եղել են արտաքսման սպառնալիքի տակ, դիմողները դիմումով հանդես են եկել նաև սահմանված կարգով

որոշման կատարումը կասեցնելու համար՝ չնայած, որ Կառավարությունը նշում է, որ այդ կարգը հարմարեցված չի եղել գործի հանգամանքներին: Նրանք գտնում են, որ դիմողները պարտավոր էին օգտվել արտակարգ ընթացակարգից:

Դատարանը, այնուամենայնիվ, պարտավոր է ուսումնասիրել, որ որոշման կատարումը սահմանված կարգով կասեցնելու մասին դիմումն իրավական պաշտպանության միջոցներից մեկն է, որն ըստ Գլխավոր հանձնակատարի 1999 թվականի հունիսի 18-ի որոշումը վկայակոչող փաստաթղթի, արդեն հասանելի է դիմողներին՝ այդ որոշումը վիճարկելու համար: Քանի որ, համաձայն այդ որոշման, դիմողներն ունեցել են միայն 5 օր, որից հետո պետք է լքեին ազգային տարածքը, իսկ որոշման կատարումը սահմանված կարգով կասեցնելու մասին դիմումներն ինքնին չունեին կասեցնող ազդեցություն և պետական խորհուրդն ուներ 45 օր, որի ընթացքում պետք է լուծեր այդպիսի դիմումները (պետական խորհրդի համախմբված ակտերի 17(4) բաժին), միայն այն փաստը, որ դիմումը նշվել է որպես իրավական պաշտպանության հասանելի միջոց, մեղմ ասած, շփոթության է ենթարկում դիմողներին:

81. Որոշման կատարումն արտակարգ ընթացակարգով կասեցնելու մասին դիմումները նույնպես չունեն կասեցնող ազդեցություն: Այնուամենայնիվ Կառավարությունն ընդգծեց, որ բաժնի նախագահը կարող է ցանկացած ժամանակ, նույնիսկ տոն օրերին կամ ծանուցումը ստանալուց մի քանի ժամ առաջ, ինչպես հաճախակի պատահում է արտաքսման գործերում, ծանուցի կողմերին ներկայանալու, այնպես, որ հնարավոր լինի դիմումը քննարկել և, եթե նպատակահարմար է, արտաքսելու մասին որոշման կատարումը կասեցնելու մասին որոշում կայացվի՝ մինչև դրա կատարումը: Հարկ է նշել, որ իշխանություններն օրենքով պարտավոր չեն սպասել պետական խորհրդի որոշմանը՝ նախքան կիրականացնեն արտաքսելու մասին որոշումը: Այդ է պատճառը, որ պետական խորհուրդը, օրինակ, հրապարակել է գործնական ուղեցույց՝ ուղղորդելով, որ որոշման կատարումն արտակարգ ընթացակարգով կասեցնելու մասին դիմումի դեպքում, դատավորի պահանջով բաժանմունքի քարտուղարը պետք է կապ հաստատի օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի հետ՝ հաստատելու ամսաթիվը, որը նախատեսված է հայրենադարձության համար, և դրա հետևանքով իրականացվելիք ընթացակարգերի վերաբերյալ նախապատրաստական պայմանավորվածություններ ձեռք բերի: Այդ համակարգի մասին երկու դիտարկում պետք է կատարվի:

82. Առաջին, անհնար է բացառել ռիսկը մի համակարգում, որտեղ որոշումների կատարման կասեցման համար պետք է դիմում ներկայացնել և դրանք հայեցողական են, դրանք կարող են անարդար մերժվել, մասնավորապես, եթե հետագայում պարզվի, որ գործի ըստ էության քննության հիման վրա կայացվող դատարանի վճիռը պետք է այնուամենայնիվ բեկանի արտաքսման որոշումն այն պատճառով, որ այն չի համապատասխանում Կոնվենցիայի պահանջներին, օրինակ, եթե դիմողը կենթարկվի վատ վերաբերմունքի նպատակակետ երկրում կամ՝ կոլեկտիվ արտաքսման: Այդպիսի դեպքերում, իրավական պաշտպանության միջոցը, որից օգտվում է դիմողը, ելնելով 13-րդ հոդվածի նպատակներից, չի կարող բավականաչափ արդյունավետ լինել:

83. Երկրորդ, եթե նույնիսկ սխալվելու հավանականությունը գործնականում չնչին է, մի հարց, որը Դատարանը չի կարող ստուգել առանց որևէ հավաստի ապացույցների, հարկ է նշել, որ 13-րդ հոդվածի պահանջները և Կոնվենցիայի մյուս դրույթները, երաշխիքի ձև են ստանում, այլ ոչ թե պարզապես մտադրության մասին հայտարարություն կամ գործնական պայմանավորվածություն: Դա օրենքի գերակայության հետևանքներից մեկն է, ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար սկզբունքներից մեկը, որը հատուկ է Կոնվենցիայի բոլոր հոդվածներին (տե՛ս *mutatis mutandis*, *Latridis v. Greece* [GC], թիվ 31107/96, կետ 58, ՄԻԵԴ 1999-II):

Սակայն պարզվում է, որ իշխանություններից չի պահանջվել հետաձգել արտաքսելու մասին որոշման կատարումը, մինչդեռ արտակարգ ընթացակարգի ենթակա դիմումը դեռ գտնվել է քննարկման փուլում, ոչ էլ նույնիսկ նվազագույն ողջամիտ ժամկետում պետական խորհրդին հնարավորություն է տրվել լուծելու դիմումը: Բացի այդ, պատասխանատվության բեռը գործնականում դրվել է պետական խորհրդի վրա՝ արտաքսման վերաբերյալ իշխանությունների մտադրությունները պարզելու և համապատասխանաբար գործելու առումով, սակայն, ինչպես երևում է, նա չունի որևէ պարտավորություն նման կերպ վարվելու համար: Վերջապես միայն ներպետական ուղղությունների հիման վրա է, որ պետական խորհրդի քարտուղարը, գործելով դատավորի հրահանգներով, կապ է հաստատում իշխանությունների հետ այդ նպատակով և որևէ ցուցում չկա այն մասին, թե ինչ հետևանքներ կարող են լինել, եթե նա այդպես չվարվի: Ի վերջո օտարերկրացին ոչ մի երաշխիք չունի, որ պետական խորհուրդը և իշխանությունները յուրաքանչյուր դեպքի համար կգործեն այդ պրակտիկային համապատասխան, և

որ պետական խորհուրդը կկայացնի իր որոշումը կամ նույնիսկ կլսի գործը՝ նախքան իրեն (օտարերկրացուն) արտաքսելը կամ, որ իշխանությունները թույլ կտան օգտվելու նվազագույն արտոնյալ ժամկետից:

Այս գործոններից յուրաքանչյուրն իրավական պաշտպանության միջոցների իրականացումը դարձնում են չափազանց անորոշ, որպեսզի հնարավորություն տրվի, որ 13-րդ հոդվածի պահանջները բավարարվեն:

84. Ինչ վերաբերում է պետական խորհրդի ցուցակի ծանրաբեռնվածությանը և չարաշահման գործընթացի ռիսկերին, ապա Դատարանը գտնում է, որ ինչպես Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի դեպքում, 13-րդ հոդվածն էլ սահմանում է Պայմանագրի Կողմերի պարտավորությունները՝ կարգավորելու իրենց դատական համակարգն այնպես, որ իրենց դատարանները կարողանան բավարարել դրա պահանջները (տե՛ս *mutatis mutandis*, *Süßmann v. Germany* գործով 1996թ. սեպտեմբերի 16-ի վճիռը, *Ձեկույցներ* 1996-IV, էջ 1174, կետ 55): Այդ կապակցությամբ, պետք է ընդգծել 13-րդ հոդվածի կարևորությունը՝ Կոնվենցիայի համակարգի սուբսիդիար բնույթը պահպանելու համար (տե՛ս *mutatis mutandis*, վերոնշյալ *Kudła*, կետ 152):

85. Եզրակացություն. դիմողները չեն ունեցել հասանելի իրավական պաշտպանության միջոցներ, որոնք բավարարել են 13-րդ հոդվածի պահանջները՝ արտահայտելու իրենց բողոքը թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի ներքո: Համապատասխանաբար առկա է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում, իսկ թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի (տե՛ս վերը՝ 57-րդ կետ) խախտման բողոքի առարկությունը պետք է մերժվի:

VI. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

86. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը սահմանում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

A. Վնաս

87. Դիմողները նշել են, որ բարոյական վնասի գնահատումը, որը նրանք կրել են որպես Կոնվենցիայի խախտման արդյունք, կախված է այն միջոցառումներից, որ Բելգիայի պետությունը ձեռնարկել էր՝ ապահովելու, որ Դատարանի որոշումն ամբողջությամբ ուժի մեջ մտնի առաջիկայում: Հետևաբար, նրանք կցանկանային որոշման հետևանքների վերաբերյալ քննարկումները սկսել Բելգիայի պետության հետ:

88. Կառավարությունն այդ կետի կապակցությամբ ոչ մի կարծիք չի հայտնել:

89. Դատարանը նշում է, որ նախարարների կոմիտեի կողմից վերահսկման ենթակա լինելով, պատասխանող պետությունը միջոցներն ընտրելու հարցում ազատ է, որոնց միջոցով, համաձայն Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածի, կատարելու են իրենց իրավական պարտավորությունները՝ պայմանով, որ նման միջոցները համատեղելի լինեն Դատարանի որոշման մեջ շարադրված եզրահանգումներին (տե՛ս *Scozzari and Giunta v. Italy* [GC], թիվ 39221/98 և 41963/98, կետ 249, ՄԻԵԴ 2000-VIII): Հետևաբար, Դատարանը նպատակահարմար չի գտնում, որ հարցն իրեն վերապահի: Ելնելով իշխող արդարացիության հիմունքներից՝ դիմողների կողմից հաստատված բարոյական վնասը նա գնահատում է 10000 եվրո:

B. Ծախսեր ու ծախքեր

90. Դիմողները ծախսերի և ծախքերի համար խնդրել են 19850 եվրո: Նրանք տրամադրել են մանրամասն տեղեկություններ գումարի չափի մասին, որը ծածկում է Դատարանի առջև 3 փաստաթանի միջոցով նրանց ներկայացուցչության ծախսերը:

91. Կառավարությունը պնդել է, որ դիմողների փաստաթանները չէին կարող պահանջել իրենց հոնորարների վճարումն ուղղակիորեն 41-րդ հոդվածի ներքո, քանի որ հենց իրենց՝ դիմողների համար է փնտրվել այդ վճարների փոխհատուցումը (քանի դեռ նրանք չեն կարող համարվել որպես բավարար միջոցներ ունեցողներ, որի դեպքում, նրանք պետք է իրավաբանական օգնություն տրամադրելու

մասին դիմում ներկայացնեին, որը նրանք չեն արել): Հաշվի առնելով այդ վերապահումները՝ Կառավարությունը համաձայնել է վճարելու որոշակի գումար, որը համաչափ է բողոքների կարևորությանը, որոնք համարվել են հիմնավորված:

92. Հաշվի առնելով այն հանգամանքները և մասնավորապես այն փաստը, որ դիմողները վտարվել են Բելգիայից՝ Դատարանը գտնում է, որ դիմողների անունից ներկայացված պահանջներն ընդունելի են: Ելնելով իշխող արդարացիության հիմունքներից՝ նա, այնուամենայնիվ, գտնում է, որ գումարը չափից ավելի մեծ է և այն պակասեցնում է մինչև 9000 եվրո:

C. Տույժերը

93. Համաձայն դատարանին հասանելի տեղեկատվության՝ Բելգիայում կիրառելի կանոնադրական տոկոսադրույքը սույն որոշման կայացման օրվա դրությամբ տարեկան կազմել է 7%:

ՎԵՐՈՊԳՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Մերժում է միաձայն Կառավարության նախնական առարկությունը, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 4-րդ կետերի դեմ բերված բողոքները բաց են թողել սպառելու ներպետական իրավական պաշտպանության միջոցները,

2. Վճրեց միաձայն, որ եղել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

3. Վճրեց միաձայն, որ չի եղել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի խախտում:

4. Վճրեց միաձայն, որ եղել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի խախտում:

5. Վճրեց 4 ձայնով՝ ընդդեմ երեքի, որ եղել է Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտում:

6. Վճրեց միաձայն, որ չի եղել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի խախտում:

7. Վճրեց 4 ձայնով՝ ընդդեմ երեքի, որ եղել է թիվ 4 Արձանագրության հետ համատեղ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում:

8. Վճրեց 6 ձայնով ընդդեմ մեկի՝

(a) որ Պատասխանող պետությունը, երեք ամսվա ընթացքում այն օրվանից, երբ Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն վճիռը վերջնական ուժի մեջ կմտնի, պարտավոր է դիմողներին վճարել հետևյալ գումարները՝

(i) 10000 (տաս հազար) եվրո՝ որպես բարոյական վնասի փոխհատուցում,

(ii) 9000 (ինը հազար) եվրո՝ որպես ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում.

(b) որ տարեկան 7%-ը ենթակա է վճարման վերոնշյալ երեք ամիսները լրանալու պահից՝ մինչև կկարգավորվի հաշիվների մարման ժամկետը:

9. Մերժում է միաձայն դիմողների արդար փոխհատուցման վերաբերյալ մնացած պահանջները:

Կատարված է ֆրանսերեն, և համաձայն Դատարանի Կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի, 2002 թվականի փետրվարի 5-ին գրավոր ծանուցվել է:

Ս. Դոլլե

Բաժանմունքի քարտուղար

Ջ.-Պ. Կոստա

Նախագահող

Համաձայն Դատարանի Կանոնակարգի 74-րդ կանոնի 2-րդ կետի և Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ կետի՝ հետևյալ առանձին կարծիքները կցվում են սույն վճռին՝

(a) պրն Վելաերսի մասամբ համընկնող և մասամբ չհամընկնող կարծիքը,

(b) պրն Յունգվերթի մասամբ չհամընկնող կարծիքը միացել է պրն Կուրսի կարծիքին:

J.-P.C.

S.D.

ՊՐԵ ՎԵՆԱԵՐՍԻ ՄԱՍԱՄԲ ՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԵՎ ՄԱՍԱՄԲ ՉՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

(Թարգմանություն)

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետեր

1. Ես համաձայն եմ Դատարանի հետ, որ այն հանգամանքները, որոնցում դիմողները զրկվել են իրենց ազատությունից, հավասար են Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետերի խախտմանը:

2. Կոնվենցիան պահանջում է, որ ցանկացած ազատագրվում պետք է լինի «օրենքով նախատեսված ընթացակարգի համապատասխան»: Չնայած «օրենքով նախատեսված ընթացակարգի համապատասխան» բառերն ըստ էության վերաբերում են ազգային օրենսդրությանը և այդ պատճառով վկայակոչվել է *Winterwerp v. the Netherlands* (տե՛ս 1979 թվականի հոկտեմբերի 24-ի վճիռը, սերիա A թիվ 33, 45-րդ կետ, 19-20-րդ էջեր) գործում նշվածը. «օրենքի համաձայն համապատասխան ընթացակարգերի պահպանման անհրաժեշտությունը», Դատարանն այնուամենայնիվ հավելել է. «... ազգային օրենսդրությունն ինքը պետք է համապատասխանի Կոնվենցիայի պահանջներին, այդ թվում՝ դրանում արտահայտված կամ ենթադրյալ ընդհանուր սկզբունքներին»:

3. Բելգիայի ոստիկանության կողմից օգտագործած հնարքը պետք է քննության առնվի Կոնվենցիայի «ընդհանուր սկզբունքների» լույսի ներքո: Ոստիկանության մեթոդները և մարտավարությունները կարող են համարվել որպես պատշաճ և արդարացի, եթե դրանք համաչափ են այն նպատակներին, որոնց իշխանությունները ձգտում են հասնել, քանի որ համաչափության սկզբունքը Կոնվենցիայի գլխավոր սկզբունքն է: Մի շարք դեպքերում Դատարանի կողմից այն կիրառվում է իր նախադեպային իրավունքում (մասնավորապես՝ իր նախադեպային իրավունքի 8-10-րդ հոդվածների և 14-րդ հոդվածի 2-րդ կետ) և կարող է համարվել որպես 5-րդ հոդվածի պահանջի մաս՝ այն, որ անձանց պետք է ազատագրվել միայն «օրենքով նախատեսված ընթացակարգի համապատասխան»: Գենթի ոստիկանության կողմից օգտագործած մեթոդը՝ հնարքը, իմ կարծիքով, հակասում է համաչափության սկզբունքներին: Անձինք, ում պետք է ազատագրվեին, հանցագործներ չէին: Նրանք անօրինական ներգաղթյալներ էին, ում ապաստան հայցելու մասին խնդրանքը մերժվել էր: Մինչ Դատարանն իրավացիորեն փորձում էր ոստիկանության կողմից հնարքներ օգտագործելու հնարավորությունը բացառել և հանցավորության դեմ պայքարն ավելի արդյունավետ դարձնել (տե՛ս սույն վճռի 41-րդ կետ), տվյալ գործով Գենթի ոստիկանությունը ոչ թե մտահոգված էր քրեական հետաքննությամբ, այլ բռնի արտաքսման վարչական ընթացակարգով: Թեև պետություններն իրավունք ունեն ապօրինի ներգաղթյալներին արդյունավետ կերպով վտարելու և քանի դեռ չկան ոչ շատ հարմար այլընտրանքներ, իսկ որոշ դեպքերում էլ դրանք ունեն նույնքան կործանարար հետևանքներ ներգաղթյալների և նրանց երեխաների համար, որքան Գենթի ոստիկանների օգտագործած հնարքներն էին, վտանգ է առաջանում, որ պետական մարմիններին, ընդհանուր առմամբ, կրնկալեն որպես անվստահելի կառույց՝ անօրինական կերպով իրենց ազգային տարածքում գտնվող օտարերկրացիների հետ վարչական հարաբերություններում: Իմ կարծիքով, այդ հետևանքը նշանակում է, որ Գենթի ոստիկանության կողմից կիրառված հնարքը հակասում է համաչափության սկզբունքին: Այն պետությունում, որտեղ կիրառվում է օրենքի գերակայությունը, ապօրինի ներգաղթյալներն առանց իրավունքների չեն: Նրանք պետք է հնարավորություն ունենան իրենց վերաբերող հարցերում ապավինելու վարչական մարմինների հետ համագործակցությանը:

4. Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետն ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր անձին երաշխավորում է գործ հարուցելու իրավունքով: Համաձայն եմ Դատարանի հետ, որ տվյալ գործով իրավական պաշտպանության միջոցը ձերբակալվածների հարցերով բաժնին հասանելի չի եղել (տե՛ս սույն վճռի 45-րդ կետը): Ավելին, Դատարանն արդարացիորեն վկայակոչում է իր՝ *Fox, Campbell and Hartley* վճիռը (տե՛ս սույն վճռի 55-րդ կետը): Այդ գործով դիմողներին մոտ 30 և 44 ժամ պահել են: Իրենց ձերբակալմանը հաջորդող օրը դիմողները հաբեաս կորպուսի ակտի հիման վրա դիմել են դատարան, սակայն նրանց ազատ են արձակել նախքան դիմումները լուծման համար դատավորին ներկայացնելը: Դատարանը վճռեց, որ 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի ներքո անհրաժեշտություն չկա ըստ էության քննության առնելու դիմողների բողոքը, քանի որ նրանցից յուրաքանչյուրին շատ արագ ազատ են արձակել նրանց ձերբակալման վերաբերյալ որևէ դատական վերանայումից առաջ: Սույն գործով ազատագրվումը տևել է 5 օր, այլ ոչ թե մի քանի ժամ: Հաշվի առնելով կալանքի տակ պահելու տևողությունը՝ Բելգիայի պետությունը պարտավոր էր երաշխավորելու դատարանում գործ հարուցելու իրավունքը՝ չնայած այն հանգամանքին, որ մտադրություն է եղել դիմողներին իրենց արտաքսելուց անմիջապես հետո ազատ արձակել:

Թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդված

5. Ես չեմ կարող համաձայնել մեծամասնության հետ, որ թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածը խախտվել է:

Դատարանի համար կարևոր էր ամրապնդել «կոլեկտիվ արտաքսման» հասկացությունը, որը տրվել էր ավելի վաղ՝ 1999 թվականի փետրվարի 23-ին ընդունված Դատարանի 1-ին բաժանմունքի *Andric* գործով (տե՛ս սույն վճռի 58-59-րդ կետերը): Միջոցառումները, որոնք ստիպում են օտարերկրացիներին որպես խումբ լքել երկիրը, իրենցից կոլեկտիվ արտաքսում չեն ներկայացնում, եթե դրանք կիրառվել են խմբի մաս կազմող յուրաքանչյուր օտարերկրացու անձնական հանգամանքները խելամտորեն և օբյեկտիվ ուսումնասիրելուց հետո կամ վերոնշյալի հիման վրա: Ուստի պարզվել է, որ Բելգիայի պետությունը խախտել է թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածը ոչ միայն այն պատճառով, որ դիմողները հայրենադարձվել են որպես խումբ ինքնաթիռով, այլ այն պատճառով, որ մեծամասնությունը կասկածում է, որ գործնականում տեղի է ունեցել դիմողների անձնական հանգամանքների ողջամիտ և օբյեկտիվ ուսումնասիրություն: Ես չեմ կիսում այդ կասկածները:

6. Ապաստան հայցելու մասին դիմողների խնդրանքներն օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի կողմից կայացված 1999 թվականի մարտի 3-ի որոշումներով, որոնք փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարի կողմից 1999 թվականի հունիսի 18-ին ուժի մեջ են մտել, մերժվել են: Մեծամասնությունն ընդունում է, որ այդ որոշումները պատճառաբանված են և կայացվել են օտարերկրացիների անձնական հանգամանքների հետազոտության հետևանքով: Իմ կարծիքով դիմողների անձնական հանգամանքները երրորդ անգամ նույնպես համառոտ ուսումնասիրվել են: Այն օրը, երբ իրենք ձերբակալվել են, Գենթի ոստիկանությունը կապնվել է օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի հետ, որպեսզի ստուգի, թե արդյոք այդ ձերբակալվածներից որևէ մեկն ունեցել է Բելգիայում կացության իրավունք: Այն փաստը, որ նրանցից մի քանիսին թույլատրվել է վերադառնալ հայրենիք իրենց անհատական հանգամանքները ստուգելուց հետո և նրանց ներգաղթի կարգավիճակը վավեր է ճանաչվել, ցույց է տալիս, որ նույնիսկ արտաքսելու գործընթացի այդ վերջին փուլում վերջնական անհատական փորձաքննություն է իրականացվել:

7. Մեծամասնության կասկածները բխում են այն փաստից, որ 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի արտաքսման միջոցառումները ձեռնարկվել են համաձայն տարածքը լքելու մասին որոշման, որը վերաբերում էր բացառապես «Օտարերկրացիների մասին» Ակտի 7-րդ բաժնի 1-ին կետի 2-րդ ենթակետին՝ առանց որևէ հղում կատարելու գործի հետ առնչություն ունեցողների անձնական հանգամանքներին, հայտարարելով միայն, որ նրանք ավելի քան 3 ամիս Բելգիայում են եղել: Իմ կարծիքով 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ին ձեռնարկված միջոցառումները չեն կարող առանձնացվել ապաստան տրամադրելու ընթացակարգի վերաբերյալ ավելի վաղ ընդունված որոշումներից: Դիմողների անհատական հանգամանքները երկու կամ նույնիսկ երեք անգամ արդեն ուսումնասիրվել են և արտաքսելու համար բավարար հիմնավորում է տրամադրվել: Կարևորելով այն հանգամանքը, որ տարածքը լքելու մասին վերջնական կարգադրությունը չի պարունակում որևէ հղում դիմողների ապաստան հայցելու խնդրանքի կամ 1999 թվականի մարտի 3-ի և հունիսի 18-ի որոշումների վերաբերյալ, պարզվում է, որ մեծամասնությունը «կոլեկտիվ արտաքսման» հասկացության սահմանման մեջ ներկայացրել է զուտ պաշտոնական բաղկացուցիչը: Այդ կապակցությամբ մեծամասնությունը պարտավոր է հետևելու *Andric* գործով որոշմանը, որում Դատարանը վճռել է. «այն փաստը, որ մի շարք օտարերկրացիներ ստացել են նմանատիպ որոշումներ, չի հանգեցնում այն եզրակացության, որ առկա է կոլեկտիվ արտաքսում, երբ յուրաքանչյուր անձին հնարավորություն է տրվել իրավասություն ունեցող մարմնի առջև անհատական հիմունքներով փաստարկներ բերել իրեն արտաքսելու վերաբերյալ»:

8. Մեծամասնության կասկածները բխում է նաև մի շարք գործոններից՝ դիմողներին հարկադրաբար հեռացնելու հետ կապված (տե՛ս սույն վճռի 62-րդ կետը): Իմ կարծիքով այդ գործոնները ոչ մի ձևով չեն կարող ազդած լինել այն որոշումների վրա, որոնք ընդունվել են դիմողի անհատական հանգամանքներն ուսումնասիրելուց հետո, և հետևաբար չեն արդարացնում այդ կասկածները: Այսպիսով, այն հանգամանքը, որ 1999 թվականի օգոստոսի 24-ին օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի գլխավոր տնօրենը գրություն է ուղարկել փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարին՝ տեղեկացնելով նրան Սլովակիայի քաղաքացիների ապաստան հայցելու մասին խնդրանքներով հրատապ զբաղվելու իր մտադրության մասին, որպեսզի ազդանշան ուղարկի հետագա դիմորդներին հիասթափեցնելու համար, որն ակնհայտորեն չէր կարող ազդած լինել

նախկինում կայացրած՝ *in tempore non suspecto* դիմողների նկատմամբ օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի (1999 թվականի մարտի 3-ին) և փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարի (1999 թվականի հունիսի 18-ին) կայացրած որոշումների վրա: Իհարկե, Գլխավոր հանձնակատարը «ազգային մարմին է, ում անկախությունը երաշխավորված է օրենքով և ով դատավարական երաշխիքներ է տրամադրում օտարերկրացիներին» (Բելգիայի Վճռաբեկ դատարան, 2001 թ. հունվարի 23): Մեծամասնության կողմից նշված մյուս գործոնները վերաբերում են խմբի արդյունավետ հայրենադարձությանը: Դրանք վերաբերում են սեպտեմբերի վերջին տեղի ունեցած իրադարձություններին, և հետևաբար չեն կարող արդարացնել մեծամասնության կասկածներն օտարերկրացիների նկատմամբ 1999 թվականի մարտի 3-ին և 1999 թվականի հունիսի 18-ին կայացված որոշումների հետ կապված: Իրոք, հենց ինքը մեծամասնությունն ընդունում է, որ խմբի հայրենադարձությունը չի հակասում թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածին, եթե օտարերկրացիների անձնական հանգամանքները խելամիտ և օբյեկտիվ կերպով ուսումնասիրվել են: Խմբային հայրենադարձությունը, որն ազգային իշխանություններն ազատորեն կարող են ընտրել արդյունավետության և տնտեսելու նկատառումներից ելնելով, ակնհայտորեն, չի կարող տեղի ունենալ առանց նախապատրաստման:

9. Ես չեմ կարող կիսել մեծամասնության կարծիքը, որ Բելգիայի պետական խորհրդին ներկայացրած արտաքսելու մասին 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի որոշումն արտակարգ ընթացակարգով կասեցնելու մասին դիմումն իրավական պաշտպանության միջոց չէր, որ դիմողներից պահանջվում էր օգտագործել մինչև բողոքը մարդու իրավունքների Եվրոպական Դատարան ներկայացնելը (Կոնվենցիայի 35-րդ հոդված) և չէր հանդիսանում դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոց (Կոնվենցիայի 13-րդ հոդված), որով հնարավորություն կտրվեր դիմողներին բողոքի հանգամանքները ճիշտ ներկայացնելու:

10. Ինչ վերաբերում է թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի համաձայն բերված բողոքներին, որոնք վերաբերում են 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ին ձեռնարկված միջոցառումներին և այն հանգամանքներին, որոնցում դրանք պատրաստվել և իրականացվել են 1999 թվականի հոկտեմբերի 5-ին օտարերկրացիներին ինքնաթիռով որպես խումբ հեռացնելով, միակ համապատասխան իրավական պաշտպանության միջոցը, որ պահանջում է ուսումնասիրություն, դա Բելգիայի պետական խորհրդին 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ին ներկայացրած արտակարգ ընթացակարգով միջոցառումները կասեցնելու մասին դիմումն էր:

Մեծամասնությունը ճիշտ էր, որ հաշվի չի առել դիմողների՝ փախստականների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց գործերով Գլխավոր հանձնակատարին բերված օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի 1999 թվականի մարտի 3-ին որոշման դեմ բողոքը: Չնայած այդպիսի բողոքներն ինքնաբերաբար կասեցնող բնույթ ունեն, սակայն դիմողներն ակնհայտորեն հնարավորություն չեն ունեցել թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտման մասին իրենց բողոքները բարձրացնելու Գլխավոր Հանձնակատարի առջև, քանի որ նա իր որոշումն արդեն՝ 1999 թվականի հունիսի 18-ին ընդունել էր, իսկ միջոցառումների նախապատրաստման և կատարման հետ կապված բողոքարկումները ձեռնարկվել են 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ին: Նույն պատճառով հաշվի չի առնվել դիմողների կողմից 1999 թվականի օգոստոսի 3-ին պետական խորհրդին բերված դիմումը: Իսկապես, որոշման կատարումը սահմանված կարգով կասեցնելու մասին դիմումն ընթացակարգ է, որն օգտագործվում է դիմողների կողմից. ո՛չ օրենքով, ո՛չ էլ գործնականում չի հանգեցնում որևէ կասեցնող ազդեցության: Միակ համապատասխան իրավական պաշտպանության միջոցը, որն ընդունակ է դիմողների բողոքարկումները ճիշտ ուղու վրա դնելու, դա 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի միջոցառումներն արտակարգ ընթացակարգով կասեցնելու մասին դիմումն էր:

11. Ինչ վերաբերում է իրավական պաշտպանության այդ միջոցի մատչելիությանը, ապա մեծամասնությունը շատ արդարացիորեն նշել է, որ դիմողների փաստաբանը «տեղեկացված է եղել խնդրո առարկա իրադարձությունների և իր պաշտպանյալների դիրքորոշման մասին 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ին՝ ժամը 10:30-ին, և համարվում է, որ նա դեռ գործում էր նրանց օգտին» (տե՛ս սույն վճռի 78-րդ կետի 2-րդ պարբերությունը): Այստեղից հետևում է, որ դիմողների փաստաբանը կարող էր արտակարգ ընթացակարգով որոշումը կասեցնելու մասին դիմում ներկայացնել, որը հասանելի է շուրջօրյա և համարժեք է արտակարգ հանձնարարականին:

12. Ինչ վերաբերում է իրավական պաշտպանության այդ տեսակի արդյունավետությանը, ապա դա կարելի է տեսնել պետական խորհրդի մի շարք վճիռներից, որոնք մեջբերվել են Կառավարության կողմից՝ այն, որ արտակարգ ընթացակարգով որոշումը կասեցնելու մասին դիմումն առաջարկում է

հաջողության խելամիտ հեռանկարներ: Կառավարությունը ոչ միայն բազմաթիվ օրինակներով է ցույց տվել, որ գործընթացը կարող է իրականացվել շատ արագ, այլ նաև պատրաստել է մեծ քանակությամբ վճիռներ, որոնցում պետական խորհուրդն արտակարգ ընթացակարգով արդյունավետ կերպով կասեցրել է արտաքսելու մասին որոշումները: Ինչ վերաբերում է այդ ընթացակարգով դիմումների դրական ելքի տոկոսին, ապա կողմերը Դատարանին լայնորեն տարամետ վիճակագրություն են ներկայացրել. դիմողները սահմանել են 1,36% տոկոսադրույք, մինչդեռ Կառավարությունը պատրաստել է փաստաթուղթ, որն առաքվել է պետական խորհրդի գլխավոր քարտուղարի կողմից, որում 25,22% տոկոսադրույք է նշված: Դատարանը, անձանոթ լինելով կիրառվող հաշվարկման մեթոդներին, իրավացիորեն չի ձգտում լուծել կողմերի միջև այդ տարբերությունը: Սակայն ցանկացած դեպքում հարկ է հիշեցնել, որ իրավական պաշտպանության արդյունավետությունը կախված չէ դիմողի համար նպաստավոր արդյունքի որոշակիությամբ՝ բավական է այն, որ կան հաջողության իրական հեռանկարներ: Հաշվի առնելով Բելգիայի օրենսդրությունում թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի գործողության անմիջական ազդեցությունը՝ հասկանալի է, որ Բելգիայի պետական խորհուրդն իրավասու է այդ դրույթով արգելված կոլեկտիվ արտաքսման ցանկացած միջոցառում կասեցնելու:

13. Այնուամենայնիվ շատերի կարծիքով Բելգիայի պետական խորհրդին ներկայացրած արտակարգ ընթացակարգով որոշումը կասեցնելու մասին դիմումը չի բավարարել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջները, քանի որ դիմումի կասեցնող բնույթը չափազանց անորոշ է: Այդ կապակցությամբ առաջին հերթին պետք է նշել, որ համաձայն Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ իրավական պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը կախված է իր կասեցնող բնույթից, երբ բողոքարկումները վերաբերում են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտմանը: Նշելով «անդառնալի վնասի բնույթը, որը կարող է պատահել, եթե խոշտանգումների կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի վտանգն առարկայացվի»՝ Դատարանը պահանջում է, որ այն միջոցառումները, որոնց առնչությամբ հայցվել է իրավական պաշտպանության միջոցը, չեն կարող իրականացվել մինչև ազգային մարմինների կողմից դրանք չուսումնասիրվեն: Սույն գործով, սակայն, Դատարանը վճռել է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման մասին բողոքն ակնհայտորեն անհիմն է եղել (տե՛ս ընդունելիության մասին 2001 թվականի մարտի 13-ի որոշումը), և հետևաբար 13-րդ հոդվածի նպատակներով՝ ոչ վիճելի (տե՛ս սույն վճռի 76-րդ կետը): Համապատասխանաբար սույն գործով ակնհայտ է, որ դիմողները խոշտանգումների, կա՛մ անմարդկային, կա՛մ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի, կա՛մ պատժի ենթարկված լինելու վտանգի մեջ չեն եղել իրենց հայրենիքում՝ Սլովակիայում, իրենց արտաքսելուց հետո:

14. Եթե նույնիսկ ընդունենք մեծամասնության այն կարծիքը, որ իրավական պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը, կապված թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտման հետ, կախված է իր կասեցնող ազդեցություն ունենալուց, ապա հարկ է նշել, որ համաձայն Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ չի պահանջվում, որ իրավական պաշտպանության միջոցը լինի ինքնաբերաբար կասեցնող, այլ բավական է, որ այն կասեցնող բնույթ ունենա «գործնականում» (տե՛ս *Soering v. the United Kingdom* գործով 1989թ. հուլիսի 7-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 161, էջ 48, կետ 123 և *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom* գործով 1991թ. հոկտեմբերի 30-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 215, էջ 39, կետ 125):

15. Սույն գործով պետական խորհրդին ներկայացրած արտակարգ ընթացակարգի ենթակա դիմումը չունի ինքնաբերաբար կասեցնող ազդեցություն, բայց այն գործնականում կարող է ունենալ նույն հետևանքը, քանի որ այն շուրջօրյա հասանելի է: Ընթացակարգի համաձայն՝ պետական խորհուրդը որոշումը կայացնում է մի քանի ժամում, այդ թվում՝ հանգստյան օրերին: Արտակարգ ընթացակարգի ենթակա բոլոր դիմումներն ավտոմատ կերպով ցուցակագրվում են և դրանցով զբաղվում են անմիջականորեն: Պետական խորհուրդը կարող է կարգադրել կողմերին ներկայանալ նշանակված վայր մի քանի օրվա կամ ժամվա ընթացքում: Այդ կապակցությամբ ներքին փաստաթուղթը ցույց է տալիս, թե ինչպես է աշխատում ընթացակարգը: Այնտեղ ասվում է. «Օտարերկրացիների վերաբերյալ գործերով բաժանմունքի քարտուղարը պարտավոր է դատավորի պահանջով կապվել օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի հետ՝ պարզելու նախատեսված հայրենադարձության ժամանակացույցը և պահանջի դրա հաստատումը ֆաքսով: ... Ցանկալի է ..., որ այն գործերով, որոնք ներառում են անխուսափելի հայրենադարձություն, ապահովել դիմողի անձամբ ներկայությունը»: Քանի դեռ անձամբ ներկայանալու մասին որոշումը պարտադիր է, պետությունը չի կարող ընթացք տալ օտարերկրացուն արտաքսելու գործընթացին: Ավելին, պետական խորհուրդը՝ որպես այդ նույն ընթացակարգի կողմ, կարող է

հանձնարարականի տեսքով կարգադրել ժամանակավոր միջոցառումներ՝ որպես չափազանց հրատապության հարց չհեռացնել դատավարության արդյունքներին սպասող օտարերկրացուն:

16. Կառավարությունը պնդում է, որ այդ ընթացակարգային տարրերը երաշխավորել են, որ գործնականում դիմումն ունեցել է կասեցնող ազդեցություն: Պետք է ասել, որ դիմողները չեն ներկայացրել որևէ կոնկրետ դեպք, երբ օտարերկրացին, ով պետական խորհրդին արտակարգ ընթացակարգով որոշումը կասեցնելու մասին դիմում է ներկայացրել, արտաքսվել է, քանի դեռ դիմումը քննարկման փուլում է եղել: Նրանք ոչ էլ ներկայացրել են որևէ կոնկրետ օրինակ, որտեղ ցույց տրված լինի, որ պետական խորհրդի լիազորություններն այդպիսի ընթացակարգերում անարդյունավետ են եղել: Ցանկացած այդպիսի ապացույցի բացակայության դեպքում տրամաբանական է ենթադրել, որ գործնականում արտակարգ ընթացակարգով դիմումն ունի կասեցնող ազդեցություն: Իսկապես, սույն վճռի 66-րդ կետում մեծամասնությունն ամփոփում է դիմողների փաստարկը հետևյալ կերպ. «Մասնավորապես, ինչ վերաբերում է արտակարգ ընթացակարգի ներքո պետական խորհրդում պաշտպանության միջոցին, ապա դիմողներն ընդունել են, որ գործնականում, պետական խորհրդի որոշումը կայացվել է մինչև արտաքսելու մասին որոշման կատարումը, բայց նրանք պնդում են, որ օրենքն այդ կապակցությամբ ոչ մի երաշխիք չի տրամադրել, և որ վարչական մարմինը լրիվ իրավունք ուներ կատարելու արտաքսման որոշումը՝ չսպասելով դատարանի որոշման կայացմանը»: Այդ փաստարկը, որը ճիշտ է օրենքով հավասարազոր է նրան, որ դիմումն ինքնաբերաբար կասեցնող բնույթ չունի, բայց գործնականում նման բնույթ իսկապես ունի:

17. Պայմանագրի Կողմերին տրամադրվել է հայեցողության որոշակի սահման, որը վերաբերում է այն կարգին, թե ինչպես են իրենք կատարում իրենց պարտականություններն ըստ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի: Դատարանը *Վիվլարաջայի և մյուսների գործում* շեշտել է այդ հիմնարար սկզբունքը, որը մեջբերված է վերևում: Այդ վճռում, որը նույնպես վերաբերում է օտարերկրացու բռնի արտաքսմանը, ում ապաստան հայցելու խնդրանքը մերժվել է, Դատարանը նշել է. «Չնայած, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածն այնքան հեռու չի գնում, որ պահանջի իրավական պաշտպանության որևէ կոնկրետ ձև, Պայմանագրի Կողմերին առաջարկված է եղել հայեցողության որոշակի սահման՝ այս դրույթով նախատեսված իրենց պարտավորություններին համապատասխան» (մեջբերված է 39-րդ էջ, 122-րդ կետ): Իմ կարծիքով այս գործոնը որոշիչ է տվյալ դեպքում, հայեցողության որոշակի սահմանը պետք է ավելի լայն լինի, ինչպես տվյալ դեպքում Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտման մասին բողոքը պարզվեց ակնհայտորեն անհիմն էր, և հետևաբար անվիճելի Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի առումով:

18. Հենց այդ պատճառով էլ կարծում եմ, որ արտակարգ ընթացակարգով որոշումը կասեցնելու մասին պետական խորհրդին ներկայացրած դիմումը պետք է համարվի իրավական պաշտպանության ներպետական հասանելի և արդյունավետ միջոց, որը դիմողը պարտավոր էր օգտագործել (35-րդ հոդված) և որը բավականին արդյունավետ է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջին համապատասխանելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ ՅՈՒՆԳՎԵՐԹԻ ՄԱՍԱՄԲ ՉՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ ՄԻԱՑԵԼ Է ԴԱՏԱՎՈՐ ԿՈՒՐՍԻ ԿԱՐԾԻՔԻՆ

(Թարգմանություն)

Ես համաձայն եմ մեծամասնության կարծիքի հետ, որ եղել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 4-րդ կետերի խախտում: Այնուհանդերձ, չեմ կարող համակարծիք լինել այն կարծիքի հետ, որ եղել է թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի կամ Կոնվենցիայի թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի հետ համակցված 13-րդ հոդվածի խախտում: Դրա պատճառները հետևյալն են.

Ինչ վերաբերում է թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի հետ համապատասխանությանը, առաջին 2 դիմողներից յուրաքանչյուրն ապաստան հայցելու խնդրանք են ներկայացրել, որն ի սկզբանե հայտարարվել է անընդունելի օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի կողմից այն հիմքով, որ նրանք չեն բերել բավարար ապացույցներ, որպեսզի ցույց տան, որ իրենց կյանքը վտանգված է եղել, որը շարադրված է «Փախստականների կարգավիճակի մասին» Ժնևի Կոնվենցիայում: Գլխավոր հանձնակատարն ուժի մեջ է թողել օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի որոշումները՝ մերժելով դիմողներին շարունակել մնալը: Պրն Յոնկայի գործով իր որոշումը պայմանավորված է եղել առանց պատշաճ պատճառաբանության նշանակված օրը գրասենյակ չներկայանալու փաստով: Ինչ վերաբերում է տկն Յոնկային, ապա շուրջ երկէջանոց պատճառաբանություններում Գլխավոր հանձնակատարը լուրջ տարածայնություններ է վկայակոչել նրա բացատրությունների մասով և խիստ կասկածներ հայտնել վերջինիս վստահելիության մասին:

Յուրաքանչյուր որոշումն ուղեկցվել է տարածքը լքելու մասին կարգադրությամբ: Եվ քանի որ դիմողներն այն չեն կատարել, միջոցառումներ են ձեռնարկվել, որ նրանց պետք է բռնի արտաքսել: Դիմողներին ուղարկվել է ծանուցագիր՝ պահանջելով, որ նրանք ներկայանան Գենթի ոստիկանության բաժին, որտեղ իրենց նկատմամբ հարուցված վարույթով վերջնական քննություն է իրականացվել: Գենթի ոստիկանությունը կապնվել է օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի հետ: Այն օտարերկրացիները, ում ապաստան հայցելու խնդրանքները մերժվել են և ովքեր իրավունք չեն ունեցել Բելգիայում մնալու ցանկացած այլ հիմքով, գրկվել են իրենց ազատությունից և ենթարկվել խմբակային հայրենադարձության: Այն փաստը, որ նրանցից մի քանիսին թույլատրվել է վերադառնալ տուն իրենց անհատական հանգամանքները ստուգելուց և նրանց ներգաղթի կարգավիճակը վավեր ճանաչելուց հետո, ցույց է տալիս, որ նույնիսկ արտաքսելու գործընթացի այդ վերջին փուլում վերջնական անհատական ուսումնասիրություն է կատարվել:

Այն փաստը, որ խմբի նկատմամբ արտաքսելու մասին որոշումը կատարվել է և որ Սլովակիայի ազգությամբ մոտ 70 օտարերկրացիներ հայրենադարձվել են միասին օդանավով, չի ենթադրում, որ եղել է «կոլեկտիվ արտաքսում» թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի իմաստով, քանզի արտաքսված յուրաքանչյուր օտարերկրացու անհատական տվյալները 3 անգամ ուսումնասիրվել են: Այն, որ 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի վերջին որոշումները չեն պարունակում հղումներ 1999 թվականի մարտի 3-ին և 1999 թվականի հունիսի 18-ին կայացրած որոշումների պատճառների մասին, այլ ընդամենը վկայակոչում են նրանց անօրինական դրությունը, (տե՛ս «Օտարերկրացիների մասին» Ակտի 7-րդ բաժնի, 1-ին կետի, 2-րդ ենթակետը), չի փոխում այն փաստը, որ օտարերկրացու անհատական տվյալները քննվել են և ապահովվել է բավարար հիմնավորում արտաքսման հարցում: Այդ կապակցությամբ համաձայն եմ *Andric v. Sweden գործով* կայացրած որոշման մեջ արտահայտած կարծիքին (տե՛ս սույն վճռի 58-րդ կետը). «այն փաստը, որ մի շարք օտարերկրացիներ ստացել են նմանատիպ որոշումներ, չի հանգեցնում այն եզրակացության, որ առկա է կոլեկտիվ արտաքսում, երբ յուրաքանչյուր անձին հնարավորություն է տրվել անհատական հիմունքներով փաստարկներ բերել իրեն արտաքսելու իրավասություն ունեցող մարմնի առջև»:

Բացի այդ, այս դրույթն իմ կարծիքով, չի խոչընդոտում Պետություններին տնտեսության և արդյունավետության պատճառներով միասին խմբավորելու մարդկանց, ովքեր նմանատիպ ընթացակարգի ավարտման փուլում են և պետք է արտաքսվեն միևնույն երկիր:

Այս հանգամանքներն ինձ հանգեցրեցին եզրակացնելու, որ թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտում չի եղել:

Ինչ վերաբերում է թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի հետ 13-րդ հոդվածին, ապա Դատարանի նախադեպային իրավունքում սահմանված է, որ Պայմանագրի Կողմերին առաջարկվել է հայեցողության

որոշակի սահման, որում նրանք համապատասխանում են 13-րդ հոդվածով նրանց վրա դրված պարտավորություններին: Ավելին, երբ ենթադրվում է, որ անխուսափելի միջոցառումը կբացահայտի այն անձին, ով ենթարկված է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի վտանգին, միակ իրավական պաշտպանության միջոցը, որ ունի կասեցնող բնույթ, եթե ոչ ինքնաբերաբար՝ գոնե գործնականում, համաձայն Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի՝ կլինի իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցը (տե՛ս *Soering v. the United Kingdom* գործով 1989թ. հուլիսի 7-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 161, էջ 48, կետ 123 և *Vilvarajah and Others v. the United Kingdom* գործով 1991թ. հոկտեմբերի 30-ի վճիռը, Սերիա A, թիվ 215, էջ 39, կետ 125):

Չնայած, որ արտակարգ ընթացակարգով որոշումը կասեցնելու մասին 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի որոշման դեմ բերված դիմումը, որն օտարերկրացիները պետք է ներկայացնեն պետական խորհուրդ, ինքնաբերաբար կասեցնող բնույթ չունի, սակայն, շնորհիվ սահմանված կարգի, որտեղ այն կիրառվում է, այնտեղ կասեցնող բնույթ ունի գործնականում:

Արտակարգ ընթացակարգն հասանելի է շուրջօրյա: Այդ ընթացակարգի համաձայն՝ պետական խորհուրդը կարող է մի քանի ժամում, այդ թվում՝ հանգստյան օրերին, կայացնել որոշում: Արտակարգ ընթացակարգի ներքո բոլոր դիմումներն ինքնաբերաբար ցուցակագրվում են և դրանցով զբաղվում են անմիջականորեն: Պետական խորհուրդը կարող է կարգադրել կողմերի ներկայությունը նշանակված վայրում՝ մի քանի օրվա կամ ժամվա ընթացքում: Այդ կապակցությամբ ներքին փաստաթուղթը ցույց է տալիս, թե ինչպես պետք է ընթացակարգը գործի. «Օտարերկրացիների վերաբերյալ գործերով բաժանմունքի քարտուղարը պարտավոր է դատավորի պահանջով կապնվել օտարերկրացիների գործերով գրասենյակի հետ՝ պարզելու նախատեսված հայրենադարձության ժամանակացույցը և պահանջի դրա հաստատումը ֆաքսով: ... Յանկայի է ..., որ այն գործերով, որոնք ներառում են անխուսափելի հայրենադարձություն, ապահովել դիմողի անձամբ ներկայությունը»: Քանի դեռ անձամբ ներկայանալու մասին որոշումը պարտադիր է, պետությունը չի կարող ընթացք տալ օտարերկրացուն արտաքսելու գործընթացին:

Ավելին, պետական խորհուրդը՝ որպես այդ նույն ընթացակարգի կողմ, կարող է հանձնարարականի տեսքով կարգադրել ժամանակավոր միջոցառումներ՝ որպես չափազանց հրատապության հարց, չհեռացնել դատավարության արդյունքներին սպասող օտարերկրացուն: Կառավարությունը տրամադրել է մի շարք օրինակներ՝ գործնականում արդյունավետության տեխնիկայի, ավելի կոնկրետ այն օտարերկրացիների վերաբերյալ, որոնց պահել են արտաքսմանը սպասող փակ կենտրոնում, ովքեր հնարավորություն են ունեցել արտակարգ ընթացակարգի համաձայն, դիմում ներկայացնելու:

Ինչ վերաբերում է արտակարգ ընթացակարգով դրական ելքի տոկոսին, ապա կողմերը Դատարանին լայնորեն տարամետ վիճակագրություն են ներկայացրել. դիմողները սահմանել են 1,36% տոկոսադրույք, մինչդեռ Կառավարությունը պատրաստել է փաստաթուղթ, որն առաքվել է պետական խորհրդի գլխավոր քարտուղարի կողմից, որում 25,22% տոկոսադրույք է նշված: Դատարանը, անձանոթ լինելով կիրառվող հաշվարկման մեթոդներին, իրավացիորեն չի ձգտում լուծել կողմերի միջև այդ տարբերությունը: Սակայն ցանկացած դեպքում հարկ է հիշեցնել, որ իրավական պաշտպանության արդյունավետությունը կախված չէ դիմողի համար նպաստավոր արդյունքի որոշակիությամբ. բավական է, որ կան հաջողության իրական հեռանկարներ: Սույն գործով Կառավարությունն այնքան մեծ քանակությամբ վճիռներ է ներկայացրել, որոնցում արտաքսելու մասին որոշումը կասեցնելու մասին որոշումը կայացվել է արտակարգ ընթացակարգով, որ ողջամիտ է եզրակացնելու, որ իրավական պաշտպանության միջոցն արդյունավետ է:

Ամփոփելով՝ թեև դիմողները կարող էին արտակարգ ընթացակարգով որոշումը կասեցնելու մասին 1999 թվականի սեպտեմբերի 29-ի որոշման դեմ բերել դիմում, սակայն չեն կարողացել այդպես անել: Իրավական պաշտպանության միջոցը բավարարել է 13-րդ հոդվածի պահանջները: Այդ իսկ պատճառով, համարում են, որ այդ դրույթի խախտում չի եղել, և որ Կառավարության նախնական առարկությունը թիվ 4 Արձանագրության 4-րդ հոդվածի խախտման մասին բողոքի դեմ, հիմնավորված է եղել:

Օդն ընդդեմ Բուլղարիայի գործով¹

2011 թվականի հոկտեմբերի 11-ի վճիռը

ՍՏՐԱՍԲՈՒՐԳ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Պալատը (Չորրորդ բաժին)¹ հետևյալ կազմով.

Նիկոլաս Բրացա, նախագահ,
Լեյն Գարլիքի,
Լիլիանա Միջովիչ,
Ջորջ Նիկոլաու,
Չորավկա Կալայդիևա,
Ներոժա Վուչինիչ,
Վինսենթ Ա. Դե Գայետանո, դատավորներ,
և Լորենս Էրլի, բաժնի քարտուղար,

2011թ. սեպտեմբերի 20-ի դնփակ խորհրդակցության արդյունքում կայացրել են հետևյալ վճիռը, որն ընդունվել է նույն օրը:

ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԸ

1. Գործը հարուցվել է ընդդեմ Բուլղարիայի Հանրապետության՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի համաձայն, 2010թ. օգոստոսի 13-ին՝ քաղաքացիություն չունեցող պաղեստինցի՝ պրն Ահմեդ Ջամալ Օդի («դիմող») կողմից ներկայացված գանգատի (թիվ 46390/10) հիման վրա:

2. Դիմողի շահերը ներկայացրել է տկն Դ. Դասկալովան՝ գործող փաստաբան Բուլղարիայի մայրաքաղաք Սոֆիայում: Բուլղարիայի կառավարությունը («Կառավարություն») ներկայացրել են Արդարադատության նախարարության գործակալները՝ տկն Ն. Նիկոլովան և տկն Մ. Կոցեվան:

3. Դիմողը պնդել է, մասնավորապես, որ իր արտաքսումը Լիբանան կհանգեցնի վատ վերաբերմունքի կիրառման կամ մահվան, որ նրան չի տրամադրվի իր պահանջի արդյունավետ միջոց այդ առումով, և, որ իր կալանքը նախքան նրան տեղափոխելը եղել է չափազանց երկարատև և չարաբարացված:

4. 2010թ. օգոստոսի 13-ին դիմողը դիմել է Դատարան, որպեսզի այն պահանջի Կառավարությունից զերծ մնալ նրան Լիբանան տեղափոխելուց և անմիջապես ազատ արձակի կալանքի տակ գտնվելուց: 2010թ. օգոստոսի 17-ին Դատարանի հինգերորդ բաժինը որոշել է տվյալ հանգամանքներում չկիրառել դիմողի կողմից նշված միջանկյալ միջոցը:

5. 2010թ. սեպտեմբերի 23-ին հինգերորդ բաժնի նախագահը որոշել է Դատարանի Կանոնակարգի 41-րդ կանոնի համաձայն նախապատվություն տալ դիմումին և ծանուցել այդ մասին Կառավարությանը: Որոշվել է նաև քննել բողոքի ընդունելիության հարցը (Կոնվենցիայի 29-րդ հոդվածի 1-ին կետ):

6. 2011թ. փետրվարի 1-ին Դատարանի բաժինների վերակազմավորումից հետո դիմումը տեղափոխվել է չորրորդ բաժին:

ՓԱՍՏԵՐԸ

I. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

7. Դիմողը ծնվել է 1989թ. Այն Ալ Հիլվեհում, Պաղեստինի փախստականների ճամբարում, որը գտնվում է Սաիդայի ծայրամասում, Լիբանան (տե՛ս ստորև՝ կետեր 52-55): Նա այժմ բնակվում է Բուլղարիայի մայրաքաղաք Սոֆիայում:

¹ Auad v. Bulgaria

A. Դիմողի ժամանումը Բուլղարիա և նրա ապաստանի հայցը

8. 2009թ. մայիսի 24-ին դիմողն ապօրինաբար ժամանել է Բուլղարիա և 2009թ. հուլիսի 7-ին դիմել է ապաստան ստանալու համար՝ վկայակոչելով իր վախը, որ, եթե ինքը վերադարձվի Լիբանան, Ջանդ Ալ Շամ իսլամական զինյալների խմբի անդամները նրան կսպանեն կամ կենթարկեն վատ վերաբերմունքի (տե՛ս ստորև՝ կետեր 59, 60, 62, 78, 80 և 81): Նրա ինքնությունը հաստատվել է Պաղեստինի ազատագրման կազմակերպության կողմից ներկայացված 2008թ. նոյեմբերի 26-ի վկայականի շնորհիվ:

9. Դիմողի պատմությունը կայանում էր նրանում, որ նա, ինչպես իր հայրը, ով մահացել է 1991թ. եղել է ՖԱԹՀ-ի անդամ (տե՛ս ստորև՝ կետեր 59 և 60): Նա նշանակվել է Այն Ալ Հիլվեհի անվտանգության շարժման ղեկավարի պաշտոնում, գնդապետ Մաքդահ (տե՛ս ստորև՝ կետեր 54, 55 և 84): Նրա գործը կայանում էր ի օգուտ տարբեր պաղեստինյան կազմակերպությունների հանրահավաքներ, պաղեստինյան հեղափոխության ոգեկոչող միջոցառումներ և Իսրայելի հիմնադրման դեմ բողոքի ակցիաներ կազմակերպելու մեջ: 2009թ. սկզբին նրա հարևանը, ով Ջանդ Ալ Շամի անդամ էր, սպանվել է: Վրեժխնդիր լինելով՝ Ջանդ Ալ Շամի անդամները սպանել են դիմողի ընկերոջը: Ինքապաշտպանության նկատառումներով դիմողը տեղափոխվել էր իր քրոջ տուն, որը գտնվում է ՖԱԹՀ-ի վերահսկողության տակ գտնվող ճամբարում: 2009թ. հուլիսին զինված տղամարդիկ կրակ են բացել իր քրոջ տան վրա՝ բղավելով իր անունը: Հետագայում գնդապետ Մաքդահազը հայտնել է դիմողին, որ այդ մարդիկ եղել են Ջանդ Ալ Շամի անդամներ, ովքեր ցանկացել են վրեժխնդիր լինել իրենց ընկերոջ սպանության համար, և որ նա ի վիճակի չէ պաշտպանել ինքն իրեն նրանցից, և որ ինքը պետք է լքի Լիբանանը:

10. 2009թ. օգոստոսին դիմողը փորձել է մեկնել Բուլղարիա կեղծ փաստաթղթերով: Նա ձերբակալվել է ոստիկանության կողմից բուլղարա-հունական սահմանին: 2009թ. օգոստոսի 21-ին Պետրիչի շրջանային դատարանը հաստատել է հաշտարարագիրը, որով դիմողն իրեն մեղավոր է ճանաչել ապօրինաբար սահմանը հատելու և այլ անձին տրված պաշտոնական փաստաթուղթը ներկայացնելով սպային խաբելու մեջ: Նա դատապարտվել է վեց ամսվա ազատազրկման, որը դադարեցվել է երեք տարով, և տուգանվել 200 բուլղարական լևով:

11. 2009թ. հոկտեմբերի 29-ին որոշմամբ Փախստականների պետական գործակալությունը հրաժարվել է դիմողին տալ փախստականի կարգավիճակ, սակայն նրան տրամադրել է մարդասիրական պաշտպանություն՝ համաձայն 2002թ. Ապաստանի և փախստականների Ակտի 9 (1) (3)-րդ բաժնի (տե՛ս ստորև՝ կետ 29): Որոշման պատճառները նկարագրվել են դիմողի պատմության մեջ.

«Հաշվի առնելով Պաղեստինի [փախստականների] ճամբարում [Ain Al Hilweh] ստեղծված իրավիճակը՝ որը բնութագրվում է «Ֆաթհի» և «Ջանդ Ալ Շամի» զինյալների միջև լուրջ զինված բախումներով, կան հիմքեր դիմողին մարդասիրական պաշտպանություն տրամադրելու համար, քանի որ ներիշխանական զինված հակամարտության իրավիճակում առկա է իր կյանքի դեմ ուղղված անձնական սպառնալիքների իրական վտանգ: Լիբանանում Փախստականների ճամբարներն ունեն իրենց սեփական կառավարման համակարգը: Ճամբարային վարչակազմերը չեն ընտրվում համաժողովրդական քվեարկությամբ, սակայն արտացոլում են մեկ կամ ավելի խմբերի կամ կազմավորումների գերակշռությունը, որոնք անընդհատ հակամարտում են տարածքային վերահսկողության տիրապետման համար, ինչը հաճախ հանգեցնում է զինված բախումների: 2008թ. ապրիլին ԻՐԻՆ լրատվական գործակալությանը տված հարցազրույցում Լիբանանում «Ֆաթհ» անվտանգության կազմակերպության ղեկավար գնդապետ Մաքդահն ասել է, որ «Ֆաթհը» կստանձնի բոլոր պաղեստինյան ճամբարների անվտանգության ապահովումը արմատական խմբավորումների տարածումը կանխելու նպատակով...»

Դիմողը նշում է, որ ինքը եղել է «Ֆաթհ-ի» անդամ 2006թ.-ից, սակայն իշխանությունների կամ քաղաքական կազմակերպությունների կողմից նրա դեմ չեն եղել հետապնդման այնպիսի գործողություններ, որոնց պետությունը ի վիճակի չլիներ հակադրել: Նա չի նշում որևէ այլ համապատասխան հիմք Ապաստանի և փախստականների ակտի 8 (1)-րդ բաժնի ներքո, որն արդարացնում է հետապնդման վախը, ինչպիսիք են ռասայի, կրոնի, ազգության, որոշակի սոցիալական խմբին պատկանելու կամ քաղաքական կարծիք կամ համոզմունք ունենալու կապակցությամբ հետապնդումը: Սա հանգեցնում է այն եզրակացության, որ չկան հիմքեր Փախստականների ակտի [2002] ներքո ապաստան տրամադրելու համար: [Դիմողը] չի վկայակոչել [Ակտի] 9 (1) (1) կամ (1) (2)-րդ բաժնի կիրառումը հիմնավորող հիմքեր:

Նյութերում առկա վկայությունը մատնանշում է մարդասիրական պաշտպանություն տրամադրելու հիմքերը: Կան այնպիսի հանգամանքների նշումներ, որոնք ներառված են [Ակտի] 9 (1) (3)-րդ բաժնում: Վերը նշված հանգամանքները ցույց են տալիս, որ կան հիմքեր հաշվի առնելու համար [դիմողի] անձնական

իրավիճակը Լիբանանի Պաղեստինյան ճամբարներում սոցիալական և քաղաքական ընդհանուր իրավիճակի կապակցությամբ: Վարույթի ընթացքում հավաքված ապացույցները ցույց են տալիս, որ առկա է [դիմողի] կյանքի և անձի նկատմամբ ոտնձգությունների իրական վտանգ:

Համաձայն [Ակտի] 75 (2)-րդ բաժնի [դիմողի] պնդումները, որոնք նշված են պաշտոնական հարցազրույցի արձանագրության մեջ, պետք է դիտարկվեն որպես ճշմարիտ:

...

Ինչպես պահանջվում է [Ակտի] 58 (7)-րդ բաժնով Պետական ազգային անվտանգության գործակալությունը պետք է կատարեր գրավոր դիտողություններ: 2009թ. օգոստոսի 21-ի մեկնաբանությունները չեն պարունակում որևէ առարկություն [դիմողին] Բուլղարիայի Հանրապետությունում պաշտպանություն տրամադրելու կապակցությամբ»:

...

12. Դիմողը չի պահանջել իրեն փախստականի կարգավիճակ տրամադրելու մերժման վերաբերյալ դատական վերանայում:

13. Այդ ընթացքում նա այլ պաղեստինցիների հետ միասին բնակվել է Փախստականների պետական գործակալության կողմից տրամադրված բնակելի շինությունում:

B. Դիմողի արտաքսման հրամանը և նրա կալանավորումը

14. 2009թ. նոյեմբերի 17-ին Ազգային անվտանգության պետական գործակալության գործակալն առաջարկել է հանձնել դիմողին ազգային անվտանգության նկատառումներից ելնելով և նրան կալանքի տակ առնել նախքան դա: Ի աջակցություն այդ առաջարկի նա ասել է, որ դիմողն եղել է Ուսբաթ ալ Անսարի անդամ, որը նա նկարագրել է որպես Սուննի ահաբեկչական կազմակերպություն, որը սերտ համագործակցության մեջ է Համասի, Ջանդ Ալ Շամի, Անսար Ալլահի և այլ խմբավորումների հետ (տե՛ս ստորև՝ կետեր 54, 59 61 և 78): Դիմողին մեղադրել են Պաղեստինի քաղաքական կուսակցության ավելի քան տասը անդամների սպանության կազմակերպման և «խոնավ գործողություններում» մասնակցության մեջ, ինչի կապակցությամբ նա հետապնդվել է Լիբանանի իշխանությունների կողմից: Նա Ուսբաթ Ալ Անսարի ղեկավարներից մեկի ազգականն էր: Առկա տեղեկատվությունը ցույց է տվել, որ դիմողը խստորեն հետևել է կազմակերպության գաղափարներին, և որ վճռականորեն կկատարի իր առաջնորդների հրամանները: Դա հաստատվել է անվտանգության ծառայությունների կողմից: Նաև հաստատվել է, որ դիմողը կապ է պաշտպանել երկու ապաստան հայցողների հետ, ովքեր հավատարիմ են Այն Ալ Հիլվեի ահաբեկչական կազմակերպությանը: Նրանցից մեկը ներգրավված է եղել Պաղեստինի քաղաքական կուսակցության անդամի սպանության գործում և սերտ կապեր է ունեցել Ուսբաթ Ալ Անսար և ՖԱԹՀ Ալ Իսլամի հետ (տե՛ս ստորև՝ կետեր 65, 72, 74, 78 և 81): Բոլոր այդ հանգամանքները ցույց են տվել, որ դիմողն իր նախկին և ընթացիկ գործունեությամբ լուրջ սպառնալիք է ներկայացրել Բուլղարիայի ազգային անվտանգության համար:

15. 2009թ. նոյեմբերի 17-ին Ազգային անվտանգության պետական գործակալության ղեկավարը կայացրել է դիմողի արտաքսման վերաբերյալ որոշումը: Նա նաև արգելել է դիմողին մուտք գործել կամ բնակվել Բուլղարիայում տասը տարիների ընթացքում՝ «հաշվի առնելով [վերը նշված] առաջարկի պատճառները, և այն փաստը, որ իր ներկայությունը երկրում լուրջ սպառնալիք է ազգային անվտանգությանը»: Հրամանը կայացվել է 1998թ. Օտարերկրացիների մասին Ակտի 42 և 44 (1)-րդ բաժինների հիման վրա: Չեն տրվել փաստական հիմքեր Ակտի 46 (3)-րդ բաժնի համաձայն (տե՛ս ստորև՝ կետ 33): Ըստ հրամանի՝ այն պետք է ներկայացվեր դիմողին և անմիջապես ի կատար ածվեր, ինչպես նախատեսված է Ակտի 44 (4) (3)-րդ բաժնով (տե՛ս ստորև՝ կետ 34):

16. Միաժամանակ այդ հրամանին զուգահեռ Ազգային անվտանգության պետական գործակալության ղեկավարը հրամայել է կալանավորել դիմողին նախքան նրան արտաքսելը (տե՛ս ստորև՝ կետեր 42 և 43): Նա պատճառաբանել է, որ արձանագրության մեջ առկա տեղեկատվությունը ցույց է տվել, որ դիմողը կփորձի կանխել արտաքսման կիրառումը և հետևաբար վճռել է, որ կալանավորումը պետք է անհապաղ կիրառվի: Նա նաև հանձնարարել է Միգրացիոն իշխանություններին շտապ ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ քայլերն արտաքսման հրամանն իրականացնելու ուղղությամբ:

17. 2009թ. նոյեմբերի 20-ին դիմողը ձերբակալվել է և տեղափոխվել հատուկ կալանավայր՝ մինչև արտաքսման հրամանն ի կատար ածելը: Նա հայտնել է, որ այնտեղ տեղափոխվելուց հետո նրան տեղեկացրել են երկու հրամանների մասին, սակայն չեն տվել դրանց պատճենները:

18. 2011թ. մայիսի 19-ին, հաշվի առնելով նախքան արտաքսումը կալանքի առավելագույն թույլատրելի ժամանակահատվածի լրանալու փաստը՝ տասնութ ամիսները (տե՛ս ստորև՝ կետ 44)՝ Ազգային անվտանգության պետական գործակալության ղեկավարը հրամայել է ազատ արձակել դիմողին: Դիմողն ազատ է արձակվել հաջորդ օրը՝ 2011թ. մայիսի 20-ին: Նրա վրա պարտավորություն է դրվել ամեն օր ներկայանալ տեղական ոստիկանության բաժանմունք: Նա պնդել է, որ ինքն այժմ չունի որևէ անձը հաստատող փաստաթուղթ, որևէ աջակցություն կամ աշխատելու հնարավորություն:

C. Դիմողի արտաքսման դատական վերանայումը

19. 2009թ. դեկտեմբերի 4-ին դիմողն արտաքսման վերաբերյալ դատական վերանայման դիմում է ներկայացրել: Նա նաև վիճարկել է իր կալանքը: Նա պնդել է, որ այն անօրինական է, և որ ինքը, գտնվելով Բուլղարիայում, չի զբաղվել որևէ անօրինական գործողություններով:

20. 2010թ. մարտի 23-ին դիմողը, ծանոթանալով իր արտաքսման առաջարկին և այլ փաստաթղթերին, խնդրել է դատարանին ճշտել, թե ինչն է հիմք հանդիսացել, որպեսզի իրենք կարծեն, որ նրան հետապնդել են Լիբանանի իշխանությունները «Պաղեստինի քաղաքական կուսակցությունների անդամների սպանության» կապակցությամբ, ինչպես նշվել է այդ առաջարկի մեջ: Նա նաև խնդրել է դատարանին ճշտել, թե արդյոք իրենք օգտագործել են հսկողության հատուկ միջոցներ նրա մասին տեղեկություն հավաքելու համար, եթե այո՝ խնդրել նրանց տրամադրել սանկցիայի պատճենը և այլ փաստաթղթեր:

21. Գերագույն վարչական դատարանը լսեց գործը 2010թ. ապրիլի 27-ին:

22. Ըստ այդ օրվա արձանագրության՝ դիմողը պնդել է, որ տվյալները, որոնց վրա հիմնվել են իշխանություններն իր արտաքսման հրամանը կայացնելիս, սխալ էին, թերի, չստուգված և անհուսալի: Դա չի եղել ճիշտ, որ նա եղել է Ուբաթ Ալ Անսարի անդամ, բոլորովին հակառակը, նա հետապնդվել է ահաբեկչական կազմակերպությունների կողմից և այդ պատճառով փախել է Լիբանան: Նրա ազգականը, ում դիտարկում են որպես ահաբեկիչ, ըստ էության, Միավորված ազգերի կողմից կառավարվող դպրոցի պաշտոնյա է: Չկար որևէ կոնկրետ տարր ի պաշտպանություն այն պնդմանը, որ իրեն հետապնդել են Լիբանանի իշխանությունները: Բուլղարական իշխանությունները չեն փորձել ճշտել ինչպես է կարգավորվում Բուլղարիայի և Լիբանանի միջև քրեական գործերով փոխադարձ համագործակցությունը: Այդ հարցերի վերաբերյալ կոնկրետ տեղեկատվության բացակայությունը խանգարել է նրան ապացույցներ ներկայացնել իր դեմ մեղադրանքները ցրելու համար: Նա նաև նշել է, որ Ազգային անվտանգության պետական գործակալությունը չի առարկել Բուլղարիայում ապաստանի վերաբերյալ վարույթի ընթացքում իր պաշտպանությանը (տե՛ս վերը՝ կետ 11): Վերջապես նա ուշադրություն է հրավիրել այն հանգամանքի վրա, որ արդեն ստացել է մարդասիրական կարգավիճակ իր կյանքին սպառնացող վտանգի հիման վրա և պնդել է, որ նրա արտաքսումը կլինի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի և «ոչ բռնի» սկզբունքի խախտում:

23. Վերջապես 2010թ. հունիսի 22-ի վճռով (թա. № 8-10 от 22 юни 2010 г. по адм. д. № С-4/2010 г., ВАС, VII о.) Գերագույն վարչական դատարանը ուժի մեջ է թողել արտաքսման հրամանը հետևյալ պայմաններով.

«Հրամանը կայացվել է թիվ 6 Т 5347 / 17.11.2009 առաջարկության մեջ նշված պատճառների և Օտարերկրացիների ակտի [1998 - տե՛ս ստորև՝ կետ 33] 42 (1)-րդ բաժնի փաստացի հիմքերի հիման վրա. օտարերկրացիների ներկայությունը երկրում լուրջ սպառնալիք է ազգային անվտանգության համար:

Առաջարկի մեջ ուժային միջոց կիրառելու վերաբերյալ ասվում է, որ [դիմողը] ծնվել է 1989թ. նոյեմբերի 30-ին Այն Ալ Հիլվեի փախստականների ճամբարում: Նա դարձել է Ասբաթ Ալ Անսար ահաբեկչական արմատական իսլամական կազմակերպության անդամ, որն ակտիվ է այդ ճամբարի տարածքում: Այդ կազմակերպությունը սերտ համագործակցությամբ աշխատում է նմանատիպ կազմակերպությունների, այդ թվում՝ ՀԱՄԱՍ-ի հետ: [Դիմողը] «wetwork» ջոկատի անդամ է, որը նաև ընդգրկում է Պաղեստինի քաղաքական կուսակցության անդամներին: Անվիճելի է, որ դիմողն ազգական կապի մեջ է [Ա]-ի հետ, ով, ըստ օպերատիվ տեղեկությունների, «Ասբաթ Ալ Անսարի» ղեկավարներից մեկն է: Նա խստորեն հետևել է կազմակերպության գաղափարներին, և առանց վարանելու պատրաստ է կատարել իր առաջնորդների հրամանները:

[Դիմողը] մուտք է գործել երկրի տարածք 2009թ. հունիսին և դիմել ապաստան ստանալու համար, սակայն, այդ տարվա օգոստոսին նա փորձել է լքել երկիրը կեղծ փաստաթղթերով՝ շարժվելով դեպի Արևմտյան Եվրոպա: Նա ձերբակալվել է սահմանային ոստիկանության կողմից [բուլղարա-հունական սահմանի անցակետում]: 2009թ. օգոստոսի 21-ին Պետրիչի շրջանային դատարանը ... հաստատել է

մեղադրանքի ընդունումը, ըստ որի [դիմողը] իրեն մեղավոր է ճանաչել քրեական օրենսգրքի 279-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 318-րդ հոդվածի ներքո հանցագործությունների համար [սահմանի ապօրինի հատում և հանրային պաշտոնյային խաբելու փորձ՝ օգտագործելով պաշտոնական փաստաթուղթ, որը տրված է եղել այլ անձին]: Նա դատապարտվել է վեց ամսվա ազատազրկման, ինչը կասեցվել է երեք տարով, և տուգանվել 200 [բուլղարական] լևով:

Ըստ օպերատիվ տեղեկությունների՝ նա շփման մեջ է [B]-ի և [C]-ի հետ, ովքեր գտնվում են երկրում և ապաստան հայցողների ցուցակում են: Կա տեղեկություն, որ M.I.-ն է նույնպես Ջանդ Ալ Շամի անդամ է և մասնակցել է «Ֆաթհ»-ի անդամի սպանությանը, ինչի կապակցությամբ էլ նա հետապնդվել է Լիբանանի իշխանությունների կողմից: [C]-ն Ասբաթ Ալ Անսար ահաբեկչական կազմակերպության կողմնակից է, և մասնակցում է Լիբանանից Արևմտյան Եվրոպա մարդկանց թրաֆիքինգի գործողություններում, որը վերահսկվում է Լիբանանի ահաբեկչական կազմակերպությունների անդամների կողմից: Հայտնի է, որ կան շփումներ [D]-ի և անհատների միջև, ովքեր բնակվում են Արևմտյան Եվրոպայում և ովքեր աջակցում են «Ջանդ Ալ Շամ» կազմակերպությանը: Առաջարկության մեջ պատճառաբանված էր այն ենթադրությունը, որ համաձայն իր ավելի վաղ և ներկա գործունեությանը՝ [դիմողը] ներկայացնում է լուրջ սպառնալիք Բուլղարիայի Հանրապետության անվտանգության նկատմամբ Ազգային անվտանգության պետական գործակալության ակտի [2007թ.] 4-րդ բաժնի իմաստով, և նրա ներկայությունը երկրում կարող է վարկաբեկել երկիրը որպես ահաբեկչության դեմ միջազգային պայքարի հուսալի գործընկեր:

Գործում գրավոր ապացույցները ներառում են բացառություններ՝ 2010թ. ապրիլի 12-ի թիվ. RB 202001 001 03 T6 3594, 95 և 96: Ըստ 2009թ. հոկտեմբերի 29-ի թիվ 513 որոշման՝ Փախստականների պետական գործակալությունը հրաժարվել է տրամադրել [դիմողին] փախստականի կարգավիճակ:

Դիմումի մեջ առկա այն պնդումները, որ [դիմողը] օրինականորեն բնակվում է երկրի տարածքում, չեն ապացուցվել: Բացասական պնդումներն առ այն, որ ինքը չի մասնակցել անօրինական գործունեությանը չեն կարող դիտարկվել որպես ապացուցված, քանի որ մասնագիտացված գործակալությունն եզրակացություն է կազմել այդ առումով:

Օտարերկրացիների ակտի [1998թ.] 46 (3)-րդ բաժնի համաձայն՝ արտաքսման հրամանները չեն մատնանշում փաստական հիմքեր ըստ որոնց պետք է կիրառվի հարկադրական միջոց, այդ հիմքերը պարունակվում են առաջարկի մեջ: Առաջարկությունը ցույց է տալիս, որ կան ազգային անվտանգության նկատմամբ ոտնձգությունների ցուցումներ, որոնք ընկնում են Ազգային անվտանգության պետական գործակալության 4(1) (11)-րդ և Ազգային անվտանգության ակտի [2007թ.] (14)-րդ բաժինների ներքո: Միջազգային ահաբեկչությունը և անդրսահմանային կազմակերպված հանցավորությունը սպառնալիք է ստեղծում ազգային անվտանգությանը: Այդպիսի նշումների գոյությունը չի պահանջում ապացույցներ: Կան բավարար հիմքեր կիրառելու համար հարկադիր միջոց, եթե կան ցուցումներ, որոնք կարող են առաջացնել ողջամիտ ենթադրություն առ այն, որ դիմողի ներկայությունը ստեղծում է լուրջ սպառնալիք ազգային անվտանգության համար: Օպերատիվ մեթոդներով հավաքված և թիվ RB202001 001 03 T6 5347 2009թ. նոյեմբերի 17 առաջարկի մեջ սահմանված փաստական տվյալները ողջամիտ ենթադրության հիմք են հանդիսանում առ այն, որ այս դիմողի ներկայությունը լուրջ սպառնալիք է ազգային անվտանգության համար: Երկրի տարածքում դիմողի գործունեության վերաբերյալ տվյալները ցույց են տալիս հիմքերի առկայությունը, որոնք սահմանված են Օտարերկրացիների ակտի [1998թ. - տե՛ս ստորև՝ կետ 33] 42-րդ բաժնում:

Օտարերկրացիների ակտի 42-րդ բաժնի հարկադրանքի միջոցը կրում է կանխարգելիչ բնույթ, այն նպատակ ունի կանխարգելել գործողությունները, որոնք ուղղված են երկրի անվտանգությանը: Այն կիրառելու համար անհրաժեշտ չէ իրականացնել արդեն հավաքված տեղեկատվության լիարժեք քննություն կամ ձեռք բերել դրա ապացույցները, քանի որ վարչական տույժի կիրառման վերաբերյալ գործ չէ:

Բաց դատական նիստի ընթացքում արված դիմողի հայտարարությունն առ այն, որ նա չի ցանկանում վերադառնալ Լիբանան, որտեղ նրա կյանքը վտանգի տակ է, առնչություն չունի սույն վարույթի հետ: Համաձայն Օտարերկրացիների ակտի 42 (2)-րդ բաժնի՝ Բուլղարիայի Հանրապետությունում բնակվելու օտարերկրացու իրավունքի մերժումը և դրա տարածք մուտք գործելու արգելքն անխուսափելիորեն բխում է Արտաքսման 1-ին ենթաբաժնի ներքո հարկադրական միջոցի կիրառումից:

Այդ կարգը համապատասխանում է իրավական պահանջներին: Հարկադրանքի միջոցը կիրառվել է իրավասու մարմնի կողմից Օտարերկրացիների ակտի [1998թ.] 44-րդ բաժնի ներքո, պատշաճ ձևով և վարչական ընթացակարգի համապատասխան կանոնների կիրառմամբ, իրավունքի նորմերին և օրենքին համապատասխան, և այդ պատճառով դատական վերանայման դիմումը պետք է մերժվի որպես անհիմն»:

D. Նախքան արտաքսումը դիմողի կալանքի դատական վերանայումը

24. Նախքան արտաքսումը դիմողի կալանքի դատական վերանայումը (տե՛ս վերը՝ կետ 19) փոխանցվել է Սոֆիայի քաղաքային վարչական դատարան: Դրանից բխող վարույթի ընթացքում և դատարանին տրամադրվել է Արտաքսման առաջարկի հատվածը: 2010թ. փետրվարի 9-ի վերջնական վճռով (բա. № 2 от 9 февраля 2010г. по адм. д. № С 66 / 2009г. САС) այն ուժի մեջ է թողել դիմողի կալանքի հրամանը՝ գտնելով, որ այն տրվել է իրավասու մարմնի կողմից, պատշաճ կարգով, կիրառելի ընթացակարգային կանոններին համապատասխան և օրենքով սահմանված կարգով: Դրանում ասվում է, որ եղել են բավարար ապացույցներ առ այն, որ դիմողը կփորձի խոչընդոտել իր արտաքսման հրամանի կատարմանը:

25. Չպարզված ամսաթվին՝ 2010թ. ամռանը, Սոֆիա քաղաքի Վարչական դատարանն իր սեփական նախաձեռնությամբ, ինչպես պահանջվում է Օտարերկրացիների ակտի 1998թ. 46A (4)-րդ նոր բաժնով (տե՛ս ստորև՝ կետ 45), վերանայեց դիմողի շարունակական կալանքը (адм. д. №3872 / 2010г., САС). Այն թողել է կալանքն անփոփոխ ևս վեց ամսով:

26. 2010թ. դեկտեմբերի 7-ին Կրկին գործում է իր սեփական նախաձեռնությամբ, Սոֆիայի City Վարչական դատարանը հաստատել է դիմողի կալանքը հետագա վեց ամսվա ընթացքում, մինչև 2011թ. մայիսի 20-ը (опр: № 4227 от 7 декабря 2010г. по адм. д. № 9061/2010 г., САС, I о): Այն նշել է, որ կալանքն արդեն տևել է գրեթե տասներկու ամիս և օրենքով կարող է երկարաձգվել առավելագույնը տասնութ ամիսների ընթացքում: Եղել են խոչընդոտներ դիմողի արտաքսման հրամանը կիրառելու կապակցությամբ: Նա չի ունեցել պահանջվող ճամփորդական փաստաթուղթ, որը հնարավորություն կտար նրան մուտք գործել Լիբանան: Չնայած թվով երեք պահանջներին՝ լիբանանյան դեսպանատունը չէր տրամադրել այդպիսի փաստաթուղթ: Գործն այսպիսով ընկել է Օտարերկրացիների ակտի 1998թ. 44 (8)-րդ բաժնի շրջանակներում (տե՛ս ստորև՝ կետ 44):

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

A. Ապաստանը և մարդասիրական պաշտպանությունը

27. 1991թ. Սահմանադրության 27-րդ հոդվածը նախատեսում է հետևյալը.

«1. Օտարերկրացիները, ովքեր օրինականորեն բնակվում են այդ երկրում, չեն կարող արտաքսվել կամ հանձնվել այլ պետությանն իրենց կամքին հակառակ, բացառությամբ օրենքով նախատեսված պայմանների և կարգի:

2. Բուլղարիայի Հանրապետությունը պարտավոր է ապաստան տրամադրել օտարերկրացիներին, ովքեր հետապնդվում են իրենց կարծիքների կամ գործունեության համար՝ ի աջակցություն միջազգային ճանաչված իրավունքների և ազատությունների:

3. Ապաստանի տրամադրման պայմանները և կարգը սահմանվում է օրենքով»:

28. Բուլղարիան 1993թ. մայիսի 12-ին միացել է 1951թ. Փախստականների կարգավիճակի Կոնվենցիային և 1967թ. Փախստականների կարգավիճակի մասին Արձանագրությանը, որոնք ուժի մեջ են մտել 1993թ. օգոստոսի 10-ին:

29. 2002թ. Ապաստանի և փախստականների ակտի 9 (1) (3)-րդ բաժինը նախատեսում է, որ ֆիզիկական անձինք, ովքեր ստիպված են հեռանալ կամ դուրս գալ իրենց հայրենի երկրից այն պատճառով, որ առկա է իրական վտանգ, որ նրանք կարող են ենթարկվել մահվան կամ վատ վերաբերմունքի ներպետական կամ միջազգային հակամարտության պատճառով, պետք է ստանան մարդասիրական պաշտպանություն: 9 (2)-րդ բաժինը պարզաբանում է, որ վտանգը կարող է լինել իշխանությունների կամ կազմակերպությունների կողմից, որոնց դեմ իշխանությունները չեն կարողանում կամ չեն ցանկանում գործել: 9 (5)-րդ բաժինը նախատեսում է, որ օտարերկրացիներին չի կարող տրամադրվել մարդասիրական պաշտպանություն, եթե իրենց հայրենի երկրում չկա ոսնձգությունների լուրջ և իրական վտանգ և այնտեղ նրանք կարող են անխոչընդոտ ունենալ արդյունավետ պաշտպանություն: Համաձայն 75 (2)-րդ բաժնի, երբ իշխանությունները որոշում են բավարարել ապաստան տրամադրելու վերաբերյալ դիմումը, նրանք պետք է հաշվի առնեն բոլոր համապատասխան փաստերը, որոնք վերաբերում են դիմողի անձնական իրավիճակին, հայրենի երկրին կամ այլ երկրների հետ հարաբերություններին: Բաժինը նաև նախատեսում է, որ երբ դիմողի հայտարարությունը չի վկայակոչվում ապացույցներով, ապա ենթադրվում է, որ եթե դիմողը ջանում է հիմնավորել իր դիմումը և տրամադրում է

բավարար բացատրություն ապացույցների բացակայության վերաբերյալ: 58 (7)-րդ բաժինը պահանջում է, որպեսզի իշխանությունները քննեն ապաստան տրամադրելու վերաբերյալ դիմումները՝ ստանալով գրավոր մեկնաբանություններ Ազգային անվտանգության պետական գործակալության կողմից:

30. 4 (3)-րդ բաժինը նախատեսում է, որ անհատները, ում Ակտի ներքո տրամադրվել է պաշտպանություն կամ, ովքեր մուտք են գործել Բուլղարիա այդպիսի պաշտպանություն ստանալու նպատակով, չեն կարող վերադարձվել մի երկրի տարածք, որտեղ նրանց կյանքը կամ ազատությունը կլինեն վտանգի տակ ռասայի, կրոնի, ազգության, սոցիալական խմբի պատկանելիության, նրանց քաղաքական կարծիքների կամ տեսակետների պատճառներով կամ, որտեղ նրանք կարող են ենթարկվել խոշտանգումների կամ վատ, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի այլ ձևերի: Այնուամենայնիվ, 4 (4)-րդ բաժինը, որն արտացոլում է Կոնվենցիայի 1951թ. 33-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված կանոնը, նախատեսում է, որ ապաստան չեն կարող ստանալ այն օտարերկրացիները, եթե կան հիմքեր, որ նրանք վտանգ են ներկայացնում ազգային անվտանգության համար: Առկա չէ արձանագրված նախադեպային իրավունք այդ դրույթի ներքո:

31. 67 (1)-րդ բաժինը նախատեսում է, որ արտաքսման հրամանները չեն կատարվում մինչև ապաստանի վերաբերյալ վարույթի եզրափակումը: 67 (2)-րդ բաժնի համաձայն՝ արտաքսման հրամանը կասեցվում է, եթե տվյալ անձն արդեն ստացել է ապաստան կամ մարդասիրական պաշտպանություն: Սակայն այդ երկու դրույթները կիրառելի չեն, *inter alia*, օտարերկրացիների նկատմամբ, որոնց ներկայությունը երկրում կարող է դիտվել որպես վտանգավոր ազգային անվտանգության համար (բաժին 67 (3)):

B. Օտարերկրացիների վտարումն ազգային անվտանգության հիմքերով

32. Ազգային անվտանգության հիմքերով արտաքսումը կարգավորող 2009թ. օրենքի մանրամասն նկարագրությունը կարելի է գտնել C.G.-ն և այլոք ընդդեմ Բուլղարիայի գործով Դատարանի վճռի 18-րդ 26-րդ կետերում (թիվ 1365/07, 2008թ. ապրիլի 24) և Ռազան ընդդեմ Բուլղարիայի գործով Դատարանի վճռի 30-36-րդ կետերում (թիվ 31465/08, 2010թ. փետրվարի 11): Համապատասխան դրույթները ներառված են Օտարերկրացիների 1998թ. ակտում, նաև փոփոխություններում և դրա կիրառման կարգավորումներում:

33. Ակտի 42 (1)-րդ բաժինը նախատեսում է, որ օտարերկրացին պետք է արտաքսվի, եթե նրա ներկայությունը երկրում առաջացնում է լուրջ սպառնալիք ազգային անվտանգության կամ հասարակական կարգի համար: Այնուամենայնիվ, ազգային անվտանգության հիմքերի վրա տրվող արտաքսման վերաբերյալ հրամանը չի մատնանշում միջոցի կիրառման փաստական հիմքերը (բաժին 46 (3)): Համաձայն 42 (2)-րդ բաժնի՝ օտարերկրացիների արտաքսումը պետք է ուղեկցվի օտարերկրացու կացության թույլտվությամբ և երկիր մուտք գործելու արգելքով:

34. Ազգային անվտանգության կամ հասարակական կարգի հիմքերով տրված արտաքսման հրամաններն անմիջապես ի կատար են ածվում (բաժին 44 (4) (3)): Այնուամենայնիվ, եթե արտաքսումը չի կարող իրականացվել անմիջապես կամ պետք է հետաձգվի իրավական կամ տեխնիկական պատճառներով, արտաքսման հրամանի կատարումը կարող է կասեցվել մինչև համապատասխան խոշորոտների վերանալը (բաժին 44b (1)):

35. Արտաքսման հրամանները կարող են վիճարկվել Գերագույն վարչական դատարանում, որի վճիռը վերջնական է (բաժին 46 (2)): Դատական վերանայման համար ներկայացված դիմումը չի կասեցնում հրամանի կիրառումը (բաժին 46 (4)):

36. 2006թ. Վարչական դատավարության օրենսգրքի 166-րդ հոդվածի 2-րդ կետը նախատեսում է, որ դատարանը, որը քննում է դատական վերանայման համար ներկայացված դիմումը կարող է կասեցնել վարչական որոշման կատարումը, եթե դրա կիրառումը կարող է պատճառել դիմողին զգալի վնաս, նույնիսկ եթե վարչական մարմինը պատվիրել է, որ այն պետք է անմիջապես կատարվի: Կասեցման վերաբերյալ բողոքները քննվում են բաց դատարանում (հոդված 166, կետ 3): 2009թ. հունվարի 27-ի որոշմամբ Գերագույն վարչական վճռել է, որ ազգային անվտանգության հիմքերով արտաքսման հրամանի կատարումը չի կարող կասեցվել: Եթե դրա կատարման հրատապությունը պահանջվում է օրենքով, ապա այն կարող է կասեցվել դատարանի կողմից միայն այն դեպքում, եթե նույն օրենքը թույլ է տալիս դա, մինչդեռ 1998թ. Օտարերկրացիների ակտի 46 (4)-րդ բաժինը միանգամայն բացառում է նման հնարավորությունը (օրր. №1147 от 27 януари 2009г. По адм.д : №393 / 2009г., ВАС, петчленен състав):

37. 2009թ. սեպտեմբերի 8-ի մեկնաբանող որոշմամբ (Тълк: реш. № 5 от 8 септември 2009 г. по тълк: д. № 1 / 2009г., ВАС, ОСК) Գերագույն վարչական դատարանի լիազույն նիստը հայտարարել է, որ 166-րդ հոդվածի 2-րդ կետը կիրառվում է, նույնիսկ եթե վարչական որոշումների անհապաղ կատարումը պահանջվում է օրենքով այն դեպքում, եթե այդ օրենքը հստակորեն չի բացատրում դատական վերանայումը: Այդ վճռի ազդեցությունն ազգային անվտանգության հիմքերի վրա տրված արտաքսման հրամանի կիրառումը կասեցնելու հնարավորության վրա պարզ չէ:

38. 1998թ. Օտարերկրացիների ակտի 44a-րդ բաժինը, որ ավելացվել է 2001թ., նախատեսում է, որ օտարերկրացին, որի արտաքսումը թույլատրվել է ազգային անվտանգության և հասարակական կարգի հիմքերով, չի կարող արտաքսվել մի երկիր, որտեղ նրա կյանքին կամ ազատությանը սպառնում է վտանգ կամ եթե նա կարող է ենթարկվել խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի: Այդ դրույթի շրջանակներում իր նախկին նախադեպային իրավունքի համաձայն, Գերագույն վարչական դատարանը ընդունել է, որ Փախստականների պետական գործակալությունը կարող է կիրառել դա այն ժամանակ, երբ գործ է ունենում ապաստանի վերաբերյալ դիմումների հետ (реш. №5848 от 17 юни 2002 г. по адм. д. № 7864/2001 г., ВАС, III о.; реш. № 6048 от 24 юни 2002 г. по адм. д. № 1298/2002 г., ВАС, III о.; реш. № 7102 от 16 юни 2002 г. по адм. д. № 994/2002 г., ВАС, III о.; реш. № 9203 от 16 октомври 2002 г. по адм. д. № 4948/2002г., ВАС, III о.; реш. №10069 от 12 ноември 2002 г. по адм. д. №996/2002 г., ВАС, III о.): Այնուամենայնիվ, 2003թ. Կայացրած վճռով (Реш. № 1400 от 18 февруари 2003 г. по адм: д. №8154 / 2002 г., ВАС, III о), դատարանը վճռել է, որ գործակալությունը չունի իրավասություն որոշելու 44a-րդ բաժնի կիրառելիության հարցը, և որ այդ հարցը պետք է որոշեն ներգաղթի իշխանությունները: Արտաքսման հրամանի դատական վերանայման վերաբերյալ 2007թ. վճռի համաձայն՝ դատարանը, թեև թռուցիկ, քննել է պահանջի բովանդակությունն այդ դրույթի ներքո (реш. № 9636 от 15 октомври 2007 г. по адм: д. №2222 / 2007 г., ВАС, III о.): Այնուամենայնիվ, 2008թ. երեք վճիռներում այն վճռել է, որ 44a-րդ բաժնում պարունակվող արգելքը չի վերաբերում արտաքսման հրամանի օրինականությանը որպես այդպիսին, այլ պարզապես արգելում է դրա կիրարկումը: Մինչդեռ երկու դեպքերում դատարանը, թեև թռուցիկ, քննել է բողոքի բովանդակությունը, որ անձը կարող է ենթարկվել վտանգի (реш. № 6787 от 5 юни 2008 г. по адм: д. № 11461/2007 г., ВАС, III о. ; реш. №6788 от 5 юни 2008 г. по адм: д. № 11456 / 2007г., ВАС, III о)՝ երրորդ անգամ այն հրաժարվել է այդ կարծիքից՝ պնդելով, որ արտաքսման հրամանը կիրառող պատասխանատու իշխանությունները միայն կատարող են կիրառել 44a-րդ բաժինը (реш. № 7054 от 12 юни 2008 г. адм: д. № 10332/2007 г., ВАС, III о.): Ներգաղթի իշխանությունների կողմից 44a-րդ բաժինը կիրառելու վերաբերյալ արձանագրված դեպքեր չկան:

39. Եթե արտաքսվող անձը չունի փաստաթուղթ, որը թույլ կտա նրան ճանապարհորդել, ապա ներգաղթի իշխանությունները պետք է ապահովեն այն՝ կապվելով անձի հայրենի երկրի դեսպանատան կամ հյուպատոսարանի հետ: Եթե դա հնարավոր չէ, նման փաստաթուղթը պետք է տրամադրվի Արտաքին գործերի նախարարության հյուպատոսական բաժնի միջոցով (2000թ. ընդունված 1998թ. Օտարերկրացիների ակտի կիրառման համար 52 (1)-րդ կանոնակարգերի կարգավորումը և Ակտի կիրառման համար նոր 74 (1) կանոնակարգերի 2011թ. հուլիսի 5-ին փոփոխված կանոնակարգերը):

40. 1998թ. Օտարերկրացիների ակտի կիրառման համար նոր կարգավորումների 71-րդ կանոնակարգը նախատեսում է (փոխարինելով հին կանոնակարգերի 48-րդ կարգավորումը) այն դեպքերում, երբ արտաքսման հրամանը կիրառվում է օդային եղանակով, անձը պետք է ուղեկցվի ներգաղթի աշխատակիցների կողմից այն երկիր, որի քաղաքացին է հանդիսանում կամ իր ընտրությամբ այլ երկիր, որտեղ նրան թույլ կտրվի մուտք գործել:

C. Կալանքը նախքան արտաքսվելը

41. 1998թ. Օտարերկրացիների ակտի դրույթները, որոնք կառավարում են օտարերկրացիների կալանավորումը, կարելի է տեսնել Ռազայի գործում, վերը՝ 37-42 կետերում: Ներկայիս ռեժիմը հետևյալն է:

42. 44 (5)-րդ բաժինը նախատեսում է, որ եթե կան խոչընդոտներ, որպեսզի օտարերկրացին լքի Բուլղարիան կամ մուտք գործի նշանակման երկիր, ապա նրա վրա դրվում է պարտավորություն յուրաքանչյուր օր ներկայանալ տեղական ոստիկանության բաժանմունք:

43. Համաձայն 44 (6)-րդ բաժնի՝ օտարերկրացուն կարելի է բանտարկել Գաղթականների համար նախատեսված հատուկ կալանավայրում, եթե նրա ինքնությունը հայտնի չէ, եթե նա խոչընդոտում է

վտարման կարգի կիրարկումը կամ, եթե առկա է փախուստի դիմելու վտանգ: 44(10)-րդ բաժնի համաձայն՝ տեղահանվածները տեղափոխվում են ձերբակալված անձանց պահելու վայրեր՝ համաձայն հատուկ կարգադրությունների, որոնք որ պետք է սահմանեն դրա անհրաժեշտությունը և դրա իրավական հիմքերը և պետք է ներկայացվեն հրամանների պատճենները համաձայն 44 (6)-րդ բաժնի:

44. 44 (8)-րդ բաժնի համաձայն, որը նպատակաուղղված է փոխարինելու Եվրոպական պառլամենտի 2008/115 /ԵԽ դիրեկտիվի 15-րդ հոդվածի 5 և 6-րդ կետերը և անօրինականորեն բնակվող քաղաքացիներին անդամ պետությունների կողմից երրորդ երկիր վերադարձնելու վերաբերյալ Խորհրդի 2008թ. դեկտեմբերի 16-ի ընդհանուր չափանիշները և ընթացակարգերը (տե՛ս ստորև՝ կետեր 46-48), կալանքը կարող է տևել, քանի դեռ 6-րդ ենթաբաժնով սահմանված պայմաններն առկա են, բայց ոչ ավելի, քան վեց ամիս: Բացառապես, եթե օտարերկրացին հրաժարվում է համագործակցել իշխանությունների հետ, կամ կան ուշացումներ անհրաժեշտ ճամփորդական փաստաթղթերը ձեռք բերելու կապակցությամբ, կամ արտաքսվող անձը վտանգ է ներկայացնում ազգային անվտանգության կամ հանրային կարգի համար, կալանքը կարող է երկարաձգվել ևս տասներկու ամսվա ընթացքում՝ մինչև առավելագույնը՝ տասնութ ամիսը:

45. 46a-րդ բաժինը նախատեսում է օտարերկրացիների կալանքի հրամանների դատական վերանայումն իրավասու վարչական դատարանների կողմից: Դիմումը պետք է ներկայացվի երեք օրվա ընթացքում (ենթաբաժին 1): Դատարանը պետք է քննի դիմումը հանրային լուսմների միջոցով և վերջնական վճիռ կայացնի ոչ ուշ, քան վարույթը սկսելուց մեկ ամիս հետո (ենթաբաժին 2): Բացի դրանից, յուրաքանչյուր վեց ամիս այն հաստատության ղեկավարը, որտեղ պահվում են օտարերկրացիները, պետք է դատարան ներկայացնի բոլոր անձանց ցուցակը, ովքեր եղել են այնտեղ ավելի քան վեց ամիս և իրենց երկրից արտաքսելու խնդիրները (ենթաբաժին 3): Դատարանն այնուհետև իր սեփական նախաձեռնությամբ պետք է վճռի իրենց կալանքի շարունակության կամ ազատ արձակման հարցը (ենթաբաժին 4): Երբ դատարանը որոշում է շարունակել կալանքը կամ ազատ արձակել արտաքսման ենթակա անձին, ապա նա պետք է անհապաղ ազատ արձակի իրեն (ենթաբաժին 5):

III. ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՕՐԵՆՔ

46. Եվրոպական պառլամենտի 2008/115 /ԵԽ դիրեկտիվը և անօրինականորեն բնակվող քաղաքացիներին անդամ պետությունների կողմից երրորդ երկիր վերադարձնելու վերաբերյալ Խորհրդի 2008թ. դեկտեմբերի 16-ի ընդհանուր չափանիշները և ընթացակարգերը ուժի մեջ են մտել 2009թ. հունվարի 13-ին (հոդված 22): Համաձայն 20-րդ հոդվածի՝ Եվրոպական Միության անդամ պետությունները պարտավոր են այդ դրույթների զգալի մասը ներառել իրենց ազգային օրենքներում:

47. Դիրեկտիվի 16-րդ մասում մասնավորապես, ասված է.

«Կալանքի կիրառումը հեռացման նպատակով պետք է սահմանափակվի և ենթարկվի համաչափության սկզբունքի կիրառվող միջոցների և հետապնդվող նպատակների առնչությամբ: Կալանավորումն արդարացվում է միայն արտաքսման նախապատրաստման կամ իրականացման գործընթացի շրջանակներում և եթե հարկադրանքի ավելի մեղմ միջոցների կիրառումը բավարար չէ»:

48. Դիրեկտիվի 15-րդ հոդվածը, որը կառավարում է արտաքսման նպատակով կալանքը, նախատեսում է հետևյալը.

«1. Եթե այլ բավարար, բայց պակաս հարկադրական միջոցներ կարող են արդյունավետ կիրառվել կոնկրետ դեպքում, ապա անդամ պետությունները կարող են կալանքի տակ պահել միայն երրորդ երկրի քաղաքացիներին, ովքեր ենթակա են արտաքսման արտաքսումն իրականացնելու գործընթացը նախապատրաստելու համար, մասնավորապես, երբ.

(ա) առկա է փախչելու վտանգ կամ

(բ) երրորդ երկրի քաղաքացին խուսափում կամ խոչընդոտում է վերադարձման կամ արտաքսման գործընթացի նախապատրաստումը:

Ցանկացած կալանք պետք է լինի հնարավորին չափ կարճատև, որը պետք է տևի միայն այնքան ժամանակ, որքան արտաքսման գործընթացն է ընթանում պատշաճ ջանասիրությամբ:

...

4. Երբ պարզվում է, որ ողջամիտ արտաքսման հեռանկարն այլևս գոյություն չունի իրավական կամ այլ նկատառումներով կամ 1-ին կետում սահմանված պայմանները այլևս գոյություն չունեն, ապա կալանքը դադարում է լինել արդարացված և անձն անհապաղ ազատ է արձակվում:

5. Կալանքի ժամկետը պետք է պահպանվի այն ժամանակահատվածով, որը սահմանված է 1-ին կետում և որն անհրաժեշտ է արտաքսման պատշաճ կերպով ապահովելու համար: Յուրաքանչյուր անդամ պետություն պետք է սահմանի կալանքի սահմանափակ ժամկետ, որը չի կարող գերազանցել վեց ամիսը:

6. Անդամ պետությունները կարող են երկարացնել 5-րդ կետում նշված ժամանակահատվածը, բացառությամբ սահմանափակ ժամկետի, որը չպետք է գերազանցի տասներկու ամսվա ժամանակահատվածը՝ համաձայն ազգային իրավունքի այն դեպքերում, երբ, անկախ բոլոր ողջամիտ ջանքերի, արտաքսումը, ամենայն հավանականությամբ, կտևի ավելի երկար ժամանակահատված, շնորհիվ՝

(ա) երրորդ երկրների կողմից համագործակցության բացակայության կամ

(բ) երրորդ երկրներից անհրաժեշտ փաստաթղթեր ձեռք բերելու ձգձգումների»:

49. 2009թ. օգոստոսի 10-ին Սոֆիա քաղաքի վարչական դատարանը վկայակոչել է Եվրոպական արդարադատության դատարանի («ECJ») կողմից կայացրած նախնական վճիռն այդ հոդվածի տարբեր կետերը վերամշակելու վերաբերյալ:

50. Իր կարծիքով, գլխավոր փաստաբան Մազաքն արտահայտել է այն տեսակետը, *inter alia*, որ Դիրեկտիվի 15-րդ հոդվածի 5-6-րդ կետերում սահմանված ժամկետները վերաբերում են միայն բացարձակ կալանքի տևողությանը, և որ իրենց ձևակերպումներից պարզ է դառնում, որ ցանկացած կալանք նախքան արտաքսումը պետք է լինի այնքան կարճ ժամանակահատվածով, որքան դա հնարավոր է, և կարող է պահպանել միայն այնքան ժամանակ, որքան տևում է արտաքսման գործընթացը, և այդ կալանքը պետք է դադարեցվի, երբ կալանքի պայմաններն այլևս գոյություն չունեն կամ երբ այլևս չկա արտաքսման ողջամիտ հեռանկար: Նա նշել է, որ այդ կալանքի առավելագույն ժամկետները կանոնների մի մասն են, որոնք նախատեսված են ապահովելու, որ կալանքը լինի համաչափ, այլ կերպ ասած, որ դրա տևողությունը լինի հնարավորինս կարճատև և, ամեն դեպքում, ոչ ավելի, քան վեց ամիս կամ նախատեսված տասնութ ամսից ոչ առավել:

51. 2009թ. նոյեմբերի 30-ի վճռում (*Saïd Shamilovich Kadzoev v. Direktsia 'Migratsia' pri Ministerstvo na vatrešnite raboti, case C-357/09*) ECJ-ն նշել է, *inter alia*, որ 15-րդ հոդվածի 5 և 6-րդ կետերի նպատակն է երաշխավորել, որ արտաքսման նպատակով կալանքը չգերազանցի տասնութ ամիսը: Այն պարզաբանել է, որ այդ դրույթները պետք է մեկնաբանվեն որպես մի ժամանակահատված, որի ընթացքում արտաքսման գործընթացը կասեցվել է, քանի որ տվյալ անձը վիճարկվել է այն դատական վերանայման եղանակով, որը պետք է հաշվի առնվի արտաքսման նպատակով կալանքի ժամկետը հաշվարկելիս, եթե այդ գործընթացի ընթացքում անձը մնում է կալանքի տակ: Դատարանը հետագայում վճռել է, որ 15-րդ հոդվածի 4-րդ կետը պետք է մեկնաբանվի այն իմաստով, որ միայն իրական հեռանկարը, որ արտաքսումը կարող է հաջողությամբ իրականացվել, հաշվի առնելով 15-րդ հոդվածի 5 և 6-րդ կետերում սահմանված ժամանակահատվածը, համապատասխանում է արտաքսման ողջամիտ հեռանկարին, և որ նման ողջամիտ հեռանկար գոյություն չունի, եթե քիչ հավանական է, որ տվյալ անձը պետք է ընդունվի երրորդ երկրում՝ հաշվի առնելով այդ ժամանակահատվածը:

IV. ԵՐԿՐԻ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

A. Նախապատմություն

52. Լիբանանում կան տասներկու «պաշտոնական» փախստականների պաղեստինյան ճամբարներ՝ երկուսը երկրի հյուսիսում՝ Տրիպոլիի մոտ, հինգը կենտրոնում (չորսը Բեյրութի մոտակայքում և մեկը Բաալբեկի մոտակայքում), և հինգը հարավում (երկուսը Սաիդայի հարևանությամբ և երեքը Տիրուսի հարևանությամբ): Բացի դրանից, կան տասնյակ ոչ պաշտոնական համայնքներ, որոնք կոչվում են «ոչ պաշտոնական ճամբարներ», որոնք տարածվել են ամբողջ երկրում: Լիբանանում պաղեստինցի փախստականների մեծամասնությունը 1948թ. այնտեղ է տեղահանվել արաբա-իսրայելական պատերազմի ընթացքում իրենց ժառանգների հետ մեկտեղ: Բազմաթիվ պաղեստինցիներ ժամանել են 1967թ. վեցօրյա պատերազմից հետո և 1970-ական թվականներին, երբ նրանք վտարվել են Հորդանանից: Փախստականները բաժանվում են երեք խմբերի՝ նրանք, ովքեր գրանցված են Միավորված ազգերի օգնության և Մերձավոր Արևելքում Պաղեստինի փախստականների աշխատանքի գործակալությունում (“The UNRWA”) («գրանցված փախստականներ»), որոնք նույնպես գրանցված են Լիբանանի իշխանությունների կողմից, փախստականներ, որոնք գրանցված են Լիբանանի իշխանությունների կողմից, սակայն ոչ UNRWA-ի կողմից («չգրանցված փախստականներ»), և փախստականներ, որոնք գրանցված չեն ոչ UNRWA-ի կողմից, ոչ էլ Լիբանանի իշխանությունների կողմից («փախստականի

կարգավիճակ չունեցող»): Ըստ UNRWA-ի, 2010թ. հունիսի 30-ի դրությամբ Լիբանանում եղել են 427057 գրանցված փախստականներ. 226767-ը կամ 53,1%-ը բնակվել են «պաշտոնական» ճամբարներում: Սակայն, ըստ Միջազգային ճգնաժամային խմբի զեկույցի (տե՛ս ստորև՝ կետեր 76 և 77) շատ դիտորդներ կարծում են, որ UNRWA-ի կողմից նշված թվերը ուռճացված են և հաշվի չի առվել 1975-1990թթ. Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի ազդեցությունը և պաղեստինցի մեկնողների հետագա ալիքները. ըստ իրենց հաշվարկների 2009թ. փախստականների թիվը կազմել է 200000-250000: Առկա են 10000-35000 չգրանցված փախստականներ և 3000-5000 փախստականների կարգավիճակ չունեցող անձինք: Ըստ օրենքի՝ Լիբանանում պաղեստինյան փախստականները համարվում են օտարերկրացիներ և ենթարկվում են տարբեր սահմանափակումների (մանրամասների համար տե՛ս Amnesty International: Արտաքսում և տառապանք: Պաղեստինցի փախստականները Լիբանանում, 2007թ.):

53. Այն Ալ Հիլվեհը (արաբերենից այլ թարգմանությամբ՝ Այն Ալ Հելվեհ, Այն Ալ Հիլվեհ, Էյն Ալ Հելվեհ և Այն Հիլվա) Սաիդայում գտնվող երկու «պաշտոնական» ճամբարներից մեկն է (Սիդոնի մոտակայքում): Այն ստեղծվել է քաղաքի ծայրամասում 1948թ.-ին, հյուսիսային Պաղեստինի փախստականներին տեղավորելու նպատակով: Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի արդյունքում տեղահանումներից հետո, այն դարձավ փախստականների ամենամեծ ճամբարը ինչպես բնակչության, այնպես էլ և տարածքի առումով: Ըստ UNRWA-ի այն ներառում է ավելի քան 47500 գրանցված փախստական, ըստ վերը նշված Միջազգային ճգնաժամային խմբի զեկույցի (տե՛ս ստորև՝ կետեր 76 և 77) փախստականների թիվը մոտավորապես 70000 է: Այն ունի շուրջ երկու քառակուսի կիլոմետր տարածք և առավել խիտ բնակեցված ճամբարներից մեկն է: Ինչպես Լիբանանում այլ պաղեստինյան փախստականների ճամբարները, այն չի վերահսկվում Լիբանանի իշխանությունների կողմից, այլ Պաղեստինի տեղական խմբակցությունների կողմից: Լիբանանյան բանակն ունի հսկիչ անցակետեր ճամբարի մուտքերի մոտ:

54. Թղթակցի կողմից Այն Ալ Հիլվեհ կատարած այցի վերաբերյալ 2010թ. հունվարի 7-ի հրապարակված հոդվածում Հոնգկոնգում հիմնված Ասիա Թայմս Օնլայն թերթը նկարագրել է ճամբարը, որը բաժանված է երկու հատվածների, վերին և ստորին փողոցների, ինչն առաջացրել է ցանցի զարկերակային նրբանցքներ: Ստորին փողոցը համարվում է ճամբարի արմատական իսլամիստների բաստիոն: Ըստ հոդվածում մեջբերված պատկերի՝ ճամբարի ներսում կային երեք լայն կոալիցիաներ՝ Թահալոֆ (խմբակցություն), Պաղեստինի ազատագրական կազմակերպություն և իսլամական խմբակցություն: Թահալոֆը կազմված է յոթ խմբակցություններից՝ այդ թվում՝ իսլամական դիմադրության շարժում (ՀԱՄԱՍ) և Պաղեստինի Իսլամական Զիհադ: Պաղեստինյան ազատագրության կազմակերպության խմբակցությունը բաղկացած է հինգ խմբերից, որոնց գերիշխում է ՖԱԹՀ-ը: Իսլամական խմբակցության կազմում ընդգրկված են երեք խմբեր՝ Աբաթ Ալ Անսար, Հարաքաթ Մոջահեդեն Իսլամիան և Անսար Ալլահը: Հոդվածում նշվել է ճամբարի ներսում տիրող հակամարտությունների մասին՝ ասելով, որ այն կենտրոնացած է ՖԱԹՀ-ի առաջնորդ Մունիր Մաքդահի և նրա հակառակորդ՝ Մահմուդ Աբդուլ Համիդ Ալ-Իսսայի միջև: Մաքդահը նկարագրվել է ՖԱԹՀ առաջնորդների կողմից որպես դավաճան, մասամբ պաղեստինյան իսլամիստների հետ մտերիմ հարաբերությունների պատճառով: Այնուամենայնիվ, ՖԱԹՀ խմբակցության փոքրամասնությունը դիտարկում է իր կապը իսլամիստների հետ որպես կենսական կարևորություն ունեցող:

B. Միացյալ Թագավորության զեկույցները

55. Լիբանանի վերաբերյալ Միացյալ Թագավորության գլխավոր սկզբնաղբյուրի Տեղեկատվական զեկույցում, որը հրապարակվել է 2006թ. հուլիսին, Այն Ալ Հիլվեհի վերաբերյալ ասվում է հետևյալը.

«6.142 ... Այս ճամբարում կան բազմաթիվ տեղահանված պաղեստինցի փախստական ընտանիքներ, որոնք ստիպված են եղել փախչել Տրիպոլիից և այլ տարածաշրջաններից ութսունական թվականներին երկրի ռազմական գործողությունների ընթացքում: Այն Ալ Հիլվեհն ենթարկվել է բազմաթիվ բռնությունների, հատկապես 1982-1991թթ. ընթացքում, որի արդյունքում ճամբարում եղել են մեծ թվով զոհեր և ոչնչացումներ:

Ապաստարանները շատ փոքր են և իրար մոտ: Որոշների տանիքները դեռ ցինկապատ են: UNRWA-ի կողմից կառուցված բազմաբնակարանային համալիրում 1993-1994թթ. բնակվել են 118 տեղահանված ընտանիքներ (հիմնականում Նաբաթիե ճամբարից), որն ավերվել է 1973թ.-ից՝ իսրայելական ռազմական

գործողությունների ընթացքում: Մի շարք տեղահանված փախստականներ շարունակել են ապրել ճամբարի եզրին՝ ծայրահեղ աղքատ պայմաններում»:

...

6.145 Արե Քնուդսենի «Իսլամը սփյուռքում: Պաղեստինցի փախստականները Լիբանանում» 2003թ. փաստաթղթի մեջ նշվում է, որ «Այն Ալ Հիլվեհը երկրում առավել հակամարտող ճամբար է՝ շրջապատված փշոտ մետաղալարերով, որտեղ օրինական մուտքը հնարավոր է միայն Լիբանանի բանակի կողմից հսկվող քանի ավագ անցակետերով, որից հետո զինված պահակների կողմից հսկվող անցակետերով»:

6.146 Ըստ Քնուդսենի 2003թ. փաստաթղթի՝ Այն Ալ Հիլվեհի քաղաքական դերակատարներին կարելի է բաժանել երեք խմբի՝ սատարող, իսլամիստ և ընդդիմադիր: Քնուդսենը հանգամանորեն անդրադարձել է տարբեր խմբին հետևյալ կերպ.

«Սատարողները» հանրային խմբեր են, որոնք ձևավորվել են ՖԱԹՀ խոշորագույն խմբակցության շուրջ և տարածել դրա աշխարհիկ գաղափարախոսությունը և քաղաքական ծրագրերը: «Իսլամիստները» Պաղեստինի և Լիբանանի իսլամիստների տարասեռ խառնուրդ են, տարամետ գաղափարախոսություններով և քաղաքական ծրագրերով: Թեև որոշները դեմ են ՖԱԹՀ-ի գաղափարախոսությանը և դրա քաղաքականությանը vis-à-vis Իսրայելը (Համասը, Իսլամական ջիհադը), մյուսները փորձում են կոտրել ՖԱԹՀ-ի քաղաքական գերիշխանությունը Լիբանանի փախստականների ճամբարներում, անհրաժեշտության դեպքում, բռնի միջոցներով (Ասբաթ Ալ Անսար): «Ընդդիմադիր» ճամբարները նույնպես տարասեռ կուսակցությունների կոալիցիա են կազմում, դրանցից շատերը ՖԱԹՀ-ից անջատված խմբակցություններ են: Ճամբարներում կան նաև բազմազան համայնքներ և խմբեր, որոնց հիմնական գործառույթը ոչ թե քաղաքական է, այլ բյուրոկրատական: Այդուհանդերձ, համայնքների և առևտրային խմբերի վերահսկողությունն ապահովում է քաղաքական ձեռքբերումներ և հետևաբար ցանկալի է, ինչի պատճառով երբեմն դառնում է բռնի:

6.147 Նույն աղբյուրը նաև տրամադրում է մի ցուցակ, որտեղ թվարկված են Այն Ալ Հիլվեհի տարբեր քաղաքական դերակատարներ, որը դասակարգում է նրանց ըստ «սատարող», «իսլամական» կամ «ընդդիմադիր» խմբերի՝ [սատարողների խումբ, որը ներառում է ՖԱԹՀ-ը, Իսլամիստների խումբ, որն իր մեջ ներառում է Անսար խումբը և Ընդդիմադիրների խումբը]:

6.148 2003թ. հունիսի հոդվածում մանրամասնորեն պատմվում է Այն Ալ Հիլվեհում վերջին երկու տասնամյակների ընթացքում տարբեր խմբերի պայքարի մասին: Հոդվածում նշվում է, որ «Այն Ալ Հիլվեհը Պաղեստինի փախստականների ամենամեծ ճամբարն է, որը կապված էր Լիբանանում Ալ Ղաիդայի գրեթե ամեն գործունեության հետ, մինչդեռ ճամբարում բնակվող դավաճան ահաբեկիչները կապված էին Հորդանանում, Թուրքիայում և այլ տարածաշրջաններում գլոբալ ահաբեկչության ցանցի գործողությունների հետ: Հոդվածում նշվում է, որ, չնայած Այն Ալ Հիլվեհի որպես «անօրեն գոտի» կարգավիճակին, Դամասկոսն ուղղակիորեն վերահսկել է գործողությունները ճամբարի ներսում, և որ առավել արմատական խմբերը, ըստ էության, հակասիրիական էին:

6.149 Հոդվածում նաև տեղեկացվել է, որ Այն Ալ Հիլվեհը ՖԱԹՀ շարժման հենակետն էր 1980-ականների վերջին, քանի որ Աբու Նիդալ կազմակերպությունը [ANO] պարտվել է ՖԱԹՀ-ին 1990թ. սեպտեմբերին ճամբարի վերահսկողության համար արյունալի եռօրյա պատերազմի ընթացքում, ինչպես նաև պատմել Յասիր Արաֆաթի հրամանի դեմ գնդապետ Մունիր Մաքդահի ապստամբության մասին: Իրանի ֆինանսավորմամբ և Հիզբալլահի նյութատեխնիկական աջակցության համար, նա սկսել էր կրթել իր սեփական ոստիկանական ուժերը և «1995թ. Մաքդահի այլախոհ խմբակցությունը [Սև Սեպտեմբերի 13 բրիգադը] Սիրիայի ձախակողմյան խմբերի աջակցությամբ գերիշխանություն է հաստատել ՖԱԹՀ ճամբարի հիմնական ուժերի նկատմամբ մասամբ, քանի որ շատ Արաֆաթի առավել լոյալ հրամանատարները տեղափոխվել են Արևմտյան ափ և Գազա: MEIB-ում նշվել է, որ «ՀԱՄԱՍ-ն և Իսլամական ջիհադը, որը ճամբարում է մնացել միայն մինչև 1990թ. կեսերը, սերտորեն համակարգվել են Մաքդահի կողմից և նրանց թույլատրվել է բաշխել Իրանի միջոցները՝ իրենց աջակցության հիմքերը ընդլայնելու նպատակով»:

6.150 Էսբաթ Ալ Անսարը և Պարտիզանների լիգան նույնպես եղել են Այն Ալ Հիլվեհի կազմում ավելի քան երկու տասնամյակ, և «1998թ. վերջին Էսբաթ Ալ Անսարը սկսել է զգալի ֆինանսավորում ստանալ Ալ Քաիդայի կողմից, դրա ենթակառուցվածքներին և նպատակներին ծառայելու նպատակով: Խմբի ռազմական թևը, որն այժմ նոր հավաքագրվածներին վճարում է ամսական աշխատավարձ, աճել է 150300 զինյալների քանակի, որոնցից տասնյակները ուղարկվել են Աֆղանստանում Բեն Լադենի զորավարժանքների ճամբարներ: «Շնորհիվ աճող ֆինանսական ռեսուրսների՝ այդ խումբը կարողացել է գնել զենք ու նաև տեղափոխվել ավելի ազատ, քանի անդամները կարող էին կաշառք վճարել Լիբանանի անվտանգության անցակետերն անցնելու համար: Վերջին առավելությունը նշանակում է, որ «այն սերտ

կապեր է հաստատել արմատական իսլամիստների հետ Տրիպոլիի հյուսիսային նավահանգստում և մոտակա Բադավիում և Նահր Էլ Բարեդ փախստականների ճամբարներում:

6.151 Սիրիան մտահոգ է ճամբարում իսլամական խմբերի աճի կապակցությամբ, ինչը հանգեցրել է նրան, որ Սիրիայի իշխանությունները թույլ են տվել ՖԱԹՀ-ին վերականգնել իր հեղինակությունը Այն Ալ Հիլվեհում, որի մեջ ընդգրկված էր Մունիր Մաքդահը, ով վերամիացել է ՖԱԹՀ-ին 1998թ. վերջին, հիմնականում, Պաղեստինի միջոցները ճամբարում ներդնելու շնորհիվ: Սակայն Լիբանանում ՖԱԹՀ-ի առաջնորդ՝ [Ռաշիդե ճամբարում բնակվող] Սուլթան Աբու Ալ-Այնայնի դատապարտումից և ՖԱԹՀ-ի բարձրաստիճան երեք պաշտոնյաների հետագա կալանքից հետո Այն Ալ Հիլվեհում ՖԱԹՀ-ի իշխանության Սիրիայի աջակցությունը կրճատվել է՝ հոգուտ էսբաթ Ալ Անսարի:

6.152 MEIB-ը նաև նշել է Այն Ալ Հիլվեհում մյուս խմբերի ներկայությունը՝ ինչպիսիք են Ջեմալ Սուլեյմանի Ֆաթիի նահատակաց գումարտակը, Պաղեստինի ազատագրական ժողովրդական ճակատը և 10-20 զինյալներ, ովքեր Դինիե խմբից էին, որն ի սկզբանե իսլամական զինյալների ուժեղ խումբ էր բաղկացած 200-300 զինյալներից, որոնց 2000թ. հունվարին չի հաջողվել Լիբանանի հյուսիսում ստեղծել իսլամական «փոքր պետություն» և ովքեր 13000 լիբանանցի զորքերով փախել են Այն Ալ Հիլվեհ խմբի պարտությունից հետո և էսբաթ Ալ Անսարից առանձնացած էսբաթ Ալ Նուր խումբը, որը գլխավորում էր խմբի հիմնադրի ավագ որդին «[Աբդուլլահ] Շրիդին, ով ներգրավել է [էսբաթ Ալ Անսարի] միայն մի քանի տասնյակ զինյալների, ինչպես նաև Դինիեի գրոհայինների, որոնց համար նա տրամադրել է ապաստան: Հոդվածում նշվում է, որ «Ալ Ղաիդայի մեկ այլ փոքր, բայց կարևոր աֆիլիատ է Ալ Հարակա Ալ-Իսլամիա Ալ-Մուջահիդան (Իսլամական Պայքարող շարժում), որը գլխավորում է Այն Ալ Հիլվեհի հարևանությամբ գտնվող Սաֆսաֆ թաղամասի Ալ Նուր մզկիթի իմամը՝ Շեյխ Ջամալ Խատաբը:

6153 MEIB մանրամասնել է ճամբարի ներսում իշխանության տատանվող բնույթ՝ նշելով Սիրիայի և Իրանի ռեժիմների, Հզբոլլահի և Ալ-Քաիդայի դրսի ազդեցությունը, ինչպես նաև Այն Ալ Հիլվեհի խմբերի միջև քաղաքական և ֆիզիկական հակամարտությունները»:

56. Միացյալ Թագավորություն սահմանը և Ներգաղթի գործակալությունը պարբերաբար տրամադրում է գործառնական առաջնորդության կանոնները (“OGNs”), որն ընդհանուր գնահատական է տալիս տվյալ երկրում քաղաքական և մարդու իրավունքների իրավիճակի վերաբերյալ:

57. Վերջին զեկույցը Լիբանանի վերաբերյալ տրվել է 2009թ. հունիսի 10-ին, որում նշվել է, որ պաղեստինյան փախստականները չեն կարողանում ստանալ լիբանանյան քաղաքացիություն և չեն հանդիսանում որևէ այլ երկրի քաղաքացիներ: Հազարավոր պաղեստինցիներ զուրկ են նույնականացման որևէ եղանակից և չեն ստացել աջակցություն UNRWA-ի կողմից: 20000 պաղեստինցիներ դիտարկվում էին որպես լիբանանցիներ: Սակայն պարզվել է, որ պաղեստինցիների նույնականացված կարգավիճակը պաշտպանված չէ, քանի որ հաղորդումներ են տարածվել, որ իրենց լիբանանյան քաղաքացիությունը կարող է անվավեր ճանաչվել:

58. Ձեկույցում նշվել են ներգաղթի վերաբերյալ երկու վճիռները *KK IH HE (Palestinians – Lebanon – camps) Palestine CG* [2004] UKIAT 00293, and *MM and FH (Stateless Palestinians, KK, IH, HE reaffirmed) Lebanon CG* [2008] UKAIT 00014 (4 մարտի 2008թ.), որոնցում վճռվել է, որ պաղեստինցիների նկատմամբ Լիբանանի իշխանությունների վերաբերմունքը և Լիբանանի ճամբարներում պաղեստինցի փախստականների պայմաններն այնպիսին չէին, որպեսզի դիտվեին որպես Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում: Դրա հիման վրա զեկույցում եզրակացվել է, որ մինչ Լիբանանում պաղեստինցիների իրավիճակը վատ է քաղաքացիություն չունենալու պատճառով, պայմանները ճամբարներում չեն հասնում այն շեմին, որպեսզի հաստատվի մարդու իրավունքների խախտում:

59. Անդրադառնալով պաղեստինցիների խմբին անդամակցելու պատճառով Լիբանանի իշխանություններից վախի վրա հիմնված գանգատներին՝ զեկույցում նշվել է, որ Պաղեստինի քաղաքական դաշտը բաղկացած է երեք լայն կարգերից: Առաջինը Պաղեստինի ազատագրման կազմակերպության անդամներն են, այդ թվում՝ ՖԱԹՀ-ը, Պաղեստինի ազատագրական ժողովրդական ճակատը, Պաղեստինի ազատագրական դեմոկրատական ճակատը և մի շարք այլ պակաս կարևոր խմբակցություններ: Երկրորդ կարգը բաղկացած էր Պաղեստինի ուժերի դաշինքից, որը հայտնի է որպես Թահալուֆ, հիմնադրվել է 1993թ.-ին՝ որպես Օսլոյի խաղաղ համաձայնագրերի ընդդիմություն: Դրա անդամները չեն ճանաչել Իսրայելն և սկսել են զինված պայքար: Այն վերախմբավորվել է ութ խմբակցությունների, որոնք սերտ հարաբերությունների մեջ են Սիրիայի հետ, այն է՝ Համասի Իսլամական ջիհադի, Պաղեստինի գլխավոր հրամանատարության ազատագրական ճակատը, ՖԱԹՀ Ալ Ինթիֆադա, Ալ Սայքա, Պաղեստինի ժողովրդավարական պայքարի ճակատը, Պաղեստինի ազատագրության ճակատը և

Պաղեստինի հեղափոխական կոմունիստական կուսակցություն: Երրորդ կազմում ընդգրկված էին ցիհադի իսլամիստական ուժերը, շարժումների ընտրողական տեսականի, որոնք խրախուսում էին բռնության կիրառումը, այլ ոչ թե համահունչ կամ կազմակերպված խմբի գործունեությունը: Այն ներառել է իր մեջ Ուսբաթ Ալ Անսարը, Հիզբ Ալ-Հարաբան Ալ-Իսմայա Ալ-Մուհաիիդան և Անսար Ալլահը, որոնք զբաղվել են Լիբանանի պետությամբ և բանակով: Առավել ծայրահեղ շարժումները մերժել են ցանկացած համագործակցությունը լիբանանյան հաստատությունների կամ ՖԱԹՀ-ի և դրանում ներառված Ջանդ Ալ Շամի, Ուսբաթ Ալ-Նուրի և այլ նշանակալի խմբերի հետ:

60. Ըստ զեկույցի՝ ՖԱԹՀ-ն ընդհանուր առմամբ արձանագրվել է որպես ուժեղ, հաճախ դոմինանտ, Լիբանանի հարավում ճամբարներ ունեցող, այդ թվում՝ Այն Ալ-Հիլվեի: Սակայն, ճամբարը «միկրոտիեզերք է Պաղեստինի քաղաքական տիեզերքում», ներկայացված բոլոր խմբակցությունները միշտ մրցակցել են իշխանության համար, ինչի արդյունքում հաճախակի տեղի էին ունենում բախումներ: Պաղեստինյան ռազմատենչ խմբերը շարունակել են օգտվել ճամբարներում կառավարության հսկողության բացակայությունից: Որոշ խմբեր, ինչպիսիք են Ուսբաթ Ալ-Անսարը և Ջանդ Ալ-Շամը, կարողացել են ապահով ապաստարան գտնել ճամբարների ներսում, հատկապես՝ Այն Ալ-Հիլվեում: 2008թ. մարտին Ջանդ Ալ-Շամի և ՖԱԹՀ-ի զինյալների միջև ծանր բախումներ բռնկվեցին: Նրանք փոխադարձ հրթիռային կրակ են արձակել միմյանց ուղղությամբ չորս ժամ շարունակ, մինչև հաստատվեց հրադադար մեկ այլ իսլամիստական խմբի միջնորդությամբ: ՖԱԹՀ-ի առաջնորդը հայտարարել է բախումների արդյունքում առնվազն չորս անձի վիրավորվելու մասին: Ջանդ Ալ-Շամի զինյալների ճամբարից հեռանալու դեպքում ՖԱԹՀ-ի անվտանգության գործակալները վերահսկողությունը կվերցնեն իրենց ձեռքը: Լիբանանի բանակը փակել էր մուտքը դեպի ճամբար՝ թույլ տալով քաղաքացիական անձանց հեռանալ: Պաղեստինյան պաշտոնյան ասել է, որ Ջանդ Ալ-Շամի զինյալները զայրացել են ՖԱԹՀ-ի հրամանատարի առևանգման և նրան Լիբանանի բանակին հանձնելու պատճառով: Նա կասկածվել է Լիբանանի սահմաններից դուրս զինված խմբերի հետ կապերի մեջ: 2008թ. սեպտեմբերի 15-ին Ջանդ Ալ-Շամի անդամ է սպանվել խմբի և ՖԱԹՀ-ի միջև հետագա բախումների ընթացքում: Արձանագրությունում նշվել է, որ լիբանանյան բանակը ճամբարի մուտքի դիրքերը գրավել է զինված գործողություններից ընդամենը մի քանի մետր հեռավորության վրա:

61. Այդ տեղեկությունների հիման վրա OGN-ն եզրակացրել է հետևյալը.

«Լիբանանի իշխանությունների կողմից ցանկացած վտանգ գնահատելիս նրանց նկատմամբ, ովքեր պնդել են, որ եղել են պաղեստինյան զինված խմբի անդամ, պետք է հաշվի առնվի խմբի տեսակը և ներգրավվածության մակարդակը: Պետք է հաշվի առնվեն նաև փախստականների ճամբարը լքելու պատճառները և թե ինչպես է դիմողը կարողացել խուսափել իշխանություններից Լիբանանից հեռանալիս: Ընդհանուր առմամբ, լիբանանյան իշխանությունները մուտք չեն գործում պաղեստինյան ճամբարներ:

Պաղեստինյան խմբերը փախստականների ճամբարներում գործում են ինքնավար և շատ դեպքերում ի վիճակի են առաջարկել անհրաժեշտ պաշտպանություն այդ ճամբարների ներսում: Դիմողները, ովքեր անմիջականորեն ներգրավված չեն եղել քրեական կամ ռազմական գործողություններում և ովքեր աջակցել են առավել չափավոր խմբերին, ինչպիսիք է ՖԱԹՀ-ը, դժվար թե հետաքրքրություն առաջացնեն Լիբանանի իշխանությունների մոտ: Ապաստանի կամ մարդասիրական պաշտպանության տրամադրումը սովորաբար նպատակահարմար չէ նման դեպքերում: Սակայն, եթե հաստատվել է, որ հայցվորը ներգրավված է եղել Լիբանանի իշխանությունների համար առանձնակի հետաքրքրություն ներկայացնող զինված խմբերում, ինչպիսիք են՝ Աբու Նիդալ կազմակերպությունը, Ասբաթ Ալ-Անսարը /Ալ Նուրանդ Ջանդ Ալ-Շամը կամ կարող է այլ կերպ ցույց տալ բացասական հետաքրքրություն և պաշտպանություն ձեռք բերելու անկարողություն, ապա դա կարող է ծանրակշիռ լինել ապաստան տրամադրելու համար:

Դիմողները պետք է նշեն, որ պաղեստինյան զինված խմբավորումների անդամները պատասխանատու են մարդու իրավունքների բազմաթիվ լուրջ ռոնահարումների համար: Եթե հաստատվում է, որ հայցվորը պաղեստինյան զինված խմբի ակտիվ անդամ է կամ մարտիկ և կան ապացույցներ, որ նա ներգրավված է եղել նման գործողություններում, ապա պետք է հաշվի առնվի, թե արդյոք բացառման դրույթներից մեկը կիրառելի է:

62. Ինչ վերաբերում է գանգատներին, որոնք հիմնված են Պաղեստինյան իսլամական խմբերից վախի վրա, ինչպիսիք են՝ Այն Ալ-Հիլվեի, Ասբաթ Ալ-Անսարը, Ջանդ Ալ-Շամը կամ ՖԱԹՀ-ը (նաև հայտնի է որպես Աբու Նիդալ կազմակերպություն), OGN-ն նկատում է, որ թեև ՖԱԹՀ-ի վերահսկումը թույլ էր, հայցվորները կարող էին խնդրել պաշտպանություն: Այն նշել է, որ փախստականների ճամբարները դուրս էին կառավարության վերահսկողությունից, ինչը նշանակում է, որ այդ տարածքներում լիբանա-

նյան իշխանությունները չէին կարող առաջարկել բավարար պաշտպանություն պաղեստինյան ծայրահեղական խմբերից: Սակայն իշխանությունները պետք է կարողանային պաշտպանություն առաջարկել ճամբարներից դուրս: Հետագա տարբերակն էր ներքին տեղաբաշխումը: Քանի որ սպառնալիքը տեղայնացվել է հատուկ ճամբարներում, մեկ այլ ճամբար կամ այլուր տեղափոխումը հնարավոր է, և ոչ թե խիստ: Այդ առումով OGN- ն անդրադարձել է դատարանի երկու ներգաղթի վճիռներին՝ B.S. (Պաղեստինյան - Լիբանան - տեղահանումը) Լիբանան [2005] UKIAT 00004, և MA (Լիբանան/Պաղեստին, վերաբնակեցում) Պաղեստին [2004թ.] UKIAT 00112, և հանգել հետևյալը եզրակացության:

«Այն Ալ-Հիլվեի ճամբարում անցյալում եղել են, և շարունակվում են Պաղեստինի տարբեր ծայրահեղական խմբավորումների պայքար իշխանության համար, ինչը դառնում է բռնության միանգամյա բռնկումների պատճառ: Առանձին դեպքերում պետք է քննվի, թե ինչու է հայցվորը հետաքրքրում պաղեստինյան ծայրահեղական խմբերին և այդ հետաքրքրության մակարդակը: Դատարանը գտել է, որ անտեղի կոպիտ չէ Լիբանանի ճամբարների միջև տեղափոխումը: Առավել ծայրահեղ խմբերի մեծ մասը աջակցություն է ստանում Լիբանանում, հատկապես փախստականների ճամբարներից դուրս: Հետևաբար, հայցվորը կարող է անվտանգություն գտնել այլ ճամբարում կամ այլուր Լիբանանում, որտեղ հատուկ պաղեստինյան ծայրահեղական խումբը, որից նա վախենում է, չունի զգալի ներկայություն: Պաշտպանությունը կարող է լինել նաև Պաղեստինի այլ խմբերի կողմից, մասնավորապես՝ ՖԱԹՀ-ի կողմից: Հետևաբար ապաստանի կամ հումանիտար պաշտպանության տրամադրումը սովորաբար նպատակահարմար չէ նման պահանջների հիման վրա»:

63. Ինչ վերաբերում է իրենց թշնամիների հետ համագործակցության պատճառով պաղեստինյան խմբերից վախի հիման վրա գանգատներին՝ OGN-ն նկատել է, որ, քանի որ Լիբանանի կառավարությունը չի իրականացնում վերահսկողություն Պաղեստինի ճամբարներում, զինված խմբավորումները կարող են գործել համեմատաբար ազատ այնտեղ: Հետևաբար ճամբարների ներսում Լիբանանի իշխանությունների կողմից բավարար պաշտպանություն ընդհանրապես հասանելի չի եղել: Նրանց համար, ովքեր վախենում են մրցակից խմբի կողմից հետապնդումներից, փախստականների ճամբարի ներսում կարող է տրամադրվել պաշտպանություն այլ խմբի կողմից: Չկար ոչ մի ապացույց, որը ցույց կտար, որ Լիբանանի իշխանությունները ի վիճակի չլինեին առաջարկել պաշտպանություն փախստականների ճամբարներից դուրս նրանց համար, ովքեր վախենում էին պաղեստինյան խմբերից: Մեկ այլ տարբերակ է եղել ներքին տեղաբաշխումը: Օրենքը նախատեսում է ազատ տեղաշարժվելու իրավունքը, իսկ լիբանանյան իշխանություններն ընդհանուր առմամբ ընդունել են այդ իրավունքը որոշ սահմանափակումներով: Նրանք պահպանել են անվտանգության անցակետերը՝ հիմնականում ռազմական և այլ սահմանափակված տարածքներում: Կային մի քանի ոստիկանական անցակետեր հիմնական ճանապարհների վրա կամ բնակավայրերի տարածքում: Անվտանգության ծառայություններն օգտագործել են այդ անցակետերը անցկացնելու համար չթույլատրված խուզարկություններ մաքսանենգ ապրանքների, զենքի, թմրանյութերի և դիվերսիոն գրականության հայտնաբերման նպատակով: Պաղեստինյան քիչ խմբեր ազդեցություն են ունեցել փախստականների ճամբարներից դուրս և այլուր Լիբանանում: OGN-ն նշել է վերը նշված վճիռը՝ BS (Պաղեստին - Լիբանան - տեղահանումը) Լիբանան [2005] UKIAT 00004 և WD (Լիբանան- Պաղեստին վտանգը) Լիբանան CG [2008] UKAIT 00047 և եզրակացրել հետևյալը.

«Պետք է քննվի դիմողի ներգրավվածության մակարդակը որպես գործընկեր, ում համար է նա աշխատել, ինչ տեղեկատվություն է նա կարող տրամադրել և նրա դիրքը այդ խմբում: Գործերի մեծամասնության ընթացքում Փախստականների ճամբարներում լիբանանյան իշխանությունները չէին կարողանա ապահովել բավարար պաշտպանության: Սակայն մի քանի պաղեստինյան խմբեր ազդեցություն ունեին փախստականների ճամբարներից դուրս, և լիբանանյան իշխանությունները պետք է կարողանային առաջարկել բավարար պաշտպանության երկրի մյուս մասում: Սակայն, եթե հայցվորը իսրայելցի հայտնի աշխատակից լինի, լիբանանյան իշխանությունները չեն կարող առաջարկել պաշտպանություն: Պաղեստինյան խմբից մեկ այլ ճամբար ներքին տեղափոխումն անհարկի դաժան չէր լինի: Ուստի ապաստանի կամ մարդասիրական պաշտպանության տրամադրումը գործերի մեծամասնության ընթացքում սովորաբար տեղին չէ»:

C. Միացյալ Նահանգների կառավարության զեկույցներ

1. Պեդդեպարամենտի զեկույցը Լիբանանում Մարդու իրավունքների վերաբերյալ, 2010թ.

64. Սույն զեկույցը հրապարակվել է 2011թ. ապրիլի 8-ին, որում, inter alia, նշվում է հետևյալը.

«Օրենքը չի արգելում խոշտանգումները կամ վատ, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքը կամ պատիժը, և եղել են հաղորդումներ առ այն, որ պետական պաշտոնյաները կիրառել են նման գործելակերպ: Ըստ Մարդու իրավունքների խմբերի՝ այդ թվում՝ Amnesty International-ի (AI), Լիբանանի կրթության և ուսուցման միության (ALEF) և Human Rights Watch-ի խոշտանգումները տարածված են և անվտանգության ուժերը չարաշահում են կալանավորվածներին: Իրավապաշտպան կազմակերպությունները, որոնք արձանագրել են խոշտանգումները, որոնք տեղի են ունեցել որոշ ոստիկանական բաժանմունքներում՝ Բեյրութի և Ջահլեի Պաշտպանության նախարարությունում, ISF-ի հետախուզության մասնաճյուղում և Թմրանյութերի դեմ պայքարի բյուրոյի կալանավորներում ...

Նախկին կալանավորները և տեղական հեղինակավոր իրավապաշտպան խմբերը հայտնել են խոշտանգումների և չարաշահումների մեթոդների մասին՝ ներառված թիկունքում կապված դաստակներից կախելը, բռնի ծեծը, ոտքերի տակ հարվածելը, էլեկտրական ցնցումների ենթարկելը, սեռական բռնությունը, սառը ջրի մեջ իջեցնելը, քնից զրկելու երկարացված ժամկետները, երկար ժամանակ կանգնած մնալ ստիպելը, ազգականների դեմ բռնության սպառնալիքները, հագուստից զրկելը, սննդից զրկելը, զուգարաններից զրկվելը և աչքերը շարունակական կապված պահելը:

...

Օրենքը նախատեսում է երկրի ներսում տեղաշարժվելու, արտասահման ուղևորվելու, արտագաղթելու և վերադառնալու ազատ իրավունքը, և Կառավարությունը հարգում է այդ իրավունքը քաղաքացիների համար, սակայն պաղեստինցի փախստականների իրավունքները սահմանափակում է: Կառավարությունը համագործակցում է ՄԱԿ-ի պաղեստինցի փախստականների աջակցության և աշխատանքների գործակալության (UNRWA), UNHCR-ի և այլ մարդասիրական կազմակերպությունների հետ՝ ապահովելով պաշտպանություն և աջակցություն տեղահանված անձանց, փախստականների, վերադարձող փախստականների, ապաստան հայցողների և այլ անձանց համար:

Կառավարությունը պահպանել է անցակետերի անվտանգությունը հիմնականում ռազմական և այլ սահմանափակված տարածքներում: Բնակավայրերի հիմնական ճանապարհների վրա օգտագործվում են մի քանի ոստիկանական անցակետեր չթույլատրված խուզարկություններ, մաքսանենգ ապրանքներ, զենք, թմրանյութեր և դիվերսիոն գրականություն անցկացնելու դեպքերը կանխելու նպատակով: Կառավարական ուժերը չեն կարողացել կիրառել օրենքը, մասնավորապես Հիզբալաի կողմից վերահսկվող Բեյրութի հարավային ծայրամասերը և սովորաբար մուտք չի գործել պաղեստինյան փախստականների ճամբարներ:

Ըստ UNRWA-ի MOI-ի քաղաքական և փախստականների հարցերով տնօրինության (DPR)՝ գրանցված պաղեստինցի փախստականները կարող են ճանապարհորդել մի երկրի տարածքից մյուսը: Այնուամենայնիվ, DPR-ն պետք է հաստատի փախստականների տեղափոխումը, ովքեր ապրում են ճամբարներում: UNRWA-ն հայտարարել է, որ DPR-ն, ընդհանուր առմամբ, հաստատել է նման տեղափոխություններ...

...

Երկրում փախստականների պաշտոնական ճամբարների համար հատկացված հողատարածքի թիվը քիչ է փոխվել 1948թ.-ի համեմատ՝ չնայած փախստականների բնակչության գրանցված չորս անգամ աճին: Հետևաբար, պաղեստինցի փախստականների մեծ մասը ապրում է գերբնակեցված ճամբարներում, ենթարկվում կրկնակի ծանր վտանգի բազմաթիվ հակամարտությունների ընթացքում: Աղքատությունը, թմրամոլությունը, մարմնավաճառությունը և հանցագործությունները գերակշռում են ճամբարներում, թեև հուսալի վիճակագրություն մատչելի չէ: Համաձայն 1969թ. PLO-ի հետ Համաձայնագրի՝ փախստականների ճամբարների անվտանգությունն ապահովում է անվտանգությունը, ոչ թե իշխանությունը»:

2. Երկրում ահաբեկչության վերաբերյալ Պեդդեպարամենտի գեկույց, 2009թ.

65. Այդ գեկույցները հրապարակվել են 2010թ. օգոստոսի 5-ին, և ներառում են հետևյալ դիտարկումները Լիբանանի վերաբերյալ.

«Թեև ահաբեկչական գործունեության սպառնալիքը Լիբանանի անվտանգության մարմիններին ամբողջ տարվա ընթացքում պահում է բարձր զգոնություն մեջ, 2009թ. բնութագրվել է պետական ջանքերի գործադրված տարի ահաբեկչության մեջ կասկածվող խմբավորումները ոչնչացնելու ուղղությամբ, նախքան դրանք սկսեն գործել: Լիբանանի զինված ուժերը (LAF), մասնավորապես, առանձնացել են ահաբեկչության մեջ կասկածվող անձանց բռնելով:

Որոշ նշանակված ահաբեկչական կազմակերպություններ դեռ ակտիվ են եղել Լիբանանում: ՀԱՄԱՍ-ը, Պաղեստինի ժողովրդավարական ճակատը Պաղեստինի գլխավոր հրամանատարության ազատագրական ճակատը, ՖԱԹՀ Ալ-Իսլամը, Ալ Քաիդան, Ջանդ Ալ-Շամը, Ջիյադ Ալ-Յարաիի գումարտակները և մի

քանի այլ փոքր խմբերը գործել են Լիբանանի սահմանների շրջանակներում: Հիզբալահը, որը հանդիսանում է իրավաբանական անձ և խոշոր քաղաքական կուսակցություն, ներկայացված է Լիբանանի կառավարությունում և խորհրդարանում:

2009թ. ահաբեկչական բռնությունը և ահաբեկչական գործունեության մեջ ընդգրկված էին հետևյալ միջադեպերը...

...

Հուլիսին Բեյրութի միջազգային օդանավակայանում Լիբանանի բանակը ձերբակալել է Սիրիայի քաղաքացի Մունջիդ Ալ-Ֆահամին: Քննությամբ պարզվել է, որ Ալ-Ֆահամը մտադիր էր մաքսանենգությամբ դուրս բերել Լիբանանից հոգևոր առաջնորդ Օսամա Չիհաբին, ով հայտնի է որպես Աբու Ջահրա, FAI-ի առաջնորդ Աբդել Ռահման Ավադ և Աբդել Ղանի Ջահար, ով հետապնդվում էր 2008թ. Տրիպոլիում LAF-ի զինվորների դեմ հարձակումների պատճառով:

Օգոստոսի 19-ին LAF-ի հետախուզական բաժինը ձերբակալվել է Լիբանանի քաղաքացի, Ջահանդ Ալ-Շամի առանցքային անդամ Վիսամ Թաբիշին, ով 1999թ. Սիրիայում չորս լիբանանցի դատավորների սպանության հիմնական կասկածյալն էր:

...

LAF-ի հրամանատարները ընդգծել են, որ իրենք ավելի են ամրապնդել 12 պաղեստինյան ճամբարների և դրանց սահմանների ներսում գտնվող Սիրիայի սահմանամերձ չորս պաղեստինյան ռազմակայանների հսկողությունը: Այնուամենայնիվ, Սիրիայի հետ սահմանը, ներպետական ճամբարի թույլ անվտանգությունը և LAF-ի պաղեստինյան փախստականների ճամբարներ մուտք գործելու ցանկության բացակայությունը միասին վերցրած նպաստել են այլ զինված խմբի հետ առճակատման մտավախությանը, ինչպես դա եղել էր Նահր Ալ-Բարիդի 2007թ. պայքարի դեպքում: Նման բախման համար առավել կանխատեսելի վայր է Լիբանանի ամենաբազմամարդ փախստականների ճամբարը՝ Այն Ալ-Հիլվեհը՝ Սիրիայի մոտակայքում: Ճամբարը հայտնի է ՀԱՄԱՍ-ՖԱԹՀ բռնությամբ և որպես FAI փախուստի դիմած ահաբեկիչների անվտանգ ապաստարան»:

D. ՄԱԿ-ի զեկույցները

66. Իր տասներորդ տարեկան զեկույցում Անվտանգության խորհրդի բանաձևի 1559 (2004թ.) հաշվետվությունների վերաբերյալ, որը հրապարակվել է 2009թ. հոկտեմբերի 21-ին (S / 2009/542), ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի կողմից, *inter alia*, նշվում է հետևյալը.

«33. Մինչ 12 պաղեստինյան փախստականների ճամբարներում իրավիճակը համեմատաբար կայուն է, ներքին բռնության վտանգը կարող է սպառնալ մի շարք ճամբարների հարակից տարածքներին: Իսկապես, փախստականների որոշ ճամբարները, մասնավորապես, Այն Ալ-Հիլվեհը շարունակում է ապահովել անվտանգ ապաստարան նրանց համար, ովքեր խուսափում են այդ Պետության իրավասու մարմիններից: Այն Ալ-Հիլվեհ ճամբարում եղել են մի քանի միջադեպեր, որոնք գրանցվել են զեկույցը պատրաստելու ընթացքում: Հունիսի 16-ին երկու անհայտ դիմակավորված տղամարդիկ կրակ են բացել ՖԱԹՀ-ի սպայի՝ Ահմադ Աբուլ Քոլի ուղղությամբ: Նա սպանվել է, իսկ մեկ այլ անձ վիրավորվել: Միջադեպին հաջորդել են շարունակական հարձակումները ճամբարի ներսում մի քանի օրվա ընթացքում: Վերջին ամիսների ընթացքում հաղորդվել են հրաձգության այլ միջադեպեր:

34. Չնայած այդ միջադեպերին, ավելի սերտ համագործակցությունը պաղեստինյան ճամբարի իշխանությունների և լիբանանյան իշխանությունների միջև բարելավել են ճամբարի անվտանգությունն այդ ժամանակահատվածում: Լրացուցիչ շատ ջանքեր պետք է գործադրվեն ճամբարներում հնարավոր լարվածությունը շտկելու համար:

35. Պաղեստինի փախստականների ճամբարներում դժվար պայմաններն ամրապնդում են արմատական խմբերը և, հետևաբար, Լիբանանում ապրող պաղեստինցի փախստականների պայմանները պետք է բարելավվեն երկրում անվտանգության իրավիճակի լավագույն շահերի համար»:

67. Անվտանգության խորհրդի բանաձևի իրականացման վերաբերյալ 1701 (2006թ.) տասնմեկերորդ զեկույցում, որը հրապարակվել է 2009թ. նոյեմբերի 2-ին (S/2009/566), ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի կողմից, *inter alia*, նշվում է հետևյալը.

«42. UNRWA-ի կողմից վերահսկվող Պաղեստինի փախստականների ճամբարների անվտանգության իրավիճակը համեմատաբար հանգիստ է, բացառությամբ չնչին միջադեպերն այդ ժամանակահատվածում: Սա դրական զարգացում է, որը մեծապես պայմանավորված է պաղեստինյան ճամբարի իշխանությունների և Լիբանանի անվտանգության մարմինների միջև համագործակցության աճով: Այնուամենայնիվ, ես մտահոգված եմ Լիբանանում սպառնալիքների վերաբերյալ ՄԱԿ-ի զեկույցների պատճառով: Նրանից ոմանք ապաստան են ստացել պաղեստինյան փախստականների ճամբարներում, այդ թվում՝ Սաիդայում

գտնվող Այն Ալ-Հիլվեի ճամբարում, որը հասանելի չէ լիբանանյան անվտանգության մարմինների համար»:

68. Անվտանգության խորհրդի բանաձևի 1701 (2006թ.) տասներկուերորդ զեկույցում, որը հրապարակվել է 2010թ. փետրվարի 26-ին (S/2010/105), ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի կողմից, *inter alia*, նշվում է հետևյալը.

«38. Փետրվարի 15-ին ՖԱԹՀ-ի և իսլամական արմատական շարժումների անդամների միջև տեղի ունեցած բախումներ են բռնկվել Սաիդայի մոտակայքում՝ Այն Ալ-Հիլվեի պաղեստինյան փախստականների ճամբարում: Պայքարի արդյունքում մեկ մարդ սպանվել է: Այս միջադեպը կոտրել է ճամբարների հանգիստ իրավիճակը: Լիբանանյան իշխանությունները շարունակել են խրախուսել Պաղեստինի իշխանությունների հետ համագործակցությունը ճամբարների անվտանգության հարցերի շուրջ... »:

69. Անվտանգության խորհրդի բանաձևի 1559 (2004թ.) տասնմեկերորդ տարեկան զեկույցում, որը հրապարակվել է 2010թ. ապրիլի 19-ին (S/2010/193), ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի կողմից, *inter alia*, նշվում է հետևյալը.

«34. Պաղեստինցի փախստականների ճամբարներում իրավիճակը շարունակում է մնալ մտահոգիչ, թեև այն, ընդհանուր առմամբ, հանգիստ էր զեկույցի պատրաստման ժամանակահատվածում: Մի քանի առիթներով, արձանագրվել են անվտանգության միջադեպեր, մասնավորապես փետրվարի 15-ին, Այն Ալ-Հիլվեում ՖԱԹՀ-ի և արմատականիսլամիստական շարժման անդամների միջև, որի արդյունքում մեկ անձ սպանվել է: Ճամբարները շարունակել են անվտանգ ապաստարան տրամադրել նրանց համար, ովքեր խուսափել են պետական իշխանություններից, ինչպես, օրինակ, զինված ծայրահեղականները, հանցագործներն ու զենքի մաքսանենգները: Ներքին բռնությունը կարող է տարածվել նաև հարակից տարածքներում: Մինչ Լիբանանի անվտանգության մարմինների և պաղեստինյան խմբակցությունների միջև բարելավվել է համագործակցությունը և անվտանգության համակարգումը, լիբանանյան իշխանությունները մշտապես չեն եղել ճամբարներում ... Ավելին, դեռ շատ անելիքներ կան, որ անհրաժեշտ են ճամբարներում հնարավոր լարվածությունը շտկելու համար... »:

70. Անվտանգության խորհրդի բանաձևի 1559 (2004թ.) տասներկուերորդ տարեկան զեկույցում, որը հրապարակվել է 2010թ. հոկտեմբերի 18-ին (S/2010/538), ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի կողմից, *inter alia*, նշվում է հետևյալը.

«28. Մինչ առավել քան 12 պաղեստինյան փախստականների ճամբարներում իրավիճակը համեմատաբար կայուն է, վտանգը, որ ներքին բռնությունը կարող է տարածվել հարակից տարածքներում դեռևս առկա է մի շարք ճամբարներում: Որոշ ճամբարներ շարունակել են անվտանգ ապաստարան տրամադրել նրանց համար, ովքեր խուսափել են պետական իրավասու մարմիններից: Հաշվետու ժամանակահատվածում անվտանգության աղբյուրները փախստականների ճամբարներում գրանցել են զենքի կիրառման մի քանի միջադեպեր:

29. Չնայած այն միջադեպերին, պաղեստինյան ճամբարի իշխանությունների և լիբանանյան իշխանությունների միջև սերտ համագործակցությունը բարելավվել է ճամբարի անվտանգությունը: Մինչդեռ, լիբանանյան իշխանությունները մշտապես չեն եղել ճամբարների ներսում ... Ավելին, դեռ շատ անելիքներ կան, որ անհրաժեշտ են ճամբարներում հնարավոր լարվածությունը շտկելու համար... »:

30. Լիբանանում ապրող պաղեստինցի փախստականների իրավիճակը շարունակում է մնալ ծանր: Երկար տարիներ Միավորված ազգերի կազմակերպությունը կոչ է արել Կառավարությանը բարելավել Լիբանանում բնակվող պաղեստինցի փախստականների, առանց վնասելու Պաղեստինի փախստականների վերջնական լուծման հարցը տարածաշրջանում խաղաղ համաձայնագրի համատեքստում, մասնավորապես՝ հաշվի առնելով անվտանգության իրավիճակի հետևանքով առաջացած վատ կենսապայմանները... »:

71. Անվտանգության խորհրդի բանաձևի 1701 (2006թ.) տասնչորսերորդ զեկույցում, որը հրապարակվել է 2010թ. նոյեմբերի 1-ին (S/2010/565) ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի կողմից, *inter alia*, նշվում է հետևյալը.

«39. Պաղեստինցի փախստականների ճամբարներում անվտանգության իրավիճակն ընդհանուր առմամբ հանգիստ է՝ չնայած որոշ արձանագրված միջադեպերի, դա մեծամասամբ պաղեստինյան ճամբարի իշխանությունների և լիբանանյան անվտանգության մարմինների իշխանությունների միջև սերտ համագործակցության շնորհիվ է: Սեպտեմբերի 7-ին լարվածությունը աճել է Այն Ալ-Հիլվեի ճամբարում, երբ Ալ Քաիդային աջակցող մի խումբ հրապարակավ սպառնացել է սպանել ՖԱԹՀ-ի առաջնորդին, ով պատասխանատու է լիբանանյան իշխանությունների հետ անվտանգության ոլորտում համագործակցության համար»:

72. Անվտանգության խորհրդի բանաձևի 1701 (2006թ.) տասնհինգերորդ զեկույցում, որը հրապարակվել է 2011թ. փետրվարի 28-ին (S/2011/91), ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի կողմից, *inter alia*, նշվում է հետևյալը.

«33. Լիբանանյան իշխանությունները նշել են նպատակահարմար համագործակցությունը Լիբանանի զինված ուժերի և պաղեստինցի անվտանգության պաշտոնյաների միջև երկրի 12 պաշտոնական պաղեստինյան փախստականների ճամբարների ներսում: Միայն մեկ խոշոր միջադեպ է տեղի ունեցել Լիբանանի Պաղեստինյան փախստականների ճամբարներում հաշվետու ժամանակահատվածի ընթացքում: Դա եղել է 2010թ. դեկտեմբերի 25-ին Այն Ալ Հիլվեի ճամբարում Ղանդի Սահմարանիի սպանությունը, ով Ջանդ Ալ-Շամ խմբի անդամ էր: Այդ սպանությունից հետո ռումբ է տեղադրվել շենքում, որը, իբր, պատկանում է Այն Ալ-Հիլվեիում ՖԱԹՀ Ալ-Իսլամին, ռումբը պատճառել է միայն նյութական վնաս: Լիբանանյան իշխանությունները վերագրում են սպանությունը Այն Ալ-Հիլվեի ճամբարում խմբերի միջև մրցակից պայքարին»:

73. Անվտանգության խորհրդի բանաձևի 1559 (2004թ.) տասներեքերորդ տարեկան զեկույցում, որը հրապարակվել է 2011թ. ապրիլի 19-ին (S/2011/258), ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի կողմից, *inter alia*, նշվում է հետևյալը.

«38. Իրավիճակը փախստականների 12 պաղեստինյան ճամբարներում համեմատաբար կայուն է՝ չնայած արձանագրված որոշ միջադեպերի և պայթյունների որոշ ճամբարներում, մասնավորապես Այն Ալ-Հիլվեիում, որտեղ, վերջերս, մարտի 31-ին ճամբարի ներսում մրցակից խմբերի միջև բախումներ են բռնկվել: Վտանգ կա, որ ներքին բռնությունը կարող է տարածվել հարակից տարածքներում, քանի որ որոշ ճամբարներ շարունակում են անվտանգ ապաստարան տրամադրել նրանց համար, ովքեր խուսափել են պետական իրավասու մարմիններից:

39. Չնայած այն միջադեպերին, լիբանանյան իշխանություններն ընդունել են ճամբարներում Լիբանանի զինված ուժերի և պաղեստինցի անվտանգության աշխատակիցների միջև արդյունավետ համագործակցության առկայությունը: Սակայն լիբանանյան իշխանությունները մշտապես ներկա չեն եղել ճամբարներում՝ չնայած այն հանգամանքին, որ 1969թ. Կահիրեի համաձայնագիրը թույլատրել է Պաղեստինի զինված ուժերի ներկայությունը փախստականների ճամբարներում, որը, սակայն, 1987թ Լիբանանի խորհրդարանի կողմից անվավեր է ճանաչվել: Ավելին, դեռ շատ անելիքներ կան, որ անհրաժեշտ են ճամբարներում հնարավոր լարվածությունը շտկելու համար:

40. Լիբանանում բնակվող պաղեստինցի փախստականների իրավիճակը շարունակում է մնալ, մեծ հաշվով, ծանր: ՄԱԿ-ը շարունակում է կոչ անել Լիբանանի իշխանություններին բարելավել պայմանները, որոնցում ապրում են պաղեստինցի փախստականները Լիբանանում՝ առանց վնասելու Պաղեստինի փախստականների հարցի վերջնական լուծման, տարածաշրջանում համապարփակ խաղաղության համաձայնագրի համատեքստում, մասնավորապես՝ հաշվի առնելով կենսապայմանները և անվտանգության վատ պայմանները»:

E. Ոչ հասարակական կազմակերպությունների զեկույցները

1. Amnesty International

74. Լիբանանի վերաբերյալ իր 2011թ. զեկույցում Amnesty International-ը նշել է, *inter alia*, հետևյալը.

«Պաղեստինցի փախստականների շարունակում են առերեսվել խտրականության հետ, ինչը խանգարում է նրանց աշխատանքի առողջապահության, կրթության և համապատասխան բնակարանային հարցերում: Առնվազն 23 ճանաչված Իրաքցի փախստականներ տեղահանվել են, իսկ տասնյակ այլ փախստականներ և ապաստան հայցողներ ձերբակալվել են, ինչը կարող է դիտվել որպես կամայական կալանք: Առնվազն 19 անձ դատապարտվել է Իսրայելի հետ համագործակցության կամ լրտեսության համար անարդար դատավարությունների արդյունքում: Հաղորդվել է, որ նրանցից 12-ը դատապարտվել են մահապատժի: Ձեկույցում նշվել է կալանքի ընթացքում շարունակական խոշտանգումների մասին:

...

Ֆաթհ Ալ Իսլամ զինված խմբում ներգրավված լինելու մեջ կասկածվող ավելի քան 120 անհատներ ձերբակալվել են առանց մեղադրանքի 2007թ.-ին, դեռ շարունակում են սպասել Արդարադատության խորհրդի դատավարությանը: Մեծամասնությունն ենթարկվել է խոշտանգումների...

...

Ռազմական դատարանում սկսվել էր Պաղեստինի փախստական Մահեր Սուքարի, ինչպես նաև 10 այլ անձանց դատավարությունը անվտանգության իրավախախտումների հետ կապված, այդ թվում՝ «զինված խմբավորման ձևավորում մարդու և գույքի դեմ ուղղված հանցագործություններ կատարելու նպատակով»: Որևէ քննություն չի իրականացվել իր պնդումների կապակցությամբ առ այն, որ նա ապրիլ ամսին «խոստովանություն է արել» խոշտանգումների ճնշման տակ ...

...

Շարունակել են բողոքներ ստացվել կալանավորվածներից խոշտանգումների և այլ վատ վերաբերմունքի մասին և որոշ քայլեր են ձեռնարկվել իրավիճակը բարելավելու ուղղությամբ: Սակայն իշխանությունները թույլատրել են խոշտանգումների կանխարգելման ՄԱԿ-ի ենթակոմիտեի այցն այդ երկիր մայիսին (այդ այցի զեկույցը, որը պատրաստվել է 2010թ. մայիսի 24-ին և հունիսի 2-ին, դեռևս գաղտնի է), իսկ նոյեմբերին հայտարարվել է, որ իրենք քրեականացրել են խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի բոլոր ձևերը: Կալանավորվածները դեռ պահվում են կատարյալ մեկուսացման մեջ, խոշտանգումների վերաբերյալ պնդումները չեն քննվել և «խոստովանությունները» տրվել են ճնշումների տակ և ընդունվել որպես ապացույց: Կառավարությունը չի ներկայացրել ՄԱԿ-ի խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայի իր առաջին զեկույցը, որը Լիբանանը վավերացրել է 2000թ.: Այն նաև չի հաստատել անկախ մարմին, որն իրավասու է ստուգել կալանավայրերի կենտրոնները, ինչպես պահանջվել է խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայի ընտրովի արձանագրությամբ, որի կողմ Լիբանանը դարձել է 2008թ.:

2. Human Rights Watch

75. Լիբանանի վերաբերյալ 2011թ. զեկույցում Human Rights Watch-ը հայտնել է, որ մի շարք կալանավորներ, հատկապես Իսրայելի և զինված ջիհադիստների համար լրտեսության մեջ կասկածվող անձինք, հայտնել են այդ կազմակերպությանը, որ իրենց քննիչները խոշտանգել են մի շարք ձերբակալված անձանց պահելու վայրերում, այդ թվում՝ Պաշտպանության նախարարությունում և Ներպետական անվտանգության ուժերի տեղեկատվության մասնաճյուղում:

2. Միջազգային ճգնաժամային խումբ, անկայունություն: Լիբանանի պաղեստինցի փախստականների ճամբարներ (2009թ. փետրվարի 19)

76. Միջազգային ճգնաժամային խումբը ոչ կառավարական կազմակերպություն է, որը հիմնադրված է Բրյուսելում: Դրա նպատակն է «կանխել և լուծել մահացու հակամարտությունները»: Այն ունի ներկայացուցչություններ, inter alia, Բեյրութում, Դամասկոսում և Երուսաղեմում:

77. Լիբանանում Պաղեստինի փախստականների ճամբարների վերաբերյալ (Անկայունություն Լիբանանի պաղեստինցի փախստականների ճամբարներում՝ հրապարակված 2009թ. փետրվարի 19-ին) զեկույցում այն մանրամասնորեն նկարագրում է ճամբարների հիմնական քաղաքական դերակատարներին, իրավիճակը, լիբանանապաղեստինյան հարաբերությունների էվոլյուցիան՝ սկսած 1948թ.-ից, փախստականների կարգավիճակը, ճամբարներում միջմաբային հակամարտությունները, հակամարտությունները Պաղեստինի ազատագրման կազմակերպության և ՖԱԹՀ-ի ներսում, ճամբարներում վերահսկողության ձախողումը և ջիհադիզմի տարածումը:

«Մի շարք վերլուծաբաններ պնդում են, որ ՖԱԹՀ-ի ներսում իշխանության համար պայքարը և շարժման ներսում համատարած կոռուպցիան ճամբարներում աճող քաոսի պատճառ է: Այն խարխուլ է այնպիսի կարևոր հաստատությունների հանդեպ վստահելիությունը ու արդյունավետությունը, ինչպիսին Զինված պայքարի կազմակերպությունն է և նպաստել անվտանգության խափանմանը: Թերևս առավել կարևոր փաստն այն է՝ ոչ PLO-ն, ոչ էլ ՖԱԹՀ-ը չեն կարողացել արդյունավետորեն պայքարել ջիհադիստական խմբերի դեմ, որոնք մերժում են ազգայնական կազմակերպությունների ծրագրերը, ռազմավարությունը և միությունները:

Օրինակ՝ Այն Ալ Հիլվեհում, ՖԱԹՀ-ի երկու առաջնորդների հակամարտությունը զգալիորեն թուլացրել է շարժումը:

Որոշ դիտորդներ կարծում են, որ Այն Ալ Հիլվեհում ջիհադիստներին վերագրված բռնի գործողությունները իրականացրել են ՖԱԹՀ-ի անդամները Աբաս Զաքիի [ՖԱԹՀ-ի տեղական առաջնորդ] դեմ: ... Այս տեսակետը հաստատել են այլ պաղեստինյան և լիբանանյան պաշտոնյաները ու շեյխերը ...»:

78. Ինչ վերաբերում է ճամբարներում ջիհադիզմին, զեկույցում նշվել է հետևյալը.

«1980-ականների վերջին որոշ համակենտրոն գործոններ նպաստել են սալաֆիսթ ջիհադի առաջացմանը ճամբարներում, դրանք են՝ գերիշխող քաղաքական ուժի բացակայությունը, ճամբարների մեկուսացումը երկրի մնացած տարածքից, կենսապայմանների վատացումը և ողջ Մերձավոր Արևելքում իսլամիզմի լայն տարածումը: 1990թ. փլուզումից հետո խաղաղության գործընթացը ակտիվացել է:

Այն Ալ Հիլվեհում ջիհադիստական խմբերը ներկայացրել են իրենց որպես PLO ղեկավարության այլընտրանք, որը շատերը դիտարկում են որպես վարկաբեկված և կոռումպացված և, որն իսլամիստները մեղադրել են Իսրայելին և Արևմուտքին կապիտուլյացիայի մեջ՝ մերժելով պաղեստինցիների իրավունքները, մասնավորապես, վերադարձի իրավունքը:

...

Պետության վերահսկողությունից դուրս լինելով՝ ճամբարները, դե ֆակտո, դարձել են զենքի, ինչպես նաև Լիբանանի և Պաղեստինի փախստականների ապաստան: Բռնվելով ճամբարներում և դրսում որևէ իրատեսական հեռանկար չունենալով՝ նրանք կազմում են ջիհադիստական խումբ: Ռազմատենչ խմբերն առաջարկում են պաշտպանություն: PLO-ը պաշտոնապես նշել է. «Նրանք ճամբարներում հայտնվել են թակարդի մեջ և չունեն ապագա հեռանկար: Նրանք վախենում են իրենց մնացյալ կյանքն ապրել որպես փախստական, և այդպիսով հեշտությամբ մանիպուլյացիայի են ենթարկվում:

...

... Խմբերը շահագրգռված են ճամբարներում ստատուս քվոյի պահպանման հարցում՝ խուսափելով պետական միջամտությունից: Այն Ալ Հիլվեի, Ուբաթ Ալ Անսարն այժմ դիտարկվում են բոլոր Պաղեստինի խմբավորումների, այդ թվում ՖԱԹՀ-ի կողմից որպես ավանդական թշնամի: Նմանապես, Ալ Հարաքա Ալ Իսլամիա Ալ Մուջահիդայի առաջնորդ, շեյխ Ջամալ Խաթաբը հանդես է եկել որպես միջնորդ խոշոր պաղեստինյան խմբակցությունների և Այն Ալ Հիլվեի առավելապես ռազմատենչ խմբերի միջև:

Այն Ալ Հիլվեի լավ օրինակ է ծառայում, թե ինչպես խուսափել ջիհադիստական խմբերի հետ բախումներից: Հիզբուլահի համար, հակադրումը կարող է խորացնել կրոնական լարվածությունը: Իր հերթին, ՖԱԹՀ-ը զգուշանում է Ուբաթ Ալ Անսար հետ առճակատումից, որի արդյունքը երաշխավորված չէ: Հետագա շարժումը և, մասնավորապես, Հարիրի ընտանիքն ուներ մտավախություն, որ ջիհադիստական խմբերի ճգնաժամը կարող է վտանգել սուննի համայնքում իրենց գերիշխանությունը:

2004թ. ընթացքում Ուբաթ Ալ Անսարը միավորել է ուժերը, որպեսզի ճնշի Ջանդ Ալ Շամի ճամբարի հյուսիսային շրջանները... »:

1990-ականների վերջին խաղաղության գործընթացի փլուզումից հետո ակտիվացել է գործընթացը: Օգտվելով երիտասարդ փախստականների ինքնության հետ կապված դժվարություններից՝ սոցիալ-տնտեսական բարդ իրավիճակից և ղեկավարության վակուումից, այնպիսի խմբեր, ինչպիսիք են Ջանդ Ալ Շամը, Ուբաթ Ալ Անսարը, Ուբաթ Ալ Նուրը, Ալ Հարաքա Ալ Իսլամիայա Ալ Մուջահիդա, վերջերս նաև ՖԱԹՀ Ալ Իսլամը բարգավաճել են: Դա այդպես էր հատկապես հյուսիսում՝ ավանդական սուննիական պատվարում, որտեղ բացակայում է հզոր լիբանանյան ղեկավարության վերահսկումը, և Այն Ալ Հիլվեիում, որն ի տարբերություն մյուս ճամբարների՝ որևէ խմբակցության վերահսկողության տակ չի գտնվել:

3. Միացյալ Նահանգների կոմիտեն Փախստականների և ներգաղթածների վերաբերյալ՝ Փախստականների համաշխարհային հետազոտություն 2009թ., Լիբանան

79. Փախստականների և ներգաղթածների հարցերով Միացյալ Նահանգների կոմիտեն ոչ կառավարական կազմակերպություն է, որը հիմնադրվել է 1911թ., որպեսզի ծառայի փախստականներին և ներգաղթածներին և պաշտպանի ամբողջ աշխարհի փախստականների, ապաստան հայցողների և ներպետական մակարդակով տեղահանված անձանց իրավունքները: Այն հրապարակել է ամենամյա Համաշխարհային Փախստականների հետազոտություններ և փախստականների վերաբերյալ զեկույցներ:

80. Լիբանանի վերաբերյալ 2009թ. հունիսի 17-ին տրված իր զեկույցում նշվել է, *inter alia*, հետևյալով.

«ՖԱԹՀ-ի և արմատականների միջև բախումների ընթացքում Այն Ալ Հիլվեի ճամբարում սպանվել են մի քանի պաղեստինցիներ: Մարտական գործողությունների ընթացքում զոհվել է երեք անձ՝ Ջանդ Ալ Շամի առաջնորդը և երկու այլ պաղեստինցիներ հուլիս ամսին: Երեքը մահացել են, իսկ երեքը վիրավորվել են կրակահերթի ընթացքում սեպտեմբերի կեսերին, և մոտ մեկ շաբաթ անց պայթյունից զոհվել է մեկ անձ և վիրավորվել չորսը»:

F. Նորություններ, զեկույցներ

81. 2008թ. մարտի 21-ի իր զեկույցում BBC-ն նկարագրել է Ջանդ Ալ Շամը («Սիրիայի մեծագույն (կամ պատմական) Ձինվորներ») որպես արմատական առանձնացված խումբ, որը ձևավորվել է 2002թ.-ին: Ձեկույցում նշվում է, որ խումբը մեղադրվել է կամ իր վրա պատասխանատվություն է վերցրել Լիբանանում և Սիրիայում մի շարք պայթյունների և հրազենային հարձակումների համար: Նախորդ տարիներին այն պատերազմել է լիբանանյան զորքերի հետ Ֆաթհ ալ Իսլամ իսլամական գրոհայինների խմբին անդամակցելուց հետո, որի կենտրոնը գտնվել է Նահիր Ալ Բարեդ հյուսիսային պաղեստինյան փախստականների ճամբարում:

82. 2007թ. մայիսի 17-ին Մարդասիրական գործերը համակարգող Միավորված ազգերի կազմակերպության գրասենյակի շահույթ չհետապնդող նախագծի ԻՐԻՆ լրատվական ծառայությունը հաղորդել է, որ ՖԱԹՀ-ի երկու անդամներ սպանվել են նախորդ շաբաթ Այն Ալ Հիլվեհում Ջանդ Ալ Շամի հետ բախումների հետևանքով: Այն նշել է, որ խումբը, որի ակտիվ զինյալները, որոնց թիվը գնահատվում է մինչև երկու հարյուր հիսուն Սիրիայի իշխանությունների կողմից հաճախակի մեղադրվել են Սիրիայում նախորդ երկու տարիներին ծախողված հարձակումներ կազմակերպելու մեջ: 2007թ. մայիսի 15-ին ճամբարում անհայտ զինյալների կողմից վրեժից դրդված հարձակման արդյունքում վիրավորվել են Ջանդ Ալ Շամի անդամներից երկուսը:

83. 2007թ. օգոստոսի 5-ին ԻՐԻՆ-ը հաղորդել է, որ 2007թ. հունիսի 4-ին Ջանդ Ալ Շամի զինյալները, որոնց այն նկարագրել է որպես գործող «թաքֆիրի» խումբ, որն ըստ պաղեստինցիների չունի առաջնորդ և որը հարձակվել է Այն Ալ Հիլվեհից դուրս լիբանանյան բանակի անցակետի վրա: Ջեկույցում ասվում է, որ խումբը հիմնադրվել է ոչ ոքի չպատկանող փոքր հողատարածքում, որը հայտնի է որպես Թահամիր անվամբ, որը գտնվում է Այն Ալ Հիլվեհի և Լիբանանի բանակի անցակետերի (որը հսկվել է ճամբարի կողմից) սահմանի միջև: Հարձակումից հետո Անսար Ալլահ Պաղեստինի իսլամիստական մեկ այլ խմբին հանձնարարվել է անվտանգության ուժերի ութսուն անդամների գլխավորությամբ վերահսկել ճամբարի երկու անցակետերի սահմանները, այդ թվում՝ Ջանդ Ալ Շամին նայող, խիստ պահվող սահմաններից մեկը: Այլ ճամբարի սահմանային անցակետերը, ինչպես նաև ճամբարի ներսում անվտանգությունը շարունակել է մնալ ՖԱԹՀ-ի խնդիրը: Ջեկույցում նշվել է, որ ՖԱԹՀ-ի զինյալները պարբերաբար ունեցել են մահացու բախումներ Ջանդ Ալ Շամի հետ նախորդ վեց ամսվա ընթացքում, ինչպես նաև բախվել են այլ զինված և ավելի արմատական պաղեստինյան խմբերի հետ, ինչպիսիք են Պաղեստինի գլխավոր հրամանատարության ազատագրական ժողովրդական ճակատի կամ Ուսբաթ Ալ Անսարը:

84. 2008թ. ապրիլի 29-ին ԻՐԻՆ-ը տեղեկացրել է, որ 2008թ. մարտի 21-ին բախումներ են սկսվել ՖԱԹՀ-ի և Ջանդ Ալ Շամի անդամների միջև: Պայքարը, որն առնվազն հարյուրավոր ընտանիքներին ստիպել է փախչել ճամբարից, ծագել է այն բանից հետո, երբ ՖԱԹՀ-ն առևանգել է Ջանդ Ալ Շամի հրամանատարին, ով կռվել է Լիբանանի բանակի դեմ նախորդ ամռանը և հանձնել նրան այդ բանակին: Լիբանանում ՖԱԹՀ-ի անվտանգության գլխավոր ղեկավար Մունիր Մաքդահը հայտնել է գործակալությանը, որ մինչ Ջանդ Ալ Շամի հրամանատարը հետապնդվել է առանց Այն Ալ Հիլվեհի այլ խմբակցությունների հետ բավարար համագործակցության համար, անվտանգության նոր միջոցները կապահովեն, որ ոչ մի զինյալ չի կարող գործել խմբավորումների համայնքներից դուրս:

85. 2010թ. հունվարի 2-ի միջադեպի ընթացքում ՖԱԹՀ-ի անդամները վիրավորվել են Ջանդ Ալ Շամի անդամների հետ կես ժամ տևած փոխհրաձգության արդյունքում: Այնուամենայնիվ, մամուլի զեկույցներից երևում է, որ դրանից հետո իրավիճակը ճամբարում հանդարտվել է, և որ 2010թ. օգոստոսի 4-ին երկու խմբերի առաջնորդներն Այն Ալ Հիլվեհում կնքել են զինադադար:

86. 2010թ. դեկտեմբերի 25-ին Ալ Ջազիրա հեռուստաընկերությունը հաղորդել է, որ Ջանդ Ալ Շամի ավագ հրամանատար Ղանդի Սահմարանին հայտնաբերվել է սպանված Այն Ալ Հիլվեհում: Հաղորդվել է, որ Սահմարանի մահը «կարող է լինել մի մեծ հարված [Ջանդ Ալ Շամի] համար, որի մի քանի ղեկավարները և անդամները կամ սպանվել էին կամ հեռացել դրա շարքերից վերջին մի քանի տարիներին ընթացքում»:

87. 2011թ. հունվարի 3-ին լիբանանյան NOW Lebanon լրատվական կայքը հաղորդել է Ջանդ Ալ Շամի վերջին զարգացումները: Ջեկույցում ասվում է, *inter alia*, որ գնդապետ Իսսան, ով Պաղեստինի նախագահ Մահմուդ Աբբասի կողմից 2010թ. մայիսին նշանակվել է որպես ճամբարներում ՖԱԹՀ-ի անվտանգության ապահովման ղեկավար, ասել է, որ ՖԱԹՀ-ը և Այն Ալ Հիլվեհում առկա այլ խմբավորումները, մասնավորապես՝ Ուսբաթ Ալ Անսարը կնքել են խաղաղության համաձայնագիր: Բանակցությունների արդյունքում Ուսբաթ Ալ Անսարի առաջնորդները տրամադրել են Իսսային ազատ մանդատ՝ բացառելու համար ջիհադիստների և արմատականների վրա դրված ճամբարի անվտանգության սպառնալիքը: Իսսան նշել է, որ «այդ խմբակցությունների հետ որոշ մարտերից հետո մի մասը մահացել է, մի մասը գերի ընկել ու հանձնվել Լիբանանի իշխանություններին, և մնացածները դիմել են փախուստի: Այս խմբերը օգտվել են Լիբանանում անկայուն իրավիճակից և մուտք գործել ճամբար, և երբ մենք հասկացանք, որ նրանք խանութներում տեղի ունեցած պայթյունների կասկածյալների թվում են, մենք անվտանգության նկատառումներից ելնելով վնասազերծեցինք նրանցից շատերին, ոմանց դեմ պայքարեցինք և ոմանք, ինչպես արդեն նշեցի, փախել են»: Նա նաև նշեց, որ

որոշ ջիհադականներ մեկնել են Եվրոպա՝ ավելացնելով, որ նրանք ի սկզբանե գտնվել են «թեժ» տարածքում [ճամբարի ծայրամասում] և քիչ-քիչ սկսել են դիմել փախուստի: Որոշ մասը մեկնել է Ֆրանսիա, ոմանք՝ Բելգիա, ոմանք Բուլղարիայի Սոֆիա քաղաք: Նա ասել է, որ 2010թ. դեկտեմբերի կեսին հինգ փախստական Բուլղարիայի իշխանությունների կողմից վերադարձվել է Լիբանան: Դրանց թվում էր նաև Յուսեֆ Քայեդը՝ ՖԱԹՀ-ի նախկին անդամ, մի անպատկառ, ով ապստամբել է կենտրոնական հրամանատարության դեմ: Ձեկույցում նաև նշվում է Այն Ալ Հիլվեհում ՖԱԹՀ-ի մեկ այլ պաշտոնյայի մասին, ով լքել է արմատական իսլամիստների շարքերը և առանց խմբի ղեկավարի այլևս սպառնալիք չկա: «Ջանդ Ալ Շամ ֆենոմենն այլևս գոյություն չունի ճամբարներում և այլևս չի հանդիսանում սպառնալիք»,– ասաց նա թղթակցին:

88. 2011թ. ապրիլի 26-ի հոդվածում, որը վերնագրված է «ՖԱԹՀ-ի և Ջանդ Ալ Շամի բախումն Այն Ալ Հիլվեհում», Լիբանանի Դը Դեյլի Սթար թերթը տեղեկացրել է, որ նախորդ շաբաթվա վերջին եղել են զինված բախումներ ՖԱԹՀ-ի և Ջանդ Ալ Շամի անդամների կողմից փոխադարձ հրթիռակոծմամբ: Դրանք սկսվել են այն բանից հետո, երբ երկու անհայտ անձինք անցակետում հրաժարվել են ենթարկվել անվտանգության ուժերի հրամաններին: Ջանդ Ալ Շամի զինյալները միացել են հակամարտության այն բանից հետո, երբ տեղեկացել են, որ ՖԱԹՀ-ի կողմից կրակ է արձակվել:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 3-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

89. Դիմողը պնդել է, որ եթե նա արտաքսվի Լիբանան, նա կարող է ենթարկվել վատ վերաբերմունքի կամ մահվան: Նա հիմնվել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վրա, որը նախատեսում է՝

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

A. Կողմերի պնդումները

90. Կառավարությունը պնդել է, որ դիմողի մտավախություններն անհիմն են 1998թ. Օտարերկրացիների ակտի 44a-րդ բաժնի արգելքի տեսակետից, որը նախատեսում է արգելք օտարերկրացիներին արտաքսել մի երկիր, որտեղ վտանգի տակ կլինի նրանց առողջությունը կամ կյանքը: Նրան արտաքսելու մասին հրամանը տրվել է Բուլղարիայի ազգային անվտանգությունը պաշտպանելու նպատակով: Այնուամենայնիվ, այն համապատասխանում է 44a-րդ բաժնի դրույթներին, որոնք համընկնում են Կոնվենցիային 2-րդ, 3-րդ և 5-րդ սկզբունքներին: Նման դեպքերում իրավասու մարմինները, որոնք սերտ համագործակցում են Արտաքին գործերի նախարարության և հասարակական կազմակերպությունների հետ, պետք է սեփական նախաձեռնությամբ ստուգեն արտաքսման հարցը: Արտաքին գործերի նախարարությունը պահպանում է նորացված անվտանգ երրորդ երկրների ցուցակը, որոնք կարող են ընդունել դիմողի իրավիճակում գտնվող անձանց: Իշխանությունները դրանով պահպանել են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի բացարձակ արգելքը և, ի տարբերություն Սաադին ընդդեմ Իտալիայի ([GC], թիվ 37201/06, ՄԻԵԴ, 2008թ.) գործում ընդունած իրավիճակի, չեն ձգտել հավասարակշռել ազգային անվտանգության նկատառումները դիմողի վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգի հետ: 44a-րդ բաժնի դրույթները վերաբերում են բոլոր օտարերկրացիներին, այդ թվում՝ նրանց, ովքեր ենթակա են արտաքսման ազգային անվտանգության նկատառումներից ելնելով:

91. Դիմողը պատասխանել է, որ Կառավարությունը ոչինչ չի պատասխանել այն վտանգի վերաբերյալ, որին նա կարող էր ենթարկվել Լիբանանում: Ինչ վերաբերում է 44a-րդ բաժնի վրա հիմնվելուն, ապա գոյություն չունի որևէ մեխանիզմ, որը կապահովի դրա արդյունավետ կիրառումը: Իր արտաքսումը Լիբանան կանխելու նպատակով այդ դրույթի վրա հիմնվելու միակ հնարավորությունն եղել է արտաքսման դատական վերանայման վարույթը: Այնուամենայնիվ, Գերագույն վարչական դատարանը վճռել է, որ այդ կետն անհամապատասխան է: Ամեն դեպքում միակ ընթացակարգը, որով դիմողը կարող էր ապացուցել, որ նա կանգնած է մահվան կամ վատ վերաբերմունքի վտանգի առջև, դա ապաստանի վարույթն էր: Իր ապաստանի վերաբերյալ խնդրանքը քննելիս Փախստականների պետական գործակալությունը գտել է, որ այդ վտանգն իրական է՝ հաշվի առնելով դիմողի անձնական հանգամանքները և Լիբանանի ճամբարներում պաղեստինցի փախստականների ընդհանուր իրավիճակը: Այդ հիմքով դիմողին տրվել է մարդասիրական պաշտպանություն: Հետևաբար, վտանգը կարելի

է համարել հաստատված: Սակայն նա չի կարող օգտվել նման պաշտպանությունից, քանի որ այն ընկնում է 2002թ. Փախստականների և ապաստանի ակտի 4 (4)-րդ և 67 (3)-րդ բաժինների բացառություն կազմող դրույթների շրջանակներում:

Բ. Դատարանի գնահատականը

1. Ընդունելիությունը

92. Քանի որ Կառավարությունը վիճարկել է, որ դիմողն իր երկիր տեղափոխվելու դեպքում գտնվում է վտանգի տակ առ այն, որ կարող է ենթարկվել 3-րդ հոդվածի հակառակ վերաբերմունքի՝ Դատարանը, առաջին հերթին, պետք է քննի նրա զոհի կարգավիճակը: Այն նախ նշում է, որ իր արտաքսման հրամանը բավարարվել է Գերագույն վարչական դատարանի կողմից, վերջնական է և կիրառելի (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, թիվ 36378 / 02, կետ 358, ՄԻԵԴ 2005թ.- III, *Abdulazhon Isakov v. Russia*, թիվ 14049 / 08, կետ 100, 2010թ. հուլիսի 8, *Karimov v. Russia*, թիվ 54219 / 08, կետ 90, 2010թ. հուլիսի 29 և *Kolesnik v. Russia*, թիվ 26876 / 08, կետ 63, 2010թ. հունիսի 17, և ի հակադրություն *Vijayanathan and Pusparajah v. France*, 1992թ. օգոստոսի 27, կետ 46, Սերիա A, թիվ 241-B, *Pellumbi v. France* (dec.), թիվ 65730/01, 2005թ. հունվարի 18, *Djemilji v. Switzerland* (dec.), թիվ 13531/03, 2005թ. հունվարի 18, *Etanji v. France* (dec.), թիվ 60411/00, 2005թ. մարտի 1, վերը մեջբերված *Shamayev and Others*, կետեր 354-55, ՄԻԵԴ, 2005թ.-III, և *Nasrulloev v. Russia*, թիվ 656 / 06, կետ 60, 2007թ. հոկտեմբերի 11): Երկրորդ՝ թեև այն տրվել է ավելի քան մեկ ու կես տարի առաջ, այն շարունակում է ունենալ լիարժեք իրավական ուժ (ի հակադրություն՝ *Benamar and Others v. France* - (dec.), թիվ 42216/98, 2000թ. նոյեմբերի 14): Վերջապես, չկա ոչ մի նշում առ այն, որ իշխանությունները դադարեցրել են դրա կիրառումը (ի հակադրություն *Andrić v. Sweden* (dec), թիվ 45917/99, 1999թ. փետրվարի 23) կամ, որ հնարավոր է վիճարկել դրա կիրառումը (ի հակադրություն *Kalantari v. Germany*, թիվ 51342 / 99, կետ 56, ՄԻԵԴ, 2001թ.-X, և *Yildiz v. Germany* (dec.), թիվ 40932 / 02, 2005թ. հոկտեմբերի 13): Այն հարցը, թե արդյոք 1998թ. Օտարերկրացիների ակտի 44a-րդ բաժնով նախատեսված արգելքը օտարերկրացիներին երկրներից արտաքսելու վերաբերյալ, եթե նրանց կյանքին կամ ազատությանը կարող է վտանգ սպառնալ կամ նրանք կարող են ենթարկվել վատ վերաբերմունքի (տե՛ս կետ 38) ըստ էության կարող է կանխել դիմողի արտաքսումը Լիբանան (տե՛ս *Boutagni v. France*, թիվ 42360/08, կետեր 47-48, 2010թ. նոյեմբերի 18): Նաև գործում առկա տեղեկատվությունից ակնհայտ է դառնում այն, որ լիբանանյան իշխանությունները երբեք չեն տրամադրի ճամփորդական փաստաթուղթ, որը հնարավորություն կտա դիմողին կրկին մուտք գործել Լիբանան:

93. Այդ հանգամանքներում, Դատարանը գտնում է, որ դիմողը կարող է ունենալ զոհի կարգավիճակ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով:

94. Դատարանը գտնում է, որ բողոքն ակնհայտորեն անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3 (a)-րդ կետի իմաստով կամ անընդունելի չէ որևէ այլ հիմքով: Հետևաբար այն պետք է ճանաչվի ընդունելի:

2. Հանգամանքները

95. Դատարանը ցանկանում է շեշտել, որ այն խորապես գիտակցում է պետությունների առջև ծանացած բոլոր դժվարություններն իրենց բնակչությանն ահաբեկչական բռնությունից պաշտպանելու նպատակով, ինչն ինքնին, ծանր սպառնալիք է մարդու իրավունքների նկատմամբ (տե՛ս *Lawless v. Ireland* (թիվ 3), 1961թ. հուլիսի 1, կետեր 28, 30, Սերիա A, թիվ 3, *Ireland v. the United Kingdom*, 1978թ. հունվարի 18, Սերիա A, թիվ 25, *Öcalan v. Turkey* [GC], թիվ 46221 / 99, կետ 179, ՄԻԵԴ, 2005թ.-IV, *Chahal v. the United Kingdom*, 1996թ. նոյեմբերի 15, կետ 79, Վճիռների և որոշումների ժողովածու 1996թ.-V, Ա.-ն և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [GC], թիվ 3455/05, կետ 126, ՄԻԵԴ, 2009թ. և *A. and Others v. the United Kingdom*, թիվ 4900/06, կետ 143, 2010թ. հուլիսի 20): Նման սպառնալիքի հետ բախվելով՝ Դատարանը գտնում է, որ Պայմանավորվող պետություններին պետք է թույլատրվի, որպեսզի նրանք ամուր դիրքորոշում ունենան նրանց դեմ, ովքեր նպաստել են ահաբեկչական գործողություններին, որոնք չեն կարող արդարացվել որևէ հանգամանքներում (տե՛ս *Daoudi v. France*, թիվ 19576/08, կետ 65, 2009թ. դեկտեմբերի 3, և վերը մեջբերված *Boutagni-ի* գործը, կետ 45):

96. Դատարանը պետք է վերահաստատի Պայմանավորվող պետությունների պատասխանատվությունը կառավարող սկզբունքներն արտաքսման դեպքում, ինչպես դա հաստատված է իր նախադեպային իրավունքով և ամփոփված է հետագա հղումներով Սաադիի (վերը նշված) գործի 27-124 կետերում:

(ա) Սահմանված միջազգային իրավունքով, և իրենց պարտավորություններին համապատասխան, այդ թվում, որոնք ամրագրված են Կոնվենցիայում, Պայմանավորվող պետություններն իրավունք ունեն վերահսկել օտարերկրացիների մուտքը, բնակությունը և արտաքսումը երկրից: Ո՛չ Կոնվենցիան, ո՛չ դրա Արձանագրությունները չեն նախատեսում քաղաքական ապաստանի իրավունք:

(բ) Սակայն Պայմանավորվող պետության կողմից արտաքսումը կարող է խնդիր առաջացնել 3-րդ հոդվածի ներքո և, հետևաբար, այդ պետության պատասխանատվությունը Կոնվենցիայի ներքո, եթե առկա են համոզիչ հիմքեր, արտաքսվելու դեպքում անձը կկանգնի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգի առջև: Նման դեպքերում այդ դրույթը ենթադրում է պարտավորություն չարտաքսել անձին այն երկիր, որտեղ նա կարող է բախվել նման վտանգի:

(գ) Նմանատիպ գործերում Դատարանը պետք է գնահատի ընդունող երկրում տիրող իրավիճակը 3-րդ հոդվածի պահանջների լույսի ներքո: Այնուամենայնիվ, որևէ հարց չի ծագում ընդունող երկրում պատասխանատվությունը հաստատելու կապակցությամբ, թե ընդհանուր միջազգային իրավունքի համաձայն, թե Կոնվենցիայով կամ այլ կերպ:

(դ) 3-րդ հոդվածը, որը բացարձակ արգելում է խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի դրսևորումները, ամրապնդում է ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար արժեքներից մեկը: Ի տարբերություն Կոնվենցիայի և թիվ 1 և 4 Արձանագրությունների 3-րդ հոդվածի էական դրույթների մեծ մասի այն չի նախատեսում բացառություններ և շեղումներ 15-րդ հոդվածի թույլատրելի սահմաններից, նույնիսկ այն դեպքում, երբ առկա է բնակչության կյանքին սպառնացող արտակարգ դրություն: Քանի որ խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելքը բացարձակ է, անկախ տուժողի վարքագծից, դիմողի կողմից կատարված ցանկացած իրավախախտումների բնույթը, հետևաբար, էական չէ:

97. Նույն վճռի 39-137-րդ կետերում Դատարանը վերահաստատում է այն սկզբունքը, որն առաջին անգամ մեջբերվել է Չահալի (վերը մեջբերված, կետ 81) գործի վճռում, որ հնարավոր չէ կշռել վատ վերաբերմունքի վտանգն արտաքսման համար ներկայացվածի հետ, որոշելու համար, թե արդյոք պետության պարտավորությունը համապատասխանում է 3-րդ հոդվածին:

98. Պետք է ավելացնել, որ չարտաքսվելու վերաբերյալ պարտավորության առկայությունը կախված չէ, թե արդյոք վատ վերաբերմունքի վտանգը բխում է գործոններից, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի գտնվում են ընդունող երկրի իշխանությունների պատասխանատվության ներքո: Հաշվի առնելով երաշխավորված իրավունքի բացարձակ բնույթը՝ 3-րդ հոդվածը կարող է վերաբերել նաև այն իրավիճակներում, երբ վտանգը բխում է անձանց կամ անձանց խմբերի կողմից, ովքեր պաշտոնատար անձինք չեն: Այս համատեքստում էականն այն է, որ դիմողը կարող է ձեռք բերել պաշտպանություն և պահանջել փոխհատուցում իր դեմ կատարված գործողությունների համար (տե՛ս *H.L.R. v. France*, 1997թ. ապրիլի 29, կետ 40, Չեկոյցներ 1997թ.-III. *T.I. v. the United Kingdom* (dec.), թիվ 43844/98, ՄԻԵԴ 2000թ.-III, *Headley v. the United Kingdom* (dec.), թիվ 39642/03, 2005թ. մարտի 1, *N. v. Finland*, թիվ 38885/02, կետ 163, 2005թ. հուլիսի 26, *Salah Sheekh v. the Netherlands*, թիվ 1948/04, կետեր 137 և 147, 2007թ. հունվարի 11, *N.A. v. the United Kingdom*, թիվ 25904/07, կետ 110, 2008թ. հուլիսի 17. *F.H. v. Sweden*, թիվ 32621/06, կետ 102, 2009թ. հունվարի 20 և *N. v. Sweden*, թիվ 23505/09, կետեր 55-62, 2010թ. հուլիսի 20):

99. Սաադիի գործում (մեջբերված վերը՝ կետեր 128-33) Դատարանը նաև ամփոփվել է 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի վտանգը գնահատելու սկզբունքները:

(ա) որոշելու համար, թե արդյոք ծանրակշիռ հիմքեր են ներկայացվել հիմնավորելու համար, որ առկա է 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի իրական վտանգ՝ Դատարանը հաշվի է առնում ներկայացված բոլոր նյութերը կամ, եթե անհրաժեշտ է, ձեռք է բերում նյութեր սեփական նախաձեռնությամբ: Իրական վտանգի գոյության քննությունը, պետք է պարտադիր և մանրակրկիտ լինի:

(բ) դիմողի համար սկզբունքային է, որպեսզի նա ներկայացնի ծանրակշիռ հիմքեր ապացուցելու համար, որ կան լուրջ հիմքեր ենթադրելու, որ միջոցը կիրառելու դեպքում նա կարող է ենթարկվել 3-րդ

հողվածին հակասող իրական վտանգի: Այն դեպքում, եթե նման ապացույցներ ներկայացվում են, ապա Կառավարությունը պետք է ցրի այդ կասկածները:

(գ) որոշելու համար, թե արդյոք առկա է վատ վերաբերմունքի վտանգ՝ Դատարանը պետք է ուսումնասիրի կանխատեսելի հետևանքները դիմողին ընդունող երկիր ուղարկելով՝ հաշվի առնելով ընդհանուր իրավիճակը և նրա անհատական հանգամանքները:

(դ) այդ նպատակով կոնկրետ երկրում ընդհանուր իրավիճակը պարզաբանելու համար Դատարանը հաճախ կարևորում է Մարդու իրավունքների անկախ միջազգային կազմակերպությունների վերջին զեկույցները, ինչպիսիք են Amnesty International-ը, կամ կառավարական աղբյուրները, այդ թվում՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների դեպարտամենտը: Միևնույն ժամանակ այն ընդունում է, որ ընդունող երկրում վատ վերաբերմունքի կիրառման հնարավորությունն ինքնին չի առաջացնում 3-րդ հողվածի խախտում և եթե աղբյուրներում նկարագրվում է ընդհանուր իրավիճակ, դիմողի կոնկրետ մեղադրանքները պահանջում են հիմնավորում այլ ապացույցներով:

(ե) Այն դեպքերում, երբ դիմողը պնդում է, որ նա հանդիսանում է խմբի անդամ, որը պարբերաբար ենթարկվել է վատ վերաբերմունքի, ապա 3-րդ հողվածի պաշտպանությունն ուժի մեջ է մտնում, երբ դիմողը նախորդ ենթապարբերության մեջ նշված աղբյուրների հիման վրա հաստատում է, որ կան լուրջ պատճառներ ենթադրելու, որ առկա է նման վտանգ:

(զ) Վտանգի առկայությունը պետք է, առաջին հերթին, գնահատվի հղում անելով այդ փաստերի վրա, որոնք հայտնի են կամ պետք է հայտնի դառնան Պայմանավորվող պետությանն արտաքսման պահին: Այնուամենայնիվ, եթե դիմողը դեռ չի արտաքսվել, Դատարանի կողմից գործը քննելու ընթացքում, ապա դրա համապատասխան ժամկետը կլինի Դատարանի քննությունը: Ըստ այդմ, մինչդեռ պատմական փաստերը հետաքրքրական են այնքանով, որքանով դրանք լույս են սփռում ներկա իրավիճակի վրա, ներկա հանգամանքները վճռական դեր ունեն:

100. Նույն վճռի 140-42-րդ կետերում Դատարանը, ի պատասխան նմանատիպ դեպքերում ապացույցի չափորոշիչների հետ կապված որոշ Կառավարությունների փաստարկների, վերահաստատում է, որ նախատեսվող արտաքսման դեպքում Պայմանավորվող Պետության կողմից Կոնվենցիան խախտվում է, եթե առկա են բավարար լուրջ հիմքեր ենթադրելու համար, որ կա իրական վտանգ, որ տվյալ անձն ընդունող երկրում կարող է ենթարկվել 3-րդ հողվածով արգելված վատ վերաբերմունքի, նույնիսկ եթե արտաքսվող անձը սպառնալիք է ներկայացնում Պայմանավորվող Պետության ազգային անվտանգության համար:

101. Այսպիսով, սույն գործով ցանկացած նկատառում պետք է վերաբերի այն հարցին, թե արդյոք դիմողի կողմից սպառնացող վտանգը Բուլղարիայի ազգային անվտանգության համար պետք է քննվի Դատարանի կողմից: Ամենակարևոր հարցն այն է, թե արդյոք էական հիմքեր են ներկայացվել հավատալու համար, որ արտաքսվելու դեպքում առկա է իրական վտանգ, որ նա կարող է ենթարկվել վատ վերաբերմունքի կամ մահվան (տե՛ս *Ismoilov and Others v. Russia*, թիվ 2947/06, կետ 126, 2008թ. ապրիլի 24):

Դատարանը, այս կապակցությամբ, նշում է, որ Գերագույն վարչական դատարանն արտաքսման հրամանի օրինականության հարցը որոշելիս չի փորձում գնահատել դրա վտանգի հարցը: Ափսոսանք է առաջացնում այն, որ դատարանը գտնում է, որ դիմողի հայտարարությունն առ այն, որ նա Լիբանան վերադարձվելու հետևանքով վտանգի կենթարկվի, «անտեղի է ... վարույթի համար» (տե՛ս վերը՝ կետ 23): Գերագույն վարչական դատարանի վճիռը ոչ միայն չի աջակցում Դատարանին վտանգը գնահատելու հարցում, այլ նաև նման մոտեցումը չի կարելի համարել համապատասխան դիմողի մտավախություններն անկախ և մանրակրկիտ քննելու անհրաժեշտությանը, որոնք վիճելի են Փախստականների պետական գործակալության եզրակացության լույսի ներքո (տե՛ս վերը՝ կետ 11): Դատարանն անդրադառնում է այս հարցին 13 և 46-րդ հողվածների համատեքստում (տե՛ս ստորև՝ կետեր 121 և 139): Ներպետական դատարանի ձևախեղումների լույսի ներքո Դատարանը պետք է գնահատի վտանգի առկայության հարցը՝ հղում անելով վերը նշված սկզբունքները:

102. 2009թ. հոկտեմբերի 29-ին այդ հարցը քննելով Փախստականների պետական գործակալությանը բավարարել է այն, որ առկա են էական հիմքեր ենթադրելու, որ կար իրական վտանգ, որ դիմողը Լիբանանում կարող է ենթարկվել վատ վերաբերմունքի կամ մահվան, և նրան տրամադրել մարդասիրական պաշտպանություն՝ առաջին հերթին հիմք ընդունելով նրա որոշակի հանգամանքները, և երկրորդ, Լիբանանում պաղեստինցի փախստականների ճամբարների ընդհանուր իրավիճակը: Այդ որոշումը հիմնականում կայացվել է այն փաստի հիման վրա, որ դիմողը ՖԱԹՀ-ի անդամ է և անձամբ

ներգրավված է եղել բռնի հակամարտության մեջ ռազմական խմբի (Ջանդ Ալ Շամ) անդամների հետ, որը գործել է պաղեստինյան փախստականների ճամբարում (Այն Ալ Հիլվեհ), որտեղ նա ապրել է (տե՛ս վերը՝ կետ 11): Այդ բացահայտումները զգալի կշիռ ունեն երկու պատճառով՝ առաջին, որ գործակալությունն առանձնակի փորձով մասնագիտացված մարմին է այս տիրույթում: Երկրորդ, դրա աշխատակիցները կարողացել են անցկացնել անձնական հարցազրույց դիմողի հետ: Նրանք հնարավորություն են ունեցել տեսնելու, լսելու և գնահատելու իր վարքը, և դրանով կարողացել են գնահատել իր վախերի ու ճշմարտացիության հավաստիությունը (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Ahmed v. Austria*, 1996թ. դեկտեմբերի 17, կետ 42, Ջեկույցներ 1996թ.-VI, *Jabari v. Turkey*, թիվ 40035 / 98, կետ 41, ՄԻԵԴ, 2000թ.-VIII, *Abdolkhani and Karimnia v. Turkey*, թիվ 30471 / 08, կետեր 82, 83, 2009թ. սեպտեմբերի 22, և *R.C. v. Sweden*, թիվ 41827 / 07, կետ 52, 2010թ. մարտի 9):

103. Ավելին, այդ ապացույցները չեն կարող քննվել առանձին: Փոխարենն այն պետք է գնահատվի Լիբանանում պաղեստինցի փախստականների իրավիճակի վերաբերյալ առկա տեղեկատվության ֆոնի վրա: Ճիշտ է այն, որ իրավիճակը երկրում այնքան լուրջ չէ, որ դիմողի արտաքսումը, ինքնին, կարող է հանդիսանալ 3-րդ հոդվածի խախտում (տե՛ս վերը՝ կետ 58): Սակայն չի կարող անտեսվել այն, որ դիմողը քաղաքացիություն չունեցող, ծագումով պաղեստինցի է Լիբանանի փախստականի ճամբարից (տե՛ս վերը՝ կետեր 1 և 7): Հետևաբար առկա է հավանականություն, որ նրան չի թույլատրվի բնակություն հաստատել Լիբանանում, այլ ստիպված կլինի վերադառնալ Այն Ալ Հիլվեհ ճամբար, որից նա փախել է: Պաղեստինցիների փախստականների ճամբարների և Այն Ալ Հիլվեհի վերաբերյալ հասանելի տեղեկատվությունը (տե՛ս վերը՝ կետեր 52, 55, 60, 62, 65-73, 77, 78, 80 և 82-88) ցույց է տալիս, որ դրանք չեն գտնվում Լիբանանի իշխանությունների, այլ Պաղեստինի տարբեր զինված խմբակցությունների վերահսկողության ներքո: Այն մեկուսացված է երկրի մյուս մասից, հաճախ շրջապատված է Լիբանանի բանակի անցակետերով, և զեկույցներում նկարագրվել է որպես «պետության հասանելիությունից դուրս» «դե ֆակտո զենքի պահեստ» և «ապահով վայր բոլոր նրանց համար, ովքեր ձգտում են խուսափել այդ պետության իրավասու մարմիններից»: Բռնության դրսևրումները և զինված բախումները շարունակվել են տարբեր խմբակցությունների միջև: Այն Ալ Հիլվեհ, որը շատ խիտ բնակեցված է և չի գտնվում որևէ խմբակցության վերահսկողության ներքո, առավել քառասյին ու բռնի ճամբարներից է, որտեղ ՖԱԹՀ-ը և տարբեր իսլամիստական արմատական խմբեր տասնամյակներ շարունակ զբաղվել են տարբեր հակամարտություններով: Սկսած 2007թ.-ից եղել են խիստ բախումներ ՖԱԹՀ-ի և Ջանդ Ալ Շամի միջև, որը, ինչպես հաղորդվում է, իր տրամադրության տակ ունեցել է մոտ հիսուն զինված անձանց: Չնայած 2010թ. վերջին Ջանդ Ալ Շամն ունեցել է որոշակի կորուստներ, այդ թվում՝ առաջնորդի մահը, այդ տարվա մարտին և ապրիլին այն վերսկսել է զինված բախումները ՖԱԹՀ-ի հետ: Բացի դրանից, ՖԱԹՀ-ի ներսում առկա է պայքար իշխանության համար: Այդ ամենը շարժման ներսում առկա կոռուպցիայի հետ մեկտեղ նպաստել են տարբեր անվտանգության խաթարմանը: Ներքին ստորաբաժանումներից դիմողի ենթադրյալ «պաշտպան» Մունիր Մաքդահը (տե՛ս վերը՝ կետ 9) դուրս էր եկել ՖԱԹՀ-ի այլ գործիչների դեմ: Հետևաբար, ակնհայտ չէ, որ ՖԱԹՀ-ը, չնայած Այն Ալ Հիլվեհում իր հարաբերական գերիշխանությանը կկարողանա ապահովել դիմողին արդյունավետ պաշտպանությունը: Ակնհայտ չէ նաև այն, որ դիմողը կկարողանա հաստատվել փախստականների այլ պաղեստինյան ճամբարում: ՖԱԹՀ-ը, ըստ երևույթին, չունի ուժեղ դիրքեր Հյուսիսային Լիբանանի ճամբարներում, որտեղ արմատական իսլամիստական խմբավորումները առավել ազդեցիկ են: Այդ հանգամանքները, զուգորդված դիմողի անձնական իրավիճակի հետ, *prima facie*, կարող են ապացույց հանդիսանալ, որ կան լուրջ հիմքեր ենթադրելու, որ նա կենթարկվի 3-րդ հոդվածին հակասող իրական վտանգի Լիբանան արտաքսվելու դեպքում: Հաշվի առնելով վերը նշված տեղեկատվությունը՝ Դատարանը չի գտնում, որ 2009թ. հոկտեմբերին Փախստականների պետական գործակալության կողմից կատարված եզրակացությունը իրավիճակի վերաբերյալ այլևս վավեր չէ: Իսկապես, վերջերս՝ 2011թ. ապրիլի 19-ին Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր քարտուղարը հաղորդել է Այն Ալ Հիլվեհում բռնի բախումների մասին և, որ Պաղեստինի փախստականների ճամբարների ներսում դեռ առկա է բռնության սպառնալիքը (տե՛ս վերը՝ կետ 73): Ուստի այս կապակցությամբ ցանկացած կասկած փարատելու բեռը դրված է պետության վրա:

104. Այնուամենայնիվ, ոչ մի ապացույց չի ներկայացվել Կառավարության կողմից այս առումով: Այդ կապակցությամբ հատկանշական է, որ դիմողին արտաքսելու մասին որոշումը վերանայելիս իրավասու ներպետական իշխանությունները և դատարանները չեն փորձել գնահատել այդ վտանգը: Արտաքսման հրամանը և դրա առաջարկը չի առաջացրել որևէ քննարկում այս հարցի շուրջ (տե՛ս

վերը՝ կետեր 14 և 15): Հետագա դատական վերանայման վարույթների ընթացքում Գերագույն վարչական դատարանը հայտարարել է, որ դիմողի վախը, որ իր կյանքը վտանգի տակ կլինի Լիբանանում, անտեղի է (տե՛ս վերը՝ կետ 23): Դատարանը, հետևաբար չի կարողանում եզրակացնել, որ Բուլղարիայի իշխանությունները պատշաճ կերպով քննել են դիմողի մտահոգությունները 3-րդ հոդվածի ներքո (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *Khodzhayev v. Russia*, թիվ 52466/08, կետ 104, 2010թ. մայիսի 12 և *Khaydarov v. Russia*, թիվ 21055/09, կետեր 112-14, 2010թ. մայիսի 20): Իրենց անհիմն պնդումներն առ այն, որ նա այն չէ, ով ներկայանում է, այլ ռազմական ջիհադի կազմակերպության անդամ է, ով հետապնդվում է Լիբանանի իշխանությունների կողմից մի շարք սպանությունների հետ կապված (տե՛ս վերը՝ կետեր 14, 22, 23 և 87) ցույց է տալիս, որ նա կարող է Լիբանանի իշխանությունների կողմից ենթարկվել վատ վերաբերմունքի նույնիսկ ավելի մեծ վտանգի: Կան մի շարք զեկույցներ, որոնցում նշվում է, որ այդ իշխանությունները, ամենայն հավանականությամբ, վատ վերաբերմունք կցուցաբերեն նմանատիպ խմբերում ներգրավվածության մեջ կասկածվող անձանց նկատմամբ (տե՛ս վերը՝ կետեր 61, 64, 74 և 75): Չկա որևէ վկայում առ այն, որ Կառավարությունը խնդրել է կամ ձեռք է բերել պաշտպանության ցանկացած ձև Լիբանանի կողմից նման դեպքերում: Ամեն դեպքում, հավաստիացումների առկայությունը չի ազատում Պայմանավորվող պետությանը դրանց գործնական կիրառումը քննելու պարտավորությունից (տե՛ս՝ *Babar Ahmad and Others v. the United Kingdom (dec.)*, թիվ 24027/07, 11949 / 08 և 36742/08, կետ 106, 2010թ. հուլիսի 6):

105. Իր դիտարկումներում Կառավարությունն անդրադարձել է 1998թ. Օտարերկրացիների ակտի 44a-րդ բաժնի արգելքին (տե՛ս վերը՝ կետ 38): Նրանք բացատրել են, որ ըստ նմանատիպ գործերի պրակտիկայի իշխանությունները պետք է ստուգեն այդ հարցն արտաքսման հրամանը կատարելիս, և որ արտաքին գործերի նախարարությունը պահպանում է անվտանգ երրորդ երկրների նորացված ցուցակը, որոնք կարող են ընդունել դիմողի կարգավիճակում գտնվող անձանց: Այնուամենայնիվ, Դատարանը չի գտնում, որ Կառավարության պնդումները կարող են դիտվել որպես պարտադիր պայման, որ դիմողը չի կարող արտաքսվել Լիբանան երկու պատճառով: Նախ, ի տարբերություն Բութազնիի գործում Ֆրանսիայի կառավարության կողմից արված հավաստիացումների (վերը՝ կետեր 20 և 42) սույն գործում Կառավարությունը չի հայտարարել, որ դիմողը չի կարող արտաքսվել Լիբանան, այլ այն պարզապես նշել է, որ այն կքննվի արտաքսման հրամանը ի կատար ածելու ընթացքում: Երկրորդ, Կառավարության հայտարարությունը հիմնված չէ, կամ չի արտացոլում պարտադիր իրավական ակտ (ի հակադրություն վերը մեջբերված Բութազնիի գործի, կետեր 19, 20 և 47, 48), և պարզ չէ, թե արդյոք այն կարող է իշխանություններին պատասխանատու դարձնել արտաքսման հրամանի համար (տես, *mutatis mutandis*, *Shamayev and Others*, գործը, կետեր 344-45):

106. Դատարանի հիմնական մտահոգությունն այն է, թե արդյոք կան արդյունավետ երաշխիքներ, որոնք կպաշտպանեն դիմողին ուղղակի կամ անուղղակի կամայական բռնությունից (տե՛ս, *M.S.S. v. Belgium and Greece [GC]*, թիվ 30696/09, կետ 286, 2011թ. հունվարի 21): Այն վստահ չէ, որ, եթե ի կատար ածվի դիմողի արտաքսումը, Բուլղարիայի իշխանություններն արդյոք կկարողանան անհրաժեշտ խստությամբ քննել այն, թե արդյոք նրա վերադարձը Լիբանան չի առաջացնի 3-րդ հոդվածով արգելված վերաբերմունքի ենթարկվելու վտանգ (ի հակադրություն *M.H. v. Sweden (dec)* թիվ, 10641/08, կետեր 25 և 41, 2008թ. հոկտեմբերի 21): Կառավարությունը չի տրամադրել մանրամասներ, թե ինչպես են ներգաղթի իշխանությունները կիրառել 44a-րդ բաժինը, արտաքսման հրամանը իրականացնելիս և չեն ներկայացրել կոնկրետ օրինակներ: 1998թ. Օտարերկրացիների ակտը և դրա կիրառման կանոնադրությունը որևէ ցուցում չեն նախատեսում այս հարցի շուրջ և չկան արձանագրված դեպքեր (տե՛ս վերը՝ կետ 38): Այդպիսով պարզ չէ, թե ինչ չափանիշների, և թե ինչ տեղեկատվության հիման վրա է իշխանությունը կայացրել վճիռը, եթե այդպիսիք կան: Չկա նաև որևէ ցուցում առ այն, թե արդյոք, իշխանություններն ընտրել են դիմողին երրորդ երկիր ուղարկելու հարցը, նրանք պետք է պատշաճ կերպով ուսումնասիրեն, թե արդյոք նա կարող է ուղարկվել Լիբանան առանց վատ վերաբերմունքի վտանգը պատշաճ քննելու: Դատարանը կրկնում է, որ իր նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ միջնորդ երկիր արտաքսելը չի ազդում պետության պատասխանատվության վրա, որպեսզի արտաքսման արդյունքում դիմողը չենթարկվի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի (տե՛ս վերը նշված *T.I. v. the United Kingdom, Salah Sheekh*, կետ 141, *K.R.S. v. the United Kingdom (dec.)*, թիվ 32733 / 08, 2008թ. դեկտեմբերի 2 և *Karimnia* գործը, կետ 88, *Babar Ahmad and Others* գործը, կետեր 113-16, և *M.S.S. v. Belgium and Greece*, կետեր 338-61):

107. Համապատասխան երաշխիքներ ապահովելու համար իրավապայմանագրային դաշտի բացակայությունն այս տիրույթում թույլ է տալիս Դատարանին եզրակացնել, որ կան լուրջ հիմքեր ենթադրելու, որ խախտվում են դիմողի 3-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքները (տե՛ս, *mutatis mutandis*, վերը՝ *Abdolkhani* և *Karimnia* գործերը, կետ 89): Այս կապակցությամբ, Դատարանը գտնում է, որ անհրաժեշտ է ևս մեկ անգամ կրկնել, որ պոստենցիալ հետևանքների բնույթը ծանր է և անդառնալի, որը պահանջում է խիստ ուսումնասիրություն:

108. Հաշվի առնելով այս նկատառումները՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմողի արտաքսումն իրականացվելու դեպքում կհանդիսանա Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում:

II. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 8-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

109. Դիմողը բողոքել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի ներքո առ այն, որ նրա արտաքսումը անօրինական է և անհամաչափ:

110. 8-րդ հոդվածը նախատեսում է հետևյալը.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

111. Դատարանը նշում է՝ քանի որ դիմողը կարող է հիմնվել 8-րդ հոդվածի վրա արտաքսման հետևանքով իր ֆիզիկական ամբողջականության նկատմամբ վտանգի առնչությամբ, այդ հարցն ուղարկվել է Դատարան 3-րդ հոդվածի համաձայն այն քննելու նպատակով: Քանի որ դիմողը կարող է հիմնվել 8-րդ հոդվածի վրա Բուլղարիայում մասնավոր կամ ընտանեկան կյանքի առնչությամբ Դատարանը նշում է, որ ինքը չի պնդել, որ նա ունի ընտանեկան կյանք կամ բարեկամներ Բուլղարիայում: Նաև նա չի պնդել, որ ունի անձնական կյանք այլ երկրում: Նա ժամանել է այնտեղ 2009թ. մայիսի 24-ին և փորձել է հեռանալ 2009թ. օգոստոսին, իսկ ավելի ուշ բնակություն է հաստատել Փախստականների պետական գործակալության կողմից շահագործվող բնակարանային հաստատությունում: 2009թ. հոկտեմբերի 29-ին նրան տրամադրվել է մարդասիրական պաշտպանություն, սակայն նա ձերբակալվել է արտաքսվելու նկատառումներով մեկ ամիս հետո՝ 2009թ. նոյեմբերի 17-ին (տե՛ս վերը՝ կետեր 8-13 և 15): Հետևաբար, նա չի կարող, դիտվել որպես փախստական, ով անձնական կյանք է ունեցել Բուլղարիայում (ի հակադրություն *Maslov v. Austria* [GC], թիվ 1638/03, կետ 63, 2008թ. հունիս 23 և *Miah v. the United Kingdom* (dec.), թիվ 53080/07, կետ 17, 2010թ. ապրիլի 27): Ընդհակառակը, նա գտնվել է Բուլղարիայում շատ կարճ ժամանակահատվածով (տե՛ս, *mutatis mutandis*, *M.M. v. the United Kingdom* (dec.), թիվ 38851/09 և 39128/09, 2011թ. հունվարի 25): Հետևաբար, 8-րդ հոդվածը կիրառելի չէ:

112. Հետևաբար, սույն գանգառը, *ratione materiae*, համատեղելի չէ Կոնվենցիայի դրույթների հետ 35-րդ հոդվածի 3 (a) կետի իմաստով և ենթակա է մերժման Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն:

III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

113. Դիմողը բողոքել է Կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածների հետ համատեղ 13-րդ հոդվածի ներքո առ այն, որ Գերագույն վարչական դատարանը մանրակրկտորեն չի քննել, թե արդյոք առկա է վտանգ, որ նա կարող է ենթարկվել վատ վերաբերմունքի կամ մահվան Լիբանան արտաքսվելու դեպքում, և արդյոք նման արտաքսումը կլինի համաչափ:

114. 13-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

A. Կողմերի պնդումները

115. Կառավարությունը պնդել է, որ դիմողն ի վիճակի է եղել վիճարկել իր արտաքսման հրամանը դատական վերանայման վարույթի ընթացքում, որտեղ նա կարողացել է ծանոթանալ իր գործի բոլոր փաստաթղթերի հետ և խնդրել վերանայել իշխանությունների գնահատականը: Դատական գործի քննության ընթացքում դատարանները վերանայում են, թե արդյոք վարչական որոշումները կայացվում են իրավասու մարմնի կողմից, պատշաճ ձևով, վարչական կարգին և կանոններին և համապատասխան օրենքին համապատասխան: Դիմողի գործում Գերագույն վարչական դատարանը կատարել է վերոնշյալը: Այն քննել է կողմերի փաստարկներն ու հիմնավորել դիմողի դեմ կայացրած որոշումը: Ճիշտ է, այն հարցը, թե արդյոք առկա է վտանգ առ այն, որ դիմողը կարող է ենթարկվել վատ վերաբերմունքի արտաքսվելու դեպքում բարձրացվել է դատարանում, սակայն, քանի որ վարույթում առաջնայինը քննվել է արտաքսման օրինականության հարցը՝ դատարանը գտել է, որ այդ հարցն անտեղի է: Ներպետական դատարանները կարող են վերանայել միայն կոնկրետ վարչական որոշումները: Դիմողը չի պնդել, որ 44a-րդ բաժնի ներքո գոյություն ունի արտաքսման հրամանի կիրառման անհապաղ մերժում:

116. Դիմողը պնդել է, որ 44a-րդ բաժինը չունի ուղղակի կիրառում: Արտաքսման հրամանի դատական վերանայման վարույթի ընթացքում նա բարձրացրել է վտանգի հարցը: Սակայն Գերագույն վարչական դատարանը հայտարարել է, որ այդ հարցը տեղին չէ:

B. Դատարանի գնահատականը

117. Դատարանը գտնում է, որ այս բողոքն ակնհայտորեն անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3 (a)-րդ կետի իմաստով կամ անընդունելի որևէ այլ հիմքով: Հետևաբար այն պետք է ճանաչվի ընդունելի:

118. Դատարանը պետք է սկսի քննելով այն, թե որոնք են դիմողի նյութական բողոքներից վիճելի իր արտաքսման առնչությամբ, քանի որ 13-րդ հոդվածի պարտավորությունը կախված է դիմողի բողոքի բնույթից (տե՛ս A.-ն ընդդեմ Նիդերլանդների, կետ 157):

119. 8-րդ հոդվածը կիրառելի չէ (տե՛ս վերը՝ կետեր 111 և 112), դիմողի պահանջը 13-րդ հոդվածի ներքո 8-րդ հոդվածի հետ համատեղ վիճելի չէ: Հետևաբար, անհրաժեշտ չէ հաստատել, թե արդյոք Գերագույն վարչական դատարանը հաշվի է առել այն պնդումը, որ դիմողը վտանգ է ներկայացնում ազգային անվտանգության համար կամ արդյոք նրա արտաքսումը անհամաչափ միջամտություն է դիմողի անձնական կամ ընտանեկան կյանքի իրավունքի հարգանքի նկատմամբ (տե՛ս, *mutatis mutandis*, A. v. *the Netherlands*, կետ 160, և ի հակադրություն *C.G. and Others v. Bulgaria*, կետեր 60-64, և *Raza-ի* գործը, կետ 63):

120. Ի հակադրություն՝ 101-103-րդ կետերում նշված Դատարանի եզրակացությունները ցույց են տալիս, որ դիմողի արդարացի փոխհատուցման պահանջը 3-րդ հոդվածի ներքո վիճելի է: Նա, հետևաբար, ուներ պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք այդ առումով: Արդյունավետ միջոցի հասկացությունը նման հանգամանքներում ունի երկու բաղադրիչ: Նախ, այն հրամայաբար պահանջում է բողոքի սերտ, անկախ և խիստ ուշադիր քննություն առ այն, որ առկա են էական հիմքեր կարծելու, որ գոյություն ունի 3-րդ հոդվածին հակասող վերաբերմունքի ենթարկվելու իրական վտանգ (տե՛ս *M.S.S. v. Belgium and Greece*, կետ 293): Քննությունը պետք է իրականացվի առանց հաշվի առնելու, թե ինչ է արել անձը, որպեսզի իր արտաքսումն ի կատար ածվի կամ պետության ազգային անվտանգության ենթադրյալ սպառնալիքը (տե՛ս վերը՝ *Chahal-ի* գործը, կետ 151): Երկրորդ պահանջն այն է, որ տվյալ անձը պետք է օգտվի մի ինքնաբերաբար հետաձգող միջոցից (տե՛ս *Čonka v. Belgium*, թիվ 51564/99, կետեր 81-83, ՄԻԵԴ 2002թ. և *Gebremedhin [Gaberamadhién] v. France*, թիվ 25389/05, կետ 66, ՄԻԵԴ 2007թ.-II, *Muminov v. Russia*, թիվ 42502/06, կետ 101, 2008թ. դեկտեմբերի 11, վերը մեջբերված *Abdolkhani* և *Karimnia* գործը, կետ 108, և *M.S.S. v. Belgium and Greece*, կետ 293):

121. Ինչ վերաբերում է «խիստ քննության» պահանջին, Դատարանը նշում է, որ քննելով դիմողի՝ իր արտաքսման դեմ բողոքը, Գերագույն վարչական դատարանը հստակորեն հրաժարվել է քննել վտանգի հարցը՝ ասելով, որ Լիբանանում ցանկացած սպառնալիք տեղին չէ նրա արտաքսման օրինականության վերաբերյալ հարցը որոշելիս (ի համեմատություն վերը մեջբերված *Jabari* գործը, կետ 49): Ինչ վերաբերում է «հետաձգող միջոցի» պահանջին, պետք է նշել, որ Բուլղարիայի օրենքի համաձայն ազգային անվտանգության հիմքերով արտաքսման հրամանների դատական վերանայման մասին

դիմումները չունեն ավտոմատ հետաձգող ազդեցություն (տե՛ս վերը՝ կետ 35): Հետագայում պարզվում է, որ դատարանները չունեն նման հրամանների կիրառումը կասեցնելու իրավասություն, նույնիսկ եթե ընդունող պետությունում առկա է մահվան կամ վատ վերաբերմունքի անդառնալի վտանգ (տե՛ս վերը՝ կետեր 34 և 37): Դիմողի արտաքսման դեմ դատական վերանայման վարույթը, հետևաբար, համարվում է արդյունավետ պաշտպանության միջոց 3-րդ հոդվածի ներքո:

122. Կառավարության գործն այն էր, որ վտանգի հարցը պետք է քննվի դիմողի արտաքսման կիրառման շրջանակներում և, որ իշխանությունները չեն արտաքսի նրան Բուլղարիայից առանց ապահովելու, որ դա չի ընկնի 1998թ. Օտարերկրացիների ակտի 44a-րդ բաժնով սահմանված արգելքի շրջանակների մեջ (տե՛ս վերը կետ 38): Այնուամենայնիվ, Դատարանը գտել է, որ չկան երաշխիքներ, որ արտաքսման վարույթի ընթացքում իշխանությունները դիմողի Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո պնդումները կենթարկեն խիստ ուսումնասիրության (տե՛ս վերը՝ կետեր 105 և 106): Ավելի կարևոր է, որ Կառավարությունը չի մատնանշում որևէ ընթացակարգ, որով դիմողը կկարողանա վիճարկել այդ պահանջների իրենց գնահատականները: 1998թ. Օտարերկրացիների ակտի դրույթներից և դրա կիրառման կանոնակարգերից պարզ չէ, թե արդյոք հնարավոր է առանձին իրավական հայտ ներկայացնել արտաքսման հրամանի կիրառման դեմ: Դատարանը ընդգծում է, որ այդ կապակցությամբ միջոցների առկայությունը պետք է բավարար հստակ լինի ոչ միայն տեսականորեն, այլ նաև գործնականում, և որ պատասխանող պետությունը պետք է սահմանի դա (տե՛ս, *McFarlane v. Ireland* [GC], թիվ 31333 / 06, կետ 107, ՄԻԵԴ 2010թ.):

123. Հաշվի առնելով վերը նշվածը՝ Դատարանը եզրակացնում է դիմողը չի ունեցել արդյունավետ միջոց իր դիմումի նկատմամբ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ներքո: Հետևաբար, դա համարվում է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ ԵՆԹԱԴՐՅԱԼ ԽԱԽՏՈՒՄ

124. Դիմողը բողոքել է, որ իր կալանքը չի եղել արդարացի, այլ կամայական: Նա հիմնվել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1(գ) կետի վրա, որը նախատեսում է հետևյալը.

«Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով.

(գ) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ նրա անօրինական մուտքը երկիր կանխելու նպատակով, կամ այն անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը, որի դեմ միջոցներ են ձեռնարկվում՝ նրան արտաքսելու կամ հանձնելու նպատակով»:

A. Կողմերի պնդումները

125. Կառավարությունը հաստատում է, որ նախքան արտաքսումը կալանքի կարգավորումն ամբողջությամբ Կոնվենցիային համապատասխան է: Այն նաև համապատասխանում է երրորդ երկրում անօրինականորեն բնակվող քաղաքացիներին վերադարձնելու անդամ պետությունների ընդհանուր ստանդարտների և ընթացակարգերի մասին 2008/115 / EC Դիրեկտիվի պահանջներին: Այդ ստանդարտներն ամբողջովին պահպանվել են դիմողի գործում: Նրան կալանավայրում պահելու հարցը վերանայվել է անկախ մարմնի կողմից, քանի որ դիմողը Սոֆիայի վարչական դատարանում պահանջել է դատական կարգով վերանայել իր կալանքի հարցը: Վարույթի ընթացքում իշխանությունները փաստաթղթեր են ներկայացրել, որոնք հիմնավորում են վիճարկվող միջոցը: Դիմողը, ով օրինական կերպով ներկայացրել է իր շահերը հնարավորություն է ունեցել վիճարկել իշխանությունների պնդումները: Կալանքի օրինականությունն ուսումնասիրելուց հետո դատարանը մերժել է նրա դիմումը:

126. Դիմողը պնդել է, որ չկա ոչ մի ցուցում, որ իշխանություններն ակտիվորեն զբաղվել են իր արտաքսման հարցով կամ որ դա հնարավոր էր: Միակ բանը, որ իշխանությունները արել են, եղել է Սոֆիայում լիբանանյան դեսպանատուն դիմելը դիմողին ճամփորդական փաստաթղթեր տրամադրելու նպատակով, որպեսզի նա կարողանա մուտք գործել Լիբանան: Նրանք չեն փորձել դիմել անվտանգ երրորդ երկրների դեսպանատներ: Ըստ դիմողի կարծիքի՝ կալանքը նախքան արտաքսումը պետք է տևի օրենքով սահմանված առավելագույն տասնույթ ամիս ժամանակահատվածի ընթացքում միայն բացառիկ դեպքերում:

B. Դատարանի գնահատականը

127. Դատարանը գտնում է, որ այս բողոքն ակնհայտորեն անհիմն չէ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3 (ա) կետի իմաստով կամ անընդունելի որևէ այլ հիմքով: Հետևաբար այն պետք է ճանաչվի ընդունելի:

128. Ըստ էության, Դատարանը կրկնում է, որ 5-րդ հոդվածի 1 (գ) կետը, որը թույլ է տալիս պետությանը վերահսկել օտարերկրացիների ազատությունը ներգաղթի համատեքստում, չի պահանջում, որ կալանքը ողջամտորեն անհրաժեշտ լինի, օրինակ, կանխելու համար անձի կողմից հանցագործության կատարումը կամ փախուստը: Ցանկացած ազատագրկում 5-րդ հոդվածի 1 (գ) կետի շրջանակներում պետք է արդարացված լինի, սակայն միայն այնքան ժամանակ, որքան արտաքսման կամ հանձնման հետ կապված վարույթն ընթացքի մեջ է: Եթե նմանատիպ վարույթը չի կատարվում պատշաճ ջանասիրությամբ, ապա կալանքը դադարում է լինել թույլատրելի այդ դրույթի համաձայն (տե՛ս վերը նշված *Chahal-ի* գործը, կետ 113, *A. and Others v. the United Kingdom*, կետ 164, *Mikolenko v. Estonia*, թիվ 10664/05, կետ 63, 2009թ. հոկտեմբերի 8, Ռեզայի գործը, կետ 72): Իսկ այլ կերպ ասած, կալանքի երկարությունը չպետք է գերազանցի ողջամտորեն պահանջվող նպատակը (տե՛ս *Saadi v. the United Kingdom* [GC], թիվ 13229/03, կետ 74, ՄԻԵԴ, 2008թ.): Իսկապես, նման կետ վերջերս կատարվել է Եվրոպական դատարանի կողմից 2008/115 / EC դիրեկտիվի 15-րդ հոդվածի հետ կապված (տե՛ս վերը՝ կետեր 50 և 51): Այնուամենայնիվ, պետք է նշել, որ ի տարբերություն այդ դրույթի, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1 (f) կետը չի պարունակում առավելագույն ժամկետներ, հետևաբար այն հարցը, թե արտաքսման վարույթի տևողությունը կարող է ազդել կալանքի օրինականության վրա այս դրույթի ներքո, այդպիսով կախված է բացառապես յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքի հանգամանքներից (տե՛ս *Osman v. the United Kingdom*, թիվ 15933/89, 1991թ. հունվարի 14-ի Հանձնաժողովի որոշում, չիրապարակված և *Gordyeyev v. Poland* (dec.), թիվ 43369/98 և 51777/99, 2005թ. մայիսի 3):

129. Սույն գործում դիմողը ձերբակալվել է իրավասու մարմնի որոշման հիման վրա գործող օրենքին համապատասխան, և միջոցները ձեռնարկվել են հաշվի առնելով իր արտաքսումը: Արտաքսման հրամանի կապակցությամբ նրա մեղադրանքները կասկածի տակ չի առնում նրա կալանքի օրինականության հարցը (տե՛ս վերը՝ *Chahal-ի* գործը, կետ 112, *Slivenko v. Latvia* [GC], թիվ 48321/99, կետ 146, ՄԻԵԴ, 2003թ.-X և *Sadaykov v. Bulgaria*, թիվ 75157/01, կետ 21, 2008թ. մայիսի 22):

130. Հետևաբար, միակ հարցն այն է, թե արդյոք իշխանությունները բավարար չափով ջանք են գործադրել դիմողին արտաքսելու համար: Նա մնացել է կալանքի տակ ուղիղ տասնութ ամիս 2009թ. նոյեմբերի 20-ից միջև 2011թ. մայիսի 19 (տե՛ս վերը՝ կետեր 17 և 18):

131. Ռեզայի գործով (մեջբերված վերը՝ կետեր 73-75), Բուլղարիան խախտել է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետը նմանատիպ հանգամանքներում՝ կալանքի ենթարկելով մի փոքր ավելի երկարատև ժամանակահատվածով՝ երկու և կես տարի: Միևնույն ժամանակ, Բուլղարիայի օրենսդրական փոփոխություններից հետո արտաքսման ենթակա անձանց կալանքը սահմանվել է վեց ամսյա խիստ ժամանակահատվածով, իսկ բացառիկ դեպքերում՝ տասնութ ամիս (տե՛ս վերը՝ կետ 44): Արդյունքում, դիմողը կալանքի տակ է գտնվել ճիշտ տասնութ ամիս՝ թույլատրելի առավելագույն ժամանակահատվածը: Ի տարբերություն Կառավարության առաջարկին՝ այդ ժամկետի պահպանումը, որը ցանկացած դեպքում համարվում է բացառիկ (տե՛ս վերը՝ կետեր 47, 48, 50 և 51), չի կարող դիմողի կալանքն ինքնաբերաբար դարձնել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1 (f) կետին համապատասխան: Ինչպես նշվել է վերը, այդ դրույթի օգնությամբ պարզվում է, թե արդյոք արտաքսման վերաբերյալ գործն ենթարկվել է պատշաճ քննության, որը կարող է հաստատվել որոշակի փաստերի հիման վրա:

132. Այստեղ պարզվում է, որ այդ տասնութ ամիսների ընթացքում իշխանությունները ձեռնարկել են քայլեր միայն Սոֆիայում Լիբանանի դեսպանատանը երեք անգամ դիմողի համար ճամփորդական փաստաթուղթ տրամադրելու մասին խնդրանք ներկայացնելով (տե՛ս վերը՝ կետ 26) Մինչդեռ բուլղարական իշխանությունները չէին կարող ստիպել տրամադրել նման փաստաթուղթ, չկա ոչ մի ցուցում առ այն, որ նրանք ակտիվորեն զբաղվել են այդ հարցով կամ ջանացել բանակցությունների մեջ մտնել Լիբանանի իշխանությունների հետ դրա տրամադրումն արագացնելու նպատակով (տե՛ս վերը՝ *Raza-ի* գործը, կետ 73, *Tabesh v Greece*, թիվ 8256/07, կետ 56, 2009թ. նոյեմբերի 26 և *Louled Massoud v. Malta*, թիվ 24340 / 08, կետ 66, 2010թ. հուլիսի 27): Ավելին, վարույթի ընթացքում բացի իր պնդումներից Կառավարությունը չի տրամադրել ապացույցներ առ այն, որ այն որևէ գործողություն է ձեռնարկել դիմողին երրորդ երկիր տեղափոխելու ուղղությամբ: Հետևաբար, Դատարանը չի գտնում, որ իշխանությունները ակտիվ ու ջանասեր քայլեր են ձեռնարկել նրան արտաքսելու տեսակետից: Ճիշտ է դիմողի

կալանքը պարբերաբար ենթարկվել է դատական վերանայման, ինչը տրամադրում է կարևոր երաշխիք (տե՛ս *Dolinskiy v. Estonia* (dec), թիվ 14160/08, 2010թ. փետրվարի 2): Սակայն դա որոշիչ փաստարկ չէ: Նման վերջին դատական վերանայումը տեղի է ունեցել 2010թ. դեկտեմբերի 7-ին (տես վերը՝ կետ 26), մինչդեռ Դատարանը չի տեղեկացվել, թե արդյոք քայլեր են ձեռնարկվել դիմողին արտաքսելու ուղղությամբ մինչև նրան ազատ արձակելը, 2011թ. մայիսի 19-ին՝ ավելի քան հինգ ամիս անց (տե՛ս, *mutatis mutandis*, վերը մեջբերված Միկոլենկոյի գործը, կետ 64):

133. Այդ կետերի գնահատումը հետագայում չի ամրապնդվել այն փաստի շնորհիվ, որ ոչ արտաքսման հրամանում, ոչ էլ որևէ այլ պարտադիր իրավական ակտում նշված չէ նշանակման երկիրը, ինչպես դա պահանջվում է ներպետական օրենսդրությամբ (տես վերը՝ կետեր 39 և 40): Դատարանը գտնում է, որ դա կարող է խնդրահարույց լինել իրավական որոշակիության պահանջի հետ կապված, որը բնորոշ է Կոնվենցիայի բոլոր դրույթներին: Ազատագրվման դեպքում իրավական որոշակիությունը պետք է խստորեն պահպանվի յուրաքանչյուր տարրի նկատմամբ կալանքի հիմնավորման հետ կապված ներպետական ու Կոնվենցիայի օրենքով: Արտաքսելու նպատակով ձերբակալված օտարերկրացիների դեպքերում ուղարկվող երկրի բացակայությունը կարող է խոչընդոտել իշխանությունների արդյունավետ վերահսկողությունը արտաքսման կապակցությամբ:

134. Ճիշտ է, դիմողը չի անցկացրել այդքան երկար ժամանակ կալանքի տակ, ինչպես այդ իրավիճակում հայտնված այլ դիմողները, ինչպիսիք են *Chahal-ը* (մեջբերված վերը): Այնուամենայնիվ, Չահալի արտաքսումը արգելափակված էր քննվող ամբողջ ժամանակահատվածի ընթացքում (տես վերը՝ *Chahal* -ի գործը, կետեր 115-17, ինչպես նաև, *mutatis mutandis*, *Eid v. Italy* (dec.), թիվ 53490/99, 2002թ. հունվարի 22, *Gordyeyev-ի* գործը և Բոգդանովսկին ընդդեմ Իտալիայի, թիվ 72177 / 01, կետեր 60-64, 2006թ. դեկտեմբերի 14): Ի հակադրություն, սույն գործում Գերագույն վարչական դատարանը հրաժարվել է տեսակետ հայտնել առ այն, թե արդյոք դիմողը վտանգի կենթարկվի Լիբանան վերադարձվելուց հետո (տես վերը կետ 23): Ավելին, ըստ Բուլղարիայի օրենքի դիմողի արտաքսման հրամանը կարող էր անմիջապես ի կատար ածվել ցանկացած պահին, անկախ նրանից, որ այն գտնվում է դատական վերանայման ընթացքի մեջ (տես վերը կետեր 31, 34, 35 և 37, ինչպես նաև *Raza-ի* գործը, կետ 74): Սույն գործում ձգձգումը չի կարող դիտվել որպես անհրաժեշտությամբ պայմանավորված, քանի դեռ Գերագույն վարչական դատարանը կորոշեր դիմողի արտաքսման հարցը:

135. Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ դիմողի կալանքի հիմքերը, նրան արտաքսելու ուղղությամբ կատարված գործողությունները ուժի մեջ չեն եղել իր ազատագրվման ամբողջ ժամանակահատվածի ընթացքում, քանի որ իշխանությունները վարույթները չեն անցկացրել պատշաճ ջանասիրությամբ: Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 46-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

136. Դատարանը գտնում է, որ նպատակահարմար է սույն գործը քննել 46-րդ հոդվածի համաձայն, որը նախատեսում է հետևյալը՝

«1. Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են կատարել Դատարանի վերջնական վճիռները ցանկացած գործի վերաբերյալ, որում իրենք կողմեր են:

2. Դատարանի վերջնական վճիռն ուղարկվում է Նախարարների կոմիտե, որը վերահսկողություն է իրականացնում դրա կատարման նկատմամբ»:

137. Այդ դրույթի համաձայն վճիռն ի կատար ածելու համատեքստում՝ Դատարանի վճիռը, ըստ որի այն գտնում է, որ խախտվել է Կոնվենցիան կամ դրան կից Արձանագրությունները, պատասխանող պետության վրա իրավական պարտավորություն է դնում ոչ միայն վճարել այն գումարները, որոնք նշանակվել են որպես արդարացի փոխհատուցում, այլ նաև Նախարարների կոմիտեի վերահսկողության ներքո ընտրել համապատասխան միջոցները ներպետական իրավական համակարգում ընդունելու համար: Բացի դրանից, ըստ Կոնվենցիայի և մասնավորապես 1-ին հոդվածի՝ վավերացնելով Կոնվենցիան՝ Պայմանավորվող պետությունները պարտավորվում են ապահովել, որ իրենց ներպետական օրենսդրությունը համատեղելի լինի դրա հետ (տե՛ս *Maestri v. Italy* [GC], թիվ 39748/98, կետ 47, ՄԻԵԴ 2004թ.-ի, և *Paksas v. Lithuania* [GC], թիվ 34932/04, կետ 119, 2011թ. հունվարի 6): Պայմանավորվող պետությունների պարտավորությունը Կոնվենցիայի պահանջներին համապատասխանելու կապակցությամբ կարող է դրանով պահանջել պետական իշխանության, այդ թվում՝ օրենսդիր մարմնի

կողմից գործողություններ ձեռնարկել (տե՛ս *Viasu v. Romania*, թիվ 75951/01, կետեր 75-83, 2008թ. դեկտեմբերի 9):

138. Սույն գործով, հաշվի առնելով օտարերկրացիներին այլ երկրներ արտաքսելու բնույթը, որտեղ նրանք կարող են ենթարկվել վատ վերաբերմունքի, և Բուլղարիայի օրենքի բավարար երաշխիքների ակնհայտ բացակայության պարագայում անհրաժեշտ է աջակցել Կառավարությանը կատարել իր պարտականությունները Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներքո:

139. Հաշվի առնելով դրա արդյունքները՝ Կոնվենցիայի համաձայն 3-րդ, 5-րդ հոդվածների 1-ին կետի և 13-րդ հոդվածի Դատարանն ունի այն տեսակետը, որ այս վճռի կատարման ընդհանուր միջոցները պետք է ներառեն լրացումներ 1998թ. Օտարերկրացիների ակտում կամ Բուլղարիայի օրենսդրությունում և նման փոփոխությունը Բուլղարիայի վարչական և դատական պրակտիկայում ապահովելու համար՝ (ա) մեխանիզմ, որը կպահանջի իրավասու մարմնից խստորեն որոշում կայացնել, թե արդյոք երբ կա վիճելի հայց, որ որոշակի հանգամանքներում օտարերկրացին կկանգնի հավանական վտանգի առջև ազգային անվտանգության հիմքերով իր արտաքսման արդյունքում, (բ) ընդունող երկիրը միշտ պետք է նշվի իրավաբանորեն պարտադիր ակտում և վայրի փոփոխության դեպքում պետք է իրավական նշում կատարվի, (գ) վերը նշված մեխանիզմը պետք է առաջացնի քննարկում առ այն, թե արդյոք, երրորդ երկիր ուղարկվելու դեպքում տվյալ անձը կարող է ենթարկվել իր հայրենի երկիր ուղարկվելու վտանգի առանց վատ վերաբերմունքի վտանգը պատշաճորեն քննարկելու, (դ) եթե առկա է վիճելի պահանջ այն մասին, որ արտաքսման որոշման դեմ բողոքի մեջ նշված է, որ ընդունող երկրում առկա է մահվան կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու էական վտանգ, ապա այդ որոշումը պետք է ինքնաբերաբար հետաձգվի առկա քննության պահանջի արդյունքներից և (ե) ընդունող երկրում մահվան կամ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու վերաբերյալ լուրջ վտանգի վերաբերյալ պնդումները պետք է խստորեն քննվեն դատարանների կողմից:

VI. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

140. Հոդված 41 Կոնվենցիայի տրամադրում:

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը որոշում է, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի փոխհատուցում տրամադրել»:

Վնասը

141. Դիմողը պահանջել է 20000 եվրո որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում Կոնվենցիայի 3-րդ և 13-րդ հոդվածների ենթադրյալ խախտումների արդյունքում: Նա պնդել է, որ իր արտաքսումը Լիբանան կարող է առաջացնել վտանգ իր կյանքի համար, և այդ առումով դատավարական երաշխիքների բացակայությունը պատճառել է նրան սթրես, վախի և անօգնականություն զգացում: Նա պահանջել է ևս 20000 եվրո Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի ենթադրյալ խախտման համար՝ ընդգծելով իր կալանքի ավելորդ տևողությունը վատ պայմաններում: Նա պահանջել է 10000 եվրո Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի ենթադրյալ խախտման համար՝ պնդելով, որ նա հիասթափություն է ապրել իր կալանքի արագ և արդյունավետ դատական վերանայման բացակայության պատճառով: Վերջապես, նա պահանջել է 10000 եվրո Կոնվենցիայի 8-րդ և 13-րդ հոդվածների ենթադրյալ խախտումների համար՝ պնդելով, որ պաշտոնական եղանակը, որով դատարանները վերանայել են իր արտաքսման հրամանը և Բուլղարիայում նորմալ կյանք վարելու անհնարինությունը, նույնիսկ կալանքից ազատ արձակվելուց հետո առաջացրել է անարդարության և նվաստացման զգացումներ:

142. Կառավարությունը պնդել է, որ պահանջները չափազանցված են, հատկապես հաշվի առնելով այն, որ այն իրադարձությունները, որոնց վրա դրանք հիմնված են, հիպոթետիկ են և դեռ տեղի չեն ունեցել: Իր կարծիքով, փոխհատուցման չափը չպետք է գերազանցի գումարի չափը, որը նշանակվել է Բուլղարիայի դեմ նախորդ համանման գործերով, և պետք է արտացոլի այն փաստը, որ դիմողի գանձատի մի մասը մերժվել է Դատարանի կողմից:

143. Դատարանը նշում է, որ սույն գործով արդարացի փոխհատուցումը կարող է հիմնված լինել միայն Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի, 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ 13-րդ

հողվածի խախտումների վրա: Դիմողի պնդումները 5-րդ հողվածի 4-րդ կետի, 8-րդ հողվածի և 8-րդ հողվածի հետ համատեղ 13-րդ հողվածների ենթադրյալ խախտումները պետք է մերժվեն:

144. Դատարանը նաև նշել է, որ 3-րդ հողվածի խախտում դեռ տեղի չի ունեցել: Այդ հանգամանքներում այն գտնում է, որ իր եզրակացությունը 3-րդ հողվածի ինքնին բավարար արդարացի փոխհատուցում է (տե՛ս *Soering v. the United Kingdom*, 1989թ. հուլիսի 7, կետեր 126-27, Սերիա A, կետ 161, վերը՝ *Chahal*, գործը, կետ 158 և *Saadi* գործը, կետ 188): Նույնը նաև վերաբերում է Դատարանի եզրակացությանը 13-րդ հողվածի կապակցությամբ (տե՛ս *Gebremedhin [Gaberamadhien]*, կետ 79): Ի հակառակ, Դատարանը գտնում է՝ նախքան արտաքսումը կալանավորման արդյունքում դիմողի կողմից կրած տառապանքը չի կարող ամբողջությամբ դիտվել որպես խախտում (տե՛ս *Quinn v. France*, 1995թ. մարտի 22, կետ 64, Սերիա A, թիվ 311, և *Raza-h* գործը, կետ 88): Հաշվի առնելով նմանատիպ գործերով փոխհատուցման նշանակումը և առաջնորդվելով արդարացիության սկզբունքով, ինչպես պահանջվում է 41-րդ հողվածով՝ Դատարանը տրամադրել է դիմողին 3500 եվրո գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել:

B. Ծախսեր և ծախքեր

145. Դիմողը պահանջել է 1800 եվրո որպես Դատարանի վարույթի ընթացքում կրած իրավական վճարների համար փոխհատուցում և 46 եվրո փոստային ծախսերի համար:

146. Կառավարությունը պնդել է, որ իրավական վճարները չափազանցված են: Դրանք մի քանի անգամ ավելի բարձր էին քան որոնք սովորաբար գանձվում են Բուլղարիայում:

147. Դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն 41-րդ հողվածի ներքո պահանջվող ծախսերն ու ծախքերը պետք է լինեն փաստացի, պարտադիր և ողջամիտ: Հաշվի առնելով իր տիրապետման տակ գտնվող նյութերը և վերը նշված նկատառումները և նշելով, որ գանգատի մի մասը հայտարարվել է անընդունելի՝ Դատարանը գտնում է, որ ողջամիտ է դիմողին տրամադրել 1200 եվրո գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է գանձվել, որպես բոլոր ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում:

C. Տուգանային տոկոսներ

148. Դատարանը նպատակահարմար է գտնում, որպեսզի տուգանային տոկոսը գանձվի Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանած փոխառության սահմանային տոկոսադրույքի հիման վրա՝ հավելված երեք տոկոս:

ՎԵՐՈՔՐՅԱԼԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

1. Վճռում է, որ դիմողի արտաքսման սպառնալիքը և այդ առումով արդյունավետ միջոցների բացակայության և նախքան արտաքսումը նրա կալանքի վերաբերյալ գանգատն ընդունելի է, և գանգատի մնացած մասն անընդունելի:

2. Վճռում է, որ դիմողի արտաքսումն իրականացվելու դեպքում այն կդիտվեր որպես Կոնվենցիայի 3-րդ հողվածի խախտում:

3. Վճռում է, որ տեղի է Կոնվենցիայի ունեցել 13-րդ հողվածի խախտում:

4. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հողվածի 1-ին կետի խախտում:

5. Վճռում է,

(a) որ պատասխանող պետությունը Կոնվենցիայի 44-րդ հողվածի 2-րդ կետի համաձայն պետք է վճիռը վերջնական դառնալուց հետո երեք ամսվա ընթացքում դիմողին վճարի հետևյալ վճարները, որոնք պետք է փոխանակվեն բուլղարական լուրջ այդ օրվա փոխարժեքով՝

(i) 3500 եվրո (երեք հազար հինգ հարյուր) եվրո, գումարած ցանկացած հարկ, որ կարող է գանձվել, որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում,

(ii) 1200 (մեկ հազար երկու հարյուր) եվրո, գումարած ցանկացած հարկ, որ կարող է գանձվել որպես ծախսերի և ծախքերի փոխհատուցում,

(b) որ վճարումը վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետի ավարտից հետո կատարելու դեպքում չվճարված գումարի մասով պետք է հաշվարկվի տուգանային տոկոս, ինչը հավասար է չկատարված պարտավորության

Ժամանակահատվածում Եվրոպական կենտրոնական բանկի սահմանաձև փոխառության սահմանային տոկոսադրույքին՝ հավելած երեք տոկոս:

6. *Մերժում է* դիմողի արդարացի փոխհատուցման բավարարման վերաբերյալ պահանջը:

Կատարված է անգլերենով և գրավոր հրապարակվել է 2011թ. հոկտեմբերի 11-ին՝ Դատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն:

Լորենս Էրլի
Փոխարտուղար

Նիկոլաս Բրացա
Նախագահ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ողջույնի խոսք (Քրիստոֆ Բիերվիլթ)	5
Ողջույնի խոսք (Հրաչիկ Սարգսյան)	6
Աբդուլխակովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ի վճիռը	7
Աբդուլխանին և Քարիմնիան ընդդեմ Թուրքիայի գործով 2009 թվականի սեպտեմբերի 22-ի վճիռը	49
Դե Սուզա Ռիբեիրոն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով 2012 թվականի դեկտեմբերի 13-ի վճիռը	80
Չ.Ն.Ս.-ն ընդդեմ Թուրքիայի գործով 2010 թվականի հունվարի 19-ի վճիռը	103
Թարախելն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով 2014 թվականի նոյեմբերի 4-ի վճիռը	116
Հիրսի Ջաման և մյուսներն ընդդեմ Իտալիայի գործով 2012 թվականի փետրվարի 23-ի վճիռը	133
Մ. Ա.-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով 2014 թվականի նոյեմբերի 18-ի վճիռը	176
Մ.Ս.Ս.-Ն ընդդեմ Բելգիայի և Հունաստանի գործով 2011 թվականի հունվարի 21-ի վճիռը	194
Չահալն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով 1996 թվականի նոյեմբերի 15-ի վճիռը	262
Ռ. Ս.-ն ընդդեմ Շվեդիայի գործով 2010 թվականի մարտի 9-ի վճիռը	305
Սայիդն ընդդեմ Նիդեռլանդների գործով 2005 թվականի հուլիսի 5-ի վճիռը	319
Ս.Զ.-ն և այլոք ընդդեմ Բուլղարիայի գործով 2008 թվականի ապրիլի 24-ի վճիռը	329
Ստերինգն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով 1989 թվականի հուլիսի 7-ի վճիռը	346
Սուֆին և Էլմին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով 2011 թվականի հունիսի 28-ի վճիռը	380
Ցոնկան ընդդեմ Բելգիայի գործով 2002 թվականի փետրվարի 5-ի վճիռը	438
Օդն ընդդեմ Բուլղարիայի գործով 2011 թվականի հոկտեմբերի 11-ի վճիռը	467

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՎՃԻՌՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԳԻՐՔ ՏԱՄՆԵՐՈՐԴ

Տեխնիկական խմբագիր՝ Արարատ Թովմասյան
Կազմի ձևավորումը՝ Վիտալի Ասրիևի

«Անտարես» հրատարակչատուն
Երևան 0009, Մաշտոցի 50^ա/1
Հեռ.՝ +(374 10) 58 10 59, 56 15 26
Հեռ./ֆաքս՝ +(374 10) 58 76 69
antares@antares.am
www.antares.am